

«АКАДЕМИК Е.А. БӨКЕТОВ АТЫНДАҒЫ ҚАРАҒАНДЫ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ
НАО «КАРАГАНДИНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АКАДЕМИКА Е.А. БУКЕТОВА»

ҚАРАҒАНДЫ ҚАЛАСЫНЫҢ БІЛІМ БӨЛІМІ
ОТДЕЛ ОБРАЗОВАНИЯ г. КАРАГАНДЫ

ҚАРАҒАНДЫ ҚАЛАСЫНЫҢ «№ 66 МЕКТЕП-ЛИЦЕЙІ» КММ
КГУ «ШКОЛА-ЛИЦЕЙ № 66» г. КАРАГАНДЫ

МЕКТЕПТЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференцияның
материалдар жинағы

27 наурыз 2023 ж.

Ғылыми электрондық басылым

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ШКОЛЫ

Сборник материалов
Республиканской научно-практической конференции

27 марта 2023 г.

Научное электронное издание

Қарағанды
2023

ӘОЖ 373 (072)
КБЖ 74.26
М41

Баспа басылымының электрондық аналогы — Электронный аналог печатного издания

Мектепте білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру теориясы мен практикасы: Респ. ғыл.-тәжір. конф. материалдар жин. (27 наурыз 2023 ж.) = Теория и практика формирования функциональной грамотности обучающихся школы: сб. материалов Респ. науч.-практ. конф. (27 марта 2023 г.). — Қарағанды: «Акад. Е.А. Бөкетов ат. Қарағанды ун-ті» КЕАҚ баспасы, 2023. — 615 б. — Қазақша — орысша.

Ұйымдастыру комитеті — Организационный комитет

**Жүсіпбек Т.З. (төраға — председатель), Муликова С.А. (тең төраға — сопредседатель),
Одинцова С.А., Жекибаева Б.А., Әшім Е.М., Лаверженцева Е.В.,
Мисюрина Н.М., Чернушенко Н.Е.**

Редакция алқасы — Редакционная коллегия

**Муликова С.А., Одинцова С.В., Жекибаева Б.А.,
Аубакирова К.Ф., Бакирова И.Д., Риза С.Е., Мусина В.Т.**

М41 Мектепте білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру теориясы мен практикасы: Респ. ғыл.-тәжір. конф. материалдар жин. (27 наурыз 2023 ж.): ғыл. электрон. басылым = **Теория и практика формирования функциональной грамотности обучающихся школы:** сб. материалов Респ. науч.-практ. конф. (27 марта 2023 г.): науч. электрон. изд. — Қарағанды: «Акад. Е.А. Бөкетов ат. Қарағанды ун-ті» КЕАҚ баспасы, 2023. — Баспа басылымы бойынша шығарылған. — PDF-файл. — Жүйеге қойылатын талаптар: Pentium 4; 1,3 ГГц және жоғары; Internet Explorer Acrobat Reader 4.0 немесе үлкен. Қазақша — орысша.

ISBN 978-601-362-110-4

Жинақта Қазақстан Республикасы ғалымдарының, оқытушыларының, докторанттарының, магистранттарының, жоо педагогикалық мамандығында оқитын студенттерінің және мектеп мұғалімдерінің мақалалары жарияланған, онда мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру теориясы мен тәжірибесі саласындағы ғылыми зерттеулердің нәтижелері және болашақ мұғалімдерді осы қызмет түріне дайындау туралы айтылған.

В сборник вошли труды ученых, преподавателей, докторантов, магистрантов, студентов педагогических специальностей вузов и учителей школ Республики Казахстан, в которых отражены результаты научных исследований в области теории и практики формирования функциональной грамотности обучающихся школы и подготовки будущих учителей к этому виду деятельности.

ӘОЖ 373 (072)
КБЖ 74.26

*Материалдар жинағы авторлық нұсқада жарияланған,
Редакция алқасы ұсынылған мақалалардың мазмұнына жауап бермейді.*

*Сборник материалов издается в авторской редакции,
Редакционная коллегия не несет ответственности за содержание научных статей.*

«Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті» КЕАҚ баспасы

100024, Қарағанды қ., Университет к-сі, 28.
Тел. (7212) 35-63-16. E-mail: izd_kargu@mail.ru

ISBN 978-601-362-110-4

© Академик Е.А. Бөкетов атындағы
Қарағанды университеті, 2023

МЕКТЕПТЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ШКОЛЫ

Абильдина С.К., Дагарова Ж.У.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТРАНСВЕРСАЛЬДЫ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУЫТҮ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының трансверсальды дағдыларын дамыту ерекшеліктері қарастырылады. Трансверсальды дағдылар ұғымына талдау жасалып, оның мәні мен сипаты ашылған. Сондай-ақ трансверсальдық бағыттылық тұрғысынан бағдарлы білім беру ортасын қалыптастыру қарастырылған.

Кілт сөздер: трансверсальдылық, дағды, бастауыш сынып оқушылары, сыни ойлау, трансверсальды дағдылар, ақпараттық коммуникациялық технологиялар

Білім беру жүйесі адами капиталды дамытудың басты басымдылықтарының бірі болып табылады.

Кез келген мәдени қоғам үшін басты міндет – жас ұрпақты дұрыс тәрбиелеу. Дені сау, алдына мақсат қоя білетін, саналы, рухани бай және адамершілік қасиетке ие тұлғаны тәрбиелеу – мемлекеттің орнықты қалыптасуының және оның болашақта бейбіт дамуының аса маңызды кепілі ретінде көрсетіледі [1]

Белгілі бір зерттеу саласында терминологиялық аппаратты кеңейту мәселесі анықтамалар арқылы жаңа білімді беру үшін нақты экспликацияға ие болатын ұғымдар мен терминдердің пайда болуымен және дамуымен байланысты. Мақалада «трансверсальдық» терминінің ХІХ ғасырдағы бұрынғы математикалық шеңбермен шектелген мәнмәтіндерінен адам қызметінің басқа түрлерінде таралу аймағын кеңейтуге дейінгі эволюциясын қарастыруға тырыстық. Бұл лексикалық құбылыс білім беру кеңістігінде, сондай-ақ білім беру қызметтерінің көп қабатты нарығында ерекше танымалдылық пен жиілікке ие болды, атап айтқанда соңғы онжылдықта «трансверсальды дағдылар (трансверсальды құзыреттілік)» термині пайда болды, ол қазіргі заманғы білімге негізделген, қоғамда сұранысқа ие жеке дағдылардың сапалық сипаттамаларын ұсыну кезінде қолданылады.

Терминнің пайда болуы мен шоғырлануына қатысты жүргізілген зерттеу жаңа терминологиялық құбылысқа сұраныстың шекараларын кеңейту туралы қорытынды жасауға, сондай-ақ «трансверсальды дағдылар» термині туралы бірыңғай түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді, демек, оны қазіргі заманғы білім беру, білім беру саясатында мүдделі тұлғалардың пайдалануы мен барабар қабылдауы деген сөз.

«Трансверсальды дағдылар»/«трансверсальды құзыреттілік» (transversal skills / transversal competence) терминдері қазіргі білім беру кеңістігінде салыстырмалы түрде жаңа, десе де «трансверсальдық» терминінің эволюциялық жолы ұзақ. Бұрын ол өзінің қолданыс аясында математика және теориялық информатика мәнмәтіндерімен шектелген.

Трансверсалдық - бастапқыда ХІХ ғасырдың басындағы сызықтық алгебра, дифференциалды және геометриялық топология ұғымы, кеңістіктің қиылысу мүмкіндіктерін сипаттайды және тангенске қарама-қарсы. «Трансверсальды» сын есімі кеңістіктік қисыққа енетін түзу сызықты білдіру үшін қолданылған [2].

Кезкелген терминологиялық бірлік сияқты, «трансверсальдық» термині де көпфункционалды. Оның номинативті функциясы, атап айтқанда, қызметі трансверсальдық туралы арнайы білімді бекіту және осы тұжырымдаманың жаңа қолданылуы, оның белгілері мен қатынастары арқылы жүзеге асырылады, бұл кезкелген терминнің қызмет ету шекараларын кеңейту кезінде адам танымы мен адам іс-әрекетіне тән. «Трансверсальдықты» оның номинативті функциясы адам танымының басқа салаларына тараған кезде ХХ ғасырға дейін «тәртіптік-спецификалық» термині деп санауға болады [3]. Геологияда трансверсальдық көлденең жыныстардың шөгу құбылысының сипаттамасына ретінде қолданылды. ХХ ғасырда көлік әзірлеу өнеркәсібінде трансверсальды-изотропты материалдардың беріктік критерийлері туралы пікірталас болды [2]. Бірте-бірте бұл термин гуманитарлық салаға көшті. Дегендей, философиялық дискурстарда Сартр «сананың жиналуын» өткен сананың нақты

және шынайы сақталуы мен ұсталуын білдіретін трансверсальды ниеттердің ойыны ретінде сипаттады. Гваттари трансверсальдық тұжырымдамасын дамытып, оны «әр түрлі деңгейлер арасындағы және ең алдымен әр түрлі мағынадағы максималды коммуникацияның» өлшемі ретінде анықтады, ал Шраг трансверсальдық туралы түсінікті қазіргі / постмодерндік оппозицияны жеңу тәсіліне қолданды. «Трансверсальды рационалдылық» идеясының теориялық негіздемесі Уэльс тұжырымдамасында қамтылған [4]. Қазіргі психологияда бұл термин «трансверсальды сәйкестік және заманауи нарциссистік шындық» үшін қолданылады [5]. Әлеуметтік мәдениетте трансверсальдық деп постмодерндік рефлексия процесінің ерекшелігі түсіндіріледі.

Кейінгі кездері бірқатар елдер мектеп оқушыларында, соның ішінде бастауыш мектеп оқушыларының бойынша трансверсальды дағдыларды дамыту үшін көп жұмыс жасауда. Бірқатар елдерде оқу бағдарламалары бірнеше тәсілдер мен пәндерді біріктіретін етіп реформаланды. *Eurydice Report* Еуропалық Комиссиясының «Еуропалық мектептердегі негізгі дағдыларды дамыту: саясаткерлер үшін қиындықтар мен мүмкіндіктер» (2012) баяндамасында көптеген елдерде пәндік мазмұнға баса назар аударып отырып, пәндік ұйым трансверсальды дағдыларды дамыту үшін қабылданған оқыту тәсілдерінің алуан түрлілігі бар күрделі оқу бағдарламаларының архитектурасына жол бергені айтылған [6].

Аталмыш құжатқа сәйкес, көлденең құзыреттіліктер үш негізгі құраушыны қамтиды: 1) азаматтық; 2) кәсіпкерлік, 3) АКТ дағдылары – және дәстүрлі мектеп пәндерінің мазмұнымен байланысты емес. Бұл дағдыларды дамыту тез дамып келе жатқан білімге негізделген қоғам (*knowledgebased society*) мәнмәтінінде бірдей маңызды болып саналады. Бірқатар елдердің көпшілігінде азаматтық, кәсіпкерлік және АКТ бойынша оқыту бастауыш және орта білім берудің оқу бағдарламасына енгізілген. Тәжірибе көрсеткендей, трансверсальды негізгі дағдыларды бастауыш және орта білім беру бағдарламасына біріктірудің үш негізгі әдісі бар: олар пәнаралық мәртебеге ие болуы мүмкін, қолданыстағы оқу пәндеріне біріктірілуі мүмкін немесе жеке оқу пәндері ретінде енгізілуі мүмкін [6].

Қазіргі білім беру жүйесіндегі негізгі өзгерістердің бірі - құзыреттілікке бағытталған ортаны енгізу. Қазіргі уақытта бастауыш сынып білім алушыларын оқыту процесі дағдыларды қалыптастыру арқылы осы ортаның жаңа белсенді құраушыларын енгізу саласына айналуға. Дағдылар, бастауыш сынып білім алушыларының негізгі білім деңгейінен басқа оқу уақыты, сонымен қатар трансверсальды фокусты қамтуы мүмкін, яғни өмір жолы жоғары бағалайтын көшбасшылық қасиеттермен, мәселелерді шешумен және топтық жұмыспен байланысты болуы мүмкін [7].

Трансверсальды дағдыларды үш санатқа бөлуге болады: құрал-аспаптық, тұлғааралық және жүйелік [8]:

Құрал-аспаптық дағдылар – бұл аспаптық функцияға ие және мыналарды қамтиды:

- танымдық дағдылар, яғни ойлар мен идеяларды түсіну және пайдалану қабілеті;
- өз ортасында өзара әрекеттесу үшін қажетті әдіснамалық дағдылар: уақытты басқару және оқу стратегиялары, шешім қабылдау немесе проблемаларды шешу.
- техникалық құралдарды, компьютерлерді және ақпаратты басқару дағдыларын қолданумен байланысты технологиялық дағдылар.

- лингвистикалық дағдылар, ауызша және жазбаша қарым-қатынас немесе екінші тілді білу.

Бінтымақтастық пен әлеуметтік өзара әрекеттесу процесін жеңілдететін тұлғааралық дағдыларға мыналар жатады:

– жеке дағдылар, яғни бұл дағдылар проблеманы сезіну немесе қабылдау қабілетімен, сыни ойлау және сындарлы қабылдау қабілетімен байланысты.

- топта жұмыс істеу және этикалық немесе әлеуметтік міндеттемелерді әлеуметтік тұрғыдан қолайлы түрде білдіру қабілетімен байланысты әлеуметтік және тұлғааралық дағдылар.

Жүйелік немесе интегративті дағдылар - бұл жалпы білімді игеру процесіне байланысты дағдылар. Олар бізге білім беру процесін жоспарлау және жақсарту үшін қажетті дағдыларды қосуға және бағалауға мүмкіндік береді. Аталмыш дағдыларды игеруге бағытталған білім беру ортасын модельдеу арқылы бастауыш сынып оқушыларының трансверсальды қасиеттерін мазмұнды және мақсатты қондырғылар деңгейінде анықтау қажет [9].

Таяу уақытқа дейін бастауыш мектеп элементар практикалық білімдер мен дағдыларды оқытудың тұйық циклі ретінде ұсынылатын.

Нарық экономикасы дамуының заманауи деңгейі, азаматтық қоғамның құрылымы адамды индустриялық қоғамға ғана емес, сонымен бірге білімге қаланған экономикалық қоғамға даярлығын қамтамасыз ететін өзге білім сапасын болжайды. Ақпараттық қоғамдағы білім беру жеке тұлғаның білім беру қажеттіліктерін барынша толық қанағаттандыруға бағытталған, бұл оның өзін-өзі толық

жүзеге асыруға деген ұмтылысының ғана емес, сонымен бірге тез өзгеретін әлем жағдайларының әсерін де білдіреді. Соңғы жағдайда адам өзгермелі мына әлемде өзін жайлы сезіну үшін өз білімін үнемі толықтырып отыру қажеттілігіне тап болады.

Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушылары трансверсальды дағдыларды игеруі қажет, себебі болашақ заман ағымы бүгінгі таңда белгілі бір даярлық бағыты бойынша нақты білімдерге қарағанда әлеуметтік дағдылармен, көшбасшылық, басқарушылық және ақпараттық-коммуникациялық технологиялық (АКТ) дағдылармен байланысты азаматтардың сапасын жоғары бағалайды. Бұл осындай маңызды дағдыларды бастауыш сынып оқушыларының бойында барынша өнімді әрі саналы дамыту, ал оларды бастауыш білім үрдісінде қалыптастыру мен одан әрі дамыту болашақ ел азаматтарына бұдан кейін сәтті жұмыспен қамтылу үшін бәсекеге қабілетті деңгейге шығуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2022-2026 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 24 қарашадағы № 941 қаулысы (<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2200000941#z86>)

2. Цветков С.В. Критерий прочности трансверсально-изотропных материалов различных классов симметрии структуры // Вестник МВТУ им. Н.Э. Баумана.серия «Машиностроение». –2009. – №1. – Б. 86-99

3. Wilkinson L. C. Learning language and mathematics: A perspective from Linguistics and Education // Linguistics and Education. – 2019. – № 49. – P. 86-95.

4. Welsch W. Unsere postmoderne Moderne. Berlin: Akademie Verlag GmbH, 2002. – 346 p.

5. Павлова О. Н. Трансверсальная идентичность и современная нарциссическая реальность // Вестник РУДН серия «Философия». – 2010. – № 3. – Б. 11-19.

6. European Commission. Report to the European Commission on Improving the quality of teaching and learning in Europe's higher education institutions. 2013. URL:http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/library/reports/modernisation_en.pdf (жүгіну күні: 22.01.2023).

7. Шишов С. Е. Компетентностный подход в образовании: прихоть или необходимость / С. Е. Шишов, И. Г. Агапов. Текст: непосредственный // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2002. – № 2. – С. 58-62.

8. Ильина Н.Н. Дидактико-технологическое обеспечение организации практико-ориентированного кластера для подготовки студентов профессионально-педагогического вуза / Н. Н. Ильина, О. Н. Шульц. Текст: непосредственный // Акмеология профессионального образования: материалы 16-й Международной научно-практической конференции, 17-18 марта 2020 г., Екатеринбург / Рос. гос. проф.-пед. ун-т. Екатеринбург, 2020. – С. 324-327.

9. Уляшина Н.Н. Формирование компетенции по рабочей профессии студентов профессионально-педагогического вуза: диссертация ... кандидата педагогических наук: 13.00.08 / Уляшина Наталья Николаевна; Рос. гос. проф.-пед. ун-т Екатеринбург, 2010. – 400 с. Текст: непосредственный.

Абильдина С.К., Копбалина К.Б.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНІНЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыру қажеттілігі негізделіп, жаратылыстану сауаттылығын қалыптастыру ерекшеліктері сипатталған, тапсырмалар мысалдары келтірілген. Осы мақаланы жазуға себепші болған АР14870260 "Білім беруді цифрландыру жағдайында бастауыш сынып оқушыларының функционалды сауаттылығын дамыту" ғылыми жобаны әділ де, дұрыс бағалағаны үшін ҚР БҒМ Ғылым комитетіне алғысымыз шексіз.

Кілт сөздер: халықаралық зерттеулер, функционалды сауаттылық, математикалық сауаттылық, оқу сауаттылығы, жаратылыстану-ғылыми сауаттылығы.

Соңғы жылдары PIRLS (оқу және мәтінді түсіну сапасын зерттеу), TIMSS (математика және жаратылыстану ғылымдарының білім сапасын зерттеу), PISA (оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау бағдарламасы) сияқты халықаралық зерттеулер дүние жүзіндегі, оның ішінде Қазақстандағы білімнің дамуына үлкен әсер ете бастады. Еліміздегі білім сапасын шетелдегі білім сапасымен салыстырғанда бірқатар айырмашылықтары бар екені көрінді. Мектеп оқушылары пәндік білім мен дағдылардың айтарлықтай жоғары деңгейін көрсетеді, бірақ сонымен бірге олар бұл білімді күнделікті өмірге жақын жағдайларда қолдануда, сондай-ақ әртүрлі формада ұсынылған ақпаратпен жұмыс істеу қабілетіне негізделген тапсырмаларды шешуде қиындықтарға тап болады. Мысалы, қазақстандық мектеп оқушылары функционалдық сауаттылық бойынша, сондай-ақ білім мен дағдыларды іс жүзінде қолдану қабілеті бойынша PIRLS 2016, PISA (2018), TIMSS (2019) халықаралық зерттеулердің алдыңғы қатарынан көрінбеді. Осылайша, еліміздегі білім қазіргі уақытта әлемдегі ең маңызды тәжірибеге бағытталған көрсеткіш бойынша халықаралық талаптар мен стандарттарға сәйкес келмейтінін байқаймыз. Осыған орай, білім берудің басты нәтижесі ретінде Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңына және мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі Ұлттық іс-шаралар жоспарына бірқатар елеулі өзгерістер енгізілді. Жаңа заман, қоғамымызда болып жатқан өзгерістер мұғалімнен оқушыға, оның педагогикалық қызметіне жаңаша көзқараспен қарауды талап етеді.

Еліміздегі білім беруді жетілдіру бағыттарының бірі оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру болып табылады.

Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесуі, адамның мамандығын әрдайым жетілдіріп отыруы, сондай-ақ өмір бойы білім алуына ықпал ететін базалық фактор. Функционалдық сауаттылық - оқушылардың мектепте алған білімдерін өмірде тиімді қолдануына үйрету.

«Функционалдық сауаттылық» ұғымы алғаш рет өткен ғасырдың 60-жылдарының аяғында ЮНЕСКО құжаттарында пайда болып, кейін зерттеушілердің күнделікті өміріне енді. Функционалдық сауаттылықтың (ФС) кең анықтамасында білім берудің (ең алдымен жалпы) адамның көп қырлы қызметімен байланысын біріктіретін жеке тұлғаның әлеуметтік бағдарлану тәсілі ретінде көрсетіледі, сондай-ақ өмір бойы білім алуына ықпал ететін негізгі факторлардың біріне айналуға [1].

Зерттеу жұмыстарының бірінде А.А.Леонтьев: «Егер формальды сауаттылық оқу біліктері мен дағдыларын меңгеру болса, онда функционалдық сауаттылық - бұл адамның нақты мәтіннен ақпаратты алу үшін - оны түсіну, мазмұндау, түрлендіру үшін осы дағдыларды еркін пайдалану қабілеті» деген [2].

Функционалдық сауаттылықтың бірнеше түрлері бар: оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, жаратылыстану-ғылыми сауаттылығы.

Оқу сауаттылығы (ОС) – адамның өз мақсатына жету, білімі мен мүмкіндіктерін кеңейту, қоғамдық өмірге қатысу үшін жазбаша мәтіндерді түсіну және пайдалану, олар туралы ой елегінен өткізу және оқумен айналысу қабілеті.

Математикалық сауаттылық (МС) – жеке тұлғаның математиканы әртүрлі контексттерде тұжырымдау, қолдану және түсіндіру қабілеті. Ол математикалық пайымдауды, құбылыстарды сипаттау, түсіндіру және болжау үшін математикалық түсініктерді, процедураларды, фактілерді және құралдарды пайдалануды қамтиды. Адамдарға математиканың әлемдегі рөлін түсінуге, негізделген пайымдаулар жасауға және сындарлы, белсенді және рефлексивті азаматтар қабылдауы керек шешімдер ұсынуға көмектеседі.

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылығы (ЖФС) – жаратылыстану ғылымдарын тану және жаңа білімді меңгеру; құбылыстарды түсіндіру, сипаттау, болжам жасау, деректер жинау, деректерді түсіндіру, қорытынды тұжырымдар жасау, ғылыми дәлелдемелерді пайдалану; ғылыми зерттеу жүргізу, зерттеу сұрағын анықтау, зерттеу сұрағының әдістерін ұсыну, дәлелді деректер мен түсініктерді сенімді сипаттау және бағалау. Жаратылыстану-ғылыми сауаттылығы күзиреттіліктерін қалыптастырудың бірден бір жолы теорияны практикаға негіздей отырып оқыту [3].

Жаратылыстану бағытында бастауыш сыныптарда білім беруде әлем жайлы ой-өрістерінің кеңеюіне, қоршаған әлемді қабылдаудың дамуына, қоршаған ортаны қорғау және бағалай білулеріне көмектеседі.

Бастауыш мектепте оқушылар «Жаратылыстану» пәнін оқу мен меңгеруде мына нәрселерді түсінуге мүмкіндік алады:

- қоршаған әлемнің бір-бірімен өзара байланысын;

- өлі және тірі табиғатта болып жатқан кейбір табиғи құбылыстардың себептерін;
- жаратылыстану бағытындағы білімнің адам үшін маңыздылығын.

«Жаратылыстану» пәнінен оқу бағдарламасы зерттеу, ойлау, коммуникативтік дағдылар мен біліктіліктер негіздерінің қалыптасуына бағытталып жасалған. Бұл пәннің негізгі мақсаты – жоғарғы сыныптардағы «Биология», «География», «Химия», «Физика» пәндерінің негізін қалауға, алған білімдерін күнделікті өмірде қолдана білуіне дағдыларын қалыптастыру болып келеді. Яғни, айналаны бақылап, зерттеп үйренеді.

Пәннің негізгі міндеті – қазіргі заманғы жаратылыстану ғылымы мен оның әдістері туралы білім негіздерін қалыптастыру және техника мен технология дамуына елеулі ықпал еткен маңызды идеяларымен, жетістіктерімен таныстыру болып отыр.

Қоршаған әлемнің құбылыстарын түсіне отырып, өмірлік маңызды мазмұны бар ақпаратты қабылдау біліктіліктерін қалыптастыру көзделген. Пәнді оқу барысында оқушылардың зияткерлік, шығармашылық қабілеттерін, сын тұрғысынан ойлау қабілетін қарапайым зерттеулер жүргізуде дамыту қажет. Ол үшін күнделікті өмірде тіршілік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, заманауи технологияларды сауатты пайдалану біліктерін қамтамасыз ету керек.

Бастауыш сыныпта жаратылыстанудағы «Мен - зерттеушімін», «Тірі табиғат, заттар және олардың қасиеттері», «Жер және ғарыш», «Табиғат физикасы» сияқты оқу бөлімдерін зерделеу оқушыларға мынадай дағдыларды қалыптастырып дамытуға көмектеседі: зерттелетін тақырыпты тандау; сұрақ қойып, оған жауап беру тәсілдерін табу; зерттеу жүргізу жоспарын құру; болжам жасау; сұраққа жауап беру үшін зерттеу жүргізу, зерттеу нәтижесінде алынған түрлі деректерді жинау, өңдеу және түсіндіру.

«Жаратылыстану» оқу пәнінің «ортақ тақырыптарының» мазмұны оқушының жақын аймағынан, яғни оның өз іс-әрекетімен тікелей байланысты тақырыптарды оқудан басталады. Бұл жерде балалар тақырып бойынша өз ойын білдіруге, сұрақ қоюға, сұрақтарға жауап іздеуге үйренуі тиіс. Осының негізінде, оқушы білімді дайын күйінде алмай, оны өзі іздену арқылы, оқу әрекетінің мазмұны мен түрлерін ұғынады, оның ережелер жүйесін түсінеді және қабылдайды, жетілдіруге белсенді қатысады. Яғни, оқушылардың оқу әрекеттері былай топтастырылады: «біледі», «түсінеді», «талдайды», «бағалайды», «синтездейді».

Жаратылыстану пәні өзбетінше зерттеу жұмысына бағыттайды. Бұл пәннің басқа пәндерге қарағанда ерекшелігі өмірге қажетті дағдыларды осы пәннен ала алады.

Зертханалық сабақ пен практикалық сабақтар – оқушылардың оқу іс-әрекетінің бір түрі; мақсаты мен міндеті ұқсас. Зертханалық және практикалық жұмыстар оқу бағдарламасына енгізіліп, курс бөлімін немесе тақырыпты оқығаннан кейін жүргізіледі. Практикалық (сарамандық) жұмыстардың негізгі мақсаты – оқушыларға теориялық білімді терең меңгеріп, эксперимент жасау дағдыларын дамыту. Практикалық жұмыстарды жүйелі түрде орындау – анализ, синтез, салыстыру, жалпылау, оқытудағы теория мен практиканың байланысы, оқушылардың дербестілігі мен танымдық күшінің дамуы сияқты ойлау амалдарын меңгерудің маңызды құралы. Бұл сабақтар білімді бекітуге және нақтылауға себепші болады. Мазмұны мен тәсілдері оқу пәнінің ерекшелігіне байланысты өткізіледі. Бұл әдіс оқушылардың әртүрлі іс-әрекеттерінде қолданылады.

Жаратылыстанудағы «Су. Судың қасиеттері» тақырыбын өткенде алдымен, интербелсенді тақта арқылы ақпарат беріп, оған талдау жасалса, содан кейін су қасиеттерін зерттеуге тапсырма беріледі, оқушылар зерттеу нәтижелерін зерттеу парақшасына тіркеп отыруы керек. Судың қасиеттерін зерттеу әдістері келесідей болуы мүмкін, «Судың пішіні бар ма?» - оқушылар әртүрлі көлемдегі ыдыстарға су құйып, оның зат формасына қарай пішін алатынын байқады. «Судың дәмі бола ма?» - үстелге 3 түрлі стақан қойып, оларды санмен белгілейміз. Бірінші стақанға қант, екіншісіне тұз, ал үшіншісіне ештеңе қоспаймыз. Бірнеше оқушыны шақыртып, судың дәмін татуды ұсынамыз. Оқушылар өздерінің қандай дәм сезгендерін айтып, судың дәмі жоқ болатынын қорытындылайды. Сонымен қатар, бұл жерде судың еріткіштік қасиеті бар екеніне ой-қорытынды шығаруға болады.

Жаратылыстану сабағында функционалдық сауаттылықты арттыруға берілген тапсырмалар оқушылардың сын тұрғысынан ойлау қабілеттерін дамытады. Дұрыс ұйымдастырылған зертханалық және практикалық сабақтың оқушы үшін тиімділігі төмендегідей:

1. Оқушы тақырыпқа байланысты ауызша алған түсінігін тәжірибе жасау арқылы толық меңгереді.
2. Алған білімін іс жүзінде қолдану іскерлігі мен дағдысын қалыптастырады.
3. Мұғалімнің түсіндіруі арқылы алған біліміндегі маңызды құбылыстардың қасиеті мен құрылысы туралы білімін нақтылап мәнін терең түсінеді.

4. Зертханалық жұмыс істеу тәсілдерімен әдістерін игереді.
5. Сабақта танысқан өсімдіктердің ішкі құрылысын, дене бөліктерін толық ажыратуға дағдыланады.
6. Зертханалық, практикалық сабақ барысында оқушылардың биология ғылымының салаларына деген қызығушылығы артады.
7. Зертханалық, практикалық жұмыс кезінде пайдаланатын құрал-жабдықтармен жұмыс жасау тәртібімен танысып, үйренеді.
8. Зертханалық, практикалық жұмыс барысында оқушылар еңбекке, ұйымшылдыққа тәрбиеленеді және әсемдік тәрбие беріледі.
9. Бақылау сұрақтарына жауап береді.

Әдебиеттер:

1. Жумабаева А.Е. Проблемы формирования функциональной грамотности учащихся начальных классов и пути их решения//Образование в XXI веке: сборник материалов III международной научно-практической конференций – Москва, 2020. – С.351-356.
2. Леонтьев А.А. От психологии чтения к психологии обучению чтению //Материалы 5-ой Международной научно-практической конференции (26-28 марта 2001г). В 2-х частях. – Ч.1 /Под ред. И.В. Усачевой. – М., 2002.
3. Вершиловский С.Г., Матюшкина М.Д. Функциональная грамотность выпускников школ – М.: Социологические исследования.– №5. – 2007.

Абильдина С.К., Бакижанова Ж.М.
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

МАТЕМАТИКАЛЫҚ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Аннотация. Бұл мақалада «функционалдық сауаттылық» түсінігі, математикалық сауаттылық аспектілері, құрылымдық компоненттері және бастауыш сынып оқушыларының математикалық функционалдық сауаттылықтың құрамдас бөліктері қарастырылған. Бастауыш сынып оқушыларының математикалық функционалдық сауаттылықтарын қалыптастыру әдістері мен тәсілдері, тапсырма бағыттары, оның түрлері мен мысалдары келтірілген. Осы мақаланы жазуға себепші болған АР14870260 "Білім беруді цифрландыру жағдайында бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту" ғылыми жобаны әділ де, дұрыс бағалағаны үшін ҚР БҒМ Ғылым комитетіне алғысымыз шексіз.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, математикалық сауаттылық, математикалық функционалдық сауаттылық, білім сапасы, әдістер, тәсілдер

Функционалдық сауаттылық дегеніміз - адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсуі және оған тезірек бейімделіп, жұмыс істеуі. Адамның қарапайым қысқа мәтіндерді оқу, түсіну, құрастыру және қарапайым арифметикалық амалдарды орындау қабілеті сияқты қарапайым сауаттылықтан айырмашылығы, функционалдық сауаттылық дегеніміз - адамның қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ететін білім, білік және дағдылардың деңгейі, белгілі бір мәдени ортада адамның өмір сүруіне қажетті минимум болып саналатын әлеуметтік қатынастар жүйесі.

Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығы дегеніміз– оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету. Егер осы шарттар бастауыш сыныпта орындалғанда оқушының функционалдық сауаттылығы қалыптасады.

Бастауыш сынып оқушылардың функционалдық сауаттылық мазмұны келесі мағынада сипатталады:

- оқу, жазу сауаттылығынан;
- жаратылыстану ғылымындағы сауаттылығынан;
- математикалық сауаттылығынан;
- компьютерлік сауаттылықтан;
- денсаулық мәселесіндегі сауаттылықтан;
- құқықтық сауаттылығынан.

Сонымен қоса М.А. Холоднаяның пайымдауынша «функционалдық сауаттылық» пен «түйінді құзіреттілік» ұғымдары табысты өмір сүріп, білім алуды жалғастыру үшін оқушы игеруі тиіс сапалық қасиеттер ретінде қарастырылады. Себебі адам өмірлік, кәсіби қызметтегі, жанұялық өмірдегі, әлеуметтік саладағы түрлі жетістіктерге жету үшін оқушы бойында келесі түйінді құзіреттіліктер қалыптасуы тиіс деп есептейді: «автономдық әрекет» (өзбетінше әрекет ету мен жеке белсенділік), «құрал қолдану» (физикалық, әлеуметтік, тіл, техникалық т.б.), «әртүрлі деңгейдегі әлеуметтік топтарда әрекет ету» (толеранттылық таныту, адамдармен біріккен әрекетке дайын болу)[1, б. 66].

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын (жаратылыстанушылық, математикалық, оқу және жазу, т.б.) қалыптастыруда басты рөл атқаратын, басты орында тұратын ұстаным – теория мен практиканың байланыста болу ұстанымы. Оның мәні – оқушыларға теориялық білім беріп қана қоймай, сол білім, білік, дағдыларын күнделікті жаңарып, өзгеріп жатқан өмірде, кез келген жағдаятта емін-еркін қолдана білуін қамтамасыз ету. Ол үшін күнделікті оқыту үдерісінде әрбір пәннен берілетін теориялық білімді өмірдегі жағдайлармен байланыстырып, практикалық жағына бағыттап отыру керек[2].

Математикалық сауаттылық – адамның математикалық ойлау, математиканы тұжырымдау, қолдану және әртүрлі практикалық контексттерде есептерді шешу үшін түсіндіру қабілеті. Ол ұғымдарды, процедураларды және фактілерді, сондай-ақ құбылыстарды сипаттауға, түсіндіруге және болжауға арналған құралдарды қамтиды. Ол адамдарға математиканың әлемдегі рөлін түсінуге, жақсы негізделген пайымдаулар жасауға және 21 ғасырда сындарлы, белсенді және рефлексивті азаматтар қабылдауы керек шешімдер қабылдауға көмектеседі.

Математикалық сауаттылықтың маңызды аспектілерінің бірі – математиканы жеке және мектеп өміріне, жергілікті қоғамға, қоғамдық өмірге, еңбек пен демалысқа байланысты әртүрлі жағдайларда қолдану.

Математикалық сауаттылық ұғымына 21 ғасырдың 8 дағдысы қосылды:

1. Сыни тұрғыдан ойлау;
2. Шығармашылық;
3. Зерттеу және зерттеушілік;
4. Өзін-өзі реттеу, бастамашылық, табандылық;
5. Ақпаратты пайдалану;
6. Жүйелі ойлау;
7. Коммуникация;
8. Рефлексия.

Математикалық сауаттылықты оқытуды ұйымдастырудың негізіне үш құрылымдық компонент кіреді:

1. Мәселе ұсынылатын контекст;
2. Тапсырмаларда қолданылатын математикалық білім мазмұны;
3. Есеп берілген контексті оны шешуге қажетті математикалық мазмұнмен байланыстыруға қажетті ақыл-ой әрекеті.

Математикалық сауаттылықты тексеру үшін үш бағыт анықталды: іс-әрекет, мазмұн, жағдаяттар.

Іс-әрекеттер – оқуда қолданылатын тапсырмалар үш құзыреттілік деңгейіне топтастырылған. Біріншісі, репродукция – оқушылардың математикалық дайындығын әдеттегі тексеруге тән анықтамаларды немесе қарапайым есептеулерді тексеруді қамтиды. Екіншісі, байланыстар жасау – нақты тұжырымдалған және біршама таныс математикалық есептерді шешу үшін математикалық фактілер мен әдістерді біріктіруді талап етеді. Үшіншісі, рефлексия – математикалық ойлауды тексеру, жалпылау, терең түсіну, интуицияны қолдану, ұсынылған жағдайды талдау, ондағы математиканың көмегімен шешілетін мәселені бөліп көрсету және осы есепті тұжырымдау[3, б.40].

Бастауыш мектеп жасы оның бастауыш сыныптарда оқитын 6 жастан 11 жасқа дейінгі өмір кезеңін қамтиды және баланың өміріндегі ең маңызды жағдай – оның мектепке қабылдануымен анықталады. Математикалық функционалдық сауаттылықтың қалыптасу ерекшеліктерін анықтау үшін осы жасқа психологиялық-педагогикалық сипаттама беру қажет.

Бастауыш сынып оқушысының математикалық сауаттылығы функционалдық сауаттылықтың құрамдас бөлігі ретінде былай түсіндіріледі:

- математикалық білімнің оқытуға және күнделікті өмірге қажеттілігін түсіну (не үшін, қайда пайдалы болуы мүмкін, алған білімді қайда пайдаланамыз);

- математиканы күнделікті жағдайларда қолдану қажеттілігі мен қабілеті: қажетті материалдың құнын, массасын, мөлшерін және т.б. есептеу. қоршаған шындық объектілері туралы математикалық ақпаратты табу, талдау, құнын (ұзындығы, массасы) есептеу;

- математикалық объектілерді (цифрларды, шамаларды, сандарды) ажырата білу, математикалық байланыстарды (ұзын-қысқа, жылдам-баяу), тәуелділіктерді (өседі, кемиді), салыстыру, жіктеу;

- дағдылар жиынтығы: нұсқаулар (алгоритм) бойынша әрекет ету, өлшеуге, есептеуге, ретке келтіруге байланысты оқу есептерін шешу, математикалық терминдерді, белгілерді, арифметикалық амалдардың қасиеттерін пайдалана отырып пайымдауларды тұжырымдау. Бұл білімнің не үшін қажет екенін балалардың түсінуі маңызды. Есептерді қашан жазбаша және қай кезде ауызша орындау керектігін түсіну маңызды. Ауызша және жазбаша есептеулердің комбинациясы пайдалы, бірақ олардың барлығы күнделікті өмірде қолданылуы керек.

Жоғарыда айтылғандардан шығатыны, адам бойында функционалдық математикалық сауаттылықты қалыптастыру үшін бастауыш мектептегі оқу кезеңінің маңызы зор. Кіші жастағы оқушының математикалық сауаттылығы функционалдық сауаттылықтың құрамдас бөлігі ретінде математикалық объектілерді (цифрларды, мәндерді, сандарды) ажырата білу, математикалық байланыстарды орнату (ұзын-қысқа, жылдам-баяу), тәуелділік (өседі, кемиді) ретінде түсіндіріледі), салыстыру, жіктеу, күнделікті өмірлік жағдайларға байланысты 1-3 әрекетте тапсырмаларды шешу (сатып алу, өлшеу, таразылау). Сонымен бірге жоспарланған сабаққа мұқият дайындалудың маңыздылығына назар аудару керек. Ол бағдарламаның талаптарын, сонымен қатар балалардың оқу процесінде белсенді болуын ескеруі керек. Оқушының ойлау белсенділігі, баяндау, өз ойын жеткізе білу, болжам жасау, айтылғанды дәлелдей білу маңызды.

Бастауыш сыныпта математиканы оқытуда келесі пәндік және функционалдық сауаттылық қалыптасуы тиіс:

1. Ережелер мен үлгілерді және берілген алгоритмдерді математикалық материалда қолдану біліктілігін;

2. Қоршаған ортада болып жатқан әртүрлі жағдайларда және аралас пәндерде математикалық білімін, біліктілігін, есептеу және өлшеу дағдыларын;

3. Ауызша және жазбаша есептеулерді тиімді пайдалана отырып, практикалық есептеу техникасын;

4. Математикаға тән ойлау стилін, оның абстрактылығын, дәлелденуін, қатандығын;

5. Дәлелдемелі пайымдау жүргізу, логикалық негізделген қорытындылар жасау біліктігін;

6. Математикалық мәтінмен жұмыс жасау (талдау, қажетті ақпаратты алу), математикалық терминология мен символдарды қолдана отырып, өз ойын ауызша және жазбаша түрде анық және нақты түсіндіре білу қажет.

Функционалдық сауаттылықты дамытуға ықпал ететін әдіс-тәсілдері: топтық жұмыс түрі, жұмыстың ойын түрі, шығармашылық тапсырмалар, тест тапсырмалары, практикалық жұмыс, рөлдік және іскерлік ойындар, зерттеу қызметі.

Математика сабағында оқушылардың функционалдық сауаттылығы құзыреттілікке бағытталған тапсырмалар, кіріктірілген тапсырмалар және ақпараттық технологиялар көмегімен қалыптасады.

Құзыреттілікке негізделген тапсырмалар (PISA халықаралық зерттеуінің тапсырмалары) оқушының математиканы оқуға деген қызығушылығын оятуға, дәстүрлі сабақты ұйымдастыруды өзгертуге қабілетті. Олар білім мен дағдыға негізделеді, жинақталған білімді практикада қолдана білуді талап етеді.

Кіріктірілген тапсырмалар – математиканы басқа пәндермен (математика – орыс тілі, экономика – математика, математика – әдебиет, математика – дүниені тану) біріктіретін тапсырмалар[4].

Сонымен қатар, бастауыш мектепте функционалдық сауаттылықты дамытудың негізгі құралдарының бірі – ақпараттық технологиялар (мұғалімнің жеке сайты, қашықтықтан олимпиадалар).

Математикалық білім берудің негізгі мақсаты – нақты дүние құбылыстарын математикалық, логикалық және саналы түрде зерттеу қабілетін дамыту болуы керек. Бұл мақсатты жүзеге асыруға математика сабақтарында әртүрлі стандартты емес логикалық есептерді шешу көмектесуі мүмкін және болуы керек. Сондықтан мектеп мұғалімінің бұл тапсырмаларды математика сабағында қолдануы құптарлық қана емес, тіпті математиканы оқытудың қажетті элементі болып табылады.

Стандартты емес тапсырмалар шартты талдауға және өзара байланысты логикалық пайымдаулар тізбегін құруға көбірек көңіл бөлуді талап етеді. Жауабы логикалық негізделуі керек осындай тапсырмалардың мысалдары:

Қорапта 5 қарындаш бар: 2 көк және 3 қызыл. Олардың ішінде кем дегенде 1 қызыл қарындаш болуы үшін қораптың ішіне қарамай неше қарындаш алу керек?

Мұндай тапсырмаларды қолдану бастауыш сынып оқушыларының математикалық ой-өрісін кенейтеді, математикалық дамуына ықпал етеді және математикалық дайындық сапасын арттырады.

Оқушыларға стандартты емес тапсырмаларды ұсына отырып, олардың логикалық операцияларды орындау қабілеттерін қалыптастырамыз және сонымен бірге оларды дамытамыз[5].

Оқушылардың математикалық сауаттылықтарын қалыптастыру мәселесі бүгінгі таңда мектептеріміздің білім саласында тұрған басты мәселенің бірі болып табылады. Себебі оқушының кез-келген сабаққа деген қызығушылығы болмаса, онда оның алған білімі тұрақты болмайды. Олай болса, А.П.Конфоровичтің «Математиканың қорғаның тек күштілер мен батырлар ғана бұза алады» деген сөзін ұстана отырып, жалықпай, үлкен төзіммен, алдымызға келген шәкірттерге олардың жеке тұлға болып қалыптасуына, жақсы тәрбие, терең білім беру үшін аянбай еңбек ете берейік[6]. Қазақстанның одан әрі «Мәңгілік Ел» болып өркендеуі үшін, жан-жақты дамуы үшін оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту арқасында талай асулардан абыроймен өтеміз және мұғалімдер тек қана адал салиқалы еңбек етіп, функционалдық сауаттылығы бар тұлға тәрбиелеп шығаруға міндеттіміз.

Әдебиеттер:

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру (бастауыш сыныптар). Әдістемелік құрал. - Астана: Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. - 66 б.
2. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған іс-қимыл жоспары. - Астана, Әділет, 2012.
3. Оразақынова Н., Кенжебаева Г.М. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жолдары.- 2012. -Б. 40-47.
4. <https://daryn.online/article/1076>
5. <https://www.prodlenka.org/metodicheskie-razrabotki/425769-matematicheskaja-gramotnost-kak-osnova-formir>
6. <https://melimde.com/tairibi-matematika-sabafinda-oushildardi-funkcionaldi-sauattili-v2.html?page=3>

Абилова Н.С., Аубакирова К.Ф.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические аспекты использования дидактических средств обучения в начальной школе. Проанализированы определения понятия «средства обучения» в педагогической литературе. Представлены классификация средств обучения, принципы, согласно которым построена система средств обучения.

Ключевые слова: средства обучения, начальная школа, принципы, младшие школьники.

Средства обучения – это: обязательный элемент оснащения учебных кабинетов и их информационно-предметной среды, важнейший компонент учебно-материальной базы школ различных типов и уровней [1]; материальные и идеальные объекты, которые вовлекают в образовательный процесс в качестве носителей информации и инструмента деятельности педагога и учащегося; материальные объекты и предметы естественной природы, а также искусственно созданные человеком, используемые в учебно-воспитательном процессе в качестве носителей информации и инструмента деятельности педагогов и учащихся для достижения поставленных целей обучения, воспитания и развития [2].

Средство обучения – объект, который необходим для организации педагогического процесса. В культуре этот объект существует сам по себе, независимо от образования. Он функционирует в обучении как оператор (предмет, функция, совершающая операции), обеспечивающий отображение учебной информации во внутренний мир личности в форме знаний, умений и навыков, поэтому он «располагается» между учащимися и новой учебной информацией.

С.Г. Шаповаленко определяет средства обучения, как «средство для усвоения основ наук, предназначенное для учеников» [1]. Основное средство обучения - учебник, излагающий основы научных знаний по предмету в соответствии с программой и требованиями дидактики.

С аналогичных позиций подходят к определению средств обучения А.С. Лында [3], Н.М. Розенберг [4]. Формулируя данное определение, авторы исходят из понимания, что главной задачей обучения является усвоение основных положений, определенного минимального объема информации по данной науке, достаточного для практической деятельности, где средства обучения обеспечивает информационную функцию образовательного процесса.

С педагогической точки зрения взаимосвязи средств обучения с остальными компонентами отличаются характерными, наиболее значимыми, особенностями (таблица 1).

По отношению к средствам обучения цель играет общую ориентирующую роль при их создании и применении, при этом средства обучения должны взаимодействовать достижению результата, который, в свою очередь, может определяться с их помощью.

Таблица 1. Определения понятия «средство обучения» с педагогической точки зрения

№	Взаимосвязь средств обучения с остальными компонентами	Определения
1	для педагога	инструмент педагогической деятельности, позволяющий усилить реализацию его функций
2	для обучающихся	средство познания и одно из средств реализации учебных функций
3	по отношению к содержанию образования	способ передачи содержания и организации его усвоения
4	по отношению к методам учебно-воспитательного процесса и формам организации обучения	способ их разнообразия и совершенствования, один из вариантов разработки и применения новых сочетаний компонентов педагогической коммуникации

В педагогике сегодня нет однозначного определения понятия «средство обучения». Существуют четыре точки зрения авторов (таблица 2).

Таблица 2. Определения понятия «средство обучения»

№	Определения
1	в узком смысле: средства-инструменты, которые служат достижению общеобразовательных и воспитательных целей обучения
2	интеллектуальные средства осуществления мыслительной деятельности, которые дают возможность человеку проводить опосредованное и обобщенное познание объективной действительности
3	средства учения, которыми пользуется ученик для усвоения материала и собственно средства обучения, т.е. средства, которые использует педагог для создания условий учения для ученика
4	в широком смысле: все содержание и весь проект обучения и собственно средства-инструменты обучения

Обычно для усвоения знаний используется некоторое множество средств организации и активизации в обучении процессов восприятия, понимания, обобщения, запоминания, и применения учебной информации. Средства обучения используются учителем и учащимися как орудие познавательной деятельности. В обучении они участвуют дважды: вначале как предмет усвоения, а затем как средство усвоения новых знаний. Средства обучения сочетаются с методами, однако, если методы отвечают на вопрос «как учить?», то средства – «чем учить?», «с помощью чего учить?».

Педагогические средства обучения являются важным компонентом любого образовательного процесса. Их типы, виды, назначение зависят от профессиональной направленности и содержания изучаемого материала, системы организации занятий, уровня подготовленности обучаемых к восприятию учебной информации, педагогического мастерства педагога.

Система средств обучения строится согласно следующим принципам:

1. Оборудование должно полностью удовлетворять педагогическим требованиям, предъявляемым к другим элементам учебного процесса: наглядно воспроизводить существенное в явлении, быть легко воспринимаемым и обозримым, иметь эстетический вид и т.п.

2. Количество и типы средств обучения должны полностью обеспечивать материальные потребности учебной программы в системе, но без излишеств.

3. Средства обучения должны соответствовать реальным условиям работы и потребностям учащихся. Каждое действие совершается с помощью какого-нибудь средства. Умственные действия совершаются при помощи идеальных средств, которые входят в состав компонентом мышления наряду с образом конечного продукта (целью), условием задачи (деятельности) и технологией работы (операционным составом мышления). В процессе объяснения нового материала учитель выражает эти средства наглядно (графически, символически и т.п.), либо вербализует их (словесно). Вербальные выражения средств всегда начинаются с глагола (нарисовать, изобразить и т.п.).

Средства обучения классифицируются по различным основаниям. В зависимости от состава характеристик одни средства входят в одну классификацию, другие - в несколько, а универсальные средства (такие как речь, наглядные и др.) - во все классификации.

Средствами преподавания пользуется в основном учитель для объяснения и закрепления учебного материала, а средствами учения - учащиеся для его усвоения. В то же время часть средств обучения может быть и тем и другим, в зависимости от этапа обучения, средства преподавания имеют существенное значение для реализации информационной и управляющей функций учителя. Они помогают возбудить и поддерживать познавательные интересы учащихся, улучшают наглядность учебного материала, делают его наиболее доступным, обеспечивают более точную информацию об изучаемом явлении, интенсифицируют самостоятельную работу и позволяют вести ее в индивидуальном темпе. Их можно разделить на средства объяснения нового материала, средства закрепления и средства контроля [5].

Интенсивность умственного развития зависит от того, даются ли средства обучения в готовом виде или конструируются учащимися на уроке совместно с учителем. Изготовление средств дает большой развивающий эффект и более высокое качество знаний учащихся, нежели их ординарное использование по образцу, данному педагогом. Это объясняется тем, что разработка новых средств обучения, как и усовершенствование основных, предполагает изменение познавательных знаний и инструкций, использование новых видов тренировочных упражнений. Не абсолютное количество задач, а их разнообразие составляют одну из дидактических основ повышения качества знаний учащихся, расширения их кругозора и способностей.

В преподавании используются средства наглядности, демонстрационное оборудование, информационные средства обучения, компьютер, интерактивные доски, средства записи (мел, компьютерные команды, луч света и др.). Одним из основных средств преподавания является речь учителя, которая должна удовлетворять следующим требованиям: грамматическая правильность, точность, образность, экономичность, эмоциональность [5].

Таким образом, средства преподавания имеют существенное значение для реализации информационной и управленческой функции учителя. Они помогают возбудить и поддержать познавательные процессы учащихся, улучшают наглядность учебного материала. Делают его более доступным, обеспечивают наиболее точную информацию об изучаемом явлении.

Литература:

1. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. - М., 2016.
2. Шаповаленко С.Г. Об изучении и применении в средних школах электронно-вычислительной, микропроцессорной техники и программирования. – Киев, 2015.
3. Лында А.С. Дидактические основы формирования самоконтроля в процессе самостоятельной учебной работы учащихся. – М.: Высшая школа, 2019. – 159 с.
4. Розенберг Н.М. Проблемы измерений в дидактике. – Киев, 2019.
5. Пидкасистый П.И. Педагогика – М.: Академия, 2020.

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕГІ ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІ

Аннотация. Бұл жұмыста бастауыш мектепте функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың заманауи әдістері қарастырылады. Бастауышта оқыту кезеңінде бастысы - әр баланың ойлау қабілетін талдау, синтез, салыстыру, жалпылау, жіктеу, қорытынды, жүйелеу, теріске шығару, шектеу сияқты логикалық әдістермен дамыту. Бастауыш мектепте функционалдық сауаттылықты сабақта қалыптастыруға логикалық әдістер деңгейіне сәйкес тапсырмалар көмектеседі.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, тиімді формалар, оқытудың белсенді әдістері мен тәсілдері.

Уақыттың заманауи талаптары - біздің балаларымыз күн сайын ұтымды және ерекше шешім табуы қажет ететін көптеген міндеттерге тап болады. Осы орайда мұғалімнің алдына жаңа міндеттер қойылады. Міндеттерді сауатты шешуге ғана емес, қорытынды жасауға, жинақталған білімді жүйелеуге, қажетті ақпаратты өз бетінше ала білуге үйрету талап етіледі. Неміс ғалымдарының зерттеулері көрсеткендей, адам оқығандарының тек 10%-ын, естігендерінің 20%-ын, көргендерінің 30%-ын ғана есте сақтайды; ал сөйлегенде және нақты іс-шараларға қатысқанда ғана ол материалды 90% есте сақтайды және сіңіреді [1, б. 7].

Баланы оқуға, үлкен көлемдегі ақпаратты бағдарлауға, мәтінмен жұмыс істеуге қалай үйрету керек деген мұғалімнің алдында сұрақтар туындайды? Белсенді танымдық белсенділікті қалай шақыруға болады? Оқуға деген оң көзқарасты қалай оятуға болады? Функционалдық сауаттылықты қалай қалыптастыруға болады? Жаңа педагогикалық технологияларға, білім беру процесінің тиімді формаларына, танымдық, ақыл-ой белсенділігін дамытуға бағытталған оқытудың белсенді әдістері мен тәсілдеріне қажеттілік туындайды, бұл өз кезегінде әр оқушының білімін пысықтауға, байытуға, оның функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған [2, б. 26].

«Тақырыпсыз сабақ» әдісі.

Сипаттама: сабақтың тақырыбын зерттеудің сыртқы мотивациясын құруға бағытталған ТРИЗ-дің эмбебап әдісі. Бұл әдіс түсініксіз терминдермен қабылдауды бұғаттамай, оқушылардың жаңа тақырыпты зерттеуге қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді. Мысал: мұғалім тақтаға «тақырып» сөзін жазады, бәрі тақырыптың өзін көрсеткісі келмейтін мұғалімнің қолына назар аударғанша үзіліс жасайды.

Мұғалім: балалар, кешіріңіз, бірақ менің қолым сабақтың тақырыбын жазудан бас тартты және кездейсоқ емес сияқты! Міне, сіз сабақтың ортасында шешетін тағы бір жұмбақ: неге қол сабақтың тақырыбын жазудан бас тартты? Бұл сұрақ тақтаның бұрышында жазылады.

Мұғалім: балалар, сіз сабақтың басында тақырыптың жоқтығын талдап, дәлелдеуіңіз керек! Бірақ біз әлі де сабақты бастауымыз керек және біз таныс материалдан бастаймыз...

«Жалған балама» әдісі (ТРИЗ әдісі).

Сипаттама: тыңдаушының назары «немесе-немесе» баламасы арқылы толығымен ерікті түрде аударылады. Ұсынылған жауаптардың ешқайсысы дұрыс емес.

«Қадам-қадам» әдісі.

Сипаттама: интерактивті оқыту әдісі. Бұрын алынған білімді белсендіру үшін қолданылады. Авторы - Е.Д.Тимашева (Люберцы қ.).

Тақтаға қарай қадам басқан оқушылар бұрын зерттелген материалдан терминді, ұғымды, құбылысты және т.б. деп атайды.

«Мен сені өзіммен бірге аламын» әдісі.

Сипаттама: мұғалім көптеген нысандар жиналатын белгіні айтады. Сыныптың міндеті - бұл белгіні болжау. Мұны істеу үшін олар әртүрлі заттарды атайды, ал мұғалім оларды өзімен бірге ала ма, жоқ па дейді. Ойын оқушылардың бірі барлық «алынған» пәндерді қандай белгі біріктіретінін болжағанға дейін жалғасады [3, б. 15].

«Жақсы – жаман» әдісі.

Әдіс сабақта оқушылардың ақыл-ой белсенділігін арттыруға, қайшылықтың қалай ұйымдастырылғаны туралы түсінік қалыптастыруға бағытталған.

Танымдық дағдыларды қалыптастырады: білім алушылар саналы және ерікті түрде ауызша сөйлеу мәлімдемелерін жасайды; себеп-салдарлық байланыстар орнатады; пайымдаудың логикалық тізбектерін құрады және дәлелдер келтіреді.

Сонымен қатар, оларда қалыптасады:

- кез-келген объектіде, жағдайда жағымды және жағымсыз жақтарын таба білу;
- қайшылықтарды шеше білу;
- объектіні, жағдайды әртүрлі позициялардан бағалау мүмкіндігі.

«Фишбоун» әдісі (Балық қаңқасы/балық сүйегі) - кез-келген түрдегі сабақтарда қолдануға болатын әмбебап әдіс. Бірақ «балық сүйегі» оқушыларға алынған ақпаратты арық жүйеге ұйымдастыруға көмектесу үшін алынған білімді жалпылау және жүйелеу сабақтарында тиімді қолданылады. Фишбоун - Балық қаңқасы түріндегі схемалық диаграммаға негізделген. Бастауыш мектеп жасындағы оқушыларға көлденең балықтың табиғи пішіні қолайлы.

МӘСЕЛЕ	Себебі	Себебі	ШЕШІМІ
--------	--------	--------	--------

Бұл техниканы жаратылыстану сабағы «өсімдіктер қандай» тақырыбында қарастырыңыз.

Мәселе. - Өсімдіктер қандай?

- 1 себеп - ағаштар, фактілер - бір үлкен діңі бар, қабығы жабылған, одан бұтақтар шығады;
- 2 себеп - бұталар, фактілер - көптеген діңдер бар - діңдер;
- 3 себеп - шөптер, фактілер - жұмсақ жасыл сабағы бар.

Қорытынды: өсімдіктің түрін анықтау үшін негізгі айрықша белгіні – дің түрін қарастыру керек.

Бұл әдіс оқушыларға тақырыпты зерттеу барысында ұсынылған барлық оқу материалдарын талдауға және тиісті қорытынды жасауға мүмкіндік береді [4, б. 31].

Шығармашылық қабылдауды дамытуға, ауысу механизмдерін жетілдіруге осындай жаттығулармен үнемі жұмыс жасау арқылы қол жеткізуге болады.

Осы әдістердің барлығы тақырыпты қабылдауды айтарлықтай жақсартуға көмектеседі, мектеп оқушысы қойылған міндеттерге қызығушылық тудырады.

Сабақта қолданылатын жұмыс әдістері мен тәсілдері оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған ақпараттық - білім беру ортасын дамытуға ықпал етеді. Әдістер мен тәсілдерді оқушыларда пікірталас пен ынтымақтастық мәдениетін дамыта отырып, біртіндеп енгізген дұрыс; бұл әдістерді қолдану бір сабақта қажет емес, ең бастысы - жұмыс жүйеде жүргізілуі керек.

Мұғалім балаларды баурап, олардың іс-әрекетінің маңыздылығын көрсетіп, өз қабілеттеріне деген сенімділікті оятуы керек.

Әдебиеттер:

1. Активные методы обучения. Электронный курс. Международный институт развития «ЭкоПро», Образовательный портал «Мой университет» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.moi-universitet.ru>. Scientific Cooperation Center "Interactive plus" 5 Content is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 license (CC-BY 4.0)

2. Бунеев Р.Н. Понятие функциональной грамотности // Образовательная программа «Школа 2100», Педагогика здравого смысла: сборник материалов / под ред. А.А. Леонтьева. – М.: «Баласс», ИД РАО, 2003.

3. Вершловский С.Г. Функциональная грамотность выпускников школ / С.Г. Вершловский, М.Д. Матюшкина // Социологические исследования. 2007. – №5.

4. Дубовик С.А. Современные приемы формирования функциональной грамотности в начальной школе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://urok.1sept.ru/articles/688028> (дата обращения: 07.06.2022).

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТІҢ ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІН ОҚЫТУДА САНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ТИІМДІ ҚОЛДАНУ

Аннотация. Мақалада бастауыш мектепте қазақ тілін оқыту барысында сандық білім беру ресурстарын пайдаланудың маңызы мен қажеттілігі баяндалған. «Цифрлық технология», «сандық білім беру ресурстары», т.б. ұғымдарға мазмұндық сипаттама беріліп, олардың білім алушыларды оқытуда пайдаланудың тиімділігі ашылып көрсетілген.

Кілт сөздер: цифрлық технология, сандық білім беру ресурстары, электрондық оқу құралдары, білім беру платформалары, цифрлық контент.

Білім беруді дамытудың заманауи кезеңі білім беру процесінің барлық қатысушыларының қызметінде заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) кеңінен пайдаланумен байланысты. Білім беруді ақпараттандыру саласындағы мемлекеттік саясат «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы [1] шеңберінде Қазақстан Республикасының білім берудің ұлттық моделін жетілдіруде айқындаушы болып табылады және оған әлемдік білім беру кеңістігінде ерекше бедел берді. Бұл міндет жұмыспен қамтылған халықтың көпшілігінің еңбек объектілері мен нәтижелері материалдық құндылықтар емес, ең бастысы ақпарат пен ғылыми білім, ақпараттық технологиялар болып табылатын ақпараттық қоғамның қалыптасуының заңды процестері арнасында қойылған. Қазақстанда қоғамды, тұтастай алғанда, білім беру саласын ақпараттандыруға көп көңіл бөлінеді.

Оқушылардың танымдық ой-қабілетінің артуына үлесін қосатын нақты дүние - сандық білім беру ресурстары. Сандық ақпарат көздеріне: сандық білім беру ресурстары, электронды оқулықтар, инновациялық оқу-әдістемелік кешендер, виртуалды зертхана, күрделі құрылымды ақпараттар көзін (сандық мұражай, кітапхана, энциклопедия т.б.) жатқызуға болады.

Сандық білім беру ресурстарының бастауыш мектепте пайдаланылуы кішкентай оқушылардың эмоционалдылығы мен көрнекіліктері қабылдауының жоғары деңгейімен анықталады, олар қызметтің ойындық формаларын жақсы қабылдайды, өзін-өзі бағалау әділдігі төмен және өздерінің қызығушылықтары мен көңіл-күйіне тәуелді болып келеді. Сандық білім беру ресурстарының пайдаланылуында қызықтылық факторы басты маңызда болмауына, оның оқу мақсаттарынан алшақ кетпеуіне көңіл бөлу қажет.

Сандық білім беру ресурстарының идеясы ақпаратты ұсынудың әртүрлі тәсілдерін қолдану, жоғары сапалы графика мен анимацияларды енгізу бағдарламалық өнімді ақпаратқа бай және қабылдауға ыңғайлы етуге, ақпаратты қабылдаудың әртүрлі арналарына бір уақытта әсер ету қабілетінің арқасында қуатты дидактикалық құралға айналуға мүмкіндік береді.

Заманауи сабақ-бұл келесі белгілермен ерекшеленетін сабақ:

- оқушылардың мұғалімдермен еркін қарым-қатынасы;
- сабақта еркін тақырыпта сөйлесуге бірнеше минут бөлу;
- мұғалімнің әрқашан жақсы көңіл-күйі, өйткені оның эмоционалды жағдайы мен сабақты қабылдауы оқушыларға беріледі;
- сабақтың оқу материалының мазмұны оқушылар үшін қызықты болып табылады;
- оқулықта жоқ пән бойынша қосымша ақпаратты мұғалімнің қолдануы;
- өткен тақырыпты тек сұраным бойынша ғана сұрау;
- үй тапсырмаларын сәл азырақ беру.

Пән мұғалімдерінің сандық білім беру ресурстарын пайдаланып жұмыс жасау барысында ізденуі, тәжірибе жинақтауы өте қажет. Электрондық білім беру құзырлығын дамыту бағытында, сатылап әрекет етуге негізделген келесідей бағдарламалар тізбесін пайдалануға болады (1-сурет).

1-сурет. Электрондық оқу құралдарын даярлауға тиімді бағдарламалар тізбесі.

Бұл аталған бағдарламаларды қолдана отырып дайындалған электрондық оқыту құралдары баршылық. Оларды оқу процесінде белсенді қолдану – білім сапасының өсуіне, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға, оқушылардың танымдық ой-өрісінің дамуына зор ықпалын тигізеді.

Сабақта цифрлық контентті пайдаланудың негізгі артықшылықтары оқушыларға тақырып шеңберінде немесе белгілі бір уақыт аралығында оқытылуға тиіс тақырыпты, меңгерілетін білім мазмұнын кең түрде жан-жақты талдауға мүмкіндік туатындығында, бұл өз кезегінде олардың функционалдық сауаттылығын дамытуда да тиімді рөл атқарады.

Оқушылар цифрлық контенттер негізінде қазақ тілі пәнін ғана емес, басқа да пәндерді игере отырып, жаңа білімді өздігінен меңгереді.

Бұрын мұғалімдер өз пәнін жақсы білсе, аздаған педагогикалық әдіс-тәсілдерді меңгерсе, білім алушыны өз еркіне бағындырса, өте керемет ұстаз деген пікір қалатын. Қазіргі таңда қоғам мен техниканың қарыштап дамуына байланысты адамның да сана сезімі өзгерді. «Жаңа оқушылар» деген феномен пайда болды. Олардың мақсаттары да, құндылықтары да, табынатын идеялары бұрынғыдан әлдеқайда өзгерген. Қазіргі білім алушылар – өзінің болашағына тиімділік тұрғысынан қарайтын, іскерлікке бейім, романтик қиялшы емес, көп нәрсеге сене бермейтін жандар. Сондықтан баланы өзінен төмен көретін, көп ақыл айтатын, істен гөрі құрғақ сөзге бейім мұғалімдерді олардың жандүниесі қабылдамайды.

Қазіргі білім алушыларға:

- кәсіби шеберлігімен;
- креативті ойлау қабілетімен;
- қатысымдық құзыреттілігімен;
- ақпараттық мәдениетімен;
- жаңашылдық іс-әрекетімен;
- педагогикалық технологияларды шебер меңгеруімен;
- оқытуда ең басты нәрсеге назар аудара білу қабілеттілігімен;
- материалды мазмұндау стилімен;
- оқушылардың өзіндік жұмыс жасау дағдыларын дамыта білуімен ерекшеленетін жаңашыл мұғалім қажет [2].

Қазақ тілі сабағында мұғалімнің атқаратын қоғамдық қызметі – оқушыға қоғам міндеттеп отырған талаптарға жауап беретіндей белсенді оқу әрекетін қалыптастырып, қатысымдық уәждемелерін, танымдық қажеттіліктерін, қызығушылықтарын арттыру.

Сандық білім беру мазмұнының мақсаты – барлығына бірдей қолжетімді білім беру процесінің қатысушылары жаппай сапалы білім беруге бағытталған білім беру ресурстарымен және технологияларымен қамтамасыз ету.

Интерактивті білім беруде қазақ тілі пәні бойынша ұстазға қажетті бағдарламалардың бірі - ISpring бағдарламасы. Бұл бағдарлама - электронды оқытуды ұйымдастыруға арналған кәсіби құралдардың жетекші әзірлеушісі. ISpring QuizMaker көмегімен пән бойынша сапалы тесттер мен сауалнамалар жасалады. Бұл бағдарлама – білімді игеру сапасын жедел тексеру және қателерді дереу

түзету, олқылықтарды толықтыру мүмкіндігін береді. Сұрақтар мен жауаптарда графиканы, формулаларды, мультимедианы, Flash-анимацияны пайдалануға болады. Бағдарлама ұстаз еңбегін тартымды етіп қана қоймай, білім алушыларға ұсынылған тапсырмаларды қабылдауын жақсартады.

Қазақ тілі сабағын оқытудың жаңа компьютерлік жүйесі шартты белгілерден тұрады. Бұл арқылы оқушы нақтылыққа дағдыланады. Соның негізіне оқытудың мынадай ұтымды жақтарын атап көрсетуге болады:

- білім алушылардың ойлану дәрежесіне, материалды қабылдау ерекшелігіне байланысты әрбір оқушы үшін жеке-жеке компьютерде бағдарлама құрып, оқушылармен дербес жұмыс жасауға болады;

- компьютер арқылы нашар еститін, сөйлеу қабілеті дамымаған, кемшіліктері бар балаларды оқытудың тиімділігі артады;

- компьютерді сабақта пайдалану уақытты үнемдейді;

- оқушының сабаққа деген қызығуын арттырады.

Осы жерде мұғалімдердің сабақ барысында қолдануға қолжетімді әрі білім алушының қызығушылықпен орындап, жүйелі білім алуына мүмкіндік беретін платформаларға тоқтала кетуді жөн көрдік.

1. *Kahoot* - білім беру жобаларына арналған қосымша. Оның көмегімен тест, сауалнама, оқу ойынын немесе білім марафонын жасауға болады. Оқушылармен тығыз қарым - қатынас орнатуға, сонымен жаңа материалды тереңдете түсу үшін кең көлемде қолданған тиімді.

2. *Wordwall* интерактивті тапсырма құру сервисін қолдану төмендегідей мақсатты көздейді:

- оқушылардың ақпаратпен жұмыс жасау іскерлігін қалыптастыру арқылы коммуникативтік қабілеттерін, ақыл-ойын, танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамыту;

- алған білімдерін практикалық іс-әрекетте қолдануға үйрету.

3. *Quizizz* - экспресс-сауалнамалар, тесттер, викториналар өткізуге арналған веб-құрал. <https://quizizz.com/admin> Quizizz бағдарламасын сыныпта да, үйде де пайдалануға болады. Бұл сервисті асинхронды және синхронды формада қолдануға болады. Синхронды (онлайн) түрде қолдану үшін, сайтқа кіріп, «начать вживую» батырмасын басу керек (немесе оқушылар сайтқа кіріп, ойын кодын жазу керек).

Оқушылар онлайн сабақ кезінде әркім өз қарқынымен жұмыс жасайды, тест сұрақтары дербес жүйелілік бойынша келіп отырады. Мұғалім шынайы уақытта оқушылардың жетістігін бақылай алады. Ал үй жұмысы ретінде викторина немесе тестті бергісі келсе, «назначить домашнее задание» батырмасын басу керек.

- Компьютерлік және саралап – деңгейлеп оқыту технологиясын оқыту үрдісіне енгізу негізінде:

- а) «Қазақ тілі» пәнінен электрондық оқулықты қолдану арқылы өткізілген сабақтардағы оқушылардың білім деңгейінің көрсеткіштерін анықтау.

- б) Қазақ тілінен өткізілген дәстүрлі және электронды оқулықты қолданып оқытылған сабақтардың білім сапасына әсерін зерттеу, талдау.

- в) Қазақ тілінен өткізілген дәстүрлі және электронды оқулықты қолданып, оқытылған сабақтардың салыстыруына сараптама.

Күтілетін нәтиже:

- Wordwall интерактивті тапсырма құру сервисін пайдалану арқылы оқушылардың қазақ тілі пәніне қызығушылығын арттыру.

- Бүгінгі таңдағы ақпарат ғасырындағы өмірге бейімделген, жан-жақты білімді жеке тұлға қалыптастыру.

Бүгінгі күні білімді дайын қалпында қабылдамай, оны өздігімен құрастырудың тұлғаны дамытатындығы, өздігімен құрастырылған білімнің есте ұзақ мерзімде сақталатындығы дәлелденіп отыр. Қайталау мен жаттауға негізделген білім (репродуктивтік) тек есте сақтау дәрежесінде болса, бұл күнде құрастырылған (конструктивтік немесе сындарлы) білім үйренушіден түсіну, қолдану, талдау, ақпарат негізінде жаңа мазмұн құрастыру қажет. Ал бұл мақсатқа әр сабақта интербелсенді әдістемені қолдану арқылы ғана жетуге болады.

Қазақ тілі пәнін оқытуда комикс әдісін пайдалану да тиімді болып саналады. Оқушылар берілген тақырып бойынша комикс құрастыру арқылы тақырыпты өз бетімен меңгеру мүмкіндігі туындайды. Жасөспірімдер арасында американдық «Marvel», «DC» және Жапонияның мәдениетіне тән «Мангалар» танымал (1-сурет).

1-сурет. Қазақ анимациялық мангасы.

Сондықтан, оқушылардың сауатты сөйлеу дағдысын дамытып, креативтілігін шыңдау үшін комикс әдісін қазақ тілін онлайн режимінде оқытуға интеграциялауды жөн көрдік. Өз кезегінде бұл дүниежүзінде кең қолданылтын STEAM (Science-ғылым, Technology-технология, Engineering-инженерия, Art-өнер, Mathematics-математика) моделінің негізгі принциптеріне сәйкес пәндер мен салалардың байланысын қамтамасыз етеді, әрі қазақ тілін оқытуды заманауи тұрғыдан жүзеге асыруға, мұғалімді білім алушылар алдында жаңашыл тұлға ретінде көрсетуге мүмкіндік береді [3].

«Қазақша комикс» әдісін жүзеге асыру үшін қажетті платформаларды іздеп, зерделей отырып, оқушылар мен мұғалімдерге де ыңғайлы сервис ретінде CANVA-ны таңдадық. Өйткені бұл сервистің компьютер арқылы сайты, смартфон арқылы қосымшасын қолдануға болады және онда презентация, хабарландыру жасайтын бөлімшелері де бар, яғни бірнеше жұмыс жасауға болатын кеңістік.

«Айтсаң-ұмытамын, көрсетсең - есте сақтаймын, қызықтырсаң -үйренемін». Бұл – кезкелген білім алушының психологиясындағы негізгі танымдық қағида. Осы қағиданы ұстанған функционалдық сауаттылықты дамытатын әрбір тіл маманы сын тұрғысынан ойлауды педагогикалық үдеріске толығымен енгізгенде оқытудың нәтижесін көре алады. Тиімділігі: оқушы белсенділігін арттырып, өз күшіне деген сенімін дамыта түседі. Тақырыпқа немесе тапсырмаға өз көзқарасын айту (жазу) арқылы материалды меңгеріп, жадына бекітеді.

Қорыта келгенде, «Шын білім тәжірибеде ғана туады. Білім жолының негізі – тәжірибе. Жаттап алып білген білім кісіден сұрап киген тон сияқты. Тойда тонымды бер деп шешіп алғандай, жаттап алып білген білім мектептің табалдырығын аттай бере естен шығады да ұмытылады», – деген Әлихан Бөкейханұлының тұжырымы оқу үдерісінде кеңінен қолдау тауып отыр.

Әдебиеттер:

1. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 қаулысы// <http://adilet.zan.kz>
2. Абильдина С.К., Айтжанова Р.М., Айдарбекова К.А. Сандық білім беру ресурстарын оқу үдерісінде пайдаланудың тиімділігі// Қазақстанның ғылымы мен өмірі. Халықаралық ғылыми-көпшілік журнал.-2018.- №4 (61), 245-247 б.
3. <https://qazcomics.kz/kz/comics/8/2>.

Алтынбекова Қ.Т., Шаушекова Б.Қ.
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ҚҰРАЛДАР АРҚЫЛЫ АҚЫЛ-ОЙ ТӘРБИЕСІН БЕРУ

Аннотация. Мақалада «мультимедиялық құралдар» ұғымының мәні сипатталған, бастауыш сынып оқушыларының оқу процесінде мультимедиялық құралдарды қолдану ерекшеліктері анықталып, мультимедиялық құралдарды қолданудың әсері сипатталған. Мультимедиялық құралдарды қолдану оқушыларға ақыл-ой тәрбиесін беруде, бастауыш сынып оқушыларын оқыту

процесінің тиімділігін арттыруда, оқу материалын игеру сапасын жақсартуда мүмкіндік беретіндігі қарастырылған.

Кілт сөздер: мультимедиялық құралдар, бастауыш сынып оқушылары, ақыл-ой тәрбиесі.

Бастауыш мектеп оқушыларының ақыл-ой қабілетінің дамуы оқу материалын оның қабылдауына қаншалықты көрнекі және ыңғайлы екендігіне байланысты. Сабақ барысы әсерлі, эмоционалды, ең бастысы нәтижелі болуы керек. Сонда ғана оқушыларға берілген білім мен тәрбие ұзақ уақыт есте сақталады, оның білімінің берік іргетасы қалануына негіз болады. Дәстүрлі оқыту әдістері мен заманауи ақпараттық технологиялардың үйлесімі мұғалімге осы күрделі міндетті шешуге көмектесе алады. Бастауыш мектеп оқушыларын оқыту процесіне ақпараттық технологияларды енгізу әртүрлі ақпараттық ресурстарға қол жеткізуді қамтамасыз етеді және оқыту мазмұнын байытуға ықпал етеді, оған логикалық және ізденушілік сипат береді, сондай-ақ оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру, олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, психикалық белсенділікті ынталандыру жолдары мен құралдарын іздеу мәселелерін шешеді. Қазіргі заманғы компьютерлік технологиялар оқу үдерісін дамытуға үлкен мүмкіндіктер беруде.

Қазіргі уақытта мультимедиялық құралдар білім берудің әртүрлі салаларына көбірек енгізілуде. Бұл ақпараттық технологиялардың ең дамып келе жатқан және перспективалы бағыттарының бірі. Бұған оқу орындарында заманауи компьютерлік техника мен бағдарламалық қамтамасыз етудің таралуы, білім беруді ақпараттандырудың мемлекеттік бағдарламаларының қабылдануы ықпал етеді. Көп жағдайда ақпараттандыру құралдарын пайдалану оқушылардың оқу тиімділігіне оң әсер етеді.

Мультимедиялық құралдар – бұл компьютерлік мүмкіндіктер арқылы ақпаратты ұсынудың ыңғайлы және тиімді әдісі. Мультимедиялық бағдарламалардағы ақпарат үш құрал арқылы беріледі – графика, аудио және видео, яғни баланың назарын ұзақ уақыт сақтайтын факторлар [1].

Мультимедиа ақыл-ой тәрбиесін беруде, коммуникативтік қабілеттерді дамытуға, нақты білімді жинақтауға ықпал етеді, сондай-ақ ақпараттық сауаттылықты дамытуға ықпал етеді.

Материалдың көрнекілігі оның ассимиляциясын арттырады, өйткені оқушылардың қабылдауына барлық визуалды, механикалық, есту және эмоционалды арналары қатысады.

Бастауыш мектеп оқушыларының сабақтарына оқу материалын дайындау мен ұсынудың ең сәтті түрлерінің бірі мультимедиялық презентациялар жасау деп атауға болады. Бұл компьютерлік бағдарламалар арқылы ақпаратты ұсынудың ыңғайлы және тиімді әдісі:

– мұғалімге сабақта максималды оқу әсеріне қол жеткізуге мүмкіндік беретін белгілі бір сабақтың, тақырыптың, пәннің ерекшеліктеріне қарай оқу материалын өз бетінше құрастыруға мүмкіндік береді;

– сөзбен айтып жеткізу мүмкін емес нәрсені тез, әрі анық бейнелейді;

– қызығушылық тудырады және ақпарат беру процесін түрлендіреді;

– сөйлеудің әсерін күшейтеді [2].

Мультимедиялық презентациялар толық құрылымдық ақпаратпен толтырылған анықтамалық бейнелер жүйесі түрінде оқу және дамыту материалдарын алгоритмдік түрде көрсетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар қабылдаудың әртүрлі арналары тартылады, бұл оқушылардың жадына тек фактілік емес, сонымен қатар ассоциативті түрде ақпаратты енгізуге мүмкіндік береді [3].

Мұндай сабақтар келесі дидактикалық міндеттерді шешуге көмектеседі:

❖ пән бойынша базалық білім алу;

❖ алған білімдерін жүйелеу;

❖ өзін-өзі бақылау дағдыларын қалыптастыру;

❖ жалпы оқуға және оның ішінде нақты пәнге мотивацияны қалыптастыру;

❖ оқушыларға оқу материалымен өзіндік жұмыс істеуде оқу-әдістемелік көмек көрсету.

Гипермәтіндік сілтемелерді пайдаланатын құрылымдық мультимедиялық презентация макетін жүйелі, аналитикалық ойлауды дамытады. Сонымен қатар, презентацияның көмегімен танымдық әрекетті ұйымдастырудың әртүрлі формаларын қолдануға болады: фронтальды, топтық, жеке. Осылайша, мультимедиялық презентация сабақтың үш дидактикалық мақсатына жақсы сәйкес келеді:

Білім беру аспектісі: оқушылардың оқу материалын қабылдауы, зерттеу объектілеріндегі байланыстар мен қатынастарды түсіну.

Даму аспектісі: оқушылардың танымдық қызығушылығын дамыту, жалпылау, талдау, салыстыру, оқушылардың шығармашылық белсенділігін белсендіру.

Тәрбиелік аспектісі: ақыл-ой тәрбиесін беру, ғылыми дүниетанымға тәрбиелеу, өзіндік және топтық жұмысты нақты ұйымдастыра білу, өзара көмек сезіміне тәрбиелеу.

Оқу материалын ұсынудың мультимедиялық құралдарын олар қолдайтын функциялары бойынша жаңа буынның көрнекілік құралдарына жіктеуге болады. Оқыту құралдары жүйесінде және оқу процесінде оқытудың медиа құралдарын анықтау үшін оларды педагогикалық тұрғыдан қолдану орынды екенін ескеру қажет:

- оқушылардың көрнекі-бейнелі ойлауын дамытуға ықпал етеді;
- оқу материалын беру кезеңінде зейінді (еріксіз және ерікті) ынталандырады;
- оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін жандандыруға ықпал етеді;
- тәжірибемен зерттелетін теориялық сұрақтарды байланыстыруға мүмкіндік береді;
- оқушылар сабақта тікелей байқай алмайтын құбылыстардың практикалық қолданылуын көрсету мүмкіндігін арттырады;
- оқу мотивациясын қалыптастыруға ықпал етеді, оқуға деген қызығушылықты арттыруға, тиімді оқытуға көзқарас қалыптастыруға ықпал етеді;
- оқу пәндерінің және жалпы топтың (сыныптың) оқу материалын меңгеру деңгейін тез және қарапайым бағалауға мүмкіндік береді.

Мысалы, медиа құралдарды пайдалану әрдайым оқушылардың белсенділік деңгейінің жоғарылауына әкеледі, сәйкесінше зейіннің дамуын күшейтеді және оқу материалын игеруге деген ынта деңгейін арттырады.

Әрбір бастауыш сынып оқушысының бірқатар психологиялық ерекшеліктері бар: көрнекі-бейнелі ойлау, жарқын және динамикалыққа еріксіз назар аудару, ойын әрекетінен оқу әрекетіне ауысу, эмоционалды ұтқырлық. Мұның бәрі оқу процесіне медиа қаражатты қосу үшін қолайлы жағдай жасайды.

Мультимедиялық оқыту құралдарын қолдану бастауыш сынып оқушыларының танымдық және шығармашылық мүмкіндіктерін қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл құралдар білім алу процесінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін көрнекі ақпараттың жаңа түрлерін жасауға мүмкіндік береді. Мультимедиялық құралдарды қолдана отырып құрылған сабақтар көптеген оқу міндеттерін шешуге көмектеседі, мысалы, жаңа бағдарламалық материалды игеру, бұрын оқығанды жүйелеу, оқу мотивациясының деңгейін арттыру, өткенді бекітуге әдістемелік көмек көрсету. Оларды бастауыш сынып оқушыларына білім беру процесінде қолдану кез-келген көрнекілік пен техникалық оқыту құралдарын қолдану сияқты орынды болуы керек.

Мультимедиялық құралдарды қолдана отырып құрылған сабақтардың дидактикалық құндылығы – бұл сабақтың тақырыбына сәйкес келетін кез-келген нысанды дауыстап айтуға, анимация қосуға және белгілі бір білім беру мақсатына өзгертуге болады [4]. Кәсіби қызметінде мультимедиялық оқыту құралдарын қолданатын мұғалім сабақты құру логикасына назар аударады, бастауыш сынып оқушыларының психологиялық және жас ерекшеліктерін ескереді, бұл оқушылардың білім деңгейіне қауіпсіз әсер етеді.

Мультимедиялық оқыту құралдарының арқасында бастауыш сынып оқушылары оқу процесінде жаңа ақпаратпен танысады, әртүрлі қиындық деңгейлеріндегі тапсырмаларды орындайды. Осылайша, мұғалімнің және мультимедиялық құралдардың кешенді жұмысы білім беру қызметінің сапасын едәуір жақсартады. Мультимедиялық құралдарды қолдану оқыту процесін жандандырады, оқушыларға ақыл-ой тәрбиесін береді, оқушылардың зерттелетін пәнге деген қызығушылығын арттырады, бастауыш сынып оқушыларын оқыту процесінің тиімділігін арттыруға ықпал етеді, оқу материалын игеру сапасын жақсартуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Федоров А.В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности. Таганрог: Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. - 64 с.
2. Захарова Н.И. Внедрение информационных технологий в учебный процесс // Начальная школа, 2013.
3. Мантуленко В.В. Мультимедиа в современном образовании / Актуальные проблемы воспитания и образования: Выпуск 6: межвузовский сборник научных статей / под ред. М.Д. Горячева – Самара: Изд-во "Самарский университет", 2012.
4. Гордиевских В.М., Петухов Д.В. Технические средства обучения: Учеб. пособие. Шадринск: ШГПИ, 2015.

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада функционалды сауаттылық ұғымдары қарастырылады, ағылшын тілін оқытуда функционалды сауаттылықтың даму ерекшеліктері талданады, оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған тапсырмалардың мысалдары келтіріледі.

Кілт сөздер: функционалды сауаттылық, функционалды сауаттылық бағыттары, ағылшын тілі.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаев: «...Балаларымыздың, жалпы барлық жеткіншек ұрпақты функционалды сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет. Балаларымыз қазіргі заманға бейімделген болу үшін бұл аса маңызды».

Қазіргі жаһандану заманында ағылшын тілі адамның және бүкіл қоғамның көптеген қажеттіліктерін қамтамасыз ету құралына айналып жатыр. Осы тұста «ағылшын тілі не үшін қажет?» деген сұрақ туындайтыны анық. Біз күнделікті өмірде ағылшын тілін қолдану қажеттілігімен бетпе-бет келеміз: компьютерде жұмыс істеу, әлеуметтік желілерде сөйлесу, бейнероликтерді көру, конкурстар мен жарыстарға қатысу т.с.с. Сонымен қатар, қазіргі уақытта әлемде адамдар көбірек саяхаттай бастады, бұл шет елдерінің мәдениетінің игеруге және сонымен бірге өз мәдениетімен салыстыруға тамаша мүмкіндік.

Сонымен қатар, қазіргі уақытта елімізде әлемдік білім кеңістігіне бағытталған жаңа білім беру жүйесі қалыптасуда. Аталмыш процестің негізгі, ұтымды әрі сәтті көрсеткіштерінің бірі - функционалды сауаттылықты қалыптастыруға басым назар аударылып және басты міндеттердің бірі ретінде қарастырылуы. Жалпы функционалды сауаттылық адамның қоғаммен, сыртқы ортамен қарым-қатынас жасауға және сол әрекеттерге тез бейімделуі, әрі жұмыс жасау болып табылады.

Оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту үшін жасалатын іс-әрекеттерді айқындайтын болсақ, алдымен оқушыға тікелей ықпал жасайтын мұғалімдердің ізденімпаздылығына басты назар аудару қажет. Оқушыларға күнделікті жас ерекшеліктер ескере отырып, заманауи білім беру технологияларымен және терең теориялық дайындықты, әдіс-тәсілдерді қолданыс аясына кіргізу қажет [1].

Ағылшын тілінің оқыту сапасын көтерудің басты шарты ретінде оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыру алынған жағдайда олардың әрекеттік бағыт ұстанымына, оқушылардың коммуникативтік құзіреттерінің қалыптасуы ұстанымына, интерактивтік оқыту ұстанымына негізделуі қажет. Сонда ғана функционалды сауаттылық оқушының ағылшын тілін әлеуметтік сұранымға сай қолдану мүмкіндіктерін арттырады. Ағылшын тілі сабағында оқушылардың функционалды сауаттылығын арттыруда мұғалім оқушының назарын аудару үшін сабақ кезінде әртүрлі тақырыптық, пәнаралық, сыныпаралық байланыс орнатып, қызықты әңгімелерді сахналық көрініс ретінде өтуді ұйымдастыра білуі қажет.

Сонымен қатар, түрлі көрнекілік құралдарын қолдану, сұрақ-жауап, талдау, жинақтау, ажырату, тақтаға жазу, айтқан ойды мысалдармен дәлелдеу, сөздікпен жұмыс, проблемалық мәселелерге жауап беру, нақтылы және жалпылама тапсырмалар беріп, шағын шығармашылық жұмыстарды орындату, оқушының бірін-бірі сынауы, өзіндік пікір білдіруі, баяндама жасауы, ғылыми зерттеу жазып қорғауы т.б. алуан түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануы керек. Осындай әдіс-тәсілдерді түрлендіріп, жүйелі түрде пайдалана білген мұғалімнің шәкірттері өз бетімен жұмыс істеуге тез үйренеді [2, 50 б].

Ағылшын тілін оқыту барысындағы функционалды сауаттылығын дамытудағы негізгі мазмұны: оқушыларды сауатты, әрі мәнерлі, ауызша және жазбаша еркін сөйлеуге меңгерту, күнделікті өмірде диалог жүргізе алу қабілеттерін қалыптастыру болып табылады. Ағылшын тілін оқыту процесінде функционалды сауаттылықты қалыптастыруға әртүрлі жолдармен қол жеткізуге болады.

Ағылшын тілі сабақтарын ұйымдастыруда түрлі әдіс-тәсілдерді пайдалану, оқушылардың қызығушылығын арттырудың барлық амалдарын жасай отырып, түрлі ойындар ұйымдастыру қажет.

Оқушыларды оқытуда терең теориялық дайындықпен оқыту, түрлі мәселелерді сәтті шешу үшін қажет танымдық процестер туралы білім мен қолжетімділікті қамтамасыз етеді [2, 65 б].

Алайда мұғалімдер оқушыларды оқыту барысында мәтінмен жұмыс жасауда түрлі қиындықтарға тап болатындықтары анық. Атап айтқанда, оқушылар көптеген сөздердің мағынасын білмейді; жазылғанның мағынасын түсінбейді; кілт сөздерді бөлектей алмайды; сұрақтарды дұрыс

тұжырымдай алмайды; мәселені шешу әдісін таңдай алмайды; оқу барысында оқытудың бір дағдысынан екіншісіне өте алмайды.

Аталған барлық мәселелер функционалды сауаттылықтың нашар дамуына байланысты орын алып отыр. Жоғарыда айтылғандай, қазіргі уақытта функционалды сауаттылықтың дамуына басты назар аударылып отыр.

Ағылшын тілі сабақтарында функционалды сауаттылықты қалыптастырудағы мәселелерді шеше отырып, келесі міндеттерді қойылады:

1. оқушылар үшін функционалдық сауатты тұлғаны дамыту үшін жағдай жасау;
2. жұмыс кезеңдерін анықтау;
3. білім алушылардың грамматикалық дағдыларын игеруге бағытталған жаттығулар жүйесін әзірлеу;

Грамматикалық дағдыларды қалыптастыру бойынша жұмыс бірнеше кезеңде жүргізіледі:

1. Дайындық кезеңінде мен балаларға грамматикалық құбылысты түсіндіру.
2. Әрі қарай, білім алушылар зерттелген құрылымды қайталайды.

Үшінші кезеңде оқушылар қарым-қатынас жағдайларын өзгерту арқылы сөйлеуде грамматикалық құрылымдарды қолданады.

Функционалды оқу дағдылары қалыптасқан оқушылар қалай сипатталады?

Функционалды сауаттылық дағдылары қалыптасқан оқушы оқудың әртүрлі түрлерін қолдана алады. Ол ағылшын тілін оқу мен түсінудің бір жүйесінен екіншісі жүйеге ауыса алады. Сонымен қатар, мұғалімнің функционалды сауаттылықты қалыптастыруға арнап жасаған тапсырмалары кезінде келесі сұрақтарға жауап беруі маңызды: тапсырмалардың негізгі мақсаты қандай, мәтінді түсінудің қандай деңгейі бекітіледі немесе тексеріледі?

Жалпы, функционалды сауаттылықты дамытатын тапсырмалардың типологиясы әр түрлі болып келеді. Сабақтарда келесі тапсырмалар түрлерімен ұсынылуы мүмкін:

1. Қосымша ақпаратты қажет ететін тапсырмалар.
2. Бірнеше өзара байланысты сұрақтардан тұратын кешенді немесе құрылымдық тапсырмалар.
3. Бір тапсырмада әртүрлі жауаптармен жасау форматтары.
4. Тапсырманы орындау уақытының шектелуі.
5. Диаграммаларды түсіндіру.

Функционалды сауаттылықты арттыруға арналған тапсырмалар жасау кезінде көп жағдайда Блум теориясына сүйенеді, оған сәйкес когнитивті процестердің тізімі иерархиялық түрде ұйымдастырылған. Функционалды оқуды тексеруге арналған тесттердің айрықша ерекшеліктеріне мыналар жатады: мәтіннің үлкен көлемі; бейімделмеген мәтін; суреттер, схемалар, диаграммалар, кестелер, графиктер түрінде ұсынылған ақпарат; әр түрлі пәндерден білімді біріктіруді қажет ететін тапсырмалар; білімнің қай саласына жүгіну керектігі белгісіз тапсырмалар[2, 6 б].

Функционалды оқу тапсырмаларына үздіксіз мәтіндерді таңдаудың кейбір ережелерін сақтау маңызды:

1. Мәтін оқушыға қызықты болуы керек.
2. Мәтінде оқушыға белгісіз ақпарат болуы керек.
3. Мәтін ойды дамытуы керек.
4. Мәтінде сандармен, терминдермен шамадан тыс жүктелмеуі керек.
5. Мәтіндегі суреттер танымдық белсенділіктің дамуына ықпал етуі керек.
6. Мәтіннің қиындық деңгейі оқушының жас ерекшеліктеріне сәйкес келуі керек. Қажет болса, мәтінді бейімдеу керек
7. Бейтаныс сөздер мәтіннен "алынып тасталуы" керек немесе ескертулерде көрсетілуі керек.
8. Мәтін көлемі нормадан аспауы керек.
9. Мәтін құрылымды болуы керек.

Ағылшын тілін оқыту процесінде коммуникация саласындағы функционалды сауаттылықты өзектендіру білім берудің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Әдістемелік әдебиеттерді талдауда көрсеткендей, сөйлеу әрекетінің төрт түрінің ішінен: сөйлеу, оқу, тыңдау және жазу, ал тыңдау ағылшын тілі сабағында ең аз уақытты алады, дегенмен ағылшын тілін практикалық меңгеру тұрғысынан тыңдау сөйлеуден кем емес маңызды позицияны алады.

Бұл оқушыларды дыбыстық сөйлеуді мұқият тыңдауға, мәлімдеменің семантикалық мазмұнын болжай білуге және осылайша тыңдау мәдениетін тек ағылшын тілінде ғана емес, ана тілінде де тәрбиелеуге үйретуге мүмкіндік береді.

Бір мезгілде оқушымен жұмыс жасағанда есту қабіледі арқылы түсіну және есте сақтау қабілеттерін дамытуға жақсы жағынан әсер етеді. Бұл тек ағылшын тілдерінде ғана емес, кез-келген басқа да пәндер үшін маңызды болып табылады.

Ағылшын тілі сабағында оқыту барысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын мақсатына көп қолданатын әдістің бірі сыни тұрғыдай ойлау болып табылады. Еліміздің жарқын болашағының мәңгі болуына ықпал ететін, осы сын тұрғысынан ойлау. Сыни ойлау немесе сын тұрғысынан ойлау оқушының бойында еркін қозғалуды, топ алдында еркін сөйлеуді, жұптық, топтық және жеке жұмыстарды жасауды қалыптастырады.

Сонымен қатар, өз ойын еркін жеткізуге үйренуге ықпал жасайды. Мен өз сабақтарымда оқушылардың қызығушылықтарын ояту мақсатында топпен жұмысты, ой қозғап, жаңа тақырыпты түрлі көрнекіліктерді пайдалану арқылы өтемін. Нәтижесінде оқушы топпен жұмыс жасауға бейімделеді. Түрлі жаңаша әдістерді қолдану арқылы жаңа тақырыптарды тереңінен түсінуге мүмкіндік береді. Жалпы сыни тұрғыдан ойлау қабілеті дамыған оқушының функционалды сауаттылығы да дамып, өзіне деген сенімділігіде қалыптасып, жоғарылайды. Сонымен қатар, оқушы жеке тұлға болып қалыптасуына ықпал етеді.[4, 6 б].

Қортындылай келе, функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға ағылшын тілі сабақтарының ықпалы өте зор. Оқушыларға мазмұнды бағытталған білім беру арқылы білімдері мен біліктерін өмірде қолдануды үйрете аламыз. Сонымен қатар, оқушылардың өзінің ойын негіздей білуді; іскерлігі мен дағдыларын адами іс-әрекеттердің әртүрлі салаларында, сондай-ақ тұлғааралық қарым-қатынас пен әлеуметтік қатынастарда өмірлік міндеттерді шешу үшін пайдалануды қамтамасыз ететіндігін айтқым келеді.

Әдебиеттер:

1. ҚР Жалпыға міндетті білім берудің мемлекеттік стандарттары//12 жылдық білім беру 2012 ж.
2. Мектеп ұстаздары әлемі» педагогикалық журналы №6 (4)2015 ж
3. <https://e-koncept.ru>
4. Рождественская Л., Логвина И. функционалды оқу дағдыларын қалыптастыру. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық. URL:<http://umr.rcokoit.ru/dld/methodsupport/frozhddest.pdf> - (20.04.2015).
5. Anderson, L. W. & Krathwohl, D. R. (2001). A taxonomy for learning, teaching, nd assessing. New York: Longman.
6. Bloom, B.S., (Ed.). 1956. Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, cognitive domain. New York: Longman.<http://worldofteacher.com/>

Амиртаева М.Н.

«Ахмет Байтұрсынұлы атындағы мектеп-гимназиясы» КММ, Қарағанды қ.

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ – САПАЛЫ БІЛІМ НӘТИЖЕСІ

Аннотация. Мақалада жаңартылған білім мазмұнының негізінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру мәселесі қарастырылған. Бүгінгі өзгермелі дамыған қоғамда оқытушы білім алушыға тек қана ғылым негіздерін оқытып қана қоймауы тиіс. Жаңартылған білім мазмұнының өзіндік ерекшелігі айқындалды. Оның дәстүрлі білім жүйесінен өзіндік жаңалығы көрсетілді. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың мәні мен маңызы танытылды.

Кілт сөздер: сауаттылық, құндылық, ұлттық білім, функционалдық.

Функционалдық сауаттылықты дамытудың жалпы бағдары Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында анық көрсетілген. Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығына, жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның

әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады. Қоғамның дамуына байланысты сауаттылық ұғымының мәні тарихи тұрғыдан өзгергенін, тұлғаға қойылатын талаптарда оқу, жазу, санай білу қабілеттерінен гөрі белгілі бір қоғамда өмір сүруге қажетті білім мен біліктердің жиынтығын игеру, яғни функционалдық сауаттылыққа жету, қалыптастыру, меңгерту. Қазіргі әлемдегі, еліміздегі өріс алып отырған түрлі бағыттағы дамулардың әсерінен қоғамның адамға қоятын талаптарының өзгеруі нәтижесінде функционалдық сауаттылық ұғымы кең тарала бастады.

Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру мақсаты негізге алынып отыр.

Жай сауаттылық – адамның оқу, түсіну, қысқа мәтіндерді құру және қарапайым арифметикалық әрекеттерді орындауы. Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым - қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Олай болса, функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Ал кең мағынасында ол тек білік пен білімділік әлеміне барудың жолы ғана емес, ол – ұлттың, елдің немесе жеке адамдар тобының мәдени және әлеуметтік дамуының өлшемі. Осындай сапалық сипаты тұрғысынан қарағанда функционалдық сауаттылық жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданылады.

Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығы дегеніміз- оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету. Егер осы шарттар бастауыш сыныпта орындалғанда оқушының функционалдық сауаттылығы қалыптасады.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық мазмұны келесі мағынада сипатталады:

- оқу мен жазу сауаттылығынан;
- жаратылыстану ғылымындағы сауаттылығынан;
- математикалық сауаттылығынан;
- компьютерлік сауаттылықтан;
- денсаулық мәселесіндегі сауаттылықтан;
- құқықтық сауаттылығынан.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда оқу бағдарламасындағы әрбір пәннің рөлі зор. Соның ішінде бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуда білім берудің алатын орны ерекше. Осы ретте, оқушыға халықтың қоғамдық өмірін, арман-мүддесін танытуда, оларға идеялық - саяси, рухани-адамгершілік, этикалық - эстетикалық т.б. тәрбие беруде, дүниеге көзқарасын, мінезін, жалпы мәдениетін қалыптастыруда көркем әдебиетті қуатты құралдардың бірі ретінде пайдалану-бастауыш сынып пәнінің басты мақсаты болып есептелсе, тіліміздің өзіндік қалыптасқан нормаларын, жалпы айтқанда грамматикасын үйрету – қазақ тілінің басты міндеті болып табылады.

Мысалы: өз сабақтарымда оқушыларды сабақтың тақырыптарына байланысты топтарға бөліп, ойындар арқылы топтарының аттарын тапқызып, оқушыларды қызықтыру үшін ұлттық ойындарды, ребустар, сөзжұмбақтарды пайдаланамын. Оқушылардың шығармашылығын дамыту мақсатында сурет бойынша әңгіме құрастыру, тақырып бойынша өлеңдер, «Сөз ойла, көп ойла», «Бес жолды өлең» құрастыру жұмыстарын жүргіземін.

Қазіргі таңда оқушыларға саналы тәрбие мен сапалы білім беру ісін жаңа талап тұрғысынан өзгертіп, оқыту тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыруға міндеттіміз. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев: «Қазіргі заман мұғалімі - рухани дамыған, әрі әлеуметтік тұрғыдан есейген, педагогикалық құралдардың барлық түрлерін шебер меңгерген білікті маман, өзін-өзі әрдайым жетілдіруге ұмтылатын шығармашыл тұлға. Ол жоғары білімді шығармашыл тұлғаны қалыптастырып, дамыту үшін жауапты» деген.

Олай болса шығармашыл тұлғаны қалыптастыру үшін әр сабағымызда біз тек оқулық шеңберіндегі білімді үйретумен шектеліп қана қоймай, кең түрде әр баланың талабына, деңгейіне сай жұмыстарды саралап, ыңғайластыруымыз керек. Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын арттыруда жаңа инновациялық әдіс-тәсілдердің ең тиімдісін пайдалану жоғары нәтиже береді деген қағидамен, өзім оқып үйреніп, тәжірибеде пайдаланып келе жатқан сын тұрғысынан ойлау технологиясының маңызы зор деген тұжырымға келдім.

Диалогтық интербелсенді оқыту арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру. Осы мақсатта төмендегідей әдіс-тәсілдерді қолдануға болады:

- Екі таякша әдісі.
- Төрт сөйлем әдісі.
- Тұжырым кестесі.
- Эйлер шеңбері.

Мысал ретінде 3 сынып оқулығынан үш автордың ұқсас мәтіні алынады. Мақсаты мәтіндегі кейіпкерлерді табу, іс-әрекетін талдау, іс-әрекеттің нәтижесін шығару. Үш мәтіннің негізгі түйінді ойын табу. Оқу процесінде қолданылатын интербелсенді әдістерді қолдану кезіндегі оқушының іс-әрекеті критериалды бағаланып, рефлексия жүргізілсе, онда біздің де алдымызда отырған оқушының да жұмысы, даму деңгейі бірден көрінеді және олардың функционалды сауатты болып дамитындығы сөзсіз. Интербелсенді әдісте оқушылар төмендегідей білім, білік, дағды, машықтарға үйренеді:

- терең ойлану, жеке рефлексиялық қабілеттерді дамыту;
- өз идеялары мен әрекеттерін талдау және оларға баға беру;
- ақпаратты өздігінен түсініп, жан-жақты талдап алу;
- өздігімен жаңа түсінік пен білім құрастыру;
- пікірталастарға қосылып, өз ойын пікірін дәлелдеу.
- шешім қабылдау және қиын мәселелерді шешу;

Интербелсенді оқыту барысында тіл үйренушілер белсенді болуы, өзіндік пікір қалыптастырып, өз ойларын дұрыс жеткізе білуге, өз көзқарасын дәлелдеуге, пікірталас жүргізуге, басқаларды тындауға, өзге пікірді сыйлауға және онымен санасуға үйренеді.

Оқушылардың функционалды сауаттылығын арттыруда оқу бағдарламасындағы әрбір пәннің ролі зор. Соның ішінде қазақ тілі сабағының орны ерекше. Осыған орай, оқушыға тіліміздің өзіндік қалыптасқан нормаларын үйрету-қазақ тілінің басты міндеті болып табылады. Қазақ тілі пәні оқушының функционалды сауаттылығын дамыту мәселесіне мынадай тұжырымдаманы ұсынуға болады:

- Оқушылардың алған білімдерін өмірде, кез-келген жағдайда, әлеуметтік ортада қолдана алуға үйрету,
- Мемлекеттік тілде ауызша, жазбаша қарым-қатынас жасау;
- Оқушыларды ақпараттық технологияларды қолдану және мәселенің шешімін таба алуға үйрету;
- Оқушыларды өзгермелі өмірге үйрету;
- Оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамыту;
- Қазақ халқының салт-дәстүрі, мәдениеті, тарихын түсінуге және құрметтеуге баулу.

Оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыру үшін мұғалім шебер болуы керек. Ол баланы қалай оқыту, оның сабаққа деген ынтасын қалай ашуға болады деген сұрақтар төңірегінде жұмыс жасауы тиіс.

СТО – сынау емес, шаңдалған, бірін-бірі толықтырған ойлау. Ең бастысы жекелей, топта, сыныпта, оқушылардың білім деңгейін көтеруге ретімен сұрыптап қолданылған стратегиялардың қайсысы болсын сабақтың сапасын арттыруда үлесі зор.

Әр оқушыда өзін-өзі дамыта, жетілдіре, бақылай алатын дағды қалыптастыру, соған сәйкес өз бетінше білім алуға үйрету дамытудың ең биік шыңына жету болып табылады. Қорыта келгенде оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту – бүгінгі заман талабы. Осы ретте бастауыш сыныпта сабақты дұрыс жүргізе білудің маңызы зор. Педагогтың шеберлігі, яғни шығармашылық пен жауапкершілікті ұштастырып сабақ өтуі, заман талабынан туындап отырған мәселе.

Әдебиеттер:

1. Смагулова Б. Бастауыш сынып №7, 2014ж. «Бүгінгі білім, ертеңгі байлық».
2. Бастауыш сынып №10, 2013ж. «Сын тұрғысынан ойлау технологиясын ана тілі сабақтарында пайдаланып оқушылардың шығармашылығын арттыру»
3. «Қазақ тілі сабақтарында жаңа технологияның іс-әрекеттер арқылы оқушының сауаттылығын арттыру». №1, 2013ж.
4. Тұрғанбай Б.А. Дамыта оқыту технологиясы.

Аубакирова А.А.

«Б.Момышұлы атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ, Қарағанды қ.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ

Аннотация. Қазіргі кезеңде кәсіби білімі мен шығармашылығын біріктіруге мүмкіндік беретін, педагогтың сапалы дайындалуының қажеттілігі пайда болды. Бүгінде оқыту процесі "бүкіл өмір арқылы білім беру" тұжырымдаманы іске асыруға ықпал ететін оқушылардың құзыреттіліктерін дамытуға бағытталуы тиіс. Мақалада мектеп оқушының функционалды сауаттылығы қалыптасатын, жүйелі түрде қолдануы түйінді және пәндік құзыреттерінің дамуына себеп болатын, жұмыс істеу әдістері мен түрлері көрсетілген.

Кілт сөздер: коммуникативті, ақпараттық сауаттылық, оқытудың белсенді әдістері, жобалық қызмет, проблемалық жағдаят.

Функционалды сауаттылықты қалыптастыру күрделі процестің бірі. Осыны әр мұғалім терең түсініп, өз тәжірибесінде заманауи педагогикалық әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы нәтижелі жұмыс түріне қол жеткізетіні анық. Демек өз білімін оқушысына беріп, оны табысқа жеткізетін, функционалды сауатты ұстаз қандай болмақ? Әрине, заманауи талапқа сай теориялық білімін практикада ұштастыра білетін, ІТ технологияларын жетік меңгерген, үнемі ізденісте жүретін, қазіргі тілмен айтсақ, СМАРТ-ҰСТАЗ болу заман талабы десек те артық айтпаймыз.

Ал, функционалды сауаттылық дегеніміз не? Функционалды сауаттылық-адамның сыртқы ортамен қарым-қатынас жасауы, оған тез үйренісіп, бейімделу қабілеті. Сабақта функционалды сауаттылықты қалыптастыру – бұл оқушыға белгілі бір әлеуметтік ортада оған аса қажетті және әрі қарай да әлеуметтік қатынастарда тұлғаның қажеттіліктерін қамтамасыз ететін білім, білік, дағдыға үйрету.

Оқудағы функционалды сауаттылық - түрлі типтегі мәтіндерді (мәліметтерді) ойлау және түсіну қабілеті. Балалардың жазба мәтіндерді түсіне оқу қабілеттілігі және оларға рефлексия жасау, олардың мазмұнын өз мақсаттарына қол жеткізу үшін қолдануы, білімдері мен дағдыларын қоғамның белсенді өміріне араласуы үшін дамытуы жатады. Оқу сауаттылығы тапсырмаларын әзірлеумен айналысатын бес аспект: ақпарат іздеу, қол жеткізу және алу; интерпретациялауды дамыту; мәтін мазмұнын көрсету және бағалау; мәтін нысанын көрсету және бағалау [1, 76.]. Функционалды сауаттылықтың жеке тұлғаның оқу, түсіну, қарапайым қысқа мәтіндерді құрастыру тәсілі ретіндегі қарапайым сауаттылықтан айырмашылығы, бұл адамның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруін жүзеге асыру үшін ең аз қажет деп саналатын, әлеуметтік қатынастар жүйесінде тұлғаның қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ететін білімнің, дағдылардың және дағдылардың атомарлық деңгейі болып табылады. Функционалды сауатты тұлға – бұл әлемде бағдарланған және қоғамдық құндылықтарға, үміттерге және мүдделерге сәйкес әрекет ететін адам. Барлық сапа деректері мектепте қалыптасу керек. Адамның функционалды сауаттылығының маңызды көрсеткіші – дербестік. Кез-келген пәнді оқытудың негізгі функцияларының бірі – оқушылардың өзіндік дағдыларын қалыптастыру әртүрлі өмірлік жағдайларда білім мен дағдыларды қолдана білу, содан кейін ересек өмірде өзін тұлға ретінде толық жүзеге асыру. Функционалды сауаттылықтың бірнеше басты түрлері анықталады:

- сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін еркін меңгеруді көздейтін коммуникативтік сауаттылық; біреудің ауызша және жазбаша сөйлеуін барабар түсіну қабілеті; өз ойларын ауызша және жазбаша сөйлеуде, сондай-ақ ауызша және жазбаша сөйлеу формаларының белгілерін біріктіретін компьютерлік;

- ақпараттық сауаттылық-оқулықтарда және анықтамалық әдебиеттерде ақпарат іздеуді жүзеге асыру, ғаламтордан және оқу мазмұнының компакт-дискілерінен, сондай-ақ басқа да әртүрлі көздерден ақпаратты өңдеу және жүйелеу, оны әртүрлі тәсілдермен ұсыну;

- белсенділік сауаттылығы - бұл ұйымдастырушылық қабілеттер мен дағдылардың көрінісі, атап айтқанда, мақсатты ауызша тұжырымдау және қалыптастыру қабілеті іс-шаралар, жоспарлау және қажет болған жағдайда оны өзгерту, осы өзгерістерді ауызша дәлелдеу, жүзеге асыру өзін-өзі бақылау, өзін-өзі бағалау, өзін-өзі түзету және т.б. [2, 116.].

Мұғалімнің басты міндеті – оқушыны оқуға, ізденуге үйрету. В.А.Сухомлинский былай деп жазады: «Ең қауіпті қорқыныш – бұл партада бос отыру: күн сайын алты сағат, айлар мен жылдар бос отыру - бұл адамды бүлдіреді, моральдық тұрғыдан мүгедек етеді, ой саласында адам еңбектенуін қажет ететін ең маңыздысын жіберіп алғандарды мектеп бригадасы да, шеберхана да, мектеп учаскесі де өтей алмайды» [3, 6 б.].

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту үшін не істей алады? Қазіргі кезеңде нақты білім беру мәселелерін шешуге тәжірибеге бағытталған зерттеу тәсілінде іргелі кәсіби білім мен шығармашылықты үйлестіруге мүмкіндік беретін мұғалімді сапалы даярлау қажеттілігі туындады. Мұғалім сабақ барысында жұмыстың әр түрін ойластырады, осындай әдістермен және формалармен жұмыс істеу, оларды пайдалану кезінде оқу процесі өзара әрекеттесу процесіне "енеді", ал білім алушылардың белсенділігі мұғалімнің белсенділігінен жоғары болады. Мұғалімдердің алдына балаларды ақпарат алуға, оны іс жүзінде түсінуге және қолдануға үйрету міндеттері қойылады. Оқытудың белсенді әдістерінің негізінде не жатыр? Сұрақтың жауабын өз бетінше іздеу. Бұған ғылыми зерттеу, жоба, проблемалық және логикалық мәтіндермен жұмыс және т.б. оқытудың белсенді әдістері көмектеседі. Оқытудың белсенді әдістерін қолдану дайын білім алуға емес, ақпаратты өз бетінше іздеуге, талдауға, тұжырымдауға мүмкіндік береді. Нәтижесінде жалпы білім жүйесі қалыптасады, ал оқушылар өз бетінше оқуды үйренеді. Біз адамның жадында не істейтінінің 90% - на дейін, көргенінің 50% - на дейін және естігенінің 10% - на дейін түсірілетінін білеміз.

Оқытудың ұқсас әдістері мен формаларын қолдану оқу процесінің дәстүрлі ұйымдастырылуын өзгертуді де қамтиды. Егер типтік білім беру процесі схема бойынша құрылса: мұғалімнің жаңа материалды түсіндіруі - игеру - бекіту - оқушылардың өз бетінше қолдануы, онда оқытудың белсенді әдістері мен формаларын қолданған кезде ол басқа түрге ие болады: өз бетінше іздеу - игеру - түсіндіру. Демек, оқушылардың белсенділігі мен тәуелсіздігі артады. Мұғалімнің ұстанымы өзгереді. Мұғалім мен оқушы бір-біріне қатысты тең зерттеу позицияларына ие болады. Мұғалім-түсініктемеші емес, кеңесші.

Қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру коммуникативтік құзыреттілікті дамытуды ғана емес, тілдік және лингвистикалық құзыреттілікті дамытуды да білдіреді. Осылайша, тілдік құзыреттілік тіл жүйесін білуді, тіл сезімін дамытуды және орфографиялық, пунктуациялық сауаттылықты қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Ал лингвистикалық құзыреттілік тіл туралы дүниетанымды қалыптастыруға, оның тарихын зерттеуге, сондай-ақ лингвистер мен мәдениеттанушылардың еңбектерін дамытуға бағытталған. Тапсырма түрлері нәтижелі болуы керек. Тілдік құзыреттілікті дамыту кезінде бұл сөздер мен формаларды талдау, бір құбылысты екіншісімен салыстыру, диаграммалар мен кестелер құру, диаграммалар мен кестелер негізінде мәтін құру болуы мүмкін. Сөздікпен жұмыс, мәдени ескерткіштерге үндеу, тіл туралы мәлімдемелер, әртүрлі тілдердегі құбылыстарды салыстыру – мұның бәрі оқушылардың лингвистикалық құзыреттілігін дамытуға бағытталған.

Жаңа материалды түсіндіру бойынша жұмыс кезінде мұғалімдер проблемалық жағдай туғызады. Мұндай оқытуда мұғалімнің қызметі мыналардан тұрады, проблемалық жағдай туғыза отырып, мұғалім оқушыларға фактілерді хабарлайды және олардың оқу-танымдық жағдайын ұйымдастырады іс-шаралар, фактілерді талдау негізінде балалар өз бетінше қорытынды жасайды және жалпылайды, мұғалімнің көмегімен белгілі бір ұғымдар қалыптастырады. Материалдарды қайталау кезінде оқытудың іздеу әдісі қолданылады. Зерттелген материалды бекіту кезінде проблемалық жағдай қарастырылады: бекіту проблеманың орташа деңгейі бар балаларға теориялық және практикалық зерттеу тапсырмаларын беру арқылы ұйымдастырылады. Мұғалімдер зерттелген тұжырымдаманың мәнін аша отырып, оқушылар логикалық операцияларды өз бетінше жасай алатындай етіп жұмыс жасайды. Баланың алдында проблемалық жағдайларды үнемі қою оның проблемаларға "өтпеуіне" емес, оларды шешуге ұмтылуына әкеледі. Осындай жұмыс түрінде ізденуге әрқашан дайын және қабілетті, шығармашылық тұлға қалыптасады.

Оқушылар жазбаша және ауызекі сөйлеуді дамыту үшін оқылған тақырып бойынша эссе-әңгімелер, эссе-пайымдау, сұраққа жазбаша жауап жаза білуі, мәтіндердің түрлері мен стильдерін анықтай білуі тиіс. Мәтіннің мазмұнын түсінуі үшін мұғалімдер алған білімді жүйелеуге мүмкіндік беретін қолайлы техникаларды пайдалануы тиіс.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған білім мазмұнын игерген оқушылардың білімдері мен біліктері өмірлік жағдаяттарда қолдана білуді, әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істей білуді және алынған ақпараттарды сыни тұрғыдан бағалай білуді, өзінің болжамдарын ұсыну және зерттеулер жүргізу, өзінің ойын негіздей білуді; іскерлігі мен дағдыларын адами іс-әрекеттердің әртүрлі салаларында, сондай-ақ тұлғааралық қарым-қатынас пен әлеуметтік қатынастарда өмірлік міндеттерді шешу үшін пайдалануды қамтамасыз етеді [4, б. 5].

Жаңа технологиялар, әдістер, тәсілдер және білім беруді тексеру мен бағалаудың жаңа формалары, бағдарламалардың бәрі оқушылардың коммуникативтік және ақпараттық қалыптасуына бағытталған. Қазақ тілі сабағындағы оқушы жұмысының нәтижелілігі бастауыштағы біліміне,

мұғаліміне байланысты екені аз айтылып жатқан жоқ, яғни пән мұғалімінің ақпараттық-технологиялық сауаттылығы үлкен рөл атқаратыны сөзсіз[4, б.7]. Осылайша тиімді деген әдіс-тәсілдерді ұдайы пайдалану пәнге деген қызығушылығын дамытуға қызмет етеді, соның негізінде мектеп оқушысының функционалдық сауаттылығы қалыптасады. Жетістікке жету үшін жаңа технологиядан ұдайы хабардар болып отыру әр ұстаздан көп ізденуді қажет етеді. Жаттанды білім жарға жығатыны сөзсіз. Егер бойындағы білімінің күнделікті өмірде қажетіне жарамаса, ол білімнің керегі не? Осы орайда мұғалімнің үйретері мен берері мол. Ал шәкіртіне білімін күнделікті өмірде кәдеге асыруды үйреткен мұғалімдер саны артса, нұр үстіне нұр болар еді.

Әдебиеттер:

1. Оқу сауаттылығы. Мұғалімнің жұмыс дәптері. PEARSON 2013 ж. -76.
2. Молявко Т.Г. Формирование функциональной грамотности учащихся начальных классов на уроках литературного чтения// <https://multiurok.ru/files/stat-ia-formirovam-ie-funktsionalnoi-gramotnosti-.html> (дата обращения 16.01.2019) – 11 б.
3. Соловейчик С. «В.А. Сухомлинский о воспитании», М., 1975г.- 225 б.
4. Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде журналы, 2011, №5.

Темирова А.С.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

Титова Е.Н.

КГУ «Комплекс школа – ясли сад № 33» г. Караганды

О СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ «ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ»

Аннотация. В статье рассматривается сущность понятия «проектная деятельность». Проанализированы определения понятий «проект», «проектная деятельность» на основе изучения научных трудов отечественных и зарубежных исследователей.

Ключевые слова: проект, проектная деятельность, метод проектов, педагогическая технология, начальная школа, творческий поиск.

Одним из основных требований к процессу обучения на современном этапе является организация активной деятельности обучающегося по самостоятельному «добыванию» знаний. Такой подход способствует не только приобретению предметных знаний, социальных и коммуникативных навыков, но и личностных качеств, которые позволяют ему осознавать собственные интересы, перспективы и принимать конструктивные решения [1].

В настоящее время в учебно-познавательной деятельности используются различные формы и методы обучения для того, чтобы младшим школьникам не только было проще освоить материал, но и процесс освоения учебной информации стал более увлекательным. Одним из таких методов обучения является проектная деятельность.

Изучение современной психолого-педагогической литературы позволило нам сделать вывод о том, что исследователи данного направления дают различные определения дидактическим понятиям «метод проектов» и «проектная деятельность», так, например, исследователи В.С. Безрукова, С.М. Юсупов, Н.М. Коньшева, Т.М. Матвеева, Е.А. Мищенко, Е.С. Шишов, Н.В. Матяш, В.Д. Симоненко, Н.Ю. Пахомова, И.Д. Чечель рассматривают метод проектов как технологию проблемного обучения, которая по ее мнению характеризуется активной, самостоятельной, творческой деятельностью учащихся по созданию конкретного учебного продукта [1-3].

Для того, чтобы понять, что изначально подразумевается под проектной деятельностью, нужно дать четкое определение термину «проект». В словаре В.И. Даля понятие «проект» определяется как «план, предположение, предначертание, задуманное, предположенное дело, и самое изложение его на письме или в чертеже» [4, с.98].

Термин «проект» (projection) в переводе с латинского означает – бросание вперед. Так в наиболее общем плане в словаре русского языка С.И. Ожегова «проект» рассматривается как:

- 1) разработанный план сооружения какого-либо механизма, устройства или реконструкции чего-либо;
- 2) предварительный текст какого-нибудь документа;
- 3) замысел, план, намерение.

В педагогической литературе понятие «проект» изначально имело три важных признака. Это ориентация обучающихся на:

- получение знаний в процессе осуществления деятельности;
- действительность, выражающуюся в решении практической задачи в условиях, близких к реальной жизни;
- конкретный продукт, предусматривающий применение знаний из различных областей наук с целью достижения запланированного результата. [5, с. 232].

Основная сущность метода проекта заключалась:

- в стимулировании интереса обучающихся к определенным проблемам;
- в наличии определенной совокупности знаний;
- в решении через проектную деятельность одной или целого ряда проблем, показывающих практическое применение полученных знаний.

Проект можно разрабатывать в любой сфере деятельности, но работа по созданию проекта – проектная деятельность – требует:

- во-первых, знания о назначении и функционировании сферы деятельности (действительности), в которую вводятся преобразуемые объекты;
- во-вторых, знания методик и сущностных характеристик проектирования как специфической деятельности.

Результаты изучения психолого-педагогической литературы по проблеме исследования и определение понятия «проектная деятельность» мы представили в таблице 1.

Таблица 1. Определения проектной деятельности

№	Проектная деятельность – это:
1	Педагогическая технология (И.Чечель)
2	Способ организации самостоятельной деятельности обучающихся (В.У. Антоненко).
3	Определенная совокупность учебно-познавательных приемов, которые позволяют решить ту или иную проблему в результате самостоятельных действий учащихся и предполагают презентацию этих результатов (Е.С.Полат).
4	Педагогическая технология, ориентированная не на интеграцию фактических знаний, а на их применение и приобретение новых. Активное включение школьника в создание проектов дает ему возможность осваивать новые способы деятельности (В.А.Дубовкин).
5	Совместная творческая или игровая деятельность учащихся-партнеров, имеющая общую цель, согласованные методы, способы деятельности, направленные на достижение общего результата (С.М.Мамедов).

Из таблицы видно, что сущность понятия «проектная деятельность» связана с такими научными категориями как «проект», «деятельность», «творчество», имеющими разноплановый характер с точки зрения различных отраслей научного знания.

В современной науке определяется несколько основных особенностей проектной деятельности, педагог-исследователь С.М.Юсупов определяя проектную деятельность, выделяет несколько ее характеристик (таблица 2).

Таблица 2. Характеристики проектной деятельности (С.М.Юсупов)

№	Проектная деятельность
1	Вид человеческой способности, отличающий его как социальное существо от других биологических организмов
2	Компонент любой деятельности, роль которого состоит в создании образа его будущего результата
3	Самостоятельный вид деятельности, связанный с разработкой проекта и способов его реализации
4	Особый вид познания, дающего основанное на знании, опыте и интуиции представление об объектах, которые могут возникнуть при условии реализации проектной идеи
5	Методология деятельности, нацеленной на получение нового результата

Проектную деятельность Н.М. Конышева определяет как совместную познавательную, творческую деятельность, которая способствует:

- формированию у учащихся приемов самостоятельного достижения поставленной познавательной задачи;
- удовлетворению познавательных потребностей;
- развитию личностно значимых качеств, а также самореализации учащихся в процессе выполнения учебного проекта [3, с.123].

Таким образом, исследователи отмечают, что понятие «проектная деятельность» по-разному трактуется в педагогике и понимается:

- как исторически сложившаяся, социально и экономически обусловленная потребность людей получать в условной форме прогностические ситуации вещественного характера (А.В. Сазанова) [6, с.112];
- как деятельность, которая характеризуется эвристической инновационностью, системностью, технологичностью (И.И. Ляхов);
- программа реальных действий, в основе которой лежит актуальная педагогическая проблема, требующая разрешения.

В то же время понятие «проектная деятельность» можно рассматривать с точки зрения субъектов в ней участвующих. Так, например, для педагога – это интегративное обучающее средство развития, обучения и воспитания, которое позволяет вырабатывать и развивать у обучающихся ЗУН проектирования и исследования, а именно научить (таблица 3).

Таблица 3. Знания и умения, приобретаемые в проектной деятельности

№	Участие в проектной деятельности учит:
1	Формулированию ведущей проблемы и постановке задач, вытекающих из этой проблемы
2	Целеполаганию и планированию содержательной деятельности ученика
3	Самоанализу и рефлексии (результативности и успешности решения проблемы проекта)
4	Представлению результатов своей деятельности и хода работы
5	Презентации, с использованием продукта проектирования (плаката, чертежей, театрализации, видео, аудио и сценических представлений)
6	Поиску и отбору актуальной информации и усвоению необходимого знания
7	Практическому применению школьных знаний в различных, в том числе и нетиповых, ситуациях
8	Выбору, освоению и использованию подходящей технологии изготовления продукта проектирования
9	Проектированию исследования (анализ, синтез, выдвижение гипотезы, детализация)

Если же рассматривать проектную деятельность со стороны обучающегося, то это возможность максимального раскрытия своего творческого потенциала.

Таким образом, организация и участие младших школьников в проектной деятельности способствует: проявлению себя индивидуально или в группе, попробовать свои силы, приложить свои знания, принести пользу, представить и показать публично достигнутый результат; решению интересной проблемы, сформулированной зачастую самими учащимися в виде задачи, когда результат этой деятельности – найденный способ решения проблемы носит практический характер, имеет важное прикладное значение и важен для самих младших школьников.

Литература:

1. Безрукова В.С. Проективная педагогика. Екатеринбург. - 2016. – 198 с.
2. Юсупов С.М. Планирование проектной деятельности в школе // Вестник КГПУ. – 2016. – №9. – С. 42-48.
3. Конышева Н.М. Проектная деятельность школьников. /Начальная школа. №1. - 2006. – С. 59-68.
4. Словарь В.И.Даля. 18-е изд., - М.: Рус. Яз., 1989. - 624 с.
5. Словарь русского языка С.И. Ожегова М.: Советская энциклопедия, 1983. - 710 с.
6. Сазанова А.В. Генезис и сущность понятия «проектная деятельность» // Психология, социология и педагогика. – М., 2019. - 231 с.

Аукенова Ж.О.
«Бауыржан Момышұлы атындағы жалпы білім беретін мектебі», Қарағанды қ.
Әукен А.О.
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Аукенова А.О.
«С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті», Астана қ.

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация. Мақалада еліміздің оқу-тәрбие жүйесінде ең маңызды міндет - өз бетінше үйренуге және жетілдіруге қабілетті, функционалды сауатты білім алушыларды қалыптастыру қажеттілігі жазылған. Оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, жаратылыстану сауаттылығы, қаржылық сауаттылық, жаһандық құзыреттер, шығармашылық ойлау сынды функционалды сауаттылық бағыттарының мәнін ашып көрсеткен.

Кілт сөздер: функционалды сауаттылық, құндылық, жаһандық құзыреттілік, оқу сауаттылық, математикалық сауаттылық.

Қазіргі жалпы білім беру оқушының жеке басын дамытуға бағытталған. Білім алушы өз бетінше ойлауды, саралауды, қазіргі әлемде туындап жатқан қиындықтарды көре білуі және салмақты шешімдер қабылдай отырып, оларды ұтымды жеңудің жолдарын іздеуі керек. Өйткені, ұлы философ Гадамер айтқандай: «Мәселені шеше білу-білімге апаратын жол».

Бүгінгі таңда ең маңызды міндеттердің бірі-өз бетінше үйренуге және жетілдіруге қабілетті функционалды сауатты білім алушыларды қалыптастыру. XIX ғасырдың ұлы ұстазы К.Д. Ушинский: "Адамды өмір бойы үйрету мүмкін емес, оны өмір бойы үйренуге үйрету керек!"-деген екен[1].

Бұл оқушының функционалды сауаттылығын қалыптастыру және дамыту арқылы мүмкін болады. Функционалды сауаттылықты дамыту еліміздің ұлттық мақсаттары мен стратегиялық міндеттерінің қатарына енді.

Функционалды сауаттылық адамдарға қолда бар ақпарат қорын пайдалануға, оны іс жүзінде қолдануға және күрделі өмірлік міндеттерді шешуге көмектеседі.

Бұл адамдардың нақты сауаттылығына және олардың әлем туралы білімдерінің кеңдігіне негізделген, бұқаралық мәдениеттен тәуелсіз ойлауға көмектеседі. Қойылған міндеттерді іске асыру үшін білім алушының жеке басының өзін-өзі барынша іске асыруына, өз қабілеттерін дамытуға мүмкіндік беретін жағдайлар жасау қажет.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев өз сөзінде жоғары оқу мәдениетін қалыптастыру және функционалды сауаттылықты дамыту Қазақстандағы басымдықтардың бірі болуға тиіс екенін әрдайым атап көрсетеді.

Функционалды сауаттылық дегеніміз не?

Функционалды сауаттылық-қоғаммен өзара әрекеттесу жағдайында оқу және жазу дағдыларын қолдана білу, яғни бұл адамның әлеуметтік ортадағы толыққанды іс-әрекетін мүмкін ететін сауаттылық деңгейі.

Функционалды сауаттылықтың негіздері бастауыш мектепте қаланады, онда әртүрлі сөйлеу әрекеттері – жазу және оқу, сөйлеу және тыңдау қарқынды оқытылады.

Тұжырымдаманың өзі алғаш рет 1965 жылы Тегерандағы Білім министрлерінің дүниежүзілік конгресінде қолданылды, содан кейін функционалды сауаттылық "күнделікті өмірде пайдалану үшін оқу және жазу дағдыларының жиынтығы және күнделікті мәселелерді шешу" дегенді білдірді.

Болашақта функционалды сауаттылық өркениеттің, мемлекеттің, ұлттың, әлеуметтік топтың, жеке тұлғаның дамуының көрсеткіші болады. Сондықтан мектеп пен мұғалімге қойылған мақсат: қажет болған жағдайда мамандықты тез өзгерте алатын, жаңа әлеуметтік рөлдер мен функцияларды игере алатын, бәсекеге қабілетті мобильді тұлғаны дайындау.

Бүгінгі таңда қоғам мен экономика жаңа білімді игергісі келетін және игере алатын, оларды жаңа жағдайларға қолдана алатын және туындаған мәселелерді шеше алатын мамандарға сұраныс жасайды, яғни функционалды сауатты мамандарға сұраныс бар.

Функционалды сауаттылықтың бағыттары:

- оқу сауаттылығы;
- математикалық сауаттылық;
- жаратылыстану сауаттылығы;
- қаржылық сауаттылық;

- жаһандық құзыреттер;
- шығармашылық ойлау.

Оқу сауаттылығы-бұл адамның мәтіндерді түсіну және пайдалану, олар туралы ойлау және мақсаттарына жету үшін оқумен айналысу қабілеті. Студент қажетті ақпаратты табуға, алуға, оны түсіндіруге және біріктіруге, мәтіннің мазмұнын түсінуге және бағалауға, алынған ақпаратты пайдалануға үйренуі керек.

Математикалық сауаттылық - функционалдық сауаттылықтың екінші маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ол нақты мәселелерді шешуге көмектесу үшін математиканы қолдана білуді, сонымен қатар математиканың "тілін" түсіну қабілетін қамтиды.

Жаратылыстану сауаттылығы-бақылаулар мен эксперименттерге негізделген тұжырымдар жасау үшін ғылыми әдістер арқылы зерттелуі және шешілуі мүмкін мәселелерді нақты жағдайларда бөліп көрсету үшін жаратылыстану білімін пайдалану мүмкіндігі.

Қаржылық сауаттылық-бұл қаржы саласындағы білімнің, бейімділіктің, дағдылардың және көзқарастардың, сондай-ақ жеке әлеуметтік-педагогикалық сипаттамалардың жиынтығы, олардың қалыптасуы адамның әртүрлі әлеуметтік-экономикалық рөлдерді: үй иесінің, инвестордың, қарыз алушының, салық төлеушінің және т.б. өнімді орындау қабілеті мен дайындығын анықтайды.

Жаһандық құзыреттілік-бұл жаһандық сипаттағы және мәдениетаралық өзара әрекеттесу мәселелерін әртүрлі көзқарастардан сыни тұрғыдан қарастыру қабілеті; мәдени, діни, саяси, нәсілдік және басқа да айырмашылықтар адамдардың қабылдауына, пайымдауына және көзқарасына қалай әсер ететінін түсіну; адамзатқа деген құрмет негізінде басқалармен ашық, құрметті және тиімді қарым-қатынасқа түсе алуы.

Шығармашылық ойлау-адамның өз қиялын идеяларды дамыту және жетілдіру, жаңа білімді қалыптастыру, бұрын кездеспеген міндеттерді шешу үшін қолдана білуі[2].

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруда жаңартылған білім беру бағдарламасы негізінде мұғалімдердің сабақта 7 модульді қолданудың тиімділігі байқалады.

- Сабақтарда ынтымақтастық атмосферасын құру.
- Жүйеде сыни ойлауды дамыту әдістерін қолдану.
- Оқушылардың іс-әрекетін ұйымдастырудың жұптық жұмыс, топтық жұмыс сияқты формаларын қолдану.

- Диалогтық оқытуды, өзара оқытуды оқушыларды оқытудың тиімді әдістерінің бірі ретінде пайдалану.

- Өзін-өзі бағалау мен өзара бағалауды қолдану.
- Дарынды және талантты балаларды дамыту үшін сабақтарда жағдай жасау.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын ойдағыдай қалыптастыру үшін қажетті келесі функцияларды бөліп көрсету қажет:

- тұлғалық- мәдени, әлеуметтік, рухани-адамгершілік құндылықтарды игеруіне бағытталған;

- компьютерлік, ғаламтор желісіндегі ақпаратты іздеуді; электрондық поштаны пайдалануды; мәтіндерді құруды және басып шығаруды; электрондық кестелермен жұмыс істеуді; графикалық редакторларды пайдалануды қамтиды;

- дұрыс қарым-қатынас шеңберін құра білу сабақта да, сабақтан тыс уақытта да кеңейтуге мүмкіндік беретін коммуникативті, ынтымақтастық ережелері мен нысандарымен танысуға, серіктестерге құрметпен қарауға, диалог жүргізу қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік береді;

- әлеуметтік-бейімделу, оқушыны өмірлік мәселелерді шеше білумен қамтамасыз етеді, оған әлеуметтік ортаның белсенді мүшесі болуға, азаматтың қасиеттерін алуға, сондай-ақ қоғаммен, топпен, жеке адамдармен қарым-қатынасын үйлестіруге мүмкіндік береді;

- құқықтық және қоғамдық - саяси, өздерінің құқықтары мен мүдделерін қорғау; қылмыстық, әкімшілік және тәртіптік бұзушылықтар арасындағы айырмашылықтарды түсіндіру;

Қорытындылай келе, неміс педагогы Адольф Дистервергтің «Ешбір адамға даму мен білім болмысынан берілмеген. Кез-келген адам оған өз іс-әрекетімен, өз күшімен, өз еңбегімен жетуі керек» деген екен[3]. Сондықтан, заманауи білім беру мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған білім мазмұнын игерген оқушылардың білімдері мен біліктері өмірлік жағдаяттарда қолдана білуді, әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істей білуді және алынған ақпараттарды сыни тұрғыдан бағалай білуді, өзінің болжамдарын ұсыну және зерттеулер жүргізу, өзінің ойын негіздей білуді; іскерлігі мен дағдыларын адами іс-әрекеттердің әртүрлі салаларында, сондай-ақ тұлғааралық қарым-қатынас пен әлеуметтік қатынастарда өмірлік міндеттерді шешу үшін пайдалануды қамтамасыз етеді.

Әдебиетер:

1. Веряев А.А., Нечупаева М.Н., Татарникова Г.В. Функциональная грамотность учащихся: представления, критический анализ, измерение. – С. 15.
2. Нурмуртова К.А. Функциональная грамотность как основа развития гармоничной личности в современных условиях. «Педагогическая наука и практика». – Қостанай.-№1(23).-2019 - С. 14
3. Бұзаубақова К.Ж. Құзыреттілік тұрғыдан білім берудегі білім сапасының мәні //«Шаяхметов оқулары» атты Республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Павлодар, 2009. – Б.237-243.

Әукен А.О.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

Серикова Г.А.

«Абай атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ, Саран қ.

Абенова Р.Т.

«Жұмабек Тәшенев атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ, Қарағанды қ.

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада бастауыш мектеп жасындағы балаларда функционалды сауаттылықты арттырудың қаншалықты маңызды екені түсіндірілген. Оқушылардың бойына функционалды сауаттылықты қалыптастырудың жолдары көрсетілген. Елімізде жаңартылған білім беру мазмұны аясында бастауыш сынып оқушыларына ақпараттық, коммуникативтік, мәдени, шығармашылық және т.б. құзыреттіліктерді қалыптастыру қажеттілігі жазылған.

Кілт сөздер: функционалды сауаттылық, құзыреттілік, инновациялық білім беру, құндылық.

Функционалды сауаттылық-бұл мектепте алған білімдерін күнделікті тапсырмаларды орындау үшін қолдану мүмкіндігі. Оқуда озат болу үшін бала ең алдымен ақпаратпен жұмыс істей білуі керек: оны табу, қажетсізден керегін ажырату, фактілерді тексеру, талдау, жалпылау, ең бастысы тұжырым жасай білу. Мұндай дағды тек гуманитарлық сабақтар аясында ғана емес, пәндердің әрқайсысында қалыптасады. Ақпаратты түсіну және болашақта не үшін қажет екенін ажырату мектеп пәндерінің әрқайсысында маңызды: математика, жаратылыстану, дүниетану және т.б.

Неліктен мұғалім балалардағы функционалды сауаттылықты дамытумен айналысады? Әрине, бұл балалардың болашағы, олардың еңбек нарығындағы сұранысы және өмірдегі жалпы табысы үшін маңызды.

Бүгінгі жалпы білім беретін мектеп балаларды ертеңгі өмірге дайындауға арналған, сондықтан ол бірнеше жылдан кейін оқушылардың қай әлемде өмір сүретінін және жұмыс істейтінін, әлемдік және отандық еңбек нарықтарында қандай үрдістер жетекші болатынын ескеруі керек. Кәсіби құзыреттіліктердің өзектілігінің өзгеруі үздіксіз жаңарып отыратын техно - логияларға сүйене отырып, жоғары интеллектуалды жұмысты орындауға дайын life-long learning (өмір бойы оқыту) моделін іске асыратын мамандарға сұраныстың артуын куәландырады. Қазіргі уақытта біздің еліміз мектеп оқушыларының өзгермейтін білімнің үлкен көлеміне ғана емес, сонымен бірге өзін - өзі тәрбиелеудің қалыптасқан дағдыларына ие болуына мүдделі, өйткені елде тұрақты тәуелсіз оқытуға бағытталған адамдар саны неғұрлым көп болса, технологияның пайда болуынан оларды практикалық іске асыруға дейінгі жол соғұрлым қысқа болады. Алайда, қазіргі заманауи мектеп білімінің педагогикалық дизайны, білімді беруден ХХІ ғасырдың құзыреттіліктерін қалыптастыруға ауысуда, бұл білімді игеру, рефлексия, бақылау, түзету және бағалау, дағдылар.

Өткен ғасырдың ортасында Батыс білім беру саласындағы зерттеушілер адам өмірі үшін тек пәндік білімнің жеткіліксіздігі туралы айта бастады. Олар үздіксіз инновациялық білім беру жүйесінің моделін құрастыра алды. Адамның білімі 4 негізгі құзыреттіліктерге байланысты: білім (to know), іс - әрекет (to do), болмыс (to be), қоғаммен бірге өмір сүру (to live together)[1].

Қазіргі заманғы оқытушының жетістігі, ең алдымен, ақпараттың мәнін саралау, талдау, жалпылау, оның өзектілігі мен ақиқатын анықтау, өз тәжірибесіне қолдануы. Демек, мұғалім оқушыларының жетістіктерін өз пәні бойынша білім көлемін ғана бағаламай, метапәндік құзыреттіліктерді, яғни, оқу және өмірлік міндеттерді шешуге мүмкіндік беретіндей құзыреттіліктерді қалыптастыру қажет. Бірқатар ғалымдардың пікірімен келісе отырып, білім беру жүйесін дамытудың қазіргі кезеңінде, бір жағынан, өзекті құзыреттерді дамыту (латеральді ойлау)

басым міндет болып табылатынын, бірақ екінші жағынан, базалық сананы қалыптастыру (оқу, санау, құрастыру қабілеті) өзекті болып қала беретінін атап өтеді[2].

Біздің еліміздегі білім беру жүйесінде оқушы бойында функционалдық дағдылар қалыптастыруда мектеп бағдарламасын жаңарту қажеттігі туындап, жаңартылған білім беру мазмұны негізінде бүгінгі күнгі білім беріліп жатыр. Орта білім мазмұнын жаңарту барысында қазіргі өмірде кең ауқымды дағдыларға көп көңіл бөлінеді. Кең ауқымды дағдылар деп – сыни тұрғыдан ойлау, алған білімді шығармашылықпен қолдану, ғылыми зерттеу жұмыстарын орындау, ақпараттық коммуникативтік технологияны қолана білу; коммуникативтіліктік, топта және жеке жұмыс жасау, көшбасшылық біліктілігін айтуға болады. Бұл дағдылардың негізі жалпыадамзаттық және этномәдени құндылықтар болуы тиіс, оқушыларға күнделікті, сондайақ алдағы өмірдегі проблемаларды өздігінен шешуіне мүмкіндік береді. Жаңартылған білім мазмұны жағдайындағы мектептің ерекшелігі – оқушы – таным субъектісі, ал мұғалім оқушылардың танымдық әрекетінің ұйымдастырушысы қызметін атқарады. Осыған орай, жаңартылған білім беру мазмұнының дәстүрлі бағдарламадан төмендегідей ерекшеліктерін атап өтуге болады.

1. Пән мазмұнының спиралді қағидатпен берілуі, яғни пән мазмұнының қарапайымнан күрделенуі.

2. Блум таксономиясы бойынша оқу мақсаттарының иерархиясы;

3. Бір білім беру аясындағы және пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру мақсатында «ортақ тақырыптардың» берілуі;

4. Оқу үдерісін ұзақ мерзімді, орта мерзімді және қысқа мерзімді жоспарлар арқылы ұйымдастыру;

5. Оқытудың тәрбиелік әлеуетін арттыру, оқушының адамгершілік-рухани қасиеттерін қалыптастыру;

6. Білім беру деңгейлері аралығында пән бойынша сабақтастықты ескеруге мүмкіндік беретін толық оқу курсы бойынша педагогикалық мақсат қою;

7. Бөлімдердің мазмұны мен ұсынылған тақырыптардың уақыт талабына сәйкес келуі, әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға назар аударылуы;

8. Оқытудағы жүйелі-әрекеттік ұстаным (оқушының білім алу үдерісіне белсенді қатысу).

Сондықтан тіл мен әдебиет туралы білімді ақпарат ретінде ұсынбай, баланың дербес ізденісі мен ойлауының нәтижесі ретінде қалыптасуына мүмкіндік беретін оқыту әдістемесін құру керек. Бүгінгі қоғам мен білім берудің жаңа парадигмаларының сұранысын қанағаттандыру үшін тұлғаның функционалдық сауаттылығын қалыптастыруды жүйелі түрде сабақ үрдісіне енгізу заман талабы[3].

Білім алушы бойына оқу (оқылым, айтылым, тыңдалым, жазылым), ойлау (білу, түсіну, қолдану, талдау, салыстыру, бағалау), шығармашылық ойлау, логикалық ойлау, сыни ойлау, алгоритмдік ойлау, проблемалық ойлау, технологиялық ойлау, тілдік құзіреттілік, оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту арқылы құзіреттіліктерін қалыптастыру — жаңартылған білім беру мазмұнының басты ерекшелігі тұлғаның функционалдық сауаттылығын арттыру мақсатында екенін ескерілуі қажет.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың жолдары:

Мектепте бастауыш және жоғары деңгейдегі функционалдық сауаттылықты дамыту бойынша әр түрлі тапсырмалар барған сайын артып келеді. Олар жыл бойына оқу процесінде біркелкі бөлінуі керек.

Олардың негізгі ерекшеліктері:

- балалар өздерін елестете алатын нақты жағдайларға байланысты;
- білім алушылардың жасына сәйкестігі;
- білім мен факторлардың жүйелілігі мен байланысы.

Функционалдық сауаттылығы дамыған оқушының айрықша белгілері:

- әр түрлі тұрмыстық мәселелерді сәтті шешеді;
- әр түрлі әлеуметтік жағдайларда қарым қатынас жасай алады және жол таба алады;
- байланыс құру үшін негізгі оқу және жазу дағдыларын қолданады;

- бір факт немесе құбылыс зерттеліп, содан кейін әр түрлі жағынан бағаланған кезде пәнаралық байланыстар жасайды.

Жағдайды бағалау және алған білімдерін іс жүзінде пайдалану қабілеті бір сабақта қалыптаспайды, функционалдық сауаттылықты арттыру процесі бірнеше жыл бойы оқу бағдарламасына қисынды түрде енгізілген[4].

Қорыта айтқанда, Қазақстан Республикасының бәсекеге қабілетті мемлекет болуы үшін негізгі алғышарт сауаттылығы жоғары елге айналу. Білім мен ғылымның шарықтау заманында өмір сүріп

отырған біздер үшін жастардың сауаттылығына инновациялық және ақпараттық-электрондық тұрғыдан білім бере отырып, ерекше ден қою керек. «Баланың ынтасын арттыру үшін оқытылатын нәрседе бір жаңалық болуы керек» деп Ж. Аймауытов айтқандай мұғалімдерде әр сабақты жаңаша түрде өтуге ұмтылу қажеттігі туындап отыр. Міржакып Дулатовтың «Жалғыз сүйеніш, жалғыз үміт - оқуда. Теңдікке жетсек те, жұрттығымызды сақтасақ та, дүниедегі сыбағалы орнымызды алсақ та, бір ғана оқудың арқасында аламыз. Жақсылыққа бастайтын жарқын жұлдыз - оқу. Надан жұрттың күні - қараң, келешегі - тұман», - деген сөздерімен аяқтағым келіп отыр. Бүгінгі дәуір ғылым ғасыры. Мақсатты білім беру - тұлға дамуын жүзеге асыратын мәселе. Ал осы жалпы еуропалық стандаартқа сай жаңа білім беру - жеке тұлғаның жан-жақты дамуына әкелетін бірден-бір жол осы болып табылады.

Әдебиеттер:

4. Громова, Л. А. Спортивно-оздоровительное на- правление внеурочной деятельности. 4 класс: учебно-методическое пособие / Л. А. Громова, В. Ф. Красноперова. - Москва: Планета, 2021. - 72 с. - (Развивающие задания для школьников). - ISBN 978-5-907281-61-5.
5. Громова, Л. А. Функциональная грамотность учителя при реализации задач национального проекта «Образование» / Л. А. Громова // Кон- ференциум АСОУ: сборник научных трудов и ма- териалов научно-практических конференций. - 2020. - Вып. 2-2. - С. 32-37.
6. Әлімов А. Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері. Алматы, 2013. - 446 б.
7. Қараев Ж. Шығармашылық пен жасампаздықтың жаңа моделі // - 2 ақпан 2004. -№2.

Баймышева Д.Н.

КГУ «Школа-лицей №66» г.Караганды

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В данной статье рассмотрены методолого-теоретические основы, методы и принципы формирования функциональной грамотности учащихся на уроках английского языка. Даны методические рекомендации по формированию функциональной грамотности школьников.

Ключевые слова: английский язык, работа с текстом, функциональная грамотность.

В Послании Первого Президента РК Н.А.Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050» Новый политический курс состоявшегося государства» большое внимание уделяется вопросам сферы образования. «Чтобы стать развитым конкурентоспособным государством, мы должны стать высокообразованной нацией» отмечено в Послании.

Одно из наиболее распространённых определений функциональной грамотности дал советский и российский лингвист, и психолог Алексей Алексеевич Леонтьев: «Функциональная грамотность – это способность человека использовать приобретаемые в течение жизни знания для решения широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений».

Функциональная грамотность– это способность человека использовать умения чтения и письма в условиях его взаимодействия с социумом: оформить счет в банке, прочитать инструкцию, заполнить анкету обратной связи и т.д. Это тот уровень грамотности, который дает человеку возможность вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней.

Составляющие функциональной грамотности:

Математическая грамотность

Естественнонаучная грамотность

Читательская грамотность

Финансовая грамотность

Глобальные компетенции

Креативное мышление

Язык является важнейшим средством человеческого общения. При обучении иностранному языку особое внимание уделяется формированию и развитию коммуникативных способностей, навыка свободного общения и практического применения английского языка.

Все формы работы, способы организации учебного процесса, каждый вид деятельности на уроке английского языка должны быть направлены на формирование компетенций, которые ученик может перенести в другие сферы своей жизнедеятельности, что в дальнейшем будет способствовать его саморазвитию и реализации как успешной личности.

Целью обучения функциональной грамотности на уроках иностранного языка является совершенствование иноязычной компетенции, способность и готовность школьников использовать язык для решения коммуникативных задач. [1, с.35]

Содержание функциональной грамотности, формируемой в рамках урока по английскому языку, включает: овладение грамотной устной и письменной речью, способность к диалогу в стандартной жизненной ситуации, умение свободно общаться, говорить, читать и писать на иностранном языке, написать письмо, заполнить резюме или анкету, открыть счет в банке, извлекать информацию из различных источников: СМИ, Интернет, книги, схемы метро, рейтинговые таблицы, объявления на дверях учреждений, названия магазинов, буклеты туристических агентств и т.д.

Одним из показателей успешности образовательного процесса является выполнение государственных образовательных стандартов, в которых формирование функциональной грамотности регламентируется как одна из приоритетных задач.

Создание на уроках благоприятной среды для формирования функциональной грамотности, ее коммуникативной составляющей, – одна из приоритетных задач развития образования сегодня.

Учитель должен четко представлять, для какой цели выполняется то или иное задание и понимать, какие приемы и методы помогут достичь конечной цели – научить обучающихся говорить на иностранном языке. Для этого учителю необходимо использовать метод коммуникативно - ориентированного обучения, включающего в себя ситуативность, коллективное взаимодействие, вовлечение в речемыслительную деятельность, личностно-ориентированную самостоятельную работу.

Главной составляющей преподавания иностранного языка является заинтересованность, поэтому мы применяем на уроках в начальной школе такие средства как игра, метод проектов, и т.д. Для введения и тренировки лексического и грамматического материала используем информационные технологии, такие как презентации, аудиозаписи, песни, мультфильмы страноведческого характера и фрагменты художественных фильмов.

Иностранный язык - учебный предмет, познавательная ценность которого чрезвычайно высока: на таких уроках формируется мышление, прививается чувство любви к иностранному языку, через язык осмысливаются общечеловеческие ценности.

Программа обучения иностранным языкам предполагает на разных ступенях обучения развитие навыков и умений, без которых сегодня невозможно справиться с решением жизненно важных задач. Подобные навыки и умения включают в себя умение осмысленно читать и воспринимать на слух, а также продуцировать тексты разных типов (информационного и прикладного характера, литературные тексты); умение извлекать информацию из разных источников; способность находить и критически оценивать информацию из СМИ и Интернета; умение пользоваться источниками и ссылаться на них; умение читать таблицы, диаграммы, схемы, условные обозначения и применять их при подготовке собственных текстов; способность реализовывать разные стратегии чтения при работе с текстом. И аудирование должно идти параллельно с чтением. [2, с.66]

В исследовании PISA, грамотность чтения подразделяется на следующие уровни:

1. поиск в тексте нужной информации по простому критерию (самый низкий уровень);
2. поиск в тексте нужной информации по множественным критериям;
3. поиск в тексте нужной информации, распознавание связи между отрывками информации, работа с известной, но противоречивой информацией;
4. поиск и установление последовательности или комбинации отрывков, содержащих глубоко скрытую информацию, умение сделать вывод о том, какая информация в тексте необходима для выполнения задания;
5. понимание сложных текстов и их интерпретация, формулирование выводов и гипотез относительно содержания текста [2, 6].

При отборе текстов необходимо руководствоваться следующими критериями: актуальность текста для учащихся, учитывать возрастные особенности целевой группы, наличие новой информации, фактов, понятий, имен, географических названий, дат и т.д., наличие иллюстраций, схем, диаграмм, наличие в тексте «фактов и мнений».

К отличительным особенностям тестов на проверку функционального чтения относят: большой объем текста; неадаптированный текст; информация, представленная в виде рисунков, схем,

диаграмм, таблиц, графиков; задания, для выполнения которых требуется интеграция знаний из разных предметов;

Как известно, в учебной литературе кроме заданий на чтение и перевод, также есть до текстовые, текстовые и обобщающие задания.

Что такое аудирование (listening) - процесс восприятия и понимания устной речи. Это может быть текст, который зачитывают вслух, или беседа нескольких людей. В зависимости от вида аудирования, после прослушивания ученик должен кратко пересказать основной смысл сказанного или ответить на вопросы об услышанном. Подобные задания направлены на лучшее понимание содержания текста, на отработку и усвоение лексико-грамматического материала, на развитие навыков письма и устной речи, а также на развитие различных мыслительных навыков, навыков применения информации, ее анализа, оценивания.

Рассмотрим некоторые виды заданий при работе с текстом.

До текстовые задания направлены на моделирование фоновых знаний, необходимых и достаточных для восприятия конкретного текста, на устранение смысловых и языковых трудностей его понимания и одновременно на формирование навыков и умений чтения, выработку "стратегии понимания", умения прогнозирования. Например:

- прочитай заглавие и скажи, о чем (о ком) будет идти речь в данном тексте;
- посмотри на фото; скажи, какую жизнь могут вести люди, изображенные на фото;
- опиши картинку (соответствующую тематике текста); затем прочти текст и найди ошибки в картинке;
- дай определение следующим словам;
- соедини слова с их определениями;
- определи различные значения одного и того же слова;
- найди в тексте предложения с определенной грамматической формой;
- прочти первые предложения абзацев и назови вопросы, которые будут рассматриваться в тексте.

В текстовых заданиях учащимся предлагаются коммуникативные установки, в которых содержатся указания на вид чтения (изучающее, ознакомительное, просмотровое, поисковое), скорость и необходимость решения определенных познавательных коммуникативных задач в процессе чтения. Кроме этого, учащиеся выполняют ряд упражнений с текстом, обеспечивающих формирование соответствующих конкретному виду чтения навыков и умений. Например:

- прочти текст; раздели его на смысловые части, подбери названия к каждой из них;
- выдели в тексте элементы, которые несут ключевую информацию;
- составь план текста;
- заполни пропуски в тексте словами в определенной грамматической форме;
- передай основную идею текста несколькими предложениями.

После текстовые задания предназначены для проверки понимания прочитанного, для контроля над степенью сформированного умения чтения и использования полученной информации:

- ответь на вопросы по содержанию текста;
- выбери правильный ответ (тест по содержанию текста);
- заполни таблицу по содержанию текста;
- пронумеруй события в порядке их очередности;
- заполни предложения словами из текста;
- высказать свое мнение к прочитанному;
- составь вопросы к тексту;
- подготовь пересказ (аннотацию, рецензию) текста.

Проблемные задания могут входить в систему всех текстовых заданий в качестве завершающего этапа работы над текстом, так как они являются наиболее трудным, творческим видом работы. В системе проблемных заданий можно выделить одно текстовые и много текстовые проблемные задачи. [3, с.25]

Примеры одно текстовых проблемных заданий:

- к тексту, в котором пропущена какая-либо композиционная часть, дать как можно больше вариантов этой части;
- скажите, о чем может быть текст, в котором пропущены все тематические слова; дайте как можно больше вариантов, каждый раз вставляя пропущенные слова;
- составьте несколько текстов из перемешанных частей текста, каждый раз располагая эти части по-новому;

– найдите выход из ситуации (на базе рассказов-головоломок).

Примеры много текстовых проблемных заданий:

– прочтите тексты, выражающие разные точки зрения по одному вопросу, что еще можно добавить от себя?

– соедините два текста, выражающих разные точки зрения, в один, как будто его писал один автор.

Подводя итог к вышесказанному, использование на уроках английского языка различного вида текстовых заданий с аудио и видео материалом способствует развитию функциональной грамотности учащихся, комплексному освоению учащимися основных видов речевой деятельности, а также развивает творческое мышление, приучает учащихся к внимательной и вдумчивой работе на уроке. Такие задания мотивируют учащихся и расширяют кругозор.

Литература:

1. Образовательная система «Школа 2100». Педагогика здравого смысла/под ред. А.А.Леонтьева. М. Баласс, 2003.

2. Особенности формирования функциональной грамотности учащихся основной школы при освоении дисциплин общественно-гуманитарного цикла. Методическое пособие. - Астана, 2013.

3. Панфилова Е.И. К вопросу о формировании функциональной грамотности учащихся на уроках английского языка /Концепт: Современные научные исследования: актуальные теории и концепции. Выпуск 3. - 2015.

Балова Б.У.

«Ғ.Қайырбеков атындағы № 2 мектеп-гимназиясы» КММ, Астана қ.

СЫНДАРЛЫ ОҚЫТУ ТЕОРИЯСЫ СЫНИ ОЙЛАУҒА ЖЕТЕЛЕЙТІН ЖОЛ

Аннотация. Функционалдық сауаттылық- адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Функционалдық сауаттылық - тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік дағдыларының жиынтығы. Оқушы оқығанын сын тұрғысында ойлана отырып, сындарлы көзқараспен өзөмірінің кішкене кезінен бастап, өзін-өзі шынайы бағалап қолдана білуі. Мұғалімнің оқыту құралдары оның өз білімі мен сенімі, көзқарастарының жиынтығынан тұруы тиіс. Бұл элементтердің барлығын жинақтасақ, жеке тұлғаның ерекше «білім беру сызбалары» құралады.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, сындарлы оқу, сыни ойлану.

Қоғамның дамуына байланысты сауаттылық ұғымының мәні тарихи тұрғыдан өзгергенін, тұлғаға қойылатын талаптарда оқу, жазу, санай білу қабілеттерінен гөрі белгілі бір қоғамда өмір сүруге қажетті білім мен біліктердің жиынтығын игеру, функционалдық сауаттылықты қалыптастыру. Әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты» қалыптастырудың мақсаты.

Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығы дегеніміз - оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуі.

Ақпараттық қоғамда табыспен өмір сүру сындарлы оқудың тиімді тәсілдеріне тартылуы қажет. Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру оқыту жүйесіне қойылып отырған әлеуметтік сұраныс талаптарымен, оқушының оқылым, айтылым, тыңдалым, жазылым сауаттылығын, денсаулық мәселесіндегі сауаттылығын, құқықтық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған арнайы жұмыс арқылы оң нәтижелерге қол жеткізуге болады.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылық мазмұны келесі мағынада сипатталады:

- оқу, жазу сауаттылығынан;
- жаратылыстану ғылымындағы сауаттылығынан;
- математикалық сауаттылығынан;
- компьютерлік сауаттылығынан;

Халықтың қоғамдық өмірін, арман-мүддесін танытуда, идеялық-саяси, рухани-адамгершілік, этикалық-эстетикалық т.б. тәрбие беруде, дүниеге көзқарасын, мінезін, жалпы мәдениетін қалыптастыруда көркем әдебиетті қуатты құралдардың бірі ретінде пайдалану, тіліміздің өзіндік қалыптасқан нормаларын, жалпы айтқанда грамматикасын үйрету - мектептің алғашқы сатысының бастауы. Білім алу - батылдық, оны толықтыру-даналық, ал шебер қолдана білу-өнер!

Функционалдық сауаттылықты түсінудің басқа да жолдары бар: адамның жақсылық пен тілектестік рухында тәрбиеленуі үшін қарым-қатынас мәдениетін, жеке кәсіби технологиялық дайындығын қамтамасыз етеді.

«Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды» дамыту бағдарламасы - ұстаз бен оқушыны ізденуге жетелейтін, шығармашылық шабыт беретін, толғанып жүрген мәселелерді шешуге бағыт беретін, болашаққа деген үмітті арттыратын сәуле.

А.Байтұрсыновтың «Елді түзету бала оқыту ісін түзетуден бастау керек» деген сөздерінің бүгінгі күннің даму ерекшеліктері мықтап дәлелдеп берген.

Әр мемлекет болашағы оның жастарға білім мен тәрбие беру мәселесін қандай деңгейде атқарып жатқандығына пропорционалды. Сол себепті білім беру жүйесі ылғи да жаңғырып, жаңашаланып, заман талабына сай дамып отыруы керек.

Өйткені, бүгінгі күннің басты талаптарының бірі-даму. Осыған орай әр мемлекет, қоғам, мекеме,фирма, әр адам бүгінгісін кешегіден бері жақсартып, ертеңгісін бүгіннен жақсартуға ұмтылуда.

Қазіргі уақытта жаңаның ғұмыры тым қысқа, кез келген ақпараттың жартылай ыдырау мерзімі екі-ақ жыл, кез келген саладағы ақпарат әр 76 күн сайын екі еселенуде. Сол себепті де жаңадан туған идея, бұйым, өнімдер тез арада ескіріп, олардың орнына басқа идея, бұйым, өнімдерді жасау, шығару қажеттілігі туындайды.

Бүгінгі заман жаңалыққа құмар, жаңаша ойлайтын, жаңалық ашатын адамдарға зәру. Заманауи маман қазіргі болмысына, ахуалына, жұмысына, жетістіктеріне қанағаттанбай, оларды үнемі жақсартуға, кемелдендіруге ұмтылады. Дамудың шегі жоқ. Дәл осы секілді мұғалімнің өзінің кәсіби біліктілігін тұрақты, жүйелі, шынайы түрде дамытып отырғандығы абзал.

Әрмұғалімнің «Бүгінгі сабағым кешегіден жақсы болуы керек, ал ертеңгі сабағым бүгінгіден де ұтымды болуы қажет» деген қағиданы ұстанғаны жөн.

Бұл үшін «Кәсіби даму дегеніміз тәжірибе және рефлексия» деген формулаға сәйкес мұғалім өзінің әр сабағын ой елегінен өткізіп, талдап, оның жақсы жақтары мен оның себептерін анықтап, бұл сабақты жақсартудың бағыттарын, жолдары мен амалдарын таңдауы керек.

Мен өз іс-тәжірибемде функционалдық сауаттылықты дамыту үшін күнделікті сабақтарымда түрлі тапсырмалар, қызықты ойындар, логикалық есептер қолданамын.

Мысалы:

- Егер фигура үшбұрыш болмаса, онда ол ақ түсті.
- Егер фигура шеңбер де, үшбұрыш та болмаса, онда ол ақ түсті.
- Егер фигура көгілдір түсті болмаса, үшбұрышқа жатпаса, онда ол - шаршы.
- Егер фигура қызыл сары түсті болмаса, онда ол шеңбер емес.

Сабақ уақытында оқушыға бағыт-бағдар беріп, өз бетімен жұмыстануға, ізденуге, сыни ойлауға дағдыландыру керек. Оқыту негізін түсіну, оқып білу, саралап оның тиімді әдістерін таңдап, қолдануды басшылыққа алудамын. Басқаша айтқанда, оқу бар, бірақ сонымен бірге білім алуды үйрену бар. Адамдар ойлауға қабілетті және ойлау туралы ойлануға да қабілетті.

Тап осы сияқты танымдық қабілет бар да, сол сияқты танымды да тану да бар. «Қалай оқу керектігін үйрету» модулінің атауы «өзін-өзі реттеу» үдерісіне жатады.

Бұл үдерісте оқушылар метатану үдерісі арқылы түсіну, бақылау және оқу тәжірибесіне қадағалау жүргізу қабілеттерін алуы мен ойлауын дамытуға ықпал ететін бірқатар үдерістерге қатысты қолданылады. [5,б.41].

Метатануға когнитивті үдерістерді білу, түсіну және реттеу немесе олар туралы ойлау, қатесін танып-білу және ойлауды реттеу деген анықтама беруге болады. [5,б.48] өткізген алғашқы кең көлемді метатану зерттеуінде ерте жастағы балаларға еске сақтауға тапсырмалар беруге болады деп айтқан болатын.

Егер білім игерудің бастау нүктесі қолайсыз таңдалынып алынса, онда тіпті ең жақсы оқушылардың өздеріне де алған білімдерін еске сақтау қиындық тудырады, тестіден немесе емтиханнан өткеннен кейін мүлдем ұмытып қалады.

Қазіргі кезде балаларға білім беруде жетістіктерге жету жолында сабағымның нәтижелі өтуіне байланысты жұмыс түрлерін, әдіс-тәсілдерімді түрлендіруді жолға қойдым.

Оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер оқушылардың өздерін жан-жақты тануына, шығармашылық талантарын анықтауға, өзін-өзі оқытудың қажеттілігін мойындауға, сыни көзбен жүйелі ойлануға көмектеседі.

Сабақтың тұсаукесер, негізгі және қорытынды бөлімдерінде «сын тұрғысынан ойлауға үйрету» модулін негізге алып БЛУМ таксономиясының төменнен жоғарыға қарай күрделенген сұрақтарын пайдаланамын.

Мұғалімге арналған оқулықта айтылған сыни тұрғыдан ойлауды атақты педагог Л.С.Выготский: «Балалар мен жасөспірімдердің мақсатты дұрыс қоя алмайтынын жиі кездестіреміз.

Оқушылардың белгілі бір нәрсеге қол жеткізе алмауы, қолынан келмегендіктен емес, не үшін керектігін, өмірлік маңызын түсінбегендіктен болады» деген қағидасына сүйене отырып, оқушылардың ойларын сыни тұрғыдан дамытудың жолын іздестіру қажет.

Мұғалім басқа әріптестерімен үнемі бірлесе жұмыс жасап, сабақтарды келісе, ақылдаса жоспарлап, өзара сабақтарға қатысып, оларды жақсарту мақсатында бірлесе талдауы қажет. Осылайша мұғалімдер әр сабағын табысты түрде өткізуге ұмтылады.

Әр сабақты табысты түрде өткізу- әр мұғалімнің басты міндеті, оқушының функционалдық сауаттылығының артуы. Сабақ уақытын ұтымды пайдалануға, мұғалім мен оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға көп көмегін тигізетін технологияны тиімді қолдана білу.

Сабақ барысында оқушының ізденуі мен жан-жақты зерттеу дағдыларын қалыптастыра отырып, пәнге деген қызығушылықтарын арттыру мақсатында қолданылатын - сын тұрғысынан ойлау технологиясы.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясы бойынша жүргізілетін жұмыс оқушыларда мына дағдыларды қалыптастырады:

- Өз бетінше тұжырым жасап, қорытындыға келу;
- Ұқсас құбылыстардың арасынан өздеріне тиімдісін таңдай білу;
- Проблемаларды шеше білу;
- Пікір таласты жүргізе білуге деген қабілет қалыптасады.

Сыни тұрғыдан ойлауды дамытудың әдіс-тәсілдерін тәрбие жұмысында қолданудың нәтижесі:

- Әдіс түрлері;
- Белсенді практикалық іс-әрекетте болуы;
- Басқалармен қарым-қатынас жасай білуді, өз ойын қорғай білу;
- Қажет болса, өз көзқарасын өзгерту;
- Топтық тұжырымда өз ойын еркін айта білу;
- Топ алдына шығып, өз тұжырымын қорыту.

Сыни тұрғыдан ойлауды дамытудағы әдіс-тәсілдерін қолдану сабақта көп нәтиже береді. Оқушының жеке басын дамыту үшін мынадай қағидаларды есте ұстап отыру керек.

- Баланың бойындағы құмарлығын, қызығушылығын жойып алмай, оны үнемі алға жылжуға деген талап-тілектерін, сұраныс пен мұқтаждарын ескеру, шығармашылығын жетілдіру.

- Білімді өз бетімен іздену арқылы ойлауға жағдай жасау.
- Өзін-өзі қалыптастыратын тұлға қалыптастыру.

«Баланың ынтасын арттыру үшін оқытатын нәрседі бір жаңалық болуы тиіс» деп Ж. Аймауытов айтқандай еліміздегі білім беру жүйесі жаңарып, толығырақ түсуі заман талабынан туындап отыр. Өркениетті дамыған елдердің тәжірибесін үйреніп, оны өз іс-тәжірибемізде тиімді қолдансақ білімді өрендер қатары көбейеді деп ойлаймын.

Сабақтарда оқушының өз бетімен жұмыс жасауы, өзіндік пікір айта алуы, зерттей алуы, сыни ойлай алуы білім алушы үшін жақсы тәсіл болып отыр. Дәстүрлі білім беру жүйесінде сабақ барысында көбіне белсенділік танытатын мұғалім, ал оқушы тек дайын мәліметті қабылдаушы болса, қазіргі таңда оқушы потенциалын іске қоса отырып оқыту мақсатына бірлескен түрде жету-уақыттың еншісінде болып отыр. Осы әдіс-тәсілдердің қыр-сырына жету үлкен тынымсыз еңбекті қажет етеді.

Әдебиеттер:

1. «Назарбаев Зияткерлік мектебі», «Мұғалімге арналған нұсқаулық» ДББҰ, 2012.
2. www.it-tirlık.kz -Жаңа технология туралы ақпараттық-танымдық журнал 2015 № 7
3. <http://www.google.kz> Жаңа білім беру технологиясы мен әдіс тәсілдер
4. Асхат Алимов. Табысты сабақ жоспары. 2018 жыл.
5. <http://www.google.kz> Жаңа білім беру технологиясы мен әдіс тәсілдері

Бакирова И.Д.
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Шүлембаева Г.Б.
«Бауыржан Момышұлы атындағы ЖББМ» КММ, Қарағанды қ.
Шопаева С.Д.
«№86 ЖББМ» КММ, Қарағанды қ.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының функционалды сауаттылығын қалыптастыру үшін оның теориялық негіздері анықталуы керектігі туралы айтылады. Ол теориялық негіздер алға қойылып отырған келелі мәселенің бастау көзі екендігін танытады. Функционалды сауаттылықтың мақсат, міндеттері, мазмұны, тәсілдері және педагогикалық технологиялары баяндалады.

Кілт сөздер: математикалық сауаттылық, логикалық тәсіл, жаратылыстану сауаттылығы, функционалды сауаттылық

Қазіргі уақытта біздің қоғам мен мектептің мақсаты – еркін, белсенді, шығармашылық қызметке қабілетті жаңа тұлғаны тәрбиелеу, функционалды сауатты оқушыларды қалыптастыру.

Функционалды сауаттылық - адамның сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау, оған тез бейімделу және жұмыс істеу қабілеті. Функционалды сауаттылықтың негіздері бастауыш мектепте қаланады, онда әртүрлі сөйлеу әрекеттері – жазу және оқу, сөйлеу және тыңдау қарқынды оқытылады.

Оқуда сәтті болу үшін бала ең алдымен ақпаратпен жұмыс істей білуі керек: оны табу, қажеттіні қажетсізден ажырату, фактілерді тексеру, талдау, жалпылау және өте маңыздысы – өз тәжірибесінде қолдану.

Мұндай дағды тек тіл мен әдеби оқу аясында ғана емес, пәндердің әрқайсысында қалыптасады. Ақпаратты түсіну және болашақта не үшін қажет екенін ұғыну мектеп пәндерінің әрқайсысында маңызды: математика, жаратылыстану және т.б.

Бүгінгі таңда оқулықтардың көп бөлігі балаларды нақты ақпаратқа сүйене отырып, мәселелерді шешуге үйретеді. Бірақ қарапайым өмірде кез-келген мәтінде жасырын басқа деңгей бар.

Мысалы, біз театрға билетті қарастырған кезде, спектакльдің уақыты бірінші кезекте көзге түседі, театрдың мекен-жайы-мұның бәрі айқын ақпарат. Бірақ біз оны шығарып алғанда, театрда уақытында болу үшін үйден қаншада шығу керектігін есептейміз – бұл оқырман үшін жасырын ақпарат.

Тағы бір мысал - қарапайым мәтін, курсив немесе қалың қаріп, графиктер, диаграммалар, кестелер бар туристік кітапша. Сіз оны мұқият оқи аласыз немесе мақсатыңызға назар аударып, нақты ақпарат ала аласыз.

Мысалы, мұражай билеттерінің бағасы, мұражайларға барудың мүмкін нұсқалары, олардың орналасқан жеріне қарай және т.б.

Функционалды сауаттылық адам қызметінің, қарым-қатынастың және әлеуметтік қатынастардың әртүрлі салаларындағы өмірлік міндеттердің кең ауқымын шешу үшін өмірде үнемі алынған барлық білімді, дағдыларды және шеберліктерді пайдалану мүмкіндігі ретінде қарастырылады [1, б. 25].

Функционалды сауатты тұлға - бұл адам:

- әлемде бағдарланған және қоғамдық құндылықтарға, үміттер мен мүдделерге сәйкес әрекет ететін (атап айтқанда, өз іс-әрекетін басқа адамдардың іс-әрекеттерімен байланыстыра және үйлестіре алатын);

- таңдау және шешім қабылдау жағдайында дербес бола алады; - өз шешімдеріне жауап бере алады;

- өзіне және жақындарына жауапты бола алады;

- оқу әдістерін меңгерген және тұрақты қайта даярлауға дайын;

- негізгі және әртүрлі білім салаларында құзыреттер жиынтығына ие;

- ол үшін стандартты емес жағдайда шешім іздеу әдеттегі құбылыс;

- кез-келген қоғамда оңай бейімделетін және оған белсенді әсер ете алатын;

- қоғам арасындағы өмір - бұл үнемі ымыраға келу және жалпы шешімдерді іздеу қажеттілігі екенін түсіну;

- адамдар арасындағы қарым қатынас құралы ретінде ауызша және жазбаша сөйлеуді жақсы меңгерген;

- заманауи ақпараттық технологияларды меңгерген[2, б. 12].

Мұғалімнің мақсаты-баланы дамыту.

- Ойлауды дамыту - көрнекі-тиімділіктен оны абстрактілі-логикалыққа аудару.

- Сөйлеуді, аналитикалық және синтетикалық қабілеттерді дамыту, есте сақтау мен зейінді, қиял мен қиялды дамыту.

- Кеңістіктік тәрбиелеу.

- Қозғалыс функциясын, олардың қозғалысын басқару қабілетін, сондай-ақ ұсақ моториканы дамыту.

- Қарым-қатынас қабілеттерін, қарым-қатынас жасау, эмоцияларды басқару, мінез-құлықты басқару қабілетін дамыту. Осы міндеттерді шеше отырып, мұғалім нәтижесінде функционалды дамыған тұлғаны алады.

Функционалдық сауаттылықтың мазмұны:

- оқу мен жазудағы сауаттылық;

- жаратылыстану ғылымдарындағы сауаттылық;

- математикалық сауаттылық;

- компьютерлік сауаттылық;

- отбасылық өмір мәселелеріндегі сауаттылық;

- денсаулық мәселелеріндегі сауаттылық;

- құқықтық сауаттылық.

Мұғалім оқушыға оқу және өмірлік міндеттерге қол жеткізу үшін білімді пайдалануды үйренуге көмектеседі.

Бастауыш сыныптардың оқу пәндері арқылы функционалдық сауаттылықты қалыптастыру және дамыту процесі пәндік білімге, дағдыларға сүйене отырып, ойлау дағдыларын қалыптастыру негізінде жүзеге асырылады.

Оқытудың бастапқы кезеңінде ең бастысы - талдау, синтез, салыстыру, жалпылау, жіктеу қорытынды, жүйелеу, теріске шығару, шектеу сияқты логикалық әдістердің көмегімен әр баланың ойлау қабілетін дамыту [3, б. 47]. Бастауыш мектепте сабақтарда функционалдық сауаттылықты қалыптастыру логикалық әдістер деңгейіне сәйкес тапсырмалар орындауда көмектеседі (1-кесте).

1-кесте

Логикалық тәсілдер	Тапсырмалардың мысалдары
1. деңгей - білім	Тізім жасаңыз, бөлектеңіз, айтыңыз, көрсетіңіз, атаңыз
2. деңгей - түсіну	Сипаттау түсіндіру, белгілерді анықтау, басқаша тұжырымдау
3. деңгей - қолдану	Қолдану, көрсету, шешу
4. деңгей - талдау	Талдау, тексеру, эксперимент жүргізу, ұйымдастыру, салыстыру, айырмашылықтарды анықтау
5. деңгей - синтез	Дизайн жасау, ойлап табу, әзірлеу, жоспар құру
6. деңгей - бағалау	Дәлелдер келтіріңіз, көзқарасты қорғаңыз, дәлелденіз, болжаңыз

Педагогикалық технологиялар.

- жаңа білімді игерудің проблемалық-диалогтік технологиясы;

- дұрыс оқу іс-әрекетінің түрін қалыптастыру технологиясы;

- жобалау қызметінің технологиясы;

- "оқу жағдайлары" негізінде оқыту;

- оқытудың деңгейлік саралануы;

- ақпараттық және коммуникациялық технологиялар;

- оқу жетістіктерін бағалау технологиясы.

Тәсілдер.

- Жобалау қызметінің технологиясы.

- Проблемалық жағдайды құруға негізделген сыни ойлау технологиясы: деформацияланған мәтінмен жұмыс.

- Оқытудың деңгейлік саралануы.

- Ақпараттық және коммуникативтік технологиялар (Интернет, мультимедиа құралдары, кітапхана).

Функционалдық сауаттылық компоненттері:

- мәліметтерді, ережелерді, қағидаттарды білу; тіршілік әрекетінің түрлі салаларында стандартты міндеттерді шешудің танымдық негізін құрайтын жалпы ұғымдар мен іскерліктерді меңгеру;

- өзгермелі әлемге бейімделе білу; жанжалдарды шешу, ақпаратпен жұмыс істеу; іскерлік хат алмасуды жүргізу; өмірде жеке қауіпсіздік ережелерін қолдану;

- қазіргі әлемнің құндылықтары мен нормаларын бағдарлауға дайын болу; өмірлік қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін өмірдің ерекшеліктерін қабылдау; саналы таңдау негізінде білім деңгейін арттыру.

Мақсаты:

- оқушыларды білімсіздіктен білімге дейін өз бетінше ізденімпаздық пен жаңа ақпаратты оқып үйрену жолымен жүруге машықтандыру.

Бұл ретте мынадай міндеттер шешіледі:

- Оқушылардың өзіндік танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру арқылы оқуға ішкі мотивацияны қалыптастыру.

- Баланың шығармашылық және зияткерлік әлеуетін дамыту.

Функционалдық сауаттылықтың негізгі дағдылары - оқу сауаттылығы. Бұл адамның жазбаша мәтіндерді түсіну және пайдалану, олар туралы ойлау және мақсаттарына жету, білімі мен мүмкіндіктерін кеңейту, әлеуметтік өмірге қатысу үшін оқумен айналысу қабілеті.

Математикалық сауаттылық - адамның өзі өмір сүретін әлемдегі математиканың рөлін анықтау және түсіну, жақсы негізделген математикалық пайымдаулар айту және математиканы қазіргі және болашақтағы шығармашылық, қызығушылық танытатын және ойлайтын азаматқа тән қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін пайдалану қабілеті.

Жаратылыстану сауаттылығы:

- адамның жаратылыстану білімдерін меңгеру және қолдану, сұрақтарды тану және қою, жаңа білімді игеру, жаратылыстану құбылыстарын түсіндіру және жаратылыстану мәселелеріне байланысты ғылыми дәлелдерге негізделген тұжырымдарды болжау қабілеті;

- жаратылыстану ғылымдарының негізгі ерекшеліктерін адам танымының нысаны ретінде түсіну;

- жаратылыстану ғылымдары мен технологиясының ғылымға әсер ететіндігі туралы хабардарлықты көрсету;

- қоғамның материалдық, зияткерлік және мәдени салалары; жаратылыстанумен байланысты мәселелерді қарастыру кезінде белсенді азаматтық ұстанымды көрсету [4, б. 39].

Неліктен мұғалім балалардағы функционалдық сауаттылықты дамытумен айналысады? Әрине, бұл балалардың болашағы, олардың еңбек нарығындағы сұранысы және өмірдегі жалпы табысы үшін маңызды. Сонымен қатар, қазіргі заманғы отандық білім беру жүйесі оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған.

Әдебиеттер:

1. Кулакова, Н. В. Роль лингвистических способностей в становлении функционально грамотной языковой личности / Н. В. Кулакова // Начальная школа. — 2020. — № 3. — С. 22 — 27.

2. Формирование творческого мышления младших школьников в процессе решения нестандартных арифметических задач / С. А. Зайцева, О. В. Колесова, С. К. Тивикова // Проблемы современного педагогического образования. — 2020. — № 67-1. — С. 298–300.

3. Рауандина, А.К. Қазақ тілін оқытуда оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі (орыс тілді мектептердің 5-6-сыныптары): педагогика ғылымдарының канд. дис. авторефераты: 28.12.2010 қорғалды / А.К. Рауандина. – Алматы, 2009. – 32 б

4. Функциональная грамотность младшего школьника: книга для учителя / Н.Ф. Виноградова, Е. Э. Кочурова, М. И. Кузнецова [и др.]; под ред. Н. Ф. Виноградовой. — Москва: Российский учебник: Вентана-Граф, 2018. — 288 с. — ISBN 978-5-360-09871-3.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ШКОЛЫ ПО ФИЗИКЕ

Аннотация. Развитие конкурентоспособности, знание рынка труда и бизнеса, знание различных областей высокотехнологичного производства, критическое и творческое мышление, понимание проблем и поиск решений для различных жизненных ситуаций требуют понимания и применения «функциональной грамотности». Функциональная грамотность - это способность применять знания, навыки и компетенции, которые человек приобретает на протяжении всей своей жизни, для решения широкого круга жизненных проблем и в социально-экономических отношениях, с которыми он сталкивается в различных сферах своей жизни.

Ключевые слова: образование, знания, навыки, компетенции 21 века, грамотность, функциональная грамотность, международные программы оценки качества образования.

Функциональная грамотность - это способность собирать, обрабатывать и использовать данные. С точки зрения когнитивных навыков, информационная грамотность связана со способностью собирать, фильтровать, отбирать, анализировать, интерпретировать, критиковать, визуализировать и передавать данные. Учащиеся, обладающие хорошей информационной грамотностью, будут понимать и критически оценивать данные, независимо от того, представлены ли они в виде таблиц, графиков или диаграмм. Целью данной статьи является определение функциональной грамотности учащихся при изучении физики. Данные были собраны путем измерения информационной грамотности с использованием письменных тестов. Измеряемая информационная грамотность включала способность учащихся собирать, анализировать, интерпретировать, внедрять и оценивать данные, а также оценивать качество данных. Результаты показывают, что функциональная грамотность учащихся при изучении физики по-прежнему находится в категории неудовлетворительных. Необходимо приложить различные усилия для того, чтобы можно было развивать информационную грамотность старшеклассников, т.е. путем реализации стратегий обучения и использования соответствующих учебных ресурсов. Еще одно действие, которое можно предпринять, - это применить модель обучения, соответствующую особенностям обучения 21 века.

Стремительное развитие мирового сообщества требует инновационного подхода во всех областях. Признанная ключевым фактором устойчивого развития в развитых странах, новая концепция образования, определенная международными организациями и большинством стран мира до 2030 года, совершенствует процесс и инструменты оценки качества образования с целью определения достигнутых результатов. Внедрение механизмов передачи было названо неотложной задачей [1, 23].

Академические ученые и практики, работающие в области функциональной грамотности, должны быть вовлечены в исследовательский процесс, чтобы гарантировать, что образовательный процесс соответствует международным стандартам и готовит конкурентоспособную рабочую силу для 21 века.

Практически новое в педагогике понятие «функциональная грамотность» возникло в третьей четверти XX века в ответ на глобальные вызовы современности, связанные с переходом общества в постиндустриальную эпоху.

В 1950-х годах, с созданием Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры (ЮНЕСКО), грамотность начала изучаться на международном уровне. На 10-й сессии ЮНЕСКО в 1958 году было рекомендовано, чтобы «человек, который может читать, понимать тексты и писать назывался грамотным, человек, который может читать только полуграмотный» [2, 35].

Существуют различные подходы к понятию «грамотность», основанные на результатах и выводах многолетних исследований, проведенных международными экспертами с целью повышения грамотности общества и качества образования.

Свободная энциклопедия Википедия определяет понятия грамотности следующим образом: 1) один из показателей культурного уровня населения; 2) владение навыками устного и письменного общения в соответствии с нормами литературного языка; 3) умение читать и писать простые тексты;

4) знание конкретной области (политическая грамотность, техническая грамотность, грамотность по физике).

Суть понятия «грамотность» варьируется на разных этапах развития общества, в зависимости от его социального, политического, научного, культурного и духовного уровня [3, 27].

Поиск нового импульса для достижения конкурентоспособности в экономике и лидерства в инновациях на глобальном уровне, знание рынка труда и бизнеса, высокотехнологичного производства, знания в различных областях, критическое и творческое мышление, решение проблем в различных жизненных ситуациях поставили задачу подготовки специалистов, способных создавать инновационные проекты ...

К 1970-м годам социально-экономическое развитие общества потребовало расширения понятия «грамотность», и в 1965 году Всемирный конгресс министров образования в Тегеране предложил использовать термин «функциональная грамотность» и определил его как «способность человека адаптироваться и действовать во внешней среде. Это, в свою очередь, открыло новые области обучения на протяжении всей жизни.

Проблему «функциональной грамотности» обсуждали зарубежные ученые М. Коул и С. Скрибнер, И. Кирш и Дж. Гатри, С. Уайт, страны СНГ С.А. Тангян, В. Мацкевич, С. Крупник, А.А. Леонтьев, О.Е. Лебедев, П. Атутов, В.А. Ермоленко, Б. Гешунский, А.М. Новиков, Л. Исследование Перминовой и др.

По мнению российского педагога-психолога А.А. Леонтьева, «Функционально грамотный человек - это человек, способный применять навыки и умения, которые он приобретает на протяжении всей своей жизни, в поисках решений широкого круга жизненных проблем и социально-экономических отношений в различных областях» [4, 16].

Функциональная грамотность - это способность выражать себя в обучении и практике, а также способность находить и применять оптимальные решения жизненных проблем.

В своем исследовании С.Г. Вершловский и М.Д. Матюшкина напрямую связывают «функциональную грамотность» с грамотностью в области информационных и коммуникационных технологий. По словам Тангяна, минимальная функциональная грамотность - это потребность человека в знаниях и навыках в развитии общества.

П.Р. Атутов выделил два аспекта функциональной грамотности: знания, умения, компетенции, которые развивают учащиеся, и необходимость постоянно развивать свои знания и навыки.

В.А. Ермоленко, Р.Перченко отмечают, что функциональная грамотность связана с личностными особенностями.

В своей работе Новиков проанализировал функциональную грамотность в широком смысле, включая компьютерную и экономико-политическую грамотность. К ним относятся навыки работы с компьютером, использование баз данных, экологические и экономические знания, торговля и маркетинг, а также грамотность в области прав человека.

Л.М. Перминова на основе своего опыта разработала методику развития функциональной грамотности школьников. Так, например, по ее мнению функциональная грамотность это:

- умение применять свои знания междисциплинарно, т.е. обладать практическими навыками;
- умение презентовать свою работу (школа, организация, социальные учреждения);
- карьерная ориентация;
- коммуникация, совместные навыки;
- есть желание развиваться [5, 67].

Таким образом, мы можем сказать, что функциональная грамотность человека зависит от двух аспектов: способности применять знания, полученные на протяжении всей жизни, в реальных жизненных ситуациях и потребности в самосовершенствовании.

С середины двадцатого века проблемы грамотности и функциональной грамотности широко обсуждались общественностью и освещались в документах международных программ оценки достижений учащихся образовательных организаций и в научно-исследовательских работах стран-участниц.

Грамотность - это свобода, экономический рост и быстрое развитие цивилизации.

Международная программа оценки учащихся (PISA), реализуемая Организацией экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), оценивает, насколько хорошо 15-летние учащиеся могут применять свои знания в реальных жизненных ситуациях [6,17].

Отличие PISA от других международных исследований заключается в том, что на данном этапе своего развития она считает важным определить компетенции, которые могут быть полезны студентам в будущем.

Опрос PISA, проводимый каждые три года, фокусируется на грамотности чтения, математической грамотности и грамотности в области естественных наук. Организаторы исследования рассматривают понятие «грамотность» как «функциональную грамотность».

Исследовательские задания PISA разрабатываются Консорциумом PISA, Управляющим советом PISA, Управлением образования ОЭСР и ведущими экспертами из стран-участниц.

Специфика заданий PISA представлена в виде тематических исследований, взятых из реальной жизни. Условия приема и вопросы отличаются от школьных учебников. Это, в свою очередь, создает проблемы в формировании «функциональной грамотности» у учащихся.

Участие нашей страны в международных исследованиях по оценке качества образования поможет решить следующие проблемы:

- выявить пробелы в системе образования;
- поиск путей обеспечения качественного образования;
- обеспечение социально-экономической стабильности общества;
- увеличить приток инвестиций;
- подготовка конкурентоспособных специалистов.

С этой целью при Государственной инспекции по контролю качества образования был создан Национальный центр международных исследований по оценке качества образования, который отвечает за подготовку этого процесса.

Развитие конкурентоспособности, знание рынка труда и бизнеса, знание различных областей высокотехнологичного производства, критическое и творческое мышление, понимание проблем и поиск решений для различных жизненных ситуаций требуют понимания и применения «функциональной грамотности». Функциональная грамотность - это способность применять знания, навыки и компетенции, которые человек приобретает на протяжении всей своей жизни, для решения широкого круга жизненных проблем и в социально-экономических отношениях, с которыми он сталкивается в различных сферах своей жизни [7, 29].

Человек с высоким уровнем функциональной грамотности обладает способностью рассуждать и решать проблемы в различных областях, включая науку, счет и финансы. Чтобы выяснить степень грамотности учащихся школ по физике необходимо принимать во внимание международные стандарты SLA. Согласно PISA, при оценке грамотности учащихся по физике необходимо учитывать три показателя. Эти показатели включают способность: (1) объяснять научные явления, идентифицировать, прогнозировать и объяснять и использовать их с научной точки зрения (2) оценивать и проектировать научные исследования означает, что учащиеся могут объяснять и интерпретировать научные исследования и предлагать способы решения научных вопросов (3) означает уметь интерпретировать научные данные и доказательства, это означает, что учащиеся способны анализировать, преобразовывать и оценивать научные данные, использовать в различных презентациях научные явления, чтобы делать выводы.

Так, например, решение задач с графиками по физике повышает функциональную грамотность учащихся, так как сначала он знакомится с условиями задачи, читает ее, а затем соотносит ее к той или иной теме, кругу теоретических вопросов. После чего составляется анализ этого графика. Так как график – это наглядное отображение функциональной зависимости величин, то он является источником совершенствования функциональной грамотности [8, 35].

При изучении физики учащимся необходимо развивать умственную активность и логическое мышление. Если у учащихся высокий уровень логического мышления, то они смогут освоить концепцию материала. Таким образом, изучение физики должно осуществляться оптимально. Одним из материалов по физике, который учащиеся считают трудным, является кинетическая теория газов. Базовая компетенция объясняет кинетическую теорию газов и их характеристики в замкнутом пространстве, а затем представляется материал, связанный с кинетической теорией газов и их физическим значением. Эти компетенции требуют от учащихся наличия логического мышления.

Логическое мышление полезно применять в реальных ситуациях и проблемах, связанных с наукой. Функциональная грамотность - это знание науки, понимание учащимися научных процессов и развитие научного отношения к науке, так что ожидается, что учащиеся старших классов будут принимать решения, основанные на научных соображениях, и применять научные навыки для решения жизненных проблем. Кроме того, ожидается, что учащиеся смогут применять полученные знания в повседневной жизни. Чтобы учащиеся могли понять значение предмета, который они изучают.

Таким образом, для анализа IQ старшеклассников существует необходимость в исследовании, направленном на изучение профиля научной грамотности старшеклассников, особенно в области

кинетической теории газов. Следующее исследование необходимо в качестве альтернативного решения, которое относится к очень низкой категории. Есть надежда, что результаты исследования могут стать эмпирическим доказательством функциональной грамотности в развитии исследований по изучению физики.

Резюмируя вышеизложенное, необходимо отметить, что при изучении физики учащиеся должны знать, в какой степени были изучены научные концепции. Функциональная грамотность - это способность принимать решения, основанные на научной основе, решать проблемы и применять полученные знания в повседневной жизни. Результаты настоящего исследования показывают, что способности учащихся по физике очень низкие, многие учащиеся не обладают научной грамотностью при изучении физики. Выводы этого исследования могут быть использованы в качестве эмпирического доказательства того, что научная грамотность учащихся средней школы в области изучения физики все еще нуждается в улучшении.

Литература:

1. Борщевская А.: Функциональная грамотность в контексте современного этапа развития образования [Электронный ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/funktsionalnaya-gramotnost-v-kontekste-sovremennogo-etapa-razvitiya-obrazovaniya/viewer> (дата обращения: 22.03.2022)
2. Графический метод решения задач в курсе физики 7-8 классов - [Электронный ресурс]. – URL: <https://nsportal.ru/ap/library/nauchno-tekhnicheskoe-tvor-hestvo/2017/12/07/nauchno-issledovatel'skaya-rabota-po-fizike>. (Дата обращения: 19.12.2020)
3. Каменецкий С.Е. Методика решения задач по физике в средней школе: пособие для учителей/ С.Е. Каменецкий, В.П. Орехов. – М.: Просвещение, 1971.
4. Малинникова Т.В. Формирование функциональной грамотности URL: https://gimnazia133.myl.ru/FG/metod_rekom/fg_dlja_pedagoga.pdf (дата обращения: 22.01.2023)
5. Открытый банк заданий для оценки естественной грамотности (VII-IX классы). URL: <https://fipi.ru/otkrytyy-bank-zadaniy-dlya-otsenki-yestestvennonauchnoy-gramotnosti> (дата обращения: 22.03.2023)
6. Пиза, как средство учета функциональной грамотности [Электронный ресурс]. – URL: https://sertolovo1.ru/sites/default/files/pisa-2024_0.pdf. (Дата обращения: 25.01.2023).
7. Пономарева Е. Что такое функциональная грамотность и как её оценивать? //Вести образования – 2021. URL: <https://vogazeta.ru/articles/tags/7722> (дата обращения: 22.01.2023)
8. Сафронова, О.В. Работа с графической информацией как средство формирования функциональной грамотности /О. В. Сафронова, Т. Н. Леликова, О. В. Ведлер //Новые педагогические исследования: сборник статей II Международной научно-практической конференции. - 2020. - С. 14-16.

Бердаленова Ж.С.
КГУ «ОСШ №40» г. Караганда

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ НАВЫКА ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье представлена актуальность развития функциональной грамотности учащихся. Формирование культуры мышления и интеллектуальное развитие детей рассматриваются как структурные составляющие формирования грамотности чтения учащихся в обучении. В результате проведенного обзора автор обращает внимание на необходимость системного подхода к развитию навыков чтения, как основы грамотности в целом.

Ключевые слова: актуальность, модернизация, интеллектуальных, коммуникативных, читательская грамотность, функциональная грамотность.

В условиях модернизации развития общества перед образованием ставится вопрос о формировании личности, способной к самоопределению и к самореализации, готовой к непрерывному обучению.

Развитие функциональной грамотности (ФГ) обучающихся в образовательном процессе требует новых подходов и инновационных методов для повышения эффективности учебного процесса. Оно должно проявляться через развитие интеллектуальных и коммуникативных

способностей, поскольку это способствует интегративному приобщению личности к масштабным социальным процессам. Сегодня преподавание учебных предметов в условиях обновленного содержания образования предполагает использование коммуникативных технологий обучения, которые направлены на максимальное погружение ученика в учебный процесс. Основная цель - научить логически и последовательно думать, конструировать речь, анализировать, сравнивать, обобщать и делать выводы.

В процессе преподавания необходимо ориентироваться на межличностное взаимодействие в учебно-воспитательном процессе. Ведущей является идея формирования умения школьника включаться в учебную деятельность в качестве субъекта, сотрудничать, проявлять коммуникативные способности. Таким образом, в учебно-воспитательном процессе коммуникативные методы и приемы используются как средство формирования ФГ обучающихся и как средство активизации их учебно-познавательной деятельности.

Система работы по использованию коммуникативных методов для формирования ФГ обучающихся предоставляет учителю следующие возможности:

- вовлечение каждого учащегося в активный образовательный процесс;
- применения приобретенных знаний в жизни;
- сотрудничество при решении разнообразных проблем;
- формирование собственного с доказательной базой.

Термин «функциональная грамотность» был введен ЮНЕСКО, наряду с понятиями «грамотность» и «минимальная грамотность». Грамотность – это навыки чтения, письма, счета и работы с документами. Минимальная грамотность – это способность читать и писать простые сообщения. [1].

Функциональная грамотность – это способность человека использовать навыки чтения и письма в условиях его взаимодействия с социумом (прочитать инструкцию, заполнить анкету обратной связи и т.д.), то есть это уровень грамотности, который дает человеку возможность вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. [2].

Важной частью ФГ является читательская грамотность. Это способность к чтению и пониманию учебных текстов, умение извлекать необходимую информацию из текста, использовать ее при решении различных ситуаций.

В исследованиях PISA читательская грамотность – это способность человека понимать и использовать письменные тексты, размышлять о них, заниматься чтением для того, чтобы достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, участвовать в социальной жизни.

Читательская грамотность была центром самого первого исследования PISA 2000 г. Согласно представлениям, использованное в тесте PISA 2000, читатель извлекает значение из текста, опираясь на свои предыдущие знания и на скрытые в тексте указания, которые интерпретируются по-разному в зависимости от социо-культурных характеристик контекста чтения и самого читателя. Для того, чтобы осмыслить текст, читатель использует различные умения и стратегии, позволяющие контролировать и удерживать понимание [3].

По большей части исходное определение сохранено и в тесте PISA 2009 для того, чтобы решить основную задачу теста PISA необходимо проследить тенденции в развитии читательской грамотности в разных странах мира. Однако жизнь, в стремительно меняющемся мире, предъявляет к чтению новые задачи: невероятно быстро нарастает количество текстов, появляются печатные тексты нового типа, все большее число людей вынуждено использовать тексты, составленные новыми и трудными способами. Соответственно, изменяется и виденье задач обучения, в частности – обучения умению учиться с помощью текстов.

Если ранее подход к чтению содержал основное ожидание по отношению к ученику в виде: «Прочти и перескажи», то теперь необходимо учить поиску информации и ее использованию. Поэтому решая тесты PISA необходимо обращать внимание на сфокусированность более широких читательских умениях: поиск, выбор, интерпретация и оценка информации их текстов, используемых в жизненных ситуациях. К полному и глубокому пониманию текста необходимы 3 читательские умения:

1. Найти и извлечь (сообщение или информацию).
2. Интегрировать и интерпретировать (сообщение).
3. Осмыслить и оценить (сообщение).

Выполняя первое действие, читатель концентрируется на отдельных фрагментах информации текста. Выполняя второе действие, читатель соединяет эти фрагменты в общую картину. Выполняя

третье действие, читатель соотносит сообщение текста с вне текстовой информацией. На рисунке представлены связи всех названных читательских умений (Рисунок 1).

Рисунок отражает исследования, проведенные в педагогике относительно связей читательских умений. Исследователи в области педагогики: Б.С.Гершунский [4], О.Е.Лебедев [5], Л.М.Перминова [6] – указывают на взаимосвязи данного вида грамотности с уровнем благосостояния, развитием экономики, социальной политики. Популяризация проблематики ФГ и связанной с ней адаптацией личности характеризуется, с одной стороны, динамикой исследовательской популярности данного феномена, с другой стороны, толкования термина «функциональная грамотность» (Рисунок 1).

Рисунок 1. Связи читательских умений

По словам А.А.Леонтьева «функционально грамотный человек – это человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений» [7].

Если рассматривать формирование читательской грамотности учащихся на основе коммуникативной технологии, то можно использовать:

- уроки с нестандартными способами организации (лекции, семинары, защита докладов, зачет, ученические конференции и т.д.);
- творческие уроки (спектакли, концерты, дебаты, диспуты);
- уроки, имитирующие какие-либо занятия или виды работ (экскурсии, прогулки, ярмарки, путешествия по стране или миру, интервью, пресс-конференции и т.д.);
- уроки-игры (дидактические, ролевые, деловые, состязательные и т.д.).

Уроки с использованием коммуникативных технологий позволяют обучать школьников языку как средству общения, познания мира и себя в нём, приобщения к культуре; дают возможность развивать в них умение активно, творчески и грамотно владеть всеми видами учебной деятельности. По мнению исследователей наиболее эффективные формы и методы на уроках обучения языку для формирования функциональной грамотности учащихся-это многоаспектная работа со словом, предполагающая обращение к различным словарям, видам разбора:

- анализ и подбор ассоциативных рядов к определенному слову, создание на его основе изобразительно-выразительных средств;
- создание контекста для слова;
- приемы словарной работы (диктанты-кроссворды, диктанты с иллюстрациями, свободные диктанты, самостоятельные диктанты и т.д.);
- анализ смысловых оттенков значений слова в контексте;
- сопоставление слов одного языка со словами и их переводными аналогами в других языках, подбор синонимов, антонимов, сравнение паронимов и омонимов и др.
- составление тематических словарей;
- расширенная работасфразаологией, с пословицами, поговорками, афоризмами;

- создание контекста для изобразительно-выразительного средства; соединение в одном предложении далёких по смыслу слов; - создание предложений по заданному началу, концу и т.д.; - распространение предложений за счёт введения различных второстепенных членов, обращений, вводных слов и т.д.; - все виды аспектного и комплексного анализа текста;

- метод разворачивания слова в текст и сворачивания текста до ключевого слова (слово – словосочетание – простое предложение – простое, осложнённое различными синтаксическими единицами предложение – сложное предложение – микро-текст – текст).

Подытоживая вышеизложенное, мы можем сделать следующий основной вывод о том, что необходимо менять подход к чтению, вкладывая в него больше анализа, системности и логической взаимосвязи.

Литература:

1. Большой энциклопедический словарь В 2 т. /Гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Советская энциклопедия, 1991.
2. Безрукова В.С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога).- Екатеринбург. 2000.
3. Цукерман Г.А. «Оценка читательской грамотности» материалы к обсуждению, Москва, 2010, 67с.
4. Гершунский Б. С. Философия образования: учеб. пособие для студентов высш. и сред. пед. учеб. заведений. М.: Московский психолого-соц. ин-т, 1998. 432 с.
5. Лебедев О. Е. Образовательные результаты. СПб.: Специальная литература, 1999. 135 с
6. Перминова Л. М. Минимальное поле функциональной грамотности // Педагогика. 1999. № 2. С. 26-29.
7. Педагогика здравого смысла: сб. материалов. М.: Баласс: Изд. дом РАО, 2003. 368 с

Бисолтан Л.Ә., Шаяхметова М.Н.
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні халықтың тіл мен әдеби шығармашылықта көрініс тапқан рухани мәдениетін зерттейтін тұтас жүйе ретінде студенттерге жалпы филологиялық білім берудің негізін қалайды. Оқытудың мақсаты – тілдік сипаттамалық функционалдық жүйені, тіл жүйесінің құралдарын пайдалану нормаларын, сөздік қорын, синтаксистік құрылымын байыту негізінде тілдік, сөйлеу, коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастыру арқылы шығармашылық белсенді тілдік тұлғаны тәрбиелеу. сөйлеу, біртұтас сөйлем құру заңдылықтарын, қарым-қатынастың жалпы мәдениетін, сөйлеуді және тілді шығармашылықпен қолдануды жетілдіру механизмдерін меңгеру.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, қазақ тілі, әдебиет.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні халықтың тілде және әдеби шығармашылықта көрініс тапқан рухани мәдениетін зерттейтін тұтас жүйе ретінде оқушыларға жалпы филологиялық білім берудің негізін қалайды. Оқытудың мақсаты – тілдік сипаттамалық функционалдық жүйесін дамыту, сөздік қорын, сөйлеудің синтаксистік құрылымын байыту, сабақтас сөйлем құрастыру заңдылықтарын меңгерту, тілдік, сөйлеу, коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастыру арқылы шығармашылық белсенді тілдік тұлғаны тәрбиелеу. қарым-қатынастың жалпы мәдениеті, сөйлеуді және тілді шығармашылықпен қолдануды жетілдіру механизмдері. Бұл мақсат қоғамның өскелең ұрпақтың функционалдық сауаттылығын оның бәсекеге қабілеттілігін арттыру қажеттілігімен анықталады. Функционалдық сауаттылық дегеніміз не?

Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсу және оған тез бейімделу және қызмет ету қабілеті.

Қазақ тілі сабағында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру – балаға оның өмірін жүзеге асыруға қажетті минимум деп саналатын, одан әрі қоғамдық қатынастарда оқушының қалыпты қызметін қамтамасыз ететін білім, білік және дағды деңгейін беру. белгілі бір әлеуметтік ортада. Сондықтан мектеп алдында өте маңызды мақсат туындайды: жеке таңдаулы оқушыларды өмірге

дайындау емес, қажет болған жағдайда өз мамандығын тез өзгерте алатын, жаңа әлеуметтік рөлдер мен функцияларды игеретін, бәсекеге қабілетті мобильді тұлғаны тәрбиелеу. Көптеген мәселелердің шешімі педагогикалық ұжымның кәсіби шеберлігіне байланысты. Қазақ мектебінің қуатты әлеуеті оның ұстаздық корпусы болуы керек. Мұғалім оқытуда, оқушыларды тәрбиелеуде және дамытуда ақпараттандыру мен ақпараттық технология құралдарын пайдалануға дайын болуы керек. Оқушылардың бойында ақпараттық мәдениетті қалыптастыру үшін мұғалімнің өзінде осындай мәдениет болуы керек. Әрбір мұғалім тұлғаны қалыптастырудағы өзінің рөлін түсінуі керек. Мектеп жүйесіндегі гуманитарлық циклдің жетекші пәндерінің бірі – қазақ тілі мен әдебиеті. Тіл мұғалімдерінің мақсаты – оқушыларды ана сөз әлемімен таныстыру, балаларға қазақ тілінің ғажайып тереңдігін таныту, оларды өмір бойы ғашық ету. Мұғалімнің міндеті – оқушыларға білім беру емес, білімді өз бетінше меңгеруіне жағдай жасау.

Мен қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі болып жұмыс істеймін. Осы жұмыс жылдарында мен қазақ тілі пәнінің мұғалімі ретінде мен үшін қазақ тілі ана тілі емес, оқу сауаттылығы арқылы балалардың коммуникативті дағдыларын дамыту басымдылық болып табылады деген қорытындыға келдім. көптілді қоғамда өмір сүріп жатқандығымыз, өз ойын сауатты жеткізе білу өте маңызды болып саналады. Әр оқушының айтылуын қадағалауға тырысамын

Мен өз жұмысымда түрлі-түсті анықтамалық схемаларды, рөлдік ойындарды, лексикалық және семантикалық кестелерді белсенді қолданамын. Оң нәтиже кестелерді құрастыруға оқушылардың қызығушылықпен қатысуы болып табылады. Мысалы, жауапкершілікті өз мойнына алу, шешім қабылдау, топта ізбасар және көшбасшы ретінде әрекет ету және жұмыс істеу, гипотеза қою, сынау, басқаларға көмектесу, үйрену және әлдеқайда көп. Қиындықтар көп, бірақ оларды жеңудің нақты жолдары қазірдің өзінде көрініп тұр. Мұндай сабақтардың сипаты түбегейлі өзгереді. Онда өзара сенім, өзара көмек, ынтымақтастық атмосферасы қалыптасып отыр. Мұндай ортада бала тыныш және сенімді, яғни ол өзін жайлы сезінеді. Сабақтар бұрынғыдан да әртүрлі, эмоционалды, белсенді және шығармашылық болады.

Ғылым мен техника дамыған сайын білімге қойылатын талаптар өседі, олардың шеңбері кеңейеді, жаңа сапалық белгілер қалыптасады. Демек, адамның функционалдық сауаттылығы оның микроқоғам жағдайына бейімделу қабілетінің көрсеткіші деп айта аламыз. Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру үшін тек сыныпта ғана емес, сабақтан тыс уақытта да арнайы білім беру ортасын құру қажет. Жоғарыда айтылғандардан функционалдық сауаттылыққа оқытудың тиімділігі мұғалімнің қазіргі ғылымның барлық жетістіктерін пайдалануға дайындығына, жоғары мәдениетті тұлғаны қалыптастыратын машықтар мен дағдыларды дамытуға байланысты екендігі шығады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында функционалдық сауаттылықты дамытудың 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-шаралар жоспары.
2. Қазақстан Республикасындағы 12 жылдық орта білім беру тұжырымдамасы Педагогикалық білім сапасы: мәселелері мен даму болашағы.
3. Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары 2004 ж. 18-19 мамыр – Алматы атындағы ҚазҰПУ. Абай, 2004 ж.

Блялова А.А., Асылбекова Ж.А.
«№66 мектеп-лицей» КММ, Қарағанды қ.

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Біздің мақалада қозғайтын ойымыздың негізі де осы қорытындыларға бағытталған. Қазіргі таңда ұлттық құндылықпен ұлттық тәрбиені бала бойына сіңіру арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын қалыптастырсақ оқушылар бір сарынды бағытта емес креативті жаңа идеялармен өткеніміз бен бүгінгімізді қоса отырып жан-жақты дамыған үйлесімді тұлға болып қалыптаспақ.

Кілт сөздер: функционалдық, функционалдық сауаттылық, ұлттық, құндылық

Еліміздің бүгінгі мен ертеңі болашақ жас ұрпақта. Кемел елімізді дамыту үшін жастарымызды тәрбиелеп білім беру бірінші орында, елін сүйетін саналы ұрпақты қалыптастыру негізгі міндетт. Осы

айтылғандардың нәтижесін алу үшін бірінші кезекте болашақ ұрпағымыздың бойына ұлттық құндылықтар мен ұлттық тәрбиені сіңіру арқылы функционалдық сауаттылықтарын қалыптастыру керек, ол әрине бастауыш сынып қабырғасынан қаланады. Мұхтар Әуезов атамыздың «Ел боламын десең, бесігіңді түзе» деген ойын негізге ала отырып, елдің болашағын жас ұрпақты тәрбиелеп солардың нәтижесінде мемлекетіміздің саналы да, серпінді жастарының елімізді биіктерден көрсетіп, ұлттың асқақ абыройымен мемлекетіміздің дамуынан көре алатын боламыз. Ертеңгі ұрпақтың тәрбиесін бүгіннен бастап қолға алып, жастарымызды ұлт жанды, патриот етіп тәрбиелеу, Ұлттық тәрбие мен құндылықтарды қолға алу біздің басты мақсат, міндеттеріміздің бірі болмақ. Біздің мақалада қозғайтын ойымыздың негізі де осы қорытындыларға бағытталған. Қазіргі таңда ұлттық құндылықпен ұлттық тәрбиені бала бойына сіңіру арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын қалыптастырсақ оқушылар бір сарынды бағытта емес креативті жаңа идеялармен өткеніміз бен бүгінгімізді қоса отырып жан-жақты дамыған үйлесімді тұлға болып қалыптаспақ.

Қазіргі дамыған заман ағымында озық қоғамға ілесе алатын ұрпақ тәрбиелеу – бүгінгі күннің басты талаптарының бірі. Себебі, еліміздің дамыған мемлекеттердің қатарына қосылуы білімге, мәдениетке және ұлттық тәрбиеге байланысты. Тәрбиенің қуатына тең келетін рухани күш, қуат көзі жоқ екені көз алдымызда дәлелденіп келеді. Ұлттық тәрбиеден нәр алған адам – рухани құндылықтарды бойына сіңіріп биік белестрді бағындырары сөзсіз. Біздің мақсатымыз ұлттық тәрбие беру арқылы бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылықтарын дамыту. Осы мақсатқа сәйкес оқушылардың жан-жақты ойлауларын ұлттық тәрбиемен ұштастыру арқылы функционалдық сауаттылықты қалыптастыру. Тәрбие негізі баланың енді есін жиып жан-жағымен танысатын сәтінен бойына сіңіруімізден басталады. Баланы жаңа мен таныстырмас бұрын балаға тәрбиемен нәрлендірер болсақ, болашақ ұрпақтарымыз санасы биік ұлтын сүйер, елін сүйетін патриот, білімге құштар саналы азамат пен азаматшаларымыз өсіп шықпақ. Осының барлығы бала бойында орын алу үшін бастауыш сыныптан үйреткеніміз абзал, баланың отбасында үйренері көп, ал мектеп қабырғасында үйренері одан да көп.

Қазіргі заман талабына сай балаға бірнәрсені үйретпес бұрын оған баланы тарта білу керек, сол үшін оқушыны жан-жақты дамыған тұлға етіп қалыптастыру барысында ұлттық тәрбие мен құндылықтарды бала санасы мен бойына сіңіріп функционалдық сауаттылықтарын дамытатын дүниелер жасауымыз керек. Оқушы ұлттық құндылықпен ұлттық тәрбиені бойына сіңіре отырып функционалдық сауаттылықтарын сол арқылы көрсете алатын, екі жақты сабақтастықпен жұмыс істей алуы маңызды. Шығармашыл жастар әлемнің негізгі күші болып табылмақ себебі, кез-келген жағдайда креативті ойлайтын жан-жақты жұмыс істей алаты әр ортада бірден араласып өз біліктілігін көрсетіп ұлт жанашыры болатын ұрпақтар қажет. Осының барлығын бала кезінен қолға алуымыз негізгі шарт.

«Сабақ беру – үйреншікті жай ғана шеберлік емес, ол – жаңадан жаңаны табатын өнер» - деген екен Жүсіпбек Аймауытов. Сондықтан қазіргі таңда оқушыларға саналы тәрбие мен сапалы білім беру ісін жаңа талап тұрғысынан өзгертіп, оқыту тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыруға міндеттіміз. Осы орайда ұлттық құндылықтарды бала бойына сіңіріп функционалдық сауаттылықтарын қалыптастыру керек. Жоғарыда айтылған ойларды негізге алатын болсақ бұл бастауыш сыныптан басталары сөзсіз. Әр әрекетті ең басынан бастайтыны анық, сол себепті бастауыш сыныптан ұлттық құндылықтар арқылы бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылықты қалыптастырамыз.

Мектеп - үйрететін орта, оның жүрегі - мұғалім. Оқушының бойына білім нәрін дарытуға көмек беретін функционалдық сауаттылық мұғалім бойында да болуы тиіс. Барлық елде балаға білім беру ерекше орын алып келеді. Балалардың ойлау қабілетін дамытуға, байлығымыз да, бақытымыз да болған Мәңгілік тәуелсіздігімізді көздің қарашығындай сақтай білуге оқушыларды тәрбиелеу мұғалімдердің басты борышы. Мұғалім сабақты түрлендіріп, өмірмен байланыстырып өтуінде, пәндік білімдеріне, ептіліктеріне және сауаттылығына сүйене отырып, оқу пәндері арқылы, оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру негізінде жүзеге асады.

Тек білім ғана бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыра алады. Сондықтан да мұғалім сапалы білім, салиқалы ой - өрісі кең тұлғаны қалыптастыру үшін 45 минуттық сабағын қазіргі заманғы білім берудің жаңа технологияларын қолдана отырып өту керек. Осы жерде орыс педагогы А.С.Макаренконың «45 жыл мұғалім болса да 45 минуттық сабағына дайындалып келу керек» деген нақыл сөзін еске алуға болады. Мұғалім оқушыны тек қана мектептің бағдарламасымен шектеліп қалдырмай, теориялық білімдерін практикалық жұмыстармен, өмірмен байланыстыра білуге үйрету керек. Осындай әдіс-тәсілдерді түрлендіріп, жүйелі түрде пайдаланып мұғалімнің шәкірттері өз бетімен жұмыс істеуге тез үйренеді. Функционалдық сауаттылықтың негізгі міндеті - мұғалім баланы

оқыта отырып, оның еркіндігін, белсенділігін, шығармашылық тұрғыда ойлауын қалыптастырып және де баланың өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру. Осыған орай оқушылардың алған білімдері негізінде әрекет етуге қабілеттілік пен даналықты білдіретін құзыреттерді қалыптасытыру орта мектептердегі жаратылыстану бағытындағы пәндер басым бағыттарының бірі болып табылады. Ой - өрісі кең тұлғаны қалыптастыруда жаратылыстану пәндерінің орны ерекше. Жаратылыстану ғылымдарының ішінде, өзгелерінен гөрі, тезірек дамып, күнделікті өмірде кеңінен қолданыс тапқаны физика. Сондықтан да болар, бүгінгі таңдағы роль атқаратын жетекші ғылымдардың біріне айналып отыр. Жыл сайын көптеген жаңашылдардың беті ашылуда. Физика ғылымының ілгерілеген алғы шебін былай қойғанда, тіпті оның күнбе - күнгі тұрмыста жан-жақты орын тебе бастаған салаларын функционалдық сауаттылығы бар оқушылар еркін бойлап алуы керек [1].

Функционалдық сауаттылығы дегеніміз- адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығына, жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады. Қоғамның дамуына байланысты сауаттылық ұғымының мәні тарихи тұрғыдан өзгергенін, тұлғаға қойылатын талаптарда оқу, жазу, санай білу қабілеттерінен гөрі белгілі бір қоғамда өмір сүруге қажетті білім мен біліктердің жиынтығын игеру, яғни функционалдық сауаттылыққа жету, қалыптастыру, меңгерту. Қазіргі әлемдегі, еліміздегі өріс алып отырған түрлі бағыттағы дамулардың әсерінен қоғамның адамға қоятын талаптарының өзгеруі нәтижесінде функционалдық сауаттылық ұғымы кең тарала бастады.

Функционалдық сауаттылық –оқушылардың сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау қабілеті, оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделуінің шарты, оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытудың тетігі, оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытудың негізі, әлеуметтік-мәдени дамуының өлшемі, білім, білік, дағдыларының құзыреттілікке ұласу жолы. Ол оқушылардың қатысымдық, ақпараттық, проблемалардың шешімін табу құзыреттіліктерінің бірлігінен құралады. Оқушылардың функционалдық сауаттылығы ең алдымен үйден, отбасынан басталады. Өйткені, ата-аналардың балаларды оқытуы және тәрбиелеуі ұлттық жоспарда функционалдық сауаттылықтың негізгі тетіктерінің (механизмдерінің) бірі болып көрсетілген.

Отбасында әрбір грамды, ватты, минутты есептей алмайтын және де есептегісі келмейтін баланың үй шаруасына да қыры болмайды. Баланың бойына рухани құндылықтарды қалыптастыруға, жағымсыз мінез-құлық әдеттерден арылтуға көмек беретін функционалдық сауаттылық ата-ана бойында да болуға тиіс. Ата-аналар баланың ұғынуына көмектесулері керек. Үйде жарық пен тұрмыстық приборларды дер кезінде сөндіру, токтан ажырату қажеттігін, есік алдағы су құбырының краны арқылы тамшыдан өзен құралып қайта ағып кетіп жатқанын бала білуге тиіс. Еңбектің бағасын білген бала оның нәтижесін де жақсы бағалай біледі. Осының бәрінде аса терең ата-ананың функционалдық сауаттылығы тұр. Қоғамдық ортада, отбасында басталатын ұлттық құндылықтар арқылы функционалдық сауаттылықтарын қалыптастыру қазіргі білімнің негізгі қызметтерінің бірі.

Олай болса шығармашыл тұлғаны қалыптастыру үшін әр сабағымызда біз тек оқулық шеңберіндегі білімді үйретумен шектеліп қана қоймай, кең түрде әр баланың талабына, деңгейіне сай жұмыстарды саралап, ыңғайластыруымыз керек. Тұлға құзіреттілігін дамыту үшін, яғни бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын арттыруда оқытудың 7 модулін қолдану, сабақ жоспарлауда Блумның ойлау дағдыларын –білу, түсіну, қолдану, талдау, жинақтау, бағалау және сөйлеу әрекеттерінің түрлері- оқылым, жазылым, айтылым, тыңдалымды қолданып, бағалау критерилерін айқындаудың маңызы зор. Оқу процесінде қолданылған интербелсенді әдістерді қолдану кезіндегі оқушының іс-әрекеті критериялды бағаланып, рефлексия жүргізілсе онда біздің де алдымызда отырған оқушының да жұмысы, даму деңгейі бірден көрінеді және олардың функционалды сауатты болып дамитындығы сөзсіз. Интербелсенді әдісте оқушылар төмендегідей білім, білік, дағды, машықтарға үйренеді:

- терең ойлану, жеке рефлексиялық қабілеттерді дамыту;
- өз идеялары мен әрекеттерін талдау және оларға баға беру;
- ақпаратты өздігімен түсініп, жан-жақты талдап, тандап алу;
- өздігімен жаңа түсінік пен білім құрастыру;
- пікірталастарға қатысып, өз ойы мен пікірін дәлелдеу;
- шешім қабылдау және қиын мәселелерді шешу.

Сол себепті интербелсенді оқытуда оқушылар келесі әрекеттерді атқаруға дайын болу керек:

- бірлескен жұмыс;

- танымдық, коммуникативтік, әлеуметтік тұрғыдан белсенділік таныту[2].

Жарқын болашақ кепілі болашақ жастарымызды ұлтжанды, білімді шығармашыл етіп тәрбиелеу бастауыш сынып мұғалімдері алдындағы үлкен міндеттердің бірі, және сол үшін қойылатын талаптар мен негізгі шарттарды да ашып көрсетуге болады. Оқушыны тәрбиелеуде мұғалім ғана емес ата-анада негізгі рөлді атқарады.

Ұлтжанды, жан-жақты дамыған шығармашыл оқушы тәрбиелеудің негізгі талаптары:

- шығармашылық қабілетті дамыту;
- қиял шығармашылықты дамыту;
- шығармашылықпен ойлауды дамыту;
- шығармашылық белсенділікті дамыту.

Заманның талабы, уақыттың ағысына қарай кемел елдің болашақ жастарын тәрбиелеудегі ұлттық тәрбие мен құндылықтар олардың алатын білімдерімен бірге жүруі қажет, қоғамды түзейміз егер болашақ жастарымыздың санасына ұлттық тәрбиені бере отырып функционалдық сауаттылықтарын арттырар болсақ. Бүгінгі жас ұрпаққа жан-жақты білім беру, тәрбиелеу әрбір ұстаздың басты міндеті. Білім негізі бастауышта қаланатын болғандықтан, оның шығармашылық мүмкіндігінің дамуы да сол кезден басталады. Кез келген дамыған өндіріс қазіргі таңда функционалдық сауаттылығы жоғары мамандармен жұмыс жасауды қажет етеді. Функционалдық сауаттылықтары қалыптасқан адамның негізгі іс-әрекеті ақыл ойға, әрі алған білімді басқа іс-әрекетте тасымалдай алуға негіздейді.

Функционалдық сауаттылық дегеніміз не? Функционалдық сауаттылық – оқушылардың сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау қабілеті, оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделуінің шарты, оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытудың тетігі, оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытудың негізі, әлеуметтік-мәдени дамуының өлшемі, білім, білік, дағдыларының құзыреттілікке ұласу жолы[3].

Қорытындылар болсақ бастауыш сыныпта ұлттық тәрбие беру арқылы функционалдық сауаттылықтарын қалыптастыру қазіргі таңдағы қоғамға қажетті бір сапаның бірі болмақ. Оқушының елдің кешегі күні мен бүгінін және ертеңін қоса ала жүріп кез-келген мәселеде шығармашылық тұрғыдан жан-жақты шешім қабылдай алатын тұлға қалыптасса елдің болашағының жарқын болары сөзсіз. Болшағымызды бірге жаңғыртамыз, «Ел боламын десең, бесігіңді түзе»-деп Мұхтар Әуезов атамыз айтқанда бала болашағын ел болашағын бүгінгі бүлдіршіннен бастауымыз шарт.

Әдебиеттер:

1. <https://bilimdiler.kz/> Роза Нысанқызы /Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту - басты міндет/ 2015ж.
2. <https://bkokdi.kz/> Жанғалиева Шынарғұл Измұханбетовна /Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру/2018ж.
3. <https://compedu.ru/> Бейсенбаева Нұржаанат Есенқызы « Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту заман талабы» 2017ж.

Букпина А.Я.

КГУ «ШГ №95» г. Караганда

Асанова А.А.

КГУ «ОШ имени Г.Мустафина» г. Караганда

РОЛЬ ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНОЙ ГРАМОТНОСТИ В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Аннотация. В статье обоснована роль естественнонаучной грамотности в формировании функциональной грамотности обучающихся, описаны особенности формирования естественнонаучной грамотности.

Ключевые слова: функциональная грамотность, компетенции учителя, естественнонаучная грамотность

В Концепции развития образования Республики Казахстан на 2022-2026 годы перед системой школьного образования поставлена цель формирования интеллектуального, физически и духовно развитого гражданина, удовлетворение его потребности в получении образования, обеспечивающего

успех и социальную адаптацию в быстро меняющемся мире [1]. Одним из направлений совершенствования образования в Республике Казахстан является формирование функциональной грамотности обучающихся.

Функциональная грамотность учащихся - это определенный уровень образованности учащихся на уровне общего среднего образования, выражающий степень овладения учащимися ключевыми компетенциями, позволяющий эффективно действовать в учебной деятельности и за ее пределами.

Сформированность функциональной грамотности у учащихся предполагает способность эффективно функционировать в обществе, способность к самоопределению, самосовершенствованию и самореализации. Формирование функциональной грамотности учащихся в современной образовательной системе может быть решено в контексте каждой образовательной области, а также каждого учебного предмета.

Функциональная грамотность учащихся по предметам естественнонаучного цикла - это уровень образованности учащихся, выражающий степень овладения ими ключевыми компетенциями, определяемых образовательным стандартом по предметам естественнонаучного цикла общего среднего образования, позволяющий эффективно действовать в учебной и вне учебной деятельности.

Под функциональной грамотностью понимается способность человека вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней, используя накопленные знания и умения [2, с. 61].

Функциональная грамотность базируется на четырех основных составляющих: естественнонаучная грамотность, читательская грамотность, математическая грамотность, финансовая грамотность.

Естественнонаучная грамотность – это способность человека занимать активную гражданскую позицию по вопросам, связанным с естественными науками, и его готовность интересоваться естественнонаучными идеями.

Рассмотрим некоторые особенности формирования естественнонаучной грамотности. Среди компетентностей, определяющих естественнонаучную грамотность, нужно выделить следующие:

- понимание основных особенностей естественнонаучного исследования;
- умение описывать и объяснять естественнонаучные явления, используя имеющиеся знания, умение прогнозировать изменения;
- умение проводить анализ и формулировать выводы на основе имеющихся данных и научных доказательств.

Для формирования данных умений и видов деятельности необходимо использовать общие подходы к разработке учебных заданий по предметам естественнонаучного цикла. Задания должны иметь компетентностно-ориентированный характер. Также необходимо применять уровневый подход в формировании естественнонаучной грамотности. Учащиеся 5-6-х классов (уровень узнавания, понимания и применения) должны научиться находить и извлекать информацию о естественнонаучных явлениях в разных источниках информации и различном контексте, объяснять и описывать естественнонаучные явления на основе имеющихся научных знаний. Учащиеся 7-8-х классов (уровень анализа и синтеза; оценки в рамках предметного содержания) должны уметь распознавать и исследовать местные, национальные, глобальные естественнонаучные проблемы в различном контексте. Учащиеся 9-х классов (уровень оценки в рамках метапредметного содержания) научатся интерпретировать, оценивать, делать выводы и строить прогнозы о личных, местных, национальных, глобальных естественнонаучных проблемах в различном контексте в рамках метапредметного содержания. В рамках личностных результатов учащиеся 5-9 классов научатся объяснять гражданскую позицию в конкретных ситуациях общественной жизни на основе естественнонаучных знаний с позиции норм морали и общечеловеческих ценностей.

У учащегося должно быть сформировано обобщенное умение решать задачи. Формирование его начинается в процессе решения задач по конкретной теме, затем идет обобщение его и пополнение обобщенной структуры конкретным содержанием. Учащиеся, владеющие обобщенными методами решения задач, при соответствующем обучении смогут грамотно решать любые практически значимые задачи с использованием знаний предметов естественнонаучного цикла [3, с 9].

Способом формирования естественнонаучной грамотности также является выделение общей для всех естественнонаучных предметов номенклатуры учебных заданий. Эта номенклатура не охватывает все типы учебных заданий по каждому предмету, но характеризует именно такие задания, которые непосредственно направлены на формирование компетентностей, определяющих естественнонаучную грамотность. А именно, следующих основных компетенций:

- понимание основных особенностей естественнонаучного исследования (или естественнонаучного метода познания);
- умение объяснять или описывать естественнонаучные явления на основе имеющихся научных знаний, а также умение прогнозировать изменения;
- умение использовать научные доказательства и имеющиеся данные для получения выводов, анализа и оценки достоверности этих выводов.

В соответствии с этими тремя основными компетенциям можно выделить три группы заданий. Эти группы можно подвести под условные рубрики, названия которых, если их формулировать на доступном школьникам языке, содержат побудительный и мотивирующий смысл для ученика.

Например, первая группа заданий соответствуют первой из компетенций, относящейся к методам научного познания, то есть способам получения научных знаний. В таких заданиях ученику нужно найти способы установления каких-то фактов, измерить физическую величину, наметить план исследования предлагаемой проблемы. Вторая группа заданий соответствуют заданиям, которые формируют умения объяснять и описывать явления, прогнозировать изменения или ход процессов. Эти умения базируются не только на определённом объёме научных знаний, но и на способности оперировать моделями явлений, на языке которых, как правило, и даётся объяснение или описание. Третья группа заданий соответствуют заданиям, которые формируют умения получать выводы на основе имеющихся данных. Эти данные могут быть представлены в виде массива чисел, рисунков, графиков, схем, диаграмм и словесного описания. Анализ этих данных, их структурирование и обобщение позволяют логическим путём прийти к выводам, состоящим в обнаружении каких-то закономерностей, тенденций, к оценкам и т.д. Эти умения не совпадают, как может показаться, с умениями объяснять явления, поскольку в большей степени опираются на формальные, логические действия.

Таким образом, требования и к компетентностям учителя, если он ставит задачу формирования естественнонаучной грамотности учащихся:

- 1) учитель сам должен обладать компетентностями, которые составляют естественнонаучную грамотность. Только тогда учитель сможет целенаправленно использовать задания по естественнонаучной грамотности в учебном процессе и тем более самостоятельно разрабатывать такие задания;
- 2) учитель должен выступать в качестве организатора (или координатора) продуктивной деятельности учащихся. А это требует педагогической компетентностей [3, с. 18].

Литература:

1. Концепция развития образования Республики Казахстан на 2022 – 2026 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 24 ноября 2022 года № 94.
2. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) – М.: Издательство ИКАР, 2009
3. Вершиловский С.Г., Матюшкина М.Д. Функциональная грамотность выпускников школ //Социологические исследования. №5, 2007
4. Особенности формирования функциональной грамотности учащихся основной школы по предметам естественнонаучного цикла. Методическое пособие. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013. –38 с.

Біләл А.Ж.

«Абай атындағы мектеп-гимназиясы» КММ, Қарағанды қ.

МЕКТЕПТЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аннотация. Мақалада мектептегі оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру процессінің маңыздылығы көрсетілген. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі жайлы да сөз қозғалған. Және мектепте білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы негізгі білім беру технологиялары мен әдістері қарастырылған.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, ЮНЕСКО, механизм, әдіс, технология, педагог, құзіреттілік, қағидат.

Елімізде соңғы жылдары әлемдік білім беру кеңістігіне енуге мүмкіндік беретін оның сапасын, бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған білім беру жүйесін жаңғырту процесі жүріп жатыр. Бұл процестің сәттілігінің көрсеткіштерінің бірі - қазақстандық мектеп оқушыларының халықаралық зерттеулердегі нәтижелерінің рейтингін арттыру. Бұл зерттеу бағдарламаларының жалпы білім беру нәтижелерін бағалаудың қазақстандық нұсқаларынан айырмашылығы - олар пәндік нәтижелерді емес, функционалдық сауаттылықты бағалайды.

Көптеген зерттеулердің ауқымдылығы, аналитикалық жарияланымдардың саны, Халықаралық білім беру қауымдастығының, саясаткерлердің және ата-аналар қоғамының назары функционалдық сауаттылық жалпы білім берудің негізгі әлеуметтік маңызды нәтижелерінің бірі ретінде қарастырылатынын растайды. Зерттеушілер сонымен қатар оқушылардың функционалдық сауаттылығының даму деңгейі жақын болашақта елдің экономикалық және әлеуметтік дамуына әсер ететіндігін дәлелдеді.

Педагогикалық теория мен практикада «функционалдық сауаттылық» ұғымы алғаш рет XX ғасырдың 60-жылдарының соңында ЮНЕСКО құжаттарында пайда болды.

Функционалдық сауаттылық неғұрлым кең анықтамада білім берудің (ең алдымен жалпы) көп қырлы адам әрекетімен байланысын біріктіретін жеке тұлғаны әлеуметтік бағдарлау тәсілі ретінде әрекет етеді.

Функционалдық сауаттылықтың бірнеше негізгі түрлері бар:

- сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін еркін меңгеруді көздейтін коммуникативтік сауаттылық; біреудің ауызша және жазбаша сөйлеуін барабар түсіну қабілеті;

- ақпараттық сауаттылық - оқулықтарда және анықтамалық әдебиеттерде ақпарат іздеуді жүзеге асыру, ғаламтордан және оқу мазмұнының компакт-дискілерінен, сондай-ақ басқа да әртүрлі көздерден ақпарат алу мүмкіндігі;

- белсенділік сауаттылығы - бұл ұйымдастырушылық қабілеттер мен дағдылардың көрінісі, атап айтқанда, іс-әрекеттің мақсатын ауызша тұжырымдау, оны жоспарлау және қажет болған жағдайда өзгерту, осы өзгерістерді ауызша дәлелдеу, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі бағалау, өзін-өзі түзету және т. б. [1, 114].

Функционалдық сауаттылық-негізінен қолданбалы білім негізінде өмірдің әртүрлі салаларындағы стандартты өмірлік міндеттерді шешу қабілетімен сипатталатын білім деңгейі. Оның бірқатар негізгі компоненттерін бөліп көрсету қажет: оқу, математикалық, жаратылыстану және қаржылық сауаттылық. А.А.Леонтьевтің анықтамасы бойынша «функционалды сауатты адам - бұл адам қызметінің, қарым-қатынастың және әлеуметтік қатынастардың әртүрлі салаларындағы өмірлік міндеттердің кең ауқымын шешу үшін өмір бойы үнемі алған барлық білімдерін, дағдылары мен дағдыларын қолдана алатын адам» [2, 75]. Ендеше, функционалдық сауаттылықты қалыптастыру мен дамытуда маңызды бірнеше механизмдер бар. Олар төмендегідей:

Бірінші механизм - оқыту әдістемесі мен мазмұнын түбегейлі жаңарту. Бұл педагогтарды даярлау және олардың біліктілігін арттыру, функционалдық - құзыреттілік тәсілге бағдарланған жаңа педагогикалық технологияларды енгізу және оқушылар мен мұғалімдердің субъективті рөлін дамыту. Екінші механизм - оқыту нәтижелерін бағалау жүйесін жаңғырту. Функционалдық сауаттылықты дамыту «білім – түсіну – қолдану – жүйелеу және жалпылау» критерийлерінің жаңа жүйесі бойынша оқу жетістіктерін бағалаудың мүлдем жаңа тәсілдерін талап етеді. Функционалдық сауаттылықты дамытуда оқушылардың жетістіктерін мониторингтеу және кешенді бағалау маңызды. Әлемде танылған функционалдық сауаттылықты дамытудың үшінші механизмі - ата-аналардың балаларды тәрбиелеуге белсенді қатысуы. Функционалдық сауаттылықтың төртінші механизмі - қосымша білім беруді дамыту. Функционалдық сауаттылықтың мәні адамның оқу іс-әрекетін өз бетінше жүзеге асыру және адам қызметінің, қарым-қатынастың және әлеуметтік қатынастардың әртүрлі салаларында өмірлік міндеттерді шешу үшін алған білімдерін, дағдыларын қолдану қабілетінен тұрады [3, 84].

Функционалдық сауаттылықтың құрамдас бөліктері белгілі бір типтегі, берік білімге негізделген дағдылар (негізгі құзыреттер немесе әмбебап оқу әрекеттері) болып табылады, атап айтқанда: ұйымдастырушылық, зияткерлік, бағалау және коммуникативті. Бұл дағдыларды оқушылар, егер оқыту іс-әрекеттік сипатта болса, игере алады; оқу процесі оқушының өз қызметінің нәтижелері үшін дербестігі мен жауапкершілігін дамытуға бағытталған; мақсатқа жету тәжірибесін алуға мүмкіндік беріледі; аттестаттау ережелері анық және оқу процесінің барлық қатысушыларына түсінікті; топтық жұмыстың өнімді түрлері қолданылады.

Бұл мәселеде мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі маңызды рөл атқарады. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі мектеп

түлектерінің ақпараттық, проблемалық, коммуникативтік және ұйымдастырушылық құзыреттіліктерін қалыптастыру бойынша әлеуметтік-педагогикалық нәтижелерге қол жеткізуге педагогикалық білімнің, іскерліктің, кәсіби маңызды жеке қасиеттердің интеграциясы ретінде сипатталады. Әсіресе қазіргі қоғамда бейімделу және толыққанды жұмыс істеу үшін қажетті өмірлік мәселелерді шешудегі құзыреттіліктің маңызы зор. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру бойынша мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрылымы мынадай құзыреттерді қамтиды: пәндік-әдіснамалық, психологиялық-педагогикалық, білім беру процесінің валеологиясы саласындағы құзыреттілік, «мұғалім-оқушы» білім беру жүйесінің сапасын басқару саласындағы коммуникативтік, құзыреттілік. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру бойынша мұғалімнің жұмысы мынадай кезеңдерді қамтуы тиіс: мақсат қою, жоспарлау, болжау, іске асыру, түзету, рефлексия [4, 56].

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың өнімділігін қамтамасыз ету үшін мұғалімдер арнайы белсенді тұлғаға бағытталған және дамытушы білім беру технологияларын қолдануы керек. Олардың ішінде келесі қызмет түрлері мен технологияларды бөліп көрсетуге болады:

- проблемалық-диалогтік технология - бұл ұйымдастырушылық, интеллектуалдық және басқа да іскерліктерді, оның ішінде оқу қызметін өз бетінше жүзеге асыру қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік беретін жаңа білімді игеру;

- маңызды коммуникативтік дағдыларды дамытуға жағдай жасайтын дұрыс оқу іс-әрекетін қалыптастыру технологиясы;

- жобалау қызметінің технологиясы - ұйымдастырушылық, зияткерлік, коммуникативтік және бағалау дағдыларын қалыптастыру үшін жағдай жасайды (әртүрлі модельдер мен плакаттар дайындау, конкурстар, викториналар, шағын зерттеулер және т. б. ұйымдастыру және өткізу, алынған нәтижелерді міндетті түрде таныстыруды көздейді);

- оқытудың деңгейлік саралануы, оны қолдану мұғалімнің оқушылармен өзара әрекеттесу стиліне белгілі бір өзгерістер енгізеді (оқушы-бұл шешім қабылдауға құқылы серіктес, мысалы, оның білім мазмұны, оны игеру деңгейі және т.б.), мұғалімнің басты міндеті - оқушыға өзі қабылдаған шешімді қабылдауға және орындауға көмектесу;

- ақпараттық және коммуникациялық технологиялар, оларды пайдалану салыстыру және жалпылау, талдау және синтез сияқты интеллектуалды дағдылардың негізін қалыптастыруға мүмкіндік береді;

- оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау технологиясы және т.б. [5, 91].

Демек, оқушы іс-әрекеттің өзі барысында ғана әрекет студі үйрене алады, ал мұғалімнің әр сабақтағы жұмысы және мұғалім таңдаған білім беру технологиялары оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес функционалдық сауаттылығын қалыптастырады. Сондықтан қазіргі мұғалімнің кәсіби қалыптасуындағы ең маңыздысы - оның технологиялық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі, оның ішінде терең теориялық дайындық және сабақта заманауи білім беру технологияларын өнімді қолданудың практикалық тәжірибесі, оқушылардың жеке және жас ерекшеліктерін ескере отырып, оларды бейімдеуге және өзгертуге дайын болу. Сонымен қатар, мектепте білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың негізгі алғышарттарының бірі – заманауи білім беру әдістерін қолдану.

Қазіргі таңдағы функционалдық сауаттылықты қалыптастыру әдістерінің бірі - зерттеу және коммуникативті мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін эксперимент, оқушылардың өмірлік қауіпсіздігі тұрғысынан оқу процесінде әртүрлі жағдайларды талдау қабілетін қалыптастырады. Сабақтарда зертханада жұмыс жасау пәнге деген қызығушылықты едәуір арттырады, компьютерлік технологияларды дамытуға ықпал етеді.

Тағы бір әдіс – жоба әдісі. Өзінің дидактикалық мәні бойынша ол өзгермелі жағдайларда бейімделу, әртүрлі жағдайларда бағдарлау, әртүрлі ұжымдарда жұмыс істеу қабілетін қалыптастыруға бағытталған. Ойын технологиясын қолдану (ребустар, кроссвордтар, рөлдік ойындар) – бұл мінез-құлықты өзін-өзі басқару қалыптасатын және жетілдірілетін әлеуметтік тәжірибені қалпына келтіруге және игеруге бағытталған жағдайлар кезіндегі қызмет түрі.

Сондай-ақ, проблемалық оқыту функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға ықпал етеді. Кедегілерді жеңу - қозғалыс, дамудың өзгермейтін серігі. Сабақтарда проблемалық тапсырмаларды қолдану жеке тұлғаның келесі қасиеттерін дамытуға мүмкіндік береді: тапқырлық, стандартты емес шешімдерге қабілеттілік, проблемалық көзқарас, ақыл-ойдың икемділігі, ұтқырлық, ақпараттық және коммуникативті мәдениет.

Маңызды әдістердің ішінде мәтінмен жұмыс істеу де ерекше мән ие. Оқушы әр түрлі мәтіндерді түсініп, олардың мазмұны туралы ойланып, олардың мағынасын бағалап, оқығандары туралы өз ойларын айтуы керек. Сабақтарда ғылыми мәтіндер, өмірбаяндар, құжаттар, газет-журнал мақалалары, іскерлік нұсқаулықтар, географиялық карталар және т. б. сияқты әр түрлі және жанрдағы мәтіндермен жұмыс жасаған абзал. Тағы бір өте жиі қолданылатын әдіс - бұл кластер, мәтіннің семантикалық бірліктерін таңдау және олардың графикалық дизайны. Бұл әдістер өмірлік жағдайға байланысты алған білімдерін жинақтау және дамыту қабілетін қалыптастырады [6].

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі іс-шаралар мемлекеттік стандарттар мен оқу бағдарламаларын құзыреттілік тәсіл мен функционалдық сауаттылыққа бағдарлай отырып, білім беру мазмұнын жаңартуды көздейді. Функционалдық сауаттылық - бұл білім берудің көп қырлы адам әрекетімен байланысын біріктіретін жеке тұлғаны әлеуметтік бағдарлау тәсілі. Осы бағыт шеңберінде тұжырымдамалық тәсілдерді, әдіснаманы елеулі түрде қайта қарау, сәйкесінше білім стандарттары мен мазмұнын бейімдеу, білімдіден» құзыреттілік тәсілге көшу қажет.

Білім берудің жаңа мазмұнының негізгі қағидаты - әр мектепте адамның адамгершілік-рухани қасиеттерін: өзін-өзі тану, өзін-өзі анықтау және өзін-өзі жүзеге асыруды дамытуды ынталандыратын гуманистік білім беру ортасын құру болып табылады, сонда ғана функционалдық сауаттылық жеткілікті түрде дамиды.

Қорытындылай келе, «сауаттылық» ұғымының мазмұны қоғам талаптарының өзгеруімен бірге тарихи түрде өзгереді. Әлеуметтік факторлардың, қоғамның даму тенденцияларының әсерінен қазіргі білім беру парадигмасының өзгеруі қазіргі қоғамдағы жеке тұлғаның жұмысының сәттілігін анықтайтын маңызды тұлға сапасы ретінде функционалдық сауаттылықты қалыптастыру мәселесін қарастыру қажеттілігін анықтады. Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру күрделі, көпжақты, ұзақ процесс болып табылады. Қажетті нәтижелерге әр түрлі заманауи білім беру педтехнологияларын сауатты үйлестіре отырып қол жеткізуге болады.

Әдебиеттер:

1. Сметанникова, Н.Н. Грамотность. Единственное или множественное число? / Н.Н. Сметанникова. - М.: Баласс, 2015. – 256с.
2. Леонтьев, А.А. От психологии чтения к психологии обучения/ А.А. Леонтьев. - М.: УМЦ «Школа 2100», 2011. – 321с.
3. Байтажикова, К.А. Материалы августовской конференции/ К.А. Байтажикова. Научно-практический центр «Дарын» МОН РК – / 10-12 августа, 2016. //Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://daryn.kz>.
4. Рауандина, А.К. Қазақ тілін оқытуда оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі (орыс тілді мектептердің 5-6-сыныптары): педагогика ғылымдарының канд. дис. авторефераты: 28.12.2019 қорғалды / А.К. Рауандина. – Алматы, 2019. – 32 б.
5. Козлова, М.И. Повышение функциональной грамотности как необходимость современного образования / М.И.Козлова // Сборник статей II Международного учебно-исследовательского конкурса. - Петрозаводск, 2020. – 125с.
6. Перминова Л.М. Минимальное поле функциональной грамотности (из опыта С. - Петербургской школы)//Педагогика. 1999. - №2. - С. 29.

Васильева Л.С.

Негосударственное учреждение учебный центр «ERFOLG» г. Караганда

Жекибаева Б.А.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕЖПРЕДМЕТНЫХ СВЯЗЕЙ В ОБУЧЕНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье рассматривается проблема использования межпредметных связей в обучении младших школьников, которая анализируется в процессе изучения сущности и содержания данного педагогического явления. Определены особенности и результаты применения межпредметных связей в обучении младших школьников.

Ключевые слова: межпредметные связи, интеграция научных знаний, интеграция в обучение.

Актуальность проблемы межпредметных связей, как способа оптимизации обучения начальной школы, обусловлена ведущим принципом обучения и воспитания – принципом природосообразности: так как, по мнению Я.А. Коменского, именно природа начинает свою деятельность с самого общего и заканчивает частным. Таким частным в образовании является дифференциация, а общим - реализация межпредметных связей.

В соответствии с Концепцией развития образования Республики Казахстан на 2022 – 2026 годы основными направлениями работы по повышению качества образования являются:

- обеспечение равного доступа всех участников образовательного процесса к лучшим образовательным ресурсам и технологиям;
- удовлетворение потребности обучающихся для образования, которое гарантирует успех в быстро изменяющемся мире;
- формирование интеллектуала, физически и духовно развитого гражданина Республики Казахстан [1].

Сегодня образование вошло в стадию фундаментальных реформ, в основе которых лежит принципиально новое мышление. Академических знаний уже недостаточно для подготовки школьников к жизни.

Безусловно, система образования должна быть качественной и непрерывной на протяжении всей жизни, поэтому перед системой образования Казахстана поставлена задача освоения современных методов и программ обучения, повышения уровня преподавания, модернизации общественного сознания, развития функциональной грамотности на всех уровнях образования: в начальной и средней школе, в высших учебных заведениях.

Одним из факторов успешной реализации поставленных задач является использование межпредметных связей в обучении младших школьников.

Основоположником идеи использования межпредметных связей и интегрированного обучения в современной педагогике является Л.В. Выготский, который вслед за Я.А. Коменским, подчеркивал: «Все, что находится во взаимной связи, должно преподаваться в такой же связи» [2-3].

Следует отметить, что к идее межпредметных связей, которая является основой интегрированных уроков, обращаются позднее многие педагоги, развивая и обобщая ее.

Педагогические идеи совершенствования обучения и воспитания школьников с позиций межпредметных связей в педагогике мы находим в трудах известных педагогов-классиков И. Гербарта, Д. Локка, И. Г. Песталоцци [4].

К.Д. Ушинский оказал важное влияние на методическую разработку теории межпредметных связей, которой занимались педагоги В.Я. Стоюнин, Н.Ф. Бунаков, В.И. Водовозов и др. [5].

Отдельные аспекты совершенствования учебно-воспитательного процесса с использованием межпредметных связей и интеграции учебных предметов в обучении рассматривались:

- в работах дидактов И.Д. Зверева, М.А. Данилова, В.Н. Максимовой, С.П. Баранова, Н.М. Скаткина [6];
- ученых-психологов Е.Н. Кабановой-Меллер, Н.Талызиной, Ю.А. Самарина, Г.И. Вергелиса;
- ученых-методистов М.Р. Львова, В.Г. Горецкого, Н.Н. Светловской, Ю.М. Колягина, Г.Н. Приступы и др.

Анализ научных трудов вышеназванных исследователей показывает, что межпредметные связи - важнейший фактор оптимизации процесса обучения, повышения его результативности, воспитательной значимости предметов, устранения перегрузки педагога и учащихся, который наряду с другими методическими приемами имеет большое значение в интегрированном обучении.

Наряду с этим, реализация межпредметных связей в начальной школе, способствует формированию целостной картины мира, пониманию связей между явлениями в природе, обществе и мире в целом, а также активизации познавательного интереса и повышению результативности обучения младших школьников. Особое значение имеют межпредметные связи для эффективного использования организационных форм обучения, а также целенаправленной перестройки всех основных звеньев учебно-воспитательного процесса.

Необходимо подчеркнуть, что на этом научная мысль не остановилась, идеи межпредметных связей продолжали развиваться и получили свое отражение в трудах ученых Б.М. Кедрова, Б.С. Безрукова, А.А. Бейсенбаева, А.Я. Данилюк, Д.М. Кириوشкина, Н.А. Оразахынова, В.Н. Федорова и А.В. Усова, в которых раскрываются общие особенности межпредметных связей в рамках интегрированного обучения [7-8].

Под интегрированным обучением в научной литературе подразумевается не простая передача знаний от одного предмета к другому, а «процесс создания новых дидактических положений,

отражающих тенденции интеграции современной науки». Исследователь Л.Н. Бахарева рассматривает категорию «интегрированное обучение», как процесс взаимодействия в рамках взаимосвязи нескольких наук.

При этом, данный процесс представляет собой более высокий уровень воплощения межпредметных связей на качественно новой ступени обучения. В самом дидактическом процессе используется несколько видов межпредметных связей (таблица 1).

Таблица 1. Межпредметные связи как основа интеграции научных знаний

№	Виды связей
1	Межпредметные связи в качестве интеграции на уровне учебных целей
2	Межпредметные связи в качестве объединения средств обучения
3	Интегрированное обучение для создания целостного мировосприятия обучающихся младших классов
4	Межпредметные связи как интеграция средств всестороннего развития младших школьников
5.	Интеграция на уровне межпредметных связей как универсальное средство формирования у младших школьников целостной картины мира

Реализация межпредметных связей в процессе обучения младших школьников позволяет решить целый ряд задач, которые не в полной мере можно осуществить в рамках традиционных подходов (таблица 2).

Таблица 2. Задачи применения межпредметных связей в обучении младших школьников

№	Использование межпредметных связей позволяет:
1	Повысить мотивацию учебной деятельности.
2	Активизировать познавательную деятельность за счет нестандартной формы урока (это необычно, значит интересно).
3	Расширить усвоение понятий, которые используются в разных предметных областях.
4	Организовать целенаправленную деятельность с мыслительными операциями: сравнением, обобщением, классификацией, анализом, синтезом и т.д.
5.	Применить возможности межпредметные связей при решении разнообразных задач.
6.	Развивать умения обучающихся синтезировать и связывать учебный материал.
7.	Проводить уроки без перегрузки детей впечатлениями.

Использование межпредметных связей в учебном процессе начальной школы, по мнению подавляющего большинства ученых, не отрицает предметной системы обучения, оно является возможным способом ее совершенствования, преодоления недостатков и направлена на углубление взаимосвязей и взаимозависимости между дисциплинами.

В настоящее время в условиях обновленного содержания начального образования межпредметные связи активно используются в процессе реализации сквозной темы раздела учебных дисциплин, которая содержит основную смысловую идею объединения научных знаний для формирования у обучающихся целостной картины мира.

Результаты реализации межпредметных связей в учебно-воспитательном процессе начальной школы проявляются в том, что:

- знания приобретают качества системности;
- умения становятся обобщенными, способствуя комплексному применению знаний, их синтезу, переносу идей и методов одной науки в другую, что лежит в основе творческого подхода к научной, художественной деятельности;
- мировоззренческая направленность познавательных интересов учащихся усиливается;
- убеждения формируются более эффективно;
- достигается всестороннее развитие личности.

Таким образом, на современном этапе развития начального образования использование межпредметных связей как первоначальной ступени интеграции научных знаний остается одним из основных условий активных поисков новых педагогических решений для развития творческого

потенциала педагогических коллективов и отдельных учителей, направленных на эффективное взаимодействие субъектов педагогического процесса.

Литература:

1. Концепция развития образования Республики Казахстан на 2022 – 2026 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 24 ноября 2022 года № 941.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В.В.Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
3. Коменский А.Я. Избранные сочинения /А.Я.Коменский.–М.: Учпедгиздат, 1955. – 287 с.
4. Герbart И. История педагогики /Константинов Н.А.Медынский Е.Н., Шабаева М.Ф. - М.: Просвещение, Москва, 1982.
5. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения. В 6-ти томах. – М.: Педагогика. 1989.
6. Зверев Д.И. Взаимная связь учебных предметов / Д.И.Зверев. – М.: Знание, 2019. – 64 с.
7. Кедров Б.М. Предмет и взаимосвязь естественных наук.- М.: Изд-во АН СССР, 2007. - 170 с.
8. Оразахынова Н.А. Межпредметные связи как средство совершенствования учебно-воспитательного процесса.–Алматы, 2013. – 36 с.

Вострикова Э.А.

КГУ «Школа-гимназия №17» г. Сарани

Жекибаева Б.А.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ОБУЧЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье рассматриваются особенности применения дифференцированного подхода в начальной школе. Представлен анализ познавательных способностей и возможностей учащихся, обусловленных различными факторами, среди которых особенности восприятия, памяти, мыслительной деятельности, физического развития.

Ключевые слова: дифференциация обучения, дифференцированный подход в обучении младших школьников, внутренняя и внешняя дифференциации.

В условиях обновления содержания среднего образования в связи с его гуманизацией остается важным вопрос о реализации принципа дифференцированного подхода в обучении. Так как одна из основных трудностей обучения состоит в том, что дети приходят в школу с различной подготовкой, более того, возможности к обучению у них неодинаковы.

Современные психолого-педагогические исследования в области дифференциации свидетельствуют о том, что все обучающиеся общеобразовательных школ могут усвоить программный материал, однако парадокс состоит в том, что в одном классе, на одной и той же ступени обучения обучаются дети, которые очень сильно отличаются друг от друга:

- одни легко усваивают учебный материал;
- другие проявляют пассивность;
- третьи, при достаточном усердии и старании, не усваивают в полной мере школьную программу [1].

В связи с этим, перед учителем стоит непростая задача, связанная с реализацией дифференцированного подхода в обучении младших школьников с целью формирования у них знаний, умений и навыков, предусмотренных школьной программой.

Задача учителя – организовать процесс обучения таким образом, чтобы у всех обучающихся:

- возрастала потребность в более полном и глубоком усвоении знаний;
- усиливался и активизировался познавательный интерес к процессу познания;
- развивалась самостоятельность учебной деятельности, в которой они работали бы с полным напряжением своих сил;
- формировалась основа для глубокого усвоения программного материала;
- вырабатывались прочные умения и навыки их использования в практической деятельности;
- развивались разносторонние способности к учебной и внеучебной деятельности.

Решение этой задачи, по мнению большинства исследователей и педагогов-практиков, лежит в

плоскости организации дифференцированного обучения.

Подход, основанный на дифференциации в процессе школьного обучения, – содержит один из важных правил дидактики, осуществление которого направлено на преодоление противоречий, свойственных классно-урочной системе. Необходимо подчеркнуть, что классно-урочная система, достойно выдержавшая испытание временем, и сегодня остается основной системой обучения благодаря тому, что ее структура и организация оптимально отвечает требованиям начальной школы [2].

Вместе с тем, в условиях целостного педагогического процесса школы достижение оптимальных результатов в обучении возможно только при учете индивидуально-психологических особенностей школьников, проявляющихся в процессе учения. Однако, даже использование различных форм и методов взаимодействия субъектов педпроцесса не позволяет учесть все различия школьников в условиях традиционной формы обучения.

Анализ психолого-педагогической литературы по исследуемой проблеме, а также изучение опыта практической деятельности учителей начальной школы показывает, что обучение в одном классном коллективе обучающихся, имеющих неодинаковый уровень умственного развития, может позитивно влиять как на наиболее успешных учащихся, так и на наименее успешных, так как школьники в классном коллективе, могут проявлять себя с самых разных сторон [2, с.18].

Это связано с тем, что определенный средний темп работы на уроке оказывается:

- оптимальным для определенной группы обучающихся;
- слишком быстрым для другой группы обучающихся;
- излишне замедленным для третьей группы.

Одна и та же учебная задача, предложенная для решения учителем, является:

- легким заданием для выполнения для наиболее успешной группы обучающихся;
- сложной, почти неразрешимой проблемой для наименее успешных обучающихся;

Один и тот же текст математической задачи, литературного произведения, задания по естествознанию и истории: обучающиеся первой группы понимают после первого чтения; второй группе обучающихся требуется его повторение; учащимся третьей группы необходимы дополнительные разъяснения.

Следовательно, успешность усвоения учебного материала, темп овладения им, прочность, осмысленность знаний, уровень развития ребенка зависит не только от деятельности учителя, но и от познавательных возможностей и способностей учащихся, обусловленных многими факторами, среди которых особенности восприятия, памяти, мыслительной деятельности, физического развития [3].

Таким образом, перед каждым педагогом постоянно стоят задачи:

- нейтрализовать негативные последствия названных выше факторов, усилить положительные;
- создать такие условия, при которых стало бы возможным использование фактических и потенциальных возможностей каждого младшего школьника в классно-урочной системе обучения.

Решение этой практической задачи связано с последовательной реализацией дифференцированного подхода в обучении младших школьников.

Следовательно, дифференциацию следует рассматривать с нескольких точек зрения:

- процесса обучения (отбор форм, методов и приемов обучения);
- содержания образования (создание учебных планов, программ, учебной литературы и составления заданий, предъявляемых учащимся);
- построения школьной системы (формирование различных типов школ и классов).

Современными исследователями выделяются несколько типов дифференциации обучения [1-2].

Внешняя дифференциация характеризуется:

- созданием однородных групп учащихся по способностям, интересам, склонностям;
- организацией в этих группах однородной среды, предметно и социально жестко ориентированной (изучение отдельных предметов, их циклов, ориентация на подготовку в вуз с гарантией поступления в него и т.п.).

Внутренней дифференциации, в отличие от внешней, присущи следующие черты: создание смешанных (разнородных) классов, где детей изначально не разделяют по способностям; учет индивидуально-типологических особенностей детей осуществляется в специально созданных группах внутри класса; разделение на группы может быть явным или неявным, состав групп меняется в зависимости от поставленной учебной задачи.

Теперь необходимо более подробно остановиться на уровневой дифференциации, т.к. она наиболее часто используется учителем на уроке. Дифференциация по уровню умственного развития

не получает в современной дидактике однозначной оценки, так как в ней имеются наряду с положительными и некоторые отрицательные аспекты.

Положительные показатели уровневой дифференциации связаны с: исключением нецелесообразной «уровниловки» и усреднения обучающихся, появлением у педагога возможности для поддержки менее успешных учащихся, отсутствием в классе отстающих учащихся, появлением возможности эффективной работы с трудными учащимися, недостаточно адаптированными к школьным правилам, желанием наиболее успешных учащихся быстрее и глубже продвигаться в обучении, повышением уровня мотивации учения в сильных группах, изменением у обучающихся уровня «Я - концепции»: наиболее успешные - утверждают в своих способностях, наименее успешные - получают возможность почувствовать успех и радость учения, и еще, что очень важно, постепенно преодолевать комплекс неполноценности [4].

Однако, наряду с положительными аспектами авторами выделяются и негативные стороны уровневой дифференциации, о которых учителю следует помнить при ее реализации, а именно:

- наименее успешные обучающиеся не имеют возможности взаимодействовать с наиболее успешными и получать от них помощь и поддержку;

- открытый перевод учащихся в группы наименее успешных обучающихся воспринимается школьниками как унижение их достоинства;

- несовершенство диагностики приводит порой к тому, что в ряд наименее успешных определяются школьники с неординарными способностями;

- снижается уровень «Я - концепции», в группах наиболее успешных обучающихся возникает ощущение (иллюзия) исключительности, формируется групповой эгоизм;

- в группах наименее успешных обучающихся снижается самооценка, развивается установка невозможность преодоления своей слабой успеваемости;

- снижается уровень мотивации учения в группах наименее успешных обучающихся;

- в процессе перегруппировки обучающихся может нарушиться целостность классного коллектива [1, с.128].

Для использования положительных показателей и устранения негативного влияния деления класса на группы учитель должен грамотно, профессионально подойти к процессу дифференциации.

Таким образом, дифференциация обучения - это система обучения, которая направлена на создание оптимальных условий для выявления задатков, развития интересов и способностей, характеризующаяся формированием групп учащихся, сходных по какому-либо комплексу качеств, среди которых основными являются обучаемость и обученность.

Литература:

1. Рабунский Е.С. Дифференцированный подход в процессе обучения младших школьников. - М., 2015. – 148 с.

2. Унт И.Э. Индивидуализация и дифференциация обучения. - Педагогика, 2010. – 144 с.

3. Джексембекова М.И. Основные тенденции теории и практики решения проблем индивидуализации и дифференциации процесса обучения. – 2016. - №4. – С.118-121.

4. Биналиева А. Дифференцированное обучение слабоуспевающих детей // Преподавание психологии в школах и вузах. – 2018. – №4. – С.18-19.

Вурц О.В.

КГУ «Школа-лицей №20» г. Темиртау

ФОРМИРОВАНИЕ ВЫЧИСЛИТЕЛЬНЫХ НАВЫКОВ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье исследуется систематически организованная вычислительная деятельность, которая способствует совершенствованию вычислительных навыков младших школьников. Автор убежден, что содержание заданий для устного счета должно соответствовать учебной программе и возрастным особенностям учащихся, а их количество – быть достаточным для отработки навыков на уровне автоматизма, но разумным, чтобы не перенапрягать младших школьников.

Ключевые слова: образование, начальное образование, педагогика, навыки.

Учителя начальной школы последовательно, в рамках своих педагогических обязанностей реализуют план подготовки в стенах школы выпускника начальной школы с такими

востребованными качествами как социальная ответственность, любовь к родине, уважение к старшим, креативность. При этом акцент основной цели обучения в начальной школе Республики Казахстан перенесен с формирования предметных знаний, умений и навыков на формирование учебных умений, в первую очередь на развитие самостоятельности учащихся. В Государственном общеобязательном стандарте нового поколения главными перестали быть знания, умения и навыки. Вместо них акцент сделан на результат обучения, понимаемый как умение учиться самостоятельно. Таким образом, учащиеся начальных классов приучаются делать открытия. Учащимся предложено стать исследователями – «новыми» Пифагорами, Евклидами, Аль-Фараби и Эйнштейнами с самых ранних лет.

Образовательная среда значительно трансформирована информационными и коммуникационными технологиями, что позволяет не только пользоваться наукой и математикой, но и способствовать личному развитию младших школьников. Они переходят от пассивной роли к активной, выполняют разные задачи, обретают уверенность в себе и развивают свою автономию. Формирование вычислительных навыков становится одной из ступеней к цели – формирования вычислительного мышления, становящегося частью учебной программы с первых школьных лет. Таким образом, преодолеваются образовательные проблемы ИКТ в образовании как основного элемента будущей социальной трансформации, решаются проблемы использования вычислительных устройств и приборов, ЭВМ в начальной школе.

Проблема соотношения навыков и умений по-разному оценивается педагогами и психологами. Применение знаний, умений и навыков до перехода к обновленному содержанию образования считалось важнейшим.

Наиболее известны работы об интериоризации (П.Я.Гальперина и Д.Б. Эльконина), о системе формирования вычислительных навыков (М.А.Бантова и ее последователи М.В.Дубовой, В.Ф.Ефимова, Л.И.Черновой), о становлении школьника как субъекта целостного педагогического процесса (ЦПП) (Г.Е. Алимухамбетова, Н.Н. Хан и др.), о мотивационной сфере учения (Т.А. Каражигитова), о формировании самооценки и самоконтроля учащихся (Т.С.Буркитбаева, К.Садуакаскызы, А.М.Сембаевой, Н.Н.Радченко), о познавательной деятельности школьников (Г.Е. Альмухамбетова).

Анализ изученной литературы позволяет судить о том, что и казахстанскими учеными также исследовалась проблема подготовки учителей начальных классов (Р.К.Бекмагамбетова, У.М.Абдигапбарова, А.С.Магауова, Э.Уайдуллакызы и другие); отдельные аспекты деятельности учителя, направленные на формирование учебно-познавательных умений учащихся (М.И. Есенова), к управлению познавательной деятельностью учащихся (Ж.Ж.Айттаева, О.В.Корягина), к реализации индивидуального подхода в обучении школьников (А.Н.Сулейменова), к формированию познавательной самостоятельности и интереса (С.С.Жумашева, Н.И.Виноградова). Определенный интерес представляют относительно новые идеи о доступе к образованиям и знаниям (J.M. Wing, A. Serrano, E. Martinez).

Формирование вычислительных навыков у младших школьников (формирование ВН МШ) предусмотрено в системе целей обучения в рамках Закона Республики Казахстан «Об образовании» [2], Постановления Правительства Республики Казахстан «Об утверждении национального проекта «Качественное образование «Образованная нация»» от 12 октября 2021 года № 726 [3], Приказа Министра образования и науки Республики Казахстан от 3 августа 2022 года №348 [4], ТУП по предмету «Математика» для 1-4 классов уровня начального образования [5]. Задача реализуется на занятиях учебного предмета «Математика», а также в рамках осуществления межпредметных связей с другими предметами, преподаваемыми в начальных классах.

Распространение электронных средств в большинстве своем облегчает и процесс решения многих математических примеров, упражнений и задач. Использование компьютерных технологий, несомненно, уменьшает значимость навыков письменного и устного счета. Но ошибочно полагать, что задача формирования вычислительных навыков (далее по тексту – ФВН) в процессе обучения младших школьников (далее – МШ) на уроках математики отодвинулась на второй план. Умение пользоваться вычислительной техникой требует определенной степени знаний и определенных качеств вычислительных умений, а, следовательно, требования к уровню вычислительной культуры в настоящее время только возрастает.

Известны многие ученые, кто исследовал проблему. Это педагоги - Бантова М.А., Моро М.И., Истомина Н.Б., Царева С.Е., Белошистая А.В. и др.

Вычислительным приемам и навыкам (далее - ВП и Н) придается большое значение. Аналогично оцениваются устные вычислительные приемы (далее - УВП), направленные на ФВН, так

как они улучшают способности мышления. Назовем чаще всего указываемые. Это критичность, вариативность, производительность и т.д. А.И. Гольденберг в «Беседах о числе» подчеркивал, что УВП носят творческий характер, а письменные - ограниченный. [6].

Все исследования прямо влияли на методику обучения математике. После этого методики нашли отражение в пособиях и учебниках. Отметим весомый вклад Бантовой М.А. Она сосредоточилась на анализе качества ФВН [7]. Ее последователи – Моро М.И. [8], Истомина Н.Б. [9]. Они всесторонне и объемно представили методику работы с вычислительными приемами (далее – ВыП), проанализировали методические приемы.

Каждое исследование улучшило методику ФВН и понимания ВП и Н. Эти педагоги подчёркивали, что критически ценно: 1) развивать культуру устного счета (далее - КУС) по причине того, что она считается малозначимой и над ней мало работают; 2) стремиться преодолеть снижение качества формирования ВН МШ.

В стандарте начального образования указаны множество требований к результатам обучения «Математике» в начальной школе [4].

Мы представили их структурно-графически в виде схемы (Схема 1). Он демонстрирует требования к результатам обучения предмету «Математика» на уровне демонстрации вычислительных навыков.

Под вычислительной культурой обучающихся педагог-исследователь Ивашова О.А. обозначает учебную вычислительную деятельность (далее по тексту – УВД).

Она формирует ВН МШ, позволяет развивать мыслительную деятельность обучающегося. Это происходит в процессе сознательного приобретения его содержания (знаний, навыков и умений математического и общекультурного характера). Процесс планируется и реализуется в соответствии с социальными условиями и культурными характеристиками, требуемыми обществом. [10].

Когда педагог формирует ВН МШ, то достоверный вывод возможен только на основе демонстрации обучающимися готовности обдуманно производить устные и письменные вычисления, и пошагово показать свое соответствие требованиям, обозначенным на Рисунке 1.

Прочное и осознанное владение вычислительными приемами, знание и применение законов арифметических действий, использование рациональных, обоснованных приемов вычисления, сформированность точного, сжатого, доказательного логически выстроенного речевого и письменного объяснения расчетов и многие другие навыки, формируемые на уроках математики в начальной школе, характеризуют вычислительную культуру школьников. Одним из условий успешного становления вычислительной культуры учащихся является целенаправленная деятельность по отработке вычислительных навыков.

Формирование прочных ВУ и ВН МШ является основной задачей начального курса математики. Это верно, потому что ВН необходимы как при изучении школьных дисциплин (таких как химия, физика, информатика, алгебра и геометрия), так и в практической жизни человека. Это сложный и продолжительный процесс, эффективность которого зависит от учета индивидуальных и возрастных особенностей младшего школьника, степени его подготовки к усвоению новых умений и навыков, а также от уровня организации вычислительной деятельности учителем на уроках математики.

Литература:

1. Послание Президента Республики Казахстан, лидера нации Н.А.Назарбаева к народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства.
2. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III. «Казахстанская правда» от 15 августа 2007 года N 127 (25372) Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2007 г., N 20 (2501), ст. 151 [Электрон. ресурс]. - 2023 - URL: <http://zan.gov.kz/client/#!/doc/34652/rus> (дата обращения: 10.01.2023)
3. Постановление Правительства Республики Казахстан «Об утверждении национального проекта «Качественное образование «Образованная нация»» от 12 октября 2021 года № 726 [Электрон. ресурс]. - 2023 - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000726> (дата обращения: 09.01.2023)
4. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 5 августа 2023 года № 29031 [Электрон. ресурс]. - 2023 - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031#z1165> (дата обращения: 09.01.2023)
5. Типовые учебные программы по общеобразовательным предметам, утвержденные приказом министра образования и науки Республики Казахстан «Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам, курсам по выбору и факультативам для общеобразовательных организаций» от 3 апреля 2013 года № 115. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 10 апреля 2013 года № 8424. Официально опубликован газета «Казахстанская правда» от 12.06.2013 года № 198-199 (27472-27473)
6. Гольденберг А.И. Беседы по счислению [Текст]: пособ. нач. школы / под ре. Д.Л.Волковского. - Москва-Петроград: ГИЗ, 2019. - 178 с.
7. Бантова М.А «Ошибки учащихся в вычислениях и их предупреждения» «Начальная школа» 1982 г., №8 с.35-43
8. Моро М.И. Методика обучения математике в 1-3 классах [Текст]: пособие для учителя / М.И.Моро. А.М.Пышкало. - М.: Просвещение, 2020. – 336 с.
9. Истомина Н.Б. Методика обучения математике в начальных классах [Текст]: учеб. пособие / Н.Б.Истомина. - 7-е изд., стер. - М.: Издат. Центр «Академия», 2020. -288 с.
10. Истомина Н. Б. Методика обучения математике в начальных классах: Учебное пособие для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений. - 8-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2018.

Гаммер И.Г.

**ГУ «Школа -интернат для детей из многодетных
и малообеспеченных семей №4» г. Караганды**

Аубакирова К.Ф.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕУЧЕБНЫХ УМЕНИЙ И НАВЫКОВ ОБУЧАЮЩИХСЯ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация. В статье рассматривается актуальная проблема, связанная с формированием общеучебных умений и навыков младших школьников, которые определяют успешность процесса учения, а также качество образования выпускников школы и результативность системы обучения в целом.

Ключевые слова: формирование, учебная деятельность, учебные действия, умения и навыки, общеучебные умения и навыки.

В Концепции развития образования Республики Казахстан на 2022 – 2026 годы подчеркивается необходимость ориентации образования не только на формирование у обучающихся определенной суммы знаний, но и на развитие личности, ее познавательных и созидательных способностей. Сегодня деятельность педагогических коллективов общеобразовательных школ должна быть направлена на формирование целостной системы универсальных знаний, умений и навыков, а также самостоятельной деятельности и личной ответственности обучающихся, то есть на развитие ключевых компетенций, определяющих качество современного образования» [1].

Демократические преобразования, которые произошли в нашем обществе и в образовании за последнее десятилетие, дали возможность осуществлять плюралистический подход к формулировке целей, содержания и методов обучения в начальной школе. Однако, пересмотр взглядов на предметные знания и умения ни в коей мере не уменьшает их роль в учебной деятельности младшего школьника, здесь речь идёт о том, что из целей образования они становятся средством и результатом педагогического процесса.

Безусловно, задачи, связанные с формированием различных знаний, практических умений и навыков, особенно общеучебных, очень значимы для начальной школы, но мы должны понимать и учитывать, что их решение должно способствовать развитию личности школьников с учётом их возрастных возможностей [2].

Необходимо подчеркнуть, что формирование общеучебных умений и навыков является:

- специальной педагогической задачей;

- одним из приоритетов современного начального образования, предопределяющим успешность всего последующего обучения.

Необходимо подчеркнуть, что история возникновения понятий «умения» и «навыки» уходит в прошлое. С начала восемнадцатого века ученые и педагоги-практики искали пути успешного их развития.

Проблему эффективного формирования учебной деятельности школьника можно отнести к числу вечных проблем педагогики, ее решение, как правило, определяет успешность процесса учения, качество образования выпускников школ и результативность той или иной системы обучения.

Особую актуальность, данная проблема приобретает применительно к начальной школе.

Вместе с тем, несмотря на то, что вопросами формирования общеучебных умений и навыков в педагогической науке и образовательной практике занимаются не одно десятилетие, до сих пор главный недостаток современного образования, в том числе и начального, связывают с неумением школьников учиться [4].

Современная педагогическая наука и практика подтверждают важное значение развития и совершенствования общеучебных умений и навыков для эффективного обучения младших школьников.

Изучением вопросов общеучебных умений и навыков и их классификации, а также разработкой методики их формирования занимались такие исследователи, как Ю.К. Бабанский, Н.Ф. Талызина, П.П. Гальперин, А.А. Бобров, С.Г. Воровщиков, А.К. Громцева, Е.В. Ковалева, Н. А. Лошкарева, В.Ф. Паламарчук, Д.В. Татьянченко, А.В. Усова, Т.И. Шамова и др. [2-4].

Особенности формирования общеучебных умений и навыков в различных системах обучения рассматриваются в научных трудах В.В. Давыдова, Л.В. Занкова, В.В. Репкина, Г.А. Цукермана, Г.Д. Кирилова, Д.Б. Эльконина и др. [5].

Анализ исследований вышеназванных ученых и педагогов показывает, что существует несколько подходов к определению сущности понятий «общеучебные умения и навыков» и их формированию в процессе обучения младших школьников.

Так, В.И. Орлов полагает, что усвоенные обучающимися знания служат основой развития умений и навыков, в современной психологии «умения» обозначают владение сложной системой действий.

Мы опираемся на авторитетное мнение А.А. Смирнова и А.Н.Леонтьева [6], которые рассматривают логику развития общеучебных умений и навыков таким образом:

- выполнение школьником внешних действий, овладение структурой учебной деятельности,
- формирование умений и навыков самообразования школьника.

Наряду с этим, в рамках теории учебной деятельности сложилась теория поэтапного формирования умственных действий П.Я. Гальперина, которая помогает определить этапы формирования учебных действий в процессе обучения [3].

«Учебная деятельность формируется в процессе обучения под руководством учителя», - утверждает в своих научных работах Д.Б. Эльконин [5].

В научных трудах В.В. Давыдова, В.И. Слободчикова, Г.А. Цукерман формирование общеучебных умений и навыков рассматривается как важная часть деятельности педагогов и как компонент формирования учебных действий школьников. [17]. Ученые считают, что нужно так спроектировать учебную деятельность младших школьников, способствующую формированию новообразований, чтобы потом они стали действительными умениями и навыками учиться самостоятельно.

Дальнейший анализ многочисленных исследований позволил нам сделать вывод о том, что различные виды общеучебных умений и навыков не существуют обособленно друг от друга и уровень их развития зависит от особенностей организации процесса обучения, а также от уровня развития познавательных способностей младших школьников.

Во многих авторитетных источниках совершенно справедливо утверждается, что главная задача учителя – научить учеников учиться, а не давать им готовые знания, т.к. человек, способный самостоятельно добывать их, всегда найдет свое место в жизни, сможет быть хорошим специалистом в постоянно меняющихся экономических и социальных условиях. А умение учиться обеспечивается сформированными соответствующему школьному возрасту общеучебными умениями и навыками [2-6].

Сформированность общеучебных умений и навыков является одним из главных приоритетов повышения качества образования, так как то, что познается ребенком в младшем школьном возрасте, остается в памяти на всю жизнь.

В новых образовательных стандартах начального образования формированию общеучебных умений и навыков, а также различным способам учебной деятельности уделено особое внимание: они выделены в отдельный блок как на уровне содержания, так и на уровне требований к уровню подготовки учащихся, заканчивающих начальную школу.

Следовательно, общеучебные умения и навыки являются для одних учащихся единственной возможностью дотянуться до стандарта, а для других эффективным инструментом раскрытия своих способностей и дарований [5, с.118].

В современном обществе повышаются требования к уровню общего образования человека, поэтому очень часто при нормальном уровне развития интеллектуальной сферы ребенок много времени тратит на выполнение какого-либо задания, с трудом усваивает новый материал, интеллектуально пассивен.

Именно поэтому задача школы состоит не только в сообщении обучающемуся системы научных знаний об окружающей действительности, но и в развитии у них общеучебных умений и навыков, так как их сформированность повышает уровень самостоятельности обучающихся и эффективность процесса учения в целом [3, с.182].

В настоящее время в УВП младшей школы четко обозначилась проблема, связанная во следующим противоречием:

- с одной стороны, с широким внедрением развивающего проблемного обучения возросло количество творчески мыслящих учеников, способных создавать собственный интеллектуальный продукт в виде результатов учебных исследований в проектной деятельности;
- с другой стороны, количество слабо успевающих школьников остается прежним, а количество детей, нуждающихся в специальном коррекционном образовании, возрастает с каждым годом.

Традиционную систему образования достаточно часто критиковали, как исключительно «знаниевую», призывали перейти к деятельностному, проблемному, исследовательскому подходу в обучении. В создавшейся ситуации возникает опасность, что учитель, заботясь исключительно о развитии обучающихся, не в полной мере оперирует к формированию знаний и развитию на их основе практических умений и навыков, как устаревшим атрибутам «советской школы». Между тем, как справедливо заметил П. Блонский, «пустая голова не рассуждает», то есть знания являются одним из главных факторов развития личности.

И сегодня, как никогда, необходимо осознать:

- во-первых, не все дети способны учиться сознательно, активно и самостоятельно;
- во-вторых, далеко не все дети могут учиться на одинаково высоком уровне теоретического обобщения;
- в-третьих, не нужно разрушать устоявшуюся классно-урочную систему, а постараться найти пути повышения эффективности школьного урока [5].

Таким образом, в самом широком смысле общеучебные действия означают умение учить себя, а также способность обучающихся преодолевать собственную ограниченность в учебной деятельности. При этом, учебная деятельность остается основной и главной деятельностью младших школьников, в которой развивается способность к целенаправленному и сознательному усвоению знаний, умений, обеспечивающих развитие общеучебных умений и соответствующих автоматизированных действий. В настоящее время в учебных программах начальной школы регламентируется формирование учебной самостоятельности младших школьников и развитие у них умений учиться.

Итогом обучения в младшей школе должно стать такое состояние обучающихся, которое выражается словами: «умею, хочу и буду учиться», и достигается в результате взаимодействия и кропотливого труда всех субъектов педагогического процесса младшей школы.

Литература:

1. Концепция развития образования Республики Казахстан на 2022 – 2026 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 24 ноября 2022 года № 941.
2. Бабанский Ю.К. Педагогика. М., 1988. – 218 с.
3. Талызина Н.Ф. Гальперин П.Я. Формирование умственных действий. Хрестоматия по общей психологии: Психология мышления. – М.: МГУ. - 2001. – 420 с.
4. Татьяначенко Д.В., Воровщиков С.Г. Общеучебные умения как объект управления образовательным процессом // Завуч. № 7 - 2000. – С. 119-130.
5. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника // Избр. психол. тр. – М. – Воронеж. - 2005. – 231с.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М., 1987. - 304 с.

Гольцверт А.Д.
КГУ «Школа-лицей №20» г. Темиртау

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ОБЩЕНИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация. Осуществление целенаправленной культурной и пропедевтической подготовки обучающихся обосновывает актуальность выбранной темы статьи. В статье раскрываются особенности теории формирования культуры и навыков общения обучающихся (в том числе начальной школы). Предлагаются вопросы, представляющие значимый интерес для педагогов, которые на практике продолжают изучать формирование навыков общения обучающихся в учебно-воспитательном процессе начальной школы.

Ключевые слова: образование, начальное образование, воспитание, педагогика.

Отметим, что словосочетание «культура общения младшего школьника» по сегодняшний день имеет неоднозначное толкование и продолжает активно исследоваться философами, психологами, педагогами, филологами и многими другими.

В образовательных программах имеется укоренившееся противоречие между задачей формировать общение обучающихся начальных классов во время и вне уроков и дефицитом глубоко и всесторонне разработанных методических рекомендаций по данному направлению учебно-воспитательной работы педагогов начальной школы. Так, например, в учебно-методических рекомендациях, разработанных Национальной академией образования имени Ы.Алтынсарина и размещенных на портале этой организации не нашлось методической рекомендации, прямо рассматривающей процесс внеурочной работы педагога или обучающегося в школе, направленной на формирование и развитие культуры общения. Между тем, формирование культуры общения младших школьников предусмотрено в системе целей обучения в рамках Закона Республики Казахстан «Об образовании» [2], Постановления Правительства Республики Казахстан «Об утверждении национального проекта «Качественное образование «Образованная нация»» от 12 октября 2021 года №726 [3], Государственного общеобязательного стандарта начального образования, утвержденного постановлением Приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 3 августа 2022 года №348 [4], Типовых учебных программ по соответствующим предметам для 1-4 классов уровня начального образования [5]. Задача формирования культуры общения относится к результатам освоения образовательной области «Физическая культура» (реализуется в учебном предмете «Физическая культура»), образовательной области «Язык и литература» (реализуется в учебных предметах «Казахский язык/Русский язык/Родной язык, Литературное чтение») и образовательной области «Человек и общество» (реализуется в учебных предметах «Познание мира», «Самопознание»).

Культура общения – многогранное понятие. Но прежде, чем мы приступим к исследованию множества подходов сущности, содержания и основных аспектов изучения формирования культуры

и навыков общения считаем необходимым акцентировать внимание на том, как это выделено в государственных общеобязательных стандартах образования Республики Казахстан.

Объективно опираясь в рамках этого исследования на основные документы образования Республики Казахстан, отметим, что прежде всего в стандартах образования представлены определенные требования и формы того, как формируется и оценивается качество общения и культура общения обучающегося, в том числе младшего школьника.

Во-первых, культура общения предполагает развитие социальных навыков и раннюю социализацию ребенка. При этом, «социальные навыки – способы и приемы социального взаимодействия, которыми ребенок овладевает в дошкольном возрасте, а социализация – процесс вхождения ребенка в социальную среду через овладение знаниями, умениями и навыками, нормами, правилами, необходимыми для полноценной жизни в обществе» [6].

В современной педагогической литературе имеют место подчас противоречивые взгляды на само понятие «коммуникация». Например, в одном из словарей общение определено как взаимодействие двух или более людей, при котором (цитата): «они производят взаимный обмен содержательными сообщениями с целью координации и объединения своих усилий» и построения взаимоотношений. Общение – это не только действие, но скорее взаимодействие, которое происходит при взаимной деятельности участников. Стороны, участвующие в общении, выступают в его процессе не как биологический объект, но являются личностями, обладающими волей, мировоззрением и убеждениями, действующими в рамках внутренних и внешних рамок дозволенности отношением к сторонам общения. Ориентация на нормативно определённую деятельность и отношение другого является основной чертой общения.

Раннее развитие предполагает осуществление комплекса мер, направленных на физическое, интеллектуальное и эмоциональное и развитие ребенка от рождения до трех лет в условиях предметно-пространственной развивающей среды, соблюдения режима дня, ухода, направленных на достижение результата обучения – некоторого вполне конкретно оцениваемого показателя уровня развития ребенка.

При этом каждый обучающийся обладает характеристикой «навыки самообучения» – навыки, накопленные ребенком самостоятельно и под руководством взрослых для познания окружающей среды и успешной подготовки к обучению в школе. Дети, которые не выдерживают требований государственного общеобязательного стандарта дошкольного воспитания и обучения и не демонстрируют достижения, в отношении четко определенных явных показателей приобретают временно статус «дети с особыми образовательными потребностями». Они – дети, которые испытывают постоянные или временные трудности в получении образования, обусловленные здоровьем, нуждающиеся в специальных, общеобразовательных учебных программах и образовательных программах дополнительного образования.

Таким образом для того, чтобы ребенок получил возможность продолжить образование в начальной школе, он должен приобрести и продемонстрировать перечень умений и навыков от рождения до приема в первый класс.

Следует обозначить, что «начальная школа – организация образования, реализующая общеобразовательные учебные программы начального образования, а также учебные программы дополнительного образования обучающихся и воспитанников» [7].

Исследуемое нами в рамках этой работы формирование культуры общения младших школьников относится к результатам освоения сразу нескольких образовательных областей начального образования: «Физическая культура» (реализуется в учебном предмете «Физическая культура»), образовательной области «Язык и литература» (реализуется в учебных предметах «Казахский язык/Русский язык/Родной язык, Литературное чтение») и образовательной области «Человек и общество» (реализуется в учебных предметах «Познание мира», «Самопознание»).

Так, например, содержание предмета «Физическая культура» направлено на «формирование культуры общения со сверстниками в условиях учебной, игровой и соревновательной деятельности» [4]. Также результаты формирования культуры общения по завершении начального образования по образовательной области «Язык и литература» в рамках предметов «Казахский язык/Русский язык/Родной язык, Литературное чтение» подразумевают, что младший школьник «используя различные приемы речевого общения; анализирует представления о духовно-нравственных ценностях на основе прочитанной, услышанной информации»; «понимает смысл ... материала, актуального для социально-бытовой и социально-культурной сфер общения»; понимает значение стиля речи привязывая его в контексте «ситуации общения, места общения и участников общения»;

«участвует в диалоге, выражая свое коммуникативное намерение в разных речевых ситуациях социально-бытовой и социально-культурной сфер общения» [4].

Другим аспектом формируемой культуры общения становятся результаты, которые должен демонстрировать младший школьник по образовательной области «Человек и общество». Младший школьник в рамках этой образовательной области: «знает ... правила позитивного и дружеского общения, правила этикета, права и обязанности школьника»; «применяет ... правила общения для поддержания позитивных, дружеских взаимоотношений в семье и коллективе» [4].

Итак, проведя краткое исследование того, как требования к формированию культуры общения младшего школьника отражены в главных нормативных образовательных документах Республики Казахстан мы имеем возможность сравнить их, проанализировав социально-психологический, лингвистический, культурологический, теоретический, педагогический подходы.

Возьмем за отправную точку определение коммуникации: «Общение, коммуникация – это социальное взаимодействие с целью преобразования социального опыта, культурного наследия и организации совместной деятельности» [8].

Отметим, что в этом дефиниции (как и в других дефинициях, данных в современной педагогической науке) термины «культура» и «коммуникация» считаются связными. Поэтому важен социальный, философский подход к термину «культура», который относится к природе общества, нравственной основе и направленности человека. Коммуникация известна как «феномен и культурная форма» [9], «общее условие человеческого существования» [10]. Проблему формирования культуры и навыков общения младших школьников исследовали многие педагоги.

В Казахстане: Г.Е. Алимухамбетова, Н.Н. Хан, Ж.И. Намазбаева, Т.А. Каражигитова, С.Т. Мухамбетжанова, К.К. Жампеисова, И.М. Кузьменко, А.К. Аренова, Е.В. Чердынцева, Н.Б. Жиенбаева, Т.А. Кокумбаева, Ж.А. Жусупова, Л.Е. Агеева, Л.А. Куранбаева, Р.К. Бекмагамбетова, У.М. Абдигапбарова, А.С. Магауова.

В России: П.Ф. Каптерев, Я. Корчак, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский, К.Д. Ушинский, М.М. Бахтин, В.С., Библер, С.Н., А.А. Леонтьев, Б.Ф. Ломов, Н.Н. Обозов, Иконникова, И.А. Ильева, М.С. Каган, Ушинский К.Д., Выготский Л.С. и др.

Развитие системы образования связано с изменением государственных стандартов образования, документов им подчиняющимся. Существенно увеличилась роль образовательных программ, подразумевающих овладение обучающимися ожидаемыми результатами обучения. Продолжающийся поступательный прогресс вносит значимый вклад в развитие культуры и облегчает работу с информацией, требуя вместе с тем качественного ее осмысления и использования не только индивидуально, но для общих целей взаимодействующих групп людей. Это повлекло за собой возросшие требования к уровню формирования коммуникативных умений подрастающего поколения.

Внедрение государственных общеобязательных стандартов образования всех уровней образования значительно модернизирует процесс формирования культуры общения обучающихся. В них определены требования к содержанию образования с ориентиром на результаты обучения.

В аспекте нашей работы отметим, что для младших школьников в рамках государственного общеобязательного стандарта начального образования заявлены ожидаемые результаты обучения. К ним относятся результаты приобретения умений и навыков сотрудничества, организованного посредством педагогических ситуаций в процессе получения образования. Обучающиеся должны уметь не создавать конфликтов и демонстрировать стремление к поиску приемлемых для участников образовательной группы решений, которые приводят к разрешению возникающих возможных противоречий и вызовов, проблемных ситуаций. Обучающиеся должны научиться слушать и поддерживать диалог, искать пути решения учебных задач, вырабатывать совместные решения и многое другое.

Литература:

1. Послание Президента Республики Казахстан, Елбасы, Лидера нации Н.А. Назарбаева к народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства.

2. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года №319-III. «Казахстанская правда» от 15 августа 2007 года N 127 (25372) Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2007 г., N 20 (2501), ст. 151 [Электрон. ресурс]. - 2023 - URL: <http://zan.gov.kz/client/#!/doc/34652/rus> (дата обращения: 12.01.2023)

3. Постановление Правительства Республики Казахстан «Об утверждении национального проекта «Качественное образование «Образованная нация»» от 12 октября 2021 года № 726 [Электрон. ресурс]. - 2023 - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000726> (дата обращения: 19.01.2023)
4. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 5 августа 2022 года № 29031 [Электрон. ресурс]. - 2022 - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031#z1165> (дата обращения: 19.01.2022)
5. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан «Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам, курсам по выбору и факультативам для общеобразовательных организаций» (приказ МОН РК от 3 апреля 2013 года № 115 [Электрон. ресурс]. - 2022 - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1300008424> (дата обращения: 18.01.2023);
6. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения, утвержденный постановлением Приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604. [Электрон. ресурс]. - 2022 - URL: <http://zan.gov.kz/client/#!/doc/125647/rus> (дата обращения: 19.01.2023)
7. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан «Об утверждении Типовых правил деятельности организаций образования соответствующих типов и видов» от 30 октября 2018 года № 595. - 2023 - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017657> дата обращения: 12.01.2023)
8. Еникеев М. И. Общая и социальная психология. Учебник для вузов.– М.: Издательская группа НОРМА–ИНФРА • М, 2009. - 624 с.
9. Ильяева И.А. Культура общения: Опыт анализа: М.: 1991. - 480 с. 80. Ингекамп К. Педагогическая диагностика: Пер. с нем.
10. Каган, М.С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений / М.С.Каган. - М. : Политиздат, 192018. - 319 с.

Гранкина А.К.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. Современное общество в Республике Казахстан формулирует новые требования к образованию в целом. Одной из задач является формирование функциональной грамотности. Формирование функциональной грамотности, это процесс, который требует применения современных форм и методов обучения. Поэтому в данном направлении ведется активная работа по внедрению обновленных учебных ресурсов, направленных на развитие исследовательских навыков, критического и творческого мышления.

Ключевые слова: грамотность, функциональная грамотность, начальная школа, формирование функциональной грамотности, младший школьник.

Содержание образования в Республике Казахстан направлено на формирование у учащихся функциональной грамотности. Процесс развития функциональной грамотности реализуется через систему целей обучения и деятельность на уроках. Однако, на основании изучения данной темы, все еще наблюдается недостаточный уровень профессиональных компетенций педагогов по реализации целей обучения, отсутствуют навыки составления контекстных заданий, направленных на развитие у учащихся практических навыков и формирование функциональной грамотности. Также отсутствуют учебные ресурсы (сборники задач, банк онлайн-ресурсов, адаптированные уровневые тексты и др.), ориентированные на развитие исследовательских навыков, критического и творческого мышления [1].

Отсюда следует, что формирование функциональной грамотности – это процесс, требующий применения современных организационных форм и методов обучения на уроках. Реализуя данные формы и методы, появится возможность воспитывать инициативную, самостоятельную, творчески мыслящую личность. Функциональная грамотность выступает в качестве индикатора общественного благополучия.

В современных условиях интеграции образования возникла потребность человека вступать в отношения с внешней средой, быстро адаптироваться и функционировать в ней. Поэтому существует необходимость закладывать основы функциональной грамотности уже в начальной школе [2].

Формирование функциональной грамотности повышает у младшего школьника инициативность, гибкость и оригинальность мышления, способность к самостоятельному добыванию знаний с опорой на предыдущий опыт. Функциональная грамотность – рассматривается как способ личности использовать все постоянно приобретаемые в жизни знания, умения и навыки для решения жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности.

В соответствии с изложенным, концепция развития образования Республики Казахстан до 2026 года определила новую траекторию современного образования с ориентиром на обучающегося, его потребности и желания. Так как исследования показали, что чрезмерная загруженность младших школьников негативно влияет на их психологическое здоровье. Период пандемии сформировал запрос современного общества к системе образования с позиции приоритета вопросов нравственности, права и морали.

Поэтому ориентиром системы образования на ближайшие пять лет определяют создание в организациях образования условий для того, чтобы не только поднимать уровень образованности человека, но и создать атмосферу, которая будет способствовать формированию высоконравственной и всесторонне развитой личности, обладающей ключевыми компетенциями выпускника, способного реализовать творческий потенциал в динамичных социально-экономических условиях, как в собственных жизненных интересах, так и в интересах казахстанского общества [1]. Дальнейшая политика развития образования будет реализовываться в условиях синхронизированной системы государственного планирования. Концепция будет учитывать долгосрочные цели и направления развития страны, заданные Стратегией «Казахстан-2050» и базироваться на инициативах Национального плана развития Республики Казахстан до 2025 года в рамках общенационального приоритета «3. Качественное образование». Также в Концепции будут учтены меры по реализации Посланий Главы государства народу Казахстана, Предвыборной программы партии Nur Otan «Путь перемен: достойную жизнь каждому!», программной статьи Елбасы по модернизации общественного сознания «Рухани жаңғыру» и «Семь граней Великой степи».

Реализация политики развития образования нацелена на обеспечение доступности и инклюзивности, повышение качества образования на всех уровнях, развитие функциональной грамотности, обеспечение непрерывного образования и подготовку кадров, отвечающих как текущим запросам рынка труда, так и будущей экономики [1].

Определение сущности функциональной грамотности состоит в способности личности самостоятельно осуществлять деятельность учения, а также применять все постоянно приобретаемые в жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений [3].

Также составляющими функциональной грамотности являются умения (ключевые компетенции или универсальные учебные действия) определённого типа, основанные на прочных знаниях, а именно: организационные, интеллектуальные, оценочные и коммуникативные. В образовательном процессе они могут быть приобретены учеником, если соблюдены следующие условия:

- обучение носит деятельностный характер;
- учебный процесс ориентирован на развитие самостоятельности и ответственности ученика за результаты своей деятельности;
- предоставляется возможность для приобретения опыта достижения цели;
- правила аттестации отличаются чёткостью и понятны всем участникам учебного процесса;
- используются продуктивные формы групповой работы;

Поэтому для обеспечения продуктивности формирования функциональной грамотности младших школьников педагогам рекомендуется применять специальные активные, деятельностные, «субъект субъектные», личностно ориентированные, развивающие образовательные технологии, такие как:

- проблемно диалогическая технология освоения новых знаний, позволяющая формировать организационные, интеллектуальные и другие умения, в том числе умение самостоятельно осуществлять деятельность учения;
- технология формирования читательской деятельности, создающая условия для развития важнейших коммуникативных умений;
- информационная компетентность школьников необходима для качественного освоения всех учебных предметов. Владение компьютерной культурой, формирование информационной

компетенции школьников – необходимое условие включения подрастающего поколения в мировое информационное пространство.

Начальное звено образования - фундамент школьной учебы, ведь именно здесь закладывается основа для формирования личности будущего гражданина.

Понятие «функциональная грамотность» в последнее время приобрело значительную актуальность и новое содержание в связи с разработкой проблемы развития функциональной грамотности.

Развитие функциональной грамотности в начальном образовании является актуальной задачей педагога в настоящее время. Процесс формирования и развития функциональной грамотности средствами учебных предметов начальных классов, исходя из предметных знаний, умений и навыков, осуществляется на основе формирования навыков мышления.

На начальном этапе обучения главное – развивать умение каждого ребенка мыслить с помощью таких логических приемов, как анализ, синтез, сравнение, обобщение, классификация, умозаключение, систематизация, отрицание, ограничение.

Функциональная грамотность – это понятие, которое подразумевает наличие у ребенка способности свободно использовать навыки чтения и письма в целях получения информации из текста, в целях передачи такой информации в реальном общении, общении при помощи текстов и других сообщений, а так же для дальнейшего обучения и получения новой информации при изучении естественных наук и др [4].

Именно в начальной школе закладываются основы функциональной грамотности. Идет интенсивное обучение различным видам речевой деятельности – говорению и слушанию, письму и чтению; формирование приемов математической деятельности у учащихся начальной школы, реализующей компетентный подход в обучении.

На начальном этапе обучения главное – развивать умение каждого ребенка мыслить с помощью таких логических приемов, как анализ, синтез, сравнение, обобщение, классификация, умозаключение, систематизация, отрицание, ограничение.

Таким образом, можно сделать вывод, что от умения учителя правильно организовать урок и грамотно выбрать ту или иную форму проведения занятия зависит во многом эффективность учебного процесса. Нетрадиционные формы проведения уроков дают возможность не только поднять интерес учащихся к изучаемому предмету, но и развивать их творческую самостоятельность, обучать работе с различными источниками знаний. Все предложенные приемы и формы работы рождались постепенно в течение многих лет работы, часть из них заимствована из опыта работы других учителей, часть - из книг, методических пособий.

Литература:

1. Режим доступа: Об утверждении Концепции развития образования Республики Казахстан на 2022 – 2026 годы - ИПС "Әділет" (zan.kz)
2. Результаты международного исследования оценки учебных достижений учащихся 4-х и 8-х классов общеобразовательных школ Казахстана. Национальный отчет. - Астана: НЦОСО, 2013.-237 с.
3. Лютова В. С. Формирование функциональной грамотности учащихся: пути, опыт, перспективы. [Электронный ресурс]– Могилев: 2017. Режим доступа: <https://intolimp.org/publication/formirovaniie-funktsional-noi-ghramotnosti-uchashchikhsia-puti-opytspierspektiv.html?ysclid=ldjqkg8rkz774923630>
4. <https://infourok.ru/soobshenie-s-prezentaciej-funkcionalnaya-gramotnost-v-nachalnyh-klassah-5290232.html>

Демиденко М.Г.
КГУ «Школа-лицей №66» г. Караганда

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье рассматриваются теоретико-методологические основы формирования функциональной грамотности младших школьников. Описаны основные исследования учёных отличительных черт понятия «функциональная грамотность», приводятся определения видов

функциональной грамотности, формируемых на начальной ступени: грамотность чтения, математическая грамотность, естественнонаучная грамотность.

Ключевые слова: функциональная грамотность, мотивация учения, образовательный процесс, проектирование развития, саморазвитие личности.

Ведущей целью системы начального образования, согласно Государственного общеобязательного стандарта начального образования, является: «... создание образовательного пространства, благоприятного для гармоничного становления и развития личности обучающегося, обладающего основами следующих навыков широкого спектра: 1) функционального и творческого применения знаний; 2) критического мышления; 3) проведения исследовательских работ; 4) использования информационно-коммуникационных технологий; 5) применения различных способов коммуникации, в том числе языковых навыков; 6) умения работать в группе и индивидуально» [1]

В качестве первого навыка широкого спектра выделяется функциональное и творческое применение знаний учениками на практике. В связи с этим возникает вопрос, в чём отличие «грамотности» от понятия «функциональной грамотности». Термин «грамотность», введенный в 1957 г. ЮНЕСКО, первоначально определялся как совокупность умений, включающих чтение и письмо, которые применяются в социальном контексте. Иными словами, грамотность – определённый уровень владения навыками чтения и письма, т.е. способность иметь дело с печатным словом (в более современном смысле – это навыки чтения, письма, счёта и работы с документами).

Функциональная грамотность предполагает способность ученика использовать навыки чтения и письма в условиях взаимодействия с социумом (оформить счёт в банке, прочитать инструкцию к купленному музыкальному центру, написать исковое заявление в суд и т.д.), т.е. это тот уровень грамотности, который делает возможным полноценную деятельность индивида в социальном окружении.

Международные исследования PISA, направленные на оценку качества образования в различных странах через диагностику, в том числе, уровня функциональной грамотности учеников выделяют три её составляющих: грамотность в чтении, грамотность в математике, грамотность в области естествознания.

Функциональная грамотность младшего школьника характеризуется следующими показателями:

- готовность успешно взаимодействовать с изменяющимся окружающим миром, используя свои способности для его совершенствования;
- возможность решать различные (в т.ч. нестандартные) учебные и жизненные задачи, обладать сформированными умениями строить алгоритмы основных видов деятельности;
- способность строить социальные отношения в соответствии с нравственно-этическими ценностями социума, правилами партнёрства и сотрудничества;
- совокупность рефлексивных умений, обеспечивающих оценку своей грамотности, стремление к дальнейшему образованию, самообразованию и духовному развитию; умением прогнозировать свое будущее;

Перед учителем в начальной школе стоит колоссальная задача:

- развить мышление: из наглядно-действенного перевести его в абстрактно-логическое;
- развить речь, аналитико-синтетические способности, развить память и внимание, фантазию и воображение, пространственное восприятие;
- развить моторную функцию, способность контролировать свои движения, а также мелкую моторику;
- развить коммуникативные способности, способность общаться, контролировать эмоции, управлять своим поведением.

Решая эти задачи, педагог получает в результате функционально развитую личность.

Для достижения поставленных целей учителя используют следующие педагогические технологии:

- проблемно-диалогическая технология освоения новых знаний;
- технология формирования типа правильной читательской деятельности;
- технология проектной деятельности;
- обучение на основе «учебных ситуаций»;
- уровневая дифференциация обучения;
- информационно-коммуникационные технологии;

-технология оценивания учебных достижений учащихся;

В современной школе сущностью функциональной грамотности становятся не сами знания, а четыре главные способности обучающегося:

- 1) добывать новые знания;
- 2) применять полученные знания на практике;
- 3) оценивать своё знание – незнание;
- 4) стремиться к саморазвитию;

Функциональная грамотность рассматривается как совокупность двух групп компонентов: интегративных и предметных. Предметные компоненты соответствуют предметам учебного плана начальной школы.

К интегративным компонентам относятся коммуникативная, читательская, информационная, социальная грамотность, формирование которых базируется на любом предметном содержании.[2, 50]

Для формирования читательской грамотности очень важно организовать «читательское пространство». Этому способствуют применение следующих эффективных видов работ на уроке:

- проблемно-поисковые ситуации;
- беседы-дискуссии;
- сам задай вопрос;
- личный пример учителя;
- приём устного словесного рисования;
- словарно-стилистическая работа;
- элементы драматизации;

Помимо этого, применение следующих методов и приёмов:

1. «Знаю, узнал, хочу узнать».

Применяется как на стадии объяснения нового материала, так и на стадии закрепления.

2. «Мозговой штурм» позволяет активизировать младших школьников, помочь разрешить проблему, формирует нестандартное мышление. Такая методика не ставит ребёнка в рамки правильных и неправильных ответов. Ученики могут высказывать любое мнение, которое поможет найти выход из затруднительной ситуации.

3. «Уголки» можно использовать на уроках литературного чтения при сопоставлении характеристики героев какого-либо произведения. Класс делится на две группы. Одна группа готовит доказательства положительных качеств героя, используя текст и свой жизненный опыт, другая - отрицательных, подкрепляя свой ответ цитатами из текста. Данный приём используется после чтения всего произведения. В конце урока делается совместный вывод.

4. Приём «Написание творческих работ» хорошо зарекомендовал себя на этапе закрепления изученной темы. Например, детям предлагается написать продолжение понравившегося произведения из раздела или самому написать сказку или стихотворение. Эта работа выполняется детьми, в зависимости от их уровня развития.

5. «Создание викторины».

После изучения темы или нескольких тем дети самостоятельно, пользуясь учебными текстами, готовят вопросы для викторины, потом объединяются в группы, и проводят соревнование. Можно предложить каждой группе выбирать лучшего – «знатока», а потом задать ему вопросы (участвуют все желающие).

6. «Логическая цепочка».

После прочтения текста учащимся предлагается построить события в логической последовательности. Данная стратегия помогает при пересказе текстов. Этот приём можно использовать при подготовке к пересказу большого по объёму произведения.

7. «Тонкие и толстые вопросы».

Дети учатся различать те вопросы, на которые можно дать однозначный ответ (тонкие вопросы), и те, на которые ответить определённо невозможно, проблемные (толстые) вопросы.

Математическая грамотность – это способность человека определять и понимать роль математики в мире, в котором он живёт, высказывать хорошо обоснованные математические суждения и использовать математику так, чтобы удовлетворять в настоящем и будущем потребности, присущие созидательному, заинтересованному и мыслящему гражданину.[3,10]

Примером для формирования математической грамотности могут служить следующие задания:

- *решение ребусов;
- *задания типа «Заполнить пустые места»

*«Продолжить ряд чисел»

*использование на уроке интересных фактов из истории математики, геометрии (например, про циркуль, его изобретение)

*решение логических задач

* решение примеров с зашифрованными числами (например, в виде фруктов)

Естественнонаучная грамотность – это способность человека осваивать и использовать естественнонаучные знания для распознавания и постановки вопросов, для освоения новых знаний, для объяснения естественнонаучных явлений и формулирования основанных на научных доказательствах выводов в связи с естественнонаучной проблематикой.

Виды заданий на уроках естественнонаучного цикла можно условно разделить на 3 группы:

1. Задания, формирующие знаниевый компонент естественнонаучной грамотности.

2. Задания, направленные на применение знаний на практике.

3. Задания, позволяющие сформировать опыт рассуждения при решении нестандартных задач – жизненных ситуаций.

Исходя из вышеизложенного, следует отметить, что развитие функциональной грамотности ребёнка исходит из идеи единства и целостности урочной и внеурочной формы образовательного процесса. На уроках и внеурочных занятиях школьники должны получить опыт решения контекстных задач и заданий, в которых необходимо интерпретировать информацию, преобразовывать её и моделировать ситуации её применения в жизненных ситуациях.

Литература:

1. Государственный общеобязательный стандарт начального образования. Приложение 2 к приказу Министерства образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604 [ЭР] <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669>

2. Акушева, Н. Г. Развитие функциональной грамотности чтения / Н. Г. Акушева, М. Б. Лойк, Л. А. Скорodelова // Наука, образование, общество: тенденции и перспективы развития: сборник материалов XVII Международной научно-практической конференции. - 2020. - С. 49-51.

3. Алексеева, Е. Е. Методика формирования функциональной грамотности учащихся в обучении математике / Е. Е. Алексеева // Проблемы современного педагогического образования. - 2020. - № 66-2. - С. 10-15.

4. Кузнецова, Н. М. Внеурочная деятельность как компонент образовательного процесса, обеспечивающий формирование функциональной грамотности учащихся / Н. М. Кузнецова, А. А. Денисова // Региональное образование: современные тенденции. - 2020. - № 1 (40). - С. 123-126.

**Джанзакова Ш.И., Салауатқызы А., Нурадинова А.
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ.**

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ НЕГІЗІНДЕ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация. Еуропалық және Азиялық өркениеттің аралығында орналасқан Қазақстанның геосаяси орны, ана тіліміз бен ұлттық мәдениетіміздің кеңестік дәуір кезіндегі және қазіргі жай күйі, еліміздің полимәдениеттілік, көпконфессиялық сипаты халқымыздың ұрпақ тәрбиесіндегі даналығынан, рухани құндылықтарынан, ұлы педагогтарымыз бен ғұлама гуманистеріміздің философиялық ой толғауларынан, яғни тереңге бойлаған түп тамырларымыздан нәр алып, үнемі және үздіксіз қанығып отыратын шынайы, тәуелсіз ұлттық білім жүйесін құруды талап етеді.

Кілт сөздер: тәрбие, ұлттық тәрбие, тәрбие жұмысын ұйымдастыру.

Ұлтымыздың рухани жарық жұлдызы Мағжан Жұмабаевтың: «Қазақтың тағдыры да, келешек ел болуы да мектебінің қандай негізде құрылуына барып тіреледі. Мектебімізді таза, берік, жанымызға қабысатын, үйлесетін негізде құра білсек, келешегіміз үшін тайынбай-ақ серттесуге болады» [1] деген даналық өсиетінің мәні қазіргі жаһандану кезеңінде Қазақстан мемлекеті үшін орасан зор.

Қазақстанның болашағын айқындайтын, оны тұрақты даму деңгейіне көтеретін бірден-бір құндылық, ол – жас ұрпақты отаншылдық, ұлтжандылық рухта тәрбиелеу. Ендеше, қазақстандық жаңа білім үлгісі осыдан бастау алып, жас ұрпақты білімді және сол білімді ұтымды пайдалана

алатын іскер, білгір де, білікті етіп өсірумен қатар, оның адамгершілік болмысын, ішкі жан дүниесін, азаматтық тұлғасын, халықтық қасиеттерін дұрыс және орнықты түрде қалыптастыру болмақ.

«Қазақстан Республикасы үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасында»: «Қазіргі заманғы қоғамда адамнан тек политехникалық білімді болуын талап етіп қана қоймай, жоғары деңгейдегі мәдениет, ғылым мен техниканың түрлі салаларында терең мамандануын ғана емес қоғамда өмір сүріп тіршілік ете білуді талап етеді» [2].

Жас ұрпақтың санасын шыңдауға қызмет ететін білім жүйесін қалыптастыру – қазіргі заманның өзекті мәселесі болып тұр. Ал мұндай білім жүйесі сол ұлттың төл болмысымен санасу арқылы жүзеге асады. Өйткені, өткен тарихтың сын көзінен өткен құнды ұлттық дүниетаным мұралары жас буынның рухына негіз болып қаланып, болашаққа бағыт жасап отырған жағдайда ғана ұрпақтар арасындағы сабақтастық үзілмейді.

Бұл мәселе Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында білім беру жүйесінің басты міндетінің бірі ретінде көрініс тапқан. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасының бұл заңында: «Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау» керектігі белгіленген [3].

Жас ұрпақтың тәрбие мәселесі бағытында (әл-Фарабидің, Ж.Баласағұни, М.Қашқари) еңбектерінен бастау алады. Ұлтымыздың ұлы тұлғалары (Ш.Уәлиханов Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, Ш.Құдайбердиев, М.Жұмабаев, А.Байтұрсынов, Ж.Аймауытов, М.Дулатов, Х.Досмұхамедов және) т.б. түркі халықтарының тәрбиелік ерекшеліктеріне үлкен мән бере отырып, оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастырудың әдіснамалық негізін жасады.

Орта мектептегі тәрбие жұмысын ұйымдастырудың негізі халықтық педагогика мен этнопедагогика болып табылады. Көрнекті қазақстандық ғалымдар (Қ.Б.Жарықбаев, С.Қ.Қалиев, С.А.Ұзақбаева, Ж.Ж.Наурызбай, К.Ж.Қожахметова, Ә.Табылдиев, М.Х.Балтабаев, Р.Қ.Дүйсембінова, Қ.Б.Бөлеев, С.Ғаббасов, Қ.Қ.Шалғынбаева және т.б.) зерттеулер жүргізіп, өз еңбектерінде халықтық педагогиканың қалыптасуы мен дамуын, оның құралдарының ұрпақ тәрбиесіндегі мәнін, мектептің оқу-тәрбие процесінде алатын орны мен оларды пайдалану мүмкіндіктерін қарастырды.

Әр халықтың ұлттық дәстүрі, оның азаматтық білім берудегі мәдениеті мен дидактикалық білімі осы оқу-тәрбие процесіне тікелей байланысты. Сондықтан біздің көтеріп отырған мәселесіміз біріншіден – ұлт, екіншіден – тәрбие мәселесі.

«Алтау ала болса, ауыздағы кетеді» - деген бабаларымыз. Этностың өз ішіндегі ала-құлалық ұлттың, мемлекеттіліктің болашағына қатер туғызбай қоймайды. Алғашқыда ұлттық тұтастықтан, онан соң мемлекетінен айрылудың әкелер қасіретін - бек ұлдардың құл болатынын, пәк қыздардың күң болатынын осыдан ХІІІ ғасыр бұрын Күлтегін тасына қашап жазған байырғы түркілердің даналығынан көруге болады. Кеңестік жылдары Күлтегіндей дананың айтқаны басымыздан өткені рас .

Орта мектептегі тәрбие жұмысын ұйымдастыруға мәселесі қазақ топырығында туып, аттары әлемге әйгілі болған ұлы бабаларымыз Әбу Насыр әл-Фараби, Жүсіп Баласағұни және Махмұт Қашқаридың еңбектерінде ерекше орын алып, тамырын кең жая білді [4:5:6].

Бар саналы ғұмырын Ы.Алтынсарин оқу-ағарту саласына жұмсаған ол қазақ жастарын еңбексүйгіш әділ, шыншыл, ар-ұятты, қарапайым да мейірімді, сабырлы да сүйкімді, өнерлі де өнегелі, азамат болуға үндейді. Ағартушы «Бұл кім?», «Ананың сүюі» өлеңдерінде, «Аурудан аяған күштірек», «Надандық»,

Сонымен алаш қайраткерлерінің ортақ идеясы халықтың санасын оятып, оқу-білімге үндеу болатын. Сонымен бірге қазақ халқы бойындағы ұлттық сананы, ұлттық сезімді, ұлттық тарихты, тілді, мәдениетті басқаларға таныту мақсатында еңбек етті.

Қазақстан Республикасы өз алдына дербес мемлекет ретінде егемендігін алғаннан кейін елімізде ұлттық рухани мұраларымызға бет бұрып, соның негізінде тәрбие беруге көңіл қойыла бастады. Осы тұрғыдан орта мектептегі тәрбие жұмысын ұйымдастыруға атауын өздерінің докторлық диссертацияларында Қ.Бөлеев пен К.Оразбекова пайдаланып, жеке тұлға орта мектептегі тәрбие жұмысын ұйымдастырудың ғылыми-педагогикалық негіздері мен тәрбие беруге мұғалімдерді дайындаудың теориясы мен тәжірибесін зерттеді [7;8].

К.Ж.Қожахметова орта мектептегі тәрбие жұмысын ұйымдастыру этникалық тәрбиеге қарағанда кең ұғым деп қарастыра отырып, мынадай анықтама береді: орта мектептегі тәрбие жұмысын ұйымдастыруға -жалпыхалықтықты ұлттық сипаттармен біріктіре алатын ұлттың азаматтарын, мүшелерін қалыптастыру: олар тілді, мәдениетті білумен қатар қазіргі заманға сай білімді де игеруі қажет [9].

Г.Н.Волков «Чуваш халықтық педагогикасы» және «Этнопедагогика» атты еңбектерінде халықтық педагогика проблемасын неғұрлым толық қарастырып, тәрбие пәніне, педагогикалық негіздеріне, әдістеріне, құралдарына анықтама береді. Педагогикалық әдебиетте тұңғыш рет «этнопедагогика» терминін қолдана отырып, оған «жеткіншек ұрпақты тәрбиелеу жөніндегі халық бұқарасының тәжірибесі туралы, олардың педагогикалық көзқарастары туралы ғылым, тұрмыс педагогикасы туралы, отбасы, ру, тайпа, ұлыс және ұлт педагогикасы туралы ғылым этникалық жағдайлардың әсерімен қалыптасқан ұлттық сипаттағы ерекшеліктерді зерттейді...» - деген анықтама береді. «Этнопедагогиканың» «халықтық педагогикадан» айырмашылығын көрсетіп, «егер халықтық педагогика тәжірибеге және оның сипатына қатысты болса, этнопедагогика – теориялық ой саласы, ғылым саласы» [10].

Орта мектептегі тәрбие жұмысын ұйымдастыруға жалпы тәрбие теориясының негізгі саласы, құрамдас бөлігі болып табылады. Сондықтан орта мектептегі тәрбие жұмысын ұйымдастырудың әдіснамасы мен ғылыми-әдістемелік мазмұны педагогика ғылымында тәрбие теориясына негізделеді.

Болашақ мұғалімді орта мектептегі тәрбие жұмысын ұйымдастыруға даярлаудың тиімділікпен жүзеге асыру үшін ең алдымен тәрбие ұғымына қатысты терминдерді нақтылап алу қажет.

Педагогикалық сөздікте «Тәрбие» ұғымы «адамның рухани дамуы мен оны қоғамдағы өмір мен еңбекке даярлаудың мақсатты бағытталған процесс ретінде анықталған [11]. Тәрбиені тар мағынада мұғалімнің және тәрбиешінің ата-аналарымен бірігіп, мақсатты түрде жүргізетін тәрбие жұмыстары деп түсіну керек. Тәрбиені кең мағынада табиғат және әлеуметтік ортаның, мектеп пен ата-аналардың, бүкіл бұқараның, тұлғаның дамуы мен қалыптасуына әсер ететін ықпалы деп түсіну керек.

Тәрбиенің мақсаты жеке адамды жан-жақты дамыту болып табылады. Жан-жақты дамыған жеке адам ақыл-ой даму, жоғары дәрежедегі жалпы және политехникалық білім, дене және ақыл-ой еңбегіне психологиялық және практикалық даярлығымен, адамгершілік, эстетикалық және денелік дамуының бірлігімен әр түрлі материалдық және рухани сұранысымен сипатталады. Тұлғаны жан-жақты және үйлесімді дамыту ертеден келе жатқан, мәні өзгермеген тәрбиенің идеал-мақсаты болып табылады. Сократтың түсінігінше, тәрбие мақсаты - заттардың табиғатын зерттеу емес, өз-өзінді тану, аса құлықтылықты жетілдіру.

Тәрбиенің мақсатын анықтайтын негізгі фактор - мемлекеттік идеологиясы, саясаты. Педагогика ғылымында тәрбиенің басшылыққа алуға тиісті тәрбие процесінің жалпы заңдылықтарын бейнелейтін бастапқы ережелер, яғни тәрбие принциптері анықталған. Принциптерде педагогикалық процестің заңдары мен заңдылықтары жүзеге асады, яғни мұғалімнің теориядан практикалық әрекетке көшуі болады.

Тәрбие принциптерінің түрлері: педагогикалық процестің ізеттілігі, тұлғалық нысандық бағыттылығы, іс-әрекеттің санамен мінез-құлық бірлігін қалыптастыруға бағыттылығы; педагогикалық процестегі іс-әрекеттерді оқушылар тұлғасын дамытудың көкейкесті қажеттілігін ескере отырып ұйымдастыру; оқушы мен ұжымның дамуында жеке дарылықты психологиялық, физиологиялық, жас ерекшелік пен ұлттық ерекшеліктерді ескеру; педагогикалық басшылықты оқушылардың бастамашылығымен, қайраткерлігімен ұштастыру; оқушылардың іс-әрекеттерде тиімді нәтижелерге жетуге көмектеседі; ұстаздардың, оқушылар ұжымының және отбасылардың оқушыларға қоятын талаптарының үйлесімділігі; әрбір бала үшін тиімді психологиялық ахуалдың әлеуметтік қауіпсіздігін қамтамасыз ету; оқушы тұлғасы мен ұжымның дамуындағы жаңа құрылымды үздіксіз бақылау.

Тәрбие заңдылықтары - тәрбие процесінде тұрақты қайталанатын және мәнді байланыстар болып табылады, оларды жүзеге асыру арқылы жеке адамды дамытуда не қалыптастыруда жетістіктерге жетеді.

Тәрбие мазмұны оның жалпы мақсатын, міндеттерін, және жақтарын бірлікте қамтып кұрсетеді. Тәрбие мазмұны әр түрлі формалар мен әдістер қолдану арқылы жеке адамның дамуын қамтамасыз етеді. Оған кіретіндері: ақыл-ой, адамгершілік, еңбектік, эстетикалық, денелік дамуы.

Тәрбие тәсілі, амалы (прием) - жалпы әдістің бөлігі, жеке дара әрекет (әсер ету), нақты жақсарту.

Тәрбиелеу жүйесі мемлекеттің тәрбиелік саясатын жүзеге асыруға бағытталған мемлекеттік ұйымдардың жиынтығының әрекеті. Оның өзі үш деңгейден тұрады: мемлекеттік, өңірлік және жергілікті (қала, аудан).

Тәрбиелеу мазмұны - тұлғаның білімдерінің, іскерліктерінің, дағдыларының, көзқарас және сенімдердің, сапалары мен белгілерін, мінез-құлықтың тұрақты әдеттерінің жүйесін түсінеді, оларды меңгеру қажет және олар қойылған мақсатпен міндетке сәйкесті болады.

Тәрбиелеу формалары ұғымы - заттың, процесінің, құбылыстың ұйымдасу әдісі мен тіршілік әдісін білдіреді. Тәрбиені ұйымдастыру формасы - тәрбие элементтерінің ішкі байланысын бейнелейтін және тәрбиешілердің өзара қарым- қатынастарын сипаттайтын тәрбие процесін ұйымдастыру әдісі. Көпшілік: ұжымдық еңбек істері, мейрамдар, кештер, ертеңгіліктер, конференциялар, жиналыстар, диспуттар, фестивальдер, олимпиадалар, көркемөнер шығармашылығының байқаулары, көрмелер, спорттық, әскери-спорттық, еңбек жарыстары, турнирлер, жорықтар, экспедициялар.

Тәрбиелеу әдістері - тәрбиелеушілер мен тәрбиеленушілердің өзара байланыстағы іс-әрекетінің тәсілдерін түсінеді. Бұл іс-әрекет тәрбиелеудің міндеттерін шешуге бағытталған.:1. Тұлғаның санасын (ұғымдарын, түсінігін, пікірін, баға беру, нанымын) қалыптастыру сендіру әдістері: баяндау; түсіндіру, сендіру (внушение), иландыру (увещевание), әңгіме, пікірталас, өнеге.2. Іс-әрекеттерді ұйымдастыру және қоғамдық мінез-құлық тәжірибесін (іскерлік, дағды, әдет, ерік, мінез т.б.) қалыптастыру әдістері: талап, қоғамдық пікір, үйрету, жаттықтыру, арнайы тәрбиелік жағдаят, тапсырма.3. Іс-әрекетті және мінез-құлықты ынталандыру және тежеу әдістері: мадақтау, жазалау, жарыс.

Жасалынған қорытындылар негізінде кедесі ұсыныстар беруге болады: зерттеу барысында жасалған әдістемені, бағдарламаларды бастауыш мектептің оқу-тәрбие процесінде оқушыларды жан-жақты тәрбиелеу мақсатында пайдаланған орынды; оқушыларға ұлттық тәрбие беру бойынша біздің зерттеуімізде айқындалған педагогикалық шарттар бастауыш мектепте оқушылармен жүргізілетін тәрбие жұмыстарын жоспарлауға негіз болуы тиіс; бастауыш сынып оқушыларының іс-әрекетін ұйымдастыру барысында лттық психологияның ерекшеліктеріне баса назар аударған жөн; отбасымен жұмыс мазмұнын қазақ халық педагогикасындағы отбасы тәрбиесінің өзіндік сипатына сәйкес құру қажет; алынған зерттеу нәтижелері педагогикалық мамандық студенттерін кәсіби іс-әрекетке педагогикалық колледждерде, жоғары оқу орындарында даярлауда және білім беру қызметкерлерін қайта даярлау және біліктілігін арттыру ісінде ерекше мәнге ие болады;- ұсынылып отырған бастауыш сынып оқушыларына халықтық педагогика құралдары арқылы ұлттық тәрбие берудің педагогикалық шарттарының жүйесін қазіргі таңдағы тәрбиенің жаңа технологияларымен өзара үйлесімде пайдаланған тиімді.

Оқушыларға дұрыс тұлғалық қатынас жасау, әрбір тәрбие жұмыстарын ізгілендіру қағидаларына негізінде құру, жүйелілікті басшылыққа алу принциптері мұғалімнің бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие беру тиімділігін қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер:

1. Жұмабаев М. Педагогика. - Алматы: Ана тілі, 1992.- 160 б.
2. «Қазақстан Республикасы үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 16 қарашадағы № 521 бұйрығымен бекітілген https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30579988&pos=3;-65#pos=3;-65
3. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Қазақстан Республикасының Заңы (2023.12.01. берілген өзгерістер мен). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30119920
4. Аль-Фараби. Социально-этические трактаты. – Алма-Ата: Изд.-во «Наука», 1973. – 400 с.
5. Баласағұн Ж. Құтадғу білігі / Ауд. А.Егеубаев. – Алматы: Жазушы, 1986. - 616 б.
6. Қашқари М. Түрік тілінің сөздігі: (Диуани лұғат-ит-түрк): 3 томдық шығармалар жинағы. Т.1. / Қазақ тіліне аударған, алғы сөзі мен ғылыми түсініктерін жазған А.Егеубай. – Алматы: ХАНТ, 1997. – 592 б.
7. Бөлеев Қ. Болашақ мұғалімдерді оқушыларға ұлттық тәрбие беруге дайындаудың теориясы мен практикасы. - пед.ғыл.докт. ...дисс. – Тараз, 2001. – 343 б.
8. Оразбекова К.А. Жеке тұлға ұлттық тәрбиесінің ғылыми-педагогикалық негіздері. – Алматы: Комплекс, 2000. – 397 б.
9. Кожаметова К.Ж. Казахская этнопедагогика: методология, теория, практика. – Алматы: Ғылым, 1998. – 317 с.101. Волков Г.Н. Этнопедагогика. – Чебоксары, 1999. – 376 с.Г.Н.Волков
10. Волков Г.Н. Этнопедагогика. – Чебоксары, 1999. – 376 с.
11. Қоянбаев Р.М., Ыбыраимжанов Қ.Т. Педагогикалық сөздік. – Түркістан, 2006. – 170 б.

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТІҢ ОҚУ-ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ЖАЛПЫАДАМЗАТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада бастауыш мектептің оқу процесінде «Мәңгілік Ел» құндылықтарының қалыптасуы мен дамуы қарастырылады. Бастауыш сынып сабақтарында «Мәңгілік Ел» құндылықтарын жүзеге асыру жолдары қарастырылады.

Кілт сөздер: Рухани-адамгершілік, «Мәңгілік Ел», құндылықтар, педагогикалық процесс, функционалды сауаттылық, мақсаттар жүйесі

Білім берудің қазіргі таңдағы философиялық парадигмасы білімнің онтологиялық және аксиологиялық қызметтерін оның қоғамдық және тұлғалық маңызы тұрғысынан адамзаттың жаһандық мәселесі – адамның рухани дамуы мен рухани әлеуетін жетілдіруді шешу үшін әлеуметтің қажеттілігін ескере отырып, оның бағыттарын өзгертуді қайта қарастыруды ұсынады.

Рухани-адамгершілік білім – оқу-тәрбие процесінің ажрамас бөлігі. Ол Қазақстанның білім беру жүйесінде жүзеге асырылып, адам, қоғам мен мемлекеттің игілігі үшін білім берудің түйінді құрамдас бөлшегі болып табылады.

Мәдениет пен ғылым, рухани өмір саласындағы Қазақстанның ұлттық қызығушылықтары қоғамның рухани жаңаруында, адамгершілік құндылықтарды сақтауында, жоғары адамгершілік идеалды, патриотизм мен гуманизмді қоғамда нығайтып, көпқасырлық рухани дәстүрлерді дамытуында жатыр. Стратегиялық құжаттарда «...Қазақстанның бірегейлігін әрі қарай нығайту қажет.

Ол азаматтық ұсытанымдарына «Мәңгілік Ел» идеясының аясына біріктірілген құндылықтар – азаматтық теңдік, еңбексүйгіштік, адалдық, ғылым мен білім мәдениеті, зайырлы ел – толеранттылық елі. Осындай жағдайда азаматтық – тұрақты және табысты мемлекеттің сенімді іргетасы бола алады»

Түпкілікті гуманистік құндылықтар болмыстық мақсаттарға, яғни өзін айқындауға бағдарланған білімде жатыр. Ол адамды өз өмірінің қожасы, өз өмірінің басты субъектісі болуға дайындау міндетін басты орынға қояды [1].

Қазақстан Республикасында орта білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында тәрбие процесі ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға негізделген тұлғаның барлық мүмкіндіктерінің, физикалық және рухани күшінің қалыптасуы мен дамуына көмектесуі керек [2].

Қазіргі таңдағы мектептердің басты міндеттерінің бірі – оқушының өз орнын табуы мен өзін іске асыруға дайындау. Бұл оқу-тәрбие процесінде оқушының белсенділігін қалыптастыру мәселесінің маңыздылығын көрсетеді. Соңғысы өзі және өз мүмкіндіктері туралы шынайы түсініктің қалыптасқандығын, өзгермелі жағдайларға төтеп беру мен орынды мінез құлық, жалпы алғанда өз әрекеті мен санасын басқара алу, әлеуметтік ортаны лайықты бағалау, түрлі сипаттағы қарама-қайшы ықпалдарға төтеп бере алу және т.б. позитивті ойлауды талап етеді.

Тұлғалық қасиет ретінде позитивті ойлау мектеп жасында неғұрлым белсенді қалыптасады. Дегенмен келесі өмір кезеңдерінде де дами түсуі әбден мүмкін. Жаппай заманауи мектептер позитивті ойлауды қалыптастыру міндетін іс жүзінде шешпейді. Мектеп оқушыларына қоршаған орта туралы білім ұсынылады, оларды осы әлемді тануға үйретеді. Өзінді және қоршаған адамдарды позитивті қабылдаудың басым көпшілігі оқу мен тәрбиелеудің міндеті болып саналмайды.

Педагог ғалымдар өздерінің ғылыми зерттеулерінде өскелең ұрпаққа рухани-адамгершілік білім беру мәселелерімен байланысты адамның құндылықтық-мағыналық саласын қалыптастыруға жиі назар аударады. Көптеген зерттеулерге жоғары рухани деңгейге адамның өзін тәрбиелеуінің арқасында жетуге болатындығы туралы ереже ортақ болып келеді. Оқушыларға рухани-адамгершілік білім берудегі педагогтің рөлін қарастыру кезінде бұған аса зор мән беру керектігі күмән тудырмайды.

Тұлғаның табысты жетілуі мен тұтастай педагогикалық процестің маңызды факторы педагогтің жеке тұлғасы болып табылады.

Ежелден мұғалімнің рөлі барлық халықтарда ерекше мәнге ие болған, мұғалімнің міндеттері басшылар мен ата-аналардың міндеттерімен қатар қойылды. Бұрындары мұғалімдерді шеберлер деп атаған, бұл өскелең ұрпаққа білім берумен айналысатын адамдарға ерекше құрметті білдірген. Мұғалімдер кез келген қоғамда сұранысқа ие, себебі әлеуметтік ортаны қалыптастыру солардың қолында, олар жүздеген жылдар бойы болашақ ұрпақты өмірге дайындайды [3].

Өз уақытында И.Г.Песталоцци тұлғаның рухани-адамгершілік мәдениеті мәселелерін еңбектерінде қарастыра отырып, педагогтің іс-әрекеті білім беру процесін біртұтас жүйеге айналдыра алуға көмектесуі қажет деп санаған. Руханилықтың мәнін түсіну қоғамда, сондай-ақ жекелеген адамда адамгершілік ұстанымдарынсыз өмірге бағдарлы еркі, оны жалғастыруға ынтаның болуы мүмкін еместігін түсінуден басталады.

«Педагогикалық процесс тәрбие оқудың алдында жүргенде ғана жақсы болмақ. Тәрбие тудырған рухани күш мектеп оқушысының тұлғалық қалыптасуы мен өсуіне қажетті білімді қоректей сіңіреді».

Мұғалім өсіп келе жатқан адамның көзқарасын, оның адамгершілік ұстанымдарын, құндылықтарын қалыптастыруға айтарлықтай ықпал етеді, сондықтан педагогикалық қызметтің аксиологиялық қыры маңызды болып саналады. Құндылықтық-бағдарлы бірлік мұғалімнің өз оқушыларын оң ықпал етуіне мүмкіндік береді, құндылықтық алмасым тиімдірек жүзеге асады. Мұғалім бере алатын жағымды сезімдер мен құндылықтар оқушылармен өнімді қарым-қатынас жасауда басты маңызға ие. Рухани-адамгершілік тәрбие, ең алдымен, тұлғаның ішкі жан дүниесімен, оның рухани құндылықтарды сіңіруімен байланысты.

Педагогикалық процесс түрлі жас ерекшелігіндегі адамдардың диалогін көздейді. Басқа дәуірдің адам ретінде мұғалімнің құндылығы оқушының құндылығынан едәуір өзгеше болуы мүмкін. Өмірлік, мәдени тәжірибелері де ұқсамайды. Екі буын өкілдерінің құндылықтарының сәйкессіздігі, тіпті диссонансы соңғы уақытта жиі кездеседі. Өз оқушыларының құндылықтарды сіңіруі, түсінуін қалайтын мұғалім оған түсініксіз болашақтың жетегіне еріп кетеді.

«Осы немесе басқа да құндылықтар тұлға қажеттілігінің нысаны болуы үшін осы нысандарды ұйымдастыру мен іріктеу бойынша қоғамның әлеуметтік жанама әрекеті қажет», – деп жазады Ю.В.Шаров. Іріктеуден бөлек оларды «дидактикалық қайта өңдеу», сондай-ақ «оларды басқару қажеттілігін саналы қабылдау, олардың маңызын түсіну» қажет. Ғалымның «саналы қабылдау» деп отырғаны оқытушының тұлғасымен, оның алдында тұрған міндеттерді түсінуімен байланысты. Құндылықтарды түсіну – оны мойындауға деген алғашқы қадам. Оның басқа адамға әсер етуі үшін ой-сана ұстанымға, яғни құндылықтық бағдарға сәйкес әрекет етуге ынталандыратын саналы қажеттілікке айналуы керек.

Педагогикалық позицияның ерекшелігі ол бір уақытта «тұлғалық та, мәдени-әрекеттік те, кәсіби де» бола алады. Сондықтан педагогтің тұлғалық қасиеттері, оның құндылықтары, өмірлік позициясы, әлеммен және адамдармен қарым-қатынасы аса маңызды болып келеді[4].

«Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясын өмірде іске асырудың іргетасы мектепте қалануы тиіс. Өйткені қазақты «Мәңгілік Ел» қылатын біздің өскелең ұрпағымыз, жастарымыз. Жас ұрпақты тәрбиелеп, бойында отансүйгіштік сезімін ояту ең алдымен отбасы мен ұстаздар қолында. Ол үшін білім беру ұйымдарында тәрбие жұмысы мақсатты түрде жүргізілуі тиіс, оқытудың тәрбиелік құрамдасын күшейту қажет.

«Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясы бойынша ЖОО-да оқулықтар, хрестоматиялар әзірленуде. Мектептерде т.б. білім беру ұйымдарында «Мәңгілік Ел» идеясын іске асыру жалғасын табуда. Оны іске асыру тек мектептен ғана емес, балабақшадан, отбасынан да басталуы шарт. «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясын оқу және пән бойынша сыныптан тыс іс-әрекеттің өзектілігін арттыру жолға қойылды. Елбасының тапсырмасымен «Мәңгілік Ел» патриоттық актісі әзірленді. Бұл құжаттың мемлекеттік маңыздылығы Қазақстан білім ұйымдарының басшыларын, мұғалім-практиктерді патриоттық тәрбиенің жеті қағидаты формасындағы «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясын түсіндіру жұмыстарын жүргізуге белсенді кірісуге міндеттейді.

Осылайша, мұғалім бастауыш мектептің педагогикалық процесінде «Мәңгілік Ел» құндылықтарын жүзеге асыру бойынша қызметті ұйымдастыра отырып, екі функцияда болады: этникалық мәдениетті тасымалдаушы, сондай-ақ педагогикалық мәдениет құндылықтарының жолсерігі.

Бастауыш сынып мұғалімінің негізгі қызметі – бастауыш сынып оқушыларын органикалық бірлікте оқыту және тәрбиелеу мақсатын шешумен және оқушылар мен оқушылардың бірбірімен тиімді қарым-қатынасын қалыптастырумен байланысты. Педагогикалық іс-әрекеттің пәні оқушылардың даму негізі мен шарты ретінде пәндік әлеуметтік-мәдени тәжірибені меңгеруіне бағытталған оқу іс-әрекетін ұйымдастыру болып табылады[5]. Педагогикалық қызметтің құралдары оқушыларды қалыптастыратын ғылыми және практикалық білім, ал әлеуметтік-мәдени тәжірибені тарату тәсілдері – дидактикалық тәсілдер болып табылады.

Бастауыш сынып сабақтарында «Мәңгілік Ел» құндылықтарын жүзеге асыру жолдарын қарастырайық.

Мәселен, бірінші тәсіл интеграциямен (кіріктіру) байланыстырылады, ол іс жүзінде кіріктірілген сабақтар түрінде іске асырылуы мүмкін.

Оқыту жүйесіне қатысты интеграция ұғым ретінде екі мағынаға ие болуы мүмкін:

1) оқушылардың қоршаған орта туралы тұтас түсінігін қалыптастыру (интеграция оқытудың мақсаты ретінде);

2) пәндік байланыстарды жақындастыруға арналған жалпы платформаны табу (интеграция оқыту құралы ретінде).

Білім берудің жаңартылған мазмұнындағы интеграцияның бірінші және екінші мәндерінің іске асырылуы ортақ тақырыптар болып табылады.

М.Ж. Джадринаның айтуынша, ортақ тақырыптар білімді жеке оқу пәні аясында әртүрлі пәндік салалардан біріктіруге және сол арқылы оқушылардың алған білімдерінің функционалдығына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Нақты пәнді оқытудың мақсаттарын нақты өмірмен, қоршаған ортамен ықпалдастыру оқушылардың оқу қызметін осы пән бойынша және өтпелі тақырыптың белгілі бір аспектісі бойынша өздігінен «білім алуға» бағыттайды. Бұл ретте ортақ тақырыптар арқылы оқу пәндерінің мазмұнын және кең ауқымды дағдылар мен пәндік біліктерді дамыту мүмкіндігін кеңейтеді және сонымен қатар жеке тұлғаны тәрбиелеу міндеттерін шешеді: құндылық бағдарларын және мінез-құлық нормаларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Мысалы, «Бізді қоршаған әлем», «Дәстүр және фольклор», «Сәулет», «Өнер», «Ұлы тұлғалар», «Саяхат» тақырыптары «қазақстандық патриотизм және азаматтық жауапкершілік» пен «ашықтық» құндылықтарын қалыптастыру үшін маңызды. «Өзім туралы», «Жақсыдан үйрен, жаманнан жирен», «Менің отбасым және достарым», «Менің мектебім» ортақ тақырыптары «ынтымақтастық» және «құрмет» құндылықтарын қалыптастыруға мүмкіндік береді[6].

Мақсаттар жүйесі мен базалық мазмұнның мәнін ашатын екінші тәсіл мұғалімді әрбір оқу пәнінің мүмкіндіктерін іздеуге бағыттайды. Атап айтқанда, «Дүниетану» оқу пәнінің базалық мазмұны «құрмет», «қазақстандық патриотизм және азаматтық жауапкершілік» пен «ашықтық» құндылықтарын жүзеге асыру үшін негіз болады. «Жаратылыстану» пәнінің базалық мазмұны «еңбек және шығармашылық» пен «өмір бойы білім беру» құндылықтарын жүзеге асыруға көмектеседі.

Осылайша, «Мәңгілік Ел» құндылықтары білім алушының мінез-құлқы мен күнделікті қызметін ынталандыратын тұрақты жеке бағдар болуға бағытталған. Бастауыш мектептегі сабақта контекстінде «Мәңгілік Ел» құндылықтарының тиімді жүзеге асуына кең ауқымдағы дағдылармен органикалық бірлікте тұлғалық қасиеттерін дамыту байланысты.

Әдебиеттер:

1. Соловьева Г. О хорошем человеке и хорошем специалисте // Самопознание Кз. – 2012. – №12 (36). – 103 с.

2. Орта білім берудің жалпыға міндетті мемлекеттік стандарты (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру)

3. Мукажанова Р.А., Омарова Г.А. Роль учителя в программе нравственно-духовного образования «Самопознание». – Алматы: ННПООЦ «Бобек», 2016. –109 с.

4. Менделеев Д.И. Познание России. Заветные мысли [ЭР]. – Қолжетімділік коды:<https://public.wikireading.ru/42576>.

5. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике/ Ш.А. Амонашвили. –М.: Издательский дом Шалвы Амонашвили, 1995. – 496 с.

6. Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту аясында қазақ тілінде оқытатын мектептердің бастауыш сынып мұғалімдерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015. – 49 б.

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье рассматривается формирование информационных навыков как неотъемлемой части функциональной грамотности учеников в соответствии с международными и казахстанскими исследованиями. Ее выводы основаны на особенностях образовательных стандартов и учебно-методических изданий, посвященных развитию информационных навыков.

Ключевые слова: функциональная грамотность, обработка данных, информационные навыки, прерывные и непрерывные тексты, младшие школьники.

Эффективность любой системы образования в глобальном плане реализуется через выполнение учащимися международных образовательных стандартов, где одним из главных показателей является функциональная грамотность учащегося. Подходы к формированию функциональной грамотности, ее проявлению и компонентам были предметом исследований зарубежных ученых на протяжении нескольких десятилетий [1-2].

В докладе ЮНЕСКО «Образование для всех» подчеркивается глобальная важность функциональной грамотности [3].

По мнению многих ученых, функциональная грамотность становится фактором, способствующим участию любого человека в социальной, культурной, экономической и других сферах деятельности. Функциональная грамотность рассматривается как необходимое условие жизни, например, в культурной среде, поскольку она проявляется в конкретной ситуации, поэтому ее можно представить как цель человеческой деятельности [4, с. 191]. Целью статьи является определение методов обучения, позволяющих сформировать навыки обработки данных как основу функциональной грамотности учащихся.

Функциональная грамотность понимается как способность человека использовать знания, приобретенные в течение его жизни, для решения широкого круга задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений [5, с.35]. Соответственно, Н.Ф. Виноградова [6] определила функционально грамотного человека как человека, способного «использовать все знания, навыки и умения, приобретенные на протяжении всей своей жизни, для решения максимально широкого круга задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений».

Функциональная грамотность включает в себя коммуникативную, математическую и естественнонаучную грамотность. Однако структура функциональной грамотности была расширена PISA (Программа международной оценки учащихся) в 2018 году, где глобальная компетентность (как способность учащихся взаимодействовать с внешним миром) была определена в качестве объекта проверки.

Опираясь на международные сравнительные исследования в области образования, В.С. Басюк и Г.С. Ковалева высказали идею о том, что «учащиеся хорошо овладевают дисциплинарными знаниями на уровне их воспроизведения или использования в знакомой образовательной ситуации, но у них возникают трудности с применением этих знаний в незнакомых ситуациях, которые ближе к реальной жизни» [7, с.14]. Причинами могут быть следующие: нехватка учебного времени в классе, что не позволяет уделять много внимания практико-ориентированным заданиям и жизненным ситуациям; отсутствие дидактических, учебно-методических материалов; неготовность учителей (мотивационная, теоретическая, предметная и методическая) к формированию функциональной грамотности школьников [8, с. 86-96]. Кроме того, мы можем упомянуть еще одну причину, а именно уровень и качество информационных навыков у учащихся. Соответствующая практика показывает, что учащиеся (особенно младшие школьники) не умеют ориентироваться в информационном потоке, выделять главное и второстепенное, испытывают трудности в формулировании вопросов, поиске необходимой информации, ее систематизации и преобразовании, а также в использовании современного программного обеспечения для анализа источников информации.

Такое понятие, как «умение работать с информацией», тесно связано с понятиями «информационная грамотность», «информационная компетентность» и «информационная культура». Информационная культура – это системная способность целенаправленно работать с информацией и

получать ее, обрабатывать и передавать, а также применять компьютерные информационные технологии, современные технические средства и методы [9, с.16]. Информационная компетентность – это интегрированное понятие информационной грамотности и культуры, которое включает в себя способность осуществлять информационную деятельность. Громова рассматривала информационную грамотность как способность формировать информационную потребность, запрашивать, искать, отбирать, оценивать и обрабатывать данные в любой форме.

П.Н. Новиков, О.Ф. Селиверстова и И.Ф. Чаплыгин утверждали, что информационная грамотность – это способность человека осознавать потребность в информации, эффективный поиск ее, анализ и использование. Следовательно, информационная грамотность является неотъемлемой частью информационной компетентности и ее ядром является умение работать с информацией, уровень которой влияет на формирование информационной грамотности, культуры и функциональной грамотности, а также компетентности в целом.

Рассматривая результаты исследования TIMSS, О.А. Ридзе и другие ученые описали две группы проблем: когда учащимся не хватает предметных навыков для выполнения задания и универсальных действий, включая навыки обработки данных. Другие исследования также доказывают, что программы уделяют мало внимания формированию функциональной грамотности, включая ее естественнонаучный компонент, и больше ориентированы на приобретение и применение предметных знаний. Поэтому школьники показывают низкие результаты при выполнении заданий TIMSS и PISA (Программа международной оценки учащихся), в которых акцент делается на применении знаний и навыков, а также на овладении универсальными действиями: планированием и интерпретацией данных. Умение работать с информацией формируется на уроках в начальной школе с помощью учебников (картинок, рисунков, таблиц, графиков, диаграмм, столбчатых диаграмм и т.д.), учебных пособий, презентаций, видео- и аудиоматериалов. Стоит отметить, что вышеупомянутые средства формирования навыков обработки данных одновременно являются источниками информации, т.е. имеют двойственный характер. Например, учебник является источником информации, поскольку он содержит материал, необходимый для изучения чего-то нового. Книга также служит учебным пособием, поскольку представляет собой структурированное учебное издание, содержащее специально отобранные и систематизированные научные и теоретические данные, представленные в удобной для изучения и усвоения форме. Что касается учебных пособий, то книга, скорее всего, может выполнять развивающие и воспитательные функции в человеке. Одним из направлений развития грамотности чтения как компонента функциональной грамотности является поиск новых педагогических подходов и методов обучения.

Поскольку начальное образование носит вариативный характер и в учебном процессе используются разные учебники, мы также определили зависимость информационных навыков от выбора конкретного учебника. На формирование информационных навыков учащихся влияет не столько выбор учебника, сколько работа преподавателя, использование приемов, средств и методов организации деятельности учащихся, направленных на овладение всеми навыками, перечисленными в стандартах работы с информацией. В качестве средства развития навыков обработки данных нам необходимо рассматривать задания, составленные на основе прерывных и непрерывных текстов, представленных в учебниках математики, и задачи с метапредметным компонентом. Под непрерывными текстами понимаются однородные тексты разных типов и жанров: описание, повествование или рассуждение. Прерывистые тексты – это тексты, в которых информация представлена невербальным или не только вербальным способом (графики, диаграммы, столбчатые диаграммы, таблицы, географические карты, билеты, рекламные брошюры и плакаты, газеты, журналы и т.д.).

Проанализировав данные, полученные с помощью диагностических методов, мы можем констатировать, что использование дополнительных приемов работы с прерывными и непрерывными текстами в процессе изучения дисциплин способствует формированию навыков обработки данных. Систематическое использование этих заданий особенно эффективно для формирования умений работать с информацией. Теоретический анализ психолого-педагогической и методической литературы по теме исследования, а также нормативных документов позволил определить систему навыков обработки данных, которые являются основой для формирования функциональной грамотности учащихся. Анализ современных подходов и методик преподавания выявил определенные механизмы. Их систематическое и целенаправленное использование направлено не только на овладение предметными знаниями и навыками, но и на достижение метадисциплинарных результатов, связанных с поиском, отбором, обработкой, представлением, интерпретацией и преобразованием информации. Задания с прерывными и непрерывными текстами способствуют

развитию информационных навыков и повышают уровень функциональной грамотности учащихся. Дальнейшие исследования могли бы заключаться в совершенствовании и выявлении новых подходов к формированию функциональной грамотности учащихся.

Литература:

1. Стрит, Б.В. Грамотность в теории и практике: проблемы и дебаты за 50 лет. Теория на практике, 52 (дополнение 1), с. 52-62.
2. Гамильтон, М., Берджесс, А. Назад в будущее?: функциональная грамотность и программа развития новых навыков. Дискуссионный документ.
3. Образование для всех: доклад о глобальном мониторинге за 2015 год: достижения и проблемы. (2015). Париж: ЮНЕСКО.
4. Круз Б.А., Безукладников К.Е., Вертьяново А.А. Условия развития функциональной грамотности: [Электронный ресурс].
5. Виноградова, Н.Ф., Кочурова, Е.Е., Кузнецова, М.И. Функциональная грамотность младшего школьника: книга для учителя [Электронный ресурс]. Москва: Российский учебник: Вентана-Граф.
6. Басюк В.С., Ковалева Г.С. «Мониторинг формирования функциональной грамотности»: основные направления и первые результаты [Электронный ресурс]. Отечественная и зарубежная педагогика, 1(4(61)), 13-33
7. Кауцц, Т., Хекман, Дж.Дж., Дирис, Р., Уилл, Б.Т., Боргханс, Л. Развитие и измерение навыков: улучшение когнитивных и некогнитивных навыков для содействия успеху на протяжении всей жизни. Национальное бюро экономических исследований.
8. Тиммс, П., Меррелл, К., Хоукер, Д., Николсон, Ф. Показатели успеваемости в начальных школах: сравнение успеваемости при поступлении в школу и прогресса, достигнутого за первый год в Англии и четырех других юрисдикциях.
9. Пентин А.Ю., Ковалева Г.С., Давыдова Е.И., Смирнова Е.С. Состояние естественнонаучного образования в школе по результатам международных исследований TIMSS и PISA [Электронный ресурс]. Вопросы образования, 1, 79-109.

Дюсембина Ж.К.
КГУ «Лицей №2» г. Караганды

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА

Аннотация. В статье автор акцентирует внимание на проблемах формирования функциональной грамотности учащихся на уроках художественного труда через вовлечение детей в мир искусства и творчества. Приведены примеры из опыта работы учителя по развитию духовных ценностей.

Ключевые слова: художественный труд, функциональная грамотность, творчество, искусство, развитие навыков, безопасная среда.

В современном образовании мы часто слышим: развивать функциональную грамотность учащихся - это главная задача каждой дисциплины.

Что значит развивать функциональную грамотность детей на уроке?

А это значит, что каждый учитель в школе, на своем уроке, должен через свой предмет научить учащихся применять полученные знания, навыки в жизни.

Предмет «Художественный труд» -это один из предметов эстетического цикла, который разработан на основе интеграции содержаний двух предметов, таких как «Изобразительное искусство» и «Технология».

Два совершенно разных, но очень важных для развития детей, так как именно изобразительное искусство погружает детей в мир творчества, знакомит с удивительными шедеврами великих художников, рассказывает о традициях и обычаях народов, развивает умение видеть прекрасное вокруг себя, прививает навыки работать красками, карандашами.

На уроках технологии девочки учились шить, готовить, обучались навыкам быть хорошими хозяйками, создавать уют в доме. Мальчики в слесарных и столярных мастерских обучались навыкам работать с деревом и металлом.

Сегодня художественный труд интегрируя два предмета, направлен на формирование художественно-технологических знаний, на развитие пространственного воображения, творческого мышления, исследовательских навыков учащихся.

Предмет «Художественный труд» способствует развитию всех видов функциональной грамотности: коммуникативной, информационной, деятельностной.

Выполняя творческий проект обучающиеся создают новый продукт, при этом объединяются в группы, самостоятельно добывают информацию из различных источников, анализируют и структурируют ее для реализации своей идеи.

В процессе работы они проектируют, моделируют, подбирают материалы и инструменты.

Информационная грамотность помогает качественно представить проект в формате презентации или видеоролике. Применение цвета, звука, графики, всех современных средств видеотехники способствует наиболее широкому раскрытию их способностей, активизации умственной деятельности.

Урок художественного труда – это эффективная форма познания, отображения и преобразования действительности, средство развития отзывчивости, гармонически развитой личности.

На уроках мы говорим о добре и зле, об отношениях человека к природе, к животным, к людям, о красивых и некрасивых поступках, о отношении к искусству, тем самым формируя внутренний мир учащихся средствами искусства. Имеем возможность передавать опыт наших предков детям и делать их наследниками тех духовных ценностей, которые достались нам от предыдущих поколений.

Работа с разными материалами помогает выявить способности учащихся. Создавая атмосферу успешности, подчеркиваю, внушаю учащимся, что все они способны к творчеству. Чтобы урок был интересным, продуктивным, необходимо весь процесс урока пережить, пропустить через себя, спланировать его так, чтобы он «дотронулся» до каждой души ребенка, дав возможность увидеть прекрасное в простом, обычном, ежедневно встречающемся.

Возможности интерактивного оборудования позволяют совершать виртуальные путешествия по разным странам, культурам, познакомиться с обычаями и традициями разных народов. Соединение поэтического слова, музыки, слова учителя и современной техники превращает урок в увлекательное зрелище.

Использование легенд и преданий разных народов, позволяет окунуться в мир этого народа, познать и пережить радость и страдания, учиться выражать свои чувства. Связь обучения с жизнью, практикой, бытом является мощным средством воспитания на уроке.

Легенды и предания можно использовать на разных этапах урока. Рассказывая детям легенду русского народа о «Птице-Счастья», которая смогла вылечить ребенка и вытащить его из рук смерти, способствуем воспитанию духовных ценностей детей, умению сопереживать, стремлению оказать помощь. После психологического настроя, учащиеся опираясь на технологическую карту, работают с бумагой, и в их руках оживает образ самой Птицы.

Слушая легенду казахского народа о «Ою хане и Жою хане», на этапе актуализации знаний учащихся, в руках детей оживает орнаментальное искусство. Из фольклорного произведения, сопровождаемого слайдовым материалом и чудесной мелодией степи, дети узнают, что орнамент-носитель информации о жизни народа, в которой переплетаются горе и радость, боль и счастье, победы и поражения, страх и храбрость. Через внутреннее сосредоточение и личное переживание, напряжение сил, рождаются новые образы, которые ложатся в основу лоскутного шитья, ювелирных украшений, в создание оберегов и настенных панно.

Изучая культуру, искусство разных народов, знакомясь с обычаями и традициями, тем самым мы способствуем воспитанию толерантности, выработке преемственности мышления, приверженности национальному и интернациональному наследию и осознанию его роли и места в мировом духовном развитии.

Таким образом, урок художественного труда нацелен на развитие функциональной грамотности через формирование мировоззрения, ценности и культуру народов.

Литература:

1. Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования республики Казахстан в 2022-2023 учебном году» – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2022. – 320 с.

2. Типовая учебная программа по учебному предмету «Художественный труд» Приложение 66 к приказу Министра просвещения Республики Казахстан 16 сентября 2022 года № 399.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ҚАЗАҚ ФОЛЬКЛОРЫ АРҚЫЛЫ ҚҰНДЫЛЫҚТЫ БАҒДАРЫН ДАМУ

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының құндылықты бағдары, оны қазақ фольклоры арқылы қалай дамытудың жолдары, мәселелері жан-жақты қарастырылған. Бүгінгі таңда оқушылардың оқу қызығушылығын дамыту және оқу мәдениетін тәрбиелеу мәселесі өткір тұр. Бастауыш мектеп жасынан бастап тұрақты қажеттілік ретінде оқуға деген құндылықты бағдарды дамыту қажет, өйткені дәл осы кезеңде негізгі оқу дағдылары қалыптасады. Осы мақалада балалардың қазақ фольклор үлгілерін оқуға қызығушылығын қалай арттыру қажет екендігі және оқырманның қай жағынан дамитындығы толық қамтылған.

Кілт сөздер: құндылық, құндылықты бағдар, қазақ фольклоры, бастауыш сынып оқушылары.

Әдебиеттік оқу пәні әдеби оқу міндеттерінің барлық жиынтығын шешуге мүмкіндік береді. Әдеби оқу арқылы дүниетанымды, адамгершілікті қалыптастыру, эстетикалық сезімдерді, бейнелі ойлауды, сөйлеуді дамытады, қалыптастырады. Мектептің жалпы білім беру жүйесінде қай уақытта болмасын осы пәннің маңыздылығы орасан зор. Дегенмен де қазіргі уақытта бүкіл әлемде кітапқа деген көзқарас айтарлықтай өзгеріп отыр. Егер бұрын кітап ақпараттың негізгі көзі болса, бүгінде ақпараттық технологиялар дәуірінде әрқайсысымызға күн сайын үлкен ақпарат ағыны өздігінен түсетін болса, құндылықты бағдар тудыратын сұраққа жауап табу үшін оған жүгінудің қажеті жоқ. Сонымен қатар, кез келген жұмысты оқу үшін интернет ресурстарына қол жетімділік жеткілікті. Өкінішке орай, көптеген балалар компьютермен және электронды байланыс құралдарымен кітаптан гөрі ертерек танысады. Олар оқуды үйренбестен бұрын электронды құрылғыларды игеріп, бағдарлай бастайды. Көптеген заманауи балалардың оқу тәжірибесі мектеп бағдарламасының шығармаларын оқумен ғана шектеледі, өйткені бұл оқу процесін қажет етеді. Сондықтан да қазіргі таңда бастауыш сынып оқушыларының қазақ фольклоры арқылы құндылықты бағдарын дамыту өзекті бола түсуде.

Латын тілінен аударғанда «құндылықты бағдар» мағынасы бар дегенді білдіреді. Қазақ фольклоры арқылы құндылықты бағдарының болуы – бұл балалардың кітапқа деген белсенді танымдық бағыты ғана емес, олар жағымды эмоциялар мен онымен әрекет етуге деген ынтасын тудырады. Оқырман қызығушылығы – бұл баланың өзі ерекшелейтін және басқаларға ұнайтын кітаптарды оқуға деген тұрақты қызығушылығының болуы, өйткені бала оларды өздері үшін ең қолайлы деп санайды және білімі мен тәжірибесін толықтыру үшін оларға жеке қажеттілікті сезінеді.

Баланың он жасынан бастап оқырмандығы қалыптаса бастайды, алайда оның оқырман ретінде кітап оқуға деген көзқарасы құндылықты бағдармен белсенді немесе орташа, тіпті немқұрайлы болуы мүмкін. Бастауыш сыныпта мұғалім білім беруде белсенді тыңдауды, айтылымды, оқылымды және жазылымды ұйымдастыра отырып, кітаппен қалай қарым-қатынас жасау үлгісін орнықтырады. Бастауыш сыныптарда оқудың мақсаты – шығармалардағы мәтіндерді толық қабылдау, белгілі бір оқығандарын кейін қорыта алатын оқырманды қалыптастыру. [1, 78 б.].

Қазіргі өркениетті замандағы оқыту процесіндегі инновациялық технологиялар және білім мазмұнының жаңартылуы мектептегі бастауыш сыныптағы оқу пәндерін оқытудың әдістемесін жетілдіруді талап етеді. Біздер өз ізденісімізде бастауыш сынып оқушыларының қазақ фольклоры арқылы құндылықты бағдарын қалыптастыру әдістемесін қарастыруда мұғалім мен білім алушының субъектілік өзара іс-әрекеттерінің үйлесуін басшылыққа аламыз.

Демек, бастауыш сынып мұғалімі күн сайынғы сабақтарда мектеп оқушыларының көркемдік талғамы мен қазақ фольклоры арқылы құндылықты бағдарын қалыптастыру үшін күнделікті сабақ және сыныптан тыс оқу барысында да қазақ фольклоры арқылы құндылықты бағдарын арттырып, қазақ фольклоры арқылы құндылықты бағдарының қалыптасуына бағыт-бағдар беруі, оңтайлы басшылық жасауы тиіс. Осыған орай бастауыш сынып оқушыларының кітап оқуында қарапайымнан кейін күрделіге қарай сатылап көшу принципі ұстана отырып, білім алушылардың пән бағдарламасы бойынша игеретін білімдерін жүйелі тереңдету негізінде қазақ фольклоры арқылы құндылықты бағдарын қалыптастыру міндеттері көзделеді.

Алайда бастауыш сынып оқушыларының қазақ фольклоры арқылы құндылықты бағдарының негіздерін қалыптастыру проблемасының зерттелу дәрежесі әлі де болса жеткіліксіз, оның мәні мен құрылымы жас ерекшелігіне қатысты негізделмеген, осы құбылысты қалыптастырудың

педагогикалық шарттары нақтыланбаған, олардың оқырмандық құзіреттілігін қалыптастырудың технологиясы мен сабақ құрылымы толыққанды әзірленбеген.

Бүгінгі таңда оқушылардың оқу қызығушылығын дамыту және оқу мәдениетін тәрбиелеу мәселесі өткір тұр. Бастауыш мектеп жасынан бастап тұрақты қажеттілік ретінде оқуға деген құндылықты бағдарды дамыту қажет, өйткені дәл осы кезеңде негізгі оқу дағдылары қалыптасады. Оқушының оқу дәрежесін, оның оқырмандық бейімділігін ескере отырып, мектеп оқушыларының оқу мәдениетін педагогикалық тұрғыдан шебер қалыптастыруға болады. Оқу мүдделері көбінесе адамның жеке басын анықтайды, сондықтан біз оларды мектеп оқушыларында қалыптастыру процесін педагогикалық, психологиялық, әдістемелік ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік проблема ретінде де қарастырамыз. Сондықтан баланың қазақ фольклоры арқылы құндылықты бағдарын қалыптастыру маңызды міндетке айналады.

Ең бастысы, бастауыш сынып оқушыларының қазақ фольклоры арқылы құндылықты бағдарын қалыптастырудың ерекшеліктерін атап өту керек.

Бастауыш мектеп жасы-бастауыш мектептегі оқу кезеңіне сәйкес келетін баланың даму кезеңі. Бұл жастың хронологиялық шекаралары әртүрлі, бірақ шартты түрде 6-7-ден 10-11 жасқа дейінгі аралықта анықталады, оларды нақтылау бастапқы оқытудың ресми қабылданған мерзімдеріне байланысты болады. [2, 93 б.].

Баланы оқу іс-әрекетіне қосу барлық психикалық процестер мен функцияларды қайта құрудың басталуын білдіреді. Бастауыш мектеп жасы-тұлғаның айтарлықтай қалыптасуының жасы. Ол ересектермен және құрдастарымен жаңа қарым-қатынастармен, ұжымдардың бүкіл жүйесіне қосылумен, жаңа қызмет түріне - оқушыға бірқатар маңызды талаптар қоятын іліммен сипатталады. Мұның бәрі адамдарға, ұжымға, ілімге және олармен байланысты міндеттерге қатысты жаңа қатынастар жүйесін қалыптастыруға және шоғырландыруға шешуші әсер етеді, мінез, ерік қалыптастырады, мүдделер шеңберін кеңейтеді, қабілеттерін дамытады.

Л.С. Выготскийдің айтуынша, бастауыш мектеп жасында моральдық мінез-құлықтың негізі қаланады, моральдық нормалар мен мінез-құлық ережелері игеріліп, жеке тұлғаның әлеуметтік бағыты қалыптаса бастайды. Бастауыш сынып оқушыларының табиғаты кейбір ерекшеліктерімен ерекшеленеді. Ең алдымен, олар импульсивті – кездейсоқ себептермен барлық жағдайларды ойламай және өлшемей, тікелей импульстардың әсерінен дереу әрекет етуге бейім. Мұның себебі-мінез-құлықты ерікті реттеудің жастық әлсіздігінде белсенді сыртқы разрядтың қажеттілігі.

Бастауыш сынып білім алушыларына мұғалім қазақ фольклор үлгілерінен (ертегі, аңыз-әңгімелер, жұмбақтар, мысалдар) оқып беріп, сонымен қатар оқушылардың қатысуымен көріністер қойылса, бұл баланың жадында мәңгі сақталып қалары анық. Сол сияқты түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып оқыту құндылықты бағдарларын жан-жақты қалыптастыруларына септігін тигізеді. Ересек адам (мұғалім, ата-ана) балаға тек ойын-сауық оқуы ғана емес, сонымен бірге оқушы өзін кітап кейіпкерлерімен байланыстырған кезде жоғары деңгейдегі эмоциялардан арылуға, өзін олармен салыстыруға, жаман мен жақсылықты ажырата білуді үйренуге және сол арқылы өзін-өзі тәрбиелеуге көмектесетін кітаптарды таңдауға үйрету керек.

Халық ауыз әдебиеті үлгілері балаларға мейлінше жақын, барынша түсінікті дүние болғандақтан, сол арқылы балалар айнала қоршаған ортаны барлай алады, табиғаттың сиқырлы сырларын сезіне біледі, халықтың әдемілік, әдептілік жайлы ұғымдарын бойына сіңіреді, ұлттық салт – дәстүр, әдет - ғұрып туралы түсінік алады. Мұның өзі баланың дара тұлға ретінде дамуына қажетті көркемдік, ізгілік қасиеттерді бойына жинауда халықтың рухани мұрасының құндылығын қуаттайды. [3, 114 б.].

Ауыз әдебиетінің қай жанрын алсақ та, оның педагогикалық тұрғыдан тәрбиелік, білімділік мүмкіндіктерінің сан алуандығы көрінеді.

Ертегілер арқылы оқушылардың адамгершілік және эстетикалық тәлім-тәрбиенің дамуына ықпал жасалады. Баланы мұратқа, жеңіске, жетістікке жету жолында белсенділікке, әділеттілікке, өздігінен әрекет етуге үйретеді. Өмірде кездесетін жайттардың, яғни жақсылық пен жамандықтың, мейірімділік пен қатыгездіктің, шындық пен өтіріктің, әділеттілік пен әділетсіздіктің, әдемілік пен ұсқынсыздықтың, ерлік пен ездіктің, еңбекқорлық пен жалқаулықтың және т.б. ара жігін ажыратып, түйсіне білуге, бағалай алуға жол ашады.

«Бала тәрбиесі бесіктен» деп тәрбиелік ұғымды әрдайым есте сақтаған қазақ халқы баласын алдымен халықтық дәстүрде тәрбиелеуді ұсынған. Халық қашан да өскелең ұрпақты тәрбиелеудің мәнін, оның қиындығы мен қуанышын, одан шығатын нәтижені біліп отырған. Осы тұрғыдан қарағанда, ауыз әдебиетінің тамаша үлгілері – бесік жыры, төрт түлік жырлары, өтірік өлеңдер,

жұмбақтар, жаңылтпаштар, мақал-мәтелдер, ертегілер, аңыз-әңгімелердің әрқайсысының баланың ой-өрісін, дүниетанымын, қиялын, тілін дамытуда, тәлім-тәрбиесінде терең мән жатыр. [4, 98 б.].

Халықтық шығармалар – ұлттық өзіндік сананы қалыптастырудың негізі.

Қазақ халық ауыз әдебиеті үлгілерінің баланың ой – өрісін, тілін дамытудағы маңызы мен тәрбиелік мәні халықтық ой саралау, сөз саптау ерекшелігіне талпындырып, ізгілік қасиеттерін бойына сіңірудің қайнар көзі екендігінен танылады. [5, 112 б.].

Қазақ фольклоры арқылы құндылықты бағдарын қалыптастыруда отбасы, ортасы маңызды рөл атқарады.

Оқу – ақыл-ой қабілеттерін қалыптастырудың маңызды шарты. В.А.Сухомлинский мектеп оқушыларының ақыл-ой кемістігінің себептерін зерттеген кезде: «Егер бастауыш мектепте балалар аз оқыса, аз ойласа, олар әуеской мидың құрылымын қалыптастырды», - деп айтқан болатын. Үш компонент – отбасы, мектеп, кітапхана оқитын адамды қалыптастыратын орта жасайды. Тараптардың кем дегенде біреуінің назарының болмауы тұтастай алғанда балаға теріс әсер етеді.

Баланың мектепте болған алғашқы күндерінен бастап балалардың кітапқа, оқуға деген қызығушылығын ояту үшін қиын да, мақсатты жұмыс басталады. Отбасылық ортада оқу ерекше рөл атқарады. Кітапты бірге оқу, оқығандар туралы сөйлесу отбасы мүшелерін жақындастырады, оларды рухани біріктіреді және балаларға өздігінен оқу қажеттілігін тәрбиелейді.

Ата-ана баламен бірге отырып, кітап оқыса, оны талқыласа, сұрақ қоя отырып әңгімелесе бала ерекше қызығушылықпен қарап, ынтасы арта түседі. Отбасылық оқу кітап мәдениетімен танытуда басты рөл атқарады, ата-аналар мен балаларды жақындастырады. Баланы жақсырақ білуге, оның құндылықты бағдарлары мен қызығушылықтарын түсінуге көмектеседі.

Қорытынды жасай келе, ата - аналармен жұмыс жасаған қиын, бірақ маңызды рөл атқарады. Ата-аналарға балалар оқуының құндылығын, мектеп оқушыларына білім беру мен тәрбиелеудің тиімді құралы ретінде, білім берудің кепілі ретінде, сонымен қатар өмірлік тәрбие беретін қажеттілік ретінде, әр ата-ананы балалардың оқуы мен белсенді оқу ортасын дамыту мәселелерін шешуге тартуға көмектесу қажет. Балада оқу әдетін қалыптастыру үшін біріншіден ересек адам өзі оқып шығып, сосын баламен бірге дауыстап оқып, содан соң кезекпе-кезек оқу арқылы баланың қызығушылығын арттыруға болады. Балада соған қарай бейімделеді.

Оқу қызығушылығын қалыптастырудың әртүрлі тәсілдері мен құралдарының ішінде бастауыш сынып оқушылары үшін ең маңыздысы - ынталы оқыту, оқу материалының жаңалығы, оқытудың инновациялық формалары мен әдістерін қолдану, сабақта сәттілік жағдайын жасау. Бұл құралдар оқу процесіне мәтінмен жұмыс істеудің дәстүрлі емес әдістемелік әдістерін енгізу кезінде жүзеге асырылады. Мәтінмен жұмыс істеудің дәстүрлі емес әдістерінің көмегімен оқу пәндерінің дәстүрлі мазмұнына ие бола отырып, оқу процесін дамушы ортаға айналдыруға болады.

Әдебиеттер:

1. Изғұттынова Р.О. Мектептің бастауыш сатысында қазақ халық ауыз әдебиеті үлгілерін оқыту әдістемесі. /Оқу құралы/Алматы: - 168 бет.
2. Қоянбаев Б.Ж. Педагогика. Оқу құралы.Алматы, 1992, 240 б.
3. Ғабдуллин М. Қазақ халқының ауыз әдебиеті. – Алматы: Мектеп, 1976. – 330 б.
4. Ғабдуллин М.Қазақ халқының ауыз әдебиеті. - Алматы, Семей, 1966. – Б. 152-153.
5. Садырбаев С. Қазақ халқының ауыз әдебиеті. Хрестоматия. - Алматы, 1977. - 224 б.

**Дюсембинова Р.К., Копбалина К.Б., Мусина В.Т.
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті**

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-ҒЫЛЫМИ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Аннотация. Қазіргі қоғам дамып келе жатқан постиндустриалды әлемде болып жатқан динамикалық өзгерістерге тез бейімделе алатын адамдарға өте мұқтаж. Бастауыш білім беруді дамытудың объективті заңдылығы қазіргі уақытта бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылық, соның қатарында жаратылыстану-ғылыми сауаттылық деңгейіне жоғары талаптар қойылуда. Осы мақаланы жазуға себепші болған АР14870260 "Білім беруді цифрландыру жағдайында бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту" ғылыми жобаны әділ де, дұрыс бағалағаны үшін ҚР БҒМ Ғылым комитетіне алғысымыз шексіз.

Кілт сөздер: сауаттылық, функционалдық сауаттылық, соның қатарында жаратылыстану-ғылыми сауаттылық.

Қазақстан Республикасының Білім және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы «Қазақстандық білім мен ғылымның жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттыру, жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде тұлғаны тәрбиелеу және оқыту» мақсатында қазіргі заманғы қазақстандық оқушыларға білім беруді олардың басты мақсатқа – білім алушылардың функционалдық сауаттылықты (оқырмандық, математикалық, жаратылыстану-ғылыми және т.б.) қалыптастыруға бағдарлауға мән берілген туралы айтылады [1].

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық «Дүниетану» және «Жаратылыстану» міндетті пәндік саласы шеңберінде қалыптастырылады. Бұл өзгерістер болашақ биология мұғалімдерінде әртүрлі өмірлік жағдайларды шешуге дайын оқушылардың табысты дамуын қамтамасыз ететін кәсіби құзыреттілік жүйесін анықтауды қамтиды. Ол үшін болашақ биология мұғалімдерін даярлау негізінде оқушылардың әртүрлі білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруға ықпал ететін кәсіби және пәндік құзыреттер құрылуы керек.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына сәйкес біздің еліміз TIMSS зерттеуіне алғаш рет 2007 жылы қатысты, онда кездейсоқ іріктеу әдісімен 141 жалпы орта білім беру ұйымдарының тек 4-сыныптарының 3990 білім алушысы зерттелді.

А.М.Мамырханова, Г.Б.Есембаева жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты функционалдық сауаттылықтың маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырады [2]. Бұл адамның ғылыми дәлелдерге негізделген жаратылыстану құбылыстарын түсіндіру үшін сұрақтар қою, жаңа білімді игеру үшін жаратылыстану білімін игеру және пайдалану қабілеті. Сонымен қатар, жаратылыстану сауаттылығы жаратылыстану ғылымдарының негізгі заңдылықтары мен ерекшеліктерін түсінуді, жаратылыстану ғылымдары мен технологиялары қоғамның материалдық, интеллектуалдық және мәдени салаларына әсер ететіндігін түсінуді қамтиды. Ол жаратылыстануға байланысты мәселелердің барлық жиынтығын қарастырған кезде белсенді азаматтық позицияда көрінеді.

Функционалдық сауаттылық терминіне қызығушылықты арттыруда халықаралық зерттеулер, мәселен TIMSS бойынша – Trends in international mathematics and science study (математика және жаратылыстану ғылымдары бойынша күтілетін оқу нәтижелерінің жетістіктерін бағалау) және PISA бойынша Programmer for international student assessment (оқушылардың білім жетістіктерін бағалау жөніндегі халықаралық бағдарлама) маңызды рөл атқарды [3].

Жалпы, Қазақстанның PISA-2009, PISA-2012, TIMSS-2011-ге қатысу қорытындыларын талдау мынадай проблемаларды анықтады:

Бастауыш мектептің стандартты оқу бағдарламасы толығымен академиялық пәндерден тұрағанымен ЭБДҰ бойынша орташа көрсеткіштен төмен болуы оларды нақты, өмірлік жағдайларда қолдануға үйретуде логикалық ойлау, оқу процесінде мәтінді талдау және бағалау сияқты жоғары деңгейлі ойлау дағдыларын игеруді мен қолдануды қамтамасыз етуде қауқарсыз. екендігін айғвқтайды. Сондықтан оқулықтар мен басқа оқу құралдары жетілдіруді қажет етеді.

Қазіргі уақытта жаратылыстану-ғылыми сауаттылық қазақстандық және халықаралық зерттеулерде жаратылыстану білімінің сапасын бағалаудың танылған критерийлерінің бірі болып табылады. Ол елдің мәдениеті мен бәсекеге қабілеттілігін дамытудың маңызды факторы ретінде «Адам-Адам», «Адам – Табиғат», «Адам-Технология» жүйелеріндегі байланыстарды қамтамасыз ететіндіктен, дамыған және технологиялық дамыған қоғамның қалыптасуының қажетті шарттарының бірі болып табылады. Оқушылар болашақта әртүрлі қызмет салаларын таңдауы ғылымға деген қызығушылықтың, ғылыми және технологиялық прогресті қабылдау қабілетінің дамуы жаратылыстану-ғылыми сауаттылығына негізделеді [4].

Педагогикалық ғылымда жаратылыстану пәндері бойынша оқытудың интегративті нәтижелер оқушылар үшін жаратылыстану ғылымдары саласындағы маңызды мәселелерді шешуде пайдалана алатын жеке ресурстарының кешені ретінде сипатталады [5].

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылықтың қалыптасуы мектеп түлегінің келесі құзыреттіліктерінің болуын талап етеді:

- қоршаған ортадағы құбылыстарды ғылыми түсіндіру;
- жаратылыстанудың негізгі ерекшеліктерін түсіну;
- жаратылыс деректерін сипаттай алу және қорытынды жасау үшін ғылыми дәлелдерді пайдалану.

Бастауыш мектепте «Дүниетану» және «Жаратылыстану» пәндерін оқу біріншіден өзін-өзі дамыту және функционалдық сауаттылығын қалыптастыру үшін мүмкіндіктерді іске асыруға; екіншіден балалардың ойлау және шығармашылық қабілеттерін, дербес оқу қызметінің және қажетті эксперименттік және зерттеу дағдыларын қалыптастыруға үлес қосады; үшіншіден ғылыми ойлаудың ерекшелігімен таныстырады, табиғат пен адамның бірлігіне тұтас көзқарастың негізін қалайды; төртіншіден жаратылыстану-ғылыми білімге, табиғатқа, адамға құндылық қатынасын қалыптастыруға ықпал етуге өз үлесін қосады.

Бүгінгі таңда оқушыларға құбылыстарды ғылыми түсіндіру, оның ішінде: құбылыстарды түсіндіру үшін жаратылыстану білімдерін игеру және қолдану кезінде логикалық ойлау әдістерін қолдана білудің түсіндірме модельдерін қолдану және құру жолдарын, сонымен қатар таным процесінде ұғымдарды, символдық (символдық) модельдерді қолдана білу, химияда кеңінен қолданылатын модельдік көріністерді түрлендіруге жетелеу маңызды. Мұғалімнің міндеті балаларды жаратылыстану саласынан айтылған пайымдаулардың дұрыстығын тексеру, болжамын қалыптастыру, эксперименттерді жоспарлау және жүргізу бағыттарын көрсету, өткізілген тәжірибе немесе зерттеу нәтижелері бойынша жалпылау мен қорытындыларды тұжырымдауға дағдыландыру. Жаратылыстану білімінің қолдану тәжірибесін бақылау, өлшеу, модельдеу сияқты әртүрлі әдістермен таныстыру да маңызды саналады. Оқу пәнін игеру барысында деректерді интерпретациялау және қорытынды жасау үшін ғылыми дәлелдерді қолдану, деректерді талдау, түсіндіру және тиісті қорытындылар жасау, деректерді ұсынудың бір түрін екіншісіне түрлендіру зерттелетін процестер мен құбылыстардағы жалпы заңдылықтарды, себеп-салдарлық байланыстар мен қайшылықтарды анықтау мүмкіндіуіерін мән берілуі [6].

Мұғалімнің жұмысы үшін оқу процесін жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын тиімді игеруге қалай бағыттауға болатындығы туралы жауап беру маңызды: Жауаптарды ғылымды әлемді тану тәсілі ретінде түсінуге және ғылымға деген қызығушылықты қалыптастыруға негізделген оқыту технологияларын қолдану тәжірибесінде табуға болады. Жаратылыстану пәндерін оқытудың бұл тәсілі пәндер бойынша тапсырмаларды әзірлеудің әдістемелік негіздері бола алады. Педагогикалық практикада проблемалық оқытуды ұйымдастырудың әртүрлі тәсілдері қолданылады, олар оқу зерттеулерін, алынған ғылыми білімнің көмегімен шешілетін қызықты зерттеу міндеттерін қоюды, қоршаған әлем құбылыстарын түсіндіруде ғылымның мүмкіндіктерін көрсетуді қамтуы мүмкін. Бастауыш сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығына қол жеткізу мүмкіндігін қамтамасыз ету үшін оқу мазмұнына арнайы әзірленген тапсырмаларды шешу үшін танымдық оқу дағдыларын қолдану қажет болатын проблемалық жағдайларды қосу маңызды. Тәжірибелі мұғалім әр оқу тақырыбында балаларға қызықты жағдайларды табады, мәселені анықтауға көмектеседі, оларды осы мәселені шешу жолдары туралы болжамдар жасауға шақырады. Мұғалім жаңа ақпаратты игеруге көмектесе отырып оқушылармен бірге жетіспейтін қажетті білімді анықтайды, содан кейін балалар өздерінің болжамдарын тексеріп, қорытынды жасай алады. Ғылыми білімнің бұл классикалық жолы оқушылардың оқу іс-әрекетінің бағдарлы негізі болуы тиіс.

Осылайша, білім беру нәтижесіне жаратылыстану-ғылыми сауаттылығына қол жеткізу келесі дағдыларды игеруді қамтиды:

- қоршаған ортадағы құбылысты түсіндіру үшін тиісті жаратылыстану білімдерін қолдану;
- түсіндірме модельдер мен көріністерді тану, пайдалану және құру;
- процестің немесе құбылыстың барысы туралы болжамдар жасау және ғылыми негіздеу;
- техникалық құрылғының немесе технологияның жұмыс принципін түсіндіру.

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық негізінен «Дүниетану» және «Жаратылыстану» пәндері бойынша оқу жағдайларынан тыс және стандартты міндеттерге ұқсамайтын проблемалық тапсырмаларды шешуде көрінеді, сол арқылы игеріліп, пысықталды.

Мұндай тапсырмаларды қолдану мүмкіндігі мұғалімдердің жаратылыстану-ғылыми сауаттылықтың қалыптастыру және диагностикалау үшін заманауи дидактикалық құралдармен қамтамасыз етілуімен байланысты.

Осылайша, оқушылардың функционалдық сауаттылық деңгейін қалыптастыру және бағалау үшін мұғалім нақты өмірдегі кейбір мәселелерді қарастыруды ұсынатын инновациялық кешенді тапсырмалар банкіне қол жеткізуі керек. Бұл тапсырмаларды шешу әдетте білімді бейтаныс жағдайда қолдануды, жаңа шешімдерді немесе әрекет тәсілдерін табуды, яғни шығармашылық белсенділікті қажет етеді. Жаңа типтегі тапсырмалар нақты пәндік білімді тексеруден олардың жұмыс істеу қабілетін тексеруге бағытталуы оқу пәнінің материалындағы тапсырмалар нақты өмірлік жағдайлар контекстінде дүниетанымдық, экологиялық және тәжірибеге бағытталған мәселелерді шешуді қамтиды.

Тақырыптық блоктарға біріктірілген тапсырмалар жаратылыстану сауаттылығын бағалауға арналған өлшеу құралдарын құрайды. Тапсырмалар блогы, әдетте, проблемалық түрде ұсынылған нақты жағдайдың сипаттамасын және осы жағдайға қатысты бірқатар тапсырма сұрақтарын (әдетте 5-6) қамтиды. Оқушылар пәндер бойынша білімдерін қолдана отырып, тапсырмаларды орындауы керек. Олардың дәйекті орындалуы сұрақтан сұраққа ауыса отырып, оқушылар сипатталған жағдайға еніп, жаңа білім мен жаңа дағдыларды игеруге ықпал етеді.

Бұл тәсіл білім алушыларға ұсынылған тақырып (жағдай) аясында шоғырлануға және пәндік білім мен дағдылардың қолда бар қорын, сондай-ақ олардың жеке өмірлік тәжірибесін жұмылдыруға мүмкіндік береді.

Бұл көрсеткіштерге келесі міндеттерді қою және шешу кезінде қол жеткізуге болады:

1. Бастауыш мектептегі жаратылыстану ғылымдарының білім беру бағдарламаларының мазмұнын күшейту.

2. Нақты өмірлік жағдайларды ескере отырып, оқу тапсырмаларын әзірлеу бойынша нақты практикалық жағдайларды модельдейтін тапсырмалар санын көбейту.

3. Оқушыларға білім беру траекторияларының кең таңдауын ұсынатын оқу бағдарламаларының алуан түрлілігін қамтамасыз ету.

4. Ұлттық жүйе шеңберінде өз көзқарастарын жүзеге асыру үшін жеткілікті іс-қимыл еркіндігін, оқыту процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды міндетті пайдалануды көздеу.

5. Оқулықтарға практикалық мазмұндағы тапсырмаларды, әртүрлі форматтағы тест тапсырмаларын, стандартты емес жағдайларда білімді қолдануға арналған қызықты тапсырмаларды енгізу.

6. Халықаралық салыстырмалы зерттеулерді жүргізудің маңыздылығы мен ерекшелігі туралы жұртшылықты, ата-аналарды, оқушыларды кеңінен хабардар ету.

7. Халықаралық салыстырмалы зерттеулердің ұсынымдарын, тапсырмалар жинағын пайдалану бойынша нұсқаулықтарды әзірлеу және жариялау.

10. 4-ші сынып оқушыларын қорытынды аттестаттау шеңберінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын тексеруге тапсырмаларды пайдалану.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысы. Күші жойылды - Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысымен бекітілген <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988>

2. Мамырханова А.М., Есембаева Г.Б. Естественнонаучная грамотность обучающихся в средней школе по результатам международных исследований: состояние и пути повышения качества (на примере Казахстана) // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – № 6-1. – С. 128-131; URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=6858> (дата обращения: 25.01.2023).

3. Заграничная Н.А., Миренкова Е.В. Диагностика метапредметных результатов при обучении химии в основной школе. Пособие для учителя. – М.: Русское слово. 2020. – 240 с.

4. Ковалева, Г.С. Пентин, А.Ю. Заграничная Н.А. Естественнонаучная грамотность: сборник эталонных заданий. Выпуск 2: учебное пособие для общеобразовательных организаций. – Москва; Санкт-Петербург: Просвещение, 2021. – 143 с.

5. Martin M. O., Mullis I. V. S., Foy P., & Hooper M. (2016). TIMSS 2015 International Results in Science. Retrieved from Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center website: <http://timssandpirls.bc.edu/timss2015/internationalresults/>

6. Разумовский В.Г., Пентин А.Ю., Никифоров Г.Г., Попова Г.М. Естественнонаучная грамотность и экспериментальные умения выпускников основной школы: некоторые результаты диагностики // Школьные технологии, 2016, №1, с. 63-91

САБАҚТА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ

Аннотация. Бұл мақалада білім мазмұнының жаңартылған шеңберінде оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту технологиясын жоспарлауда оқыту мен оқу үдерісінің тиімді жүзеге асуы жан-жақты талданады.

Кілт сөздер: оқушы, ұстаз, педагогикалық технология, мәтінмен жұмыс істеу әдістері, жүйелі қолдану, пәндік құзыреттілік.

Қазіргі мектептің маңызды міндеттерінің бірі-функционалды сауатты тұлға қалыптастыру. Функционалды сауаттылық-адамның сыртқы ортамен қарым-қатынас жасауы, оған тез үйреніп, бейімделе білу қабілеті. Жаңартылған мазмұн білім беру білім алушының жалпы зияткерлік дамуын, оны ақпаратпен өз бетінше жұмыс істеу дағдыларымен қаруландыруды басым міндет ретінде айқындайды.

Мұғалімнің ең бастысы – ол қандай пәнді оқытса да, оқушыны оқуға үйрету. Бұл тұрғыда қазіргі білім беру жүйесі интеграция тенденцияларына байланысты болады. Орта білім берудің мақсаты оқушылардың таным қабілеттерін дамытуды, алған білімдерін кәсіби қызметте және кез келген оқу және өмірлік жағдайда қолдануға шығармашылық көзқарасты, әртүрлі құзыреттерді дамыту арқылы өзін-өзі жетілдіруге дайындықты қамтамасыз ету болып табылады. Функционалды сауаттылық оқушының бойында адам қызметінің әртүрлі салаларына қатысты көптеген мәселелерді шешу үшін алған білімдерін, дағдыларын мен дағдыларын пайдалану қабілетін дамытуды көздейді. Функционалды сауаттылықты қалыптастыру ұзақ және күрделі процесс. Қажетті нәтижені өз жұмысында заманауи білім беру педагогикалық технологияларын шебер және сауатты үйлестірген жағдайда ғана алуға болады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қамтамасыз ету үшін қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі білім беру кеңістігінде әрбір оқушының өзінің ойын өзі жүзеге асыруы үшін жағдай жасауы керек: оның қабілеттерін, білімін, дағдыларын диагностикалау, әр оқушымен жұмыс істеу әдістері мен тәсілдерін анықтау, тапсырмалар жүйесін әзірлеу. Бұған қазіргі заманғы білім беру технологиялары көмектеседі, мысалы, Жоба әдісі білім алушының зерттеу қызметін жандандыруға мүмкіндік береді, ақпаратты өз бетінше табуға, оны талдауға және жүйелеуге үйретеді, оқушыларға ізденіп оқу әдістеріне дағдыландыра отыра мұғалім қойылған проблемалық сұрақтарға жауап іздеуге талпынтады, мысалы, пікірталас әдісі, алдын-ала жарияланған кез келген мәселені ұжымдық талқылауға мүмкіндік береді. ол көпшілік алдында сөйлеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді, нәтижелі оқу технологиясы білім алушының оқу құзыреттілігін қалыптастыруға, шығарма авторымен тікелей диалог жүргізуге, мәтінмен жұмыс істеудің әртүрлі әдістері мен тәсілдерін, жұмыстың топтық және жеке формаларын үйретуге мүмкіндік береді. Бұл технологиялар әр түрлі эссе, ойқозғау, презентация жазу арқылы қалыптасатын, зерттелетін материалды терең түсінуге мүмкіндік беретін, өз көзқарасын қорғауға үйрететін ақыл-ой әрекетін, ауызша және жазбаша қарым-қатынасты қалыптастыруға ықпал етеді. Топтарда жұмыс істеу ынтымақтастықтың дағдыларын дамытуға ықпал етеді, жауапкершілік сезімін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жоғарыда аталған барлық технологиялар әртүрлі құзыреттерді қалыптастыруға ықпал етеді, соның ішінде ақпараттық, әлеуметтік және коммуникативті, рефлексия қабілеттерін дамытады. Оқушылармен сабақ өткізген кезде тыйым салуға емес, бағыттауға, басқаруға емес, бірлесіп басқаруға, мәжбүрлеуге емес, сендіруге, шектеуге емес, өз тәжірибесіне сілтеме жасай отырып, таңдау еркіндігін беруге тырысамын. Сіздің артықшылығыңызды сезінгеннен кейін, оқушы, әрине, сізді ойыңыздың терең маңыздылығы үшін құрметтей біледі. Сабақ - бұл шығармашылық процесс, онда жетекші рөл, әрине, мұғалімге тиесілі. Сабақ қызықты болуы үшін оқушылар белсенді болуы керек. Бүкіл топты таным процесіне тарту үшін Мен, мысалы, проблемалық оқыту технологиясын және ойын технологиясын қолданамын. Мұның бәрі балалардың жеке қасиеттерін дамытуға және рухани мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Проблемалық оқыту сабақтарда проблемалық жағдайларды құруды, оқушылардың оларды шешімін таба алатындай өзіндік жұмысын қамтиды, нәтижесінде біз білім мен оқу дағдыларын, дағдыларды шығармашылық игеруді, оқушылардың ойлау қабілеттерін дамытуды аламыз. Кез келген сабақ үстінде шағын топтардағы оқушылармен жұмыс істеу әдісі де қолданылады, мұнда оқушылар бір-біріне деген құрметтей білетіндей тәрбиелік қарым-қатынас жасай алады. Әр топтың алдына

олардың шешуі керек әрі шеше алатындай мәселелерді қоямын. Мысалы, сабақ барысында әр оқушының алдына жетекші сөйлемдері бар конверт қойылады. Тақтада проблемалық тапсырмалар жазылады. Оқушылар сұраққа жауап алу үшін өз үстелінде сабаққа керекті деректері бар карталарды осындай ретпен орналастыруы керек. Мұндай тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын тудырады, бәсекелестік жағдай жасайды. Оқушылардың оқу іс-әрекетін жандандыру және күшейту үшін шаршағандарын жеңілдету үшін, оқу материалын қабылдауға эмоционалды түрде бейімделуге көмектесетін ойын технологияларына ықпалы өте зор. Бұл технология өткен материалды бекіту немесе жалпылау кезінде бүкіл сабақты немесе оның жеке бөлігін өткізудің бір түрі ретінде қолданылады. Олар зейінді жақсы дамытады, есте сақтауды жаттықтырады, оқушылардың сабақта алған білімдерін тереңірек игеруіне және шоғырландыруына ықпал етеді. Жұмбақтар, басқатырғыштардың бәрі оқушылармен бірге жасалады.

Форманың жарқындығы, мазмұнның ерекше болуы танымдық, тәрбиелік, психологиялық сипаттағы мәселелерді шешуге ықпал етеді. Оқушылардың нақты мүмкіндіктерін ескере отырып жасалған басқатырғыштар оқытудың саралануы мен даралануына көмектеседі. Сабақтың стандартты емес түрлерін қолдану, пәнаралық байланыстарды кеңінен қолдану, оқытудың кәсіби бағыты, оқу материалының көрнекі мысалдармен қанықтылығы оқушылардың оқу және ойлау әрекеттерін белсендіруге ықпал етеді, өзін-өзі тәрбиелеуге және өзін-өзі бақылауға итермелейді. Сабақ барысында өзара бақылауды кеңінен қолданамын, онда зерттелетін тақырыпқа жақсы дайындалған оқушылар басқалардың білімін бағалайды, ал мұғалім берілген ұпайдың объективтілігін іріктеп тексереді. Бұл әр оқушыға деген шексіз құрмет, мұғалім мен оқушының шынайы ынтымақтастығының көрінісі деп есептеймін, онсыз бірлескен сабақты елестету қиын.

Мұғалімнің негізгі міндеті - сараланған тәсіл негізінде оқушылардың жеке қабілеттері мен ерекшеліктерін ескере отырып оқыту, дамыта оқыту технологиясын қолдану. Мысалы, оқушыларға өтілетін тақырып бойынша дайын анықтамалық жазбалар беремін, содан кейін оларды белгілі схема бойынша өздері жасайды. Бұл аналитикалық қабілеттерді дамытады, өз бетінше және шығармашылықпен жұмыс істеуге үйретеді. Балалар өздерінің жеке шығармашылық жұмыстарын көрсете отырып, логикалық анықтамалық конспекттерді, семантикалық блоктарды модульдерге біріктіруді қуана жасайды. Оқыту технологиясына көп көңіл бөлемін. Мен оқу процесін психологиялық ыңғайсыздықты жеңілдету, оқушыларға өз мүмкіндіктеріне сенімділік беру үшін ұйымдастырамын. Әр оқушыны оқытуды қол жетімді деңгейде жүзеге асыруға баса назар аударамын. Оқу материалын қабылдауды жақсарту, шаршаудың алдын алу үшін сабақта әртүрлі дидактикалық ойындарды қолданамын.

Менің ойымша, әр сабақ оқушыларға өз сезімдерін түсінуге, айналасындағы адамдарды түсіну қабілетін дамытуға, мейірімділік пен қамқорлыққа тәрбиелеуге көмектесуі керек. Оқушылардың өздерінің ішкі әлемін өз-өздері жетілдіруге, өз іс-әрекеттері үшін жауапкершілік туралы ойлауға, рухани және адамгершілік жетілдіру жолына бағыттауға шақыруға тырысу қажет деп ойлаймын. Міндет бірдей маңызды – оларға білімдерін өз бетінше молайтуға, қосымша әдебиеттермен жұмыс істеуге, ең бастысы, материалды жүйелей білуге, талдай алуға әрі салыстыру қабілеттерін қалыптастыру. Осы мақсатта әр түрлі қиындық деңгейлері бар сабақтар жүйесі құрылды, оның негізінде сараланған тәсіл, мысалы, шығарманы идеялық-көркемдік талдау (тараулардың мазмұнын ұсыну, кейіпкерлердің сипаттамасы, идеяны ашу және оны бейнелеу жүйесінде білдіру, оларды даралау) құрылды. (тақырыпта, сюжетте, психологиялық жазушының шеберлігі, табиғат суреттері және т. б.); дербес зерттеу, автор тілінің ерекшеліктеріне түсініктеме беру, шығармадан жеке үзінділердің стилі бойынша; кітапханада жұмыс істеудің дамытушылық дағдыларын алу бойынша (оқушылар белгілі бір тақырып бойынша библиография жасайды, мақалаға аннотация немесе рецензия жазады) және басқалар. Осылайша, барлық әдістер мен әдістерді жүйелі қолдану негізгі және пәндік құзыреттіліктерді дамытуға қызмет етеді және олардың негізінде оқушылардың функционалдық сауаттылығы қалыптасады.

Әдебиеттер:

1. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған іс-қимыл жоспары. Астана, Әділет, 2012.
2. Токарева И. Ю. орта мектепте оқытудың инновациялық тәсілдері: мәдени бағытталған білім. – Санкт-Петербург, 2016. 2. Лебедев, О. Е. білім сапасы дегеніміз не? Мәскеу, 2007
3. PISA халықаралық зерттеуін жүргізу аясында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту әдістері бойынша Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы. Тыңдаушының жұмыс дәптері // NIS- PEARSON

ҚАЗАҚ ТІЛІМЕН ӘДЕБИЕТ САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ИНОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР АРҚЫЛЫ ДАМУ

Аннотация. Мақалада «Қазақ тілімен Әдебиет пәні сабақтарында Функционалдық сауаттылықты қалай дамытуға болады?» зерттеу сұрағы бойынша сабақты зерттеу дәлелдемелері ұсынылып отыр. Сабақты зерттеу оқыту мақсаттарына сай оқушыларды шығармашылық ізденіске адамдармен қарым-қатынас, пікір таласу әдіс-тәсілдері арқылы оқушылардың Функционалдық сауаттылығын дамытуға болатынын көрсетті.

Кілт сөздер: Интербелсенді, функционалдық, топтық жұмыс, рефлексия, Flipcity платформасы, "Tarsia" платформасы, Блоб ағашы.

Қарқынды өзгеріп жатқан әлемде білім саласындағы ең басты, маңызды мәселе: «XXI ғасырда нені оқыту керек?» және «Мұғалімдер оқушыларды XXI ғасырға қалай дайындайды?» Сапалы білім беру кепілі – функционалдық сауаттылық. Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым- қатынасқа түсе алу қабілеті, сол ортаға бейімделуі, қарым-қатынас жасай алуының көрсеткіші. Функционалдық сауаттылықты дамытудағы білім мазмұнының жаңғыруы сындарлы оқыту теориясына негізделгендігі. Сындарлы оқытудың мақсаты – оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімдерін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету.

Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығы дегеніміз – оқушылардың мектепте алған білімдерін өмірде тиімді қолдануына үйрету. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады.

Қазақ тілі мен әдебиеттен оқушыларының функционалдық сауаттылығын арттыру жұмыстарының мақсаты: оқу сауаттылығы – оқушылардың мәтін мазмұнын түсіне білуі және оларға ой жүгірте білу, мәтін мазмұнын өзіндік пайымдау жасауға пайдалана білуге баулу.

Міндеттері:мәтіндерге өз тұжырымын жасай отырып, белсенділік таныту, шығармашылық тұрғыда ойлау, шешім қабылдай алуға даярлау;тілдік жағдаяттарда қарым-қатынасқа түсе алу даярлығынбілдіретін құзыреттілікті қалыптастыру жолдарын қарастыру;ана тілін жетік білетін, ұлттық мәдени құндылықтарды бағалай алатын тұлға даярлау.

Қазақ тілі мен әдебиет сабақтарында әр оқушыны дара тұлға деп танып, оның шығармашылық қабілеттерін дамыту жұмыстарын жүйелі жүргізу – оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырудың негізгі шарты болып табылады. Өз іс-тәжірибемде функционалдық сауаттылықты арттыру деп оқушылардың сабаққа қызығушылығын артыра отырып шығармашылыққа еркін араласа алуын,өзара әрекет ете алуы ,өз ойын ашық жеткізуі,пікірталас құра білу. Міне осылардың барлығын мен интербелсенді әдісін қолдану арқылы қол жеткізетініне әріптестеріммен бөліскім келеді.

Қазіргі уақытта оқушылардың белсенділігін арттыруға мүмкіндік беретін, қарым-қатынасқа жағдай жасайтын жаңа тәсілдер интербелсенді деп аталып жүр. Бұл әдістерді қолдану сырттай өте жеңіл көрінгенімен, өзіндік ерекшеліктері мен қиындықтары да бар. Бұл әдіс - “бірлесе үйрену немесе бірлескен әрекеттер” идеясын басты назарда ұстайды. Яғни: топтық жұмыс және жұптық жұмыс, рефлексия арқылы іске асады.

Интербелсенді оқыту мектепте мынандай жұмыс түрлері мен әрекеттер арқылы жүзеге асырылады:

- Бірлескен жұмыстар (жұптық, топтық, бүкіл сыныппен);
- Жеке және бірлескен зерттеу жұмыстары;
- Оқу, рөлдік және өндірістік (іскерлік) ойындар;
- Пікірталастар;
- Ақпараттың әртүрлі көздерімен жұмыс жасау (кітап, лекция, интернет, құжаттар, мұражай т.б.);
- Шығармашылық жұмыстар;
- Жағдайаттар (ситуациялар) арқылы үйрену нақты сетуацияларды талдау, кейс-стади;
- Презентациялар;
- Компьютерлік оқыту бағдарламалары.

Қазақ тілімен әдебиет сабағында Интербелсенді оқытудың теориясындағы жетістікке жетелейтін әдіс-тәсілдер арқылы жүргізілген тәжірибеміз тоқталып өтейік.

Диалогты оқыту.

- Диалогтық оқытуда өз ойларын жарыса айтып, қызу пікірталас тудыра алды және өз ойларын дәлелдеуге тырысты.

- Сөйлеу мәдениеті қалыптасып, ойын жеткізуге дағдыланды.

- Тілдік қорын толықтыра отырып, көркем әдебиет оқу қажеттігін түсінді.

- Дәстүрлі сабақ барысында томаға тұйық отырған бірқатар балалар ашылып сөйлеп, өзіндік пікірлерін білдіргені қуантарлық жағдай болды.

Қорыта айтқанда, диалогтық оқытудың маңыздылығы оқушы «Көре, көре көсем, сөйлей, сөйлей шешен» болады деген тұжырым жасауға негіз бар. Ал сын тұрғысынан ойлауға үйрету модульдері стратегиялары арқылы сыныпта ынтымақтастық атмосферасы қалыптасты, оқушылармен кері байланыс орнатылды.

Менің әр сабағым диалогтан құрылады, себебі тіл үйрету ауызша болғандықтан көбінесе оқушылардың сөйлеуіне мән беремін. Диалогтық оқытуда қолданып жүрген тәсілдерім: «дискуссия», «дебат», «іскерлік ойын» ашық сұрақ және жабық сұрақ қою, «рөлдік қойылым» т.б. Мысалы: ертегі кейіпкерлеріне дебат әдісі арқылы баға беруге болады. Әсіресе, жағымсыз кейіпкерлерге талдау жасағанда, жақтаушы, даттаушы бола отырып, ол бейненің жағымды жақтарын да анықтауға болады.

Топтық жұмыс.

Топтық жұмыстар негізінде барлық оқушы жұмыспен қамтылып, көптеген оқушылардың қабілеттері ашыла түсті. Әдебиеттегі тұлғаларды сомдау арқылы импровизациялық қабілеттері дамыды. Сұрақтар қоюды, соның ішінде ашық және жабық сұрақтарды ажырата білуді үйренді. Постер қорғай отырып, дарынды оқушылармен бір топтағы оқушылар белсенділік танытып, ашыла түсті. Сабақты өздері түсіндіріп, өз қолдарымен жасағанда есте жақсы қалатынын мойындады. Ең бастысы өз білімдері мен ұстанымдары жайында ойланып, білімін толықтырып, белгілі бір тақырыпты оқып білу кезеңінде өз түсінігін өзгерте білді және білімді саналы түрде меңгеруге бейімделді.

Топтық жұмыстың келесідей түрлері бар: Жұптардағы жұмыс; «Миға шабуыл» әдісі; «Жалғастыр» ойыны; «Қазына іздеу»; «Дельфи» әдісі; Мозаикалық топтар; «Зигзаг» әдісі (Ара әдісі);

«Миға шабуыл» әдісі идеяларды басқару үшін қолданылады, қатал регламент, жүргізуші, хатшы, хронометрист рөлдері белгіленеді. Яғни топ ішінде шешім қабылданған соң, баяндама немесе хабарлама жасалады.

«Жалғастыр» ойыны топ ішінде «тізбек» әдісін қолдану арқылы жасалады. Яғни бірінші оқушыдан бастап соңғы оқушыға дейін барлығы бір тақырып шеңберінде ойларын айтады. Мысалы, шығарма немесе қандай да бір оқиғаны баяндау кезінде қолдану тиімді.

«Бір әріп шығармасы» ойыны әңгімені бір әріптен басталатындай етіп құрастырып шығу. Мұғалім сұрақтар құрастырады. Сұрақтар білім мен танымды қажет етеді. Топтар интернет көздері мен кітап мәліметтерін қолданады.

Топтық және жұптық жұмыстың нәтижелері:

- топтық, жұптық жұмысты пайдалану сабақтың нақты көмектеседі;

- мәнін терен ашуға;

- оқушылардың барлығын сабаққа қатыстыруға мүмкіндік туады;

- олардың әрқайсысының деңгейін анықтай аласын;

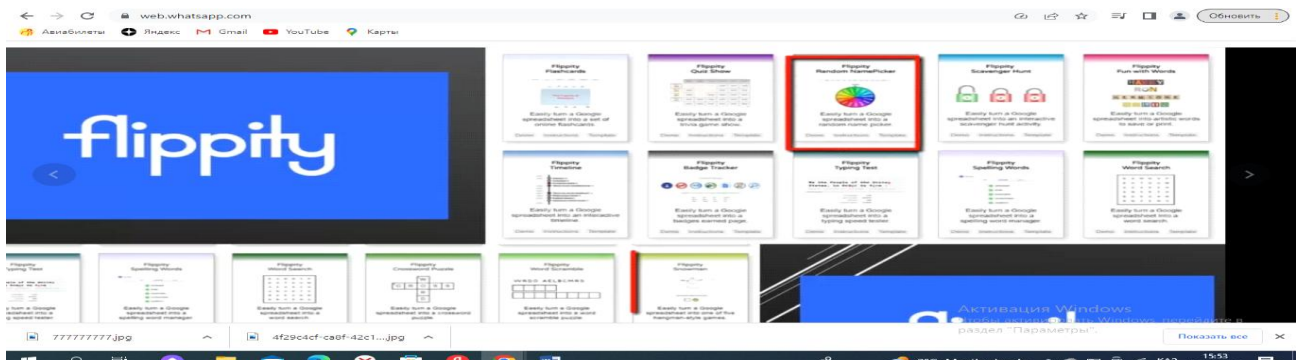
- көбін бағалауға мүмкіндік;

- оқушыларды ізденіске баулып, жұппен, топпен жұмыс істеуге үйретеді;

- оқушылардың қабілеттері, сөз саптау еркіндігі, ұйымшылдығы, шығармашылық;

- жеке белсенділігі артады;

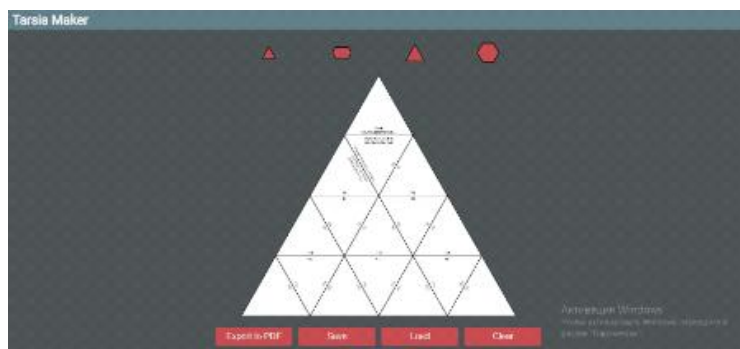
- дамытуға, шығармашылығын тұлғалық сипатын шындауға, өзіне деген сенімін қалыптастырады (1-сурет).

1-сурет. “Flippity” платформасы

Сондай-ақ топқа бөлу үшін мен “Flippity” платформасында қолдана отырып бөлуге болады.

Flippity платформасындағы Случайное имя Пикер қосымшасы сабақ барысында оқушылардың жауап беру ретін анықтауға көмек көрсетеді (рандомно). Сондай-ақ сыныпты автоматты түрде жұпта, топқа бөлуге септігі тиеді. Бұл қосымшаны онлайн сабақтармен қатар офлайн форматта да қолданған тиімді(2-сурет).

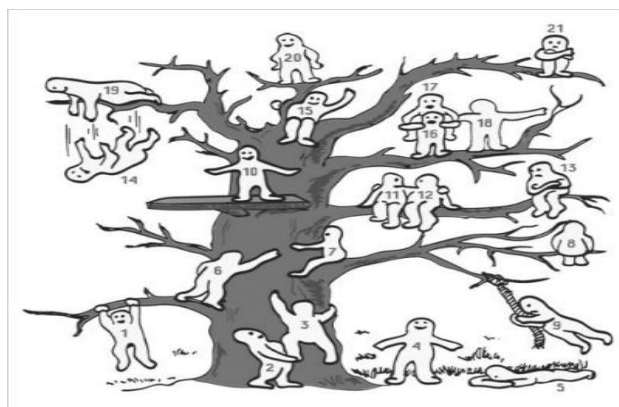

2-сурет. "Tarsia" платформасы

Осы орайда мен инновациялық әдіс тәсілдерді сабаққа кіріктіре отырып, заман талабына сай арнайы интернет ресурстарын, соның ішінде "Tarsia" платформасын әріптестерімен бөлісе кетсем.

Қазақ тілі пәнінде "Tarsia" платформасын қолданған өте тиімді. <https://www.tarsiamaker.co.uk/>

Күтілетін нәтиже: Жалпы бұл платформаны әр мұғалім өз шеберлігіне қарай ұйымдастырып қолданады, мен топтық жұмыс және сабақты бекітуде, жаңа сөздерді тексеруге қолданамын. Бұл ойын ішінде бір емес 20 немесе оданда көп ойын түрлері бар кез келген уақытта ,кез келген әдіс тәсілдерді алып кетуге көмек теседі. Оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын арттырып қана қоймай, сыни ойлау қабілеттерін де арттыруға көмектеседі. Сонымен қатар бұл платформаны дәстүрлі ретінде яғни интернетсіз қағаз қиындыларыменде жасап көрсетуге болады (3-сурет).

3-сурет. Блоб ағашы

Рефлексия. Блоб ағашы. Тест: "Ағаштағы орныңыз қайсы?" Бұл тестінің авторы - әйгілі британдық психолог Пип Уилсон. Ол оқушылардың жаңадан ауысып келген мектебіне қаншалықты үйренгенін анықтау үшін жасалған. Артынша жасы үлкендерге де жарайтыны анықталған. Тест адамның болмысын, оның эмоционалдық жай-күйін, қоғамдағы орнын анықтауға көмектеседі. Ағаштағы адамдардың көңіл-күйі әртүрлі және әрқайсысының өзіне ғана тән орны бар. Ең алдымен, өзіңізге қайсысы көбірек ұқсайтынын анықтаңыз. Артынша ұқсағыңыз келетін адамды таңдаңыз.

Қорыта келгенде, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – бүгінгі заман талабы. Педагогтің сабақ өту шеберлігі, яғни шығармашылық пен жауапкершілікті ұштастыруы, бұл заман талабынан туындап отырған мәселе. Өз мамандығын толық меңгерген жоғары деңгейлі оқытушының алдынан шыққан оқушы – өмір айдынындағы өз жолын адаспай табады, азамат болып қалыптасады. Бұл ұстаз үшін абырой, яғни үмітінің ақталғаны, әрбір мұғалім осыған ұмтылса ұрпақ алдындағы қарыздың өтелгені. Мұғалімнің сабағының өн бойындағы негізгі мақсаты, оның негізгі мәнін естен шығармай, әрбір сәтті тиімді пайдаланғанда өз мақсатына жетеді.

Әдебиеттер:

1. Әлімов А. Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері. Алматы, 2013. – 446 б.
2. Е.Иманғалиев. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жолдары «Білім беру мекемесі басшыларының анықтамалығы». № 9 (69) 2012 жыл. 6-9 б.
3. «Педагогикалық білім берудің заманауи трендтері» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция жұмысының ғылыми мақалалар жинағы 2020 ж
4. «Мұғалім зерттеуші» Назарбаев зияткерлік мектептері желісі журналы
5. «Жаңаша оқыту – заман талабы» Ғ.Сұлтанова, З.Сатқаева, Алматы, 2011 ж. - 7-17б.
6. «Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде» С.Мирсеитова, Қарағанды, 2011 ж. – 45-б.)
7. «Білім беру мен білім алуға жаңа тәсілдер» «Қазақстан мектебі» журналы №3, 2012 ж. - 18-б.)

Естаева К.Р., Мухаметжанова А.О.
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЛЕКТИСІН ДАМУЫ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТКЕ ДАЯРЛЫҚ ФАКТОРЫ РЕТİNДЕ

Аннотация. Эмоционалды интеллект білім сапасын арттырудың маңызды және тиімді құралы болғандықтан, мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің эмоционалды құзыреттілігінің маңыздылығы жас мұғалімнің кәсіби қызметке дайындығының факторы ретінде қарастырылады.

Кілт сөздер: эмоционалды интеллект, бастауыш мектеп, тұлға, дағды, құндылықтар жүйесі.

Мұғалімнің кәсіби қызметті жүзеге асыруға дайындығы туралы мәселе ғылым мен практикада жүйелі түрде туындап отырады. Мұғалімнің өзінің кәсіби міндеттерін орындауға қаншалықты дайын екенін түсіну үшін педагогикалық процесті ұйымдастыруға қажетті білім, білік, дағдылар, қабілеттер, құзыреттер мен жеке қасиеттердің жиынтығын ескеру қажет.

Бастауыш сынып мұғалімі – білім беру жүйесінің құрылым ерекшелігіне қарай кіші жастағы білім алушының тұлғасына үлкен ықпал ететін педагог. Бастауыш мектеп білімнің алғашқы сатысы ретінде білім алушыға оқу іс-әрекетінің жалпы тәсілдерін игеруге көмектесуге бағдарланған, ал бастауыш сынып мұғалімі жаңа әлеуметтік жағдайларда жеке тұлғаның бейімделуіне ғана емес, сонымен қатар жеке тұлғаның дамуына негіз болатын практикалық дағдылар мен құзыреттерді қалыптастыруға да жәрдемдесуі керек. Бастауыш мектепте білім беру барлық дерлік елдерде міндетті болып табылады, балалар уақыттың басым бөлігін мұғалімдердің қамқорлығында болады, сондықтан олардың кәсіби дайындығына қойылатын талаптар артады.

Кәсіптік білім беру – үздіксіз білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі. Кәсіптік білім беру ұйымдарында елдің болашағын айқындайтын әлеуметтік-экономикалық реформалар үшін кадрлық әлеует қалыптастырылады. «Эмоционалды интеллект» термині алғашқы рет Майкл Белдоқтың (Beldoch, 1964) мақаласында көрініс тапты, алайда сол сәтте эмоционалды интеллект теориялық түрде тұжырымдалмаған болатын. 1983 жылы Ховард Гарднердің «Сана шектеулері: көптеген интеллект теориясы» IQ секілді интеллектіні өлшеудің дәстүрлі тәсілдері адамның когнитивті қабілеттерін толық түсіндіре алмайтындығы туралы идеяны ұсынып, интеллектінің бірнеше түрі бар екендігіне

негіз құрды (Gardner,1983). Х. Гарднердің бірнеше интеллекті теориясын негізге алып, Дж. Мэйер мен П. Сэловей эмоционалды интеллект тұжырымдамасын интеллекттің бөлігі ретінде қарастыруға болатын танымдық қабілет ретінде қалыптастырды. 1990 жылдан бастап Дж. Мэйер мен П. Сэловей эмоционалды интеллект моделін қабілеттер ретінде әзірлеп, тұжырымдай бастады (Salovey, Mayer,1990; Mayer, Salovey,1997). Бұл үлгіде эмоционалды интеллект төрт дискретті қабілеттердің немесе тармақтардың жиынтығы ретінде анықталады:

- 1) өзінің және басқалардың эмоцияларын анықтау және оларды білдіру қабілеті;
- 2) проблемаларды шешуде эмоцияларды пайдалану қабілеті;
- 3) эмоцияларды түсіну және талдау қабілеті;
- 4) өз эмоцияларын және басқалардың эмоцияларын басқару қабілеті.

Соңғы онжылдықтарда эмоционалды интеллект практиктердің де, теоретиктердің де бизнес саласында қызығушылығын арттырды. Бұл қызығушылық эмоционалды интеллектінің жұмыстағы жоғары өнімділікпен байланысын көрсететін зерттеу нәтижелеріне байланысты (O'Boyle, Humphrey, Pollack, Hawver, Story, 2011), жалақының жоғары деңгейі (Rode, Arthaud-Day, Ramaswami, Howes, 2017), жұмысқа қанағаттанудың жоғары деңгейі (Miao, Humphrey, Qian, 2016), стрессті жеңудің тиімді стратегиялары (Extremera, Rey, 2015), көшбасшылар мен басшылардың жоғары тиімділігі (Walter, Cole, Humphrey, 2011). Сонымен қатар, эмоционалды интеллект физикалық, психикалық және психосоматикалық денсаулықпен байланысты (Martins, Ramalho, Morin, 2010).

Эмоционалды интеллекттің заманауи интерпретациясы келесі ережелерге сәйкес келеді:

– П. Сэловей, Дж. Мейер эмоционалды интеллектті «эмоцияларда көрінетін жеке тұлғаның көріністерін қабылдау және түсіну, интеллектуалды процестерге негізделген эмоцияларды басқару қабілеті» ретінде қарастырады [1; 774];

– Д. Карузо оны «ақыл мен сезімнің ерекше қиылысуы» деп түсіндіреді [2; 201];

– Р. Бар-Он эмоционалды интеллектті «адамға әртүрлі өмірлік жағдайларды сәтті шешуге мүмкіндік беретін барлық танымдық емес қабілеттер, білім мен құзыреттілік" деп сипаттайды» [3; 193].

– Д. Гоулман өзін және басқаларды ынталандыру және өзімен және басқалармен қарым-қатынас жасау кезінде эмоцияларды жақсы басқару үшін өз эмоцияларын және басқалардың эмоцияларын білу қабілеті» деп түсіндіреді [4; 302].

Осы мақаланың аясында біз эмоционалды интеллекттің бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби қызметіндегі сәттілік факторы ретіндегі рөлін, сондай-ақ мұғалімдердің эмоционалды интеллектісін дамытуда мектепшілік оқыту мүмкіндіктерін қарастырамыз.

Соңғы екі онжылдықтағы ғылыми зерттеулер көрсеткендей, қазіргі қоғамдағы ересек адамның жетістігі белгілі бір саладағы академиялық біліммен және жалпы интеллект деңгейімен (IQ) анықталмайды, бірақ оның эмоционалды жағдайы мен басқа адамдардың эмоционалды күйін басқару, оларды күрделі тапсырмаларды орындауға ынталандыру, тұрақты жүйелік өзгерістер жағдайында жоғары күйзеліске төзімділік, қарым-қатынаста жоғары бейімделу мен тиімділікті көрсетумен анықталады [5; 544]. Осыларға байланысты эмоционалды интеллектіні өлшеудің негізгі әдістемелері келесідей бөліп көрсетуге болады (1-кесте) [6]:

1-кесте

Әдістеме атауы, авторлар	Өлшенетін сипаттамалар
EQ-i, EQ-I 2.0, Р. Бар-Он	Тұлғаишілікжәнетұлғааралықайнымалылар, стресстіреттеу, бейімделу, жалпыкөңіл-күй
MEIS, Дж. Майер, П. С. Сэловей, Д. Карузо	Эмоциянықабылдау, эмоционалдыжәрдемдесу, эмоционалдытүсіну, эмоционалдыбасқару
ESI, Р. Бояцис, Д. Гоулман	Өзін-өзі тану, әлеуметтік сана, өзін-өзі басқару, әлеуметтік дағдылар
EQ-Map, Р. Купер	Өзекті орта, эмоционалды сауаттылық, эмоционалды құзыреттілік, эмоционалды құндылықтар
EQ, Н. Холл	Эмоционалды хабардарлық, эмоцияларыңызды басқару, өзін-өзі ынталандыру, эмпатия, басқа адамдардың эмоцияларын тану
MSCEIT, MSCEIT V2.0, Дж. Майер, П. Сэловей	Эмоцияларды түсіну, ойлау процесінде эмоцияларды пайдалану, эмоцияларды қабылдау, эмоцияларды басқару қабілеті
TEIQ, К. Петридес, Э. Фернхем	Әл-ауқат, өзін-өзі бақылау, эмоционалдылық, көпшілдік

SREIT, Н. Шутте	Эмоцияларды бағалау және білдіру, эмоцияларды реттеу, проблемаларды шешуде эмоцияларды пайдалану
ЭМИн, Д. В. Люсин	Өз эмоцияларыңызды түсіну және басқару, басқалардың эмоцияларын түсіну және басқару, экспрессияны бақылау
ЭмIQ-2, Е.А. Орел, В.В. Одинцова	Өзіндік талдау және өзін-өзі қорғау, өзін-өзі бақылау, эмоцияны білдіру, әлеуметтік сезімталдық, сезімталдықты өзіндік бағалау
ОИЭ, К. Барчард, Г.Г. Князев, Л.Г. Митрофанова,	Оң және теріс экспрессивтілік, эмоцияларға назар аудару, эмоцияларға негізделген шешімдер қабылдау, қуаныш пен бақытсыздыққа ортақтасу, эмпатия

Эмоционалды интеллект маңызды рөл атқаратын табысты педагог бейнесіне келер болсақ, келесі маңызды тұстарды атап өтпесе болмайды:

1) денсаулық, махаббат, бақытты отбасылық өмір, өзіне деген сенімділік, қызықты жұмыс жетекші болып табылатын адамның құндылықтар жүйесі;

2) өз қабілеттеріне деген сенімділік;

3) сәттілік санаттарымен ойлау қабілеті;

4) алғашқы сәтсіздіктер орын алған жағдайда қойылған мақсаттардан бас тартпау мүмкіндігі;

5) позитивті ойлау;

6) коммуникативті қабілеттер және мінез-құлық мәдениеті (қарым-қатынас, икемділік, ұжымда жағымды қарым-қатынас құру қабілеті, дұрыс сөйлеу);

7) эмоционалды-ерікті қасиеттер (берілгендік, еңбекқорлық, педагогикалық оптимизм, байсалдылық, өзіне деген сенімділік, ұйымшылдық).

Осыған қоса, эмоционалды интеллектіні педагогикалық міндеттерді шешу үшін құрал ретінде пайдалану қажеттілігін көрсететін бірқатар мысалдарды айқындауға болады. [7; 100].

Мысалы, бастауыш сынып білім алушыларының дамуы қажеттілігін бұғаттайтын көптеген үрейлердің себебі болуы мүмкін педагогтың бала бойында орын алған мәселелерді елемей, «эмоционалды соқырлық» оқушылардың бойынша көптеген фобиялардың туындауына әкеп соғуы мүмкін. Эмоционалды өзін-өзі реттеу дағдыларының болмауы, кәсіби тәжірибенің ұтымды және эмоционалды компоненттерін біріктірудегі қиындықтар білім беру қызметтеріне тапсырыс берушінің көзқарасы бойынша мұғалімнің тиімділігін төмендетіп қана қоймайды, сонымен қатар мұғалімнің өзін психологиялық және кәсіби дәрменсіздік жағдайына әкеледі, бұл кәсіби «жанып кетуді» туғызады. [8].

Баламен мұндай өзара әрекеттесудің ерекшелігі маманнан арнайы қабілеттер мен құзыреттерді талап етеді:

1. Психологиялық мазмұнға және балалардың эмоциялары мен тәжірибелерін көрсету тәсілдеріне ерекше сезімталдық. Бұл қабілет интонацияда, қалыпта, мимикада, кездейсоқ қозғалыстарда, сондай-ақ байланыстың жоғалуын көрсететін сигналдарда көрінетін баланың жағдайындағы шамалы өзгерістерді алуға мүмкіндік береді.

2. Баланың санасының ішкі жұмысына араласпай, мәжбүрлі күту және созылған кідіріс жағдайында өзін жайлы сезіну қабілеттері. Бұл ырғақ ересек адамға баяу, тұтқыр болып көрінуі мүмкін. Шыдамсыздық немесе ішкі тітіркену салдарынан бала үшін қандай да бір әрекеттерді орындау міндетін өз мойнына алу үлкен қателік болар еді.

3. Эмоционалды тұрақсыздық пен ситуациялық бас тарту жағдайында эмоционалды тұрақты болу қабілеті. Бұл мұғалімнің интенсивті эмоционалды күйдегі (қорқыныш, ашу, реніш, ұят, кінә) баламен қарым-қатынаста болу қабілеті туралы, ол өзіне қысым мен сөгіс берілетін қоғамның жекелендірілген бөлігі болудан қорықпайды.

4. Өзін-өзі көрсету қабілеті. Сенімді қарым-қатынас орнату мұғалімнің дәрменсіздік, кінә, реніш, ұят және агрессия сезімдерімен күресуді қажет ететін жағдайлар туралы өз тәжірибелерімен бөлісу қабілетін білдіреді. Бұл жерде сөз күрделі экзистенциалды маңызды тақырыптарды талқылауға дайын болу туралы: балаға түсінікті тілде өлім, өмірдің мәні, еркіндік, жауапкершілік, жалғыздық, махаббат, достық туралы болып отыр. Белгісіздік жағдайында өзара әрекеттесуді жалғастыруға дайын болу жеке тұлғаның сезімталдығына жұмылдыру қабілетінің болуын болжайды. [9; 420].

Корытындылай келе, білім алушының тұлғасын дамыту білім берудің негізгі мақсаты мен негізгі нәтижесін білдіретін болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби қызметке даярлық факторы ретінде қарастырылуы керек деп есептеймін.

Әдебиеттер:

1. Mayer J.D. Perceiving affective content in ambiguous visual stimuli: a component of emotional intelligence / Journal of Personality Assessment. – 1990. – Vol. 54, № 3, 4. – P. 772–781.
2. Mayer J.D. Emotion intelligence: theory, findings, and implication / J.D. Mayer, P. Salovey, D.R. Caruso // Psychol. Inq. 2004. – Vol. 15, № 3. – P. 197-215.
3. Bar-On R. Emotional Intelligence Inventory (EQ-I): Technical Manual. – Toronto, Canada: Multi-Health Systems, 1997.
4. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Д. Гоулман, Р. Бояцис, Э. Макки; пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – стр. 301.
5. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем IQ / Д. Гоулман. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2017. – стр. 544.
6. Шингаев С.М. Возможности внутрифирменного обучения в развитии эмоционального интеллекта педагогов// <https://cyberleninka.ru/article/n/vozmozhnosti-vnutrifirmennogo-obucheniya-v-razviti-emosionalnogo-intellekta-pedagogov>
7. Шингаев С. М. Эмоциональный интеллект: содержание понятия, проблемы, пути решения / С. М. Шингаев, И. К. Симагина, И. В. Нырова // Перспективы психолого-педагогической работы в современном образовательном учреждении: сборник материалов III Международной научно-практической конференции и образовательного семинара (К 100-летию Санкт-Петербургского государственного института культуры). – СПб.: НИЦ АРТ, 2018. – стр. 98-102.
8. Lavy S., Eshet R. Spiral effects of teachers' emotions and emotion regulation strategies: Evidence from a daily diary study // Teaching and Teacher Education: An International Journal of Research and Studies. 2019. Vol. 73. № 1. P. 151-161.
9. Джеймс Бьюдженталь. Наука быть живым. Диалоги между терапевтом и пациентами в гуманистической терапии. – М., Класс, 2005 ж., Стр. 420.

Жабағина Ж.Т.

«№66 мектеп-лицейі» КММ, Қарағанды қ.

Темиржанова Р.К.

«Ақтерек ауылының Ахмет Байтұрсынов атындағы №26 негізгі орта мектебі» КММ

ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ САБАҚТАРЫНДА МОДУЛЬДІК ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАҢУ

Аннотация. Мақалада модульдік оқыту технологияларын тиімді пайдалану мәселесі қарастырылды. Модульдік оқыту кезеңдеріне түсінік беріле отырып, «модуль» ұғымының мәні ашылды, оның тиімділігі анықталды. Әдебиеттік оқу пәнінде модульдік оқыту технологиясын тиімді пайдалану жолдары ашылды.

Кілт сөздер: технология, модуль, модульдік технология, оқу модулі.

Әлемдік педагогиканың даму процесіндегі «технология» түсінігінің қалыптасу тарихы өз алдына үлкен дүние. Оқытуға технологияны енгізудің қажеттілігі. Білім беру саласында дидактиканың білім және оқытуда алатын орны – «Неге үйрету керек?» және «Қалай үйрету керек?» деген сұрақтарға жан- жақты жауап беретін ғылым ретінде қарастырылуында.

Бүгінгі білім тәжірибесі – дидактиканың алдына жаңа, ғылыми тұрғыда шешімін табуға тиіс мәселелер қойып отыр. Мұндай мәселелердің бірі болып мынадай мәселелер көтерілген: «Білім беру саласында қажетті көрсеткіштерге қалай жетуге болады?». Бұл сұраққа дидактика оқыту технологиясымен (педагогикалық технология) бірлесіп және оның көмегімен жауап береді.

Мектептің педагогикалық ұжымдары оқытуға деген технологиялық тәсілді меңгеру жолын таңдады. Тәжірибеге профессор П.И. Третьяков құрастырған оқу-тәрбиелік үдерісті ұйымдастырудың модульдік жүйесі нәтижелі енгізіліп келеді.

Оқу үдерісін ұйымдастыруды мұндай терең, берік қайта құрудың мағынасы мен мәні қандай, ол оқушы мен ұстазға не береді?

Біріншіден, көппәнділік, сабақтардың төмен жиілігі мен тұрақсыздығын болғызбай, балаларды шектен тыс жүктелуден сақтайды.

Екіншіден, жеке тұлғалық-бағытталған оқытуды жүзеге асыру.

Үшіншіден, тәжірибеге жүйелік-әрекеттік тәсілді енгізе отырып, білім берудің тиімсіз тәсілдерін болғызбау. Және, сонында, білім беру нәтижелерін кепілдендіретін және төмен білікті педагогтардың жұмыстарының теріс салдарын бәсеңдететін ұстаз оқушылардың өзара әрекеттесу процедураларының, амалдарының, түрлерінің технологиялық тізбегін жобалауды себептеу [1].

Белгілі ресей педагогы мен ойшылы В.В. Розанов оқытуды ұйымдастыру жүйесін белгілі бір «үлгімен» салыстырған болатын, оған сәйкес мектеп оқушыны үздіксіз және зорлап әлсіздендіреді [2]. Күніне бес сабақ, бес түрлі пән және ертеңге сабақ дайындаған кезде де сонша. Күніне бір-бірімен байланыспаған он түрлі қызығушылық. Дәстүрлі білім беру тиімділігінің аздығының ашылмаған тамыры, міне, осында жатыр.

Модульдік оқыту технологиясы – білім мазмұны, білімді игеру қарқыны, өз бетінше жұмыс істей алу мүмкіндігі, оқудың әдістері мен тәсілдері бойынша оқытудың дербестігін қамтамасыз етеді.

Ал «модуль» дегеніміз – іс-әрекеттің мақсатты бағдарламасы белгілеген деңгейіне (жоспарланған алдағы нәтиже) жету үшін сұрыпталған, дидактикалық өңделген білім, білік, дағдының белгілі мазмұнының бірлігі және оның әдістемелік нұсқауы немесе аяқталған оқу ақпараты болып табылатын модульдік бағдарламаның негізгі құралы. Басқаша айтқанда, адамның өзіндік дамуының шамасы. Жалпы «модуль» сөзі «оқытудың мазмұны мен технологиясын» білдіреді. «Модуль мазмұны» өзіндік мағына беретін оқу материалының көлемі ретінде ұсынылады.

Модуль – оқу мазмұны мен технологияны біріктіріп тұрған мақсатты функционалды байланыстырушы.

Модульдік оқыту технологиясы арқылы оқушылардың білімін, ұғымталдығын, ақыл-ойын өрістетуге, ізденіске жетелейді. Өзгеше ой сараптауға үйретеді, алған білімін қолдана білуге дағдыландырады. Сонымен бірге, ұйымдастыру іс-әрекетіне, уақытты тиімді пайдалана білуге де қалыптастыратыны сөзсіз, яғни оқушылардың ынтасы, қызығушылықтары артады.

Оқушы тек білім алуға ғана емес, ұжымдағы қарым-қатынасқа да қалыптасады. Бірін-бірі сыйлау, тыңдау, өзіндік шығармашылық жұмыс істеу қабілеті дамиды (талдау, салыстыру, жүйелеу, жинақтау). Осылайша оқушы білім, білік, дағдыларын меңгере отырып, таным процестерін (ойлау, қиял) дамытып, эмоция, сезім, ерік, жігер тәрізді жан құбылыстарын қалыптастырады.

«Әдебиеттік оқу» - бастауыш мектептегі негізгі де маңызды пән. «Әдебиеттік оқу» пәні арқылы оқушылар қоршаған ортаны таниды, ұлттық мәдениетті, моральды, дүниетанымды сезіне бастайды, сөйлеуге дағдыландыруда оқушының өзіндік ерекшелігі айқындала түседі. Бұған қоса тілді оқып-үйрену барысында оқушылар алғашқы тілдік мағлұматтарды меңгереді, ақыл-ойы, сөйлеу дағдылары жетілдіреді.

«Әдебиеттік оқу» пәнінің мақсаты. Оқушылардың әдеби сауатын ашу негізінде рухани байыту, оқушыны көркем шығарманың мазмұнын түсінуге жетелеу, оқу дағдыларын және оқырмандық біліктілігін қалыптастыру, әдеби-эстетикалық талғамын жетілдіре отырып, ізгілікті-елжанды дара тұлға тәрбиелеу.

Модульдік оқыту теориясының басты ұғымы модуль ұғымы болып табылады.

Модуль - бір ғана оқу пәнінің шеңберіндегі ұйымдастыру - әдістемелік құрылымның бірлігі [3].

Оқу модулі қайта жаңғыртушы оқу циклі ретінде үш құрылымды бөліктен тұрады: кіріспеден, сөйлесу бөлімінен және қорытынды бөлімнен тұрады [4].

Кіріспеден мұғалім балалармен оқу модулінің жалпы құрылымымен, оның мақсат-міндеттерімен таныстырады. Сонан соң мұғалім осы модульдің барлық уақытында есептелген оқу материалын қысқаша сызба, кесте және т.б. белгілік үлгілерге сүйене отырып түсіндіреді. Тақырып мазмұнына (тұтас тақырып немесе тарау бойынша) өсу бағытымен – қарапайымнан күрделіге, репродуктивтік тапсырмалардан шығармашылық сипаттағы тапсырмаларға, зерттеушілік қызмет элементтеріне қарай бірнеше мәрте қайта оралып отыру әр балаға оқу материалымен жұмыс істей отырып, өз қабілеттерін, жадын, ынтасын, ойлауын, тілін дамытады.

Оқу модулінің сөйлесу бөлімі тарауды тұтас оқып үйренудің екінші - операциялық-танымдық кезеңін іске асыру болып табылады.

Бұл бөлімді қарастыру үшін біз Л.Фридманның төмендегідей ережелеріне негізделген тұжырымдамасына сүйенейік:

1. Бала жеке, топтық, ұжымдық жұмыс барысындағы түрлі қызмет жүйесі ретінде қаралады. Олар баланың қисынды ойлауын, қабілеттерін көзге елестету қабілетін, жадын, шығармашылық және т.б. дамытуға, яғни білім берудің мақсаттары болып табылатын тұлғалық қасиеттерін дамытуға бағытталған.

2. Оқытуды басқарудың психологиялық сенімді түрі - ең алдымен баланың қажеттіліктерін, қызығушылығын және қызмет мақсаттарын дамытуға жағдай жасау.

3. Басқару икемді болуы тиіс. Балалардың іштей өсуі жүргенде ғана білім дәрежесінің артылуына мүмкіндік болады.

4. Балалар нақты оқу қызметінің мақсаттарын анықтауға тікелей қатысуы керек, яғни басқару тұлғалыққа бағытталған болуы тиіс.

5. Оқу процесін басқару балалардың ішкі қуатына және мүмкіндіктеріне негізделіп жүруі тиіс.

Оқу модулінің сөйлесу бөлімін даярлағанда мұғалім оқу материалының негізгі мазмұнын бөліп, құрастырады.

Мұнда балалар оқу материалына қайта оралып, пысықтап, бекітуі үшін оның әр сабақта жеке бөліктермен берілетіні есепке алу керек, бұл бөліктерде қызқаша сыйымды түрде тұтас тараудың мазмұны беріледі.

Пысықтауды қажет ететін материалды мұғалім үш күрделілік деңгейінде дайындайды. Үш деңгейдің қайсысын тандайтынын әр оқушының өзі шешеді. Бұның бір маңызы - күрделі, ізденушілік, шығармашылық сипаттағы тапсырмаларды кез келген күрделілік деңгейіндегі бағдарламалық материал тапсырмаларын орындаған балаға, яғни іс жүзінде бәріне де беруге болады.

Бұл бөлімнің сабақтарын жоспарлағанда мұғалім балалардың өзара сөйлесуін қамтамасыз етуге баса көңіл аударады.

Мұғалімнің сөйлесу бөлімін дайындаудағы бес әрекет - қадамнан тұратын даярлық құрылымы қалыптасады:

- Модульдің сөйлесу бөліміндегі материалдың негізгі мазмұнын белгілеу.

- Оқу материалын біртұтас, өсу бағытымен беру.

- Тақырып бойынша білім стандартының талаптарын қамтамасыз ететін деңгейдегі тапсырмалар дайындау.

- Өзара сөйлесуді қамтамасыз ету.

- Оқушылардың пәнге қызығушылығын және креативтігін дамытуға арналған шығармашылық сипаттағы материал дайындау.

Осыған орай оқу процесі «модульдік» сипат алып, құрылымы ортақ, бірақ мазмұны әр түрлі жеке блоктардан жасалады. Қайта жаңғыртатын оқу циклі ретінде оқу модулі үш құрылымдық бөлімнен тұрады: кіріспе, сөйлесу бөлімі және қорытынды:

- Кіріспе бөлім (модульге, тақырыпқа енгізу).

- Сөйлесу бөлімі (оқушылардың танымдық қызметін өзара сөйлесу негізінде ұйымдастыру).

- Қорытынды бөлім(бақылау).

Оқу модулін құрудың тағы бір ерекшелігі - мұғалімнің даярлық жүйесі. Мұғалім бір оқу модуліне бөлінетін сағат санын анықтап алғаннан соң, оның мақсатын, мазмұнын және нәтижелерін, сондай-ақ осы модуль сабақтарын ұйымдастырудың формасын ойластырып, оқу модулін құрайды.

Модульдің мазмұны оқу процесінде төмендегідей бірнеше блокқа жіктеледі:

Модульге кіру блогы. Мұндағы мақсат оқушылардың тақырыпқа қатысты бұрынғы білетіндерін толықтыру, еске түсіру, білім деңгейін тексеру, қайталау сұрақтары гипермәтінге сәйкес беріледі.

Проблемалық блокта оқушыларды ойландыратын, іздендіретін құзыреттілік түріндегі сұрақтар мен тапсырмалар беріледі.

Тереңдету блогында оқушыларға ұсынылған ақпараттық мәліметтер, жазба жұмыстары, әдеби-теориялық ұғымдар тереңдетіп талдауды қажет етеді, ізденушілік бағыт басым болады. Қорыту, бекіту блогы. Мұғалім оқушылардың әр алған теориялық білімдерін іс жүзінде қолдана алуына бақылау жасайды.

Тексеру блогы. Мұнда берілетін тапсырмалар білім, білік, дағдылардың мақсатқа сай орындалуын, оқушылардың оқу жетістігінің нәтижелілігін тексереді.

Сөйтіп, берілетін білім мазмұнының модульға топтасуы оқушылардың білімін, мазмұндық интеграцияны нығайтуда ұтымдылық байқатады. Модульдік оқытуда оқушылардың оқу материалын тұтас, жүйелі ұғынуына жағдай туады, ақпараттық білімдік орта құру арқылы модульден мәтінге, тапсырмалар мен тестерге өтуге болады. Модульге ену оқушылардың ақпаратпен жұмыс істеу, оны өз іс-әрекеттерінде пайдалана алу біліктіліктері мен құзыреттіліктерін жетілдіреді.

Әдебиеттер:

1. Зеер Э.Ф. Профессионально-образовательное пространство личности. – Екатеринбург: Рос. гос. проф. пед. ун-т; Нижнетагил. гос. проф. колледж им. Н.А. Демидова. – 2002. – 126 б.
2. Епишева О.Б., Основные параметры педагогической технологии// педагогические технологии. – 2018. №2, С. 15
3. Қайырбекова А. Жаңа модульдік технология бойынша тіл үйрету мәселелері //Ұлағат.- 2020.- №3, Б.8-9.
4. Қоянбаев Ж., Қоянбаев Р. Педагогика.-Алматы, 2000.- 240 б.

Жаканова Р.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚЫРМАНДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Қоғамның қазіргі даму жағдайында Абай шығармалары арқылы бастауыш мектеп оқушыларының оқырмандық қызығушылықтарын қалыптастыру мәселесі өзекті болып отыр. Оқушылардың оқуға деген қызығушылықтарын қалыптастыру пән сабақтары арқылы жүзеге асыру туралы баяндалған.Кітаптарды мұқият оқып шығу, кітаптарға ой жүгірту – бұл адамның сезімдері мен қасиеттерін дамыту мен жетілдірудің сөзсіз, жалпыға бірдей танылған құрал.

Кілт сөздер: Абай шығармалары, оқырманның қызығушылық, бастауыш мектеп оқушысы, бастауыш сынып оқушысының жеке басы, оқу дағдыларын қалыптастыру.

Қазір балалар оқуы SOS (оның дағдарысы ұлттық апатпен теңестірілген) деп айқайлап жатқанда, бастауыш сынып мұғалімі бұрын-соңды болмағандай, оқудың құндылығын қорғау, баланың санасында оның мәртебесін көтеру, оған деген талғамын ояту және мектеп оқушыларының осы қызмет түріне деген тұрақты қызығушылығын қалыптастыру міндеті тұр [1, 19-бет].

Шынында да, ол мұғалім, көбінесе оқушылардың оқу қызығушылықтарының, соның ішінде кітапқа деген қызығушылықтың қалыптасуын кәсіби түрде қамтамасыз ете алатын де теймен қоршалған жалғыз адам. Балалардың оқуын қорғау дегеніміз-әдебиетті бір уақытта сақтау, өйткені ол қаншалықты бай, керемет болса да, егер ол оқылмаса, шығармашылық күшін жоғалтады, мағынасын жоғалтады [2].

Баланың жеке басы ол оқыған кітаптардың әсерінен де қалыптасады, өйткені бұл әдебиет трансформатордың рөлін бір ұрпақтан екінші ұрпаққа ауыстырады. Оқу-бұл еңбекқорлықты, ақыл мен жүректің жұмысын қажет ететін адам мен кітап арасындағы диалогтың бір түрі.Кітаптар адамды жақсартады және бұл әдебиеттің негізгі мақсаттарының бірі. Сондықтан оқу сабақтарының міндеті-кішкентай оқушыдан "талантты оқырман" тәрбиелеу.

Баланың оқуға деген қызығушылығын, көркем әдебиетті оқуға деген құштарлығын қалай оятуға, сөздік қорын байытуға, сөйлеу мәдениетін дамытуға болады?

Бұл мәселемен көптеген отандық ғалымдар, психологтар, әдіскерлер жұмыс істеді және жұмыс істейді.

Қалыптастырушы эксперименттің мазмұны 2-сыныпта өткізілген әр түрлі ертегілерді оқу сабақтарының қысқаша мазмұнымен ұсынылған. Сабақтарға балаларға зерттелетін ертегіге байланысты басқа әдеби шығармаларды оқуға арналған арнайы әзірленген тапсырмалар енгізілді.

Сонымен қатар, оқудан бұрын балалардың алдына қойылған проблемалық жағдайлар мұғалімнің басқа әдеби шығармалардың материалдарын пайдалануына негізделген.

Бұл мақсатқа жету оқытудың бастапқы кезеңінде оқу процесін арнайы ұйымдастырудың арқасында жүзеге асырылады. Осы зерттеу аясында біз бастауыш мектепте әдеби оқу сабақтарында өзіндік жұмысты ұйымдастыру мәселесін шешуді қарастырамыз.

Оқушылардың оқу қызығушылықтарын қалыптастыруды шешу, әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істеу тәсілдерін және оны түсіндіру тәсілдерін меңгеру, білім беру процесіне қатысушылар арасындағы байланысты қамтамасыз ету мәселелері ерекше өзекті болып табылады.

Бастауыш мектептегі әдеби оқу сабақтарының негізгі мақсаты - "бастауыш сынып оқушыларының білім беру жүйесіндегі негіз ретінде саналы, дұрыс, еркін және мәнерлі оқу дағдыларын игеру, оқу ой-өрісін қалыптастыру және Тәуелсіз оқу іс-әрекетінің тәжірибесін жинақтау, оқу іс-әрекетінің барлық түрлерін жетілдіру".

Сондықтан білім беру жүйесінің алдында қоғам өз бетінше білім алуға ынталандырылған жоғары мәдениетті және әлеуметтік белсенді азаматтарды алатындай етіп оқыту процесін ұйымдастыру міндеті тұр.

Психикалық немесе физикалық әрекеттердің нәтижесі.

Тәуелсіз қызметті зерттеушілердің идеяларын қорытындылай келе, біз негізгі Абай Құнанбаевтың ережелерін анықтаймыз бастауыш мектепте өзіндік жұмысты ұйымдастыру:

- оқу процесінде нақты педагогикалық құрал ретінде әрекет етеді оқушылардың өзіндік қызметін ұйымдастыру және басқару;
- оқушылардың өзін-өзі ұйымдастыруы мен өзін-өзі тәрбиелеуінің маңызды шарты танымдық іс-әрекет әдістерімен;
- педагогикалық басшылық пен дербес басқарудың маңызды құралы болып табылады білім алушының танымдық қызметі [3].

Әдеби оқу-бастауыш мектепте оқытылатын оқу пәні міндетті болып табылады барлық білім алушылардың игеруі үшін, олардың мазмұны қарапайым білім алуға бағытталған әдебиеттану білімі, әлемдік және отандық балалар шығармаларымен таныстыру әдебиет, жанрлық әртүрлілік [4].

Әдеби оқу сабақтарында оқу материалын өз бетінше түсіну шығармашылық дағдыларды дамытуға ықпал етеді, оқушылардың интеллектінің дамуының көрсеткіші болып табылады.

Бастапқы әдеби оқу сабақтарында өзіндік жұмысты ұйымдастыру формалары бойынша мектеп мыналарға бөлінеді:

- фронтальды (білім алушылар бір тапсырманы орындайды, мысалы: таңдамалы оқуәдеби шығарманың үзіндісі, тізбектей оқу, эссе және т. б.);
- топтық (4-6 адамнан тұратын тапсырмаларды орындайды: сахналау, кластер құру және т. б.);
- жұптық (мысалы: жұптық шағын жобалар, жазбаша жұмыстарды өзара тексеру және т. б.);
- жеке (әр оқушы жеке тапсырманы орындайды, мысалы, шағын хабарламажазушы туралы, жобалық жұмыстар және т. б.)

Қалыптастырушы эксперимент процесінде білімді өзектендіру (дидактикалық ойындар, проблемалық тапсырмалар), көркем шығарманы талдау (эссе, синквейн, деформацияланған мәтінмен жұмыс), рефлексия (ауызша сурет салу) кезеңіндегі шығармашылық дербес жұмыстар негізінде әдеби оқу тапсырмаларына ерекше назар аударылды., үй тапсырмасын дайындау кезінде (ертегілер мен өлеңдер құрастыру), жобалық қызмет (ақындар мен жазушылардың шығармашылығын зерттеу бойынша зерттеу жұмыстарын дайындау). Ұйымдастыру кезінде өзіндік жұмыс белгілі бір алгоритмді ұстанды:

1. Өзіндік жұмысты ұйымдастыру формасын таңдау (фронтальды, топтық, жұптық, жеке).
2. Өзіндік жұмыс түрін анықтау (оқулықпен жұмыс, эссе, деформацияланған мәтінді қалпына келтіру және т. б.).
3. Оқушылардың өзін-өзі іздеуін жүзеге асырудың оқу құралдарын таңдау (оқулық материалы, қосымша көздер және т.б.).

Сонымен қатар Абай шығармаларын оқытуда бір ғанибеттік еді. Қазіргі жастар, мектеп оқушылары т.б. барлығынан есіл-дерті мал табу, пайда табу. Бұл жаман талап емес. Ал, мұғалімдер міндеті осылардың адал жолын үйрету. Сондықтан оқушы бойына адамгершілік қасиеттерді дамыту үшін мал табу, өнер үйрену, еңбектену жақсы оқу керектігі төңірегінен бастаған дұрыс сияқты. 1 - сынып оқушыларының Абайдың сөзімен айтсақ "білсем екен, көрсем екен"- деген құмарлығы басым болады. Дегенмен, қайрат-күші әлі әлсіз болады.

Міне, осы екі нәрсені мұғалім байсалдылықпен ұштастыра білулері керек. Осы жерде Абайдың 32-қара сөзіндегі пікірді оқушыларға түсіндіре отырып, оқудағы мақсатты білу, білуге ұмтылу, білгендерін ойларында берік ұстау керектігін айта отырып, мұғалімнің айтқандарын түсінуге ұмтылу, оны саналарына орнықтыру керектігін сабақта, тәрбие сағаттарында айтып отыру. Атап айтсақ, сабаққа кешікпей келу, сабақ үстінде мұғалімнің айтқандарын түсінуге ұмтылу керектігін оқушы ойына қайталап салып отырған дұрыс. Ол үшін ақынның "Ғылым таппай мақтанба" өлеңінен мына үзіндіні алсақ болады;

Ғылым таппай мақтанба,
Орын таппай баптанба...
Ғылым болмай немене
Балалықты қисаңыз?
Болмасаң да ұқсап бақ,
Бір ғалымды көрсеңіз.

Ондай болмақ қайда деп,

Айтпа ғылым сүйсеңіз...

Міне, осындай мазмұндағы өлеңдерінен, қара сөздерінен үзіндіні тәрбие сағаттарында айтып мәнін түсіндіруге болады.

2-сынып оқушыларының бойына тәрбиелік мәні бар іс-шараларда Абай шығармаларын оқыту дағдысын дамыту, олардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру ерекше рөлге ие бола алады. Бұл жастағы оқушыларға ең алдымен оқу, білім алуға әрекеттену, білім үшін намысының барынша ұмтылудың өзі де еңбек екендігін түсіндіреді.

Сонымен қатар, еңбектің басқа түрлерімен таныстыру және еңбектену дегеннің не екендігін ұғындыру, оның шарттарымен таныстырып, орындауға үйретіп, тәрбиелейміз.

Әрине, еңбек - деген ұғымды кең көлемде алумен қатар, осы жастағы балалардың ұғымына сәйкестендіріп түсіндіріп, кейбір шарттарын игертіп, бойына сіңіруге күш жұмсау керек. Мұнда Абайдың еңбек туралы пікірлерін кең пайдалану мүмкіншілігі бар. Мәселен, не нәрсені болмасын игеру үшін еңбектену керек, бұл ретте ақынның:

Түбінде баянды еңбек егін салған,

Жасынан оқу оқып білім алған.

Би болған, болыс болған өнер емес,

Еңбектің бұдан өзге бәрі жалған - деген өлең жолдарын жаттатып, қазіргі заман талабына сәйкес түсіндіріп, мәселен, оқу оқығанда бастық болам (қазақ арасында өте кең тараған ұғым "менің балам бастық болады") деп емес, өзіме, еліме, Отаныма еңбек етем, қызмет етем, еңбектеніп бәрін табуға үйрену үшін оқимын (оқисың) деген ойды баланың мақсат болса, одан соң не нәрсені болмасын игеру үшін еңбектену керек, мысалы, егін егіп одан мол түсім алу үшін, бір өнер үйрену үшін де оны өз пайдасына жарату үшін де т.б.

Одан соң ақынның 31- қара сөзіндегі "естіген нәрсені ұмытпастыққа төрт түрлі себеп бар" дегенін оқу үшін де, бір нәрсені жасау, игеру үшін де қажет қағида ретінде түсіндіріп мына үзіндіні жаттату қажет. "Әуелі көкірегі байлаулы берік болмақ керек" - бұны әуелі табанды, шыдамды, төзімді, қайратты болу керек деп түсіндіру мен сөзсіз жаттату және әрқашан есіне салып тұру керек. Әйтпегенде, ескерілмей қалады.

Егер оны жақсы игерсе оқушының бірде болмаса бірде ескеріп, одан өзіне жағымды нәтиже тапса үнемі ескеретін болуы әбден мүмкін. Тағы бір шарт "Сол нәрсені ішінен бірнеше уақыт қайтарып ойланып, көңілге бекіту керек". Бастауыш мектеп оқушылары үшін Абай сөздері ауырлау келеді, сондықтан ол мұғалімдер тарапынан түсіндірумен қатар, байыппен бірінен соң бірін, асықпай, алдыңғы ережені игерген соң, толық жаттап кез-келген уақытта есіне түсіре алатын болған соң кейінгісін қолға алу дұрыс болады.

Әдебиеттер:

1. Мұхтар Әуезов энциклопедиясы - Алматы, «Атамұра» баспасы, 2011 жыл.

2. Chemsı, G., Sadiq, M., Radid, M., Talbi, M. (2020). Study of the Self-Determined Motivation among Students in the Context of Online Pedagogical Activities. International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET), 15(05), 17-29 <https://online-journals.org/index.php/i-jet/article/view/11392/6653> <https://doi.org/10.3991/ijet.v15i05.11392>.

3. URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=8366> (дата обращения: 21.04.2020).

4. Asdaryanti, B., Rachman, M., Sukestiyarno, Y. L., Florentinus, T. S., & Widodo, W. (2018). Teachers' performance in science learning management integrated with char

Жәнібек Н., Риза С.Е.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

Шопанбекова Г.Ж.

«А.Сейдімбек атындағы ЖББ» КММ, Ұлытау облысы, Жаңаарқа ауданы

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада білім берудің заманауи нәтижелерінің бірі ретінде ұсынылып отырған мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығының элементтері қарастырылған. Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру үдерісінің тұлғалық-бағдарлы, белсенділік, әлеуметтік-

мәдени, жүйелік, құзыреттілік тәсілдерін ескере отырып әзірленген. Мектепте білім алушылардың функционалдық сауаттылығының көрсеткіштері мен теориялық-әдіснамалық негіздері анықталды.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, ақпараттық кеңістік, жаһандық ақпарат.

Функционалдық сауаттылық дегеніміз не? Кім функционалды сауатты адам? Мүмкін, бұл білім саласындағы жаңа сән үрдісі және сіз осы мәселелерді зерттеуге кіріспеуіңіз керек пе? Оны ретімен анықтауға тырысайық. Бұл ұғым жақында пайда болды, оның өзінің ұзақ тарихы бар, ол одан бүгінгі заманның талаптарына не жақсы сәйкес келетінін табуға және сол жерден ең құндысын алуға мүмкіндік береді және пайдалы.

А.Н.Леонтьев бойынша функционалдық сауаттылық: «Функционалды сауаттылық - кең ауқымды мәселелерді шешуде білімді, дағдыны, әдістерді іс-әрекетте қолдана білу - оқу жағдайларынан тыс, білім, дағдылар, әдістер игерілген тапсырмаларға ұқсас емес тапсырмаларда көрінеді» [1].

Бүкіл әлемде қазіргі заманғы жалпы білім беру оқушының жеке тұлғасын дамытуға, оның әлеуметтенуіне, кәсіби және тұлғалық өзін-өзі анықтауына, оқуын жалғастыруға дайын болуына қажетті білім беру нәтижелеріне қол жеткізуге бағытталған.

Сондықтан педагогикалық тәжірибені білімді жаңғыртуға емес, өз бетінше ізденуге, тиімді ойлау мен өнімді іс-әрекет тәжірибесін қалыптастыратын заманауи технологиялар мен құралдарды, оның ішінде ақпараттық, цифрлық құралдарды пайдалануға бағыттай отырып өзгерту қажеттілігі туындайды. Ақпараттық кеңістіктің жаһандану, гаджеттердің жаппай қолданылу дәуірінде білім беру жүйесі өзінің трансформациясын, жаңа әлеуметтік талаптарға бейімделуін жеделдетуге мәжбүр. Көптеген елдер, соның ішінде Қазақстан, жаһандық ақпараттық қоғамның дамуы жағдайында функционалдық сауатсыздық мәселесімен бетпе-бет келіп отыр.

Мектеп оқушысының функционалдық сауаттылығының негізгі элементтері ретінде оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, жаратылыстану сауаттылығы, жаһандық құзыреттер, қаржылық сауаттылық және шығармашылық ойлау сияқты сауаттылықтың түрлерін көрсетуге болады [2].

Бұл құрамдастардың әрқайсысы практикаға бағытталған тапсырмаларды орындауға кешенді дайындық пен қабілетті қалыптастыруды қамтамасыз етуге арналған және олар бірге оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруды қамтамасыз етуге арналған. Мектеп бағдарламасының өзі теориялық білім қорын да, практикалық дағдылар мен дағдыларды да қалыптастыруды қамтамасыз ететіндей құрылымдалған, ол көп дәрежеде ЖОО-да кәсіптік оқыту процесінде қалыптасатын функционалдық сауаттылық пен құзыреттіліктерді біріктіреді. Кейбір зерттеулерде функционалдық сауаттылық құзіреттілікті дамытудың негізі екенін тікелей көрсетуі кездейсоқ емес.

Дегенмен, оқушының функционалдық сауаттылығы мен оқушының құзыреттілігін олардың нақты типтегі тапсырмаларды орындауға бітірушілердің дайындығын қамтамасыз ететін біртұтас желінің тізбегі екендігі біріктіреді. Дегенмен, болашақ мұғалімнің құзыреттілігі функционалдық сауаттылықты қалыптастыруды қамтамасыз ету үшін нақты қалай құрылған және мұғалімдердің білім беру жүйесін қалыптастыруға дайындығын қамтамасыз ету үшін мемлекеттік білім беру стандарттарын жетілдіру процесінде нені қамтамасыз ету керек?

Көрсетілген проблеманы зерттеушілердің кең ауқымы салыстырмалы түрде жақында қарастырып келе жатқанын ескере отырып, мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығына қатысты көптеген мәселелер, мысалы, функционалдық сауаттылықты анықтайтын элементтер тізімі әлі де пікірталас тудыратынын атап өтуге болады. Құзырлы кафедралардың бұл мәселе бойынша ұстанымын қалыптастыруына қарамастан, академиялық ортада сауаттылық түрлерінің тізімі мен мазмұны туралы белсенді талқылау жүріп жатыр.

Сонымен қатар, практикалық жұмыста мұғалімдер әдістемелік ұсыныстарда анықталған функционалдық сауаттылық элементтеріне тек академиялық зерттеушілердің ұстанымдарын ескере отырып көңіл бөледі. Мектеп жағдайында оқу-тәрбие үрдісін өзгерту көп жағынан күрделі.

Білім беру парадигмасының негізі құзіреттілікке негізделген әдіс болып табылады, білім беру процесінің сипаты білім беру процесінің барлық қатысушыларының тиімді өзара әрекеттесуін қамтамасыз етуді, ынтымақтастықты және белсенділік тәсілін қолдануды білдіреді. Оқу үрдісі оқушылардың дербестігін, белсенділігін, шығармашылығын қалыптастыру есебінен практикаға бағытталған іскерлік пен дағдыны қалыптастыруға бағытталған.

Қазіргі мектептегі мұғалім - оқушының функционалдық сауаттылығын қамтамасыз етуге жауапты негізгі тұлға, бірақ жалғыз болудан алыс. Бала білім беру кезеңдерін дәйекті түрде өте отырып, қандай да бір жолмен әлеуметтік педагог пен мектеп психологымен кездеседі, білім беру процесінің басқа қатысушыларымен байланысады.

Осыған қарамастан, функционалдық сауаттылықтың дамуын қамтамасыз ету үшін ең жауапты пән мұғалімдері функционалдық сауаттылықтың белгілі бір элементі шеңберінде белгілі бір білім жиынтығын қалыптастырып қана қоймай, сонымен қатар пәндік білімнің кеңеюіне, сондықтан олар оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру процесінің тұтастығын қамтамасыз етеді.

Мәні бойынша мектеп оқушысының функционалдық сауаттылығының элементтері болып табылатын сауаттылық түрлерінің тізбесіне қайта оралсақ, олардың жіктелуі әбден заңды екенін айтпай кетуге болмайды. Ендеше, оларды мектеп оқушыларының өзін-өзі дамытуға және күнделікті және кәсіптік міндеттерді орындауға дайындығын қамтамасыз ететін сындарлы элементтерді қамтитын функционалдық сауаттылықтың жалпы элементтеріне бөлу заңды деп айта аламыз.

Функционалдық сауаттылық элементтерінің бірінші тобына оқу сауаттылығы мен компьютерлік сауаттылықты жатқызамыз. Оқу сауаттылығы оқуға, орфографияға, соның ішінде ақпарат іздеуге байланысты мәселелерді шешуге дайындығының қалыптасуын анықтайды [2].

Мектеп оқушыларының ақпараттық технологиялар мен электрондық ресурстармен байланысты мәселелерді шешуге дайындығын қамтамасыз ету компьютерлік сауаттылықпен байланысты, оны көптеген зерттеушілер сауаттылықтың негізгі түрлерінің бірі ретінде қарастырады, бірақ олардың ақпараттық сауаттылығын дамыту бойынша әдістемелік ұсыныстар берілген.

Қазіргі қоғам ақпараттық деп есептелетінін ескере отырып, біз компьютерлік сауаттылық негіздерін дамыту ақпараттық құзіреттілікті қалыптастыруды қамтамасыз ету үшін өте маңызды екенін атап өткен маңызды, сондықтан біз бұл компонентті функционалдық сауаттылықтың бір бөлігі ретінде қарастыра аламыз.

Функционалдық сауаттылық элементтерінің екінші тобын функционалдық сауаттылықтың мамандандырылған элементтерін қарастыруға болады, олар ғылыми сауаттылық, қаржылық сауаттылық және математикалық сауаттылықты қамтиды [2].

Сауат ашудың осы түрлерінің барлығы негізінен мектеп оқушыларының одан әрі кәсіби және тұлғалық дамуына дайындығын қалыптастыруды қамтамасыз етуге арналған. Сондай-ақ, сауаттылықтың бұл түрлері, мысалы, жеке және отбасылық бюджетті ұстауға, техногендік және табиғат құбылыстарының мәнін, олардың салдарының ерекшеліктерін түсінуге байланысты күнделікті міндеттердің әртүрлі түрлерін шешуге дайындықты, сонымен қатар қарапайым математикалық есептерді шешу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Функционалдық сауаттылық элементтерінің үшінші түрі - функционалдық сауаттылықтың инновациялық элементтері - жалпы табиғатына қарамастан, жеке тұлғаның өзіндік шығармашылыққа дайындығын дамытуды қамтамасыз етуге мәнді түрде құрылған шығармашылық ойлау мен жаһандық құзіреттіліктердің жиынтығын қарастыруға болады [2].

Бұл элементтер оқушының жан-жақты шығармашыл ойлауына, әрі жаһандық өзгерістерден қалыс қалмауына септігін тигізеді. Негізінде функционалдық сауаттылықтың бұл элементтері оқушылардың дайындығын анықтайтын факторлар болып табылады [3].

Мектепте оқу процесінде қалыптасатын оқушының функционалдық сауаттылығының элементтері болып табылатын жоғарыда аталған сауаттылық түрлері бірігіп жинақталғанда, қарапайым күнделікті мақсаттар мен міндеттерді жүзеге асыруға жағдай жасап қана қоймай, сонымен қатар, оқушының функционалдық сауаттылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Оқушының дербес тұлғалық және болашақта кәсіби дамуы мен қалыптасуына дайындайды.

Функционалдық сауаттылықтың жоғарыда айталған элементтерінің қалыптасуы функционалдық сауаттылықты дамытудың кешенді сипатын қамтамасыз ететін уақыт бойынша созылатын барлық оқу пәндеріне әсер ететін жеткілікті ұзақ процесс ретінде ұсынылған.

Осылайша, функционалдық сауаттылықты қалыптастыру бастауыш мектептен басталып, жоғары оқу орындарында және орта арнаулы білім алу процесінде құзіреттілікке дами отырып, біршама белсенді орта мектепте жалғасады.

Оқыту міндеттерінің бірте-бірте күрделенуі функционалдық сауаттылықтың қарқынды және дәйекті дамуына мүмкіндік береді. Сонымен қатар пән мұғалімдері оқыту бағдарламасын ескере отырып, педагогикалық міндетті шешудің күрделілігін қамтамасыз етеді.

Олар біріншіден, оқу процесіне функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға ықпал ететін стандарттарды енгізуді қамтамасыз ету, біздің ойымызша, жалпы білім беретін мектептегі оқу-тәрбие үдерісіне құзіреттілік көзқарастың жақындығын қамтамасыз етуге мүмкіндік берген қадам болды.

сондықтан білім беру траекторияларының негізгі кезеңдерінде жүйелілік пен сабақтастықты қамтамасыз ету.

Бұл жағдайда мектеп оқушыларының сауаттылығының түрлері болып табылатын функционалдық сауаттылық элементтері туралы идея оқу үдерісін, оның ішінде оқу үдерісінің нәтижелерін бақылауды органикалық түрде қалыптастырады.

Екіншіден, функционалдық сауаттылықтың элементтері ретінде мектеп оқушыларын оқыту процесінде әртүрлі сауаттылық түрлері қалыптасады. Функционалдық сауаттылықтың негізгі элементтеріне оқу және компьютерлік сауаттылық сияқты элементтер, пәндік элементтерге – математикалық, жаратылыстану және қаржылық сауаттылық, функционалдық сауаттылықтың инновациялық элементтеріне ойлау шығармашылығы мен жаһандық құзыреттіліктер жатады.

Сонымен бірге олар мектеп бағдарламасын ойдағыдай меңгеру мүмкіндігін ғана анықтап қоймайды, оқушының одан әрі білім алу процесінде қалыптасатын құзыреттіліктерді игеруге дайындығын қамтамасыз етеді.

Үшіншіден, қазіргі жағдайда болашақ мұғалімдерді дайындайтын оқу орындары анықталған проблемаларды теңестіруге мүмкіндік алады. Осылайша, білім беру ұйымдарында мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту қажеттілігі жағдайында болашақ мұғалімдердің құзыреттілігін қалыптастыруды қамтамасыз ететін кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыруға икемді көзқарас пен оқу жоспарын бейімдеу мүмкіндігі бар.

Дегенмен, бұл мәселені тәжірибеші мұғалімдер жағдайында шешу білім беру кеңістігінің бірлігін қалыптастыру үшін функционалдық сауаттылықтың маңыздылығын ескере отырып, әлдеқайда күрделі міндет болып табылады.

Қорыта келе оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту – бүгінгі заман талабы. Осы ретте, бастауыш сыныпта сабақты дұрыс жүргізе білудің маңызы зор. Педагогтың шеберлігі, яғни шығармашылық пен жауапкершілікті ұштастырып сабақ өтуі, бұл заман талабынан туындап отырған мәселе. Жоғары деңгейде сабақ беретін оқытушының алдынан шыққан оқушы – өмір айдынындағы өз жолын адаспай табады, азамат болып қалыптасады.

Бұл ұстаз үшін абыройдың үлкені, әрбір мұғалім осыған ұмтылса ұрпақ алдындағы қарыздың өтелгені. Жоғарыда айтылғандардан көретін нәтижеміз, функционалдық сауаттылықтың әртүрлі элементтерін, оның ішінде оқу сауаттылығы, компьютерлік сауаттылық, математикалық сауаттылық, шығармашыл ойлау және т.б. қоса қарастырып, оқушылардың бойында қалыптастыру керек.

Осы функционалдық сауаттылық элементтері оқушылардың бойында қалыптасатын болса, олардың сөздік қоры молаяды, ізденімпаздыққа үйренеді, ойлау қабілеті артады, ойын еркін айтады, белсенділігі артады, шығармашыл жұмыс істейді, қиялы ұшталады, тапқырлыққа және ақпараттық технологияларды тиімді пайдалануға үйренеді.

Әдебиеттер:

1. Леонтьев А.А. От психологии чтения к психологии обучения чтению // Материалы 5-й Международной научно-практической конференции: в 2 ч. - Ч. 1 / под ред. И.В. Усачевой. - М., 2002.

2. <https://eduregion.ru/k-zhurnal/funktsionalnaya-gramotnost-pedagoga/?ysclid=I7n7kp8ua9613509184>

3. Веряев А.А., Нечунаева М.Н., Татарникова Г.В. Функциональная грамотность учащихся: представления, критический анализ, измерение // Известия АлтГУ. - 2018.- №2 (78).

Жекибаева Б.А., Григоренко Д.И.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

О РОЛИ УСТНОГО НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье представлены результаты изучения психолого-педагогической литературы, связанной с анализом роли народного фольклора в формировании личности младших школьников. Проанализированы основные жанры устного народного творчества, а также особенности их воспитательного влияния на обучающихся начальной школы.

Ключевые слова: фольклор, устное народное творчество, средства устного народного творчества, жанры народного фольклора: сказки, пословицы, поговорки и другое.

В современной социально-экономической и культурной жизни Казахстана одним из приоритетных задач обновления системы образования, как указано в Законе «Об образовании» Республике Казахстан, является восстановление национальных традиций и обычаев этнических групп и их применение в обучении и воспитании подрастающего поколения [1].

Этнический фольклор казахов и других народов, проживающих на территории нашей страны, раскрывает исторические и естественные условия жизни, взаимоотношения людей, а его педагогические ценности отражены в многочисленных творениях устного народного творчества, и составляют сущность этнопедагогической культуры, которая имеет большое значение в формировании личности обучающихся младшей школы.

Важную значимость для исследуемой проблемы имеют результаты научных исследований, которые были вписаны в работах отечественных ученых таких как: Б.А. Альмухамбетова, А.Х. Мухамбаевой Ш.М. Мухтаровой, Ж.Ж. Наурызбая и др. [2-5].

Теоретические основы использования средств УНТ разных этносов в образовательном процессе начальной школы раскрыты в научных работах этнопедагогов Измайлова А.Э., Г.Н.Волкова, Г.В. Давлекамовой, Р.В. Комракова, А.П. Орловой, М.Г. Харитоновой [6-8].

Народный фольклор объединяет и характеризует длинный исторический путь, который прошли народы и тот колоссальный опыт, приобретенный народами в процессе воспитательной работы старшего поколения с младшими.

Опыт каждого народа представлен через:

- разнообразные жанры устного народного творчества;
- фольклорные произведения УНТ.

Каждое произведение фольклорных жанров – это отражение:

- нравственно-эстетического видения окружающего мира;
- богатейшего наследия мудрости этносов;
- нравственно-психологического и дидактического опыта народных масс в процессе передачи истории от старших поколений к младшим [2].

Народный фольклор содержит поучения, в которых:

- в канве повествования очень тонко, но целенаправленно содержится нравоучение как основа обучения или воспитания;
- в процессе повествования происходит поучительный рассказ о главных ценностях жизни;
- содержится ориентир на сердечные добрые дела, чувства и эмоции;
- советы для самых разных событий жизни, включая не только взаимодействие с людьми, но и связи людей с окружающей природой [3, с.69].

Современная педагогическая наука, исследуя средства народного фольклора, подчеркивает три таких его слоя:

- пословицы, поговорки и загадки;
- народные и колыбельные песни;
- детские игрушки, детские праздники.

Особую психолого-педагогическую значимость в познавательном, воспитательном и эстетическом назначении имеют средства фольклора в развитии интереса к когнитивной деятельности обучающихся, к развитию коммуникативных умений в процессе взаимодействия учителя и учащихся и учащихся между собой.

Различные жанры УНТ используются для решения различных задач, связанных практически со всеми направлениями воспитательной работы. Рассмотрим дидактические цели и задачи нескольких, наиболее применяемых жанров, в процессе развития умений взаимодействовать в больших и малых группах, так, например:

- обучающей задачей применения загадок, является умственное воспитание, направленное на развитие эвристических способностей младших школьников, их сообразительности и смекалки.
- воспитательное значение УНТ заключается в стремлении к миру на всей земле, любви к родине, которой проникновенно наполнены практически все жанры фольклора, от пословиц до легенд и былин;
- эстетическое назначение фольклора проявляется в непревзойденных образцах слова и речи, характеризующихся поэтическим мастерством и профессионализмом через создание законченных образов;
- дидактические задачи нравственного и эстетического воспитания и других видов воспитания решаются с помощью пословиц и поговорок [4].

В целом, воспитательное назначение устного народного творчества складывается в том, что лучшие его произведения, пронизанные высокими прогрессивными идеалами любовью к Родине, рвением к миру, то есть, проникнуты гуманными идеями и мыслями о важности и необходимости народного воспитания [5, с.132].

Наряду с этим опыт работы с обучающимися начальной школы подтверждает, что многие явления традиционной народной культуры, проявляются в естественных жизненных ситуациях.

Исследователь Г.Н.Волков, подробно исследовавший проблемы народного воспитания и этнической педагогики, утверждал, что развитие личности происходит в процессе усвоения общественных нормативов и опыта этносов, когда и где классифицируются этнические знания, содержащие мудрость и живость их мысли, присутствующих в сказках, былинах, притчах, загадках, пословицах и поговорках, играх, игрушках и пр., а также традициях и обычаях народа [6, с. 118].

Изучение народного фольклора и использование его в УВП младшей школы необходимо, так как:

- будущее человечества напрямую связано анализом прошедших событий и осмысления полученного опыта, а также сохранение в памяти уроков истории;
- народный фольклор проверен своей вековой историей, опытом его использования в этнической педагогике, отраженных в огромном богатстве УНТ;
- в фольклоре жива и вечна сама идея преемственности поколений - одна из главных, ведущих идей педагогической мысли всех времен;
- основные ценности человеческой жизни находят в фольклорном творчестве каждого народа свое меткое, лаконичное и ёмкое выражение;
- фольклор народов остается ярким выражением национальной природы, особенностей национального характера;
- в фольклоре каждого без исключения народа весьма сильны глубинные и прочные общечеловеческие связи.

Истинно педагогическая культура естественно вбирает в себя широчайший спектр народных представлений о добре и зле, о правде и кривде, об уме и глупости, о радости и горе, о милости и утешении, о проступке и грехе, о подлинном и фальшивом счастье, о физическом и моральном здоровье, о настоящей и мнимой любви, о чести и долге, о мире и ссоре, о былом и будущем, о смелости и трусости, о заботе и опыте, о молодости и старости, о родине и чужбине [7, с.113]

Переходя из уст в уста, из века в век, из поколения в поколение, произведения народной культуры и народного творчества позволяют быстро и полезно приобщаться к картине мира, закреплённой на родном языке.

Фольклор был и остается выразителем буйной красоты родной природы и особенностей национального характера. При всем при этом в фольклоре любой нации без исключения весьма сильны глубинные и прочные общечеловеческие связи. Можно утверждать, что чем совершеннее и красочнее произведения устного народного творчества раскрывают уникальные признаки своего народа и государства, своего региона и своей культуры, тем интереснее и привлекательнее эти фольклорные тексты для представителей других народов. Взаимообогащению культур, безусловно, способствует весь фонд народной мудрости, зафиксированный в фольклоре.

Вместе с тем, считаем необходимым обратиться к жанру «пословица», которая, по мнению большинства исследователей, является живым голосом народа, его общественным мнением, так как:

- народ сохраняет в своей памяти исключительно то, что ему необходимо сейчас и понадобится завтра;
- иногда пословица рассказывает о прошлом, в ней оценивается событие с точки зрения настоящего и будущего и содержится осуждение или утверждение;
- в пословицах анализируется насколько правдиво прошлое воссоздано в афоризме и воплощаются народные идеалы, ожидания и чаяния.

Таким образом, пословица создается всем этносом, оттого она выражает общественное воззрение народа, охватывает народную оценку жизни, наблюдения за народным умом: успешный афоризм, созданный индивидуальным умом, не становится общенародной пословицей, если не будет высказывать воззрение большинства. В этом случае, возможно параллельное одновременное существование национального варианта и индивидуального авторского варианта [8, с.89].

Пословицы имеют форму, благоприятную для запоминания, что повышает их значение как средства народной педагогики в формировании личности младших школьников и их познавательных интересов. Быстрому запоминанию пословиц способствует игра слов, разные гармоника, рифмы, ритмы, иногда очень искусные. В этом случае поэзия выступает как форма сохранения и

распространения мудрости, опыта познания, моделирования обучения и воспитания, и их результата - поведения.

Результатом использования пословиц всегда было обучение и развитие подрастающего поколения. С одной стороны, они содержат педагогическую идею, а с другой – обладают педагогическим влиянием и выполняют педагогические функции, так как применяются:

- как средства и методы воспитательного влияния, соответствующие идеям и представлениям народа;
- в качестве характерологических оценок личности – положительных и отрицательных, которые, так или иначе, определяют цели формирования личности;
- как призыв к обучению и воспитанию, самообразованию и самовоспитанию.

Литература:

1. Закон РК «Об образовании». –Астана: ИКФ «Фолиант», 2007. – 41 с.
2. Альмухамбетов Б.А. Эстетическое воспитание учащихся 4-7 классов средствами национального изобразительного искусства.–Алматы.-2000. – 231 с.
3. Мухтарова Ш.М. Формирование национального самосознания студентов в учебно-воспитательном процессе ВУЗа. – Караганда. - 2002. – 129 с.
4. Мухамбаева А.Х. Национальные обычаи и традиции казахского народа и их влияние на воспитание детей и молодежи. – М., 1974. – 157 с.
5. Наурыбай Ж.Ж. Научно-педагогические основы этнокультурного образования школьников. – Алматы, 1997.- 145 с.
6. Волков Г.Н. Этнопедагогика. – М.: Академия – 2009. – 168с.
7. Измайлов А.Э. Народная педагогика: педагогические воззрения народов Средней Азии и Казахстана. – М.: Педагогика, 1991. – 268с.
8. Орлова А.П. Национальной школе - опыт народной педагогики. – М.: Педагогика. -2015. - № 9. - С. 89-94.

Котова Е.С.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

Абитаева Н.Е.

КГУ «Школа – лицей № 101» г. Караганды

ОХРАНА ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация. В статье представлены результаты изучения психолого-педагогической литературы, связанной с проблемой приобщения школьников к охране окружающей среды. Раскрыты наиболее эффективные формы, методы, средства, а также условия воспитания учащихся младшей школы в данном направлении.

Ключевые слова: окружающая среда, охрана окружающей среды, природоохранная деятельность, взаимодействие со средой обитания.

Актуальность охраны окружающей среды определяется тем, что в Концепции развития образования Республики Казахстан на 2022 – 2026 годы подчеркивается необходимость повышения качества экологического образования подрастающего поколения [1]. Связано это с тем, что в настоящее время остро стоит вопрос об изменении отношения к окружающей нас среде и природоохранной деятельности.

Важность вопросов взаимодействия социума и природы выдвинула перед школой задачу формирования у детей ответственного отношения к охране окружающей среды. Безусловно, и педагоги, и родители осознают важность обучения школьников правилам поведения в природе и, чем раньше начинается работа в данном направлении, тем больше будет ее педагогическая результативность.

Одной из самых тревожных ситуаций является загрязнение окружающей среды, которое проявляется в загрязнении почвы воздуха, воды и влечет за собой негативные изменения в существовании животных, растений и здоровье людей.

Именно поэтому требуется особые усилия педагогов в рамках экологического воспитания обучающихся уже с раннего детства, когда необходимо и объективно возможно заложить основы гармоничного сосуществования человека и природы, в соответствии с ее правилами и законами.

Проблема воспитания школьников к охране окружающей среды отражена в работах И.Д. Зверева, А.Н. Захлебного, Б.Т. Лихачева, Н.М. Мамедова, Л.П. Салеевой, И.Т. Суравегиной, Л.И.Божович, А.Н.Леонтьева, В.Н.Мясищева, А.П.Сидельковского, П.М.Якобсона и других [2-5].

Характеристика средств, форм и методов воспитания школьников к охране окружающей среды отражена в работах Н.А.Городецкой, Н.В.Добрецовой, А.В.Миронова.

В Казахстане данная проблема является предметом исследований Хмель Н.Д., Хан Н.Н., Смаилова С., Избасаровой Ф.Д., Жумашевой С.С., Байгельдиновой Г.К. [6-9].

Анализ научных работ вышеназванных исследователей показывает, что у учащихся начальной школы готовность к взаимодействию с окружающей природой формируется при определенных условиях, которые мы представили в таблице 1.

Таблица 1. Условия формирования готовности обучающихся начальной школы к взаимодействию с окружающей природой

№	Условия формирования готовности
1	Необходимо задействовать эмоциональную сторону восприимчивости к миру природы
2	Важно развивать чувства удивления, восторженности и эмоционально-положительного отношения к объектам окружающей среды
3	Обязательно формировать личность младших школьников во взаимодействии с окружающей природной средой
4	Важно развивать экологическое сознание, чувства и волю обучающихся с учетом специфики их отношений с окружающей средой
5.	Необходимо начинать воспитание школьников к охране окружающей среды в младшем школьном возрасте

Задачи современной школы состоят в том, чтобы:

- сформировать у учащихся определенный объем знаний об окружающей среде;
  - развить сознательное и активное получение ЗУНов, связанных с изучением явлений окружающей среды;
  - сформировать понимание важности практической помощи природе каждым человеком;
- Решение данных задач является одной из важных сторон деятельности учителей начальных классов.

Дальнейшее изучение психолого-педагогической литературы позволило нам сделать вывод о том, что термин «воспитание к охране окружающей среды» тесно связан с понятием «экологическое воспитание», который появился в педагогической науке сравнительно недавно, но проблема взаимодействия человека и окружающей среды рассматривалась на протяжении всей истории развития педагогической мысли [2].

Экологическое воспитание и образование получили начало в 1970 году с принятием программы «Человек и биосфера» (ЮНЕСКО) организованной ООН.

Впервые была подготовлена международная программа об охране природных ресурсов и их рациональном использовании.

Цель воспитания к охране окружающей среды заключается в формирования ответственного отношения к природе, которое строится на базе экологического сознания и является одной из сторон экологического воспитания, второй стороной которого является экологическое поведение [3].

Наряду с этим, мы проанализировали и выделили наиболее эффективные формы, методы и средства воспитания к охране окружающей среды в начальной школе и отразили их в таблице 2.

Таблица 2. Эффективные формы, методы и средства воспитания младших школьников к охране окружающей среды

№	Формы, методы и средства воспитания
1	Познавательные: уроки, уроки-семинары, экскурсии, походы и другие
2	Исследовательские: составление экологического паспорта школы, выпуск экологического бюллетеня, изучение состава воздуха, состояния воды, почвы и другие
3	Конкурсные: выставки плакатов, рисунков, «Лесной газеты», проведение экологических олимпиад и другие

4	Игровые: эко – случай, эко – бумеранг и другие
5.	Практические; посадка цветов, деревьев, озеленение школьных рекреаций и другие

В результате изучения психолого-педагогической литературы мы уяснили сущность понятия «окружающая среда» и убедились в том, что воспитание к охране окружающей среды – это целенаправленный процесс формирования у младших школьников совокупности знаний, умений, навыков, чувств, воли, убеждений и готовности к активной природоохранительной деятельности, которая способствует:

- пониманию окружающей действительности как среды обитания и как эстетического совершенства;
- ориентируют младших школьников на бережное отношение к ней и осуществлению природоохранительной деятельности;
- позволяет заранее предотвращать отрицательные последствия промышленного освоения природных богатств (И.Д. Зверев) [2, с. 9.].

В результате, обучающиеся вовлекаются в самостоятельный поиск, учатся прогнозировать последствия поведения и деятельности в окружающей среде, овладевают практическими умениями, участвуют в творческой деятельности.

Большинство педагогов начальных классов отдаёт предпочтение методам, формам и методическим приёмам обучения, рассмотренным Н.А. Фроловой и Л.С. Квасцовой (таблица 3).

Таблица 3. Деятельность учителя по воспитанию младших школьников к охране окружающей среды

1	Стимулирование учащихся к постоянному пополнению знаний об окружающей среде, для чего используются на уроках сюжетно-ролевые игры, беседы, доклады учащихся, викторины
2	Развитие творческого мышления, умения предвидеть возможные последствия природообразующей деятельности человека, для чего привлекаются методы, обеспечивающие формирование интеллектуальных умений: анализ, синтез, сравнение, установление причинно-следственных связей
3	Формирование исследовательских навыков, умений, способностей принимать экологически целесообразные решения и самостоятельно приобретать новые знания, проблемный подход к процессу обучения
4	Вовлечение учащихся в практическую деятельность по решению проблем окружающей среды местного значения (выявление редких и исчезающих видов, организация экологической тропы, защита природы - восстановление леса, пропаганда экологических знаний: лекции, беседы, плакаты)

Реализация задач приобщения к охране окружающей среды требует пересмотра форм и методов обучения:

- пример и поощрение учитель использует для вызова у младших школьников эмоциональных реакций по поводу показа непривлекательности безответственных действий людей по отношению к природе и природных явлений;
- наказание применяется как крайняя, исключительная мера воздействия на учащихся;
- объяснение, разъяснение, рассказ, показ используются для формирования у младших школьников понятий с природоохранной направленностью;
- творческие и другие задания применяются для объяснения связей биологических организмов в среде обитания, а также ценностных нормативных, практических и деятельностных аспектов отношения человека к родной и социальной природной среде [6, с.108].

Необходимо подчеркнуть, что в нравственно - экологическом воспитании младших школьников важны не отдельные мероприятия, а хорошо продуманный непрерывный процесс деятельности субъектов педагогического процесса по изучению, сохранению и улучшению природной среды. Среди нетрадиционных форм организации учебной деятельности на уроке, которые используются с экологической направленностью, нужно выделить уроки-праздники и тематические уроки, среди которых: Праздник леса, Лесной карнавал, Береги природу, По лесной тропе и др. [7, с. 27]. Содержание таких праздников может быть различным, но принципы организации у них общие, направленные на:

- всестороннее и гармоничное развитие школьников;
- формирование у обучающихся активной жизненной позиции;
- развитие гражданской ответственности за судьбу родной природы;
- формирование нравственных чувств и эмоций, связанных необходимостью охраны окружающей среды [9, с.112].

«Охрана природы - долг каждого» - вот основная идея, которая красной нитью проходит через содержание каждого натуралистического дела. При проведении внеклассных мероприятий по приобщению обучающихся младшей школы к охране окружающей среды в условиях обновленного содержания начального образования широко используются возможности интегрирования научных знаний одной науки в других, которые позволяют углублять их содержание, повышают его природоохранное значение, активизируют деятельность учащихся, пробуждают в них интерес к познанию, и способствуют формированию экологического сознания школьников.

Таким образом, проведение научного анализа по приобщению младших школьников к охране окружающей среды позволило нам сделать вывод о том, что приобщение к охране окружающей среды – одно из важных направлений в работе начальной школы, целью которого является формирование экологической культуры младших школьников. Несмотря на оживление работы по экологическому воспитанию в школах, ее уровень остается достаточно низким. Для систематизации работы в данном направлении необходима целенаправленная работа в младших классах, обеспечивающая организацию познавательной, познавательно-развлекательной, практической и исследовательской деятельности учащихся, использование инновационных и традиционных форм, активных методов и приемов работы, непрерывность и последовательность изложения учебного материала.

Литература:

1. Концепции развития образования Республики Казахстан на 2022 – 2026 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 24 ноября 2022 года № 941.
2. Зверев И.Д. Цели природоохранительного просвещения в школе // Краеведческая работа в школе. – М., 2018. – С.3-10.
3. Захлебный А.Н. Состав понятий межпредметных связей в школьном природоохранительном просвещении. – М., 2009. - С.20-28.
4. Божович Л.И. Избранные психологические труды / Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М., 1995. – С.74-79.
5. Леонтьев А.А. Психология общения. – М., 1997. – 291 с.
6. Хмель Н.Д. Формирование мировоззрения младших школьников: В помощь учителю начальных классов. – Алматы. – 2006. – 167с.
7. Хан Н.Н. Интегративный подход в экологическом воспитании школьников – Алма-Ата. – 2017. – С. 26-30.
8. Смаилов С. Развитие духовного мира школьника. – Алматы. – 2019. – 138 с.
9. Избасарова Ф.Д. Роль и место экологического воспитания в структуре мировоззрения. – Алматы. – 2015. – 172 с.

Жұмаш Г.Б.

«Абай атындағы мектеп-гимназиясы» КММ, Қарағанды қ.

Бакирова И.Д.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫС БАҒЫТТАРЫ

Аннотация. Мақалада білім беру процесіне қатысушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру және дамыту процесінің тиімділігін арттыра алатын практикалық психологияның зерттеу бағыттары мен мектеп психологтарының жұмыстары негізделеді. Қазіргі мектеп оқушыларының жас ерекшеліктерін, қажеттілік-мотивациялық саласын талдау негізінде функционалдық сауаттылықты қалыптастыру тапсырмасын әзірлеу және пайдалану кезінде осы сипаттамаларды ескеру қажеттілігі туралы қорытынды жасалады.

Кілт сөздер: функционалды сауаттылық, жас ерекшелік психологиясы, оқу мотивациясы, психологиялық сүйемелдеу, педагогикалық технологиялар.

Қазіргі уақытта білім беру ұйымдарының алдында тұрған өзекті міндеттердің бірі функционалды сауаттылықты қалыптастыру және дамыту міндеті болып табылады. Білім беруді басқару органдары мен білім беру ұйымдарының өздері бұл бағытта көп жұмыс жасады: функционалды сауаттылықты қалыптастыру процесін дидактикалық, әдістемелік қолдаудың тиісті әдістері бар, авторлық әзірлемелер қолданылады.

Функционалды сауаттылығы дегеніміз - адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығына, жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады. Қоғамның дамуына байланысты сауаттылық ұғымының мәні тарихи тұрғыдан өзгергенін, тұлғаға қойылатын талаптарда оқу, жазу, санай білу қабілеттерінен гөрі белгілі бір қоғамда өмір сүруге қажетті білім мен біліктердің жиынтығын игеру, яғни функционалды сауаттылыққа жету, қалыптастыру, меңгерту. Қазіргі әлемдегі, еліміздегі өріс алып отырған түрлі бағыттағы дамулардың әсерінен қоғамның адамға қоятын талаптарының өзгеруі нәтижесінде функционалды сауаттылық ұғымы кең тарала бастады.

Мектеп оқушыларының функционалды сауаттылығын қалыптастыру және дамыту мәселесін психологиялық тұрғыдан да пысықтаған жөн. Функционалды сауаттылықты психологиялық тұрғыда қалыптастыруды бірнеше бағытқа сәйкес жүзеге асыруға болады. Ең бірінші бағыты ретінде білім алушылардың жас ерекшелігін айтамыз. Функционалды сауаттылықты оқушыларда тәрбиелеуде оқушыларға беретін тапсырмалар мен сабақ жоспарларының жас ерекшеліктеріне сәйкестендіріп дайындалуынан бастаған жөн.

М.К.Бапаеваның «Даму психологиясы» еңбегіндегі жас ерекшелік психологиясының теориясына сәйкес бастауыш мектеп кезеңіндегі 7-10 жас аралығындағы оқушыларда негізгі іс-әрекет оқу іс-әрекеті болғандықтан, баланың барлық психикалық үдерісінде өзгерістер болады. Сөйлеу, зейін, түйсіну, логикалық ойлау процесстерінің дамуы қарқынды жүре бастайды. Қабылдау қабілеті жетіледі. Логикалық ойлауының даму ерекшелігінде ой қорытындысын жасай алу, себеп салдар анықтау, түсінік беру сияқты түрлері анық көріне бастайды.

Бастауыш сынып оқушыларының едәуір мүмкіншілігі бар. Себебі олардың интелектісі қарапайым ой операциясы дәрежесінде кездеседі дейтін Ж. Пиженің пікірі дұрыс болғанымен, қазірде бұрын аңғарып көрмеген қабілеті бар екені анықталып отыр. Осыған сүйеніп психологтар қазіргі күнде беріліп жүрген оқу тапсырмалары оқушылар үшін жеткіліксіз дейді. Олар мүмкіншілігін толық тауыса алмайды. Сондықтан бұлардың оқуға мүмкіншілігін толық пайдалану үшін тапсырманы одан әрі қиындату қажет дейді [1,171б.]. Оқу, жазу сауаттылықтарын қалыптастыруда, ең алдымен, кіші мектеп жасында балалардың ойлау мен сөйлеу процесстері маңызды орын алады. Бұл орайда Ж.Аймауытов, Б.В.Беляев т.б. ойлау мен сөйлеу секілді күрделі психикалық құбылыстар туралы ой-пікірлерін қалдырған ғалымдардың еңбектерін талдаған жөн. Оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыруда іштей сөйлеу мен сөйлесімнің мәнін назарға алу олар орындайтын жаттығулар мен тапсырмаларды іріктеуде маңызды рөл атқарады. Оқыту үдерісінің нәтижелілігі бастауыш сынып оқушысының физиологиялық, психологиялық негіздерін терең білу мен барлық оқу әрекетін соған негіздеуге байланысты болады.

Оқыту үдерісінде пәндік білім, білік, дағдыларды, яғни құзыреттіліктерді меңгертуде балалардың жас кезеңдеріне сәйкес пайда болатын жетекші әрекеттерге назар аударылды. Бастауыш сыныптан мектептің орта сатысына өту кезеңінде балалардың өзін қоршаған адамдармен қарым-қатынасы жаңа арнаға түседі: даралық сезімдері бас көтеріп, өзін-өзі тани бастайды. Білім беруде бұл мәселелер ескеріліп отыруы тиіс. Бастауыш мектеп кезеңі оқушылардың оқу, қарым-қатынас, еңбек секілді жетекші әрекеттер негізінде жалпы және ерекше қабілеттерінің дамуымен сипатталады. Оқу әрекетінде олардың жалпы интеллектуалдық қабілеттері қалыптаса бастайды.

Сабақта функционалды сауаттылықты қалыптастыру үшін пән мұғалімі оқушының назарын аудару үшін сабақ кезінде әртүрлі тақырыптық, пәнаралық, сыныпаралық байланыс орнатып, қызықты әңгімелерді сахналық көрініс ретінде өтуді ұйымдастыра білуі қажет. Сонымен қатар, түрлі көрнекілік құралдарын қолдану, сұрақ-жауап, талдау, жинақтау, ажырату, тактаға жазу, айтқан ойды мысалдармен дәлелдеу, сөздікпен жұмыс, проблемалық мәселелерге жауап беру, нақтылы және жалпылама тапсырмалар беріп, шағын шығармашылық жұмыстарды орындату, оқушының бірін-бірі

сынауы, өзіндік пікір білдіруі, баяндама жасауы, ғылыми зерттеу жазып қорғауы, алуан турлі әдіс-тәсілдерді қолдануы керек. Осындай әдіс-тәсілдерді түрлендіріп, жүйелі түрде пайдаланып мұғалімнің шәкірттері өз бетімен жұмыс істеуге тез үйренеді. Орта буын оқушыларының арнайы ереже дәптерлері, альбомдар, сөздіктері, конспектілері, хронологиялық кестелері болуға тиіс.

Жеткіншек жас, жасөспірімдік кезеңдегі орта және жоғары мектеп жасындағы оқушылардың психологиялық ерекшеліктерінде үлкен өзгерістер орын алады. Бұл кезеңдерде оқушылардың когнитивті дамуымен қоса қарым-қатынас ерекшеліктерімен қоса, оқу үрдісіндегі іс-әрекеттерінде де біршама өзгерістерге ұшырайды.

Э.Эриксон жеткіншек кезеңі мен жасөспірімдік шақты адамның өзін-өзі тұлғалық анықтау, ұқсастығын ұғыну міндеттерінің шешіміне қол жеткізудің орталық кезеңі ретінде қарастырады. Педагог пен оқушы арасындағы қарым-қатынас психологиялық, педагогикалық зерттеулерде басты мәселелердің бірі болып табылады. Осы қарым-қатынас негізінде «педагогикалық қарым-қатынас» деген ұғым пайда болды. Балалардың ересектермен, әсіресе мұғалімдермен қарым-қатынасы өте маңызды. Себебі балада мектептегі оқуға өтумен байланысты өзінің іс-әрекетіне, ересектермен және құрбыларымен жаңа қатынасқа, жаңа өмір салтына өту дайындығымен қатар, білімдерді меңгеру дайындығын қамтитын, оқушының әлеуметтік позициясы қалыптасады [2].

Ересек адам баланы жаңа іс-әрекеттерді орындауға дұрыс үйретсе, оның оқуға деген қызығушылығы нығайып, оқудың жағымды мотивациясы қалыптасады. Балалардың таным дүниесінің мінез-құлқы мен адамгершілік позициясының қалыптасып, жетілуіне педагогикалық қарым-қатынастың әсері зор. Балалардың құрдастарымен жақын қарым-қатынасымен бірге, ересек адамдар, әсіресе, мұғалім оқушы үшін беделді адам иесі екенін ғалымдар Л.И.Божович, В.В.Давыдов, Д.Б.Эльконин атап көрсетеді.

Педагогтың балалар психикасына әсер етудегі рөлі қарым-қатынас стилі арқылы көрінеді. В.С.Мухина қарым-қатынас стилін педагогтың балаларға әлеуметтік психологиялық әсер етуінің дара типологиялық ерекшелігі деп анықтайды.

Педагогтың қарым-қатынасындағы авторитарлық стиль педагогтың позициясынан байқалады. Іс-әрекетті күшпен орындатуы, балалар инициативасын табан асты ету, балалардан бағынуды талап етуі, балалар мүмкіншілігінен тыс жетістіктерге үміттенуге әсер ету педагог үшін тәрбиелеу тәсілдерінің бірі болып табылады. Мұндай тәсілдер балалардың мінез-құлқына кері әсерін тигізеді, яғни қорқыныш-үрейлі күй кешуі, жүріс-тұрысын реттей алмауы, кез келген іс-әрекетке қызығушылығы мен ниет, мотивтерінің болмайтындығы зерттеу еңбектерде анық байқалады.

Дара стиль – мейірім, достық негізде болатындықтан, балалардың өзін-өзі еркін ұстауына, сенімді болуына, адамгершілік құндылықтарды қалыптастырып, дамытуына мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, демократиялық стильде балалар мен педагог арасындағы қарым-қатынас тең позицияда болады. Балалардың ішкі мүмкіндіктерін шығаруына педагог жағдай жасайды.

Либеральды – босаң стилі негізінен балалардың топтық жағдайға бейімделе алмауы, өз міндеттерін түсінбеуі педагогикалық қарым-қатынастың осы стиліне тән қасиет. Бұл педагогтың кәсіби әлсіздігімен және енжарлығымен түсіндіріледі. А.А.Бодалев балалардың эмоциялық қалпында және педагогтың қарым-қатынас стилі арасында өзара байланыстың болатынын дәлелдеген.

В.С.Мухина, А.В.Мудрик педагог пен балалар арасындағы қарым-қатынаста барлық стильдер қолданылғанымен, осы стильдердің ішінен бірі басымдырақ болады. Бұл қарым-қатынаста педагог сендіру, иландыру тәсілдерін қолданады.

Иланушылық (сендіру) – қарым-қатынастағы адамдардың өзара әсер ету үдерістерінің бірі ретінде ырықты немесе ырықсыз, тікелей немесе жанама болуы мүмкін. Педагогикалық тұрғыда сендіру амалы күшті тәрбие құралы. Сендіру қарым-қатынастағы өзара әсер етудің барлық әдістерінің ең жетекшісі[3].

Д. Б. Эльконин бойынша оқушы өзінің мектептегі жұмысын қоғамдық міндетті іс-әрекет ретінде қабылдай бастайды, оқушы бойында жаңа қоғамдық сезімдегі мотивтері көріне бастайды. Б. Г.Ананьев балалардың мектептегі оқу үдерісі олардың бүкіл өмірін жаңаша ұйымдастырып, баланың отбасындағы орнының өзгертетіндігіне ерекше көңіл бөледі, өйткені онда отбасынан тыс міндеттер, яғни міндетті оқу еңбегі пайда болады.

Психологтар оқушының жеке тұлғасының қалыптасуындағы оқу іс-әрекетінің мәніне көңіл бөліп, «оқушының ішкі позициясын қабыл алу», «оның танымдық және адамгершілік күштерінің дамуының жаңа көздерін ашатын, мінезқұлық мотивтерінің өзгерісі», баланың «мектепте оқу міндетін» сезінуде қамтылған қоғамдық орнының өзгерісі сияқты аспектілерді бөліп көрсетеді.

Ақыл-ой әрекетіне, түрлі қатынастардың қайта құрылуына әсер ететін, өте мәнді фактор ретінде көрінетін, «педагогикалық бағамен» және эмоционалды-еріктік сферасымен, оқушының мотивациялық аясы анықталды.

Д.Б.Эльконин, балалардың жеке қарым-қатынасы мен ересектермен жалпы қарым-қатынастарының жүйесі оқу іс-әрекеті арқылы жанамаланады деген қорытынды жасады. Баланың оқу іс-әрекетіне енуі ересектің, оқушының өзіндік сана сезіміне әсер ету мүмкіншілігін дамытады. Осындай көзқарас негізінде оқушы мен ересек арасындағы өзара қарым-қатынастары, қарамақайшылықтағы екі тенденциямен сипатталады [4].

Біріншіден, ересектер талаптарына мойынсұну, бағыну міндеті болса, екіншіден, өзінің жеке басының дербестігін, құқығын қорғау мақсатында тәуелсіздік сезімі пайда болады. Осындай даму сатысы нәтижесінде баланың сана-сезімі жаңадан қалыптаса бастайды. Ересектермен қарым-қатынас қажеттілігі туындайды. Балалардың достық қатынастарының сыртқы өмірлік жағдайлары мен кездейсоқ қызығушылықтарының бірігуі, олардың өзара қарым-қатынасының негізгі түбірі болып саналады.

Балалардың ересектермен, әсіресе, мұғалімдермен қарым-қатынасы өте маңызды, себебі балада мектептегі оқуға өтумен байланысты өзінің іс-әрекетіне, ересектермен және құрбыларымен жаңа қатынасқа, жаңа өмір салтына өту дайындығымен қатар, білімдерді меңгеру дайындығын қамтитын, оқушының әлеуметтік позициясы қалыптасады. Ересек адам баланы жаңа іс-әрекеттерді орындауға дұрыс үйретсе, оның оқуға деген қызығушылығы нығайып, оқудың жағымды мотивациясы қалыптасады. Сонымен қатар, жасөспірімнің таным үдерісі де дами түседі.

Оқу материалдарын қабылдауы бейнелермен объектілерді салыстырып түсіну. Оқу үдерісінде қабылдау ойлануы талап етеді. Қабылдау дегеніміз – мағлұматтарды тұтастығымен бейнелеу. Оқушы көбіне қызғылықты материалға көңіл бөліп, қиын материалды оқығысы келмейді. Сондықтан жеткіншек материалды тұтас қабылдай алмай, үзінді етіп мәнсіз қалдыруы мүмкін. Ал жеткіншек зейіні олардың тек қызық объектіге назар аударуымен шектелмейді. Олардың ой-өрісі қалыптасып қалғандықтан, әр нәрсеге, яғни қызықты және қызық емес объектілерге арнайы түрде зейінін бөле алады.

Жеткіншек зейіні сабаққа қалыптасса, онда ол назарын бір объектіден екінші объектіге аударып отыруға толық мүмкіншілігі бар. Жасөспірім жады мен есі төменгі сынып оқушыларына қарағанда, өз айырмашылығымен ерекшеленеді. Себебі төменгі сынып оқушысы мазмұнды ғана жадында сақтаса, ал жеткіншек мазмұнды мағынасына қарай есінде қалдырады.

Ж.Пиаже 12-13 жаста жеткіншектерде ойлаудың ең күрделі тәсілі, формалдық операция жасау көрініс табатынын айтады. Жеткіншек жасында жеке заттарды ұғымға жатқызып, оларды топтастыру, олардың өзара байланысын білу кеңінен өріс ала бастайды [5].

Жеткіншек үшін сабақ тек оқу емес, сонымен бірге сыныптастарымен, мұғаліммен жасалатын қарым-қатынас, елеулі әрекеттер, толғаныстарға толы ахуал. Материалдың өте қызықты түсіндірілуі және сабақта мұғалімнің жұмысты ұйымдастыру шеберлігі ғана жеткіншекке жолдастарын ұмыттыра алады. Жеткіншекте жеке мүдделер, ұнамды сабақтары мен қызығулары пайда болады. Тәжірибенің, айналадағы ортамен және адамдармен байланыстың молайып, ұлғаюы жеткіншектің оқуға деген зейінін кемітеді. Жеткіншектің оқуындағы қолайсыздықтың бірінші көрсеткіші төменгі сыныптармен салыстырғанда үлгерімнің төмендеуі. Мұның себептері оқу материалдарының игеру әдісінің дұрыс болмауына, оқуға деген көзқарастағы олқылықтар. Бұл екеуінің табиғи салдары - білімдегі олқылықтардың көбеюімен байланысты болуы мүмкін. Оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту осындай мәселелерді шешіп, оқушының дамуына тікелей әсер ететін білім болып табылады.

Жеткіншектік кезеңде оқу деген ұғымның мағынасы кеңейеді. Өйткені білім алу оқу программасының шеңберінен шығып, мақсатқа сай жүзеге асады. Оқу мен білімге деген көзқарас әр балада сапалық жағынан әр басқа болуы мүмкін. Көптеген жеткіншектерде ақыл-ой жұмысына деген тұрақты бейімділік, жаңа білімдер мен қасиеттерді меңгеруге ұмтылады. Ғылымның тиісті салаларына, өнер мен техникаға тұрақты ынта пайда болады. Жеткіншектерде мазмұны мектеп программасынан дербес қызметте жеке бастың бағалы қасиеттері қалыптасады.

Жеткіншектік кезеңде мектептегі оқу формалды іс-әрекетке айналуы және оқудан басқа күшті мүдделер басым болуы мүмкін. Оқудың қажеттігін абстрактілі түсінудің өзі жеткіншек үшін жұмыс жасаудың жеткілікті стимулы болмайды. Позициялық себептердің ынталандырушы күші күшті болуы мүмкін. Алайда баға алуды оқудағы басты нәрсе деп қарау, игерілетін білімге ықылас болмаған жағдайда оқу қызметінің күйреуіне апарып соғады. Оқу қызғылықсыз ауыр еңбекке айналып, білімнің формалды ғана сипаты болады [6].

Функционалды сауаттылықты психологиялық тұрғыда қалыптастырудың екінші бағыты – оқу мотивациясы. Бірінші кезекте әрбір педагогтың мақсаты функционалды сауаттылықты оқушы бойында қалыптастыру үшін ол оқушының оқуға деген мотивациясын көтеру жолдарын қарастырудан басталуы қажет.

Бастауыш сынып пен орта буындағы оқушылардың оқуға деген мотивациясы жоғары буын оқушыларының оқу мотивациясымен салыстырғанда жоғары деңгейде болады. Жоғары буын оқушыларының оқу мотивациясының төмен болуы бірінші кезекте ҰБТ-де тапсыратын пәндер мен таңдаулы пәндерге баса назар аударуынан басталады. Өзінің кәсібіне және таңдау пәндерін ғана үлкен жауапкершілікпен оқығаннан, оқушылардың басқа пәндерге деген мотивациясының төмендеуінің бірден бір себебі осы. Одан бөлек, ата-аналардың да түсініктері, бағыттары осы кезеңде оқушының оқу мотивациясының болу болмауына қатты әсер етеді. Осы орайда, әр педагог оқушылардың функционалды сауаттылығын дамытуды мақсатқа ала отырып, оқушылардың қызығушылығын оятудың жолдары мен әдіс-тәсілдерін іздене бастағаны жөн. Осы сәтте педагогтарға оқу мотивациясын дамытуға арналған психологияның әдіс-тәсілдерін көмек құралы ретінде пайдалануларына болады.

Функционалды сауаттылықты қалыптастыру мен дамытудағы жетекші рөлдердің бірі – білім алушылардың тапсырмаларды орындауға және функционалды сауаттылықты құрайтын дағдылар кешенін саналы түрде дамытуға ішкі ынталандыру жүйесі. Бұған түпкілікті нәтиженің мақсаты мен ұсынылуы, олардың білім беру мүдделері мен қажеттіліктерін түсінуге, білім беру кеңістігіне белсенді қатысуға, қажетті іс-қимыл әдістерін игеру процесінде жаңа нәрсені білуге бағытталуы мүмкін. Бұл психологиялық тұрғыда «максималды әсермен қалай ынталандыруға болады?» деген сұраққа әкеледі. Қазір психологиялық тұрғыда оқушыға әсер етудің кем дегенде екі жолы айқын көрінеді.

Біріншісі – функционалды сауаттылықты қалыптастыру үшін қолданылатын тапсырмалардың өзі арқылы. Мотивация жеке тұлғаның белсенділігін анықтайтын ынталандырушы факторлардың жиынтығы болғандықтан (мотивтің өзі, қажеттіліктер, ынталандырулар, жағдайлар факторлары), функционалды сауаттылық тапсырмаларының мотивациялық әсеріне қол жеткізу үшін олар осы оқушылар әрекет ететін нақты өмірге мүмкіндігінше жақын болуы керек. Реферат, шындықтан ажыратылған тапсырмалар, керісінше, демотивациялық әсер етеді. Қысқаша айтқанда, мотивацияның бірінші жолы – тапсырмалар контекстін нақты өмірдегі жағдайларға барынша жақындату.

Екінші жол – ойын технологияларын, көрнекі құралдарды, оқытудың жаңа нысандарын, квесттерді, жобаларды пайдалану арқылы, сондай-ақ жарыс жағдайларын жасау арқылы функционалды сауаттылықты қалыптастыру және дамыту мәселелеріне қызығушылықты жоғарылату. Яғни, оқушылардың функционалды жұмысқа деген қызығушылығын оятатын, қызығушылықтарын, хоббилерін есепке алуға, өзін және басқаларды көрсетуге мүмкіндік беретін әдістерді қолдану.

Үшінші бағыт – тиісті педагогикалық технологиялар. Функционалды сауаттылық деңгейі қолданбалы білім негізінде адам қызметінің әртүрлі салаларындағы өмірлік міндеттерді шешу қабілетінде көрінеді. Білім дәл негіз болып табылады, бірақ сауаттылықтың көрсеткіші емес. Л.С.Выготскийдің ұстанымынан адамның психикалық дамуы мен оқуы арасында оның қызметі әрқашан бірге тұрады.

Осылайша, оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыру мен дамытуды психологиялық қолдаудың тұжырымдамалық негізін келесі бағыттар бойынша жүзеге асыруға болады:

- функционалды сауаттылықты қалыптастыруға және бағалауға тапсырмаларды әзірлеу кезінде білім алушылардың жас ерекшеліктерін есепке алу;
- білім алушылар мен педагогтарды ынталандыру;
- тиісті педагогикалық технологияларды қолдану.

Әдебиеттер:

1. Даму психологиясы: Оқулық / М.К. Бапаева. – Алматы: 2014. – 440 бет.
2. Эриксон Э. Детство и общество. – СПб., 1996.
3. Мухина В. С. Психология дошкольника. М.: Просвещение, 1975.
4. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. М., 1989. С. 277.
5. Бапаева М. Қ., Әбеуова Ә. И., Бапаева С. Т. Тұлға психологиясы. Оқулық. – Алматы: Нұрлы әлем, 2010. – 160 б.
6. Выготский Л. С. Баланың жас ерекшеліктері және кемтар бала психологиясы туралы таңдамалы еңбектер. Алматы. 1999 ж.

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ

Аннотация: В данной статье рассматривается вопрос развития функциональной грамотности обучающихся на уроках биологии, как один из главных направлений современного образования. Естественнонаучная грамотность ученика является частью функциональной грамотности и невозможна без достижения результатов в навыках смыслового чтения, анализа и синтеза информации, применения ее на практике, в повседневной жизни. Компетентностные задания на уроках биологии позволяют формировать и развивать функциональную грамотность учеников.

Ключевые слова: естественнонаучная грамотность, биология, ситуационные задания, смысловое чтение, практико-ориентированные задачи.

Система образования в настоящее время меняется. Важнейшая компетентность личности школьника – умение учиться, быть творческой личностью, способной самостоятельно решать различные задачи, критически мыслить, уметь пользоваться любой информацией, пополнять знания, отстаивать свои убеждения, саморазвиваться, применять знания на практике, то есть образование нацелено на развитие функциональной грамотности, когда теоретические знания должны использоваться в повседневной жизни [1].

Человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона задач в различных сферах человеческой деятельности, для общения и социальных отношений - это функционально грамотный человек [2].

На уроках биологии есть много возможностей формирования естественнонаучной грамотности учащихся: научить их применять полученные знания на практике и использовать в процессе социальной адаптации, формировать умения объяснять явления, процессы, выдвигать гипотезы, ставить вопросы и отвечать на них, проводить анализ и синтез, исследовать, экспериментировать и делать выводы с привлечением полученных ранее знаний. Этому способствует методический инструментарий, который должен содержать компетентностные задания, экспериментальные работы, исследования, анализ и синтез процессов, явлений, фактов, выводов, формы организации деятельности учащихся на уроках, где они могут применить полученные знания, опираясь на жизненный опыт.

1) «Что будет, если...?», «Попробуй объясни...- задания на объяснение явлений и фактов. 2) «Как узнать?» применение методов познания.

3) «Сделай вывод и поясни...на формирование умений делать выводы, соотносить свой жизненный опыт с предложенным научным [1].

Проблема развития функциональной грамотности учащихся в процессе обучения биологии реализуется в аспекте формирования умения решать ситуационные задания и самостоятельно применять знания в новых ситуациях. Эти задания должны носить практико-ориентированный характер. Уроки должны быть выстроены так, чтобы каждая следующая тема показывала ученикам «границы» применимости предыдущих знаний, «заставляла» обучающихся искать новые ходы, способы для движения в предметном материале. Каждое новое занятие должно вооружать подростка новым способом действия.

Результат работы - успех. Формула успеха: овладение = усвоение + применение знаний на практике. Ситуационные задачи значимы для учащихся в настоящей и будущей жизни, позволяют организовывать работу по изучению учебного материала, дополнительной информации и необходимых знаний. Задачи составлены так, чтобы учащиеся прорабатывали текст учебника и другие предложенные источники информации, умели находить ответы на вопросы, проводить эксперименты, анализ и синтез информации, т.е. учащиеся учатся узнавать новое и применять его на практике, в повседневной жизни.

Формирование функциональной грамотности, в первую очередь требует формирование таких аспектов, как естественнонаучная грамотность и грамотность чтения. Необходимо обеспечить целенаправленное формирование этих аспектов в условиях преподавания предметов естественнонаучного цикла [1].

В условиях современной модернизации образования одной из главных проблем обучения становится формирование умений смыслового чтения при работе с текстом учебника и другими

источниками, которые предлагаются для работы на уроках биологии. Формирование умений смыслового чтения – необходимое условие функциональной грамотности. Умение максимально точно и полно понимать содержание текста, практически осмысливать извлечённую информацию, соотносить её с имеющимися знаниями, интерпретировать, оценивать и применять при выполнении предложенных заданий с использованием учебных, учебно-познавательных текстов по биологии.

Работа с текстом на уроках биологии мотивирует учащихся к познавательной деятельности, успеху, самостоятельное управление через осмысленное чтение своим собственным развитием [1].

Основные умения смыслового чтения:

- 1) Вычленять информацию, заданную в тексте в явном виде.
- 2) Определять из текста значение терминов.
- 3) Сопоставлять информацию из разных частей текста.
- 4) Устанавливать в тексте последовательность действий.
- 5) Выделять главную мысль отдельных частей текста.
- 6) Делать выводы на основе информации из текста.
- 7) Выделять ненужную информацию.

Результаты смыслового чтения: ориентация в тексте, глубокое понимание текста, применение полученной информации в практической деятельности [3].

В практике использую следующие примеры заданий для учащихся 7-9 классов:

1. Задание для работы на уроке биологии 8 класс по теме «Пищеварение. Питательные вещества»: белки, жиры, углеводы, витамины. Эти вещества поступают в организм с пищей. Когда вы приходите в магазин и выбираете сыр, то видите различные этикетки: сырный продукт, натуральный сыр. И соответственно обращаете внимание на разницу в стоимости этого продукта питания, а также на то, что они располагаются на разных полках... Известно, что натуральные сыры не содержат пальмового масла, которое пагубно влияет на организм». Внимательно прочитайте текст, пользуясь информацией из текста, ответьте на вопрос: 1) Почему мы должны покупать и есть натуральные продукты – натуральные сыры?

2. Прием «Верные и неверные утверждения»

- А. нефрон-структурная единица почки
- Б. первичной мочи в организме образуется 1,5 л
- С. нефрон состоит из капсулы и извитого канальца
- Д. процесс фильтрации не влияет на самоотравление организма
- Е. почки принимают участие в удалении вредных веществ из организма
- Г. процесс реабсорбции-это попадание жидкой части крови плазмы внутрь капсулы нефрона из клубочка.

3. Анализ материала.

У новорожденных (особенно у недоношенных детей) проявляется рефлекс Робинзона. Ребенок крепко захватывает любой предмет, попавший в его руки. Объясните значение этого рефлекса. Что происходит с этим рефлексом у ребенка в дальнейшем и почему?

Составьте перечень свойств, характеризующие особенности растительной клетки.

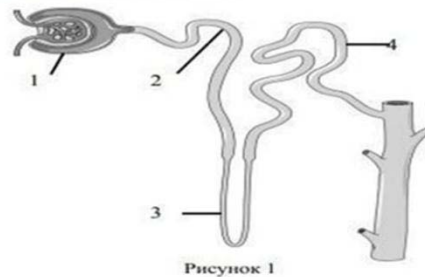
4. Заполни пропуски в тексте: ..... - структурная и функциональная единица нервной системы. Он состоит из .... и ..... .Один длинный, мало ветвящийся отросток - .... и несколько коротких отростков - .... .

Длинный отросток нервной клетки покрытый ..... оболочкой называется нервным волокном, скопления которых образуют ..... .Скопления коротких отростков образуют ..... . Скопление нервных волокон, покрытое сверху соединительнотканной оболочкой, называется ..... (Рисунок 1).

5. Смоделируйте ситуацию: у человека появились симптомы: боли в пояснице, болезненное мочеиспускание, сухость во рту и жажда. Отеки, что бы вы посоветовали этому человеку и почему?

6. Работа с немymi рисунками. «Подпиши части растения, животного, структурных компонентов клетки» (анализ текста и рисунков учебника):

1. На рисунке 1 изображена схема строения нефрона.

(а) Определите структурные компоненты нефрона.

Рисунок 1. Строение нефрона

7. Ситуационные задачи: В один из детских лагерей отдыха по выходным дням приезжали родители. Дети встречали их букетиками полевых цветов. В лагере 700 детей. Значит, в неделю они собирали примерно 700 букетов. Последствия сказались очень скоро. Какие?

8. Понимание особенностей естественнонаучного исследования: Лишайники на стволах деревьев не редкость. Они используют дерево просто как место поселения, т.е. это «квартиранты». А вот в больших городах на деревьях лишайников не встретишь. Задание: предположите свои гипотезы, объясняющие данное явление.

9. Практико-ориентированные задания: Произрастающим в пустынях растениям необходимо добывать воду, в буквальном смысле, по каплям. Предположите способ, с помощью которого растения пустынь будут собирать влагу из воздуха.

Таким образом прослеживается формирование функциональной грамотности в урочной деятельности через систему заданий и работу с текстом с использованием различных приёмов, которые направлены на развитие познавательной, мыслительной активности, повышение предметной мотивации.

Литература:

1. <https://www.lurok.ru/categories/3/articles/32727>

2. <https://urok.1sept.ru/articles/688244>

3. Особенности формирования функциональной грамотности учащихся основной школы по предметам естественнонаучного цикла: Методическое пособие. - Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013. - 38 с.

Заскалько Е.В.

**КГУ «Узункольская общеобразовательная школа № 2» Костанайская область,
Узункольский район**

ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ STEAM-ТЕХНОЛОГИЙ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. В статье автор останавливается на вопросах применения STEAM-технологий для развития функциональной грамотности обучающихся начальных классов, активно используя интеграцию предметов, а именно естествознания, информатики, познания мира в предметы гуманитарного цикла – русский язык, литературу, казахский, английский языки, изобразительное искусство и труд. При этом автор активно использует краеведческий материал, знакомя детей с памятниками природы и сакральными местами региона.

Ключевые слова: образовательная технология STEAM, образовательный модуль, интеграция предметов, функциональная грамотность, цифровые технологии

Мы живем в эпоху, когда никого не удивляют роботы, умные дома и машины, а дети, порой, раньше начинают нажимать кнопки на телефоне, чем говорить. И, если лет 30 назад, возможно, было достаточно получить высшее образование, чтобы обеспечить себя и семью всем необходимым, сегодня, в век компьютерных технологий и искусственного интеллекта, мы становимся свидетелями того, как исчезают еще только вчера бывшие актуальными профессии, а вместо них появляются совершенно новые, не всегда понятные и доступные.

И вот в такое время перед школой встают совершенно новые задачи – мы должны выпустить в большую жизнь человека, который сможет занять именно ту нишу, где он будет на своем месте, человека с «мягкими навыками» - «Soft skills», который быстро адаптируется в любой сложившейся ситуации, обладает навыками мобильно перестроиться, может быстро найти нужную для себя информацию, функционален. В этих условиях жизненно необходимыми становятся навыки функциональной грамотности учащихся, критического мышления, оптимизация времени и механизмов получения новых знаний.

Функциональная грамотность – метапредметное, интегральное образование, которое формируется при изучении школьных дисциплин с опорой на личностные качества и имеет разнообразные формы проявления.

Мировой опыт показывает, что общество с Индустрией 4.0 требует кардинального изменения системы образования. Эта трансформация ставит перед образованием сложные задачи: подготовка подрастающего поколения к жизни в обществе будущего (общество 4.0), которая требует от него сформированных ключевых компетенций и навыков XXI века, уникальных интеллектуальных способностей, необходимых для специалистов высокотехнологичного производства.

Характерной чертой нашей жизни является увеличение темпов изменений. Мы живем в мире, совершенно не похожем на тот, в котором учились в школе и университете. Темпы изменения мира растут. Сегодняшним школьникам предстоит: работать по профессиям, которых еще нет, использовать технологии, которые еще не созданы, решать задачи, которые мы можем предвидеть. Чтобы наши дети были успешными завтра, школьное образование должно соответствовать целям опережающего развития [1, с. 6].

Одним из способов решения сложившихся вызовов и потребностей становится образовательная технология STEAM, которая представляет собой новые подходы к обучению учащихся, основанные на комплексном подходе к изучению определенной проблемы или явления.

Образовательная технология, предназначенная для объединения науки и технологии, инженерии вместе с искусством и математикой, которые являются жизненно важными для понимания законов мира. Одной из основополагающих идей STEAM-образования является работа по развитию навыков сотрудничества как платформы формирования навыков работы в команде, корпоративной деятельности и взаимопомощи.

Одной из особенностей внедрения STEM-технологии в учебно-воспитательный процесс является модульная система. В целом, выделяют шесть образовательных модулей, каждый из которых направлен на решение определенного круга задач. Использование этих модулей в комплексе способствует развитию интеллектуальных способностей и вовлекает детей в исследовательскую деятельность, приобщает к научно-техническому творчеству. Рассмотрим некоторые из модулей.

Эксперименты с живой и неживой природой. В рамках этого модуля ребята в увлекательной форме приобщаются к исследовательской деятельности: узнают, что такое научная лаборатория; зачем проводят научные эксперименты и при помощи какого оборудования это делают; кто такие ученые и чем они занимаются; знакомятся с приборами, без которых опыты вряд ли получатся – с лупой и микроскопом. Дети учатся наблюдать за явлениями и объектами живой и неживой природы (растениями, животными, атмосферными осадками) и фиксировать то, что им удалось увидеть.

Приведу пример как этот модуль использую я. В качестве основного контента мною используется краеведческий материал. Так, на территории нашего Узункольского района имеется памятник природы – Борковский ботанический заказник, где сохранились некоторые виды реликтовых и редких растений, дошедших до нас со времени таяния ледника. В период летних каникул мы с детьми делали экскурсионные выезды на территорию заказника. Ребята воочию познакомились со многими из этих растений, занесенных в Красную книгу природы Казахстана, нами был собран фото, а также видовой материал, исследованием которого мы начали заниматься в учебное время.

К примеру, я интегрирую предметы русский язык и естествознание с материалом о папоротниках. Обучающиеся 4 класса с помощью лупы исследуют эти растения, определяют особенности каждого из видов. Затем с помощью электронного приложения «Флора инкогнита» они ищут информацию об этих видах. При этом они записывают свои аналитические изыскания, высказывают свои мнения, пишут небольшие эссе на экологические темы. К слову, учеными, изучавшими растительный мир Борковского заказника было выделено три вида папоротника (папоротник-орляк, кочедыжник женский, голоушник трехперый), учащиеся моего класса с помощью программы «Флора инкогнита» сумели определить и четвертый вид данного растения - щитовник-мужской. В лесах Борковского заказника растут 4 вида папоротников: Кочедыжник женский

(*Athyrium filix femina*), Щитовник мужской (*Dryopteris filix mas*), голокучник трехперый (*Gymnocarpium dryopteris*), орляк обыкновенный (*Pteridium vulgare*). Эти виды папоротников редкие и занесены в «Красную книгу» (Таблица 1).

Таблица 1. Уровень сформированности навыков проведения исследования с помощью лупы, микроскопа и мобильного приложения у обучающихся 4 «б» класса КГУ «Узункольская ООШ № 2».

Уровень развития навыков	Работы с лупой			Работы с микроскопом			Работы с МП «Флора инкогнита»		
	Высокий	Средний	Низкий	Высокий	Средний	Низкий	Высокий	Средний	Низкий
14 обучающихся	14	0	0	10	4	0	12	2	0

Многие из реликтовых растений заказника имеют свои легенды, связанные с его названием, либо его видом или целебными свойствами, которыми обладает. Мы с учениками их используем на уроках русского языка, литературы, казахского языка, художественного труда. Часто ребята сами придумывают легенды об этих растениях или сказки. Это помогает развивать детям речь, умение высказывать свои мысли, развивают логическое, творческое, креативное мышление, они учатся видеть и понимать более глубокие процессы, нежели просто видеть красивый цветок или нет. Приведу пример такой легенды, которую ученики моего класса придумали сообща.

Легенда о красавице Купене и мудром Соломоне. Говорят, давно это было. Правителем многих земель, в том числе и этих, был знаменитый царь Соломон, который знал языки всех живых и неживых тварей на земле, птиц в небе и рыб в воде, в том числе и растений. Шел однажды Соломон по реликтовому сосновому бору. Высокие многовековые сосны встречали его, приветливо взмахивая своими зелеными, мохнатыми лапами. Воздух здесь был чудесный. Шел себе царь, шел и вдруг увидел девушку, шедшую ему навстречу. Поразила царя неземной красотой девушки, не удержался и спросил ее имя.

- Купена, - смущенно ответила девушка.

«И имя у нее прекрасное, как и она сама», пришло на ум царю.

- Негоже государю заглядываться на прохожих девушек, - не удержавшись, произнесла Купена. Соломон понял, что непростая это девушка, она тоже может читать чужие мысли. Но поразило больше всего царя то, что он ее мысли прочесть не мог. Полюбили Соломон и Купена друг друга, однако царь хоть и правил народами, но жениться по своему желанию он никак не мог. Все его визиры и придворные стали его отговаривать и называть Купену колдуньей. Ведь не зря она ходила одна по лесу. Собирала травы, говорят, от всех болезней она могла спасти человека. А разве может это сделать простая девушка?! «Ясное дело – ведьма она! – твердили они царю.

Настал день, когда пришел Соломон попрощаться с Купеной.

- Не судьба нам быть вместе, - проговорила Купена и вмиг растаяла, превратившись в слабый стебелек с широкими листьями, а слезы, которые капали из глаз красавицы Купены, превратились в белые колокольчики, которые печально звенели. Изумленный царь провел рукой над цветком, и цветок застыл как маленькая восковая свеча. С тех самых пор цветок этот имеет два названия – Купена лекарственная и Печать Соломона.

Образовательный модуль «Мультистудия «Мультики своими руками» с помощью мобильного приложения «Stop Motion Studio» предоставляет ребятам возможность погрузиться в процесс создания настоящих мультфильмов. Вместе с учителем информатики они превращаются в режиссеров, художников-операторов, сценаристов, сообща лепят из пластилина мультяшных персонажей, а также записывают их голоса. Так, работая с удовольствием, в игровой форме обучающиеся знакомятся с цифровыми технологиями. Обучающимися 4 класса был смонтирован 2-х минутный мультфильм реликтовых растений. Ребята под руководством учителя информатики смонтировали мультфильм, который рассказывал о зарождении Земли, формировании материков, о длинной полосе тайги, которая тянулась от Тихого океана до Уральских гор, о мамонтах, которые тогда здесь обитали, леднике, который своими холодными «языками» разбил тайгу на мелкие части, одна из которых превратилась в Борковский ботанический заказник, где и сейчас обитают реликтовые растения, которые жили в одно время с огромными мамонтами и саблезубыми тиграми. Ребята сами же и

озвучили мультфильм. Создавая мультфильм, ребята лучше узнали историю родного края, особенности его природы и в то же время лучше овладели цифровыми технологиями.

Некоторые педагоги считают, что STEM- это технология для обучающихся более старших классов. Однако я в корне не согласна с подобным мнением. Дети начальных классов как губка. Чем раньше они начнут работать в формате STEM, тем легче им будет работать в старших классах, тем крепче будет их функциональная грамотность в плане применения компьютерных технологий и проектной деятельности.

Особенностью STEM является принцип междисциплинарной связи, т. е. достижение новой прикладной цели путем объединения нескольких дисциплин с добавлением знаний, полученных по нескольким дисциплинам. STEM-образование является своеобразным мостом, соединяющим учебный процесс, карьеру и дальнейший профессиональный рост. Концепция инновационного образования позволяет подготовить детей к технически развитому миру на профессиональном уровне [1, с. 11].

Одной из крупных проблем современной сельской школы является низкий уровень мотивации обучающихся к обучению, овладению новыми знаниями. Поэтому сегодня учитель-лектор не может решить свои задачи просто объясняя новый материал. Чтобы ученик стал успешным, он должен стать активным участником учебного процесса. И достичь этого педагогу помогает STEM. Как доказательство тому хочу процитировать Джона Дьюи: «Главная задача – сделать так, чтобы наши дети смогли жить общей с нами жизнью, и, стало быть, мы просто обязаны осознать, действительно ли мы формируем способности, обеспечивающие эту возможность [2, с. 174].

Невозможно передать знания другим механическим путем, чем мышление. Задача учителя-превратить ученика в активного участника образовательного процесса. Обучающиеся могут усваивать информацию только в своей деятельности по изучению предмета. Поэтому учитель должен играть организаторскую роль в предоставлении информации [1, с. 15].

Учитывая возраст детей, я часто исследовательскую деятельность обучающихся организую с помощью ролевой игры. К примеру, на уроке математики дети могут «превратиться» в шеф-поваров и в группах разрабатывают рецепты деликатесных блюд к примеру из сорусов папоротника. В этом случае они должны произвести определенные математические расчеты, изучить из Интернет-ресурсов виды блюд, рассчитать его ингредиенты, продумать, как его оформить и подать. В результате они разрабатывают на уроке небольшой проект, который имеет конкретный результат в виде готового рецепта, успешность в выполнении задания создает общую атмосферу успеха и желание детей реализовывать и другие проекты.

Решают они с помощью математики и проблемы экологии. К примеру, в Борковском ботаническом заказнике произрастает растение, которое называется Ортилия однобокая. Во-первых это редкое реликтовое растение, во-вторых ортилия имеет целый спектр целебных свойств и качеств, которые могут принести пользу многим людям в лечении определенных болезней. И вот ребята, разбившись на группы решают проблему сохранения и размножения этого вида растения. Так, исследуя с помощью микроскопа собранный материал, ребята смогли выяснить, что силу корням ортилии дает микориза, которая обогащает корни витаминами. Корни стелятся под зелеными мхами, и ортилия растет семействами.

Далее, работая с постерами, каждая группа разрабатывает свои программы спасения и размножения микоризы. Здесь ребята не только пополняют знания по естествознанию и математике, они учатся делать выводы, отстаивать свое мнение, правильно его изложить. Эта работа имеет также большой воспитывающий смысл – они учатся беречь родной край, быть патриотами не только своей страны, но и своего района.

Литература:

1. Методические рекомендации по реструктуризации содержания среднего образования на основе Stem-технологий\ Министерство просвещения Республики Казахстан, Национальная академия образования имени Ы. Алтынсарина - НАО им. Ы.Алтынсарина, 2022, 121 с.

2. Джон Дьюи. От ребенка к миру, от мира – к ребенку\Составитель, вступительная статья Г.Б. Корнетов. – М.: -«Карапуз», 2009. – 352 с.

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚ

Аннотация. Бұл мақалада функционалдық сауатты тұлғаны қалыптастыру туралы сөз етіледі. Сондай-ақ, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың қандай әдіс-тәсілдері бар екендігі де жан-жақты қарастырылады. Сабақты қызықты өткізудің мақсаттары, ұстанымдары жөнінде де ақпараттар қамтылған.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, білім, әдіс-тәсілдер, технологиялар.

Адам баласының, әсіресе, білім алушылардың сұранысы күннен-күнге артып барады. Білім алушының талап-тілегіне сай болу үшін мұғалімге артылар жүк те ауыр. Біліммен қаруланған, ой-өрісі жоғары, зерделі, жан-жақты дамыған мұғалім болу-уақыт талабы. Себебі, бүгін мектеп партасында отырған білім алушылар-ертең ел тағдырын шешетін тұлғалар. Олардың сапалы білім алуын бүгін қамтамасыз ету-мұғалімнің басты міндеті.

Заманауи қоғамның өзекті мәселелерінің бірі – өзгермелі әлеуметтік және экономикалық жағдайларда өмір сүруге дайын ғана емес, сонымен бірге өмір шындығына белсенді ықпал етуші, функционалды сауатты тұлғаны қалыптастыру. Осыған байланысты, бірінші кезекте тұлғаға қойылатын белгілі талаптар шығады: шығармашылық, белсенділік, әлеуметтік жауаптылық, жақсы дамыған зияткерлік, жоғары білім, кәсіби сауаттылық.

Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2016-2021 жылдарға арналған Ұлттық іс-қимыл жоспарына сәйкес функционалдық сауаттылық көп жоспарлы адамзаттық қызметтің білім беру мен байланысын кіріктіру, тұлғаның әлеуметтік бағдарлану әдісі ретінде түсіндіріледі. Заманауи, өзгермелі әлемде, функционалдық сауаттылық базалық факторлардың бірі болып табылып, адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметіне, сонымен қатар өмір бойы оқуына ықпал етеді. Функционалдық сауаттылықтың компоненттерінің бірі оқу сауаттылығы болып табылады [2].

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында, Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2017-2021 жылдарға арналған Ұлттық іс-қимыл жоспарында білім беру мен тәрбиенің басты мәселелері анықталып, оның шешу жолдары белгіленген, солардың ішінен мен бірнеше негізгі міндеттерді бөліп алдым: заманауи білім беру; кәсіби қайта даярлау; жаңа технологияларды, идеяларды және тәсілдерді қолдану; құзыретті-бағытталған білім беру идеясы арқылы жан-жақты дамыған тұлғаны дамыту.

Қазіргі таңда, математика пәнінің мұғалімі жаңа тұрпатты ұстаз, функционалды сауатты тұлғаны тәрбиелеу бойынша қоғамның сұранысына сай: кәсіби дағды мен педагогикалық дарыны қалыптасқан; жаңалыққа құмар; рухани дүниесі бай; өздігінен зерттеу міндеттерін қоя және шеше алатын; коммуникативті; ақпараттық технологияларды игерген; балаларды сүйетін, құрметтейтін, оларға сенетін және шығармашылықпен жұмыс істейтін тұлға болуы тиіс. Мұғалім өзі құзыретті болмай, мақсатқа жетуі екіталай.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту қазіргі 11 жылдық сияқты 12 жылдық мектептің Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартын жаңарту шеңберінде білім берудің басым бағыттарының бірі ретінде айқындалады. Мұнда: оқыту технологиясы орталығында – оқушылар; оқу әрекетінің негізінде – ынтымақтастық; оқушылар оқытуда белсенді рөл атқарады; технология мәні – өздігінен білім алуға деген қабілетін дамыту. Менің пікірімше, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту өмірлік мәселелерді шешудің, басты функцияларды, әлеуметтік рөлдерді, құзыреттіліктерді орындаудың толық тәжірибесін болжамдайды.

Мектептегі және өмірдегі оқу процесінің барлық сапасы оқу білігіне байланысты. Тәжірибе көрсеткендей, егерде оқушылар жеткіліксіз оқитын болса, оның сауаттылығы одан әрі жетілдіруді талап етеді. Жақсы оқуды үйренбеген адам басқа пәндер бойынша қажетті деңгейде жауап бере алмайды немесе қандай да бір тақырыптар бойынша реферат немесе хабарламаны сырттың көмегінсіз жасай алмайды. Сондықтан да баланы оқуға, кітапты білім мен ақпарат көзі ретінде қолдануға үйрету, кітап әлеміне оқушыларды тарту және оқу сауаттылығын дамытуға ықпал ету-мектептің басты міндеті.

Бұл ретте функционалдық сауаттылықты дамыту нәтижесі білім алушылардың алған білімдерін практикалық жағдайларда тиімді және әлеуметтік бейімделу процесінде сәтті пайдалануға мүмкіндік беретін негізгі құзыреттіктер жүйесін меңгеруі болып табылады.

Осыған сәйкес күтілетін нәтижелер, оқушылардың түйінді құзыреттіктері түрінде:

- құндылық-бағытталған құзыреттік;
- жалпымәдени;
- әлеуметтік;
- ақпараттық;
- коммуникативтік;
- тұлғалық;
- азаматтық;
- технологиялық.

Менің пікірімше, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту өмірлік мәселелерді шешудің, басты функцияларды, әлеуметтік рөлдерді, құзыреттіктерді орындаудың толық тәжірибесін болжамдайды. Функционалдық сауаттылық-бұл оқушының сыртқы ортамен қатынасқа түсуге әрі тез бейімделуіне және онда қызмет істеуіне; нақты мәдени ортадағы әлеуметтік қатынастар жүйесінде тұлғаның қалыпты әрекет етуін қамтамасыз ететін білім, білік және дағдыларға ие болуға; нақты жағдайда жағдаяттарға сай әрекет етуге қабілеттілігі.

Мектептегі және өмірдегі оқу процесінің барлық сапасы оқу білігіне байланысты. Тәжірибе көрсеткендей, егерде оқушылар жеткіліксіз оқитын болса, оның сауаттылығы одан әрі жетілдіруді талап етеді. Жақсы оқуды үйренбеген адам басқа пәндер бойынша қажетті деңгейде жауап бере алмайды немесе қандай да бір тақырыптар бойынша реферат немесе хабарламаны сырттың көмегінсіз жасай алмайды. Сондықтан да баланы оқуға, кітапты білім мен ақпарат көзі ретінде қолдануға үйрету, кітап әлеміне оқушыларды тарту және оқу сауаттылығын дамытуға ықпал ету-мектептің басты міндеті.

Сабақта дұрыс алынған проблемалық ситуациялар, құбылыстар мен шамалар арасындағы тәуекелдікті дұрыс анықтай білуге дайындайды. Математика сабақтарында практикалық жұмыстардың тиімділігі зор. Бұл кезде оқушылардың ойлауы белсенді, үдемелі жұмыс жасайды. Мәселені сәйкестендіру кезінде сұрақтар қою арқылы –практикалық есептер, мына талаптарды қамтамасыз етуі қажет. Оқушылардың есептерді кезкелген әдіспен шешу, оқушылардың шығармашылық қабілетін кеңейту. Іскерлік, шығармашылық бірлесіп жасау, топтық түрде жұмыс жүргізу –дәстүрлі емес сабақтың маңыздылығы болып табылады. Олай болса кезкелген оқу пәні оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту құралы бола алады. Сабақтарда функционалдық сауаттылықты дамытудың мақсаты – оқытуда инновациялық әдістерді, заманауи білімдік және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану.

Оқушылардың функционалдық оқу сауаттылығы дағдыларын дамытуда сындарлы оқыту жүйесіндегі қалыптастырушы бағалау әдістері де оң нәтиже береді. Сабақ беруде мұғалімнің қойған бағасынан гөрі оқушының өз жұмысына сыни тұрғыда қарап, өзін-өзі бағалауы немесе сыныптастарының берген бағасының балаға оң ықпалы болатындығын, өзіндік, өзара және мұғалім бағасы сабақ қорытындысында салыстырылып, сараланып отырылса, бағаның объективтілігі артатындығын, бағаның әділдігіне оқушының өзінің, тіпті ата-анасының да еш күмәнінің болмайтындығын ұғындық. Оқушылардың бағалаудың осы түрінде өзінің білім алу әрекетіне белсене қатысады. Мұғалім мен оқушының арасында жедел кері байланыстың болмауы оқушылардың оқуға деген ынтасына кері әсер ететіндігі анық. Баға арқылы мұғалім оқушының оқуға деген ынтасы мен өзіндік бағасын төмендете алуы мүмкін екендігін жадынан шығармауы тиісті. Сондықтан әр мұғалім шәкіртінің өзін-өзі бағалау және өз жұмысы нәтижелерін жақсарту әдістеріне ұмтылдырып, дамуына үлесін қосады. Оқыту үдерісінде тиімді жұмыс моделі төмендегідей: жоспарлау – оқыту – бағалау – жоспарлау. Бағалау тың жоспарларға, жаңаша ізденістерге жетелейді, өйткені мұғалім оқушылардың білім нәтижесіндегі өзгерістерге байланысты оқыту әдістері мен технологияларына сыни тұрғыда қарап, жаңартып отырады. Әр оқушының жеке тұлға ретінде дамуына, мектепте алған білімін өмірде кез келген жағдайда қолдана білетіндей құзыретті түлек ретінде қалыптасуына ұстаздық жауапкершілігін сезінген мұғалім жан-жақты, үздіксіз, кешенді жұмыс жүргізсе ғана білім сапасы анық болатындығы сөзсіз.

Әрбір мұғалімнің негізгі мақсаты- сабақ сапасын көтеру, түрін жетілдіру, заманауи технологиялардың әдіс-тәсілдерін, элементтерін қолдану арқылы оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыру, олардың ізденуін, танымын қалыптастыру. Осы мақсатта математика пәнінде әр түрлі әдістерді қолдануға болады. Оқу-тәрбие үрдісінің сабақта дұрыс жүргізілуі үшін әр

алуан оқыту әдіс-тәсілдерінің тиімдісін мүмкіндігінше және оқушылардың жеке жағдайларына байланысты таңдап алуға көп көңіл бөлу керек.

Оқыту тәрбие берудің мақсаттарын, ұстамдарын меңгерту және өз бетімен оқу білім алуы арқылы белгілі бір нәтижеге жетеді. Ол нәтиже сапалы болса, білім сапасы артады. Өз деңгейі арқылы нәтижеге жетеді. Білу қабілетін арттырады және олимпиадаға, байқауларға қатысады. Сонымен қатар математика пәніне оқушының қызығушылығын арттырып, түрлендіре жүргізсе, жақсы нәтижеге қол жеткізуге болады. Ол мұғалімнің пәнге сүйіспеншілігі мен қажырлы еңбегі арқасында жүзеге асатыны хақ. Жаңа әдістерді әр сабақта шеберлікпен қолдана білу пәнді оқытудың сапасын арттыратынына сенімім мол.

Сабақтың тиімді жағының бірі – ол заман талабына сай сабақты электронды оқу құралдарын, интерактивті тақтаны пайдалана отырып жүргізу. Тіл үйренушіге мәтінді электронды оқу құралдарынан компьютер көмегімен тыңдап, сұрақтарға жауап беріп, мәтін негізінде бірнеше грамматикалық тапсырмалар орындауға мүмкіндік беруге болады. Ең бастысы – тапсырмалар күнделікті өмірде кездесетін жағдаяттарға негізделіп берілген болса, яғни бұл тіл үйренушінің тілді жеңіл түсініп, тез меңгеруіне көмектеседі. Ұсынылған сабақ жоспары тиімді, кезеңдері байланыстырыла, түрлі тапсырмалармен толық түрде ұсынған жөн. Егер әр сабақты мұғалім аталған сабақтай жоспарлап, мүмкіншіліктерді, жаңа технологияларды толық пайдаланып жүргізсе, мемлекеттік тілді меңгерген азаматтар санының өсері сөзсіз. Мұғалім шығармашылықпен жұмыс істеп, соңғы дамыған заманауи әдіс – тәсілдерді қолдана отырып еңбек етсе, өз білімін жетілдіріп, әрдайым ізденіс үстінде болса елімізде саналы, білімді жастар көбейіп, олардан болашақта біліммен қаруланған жақсы азаматтар шығады деп айтар едім.

Қазіргі кезеңде оқушының өз бетімен білімге ие болу барысында оның белсенді іс-әрекетін ұйымдастыру оқу үдерісіне қойылатын негізгі талаптардың бірі болып табылады. Бұл тәсілдеме пәндік білімді, әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды ғана емес, сонымен бірге өзінің жеке мүдделері мен болашағын сезінуге, сындарлы шешімдер қабылдауына мүмкіндік беретін тұлғалық қасиеттерді де меңгеруге ықпал етеді. Мұғаліммен бірлесіп шығармашылықпен айналысу және серіктес, кеңесші ретінде мұғалімнің қолдауы кезінде оқушының белсенді танымдық қабілеті тұрақты сипатқа ие болады.

Білім алушылардың функционалдық сауаттылық құзыреттілігін қалыптастыруда олардың назарын аудару үшін сабақ үдерісінде әртүрлі тақырыптық, пәнаралық, сыныпаралық байланыс орнатып, қызықты әңгімелерді сахналық көрініс ретінде өтуді ұйымдастыра білуі қажет. Сонымен қатар, қазіргі білім беру жүйесіндегі оқытудың белсенді тәсілдерін түрлендіре қолдану арқылы сапалы білімге қол жеткізе алады. Сонымен ойымды қорыта келе, білім беру жүйесін әлемдік деңгейге көтеру үшін жасалып жатқан әрбір бастама жарқын болашаққа бастаған игі бастама деп білемін. Демек, жаңартылған білім бағдарламасы – болашақтың кілті. Ал болашақ - ол біздің ұрпағымыз. Білімді ұрпақ – мәңгілік елдің ұланы.

Әдебиеттер:

1. Тайм-менеджмент бойынша әдістемелік ұсынымдар. Астана.2015ж
2. Сыныпта сындарлы әңгімені ынталандыратын стратегиялар. Астана 2015ж
3. Оқу-әдістемелік құрал. Сыныпта оқушылардың оқу нәтижелерін бағалау. Астана.2015ж
4. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. Астана. 2012 жылғы 25 маусым.
5. Бокижанова, Ғ.К. Оқытудың белсенді әдістемесін пайдаланудың тиімді жолдары.- Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал/ Білім көкжиегі: ҚР МАМ.- Алматы, 2014.- №12.-76.

Искакова А.С., Амирбекова М.Р.
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУДА «ДҮНИЕТАНУ» ПӘНІНІҢ РӨЛІ

Аннотация. Мақалада бастауыш мектеп оқушыларының танымдық белсенділігін дамытуда дүниетану пәні мазмұны қарастырылып, пәннің ерекшеліктері айтылған. Бастауыш сыныптарға арналған жаңа буын оқулықтарына қосымша мақсаты Блум таксономиясы бойынша анықталған сабақтың технологиялық картасы талданған.

Кілт сөздер: танымдық белсенділік, дүниетану пәні, Блум таксономиясы, сабақтың технологиялық картасы.

Жастардың ақыл-ойын барынша дамыту, дүниежүзілік ғылыммен техниканы, өндірістік технологияны меңгеру үшін білім беру жүйесін неғұрлым тиімді, ғылыми негізде құру білім беру ісіндегі негізгі міндет. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында, білім беруді дамыту мемлекеттік бағдарламаларында мазмұндалғандай, қоғамның экономикалық және әлеуметтік жағынан ілгерілеуінің маңызды факторы ретінде білім берудің ұлттық моделін дамыту, шығармашыл тұлға қалыптастыруға бағытталу, ақыл-ой қорын жинау сияқты мақсаттарды көздейді. Ол жөнінде аталған заңның білім беру жүйесінің міндеттерінің бірі ретінде: "... жеке адамның шығармашылық, рухани және дене мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтын берік негіздерін қалыптастыру, жеке басының дамуы үшін жағдай жасау арқылы интеллектін байыту" — деп нақтылаған [1].

Оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуда жеке пәндердің рөлі ерекше.

«Дүниетану» пәнін оқытудың негізгі мақсаты - қоршаған ортаға бірыңғай көзқарасты қалыптастыру және ондағы адамның рөлі мен орнын түсінуге көмектесу. Пән құрылысы бір-біріне сабақтас блоктардан тұрады, ол: адам, табиғат, қоғам. Қоршаған дүниенің негізгі бөлігі ретінде «Адамның» іс-әрекеті жайында білім берудегі мақсат - оқушыларға дүниенің біртұтастығын меңгерту барысында адамға дүниенің құрамдас бөлігі, табиғат перзенті ретінде қарау. Сонымен қатар адамның табиғатты өзгертудегі тиімді және тиімсіз әрекеттерін ұғындыру. Табиғаттың бір бөлігі бола тұра оның табиғаттағы, қоғамдағы орнының ерекшелігін айқын көрсету.

«Дүниетану» пәнінің тағы бір ерекшелігі - бұл пән мазмұны қазіргі заманғы ғылыми білімнің, мәдениеттің әртүрлі салаларынан (қоғамдық және жаратылыстану ғылымдары, экономика, этика, эстетика, құқық, өнер т. б.) хабардар ету негізінде дүниені танып білу әдістерімен (бақылау, тәжірибе, эксперимент, модельдеу, талдау, синтез, салыстыру т.б.) оқушыны қаруландыру арқылы оның ортамен сауатты қарым-қатынасын жан-жақты дамытып, тәрбиелеуді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

«Дүниетану» пәнінің тағы бір ерекшелігі-пән мазмұны білім алушыны дүниетану әдістерімен (бақылау, тәжірибе, эксперимент, модельдеу, талдау, синтез, салыстыру және т.б.) қаруландырып, қоршаған ортамен құзыретті қарым-қатынасты жан-жақты дамыту (әлеуметтік және жаратылыстану ғылымдары, экономика, этика, эстетика, құқық, өнер және т. б.) және оқытуды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Дүниетану сабақтарының тағы бір басты ерекшелігі -оқушылар зейіні мен есінің тұрақтануына, оның көлемінің кеңеюіне назар аударып отырудың керектігінде.

Бастауыш мектепте дүниетану сабақтарында ғылыми тұжырымдама сабақ барысында да, сабақтан тыс қызметте де жалғасады. Оқушылардың білімін зерттеу барысында алған білімдерін, іскерліктерін және дағдыларын анықтау, сондай-ақ олардың түсініктерін практикалық қолдану мақсатында, сонымен қатар, олардың өз бетінше орындау үшін ұсынылатын түрлі тапсырмаларды, проблемалық мәселелерді, практикалық жұмыстарды орындау қабілеті байқалады.

Сабақ үстінде оқушылардың ойлау қабілетін дамыту олардың жалпы дамуына жағдай жасайды. Сондықтан «Дүниетану» сабақтарында «осылай істе» дегеннен гөрі, «қалай істесек, дұрыс болатынын байқайық», немесе «байқап, айырмашылығы мен ұқсастығын табайық» деген тұрғыда бағыт беріледі. Кейде «қалай ойлайсың, неге бұлай» деген сияқты да меңзеулерде қолданылады. Дүниетанудың әр сабағында оқушыларды дамытуға мүмкіндік бар, индукциялық, дедукциялық ой қорытулар жүйелі түрде іске асады[2].

Оқу әрекеті үстінде оқушылардың танымы қатаптасады. Философтар «таным - танымдықтың бейнесі», - дейді[3]. Таным барысында оқушылардың қисынды ойына мүмкіндік туады. Дүниетану сабақтарында оқушылардың қисынды ойын дамытуға мол мүмкіндік бар. Мысал, бақылау дағдылары шындалады, байқағандарын қорытындылап, іс жүзінде қолдана білуге жаттықтыру, шығармашылық әрекеттеріне жол ашу, бақылау мүмкіндіктерін, салыстыру, талдау, жинақтау дағдыларын қалыптастыру, ұқсастығы мен айырмашылығын табуға, тапсырмалар мен сұрақтарды орындау арқылы ой-пікірлер талқылау т.б.

Танымдық іс-әрекет оқуға деген қызығушылықпен сүйемелденеді. Оқумен қатар ол оқушылардың танымдық қажеттіліктерін қанағаттандыру көзі болып табылады. Дүниетану пәні оқушылардың субъект ретінде танымдық белсенділігін дамыту үшін көптеген мүмкіндіктерге ие. Оқу барысында оқушылардың оқу іс-әрекеті танымдық іс-әрекет қызығушылық танытқанда ғана жандандырылады.

«Ұстаз үздіксіз ізденгенде ғана шәкір жанына нұр құя алады» [4] дейді алаштың алғашқы ұстаздарының бірі А.Байтұрсынов. Осы тұрғыдан келгенде, бастауыш сынып оқушыларын білімге баулуда бұрынғы дәуірлердегі бабалар сөздері мен бүгінгі заманғы жаңа технология жетістіктерін ұштастырып, уақыт ағымын салыстып қарап, «дәстүр жалғастығы», «ұрпақтар сабақтастығы» дейтін ұғымдарды санамызға сіңіру қажет. Оқушыларға заманауи бағдарламалар мен оқыту әдістемелерін білікті мамандар ұсыну маңызды.

Осы міндетті жүзеге асыру және еліміздегі білім беру жүйесіне жан-жақты қолдау көрсету бастауыш сыныптарға арналған жаңа буын оқулықтарына қосымша тақырып пен сабақтың құрамдас бөліктерін толық қамтитын дайын сабақ әзірлемелері құрастырылуда. Соның бірі Қазақстан Республикасы мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты мен білім бағдарламасына сәйкес 2-сынып «Дүниетану» пәнінен оқу-әдістемелік кешенін Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті педагогикалық факультеті бастауыш оқу педагогикасы мен әдістемесі кафедрасының профессорлық-оқытушы құрамы құрастырған (Абильдина С.К., Шаушекова Б.К., т. б. Дүниетану: Жалпы білім беретін мектептің 2 сыныбына арналған. Мұғалімнің жұмыс дәптері / С.К. Абильдина, Б.К. Шаушекова, А.М. Бейсенбаева, Г.К. Бапанова. – Астана: «Самғай біл» ЖШС, 2013. – 212 бет.).

Кешеннің құрамына «Мұғалімнің жұмыс дәптері», «Оқушының жұмыс дәптері» және өтілетін тақырып мазмұнына сәйкес мультимедиялық көрсетілімдер мен тесттердің электрондық нұсқасы кіреді (1-сурет).

1-сурет. Мұғалімнің және оқушының жұмыс дәптерлері

«Мұғалімнің жұмыс дәптерінде» сабақ мақсаты Блум таксономиясы бойынша анықталған. Сабақ құрылымы дәстүрлі сабақтардан өзгеше. Мұндай сабақ жоспары сабақтың технологиялық картасы деп аталады (СТК). Ұсынылып отырған «Дүниетану» (2 сынып) пәні бойынша құрылған сабақтың технологиялық картасы балалардың бастауыш сыныптарда оқылатын негізгі пәндерден алған білімдерін тереңдетуді, қоршаған ортамен таныстырып, ойлау, танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуды көздейді. Танымдық қызығушылығын дамытуға жағдай жасай отырып, балаларды ізденімпаздыққа және өзінің даму деңгейіне сенімді болуға тәрбиелейді, өз құрдастары арасындағы ұжымдық қарым-қатынасы дамиды, саналы түрде білім алуын және өзін-өзі бақылай білуін қалыптастырады.

Нақты нәтижеге бағытталған білім беруді көздейтін әзірleme Блум таксономиясы негізінде, ұлттық құндылықтар мен ерекшеліктерді ескере отырып жасалған. Сабақ кезеңдері бірнеше блоктардан тұрады:

I. Ақпарат блогы (жаңа сабақты түсіндіру) – біртұтас педагогикалық үдерістің жаңа тақырыпты түсіндіруге бағытталған теориялық-ақпараттық бөлігі. «Ақпарат блогының» мазмұны оқулықтан тыс басқа да қосымша дереккөздермен (ғылыми-танымдық әдебиеттер, электрондық қор) толықтырылған. Мультимедиялық көрсетілімдердегі аудио-видео материалдар оқушыға аз уақыт ішінде көп мәліметті меңгеруге мүмкіндік береді.

II. Логикалық тапсырмалар блогы (жаңа сабақты бекіту) сабақ жоспарына сәйкес жүргізіледі. Мұнда оқушы берілген ақпараттың мазмұнына өз түсінігі бойынша түйін жасайды, тапсырманы орындай отырып тақырып бойынша қорытынды шығарып теориялық білімін бекітеді.

III. Жаттықтыру және білімді есепке алу блогы аясында өз мүмкіндігіне қарай деңгейлік тапсырмалар орындалады. I-деңгей 5-8 тапсырмадан (3 балл), II-деңгей 1-2 тапсырмадан (4 балл)

және III-деңгей 1 тапсырмадан (5балл) тұрады. Оқушы білімі мұғаліммен сабақ үстінде бағаланып, әр деңгейдің тиісті бағасы «Мұғалімнің жұмыс дәптері» сонында берілген журналға қойылады. Электронды пошта арқылы келіп түскен үй тапсырмасы-бонус балл да тиісті кестеге толтырылып, қорытынды баға шығарылады.

IV. Интеллектуалдық тренинг блогыоқушылардың топтық жұмыс істеп, тапсырма бойынша ұжымдық қорытынды шығаруға атсалысу мақсатын орындайды. Оқушының топта белсенді жұмыс жасау, ұжым мүшесі ретінде өзінің жауапкершілігін сезіну тәрізді ұжымдық жұмыс дағдылары дамиды. Топқа берілген тақырыпты ауызша, жазбаша қорғау, сурет салу, жоба жасау, пікір-сайысқа түсу әдіс-тәсілдерін оқушылардың кенінен қолдануына мүмкіндік беріледі.

V. Күтілетін нәтиже блогыоқушылардың логикалық ойлауын, ой қорыта білу дағдыларын қалыптастырып, берілген мақсатқа жету, «сәттілік сәтіне» ұмтылу іскерліктерін дамытады.

Ұсынылып отырған СТК білім беру стандартында көрсетілген құзыреттіліктерді қалыптастыруға бағытталған жаңа әдістемелік құрал. Онда стандартта көрсетілген ақпараттық, қарым-қатынастық, танымдық, шығармашылық, әлеуметтік құзыреттіліктер, өз бетімен ой тұжырымдау, қорытынды шығару, салыстыру, талдау, жинақтау, жүйелеу, жіктеу, шығармашылық тұрғыдан ойлауға үйрету қамтылған [5].

Ұсынылып отырған «Дүниетану» (2 сынып) пәні бойынша құрылған СТКтанымдық қызығушылығын дамытуға жағдай жасай отырып, балаларды ізденімпаздыққа және өзінің даму деңгейіне сенімді болуға тәрбиелейді, өз құрдастары арасындағы ұжымдық қарым-қатынасы дамиды, саналы түрде білім алуын және өзін-өзі бақылай білуін қалыптастырады.

Оқу құралына енген қосымша дидактикалық, дыбыстық-бейне материалдардың мазмұны терең, тақырыпқа сай іріктеліп алынып, сабақтың білімділік мағынасы ақпараттық технологиямен толықтырылған. Әр тақырыптың мазмұнына мұғалім үніле қарасы сабақта берілген қызықты логикалық тапсырмалар түрлі тәсілдер арқылы пайымдауға, шығармашылық тұрғыдан ойлауға, талдау, жинақтау, салыстыр, жүйелеу, жіктеу, өз бетімен шешім қабылдауға және қорытынды жасауға үйретеді. Мұғалімнің басшылық формасы үнемі өзгеріп отырады. Ол оқушыларды бағдарлау, үлгілі тапсырмаларды көрсету, оларды өз бетінше жұмысқа жіберу, шығармашылық қызметке тарту сияқты іс-әрекеттерді орындайды. Логикалық құрылымға, сабақтың басталуы мен аяқталуының дәйектілігіне, тәрбие, даму мақсаттарына байланысты әрбір сабақ келесі сабақтың басынан басталады және келесі сабақ оны жалғастыра отырып, білім берудің жаңа және жоғары деңгейіне көтеріледі. Сонымен қатар, бір сабақтың мазмұны бұрын алынған білім мен болашақта алатын жаңа тұжырымдаманың компоненттерінен құралады.

«Дүниетану» (2 сынып) пәні бойынша құрылған сабақтың технологиялық картасының басты міндеті – оқушының оқу-танымдық әрекетін жандандыра отырып, алға қойған мақсатқа толықтай жету, оқытуды ізгілендіру, яғни оқу құралдары оқушылардың өздігінен танымдық іс-әрекетін жүргізе алатындай болуы керек. Сонымен қатар мұғалім оқушыларды өзіндік жұмысқа үйрету, олардың ізденісін ұйымдастыру, білімді игеру кезінде ойлау қабілетін қалыптастыру, оқуға деген қызығушылығын арттырып, сол арқылы таным әрекетін белсендіріп, шығармашылықтарын дамыту және кейбір материалдарды кең көлемде беріп, тәрбиелік мақсатқа жету үшін де оқыту формаларын таңдай білуі керек.

Дәстүрлі сабақты жоспарлауда білімділік, дамытушылық, тәрбиелік мақсаттары болса, Блум таксономиясы бойынша категориялары алты кезеңнен тұрады (1-кесте).

1-кесте. Блум таксономиясы бойынша танымдық деңгейлер.

Категория	Мазмұны
Білім	Деректерді не ақпаратты еске түсіру
Түсінік	Мағынаны, мәліметті бір өлшем бірлігінен екіншісіне аударуды, нұсқаулар мен проблемалар түсіндірмесін ұғу. Проблеманы өз сөзімен сипаттау.
Қолданыс	Ұғымды жаңа жағдайда пайдалану немесе абстракцияны еш жәрдемсіз қолдану. Сыныпта үйренгенді бейтаныс жағдайға байланысты қолдану.
Анализ	Заттық нәрсенің немесе идеяның құрылымы түсінікті болу үшін оларды бөлшектеп қарастыру. Фактілерді ой тұжырымдардан айырып тану.
Синтез	Құрылымды немесе үлгіні алуан түрлі элементтерден жасау. Құрамдас бөліктерді біріктіріп жаңа мағынаны немесе құрылымды шығаруға баса назар аудару.
Баға	Идеялардың немесе заттық нәрселердің құндылығы жайлы пікір қалыптастыру.

Блумның бұл таксономиясы танымдық үрдісті ең қарапайым деңгейден бастап бірте-бірте күрделенетін 6 деңгейге жіктейтіндігін ескере отырып, қарапайым деңгейге есте сақтау, түсініп білу, еске түсіру, ал одан кейін түсіну деңгейінде сол ақпаратты басқаша, өз сөзімен жеткізе алумен жалғасады. Жаңа ақпаратты бөліктерге бөліп зерттеуден кейін оны өз тәжірибесінде тасымалдай алу сияқты алдыңғыға қарағанда күрделі әрекетке ұласады. Қарама-қарсылық туғызу, шешім қабылдау, баға беру оқушының білімін дамытудағы ойлаудың жоғары деңгейінде жүретін жұмыстар. Әр қадам сайын сол деңгейде орындалған әрекетке баға беруді жүзеге асыру арқылы оқушының білім деңгейі артып, шығармашылығы, танымдық белсенділігі шыңдалады [6].

Блум таксономиясы негізіндегі жүйе оқушылардың өз беттерімен зерттеу, іздену қорытынды жасау іс-әрекеттеріне түрткі жасай отырып, олардың дарын, қабілеттерінің жетілуіне ықпал етеді, таным белсенділіктерін арттырады.

Мектептің оқу үрдісінде оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру, өзін-өзі тану қабілеттерін дамытуда оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыруда, пәндерді оқытуда тәрбиелік, дамытушылық міндеттерді жүзеге асыруда сабақта әртүрлі әдістер мен тәсілдерді тиімді пайдалануды қамтамасыз ету үшін «Дүниетану» пәні мен сабақтары жетекші рөлдердің бірін атқарады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. - Астана, 2007.
2. Ергалиева Л. Ж. Бастауыш сынып оқушыларының оқу-танымдық іс-әрекетін қалыптастыру жолдары // Молодой ученый. - 2015. - №8.2. - С. 23-25. - URL <https://moluch.ru/archive/88/17451/>
3. Ильясов С. «Танымдық белсенділікті дамыту - өзекті мәселе», «Қазақстан мектебі» журналы №2, 2021 ж., Б. 66-67.
4. Байтұрсынов А. Ақ жол. – Алматы: Санат, 2021.
5. Абильдина С. К., Шаушекова Б. К., т. б. Дүниетану: Жалпы білім беретін мектептің 2 сыныбына арналған. Мұғалімнің жұмыс дәптері / С. К. Абильдина, Б. К. Шаушекова, А. М. Бейсенбаева, Г. К. Бапанова. – Астана: «Самғай біл» ЖШС, 2013. – 212 бет
6. Кисымова А.К. Блум аймақтары. /Үлестірме материалдарынан/. Астана.- 2011.

Капасова А.Ж.

«Ы.Алтынсарин атындағы мектеп-лицейі» КММ, Қарағанды қ.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Бастауыш сыныпта оқытудың мазмұнын жаңарту – қазіргі заманғы білім беруде оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың бағыттары қарастырылады.

Кілт сөздер: сауаттылық, функционалдық сауаттылық, функция.

Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Олай болса, функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Ал кең мағынасында ол тек білік пен білімділік әлеміне барудың жолы ғана емес, ол – ұлттың, елдің немесе жеке адамдар тобының мәдени және әлеуметтік дамуының өлшемі. Осындай сапалық сипаты тұрғысынан қарағанда, функционалдық сауаттылық жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданылады.

Сауаттылық тұлғаның тұрақты қасиеті болып табылатындықтан, функционалдық сауаттылық сол тұлға меңгерген белгілі бір білім-біліктерден көрініс табады. Өйткені функционалдық сауаттылыққа адам нақты білім алу кезеңдерінен өткеннен кейін қол жеткізеді. Бұл орайда білім белгілі бір сауаттылық деңгейін қамтамасыз ететін құрал және нақты іс-әрекеттердің нәтижесі ретінде қарастырылады. Функционалдық сауаттылық оқушылардың сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау қабілетті, оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделуінің шарты, оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытудың тетігі, оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытудың негізі, әлеуметтік-мәдени дамуының өлшемі, білім, білік, дағдыларының құзіреттілікке ұласу жолы. Ол оқушылардың қатысымдық, ақпараттық, проблемалардың шешімін табу құзіреттіліктерінің бірлігінен құралады.

Сауаттылық ұғымының нақты мазмұны дара тұлғаның дамуына қойылатын қоғамдық талаптарға байланысты құбылмалы сипатқа ие болады. Ол қарапайым оқу, жазу, санау біліктілерінен бастап адамның әлеуметтік үдерістерге саналы түрде қатысуына мүмкіндік беретін, қоғамдық қажеттігі айқын кешенді білімдер мен біліктерден құралатын функционалдық сауаттылықты меңгеруді де қамтиды.

С.И.Ожеговтың сөздігінде «функция» сөзінің мәні «Вызванный функционирование чего-нибудь, зависящий от деятельности, а не от структуры, строения чего-нибудь (книжн)» - деп анықталса [1, 46], Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде: «функционалды ұғымы бір нәрсенің құрылысы, құрамынан емес, қызметінен болатын, соның әрекетіне байланысты болады» [2,17] – деп сипаттама беріледі. Бұдан «функция» категориясы белгілі бір заттың атқаратын қызметіне немесе іс-әрекетіне қатысты айтылатыны танылады. Мысалы: ақпарат құралдарының функциясы – халыққа ақпарат тарату. Ал «функция» ұғымы адамға қатысты айтылғанда, оның іс-әрекетіне байланысты қарастырылады. Жоғарыда сауаттылық адамның білімділігіне қатысты ұғым екені нақтыланды. Яғни, «функционалдық сауаттылық» белгілі бір кезеңге сай субъектінің алған білімі мен білігі негізінде сауатты іс-әрекет ете алуы деген мағынаны білдіреді. Қоғамның дамуына байланысты сауаттылық ұғымының мәні тарихи тұрғыдан өзгергенін, тұлғаға қойылатын талаптарда оқу, жазу, санай білу қабілеттерінен гөрі белгілі бір қоғамда өмір сүруге қажетті білім мен біліктердің жиынтығын игеру, яғни функционалдық сауаттылыққа жету деген сипатта ұғынылады.

Қазіргі әлемдегі, еліміздегі өріс алып отырған түрлі бағыттағы дамулардың әсерінен қоғамның адамға қоятын талаптарының өзгеруі нәтижесінде функционалдық сауаттылық ұғымы кең тарала бастады. Сауаттылық ұғымы оны білім берудің әрекеттік аспектісімен бірлікте алғанда ғана кеңейе түседі.

Функционалдық сауаттылық – тілдік тұлғаның әлеуметтік-қоғамдық ортада сөйлесім әрекетінің түрлерін (тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым, тілдесім) өзінің мақсатына қарай еркін қолдана алу мүмкіндіктерінің қалыптасқан жүйесі.

Қазақ тіліне қатысты функционалдық сауаттылық ұғымы білім кеңістігіндегі білім күзінеттілікке бағыттау парадигмасына байланысты туындап отыр. «Қазіргідей пәндік білімге ғана негізделіп отырған оқу үдерісінде баланың жалпы дүниетанымының қалыптасуы, өміртанымдық дағдыларының жетілдірілуі, білімнің күтілетін нәтижеге бағытталуы қоғамдық-гуманитарлық пәндердің жаңарған мақсат-міндеттерінен бастап оқытудың әдістемелік жүйесінің әр бөлігінің (білім мазмұны, оқыту түрлері, оқыту әдістері, білім нәтижелері) түбегейлі өзгертілу деңгейіне қатысты екені сөзсіз» [3, 32 б.].

Қазіргі кезеңде Қазақстандағы білім беруге жаңа нәтижеге жетудің басым бағыттарының бірі ретінде білімділік бағыттан оқушылардың бойында күзінеттерді қалыптастыру бағытына өту мәселесі қарастырылуда. Күзінеттілік бағыт- межелеген мақсаттарға жету үшін оқушының ішкі (білім, білік, дағды, құндылық, психологиялық ерекшеліктер және т.б.) және сыртқы (ақпараттық, адами, материалдық және т.б.) ресурстарды тиімді ұйымдастырудағы дайындығының қалыптасуына көздейді.

Егер оқу нәтижесі күзінеттілік деп анықталса, онда тілді меңгертуден күтілетін нәтижелер оқушының өмірлік дағдыларымен сабақтастырылуы қажет болып саналады.

Функционалдық сауаттылық тілдік ережелерді түсіну, тілдік нормаларды сақтау, іс-әрекет тәсілдерін меңгеруден тұрады.

Тілді меңгеруде грамматиканың орны ерекше, өйткені онсыз ойды жинақтап сөйлемге айналдыру, байланыстырып жеткізу мүмкін емес. Сондықтан грамматика толыққанды тілдесімге жетудің құралы ретінде қарастырылады. Дағдыны қалыптастыруда жүргізілетін жаттығу түрлері сараланды.

Грамматикалық дағдыны қалыптастыру функционалдық бағытта грамматикалық форма мен функцияны (жеке емес) бірлікте үйрену арқылы грамматикалық ережелерді толық игеру, жағдаяттық және шартты сөйлесу жаттығуларды негізінде іске асады.

Ой ұйымдасқан сөйлесім үдерісіне айналуы үшін адам : өзіне қажетті үлгіні, ойды дәл бейнелейтін сөзді тандап алатын іштей сөйлеудің кезеңдерінен өтуі тиіс. Сөйлесім – айтылған не жазылған хабардың қабылданып, оған жауап қайтарылуды талап ететін, адамдар арасындағы тілдік қарым-қатынас негізінде іске асатын ортақ құбылыс. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда іштей сөйлеу мен сөйлесімнің мәнін назарға алу олар орындайтын жаттығулар мен тапсырмалары іріктеуде маңызды рөл атқарады.

Жазу, таза жазу, дұрыс жазу, сауатты жазу – қай тілдің болмасын басты ұстанымы. Сауатты жазудың алғы шарты бастауышта қаланады. Мектеп табалдырығын аттаған балаға бірінші сыныптан

бастап дұрыс сөйлету үшін сөздердің дыбыстық жағы, дұрыс айтылуы қадағаланады. Бастауыш сынып оқушыларына орфографияны игерту тілді оқыту бағдарламасына сәйкес жүзеге асады. Бағдарламада қазақ әліпбиіне қатысты мәселелерді шешуде әліппеге дейінгі кезеңнің, әліппеден кейінгі кезеңнің талаптары анық көрсетілген. Бастапқы кезеңде білім-білік дағдысына көңіл бөлінеді.

Оқушының орфографиялық нормаға сай дұрыс жазуы – бастауыш сынып мұғалімінің маңдай терінің жемісі. Бастауыш сыныпта бағдарламаға сәйкес жоғарыда көрсетілген білім-білік дағдылары қалыптасқан оқушылар сауатты жазуға дағдылану барысында графикалық түрде қарым-қатынас жасау мүмкіндігіне ие болады. Осы арқылы жазуын ғана емес, сөйлеуін және таным мүмкіндіктерін жетілдіре алады. Таза жазу дағдысының алғашқы бастамасы әріптің әрбір бөлігін дұрыс сызып көруі арқылы қалыптасады. Оқушылар жазу ережесін сақтап отырғанда ғана дұрыс жазуға үйрене алады.

Төменгі сынып оқушыларының оқу, қарым-қатынас, еңбек секілді жетекші әрекеттер негізінде жалпы және ерекше қабілеттерінің дамуымен сипатталады. Қазақ тілін үйрету арқылы оқушылардың ойлау қабілетін дамыту, күнделікті өмір жағдаяттарында, әлеуметтік ортада сөйлесім әрекетінің түрлерін орынды қолдана білуге үйрету көзделеді.

Бастауыш сынып оқушыларына сөйлесім әрекетінің түрлерін меңгертуде олардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыратын тиімді жаттығулар мен тапсырмалар ұсынылады. Онда жағдаяттық тапсырмалар, рөлдік ойындар, коммуникативтік құзыретті қалыптастыратын тапсырмалар, сұхбаттық тапсырма түрлері беріледі.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға бағытталған сабақтарда білім мазмұны мен оқу тапсырмалары барынша шынайы қарым-қатынас жағдайына жақындатылады. Ұсынылатын жағдаяттық тапсырмалар өзекті әрі оқушылардың өмір жағдайына етене жақын болуы ескеріледі. Мысалы:

Ақша қардың әлегі

- Балалар ,біз бүгін үлкен қателік жасадық, - деді ағай.

- –Қармен атқыласып, терезені сындырып қойдық. Басты айыпкер - Сұлтан.

Ол кінәсін мойындаудың орнына,қашып кетті. Біздің талқыдан қорықты.

Осы кезде сыныптың есігі ашылды. Қарасақ – Сұлтан екен. Қолтығында үлкен әйнегі бар.

- Мен қаып кеткенім жоқ. Үйден әйнек пен алмас алып келдім,- деді.

Біз Сұлтанға риза болдық.

Сұрақ: Сұлтан туралы не айтар едің?

Жұмыс:баяндау, сипаттау, сұрақ-жауап түрінде орындалады. Бұл жағдаяттық тапсырманы орындау барысында мынадай нәтижеге қол жеткізілді: тапсырма мазмұны оқушы өміріне етене жақын болғандықтан, шынайы орындалды; оқушылардың шынайы коммуникативтік қажеттілігіне дәл келіп, белгілі ортада өз ойын жеткізуге көмектесті; сондықтан ол оқушылар үшін қызықты болды; жағдаяттық диалогтарды құруда оқушылар сұрақ қоюға, жауап беруге, сауатты сөйлеуге, сөйлесім дағдылары (дәлелдеу, ой қорыту, толықтыру) дамып, функционалдық сауаттылықтарын қалыптастыруға негіз болды. Жағдаяттық тапсырмалар оқушылардың қызуғышылығын тудырып, өздігінен шешім жасауға ынталандырады. Олар оқушылардың белгілі бір жағдаятты диалог арқылы игеруін қажет етіп, оның автоматты түрде орындалуын қамтамасыз етеді.

«Ойын – бала үшін өмірлік тәжірибе» -деп М. Жұмабаев атап көрсетсе, «Ойын – баланың рухани дамуының негізі», - деп Л.С. Выготский, Д. Б. Эльконин өз еңбектерінде атап көрсеткен [3,4].

Ойын балалар үшін күделі әрекет бола алады. Балалар білімді ойын арқылы қабылдап, үлкендерден үйренеді. Сондықтан сабақтағы ойын оқушы білім тыңдап, ой – өрісі кеңейте алады, білім алудағы қызығушылығы артады. Ойын арқылы бала көптеген мәліметтер алады, психологиялық ерекшеліктерін қалыптастырады. Баланың жас ерекшелігіне, сабақтың мақсатына сай ұжымдастырылған ойындардың берері мол ойындардың маңызы зор.

Мысалы, - «Диалог – ертегі» Ойынның шарты: мұғалім не бір оқушы ойдан шығарып кез-келген әңгіме немесе ертегіні бастап кетеді. Ал қалған оқушылар бір-бір сөйлемнен әрі қарай жалғастырады. Мысалы, мұғалім былай бастайды: «Ертеде бір байдың еркеотай ұлы болыпты» 1 оқушы: «сол ұлы көгалда көбелек қуып жүріп адасып кетіпті» - десе 2 – оқушы одан ары жалғастырады. Міне ертегі осылай жалғаса береді. Ең соңғы оқушы ертегіні ұтқыр шешіммен аяқтауы тиіс.Сұқбаттылық тапсырмалар диалогтан тұрады.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда диалогты таңдауымыздың себебі ол күнделікті өмірде қолданылатын ауызекі сөйлеу тілінің ең көп тараған және тілдік қатынастың табиғи түрі. Диалогтің жағдаяттылығы, алдында және артындағы айтылған жалпы ойға байланыстылығы ескеріледі. Диалогтік сөйлеуге үйретуде дайындық жаттығулары мен шартты сөйлеу жаттығулары ұсынылды.

Білім беру ұйымдарындағы функционалдық сауаттылығын қалыптастыратын білімділік, тәрбиелілік үрдісті ұйымдастырушы нақты айқындалған, жауапкершілікті сезінубағытында жұмыстар жүйесі қалыптасуы қажет.

Әдебиеттер:

1. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – 4-е изд., доп. – Москва: Азбуковник, 2000. – 940 с.
2. Б.Қалиев. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. Алматы, 2014. - 728 б.
3. Жұмабаев М. Педагогика.- 3-ші бас.- Алматы: Ана тілі, 1992.- 160 б.
4. Выготский Л. С. Баланың жас ерекшеліктері және кемтар бала психологиясы туралы таңдамалы еңбектер. Алматы. 1999 ж.

Каратаева А.С., Жуkenова Г.Б.

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилёва, г.Астана

РОЛЬ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В ИЗУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. Статья посвящена характеристикам функциональной грамотности, влияющих на её становление и реализацию как неотъемлемую часть процесса в обучении английского языка. В статье рассматриваются понятия, компоненты и особенности развития функциональной грамотности в процессе изучения английского языка.

Ключевые слова: функциональная грамотность, этапы функциональной грамотности, образовательная среда, изучение английского языка.

На сегодняшний день владение английским языком является основным инструментом, средством обеспечения человека, всего общества. Идея функциональной грамотности рассматривается в рамках компетентностного подхода в современной теории и практике педагогики.

Под функциональной грамотностью обучающегося мы подразумеваем совокупность тем, междисциплинарных, интегрированных знаний, умений и приемы решения вопросов в области общеобразовательной и профессиональной деятельности, то есть функциональная грамотность – это способность человека применять свои навыки чтения и письма в условиях его коллаборации с обществом. Изучение английского языка подразумевает формирование навыков общения, применения полученных знаний на практике, что, в свою очередь, подтверждает, что процесс изучения языка строится на компонентах функциональной грамотности.

Понятию «функциональная грамотность» была дана интерпретация на Всемирной конференции Министерства в Тегеране в 1965 г.. Функциональная грамотность была рассмотрена в качестве набора навыков чтения и письма, которые можно использовать в повседневной жизни. В 1978 г. появилось определение функционально грамотному человеку, он определялся как человек, умеющий участвовать в различных мероприятиях, работающий в организациях с использованием понимания текста, письма и основ математики, совершенствующий свои личностные качества.

Декада грамотности проходила в Организации Объединенных Наций с 2000 по 2012 годы. В эти годы функциональная грамотность превратилась в нечто большее, чем элементарная, обычная грамотность. Грамотность стала полностью функциональна, как часть общественности, родителей, детей.

Доктор педагогических наук В.А.Ермоленко обозначил четыре периода понятия «функциональной грамотности». Функциональная грамотность считалась преимуществом для общепринятой грамотности на основном этапе, который длился с конца 1960-х гг. до начала 1970-х гг. Отделение функциональной грамотности от обычной грамотность в середине XX века является следующим этапом. Третий этап начался в 1980 году, когда была установлена связь между функциональной грамотностью и улучшением образования. Последний этап – признание функциональной грамотности в качестве средства эффективной деятельности в изменяющемся мире [1, с.2].

Согласно данным Кембриджского университета, понятие «функциональная грамотность» может быть рассмотрено в соответствии с определенными характеристиками, такие как критическое мышление, цифровая грамотность, способность, коммуникация, сотрудничество, эмоциональное

развитие, социальная ответственность. Каждая характеристика представляет различные жизненные навыки и несёт в себе определённую роль в формировании успешной образовательной среды [2, с.5].

Аспекты функциональной грамотности, такие как индивидуальная неграмотность и обучение взрослых инновациям являются основополагающими принципами активного обучения и его продвижения в образовательной среде [3, с.35].

По утверждению Закауловой Ю., наиболее значительную часть в формирующемся обществе, несомненно, составляют «знающее» население, люди, владеющие различными навыками, несущие с собой лучшее в будущее, выдвигая свои знания и способности как нечто актуальное, значимое [4, с.161]. Функциональная грамотность может быть личной способностью к отношениям с внешним миром, средой. Обучения является основным средством формирования функциональной грамотности.

Функционально грамотный человек способен:

- действовать в согласии с социальными ценностями и интересами;
- самостоятельно делать выбор и принимать решения;
- нести ответственность за принимаемые решения;
- обучаться и готов к обучению на протяжении всей жизни;
- обладать набором способностей, основных и различных областей знаний;
- легко адаптироваться в обществе [5].

Функциональная грамотность делится на две основные части, они интегрированы. Эти две категории связаны между собой. Чтение, информационная, социальная и коммуникационная компоненты являются неотъемлемыми. Необходимо отметить, что грамотность чтения является фундаментальной способностью функциональной грамотности. Читательская грамотность известна как способность читать и понимать учебный материал, является способом получения информации из текста, ее анализа и соотнесения с учебной и практической деятельностью, а также в повседневных жизненных ситуациях. Компоненты функциональной грамотности, которые необходимы в обучении английскому языку представлены на рисунке 1.

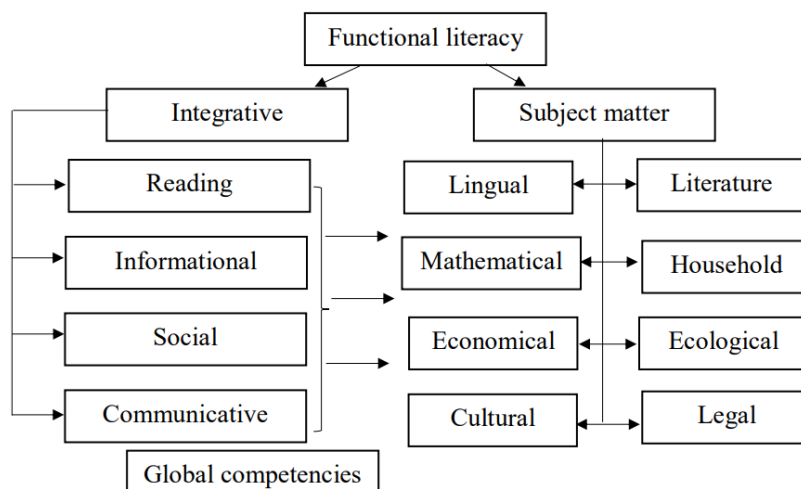

Рисунок 1. Компоненты функциональной грамотности

Целью непрерывного обучения является достижение глобальной компетентности различными способами. Глобальная компетентность характеризуется как способность взглянуть на глобальные и многогранные проблемы с разных точек зрения, понять, что означают различия между людьми, решения и мысли относительно себя и других людей, участие в открытом общении с другими людьми. Для людей разных возрастных категорий изучение английского языка является необходимостью, то есть это есть часть процесса – непрерывного обучения. Если человек сумеет применить набор компонентов функциональной грамотности в процессе обучения языку, в результате он овладевает глобальной компетентностью, что, в свою очередь, дает ему возможность успешно применять полученные знания в области языка.

Несколько форм функциональной грамотности согласуются с существующей концепцией функциональной грамотности и позволяют людям развивать логические способности, концептуальное мышление, отношение к реальному миру, способность решать вопросы.

Цель развития функциональной грамотности состоит в том, чтобы позволить обучающемуся осуществлять разнообразный обмен информацией, например, общаться с одноклассниками, читать этикетки на продуктах питания, интерпретировать указания. Функциональная грамотность обучающегося призвана дать ему возможность получить опыт как в школе, в ВУЗе, так и в жизненной деятельности.

Литература:

1. Ермоленко В. А. Развитие функциональной грамотности обучающегося: теоретический аспект // Электронное научное издание Альманах Пространство и Время образования. – 2015, – Т.8. – Вып.1. - С. 1-10.
2. The Cambridge Life Competencies Framework. Introductory Guide for Teachers and Educational Managers. Cambridge University Press, 2019, – 12 с.
3. Global evaluation of life skills education programmes. Final report. United Nation’s Children’s Fund, New York, 2012, – 150 с
4. Закаулова Ю. Болонский процесс: создание европейского образовательного пространства. Киев, Украина. –2008, – 186 р
5. Тихомирова В. Т., Рябова Е. В., Высочина К. А. Понятие функциональная грамотность на современном этапе развития образования. Педагогические науки/4. Стратегические направления реформирования системы образования. Электронный ресурс: http://www.rusnauka.com/45_VSN_2015/Pedagogica/4_203752.doc.htm
6. Короткова О.Ю. Формирование функциональной грамотности на уроках английского языка. Электронный ресурс: Формирование функциональной грамотности на уроках английского языка (prodlenka.org)

Кдырбаева Н. М., Ишанов П.З.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУҒА ҢНТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Мақала мазмұнында авторлар бастауыш мектеп оқушыларының оқуға ынтасын қалыптастыру мәселелері бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттер мен зерттеулерді талдау нәтижесінде мотив – белгілі бір әрекеттерді орындауға бағыттайтын және мәжбүрлейтін ынталандыру, ал мотивация арқылы адамның сыртқы көріністерде, адамның өзін қоршаған әлемге қатынасында, әр түрлі қызмет түрлерінде көрінетін ішкі психологиялық ерекшеліктері екендігін негіздейді.

Кілт сөздер: бастауыш мектеп, оқушы, оқытушы, ынта, қалыптастыру, оқу-тәрбие үдерісі, тұлға, әдіс-тәсілдер.

Бала туғаннан бастап танымдық қызығушылыққа ие, егер оның дамуында ауытқулар немесе кідірістер болмаса. Баланың ата-анасының дұрыс жұмыс жасауымен ересектер әлеміне қосылуға деген ықыласы танымдық қызығушылықтың танымдық белсенділікке айналуына әкеледі. Егер ата-аналар мен басқа ересектер баланың танымдық қызығушылығын қолдамаса, онда танымдық белсенділік жоғалады. Ересектердің дұрыс танымдық мотивациясы мен тәлімгерлігімен бала танымдық белсенділіктің жоғары деңгейімен өседі, әйтпесе баланың мінез-құлқы девиантты болады.

Біздің елімізде үнемі білім саласы мен білім алушылардың танымдық қабілеттері және оқу сауаттылығын дамытуға барынша көңіл аударып келеді.

Бастауыш мектептің оқу-тәрбие үдерісінде бірлескен іс-әрекет кезеңінің маңыздылығы – баланың сабаққа қызығушылық танытатын жағдайларын жасау. Осы орайда бастауыш сынып оқушыларын оқуға ынталандыру жолдары туралы мәселе өзекті болып қала береді, өйткені әр баланың болашағы мемлекет үшін де, әр ата-ана үшін де маңызды. Мұғалім үнемі жаңашылдыққа дайын болуы керек. Білім сапасына, оны оқытудың әдіс-тәсілдері мен технологиясына жоғары талаптар қойылып, оқушыны нағыз бәсекеге қабілетті тұлға ретінде тәрбиелеу мен білім беру – жаңашыл ұстазға қойылар басты талаптардың бірі болып саналады.

Қазіргі жаңа талаптар оқушыға ғана емес, қазіргі заман мұғаліміне қойылады, мұғалімдер тек «сабақ беруші» ғана емес, баланың оқу ортасын құра алатын ынтасы мен қызығушылығын оята алатын, білімді тиянақты меңгерте алатын маман болуы тиіс [1, б. 19].

Зерттеуші-ғалым А.С.Сандросян оқушылардың оқу іс-әрекетінің құрылымына оқуға деген ынтасын қосады. Ғалымның пікірінше оқу ынтасы – оқу іс-әрекетінің міндеттеріне сәйкес келетін, оқушының іс-әрекетіне басшылық жасайтын және оның мектептегі құндылықтар жүйесіндегі мінез-құлқын анықтайтын мотивтер жиынтығы [2, б. 56].

Мотив пен мотивацияның жалпы түсінігін қарастырайық. Т.В.Скляровтың пікірінше, мотив – белгілі бір әрекеттерді орындауға бағыттайтын және мәжбүрлейтін ынталандыру. Мотивация арқылы автор адамның сыртқы көріністерде, адамның өзін қоршаған әлемге қатынасында, әр түрлі қызмет түрлерінде көрінетін ішкі психологиялық ерекшеліктерін түсінеді [3, б. 36].

Біздің түсінігімізде, мотивация – адамды белсенді әрекетке ынталандыру процесі. Ал оқуға ынталандыру дегеніміз оқу іс-әрекетінің пайдасына дәлелдер мен негіздердің қозғаушы себептері деп түсінеміз. Танымдық іс-әрекетті қалыптастыру үшін 6-7 жас ең жақсы болып табылады. Дәл осы уақытта балалардың психикалық функциялары таңдамалы жұмыс істей бастайды.

Бастауыш сынып оқушылары өздерінің мінез-құлқын басқара алады және маңызды іс-шаралар алдында қалаулардың импульстарын басқара алады. Балаларда белсенді болуға және жаңа білім мен дағдыларды игеруге деген мағыналы ниет бар. Балада мұғалімнің шебер жұмысының арқасында қызығушылық біртіндеп білімге деген қажеттілікке айналады.

Біздің айтарымыз 6 жастан бастап балаларда көрнекі-бейнелі ойлау пайда болады, бұл балаларға іс-әрекеттерді немесе заттарды белгілеу үшін алмастырғыштарды қолдануға мүмкіндік береді. Енді бала түпкі мақсат қойып, оған қол жеткізе алады.

Тапсырманы түсінудің арқасында бала қызығушылыққа бағынбайтын, бірақ қажеттілік болып табылатын, мысалы, еденді сыпыратын қызықсыз тапсырманы орындай алады. Осылайша, үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың іс-әрекеті мағыналы болады. Бұл жаста балада таным әдістері ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынас арқылы жүзеге асырылады, олар ата-аналардың, мұғалімдердің ролін немесе рөлдік ойындарда қолданады. Балалардағы ойын жоспары қиялдың дамуына пропорционалды түрде қиындайды. Енді балалар ойындарға арналған топтарға қосыла алады, әр баланың ролін анықтап, өз қалауы мен сәттілігіне қарамастан ережелерді сақтай алады.

Баланы мектепке қабылдау кезінде оның қажетті білімі мен дағдылары болуы керек: тұрақты ішкі ұстаным, логикалық және дерексіз ойлау, белгілі бір білім қоры. Үлкен мектеп жасына дейінгі балаларға арналған бағдарлама осы көрсеткіштердің барлығын ескереді және мұғалімнің балаға дұрыс көзқарасы осы дағдылардың барлығын дамытуға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларында танымдық мотивацияны дамыту процесінде қоршаған әлем туралы әсерлерді белсенді психикалық өңдеу жүреді: байланыстарды, объектілер мен шындық құбылыстары арасындағы қатынастарды түсіну, идеяларды жүйелеу, қызығушылық пен алғашқы қызығушылық біртіндеп тұрақты тұлғалық қасиетке – танымдық қызығушылыққа айналады, бұл танымдық мотивацияның қалыптасуын көрсетеді.

Бастауыш сынып оқушылары өздерінің мінез-құлқын басқара алады және маңызды іс-шаралар алдында қалаулардың импульстарын басқара алады. Балаларда белсенді болуға және жаңа білім мен дағдыларды игеруге деген мағыналы ниет бар. Балада мұғалімнің шебер жұмысының арқасында қызығушылық біртіндеп білімге деген қажеттілікке айналады. Атап өтетін бір жайт ол оқушылардың оқу әрекеті олар үшін әртүрлі мағынаға ие. Кіші жастағы оқушылар үшін оқу мотивациясының табиғатын және оқудың мәнін ашу мұғалімнің педагогикалық әсер ету әдістері мен құралдарын анықтауда шешуші рөл атқарады.

Мектеп оқушыларының оқуға деген көзқарасын зерттей отырып, Ж.О.Жубаева бұл қатынастың психикалық мәнін ашатын маңызды сәттердің бірі – мектеп оқушыларының оқу әрекетін анықтайтын мотивтер жиынтығы деп тапты. Ол тұлғаның тұрақтылығын қалыптастыру мәселесі, ең алдымен, шығу тегі бойынша әлеуметтік және мазмұны бойынша адамгершілік мінез-құлық мотивтерін қалыптастыру мәселесі деп қорытындылады [4].

С.Д.Шаймуханова және З.С.Кенжебаева өзінің «Қазақстан Республикасында білім беруді жаңғырту: жай-күйі және даму перспективалары» атты оқу құралында «Сеп-түрткілер (мотивация, мотив - қозғау) – оқушыны, белсенді танымдық іс-әрекетке ниеттеуші үдерістер, әдістер, шаралардың жалпы атауы [5. б.175]. Сеп-түрткілер мұғалім мен оқушының бірлескен қызметтерінің арқасында басқарылады» деп сипаттады. Мұғалім тұрғысынан оқушылардың оқуға ынтасының көтерілуіне себеп, түрткі оқытудың қозғаушы күші сипатында, ал оқушы тұрғысынан ол оқып-үйренуге ынталандырушы жағдаяттарды аңдатады. Себеп, түрткілер үдеріс сипатында тұлға қалпы мен қатынастарына өзгеріс ендіретін нақты ниеттер, себептер түрінде іске асып, оқушыны оқуға, әрекетке келуге, қандай да қылықтарды жасауға ойыстырады. Себеп түрткілер ролінде өзара байланысты қажеттер мен мүдделер, ұмтылыстар мен эмоциялар, жанқалау талаптарымен мұраттары қабылданған.

Оқудың себеп түрткілері сыртқы және ішкі болып бөлінеді. Алғашқы түрі педагогтардан, ата-аналардан, сыныптан, жалпы қоғамнан бастау алып, сыбыр сөз, ымишара, талаптар, нұсқаулар, айдау не зорлау күйінде көрінеді. Олар, әдетте, адамға әсер етеді, бірақ олардың әсері көбіне тұлғаның ішкі қарсылықтарына тап болады. Сондықтан олар еш уақытта ізгілік сипатымен көрінбейді. Қажеттісі – оқушының өз қалауымен іске араласуы және нәтижеге ұмтылуы. Себеп түрткілердің ақиқат көзі – адамның өзінде.

Осыдан сыртқы зорлау кейпіндегі оқудағы себеп түрткілеріне аса мән арта бермей, тұлғаның өз жан қалауынан болған оқу себептерін арқау еткен жөн. Атап кететін болсақ бұлар:

- борыш сезімі;
- мұғалім мақтауына сай болу ниеті;
- жазадан қорқу;
- ересектер талабын орындау әдеті;
- танымдық қызығу;
- атақ құмарлық;
- сыныптастардың арасында беделге жету;
- ата-аналарын қуанту ниеті;
- «бес» алу мақсаты;
- марапат, мадаққа ұмтылу.

Аталған себеп түрткілердің бәрі бірлесе әрекетке келеді. Бірақ олардың арасында біреуі жетекші, ал қалғандары – қосалқы қызмет атқарады. Бастауыш сынып оқушыларының оқуға болған болымсыз қатынасы мына сипаттарға ие: себептер жадаулығы мен өріссіздігі, оқу нәтижесіне мүдделі болмау, тек баға үшін оқу, мақсат қоя білмеу, қиыншылықтардан тартыну, оқуға құлықсыздық, мектеп, мұғалімдерге деген жек көрушілік.

Бейтарап қатынас та жоғарыда аталған сипаттағы сеп-түрткілерге жақын, бірақ оқушылардың қабілеттері мен мүмкіндіктері оқудың ұнамды жағдайларымен ұштасса, жақсы нәтижелерге жеткізеді. Мұндай оқушылар типін қабілетті, бірақ еріншек деп атауға болады.

Педагогика ғылымының заңдылығы ол қандай да әрекетке ойыстыру алдынан баланы сол әрекетке қызықтыру, оның бұл әрекетке дайын екенін, бұған қажет күш-қуатының жұмылғанын байқауға тырысу, әрі баланы ол істі өзі орындауға мүмкіндік беру. Демек, осы жағдайда бірінші талап ол оқытушының басты міндеті бұл жұмысты бағдарлап, оған жетекшілік жасау. Осыдан қойылатын екінші талап – бастауыш сынып оқушыларында оқуға деген қызығуды ояту ғана емес, оны белгілі қажеттілікке бағдарлау. Сондықтан біздің айтарымыз, қызығуларды пайдалану негізінде жасалатын және бір қортынды: барша мектеп жүйесінде жүргізілетін үрдістер бала өміріне тікелей қатысты болып, әрдайым оқу әрекеті бастауыш сынып оқушыларына бұрыннан таныс әрі олардың қызығу сезімдеріне қозғау салып, ынта көтеретін оқу материалынан басталуы қажет.

Әдебиеттер:

1. Бараников А. В. Современная школа в новых условиях распределенного образования. М., 2016. 412 с.
2. Сандросян А.С. Изучение психологических особенностей тревожности, проявляющейся в младшем школьном возрасте // Студен. электрон. журнал «СтРИЖ». 2017. № 5(16). С. 56–58.
3. Склярова Т.В., Носкова Н. В. Общая, возрастная и педагогическая психология. Учебник и практикум для академического бакалавриата. – М.: Юрайт, 2019. 236 с.
4. Жубаева Ж.О. (2016). Білім мазмұнын жаңарту жағдайында бастауыш сыныптарда критериилік бағалауды қолдану. Бастауыш мектеп - 11–12, 5–8 Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/>
5. Шаймуханова С.Д., Кенжебаева З.С. Модернизация образования Республики Казахстан: состояние и перспективы развития // Успехи современного естествознания. – 2014. – № 5-1. – С. 174-178.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларын функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың ерекшелігі туралы жете ашылған. Функционалдық сауаттылық дегеніміз - әрбір жеке тұлғаның қоғамдық қызметтерге белсене атсалысуы, қазіргі заман талабына сай, тұлғаның жас ерекшелігіне қарамай ілесіп отыруы, үнемі білім деңгейін дамытып, озық нәтижеге жетуі екендігін турасындағы мәселелер зерделеніп, қарастырылған.

Кілт сөздер: сауаттылық, білім, білік, ынта, бастауыш сынып, сандық сауаттылық.

Білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру - қазіргі кезеңнің басты мәселесі. Функционалдық сауаттылық, кең мағынада, білім беру жүйесінің көп факторлы адамзат қызметімен тікелей байланысты білдіретін жеке тұлғаның әлеуметтік бағдарлануы негізінде жүзеге асады. Қазіргі жаһандану заманында функционалдық сауаттылық әрбір тұлғаның мәдени, әлеуметтік, саяси және экономикалық бөліністерге белсене атсалысуына, сондай-ақ өмір бойы білім алуға деген негізгі міндетке айналуда. Бұл міндет Қазақстанның әлемдік аренаға тікелей енуіне негіз болып табылады. Қазақ елі үшін айрықша мәнге ие бұл стратегиялық міндет жеке тұлғаның өзіндік сапалық міндеттерін, белсенді-шығармашыл тұрғыда ойлауға және кез келген мәселеде оң шешім қабылдай алуға, өмір бойы білім алуға деген ынтасын жетіктіруге негіз болады. Білім беру мекемесінде бұл дағдылар қалыптасады.

Функционалдық сауаттылық дегеніміз - әрбір жеке тұлғаның қоғамдық қызметтерге белсене атсалысуы, қазіргі заман талабына сай, тұлғаның жас ерекшелігіне қарамай ілесіп отыруы, үнемі білім деңгейін дамытып, озық нәтижеге жетуі. Мұндағы негізгі міндет рухани және материалдық құндылықтарға бай дамыған Қазақстан Республикасының азаматын қалыптастыру. Бүгінгі қоғамдағы жаһандану негізінде функционалдық сауаттылық ұғымы өзекті міндетке ие.

Бастауыш сынып оқушыларын функционалдық сауаттылығын қалыптастыру - білім алушылардың жеке дара өзіндік қабілеттерін дамытуға, әрбір тұлғаның әлеуметтік міндеттерді игере алуы, сыртқы ортамен қарым-қатынас орната алуы, білім нәтижесі жоғарғы деңгейге жетуі. Бастауыш сыныптағы сауаттылықты жеке тұлғаның негізгі қабілеті ретінде қарастыратын болсақ, функционалдық сауаттылық сол тұлға бойында қалыптасқан негізгі білім деңгейінен бой көрсетеді.

Ғалым И.А.Мещеряковтың зерттеуі бойынша «Функционалдық сауаттылық - (ағылшын тілінде functional literacy) - дағды мен білімді қамтамасыз ететін жеке тұлғаны дамытуға, жаңа білім алу мен мәдениет жетістіктерін игеруге бағытталған білім нәтижесі, жаңа техниканы қолдануды игеру, кәсіби міндеттерді жетік меңгеру, жанұялық өмірдегі сәтті үйлесімділік құра білу, өмірлік түрлі жағдаяттарды шеше алу» - деп өз анықтамасын ұсынған. Осыдан кейін әрбір тұлғаның функционалдық сауаттылығы ең біріншіден кіші мемлекет, отбасыдан бастау алады. Себебі, бастауыш сыныптағы функционалдық сауаттылықтың басты механизмдерінің бірі ата-аналардың балаларын тәрбиелеуі, білім беруі болып табылады. Әрбір ата-ананың бойында, баланың бойына адами құндылықтарды жақсы мен жаманды ажыратуға, жағымсыз іс - әрекеттерден аулақ болуға тәрбиелейтін, негіз болатын функционалдық сауаттылық болуы керек. Ата-ана балаға кез келген мәселені дұрыс шешуге, ұғынуына себепші, балаға оң бағдар жасай алуы керек. Еңбек етуді дұрыстығын білген бала, нәтижесін де бағалай алады. Осының түп негізінде ата-ана міндеті, сауаттылығы айрықша орын алады. Функционалдық сауаттылық, кең мағынада, білім беру жүйесінің көп факторлы адамзат қызметімен тікелей байланысты білдіретін жеке тұлғаның әлеуметтік бағдарлануы негізінде жүзеге асады. Қазіргі жаһандану заманында функционалдық сауаттылық әрбір тұлғаның мәдени, әлеуметтік, саяси және экономикалық бөліністерге белсене атсалысуына, сондай-ақ өмір бойы білім алуға деген негізгі міндетке айналуда. Бұл міндет Қазақстанның әлемдік аренаға тікелей енуіне негіз болып табылады.

Қазақ елі үшін айрықша мәнге ие бұл стратегиялық міндет жеке тұлғаның өзіндік сапалық міндеттерін, белсенді-шығармашыл тұрғыда ойлауға және кез келген мәселеде оң шешім қабылдай алуға, өмір бойы білім алуға деген ынтасын жетіктіруге негіз болады.

Функционалдық сауаттылық:

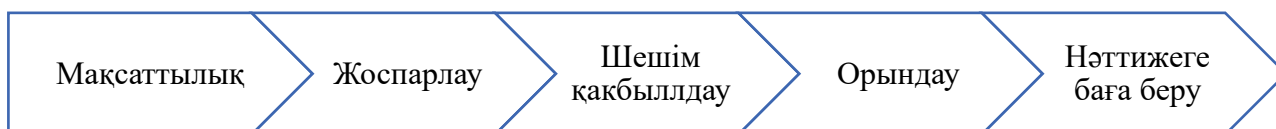
- Білім алушылардың сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау қабілеті;
- Білім алушылардың өмірге бейімделуінің негізгі;

- Білім алушылардың қоғамдық мәдени көркейуі;
- Білім алушылардың білім,білік дағдыларының дамуы;
- Білім алушылардың кез келген проблемалық мәселелерге шешім таба алуы;
- Білім алушылардың жеке,өзіндік қабілеттерін дамытудың негізі.

Жалпы жай сауаттылық дегеніміз бастауыш сынып оқушыларының оқуы, түсіне алуы, қысқа мәтіндерді құра алуы, сондай ақ қарапайым арифметикалық амалдарды орындау қабілеті болып табылады. Ал функционалдық сауаттылық дегеніміз бастауыш сынып оқушыларының сыртқы ортамен жақсы қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті, барынша ортаға тез бейімделе алуы, ерекше қарым-қатынас жасау деңгейі. Сонымен қатар бастауыш сынып оқушыларының танымдық процессінің жоғары көрсеткішін, сондай-ақ білім алушылардың тәжірибелерін білім негізінде қарастырады. Бұл көрсеткіш өмірдің сан қилы бағытындағы мәселелерді шешу негізінде жалпы білімнің қолдану сипатына және білімгерлердің алған нәтижесіне негізделеді. Сол себепті,қоғамдық өмірдегі жалпы іс-әрекет дағдыларын игеру үшін білімгерлердің жалпы құзыреттіліктері қалыптасу керек.

Қоғамдық өмірге шынайы көзқарастағы,жауапкершілікті сезінетін,ойлау деңгейі жоғары,сауатты,танымдық процессі қалыптасқан тұлғаны қалыптастыру - педагогтың, мектептің алдында тұрған басты міндет.

Педагог пен оқушы іс-әрекетінің функционалдық сауаттылығын әртүрлі деңгей арқылы жүзеге асыруға болады. Оны келесі суреттен көре аламыз:

1-сурет. Педагог пен оқушы іс-әрекетінің функционалдық сауаттылығының әртүрлі деңгейі

Жаңаша білім ордасының басты мүмкіндігі бастауыш сынып оқушыларының білім алуға деген қызығушылығын, ынтасын қалыптастыру негізінде,әртүрлі бағыттағы жаңартылған оқу әдістерін,тәсілдерін қолдану. Бұл міндетте - Елбасымыз білім беру сапасын арттыру негізіндегі бастамаға басты назар салуды алға тартып отыр. Бұл бастамалар «Жалпыға ортақ еңбек қоғамына қарай 20 қадам» атты мақаласында жан-жақты баяндалған. Елбасы бастауынан негіз алған «Функционалдық сауаттылық негізі бойынша Ұлттық жоспардың» алар орны айрықша. Оның түп мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының сауаттылығын арттыру негізінде, оңтайлы қызмет ету деңгейіне дағдыландыру. Сондай-ақ, бұл жалпы білім беру жүйесі үлгісінің жан-жақты өзгеруіне себеп болып табылады. Осы мақсатты жүзеге асыру негізінде Қазақстан білім беру сапасы жағынан алдыңғы қатардағы елдер қатарына қосылады.

Білім беру сапасын арттыру негізінде оңтайлы әдіс-тәсілдерді жүйелі пайдалану- заман талабына сай педагогтың басты талабы. Бастауыш сынып оқушысының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру- білім алушының сабақ барысында алған білімін сыныптан басқа жерде, кез келген сәтте оңтайлы қолдана білуіне жағдай жасау. Бұл міндеттер бастауыш сынып оқушысында орындалатын болса , баланың функционалдық сауаттылығы қалыптасады.

Бастауыш сыныптағы сауаттылыққа сондай-ақ оқушылардың пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білім, білік, дағдысын кезкелген жерде, қалаған уақытында ұтымды пайдалана алуы. Осы шарттарды дұрыс орындаса оқушылардың сауаттылығы қалыптасары анық. Осы негізде бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығы келесідей сипатталады:

- ✓ оқу сауаттылығы;
- ✓ жазу сауаттылығы;
- ✓ ғылымға деген сауаттылық;
- ✓ математикаға деген сауаттылығы;
- ✓ өз құқығын жетік білу сауаттылығы;
- ✓ денсаулығын жақсы күтудегі сауаттылық;
- ✓ сандық сауаттылығы.

Педагогтың біліктілігі, шығармашылық пен жаңашылдықты негізге ала отырып сабақ өтуі, заман талабының негізінде туындап отырған мәселе. Үздік деңгейде білім беретін педагогтың білімін, тәрбиесін бойына сіңірген оқушы - қоғамда жауапкершілікті сезінген тұлға болып қалыптасады. Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда білім берудің

маңызы зор. Жан-жақты жеке тұлғаны қалыптастыру барысында, әр сабақта тек оқулықпен ғана шектеліп қоймай озық деңгейде әр баланың жеке даралығына, қабылдау деңгейіне сай жұмыстарды жүргізу керек. Озық инновациялық әдіс-тәсілдердің тиімдісін пайданану кезкелген бастауыш сынып оқушысының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда жоғары нәтиже берері сөзсіз.

Әдебиеттер:

1. Н.Назарбаев. Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы. Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам // Егемен Қазақстан. 10 шілде, 2012.
2. Е.Иманғалиев. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жолдары «Білім беру мекемесі басшыларының анықтамалығы». № 9 (69) 2012 ж. 6-9 б.
3. Құндақова А. Педагогикалық шеберлік негіздері. Оқу құралы. - Алматы: Бастау, 2014.– 216 б.
4. Молдабеков Ж.Ж., Маханбетова А.Ә., Оралбекова А.Ш. Кәсіби шеберлік. –Астана, Фолиант. 2013.

Кенжебаева А.Т., Алиева П.С.

М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қ.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢАРТУ БАҒЫТТАРЫ

Аннотация. Мақалада білім беру мазмұнын жаңарту – білім беру бағдарламасының құрылымы мен мазмұнын, оқыту мен тәрбиелеудің әдістері және жаңартылған білім беру мазмұнын енгізудің нәтижесі ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген, кез келген өмірлік жағдайда функционалдық сауаттылық пен бәсекеге қабілеттілікті көрсете алатын тұлғаның үйлесімді қалыптасуы мен зияткерлік дамуына қолайлы білім беру бағытын қарастырады.

Кілт сөздер: жаңашылдық, білім беру бағдарламасы, ғылым, шығармашылық қабілет.

Білім беру мен оқыту мазмұнының шағын бөлігінде әлеуметтік-экономикалық дамудың, ғылымның, техниканың, мәдениеттің объективті қозғалыстары бар. Тәрбие мен оқытудың мазмұнын меңгеруі кіші тұлғаның ақыл-ой, адамгершілік, эстетикалық, еңбек, дене тәрбиесін қамтамасыз ететін қоғамдық тәртіпке сәйкес келетін табиғат, қоғам, адам және электронды еңбек туралы білімдер жүйесі түсіндіріледі. Мектеп оқушыларының қабілеттерін дамыту, дүниетаным негіздерін қалыптастыру, гуманистік құндылықтар мен шығармашылық ойлауына жағдай жасау.

Бастауыш білім беру жүйесін жаңарту жағдайында балаларды оқыту мен тәрбиелеудің сапалы жаңа, тұлғалық және даму стратегиясы жүзеге асырылуда.

Ең маңызды басымдық – мектеп оқушыларының оқу-тәрбиелік міндеттерін орындау үшін білім мен оқу қабілеттері мен дағдыларын, озат оқуға деген құштарлығы мен қабілетін қалыптастыру, пәндік міндеттерді алдын алу, оқу пәндерін интеграциялау; олардың шет тілін ерте меңгеруін енгізу, ақпараттық және ақпараттық технологияларды меңгеру, компьютермен жұмыс істеу тәжірибесі; баланың жеке тұлғасын қолдау және дамыту, оның физикалық және психикалық денсаулығын қорғау және нығайту басты мәселе.

Мектептің мақсаты мен міндеттерінің бірлігі оның түрлерінің көптүрлілігімен ұштасады: авторлық мектептер, мектеп кешендері, гимназиялар, лицейлер және басқа оқу орындары мектептердің ішкі ұйымдық құрылымы, икемді оқу жоспарларын, бағдарламаларды, оқулықтарды, әртүрлі оқыту мен тәрбиелеудің формалары, әдістері оқушылардың әртүрлі қажеттіліктерімен, олардың дайындық деңгейімен және олардың денсаулық жағдайымен, аймақтың әлеуметтік-экономикалық даму ерекшеліктерімен, оның ұлттық-мәдени тарихи дәстүрлерімен анықталады.

Білім берудің бірінші кезеңінде оқу пәндерінің интеграциялану үрдісі байқалды: жазу-оқу-сөйлеу-грамматиканы дамыту, еңбек-бейнелеу өнері-техникалық шығармашылық-модельдеу, музыка-этика мен эстетика, мәдениет негіздері; ақпараттандыру-компьютерлендіру-еңбекке оқыту-технология, т.б.

Оқыту тілін еркін таңдаудың демократиялық принципі жүзеге асырылуда. Білім беру мазмұны халықаралық және ұлттық ұштастыруды көздейді. Оқу бағдарламалары мен оқулықтардың идеялық, тәрбиелік дәлсіздігі күшейтілді.

Азаматтық тәрбиені қалыптастыруға маңызды орын беріледі. позициясы, әлеуметтік белсенділігі, мектеп оқушыларының қоғам қажеттіліктері мен өз мүдделеріне сәйкес қарқынды,

тиімді, шығармашылық түрлендіретін іс-әрекеттерді жүзеге асырудағы құтқару қабілеті. Ол балалардың өмір бойы білім алуға дайындығын дамытуды, жаңа технологияларды пайдалануды, іс-әрекетте, қарым-қатынас пен ынтымақтастықта тәжірибені қалыптастыруды көздейді

Қазіргі уақытта Қазақстанның жоғарыда сипатталған жаһандық проблемаларға ден қоюы үшін ұлттық деңгейде жұмыстар жүргізілуде. Білім беру бағдарламасындағы ұлттық тәрбиеге, бағалауға, оқулықтар мен оқыту әдістемесіне қатысты өзекті тәрбиелік құндылықтар мен мақсаттар, мектеп оқушыларының жалпы үлгерімін арттыру талаптарын әзірлеу, сонымен қатар жаңашылдық пен көшбасшылықты енгізу, ұлттық тәрбиені қалыптастыру және жүзеге асыру, жеке басын куәландыратын халықаралық тәжірибемен өзара әрекеттесуге дайын.

Кеңейтілген оқу бағдарламасы мен бағалау жүйесін енгізу осы мамандардың қолға алған шараларының бірі екені белгілі болды.

Жаңартылған білім беру мазмұнының негізгі сипаттамалары:

1. Оқу дағдылары (оқылым, айтылым, тыңдалым, жазылым);
2. Ойлау дағдылары (білу, түсіну, қолдану, талдау, салыстыру, бағалау);
3. Шығармашылық ойлау қабілеттері;
4. Логикалық ойлау қабілеті;
5. Алгоритмдік кодтау дағдылары;
6. Сыни тұрғыдан ойлау дағдылары;
7. Проблемалық отбасылық дағдылар;
8. Технологиялық кіріспе;
9. Тілдік дағдылар;
10. Оқушылардың коммуникативті дағдыларын дамыту.

Қазіргі қазақ тілі – мемлекеттік тіл, орыс тілі – қарым-қатынас тілі, ағылшын тілі – әлем мен ғарышты тану тілі. Әр сабақта жаңа жобаларды кешенді түрде қолдану, оқытудың жаңа тиімді жолдарын іздестіру – қазіргі заманның өзекті талабы, оларды ұдайы пайдалану қажет. Оқу парадигмалары өзгерді. Жаңартылған білім беру мазмұны және жаңа көзқарас. Еліміздің білім беру үдерісіне енгізілген жаңартылған білім беру бағдарламасы – болашақ ұрпақ сұранысына сай заманауи бағдарлама.

Спиральды білім беру бағдарламасы Джером Брунердің «Білім беру үдерісінде» талқыланған когнитивтік теорияға негізделген. Оның ойынша, ең күрделі материалдың өзі дұрыс құрылымдалып, берілсе, жас балаларға түсінікті болады. Брунер адамның когнитивті қабілеті шартты түрде бөлінетін үш кезеңнен тұратынын айтады:

- белсенді (еңбек процесінде оқу);
- көрнекілік (суреттер мен бейнелер арқылы оқыту);
- символдық (сөздер мен сандар арқылы оқыту).

Бұл спиральдық білім беру бағдарламасының тұжырымдамасын жасауға әкелді. Брунер еңбегіне негізделген спиральды білім беру бағдарламасының негізгі ерекшеліктері:

- оқушы мектепте оқып жүргенде пәнді немесе тақырыпты бірнеше рет қайталайды;
- әрбір қайталап оқыған сайын тақырыптың немесе пәннің күрделілігі артады;
- жаңа білім бұрынғы біліммен тығыз байланысты және бұрын алынған ақпарат тұрғысынан қарастырылады

«Білім берудің жаңартылған мазмұны – мүлде жаңа бағдарламалар, оқулықтар, стандарттар және кадрлар» (Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Төртінші индустриялық даму жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндігі» атты Қазақстан халқына Жолдауынан Революция»).

Мұғалімдерге қойылатын талаптар: бәсекеге қабілеттілік, жоғары білім сапасы, кәсіби шеберлік, әдістемелік жұмыс жасай білу.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылайтын болсақ, мұғалім – әдістемелік, зерттеушілік, дидактикалық-әдістемелік, әлеуметтік тұлғалық деңгейінің жоғарылығымен ерекшеленетін рухани-адамгершілік, азаматтық жауапты, белсенді, құзыретті, шығармашыл, рефлексияға қабілетті, өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылатын тұлға. , коммуникативті, ақпараттық және басқа құзыреттер. осылай болуы керек деген қорытынды жасауға болады. Бұл бағытта мектеп мұғалімдерінің біліктілігін арттыру басты мақсат болып табылады.

Жаңа бағдарламада ақпараттық мәдениетті қалыптастыруда бастауыш сынып мұғалімінің педагогикалық іс-әрекетінің жетекші әдістері:

- кіші оқушылардың компьютерлік модельдеуін ұйымдастыру;
- жағдаяттарды ойын модельдеуді ұйымдастыру;

- мектеп оқушыларының жобалық іс-әрекетін ұйымдастыру.
- Оқу үрдісін ұйымдастыру формаларының қатарына мыналарды жатқызуға болады:
- білім саласындағы ынтымақтастық;
- шағын топтарда жұмыс істеу; жобалық топтарда жұмыс істеу;
- виртуалды оқу әрекеті;
- әртүрлі ақпарат көздерімен кіші жастағы оқушылардың өзіндік жұмысы.

Оқу-тәрбие процесінде кіші жастағы оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастырудың тиімділігі мұғалімнің тұлғасымен, оның құндылық бағдарларымен, басымдықтарымен қамтамасыз етіледі.

Әдебиеттер:

1. Бабаев С.Б., Оңалбек Ж.К. Жалпы педагогика. – Алматы, 2005.
2. Блум таксономиясын оқу үрдісінде пайдалану әдістемесі. Әдістемелік құрал, - Орал, 2016.
3. Жонтаева Ж. Оқу бағдарламаларының мазмұнын жаңарту / №15.52, 2016.
4. Нурғалиева Г.К. Сравнительная педагогика. - Алматы. 2020.

Кенжебаева А.Т., Алиева П.С.

М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қ.

КІШІ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аннотация. Мақалада қашықтықтан оқыту технологиялары заманауи педагогиканың барлық мүмкіндіктері, оның басты мақсаты жеке тұлғаның шығармашылық мүмкіндіктерін сақтау және дамыту жолдары және педагогикалық практикаға қашықтықтан білім беру технологияларын енгізу пәнаралық білімді және кәсіби-педагогикалық құзыреттердің белгілі бір кәсіби іс-әрекеттерін жетілдіруде педагогтердің белсенділігін арттыру мүмкіндіктері қарастырылады.

Кілт сөздер: оқыту, инновация, интернет, жаңашылдық, технология, білім беру ресурстары, диагностика.

Қашықтан оқыту технологиясы білім берудің орталығында тұрған оқыту жүйесін құруға мүмкіндік береді. Бұл жүйеде мұғалім оқушының еңбегін, оның жеке қызығушылықтары мен сұраныстарын ескереді. Білім беру жүйесінің орталығында оқушы тұратынын ескерсек, білім беру жүйесі тұтастай өзгереді. Мұғалім оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастырады. Қашықтықтан оқыту технологияларын қолдану мұғалімнің ролін де арттырады және өзгертеді. Кейбір авторлар сырттай және қашықтықтан оқытуды араластырмау керек деген ұстанымды ұстанады. Оның басты ерекшелігі қашықтықтан оқытудағы интерактивтіліктің жүйелілігі мен тиімділігін қамтамасыз етеді. Қашықтықтан оқытуда күндізгі бөлімде оқытылатын материал қолданылады. Осыған байланысты қашықтықтан оқыту технологияларын қолдану арқылы жүзеге асырылатын білім беру сапасын бақылауды жүргізу және енгізу мәселесі туындайды.

Қазіргі уақытта қашықтықтан оқыту- оқу үрдісінде педагогикалық ұжымда қашықтықтан және ақпараттық технологиялар мен телекоммуникация құралдарды пайдалан отырып оқыту: Сабақты онлайн режимінде өткізу барысында (бейнеконференция, Интернет арқылы хабарлама алмасу, телефон арқылы сөйлесу), бұл байланыс (электрондық пошта, қорытынды бақылаумен мұғалімнің нұсқауы бойынша оқушының оқулықпен жұмысы) арқылы жүзеге асырылады.

Қашықтықтан оқыту технологиялары жоғары технологиялар санатына жатады. Бұл анықтаманың техникалық негізі бар және ақпараттық құралдар мен технологиялардың қарқынды дамуымен байланысты. Қашықтықтан оқыту технологиясының мәні инновациялық педагогика, оқушыға бағытталған өзін-өзі тәрбиелеу және белсенді іс-әрекет принциптеріне негізделген қашықтықтан оқытудың дидактикалық моделінен туындайды.

Қашықтықтан оқыту бүкіл әлем мен қарым- қатынас жасауға мүмкіндік алады.

Ақпараттық құралдарды пайдалану қашықтықтан оқыту әдісінің негізгі формасы болып табылады.

Олардың мынадай екі құрамдас бөліктері бар:

- оқытуды басқару және ұйымдастыру;
- дербес (дара оқыту).

Қашықтықтан оқыту технологияларын қолдану арқылы оқу процесін ұйымдастырудың негізгі міндеттері:

- оқытуды даралау;
- білім сапасын арттыру білім берудің дәстүрлі түрлерімен аз қамтылған тұлғаларға білім беру қызметтерін көрсету болып табылады.

Білім беру ұйымдарында қашықтықтан оқыту процесін ұйымдастыру және нақты қызмет ету төмендегі іс-әрекеттерді жүзеге асыруға көмектеседі:

- әртүрлі қолдау курстары;
- оқушыларға материалдарды түсіндіру және кеңес беру;
- оқушымен кері байланыс жүргізуге машықтандыру;
- оқушы білімін бақылап отыру.

Білім беру ұйымдарында:

- сайттар, интернет порталдар;
- интернет, спутниктік тедедидар;
- мультимедия кабинеттер;
- электронды шкафтар;
- CD, DVD дискілеріндегі білім беру мазмұны (жеке меншігінде немесе сатып алынған);
- арнайы дайындалған профессорлар, оқытушылар және техникалық қызметкерлер;
- мультимедиялық зертханалар (жергілікті және онлайн);
- желілік сынақ кешендері (Learning Management Systems – LMS), (ОҚБЖ) болуы қашықтықтан оқыту нысанында білім беру процесін ұйымдастырудың қажетті шарты болып табылады.

Әрине мұғалімдер оқушыларға алдын ала ұйымдастырылып, дайын ақпарат берілсе, бағдарламамен қамтамасыз етілмесе, олардың білімі жақсармайды. Ол үшін мұғалімдерді қашықтықтан оқыту біліктілігін арттыруға дайындау қажеттілігі туындайды.

Қашықтықтан оқытудың екі құрамдас бөлігі бар: оқытуды басқару және дербес оқыту. Бұл технология бойынша мұғалімдердің біліктілігін арттыру арқылы ол да, оқушы да өз тарапынан білім, біліктілігін арттыруға машықтанады. Ата-аналардың ақпараттық технологияға деген көзқарастары өзгереді.

Педагогтардың қашықтықтан оқыту біліктілігін арттыру ерекшеліктері:

- оқытудың жалпы құны 50 процентке төмендейді, сонымен қатар экономия жағынан тиімді;
- қазіргі уақытта қажеттілігі;
- жеке оқыту мүмкіншілігі, мотивация;
- ыңғайлы кесте құрастыру;
- интернет арқылы жұмыс жасау;
- коммуникативті дамуы;
- ғылыми жобалар жасай алу мүмкіндіктері.

Әр мұғалім қашықтықтан оқыту жүйесінде шартты - рефлексорлық сыни сапалар қалыптасуы қажет: Олар негізгі екі бөлікке бөлінеді.

Техникалық және дидактикалық (телекоммуникация, аудио жазба, жергілікті және компьютер желілер), дидактика бойынша оқушының өздігінен білім алу бағыты болып басталады.

Қашықтықтан оқыту – бұл педагог пен студенттің кез келген қашықтықтағы интернет ресурстарымен сүйемелдеуімен оқыту формасы, т.б. интернетті пайдалану арқылы белгілі бір қашықтықта жаттығу болып табылады.

Білім беру саласындағы қашықтықтан оқытудың міндеттері:

- бір-бірімен тығыз байланысты болуы. мемлекеттік (республикалық, аймақтық) деңгейде қашықтықтан оқытуға қосу;
- құру кезінде мемлекеттің нормативтік талаптарын сақтау.

Қашықтықтан оқыту оқытушыларына және басқа да мүдделі тараптарға қойылатын бірнеше талаптар бар:

- Педагог сауатты компьютермен жұмыс істей білуі керек.
- Қашықтықтан оқытудың мақсаттары мен міндеттерін білу, оны ақпараттық технологиялар мен коммуникация құралдары негізінде одан әрі дамыту.
- Қашықтықтан оқыту технологияларын жақсы меңгерген оқытушылар құрамы мен студенттерді көрсете білуі керек.
- Оқытушы БАҚ-пен жұмыс істеуде практикалық дағдыларға ие болуы керек.
- Телекоммуникацияларды пайдалануды үйрету, атап айтқанда: тұтынушылар арасында ақпарат алмасу және ақпараттық жүйелердегі ресурстарды пайдалану.

- Оқу жоспарын құрайтын белгілі бір тәртіптегі модульдік курстардың әдістерін жинақтап, курсты ұйымдастыра білуі керек.

- Оқу процесін қашықтықтан оқытуға жан-жақты дайындау, қашықтықтан оқыту процесінде үйлестіру.

Қашықтықтан оқыту әдістерін және қашықтықтан оқыту технологияларын пайдалана отырып, оқу процесін ұйымдастыру құралдарын жіктейміз. Әдістердің жіктелуі әдістердің үш салаға бөлінуін бір уақытта қарастыруға негізделген.

Шартты қамту (фронтальды-үлкен топ, топтық-кіші топ, жеке, студенттер санына бағдарланбаған). Педагогикалық сала субъектілерінің өзара іс-қимыл бағытын сипаттау (бір бағытты, көп бағытты, белсенді, интерактивті). Байланыс құралдарының сипаттамасы - дәстүрлі немесе ақпараттық технологиялар құралдары.

Қашықтықтан оқытудың заманауи интернет-технологиялары келесі құралдар негізінде жасалған:

- веб-сервер;
- веб-беттер мен сайттар;
- электрондық пошта;
- форумдар мен блогтар;
- чат және whatsapp;
- теледидар және бейнеконференция: Zoom, Google Classroom, Mind және т.б.;
- виртуалды сыныптар;
- Wiki-энциклопедиялар және т.б.
- бейнехостинг (Youtube) және ағындық (онлайн хабарлар).

Қашықтықтан оқытудың ерекшеліктері классикалықтармен салыстырғанда келесі жетістіктерге ие:

- адамның үнемі іздену, талпыну қабілеті;
- икемділік (оқу уақыты, орны, көлемі және қозғалысы бойынша);
- жеке оқу бағдарламасын пайдалану, іздену, білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мүмкіндігі;

- Жаңа технологияларды қолдану (ұялы телефон, ноутбук, компьютер және т.б.);
- студенттердің әлеуметтік құқықтарының теңдігі (тұрғылықты жері мен денсаулық жағдайына қарамастан);

- Барлық елдердегі ақпараттық және білім беру ресурстарының шығыстары мен кірістері;
- материалдарды көбейтуде проблемалардың болмауы, оларды таратудың ыңғайлылығы;
- Білім алушылардың өзін-өзі бақылауын қамтамасыз ету.

СІ ұйымдастырудың 3 түрлі формасы бар: онлайн (синхронды) және офлайндық (асинхронды) және вебинардың ең көп таралған үшінші түрі.

Онлайн оқыту – қазіргі уақытта белгілі бір қашықтықтан оқытушының экранын интернет ресурстарын пайдалана отырып қарау арқылы оқытуды ұйымдастырудың бір түрі.

Офлайн оқыту – бұл интернет ресурстары (электрондық пошта) арқылы оқытушы мен білім алушы арасында ақпарат алмасуға мүмкіндік беретін оқыту түрі. Вебинар – бұл Интернет арқылы семинарлар мен тренингтер өткізудің бір түрі.

Қашықтықтан оқытудың жергілікті жүйесі нақты білім беру және жеке қала шеңберінде жұмыс істейді, оның құрамына тек университеттер ғана емес, мектептер, гимназиялар мен колледждер де кіреді. Мұндай жүйе шеңберіндегі жұмыстың бастапқы кезеңінде оқытуды жалғастыру, зияткерлік әлеуетті ұтымды пайдалану, компьютерлік технологиялар принциптерін сәтті жүзеге асыру қажет. Осыған байланысты мектептер мен жоғары оқу орындары оқу процесінде жергілікті және өңірлік желілерді пайдалануы, шығармашылығын таратуы және тәжірибе алмасуы қажет.

Әдебиеттер:

1. Мерсейтова С. Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқу ретінде. -Алматы, 2002.
2. Жазықбаева Ұ. Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды меңгерту жолдары. Оқулық. – Қарағанды, 2016.
3. Курманалина Ш.Х. Совершенствование методической подготовки будущих учителей начальных классов по обучению младших школьников: учебное пособие. -Алматы: Алем, 1999. -160.
4. Жаңаша оқыту жолында // Республикалық ғылыми –әдістемелік журнал. - №5(6). -2016.
5. <https://infourok.ru/ashititan-oitudi-maizi-men-rli-1570111.htmlh>

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУЫН ЖЕТІЛДІРУДІҢ МАҢЫЗЫ

Аннотация. Мақалада балалардың логикалық ойлауын қалыптастырудың мән-мазмұнын зерттеуге бағытталған. Балалардың логикалық ойлау жүйесінің дамуының рөлі, логикалық ойлауды жетілдірудің практикалық жолдары ашылған.

Кілт сөздер: бастауыш сынып оқушыларының дамуы, логика, логикалық ойлау, баланың логикалық ойлау ерекшеліктері.

Бастауыш сынып оқушыларын оқыту-тәрбиелеу мәселесінде пікір мен ойының байланысын көрсететін логикалық ойлауын қалыптастыру мәселесі өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Баланың логикалық ойлау қабілеттерін, қиялын, есін, шығармашылығын дамыту түрлі әдіс-тәсілдермен жүзеге аспақ. Ойлау қабілеті салыстыру, анализ, синтез, абстракция, жалпылау мен нақтылау сияқты операциялары арқылы жүзеге асады.

Логиканың мәні – айнала дүниені тану тарихы, ой қорытындысы, тарихи тәжірибе жемісі болып табылады. Логика өз кезегінде басқа ғылымдармен тығыз байланысты. Себебі, логика – ойдың дұрыс құрылуы туралы ілім болып есептелінеді.

Логикалық ойлау әдістерін меңгермеген адамда сөзі мен ісі және ойын жеткізу арасында алшақтық пен байланыстың әлсіздігі байқалады.

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту әдістемесін қолданудың өзектілігі баланың логикалық ойлауын дұрыс жоспарлаумен тікелей байланысты және оны білім беру мекемелер тәжірибесінде іске асырудың ғылыми әдістемелік негізінің әлсіздігі арасындағы қайшылықтарды шешудің жолдарын іздестіру – біздің зерттеуіміздің өзекті мәселесі.

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту – бұл 6 жастан 10 жасқа дейінгі аралық болып есептелінеді. Себебі, сол кезде логикалық ойлау сатылары күрделене түседі, баланың айналаны тануы бейнелік формаға ауысады.

Логика ұғымының мән-мазмұнына тереңірек үңілсек: а) заттар мен құбылыстың заңдылықтарын; ә) ойлаудың айқындылығын, дәлелділігін, дәйектілігін; б) ойлаудың теориялық бейнесін білдіретін мәні терең ұғым [1].

Сонымен, логика – дұрыс ойлаудың заңдары мен ережелері туралы ғылым. Адам баласының өмірінде дұрыс ойлау маңызды рөл атқарады. Оның ойы дұрыс болуы белгілі бір заңдарға бағынуына байланысты.

Психология ғылымы да ойлау мәселесін зерттейді, алайда психология мінез-құлыққа байланысты дұрыс және бұрыс ойлауды зерттесе, логика тек дұрыс ойлауды ғана зерттейді.

Қазіргі кезде елімізде білім беру стандартында білім берудің мідеттерінің бірі – жас ұрпақтың логикалық ойлауын дамыту болып отыр. Әсіресе балалардың логикалық ойлауын дамытудың өзекті екендігін айтпаса түсінікті болып отыр.

В.Давыдов өз еңбегінде: «оқыту процесіндегі баланың логикалық ойлау қабілетін қалыптастыру өзіндік мақсат емес, ол белсенді тұлғаны қалыптастыру құралдарының бірі» - десе [2], В.Кириллова: «ойлау логикалық заңдылықтар мен формаларға бағынады...» - дейді [3]. Демек, ойлаудың мән-мағынасы өте тереңде жатыр.

Бірқатар психолог ғалымдар: Н.Н.Поспелов, Ю.А.Петров, А.Н.Леонтьев: «логикалық ойлау – логика заңдылықтарын пайдалана отырып, ой-пікірлерді, тұжырымдарды қолдануға негізделген ойлаудың түрі» - дейді. А.В.Запорожец, Л.Н.Венгер, И.С.Якиманскаяның еңбектерінде: «логикалық ойлауды дамыту – барлық ойлау операцияларын арнайы жүйелі түрде қалыптастыру, ойлау белсенділігін, өз беттілігін дамыту» - деп [4] анықтама берілген.

Негізінен баланың ми қыртыстарының жұмысы логикалық жаттығуларды орындау кезінде шындалады. Сол уақытта олардың логикалық ойлау сезімі, қарым-қабілеті дами бастайды. Баланың логикалық ойлау әрекеті олардың күнделікті өмір жағдайына сай түрлі заттарды көріп, ұстап, оларды пайдалану арқылы дамып отырады.

Күнделікті мектепте атқарылатын қарапайым математикалық түсініктерді қалыптастыру, сауат ашу, тіл дамыту, бейнелеу, сурет салу, жапсырма, мүсіндеу, т.б. логикалық түрлі іс-әрекеттер нәтижесінде дамиды. Танымдық іс-әрекеттерде әдіс-тәсілдер арқылы шығармашылық қабілеттерінің

дамуы жүзеге асады. Қоршаған ортамен, айналадағы адамдармен қарым-қатынас орнату арқылы бала біртіндеп тәжірибе жинақтай бастайды.

Ойлау адамның сыртқы ортамен қарым-қатынаста туындап отырады. Баланың ойлауын дамытатын нәрсе ол оның қажеттіліктері болып табылады. Сонымен қатар, ойлау қарама-қайшылықтарға толы процесс, дамуының қозғаушы күші.

Д.Б.Элькониннің пікірінше, балалардың іс-әрекетінің күрделенуіне жалпы ақыл-ой дамуының жетілуі, зейін тұрақтылығы аса зор әсер етеді. Сәби шақта бала бір ойын түрімен 20-30 минут айналысса, есейген шақта, 5-6 жасында ойын ұзақтығын бір жарым сағатқа дейін созып ойнай алады екен. Сонымен қатар, олардың мінез-құлқында ықтиярлық зейін артады. Түйсік, қабылдау, ес арқылы айнала қоршаған ортаның құбылысы жөнінде пікірі қалыптасады. Сондай-ақ, баланың сыртқы орта туралы ұғымы түйсік, қабылдау, елестермен толық ақпарат алу жеткіліксіз болып саналады. Оған қоса ойлау мен ой қорыту, қорытындылар жасау маңызды орын алады.

Ойлаудың психологиялық қырын қарастырсақ, ойлау елеспен, қабылдаумен тығыз байланысты. Қабылдау мен түйсік танымның бірінші баспалдағы. Демек, ойлау сезім мүшелерінің жұмысы арқылы алынған ақпараттарды өңдеу болып табылады. Ойлау тілі шықпаған сәбилерде де жетіле бастайды. Себебі, олар айнала қоршаған ортаны бірінші сигнал жүйесінің қызметі арқылы таниды.

Бастауыш мектепте баланың дамуы оқу-тәрбие процесіне тәуелді. Алайда, логикалық ойлау мәселесіне қатысты тапсырмалардың берілуі, оны балалардың қабылдауы мен игеруі тәрбиешінің шеберлігі мен әдістемелік жұмыстарына да байланысты.

Іс-әрекеттерді атқару барысында зат, құбылыстың мәні, деректі, дерексіз ұғымдарды қабылдап, түсініктерді игереді. Сөздерді де, тілді де меңгеру барысында пікір білдіру, пайымдау, талдау жасай бастайды.

Өз бетімен шешім қабылдау, жауапкершілікті сезіну – жеке тұлға ретінде қалыптасуының алғы шарты. Халықта «ойы саяздың тілі де саяз» деген нақыл сөз бекер айтылмаса керек. Демек, ойлау баланың сөзін, тілін, коммуникативтік құзіреттілігін дамытады. Л.Выготскийдің сөзімен айтқанда: «Қандай да оқыту тиімді болу үшін, ол балаға қолайлы мерзімде болуы тиіс». Демек, баланың ойлау, сөйлеу қабілетін дамыту да оның жас ерекшеліктеріне сай белгілі бір ғылыми жүйемен жүзеге асуы тиіс.

Баланың ұғымы, пікірі, ойының дамуы – оның іскерлік, шығармашылық, қасиеттерінің дамуын қамтиды. Логикалық ойлауды бала санасында жетілдіру – оны ерте есейту емес, керісінше баланың ойлаудың логикалық жетілген бейнелі формаларын игеру болып табылады. Ойлау формасының түрлері: ұғым, пікір, ой қорыту. Ойдың әу бастағы түрі – ұғым болып есептелінеді. Ұғым – бұл зат пен құбылыс жөнінде ой болып табылады. Ал пікір дегеніміз – бір зат туралы мақұлдау немесе оны теріске шығару. Ой қорытындысы – бұл бірнеше пікірлерден жаңа бір пікір шығару тәсілі болып саналады.

Педагогикалық-психологиялық жағынан алғанда адамның балалық шағы – өзін-өзі жеке тұлға ретінде сезініп, ақыл-ой, адамгершілік, т.б. қасиеттерінің қалыптасуының ең маңызды кезеңі болып табылады. Баланың ақыл-ойы, тілі белгілі бір танымдық іс-әрекеттерді игерумен дамып отырады.

Осы тұрғыда логика - ойлаудың ерекшелігі мен заңдылығын қарастырса, психология – тұлғаның жас ерекшеліктерінде жеке қасиеттерінің қалыптасуын зерттейді. Демек, логика ұғым мен пікірдің пайда болуы мен оның жеке тұлғаның қасиеттеріне байланысты ашу кезінде басқа ғылымдардың заңдылықтары мен принциптерін пайдаланады.

Тіл мен ойдың бірлестігі адам қоғамының дамуында алғашқы қауымдық құрылыстан бері үлкен орын алады. Ойлау мен тіл, сөз арқылы адам бірінің ойын пікірін, ниетін білсе, логикалық ойы арқылы іс-әрекетін таныған. Қазақ халқы «Ішімдегінің бәрі тілімде, тілімдегінің бәрі түсімде» деп бекер айтпаса керек. Сонымен қатар, ойдың дамуы нақтылы бір танымдық іс-әрекеттің жетекші рөл атқарғандығынан байқауға болады.

Ойлаумен сөйлеудің тығыз байланысты жүріп отыруы тек адам баласына ғана тән қасиет. Айнала қоршаған ортаның құбылыс пен заттар туралы терең ақпарат алған сайын оның ойы да, ойлау процесі де жетіле түседі. Бала өз ойының қаншалықты терең екендігін берген жауабы мен іс-әрекетінен көруге болады.

Баланың логикалық ойлау қабілеті арқылы сөйлеу тілін дамыту – тәрбиешінің міндеті. Алайда, мектеп жасына дейінгі баланың логикалық ойын дамытуда оның ақыл-ой, адамгершілік, эстетикалық сезімдеріне құрметпен қарап, алғышқы мұралдық ұстанымдарды да қалыптастырған маңызды.

Қазіргі кезде өзекті мәселе де осы, баланың ойлауы мен сөйлеуін дамыту. Өзіндік қасиеттерін қоғам талап-тілегіне сай қалыптастыру болып табылады. Баланы оқыту, үйрету тек ойнай отырып,

кана жүзеге асыру болады. Қызығушылық – барлық талпыныстардың негізі. Ойын барысында тапсырмаларды орындау оның қызуғушылығына тікелей тәуелді болып табылады.

Бастауыш кезеңде баланың қабылдауы біртіндеп, мағынасыздан мағыналыға, мақсаттылыққа көше бастайды. Қабылдаудың дамуы сөйлеудің дамуына негіз болады. Бала қоршаған орта заттары мен құбылыстарының қасиеттерін топтап бөле алады, бір-бірінен ажырата алады.

Сондықтан да, ойлаудың негізгісі – көрнекі-әрекеттік ойлау болып табылады. Көрнекі-әрекеттік ойлау көрнекі ойлаудың күрделенуі, келесі сатысы сөздік ойлау. Ойлаудың негізін бала іс-әрекеттерінің дамуы, қалыптасуы мен дұрыс жетілуінен көруге болады. Баланың ақпаратты, мәліметті игеріп, оны пайдалануы – оның логикалық ойлау іс-әрекеттерін игергендігіне тән болады. Іс-әрекеттер сөзбен, белгілі бір формалы қимылмен жүзеге асады.

Логикалық ойлау баланың дамып, жетіліп, таным әрекетінің өрістеп, кеңеюіне байланысты. Айнала ортаның заттарын жиі көру немесе сирек көруі бойынша жалпы түсінік қалыптасады. Бұл оның өскен сайын өз бетінше пікір айтып, өз бетімен ойлап, өз бетімен шешім қабылдауына әсер етеді.

Бастауышта бала төмендегідей ойлау түрлерін көрсете алады:

1. бала 6 жасында құбылыстың немесе оқиғаның шешімін алдын ала белгілі таныс атаумен бере алады;

2. осы мәселеге сай баланың әрекетінің мәні өзгереді;

3. жағдайға сәйкес ойлаудың да мәні өзгеріп отырады;

4. ойлаудың көрнекілік жолы бала санасының күрделенуіне әсер етеді;

Психологтардың зерттеуі бойынша бала мектепке дейін қандай тілде қарым-қатынасқа түссе, сол тіл бала үшін ана тілі болып қалады.

Балада ең алдымен сөйлеудің дыбыстық қыры дамып жетіледі. Содан соң контекстік сөйлеуге көшеді. Одан кейін сөйлеудің грамматикалық қырын дамытады. Осы кезде бала оқыған мәтінді қайталап айту, мазмұнын айтып беру, көрген оқиғаны достарына ата-анасына түсінікті тілмен айтып жеткізу деңгейі көтеріледі.

Бала ересек адамға тән ауызша сөйлеу машықтарын түгел игереді. Достарымен сөйлескенде ауызша сөйлеуді жетілдіреді. Демек, әңгіме айту, монологты сөйлеу дамиды. Достарымен күнделікті ойнау, уақыт өткізу диалогты сөйлеуді дамытады.

5 жаста бала әңгіме мазмұнын құрастырып, өз тілімен, өз ойымен айтып береді. Дауысты дыбыстарды ең бірінші игереді, содан кейін дауыссыз, қатаң, ұяң, үнді дыбыстарды игеретіндігі байқалады.

6 жасында бала сөйлеудің деңгейі көтеріліп, ана тілінің ерекшеліктеріне сай сөздік қоры дамиды. Бірақ тіл заңдылықтарын сақталмайды. Сөйлеу тілі күнделікті тұрмыстық қарым-қатынаста, ересектермен байланыста дамиды. Ересектердің сөзі оларға үлгі. Сондықтан олар балаларға түсінікті тілмен, дұрыс жауап беруі тиіс.

7 жасында ересектермен қарым-қатынасқа түсе отырып, ситуациялық сөзді меңгереді. Осы кезеңде балаға жұмбақ, ертегі, тақпақ айтызып отырудың маңызы зор.

Логикада басты мәселелердің бірі – пікір. Пікірдің жарыққа шығу түрі-сөйлем. Пікір мен сөйлемнің теңсіздігі мынадай жағдайлармен анықталады: пікір қандай болмаса да, сөйлем хабарлы болады; пікір термин немесе сөйлем түрінде болады.

Сонымен, логикалық ойлау – күрделі, әртүрлі мәні бар процесс. Мектеп жасына дейінгі баланың дамуында жақсы жетістіктерге жетудің бірден-бір жолы – баланың ерте жастан логикалық ойлауын, оқиғаны талдай білуін, ұғымды салыстыра білуін, мәніне қарай топтастыра білуін, ой қорытып, қорытынды шығаруын дамыту болып табылады.

Себебі, бұл баланың ойша пайымдау, заңдылықтар мен ережелерге сай дұрыс ойлауын қалыптастырудың негізі. Баланың ойша пайымдау, тапсырмалардың шешілу жолдарын таба білу қабілетін дамыту – логикалық ойлауын жетілдіруде басты рөл атқарады.

Баланың логикалық ойлауын жас кезеңдеріне сай зерттеу қажеттігі және оның ғылыми негізделген түсініктерінің қалыптасуы 19 ғасырдың ортасынан бастау алады. Осы кезеңде баланың сезім мүшелерінің физиологиясы бағытында тәжірибелік зерттеулер қарқынды жүре бастады.

Бірнеше бағытта жүргізілген зерттеулер ішінде Ж.Пиженің бала интеллектісін, яғни зияткерлігінің қалыптасу кезеңдері туралы ғылыми зерттеу жұмысын айтуға болады. Ғалым зерттеуінде бала зияткерлігінің сенсомоторлы дамуы операциялауға дейінгі ойлау, нақты, формальды операциялар кезеңдерін нақтылап берген.

Баланың психикалық дамуы оның зияткерлігінде, әлеуметтік қатынасында жаңа өзгерістермен байланысты. Сонымен қатар, бұл таным процесінің күрделенуімен де байланысты.

Я.Л.Коломинскийдің зерттеуі бойынша төрт және бес жаста бала достарымен қарым-қатынасы орната алса, онда ол ортамен әлеуметтік қатынасқа түсуге дайын деген байлам жасауға болады делінеді. Сол кезеңде бала достық, оның мәні жоғары екендігін, сезімі мен сенімін білдіру тұрғысынан ой-пікір қалыптастыра бастайды.

Осы жаста бала өз құрбыларымен достық қарым-қатынасын ұзақ уақытқа соза алады. Бұл шақта баланың эмоционалды қатынастары айқын көрінеді.

Осы кезеңде «өзіне-өзі сұрақ қою» рефлексиясы көрінеді. Танымдық белсенділігі, себеп-салдарлық байланыс пен тәуелділік орната бастайды. Бәрімізге анық заттың аты, ол қайдан пайда болады, құбылыстардың пайда болуы, оның себебі, қажеттігі туралы сансыз сұрақтары пайда болады. Баланың біліуге деген талпынысы мен логикалық ойлауының сан қырлы жақтары ашыла бастайды.

Балада ойлау нәтижесінде «не үшін?», «неге?», «не себепті?», «қалайша?», «неліктен?», т.б. сұрақтар пайда болады. Логикалық ойлауында қиялы басым болады, өзінің түсінігі мен пайымы бойынша ой қорыту, пікір білдіру орын алады, өз қиялындағыдай жағдаяттың себеп-салдарын, шешімін табады.

Бастауышта балада тың дүниені тануға, жаңа затты таныпбіліуге деген құлшынысы, қызығушылығы өте жоғары болады. Сондықтан логикалық тапсырмаларды ойын түрінде «жеңілден-ауырға» принципімен бастаған жөн.

Бастауыш сыныпта баланың логикалық ойлауын дамыту жұмыстарының мақсат, міндеттері үнемі күн тәртібінен түспек емес. Логикалық ойлау ақыл-ой дамуының тиімділігін анықтайды. Осыған орай баланың логикалық ойлауын дамыту және оның үйлесімді дамуы үшін баланың ақыл-ой белсенділігінің тапшылығы жағдайында осы мәселені шешу үшін заманауи әдістемелердің ықпалын анықтайтын зерттеулер қажет.

Әдебиеттер:

1. Мирза Н.В. Мектепке дейінгі балалардың қарапайым математикалық түсініктерін қалыптастыру: оқу құралы. - Алматы: Отан, 2020. – 376 б.

2. Абашина, В. В. Теория и технология развития математических представлений у детей дошкольного возраста. Учебно-методическое. - Сургут: Сургутский государственный педагогический университет, 2016. -118 с

3. Диагностика уровня компетентностного развития детей дошкольного возраста с помощью системы индикаторов.-Шымкент:Шихула и К, 2016. - 104с.

4. Пустовалова, Н.И.Теория и методика обучения элементарной математика детей дошкольного возраста.-Петропавловск:СКГУ им.М.Козыбаева,2012.-261 с.

Кенжебаева А.Т., Қашқынбаева З.Қ.

М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қ.

АСЫҚ ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР ТУРАЛЫ ТҮСІНІКТЕРІН ДАМУ

Аннотация. Мақалада асық ойыны баланың ойлау қабілеті мен сөйлеу тілін, қимылын дамытатын, денесін шынықтырып, ағза жұмысын, көз көруі, қан айналысы мен тыныс алу мүшелерінің жұмысын жақсартуға ықпал ететін ойын түрі қарастырылады.

Кілт сөздер: асық ойыны, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, дене қимылы, шынықтыру.

Баланы тәрбиелеу бағытында ұлттық құндылықтарымызды қолданудың маңызы зор. Ұлттық құндылықтарымыздың қатарына ана тілі, дін, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, өнер, ойындар, т.б. кіретін болса, оның ішінде ұлттық ойындардың алатын орны ерекше. Ұлттық ойындар ұлттық мінез-құлық, тәлім-тәрбие, өсиет-өнегеге толы болатыны анық. Демек, қай халықта болмасын бала ата-анасынан жастайынан ұлттық ойындармен сусындап өскендігі абзал.

Қазақ халқының мәдени құндылықтарына ұлттық салт-дәстүр, әдет-ғұрыптар, ойындар, т.б. жатады. Солардың бірі ұлттық ойындарымыздың құралы – асық. Асық халықтың ұғымындағы қасиетті, қастерлі жануардан алынатын сүйек. Қазақ халқы мал шаруашылығын жетік білген. Төрт түлік малды қорек, көлік және етін, жүнін шикізат ретінде тиімді пайдаланған. Ауыз әдебиеті мен наным-түсініктердің басым бөлігі малмен тығыз байланысты. Мақал-мәтелдер, өлеңдер, жылдар, ертегілер, т.б. малға байланысты айтылған.

Асық ойыны ежелден келе жатқан қазақ халқының ата-бабаларынан қалған ұлттық көне мұра ретіндегі адамдарды бауырмашылыққа, ептілікке, ұжымдыққа біріктіретін бренд ойындарының бірі болып табылады. Бұл ойын баланы жүйке жүйелерін шыңдап, оны шыдамдылық, дәлдік, мергендік, шымырлыққа тәрбиелеу құралы. Асық - жас баладан бастап ересек адамдар ойнайтын ойындарда қолданылған.

Қазақстан Республикасының Спорт және дене шынықтыру агенттігінің және Ұлттық спорт түрлері Қауымдастығымен бекітілген «Асық ойынының ережесі» бар.

Баланың ойлау қабілеті мен сөйлеу тілін, қимылын дамытатын, денесін шынықтырып, ағза жұмысын, көз көруі, қан айналысы мен тыныс алу мүшелерінің жұмысын жақсартуға ықпал ететін ойын түрі.

Асық жайында қазақ халқы қасиетті қадірлі ұғым ретінде ой қалыптастырған. Асықты жай малдың сүйегі деп қарамаған. Асық – малдың санының орта тұсында орналасқан асық жіліктен алынады.

Асық ойынына үй жануарларымен қатар түз тағылары, арқар, еліктің де асығын қолданған. Түйе асығы – бунасын, жылқы асығы – қидасап, сиыр асығы – топай, қой-ешкінің асығы – кеней, киік асығы – кигат, арқар асығы – қоңқар, қасқыр асығы – бунақ деп аталады.

Асық ойындары: далалық немесе алаң ойындары және үй ішілік немесе тақта ойындары деп 2-ге бөлінеді. Далалық немесе алаң ойындарына: арқаласпақ, алты атар, омпа, кетсін бір, шыр, бәйге, алшы, бес табан, көтеріспек (атбақыл), т.б. жатады. Үй ішілік немесе тақта ойындарына: хан немесе ханталапай, хан ату, құлжа ату, құмар, қақпақыл, қаржу, сасыр, төрт асық, бес тас, бес асық, иіркеміл, т.б. жатады.

Асықтың түрлері: сақа – үлкен, шымыр еркек қой, серке, қошқар, текеден алынатын сүйек; жабай – ірі асық; қолқар – арқардың асығы; ешкімер – ешкінің асығы; кеней – қарапайым асық; қорғашбай сақа, құлжа сақа, толай, шүкей, т.б. Асықтың алшы, тәйке, бүге, шіге, тұрық, омы, сомпы, табан, оңқай, солақай сияқты жерге түскенде қалпының аттары бар.

Асық ойынында қолданылатын құралдар: көн киіз, тақта.

Асық ойынында қолданылатын әдістер: иіру, шиыру, лақтыру, дәлдеу.

Асық ойыны – қаза халқында ерекше кең тараған көшпелі этномәдени орта тудырған төл тума өнер ретіндегі ұлттық ойын түрі болып табылады. Ойынның негізгі объектісі де құралы да асық болып саналады.

Асық қазақ халқында:

1. Қадірлі сүйек.
2. Балалардың ойыншығы болған.

Қазақ халқының бата-тілегінде асықты қолдану:

1. Асығың алшысынан түссін.
2. Алтын асықтай ұл берсін.

Мақалдарда қолдану:

1. Қой асығы деменіз, қолға жақса сақа тұт, жасы кіші деменіз, ақылы асса аға тұт.
2. Алты жыл аш болсаң да, асық мүжіме.

Ырым-тыйымдарда қолдану:

- келіннің аяғы ауырлап, босануға таяғанда, енесі не атасы ырымдап асық жинаған. Бұл атаның келінге сездірмей ұл болса екен және келін аман-есен босанып, тіл-көзден аман болсын деген тілеуі;

- ұл баланың бесігіне көкжалдың асығын тағудың мәні – бала айбат, қайсар болсын дегені;
- қыз баланың бесігіне еліктің асығын тағудың мәнісі – қыз сұлу, көрікті болсын дегені.

Асық ойыны барысында: дене қимылында жүгіру, жүру, иілу, секіру, көздеу, иіру, сияқты қол моторикасын дамытады. «Асық – үлкен халықтық тәрбие» деп баға берген Бауыржан Момышұлы.

Қазақстан Республикасының Тәуелсіздігінің 20 жылдығына бірнеше авторлар тобы (Нұрлан Әбішев, Нұрлан Әділхан, Қуаныш Мәтенов) 8500 асықтан тұратын «Еуразия» атты ақбозат мүсінін тарту еткен.

Ата-бабаларымыздан өткен ғасырлардан қалған мынайдай асық туралы өлең жолдары бар.

Шеки алып қолыма,
Асық ойнап ләй-ләй
Мұнша бала таңқалып,
Тұрсақ ойнап ләй-ләй.
Кешке дейін асықты
Ойнап едік ләй-ләй.

Қызығына ойынның,
Тоймап едік ләй-ләй.
Осы асықпен жетілген,
Батырларым ләй-ләй.
Бұл асықты ойнаған
Ақындарым ләй-ләй.

Қазіргі кезде балалардың арасында ұялы телефонға телміру, ойын автоматтарына құмар болу нәтижесінде көптеген қайғылы оқиғалардың орын алуы мен балалардың жүйке жүйесінің өзгеріске түсу қаупі жоғарылағандығын дәлелдеп дәрігерлер мен ғалымдар дабыл қағуда. Ақпараттар ағыны толассыз ағылған мына заманда ғаламтордың пайдалы жағымен қатар зиянды жағы да бар екендігін мойындаймыз. Ғаламтордағы атыс-шабысқа толы ойындар, әсіресе қаражат жұмсап ақша төлеп ойнайтын ойындар, баланың қызуқандылыққа (агрессивті болуға) салынуына, қылмыстық істерге итермелейтін бірден бір жол.

Демек, ата-бабамыздан мұра болып келе жатқан ұлттық ойындарды, оның ішіндегі асық ойынының пайдасы мол ұлттық бренд, ұлттық қазына, құндылық ретінде тануға дәлелдің сан қырлы екендігін мойындауымыз керек. Заманауи ойындармен салыстырғанда асық ойыны ешқандай қаражат жұмсамайтын, ғаламтор мен ойын автоматтарын қажет етпейтін, далада да, үй ішінде де ойнауға болатын қызықты ойын.

Қазақ халқының ұлттық құндылықтарын дәріштеу мақсатында асықты ойын құралына айналдырып, асық ойынын ұлттық брендке айналдыру бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып табылады. Әр халық өз дәстүрі, тарихы, тілі мен өнері, мәдениеті арқылы тарихын қалыптастырады. Мысалы жапон елі балаларға жастайынан өз құндылықтары мен дәстүрлеріне қатысты сабақ жүргізеді. Бұл тәжірибені неге біз қолданбасқа.

Әдебиеттер:

1. Ұ.Ұ.Үмітқалиев. Асық баланың ойыны емес – бабаның мұрасы // Қазақстанның тарихи-мәдени мұраларының өзекті мәселелері: өткені, бүгіні мен болашағы: тарих ғыл. докторы, профессоры Мадияр Елеуовтың 70 жылдық мерейтойына арналған халықар. ғыл.-тәж. конф. матер. (Алматы, 6 мамыр 2016 ж.). / Жауапты ред. А.Б. Қалыш. Алматы: Қазақ университеті, 2016. I-бөлім. 111–116-бб.
2. Т.Асқартегі. Асық – мергендікке тәрбиелейді//Азия тарнзит. – 2004. №6.
3. Г.Т.Ерғожина Ұлттық ойындардың білімділік, тәрбиелік рөлі мен мәні // Қазақстан-Заман. 2012. 22 наурыз. № 13. – 16 б.
4. Соқыртеке: Ауыз әдебиетіндегі балалар ойындарының үлгілері. Құрастырған Ш.Ыбыраев. - Алматы: Өнер, 1990. 176 б.
5. Е.Сағындықов Қазақтың ұлттық ойындары. Алматы: Рауан, 1991.-176 б.
6. http://almaty.ws/blog/tvorenje_evrazija/2011-11-27-241
7. <http://collegu.ucoz.ru/publ/59-1-0-10315>
8. <https://adyrna.kz/post/25568>

Кленюшина А.Л.

**КГУ «Общеобразовательная школа имени Жамбыла» Осакаровского района
Карагандинской области
Аубакирова К.Ф.**

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. В статье рассматриваются особенности применения интерактивных методов в начальной школе. Проанализированы определения понятий «интерактивные методы», «интерактивное обучение» в педагогической литературе. Представлены признаки интерактивного взаимодействия.

Ключевые слова: интерактивные методы, интерактивное обучение, начальная школа, интерактивное взаимодействие, младшие школьники.

Интерактивные методы образованы на прямом взаимодействии обучающихся с учебной средой. Учебное окружение, или учебная среда, выдается как действительность, в которой ученик замечает для себя зону изучаемого опыта, причем речь идет не просто о включении его эмпирических наблюдений, актуальных впечатлений ученика в качестве основного материала или иллюстративного дополнения. Опыт обучающегося – это главный активатор учебного знания [1].

Интерактивный метод – взаимная, соединенная между собой дело преподавателя и обучающегося, активизирующая согласованность всех участников процесса обучения, для общего решения вопросов, моделирования обстоятельств, сотрудничества и достижения назначенных педагогических целей [2].

Интерактивный метод – это определенная форма организации познавательной деятельности учащихся, посредством совместной их деятельности. Главная роль отводится развитию навыков взаимодействия, общения, обмену информацией, совместному решению проблем, развитию и осуществлению социального опыта, моделированию ситуаций, оцениванию собственных действий наряду с оценкой действий других, постановка и развитие навыков делового сотрудничества [3].

Интерактивный метод обучения позволяет обеспечить переход к качественно новому уровню педагогической деятельности, оптимизировать педагогический процесс, расширить спектр использования дидактической, информационной, методической и технологической базы [4].

Интерактивное обучение - диалоговое обучение, в ходе которого осуществляется взаимодействие, как между обучающимся и педагогом, так и между обучающимися [5].

Основной целью интерактивных методов является активное вовлечение каждого из учеников в образовательный и исследовательский процессы, а также создание комфортных условий обучения, при которых обучающийся чувствует свою успешность, свою интеллектуальную состоятельность, что делает сам процесс обучения более продуктивным [1].

Задачи интерактивных методов обучения представлены в таблице 1.

Таблица 1. Задачи интерактивных методов обучения

№	Задачи
1	пробуждение у обучающихся интереса;
2	эффективное усвоение учебного материала;
3	самостоятельный поиск студентами путей и вариантов решения поставленной учебной задачи;
4	установление взаимодействия между студентами, обучение работать в команде, проявлять терпимость к любой точке зрения, уважать право каждого на свободу слова, уважать его достоинства;
5	формирование мнения у обучающихся;
6	формирование жизненных навыков.

Особенностью интерактивного метода является «свобода мысли и слова». Учащиеся имеют возможность высказываться и рефлексировать по поводу того, что они знают и думают. Основные признаки интерактивного взаимодействия представлены в таблице 2.

Таблица 2. Признаки интерактивного взаимодействия

Признаки	Описание
Мнение	Все учащиеся имеют право высказывать свою личную точку зрения, касающуюся рассматриваемой темы.
Диалог	Здесь проявляется способность учащихся и учителя к взаимному уважению. Участники учебного процесса должны слушать и слышать друг друга, относиться друг к другу внимательно, оказывать друг другу помощь в формировании решения проблемы.
Мышление	Основной задачей учителя является не трансляция уже готового знания в сознание учеников, а организация их самостоятельной познавательной деятельности.
Смысл	Выражение своего собственного отношения к поставленным предметам и явлениям.
Свобода выбора	Условия для индивидуального выбора учащегося.
Рефлексия	Объективная самооценка результатов взаимодействия.

Следовательно, по сравнению с традиционными методами обучения, основной задачей учителя при интерактивном обучении становится создание условий для взаимодействия учеников.

Принципы интерактивного взаимодействия представлены в таблице 3.

Таблица 3. Принципы интерактивного взаимодействия

№	Принципы
1	взаимное общение с целью принятия и продуцирования информации, одинаково интересной для всех участников, в ситуации, важной для всех;
2	совместная деятельность, характеризующаяся взаимосвязью трех объектов: производителя информации, получателя информации и ситуативного контекста;
3	изменение традиционной роли педагога в учебном процессе, переход к демократическому стилю общения;
4	рефлексивность обучения, сознательное и критическое осмысление действия, его мотивов, качества и результатов, как со стороны педагога, так и учащихся.

Благодаря демократическому стилю проведения учебного процесса, ученики чувствуют свободу самовыражения, что в свою очередь, позволяет им принимать взвешенные, тщательно продуманные решения.

Преимущество интерактивного обучения заключается также и в том, что данная практика преподавания снимает и сводит на нет следующие факторы риска:

- стрессовую педагогическую практику;
- интенсификацию учебного процесса;
- несоответствие методик, форм и технологий обучения возрастным и функциональным возможностям обучающихся [5].

Сравним традиционный и интерактивный подходы.

Традиционное обучение ставит перед собой цель: передача учащимся и усвоение ими как можно большего объема знаний.

Педагог транслирует уже осмысленную и дифференцированную им самим информацию, определяет навыки, которые необходимо, с его точки зрения, выработать у учащихся.

Задача обучающихся – как можно более полно и точно воспроизвести знания, созданные другими.

Полученные в процессе такого обучения знания носят энциклопедичный характер, представляют собой определенный объем информации по различным учебным предметам, который в сознании учащегося существует в виде тематических блоков, не всегда имеющих смысловые связи.

Многие педагоги сталкиваются с проблемой невозможности связать содержание своего предмета со знаниями учащихся в других учебных предметах.

И тогда возникает сомнение в том, насколько глубоко произошло осознание учащимися учебного материала.

Достаточно сложно развеять данное сомнение, прежде всего потому, что в качестве обратной связи от учащегося к педагогу также выступает процесс воспроизведения учебного материала [5].

В ходе интерактивного взаимодействия происходит активизация познавательной деятельности обучающихся, повышение их самостоятельности и инициативности.

В контексте интерактивного обучения знания приобретают иные формы.

С одной стороны, они представляют собой определенную информацию об окружающем мире. Особенностью этой информации является то, что учащийся получает ее не в виде уже готовой системы от педагога, а в процессе собственной активности.

Педагог должен создавать ситуации, в которых обучающийся активен, в которых он спрашивает, действует. В подобных ситуациях он совместно с другими приобретает способности, позволяющие преобразовывать в знание то, что изначально составляло проблему или препятствие.

С другой стороны, учащийся в процессе взаимодействия на занятии с другими учащимися, педагогом овладевает системой испытанных (апробированных) способов деятельности по отношению к себе, социуму, миру вообще, усваивает различные механизмы поиска знаний.

Поэтому знания, полученные учащимся, являются одновременно и инструментом для самостоятельного их добывания.

Таким образом, интерактивное обучение повышает мотивацию участников в решении обсуждаемых проблем, что дает эмоциональный толчок к последующей поисковой активности участников, побуждает их к конкретным действиям.

Не может не впечатлять, что в интерактивном обучении каждый успешен, каждый вносит свой вклад в общий результат групповой работы, процесс обучения становится более осмысленным и увлекательным.

Литература:

1. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий в 2-х томах. – М.: Народное образование, 2016. – Т.1. – 816 с.
2. Поляков С.Д. В поисках педагогической инновации. – М.: Дрофа, 2013.
3. Воронин А.С. Словарь терминов по общей и социальной педагогике. – Екатеринбург: ЕГПУ, 2016.
4. Джуринский А.Н. Развитие образования в современном мире. – М.: Дрофа, 2018.
5. Загайнова Е.А. Методы интерактивного обучения учащихся // Международный научный журнал «Инновационная наука». – 2016. – С. 222-224.

Кожаметова Б.У., Молчанова Е.Н.
КГУ «ОШ №23» г. Караганда

ОНЛАЙН ИГРА КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ ОБУЧЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. Статья посвящена использованию на уроках в начальной школе обучающих онлайн игр для повышения мотивации младших школьников. Авторы дают характеристику различным видам компьютерных игр. Делается вывод о выборе лучшего вида компьютерных игр с целью повышения качества обучения.

Ключевые слова: онлайн игра, младшие школьники, мотивация, повышение качества обучения.

Отсутствие мотивации к учебе или же интереса к обучению является актуальной и важнейшей проблемой не только в школах, но и в высших учебных заведениях. Ведь мотивация- это обязательный элемент любой деятельности. И отсутствие этой же мотивации отражается на успеваемости и на качестве знаний. Соответственно, если одному ученику интересно на уроке, другому - скучно, один хочет учиться, а другой – пассивен. В результате чего, ученик часто бывает рассеянным, незаинтересованным, интеллектуально пассивным и с плохой успеваемостью.

Мотивация- как сложный процесс имеет несколько общеизвестных механизмов, основой которого является –эффективность. То есть, любая деятельность проходит тем более эффективно, тем более она мотивирована.

Мотивация - формирующаяся в ходе самой учебной деятельности, так же является психологическим аспектом человеческой деятельности. То есть, в обучении мотивация выражается в принятии учеником целей и задач обучения как лично для него значимых и необходимых. Мотивация может быть положительной, так и отрицательной. Например, если ученик проявляет желание учиться, и как можно лучше выполнять учебную деятельность - значит, у него положительная мотивация, выражающаяся в направленности и заинтересованности к обучению. А другой наоборот всеми силами избегает учебы и пассивен в школьных занятиях, то это отрицательный тип мотивации.

Также сильнодействующим аспектом человеческой деятельности является интерес. Интерес можно рассматривать как положительное оценочное отношение субъекта к его деятельности. Интерес есть желание, потребность познавательного характера. Интерес связан с духовным (потребность в познании и эстетическом возбуждении), социальным (потребность в работе, общении, социальных услугах) и материальным (потребность в одежде, пище, крове). А познавательный интерес – эта стадия, где ребенок проявляет самостоятельность в решении и познании проблемных вопросов, ситуации, стремясь проникнуть в сущность явления. Существует несколько компонентов формирования познавательного интереса:

-Эмоциональный компонент, который характеризуется положительным отношением к процессу деятельности;

-Интеллектуальный компонент, являющийся результатом развития эмпирических способностей(анализ, синтез, сравнение и т.д.).

В обучении действует множество интересов. «Весь вопрос в том,- писал Л.С. Выготский,- насколько интерес направлен по линии самого изучаемого предмета, а не связан с посторонним для него влиянием наград, наказаний, страха, желания угодить и т.п. Таким образом, правило заключается в том, чтобы не только вызвать интерес, но чтобы интерес был, как должно направлен.

Есть всеизвестный педагогический закон, где говорится, что прежде чем призвать ребенка к какой-либо деятельности, заинтересуй его ею, позаботься о том, чтобы обнаружить, что он готов к этой деятельности, что у него есть все силы, необходимые для нее, и что ребенок будет действовать сам, преподавателю же остается только руководить и направлять его деятельность. Начальный школьный возраст- первостепенный период, где у ученика появляются основы для умения учиться. Ученики младших школьных возрастов очень любознательны, любопытны, проявляют познавательный интерес ко всему. И поэтому, именно на этом этапе важно направить их интерес в нужное русло, удержать их интерес к учению, повысить мотивацию к учебному процессу и находить более новые и эффективные способы привлечения их внимания.

Сегодня педагоги активно используют уровневые задания по технологии трехмерного обучения, модульной технологии обучения, элементы технологии критического мышления, информационно-коммуникативные технологии. Чтобы привлечь внимание ребенка к учебным урокам в начальной школе педагоги часто используют игровые технологии. *Игрой нельзя заменить занятия, но она сможет стать отличным дополнением.* Ведь она формирует интерес к учебному процессу, к изучаемым предметам, обеспечивает доступность изучения программного материала, активизирует мыслительную деятельность. Игра является самостоятельной дидактической категорией как форма и метод обучения в образовательном процессе. Игра также может быть использована как взаимосвязанная технология взаимодействия учителя и ученика. А игровые технологии - дидактические системы, предполагающие использование различных игр, направленных на решение учебных задач.

В век цифровой и игровой эволюции планшеты, экраны и компьютеры уже уверенно пришли в школы даже маленьких городов. И в последние годы растет понимание того, что старый традиционный формат обучения не поддерживает эмоциональные, умственные и социальные нужды нового поколения. Ведь, сегодняшние дети больше не те люди, для которых была разработана наша образовательная система. Сегодняшние дети представляют собой сетевое поколение и к их обучению нужно применять более новые цифровые методы. Один из таких методов являются –онлайн игры.

В наши дни онлайн игры являются важным элементом досуга большинства детей. Эти же игры эффективны для повышения интереса и знаний учащихся. Игры развивают мыслительные способности, творческие подходы, коммуникативные навыки. И именно эти цифровые технологии, то есть онлайн игры развивают у детей мультимодальные навыки грамотности, которые так необходимы в получении знаний. Также онлайн игры начали получать широкое признание как эффективный способ создания социально интерактивной и цифровой развитой учебной среды. Исследования показывают, что онлайн игры своего рода как «умственная тренировка», а всевозможные структуры действий, встроенные в этих играх, развивают у детей когнитивные навыки.

Есть 3 самые важные особенности игр, которые делают их эффективным методом обучения: мотивирующая, когнитивная, социокультурная. Всеми этими особенностями они преобладают над другими методами обучения. И на сегодняшний день педагоги используют возможности этих игр, чтобы лучше и интереснее проиллюстрировать свои предметы, создать необходимые учебные навыки учеников.

Точно так же, как разные продукты питания снабжают наш организм разными витаминами, электронные игры разных жанров имеют свой эффект. С двухлетнего возраста детей можно приучать к компьютерным играм с элементом вероятности. Они могут различать игрушки по мотивам любимых сказок и мультфильмов. Такие игры позволяют быстро познакомиться с окружающей средой, а также решить логические задачки. Таким образом, вместе развивается настроение, память и новые знания. Дети довольны, диалоги с их персонажами отвечают на их вопросы, поэтому развиваются современные игры. Игры также учат детей различать цвета и формы многих предметов, считать по алфавиту, пополнять словарный запас.

Одна из самых популярных игр в истории компьютерных игр — захватывающее путешествие персонажа по имени Марио. Не подозревая об усталости, главный герой поднимается по лестнице, прыгает с платформы на платформу и собирает очки и различные призы. Такие игры называются платформерами. У детей, игравших в эту игру, развивались навыки гибкости и стратегического

планирования и улучшались память. А одна из ретро-игр, тетрис, помогла забыть плохие воспоминания и избавиться от вредных привычек.

Исследователи из Университета Рочестера выяснили, что шутеры от первого лица (такие как легендарная игра Call Of Duty) помогают детям запоминать мелочи и различать цвета с первого взгляда. Зачем тебе это ?! При вождении в туманный день бывает трудно различать цвета и объекты. В таких случаях помогут игры. В то время как шутеры выполняют несколько задач одновременно, чтобы помочь детям вести себя правильно, геймеры помогают вашему ребенку быстро адаптироваться к другой среде, легко переходя от одного занятия к другому. Казуальные игры для развития воображения человека (например, Bejeweled) отличаются простотой и дружелюбием. Законы не очень сложные. Если у игрока проблемы, он объясняет ему, что делать. Эта игра повысит способности вашего ребенка, такие как скромность и быстрое общение с людьми.

Также есть онлайн игры специально разработанные педагогами для образовательных целей, которые называются педагогической игрой. Они развивают детское воображение, создают приподнятое настроение, потому что она доступна и понятна ребёнку. Положительные эмоции, возникающие во время игры, активизируют его деятельность, обеспечивают решение задач, которые связаны с развитием произвольного внимания, памяти, ассоциативной деятельности и формированием способности сравнивать, сопоставлять, делать выводы. Педагогические игры позволяют индивидуализировать работу на занятиях и на уроке, давать задания, посильные каждому ребёнку с учётом его умственных и психофизических возможностей, и максимально развивать способности каждого. В играх, особенно коллективных, формируются и качества личности детей. Они учат учитывать интересы своих товарищей, сдерживать свои желания, у них развивается чувство ответственности, воспитывается воля и характер.

Педагогическую игру можно успешно использовать на уроках и во внеурочной деятельности как средство коррекционно-воспитательной работы со школьниками, так и для более успешного вовлечения детей, испытывающих трудности в обучении, в серьёзную учебную деятельность. Например, Бен Бертоли специально разработал для своих учеников онлайн игру ClassRealm. Главная особенность этой игры в том, что она обладает системой балансировки уровней, то есть ученики соревнуются между собой, также учатся сотрудничать и работать в коллективе, и делиться полученной информацией.

Есть еще игра созданная при участии NASA. Эта обучающая игра погружает ученика в специально смоделированную лунную среду, где ученик решает проблемы колонизации спутника Земли, при этом развивая свои знания в области астрологии и космологии. Также есть различные бесплатные интернет платформы, с которыми можно работать учителю, в качестве практики, например: Genially, Wordwall, learningapps, Varabooki т.д. Здесь можно создавать свои онлайн игры по шаблонам, также есть готовые игры, которыми можно воспользоваться для создания своей онлайн игры.

Онлайн игры помогают учащимся развивать свои знания и навыки. Через них учащиеся учатся быть активными, работать самостоятельно, делать выводы. Онлайн игра может быть использована на разных этапах урока, служить для активизации знаний на уроке, являться мощным средством для формирования знаний и умений по теме, а также при проведении обобщающих уроков может быть стимулятором для выработки навыков в обучении.

А выбор игры по теме урока, эффективное ее использование в интересной форме – это и есть мастерство педагога. Цель учителя – овладеть знаниями, которые в любом случае принадлежат его ученикам. Поэтому игры являются одним из самых эффективных способов обучения.

Литература:

1. Говоров А. И., Говорова М. М. Геймификация как средство повышения мотивации учащихся / Информатика и образование. – 2014. – No 9. – С. 76–78;
2. Олейник Ю. П. Игрофикация в образовании: к вопросу об определении понятия / Современные проблемы науки и образования. – 2015. – No 3. – С. 476–484;
3. Enders, Brenda. “Gamification, Games, and Learning: What Managers and Practitioners Need to Know.” The eLearning Guild, 2013.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Аннотация. Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру қазіргі таңда оқыту жүйесіне қойылып отырған әлеуметтік сұраныс талаптарымен сай келу үшін бастауыш сыныптардан бастап оқушылардың коммуникативтік, ақпараттық және проблемалардың шешімін табу және тағы басқадай негізгі құзіреттіліктеріне бағытталып жүргізілгенде ғана оң нәтижелерге қол жеткізуге және де функционалдық сауаттылықты қалыптастыру қазіргі таңда оқыту жүйесіне қойылып отырған әлеуметтік сұраныс талаптарымен сай келу үшін бастауыш сыныптардан бастап оқушының оқу, жазу сауаттылығын, жаратылыстану ғылымындағы сауаттылығын, математикалық сауаттылығын, компьютерлік сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған арнайы жұмыс арқылы оң нәтижелерге қол жеткізуге болады.

Кілт сөздер: құзіреттілік, бейім, дағды, сауаттылық, креатив.

Бүгінгі таңдағы өте қарқынды дамып жатқан қоғамға, постиндустриалды әлемде кез келген өзгерістерге тез бейімделе алатын адамдар қажет. Сондықтан бүгінгі ұстаз шәкіртіне ғылым негіздерінен мәлімет беріп қана қоймай, оны дүниежүзілік білім, ақпарат, экономика кеңістігіне шығуға, яғни жоғары бәсекеге төтеп бере алатын, өмір сүруге бейім етіп тәрбиелеуі керек. Осы тұрғыдан келгенде, «Әлемнің өзгеруін қаласаң, сол өзгерістің алғашқысы өзің бол» деген тұжырым жаңа формациядағы мұғалім бейнесін қалыптастыруға үлкен септігін тигізуде. Себебі бүгінгі ұстаз – рухани дамыған, шығармашыл, жаңалыққа ұмтылғыш, білім құндылығын түсінетін, өз пәнін, оны оқыту әдістемесін терең білетін, жеке тұлғасын әрі қарай дамыту мотивациясы қалыптасқан білікті де білімді маман болуы тиіс. Менің алдымда отырған әрбір оқушымының қарқаны өте күшті қоғамға бейімделуімен қатар, онда өз орнын таба білуге баулу екендігін сезіне отырып, олардың функционалдық сауаттылығын дамыту мақсатында дәл қазір атқарылып жатқан жұмыстар жүйесі сараланады.

Ұлтымыздың ұлы ғалымы, ағартушы – ұстаз А.Байтұрсынов: «Бала оқытатындар бала оқытуын жақсы білерге керек. Бала оқытуын жақсы білейін деген адам, әуелі басқаларға үйретпекші нәрселерін өзі жақсы білерге керек, екінші баланың табиғатын біліп, көңіл сарайын танитын адам боларға керек. Оны білуге баланың туғаннан бастап, өсіп жеткеніне тәнімен қатар ақылы қалай кіретін жолын білерге керек. Баланың ісіне, түсіне қарап ішкі халінен хабар аларлық болу керек. Ол үшін бала турасындағы ғылымды білерге керек» [1, 252], -деп оқытушы, мұғалімдерге талаптар қояды да, ары қарай осы талаптарды орындағанда қазақ оқытушыларының, қазіргі мектеп мұғалімдері мен білім алушы оқушыларының да ұтатын тұстарын көрсетеді.

Осы тұста «Маған айтсаң - мен ұмытамын. Маған көрсет - сонда мен есте сақтаймын. Менің өзіме әрекет етуге мүмкіндік бер – сонда мен үйренемін» деген қытай даналығының да мәні зор. Себебі ол бізден не істеу керек? нені өзгерту керек? нені жетілдіру керек? деген сауалдарға жауап беруді қажет етеді. Бұның өзі «сөз үйретпейді, әрекет үйретеді» деген ұстанымның маңыздылығын көрсетеді. Осы тұста ғалымдардың айтылған ақпараттың

30 пайызы, ал жазған ақпараттың 70 пайызы сақталатынын нақты атап көрсеткенін де ескеруіміз керек.

Қазіргі уақытта адамның білімі мен білімділігіне қойылатын талаптың жоғарылығы тарихи заңдылық. Себебі қазіргі кәсіби білім беру жүйесі ұстаздардан кәсіби икемділік пен ұтқырлықты, сан қырлы шығармашылық қызмет пен өзін-өзі басқару, өзін-өзі ұйымдастыру жағдайындағы біліктілікті қажет етеді. Оның бірден бір дәлел ақпараттық-технология жан-жақты дамыған қоғамда білім беру кеңістігінде болып жатқан өзгерістер болмақ. Себебі, ғасырлар бойы ұрпақ болашағының кемел болуы саналы тәрбие мен сапалы білімге қатысты екенін ұғынған алдыңғы буын әрдайым білім жүйесіндегі өзгерістерге үнемі ашық болып келді. Қашанда ілгерілеуге апаратын басты шарт – сапалы білімге келіп тірелетіні заңдылық. Ал оқушылардың бойында функционалдық сауаттылықты дамыту үшін, алдымен өзімізден бастауымыз тағы да шарт.

XIX ғасырдың ұлы педагогы К.Д.Ушинский: «Адамды өмір бойы үйретуге болмайды, оны өмір бойы оқуға үйрету керек» дейді [2]. Себебі білім - өмірде өз қажетін таба алатын білік пен дағды. Одан «не нәрсеге үйренсек те, оның барлығы да өмірмен тығыз байланыста болғаны абзал» деген ой түйіндейміз. Бұның өзі қазіргі заманғы өмір бойы білім алу тұжырымымен үндеседі. Оған жетудің

бірден бір жолы – функционалды сауаттылықты қалыптастыру болып табылады. Ал функционалды сауаттылық кез келген тұлғаның әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына ілесіп отыруы, өзінің мамандығы бойынша білімін үнемі жетілдіріп отыруын білдіреді.

«Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты жолдауда «Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Қазіргі әлемде жай ғана жаппай сауаттылық жеткіліксіз болып қалғалы қашан. Біздің азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруге дайын болуға тиіс. Сондай-ақ балаларымыздың жалпы барлық жеткіншек ұрпақтың функционалды сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет. Балаларымыз қазіргі заманға бейімделген болуы үшін бұл аса маңызды. Бүкіл әлемдегі сияқты, Қазақстан білім берудің жаңа әдістеріне көшу керек», - деп атап айтты [3].

Халықаралық зерттеулер (PISA) соңғы жылдары әлемдегі, соның ішінде еліміздегі білім берудің дамуына үлкен әсер етті. Бүгінгі таңда отандық білім PISA нәтижелерін ескермеуге болмайды, өйткені бәсекеге қабілеттілік мәселесі өте өткір. Еліміздегі білім сапасы шетелдегі білім сапасынан өзгеше екені белгілі.

Халықаралық бағдарламадағы орталық ұғым – «сауаттылық», ол кең мағынада функционалды сауаттылық ретінде де анықталады. Бұл термин қазіргі кезеңде білім берудің барлық деңгейлерінің федералды білім беру стандартын енгізу арқылы қамтамасыз етілетін жалпы білім беру құзыреттілігін көрсетеді.

1957 жылы ЮНЕСКО енгізген «сауаттылық» термині бастапқыда әлеуметтік контексте қолданылатын оқу мен жазуды қамтитын дағдылардың жиынтығы ретінде анықталды. Сауаттылық- бұл оқу және жазу дағдыларын меңгерудің белгілі бір деңгейі, жаттанды сөздермен күресу мүмкіндігі.

Әлеуметтанудың сөздігінде функционалды сауаттылықты-адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсу және оған мүмкіндігінше тез бейімделу және жұмыс істеу қабілеті, яғни қоғаммен өзара әрекеттесу жағдайында оқу және жазу дағдыларын қолдану қабілеті ретінде анықтайды. Бұл адамның әлеуметтік ортадағы толыққанды іс-әрекетін мүмкін ететін сауаттылық деңгейі.

«Функционалды сауаттылықты» қалыптастыру мәселесінің бүгінгі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы және оның алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі өзектілігін арттырып отыр. Функционалды сауаттылық – адамның ортаға тез бейімделіп, қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Функционалды сауаттылық тұлғаның бүгінгі еңбек нарығында бәсекеге түсе алуға қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Дегенмен функционалды сауаттылық білік пен білімділік әлеміне барудың жолы ғана емес, ол – ұлттың, елдің немесе жеке адамдар тобының мәдени және әлеуметтік дамуының өлшемі. Демек функционалды сауаттылық тұлғаның сапалық сипатын арттыру тұрғысынан қарағанда жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданылады.

Функционалды сауаттылық мәселесін зерттеушілер әр қырынан келгені белгілі. Атап айтсақ, білім беру философиясы тұрғысынан Б.С.Гершунский, В.В.Мацкевич, С.А.Крупник; үздіксіз білім беру аспектісінде С.А.Танган, И.А.Колесникова; құзіреттілік тұрғысынан А.В.Хуторской, О.Е.Лебедев қарастырған. Функционалды сауаттылықтың теориялық және практикалық жағынан зерттелуі көптеген ғылыми еңбектерге арқау болған. Нақты тоқталатын болсақ, Т.И.Акатов студенттің тілдік функционалды сауаттылығын тілдік мәдениетпен байланыста қарастырса, Л.М.Перминова, О.Е.Лебедев оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыру технологиясын зерттеген. Сондай-ақ, Н.Оразахынова, Г.М.Кенжебаева, А.К.Рауандина сынды отандық ғалымдарда қазақ тілі сабақтарында оқушылардың функционалды сауаттылығын арттыру мәселесін қарастырған. Мектеп оқушыларының функционалды сауаттылығын қалыптастыру үшін оның теориялық-әдіснамалық негіздері анықталуы керектігі белгілі [3]. Ол теориялық-әдіснамалық негіздер алға қойылып отырған келелі мәселенің бастау көздерін танытады. Дегенмен пәндік сауаттылық, функционалды сауаттылық, оқытудың түпкі нәтижесі ретінде оқушылардың игерген құзіреттіліктеріне байланысты ғалымдар жүргізілген зерттеулерді қарастыра келе, бүгінгі таңда отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінде «функционалды сауаттылық» ұғымын қолдануда бірізділік жоқ екені байқалды.

«Функционалды сауаттылықты» қалыптастыру мәселесінің бүгінгі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы және оның

алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі өзектілігін арттырып отыр [4]. Функционалдық сауаттылық – адамның ортаға тез бейімделіп, қарымқатынасқа түсе алу қабілеті мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Функционалдық сауаттылық тұлғаның бүгінгі еңбек нарығында бәсекеге түсе алуға қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Дегенмен функционалдық сауаттылық білік пен білімділік әлеміне барудың жолы ғана емес, ол – ұлттың, елдің немесе жеке адамдар тобының мәдени және әлеуметтік дамуының өлшемі. Демек функционалдық сауаттылық тұлғаның сапалық сипатын арттыру тұрғысынан қарағанда жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданылады.

Сонымен қазіргі мектептің маңызды міндеттерінің бірі-функционалды сауатты адамды қалыптастыру болып табылатын мойындадық және осы бағытта қарқынды қызметтер атқарылуда.

Соңғы жылдары, балалар 1-сыныпқа келгенде, көп оқи алады. Бірақ мәтіндерді оқи бастағанда, біз оларды тек механикалық түрде оқитынын аңғарамыз. Балалар мәтіннің негізгі ойы туралы айтпағанда, мәтінді не немесе кім туралы түсінбейді. Бұл функционалдық сауаттылықты қалыптастыру қажеттілігін растайды. Сәл бұрынырақ уақытта сауатты адамдар жазуды және оқуды білетіндер деп саналды. Ал біздің қазіргі әлемде «сауаттылық» ұғымы кеңірек және тереңірек қабылданады.

Сауаттылық-бұл адамға үнемі жаңа нәрселерді үйренуге және игеруге, әлемдік және ұлттық мәдениеттің байлығына қол жеткізуге және сол арқылы өзінің ішкі әлемін кеңейтуге мүмкіндік беретін негізгі оқу құзыреті болып табылады.

Функционалдық сауаттылық адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсу және оған мүмкіндігінше тез бейімделу және жұмыс істеу қабілеті екендігін жоғарыда атап өттік.

Ал функционалдық сауаттылықтың құрамдас бөліктерін төменде ретімен атап көрсеттік.

Функционалдық сауаттылық:

- оқу сауаттылығы;
- жаратылыстану сауаттылығы;
- қаржылық сауаттылық;
- математикалық сауаттылық;
- жаһандық құзыреттер;
- шығармашылық және сыни ойлау [5].

Функционалдық сауаттылықтың негізін біз бастауыш мектепте қалауымыз керек!

Қарапайым тапсырмаларды орындай отырып, біз функционалды сауаттылықтың жұмбақ компоненттерін жасаймыз. Жоғарыда аталған функционалдық сауаттылықтың құрамдас бөліктерін көрнекі түрде 1-суретте көрсетілді.

1-сурет. Мектеп ағашы.

Мұндағы ағаш-тұлғаның функционалдық сауаттылығы деп алатын болсақ, су педагогикалық технологиялар, алма-негізгі құзыреттіліктер ал, мұның барлығын суарушы-мұғалім. Бұл жерде ең маңызды нәрсе «ата-ананың рөлі қандай?» деген заңды сұрақ туындауы мүмкін. Ал ағаштың тамыры мықты болу үшін ата-ананың балаға мектеп жасына дейінгі беретін, мұғалімнің мектепте берген білімін үйде бекіту қызметтері өте маңызды.

Жаңартылған білім мазмұны оқушының алған білімін ұзақ уақытқа сақталып, белсенді құралға айналуы үшін, ақпарат баланың танымында ойлау процестері негізінде табиғи түрде қалыптасып, жүйеленуі міндеттерін жүзеге асырады. Дәстүрлі білім беру мазмұнында қазақ тілі мен әдебиеті оқулықтарын дайындауда, оқу бағдарламаларын құрастыруда оқытудың психологиялық негіздері толық ескіріле бермеді. Сондықтан болуы керек қазақ тілі мен әдебиеті пәні бойынша қалыптасқан тілдік және әдеби білім тұлғаның белсенді құралына айналмауы күрделі мәселе болды. Тілдің тек қарым-қатынас құралы ретінде белсенділігін қызмет етуі деп түсінбеу керек. Кез келген тілді үйренуші тұлға дайын тіркестерді жаттау арқылы да шектеулі сөйлеу жағдаяттарында қарым-қатынасқа түсуге болады. Бірақ ол тіл үйренуде жүйелі, іргелі, ойлау процесінен өтіп, құрылым ретінде қалыптасқан ақпарат, білім қоры негізінде қалыптаспайды. Қысқа уақытқа жадыда сақталған дайын, ойсыз қолданылатын формалар ретінде қолданысқа түседі. Білім алушыда тілдік білім, ауызша және жазбаша сөйлеу мәдениеті қалыптасуы үшін оның таным белсенділігін арттырып, дайын ақпаратты қабылдаушы ғана емес, ойланушы, сараптаушы тұлғаға айналдыру керек. «Сөйлеу дегеніміз – ойлау. Ойлау дегеніміз – тану, сөйлеу – қарым-қатынас жасау. Адам ойлаған кезде тілдік материалды пайдаланады және ой сөйлес түрінде беріледі [6,117].

Бүгінгі қоғам мен білім берудің жаңа парадигмаларының сұранысын қанағаттандыру үшін тұлғаның функционалдық сауаттылығын қалыптастыруды жүйелі түрде сабақ үрдісіне енгізу заман талабы. Білім алушы бойына оқу (оқылым, айтылым, тыңдалым, жазылым), ойлау (білу, түсіну, қолдану, талдау, салыстыру, бағалау), шығармашылық ойлау, логикалық ойлау, сыни ойлау, алгоритмдік ойлау, проблемалық ойлау, технологиялық ойлау, тілдік құзіреттілік, оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту арқылы құзіреттіліктерін қалыптастыру-жаңартылған білім беру мазмұнының басты ерекшелігі тұлғаның функционалдық сауаттылығын арттыру мақсатында екенін ескерілуі қажет.

Түркі әлемінің ойшылы Жүсіп Баласағұнның: «Білім – адам баласының ортақ қазынасы» деген терең пікіріне зер салып, ой түйсек терең мән бар. Бүкіл адамзат баласының ғылымды игеріп, жаңалықтар ашып, әлемнің жұмбақ сырларын ашқаннан бері де талай ғасыр өтті.

Бүгінде біз, ақпараттық технологияның қарыштап дамыған заманында өмір сүріп жатырмыз. Ақпараттың молдығы сондай, қабылдау мен түсінудің өзі адам баласына көп күш түсіруде. Ал осындай заманның жас өскінін қалай оқытамыз, халық даналығына бой салсақ, «жақсыға үйретеміз, жаманнан жирендіреміз». Бұл бүгінгі ұстаздар қауымының алдында тұрған үлкен міндет.

Қорытындылай келе, функционалдық сауаттылыққа негізделіп отырған жаңартылған білім мазмұны оқушыға әр түрлі білік дағдыларын қалыптастырып, ақыл-ой қабілетін жан-жақты дамытуды мақсат етеді. Осы орайда, білім беруде шәкіртке тек дайын білімді меңгертіп, оны қайталаумен шектелмей оқушының өзіндік ізденісіне, өзіндік әрекетіне бағдар беріп, өзін және жолдастарының білімін өздігінен бағалай білу дағдыларын қалыптастыру көзделеді.

Қарағанды облысы Білім басқармасы, Қарағанды облысы Білім беруді дамытудың оқу-әдістемелік орталығы 2021 жылғы «Функционалдық сауаттылық – білім беру сапасын жақсартудың аса маңызды шарты» атты білім беру қызметкерлерінің облыстық ғылыми-практикалық конференция материалдары жарияланып, онда өңіріміздегі жалпы білім беретін мектептердегі оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру жұмыстарының да қарқындылығын аңғара аламыз, және осы мақсатта өз үлесімізді қосу жолында қарқынды жұмыстар атқарылуда.

Әдебиеттер:

- 1 Байтұрсынов А. Ақ жол. – Алматы: Жалын, 1991. – 464 б.
- 2 Қазақстан жолы - 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы (17.01.2014), – Астана, 2014
- 3 Әлімов А. Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері. Алматы, 2013. – 446 б.
- 4 Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы (14.12.2012), – Астана, 2012
- 5 Қараев Ж. Шығармашылық пен жасампаздықтың жаңа моделі // – 2 ақпан 2004. -№2
- 6 Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеу.–Алматы, 1990

К ВОПРОСУ О РАЗВИТИИ КАЧЕСТВ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА ОСНОВЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ

Аннотация. В статье освещается вопрос об использовании цифровых образовательных ресурсов в процессе развития качеств критического мышления младших школьников. На основе анализа литературных источников представлены основные подходы к термину «критическое мышление», «качества критического мышления», «цифровые образовательные ресурсы», а также предложены ссылки для возможного их использования в ходе учебного процесса начальной школы.

Ключевые слова: критическое мышление, качества критического мышления, цифровые образовательные ресурсы, начальная школа, младший школьник.

Приоритетом современной школы является не приобретение учащимися специальных знаний и навыков, а их мышление, то есть воспитание свободной внутренней личности, способной формировать и отстаивать свою точку зрения, ставить цели и находить эффективные способы их достижения. Лучший способ решить эту проблему - развить у школьников критическое мышление. Оно позволяет видеть проблемы, быть готовым к поиску нестандартных решений, проявлять интеллектуальную активность, анализировать свои действия и распознавать ошибки. Таким образом, этот тип мышления означает готовность быть открытым для новых идей и делать объективные выводы, которые полны решимости понять двусмысленность в мире. Такие учащиеся уверенно работают с набором информации, эффективно используют различные ресурсы на уровне ценностей. Критически мыслящий школьник может эффективно взаимодействовать с различными точками зрения в рамках универсальных ценностей. Таким образом, его можно успешно адаптировать к современной жизни [1].

Начиная с первого класса, важно не «заморозить» интерес, любознательность, склонность к рефлексии ребенка, что часто наблюдается в школе. Именно в первые школьные годы закладываются основные умения и навыки мыслительной деятельности детей, формируются их умения логически правильно мыслить, заучивать, запоминать, решать нестандартные задачи и находить способы самостоятельного выполнения заданий, что и ведет к развитию критического мышления учащихся.

Для того чтобы учащийся мог воспользоваться своим критическим мышлением, ему важно развить в себе ряд качеств, которые выделяет американский психолог Д. Халперн в своем труде «Психология критического мышления» (рисунок 1).

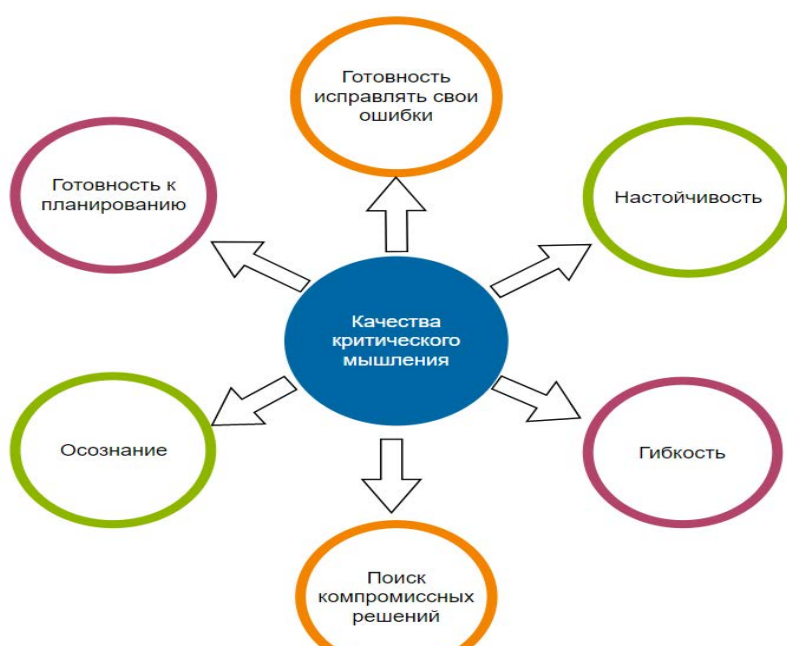

Рисунок 1. Качества критического мышления по Д. Халперн

Готовность к планированию. Мысли часто возникают хаотично. Важно упорядочить их, выстроить последовательность изложения. Упорядоченность мысли - признак уверенности.

Гибкость. Если учащийся не готов воспринимать идеи других, он никогда не сможет стать генератором собственных идей и мыслей. Гибкость позволяет подождать с вынесением суждения, пока ученик не обладает разнообразной информацией.

Настойчивость. Часто, сталкиваясь с трудной задачей, мы откладываем ее решение на потом. Выработывая настойчивость в напряжении ума, ученик обязательно добьется гораздо лучших результатов в обучении.

Готовность исправлять свои ошибки. Критически мыслящий человек не будет оправдывать свои неправильные решения, а сделает верные выводы, воспользуется ошибкой для продолжения обучения.

Осознание. Это очень важное качество, предполагающее умение наблюдать за собой в процессе мыслительной деятельности, отслеживать ход рассуждений.

Поиск компромиссных решений. Важно, чтобы принятые решения воспринимались другими людьми, иначе они так и останутся на уровне высказываний [3].

Учитывая такие современные требования к образовательному процессу, учителю необходимо активно использовать цифровые образовательные ресурсы. Исходя из анализа психолого-педагогической и научно-методической литературы, нами определено: цифровые образовательные ресурсы представляют собой инновационные средства обучения, часть электронного образовательного ресурса; цифровой продукт (фотографии, видео, статические и динамические модели, объекты виртуальной реальности и интерактивного моделирования, картографические материалы, звукозаписи, символные объекты и деловая графика, текстовые документы и иные материалы), предназначенный для использования в рамках образовательно-воспитательного процесса для реализации дидактических целей, и реализующийся в рамках компьютерных технологий [4].

В последнее время мы видим активное использование цифровых образовательных ресурсов в учебный процесс начальной школы: использование на уроках презентаций, компакт-дисков, аудиосопровождение, обучающие программы и т.п. Все это, вмещаясь в рамках урока, позволяет сделать его более интересным, продуманным, мобильным, позволяет перейти от объяснительно-иллюстрированного способа обучения к деятельностному, при котором ребенок становится активным субъектом учебной деятельности, позволяет формировать у ребенка учебную мотивацию, активизирует развитие качеств критического мышления у младших школьников.

В настоящее время существует множество цифровых образовательных ресурсов, которые учитель может использовать. В таблице 1 приведены некоторые из них.

Таблица 1. Цифровые образовательные ресурсы для учителей начальных классов и младших школьников

№	Цифровой образовательный ресурс	Ссылка
<i>Учителям</i>		
1	НЦПК «Орлеу»	https://lms.orleu-online.kz/
2	Центра педагогического мастерства г.Караганды	https://cpm.kz/ru/company/
3	BilimPortal.kz	https://bilimportal.kz/
4	INTERNETUROK	https://interneturok.ru/
5	Nazarbayev Intellectual Schools	https://nis.edu.kz/ru/edurenew/eduinside/
<i>Младшим школьникам</i>		
1	iMektep.kz	http://www.imektep.kz
2	Bilimland.kz	https://bilimland.kz
3	Daryn.Online	https://daryn.online
4	Opiq.kz	http://www.opiq.kz
5	Kundelik.kz	https://portal.kundelik.kz/
6	Top IQ	https://topiq.kz/
7	Okulyk.kz	https://okulyk.kz/
8	Научно- познавательный портал «Зияткер»	http://www.resurs.kz/outer/http://ziyatker.kz

Таким образом, считается, что в начальных классах формируются важные основы развития личности, также младшие школьники очень нестабильны с точки зрения своих особенностей, именно поэтому необходимо начинать формирование качеств критического мышления уже с младшего

школьного возраста на основе использования цифровых образовательных ресурсов. Зная особенности развития детей в этот период, грамотный педагог может добиться высоких результатов.

Литература:

1. Загашев И.О., Заир-Бек, С.И. Критическое мышление: технология развития / И.О. Загашев, С.И. Заир-Бек. – СПб.: Альянс-Дельта, 2003. - 284 с.
2. Загашев И.О., Заир-Бек, С. И., Муштавинская И.В. Учим детей мыслить критически / И.О. Загашев, С.И. Заир-Бек, И.В. Муштавинская. – СПб.: Альянс-Дельта, 2003. – 192 с.
3. Халперн Д. Психология критического мышления/ Д. Халперн. – СПб.: Питер, 2000. – 224 с.
4. Пояснения к составлению цифровых образовательных ресурсов АО «НЦПК «Өрлеу» (с использованием программы Hand animation). - Алматы, 2019.

Комутова А.С.

«Белағаш жалпы білім беретін мектебі» КММ

Кадирова А.Ж.

М. Мамыраев атындағы мектеп-интернаты, Қарағанды қ.

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада функционалдық сауаттылық жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданылады.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, оқыту.

Ахмет Байтұрсынов: «Білім - бір құрал. Білімі көп адам құралы сай ұста сықылды, не істесе де келістіріп істейді».

Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Олай болса, функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Ал кең мағынасында ол тек білік пен білімділік әлеміне барудың жолы ғана емес, ол – ұлттың, елдің немесе жеке адамдар тобының мәдени және әлеуметтік дамуының өлшемі. Осындай сапалық сипаты тұрғысынан қарағанда, функционалдық сауаттылық жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданылады.

Кез келген білім ордасының мақсаты мен мұраты алдыңғы қатардағы өркениетті елдердің қатарынан көрінетін, жер мен жер байлықтарын ысырапқа салмай игере білетін сауатты, салауатты ұрпақ тәрбиелеу болып табылады. Ол үшін бүгінгі жас ұрпаққа сапалы білім мен саналы тәрбие бере отырып, елдің өткенін, ұлттың мәдениетін, тарихын, салт-дәстүрін, табиғат ерекшеліктерін үйретуі керек.

Мектепте оқыту алдына үлкен міндеттер, оқушыларға түсіндірудің тиімді әдіс-тәсілдерін іздестіру қажеттілігі қазіргі таңда да қарастырылып келе жатқан мәселе. Демек, функционалды сауаттандыру үздіксіз дамуының нәтижесінде, адам баласы ой-санасының, дүниетанымының өсуіне байланысты оқыту әдістемесі де қатар жетіліп байып отыр. Өйткені, озат мұғалімдер тәжірибелерінен толығып оның мазмұны мен жүйесі, құрылысы, кеңейіп, байып отырады. Қоғам ілгері дамыған сайын оқыту мазмұны да күнделікті жаңарып, функционалды жетіліп отырады.

Жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысын ғана емес, оның жеке бас тұлғасын, білім алу арқылы азамат ретінде дамуын қойып отыр. Дәстүрлі оқыту оқушыларға дайын, жаңаша оқыту технологиясы процесін ұйымдастыру, басқару және бақылау болып табылады. Жаңаша оқыту технологиясы — белгіленген мақсатқа нәтижелі қол жеткізуді қамтамасыз етуде оқытудың формасы, әдістері мен құралдарын ашып көрсетіп, оқу бағдарламасында белгіленген оқытудың мазмұнын жүзеге асыру тәсілі. Оқытуды жаңаша ұйымдастыруда мына міндеттерді қамтуы тиіс:

- оқушыларды оқу үрдісін басқаруға қатыстыру;
- ұжымдық іс-әрекетті ортақ қарым-қатынас құралы ету;
- деңгейіне қарап саралап, ерекшелігіне қарап даралап оқыту.

Функционалдық сауаттылықты дамытудағы білім мазмұнының жаңғыруы - сындарлы оқыту теориясына негізделгендігі. Сындарлы оқытудың мақсаты - оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімін сыныптан тыс жерде, кезкелген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету. Сондай-ақ оқушының жеке тұлға және әлеуметтік нысан ретіндегі келешегі басты назарға алынады. Оқушы мен мұғалім арасындағы қарым-қатынас түбегейлі өзгерісті керек етеді, яғни дәстүрлі оқулардағы оқытушы мен шәкірт арасындағы көп жағдайлар оқушы көңілін қанаттандыра бермейтін қалыптасқан заңдылықтар ұстаз бен шәкірт арасындағы серіктестік қарым-қатынасқа ауысады.

Оқу мен жазу арқылы функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда мына мәселелерге назар аударылу қажет:

1. Сабақты белсенді өткізіп, әр баладан еркін жауап алуға жағдай жасау.
2. Сенімділікке тәрбиелеу үшін баланың жауабын санмен бағаламау.
3. Қиялын дамыту үшін «менің ойымша» деген жауапқа дағдыландыру.
4. Әр түрлі жауапқа бірдей қарау, жақсысын мадақтап, нашарын сынамау.
5. Тіл байлығын дамыту үшін, қалайда жауапты соңына дейін тыңдау.
6. Баланың дүниетанымының кеңіп, рухани өсуіне жағдай жасау.
7. Жеке тұлға ретінде «мен» деген рөлін көтеру, өз пікірін қалыптастыру.

XXI ғасыр - бәсекелестік ғасыры. Демек, әлемдік бәсекелестіктің жылдам дамуына ілесе алатындай білімді де тапқыр, дара тұлғаның тағдыры ұстаздар қауымына аманат етіп тапсырылып отырғаны анық. Бүгінгі мектептің басты міндеті-өзіндік ой-көзқарасын ашық айта алатын, өмірге бейім тұлға қалыптастыру болса, оған мұғалім мен оқушының бір-біріне деген сүйіспеншілігі, оны тұлға ретінде бағалауы баланың адамдық қасиеттерінің дамуына басты кепіл болуды көздейді. Ойын еркін айтатын, сын тұрғысынан ойлауға бейім, интеллект қабілеті дамыған, өмірде өз орнын таба алатын жеке тұлғаны қалыптастыру мектеп мұғалімдері үшін жауапты іс.

Әдебиеттер:

1. «ҚР білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдаламасы» 2010ж.

**Конради А.В., Грейчуте В.Е.
КГУ «Лицей №2» г. Караганда**

АЛЬ-ФАРАБИ И СОВРЕМЕННОСТЬ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ

Аннотация. В статье рассматриваются современные дискуссии об образовании, свидетельствующие о необходимости переосмысления опыта прошлого и рефлексии. Общие представления о качествах педагога, предметах образования, о сущности, целях, функциях образования, существовавших в общей форме, во все времена, и ярко проявившиеся в трудах великого аль-Фараби.

Ключевые слова: педагог, ученик, метод преподавания, мотивация, знания и навыки, талант, интеллект, связь поколений, аль-Фараби.

В условиях модернизации системы образования одной из самых актуальных задач является теоретико-методологические основы формирования функциональной грамотности обучающихся школы.

Ключевой фигурой в современной системе образования, остается педагог, статус которого существенно изменился. На сегодняшний день он является мотиватором и партнером обучающихся, направляет ученика, мотивирует на самостоятельный поиск знаний, так как всегда учитель был лидером, наставником, воспитателем. В данной статье мы бы хотели сравнить, каким был педагог раньше и какие требования к нему выдвигаются современным обществом в наши дни в условиях обновленного содержания среднего образования в Республике Казахстан.

О проблеме преподавания и воспитания задумывались еще мыслители арабского мира. Известно, что учитель занимал важную роль в получении знаний. Каким образом получал знания ученик в арабском мире? В доисламский период это были практические знания и навыки, необходимые для выживания в суровых условиях кочевой жизни. Главным методом их получения и передачи было домашнее воспитание, подражание взрослым и наставления старших. С приходом ислама, во времена пророка Мухаммада, появляются новые подходы к проблеме знаний. В этот

период знания предстаёт в виде божественного откровения Корана. Задачей обучения становится познание предписаний и истин нового учения, соединение духовного и физического совершенствования молодых людей с целью их активного участия в распространении ислама. В то время учителю важно было уметь превосходно читать, знать арабский язык, уметь писать, толковать суры Корана, знать основы мусульманского права шариата.

Второй учитель после Аристотеля Абу Насра ибн Мухаммеда аль-Фараби выступал против фанатичности ислама и считал, что данные качества недостаточно иметь для педагога, потому что для успешного выполнения своих обязанностей учитель должен обладать еще педагогическим талантом, интеллектом и самыми различными дарованиями. Круг задач и обязанностей учителя значительно шире, чем в традиционном исламском воспитании. Учитель должен знать основы педагогики, объяснять и растолковывать поэтические и музыкальные произведения. Из трудов аль-Фараби предстают требования к образованию, разработан действенный «учебный план», методы обучения, также сформирован образ педагога, взаимоотношение и роль учителя и ученика. Цель образования Фараби видит в выполнении человеком своего назначения, достижения им счастья с помощью знаний. Философский дискурс об образовании аль-Фараби как формы мышления, усвоение культуры, единство интеллектуального и морального имеет большую ценность для реформирования образования в Республике Казахстан.

Он утверждал, что общественное положение учителя: должны определяться его профессиональным уровнем. Главной задачей учителя является воспитание подрастающего поколения и привитие ученикам уважения к моральным ценностям. Все это должно опираться не на беспрекословное подчинение воле Аллаха, а на воспитание разума, нравственности, умений и воли. Аль Фараби проповедовал любовь к детям. Прежде чем преподавать, учитель должен любить в первую очередь детей, он обязан их воспитывать и направлять только на благие поступки. Педагог не может давать знания ради материального обогащения. Учитель должен учитывать индивидуальность каждого ученика и его интеллектуальные способности. В свою очередь ученик должен уважать своего наставника. Фараби утверждал, что именно через знания ученик может познать, что именно является злом и добром. Он делил приемы воспитания на «жесткие» и «мягкие» и предлагал такие методы как беседа, нравоучения, объяснение, либо поощрение и вознаграждение ученика. Аль Фараби проанализировал, что наличие невежественных государств, исходит из того, что там мало образованных педагогов. В процессе разработки требований к педагогам выдающийся ученый не ограничивался перечислением положительных качеств, которыми должен обладать учитель. Философ предлагал методические рекомендации, используя которые учитель может формировать положительные качества своих учеников. Он предлагал два основных метода обучения: метод прослушивания и метод объяснения и толкования. Основой метода прослушивания является устное объяснение. Этот метод лучше использовать, по мнению аль-Фараби, в начальной школе, на начальном этапе обучения. Метод объяснения и толкования требует более подготовленной аудитории и способствует активному взаимодействию учителя с учеником во время занятий, позволяет ученикам задавать вопросы, уточнять недостаточно понятные моменты урока.

Позиция второго учителя арабского мира свидетельствует о том, что необходимо, чтобы педагог совмещал нравственные и интеллектуальные качества. Что является задачей обучения? Что должен делать педагог? На эти вопросы арабский мыслитель отвечал, что его основной задачей является воспитание и обучение, направленные к благоразумию и счастью обучающихся? В трудах аль-Фараби просматриваются не только педагогические, но и политические аспекты образования. Эта связь выражается в том, что успех политической деятельности людей во многом оказывается зависимым от уровня их образованности. Объяснить это можно тем, что лишь тот, кто достиг разумности, счастья, может направлять людей к лучшему и соответственно руководить ими. И только философу, имеющему это благоразумие, мудрецу, разрешено иметь политическую власть, также, как педагогом является тот, кто имеет целью образование вместо передачи знаний.

Педагог должен развивать такие лучшие способности человека, как рассудительность, стремление к знаниям, самообразованию, совершенству. Аль-Фараби, исследуя способы овладения знаниями, акцентирует внимание на важнейших качествах педагога, которые тесно связаны с характеристиками современного учителя в период третьей модернизации общественного сознания. Так, например, по словам Первого Президента Республики Казахстан «Учитель новой формации – духовно развитая, социально зрелая, твердая личность, компетентный специалист, профессионально владеющий всем арсеналом педагогических средств, стремящийся к постоянному самосовершенствованию. Он несет ответственность в формировании и развитии высокообразованной

твердой личности и максимальной самореализации». Базовые знания и умения, которыми должен обладать современный учитель:

- глубокое знание предмета;
- личная убежденность и творческий характер учителя;
- любовь к детям, гуманизм и эмпатия;
- высокие нравственно-духовные качества педагога;
- организаторские и воспитательные способности;
- оптимизм, культура педагогического труда;
- лидерские качества;
- умение работать в команде;
- профессиональное владение инновационными технологиями и методиками.

Учитель-профессионал должен не только в совершенстве владеть своим предметом, но и видеть место каждого участника в педагогическом процессе, уметь организовать деятельность учащихся, предвидеть ее результаты, моделировать различные ситуации, корректировать возможные отклонения, то есть должен быть компетентной личностью. Среди видов компетентностей, которыми должен обладать педагог общекультурная, организационно-методическая, социальная, образовательная, исследовательская, информационная, коммуникативная и др.

Принципы, которыми должен руководствоваться учитель при организации учебно-воспитательного процесса:

- принцип свободы: не ограничивать возможности ученика показать себя;
- принцип сотрудничества: в учебном процессе учитель и ученик должны взаимодействовать и поддерживать друг друга;
- принцип доверия: уверенность ученика в достижении успеха, умение учителя вселять уверенность в ученика;
- принцип толерантности: создавать благоприятные условия для саморазвития ученика, учитывая его индивидуальные особенности;
- принцип терпимости: сохранять эмоциональное спокойствие, не злиться, не усложнять неблагоприятные ситуации.

В условиях модернизации образования, ориентированного на результат, большое значение для педагога приобретает система критериального оценивания. Профессиональная деятельность учителя в новых условиях направлена на то, чтобы система оценивания соответствовала следующим принципам:

- Систематичности;
  - Последовательности;
  - Объективности;
  - Прозрачности;
  - Рекомендованности;
  - Достоверности.

Оно предполагает параллельное развитие двух видов оценивания: формативное и суммативное.

Таким образом, на основании проделанной нами работы, мы пришли к выводу о том, что многие требования современного общества перекликаются с теми нравственно-духовными нормами и качествами педагогов прошлого. Современные дискуссии об образовании свидетельствуют о необходимости переосмысления опыта прошлого и рефлексии. Общие представления о качествах педагога, предметах образования, о сущности, целях, функциях образования существовали в общей форме во все времена и ярко проявились в трудах великого аль-Фараби.

Литература:

1. Аль-Фараби, Гражданская политика, Алма-Ата, 1973.
2. Аль-Фараби, Социально-этические, Алма-Ата, 1973.
3. Аль-Фараби, Афоризмы государственных деятелей, Алма-Ата, 1970.
4. Гусейнов А.А., История этических учений.
5. Сатабекова С.К., Гуманизм Аль-Фараби, Алма-Ата, 1975.
6. Жолмухамедова Н., В поисках совершенного: Аль-Фараби и Ибн Сина, Алматы, 2014 .

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье рассмотрены современные подходы к формированию функциональной грамотности у младших школьников. Выявлена значимость функциональной грамотности для развития личности в условиях изменений современного общества. Описана практическая работа, на основе которой формируются предметные знания и умения. Показаны виды и приёмы работ, которые необходимы в новых педагогических технологиях, в эффективных формах образовательного процесса. Актуальность данной работы на уроках очевидна, так как она способствует развитию познавательной и мыслительной активности, обогащению знаний каждого ребёнка, развитию его функциональной грамотности.

Ключевые слова: функциональная грамотность, младший школьник, саморазвитие, самообразование.

Сейчас 21 век. Век характеризуется материальной оснащённостью, а также комфортными условиями и множеством возможностей. Переход к электронным картам, цифровым документам, нововведения в медицине, наличие мощного смартфона или ноутбука с выходом в интернет и другие новшества делают нашу жизнь более мобильной и удобной. Это век новейших технологий и изменений. Изменились практически все сферы жизни, особенно система образования. Обновление системы образования: критериальное оценивание, суммативное оценивание четверти/раздела, а также формативное оценивание и т.д.

В данный момент функциональная грамотность является ведущей в глобальном и конкурентном мире. Несомненно, чтобы быть хорошим человеком нужно обладать такими качествами, как: доброта, честность, верность, отзывчивость и т.д. Но этого недостаточно, чтобы быть хорошим специалистом и отвечать требованиям на современном рынке. Сейчас ценятся «hard skills» и «soft skills».

Чтобы оставаться конкурентноспособным в современном веке нужно включить такое понятие, как саморазвитие и самообразование. Несомненно, образовательные учреждения дают знания для будущих специалистов, но, чтобы оставаться на высоком уровне человеку нужно постоянно развиваться. Это может быть чтение дополнительной литературы, курсы, стажировки, смена деятельности. Это то, что даёт человеку всестороннее и более углубленное развитие в разных сферах.

На профессиональном рынке большой спрос имеют те специалисты, которые могут оперативно реагировать на изменения, вызовы современного века, оперативно впитывать новые знания и обучаться новому.

Множество источников, учёных, педагогов говорят о развитии грамотности. Но нужно чётко улавливать разницу между грамотным человеком и функционально грамотным. Грамотный человек с помощью навыков чтения и письма может читать и написать простой текст, который связан с повседневной жизнью, понимает написанное и прочитанное. Функционально грамотный человек - это тот, который может связать навыки чтения и письма в своей деятельности, где требуется грамотность. Исходя из этого можно сказать, что грамотность - это не только умение чтения и письма, а это база для активной социальной, гражданской и экономической человеческой ролью.

Самое понятие «функциональной грамотности» появилось в 1970 году, включая в себя навыки чтения и письма. Однако, за 50 лет развития и совершенствования образования и науки, многих экспериментов и наблюдений весьма обширно дополнили данное понятие. Это связано в первую очередь с тем, что функционально грамотный ученик - лицо образования, будущее страны и гарант на грамотное будущее [1].

Функциональная грамотность включает в себя разные спектры: читательская, математическая, естественно-научная, финансовая, компьютерная грамотности, а также компетенции глобального уровня, а также критическое и креативное мышление. Именно поэтому одних школьных знаний недостаточно для развития полноценной функционально грамотной личности. За то время, которое ученик проводит в школе, он должен освоить не только школьную программу по предметам естественно-математического и гуманитарного направления, но и навыки широкого спектра и применение знаний на практике.

Рассмотрим проведённый анализ, который был проведён с целью выявления знаний о функциональной грамотности и желаний школьников по её формированию (Рисунок 1).

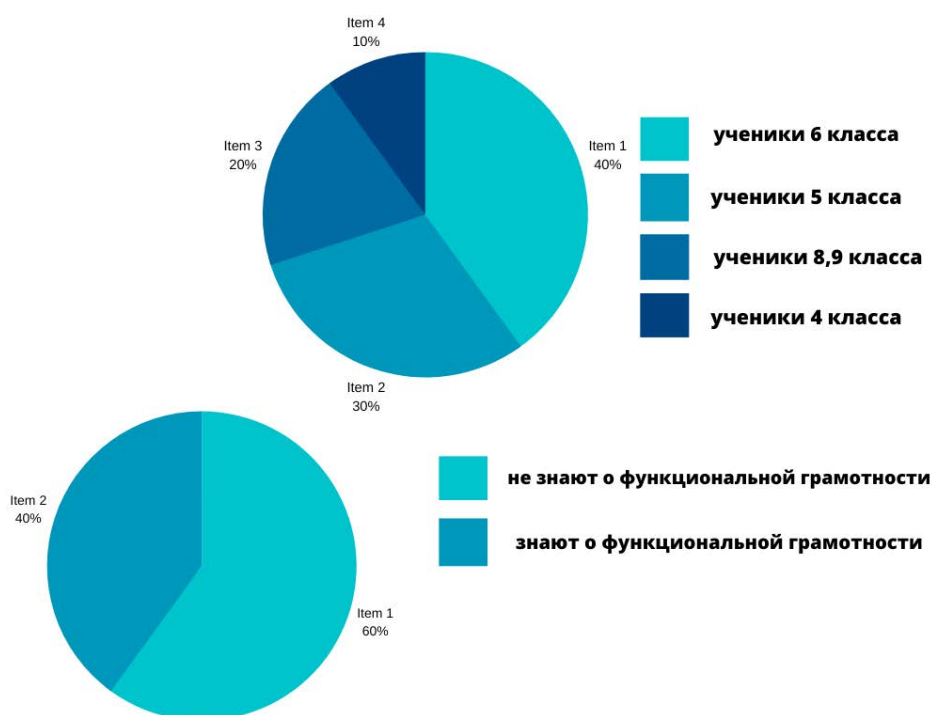

Рисунок 1. Процент знаний понятия о функциональной грамотности/функционально грамотном школьнике.

Опрос проводился онлайн, через гугл-форму. В опросе приняли участие 10 учащихся. Из них 1 ученик 4 класса; 2 – 8, 9 класс; 3 – ученики 5 класса, 4 - ученики 6 класса.

На данной диаграмме можно заметить, что у большинства учеников нет представлений о функциональной грамотности (Рисунок 2).

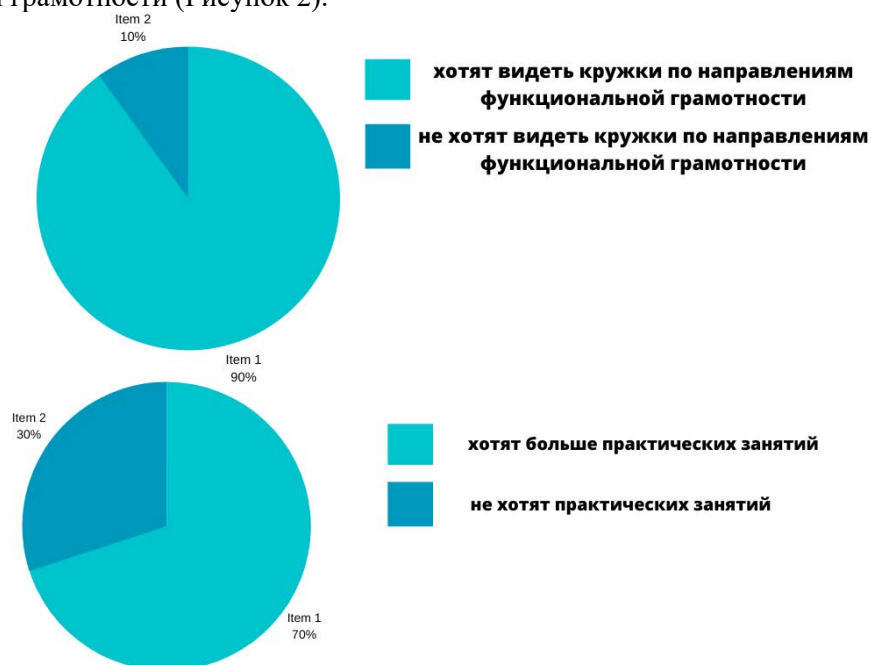

Рисунок 2. Мнение учащихся о возможностях развития функциональной грамотности в школах.

На данных диаграммах мы видим, что школьники хотят видеть у себя в школах дополнительные секции по развитию направлений функциональной грамотности, большинство хотят изучать медицину и иностранные языки.

Как мы знаем, функциональная грамотность – это применение знаний в практической направленности. Многие учащиеся хотели бы проходить практические занятия после получения

теоретических знаний. Таким образом, можно сделать вывод, что учащиеся хотят развиваться в направлениях функциональной грамотности. Наше поколение, начиная с 4-5 класса, смотрит в своё будущее и понимает значимость отдельных ответвлений функциональной грамотности.

Школьники, имеющие большой кругозор, большое разностороннее развитие умеют оперативно и качественно решать бытовые проблемы, правильно выстраивать коммуникацию, а также находить выход с разных социальных ситуаций, успешно используют базовые умения чтения и письма. Несомненно, функциональная грамотность развивается в течении всей жизни. У неё нет определённой завершенности или пика. Важно понять, что функциональная грамотность внедряется в жизнь человека с самого начала его школьной жизни. Именно поэтому учителям, особенно начальной школы, так важна инициативность учителей и их креатив. Тут встаёт вопрос "Как развить функциональную грамотность"?

1) Внедрение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) на уроках. Начиная с малых лет дети умеют пользоваться различными гаджетами. Если мы рассмотрим концепцию модернизации образования Казахстана, то увидим, что одна из важнейших задач: подготовка подрастающего поколения к быстро меняющимся условиям жизни [2]. Именно поэтому ключевую роль играет использование информационных технологий на уроках. Внедрять эту практику нужно с 1 класса. Мы знаем, что в начальных классах у детей наглядно-образное мышление. Им важно увидеть вещь, явление и т. д, чтобы понять его закономерности и запомнить. На уроках можно использовать презентации, аудио и видео материалы из проверенных источников. Помимо теоретического материала можно вводить игры и задания онлайн. Сейчас очень много платформ, которые предоставляют уже готовые задания для разбора с учениками. Это Quiz? Kahooti т.д. Это помогает учащимся оставаться в развивающей среде, не отвлекаясь от учебного процесса, а напрямую работая в нём.

2) Сильный-слабому. Коллективная и парная работа была выведена уже давно. Одним только Макаренко была реализована система воспитания человека в коллективе через коллектив. Учитель выступает как организатор, руководитель. Сама же суть данного метода заключается в том, что сильный ученик выступает в роли спикера, второго учителя, репетитора. Слабый же ученик выступает как подопечный, обычный ученик. Тут выигрывает каждая сторона коллектива. Учитель ищет сильные и слабые стороны каждого ученика и помогает их развить, сильный ученик развивает свою самостоятельность, ораторские навыки, а также усвоение школьного материала до такого уровня, что он может свободно передать информацию другим. Слабый ученик получает информацию на доступном его языке, в своей среде, т.е., среди одноклассников. Этот метод применяется крайне редко, но является действующим.

3) Проектная деятельность, направленная на освоение навыков функциональной грамотности. Проектная деятельность - особый вид работы, с помощью которой у ученика формируется умение работать с разного рода информацией, умение систематизировать найденную информацию, сформирование проблемы, гипотез, решения, пути достижения целей [3]. Тем самым ученик проявляет себя как научный деятель, самостоятельный человек и развивает важные soft-skills: критическое мышление, систематизация информации, логика.

4) Создание ситуаций для развития самостоятельных навыков учеников по предмету или дополнительным секциям. Ученик не может прочувствовать ситуацию, в которой не был. Каждый должен побывать в ситуации, с которыми они столкнутся в реальной жизни. Именно поэтому педагог может создать искусственную ситуацию для самостоятельного решения. Например, на уроках английского можно отправиться в путешествие в разные страны и потерять багаж в аэропорту, а ученику нужно с помощью английского найти его. На уроках русского языка и литературы можно организовать "светский вечер" и побыть 19 веке, на котором требуется грамотная речь или написать приглашения для мероприятия. На уроках истории мира можно организовать игру "Турист". Ученики отправляются в путешествие по странам и выделяют их особенности, которые можно связать с учебником.

5) Языковые курсы. Сейчас в Казахстане важную роль играет трехязычие. Знание языков имеет весьма практическое направление. Важно объяснять ученикам значимость раннее обучение языкам. Несомненно, мы не сможем выучить все языки мира, но базовые языки нужно знать. В Казахстане это русский и казахский. Но если ученик хочет выезжать на практику за границу или получать образование там, ему никак не обойтись без иностранного языка. Нужно развивать этот навык ещё в школе, с начального звена. В школе можно организовать курсы дополнительного изучения языка или сделать это в виде игр и практики.

Постоянно меняющиеся условия рынка труда призывают меняться и развиваться каждый день. Мы не можем знать, что будет через год или два. Какие будут ведущие качества личности и профессионала, какие будут актуальные профессии, но мы можем сделать всё на сегодняшний день, чтобы закончив школу, мы получали будущего профессионала, грамотного и всесторонне развитого человека.

Литература:

1. <https://articlekz.com/article/20051>
2. Танган С. А. Грамотность в компьютерный век // Педагогика. 2005. N 1
3. Министерство образования и науки Республики Казахстан. [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://edu.gov.kz/>, свободный. – Загл. с экрана Источник из интернет.
4. <https://cutt.ly/X23YK6d>
5. <https://school.kontur.ru/publications/2374>

Кошакаева А.К.

Ш.Батталова атындағы тірек мектебі (ресурстық орталық), Шет ауданы

ҚОҒАМДЫҚ- ГУМАНИТАРЛЫ ЦИКЛІ ПӘНІ БОЙЫНША ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация. Мақала Қазақстан Республикасында бірнеше жылдан бері білім беру жүйесі назарында жүрген, қарқынды түрленіп, даму үстіндегі мәселеге арналған. Қазіргі таңдағы өзекті мәселе оқушылардың алған білімін өмірде қолдана алмаулары, оқыған мәтінін түсіне алмауынан туындап отыр. Осы орайда білім алушылардың функционалды сауаттылықтарының төмен екендігінен өзгеріс талап етілді. Функционалды сауаттылық негізгі үш құрамдас бөліктен тұрады: оқу сауаттылығы, математикалық және ғылыми-жаратылыстану сауаттылықтары. Бұл мақалада функционалды сауаттылықтың негізі саналатын оқу сауаттылығының маңызы, оны мектепте қалыптастырып дамытудың әдіс-тәсілдері сөз етіледі. Зерттеу барысында саралау, жинақтау, талдау тәсілдері қолданылып, білім алушылардың оқу сауаттылығын арттыруда тиімді болып табылатын тәсілдер келтіріледі.

Кілт сөздер: функционалды сауаттылық, оқу сауаттылығы, мәтін, мәтінмен жұмыс, оқу түрлері.

Біз жаңа ғасыр баспалдағына өркениетті ұлт ретінде, тарих төріне егеменді ел ретінде бой көрсеттік. Ата-бабамыз қаншама қиындықты кешсе де, оны еңсерді, туын көкке желбіретіп, тәуелсіздікке қол жеткіздік. Ендігі ұрпақтың негізгі мақсаты- болашаққа зор ұмтылыс. Мемлекетіміз үшін ерінбей еңбек етіп, жас ұрпақты тәрбиелеуде маңдай терді төгу. Ол үшін жас ұрпақты біліммен қаруландыру, ғылым мен техниканың тетігін меңгерту, құндылықтарды бойларына сіңіру керек. Қазіргі таңда әр педагог түрлі технологиямен жұмыс жасауда, оған біздің заманымызда мүмкіншілік кеңінен бар.

Орта білім беру ұйымында оқушыларға әмбебап білім, икемділік дағдыларын, құзыреттіліктің біртұтас жүйесін қалыптастыруы тиіс. Қазіргі білім беру жүйесіндегі маңызды тетік білім беру мазмұнын жаңарту, оқушылардың шығармашылық және сыни ойлауын дамытуға ықпал ететін білім ортасын құру, білімді өз бетінше толықтыру болып табылады. Осыған байланысты оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру қазіргі заманғы талап болып отыр. Функционалдық сауаттылық- оқушының жеке қасиеттерін және оның коммуникативтік дағдыларының даму мүмкіндігін көрсететін көрініс. Егер сіз дұрыс әдістер мен тәсілдерді қолдансаңыз, қазіргі сұраныстағы оқу процесін өзіңіздің білім салаңызға қолдануға мүмкіндік туады. Функционалдық сауаттылықты дамыту оқушыларға болашақта қажетті ақпаратты өз бетінше алуға және талдауға, өзін тұлға ретінде жетілдіруге көмектеседі. Осы күнге дейін мектептердегі оқушылардың функционалдық сауаттылығы жеткіліксіз мөлшерде болды. Әлі де бұл мәселені мұғалімдер әртүрлі әдістерді енгізу арқылы шешу үстінде. Мектептің негізгі міндеттерінің бірі-балаларды өздігінен дамуға үйрету. Өздігінен дамуға үйрету мынадай кезең-кезеңмен жұмыс істеуді білдіреді:

- іздеу;
- талдау;
- құрылымдау;
- қолдану.

Бұл дағдылар оқушыға қазіргі әлемдегі өзгеріске оңай төселуіне көмектеседі, онда адам күн сайын көптеген түрлі ақпаратты өңдейді. Осылайша, бала әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық салада дамиды. Яғни, PIRLS жобасы оқушылардың функционалдық сауаттылығын бағалаудың басымдықтары әртүрлі салалардағы баланың жеке басының әлеуметтік бағдарлану деңгейін және өз білімін өмірге біріктіру қабілетін көрсетеді [1; 9]. Оқу процесінің ұйымдастырылуына байланысты білім беру процесінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту қиын. Ұзақ уақыт бойы мектептің негізгі міндеті мұғалімдер оқушыларға білім беру болды. Қазір де негізгі міндет білім берумен қатар әр пәнде функционалды сауаттылығын дамыту қолға алынған. Сол пән бойына негізгі мына бағыттарды көрсетуге болады:

1. Функционалды сауаттылықты меңгеру. Бұл дегеніміз оқушының дағдыларды еркін қолдана білу қабілеті, мәтіннен ақпарат алу және оны беру. Функционалды сауаттылық-бұл дағдының әртүрлі түрлерін қолдану: оқу, қарау, таныстыру, оқу және түсіну әдістерінің бір жүйесінен өту.

2. Толыққанды және дұрыс оқу іс-әрекетін үйрену:

- оқушылардың белсенді және пассивті сөздік қорын кеңейту, қазақ тілінің грамматикалық құрылымын толық меңгеру, сөйлеудің стилистикалық және функционалды түрлерін қолдану;

- ауызша, жазбаша сөйлеу;

- емле мен тыныс белгілерін меңгеру;

- әртүрлі мәтіндерді түсіну және талдау дағдыларын игеру, көркем мәтінді қабылдау;

- тілдік, ең алдымен грамматикалық тілдерді меңгеру және жүйелеу, тіл туралы білім, сөйлеу дағдыларын қалыптастыру мақсатында, сөйлеу әрекетінің еріктілігін, ниеттілігін және хабардарлығын қамтамасыз ету;

- оқушылардың мәдени және тәрбиелік әлеуетін ашу, оның тарихпен, рухани мәдениетпен, менталитетпен тығыз байланысын зерттеу;

- шетел тілін табысты меңгеру үшін қажет нақты тілдік құзыреттілікпен қатар жалпылингвистикалық құзыреттілікті қалыптастыру;

- тіл сезімін қалыптастыру (тілдік сезім, тілдік интуиция, тілдік сана) т.б.

Қоғамдық-гуманитарлы бағытта функционалды сауаттылықтың бір бағыты – оқу сауаттылығы. Оқу сауаттылығы- білу, түсінуден бөлек, оқу және жазу дағдыларын әлеуметтік ортада қолдана алу, сыртқы ортамен тығыз байланысты орнату, оқушыларды тез әлеуметтенуге бейімдеу. Оқушылар сыртқы ортада адамдармен қарым-қатынас жасағанда оқу дағдысын қолданады, яғни ақпарат алмасу үшін мәтінмен жұмыс жасайды. Осы тұста сауаттылығымыз көрініс береді. Сауаттылық- ана тілінің заңдары мен ережелерін оларды ауызша және жазбаша сөйлеуде пайдаланудың берік дағдыларын үйлестіре алуы, яғни бастапқы оқу және жазу қабілеттілігі. Оқу әрекеті барысында оқырман өзін қоршаған әлемнің өткені, бүгінгі мен болашағы туралы біліп қана қоймай, ойлап, талдау жүргізіп үйренеді, шығармашылық тұрғыда дамиды, оның тұлға ретіндегі адамгершілік және мәдени негізі қаланады. Оқу «біріншіден, адамның сөйлеу әрекетін дамытып, оны анық, түсінікті, бейнелі әрі әдемі етеді; екіншіден, оның ішкі жан дүниесін дамытып, біреудің қайғысына ортақтасу, қайырымды болу, өзгенің қиыншылығын түсініп, жетістігіне қуануға үйретеді; үшіншіден, шығармашылық нұрға бөленіп, шабыттануға, жаңа көркем туындыларға негіз болады; төртіншіден, ақпаратты пайдаланып, оны зерттей алу дағдыларын қалыптастырады» [2; 19]. Мектеп қабырғасында ежелден бастап оқушыларды мәтінді оқығанда уақытқа оқытып қалыптастырғантынбыз, оқушы 1 минут ішінде максималды сөз оқыса да, кей жағдайда мәтіннің мазмұнын, мәтіндегі ақпаратты айта алмайтын. Қазіргі таңда оқу жылдамдығы мен мәтінді дәлме-дәл түсіну бағаланбайды, мәтінге арналған рефлексия мен ұғым, өмірлік мақсаттарды жүзеге асыруға арналған оқығанын пайдалану бағаланады.

Оқу сауаттылығы мәтіннен қажетті ақпаратты табумен ерекшеленеді:

- мәтіннен қажет деген көп ақпаратты алу;

- ең қажет деген ақпаратты табу;

- ақпаратты жіктеу;

- терең мазмұндағы ақпаратты табу;

- күрделі мәтіндерді қорытындылау;

- мәтіннен өзіндік ой түю.

Осымен қатар әр қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі өзінің сабағында 4 дағдымен жұмыс жасатып, түсініктері мен қабілеттерін кеңейтеді. Тереңдете келсек мындай жұмыстың да құрамдас бөліктерінің түрлері жүреді:

- оқуды үйрену: оқу стратегиясы мен тактикасын таңдау мүмкіндігі оқу мақсатына байланысты (икемді оқу);

- сөйлеу механизмдерін дамыту: баламалы алмастырулар жасай білу, жинақтау;

- мәтін: мәтіннің мазмұнын болжау.

Ауызша және жазбаша сөйлеуді дамыту:

- орфоэпиялық дағдыларды дамыту;
- сөздік қорын байыту бойынша жұмыс;
- оқушылардың сөйлеуінің грамматикалық құрылымын дамыту және жетілдіру;
- ауызша сөйлеу, оқу-ғылыми, көркем сөйлеуді дамыту;
- жазбаша ауызекі, оқу-ғылыми, көркем сөйлеуді дамыту.

Мұның барлығы бастауыш буыннан бастау алып, ортаңғы буында балаларға икемді оқытуды үйрету маңызды. Мәселен, 5-6 сынып оқушыларына мынадай тапсырмалар қорын үнемі жүргізу керек:

- Тапсырмалар қиындық дәрежесі бойынша жаттығулар әртүрлі болуы мүмкін;
- мәтіндегі бөліктердің санын анықтаңыз; әр бөлікке сұрақ қойыңыз,
- жоспар құрыңыз;
- оқу, мәтіннің негізгі идеясын анықтау, сабақ тақырыбымен байланыстыру;
- мәтіннен жаңа ақпаратты бөліп алып, оның негізгісін тұжырымдау.

Сонымен қатар, сөйлеу механизмін дамыту, диктанттар мен баяндамаларға мәтіндік тапсырмалар беру, ауызша әңгіме құрастыру, тірек сөздер мен сөз тіркестеріне жұмыс түрлерін түрлендіру.

7-сынып оқушыларына осы бағытта тапсырмаларды күрделендіру. Әртүрлі стильдегі мәтіндер ұсыну, тілдік ерекшеліктеріне талдау жүргізу. Мысалы,

- мәтінді стиль түрін дәлелдейтіндей тірек сөздерді іріктеу;
- мәтінге жоспар құру, әр стиль түріне ауыстыра отырып ауызша әңгіме дайындау;
- публицистикалық стиль түрлеріне тапсырмалар әзірлеу: газет, журналдағы мақалалармен жұмысты жиі жүргізу;
- мәтіндердің түрі мен стилін анықтауға үйрету.

8-9 сыныптарда функционалдық сауаттылықты қалыптастыру бойынша тапсырмаларға жоспар мен кестені қолдана отырып, мәтіннің тақырыбын, түрін және сөйлеу мәнерін анықтай отырып, орфографиялық байланыстар туралы оқу-ғылыми стильдегі хабарламаларды дайындауды үйрету. Осылайша, бірнеше жыл ішінде мақсатты жұмыс жүргізілуде оқушылардың лингвистикалық, тілдік және коммуникативтік құзыреттіліктерін дамытуға болады. Күнделікті сабақтан бөлек эллективті курстардың да өзіндік үлесі өте зор. Осы орайда 3-4 жыл бұрын «Стилистика» атты курс жүргізген болатынмын. Курстың маңыздылығы: мәтінмен жұмыс істеудің маңызды бөлігі тілдік құралдарды анықтау болып табылады, мәтіннің үйлесімділігін қамтамасыз етеді. Ұсынылған әрбір мәтін мыналарды қамтиды: сөйлеу стилі мен түрін, байланыс түрін анықтауға арналған тест тапсырмалары.

Оқушыларға өздік жұмыс ретінде үнемі:

- түбір сөздер;
- лексикалық қайталау;
- синонимдер, антонимдер;
- прономиналды ауыстыру;
- етістіктің формалық жиынтығы;
- кіріспе сөздер;
- синтаксистік параллелизм;
- сұраулы және толық емес сөйлемдер;
- анафора және эпифора;
- үстеулер, сөйлеудің қызметтік бөліктері т.б. беріліп отырған дұрыс.

Сонымен, функционалдық сауаттылықты қалыптастыру, сөйлеуді жетілдіру оқушылардың іс-әрекеттері тілдік құрылымы туралы білім негізінде құрылады. Оны әртүрлі қарым-қатынас жағдайында қолдану ерекшеліктерінен білуге болады. Оқу процесі тілді талдау дағдыларын қалыптастыруға ғана бағытталмау керек, тілдік құбылыстар мен фактілерді жіктеу қабілеті, сонымен қатар білім беру, сөйлеу мәдениеті, өмірлік маңызды дағдыларды қалыптастыру, оқудың әртүрлі түрлерін қолдану, мәтіндерді ақпараттық өңдеу, ақпаратты іздеудің әртүрлі формалары және оны берудің әртүрлі тәсілдері, сөйлеу жағдайына және әдеби тілдің нормаларына және этикалық қарым-қатынас нормаларынан құрылуы қажет.

Әдебиеттер:

1. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 — 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. Астана. 2012 жылғы 25 маусым. (1)

2. Асанбаева Е.Б. Оқу сауаттылығы – оқушылардың функционалды сауаттылығының негізі. Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық Университетінің Хабаршысы. 2018;(2):9.

Куанбаева Д.А.

«Мағжан Жұмабаев атындағы гимназиясы» КММ, Қарағанды қ.

МАТЕМАТИКА ПӘНІНЕН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Аннотация. Мақалада математика пәнінен бастауыш сынып оқушыларының функционалды сауаттылығын арттыруда қолданылатын әдіс-тәсілдер жайлы айтылған.

Кілт сөздер: математика, функционалды сауаттылық, бастауыш сынып, әдіс-тәсілдер.

Бастауыш сынып оқушыларының математика пәнінен функционалды сауаттылығын арттыру білім беру процесінің негізі болып есептеледі. Қазіргі білім мен ғылымның дамыған заманында білім беру жүйесінде оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту ең маңызды мәселе болып табылады. Жеке тұлғаның шығармашылық ойлауы мен тез шешім табу қабілеттері, кәсіби жол таңдау білігі, үнемі ізденіп білім алуға құлшынысы, яғни қазіргі жаһандану заманының ағымына сай болу-оның басты функционалды қасиеті болып табылады. Бастауыш сынып оқушылардың математикалық сауаттылығын дамытудың өзектілігі: оқушының математика пәнін терең түсініп оқуы, логикалық ойлауы, алған білімін күнделікті өмірде пайдалана білуі, әлемдегі математиканың ролін көре білуі, математикалық сөйлеу және жазу мәдениетіне қоршаған ортаны, оның заңдылықтарын байқап қана қоймай оны оқып үйренуі, дүниенің ғылыми бейнесін меңгеру қабілеттері қалыптасады.

Математика білім мазмұнының ең алғашқы бастамасы бастауыш сыныптарда негізі қалыптасатыны белгілі. Бастауыш сыныптарда оқушылар сандық өрнектермен арифметикалық амалдарды орындаумен шектелсе, алгебра, геометрия, тригонометрия әлеміне енген сайын басқа жаңа талаптар қойылады. Алгебрада латын, грек әріптерін үйренуге тура келеді. Міне, осы әріптерді дұрыс жаза және оқи білу математикалық сауаттылық білдіреді. Оқушылар геометрия ұғымдарымен бірінші сыныптан таныс болады, кейін жаңа жазулар мен сызулар кездесуі мүмкін және оқытуда арнайы заңдылықтар сақтау қажет.

Мұғалім оқушыны математика пәнінің қыр сырына үйрету үшін оған математикалық сауаттылықты сақтау жөнінде күнделікті қатаң талаптар қойып, орындалуына мұқият зер салуы керек.

Сонда оқушы математикалық өрнектерді оқуда, жазуда және сызбаларды сызуда сауаттылық көрсетіп, тәртіпке бейімделеді де, есептерді де алгоритм немесе логика бойынша тез, әрі сауатты шеше алады, сабаққа да ынтасы арта түседі.

Математикалық сауаттылық функционалды сауаттылықтың бір тармағы болып табылады. Оқушылардың танымдық әрекет амалдарын меңгеруін есепке алып, алгоритмдік есептерден эвристикалық типтегі есептерге көшу кезінде оқу-зерттеулік есептер көбейе түсетін өзара байланыс түрі өте тиімді. Математикалық сауаттылықтың дамуы оқушының жалпы сөйлеу мәдениетін дамытып, қазіргі қоғамда тұлғаның ұтымды сөйлеу коммуникацияларын қалыптастырады. Математикалық сауаттылықты қалыптастырудың бастауыш сынып оқушылары үшін сыныптан тыс жұмыстар арқылы олардың қызығушылықтары мен сауаттылығын дамыту.

Математика сабақтарында функционалды сауаттылықты дамытудың мақсаты – оқытуда инновациялық әдістерді, заманауи білімдік және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану.

Математика сабақтарында оқушылардың функционалды сауаттылығын екі негізгі міндеттерді шешу арқылы қалыптастыру мүмкіндігі бар:

1. Оқушының әлеуетіне сәйкес, яғни баланың өзінің білімдік деңгейіне сай келетін және жеке тұлғаның одан әрі дамуын қамтамасыз ететін, білім беруді іске асыру мүмкіндігіне, оның ішінде өзіндік білім алу жолымен жету.

2. АКТ құралдары мен өз қабілеттерін іске асыруда әр оқушыда шығармашылық әлеуметтік мәнді қызмет тәжірибесін қалыптастыру.

Математика сабағында мынадай әдіс -тәсілдерді қолдану арқылы оқушылардың функционалды сауаттылығын дамытып, пәнге деген қызығушылығын арттыруға болады.

«Жұптағы ой қозғау» әдісі бойынша берілген тапсырма бойынша білетін ақпараттарын жазады. Өз жұптарымен бөліседі, білмеген ақпараттарын толықтырады. Бірігіп шешеді, өзара көмек береді.

«Математикалық мәтінмен жұмыс жасау» (Талдау, қажетті ақпаратты табу) Математикалық терминология мен символдарды қолдана отырып, өз ойын ауызша және жазбаша түрде анық және нақты түсіндіреді.

«Дәлелдемелер жасау» Берілген жұмыстарды зерттеу, дәлелдемелі пайымдау жүргізу, логикалық негізделген қорытындылар жасайды.

«МИКС жаттығулары» әдісі бойынша логикалық ойлауды тиімді пайдалана отырып, практикалық есептеу техникаларын пайдаланады.

«Графикалық есептер» Математикалық білімін, біліктігін, есептеу, өлшеу және графиктік дағдыларын пайдаланып есептер шығарады.

«Математикалық диктант» алу арқылы оқушының ереже, формула, теориялық білімді қаншалықты меңгергенін білуге болады.

«Буклет» әдісі арқылы оқушылар алған білімдерін жинақтап, ең маңыздыларын ұсына алады.

«Эйлер шеңбері» әдісі арқылы тақырып бойынша негізгі идеяларды жинақтап, саралайды.

Математикадан сабақ барысында немесе қосымша сабақтар кезінде жоспарға сәйкес қосымша тапсырмалар беріп отыру арқылы оқушылардың логикалық ойлауын, шығармашылық қабілетін, математикалық сауаттылығын арттыруға болады (1-сурет).

Қосымша тапсырмалар:

<p>Зандылықты анықтап, қатардағы келесі санды табыңыз: 7; 8; 18; 19; 29; 30; 40;... A) 47 B) 40 C) 38 D) 41 E) 39 Шешуі: 7, 8, 18, 19, 29, 30, 40, +1 +10 +1 +10 +1 +10 +1 40 + 1 = 41 Жауабы: 41</p>	<p>Кестенің құрылу ережесін анықтап, сұрақ белгісінің орнындағы санды тап.</p> <table border="1" style="margin: 0 auto; border-collapse: collapse; text-align: center;"> <tr><td> </td><td>6</td><td> </td><td>1</td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td>9</td><td>56</td><td>16</td><td>21</td><td> </td><td>6</td></tr> </table> <p style="text-align: center;">A) 125 B) 140 C) 128 D) 250 E) 135</p>		6		1									9	56	16	21		6							
	6		1																							
9	56	16	21		6																					
<p>(a-c) + (b-d) өрнегінің мәнін тап.</p> <table style="margin: 0 auto; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="border: 1px solid green; padding: 5px; text-align: center;">a</td><td style="padding: 0 10px;">+</td><td style="border: 1px solid green; padding: 5px; text-align: center;">b</td><td style="padding: 0 10px;">=</td><td style="padding: 0 10px;">11</td></tr> <tr><td style="text-align: center;">+</td><td></td><td style="text-align: center;">+</td><td></td><td></td></tr> <tr><td style="border: 1px solid green; padding: 5px; text-align: center;">c</td><td style="padding: 0 10px;">-</td><td style="border: 1px solid green; padding: 5px; text-align: center;">d</td><td style="padding: 0 10px;">=</td><td style="padding: 0 10px;">4</td></tr> <tr><td style="text-align: center;"> </td><td></td><td style="text-align: center;"> </td><td></td><td></td></tr> <tr><td style="text-align: center;">14</td><td></td><td style="text-align: center;">6</td><td></td><td></td></tr> </table>	a	+	b	=	11	+		+			c	-	d	=	4						14		6			<p>Суреттегі фигураларды жалғастыра отырып, жетінші орындағы фигура неше шаршыдан құралғанын табыңыз?</p> <div style="text-align: center; margin: 10px 0;"> </div> <p style="text-align: center;">A) 28 B) 21 C) 10 D) 15 E) 20</p>
a	+	b	=	11																						
+		+																								
c	-	d	=	4																						
14		6																								
<p>Ұжымдық шаруашылықта 60 га жерге егілген дәнді-дақылдардың пайыздық мөлшері дөңгелек диаграммада көрсетілген. Неше гектарына тары егілді?</p>																										
<p>A) 12 B) 16 C) 18 D) 15 E) 20</p>																										

1-сурет. Тапсырмалар.

Қорыта айтқанда, тұлғаның бейімділігін, қызығушылығын ескере отырып, функционалдық сауаттылыққа қол жеткізуді қамтамасыз етіп, жан-жақты дамыған, алған білімдерін өмірмен байланыстыра алатын тұлғаны тәрбиелеп оқыту – білім беру мамандарына артылған жауапты міндет екенін түсінгеніміз жөн.

Зерттеу қызметінің нәтижесінде бастауыш сыныпта математиканы оқытуда функционалдық сауаттылықты қалыптастыру арқылы оқушылардың ережелер мен үлгілерді және берілген алгоритмдерді математикалық материалда қолдану дағдысын, математикалық білімін, біліктігін, есептеу, өлшеу біліктілігін, математикаға тән ойлау стилін, оның абстрактылығын, дәлелденуін, жоспар бойынша әртүрлі әрекеттерді жоспарлау жолдарын, өзін-өзі бақылауын дамыта аламыз.

Әдебиеттер:

1. 2015-2016 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарда ғылым негіздерін оқытудың ерекшеліктері туралы әдістемелік нұсқау хаты. Астана 2015ж.

2. ҚР білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.- Астана, 2010.

3. Темиргалиева Қ.Қ. «Функционалдық сауаттылықты арттыру» Оқыту-тәрбиелеу технологиясы - 2015ж, № 1.[Б. 29-30.]

4. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. 2012ж, №10 (70),[Б-34-49]

5.http://www.edu.gov.kz/ru/zakonodatelstvo/gosudarstvennaja_programma_razvitija_obrazovanija/sudarstvennaja_programma_razvitija_obrazovanija_respubliki_kazakhstan_na_2011_2020_gody/

6. Оразахынова Н., Кенжебаева Г.М. - «Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жолдары» ғылыми мақаласы, 2012. [Б. 42-47.]

7. Б. Баймұханов, З. Бекбаева «Оқушылардың математикалық тапсырмаларды орындаудағы дербестігін арттыру» Алматы, 2006 ж[Б. 12-14.]

Курманова А.К.

«Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті» КеАҚ, Көкшетау қ.

Кожантаева А.К.

«№1 мектеп-лицейі» ШЖҚ МКК, Астана қ.

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚ: ТҰЛҒАНЫҢ ӨЗІНДІК ІЗДЕНІСІ ЖӘНЕ ІС-ӘРЕКЕТ БАҒДАРЫ

Аннотация. Мақалада «функционалдық сауаттылық» ұғымы мәселесі қарастырылды. Жай сауаттылық, минималды сауаттылық ұғымдарымен салыстыра отырып, «функционалдық сауаттылық» ұғымының мәні ашылды, оның даму тарихы зерттелді. Отандық және шетелдік ғалымдардың функционалдық сауаттылыққа қатысты еңбектері жүйеленіп, сараланды. Зерттеуші ғалымдардың еңбектеріне шолу жасай отырып, функционалды сауаттылыққа берілген анықтамаларда бірізділіктің жоқтығы анықталды. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жаңартылған білім мазмұны тұрғысынан зерделенді, оның мәні мен маңызы танытылды.

Кілт сөздер: реформа, жаңартылған білім мазмұны, функционалдық, сауаттылық, өмір бойы білім алу, құзыреттілік.

Қазіргі заманғы инновациялық білім беру педагогтың жауапкершілігін арттырумен қатар, кәсіби шеберлігі мен біліктілігін өсіруді міндеттейді. Сондықтан «бірге жиналу - бұл бастама, бірге болу - бұл ілгерілеу, бірге жұмыс істеу - бұл жетістік» деген ұстаным ұстаздар қауымының ұранына айналғаны сөзсіз.

Білім беру жүйесіне жасалған реформа жаңа бастамалардың басталуына себепші болды. Талай басқосулар, семинарлар, талқылаулар жасалды, десек те бұл үдеріс әлі де жалғасып жатыр. Оның бәрі жаңартылған білім мазмұнын терең әрі сапалы игеруге бағытталуда. Қазақ халқының біртуар ұлы, әдіскер-ғалымы А.Байтұрсынов: «Бала оқытатындар бала оқытуын жақсы білерге керек. Бала оқытуын жақсы білейін деген адам, әуелі басқаларға үйретпекші нәрселерін өзі жақсы білерге керек, екінші баланың табиғатын біліп, көңіл сарайын танитын адам боларға керек. Оны білуге баланың туғаннан бастап, өсіп жеткеніне тәнімен қатар ақылы қалай кіретін жолын білерге керек. Баланың ісіне, түсіне қарап ішкі халінен хабар аларлық болу керек. Ол үшін бала турасындағы ғылымды

білерге керек» [1, б. 252], - деп ұстаздар қауымына қойылатын талаптар мен оны орындау барысында ұтатын тұстарын көрсетеді. Осы тұста «Маған айтсаң - мен ұмытамын. Маған көрсет - сонда мен есте сақтаймын. Менің өзіме әрекет етуге мүмкіндік бер – сонда мен үйренемін» деген қытай даналығының мәні зор. Себебі ол бізден не істеу керек? нені өзгерту керек? нені жетілдіру керек? деген сауалдардың мән-маңызын ашуға септігін тигізеді. Бұның өзі «сөз үйретпейді, әрекет үйретеді» деген ұстанымның маңыздылығын көрсетеді. Бұл білім алушылардың мектепте алған білімдерін өмірде тиімді қолдануға үйрету мақсатын көздейді. Бразилиялық педагог П.Фрейренің: «Өмірді оқыту/үйрету керек, өмірмен оқу/үйрену керек», - деген пікірі [2, б.29], XIX ғасырдың ұлы педагогы К.Д.Ушинскийдің: «Адамды өмір бойы үйретуге болмайды, оны өмір бойы оқуға үйрету керек» деген пікірімен үндеседі[3]. Себебі білім – өмірде өз қажетін таба алатын білік пен дағды. Бұдан «не нәрсеге үйренсек те, оның барлығы да өмірмен тығыз байланыста болғаны абзал» деп ой қорытамыз. Бұның өзі қазіргі заманғы өмір бойы білім алу тұжырымымен үндеседі. Ал оған жетудің жолы – функционалды сауаттылықты қалыптастыру.

Осы тұрғыдан келгенде, бірінші кезекте, функционалды сауаттылықтың қалыптасу тарихына қысқаша тоқтала кетейік. «Функционалды сауаттылық» ұғымы алғаш рет өткен ғасырдың 60-шы жылдары ЮНЕСКО құжаттарында пайда болды. Кейіннен бұл мәселені зерттеушілер өз еңбектерінде қолданды. 1990 жыл ЮНЕСКО бойынша халықаралық сауаттылық жылы болып жарияланды. Кейін 2003-2012 жылдар БҰҰ бойынша сауаттылықтың он жылы деп қайта жарияланған болатын.

Екіншіден, «функция» және «сауаттылық» деген сөздердің мағынасын сипаттайық. Мәселен, «функция» ұғымы адамға қатысты айтылғанда, оның іс-әрекетіне байланысты қарастырылады. Ал «сауаттылық» адамның білімділігіне қатысты ұғым ретінде түсініледі. Яғни, субъекті алған білімі мен білігі негізінде сауатты іс-әрекет жасайды, алған білім мен дағдысын өмірде қолданады.

Үшіншіден, жай сауаттылық, минималды сауаттылық мәселелеріне тоқтала келе, функционалды сауаттылыққа түсінік бергенді жөн санадық. Жай сауаттылық оқу, жазу, санау сияқты қарапайым қабілеттерімен байланысты болса, минималды сауаттылық қарапайым мәтіндерді оқу, жазу, түсіну қабілеттерімен ерекшеленеді [4, б.3]. Ал функционалды сауаттылық адамның қоршаған ортада қиналмай өмір сүре алатындай білімі мен дағдыларын қолдана алуы. Былайша айтқанда, адаптациялану қабілеті, қиын жағдайда аз ақпараттың өзін пайдаға асыру, құралдарды дұрыс қолданып, адамдарды дұрыс түсініп, өз ойынды жеткізе алу.

Төртіншіден, функционалды сауаттылық ұғымына берілген анықтамаларды сараптадық. Мәселен:

1) функционалды сауаттылық – білім берудің (бірінші кезекте жалпы білім берудің) көп жоспарлы адамзат қызметімен байланысын біріктіретін тұлғаның әлеуметтік бағдарлану тәсілі;

2) функционалды сауаттылық – адамның ортаға тез бейімделіп, қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші;

3) функционалды сауаттылық тұлғаның бүгінгі еңбек нарығында бәсекеге түсе алуға қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығы;

4) функционалды сауаттылық – білік пен білімділік әлеміне барудың жолы ғана емес, ол – ұлттың, елдің немесе жеке адамдар тобының мәдени және әлеуметтік дамуының өлшемі;

5) функционалды сауаттылық – тұлғаның сапалық сипатын арттыру тұрғысынан қарағанда жеке адамды дамытудың тетігі;

6) функционалды сауаттылық – алған білімінің негізінде тұлғаның заман талабына сай әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы үшін мектепте оқытылатын әр пән бойынша алған білімдерін өмір қажетіне жарату.

Бұл «функционалды сауаттылық» ұғымына берілген анықтамалардан бірізділіктің жоғы анықталды. Себебі бағдарлану тәсілі, деңгейінің көрсеткіші, дағдылардың жиынтығы, дамуының өлшемі, дамытудың тетігі деп сипатталуының өзі бұл мәселенің күрделі әлі де толық зерттеуді қажет ететін өзекті мәселе екенін дәлелдейді. Дегенмен осы берілген анықтамаларды зерделей келе, «функционалды сауаттылық» белгілі бір кезеңге сай субъектінің алған білімі мен білігі негізінде сауатты іс-әрекет ете алуы деген мағынаны білдіреді деген тұжырымға келдік. Яғни, қоғамның дамуына байланысты сауаттылық ұғымының мәні тарихи тұрғыдан өзгерген, тұлғаға қойылатын талаптарда оқу, жазу, санай білу қабілеттерінен гөрі белгілі бір қоғамда өмір сүруге қажетті білім мен біліктердің жиынтығын игеру, яғни функционалды сауаттылыққа жету дегенді меңзейді. Ол белсенділік, шығармашылық тұрғыда ойлай алуы, өздігінен шешім қабылдай алуы, өзінің мамандығын дұрыс таңдай алуы, үздіксіз білімін жетілдіруге дайын болуы сияқты басшылыққа алынатын негізгі сапалық белгілерді қамтиды. Осы аталған функционалды дағдылар мектеп

кабырғасында қалыптасуы тиіс. Ал функционалдық тұрғыда сауатты тұлға дегеніміз – қоғам құндылықтарына сай, қоғамдық ахуалдың қалыптасқан мүдделеріне қарай әрекет ете алатын, қоғамдық ортада өмір сүріп, тіл табыса білетін, белгілі бір сапалық қасиеттері бар, жалпы негізгі және пәндік құзыреттілікті меңгерген адам. Ол қазіргі өмірге бейім тұлға.

Бесіншіден, отандық және шетелдік ғалымдар функционалдық сауаттылық проблемасын білім беру философиясы тұрғысынан (Б.С.Гершунский, В.В.Мацкевич, С.А.Крупник); үздіксіз білім беру аспекті тұрғысынан (С.А.Тангян, И.А.Колесникова); құзіреттілік тұрғысынан (А.В.Хуторской, О.Е.Лебедев), студенттің функционалдық сауаттылығын тілдік мәдениет тұрғысынан (Т.И. Акатов), оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру технологиясы тұрғысынан (Л.М.Перминова, О.Е.Лебедев), қазақ тілі сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру мәселесі тұрғысынан (Н.Оразақынова, Г.М.Кенжебаева, А.К.Рауандина) зерттеді. Функционалдық сауаттылықтың теориялық және практикалық жағынан зерттелуі көптеген ғылыми еңбектерге арқау болды.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөнінде Ұлттық жоспар жасалды. Оның мақсаты – оқушылардың салалық сауаттылығын дамыту арқылы, нақты қызмет түрлеріне бейімдеу. Әрі ол орта білім жүйесінің парадигмасын түбегейлі өзгертудің негізі. Атап айтсақ, функционалдық сауаттылығын дамытудың отандық және халықаралық практикасын зерделеу, мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша шаралар жүйесін іске асырудың тетіктерін анықтау, білім мазмұнын жаңғыртуды қамтамасыз ету, стандарттар, оқу жоспарлары мен бағдарламалар, білім беру процесін оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеу, мектеп оқушыларының білім сапасын бағалау және мониторинг жүргізу жүйесін дамыту, мектептің және қосымша білім беру жүйесі ұйымдарының материалдық-техникалық базасын нығайту. Сонымен қатар, қазіргі білім беру жүйесінің негізгі тетіктерін басты назарда ұстау керек. Мысалы, ұлттық стандарттар, оқу бағдарламалары, оқыту нысандары мен әдістері, білім алушылардың оқудағы жетістіктерін диагностикалау мен бағалау жүйесі, мектептен тыс, қосымша білім беру бағдарламалары, мектепті басқару моделі және т.б.

Сонымен қатар Ұлттық жоспарда функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың төрт негізгі тетігі көрсетіледі.

Бірінші – оқытудың методологиясы мен мазмұнын түбегейлі өзгерту.

Екінші – білім нәтижелерін бағалау жүйесін жаңарту.

Үшінші – балаларды оқыту мен тәрбиелеуге ата-аналардың белсенді қатысуы.

Төртінші – қосымша білім беру жүйесін дамыту [5].

Қазіргі кезде осы аталған тетіктер мектеп қабырғасында жүзеге асуда. Оның бір дәлелі – жаңартылған білім мазмұны. Жаңартылған білім мазмұнының басты мақсаты – оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру. Осы орайда, қазіргі кезде кең ауқымды дағдыларға көп көңіл бөлінуде. Кең ауқымды дағдылар деп – сыни тұрғыдан ойлау, алған білімді шығармашылықпен қолдану, ғылыми-зерттеу жұмыстарын орындау, ақпараттық коммуникативтік технологияны қолдана білу; коммуникативтілік, топта және жеке жұмыс жасау, көшбасшылықты айтуға болады. Бұл дағдылардың олар оқушыларға күнделікті, сондай-ақ алдағы өмірдегі проблемаларды өздігінен шешуіне мүмкіндік береді.

Жаңартылған білім мазмұны жағдайындағы мектептің ерекшелігі оқушы – таным субъектісі, ал мұғалім оқушылардың танымдық әрекетінің ұйымдастырушысы қызметін атқарады. Осыған орай, жаңартылған білім беру мазмұнының дәстүрлі бағдарламадан ерекшелігі – пән мазмұнының спиралді қағидатпен берілуі, яғни пән мазмұнының қарапайымнан күрделенуі; блум таксономиясы бойынша оқу мақсаттарының иерархиясы; бір білім беру аясындағы және пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру мақсатында «ортақ тақырыптардың» берілуі; оқу үдерісін ұзақ мерзімді, орта мерзімді және қысқа мерзімді жоспарлар арқылы ұйымдастыру; оқытудың тәрбиелік әлеуетін арттыру, оқушының адамгершілік-рухани қасиеттерін қалыптастыру; білім беру деңгейлері аралығында пән бойынша сабақтастықты ескеруге мүмкіндік беретін толық оқу курсы бойынша педагогикалық мақсат қою; бөлімдердің мазмұны мен ұсынылған тақырыптардың уақыт талабына сәйкес келуі, әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға назар аударылуы; оқытудағы жүйелі-әрекеттік ұстаным (оқушының білім алу үдерісіне белсенді қатысу).

Жаңартылған білім мазмұны оқушының алған білімін ұзақ уақытқа сақтап, ақпарат баланың танымында ойлау процестері негізінде табиғи түрде қалыптасып, жүйеленуі міндеттерін іске асырады. Алайда, дәстүрлі білім беру мазмұнында қазақ тілі мен әдебиеті оқулықтарын дайындауда, оқу бағдарламаларын құрастыруда оқытудың психологиялық негіздері толық ескіріле бермеді. Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті пәні бойынша қалыптасқан тілдік және әдеби білім тұлғаның

белсенді құралына айналмайды. Олай болса, тілдің тек қарым қатынас құралы ретіндегі белсенділігін қызмет етуі деп түсінбеу керек. Кез келген тілді үйренуші тұлға дайын тіркестерді жаттау арқылы да шектеулі сөйлеу жағдаяттарында қарым- қатынасқа түсуге болады. Бірақ ол тіл үйренуде жүйелі, іргелі, ойлау процесінен өтіп, құрылым ретінде қалыптасқан ақпарат, білім қоры негізінде қалыптаспайды. Қысқа уақытқа жадыда сақталған дайын, ойсыз қолданылатын формалар ретінде қолданысқа түседі. Білім алушыда тілдік білім, ауызша және жазбаша сөйлеу мәдениеті қалыптасуы үшін оның таным белсенділігін арттырып, дайын ақпаратты қабылдаушы ғана емес, ойланушы, сараптаушы тұлғаға айналдыру керек. «Сөйлеу дегеніміз – ойлау. Ойлау дегеніміз – тану, сөйлеу – қарым-қатынас жасау. Адам ойлаған кезде тілдік материалды пайдаланады және ой сөйлес түрінде беріледі [6, б. 117]. Сондықтан тіл мен әдебиет туралы білімді ақпарат ретінде ұсынбай, баланың дербес ізденісі мен ойлауының нәтижесі ретінде қалыптасуына мүмкіндік беретін оқыту әдістемесін құру керек, оны оқу үдерісінде кеңінен қолдану қажет. Бүгінгі қоғам мен білім берудің жаңа парадигмаларының сұранысын қанағаттандыру үшін тұлғаның функционалдық сауаттылығын қалыптастыруды жүйелі түрде сабақ үрдісіне енгізу қажет. Ол үшін білім алушы бойына сөйлеу әрекетінің түрлерін (оқылым, айтылым, тыңдалым, жазылым) жақсы игеру керек. Ойлау дағдыларының деңгейлерін (білу, түсіну, қолдану, талдау, салыстыру, бағалау) түсініп қолданулары керек. Сонымен қатар ойлаудың түрлерін: шығармашылық, логикалық, сыни, алгоритмдік, проблемалық, дивергентті түрлерін пайдаланулары керек. Тілдік, ақпараттық, коммуникативтік, лингвомәдени танымдық, әлеуметті-құқықтық, проблемаларды шешу құзыреттіліктерін қалыптастырулары керек. Сондай-ақ, жаңартылған білім беру мазмұнының басты ерекшелігі тұлғаның функционалдық сауаттылығын арттыру мақсаты екенін ескеру қажет.

Қорыта айтқанда, функционалдық сауаттылыққа негізделіп отырған жаңартылған білім мазмұны оқушыға әр түрлі білік дағдыларын қалыптастырып, ақыл-ой қабілетін жан жақты дамытуды мақсат етеді. Осы орайда, білім беруде шәкіртке тек дайын білімді меңгертіп, оны қайталаумен шектелмей оқушының өзіндік ізденісіне, өзіндік әрекетіне бағдар беріп, өзін және жолдастарының білімін өздігінен бағалай білу дағдыларын қалыптастыру көзделеді.

Әдебиеттер:

1. Байтұрсынов А. Ақ жол. – Алматы: Жалын, 1991. – 464 б.
2. Әлімов А. Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері. Алматы, 2013. – 446 б.
3. Ушинский К.Д. Таңдамалы педагогикалық шығармалары. – Москва: ОКБ, 1945. – 345 с.
4. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары /Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 ж. 25. 06. №832 Қаулысымен бекітілген/.
5. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру (бастауышсыныптар). Әдістемелік құрал. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. – 66 б.
6. Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеу. – Алматы, 1990

Кусаинова Д.Т.

«№14 мектеп- гимназиясы» КММ, Қарағанды қ.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ МАҢЫЗЫ

Аннотация. Мақалада автор бүгінгі күнгі ұрпақ тәрбиесі басты мәселелелердің бірі екендігін айқындайды. Бастауыш сынып оқушыларына білім мен тәрбие беруде ұлттық құндылықтардың мәні мен мағынасына үңіле отырып талдау жасайды.

Кілт сөздер: бастауыш сынып, ұлттық тәрбие, білім беру, салт-дәстүр, құндылықтар, этномәдениет, халықтық педагогика.

Білім беру жүйесі - қоғамды мәдениет пен саяси интеграцияның ең тиімді құралдарының бірі - әлеуметтік репродукцияның және мемлекеттік қауіпсіздіктің негізгі институттарының бірі. Ұлттық білім деп білім мазмұнындағы дүниетанымды, ал дүниетаным - болмыс көрінісінің жүйесі. Оқушыларға қазақ еліндегі тарихи құндылықтарды, ұлттық әдет - ғұрып пен салт - дәстүрді оқыта отырып, бойларына сіңіріп, ой - өрісінің жан - жақты болуына үлес қосуымыз қазіргі заман

талабы. Білім беру қашанда мәдени дәстүрлердің айрықша бөлігі. Сондықтан кез келген қызметті қазіргі заман талабына сай етіп білім беру қажет [1].

Еліміз тәуелсіздік алғаннан кейін ұлттық мектептер ашылып, ондағы оқыту, тәрбиелеу бағдарламасына өзгерістер енгені бәрімізге белгілі. Сондықтан да халықтық педагогиканы сабақта, сабақтан тыс тәрбие жұмыстарында қолданып, оны оқушылардың бойына сіңіру - біздің басты міндетіміз. Ол үшін ұлттық білім беру жүйесінде негізгі мына екі бағытты ұстанғанымыз жөн.

1. Ұлттық педагогиканың негізінде оқушыларға білім мен өнеге берудің тиімділігін көтеру.

2. Халықтық тәрбиенің ықпалы мен пайдасын ұқтырып, ұлттық сана - сезім тұрғысынан жастарды тәрбиелеу.

Ұлттық білім берудің өзі - ұлттық қауіпсіздік пен мәдениеттің құрамдас бөлігі. Ал ұлттық білім берудің құндылығы толығымен әлеуметтік дамумен, оның түбегейлі өзгеруімен анықталған.

Оны пайдалану жүйелері төмендегідей болуы тиіс. Ұлттық мектепте ғана ұлттық білім жүйесі жүзеге асырылады. Ұлттық білім деп білім мазмұнындағы ұлттық дүниетанымды, ал ұлттық дүниетаным - ұлттық болмыс көрінісінің жүйесі. Оқушыларға қазақ еліндегі тарихи құндылықтарды, ұлттық әдет-ғұрып пен салт-дәстүрді оқыта отырып, бойларына сіңіріп, ой-өрісінің жан-жақты болуына үлес қосуымыз керек.

Мұнан өз тағдырын өзін шешуге қолы жеткен халқымызға ұлттық рухани болмысты дұрыс қалыптастыру аса қажет екенін байқаймыз. Отанына деген сүйіспеншілікті қалыптастыру мәселесі – бүгінгі күннің білім беру жүйесі алдында тұрған маңызды міндеттерінің бірі. Отан дегеніміз – халық. Халық дегеніміз – адам. Адамды сүю – оған жақсылық жасау. Ендеше отаншылдық – сонау ерте заманнан қалыптасып келе жатқан қасиетті сезім. Халықтық құндылықтарға сүйене отырып, елдікке, ерлікке, азаматтыққа тәрбиелеудегі өлең-жырлар, мақал-мәтелдердің әсері ұтымды болатындығы туралы танымал педагогтарымыз айтып та, жазып та жүр.

Ұлттық сана-сезім мәселесі қай халықтың болмасын басты тәрбие бағдары болады, санасезімді қалыптастырушы құралдарына ұлттық құндылықтары – жер, ел, тіл жатады. Ұлттық нышандары – Ел таңба, Ту, Әнұран. Ұлттық мәдениеті – сөз, бейнелеу, саз, дене тәрбие және т.б. Қазақ зиялыларының өнегелі іс-әрекеттері мен сөздері.

Халқымыздың отан сүйгіштік, патриоттық туралы, ұлттық мұрасының даму тарихына үңілетін болсақ, XV – XVIII ғасырлардағы Асан Қайғы бастаған, Ақтамберді, Доспамбет, Шалкиіз, Бұхар, Махамбет т.б ақын-жыраулардың поэзияларындағы тәлімгерлік ой пікірлерінен көреміз. Жас ұрпақтың оның ішінде төменгі сынып оқушыларының төл мәдениетінен нәр алуы ұлттық фольклорымен тығыз байланысты[2].

Халық педагогикасының басты мәселелерінің бірі – ұлттық үрдістер тұтастығын сақтай отырып азаматтық, адамгершілік, патриотизмге тәрбиелеу болды. Қазақ халқының тәлімдік мәні зор ой-толғаныстары бесік жырымен батырлық эпостарда, ертегілер мен аңыздарда, шешендік сөздер мен айтыс-термелерде, жұмбақ-жаңылтпаштар мен мақал-мәтелдерде көптеп кездеседі. Мұндағы ұрпақ тәрбиесінің негізгі түйіні – адамгершілік – имандылық, ақыл-ой, еңбек, эстетика, дене, патриоттық тәрбиесіне байланысты мәселелерге келіп тіреледі.

Этномәдени білім берудің негізгі міндеттері ретінде Қазақстан Республикасында этномәдени білім берудің тұжырымдамалары ұсынылған:

- көп мәдениетті тұлғаны тәрбиелеу: адамның өзіндік мәдениетімен сәйкестендіру және басқа да мәдениеттерді игеру үшін жағдай жасау. Мәдениеттер диалогына бағдарлану, оларды өзара байыту;

- көптілді тұлғаны қалыптастыру: өздерінің ана тілінде, мемлекеттік және орыс тілдерінде тиімді сөйлесе алатын азаматтарды оқыту[3].

Теориялық тұрғыда бастауыш сынып оқушылардына этномәдени білім беруі біздің ойымызша, этникалық ақпараттануды көтеру, этникалық сәйкестікті қалыптастыру, орнықты құндылық жүйесін қалыптастыру, ұлттық мәдениетті тұтас көзқараспен қамтамасыз ету. Зерттеу контекстінде ерекше көңіл фольклордың кішкене формаларына лайық. Балалар фольклоры ауызша халықтық поэзияның кең ауқымы. Бұл бүкіл әлем - жарқын, қуанышты, өмірлік және сұлулыққа толы. Ол ересек адамдар әлеміне ұқсайды, бірақ оған бағынбайды және өз заңдары бойынша өмір сүреді және табиғат пен адами қарым-қатынасқа көзқарасына сәйкес келеді. Ересектердің қызығушылығын жоғарылайтын балалар өз тәжірибелерін ерікті түрде қабылдайды, бірақ оны өзгерте алады.

Фольклор, әсіресе, халық әндері, пьесалары, әзілдері және т.б. арқасында, бала лирикалық кейіпкерлерге мейірімділікпен табиғат сезімін толығымен қабылдайды, сұлулық, адамгершілік, салт-

дәстүрлермен, эстетикалық ләззаттарымен танысып, халықтың рухани мұрасы деп аталатын нәрсені сіңіреді, онсыз толыққанды тұлғаны қалыптастыру мүмкін емес. Балаларды сөздерді, жұмбақтарды, мақал-мәтелдермен, ертегілермен, әндермен таныстырамыз, осылайша біз оларды әмбебап моральдық құндылықтармен байланыстырамыз, этномәдени сана негізін қалыптастырамыз.

Мемлекетінің болашағы негізінен саяси және азаматтық институттардың, аумақтық тұтастықтың, халықтың әлеуметтік ынталандыруының, экономикалық реформалардың табыстылығы, саяси ұлттың қалыптасуының жалпы қарқынынан анықталады. Жастарды туып өскен елін, жерін сүйе ұлттық рухта тәрбиелеу деген жеткіншектердің бойына қазақ халқының дүниежүзілік мәні бар тарихи жеңісін, салт-дәстүрімізді ерекшеліктерін, халықтар достығының саяси әдісін, өскелең күшін халықаралық ынтымақтастық деңгейде қазақ ұлтының ұстанымдық қағидаларын түсініп, бойға сіңіре біл, ұғындыра біл деген сөз.

Туған халқымыздың өткен тарихына көз жібертсек, Отансүйгіштіктің керемет үлгілерін көреміз. Бүгінгі күні егеменді ел болып, қазақ деген ұлт болып отыруымыздың өзі – ата-бабаларымыздың теңдесі жоқ ерлігінің арқасы. Тарихи мәліметтерден байқағанымыздай, жоңғар шапқыншылығы кезін, одан бертіндегі ұлт-азаттық көтерілісін алып қарасақ, батырларымыздың ешқайсысы кеңес дәуіріндегідей жүйелі патриотизмге тәрбиелеудің тезіне салынбаған. Бірақ елін, жерін, Отанын қорғауда жанын, тәнін, аяп қалмаған. Өсіп келе жатқан жас буындардың бойына Отансүйгіштік сезімінің қалыптасуына отбасындағы тәрбиенің ықпалын елемей қоюға болмайды. Бұл ретте қазақ халқының батыр ұлы Б.Момышұлының «Бұл менің ошағым – Отанның ошағы, Отан болмаса, ошағым да, үйімде болмас еді, менің үйім де, ошағым да Отандыкі» деген сөзін келіні Зейнеп Ахметова отбасы тәрбиесіне қатысты айтып өткен. Ендеше өсіп кележатқан ұрпақты тәрбиелеу өзекті мәселе болып табылады. Ұлттық тәрбиеге бұл әрбір адамның қоғам алдындағы парызы.

Әдебиеттер:

1. Бекмағамбетов А.Ж., Әбдікәрімұлы Б. Өлкетану құндылықтары арқылы оқушыларға патриоттық тәрбие беру мүмкіндіктері // Еуразия гуманитарлық институтының хабаршысы. – 2007. №1. – Б. 134-140.
2. Есім Ғарифолла. Ұлттық өркениет және мәдени бағдар // Қазақстан: сындарлы жылдар және ғаламдық мәселелер. – Алматы: Қазақ университеті, 2003. – 305 б.
3. Бурбаев Т. Ұлт мәдениеті. Астана: Елорда, 2001. – 248 б.

Қуанғали Д.Қ., Глеуберлинова Э.Б.
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОҚЫТУДА BILIMLAND ПЛАТФОРМАСЫН ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аннотация. Бұл мақалада Қазақстанның білім беру жүйесіндегі оқытудың ең танымал онлайн-платформасы – BilimLand цифрлық білім беру экожүйесі қарастырылған. Платформаны цифрлық білім беру ресурсы ретінде қолдана отырып, мүмкіндіктерін айқындап, артықшылықтары мен кемшілік тұстарын факт бойынша дәйектендіреді. Заманауи цифрлық оқыту технологияларының мәні мен мүмкіндігін жақсырақ түсіну үшін медиа платформаның типтік құрылымы мен мазмұнын қарастыру ұсынылады.

Кілт сөздер: қашықтықтан оқыту, онлайн оқыту, BilimLand білім беру платформасы, байланыс арналары, цифрлық білім беру ресурстары.

Қашықтықтан оқыту технологиялары мектепте оқытудың жаңа формалары мен мүмкіндіктерін табуға көмек береді. Бірнеше жыл бұрын қашықтықтан оқыту мүмкін деп ешкім болжай алмады. Қазіргі уақытта қашықтықтан оқыту білім беруді жаңғыртуда үлкен рөл атқарады.

Бірақ бастауыш мектеп туралы айтатын болсақ, кейбіреулер балалардың жасына байланысты қашықтықтан оқыту бастапқы буында мүмкін емес деп дауласуы мүмкін. Бірақ бұл сұрақты екінші жағынан қарастыра отырып, оқытудың инновациялық тәсілі білім беру процесін әртараптандыратының және оқушыларға қосымша дағдылар беретінін дәлелдеуге болады. Қашықтықтан білім беру технологиялары – деп негізінен ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды қолдану арқылы жүзеге асырылатын білім беру технологиялары түсініледі.

Қашықтықтан оқыту білім беру технологияларын пайдалана отырып, АКТ құралдарын іске асыру жағдайында жүзеге асырылатын оқу процесіне тән барлық компоненттерді (мақсаттар, мазмұн, әдістер, ұйымдастырушылық нысандар, оқыту құралдары) көрсететін мұғалім мен оқушылар арасындағы, сондай-ақ олардың арасындағы және ақпараттық ресурстың интерактивті көзі арасындағы интерактивті өзара іс-қимыл түрі ретінде қарастырылады.

Қашықтықтан оқытудың басқа формалардан ерекшелендіретін және оның жаңашылдығы мен өзектілігін көрсететін бірқатар ерекше сипаттамаларға ие:

- ✓ процестің негізгі бөлігі мұғалім мен оқушының тікелей өзара әрекеттесуін қажет етпейді;
- ✓ электрондық құралдар басым;
- ✓ интерактивті өзара әрекеттесу эпизодтық емес, тұрақты болып табылады;
- ✓ жұмыстың өнімділігі үшін ең үлкен жауапкершілік оқушылардың мотивация, өзін-өзі бақылау және жауапкершілік деңгейіне жүктеледі.

BilimLand (оқыту білім беру платформасы) - цифрлық мектепте білім беру саласындағы көшбасшы. Мектепте сабақ өткізуге шектеулер қолдану кезеңінде және қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру қажеттілігі, BilimLand өнімдер мен қызметтерді жедел бейімдеді, сонымен қатар мұғалімдер мен мектеп директорларын, балалар мен олардың ата-аналарын қолдайтын арнайы жобаларды іске қосты. «BilimLand» бастауыш мектептің барлық пәндері бойынша интерактивті жаттығулар, орта және орта мектептерге арналған көптеген курстар әзірленді. Оқушы бір күнде орындай алатын тапсырмалар саны нормаларымен реттеледі, егер қате орындалса, оқушы оны дұрыс орындауды үйренгенге дейін көбірек тапсырмалар алады. Қазір сайтта платформаны және басқа құралдарды пайдаланып мектепте қашықтықтан оқытуды қалай ұйымдастыруға болатындығы туралы нұсқаулық жарияланды.

BilimLand цифрлық білім беру экожүйесі – бұл платформа мұғалімге, оқушыға және ата-анаға цифрлық көмекші болып табылады.

Мақсаты– әр баланың қабілеті мен мүмкіндігін ескере отырып, оның сапалы білім алуына жағдай жасау.

Платформаның өзегі: қызықты анимация және видео, симуляторлар мен алуан түрлі интерактивті тапсырмалар мен цифрлық сабақтардың мол қоры. Бұл жүйе оқу процесі мен мазмұнды әр оқушыға бейімдей алады.

Платформа мазмұны: мемлекеттік стандартпен жаңартылған оқу бағдарламасына сәйкес жасалған қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі қазақстандық және озық халықаралық тәжірибенің синтезі болып табылады.

Жүйенің негізгі бөлігіне тоқталып өтейін. Назарбаев зияткерлік мектептерімен бірлесе әзірленген онлайн мектеп модулі. Онлайн мектептің мазмұны Назарбаев зияткерлік мектептерінің үздік мұғалімдері әзірлеген 24 600 цифрлық сабақтан және 500 мыңнан аса тапсырмадан тұрады. Цифрлық білім беру контенті 1-11 сынып бағдарламасындағы 37 пәннің барлық тақырыбын қамтиды. Қазіргі уақытта платформада 2 млн 900 мың қолданушы тіркелген. Олардың 300 мыңы мұғалімдер. 2020-2021 оқу жылында платформада 350 млн-нан астам онлайн сабақ өткізіліп, 2,5 млрд тапсырма мен жаттығу орындалды. Платформа мұғалімнің күнделікті жұмысының көп бөлігін автоматтандыру арқылы оқу процесін жеңілдетіп шығармашылыққа және әр баламен жеке жұмысқа тең мүмкіндік береді. Платформа аясында мұғалім дайын сабақ жоспарларына қол жеткізеді. Үй тапсырмаларын автоматтандырады, оқу жоспарлары мен сабақ кестесін оңай жасақтап, арнаулы конструктордың көмегімен өз материалдарын әзірлей алады. Сондай-ақ бірінғай экожүйе шеңберінде мұғалімдерге біліктілікті арттыру курстары мен кәсіби дамуға септік ететін ұстаздар қауымдастығы ашылды. Ал оқушылар өздерінің жетістіктерін бақылап, оқу нәтижелері үшін бонустар мен сыйлықтар алуға мүмкіндік беретін имифкация жүйесіне қосылады.

Жаңа оқу жылынан бастап онлайн мектеп платформасында оқушының үлгерімін көруге болатын ата-аналар профилі пайда болды. Ата-анасы баланың оқу үлгерімін ғана емес, оның қайда екендігі және оның қауіпсіздігі туралы жедел хабарландыру алады. ҚазақТелеком компаниясымен бірлесе отырып BilimLand сапалы білім мазмұнын Қазақстанның ең шалғай елді-мекендеріне жеткізді. Осындай әріптестіктің арқасында мектептер жоғары жылдамдықтағы интернетке білім берудің үздік мазмұны мен оқу процестерін автоматтандыру қызметтерін ортақ пайдалана алады.

BilimLand мектепте оқылатын пәндермен қатар Microsoft, Apple, Adobe және қазіргі жұмыс пен өмірге қажетті басқада танымал құралдарды қолдана білуге, 21 ғасырдың дизайн ойлау, цифрлық маркетинг, қаржылық сауаттылық, эмоционалды интеллект сияқты маңызды дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар экожүйе онлайн репетиторлық жүйені электронды және аудио-кітаптардың ең ірі коллекциясы бар онлайн кітапхананы мектеп өмірін автоматтандыру

функцияларын Қазақстандық және халықаралық тестілерге дайындық жүйесін, сондай-ақ мектепке дейінгі білім беру платформасын қамтиды.

BilimLand- цифрлық білім беру саласындағы Орталық Азиядағы ең ірі қызметке айналуы көздейді. Платформа Ташкент қаласының мектептерінде сынықтан сәтті өтті. Қазіргі уақытта Өзбекстанның барлық мектептеріне BilimLand экожүйесін енгізу үшін контент өзбек тіліне аударылуда. BilimLand – баршаға қолжетімді сапалы білім.

Мүмкіндіктері:

✓ Әр оқушыға жеке көзқарас (жүйе оқушымен диалог құрып, оның іс-әрекетіне жауап береді; дұрыс шешім қабылданған жағдайда оны мақтайды және жаңа тапсырма ұсынады, ал қате болған жағдайда оған дұрыс шешім қабылдауға көмектесетін нақтылау сұрақтарын қояды);

✓ Оқыту ойын түрінде өтеді;

✓ Оқу бағдарламасына сәйкес кәсіби әдіскерлер әзірлеген бастауыш мектеп математикасының барлық тақырыптары бойынша 700-ден астам тапсырма бар;

✓ Әр оқушының немесе бүкіл сыныптың жетістіктерін бақылау;

✓ Платформаны планшеттерде, компьютерлерде немесе сыныптағы интерактивті тақтада пайдалану;

✓ Бүкіл сынып үшін немесе әр оқушы үшін жеке үй тапсырмасын қалыптастыру.

Қашықтықтан оқыту күн сайын танымал бола бастады, бірақ бұл жақсы және жаман ба? Оқытудың осы түрінің негізгі артықшылықтары мен кемшіліктерін қарастырамын.

Қашықтықтан білім берудің артықшылықтарына мыналар жатады:

➤ Жеке қарқынмен оқыту-оқу жылдамдығын оқушының өзі оның жеке жағдайлары мен қажеттіліктеріне қарай белгілейді.

➤ Еркіндік пен икемділік-оқушы сабақтың уақытын, орнын және ұзақтығын өз бетінше жоспарлай алады.

➤ Ұтқырлық-оқытушы мен білім алушы арасындағы кері байланысты тиімді іске асыру оқу процесінің табыстылығының негізгі талаптары мен негіздерінің бірі болып табылады.

➤ Технологиялылық - білім беру процесінде ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялардың жаңа жетістіктерін пайдалану.

➤ Әлеуметтік теңдік-тұрғылықты жеріне, денсаулық жағдайына, элитизміне және білім алушының материалдық қамтамасыз етілуіне қарамастан білім алудың тең мүмкіндіктері.

➤ Бағдарламаларды әзірлеу-оқу бағдарламалары мен курстары жақсы дамыған.

➤ Шығармашылық-білім алушының шығармашылық көрінісі үшін қолайлы жағдайлар.

Бірақ айқын кемшіліктер де бар:

- Білім алушылар мен оқытушы арасында бетпе-бет қарым-қатынастың болмауы. Яғни, жеке көзқарас пен тәрбиеге байланысты барлық сәттер алынып тасталады. Ал жақын жерде білімді эмоционалды түрде бояй алатын адам болмаса, бұл айтарлықтай кемшілік.

- Бірқатар жеке психологиялық жағдайлардың болуы қажеттілігі. Қашықтықтан оқыту үшін қатаң өзін-өзі тәрбиелеу қажет, ал оның нәтижесі оқушының тәуелсіздігі мен санасына тікелей байланысты.

- Ақпарат көздеріне үнемі қол жеткізу қажеттілігі. Жақсы техникалық жабдық қажет: компьютер және интернетке кіру.

- Әдетте, оқушылар практикалық сабақтардың жетіспеушілігін сезінеді.

- Қашықтықтан білім беруде оқытудың негізі тек жазбаша болып табылады. Кейбіреулер үшін өз білімдерін ауызша түрде жеткізе алмау кедергі болуы мүмкін.

- Платформа тегін сабақтардың аз санын ұсынады.

Қашықтықтан оқытудың айқын артықшылығы – жаңа технологияларды жалпы жеделдетіп игеру және оқытушылар мен білім алушылардың функционалдық сауаттылығын айтарлықтай арттыру. Бұл – қазіргі әлемде табысқа жету үшін қажетті маңызды құзыреттердің бірі.

Менің көзқарасым бойынша, мұғаліммен тікелей байланыс және сыныптағы тәжірибе алмасу тіпті ең озық қашықтық технологияларын алмастыра алмайды. Алайда, білім беру процесіне әртүрлі цифрлық ресурстарды сауатты енгізу сабақтарды әлдеқайда қызықты әрі тиімді етуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Резак Е. В. Білім беру қызметінде электрондық және қашықтықтан оқытуды жүзеге асыруға арналған цифрлық онлайн-платформаларды салыстырмалы талдау // ТОГУ-СТАРТ: жастардың іргелі және қолданбалы зерттеулері. 2021. – 435-439 б.

2. Edunews.kz: Қазақстанда BilimLand платформасының цифрлық білім беру ресурстары тегін қолжетімді болды <http://edunews.kz/lentnews/1093-azastanda-bilimland-platformasyny-cifrlly-blm-beru-resurstary-tegn-olzhetmd-boldy.html>

3. BILIMLAND.KZ: Мұғалім парақшасы туралы. 2019. <https://bilim-all.kz/article/10541-BILIMLANDKZ-Mugalim-paraqshasy-turaly>

4. Білім беру ұйымдарына электрондық оқыту жүйесін енгізу жағдайында педагогтардың біліктілігін арттыруды ұйымдастыру әдістемесі / Ахметова Г.К., Караев Ж.А., Мухамбетжанова С.Т. // Алматы: АҚ «ҰБАО «Өрлеу», 2013.

5. Қашықтан оқыту технологиясы білім алудың болашағы бар тәсілі <https://bilimdinews.kz/?p=115010>

Марченко К.Е., Сарсекеева Ж.Е.
Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова
Каунева О.А.
КГУ «Гимназия №3» г.Караганды

К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. Читательская грамотность является одним из фундаментальных навыков, необходимых для формирования успешной и конкурентоспособной личности в современном обществе. Чтение – это один из самых важных навыков, которым учащиеся должны овладеть в начальных классах.

Ключевые слова: читательская грамотность, читательская самостоятельность, навыки смыслового чтения, читательский интерес.

Казахстанское образование в современных условиях активно стремится войти в мировое образовательное пространство, решая задачу формирования и развития читательской грамотности. В школьном образовании сегодня основное внимание уделяется овладению навыками функционального чтения как основы формирования универсальных учебных действий, в соответствии с требованиями ГОСО РК по начальному образованию: «Содержание языковых предметов направлено на развитие у обучающихся интереса и позитивного отношения к изучению языков через игровую и познавательную деятельность, а также на формирование первоначальных коммуникативных навыков для обмена информацией, на развитие умения работать с текстом как речевым материалом, использовать фразы и выражения из текста в конкретных ситуациях» [1].

Под читательской грамотностью на сегодняшний день мы понимаем способность учащегося анализировать, понимать и оценивать тексты, размышлять над прочитанным, таким образом достигая своих целей и расширяя знания и возможности для участия в общественной жизни.

Формирование навыков чтения в начальной школе предполагает приобретение и развитие таких навыков, как готовность к вдумчивому чтению, умение извлекать из текстов необходимую информацию и быстро ориентироваться в жизненных ситуациях, используя разнообразную текстовую информацию.

В чем заключается читательская грамотность?

По определению PISA, читательская грамотность - способность человека понимать и использовать письменные тексты, размышлять о них и заниматься чтением для того, чтобы достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, участвовать в социальной жизни. Состояние чтения школьников - это результат целого комплекса факторов. Во многом ухудшение читательской грамотности обусловлено учебной перегрузкой и снижением мотивации к чтению. Опыт показывает, что внедрение в работу учителей новых методов и подходов к обучению школьников поможет изменить ситуацию к лучшему.

Обозначены общие тенденции, проявившиеся в последнее десятилетие:

1. Повышение уровня грамотности всех групп населения с акцентом на образование школьников и увеличение роли семьи. В рамках этого направления ставятся задачи уменьшения числа слабых читателей - малограмотных, плохо читающих детей и подростков.

2. Развитие мотивации к чтению и поощрение чтения для удовольствия у детей и подростков, юношей и девушек. Особое внимание уделяется активизации чтения школьников, подбору для них наиболее интересных современных книг.

3. Работа с семьей в раннем детском возрасте. Повышение читательской грамотности у родителей. Создание атмосферы поддержки чтения в семье.

4. Усиление работы с мальчиками, которые не любят читать. Согласно результатам, проведенных в последние десятилетия исследований, мальчики читают хуже девочек, что вызвано целым комплексом причин.

Меняющийся характер чтения и новые читательские практики ставят перед специалистами новые задачи. Сегодня им важно видеть перспективы и грамотно использовать новые технологии.

Благодаря развитию новых информационно-коммуникационных технологий характер чтения и читательские практики большинства населения значительно меняются.

Чтение и детей, и взрослых становится всё более поверхностным; служащим единственной цели - получению информации. В то же время и традиционная книжная культура получает новые возможности приобщения к чтению тех, кто имеет низкий уровень читательской грамотности, но понимает важность образования и хочет читать. Таким образом, становится очевидно, что роль учителей и родителей в развитии читательской грамотности школьников огромна [2].

Младший школьный возраст считается самым благоприятным к формированию читательской грамотности, так как в этом возрасте активно развиваются познавательные психические процессы, развивается интерес к обучению, закладываются основы нравственного поведения человека, активно усваиваются нравственные нормы.

Главная цель развития детского чтения – воспитание вдумчивых читателей, развитие вкуса к чтению, умения видеть и понимать текст.

Система развития читательской грамотности школьников включает:

- курс литературного чтения;
- внеклассные занятия;
- работа с библиотекой;
- дополнительное обучение;
- совместная работа с родителями.

Одним из направлений работы учителя является создание благоприятных условий для развития читательского интереса и грамотности у младших школьников.

Именно учитель, именно тот человек в окружении детей, который профессионально может обеспечить становление учебных интересов у учеников, в том числе и интереса к книге. Защитить детское чтение – значит одновременно поддерживать и литературу, ибо какой бы развитой, богатой, великой она ни была (именно такая изучается в школе), если она не читается, она теряет свою созидательную силу, лишается смысла, становится ненужной [3, с. 12].

Организуя работу по формированию читательской грамотности в образовательном процессе, учитель должен уметь не только классифицировать учебные задания по основным типам читательских умений, но и видеть место каждого задания в программе основных учебных предметов, а также в структуре урока.

При организации работы по формированию читательской грамотности в учебном процессе учитель должен не только классифицировать учебные задания по основным видам читательской грамотности, но и уметь видеть место каждого задания в программе основных учебных предметов, а также в структуре урока.

Формировать читательскую грамотность необходимо на любом уроке. Однако главным предметом для этого является урок литературного чтения. Цель урока литературы в начальной школе состоит в том, чтобы научить детей читать художественную литературу, подготовить их к систематическому изучению в средней школе, а также вызвать интерес к чтению и овладеть приемами понимания прочитанного текста.

Для того чтобы ребенок разобрался в достаточно сложной логике информационного текста, уяснил причинно-следственные связи, верно интерпретировал образный язык текста художественного, понял авторскую позицию, продвинулся в предмете за счет чтения дополнительной литературы – для всего этого ему нужна помощь учителя.

Чтобы ребенок смог разобраться в достаточно непростой логике информационного текста, понял причинно-следственные связи, правильно интерпретировал образность художественного текста, понял позицию автора, сопоставил тему, читая дополнительную литературу - для всего этого ему безусловно нужна помощь учителя.

Важнейшей задачей, стоящей перед современной школой, является развитие личности ученика. В ее решении большое место отводится литературному воспитанию школьников. С помощью предметов художественного цикла формируются представления о важнейших гуманитарных ценностях: о красоте и нежности окружающего мира, о праве на жизнь каждого живого существа, о любви как главном законе жизни.

Следует вызвать у младших школьников читательский интерес. Читательский интерес определяет общую учебную активность личности. В состоянии интереса возникает непроизвольная сосредоточенность; оптимизируются такие процессы, как восприятие, мышление, воображение, память.

В широком смысле слова читательский интерес – это направленный интерес, проявляемый в активном отношении читателя к человеческому опыту, заключенному в книгах, и к своей способности самостоятельно добывать этот опыт из книг. При этом обязательно проявление читателем умственной и эмоциональной активности, чтобы целенаправленно ориентироваться в книжном окружении, в книге, как инструменте для чтения, в тексте, как основном компоненте книги, хранящем и передающем читателю этот опыт. Художественная литература обогащает духовный мир человека, является могучим средством его развития [4].

Из всего вышесказанного мы можем говорить о том, что предметные знания у учащихся находятся на высоком уровне, а умение применять их в реальной жизненной ситуации вызывает определенные трудности и требует серьезной доработки. Основное направление обучения в начальной школе следует обратить на формирование читательских компетенций и развитие творческого потенциала, умения грамотно преподнести информацию.

Работу по формированию функциональной грамотности следует начинать с 1-го класса, когда осваивается чтение и письмо и формируется грамотность.

В данной работе особое внимание уделяется формированию навыков функциональной грамотности младших школьников в учебных занятиях, а также подбору эффективных методов и способов организации учебной и творческой деятельности.

Проектирование учебной деятельности не только создает основу для успеха в обучении русскому языку и литературе, но и гарантирует успех во всех областях школьной науки, является основой для развития основных умений и навыков.

Понимание прочитанного является основным навыком функциональной грамотности. В первую очередь необходимо научиться читать, понимать прочитанное, уметь работать с информацией и только потом переходить на более высокий уровень творчества.

Все творческие методы обучения и работы с дополнительной информацией, используемые учителем, должны быть направлены на развитие мыслительной и познавательной деятельности, которая, в свою очередь, направлена на развитие каждого учащегося, обогащение его знаний и развитие его функциональной грамотности.

Возникают внутренние противоречия в процессе формирования учебной деятельности учащихся и творческих проявлений в процессе обучения.

Помимо этого существуют противоречия, которые сформировались в связи с внедрением компьютерных технологий в жизнь молодого школьника, соответственно изменилась направленность содержания образования.

Н.Н. Светловская ввела систему основных понятий: «тип правильной читательской деятельности», «читательская самостоятельность». Квалифицированный читатель, с точки зрения Н.Н. Светловской, это ребенок или взрослый, который обладает читательской самостоятельностью, т.е. умеет видеть в любой книге собеседника, различать собеседников и выбирать из их числа нужного для себя и делать это с наименьшей тратой времени и сил [4, с.37].

Из всего вышесказанного возникает вопрос, как же воспитать из ученика квалифицированного и самостоятельного читателя способного с наименьшей тратой времени не только читать, но и анализировать нужный объем информации?

Мы считаем, что очень важно уделить особое внимание разработке методических рекомендаций для учителей начальных классов по формированию читательской грамотности, развитию творческого потенциала младших школьников на уроках литературного чтения. Подобранные способы и приемы формирования читательской грамотности могут быть использованы на уроках литературного чтения и других предметах.

Кроме того, использование эффективных способов и приемов организации учебно-творческой деятельности на уроках литературного чтения повышает качество образования по данному предмету, так как является средством формирования навыков обучения.

Таким образом, комплексный подход способствует обучению младших школьников навыкам чтения на уроках различной предметной направленности и во внеурочное время в целом.

Литература:

1. Государственный общеобязательный стандарт начального образования Приложение 2 к приказу Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 № 604.
2. Современные проблемы читательской грамотности школьников [Электронный ресурс]. – [Режим доступа] <https://innovproekt.blogspot.com/2019/03/blog-post.html>
3. Кочетова П.Б. Как и почему меняются читательские интересы младших школьников и что с этим делать // Начальная школа. – 2003. – №1. – С. 11-13.
4. Ниталимова Л.В., Семенова С.Н. Развитие читательского интереса младших школьников. – М.: Ментор. – 2007.
5. Светловская, Н. Н. Методика внеклассного чтения: книга для учителя / Н.Н. Светловская. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1991. - 206 с.

Мауина З.Б.

«№8 жалпы білім беретін мектебі» КММ, Қарағанды қ.

Турганбаева Э.С.

«№17 жалпы білім беретін мектебі» КММ,, Қарағанды қ.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ТИІМДІ АРТТЫРА ОТЫРЫП, ҚҰНДЫЛЫҚТЫ ДАМУ

Аннотация. Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру мақсаты негізге алынып отыр. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығы дегеніміз – оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету. Егер осы шарттар бастауыш сыныпта орындалғанда оқушының функционалдық сауаттылығы қалыптасады. Мақалада қазақ тілінен оқушылардың сауаттылығын арттыру туралы баяндалған.

Кілт сөздер: кубизм, фушбоун, джигсо.

Қазақ тілін оқыту алдына үлкен міндеттер, оқушыларға түсіндірудің тиімді әдіс-тәсілдерін іздестіру қажеттілігі қазіргі таңда да қарастырылып келе жатқан мәселе. Демек, тіл ғылымының үздіксіз дамуының нәтижесінде, адам баласы ой-санасының, дүниетанымының өсуіне байланысты оқыту әдістемесі де қатар жетіліп байып отыр. Өйткені, озат мұғалімдер тәжірибелерінен толығып оның мазмұны мен жүйесі, құрылысы, кеңейіп, байып отырады. Қоғам ілгері дамыған сайын оқыту мазмұны да күнделікті жаңарып, жетіліп отырады.

Пән мұғалімі оқушының назарын аудару үшін сабақ кезінде әртүрлі тақырыптық, пәнаралық, сыныпаралық байланыс орнатып, қызықты әңгімелерді сахналық көрініс ретінде өтуді ұйымдастыра білуі қажет. Сонымен қатар, түрлі көрнекілік құралдарын қолдану, сұрақ-жауап, талдау, жинақтау, ажырату, тақтаға жазу, айтқан ойды мысалдармен дәлелдеу, сөздікпен жұмыс, проблемалық мәселелерге жауап беру, нақтылы және жалпылама тапсырмалар беріп, шағын шығармашылық жұмыстарды орындату, оқушының бірін-бірі сынауы, өзіндік пікір білдіруі, баяндама жасауы, ғылыми зерттеу жазып қорғауы т.б. алуан түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануы керек. Осындай әдіс-тәсілдерді түрлендіріп, жүйелі түрде пайдаланып мұғалімнің шәкірттері өз бетімен жұмыс істеуге тез үйренеді. Орта буын оқушыларының арнайы ереже дәптерлері, альбомдар, сөздіктері, канспекттері, хронологиялық кестелері болуға тиіс. Сонымен бірге, шығармашылық дәптері бөлек болғаны дұрыс. Оған оқушы өздеріне ұнаған мақал-мәтелдерді, афоризмдерді, шешендік сөздерді де жазып алып жүруге баулу керек. Осы ретте, шығармашылыққа жақын кейбір оқушылар сол дәптерге қыса әңгіме, мақала, күнделік, пікір жазып үйренуіне мүмкіндік туады.

Мән беріп оқыту технологиясы (қатысымдық әдіс) функционалды сөйлеудің грамматикалық жағы мен лексикалық бірліктерді меңгерудің негізі болып табылады. Бұл әдіс бойынша оқушыларды сабақтың басынан бастап сөйлесім әрекетіне баулу, тілді үйретуді күнделікті өмірде жүзеге асыру, сабақты практикалық жағынан жан-жақты қамтамасыз ету ескеріліп отырады. Өйткені кез-келген тақырыптағы тілдесім үдерісі сөйлеу, жазу, оқу, тыңдау әрекеттері арқылы іске асады. Рөлдік

ойын әдісі арқылы оқушылар тез тілдеседі, образға енеді, оқушы өзін танытады, достарының пікірімен санасады, дұрыс сөйлеу қабілетін жетілдіреді, жан-жақты білімін көрсетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар сұрақ-жауап әдісін оқушылардың сөйлеу дағдысын дамыту мақсатында оқытудың барлық кезеңдері мен түрлерінде жиі қолданамын.

Қазақ тілі мен сабағында белсенді әдіс-тәсілдерді қолдану негізінде оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын арттыру әдебиет пәні мұғалімдерінің міндеті. Дарынды оқушыларды сөз өнеріне баули отырып, оқытудың шығармашылық сипатын күшейту, баланың жеке қабілеті мен әлеуметтік белсенділігінің дамуына жол ашу, шығармашыл, дарынды тұлға қалыптастыру.

Әр сыныптың ерекшелігін ескере отырып, сабақ жоспарлау барысында тиімді әдіс-тәсілдерді қолдануға тырыстым. Негізгі көздеген мақсатым оқушылардың айтылым дағдысын дамыту. Ол үшін мынандай әдістерді қолдандым: «Джигсо» – көркем шығарманы оқып, әр оқушы өзі оқыған бөлікті топ ішінде түсіндіреді. «Әңгімені жалғастыр» - бұл оқушы қиялын шарықтату деңгейіне жеткізеді. «Фишбоун», «Екі жеке күнделік», «Кубизм» т.б. әдістерді үнемі жандандыру қолданысында пайдаланып отырдым.

Нәтижесінде оқушыларда ілгерілік, айтылым дағдыларының жақсарғаны, яғни, өз ойларын еркін, толық жеткізуге үйренді.

Мен көбінесе оқушылармен бірлесіп, топтасып жұмыс істеуіне көңіл бөлдім. Оқушылар бірлесіп үйренуде кішігірім топтармен, жұппен жұмыс жасауда ортақ проблемаларды талқылағанда жаңа пікірлерге шығармашылықпен қарау тұрғысында жаңалықтар ашу барысында жұмыс істейді. Топ мүшелері өз ойларын ортаға салып көрсетеді. Шамалары келгенше қорғап шығуға тырысады. Бірлесіп жұмыс жасауда қол жеткізген жетістіктерім:

- оқушының ең алдымен есте ұстау қабілетінің жоғарлауы;
- жиі-жиі ой талқысын жасау және терең түсінікпен ойлаудың дамуы арқылы оқушыны сөйлету;
- сабақта өз бетімен бақылаусыз отырғаннан гөрі оқушының жұмыс басты болуы;
- бір нәрсеге үйрету мәнді түрде қызығушылығын оянуы.

Жаңаша жаңғыртып оқыту, белсенді әдістер, жаңа технологиялар тіл үйренушінің танымдық, білімдік белсенділігін тудыруға, уәждемесін тудыруға бағытталған. Бірақ бұның бәрі оқытушының шеберлігіне байланысты, оқытушы үнемі ізденісте болуы қажет. Мұғалім жұмысты ұйымдастыра білуі қажет: мақсат қою, жұмысты жоспарлау, тапсырманы бөлу, оқушының әрекетін бақылау және бағалау, мұғалім шәкірттердің кеңесшісі болады. Туындаған мәселені шешуде ұстаз қызметінде оқытудың заманауи әдіс-тәсілдері шешуші рөл атқарады.

Қойылған мәселелер оқушылар үшін мәнді болу керек, ол оқушылар қызығушылығынан туған жағдайда ғана мүмкін (Дж.Дьюм, 2000) [3].

Ұлы ақын Абай Құнанбаев: «Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға» - демекші, ұстаз үнемі ізденіс үстінде болады. Оқушы бойына оқу, тоқу арқылы мұғалімдік шеберлігін танытады. Жаңа әдіс арқылы бүгінгі күні білім беру жүйесінде оқушылардың шығармашылық әрекетін дамытуға, олардың оқу еңбегіне деген жағымды мотивациясын қалыптастыру үшін, тиімді инновациялық шешімнің бірі сабақта тиімді әдіс-тәсілдерді, жұмыс түрлерін қолдану ұстаздың біліктілігі мен әдістемелік шеберлігіне байланысты.

Бүгінгі өмірін бала оқытып, білім беруге бел байлаған әр ұстаздың жандүниесі сенім мен тілектің шуағымен нұрлана түспек деп ойлаймын. Қашан да білімді ұрпақ-болашағымыздың кепілі. Егеменді еліміздің тағдыры - жас ұрпақтың қолында болса, ұрпақтың тағдыры-бүгінгі ұстаздардың қолында.

Бүгінгі күннің талабы күннен-күнге жаңарып даму үстінде. Соған орай болашақ ел тұтқасын ұстар ұрпақтарымызды сапалы да, белсенді оқытуда Қазақстан Республикасының білім беру ұйымдары «қалай білім алу керектігін білетін, дербес, ынталы, қызығушылығы жоғары, сенімді, жауапты, ой-өрісі дамыған жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған қағиданы ұстануда»

Міне, сол мақсатта дайындалған «белсенді оқу» әдістері арқылы әзірленген оқу мақсаттарының және білім беру бағдарламасының жобаға еніп, ұстаздар қауымына жаңартылған білім беру бағытымен танысу, жаңа серпіліс берді.

Белсенді оқу әдістері арқылы әзірленген оқу мақсаттарының және білім беру бағдарламасының бірізділігі, белгілі бір жүйелі білім беру бағытын көздейді. Бұл белсенді оқыту стратегияларының құрамына мыналар кіреді: «оқушылардың зерттеу іс-әрекеттерінің негізінде белсенді оқуға ынталандыру», «оқушылардың жеке, топтық және тұтас сыныптық жұмыс түрлерін ұйымдастыру», «оқу үшін бағалау» қағидаты бойынша оқуға қолдау көрсету».

Белсенді оқу оқушылардың бойында бұл қасиеттерді түрлі әдіс-тәсілдер арқылы қалыптастырады және дамытады. Олар:

- оқушының жеке пікірін тыңдау;
- оқушыларды мұқият іріктелген шығармашылық және логикалық оқу тапсырмалары арқылы ынталандыру;
- оқушылардың оқу мақсаттарына қол жеткізуі үшін тиімді әдіс-тәсілдерді ұсыну және үлгісін көрсету;
- әртүрлі стиль мен жанрдағы жазба жұмыстардың үлгісін қолдану (мұғалім алдын ала модельдер мен үлгілер беру арқылы жазба жұмыстарын орындауды үйретеді);
- оқушылардың білім алуына «оқу үшін бағалау» және «оқуды бағалау» арқылы қолдау көрсету;
- оқушылардың пән бойынша меңгерген біліміне жүйелі түрде мониторинг жүргізу;
- Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – бүгінгі заман талабы. Педагогтың шеберлігі, яғни шығармашылық пен жауапкершілікті ұштастырып сабақ өтуі, бұл заман талабынан туындап отырған мәселе.

Ақын Мағжан Жұмабаев «Баланы тәрбиеші дәл өзіндей қылып емес, келешек заманына лайық қылып шығаруы қажет», - деген ойлары арқылы тәрбиені келер күн талабымен ұштастырады. Қазақ халқының тәрбие дәстүрі қай халықтың тәрбиесінен кем түсіп көрген емес. Олай болса бүгінгі ұрпағымызды халқымыздың баға жетпес бай салт-дәстүрлері негізінде тәрбиелеу, оларға ата-бабаларымыздың озық дәстүрлерін сіңіруіміз керек. Өз тәжірибемде қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда ұлттық құндылықтарымызды өз сабақтарымда пайдаланамын. Сабақты түрлендіру арқылы мақал-мәтелдер, шешендік сөздерді қолданып бала бойында ұлтымызға ғана тән терең ойлау, шебер сөйлеу дағдыларын дамытып, тіл көркемдігін сақтауға өз үлесімді қосудамын. Халықтың тілі-халықтың жаны, тамыры, ойы, өрісі. Қазақтың ұлтшыл ақыны М.Шаханов: «Қай тілмен ақса перзенттік түйсік өрісің, сол тілдің гүлі, Сол тілдің қайраткерісің, Бар кезде таным, таныту өрлейді. Тек баба тілінді дамыта бермейді, Өзге тілдегі жеңісің» Жеке тұлғаны ұлттық құндылықтарды пайдалана отырып тәрбиелеуде, халық ауыз әдебиетінің қарапайым үлгілерін біртіндеп күрделенуіне қарай таңдап алдым. Тұлғаның рухани дүниесіне әсер ете отырып, ең алдымен әдептілігіне аса назар аудардым. Өйткені әдептілік-халқымыздың ұлттық психологиясының өзегі, оның ғасырлар бойы қалыптасқан барысында «әдеп», «әдептілік» деген түсініктер төңірегінде ұйымдастырған мақал-мәтелдер сайысы, ұлттық ойындар игі нәтижесін көрсетті. Тұлға бойында қайырымдылыққа баулып, жанашырлық, аяушылық сезімдердің туғызып тәрбиелеуде ертегілер рөлі жоғары. Себебі ертегі халық ауыз әдебиетінің құрылымы жағынан алғанда қарапайым, ал рухани құндылығы жағынан баға жетпес аса қымбат, көркем туынды болып есептеледі. Ертегілерді оқыту көріністер даярлау арқылы тұлға бойында сөз байлығының баға жетпес інжу-маржанын жинап, қиялына қанат бітіріп, өсіп-жетілуіне қажет нәрсенің мол қорын алдым. Тіл білімінің атасы А.Байтұрсынов «Қандай сәулетті сарайлар болсын, қандай сымбатты я кескінді суреттер болсын, қандай әдемі ән-күй болсын - сөзбен сөйлеп, суреттеп көрсетуге болады. Бұл өзге өнердің қолынан келмейді. Ал басқа өнердің бәрінің де, қызметін шама шарқынша сөз өнері атқара алады» деген. Еліміздегі бүгінгі оқушылар нарықтық реформа және өзгеден қоғамдық қатынастар жағдайында өскен ұрпақ. Ұлттық құндылықтар бұл жастардың құндылық бағыттылығына қалай да болса бір әсерін тигізеді. Қазіргі ұстазға қойылған негізгі талап бала санасында қай кезде де сапалы білім алдыңғы қатарлы әлеуметтік құндылық болып есептелетінін сезіндіру. Сапалы білім алу мен ұлттық құндылықтарды сіңіру арқылы ғана өзгеріп жатқан өмір жағдайларына дағдыландыру. Қазақ халқының поэтикалық өнерінің бала бойында жалпы адамзаттық құндылықтардың қалыптасуына ықпалы мол. Балалардың әсемдікке, сұлулыққа деген көзқарасын қалыптастыруда Абай өлеңдерінің рөлі ерекше. «Қуатты ойдан бас құрап, еркеленіп шығар сөз» деп ұлы ақынның өзі айтқандай, ақынның өлеңдері туған жердің сұлу табиғатын, қазақ ауылының көріністерін, ақ көңіл ауыл адамдар бейнесі сан алуан сезімдерімен ұласып отансүйгіштік қасиеттерін қалыптастырады. Тұлғаның дамуы – өте күрделі, ұзақ және қарама-қайшылыққа толы процесс. Өйткені тұлғаның дамуы қарама-қайшылықтар күресінен туындайды. Осы тұрғыда И.Г.Песталоцци «Адамның ақыл ойының қалыптасуы, дұрыс дамуы ұлт тіліндегі оқулықтың мазмұны мен оқыту әдісін дұрыс ұйымдастыруға байланысты» -деп ерекше атап көрсеткен. Қазақ тілі мен әдебиеті пәні сабақтары ұлттық құндылықтарды пайдалану арқылы оқушының ішкі жан дүниесін демократияландыру идеясын басшылыққа алады. Қазақ тілі барлық білімнің негізі, алғашқы басқышы болғандықтан, тұлға шығармашылыққа қажетті білімді, дағдыны осы пәндерден игереді.

Оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуда – бүгінгі заман талабы. Осы ретте, қазақ тілі мен әдебиеті пәнін дұрыс жүргізе білудің маңызы зор. Педагогтың шеберлігі, яғни шығармашылық пен жауапкершілікті ұштастырып сабақ өтуі, бұл заман талабынан туындап отырған мәселе. Жоғары деңгейде сабақ беретін оқытушының алдынан шыққан оқушы – өмір айдынындағы өз жолын адаспай табады, азамат болып қалыптасады. Бұл ұстаз үшін абыройдың үлкені, әрбір мұғалім осыған ұмтылса ұрпақ алдындағы қарыздың өтелгені.

Әдебиеттер:

- 1.Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2007 жылғы 28 ақпан
- 2.МАН Екінші (негізгі) деңгей «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2012
- 3.С.Мирсеитова «Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде»

Медет Г.М.

**«Ю.Гагарин атындағы ЖББМ» КММ, Бұхар-Жырау ауданы
Шаушекова Б.К., Ибраева Э.С.
Академик ЕА. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті**

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНІНДЕ БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫМЕН ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аннотация. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеу қызметі-қоршаған әлеммен танысуға, олар үшін жаңа білім ашуға бағытталған шығармашылық іс-әрекет. Оқушыларымен зерттеу жұмысын жаратылыстану пәнінде өткізген тиімді, себебі, оқушылар сабақ барысында меңгерген білімдерін зерттеу барысында қолданады. Зерттеу тақырыбы өзекті, оқушылар үшін маңызды және олардың қызықтыра білуі керек.

Кілт сөздер: зерттеу жұмыстары, жаратылыстану, бастауыш сынып оқушылары.

Бастауыш мектеп жасы - әр адамның өміріндегі ерекше кезең.Ол қоршаған ортамен танысуда бастауыш сынып оқушыларының ерекше белсенділігімен және танымдық, зерттеушілігімен сипатталады.Көптеген оқушылар қызығушылық танытып, тәжірибе жасауға деген ұмтылысын көрсете отырып, әртүрлі зерттеу жұмыстарына үлкен қызығушылықпен қатысады.Осы кезеңде баланың жанында оны қолдауға және дұрыс бағытқа бағыттауға қабілетті маман болуы өте маңызды.

Педагог, профессор Б.В.Всесвятский: «Зерттеу әдісі - бұл балаларға дайын түрде ұсынылған білім емес,қоршаған өмірдегі балалардың ұйымдастырылған түрдегі ізденуі. Білім дайын күйінде берілмейді, бірақ балалардың ізденуі арқылы нәтиже пайда болады», -деп зерттеу әдісіне анықтама берген.

А.И.Савенков «Зерттеу белсенділігі, бұл баланың табиғи жағдайы, ол зерттеушілік мінез-құлықты тудырады және баланың психикалық дамуы бастапқыда өзін-өзі дамыту процесі ретінде өрбуіне жағдай жасайды», - деген, ал Е.А.Крючкованың пікірінше, қазіргі уақытта білім беру процесінің маңызды міндеті-оқушылардың зерттеу қызметіне бағытталған зерттеу дағдыларын қалыптастыру.Бастауыш сынып оқушыларын зерттеу жұмыстарына тарту оларға жаңа нәрселерді игеруге, ойлап табуға және түсінуге, өз ойлары мен идеяларын тұжырымдауға және білдіруге, қажетті шешімдер қабылдауға, өз мүдделерін нақтылауға және мүмкіндік береді[1, б.5].

Қазір оқытудағы зерттеушілік тәсілдің элементтері мектептерде кеңінен қолданылып, әр оқушының интеллектуалдық және шығармашылық дамуына мүмкіндік жасап, дарынды балаларға ерекше көңіл бөлінуде.Зерттеу жұмыстары, тәжірибелік сипаттағы іс-шаралар оқушылардың қызығушылығын арттырады. Мұндай мүмкіндіктер бастауыш сынып оқушыларына жаратылыстану сабағында беріледі.

«Жаратылыстану» пәнінің маңыздылығы жаратылыстану ғылымы бойынша білім беру бастауыш мектеп жасындағы білім алушылардың табиғи білімқұмарлығының дамуына, әлем туралы ой-өрісінің кеңеюіне, ғылымды түсінудің және қоршаған ортаны тұтастай қабылдауының дамуына, қоршаған ортаны қорғау және бағалай білу біліктерінің дамуына ықпал етуімен анықталады.Бастауыш мектепте «Жаратылыстану» пәнін оқу және меңгеру қоршаған әлемнің күрделілігі мен көпқырлылығын, сондай-ақ табиғи құбылыстар мен үрдістердің өзара байланысын, жанды және жансыз табиғатта болып жатқан кейбір табиғи құбылыстар мен үрдістердің себептерін, жаратылыстану-ғылымдық білімнің адамның көптеген іс-әрекет түрлері үшін маңыздылығын, алуан

түрлі практикалық және зерттеу әрекеттері арқылы алынған білімнің күнделікті өмірмен байланысын түсінуге бағытталған.«Жаратылыстану» пәнінің мектеп курсы бастауыш сынып оқушыларында зерттеу дағдыларын қалыптастырудың кең мүмкіндіктеріне ие, өйткені бұл курстың ерекшелігі мазмұнның зерттеу сипатына ие болуында.

«Жаратылыстану» пәнінің мақсаты – білім алушының жаратылыстану ғылымы негіздері туралы түсініктерін қалыптастыру және зерттеу біліктері мен дағдыларын дамыту.«Жаратылыстану» пәнін бастауыш сыныпта оқытудың ерекшеліктері:

- пән мазмұнындағы деректер мен білімдер жүйесі оқушылардың қоршаған әлем туралы, атап айтқанда, әртүрлі денелер мен құбылыстар туралы алғашқы білімін қалыптастырады.

- пән оқушының ғылыми-зерттеу дағдысын: сұрақ қою және сол сұраққа жауап табу, зерттеу жоспарын дайындау және болжам жасау, сұрақтарға жауап табу үшін зерттеулер жүргізу; зерттеу нәтижесінде алынған мәліметтерді жинақтау, өңдеу және түсіндіру дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

- бастауыш сыныпта оқушылар пәнді меңгеру барысында дәстүрлі емес ойлау формаларына үйренеді, ақиқатпен байланысты іс-әрекеттердің жауабын табуға, сұрақтар қоюға дағдыланады, ғылыми-зерттеу тәсілдерін түсініп, ойлауға және бақылауға дағдыланады.

- білім алушыны зерттеу жұмыстары мен тәжірибелер жасау арқылы тапсырманы өздігінен ізденіп орындауына және дұрыс тұжырым жасауына бағыттайды, баланың ойлау қабілетін дамытып, ғылыммен айналысуына ықыласын туғызады[2, б.52-53].

Жаратылыстану пәнін оқытуда қолданылатын зерттеудің негізгі принциптері мен әдістерін меңгеру жас ұрпақтың дүниетанымын, ойлаудың ғылыми тәсілін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Жағдайларға байланысты зерттеу тақырыбы әр түрлі болуы мүмкін.Зерттеу тақырыбы мәселе бойынша жеке оқушылардың білімін тереңдету, оқу үрдісін саралау мақсатында оқу бағдарламасының кейбір теориялық мәселелеріне қатысты болады.

Бастауыш сынып оқушыларының зерттеу дағдыларын қалыптастыру кезінде негізінен жас және жеке ерекшеліктерін ескеру қажет, оқытудың тиісті әдістерін қолданып, оқушылардың жасына байланысты ғылыми-зерттеу жұмыстарымен байланысты ұғымдарды бейімдеу керек, сонымен қатар, жүргізілетін зерттеу әдістерінің формалары қол жетімді, зерттеу тақырыбы бастауыш сынып оқушыларының жеке мүдделеріне сәйкес болуы керек.

Зерттеу жұмысы бала үшін қызықты және мағыналы, оның жеке дамуына пайдалы болуы керек. Зерттеу барысында жетекшінің әр оқушыға жеке көңіл бөлуі оқушылардың қабілеттерін, мүмкіндіктерін, қызығушылықтарын, жұмыс қарқынын ескеруге мүмкіндік береді.

Оқу пәнінің басты ерекшелігі – зерттеушілік білік пен дағдыларын қалыптастыру мен дамытуға бағытталған «Мен зерттеушімін» бөлімінің оқу мақсаттары «Жанды табиғат», «Заттар және олардың қасиеттері», «Жер және ғарыш», «Табиғат физикасы» бөлімдерінің оқу мақсаттарымен кіріктіріле жүзеге асырылады.

«Жанды табиғат» бөлімінде оқушылармен бірге өсімдіктердің қалай өсетініне байланысты зерттеу жұмыстарын жүргізуге болады. Сыныпта оқушылардың қатысуымен қажетті құралдар арқылы өсімдікті отырғызып, өсімдіктің өсуі мен дамуына зерттеу жұмысын жүргізу оқушылар үшін қызықты болады. Сонымен қатар, адам ағзаларын өткен кезде, мысалы тыныс алу мүшелерімен танысқан кезде қажетті құрал-жабдықтармен тыныс алу мүшелерін жасап көріп, өкпенің қалай жұмыс істейтінін бақылау оқушылар үшін өте қызықты болады.

«Жер және ғарыш» бөлімінде бастауыш сынып оқушыларымен бірге әр ғаламшарды құрал-жабдықтардың көмегімен жасап, қажетті түстермен бояп, ретімімен орналастырып күн жүйесін жасау оқушылардың есінде әлдеқайда ұзағырақ қалады деп есептейміз.

«Табиғат физикасы» бөлімінде тақырыпқа сәйкес магниттің көмегімен зерттеу жұмысын жүргізген қызықты. Түрлі құрал-жабдықтардың, мысалы магнит, темір, резеңке, пластмассаның көмегімен оқушылар магниттік қасиетке ие заттарды анықтайды. Сонымен қатар мұздың еруін қалай баяулату керек секілді сұрақтарға зерттеу жұмыстарын жүргізу оқушылар үшін өте қызықты.

«Жаратылыстану» пәнібірінші және екінші сыныптарда аптасына бір рет, ал үшінші және төртінші сыныптарда аптасына екі рет өткізіледі. Кезкелген жұмыстың сәттілігі, ең алдымен, зерттеу жұмысының мақсаты мен оның міндеттері қаншалықты айқын тұжырымдалғанына байланысты. Зерттеу жұмысының мақсаты жауап алғысы келетін сұрақты нақты көрсету үшін нақты тұжырымдалған болуы керек. Сонымен қатар, мақсат белгілі бір зерттеушіге қол жетімді болуы керек.Зерттеу міндеттерін тұжырымдау да өте күрделі және уақытты қажет ететін жұмыс, дейді В.А. Калней. Оларды қою кезінде зерттеуші жұмыстың не үшін жасалғанын, нені байқап, нені білгім келетінін анықтауы керек. Тапсырмаларға қойылған сұрақтар нақты болуы керек және оқушылар

нақты жауап берулері керек. Зерттеу жұмыстарының мақсаты – оқушылардың барлығын ғалым етіп шығаруға ұмтылу емес, оларға білім, білік, дағды беріп, шығармашылық ойлауының қалыптасуына ықпал ету [3, б.12].

Осы дереккөздер негізінде, сондай-ақ бастауыш мектептің оқу-тәрбие тәжірибесіне талдау жасай отырып, біз бастауыш сынып оқушыларының «Жаратылыстану» пәнінде зерттеушілік дағдыларын қалыптастырудың келесі педагогикалық шарттарын анықтадық:

1. Балалардың жас және жеке ерекшеліктерін ескеру. Зерттеу барысында тиімді әдістерді қолдану, зерттеу тақырыптарының бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне және жеке қызығушылықтарына сәйкестігі.

2. Мақсаттылық және жүйелілік. Зерттеу дағдыларын дамыту бойынша жұмыс сабақта да, сабақтан тыс жұмыстарда да үнемі жүргізілуі керек. Мұғалім оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру үшін сабақта әртүрлі материалдар, көрнекіліктер пайдаланып, тақырыптарды оқытуда үнемі зерттеу әдісін қолдануы керек.

3. Оқушылардың зерттеу іс-әрекетін ынталандыру үшін сабақта және сабақтан тыс іс-әрекетте тәжірибелік және интеллектуалдық қиындықтар туғызу, жаңа білімге деген қажеттілікті өзектендіру, оқушылардың қызығушылықтарын кеңейту, оларға зерттеу қызметі және оның адам үшін маңызы туралы білім беру арқылы жүзеге асырылады.

4. Шығармашылық орта. Мұғалім шығармашылық жұмыс ортасын құруға ықпал етіп, зерттеу жұмысына қызығушылық танытуы керек.

5. Психологиялық жайлылық. Мұғалімнің міндеттерінің бірі-оқушылардың шығармашылық көріністерін ынталандыру, шығармашылық ізденіске ұмтылдыру. Оқушылар төмен баға аламын деп қорықпаулары керек. Мұғалімнің міндеті-оқушылардың тілектерін, зерттеу барысында белсенділіктерін басу емес, оларды қолдау және бағыттау. «Сен қате орындадың» деген пікірлер жұмыс істеуге, әрі қарай жүруге деген ұмтылысты тежейді. Әр оқушыға өз күштерін сезінуге, өзіне сенуге мүмкіндік беру керек.

6. Оқу-зерттеу қызметін ұйымдастыратын педагогтың қызметі. Педагог алдымен зерттеу жұмыстарының қалай ұйымдастырылатынын білуі керек, оқушылардың жас ерекшеліктеріне және қызығушылықтарына сәйкес зерттеу жұмысын ұйымдастырып, сонымен қатар, тиімді әдістерді пайдаланып, шығармашылық орта құра алуы керек [4.б. 46]. Сонымен, бастауыш сыныпта жоғарыда аталған ұйымдастыру жолдары сақталған жағдайда ғылыми-зерттеу іс-әрекеті нәтижелі болады.

Қорытындылай келе, зерттеу жұмыстарын жаратылыстану пәнінде өткізген өте тиімді, себебі оқушылардың сабақ барысында меңгерген білімдерінің зерттеу барысында пайдасы зор. Жалпы зерттеу жұмыстарын жүргізу арқылы оқушылар мыналарды түсінеді: мәселелерді көре біледі, сұрақ қояды, ұғымдарға анықтама бере біледі, жіктей алады, бақылау жүргізеді, тәжірибелік жұмыстар жүргізеді, қорытынды жасай біледі, мәтінмен жұмыс істеп, өз ойларын дәлелдеп, қорғай біледі.

Әдебиеттер:

1. Дмитриевой Н. Я., Казакова А. Н. Организация исследовательской деятельности на уроках курса «Окружающий мир»: методическая разработка. – Ярославль, 2021. – С.5

2. «2022-2023 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы». -Астана, 2022. - 52-53 бет.

3. Шумаковой Н.Б. Развитие исследовательских умений младших школьников. – Москва: Просвещение, 2011.-12 бет.

4. Богоявленская Д. Б. Исследовательская деятельность как путь развития творческих способностей/сб. статей /– М.; НИИ школьных технологий, 2006. – С. 44 – 50.

Монжосова А.Е.
КГУ «Гимназия №1» г. Караганда

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ ПОСРЕДСТВОМ ИЗУЧЕНИЯ ТЕРМИНОВ И ПОНЯТИЙ НА УРОКАХ ИСТОРИИ

Аннотация. Функциональная грамотность – способность человека вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. Чтобы овладеть основами любой науки – необходимо усвоить систему её понятий. Обучаясь в школе, ученики овладевают системой исторических понятий. В общей системе процесса познания истории

формирование понятий – важное звено. Так как, усвоив понятия, школьники могут приступать к изучению наиболее высокого уровня понимания истории – к закономерностям. Но подведение школьников к пониманию закономерностей невозможно без системы понятий и терминов.

Ключевые слова: функциональная грамотность, термины, история, понятия.

Основной тенденцией развития и реформирования современной школы является прежде всего изменение сущности и качества образования. Согласно стандартам нового поколения процесс обучения должен быть практико-ориентированным с тем, чтобы результаты обучения могли применяться за пределами системы образования, т.е. в повседневной жизни, в процессе социальных отношений, возможно, в профессиональной сфере. Образование должно давать не только знания, но и умения их использовать в процессе социальной адаптации. Обучение учащихся самостоятельно добывать, анализировать, структурировать и эффективно использовать информацию для максимальной самореализации и полезного участия в жизни общества выступает ведущим направлением модернизации системы образования.

В условиях модернизации образования роль истории, имеющей множество смежных с другими дисциплинами областей исследования, возрастает и обеспечивает разработку эффективных путей и средств решения жизненно важных для людей задач и проблем. Одним из инструментов достижения этой цели может быть обучение, предполагающее систему заданий и направленное не на получение суммы усвоенной информации, а на формирование способности человека (в данном случае учащегося) действовать в различных проблемных (нестандартных ситуациях).

Под функциональной грамотностью понимают результат овладения учащимися системой предметных ключевых компетенций, позволяющих эффективно применять усвоенные знания в практической ситуации, способность вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. В отличие от простого понятия грамотности как способности личности к чтению, составлению простых коротких текстов и осуществлению элементарных арифметических действий, функциональная грамотность представляет собой базовый уровень знаний, умений и навыков, определяющий нормальную жизнедеятельность личности при взаимодействии с четырьмя основополагающими сферами общества (экономической, социальной, политической и духовной).

Поскольку формирование функциональной грамотности занимает одну из главных ниш педагогической деятельности, его реализация проходит в рамках самых разных учебных дисциплин. Значимое место среди прочих предметов занимают дисциплины гуманитарного цикла, в том числе история.

Но одной из главных проблем истории как предмета является то, что она менее всего практико-ориентирована. В истории нельзя, как в математике, привязать знание или умение к повседневной жизни, как в химии или физике, провести эксперимент.

На уроках истории чаще всего формируются следующие виды функциональной грамотности:

1) читательская грамотность – способность к пониманию и осмыслению письменных текстов, к использованию их содержания для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей, активного участия в жизни общества;

2) математическая грамотность - способность человека определять и понимать роль математики в мире, в котором он живет, высказывать хорошо обоснованные математические суждения и использовать математику так, чтобы удовлетворять в настоящем и будущем потребности, присущие созидательному, заинтересованному и мыслящему гражданину;

3) естественно-научная грамотность – способность использовать естественно-научные знания для отбора в реальных жизненных ситуациях тех проблем, которые могут быть исследованы и решены с помощью научных методов, для получения выводов, основанных на наблюдениях и экспериментах, необходимых для понимания окружающего мира и тех изменений, которые вносит в него деятельность человека, а также для принятия соответствующих решений.

Базовым навыком функциональной грамотности является читательская.

В современном обществе умение работать с информацией становится обязательным условием успешности.

Читательская грамотность выражается в читательских умениях:

1) найти доступ к информации и извлечь ее (найти и извлечь);

2) сформировать общее понимание текста и перевести информацию текста на язык читателя (интегрировать и интерпретировать);

3) размышлять о содержании и форме текстового сообщения, оценивать его (осмыслить и оценить).

Следует выделить следующие функции уроков истории, необходимые для успешного формирования функциональной грамотности учащихся:

I. ценностно-ориентационная, направленная на освоение учащимися значимых исторических, культурных, социальных, духовно-нравственных ценностей через систему личностно-значимой деятельности;

II. коммуникативная, позволяющая расширить круг общения как в урочной, так и во внеурочной деятельности (в том числе за счёт включения в него исторических и литературных героев), познакомиться с правилами и формами сотрудничества, уважительного отношения к партнёрам, сформировать умение вести диалог;

III. социально-адаптационная, обеспечивающая учащегося умениями решать жизненные проблемы, позволяющая ему становиться активным членом сообщества, приобретать качества гражданина, а также гармонизировать свои отношения с обществом, группой, отдельными людьми;

IV. культуuroбразующая, способствующая активному включению учащегося в самые разные пласты национальной и мировой культуры.

Средства формирования функциональной грамотности на уроках истории:

Пересказы (мифов, биографий, рассказов и т.д.) - предоставление учащемуся возможности, монологически грамотно изъясняя свои мысли, «примерить на себя» те или иные исторические сюжеты и образы, что позволяет «очеловечить» события, расширить их воспитательный диапазон, создавая тем самым соответствующую эмоциональную среду для усвоения базовых ценностей;

Познавательные игры, викторины, уроки-дебаты, которые развивают навыки сотрудничества, индивидуальной работы и умение выступать с собственной точкой зрения в дискуссиях;

Исторические диктанты и эссе с их последующей коррекцией со стороны учителя, что формирует письменную грамотность учащихся;

Изучение исторических и правовых документов, их подробный анализ, что позволяет учащимся высказать своё собственное мнение по проблеме, опираясь на этические ценности, которые выработало человечество за всю свою историю;

Чтение вариативных источников, что позволяет учащимся отказаться от однозначных и прямолинейных суждений, пристально присматриваться к текстам и авторским позициям. Таким образом, учащиеся делают этический выбор, с одной стороны примеряя на себя исторические роли, а с другой - входя в круг тех, кто эти роли оценивает.

Исследовательские работы в форме презентаций, рефератов, социологических опросов, проектов (учащиеся используют информацию, полученную в беседах с родственниками, с ветеранами войны и труда, из справочной литературы, обогащая себя новыми знаниями, очередной раз убеждаясь в том, какими нравственными качествами должен обладать человек, чтобы его имя не забывали).

Напрямую зависит и усвоение историко-культурных понятий, которые являются одним из видов исторических понятий, изучаемых на всем протяжении курса «История Казахстана» и «Всемирная история». В основном, историко-культурные понятия раскрываются при изучении вопросов культуры. В школьном курсе истории вопросы культуры играют особую роль в создании у учащихся правильных представлений о прошлом, расширяя их кругозор и формируя их культурные интересы.

Для целенаправленной работы с историческими понятиями, во-первых, необходимо четко представлять себе их структуру. Условно её можно определить как: понятие – это термин и определение, где под термином понимается слово или сочетание слов, обозначающее понятие, а под определением – краткое или развернутое перечисление признаков понятия в их иерархической последовательности: родовые, видовые, дополнительные.

Во-вторых, в обучении истории речь должна идти о формировании системы понятий, которая складывается из последовательно организуемых этапов.

В-третьих, работа над основными понятиями (то есть теми, которые определяют основу исторических знаний школьников) предполагает несколько последовательных шагов: во-первых, создание целостной картины явления, процесса. Затем, на основе созданного представления – выявление его существенных признаков, после чего следует определение понятия и термина его закрепляющего. Следующим этапом формирования понятий являются разнообразные упражнения по использованию нового понятия на данном и последующих уроках. Завершает процесс работы над

понятием – создание учебных ситуаций для оперирования новыми понятиями для познания качественно нового материала.

В научной литературе сформулированы методические условия формирования у школьников исторических понятий:

1. Усвоение теоретических обобщений на базе усвоения учащимися взаимосвязанных и взаимозависимых фактов.

2. Систематизация и обобщение фактов в логике изучаемого понятия или закономерности.

3. Определение наиболее целесообразных ступеней формирования понятий, позволяющих углублять и расширять знания о них от урока к уроку.

4. Постоянный учет роли представлений и типичных образов в формировании новых понятий.

5. Оптимально раннее введение термина и признаков понятия в изучаемый материал и на этой основе его систематизация.

6. Учет специфики разных групп исторических понятий, а в связи с этим и различный характер работы над ними. Раскрытие понятий не изолированно, а во взаимосвязи.

7. Организация активной познавательной деятельности учащихся для использования ими новых понятий.

8. Правильное соотношение эмоционального и логического факторов в изложении учебного исторического материала.

9. Развитие мышления школьников в процессе работ над понятиями.

Эти условия необходимо соблюдать и при формировании историко-культурных понятий. При этом следует помнить, что процесс формирования историко-культурных понятий имеет ряд особенностей. Необходимо учитывать специфику их содержания. Большинство этих понятий требуют наглядности и ярких примеров при объяснении, особенно в 5-6-х классах. Историко-культурные понятия следует раскрывать неразрывно с основным историческим материалом изучаемого периода, чтобы у обучающегося создавалась общая картина исторической эпохи.

На сегодняшний день учителя предметники используют разные способы формирования исторических понятий и типы познавательных, тренировочных и проверочных заданий, как на уроке, так и для подготовки школьников к ЕНТ.

Исходя из вышеперечисленного материала можно разделить оценивание функциональной грамотности на три уровня:

- на первом (низком) уровне функциональной грамотности учащиеся должны демонстрировать отдельные исторические знания, воспроизводить оценки, усвоенные в готовом виде, осуществлять деятельность по образцу, при осуществлении коммуникации излагать усвоенные в готовом виде знания;

- на втором (среднем) уровне школьники должны воспроизвести различные оценки, полученные в готовом виде, обладать совокупностью исторических знаний, уметь преобразовать в процессе учения усвоенные способы деятельности, при выражении образа истории использовать доказательное рассуждение;

- на третьем (высоком) уровне учащиеся должны иметь обоснованную собственную оценку и отношение к истории, обладать целостной системой знаний, уметь преобразовать чужой и собственный опыт и создать на этой основе способы деятельности, в процессе коммуникации приводить оценочные высказывания, основанные на собственных оценках.

Благодаря изучению истории обеспечивается возможность критического восприятия учащимися окружающей реальности, определения собственной позиции по отношению к различным явлениям общественной жизни, осознанного моделирования собственных действий в тех или иных ситуациях. Историческое образование приобретает особую роль в процессе самоидентификации подростка, осознания им себя как представителя исторически сложившегося гражданского, этнокультурного, конфессионального сообщества. При этом ключевую роль играет развитие способности учащихся к пониманию исторической логики различных мировоззренческих, ценностно-мотивационных, социальных систем.

Таким образом, учебный предмет «История» обладает широчайшими возможностями для использования их в целях формирования функциональной грамотности учащихся. Необходимо регулярно заострять внимание учащихся на духовно-нравственных аспектах тех или иных исторических событий, учить школьников анализировать и синтезировать информацию, проводить аналогии с сегодняшним днём. Воспитание высоконравственного человека, способного адекватно адаптироваться в современной социальной среде – сложнейшая задача, но она вполне достижима,

если за её реализацию возьмутся профессиональные педагоги, способные воздействовать на личность с разных сторон.

Литература:

1. Короткова М.В. Методика обучения истории в схемах, таблицах, описаниях. - М.: Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 1999. – 192 с.
2. Александрова О.М. Аристова М.А Добротина И.Н Гостева И.П Читательская грамотность школьника (5-9 кл.). Книга для учителя. – М.: Российский учебник, 2018. – 67 с.
3. Алексахина И.Ю. Формирование и оценка функциональной грамотности учащихся. – СПб: Каро, 2019. – 160 с.

Мусина В.Т., Айтжан П.Т.
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Қалыбекқызы Г.
«№17 Жалпы білім беретін мектебі», Қарағанды қ.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫ-ЗАМАН ТАЛАБЫ

Аннотация. Бұл мақалада функционалды сауаттылықтың оқушы өміріндегі ерекше орны айқындалып, ұлт болашағын тәрбиелеудегі білім деңгейі сараланды. Оқушының таным мен білік, білім дағдыларын қалыптастырудағы функционалды сауаттылықтың рөлі нақтылап, креативті әдістер ұсынылған.

Кілт сөздер: функционалды сауаттылық, әдістер, ақпараттық технология, логикалық ойлау, жағдаяттық тапсырма, бәсекеге қабілетті оқушы.

Өзгермелі әлемнің талаптарына сай оқытуда мұғалімдердің алдында, оның ішінде бастауыш білім беруде жаңа әдістерді енгізу, оқушыны қызықтыру басты мақсатымызға айналды. Жаңартылған білім мазмұнына сай оқыту мен оқу үдерісінде оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту үшін түрлі жаңашыл әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалана отырып, алған білімдерін өмірде қолдана білуге, сыни көзқарасы қалыптасқан, сауатты, бәсекеге қабілетті білім алуға талпынған тұлға қалыптастыру басты мақсат болып табылады.

Еліміз үшін маңызды болып табылатын аталған стратегиялық міндетті шешу жағдайында тұлғаның ең басты функциялық сапалары белсенділік, шығармашыл тұрғыда ойлауға және шешім қабылдай алуға, кәсіби жолын таңдай алуға қабілеттілік, өмір бойы білім алуға дайын тұруы болып табылады. Бұл функционалды дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады.

Оқыту үдерісінде оқушылардың функционалды сауаттылығын (жаратылыстану, математика, оқу және жазу) қалыптастыруда, ең бастысы оқушыларды ғылыми біліммен қаруландыру міндеті аса маңызды болып отыр. Осы орайда оқытудың ғылымилығы, яғни ғылымға бағыт-бағдар беру басты жетекші рөл атқарады.

Функционалды сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа кіру қабілеттілігі және аса тез бейімделуі мен жұмыс істеуі.

Функционалды сауаттылық, кеңінен алғанда, білім берудің (бірінші кезекте жалпы білім беруді) көп жоспарлы адамзат қызметімен байланысын біріктіретін тұлғаның әлеуметтік бағдарлану тәсілі ретінде түсіндіріледі [1].

Функционалды сауаттылықтың ерекшеліктері:

- ✓ оқу мен жазу дағдыларын қалыптастыру үшін базалық деңгей болып табылады;
- ✓ тұрмыстық проблемаларды шешуге бағытталады;
- ✓ адамды нақты жағдайлардағы тәртібіне байланысты сипаттайды;
- ✓ стандартты мәселелерді шешумен байланысты;
- ✓ ең алдымен ересек адамдарды бағалау үшін пайдаланылады.

Оқушылардың функционалды сауаттылығын арттыру – білім беру процесінің негізі болып табылады. Ал, күнделікті тез өзгеріп жатқан дүниеде білім беру сапасына деген жауапкершілікті күшейту қажет. Бұл функционалды дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады. Осы орайда мектептерде оқушылардың функционалды сауаттылығын қалай дамытуға болады, оның тиімділігі неде?- деген заңды сұрақ туындайды.

Функционалды сауатты оқушы – бұл пәндік, пәнаралық, интегративтік білімдер, ептіліктер, дағдылар және функционалдық мәселелерді шешу әдістері жиынтығы ретінде алынатын іс процесінде пайдаланылатын, қабылдау, ақпаратты өзгерту, типтік оқулық және қоғаммен қарым-қатынас есептерін шығару процесімен байланысты қажетті және жоғары деңгейдегі білімге ие болатын тұлға.

Жай сауаттылық– адамның оқу, түсіну, қысқа мәтіндерді құру және қарапайым арифметикалық әрекеттерді орындауы. Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Олай болса, функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Оқушылардың функционалдық дағдылары мектеп қабырғасында қалыптасады. Функционалдық сауаттылыққа бейімделу, оның қалыптаса бастауы бастауыш мектептен бастау алады. Оқушылардың функционалдық дағдылары мектеп қабырғасында қалыптасады. Қазіргі тез өзгермелі әлемде функционалдық сауаттылық – оқушының әлеуметтік мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсенді қатысуына, сондай-ақ өмір бойы білім алуына ықпал ететін базалық фактор болып табылады.

Функционалдық сауаттылыққа бейімделу, оның қалыптаса бастауы бастауыш мектептен бастау алады. Қазірде олар оқитын пән оқулықтарының мазмұны көбіне алғашқы сауаттылықтан басталып, әрмен қарай дамып, жүйелене түседі. Ол үшін функционалдық сауаттылыққа жататын білімдер мен біліктердің, әсіресе, жиі қолданылатын іс-әрекет түрлерінің өзара тәуелділігін, бірімен бірінің үндестігін оқулықтардағы мазмұнының мәтінімен байланыстыру қажет. Сонымен қоса білім беру деңгейлеріндегі оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру бойынша біртұтас әдістемелік жүйенің жасалуын талап етеді. Ол білім берудің мақсатынан бастап оқытудың түпкі нәтижесі не дейінгі аралықтағы компоненттердің бірлігі арқылы жүзеге асуы тиіс. Сондықтан мақсатқа қол жеткізудің басты құралы саналатын білім мазмұнын білім беру деңгейлерінде оқушының функционалдық сауаттылығына негіз деп құру тиімді болмақ. Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру қазіргі таңда оқыту жүйесіне қойылып отырған әлеуметтік сұраныс талаптарымен сай келу үшін бастауыш сыныптардан бастап оқушылардың коммуникативтік, ақпараттық және проблемалардың шешімін табу және тағы басқадай негізгі құзіреттіліктеріне бағыттталып жүргізілгенде ғана оң нәтижелерге қол жеткізуге болады.

«Сабақ беру – үйреншікті жай ғана шеберлік емес, ол – жаңадан жаңаны табатын өнер» - деген екен Жүсіпбек Аймауытов. Сондықтан қазіргі таңда оқушыларға саналы тәрбие мен сапалы білім беру ісін жаңа талап тұрғысынан өзгертіп, оқыту тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыруға міндеттіміз. Елбасымыз Н. Назарбаев: «Қазіргі заман мұғалімі – рухани дамыған әрі әлеуметтік тұрғыдан есейген, педагогикалық құралдардың барлық түрлерін шебер меңгерген білікті маман, өзін-өзі әрдайым жетілдіруге ұмтылатын шығармашыл тұлға. Олай болса шығармашыл тұлғаны қалыптастыру үшін әр сабағымызда біз тек оқулық шеңберіндегі білімді үйретумен шектеліп қана қоймай, кең түрде әр баланың талабына, деңгейіне сай жұмыстарды саралап, ыңғайластыруымыз керек. Тұлға құзіреттілігін дамыту үшін, яғни бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын арттыруда жаңа инновациялық әдіс-тәсілдердің ең тиімдісін пайдалану жоғарғы нәтиже береді.

Оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыру үшін мұғалім шебер болуы керек. Ол баланы қалай оқыту, оның сабаққа деген ынтасын қалай ашуға болады деген сұрақтар төңірегінде жұмыс жасауы тиіс. Жалпы адам баласы есту, көру, ұстап көру, сезу және иіскеу арқылы есте сақтайды. Кейбір оқушылар жазбашаға, кейбірі ауызшаға қабілетті болып келеді. Күтілетін нәтиже:

- мағынаны ажырата алады;
- топпен жұмыс істеу құзіреті артады;
- көшбасшылық анықталады
- білім, білік, дағды деңгейі көтеріледі
- өз ойын айтуға төселеді
- функционалдық сауаттылығы артады.

Ұлттық жоспарда көрсетілген функционалдық сауаттылықтың екінші механизмі – оқу нәтижелерінің бағалау жүйесін өзгерту. Бағалау жүйесі функционалдық сауаттылықта сырттай бағалау және іштей бағалау болып табылады. Іштей бағалау-оқу пәні бойынша оқыту сапасын диагностикалау. Ал сырттай бағалау- әрбір деңгейді аяқтау бойынша білім алушының оқу жетістіктерінің нәтижелері (ҰБТ, ОЖСБ-БОУД) .Сондай-ақ халықаралық (TIMSS, PISA, PIRLS) зерттеулерге қатысуы. Білім алушылардың өзін-өзі бағалауы өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі

жетілдіру үшін жеке жетістіктерін бағалау арқылы жүзеге асырылады. Критериялық бағалау жүйесі енгізілді.

PISA зерттеулері қазіргі уақытта мектептік білім берудің тиімділігін салыстырмалы бағалаудың әмбебап құралы ретінде қарастырылады. Зерттеу барысында алынған деректер тұтастай оқытудың мазмұны мен әдістері ретінде, сондай-ақ контексті факторлардың (басқару моделі, оқыту тілі, отбасының және т.б. әлеуметтік мәртебесі) мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту деңгейіне әсері ретінде білім беру жүйесін дамыту стратегиясын анықтауға негіз болады. Функционалдық сауаттылық әр мектеп пәнінің негізінде қалыптасады. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту және оның қалыптасуын тексеру құралы шығармашылық сипаттағы тапсырмалар (зерттеу жұмыста рына бейімделген тапсырмалар; экономикалық, тарихи мазмұндағы тапсырмалар; тәжірибеге бағытталған тапсырмалар т.б) болып табылады.

Бұл функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады. Қазіргі таңда оқушының функционалдық сауаттылығымен қалай күресу керек? Білім беру саласында ойымыз сан-саққа жүгіреді. Егерде әр қайсымыз терең ойланып, біліктілігімізді жетілдіріп отырсақ осы сұрақ төңірегінде әр мұғалімді ойландырып сабақтарында жаңа бағыт тауып жұмыс істеуге итермелейтін күш туар еді. Қоғам талабына сай біз, ұстаздар оқушылардың ғылыми жаратылыстану сауаттылығын қалыптастыру мен дамыту үшін жаңа инновациялық технологияларды игеріп, оларды оқу процестерінде қолдану қажеттіз.

Әдебиеттер

- 1.«ҚР білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» 2010ж.
2. ҚР Жалпыға міндетті білім берудің мемлекеттік стандарттары // 12 жылдық білім беру 2012ж.
3. ҚР 12 жылдық жалпы орта білім беру тұжырымдамасы. 2010ж.
4. Тұрғынбаева. Б. А .Ұстаздық шығармашылық. Алматы. 2007ж
5. «Қазақ әдебиеті - тұлғаның рухани дамуының бастауы» - Алматы-2005 ж. 96-148 б.
6. М.Жұмабаев, Педагогика, – Алматы, 1992.

**Муслимова Э.К., Ибраева Э.С., Шаушекова Б.К.
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті.**

КӨШБАСШЫЛЫҚ ТҮЛҒАНЫҢ ӨЗІНЕ ТӘН ДАМУ ФАКТОРЫ

Аннотация. Қазіргі уақытта әлеуметтік өмірге, практикалық қызметке белсенді қатысаалатын, таңдау жағдайында өз бетінше шешімдер қабылдай алатын, ынтымақтастыққа қабілетті, ұтқырлығымен, бәсекеге қабілеттілігімен ерекшеленетін «көшбасшылық» қабілеті дамыған адамдарсұранысқа ие. Кең теориялық және эмпирикалық зерттеулеросы құбылысқаарналған. Бұл мақаланың басты тақырыбы кіші мектеп жасындағы оқушы бойында көшбасшылық қабілетін анықтауға, оны ерте жастан танып білугеарналған.

Кілт сөздер: көшбасшы, көшбасшылық, тұлға, балалар, мұғалім.

Жалпы көшбасшы - белгілі бір қауымдастықтың мүдделерін қанағаттандыруға бағытталған, бірлескен іс-әрекеттерді біріктіреалатын, сонымен қатар басқаларға әсеретеалатын адам. Қоғамдық өмірде көшбасшыны белгілі бірадамдар тобындаең беделді тұлғаретіндеіс-әрекеттің барлық дерлік түрлерінде және кез келген кезеңіндеанықтауға болады.

Көшбасшы (ағылшынша «leader» – басқарушы деген мағынаны білдіреді) – нақты ресми және бейресми ұйымдағы бірадамның басқаадамға немесе топқа әсерету арқылы басқарудың көрінісі. Осы пікірді ұстанаотыра, ұлы рухани ұстаздардың көшбасшылық туралы ойларымен бөліссем Сократтың «Әділдік пен шыншылдық бір билеушінің бойынан табылса, ондаоның шыншылдығы мен әділдігінің арқасында өз өмірі де, билеп жатқан адамдарының өмірі де шаттыққа бөленеді.Егер билеушіадамның бойында әділдік пен шындық біріксе, ол басқарып отырған мемлекеттің құрылымы өтесапалы, қабылданған заңдары жоғары деңгейде болады... Билеушіден халқыңды бағындыр деп сұрау қажет емес, халықтың өзіақылды билеушінің басқаруын қалауы керек»; Бауыржан Момышұлының «Егер билік ақылды адамның қолына берілген болса – ондаол көшбасшығаал егерақымаққа берілген болса – ондаесерсоққаайналады» деген сөз жолдарын кезіктірсек болады. Иә, көшбасшы болу,

көшбасшылыққа тәрбиелеу қашан да талқыға түсетін, ой бөлісетін мәселелердің бірі болып қала бермек. Көшбасшылық тақырыбы өз өзектілігін осы күнге дейін жоғалтқан емес. Еліміздің президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев көшбасшылық туралы ой білдірген болатын: «Бәріміз білімді әрі бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу ісіне айрықша мән беріп отырмыз. Жалпы, еліміздегі бастамалардың барлығы жас буынның жарқын болашағы үшін қолға алынды. Жастарымыздың жан-жақты дамуына жағдай жасау – менің Президент ретіндегі басты міндеттерімнің бірі. Сондықтан осы мәселе әрдайым менің назарымда болады. Бүгінгі жастар – еліміздің ертеңі, ұлтымыздың болашағы, мемлекетіміздің мәртебесі. Ұрпағын аялай білген халық іргелі жұртқа айналатыны белгілі» [1].

Күніертең келіп жетер болашақта күшті ұлт болу үшін алдымен ішкі бірлік, ұйымшылдық пен татулық қажет. Ал сондай ұлтты алға жетелейтін білімді, патриот, еңбекшіл, өз салт-дәстүрін, мәдениетін, тілін, тарихын құрметтейтін азамат нағыз көшбасшы болуға лайық. Қазіргі әлеуметтік және мәдениет тарапынан қарағанда көшбасшы өзінің жаңа идеясымен, алға қойған мақсат-мүддесімен ерекшеленеді. Көшбасшылық адам бойында кездесетін ерекше қасиеттердің бірі. Бұл қасиет адамның бойында біркелкі қалыптаспайды, себебі әр тұлғаның өзіне тән даму ерекшеліктері бар. Олардың қалыптасуында бастауыш сынып мұғалімі үлкен рөл атқарады. Себебі, жоғарыда айтып өткендей тұлғаны қалыптастырушы білім ұйымындағы «анасы» мұғалім болып табылады.

Мектеп-бұл барлық адамдардың бастан кешіретін, өмір кезеңінде кездесетін алғашқы ресми ұйымдардың бірі. Атап өткендей, мектеп біздің балалық кезеңдегі негізгі және ең маңызды ұйымдастырушылық тәжірибелер алатын және жинайтын орта болып табылады. Осыған сүйене отырып, білім ордасы біздің қауымдастық мәдениет пен ұйымдағы рөлдерді танып білудегі алғашқы зерттеулеріміз бастам алатын жер деп болжауға болады.

Балалардың мектептегі өмірі орта есеппен 12 жылды құрайды. Бұл жылдар оқушы өміріндегі тұлға ретінде қалыптастырушы ең маңызды жылдар. Осылайша, оқушылардың мектеп кезеңінде, атап айтқанда кіші мектеп жасында ұйымдастырушылық қабілеттері, мінез-құлқы, өзге адамдармен қарым-қатынас құруы, бір мәмлеге келе білуі, ересек өмірде өз ортасында көшбасшы бола алатындығына негізделген деп айтуға болады.

Бастауыш мектеп жасына жеке тоқталатын болсақ - бұл балалардың өмірге толыққанды енуіне мүмкіндік беретін, ересек кезеңінде қажет маңызды жеке қасиеттері дамитын өмірдің ерекше құнды кезеңі. Бұл жаста білім алушылардың ең үлкен білім, тәрбие резервтерінің қызу қанды даму уақыты. Бала мектепке алғаш аяқ басқаннан кейін тәрбиенің ықпалымен оқушының барлық саналы процестерінің қайта құрылымдауы жүреді, бұл үздіксіз процестің арқасында ол ересек адамға тән қасиеттерге мектеп жасын аяқтағанша ие болады. Бастауыш сынып жасындағы балаларда көшбасшыға қажетті қасиеттерді қалыптастыру оңайырақ. Бастауыш білім беру кезеңі тұлғаның мектеп қабырғасында алып шығатын барлық білімдері мен дамуының негізін қалаушы.

Бастауыш мектептің ерекшелігі - оқушыларды тәрбиелеу мен оқытуды бір мұғалім жүзеге асырады. Бала балалар ұжымында өмір сүруді, басқалармен ортақ тіл табуды қаншалықты жақсы үйренсе, оның көшбасшылық қасиеттері соншалықты оң жағынан жақсы дамиды. Осы кезеңде бастауыш мектеп жасындағы балаларда сынып ішіндегі істерге, басқа балалардың істеріне деген қызығушылық қалыптасады. Ол жаңа әлеуметтік рөлдер мен жаңа әрекеттерді қабылдайды. Баланың жасына қарамастан, ол көшбасшылық қасиеттерін белсенді түрде көрсетеді.

Балалық және жасөспірімдік кезеңінде көшбасшылықты дамыту неғұрлым пайдалы. Өйткені дәл осы жылдарда дамып келе жатқан қабілет кейінірек орта буын жасында, студенттік ұйымдарда, ересектік шағында жұмыс орнында мансапты дамыту мен өмір сүру деңгейі сияқты көрсеткіштерде жақсы нәтижелерге қол жеткізуде көшбасшылық қабілеттің әсер етуі сөзсіз. Енді келіп туындайтын сұрақ «Оқушыны қалай көшбасшылыққа деген қабілетін дамытамыз?».

Көшбасшылық дағдылар кейбір балаларда табиғи түрде дамуы мүмкін болса да, кезкелген адам, тіпті кішкентай балалар да көшбасшылық қасиеттерді оларға басқаруға мүмкіндік берген кезде үйреніп, дамыта алады. Сонымен, бастауыш сынып оқушыларына көшбасшылық әлеуетін ашу үшін не үйретуіміз керек?

Ең маңыздысы бұл – қарым-қатынас. Қарым-қатынас тек сенімді спикер болу ғана емес! Жақсы көшбасшы қашан сөйлеу керектігін, қалай сөйлеу керектігін, сондай-ақ қалай тиімді тыңдау керектігін біледі. Топтағы немесе сыныптағы басқа оқушыларға сенім ұялату үшін көшбасшы баланы жақсы ниетпен сөйлеуді үйрету керек. Бұл адал және мейірімді ниетпен сөйлеуді білдіреді. Одан кейінгісі оқушы бойында өзіне деген сенімділікті арттыру қажет. Ол үшін оқушының жасаған немесе жеткен жетістігі үшін қолдау, мадақтау сөздерін айтып отырған жөн. Бірақ мадақтау да, қолпаштау

да өз орнымен, шынайы болуы керек. Себебі, баланы шамадан тыс мадақтау керісіншеоқушыны састырып, өзіне деген жалған сенімділікті тудыруы мүмкін.

Кейбір жағдайларда өзіне сенімді,көшбасшы балаларда өзіншілдік (эгоисттық) сезім қырлары да байқалуы мүмкін. Бұл кіші мектеп жасындағы оқушыға тән құбылыстар. Осы жағдайда мұғалімнің және ата-ананың басты міндетібалаға өзінің де, өзгенің деойын және жеке шекараларын ескеру әрі құрметтеу қажеттілігін айтып түсіндірген жөн. Оқушы бойында қалыптастырушы келесі қасиет, ол – бастамашылдық.Баладағы бұл қасиетті тек мектепкеаяқ басқаннан кейін ғана қалыптасып бастамайды. Оны балабақшада, мектепалды даярлық топтарында байқауға болады. Бүлдіршін балаларда өз киімін кию, аяқ киімінің бауын байлау т.с.с. кішкентай істерден бастама алады. Балалардың өз бастамасымен жасалатын істері уақыт өте күрделене түседі. Әр істі соңына дейін дұрыс жеткізіп аяқтау, оқушы бойындағы өзіне деген сенімділіктіарттырады. Байқағанымыздай оқушы көшбасшы болу үшін өзіне деген сенімділіктің алатын орны ерекше.

Сенімділікті шатқылдандыратын мәселелердің бірі, бұл – жеңіліс. Өзіміз білетіндей үлкен жетістіктерге жету жолы жеңістер мен жеңілістерден тұрады. Оқушы әр бастаған ісінің барлығында жетістікке жылдам жетуі мүмкін емес. Дәл осы қиындықтароқушы бойындағы өзіне деген сенімділігін әлсіретуі мүмкін. Мұндай кезеңдердеоқушы мұғалім тарапынан үлкен қолдауды қажет етеді. Себебі дұрыс бағдар беруші, жеңіске жеті жолында жасаған ісіне түсіндірме жүргізуші – мұғалім. Оқушы білім берушісінің шынайы қолдауын сезгенде, ол өзінің жеңісін де, жеңілісіне деадекватты түрде қабылдап үйренеді.

Жақсы көшбасшылар өзін-өзі дұрыс бағалай алады. Ал бұндай көшбасшылар қабілеттерін өздігінен дамыта отырып, өмірде кездесетін қиындықтарға қалай бетпе-бет келу керектігін және оларды оңтайлы шешу барысында өзіне деген сенімділігін жоғалтпауды үйрену арқылы өседі. Тағы бір ескеретін жәйт, мүмкіндігінше ертерек үйретілген көшбасшылық қабілеттер сенімділікті одан әрі арттырады. Өзін-өзі салауатты бағалауы мен сенімділігі бар балалар күрделі әрекеттерге "ИӘ" деп жауап бере алады, бұл олардың есейген сайын әртүрлі істе көбірек мүмкіндіктерін ашады. Сонымен қатар, өзіне сенімді балалар сәтсіздіктен қорықпайды. Олар сәтсіздік өмірдегі ең үлкен сабақтарының бірі екенін және қателіктерін жан-жағынан қарап үйреніп, қажетті дағдыларын жетілдіру маңызды екенін түсінеді.Жақсы көшбасшылық болу дегеніміз «басшылық» жасау емес. Бұл – оқушы өз тобының немесе сыныбының әр мүшесіне қолдау білдіру туралы. Көшбасшылар өз әрекеттері мен таңдаулары үшін жауапкершілікті бас тартпайды. Егер бірдене дұрыс болмаса, олар басқаларды кінәламайды және ақталмайды. Оның орнына олар жауапкершілікті өз мойнына алып, қателіктерден сабақ алып үйренеді, оны түзетеді және алға жылжуды жалғастырады. Көшбасшылар жетістікке жеткенде, олар басқалардың салған күш-жігерін айта отырып, кішіпейілділік танытады.

Көшбасшылықты қалыптастырудың бастапқы кезеңі баладан ептілік, дәлдік, қозғалыс жылдамдығы немесеестесақтау жылдамдығын талап ететінспорттық, интеллектуалды командалық немесе жекеойын жарыстары болуы мүмкін. Жарыстарең қарапайым ойындардан басталғаны жөн. Мұғалімдердің негізгі мақсаты баланың өз күшіне деген сенімін арттыру болу керек.«Мен өзім! Мен табысқа жетемін! Мен істей аламын!» ұранынасай мінез қалыптастыру қажет.Сондай-ақ жалпы білім беретін мектептерде өтетін жобалық іс-әрекеттер де балалардың көшбасшылық қасиеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Айта кететін жәйт, жобалық іс-әрекет барысында кіші мектеп оқушыларында бірқатар негізгі құзыреттіліктер қалыптасады. Атап өтсек: білім, дағды, өзін-өзі дамыту тәжірибесі, шығармашылықпен айналысу қабілеті.Топтық жобаларға тоқталсақ, бұл жұмыс түріндеоқушы өз іс-әрекетін жоспарлауды үйренеді, әртүрлісеріктестермен қарым-қатынас жасайды, ал бұл оның көшбасшылық қасиеттерінің қалыптасу деңгейін жоғарылататыны сөзсіз [2].

Бастауыш сынып оқушыларында көшбасшылық қасиеттері әртүрліоқушылардан құрылған топқа қосу процесіндеайқын көріне бастайды. Көшбасшылық дағдылардың топпен жұмыс істеу және белгілі бір мақсатқа жету жолында әсері өте маңызды. Керемет көшбасшылар өз командасына көмектесіп қана қоймай, өз бетінше ойлайды алады және басқаларды қалай ынталандыру керектігін біледі. Көшбасшылық қасиеттерін қалыптастырудың тиімді құралы - бастауыш сынып оқушыларының арасындағы ұжымдық шығармашылық жұмыс болып табылады.

Бастауыш мектепте ұжымдық шығармашылық жұмысты қолдану процесінде әрбір қатысушысы проблемалық жағдайға тап болады. Проблеманы шешу барасындаоқушыларда шығармашылық ой кеңінен орын алып, ойлап табу, жазу, қиялдау секілді процестер жүріп, жаңа дүниелер жасауға тырысады. Ұжымдық шығармашылық жұмыскезінде бастауыш сынып оқушылары қарым-қатынас дағдыларын игереді, біргежұмыс істеуді , сәттілік пен жауапкершіліктібір-бірімен бөлісуді үйренеді, сонымен қатарсыныптастары жайлы көп нәрсені жақыннан танып біледі.

Осылайша, екі маңызды процесс бір уақытта жүреді - сынып ұжымын қалыптастыру және біріктіру, сондай-ақ оқушылардың лидерлік қасиеттері даму үстінде болады. Оңтайлы көшбасшымен мұғалім қажетті конструктивті қарым-қатынас орнатуға түседі. Осындай оқушылар арасында беделді көшбасшы арқылы мұғалім тәрбие жұмысында керемет нәтижелерге қол жеткізеді. Сонымен қатар, оқушылардың ортақ жобасында жұмыс істеу барысында «жақсы достар» болып қалғанын байқауға болады. Ал бұл сынып ішіндегі ұйымшылдыққа, ауызбіршілікке ықпал ететіндігі айқын.

Мектеп жасы – тұлғаның дамуындағы ұзақ кезең, өзін-өзі тану және өзін-өзі ересек өмірге дайындау, мақсаттарын жүзеге асыру қажеттілігі туындаған кезде, өзін көшбасшы ретінде көрсетеді. Әрбір оқушының белгілі бір әлеуеті мен жеке ерекшеліктері бар. Балалардың дүниеге өзіндік көзқарасын оңды қалыптастыру үшін, оның жеке даралығы, бойындағы қаланып келе жатқан көшбасшылық негіздерін мұғалімдер кіші мектеп жасында дұрыс дамыту керек. Әл-Фарабидің «Адам мақсатына өзін-өзі жетілдіру арқылы және адамның басына қонған бақтың тұрақты болуы жақсы мінез-құлыққа байланысты» [3] - дегеніндей, оқушылардың сабақтағы немесе сабақтан тыс шығармашылық қабілеттілігі мен белсенділігін арттыру жолында мұғалімге үнемі ізденуді, тынымсыз еңбек етуді міндеттейді. Сондықтан әрбір ұстаз оқушы бойынан «көшбасшылық» қабілетін дамыта білу қажет. Өйткені баланың көшбасшылық қасиетін дамыту, жетілдіру тәрбие жұмысының негізгі аспектісі болып келеді. Бастауыш білім беру буыны - көшбасшылықтың қабілеттің өсуі үшін маңызды уақыт. Бұл кезеңдегі көшбасшылықты арттыру өзін-өзі бағалауды, өзіне деген сенімділікті күшейтіп, ересек өмірінің өркендеуінің катализаторы бола алады.

Мектепке енді ғана келген оқушыда келесі негізгі белгілермен көшбасшылық қабілеті сипатталады:

- ол топтың мүшесі және жетекшісі;
- ол «ішінде», және топтан бөлек «жоғарыда» емес;
- ол сыныпта ерекше беделге ие, оның мәртебесі жоғары.

Оқушыларға "сіздің сыныпта кім көшбасшы?" деп сұрақ қояр болсақ, біз жиі «әрқашан басқаларға қызығушылық танытатын», «оқушылар туралы немесе оқушыларға қатысты нәрсені білуге ұмтылатын», «қоғамдық өмірге қатысатын және жетекшілік ететін» оқушыны көрсетер еді. Бірақ, мұндай оқушыда оқуға немесе тәртіпте арнайы айтып көрсетер жетістіктері жоқ болуы да мүмкін. Бұл құбылыс балалардағы көшбасшылық қасиеттер әрқашан оқуға, білімге деген құлшыныспен қатар жүрмейтінін көрсетеді. Мектеп жасында көшбасшының қасиеттері тек дамиды. Ойынның немесе топтың көшбасшысы аз танымал, бірақ құрдастарымен тез тіл табысып, әртүрлі ситуацияларда топ мүшелерімен келісе алатын бала болуы да мүмкін. Бұл жастағы көшбасшылық кейінгі өмірде бұл қабілетке кепілдік бермейді, дегенмен алты жасар балада табылған көшбасшылықта бұл қабілеттің орта мектепте де дамуының алғышарттары бар [4].

Қазіргі әлеуметтік және мәдениет тарапынан қарағанда көшбасшы өзінің жаңа идеясымен, алға қойған мақсат-мүддесімен ерекшеленеді. Көшбасшылық адам бойында кездесетін ерекше қасиеттердің бірі. Бұл қасиет адамның бойында біркелкі қалыптаспайды, себебі әр тұлғаның өзіне тән даму ерекшеліктері бар. Оқушыны көшбасшылыққа жетелейтін жеке қасиеттер мыналар деп білемін:

- қарым-қатынас орнату білу;
- топты қалыптастыра, біріктіре білу;
- мақсатын анықтау;
- қажет тапсырмаларды беру және оны орындату;
- адамдардың қажеттіліктерін, қызығушылықтарын білу, оны қорғау;
- аз уақытта көп ақпаратты игере білу;
- белгілі бір жағдайда шешім қабылдай алу;
- үлкен шығармашылық қасиеттері болу.

Зерттеулер көрсеткендей, балаларға белгілі бір құндылықтар мен дағдыларды неғұрлым ерте үйреніп бойына сіңірсе, оларды өмірде қолдану оңайыраққа түседі. Зерттеулерге тоқтала кетсек, психологияда көшбасшының мынандай қатынаста қызмет атқаратындығы айқындалған:

- ол топ айға қойған мақсатқа жетудің жолдары мен құралдарын жоспарлайды;
- топ мүшелері арасында атқаратын іске жауапты адамдарды белгілейді;
- егер топтың алдына маңызды іскерлік мүдде қойылған болса және бұл топ өндірістік еңбек ұжымы болса, белгілі бір топтық шырай орнатады;
- топ мүшелерінің әлеуметтік белсенділігін дамытады [5].

Балалар көшбасшылық дағдыларды үйрене отырып, олар әлеуметтік қарым-қатынасқа түсуді де үйреніп, мағыналы қарым-қатынас орнатады алады. Оқушылардың бойында осы қасиеттерді

қалыптастыру үшін мұғалімнің атқарар рөлі өте зор болып табылады. Ол үшін әрбірокушының ішкі түйсігіндеалға ұмтылу, даму, жан-жақтағы ортаны ерекшесезіну, алға қойған мақсаттарға жетудің жолдарын қарастыру, өз ортасында беделге ие болу, сауаттылықты арттыру, іздену, мәдениеттисөйлеу, кез келген жағдайда өзін көрсете білу, тығырыққа тірелмейтін түрлі жұмыстаратқару және өзін жеке тұлғаретіндесанап, мемлекетке қызмет етуге дайындауы қажеттілігін сезінуі шарт.Балалық және жасөспірім көшбасшылар ересек жаста көшбасшылық лауазымдарға ие болады, ал ерте дамыған көшбасшылық дағдылар болашаққа оң әсер етуі мүмкін.

Әдебиеттер:

1. Мемлекет басшысы Қ. Тоқаевтың Жастар жылының жабылуы және Волонтер жылының басталуы рәсіміне арналған шарада сөйлеген сөзі [Мәтін] / Қ.К. Тоқаев. – Астана: Ақ Орда, 2019.
- 2.Рожков М.И., Доценко И. Использование игровыхситуаций для выявления лидеров в коллективе Воспитание школьников. –2015.–№ 1. С. 52-53
3. Ақиқатты тани біл: VII кітап. Даналық – әр күнде/Құрастырушылар: Сейтақов Айболат Самифоллаұлы, Игенбаева Бижан Құрманғалиқызы.-Алматы, 2005.-112с
4. Кулагина И. Ю. Возрастная психология (Развитиеребенкаот рождения до 17 лет): Учебное пособие. М.: Изд-во Ун-таРоссийской академии образования, 2006. 175с.
5. Ш.М.Майғаранова, С.Т.Иманбаева. Мектептегі тәрбие теориясы мен әдістемесі. Алматы, 2006 ж.

Мухаметжанова А.О., Абдурахманова Г.А.
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Аннотация.Мақала білім беру процесінде оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастырудың өзекті мәселесіне арналған. Функционалды сауаттылықты қалыптастыру күрделі, көпжақты, ұзақ процесс екендігі атап өтілді: қажетті нәтижелерге әр түрлі заманауи педагогикалық технологияларды шебер, сауатты үйлестіре отырып, сабақтарда жүйелі күнделікті жұмыс арқылы ғана қол жеткізуге болатындығы жөнінде сөз қозғайды. Авторлар заманауи технологияларды қолдану бастауыш сынып оқушысының оқу сауаттылығын дамыту, оның әсерін көрсетеді. Буктрейлер оқушылардың оқуға қызығушылығын, оқу сауаттылығын қалыптастырады.

Кілт сөздер: Функционалды сауаттылық, қарапайым сауаттылық, оқу, оқу сауаттылығы, білім беру, заманауи технология.

XXI ғасыр білімді жастардың заманы. Технологияның дамыған, инновацияның өрбіген ширек ғасырында әрбір мемлекет тек қана жаңашыл жаңалығымен, жалынды жастары арқылы көш бастап, әлем сахнасында төрелік жасауда. Ғылым мен білім саласы бүгінгі күні сағат сайын сырғып, минут сайын жылжып, секунд сайын жаңа жаңалық ашуда, аталмыш тақырыпта әлем нарығы оңтайлы нәтижеге қол жеткізгенін ескерсек, бұл көрсеткіштердің авторлары: жан-жақты, креативті және логикалық тұрғыда сауатты жетілген жастар екенін атап көрсетуге болады.

Қазақстан өз тәуелсіздігін тамырлатып келе жатқан 31 жыл ішінде білім саласында біршама жетістіктерге жетті. Дәстүрлі оқу жүйесінен жаңартылған білім негізіне де ақырындап қадам басты. Мұндай қадам оңай болмағанымен, нәтиже бар. Білім жолында жетістікке жетуді оқушы сатысынан бастасақ, басты бағыт даму және дамыту болып саналады. Сондай дамыту жолындағы бүгінгі отандық білім саласындағы өзекті тақырыптардың бірі: «Оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту мәселелері [1]. Оқушы, ол да жеке дамушы, индивид тұлға. Бала тілі шыққаннан оның өне бойына сіңірілетін құндылық ол - оқу. Даярлық кезеңнен бастап, оқушы, студент, қызыметкер болғанда да бойынан табылатын ең ізгі білім- саласындағы сауаттылық.

Оқу сауаттылығы ең алдымен оқушыға тіл мен тілдік дағдыларды қалыптастыру үшін қажет. Адамдармен дұрыс қарым-қатынас жасап, саналы тұлға болып қалыптасу үшін де аса маңызды болып саналады. Оқу сауаттылығын оқушы бойында арттыру үшін, Я.А. Коменский айтқандай: оқушылардың жас ерекшелігін ескеру арқылы, оқу бағдарламасын жасау керек. Дұрыс жасалынған бағдарлама арқылы оқушы жан-жақты ойлана алатын, шығармашыл, көпшілік алдында өзін еркін ұстайтын болады. Оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту мәселелері, мектепке дейінгі кезеңде:

1. Сөздік қорын көбейту;
2. Грамматикалық жүйені қалыптастыру;
3. Байланыстырып сөйлеуді үйрету; сынды сатылардан тұрса, мектеп қабырғасында:
  - 1) Ойын толық жеткізуге үйрету;
  - 2) Сыни тұрғыда жан-жақты ойлануға және шешім қабылдауға мүмкіндік жасау;
  - 3) Мақсат қоюға, қабылдауға, ақпаратты талдауға дағдыландыру;
  - 4) Табиғи, рухани, адами құндылықтарды бойына сіңдірту; сынды критерийлерден тұрады.

Мұндай оқу үрдістерін оқушы бойына үйретуде мұғалімнің алатын орны ерекше, ұстаз дәстүрлі білім жүйесін жаңа оқу бағдарламасымен салыстыра отырып, бала бойына әр түрлі әдіс тәсілдермен қызықты етіп жеткізуі тиіс.

«Оқу сауаттылығы», «Әдебиеттік оқу» сынды пәндік оқыту мен тестілеулер де оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту мен жетілдіруге арналған арнайы бағыт. Оқу сауаттылығын дамытудың басты мақсаты - өркениетті, табысты адам қалыптасатыру, ал оқу сауаттылығын дамытудың басты міндеті - сауатты оқушылардың, сауатты оқу дағдылары арқылы жарқын болашақ құру болып табылады.

Еліміздің әлем державасында бәсекеге қабілетті, көшбасшы мемлекет қатарларының алдыңғы шебінен көрінуі үшін де, білім беру жүйесінде даралану, озу, жетістікке жету міндеті белгіленіп отыр. Ол міндеттің басты бастамасы мектеп оқушыларының оқу сауаттылығын дамыту, оқушылардың оқу сауаттылығын дамытуға ықпал жасайтын орта құру болып табылады. Мектеп оқушыларының оқу сауаттылығын дамытуға әсер ететін факторларға:

1. Тіл және әдебиет сабақтары;
2. Өзін-өзі тану және дамыту сабақтары;
3. Кітапханамен байланыс;
4. Ата-аналармен бірге жүргізілетін жұмыстар;
5. Сыныптан тыс, қосымша сабақтар жатады [2, 15 б].

Аталмыш сатыларды дұрыс оқушы бойына қалыптастырған жағдайда, балаларда дұрыс функцияналдық сауаттылық деңгейі қалыптасады.

Оқу сауаттылығын дамыту бізге не береді? Нәтижесі қандай? Оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту мәселелеріне нелер жатады? Жалпы айтқанда:

- Әлемдік және отандық зерттеу барысында мемлекеттің басым бағыттарын есепке ала отырып оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту негізінде оңтайлы жұмыстар анықталды.

- Аталмыш тақырып аясында мектеп және кітапхана арасында тығыз байланыс орнатылды.

- Ата-аналардың балалармен бірлесе отырып, кітап оқуы арқылы, мектеп бағдарламаларын түсіну дұрыс қалыптасаты.

- Біршама жүйелерді ұйымдастыру және орындау арқылы оқушылардың кітапқа және кітапханаға деген қызығушылықтары оянды.

- Педагогика саласында көркем әдебиетті көбірек оқу арқылы оқушылардың сөздік қоры молайып, үш тілде меңгеру оңтайлы жүйеге қойылды.

- Азаматтық патриотизм қалыптасып, оқушылардың интеллектуалды, шығармашылық қабілеттері артты.

- Рухани-адамгершілік сапасы көбейді.

- Білім ордаларында жаңа кітаптар мен аудио қорлары көбейді.

- Барлық мектеп кітапхана мен кітаптармен толықтырылды.

Осылайша, бүгінде мектептерде әрбір оқушының жетістігі көбейіп, сауатты, мәдениетті, еркін оқушы қалыптасты.

Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінде де оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту мәселелері бойынша шаралар жүргізуді қалыптастырған. Шараның басты мақсаты оқушыларды оқуға тарту және бірлескен процесс орнықтыру.

Оқушы сауатын арттыру тек бір ғана жүйеде немесе бір ғана пән мен бір ғана бағытта қалыптаспайды. Оқушы сауатын әр пән үйретеді, мәселен: қазақ тілі мен әдебиеті сабағында оқушылардың сауатын арттыру жұмыстары, оқушылардың оқу сауаттылығын арттыруға бағытталған мәтіндер мен тапсырмалар, функционалдық сауаттылықтың қалыптасуы, өзін-өзі тану пәнінің оқушылардың сауатын қарастырудағы бағыттары, бастауыш сыныпта және жоғары сыныптарда оқушы сауаттылығын арттыратын жұмыстар және арнайы бекітілген пәндер сынды бірнеше бағдарламалар мен бағыттардан тұрады [3, 32 б]. Сондай оқыту мазмұнының жүйелі түрлерінің бірі: ол буктрейлер.

Буктрейлер - кез келген еркін немесе көркем формадағы кітап туралы баяндайтын қысқа бейне.

Бұл бейнематериалдардың мақсаты - жаңа жарық көрген кітаптарды жарнамалау және кинотрейлерлерге тән көрнекі құралдарды пайдаланып, кітаптарға назар аударып, оқуды насихаттау. Әдетте буктрейлерінің ұзақтығы 3 минуттан аспайды

Мұндай бейнелер заманауи кітаптарға да, әдеби классикаға айналған кітаптарға да түсіріледі.

Буктрейлерінің басты міндеті - болашақ оқырманды қызықтыру және таң қалдыру, оқиға желісіне және көркем шығарманың кейіпкерлеріне назар аудару. Буктрейлерін жасау кезінде бейнелерді, иллюстрацияларды, фотосуреттерді, кітап мұқабаларын пайдалануға болады.

Буктрейлеріне арналған бірнеше марапат түрлері құрылды.

Тағы бір айшықты мысал: «Оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту мәселелері», оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. Функционалдық сауаттылық бұл адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметке белсенді қатысуы, қазіргі жаһандану дәуірінде, кәсібіне немесе жасына қарамастан адамның білімін үнемі жетілдіріп отыру. Оның басты мақсаты жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, физикалық және рухани дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі. Қоғамның дамуына байланысты сауаттылық ұғымының мәні тарихи түрде өзгерді, бұл адамға қойылатын талаптарда белгілі бір қоғамда өмір сүруге қажетті білім мен дағдылардың жиынтығына ие болу, яғни оқу, жазу, санау қабілетіне емес, функционалдық сауаттылыққа қол жеткізу, қалыптастыру, игеру. Қазіргі әлемдегі және біздің еліміздегі әртүрлі оқиғалардың әсерінен қоғамға қойылатын талаптардың өзгеруі нәтижесінде функционалдық сауаттылық ұғымы кең таралды.

Білім беру жүйесінде функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың мақсаты қазіргі әлемдік білім беру кеңістігіндегі халықаралық стандарттардың талаптарына сәйкес білім беру процесінің орталық фигурасы білім беру субъектісі болып табылатындығын, осы пән бойынша алған білімнің түпкілікті нәтижесі болып табылатындығын анықтау болып табылады.

Қарапайым сауаттылық - бұл адамның оқу, түсіну, қысқа мәтіндер жасау және қарапайым арифметикалық әрекеттерді орындау қабілеті. Функционалдық сауаттылық бұл адамның сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау қабілетінің және сол ортаға тез бейімделу және қарым-қатынас жасау қабілетінің көрсеткіші. Функционалдық сауаттылық, демек, адамның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажет деп саналатын және оның әлеуметтік өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін білім, дағдылар жиынтығынан тұрады. Кең мағынада бұл дағдылар мен білім әлеміне ену тәсілі ғана емес, бұл ұлттың, елдің немесе адамдар тобының мәдени және әлеуметтік дамуының көрсеткіші. Осындай сапалы сипат тұрғысынан функционалдық сауаттылық жеке тұлғаны дамыту механизмі ретінде қолданылады. Оқушылардың функционалдық сауаттылығы-бұл оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімдерін сыныптан тыс, кез-келген жағдайда тиімді пайдалануды қамтамасыз ету. Егер бұл шарттар бастауыш мектепте сақталса, онда оқушының функционалдық сауаттылығы қалыптасады [4, 17 б].

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығының мазмұны келесі мағынада сипатталады

- оқу және жазу сауаттылығы;
- жаратылыстану ғылымдары саласындағы сауаттылық;
- математикалық сауаттылық;
- компьютерлік сауаттылық;
- денсаулық сақтау мәселелеріндегі сауаттылықтан;
- құқықтық сауаттылық.

Оқу бағдарламасындағы әрбір пән өз оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуда маңызды рөл атқарады. Атап айтқанда, бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуда білім беру ерекше рөл атқарады. Сонымен бірге адамдардың әлеуметтік өмірін, олардың армандары мен мүдделерін көрсетеді, оларға идеялық-саяси, рухани-адамгершілік, этикалық және эстетикалық және т. б. береді. көркем әдебиетті білім берудегі қуатты құралдардың бірі ретінде пайдалану, әлемге, мінезге және жалпы мәдениетке деген көзқарасты қалыптастыру бастауыш мектеп пәнінің басты мақсаты болып саналады, ал қазақ тілінің басты міндеті тіліміздің белгіленген нормаларын, жалпы айтқанда, грамматиканы оқыту.

Жоғарыда атап көрсетілген сипаттағыдай жұмыстарды жүргізу арқылы Қазақстан әдебиеті мен мәдениеті қалыптасқан, зиялы қауымға бай, өзге елдермен терезесі тең, керегесі биік болары хақ. Білім - балабақшадан іргеленіп, бастауыштан қалыптасады.

Әдебиеттер:

1. Берикханова А.Е. Педагогикалық технологиялар арқылы оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру. Оқу әдістемелік құрал. Алматы, Қазақ университеті. – 2003 - 616.
2. Колумбаева Ш.Ж.Калиева, Г.И.Инновациялық тәжірибе орталығы педагогикалық технология көзі. Жалпы білім беретін мектеп мұғалімдеріне арналған оқу құралы-Алматы. - 2003-666.
3. Құдайқұлов С.М. Оқушылардың белсенділігін қалыптастыру. //Бастауыш мектеп. – 2001. - №1/2. – Б. 31-33.
4. Қоянбаев Р.М. Жаңа ғасырдағы білім беру технологиялары және оны оқу-тәрбие үрдісіне енгізу жолдары. //Сынып жетекші. – 2004. - №2. – Б.3-7.

**Мухаметжанова А.О., Даян М.
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті**

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада қазіргі білім мазмұны негізінде, қоғамдағы өзгерістерді ескере отырып бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын жалпы және жекелеген «Дүниетану» сабақтарында қалыптастыру, соның нәтижесінде қалыптасатын құзыреттіліктер қарастырылған. Күн сайын өзгеріп тұратын алма кезек өмірде ұстаз оқушыға білім мен ғылымды ғана оқытпауы тиіс, жаңашыл кезеңдегі ұстаздарымыз сонымен қатар шәкірттеріне оқу және жазу дағдыларын әлеуметтік ортада қарым-қатынас жасауда қолдана білу қабілеті, яғни адамға өзін қоршаған әлеуметтік ортамен қарым-қатынасқа түсуге мүмкіндік беретін және сол ортаға барынша тез әрі жайлылықпен бейімделуіне жағдай туғыза алуға бағыт-бағдар беруі тиіс. Осы тұрғыда сауаттылық, минималды сауаттылық ұғымдарына анықтама беріле отырып функционалдық сауаттылыққа кеңінен тоқталып негіздеме келтірдік, бастауыш сыныпта функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың мақсаты мен міндеттерін айқындадық. Мақалада «Дүниетану» сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың мәні мен маңызы айтылды.

Кілт сөздер: білім, сауаттылық, минималды сауаттылық, функционалдық, құндылық, құзыреттілік.

«Білімдінің заманы!», «Білімді болу заман талабы» өзара байланысқан бұл сөздердің астарында үлкен мән жатыр, ал осы айтылған заман талабына сай білімді болу үшін ең бірінші сауаттылықтан бастайды. Сауаты мықты адам білімдінің заманының бір кірпішін қалаушы. Кез келген істі меңгеру үшін істің басынан бастары анық, яғни сауатты болу үшін біз ең бастапқы кезеңде жүретін мектеп табалдырығындағы бастауыш сынып оқушыларынан бастаймыз. Ендеше бүгінгі күні өмірге, қоғамға кез келген істермен өзгерістерге тез бейімделе алатын тұлға керек. Сондықтан бүгінгі мұғалім болашақ білімпаздарына ғылым негіздерінен мәлімет беріп, шәкірттеріне дүниежүзілік білім, ақпарат, қоғам өмірінен хабардар болап ортаға бейімделе алуға, бір сөзбен жеткізер болсақ қатаң бәсеке жағдайында өмір сүруге тәрбиелеу қажет. Бұл ретте сауаттылық түрлерінің ішіндегі «функционалдық сауаттылық» ұғымының мағынасын ашып, бала бойына сауаттылықтың осы бір түрін қалыптастыру еліміздің өркендеуімен дамуына бір табан жақындатып, баланы болашаққа, алдағы қоғамдық ортаға тез үйренуге бейімдейді.

Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру мақсаты негізге алынып отыр.

Жай сауаттылық - адамның оқу, түсіну, қысқа мәтіндерді құру және қарапайым арифметикалық әрекеттерді орындауы. Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Олай болса, функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Ал кең мағынасында ол тек білік пен білімділік әлеміне барудың жолы ғана емес, ол – ұлттың, елдің немесе жеке адамдар тобының мәдени

және әлеуметтік дамуының өлшемі. Осындай сапалық сипаты тұрғысынан қарағанда функционалдық сауаттылық жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданылады. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығы дегеніміз – оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету. Егер осы шарттар бастауыш сыныпта орындалғанда оқушының функционалдық сауаттылығы қалыптасады.

Оқушылардың функционалдық дағдылары мектеп қабырғасында қалыптасады. Қазіргі тез өзгермелі әлемде функционалдық сауаттылық – оқушының әлеуметтік мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсенді қатысуына, сондай-ақ өмір бойы білім алуына ықпал ететін базалық фактор болып табылады.

Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзиреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру мәселесін негізге алудың өзектілігін арттырып отыр. Осыған орай алған білімдері негізінде әрекет етуге қабілеттілік пен даярлықты білдіретін құзиреттіліктерді қалыптастыру үздіксіз білім беру жүйесінің маңызды буыны болып саналатын жалпы білім беретін орта мектептердегі әрбір пәнді оқытудың да басым бағыттарының бірі болып табылады [1].

Жоғарыда келтірілген ақпараттарды негізге алар болсақ айтылып отырған функционалдық сауаттылықты қалыптастыруды бастауыш сыныптан бастаған дұрыс деп есептейміз.

Бастауыш мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру үшін оның мән-мағынасын ашып, теориялық-әдіснамалық анықтамаларын, мақсаты мен міндеттерін айқындауға тоқталайық.

Негізінде, «функционалдық сауаттылық» термині өзінің 1957 жылы ЮНЕСКО енізген уақытынан бастап «сауаттылық» және «минималды сауаттылық» ұғымдарымен қатар қолданысқа түсіп келеді.

Осылардың әрқайсысына жеке-жеке түсініктеме беріп тоқталып кету жөн болмақ.

- 1) Сауаттылық дегеніміз – оқу, жазу, санау және құжаттармен жұмыс жасай алу дағдылары.
- 2) Минималды сауаттылық дегеніміз – қарапайым хабарламаларды оқу және жазу дағдылары.
- 3) Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адам өзінің оқу және жазу дағдыларын әлеуметтік ортада қарым-қатынас жасауда қолдана білу қабілеті, яғни адамға өзін қоршаған әлеуметтік ортамен қарым-қатынасқа түсуге мүмкіндік беретін және сол ортаға барынша тез әрі жайлылықпен бейімделуіне жағдай туғыза алатын сауаттылық деңгейі. Бұл деңгейде адам мәтіндерден өзіне қажетті ақпаратты, мәліметті іріктеп алуы үшін және сондай ақпаратты басқаларға жеткізе алуы үшін қажетті болатын қабілеттері қалыптасады. [2, б.3]

Функционалдық сауаттылық мақсаты – оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету. Осы мақсаттың негізінде төмендегідей міндеттер айқындалды.

Функционалдық сауаттылық міндеті – адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси, экономикалық қызметтер туралы білу және белсене араласу, адамның мамандығына, жасына қарамай үнемі білімін жетілдіру.

Сауаттылық тұлғаның тұрақты қасиеті болып табылатындықтан, функционалдық сауаттылық сол тұлға меңгерген белгілі бір білім-біліктерден көрініс табады. Өйткені функционалдық сауаттылыққа адам нақты білім алу кезеңдерінен өткеннен кейін қол жеткізеді. Бұл орайда білім белгілі бір сауаттылық деңгейін қамтамасыз ететін құрал және нақты іс-әрекеттердің нәтижесі ретінде қарастырылады.

Функционалдық сауаттылық оқушылардың сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау қабілеті, оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделуінің шарты, оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытудың тетігі, оқушылардың 5 әлеуметтік дағдыларын дамытудың негізі, әлеуметтік-мәдени дамуының өлшемі, білім, білік, дағдыларының құзиреттілікке ұласу жолы. Ол оқушылардың қатысымдық, ақпараттық, проблемалардың шешімін табу құзиреттіліктерінің бірлігінен құралады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылық мазмұны келесі құзиреттіліктерден көрінеді:

- оқу, жазу сауаттылығынан;
- жаратылыстану ғылымындағы сауаттылығынан;
- математикалық сауаттылығынан;
- компьютерлік сауаттылықтан;
- денсаулық мәселесіндегі сауаттылықтан;
- құқықтық сауаттылығынан [2, б.4-5].

Бастауыш сыныпта функционалдық сауаттылықты қалыптастыруды барлық пәндерде жүзеге асыруға болады, солардың ішінде ерекше атап өтіп мысалға алатын болсақ «Дүниетану» сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға тоқталайық.

«Жаратылыстану бағытында 1-4 бастауыш сыныптарда «Дүниетану» пәні оқытылады. Пәннің ерекше мәнге ие болу себебі ол – барлық жаратылыстану пәндерінің, оның ішінде биология, география, химия, экология пәндерінің бастамасы болғандықтан, сол пәндер бойынша элементарлық білім негізі қаланады сонымен қатар оқушы бойындағы ұлттық құндылықтарды арттырамыз. Бала дүниеге келегеннен кейін өзін қоршаған барлық дүниені тануға талпынады. Бастауыш сынып бүлдіршіні – белсенді дүниетанушы. Сондықтан осы пәнді оқыту арқылы оқушы тұлғасын тәрбиелеуге басты назар аударылады.

Кезкелген ғылым саласы сияқты жаратылыстану бағытындағы пәндер оқушының ғылыми дүниетанымын қалыптастырып, ғылыми білім жүйесіне негізделіп, танымның логикалық–саналы тәсілдеріне арқа сүйей отырып, оқушыға берілетін теориялық біліммен сипатталып, ғылыми категориялар мен дәлелдерді кеңінен пайдалануға машықтандырады.

«Дүниетану» пәнінде алғашқы «кірпіші» қалануы тиіс бір жағдай әсемдік, әдемілік сезімдері. Әдемілік (сұлулық) сезімді адамның рухани әлемін байытуға бағыттау керек, табиғатты эстетикалық (әсемдік) тануды оны игерудің бір қыры ретінде пайдалану керек. Оқушыға қызықтыра отырып, көрсете отырып берілген білім оқушы санасында мықты бекіп, іскерлік дағдысының қалыптасуына әсерін тигізеді. Ал білім мен іскерлік дағдысының қалыптасуы - функционалдық сауаттылық қалыптастырудың көзі болып табылады.

Ендеше, дүниетануды оқытуда функционалдық сауаттылық қалыптастырудың келесі шарттарын анықтайды, ол оқушыларда сұлулықты көру мен түсіну, бағалау және оны қолымен ұстау, ұлттық құндылықты арттыру, тәжірибе жасау біліктілігін дамыту шарттары болып табылады. Егер осы шарттар бастауыш сыныпта орындалғанда оқушының функционалдық сауаттылығы қалыптасады.

Егер дүниетану пәні бойынша келесі бағыттағы білім негіздері меңгеріліп, іс-әрекетте қолдана білуге машықтанса, жаратылыстану бағытында функционалдық сауаттылықтары (немесе құзыреттіліктері) қалыптасады. Олар келесі құзыреттіліктермен сипатталады:

1. Табиғат пен әлеуметтік өмір танымының арасында тығыз байланыс «адам-табиғат-қоғам» жүйесіндегі өзара тәуелділікті түсіну.

2. Қоғамдық тәртіп ережелерін орындау қажеттілігін, адамгершілік тәрбиесі мақсаттарының мәнін түсіну, экологиялық мәдениеттің алғашқы дағдыларын меңгеруі мен іс-әрекетте көрінеді.

3. Өзінің жеке даралығын сезіну, өз қабілеттері мен мүмкіндіктерін түсіну, өзін өзгерту, салауатты өмір салтының маңыздылығын игеруі.

4. Табиғат құбылыстарын салыстыру, олардың жалпы және ерекше белгілерін ажырату мен өсімдіктер мен жануарлар тіршілігіне қажетті жағдайларды білуі.

5. Жергілікті жердегі әртүрлі белгілер бойынша бағытты анықтай алу мен картадан, глобустан елдерді, құрлықтарды, мұхиттарды таба білуі.

6. Өз өмірі мен денсаулығын сақтау және қарапайым қауіпсіздік ережелерін білу мен қолдана алуы.

7. Қазақстанның табиғаты және мәдениеті туралы білуі, оған ұқыпты қарым-қатынас жасау ережесін қолдана алуы. [2, б. 43-45]

Жоғарыда функционалдық сауаттылықты «Дүниетану» сабақтарында қалыптастырудың нәтижелері мен бала бойында қалыптасатын құзыреттіліктерді көрсеттік. Мақалада функционалдық сауаттылықты «Дүниетану» сабақтарында қалыптастыруды қарастырдық, бұл ретте тек осы пән бойынша ғана емес барлық оқытылатын пәндерде функционалдық сауаттылықты қалыптастырып, деңгейін арттыра аламыз. Бастауыш сыныптан функционалдық сауаттылықты қалыптастырар болсақ білімділер заманында ой-өрісі кең, жан-жақты дамыған, ұлттық құндылықтарын бойын сіңіре білген ұрпақтарымыз көп болмақ.

Қорыта айтқанда функционалдық сауаттылық дегеніміз – тұлғаны жан-жақты дамыта отырып оқыту, яғни адам өзінің оқу және жазу дағдыларын әлеуметтік ортада қарым-қатынас жасауда қолдана білу қабілеті, яғни адамға өзін қоршаған әлеуметтік ортамен қарым-қатынасқа түсуге мүмкіндік беретін және сол ортаға барынша тез әрі жайлылықпен бейімделуіне жағдай туғыза алатын сауаттылық деңгейі. Бұл деңгейде адам мәтіндерден өзіне қажетті ақпаратты, мәліметті іріктеп алуы үшін және сондай ақпаратты басқаларға жеткізе алуы үшін қажетті болатын қабілеттері қалыптасады. Мақалада функционалдық сауаттылық сөзінің мәні ашылып, мақсаты мен міндеті айқындалды, адам

бойында қалыптасатын құзыреттіліктер негізделді. Функционалдық сауаттылықты бастауыш сыныптан бастап қалыптастыру тиімді және нәтижелі болатындығы туралы айтылды.

Әдебиеттер:

1. <https://ulagat.com>/Н.К. Смагулова, А.К. Курманова, С.К. Жукенова/ Функционалдық сауаттылық: Жаңартылған білім мазмұны./ 2020ж.

2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру (бастауыш сыныптар). Әдістемелік құрал. – Астана: Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. – 66 б.

Муханмедина Л.Т.
«№66 мектеп-лицейі» КММ, Қарағанды қ.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ НЕГІЗГІ ТӘСІЛІ – МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ

Аннотация. Оқушының оқу сауаттылығын мәтінмен жұмыс жасау арқылы дамыту- тиімді тәсіл. Жаңа технологияларды меңгеріп, оқытудың интербелсенді стратегияларын үздіксіз түрлендіріп қолдану арқылы жақсы нәтижелерге қол жеткізуге болады.

Кілт сөздер: оқу сауаттылығы, мәтін, дағды, білім, нәтиже, әдіс-тәсілдер.

Жаңартылған білім беру мазмұнында бағдарламалық грамматикалық білім тілдік төрт дағдыны қалыптастыру барысында жүзеге асып отырады. Коммуникативтік дағдыларды басшылыққа алып оқыту функционалды сауаттылықты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оқушы тақырып аясында әдеби тіл нормаларын дұрыс және орынды қолдана білуге дағдыланып, лексикалық тақырыптар арқылы сөздік қорларын байыта отырып, сөздердің мағынасын түсінуге, мақсатқа сай орынды қолдануын жүзеге асырады. Негізінен, жаңартылған білім жүйесі – құзыреттілікке және сапаға бағытталған бағдарлама. Төрт дағды коммуникативтік дағдылар: оқылым, тыңдалым, жазылым және айтылым дағдылары болып табылады. Аталмыш дағдыларды меңгерудің өзіне тән ішкі ерекшеліктері бар. Сондықтан өтілетін тақырыпты жоспарлауда әр дағдының өзіндік ерекшеліктерін тиімді құрастыра білу үлкен жауапкершілікті талап етеді. Сауаттылық ұғымы оны білім берудің әрекеттік аспектісімен бірлікте алғанда ғана кеңейе түседі. Яғни, функционалдық сауаттылық – тұлғаның пәндік білім, білік, дағдыларын әлеуметтік-қоғамдық ортада кез келген жағдаятқа сәйкес еркін қолдана алу мүмкіндіктерінің қалыптасқан жүйесі.

Қазіргі заман балалардың функционалды сауатты болуын талап етсе, соның бірі – оқу сауаттылығы.

Оқу сауаттылығы:

- Ақпаратты табу;
- Мәтінді интерпретациялау;
- Рефлексия және бағалаудан тұрады.

Оқу сауаттылығы дегеніміз – қарапайым тілмен айтқанда бала өзі оқып отырған ақпаратты толықтай қабылдай біліп, ішінен негізгісін ала білуі.

Бүгінгі шәкірт- ертеңгі маман. Ендеше қоғам талабына сәйкес сабақ сапасын көтеру, оқушының сабаққа деген қызығушылығы мен қабілетін арттыру бәріміздің міндетіміз. Демек, бір әдіспен шектелмей, шығармашылығын шыңдап, озық-тәжірибелерді пайдалана білу шарт. Олай дейтінім, бүгінгі күні сабақты ұйымдастырудың оқытудың жаңа технологиясы дамып, оны қолдану тәжірибеге енген кезеңде одан алыс қалукешірілмейтін жағдай. Осы орайда сөзім дәлелді болу үшін жұмыс барысындағы тәжірибемге тоқталсам. Мәселен, оқушылардың оқу сауаттылығын қалыптастыруға, соның ішінде мәтінмен сауатты жұмыс жүргізе білуге үйрететін бірден-бір құрал – түрлі жаңа технологиялар, әдістер мен тәсілдер.

Сабақтың келесідей мақсаты мен міндеттері белгіленді:

- мектептің оқыту мақсатына тоқтала отырып, ойларын айта білуге жетелеу;
- мәтінмен жұмыс жасай білуге дағдыландыру;
- мәтінге сұрақ қоя білуге үйрету;
- берілген жоғары-төмен дәрежелі сұрақтарға жауап беру;
- мәтіннен негізгі идеяны таба білу;
- мәтінге сүйеніп диалог құрастыра білуге дағдыландыру;

- мәтіннен түсінгеніне сүйеніп, ой қорыта білуге дағдыландыру.

Сабақтың пән бойынша мақсаты айқындалғаннан кейін үш деңгейлі оқушыдан күтілетін нәтиже және оқушылар белгіленді.

С деңгейі – мәтін мазмұнын меңгереді, жеңіл сұрақтар құрап, жауап бере алады.

В деңгейі – мәтін мазмұнын меңгереді, жеңіл және күрделі сұрақтар құрастырып, жауап бере алады, мәтіннен алған жаңа ақпаратты сұрыптай алады, түрлі тапсырмаларды орындауда қолдана алады, рефлексия жасай алады.

А деңгейі - мәтінді түсінеді, жеңіл және күрделі сұрақтарға жауап бере алады, мәтін бойынша жеңіл және күрделі сұрақтар құрастыра алады, мәтіннен алған жаңа ақпаратты сұрыптай алады, түрлі тапсырмаларды орындауда қолдана алады, мәтін идеясын өмірмен байланыстырады, рефлексия жасап, ой қорытады.

Мысалы:

- Абай Құнанбайұлының «Он жетінші қара сөзінің» мазмұнын меңгерту, идеясын ашу;

- Абайдың қара сөздерін оқыту арқылы ақыл, қайрат, жүрек, ғылымның адам өмірінде алатын орнын түсінуге бағыттау;

- Өзінің ішкі жан дүниесіне үңілту арқылы өмірмен байланыстыра талдату;

- Мәтіннің танымдық сипатын, құрылымдық бөліктерін өздері байқап алатын, түсіне алатын нәтижеге жеткізу ;

- Мәтіннен оқып-түйгендері жайлы ой қорытуға бағыттау;

- Жұпта, топта жұмыстану арқылы жақын арада даму аймағын қалыптастыру.

Күтілетін нәтиже:

С деңгейі – мәтін мазмұнын меңгереді, жеңіл сұрақтар құрап, жауап бере алады.

В деңгейі – мәтін мазмұнын меңгереді, жеңіл және күрделі сұрақтар құрастырып, жауап бере алады, мәтіннен алған жаңа ақпаратты сұрыптай алады, түрлі тапсырмаларды орындауда қолдана алады, рефлексия жасай алады.

А деңгейі – мәтінді түсінеді, жеңіл және күрделі сұрақтарға жауап бере алады, мәтін бойынша жеңіл және күрделі сұрақтар құрастыра алады, мәтіннен алған жаңа ақпаратты сұрыптай алады, түрлі тапсырмаларды орындауда қолдана алады, мәтін идеясын өмірмен байланыстырады, рефлексия жасап, ой қорытады.

Оқушылардың оқу сауаттылығын арттыруға, негізгі проблеманы шешуге бағытталған келесідей әдіс-тәсілдер жоспарланып, тапсырмалар дайындалады: Кластер әдісі, «Қар үйіндісі», «Егер, онда, өйткені...», «Фишбоун», Эссе, «Синквейн», «Жуан-жіңішке сұрақтар» мәтіннен алған түсінігін жинақтау, өзге оқушылардың пікірін тыңдау және есте сақтау дағдыларын жетілдіруде «Қар кесегі» әдісі өте тиімді болды. Қар кесегі берілген оқушылар қолындағы қар кесегін келесі оқушыға ұсына отырып қара сөз мазмұнын айтуды бір сөйлеммен бастады, екінші оқушы алғашқыны қайталап, өзі бір сөйлеммен жалғады. Сонымен қайталанып, мәтін мазмұны қар кесектерінің үйіндісі арқылы құралды.

Осылайша, зерттеу сабақтарын өткізу барысында мәтінмен жұмыс жасауға, оқушылардың оқу сауаттылығын арттыруға тиімді келесідей интербелсенді әдіс-тәсілдерді сабақта түрлендіріп қолдану туралы ұсынымдар беріледі:

- Мәтінмен жұмыс барысында белсенді оқыту әдістерін түрлендіріп, күрделендіріп беру;

- Мәтінмен жұмыс барысында оқушыларға дайын сұрақтар беріп қоймай, сұрақтарды оқушылардың өздеріне құрауға мүмкіндік беру.

- Мәтінді мұқият оқу дағдысын бақылауға бағытталған тапсырмаларды жиірек дайындау;

Мәтінмен жұмыс барысында келесі интербелсенді әдістерді пайдаланған тиімді:

Мәтін мазмұнымен танысуда:

- «Кластер»;

- «Категориялы топтастыру»;

- «Болжамды оқу»;

- «Инсерт»;

- «Тірек жазба»;

Мәтінді талдау кезінде:

- «Топтық жоба қорғау»;

- «Жуан-жіңішке сұрақтар»;

- «Ішке-сыртқа»;

- «ТИ»;

- «Аквариум»;

Мәтінді қорытуда:

- «Фишбоун»;
- «Егер, онда, өйткені»;
- «Эссе»;
- «Қар үйіндісі», т.б.

Қорыта келгенде, оқушылардың оқу сауаттылығын қалыптастыруда, мәтінмен сауатты жұмыс жасауға жетелейтін интербелсенді әдіс-тәсілдерді орынды, сауатты қолдана білу – әр педагогтың міндеті. Ендеше заман ағымынан қалмай, түрлі жаңа технологияларды меңгеріп, оқытудың интербелсенді стратегияларын үздіксіз түрлендіріп қолдану арқылы ғана жақсы нәтижелерге, көздеген мақсаттарға қол жеткізуге болады:

- көркем шығармада суреттелген оқиға, кейіпкерлер іс-әрекеті мен қарым-қатынасының нақты өмірмен байланысын көрсетуді;
- мәтін туралы ауызша және жазбаша пікір білдіруді;
- әдеби кейіпкерге, туысқандарына, достарына хат, құттықтау жазуды;
- көркем шығармадан алған әсерін жазбаша түрде (8-10 сөйлем) орындауды;
- ауызша, жазбаша сөйлеуде мақал-мәтелдерді орынды қолдануды;
- сөйлегенде, жазғанда көркем сөз, шешендік сөз үлгілерін қолдануды;
- тақырыбы бір-біріне үндес шығармалардың кейіпкерлерін, оқиғаларын салыстыруды;
- көркем шығармада суреттелген оқиға, кейіпкерлер іс-әрекеті мен қарым-қатынасының нақты өмірмен байланысын көрсетуді.

Сонымен, болашақ ұрпақтың ана тіліне деген махаббатын арттырып, сөзінің, тілінің түзелуіне қызмет етейік.

Мұғаліммін, білім беру- міндетім,

Болсам деймін жерге- жауын, гүлге- күн.

Бойымдағы бәрін берем барымның,

Алсам болды шәкіртімнің құрметін!- демек ұстаздық жолымда тынымсыз

еңбек етіп, жас ұрпақтың тіл тазалығына адалдығы мен белсенділігін арттыруға күш-жігерімді жұмылдыра бермекпін!

Әдебиеттер:

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде орыс тілінде мектептердегі «Қазақ тілі» пәні бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы – Астана, 2016.

2. Тілдік пәндер сабақтарына қажетті мәтіндік оқу материалдарын таңдау бойынша педагогтерге арналған әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар. - Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2019.

3. Әлімов А. Интербелсенді оқу әдістемесін мектепте қолдану. Оқу құралы. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2014

Мырзагулова А.Ш., Дюсекова А.Ж.
«№66 мектеп-лицейі» КММ, Қарағанды қ.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН АРТТЫРУ ШАРТЫ РЕТІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақала аясында біз педагогтар мен ата-аналар қоғамын толғандыратын мәселелерге тоқталамыз: білімге қатысты "функционалдық сауаттылық" дегеніміз не және ол қазіргі мектеп оқушыларына қалай пайдалы болуы мүмкін? Ол мектепте қалай қалыптасады және қандай жағдайларда қолданылады? Неліктен таза академиялық білім ересек өмірде сәттілікке жету үшін жеткіліксіз? Неліктен мұғалім балалардағы функционалдық сауаттылықты дамытумен айналысады? Мұғалімнің функционалдық сауаттылыққа ие екенін және бұл балаларға қалай әсер ететінін қалай түсінуге болады? Елімізде білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру арқылы жалпы білім беру сапасын арттыруға бағытталған қандай іс-шаралар жүзеге асырылады?

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, білім, ақпарат, талап, даму, бағалау.

Қазіргі қоғам мен экономика жаңа білімді игергісі келетін және игере алатын, өз білімін түрлі салада қолдана алатын және қоғамдағы өзгерістер барысында туындайтын мәселелерді шеше алатын мамандарға сұраныс жасайды, яғни функционалды сауатты мамандарға сұраныс әрқашан да болады.

Өздеріңіз білетіндей, қазіргі адамның функционалды сауаттылық дағдыларын дамытудың бес әдісі бар.

Сыни тұрғыдан ойлау: ресми деректермен немесе дереккөздермен тексерілмеген фактілерге күмән келтіру, сандар мен пайымдаулардың нақтылығына назар аудару. Өзіңізге сұрақтар қойыңыз: естіген немесе көрген ақпарат дәл ме, оның негіздемесі бар ма, оны кім береді және не үшін, қандай негізгі хабарлама ұсынылады.

Коммуникативті дағдыларды дамыту: хабарламаның негізгі идеясын тұжырымдау, әртүрлі позицияларды ескере отырып мәтін құру- өзі, тыңдаушы (оқырман), автор. Көпшілік алдында сөйлеу, өз идеяларыңызбен бөлісу және оларды талқылауға шығару.

Пікірталастарға қатысу: тақырыпты талқылау, оны әртүрлі аспектілер мен көзқарастардан бұру, әңгімелесушілерге өз ойларын дауыстап айтуға, әңгімелесушілерді сендіру және келіссөздер жүргізу стратегияларын үйренуге түсінікті болу. Конференциялар мен форумдарға қатысу [1, с.45].

Ой-өрісін кеңейту: өнерді, экологияны, салауатты өмір салтын, ғылым мен техниканың, қоғамның дамуына әсерін түсіну. Кітаптарды, журналдарды мүмкіндігінше көп оқып, сараптамалық көзқарастарды зерттеңіз. Сіз өзіңіздің біліміңізді викториналарда, интеллектуалды ойындарда мезгіл-мезгіл тексеріп, географиялық диктанттарға немесе қазақ тіліндегі жалпы диктанттарға қатыса аласыз.

Таным процесін ұйымдастыру: мақсаттар мен міндеттер қою, кезең-кезеңмен жоспар құру, стандартты емес шешімдерді іздеу, деректерді талдау, қорытынды жасау.

Функционалды сауаттылық адамдарға қолда бар ақпарат қорын пайдалануға, оны іс жүзінде қолдануға және күрделі өмірлік міндеттерді шешуге көмектеседі. Бұл адамдардың нақты сауаттылығына және олардың әлем туралы білімдерінің кеңдігіне негізделген, бұқаралық мәдениеттен тәуелсіз ойлауға көмектеседі.

Тиісінше, қазіргі білім беру векторы "өткенді қайталаудан " болашаққа бағытталған инновациялық оқытуға ауысады, яғни білім беру жүйесі уақыттың қиындықтарына жауап бере отырып өзгереді.

Пәндік мазмұн элементтерін игеруге қойылатын талаптар әлі де назарда болатыны сөзсіз, бірақ таза академиялық білім енді жеткіліксіз. Бүгін біз осы білімді қолдана білуге баса назар аударамыз. Біздің дәуірімізге дейінгі IV ғасырда ежелгі грек философы, Сократтың шәкірті және досы Аристипп "балаларға өскенде не пайдалы болатынын үйрету керек" деп айтқан.

Бүгінгі таңда функционалды сауаттылық туралы көбірек айтылуда. Бұл қисынды: әлем жыл сайын ақпаратқа толы болады және балаларды оны шарлауға үйрету керек.

Егер бұрын бастауыш сынып оқушысының жетістігінің негізгі көрсеткіштерінің бірі оның оқу жылдамдығы болса, қазір мұғалімдер оқу сапасы, оның мәні сияқты параметрлерді басшылыққа алады. Мұның бәрі функционалды сауаттылыққа тікелей байланысты [2, с. 13].

Еліміздің жалпы білім беру ұйымдары білім алушыларының функционалды сауаттылығын қалыптастыру және бағалау жөніндегі үйлестіру кеңесі құрылды. Еліміздің жалпы білім беру ұйымдары білім алушыларының функционалды сауаттылығын қалыптастыруға және бағалауға бағытталған іс-шаралардың өңірлік жоспары әзірленді және бекітілді, функционалды сауаттылықты бағалау үшін тапсырмалардың электрондық жүйесін оқу процесіне енгізу бойынша жұмыстар ұйымдастырылды.

Бұл жағдайда үлкен жауапкершілік тек оқушының функционалды сауаттылығының негізін қалайтын және оның оқуға деген ынтасын қалыптастыратын мектепке ғана емес, сонымен қатар әдістемелік қызметке де жүктеледі, оның рөлі мұғалімнің іс-әрекетіне бағыт беруге көмектесу, түсіндіру және қолдау болып табылады.. Ұйымдастырушылық функцияларды әдіскерлерге ауыстыруға болмайды, білім беруді басқарудың муниципалды органдарының қызметкерлерін процеске қосу керек.

Өзіне деген жауапкершілігі және білім беру белсенділігі жоғары функционалды сауатты оқушыларды даярлау - бұл елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының шарты, білім беру сапасының көрсеткіші.

Тұтастай алғанда, барлық деңгейлерде білім алушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыру бойынша ұсынылатын шараларды мақсатты, жүйелі және дәйекті іске асыру стандарт талаптарын толық көлемде орындауға, жаңа білім беру нәтижелеріне қол жеткізудің қойылған

міндеттерін шешуге мүмкіндік береді, бұл біздің еліміздегі білім беру саласының бәсекеге қабілеттілігін көрсетуге мүмкіндік береді [3, с. 9].

Ғылым мен техника дамыған сайын білімге қойылатын талаптар артып, олардың ауқымы кеңейіп, жаңа сапалық белгілер қалыптасуда. Сондықтан адамның функционалдық сауаттылығы оның микроәлеуметтік жағдайларға бейімделу қабілетінің көрсеткіші деп айтуға болады. Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру үшін сабақта ғана емес, сабақтан тыс уақытта да арнайы білім беру ортасын құру қажет.

Жоғарыда айтылғандардан функционалдық сауаттылықты оқытудың тиімділігі мұғалімдердің қазіргі ғылымның барлық жетістіктерін пайдалануға, жоғары мәдениетті тұлғаны қалыптастыратын дағдыларды қолдануға және дамытуға байланысты екендігі шығады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруда оқу бағдарламасындағы әрбір пәннің рөлі зор. Демек, әлемдік бәсекелестіктің жылдам дамуына ілесе алатындай білімді де тапқыр, дара тұлғаның қалыптасуы ұстаздарға аманат етіліп отыр. Ойын еркін айтатын, сын тұрғысынан ойлауға бейім, өмірде өз орнын таба алатын жеке тұлғаны қалыптастыру мектеп мұғалімдері үшін жауапты іс.

Әдебиеттер:

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары

2. Б.М.Таскенова «Формирование функциональной грамотности школьников в условиях среднего образования». Актюг. Район.

3. Вознесенская Ю. А. Международное исследование PISA и проблемы развития высшего образования // Вестник общественного мнения (Центр Ю. Левады).

Нефедьева Е.Б.

КГУ «Общеобразовательная школа №59» г. Караганда

РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические вопросы развития познавательной активности младших школьников. Проанализированы определения понятий «познавательная активность», «развитие познавательной активности», а также принципы, условия, методы и приемы развития познавательной активности в педагогической литературе.

Ключевые слова: интерес, познавательная активность, развитие познавательной активности, начальная школа, младшие школьники.

Развитие познавательной активности младших школьников – важное средство повышения качества обучения, которое способствует усилению и интенсификации деятельности школьников на всех этапах учебного процесса.

Это особенно важно в начальной школе, когда еще только формируются и определяются постоянные интересы к тому или иному предмету, для развития умений, связанных с самостоятельным дополнением знаний, интереса к учению, потребности в знаниях.

Понятие «развитие познавательной активности» младших школьников многоаспектно и многогранно, об этом свидетельствует анализ психолого-педагогических работ В.А. Аверина, В.И. Дружинина, Е.В. Коротаевой, Н.В. Кухарева, А.М. Матюшкина, М.П. Осиповой, М.И. Качановской, И.Ф. Харламова, Т.И. Шамовой, Г.И. Щукиной [1-4].

Психолого-педагогические исследования А.К. Дусавицкого, Л.В. Занкова, Д.Б. Эльконина, С.Л. Рубинштейна показывают:

- развитие познавательной активности изменяет психическое развитие ребенка;
- способствуют формированию продуктивного, творческого, теоретического мышления младших школьников.

В современной психолого-педагогической науке понятие «развитие познавательной активности» широко используется в различных направлениях психолого-педагогического поиска, среди которых:

– проблема отбора содержания образования (В.Н. Аксютченко, А.П. Архипов);

- оптимизация учебно-познавательной деятельности учащихся (Ю.К. Бабанский, М.А. Данилов, И.Я. Лернер, Л.П. Аристова, Т.И. Шамова, В.И. Лозовая);
- роль педагога и личностных факторов в развитии познавательной активности учащихся (Ю.Н. Кулюткин, Л.К. Гребёнкина).

Однако среди авторов нет единого мнения по поводу значения понятия «познавательная активность», которое трактуется по-разному:

- как разновидность или качество умственной деятельности (Т.И. Шамова);
- как естественное стремление ребенка к познанию (Д.Б. Годовикова, Е.И. Щербакова);
- как состояние готовности к познавательной деятельности и свойство или качество личности (М.И. Лисина);

Опираясь на приведённые точки зрения, а также на работы М.И. Лисиной, А.М. Матюшкина и Т.Д. Сарториус, убедительно доказывающие, что учебно-познавательная активность является формируемым качеством личности, мы вслед за вышеназванными учеными, рассматриваем познавательную активность как прижизненно развивающееся сложное личностное образование, обуславливающее качественные характеристики учебно-познавательной деятельности.

Анализ научных трудов вышеназванных авторов по проблемам эффективности и оптимизации обучения, а также изучение опыта работы учителей начальной школы позволяет убедиться, что педагогическая наука и школьная практика накопили немалый опыт применения методов и организационных форм, стимулирующих познавательные силы учащихся.

Интерес к этой стороне обучения усилился в последние годы, поэтому закономерно утверждать, что в активизации процесса обучения заложены возможности преодоления обострившихся противоречий между требованиями общества к начальному образованию и массовым опытом преподавания, между педагогической теорией и школьной практикой [1].

Необходимо подчеркнуть, что процесс познания у младших школьников не всегда целенаправлен, в основном неустойчив, эпизодичен, поэтому необходимо развивать познавательную активность младшего школьника в различных видах его деятельности, поэтому одним из важнейших факторов является понимание детьми необходимости того или иного изучаемого материала.

В процессе развития познавательной активности младших школьников большое значение имеет методика преподавания данного предмета, поэтому перед тем, как приступить к изучению какой-нибудь темы, учитель много времени уделяет поискам активных форм и методов обучения.

Заставить учиться нельзя, учебой надо увлечь, и это совершенно справедливо, - отмечает И.Ф. Харламов, - настоящее сотрудничество учителя и ученика возможно лишь при условии, что «ученик будет хотеть делать то, что желает учитель, а для того чтобы активизировать учебно-познавательную деятельность детей, надо привнести элемент занимательности как в содержание, так и во все формы учебной работы» [3].

Исследование проблемы познавательной активности младших школьников и ее развития, изучение и анализ психолого-педагогической литературы позволяет нам выделить определенные принципы успешного развития познавательной активности, которые представлены в таблице 1.

Таблица 1. Принципы развития познавательной активности младших школьников

№	Принципы развития познавательной активности младших школьников
1	Принцип субъектности регламентирующий максимальное содействие педагога развитию способности ребенка к осознанию собственного «Я»
2	Принцип самостоятельности, обусловленный формой активного отношения к изучаемому материалу
3	Принцип креативности, определяющий не только активное восприятие учащимися учебного материала в процессе его изложения учителем, но и его творческое преобразование
4	Принцип ориентации на самореализацию, включающий обеспечение психологического комфорта на уроке
5	Принцип педагогической поддержки, раскрывающий индивидуальный потенциал каждого школьника

Познавательная самостоятельность младшего школьника представляет собой комплекс следующих качеств, включающий:

- интерес к познавательной деятельности;
- эмоционально-волевою направленность;
- умение анализировать и корректировать работу;
- умение использовать имеющиеся знания и умения в новой ситуации;
- умение найти и применить дополнительную информацию и т.д.

Принцип ориентации на самореализацию обеспечивает:

- создание диалоговых отношений учитель-ученик;
- опору на личный опыт обучаемых как одного из источников развития познавательной активности;
- индивидуализацию и дифференциацию обучения;
- учет эмоций и ценностных ориентаций учеников;
- постоянное стимулирование познавательной активности и творческой самостоятельности и др.

Принцип педагогической поддержки - особая система педагогической деятельности, которая:

- раскрывает индивидуальный потенциал каждого школьника;
- способствует определению собственных интересов школьников, целей, возможностей;
- и путей преодоления препятствий (проблем), мешающих ему достигать желаемых результатов в обучении, самовоспитании, общении, здоровом образе жизни [4].

Развитие учебно-познавательной активности младших школьников способствуют приемы обучения:

- разнообразие, эмоциональность, яркость учебного материала;
- посильность и целесообразность учебного материала и связь с ранее усвоенными знаниями;
- систематическая проверка и оценка деятельности школьников и вовлечение учащихся в процесс самостоятельного поиска, решение задач проблемного характера и другое;
- среди логических приемов можно выделить следующие: анализ, синтез, сравнение, обобщение [2].

Наряду с этим, нами были выявлены условия, способствующие развитию познавательной активности младшего школьника (таблица 2).

Таблица 2. Условия развития познавательной активности младших школьников

№	Условия развития познавательной активности младших школьников
1.	Внутреннее принятие детьми цели предстоящей работы, т.е. обеспечение понимания того, зачем надо это делать, на какой результат ориентироваться
2.	Комбинирование различных форм организации учебной работы, определение их места на каждом этапе занятия
3.	Обсуждение результатов деятельности и применение придуманных самими детьми упражнений и заданий
4.	Обучение младших школьников рациональным способам умственной работы
5.	Эмоциональная насыщенность занятия, «взволнованность» самого педагога, создание доброжелательного эмоционального фона в работе педагога и учеников,
6.	Положительные эмоции, испытываемые детьми в процессе обучения, стимулируют их познавательную активность
7.	Положительные эмоции, испытываемые детьми в процессе обучения, стимулируют их познавательную активность
8.	Возможность на каждом занятии выразить свое отношение к происходящему (развитие рефлексии), для осознания значимости достигнутого результата деятельности
9.	Учет индивидуальных и возрастных особенностей детей. Это поможет правильно определить объем и содержание учебного материала, разработать адекватные методы, средства обучения, наметить пути индивидуально-дифференцированного подхода к учащимся различных групп в условиях обучения

Они становятся успешные методами в том случае, когда учитель применяет их для организации и развития учебно-познавательной активности младших школьников.

Следовательно, применение комплекса средств, методов и приемов развития познавательной активности младших классов и их правильное сочетание способствует:

- положительному отношению к учению как к познанию и повышению значимости учения;
- стимулированию и реализации учебно-познавательных потребностей и мотивов (стремление к новым знаниям, средствам их приобретения, влечение к самообразованию);
- повышению качественных характеристик учебно-познавательной деятельности и положительным эмоциональным переживаниям при преодолении затруднений в деятельности;
- формированию свойств и личностных качеств учащихся младших классов, таких как: сосредоточенность, концентрация внимания на изучаемом предмете, теме, целеустремленность, инициативность, усидчивость, дисциплинированность и др.

Таким образом, результаты анализа научных трудов по исследуемой проблеме позволяют сделать следующие выводы:

Под познавательной активностью младших школьников понимаются:

- все виды активного отношения к учению как к познанию;
- наличие для младшего школьника значимости учения как познания;
- все виды познавательных мотивов (стремление к новым знаниям, средствам их приобретения, влечение к самообразованию);
- качественная характеристика познавательной деятельности;
- постоянно изменяющееся глубокое и качественное свойство личности, направленное на осознание предмета деятельности и достижение конечного, значимого для него результата и один из ведущих показателей направленности развития личности.

Наиболее общими показателями учебно-познавательной активности младшего школьника являются: сосредоточенность, концентрация внимания на изучаемом предмете, теме; заинтересованность класса любой учитель распознает по «внимательной тишине»; инициативность учащихся, которые по собственному желанию обращаются к той или иной области знаний; положительные эмоциональные переживания при преодолении затруднений в деятельности.

Литература:

- 1 Активизация познавательной деятельности младших школьников / Под ред. М.П. Осиповой, М. И. Качановской. – Минск: 2017. – 211 с.
- 2 Харламов И.Ф. Как активизировать учение школьников. – Минск: 1975. – 208 с.
- 3 Шамова Т.И. Активизация учения школьников. – М.- 1982. – 209 с.
- 4 Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности. - М.: Просвещение 1979. - 55 с.
- 5 Харламов И.Ф. Методы и приемы активизации мыслительной деятельности учащихся // Педагогика. - 2016. - № 3. – С. 98 -100.

Нурмухамбетова Ж. Н.

КГУ «Общеобразовательная школа имени Алькея Маргулана» г. Караганда

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ СРЕДСТВ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация. Доступ к качественному образованию по-прежнему остается серьезной проблемой. Усилия по открытию доступа для подавляющего большинства граждан включали изучение различных стратегий, в том числе использование мультимедийных технологий. В этой статье мы представляем систематический обзор различных мультимедийных инструментов, используемых в процессах преподавания и обучения. Это делается с целью изучения того, как мультимедийные технологии оказались реальной стратегией для преодоления разрыва в предоставлении неограниченного доступа к качественному образованию и повышению успеваемости учащихся.

Ключевые слова: образование, начальное образование, педагогика, мультимедийные средства.

В статье мы стремимся рассмотреть различные подходы в тематических исследованиях мультимедийных инструментов, проанализировать их успех и ограничивающие факторы, области применения, методологии оценки, технологические компоненты и возрастные группы, на которые ориентированы инструменты. Также указаны направления будущих исследований. В процессе написания статьи нами подчеркивается, что помимо текста и изображений существующие

инструменты содержат мультимедийные компоненты, такие как аудио, видео, анимация и трехмерное изображение.

К чему стремится каждый педагог, используя мультимедиа? Мы считаем, что он стремится и должен уметь:

1. Понимать роль технологий в образовании.
2. Определять технологические приложения и ресурсы, используемые сегодня в классах.
3. Знать, как можно внедрить технологию в различные стратегии преподавания и обучения.
4. Оценивать технологические инструменты для поддержки преподавания и обучения.
5. Понимать возможные проблемы и препятствия, с которыми может столкнуться как учитель,

только начинающий свою деятельность и использующий технологии мультимедиа, так и опытный педагог.

Давайте на минутку представим свой класс, когда бы мы с вами были учеником первого-четвертого класса. А теперь составим список всех технологий в этом классе, которые обучающийся смог бы вспомнить и правильно их хотя бы назвать.

- Меловая доска?
- Учебники?
- Проектор?
- Проигрыватель видео?
- Компьютер?

А теперь представим и перечислим технологии, которые обучающиеся ожидали бы увидеть, если бы вошли в этот класс сегодня. Что было бы там по-прежнему? Что было бы новым?

Технологии, в той или иной форме, всегда были частью среды преподавания и обучения. Она является частью профессионального инструментария учителя. Другими словами, она входит в число ресурсов, которые учителя используют для содействия обучению учащихся.

За последние десятилетия технология претерпела значительные изменения. Все большее разнообразие и доступность технологий расширили инструментарий и возможности учителей по использованию технологий. Компьютерные устройства стали мощнее и представлены в различных формах - от тех, что стоят на наших столах, до тех, что лежат у нас на ладони. Интернет соединяет эти устройства и связывает учеников друг с другом в классе, в школе и по всему миру.

В этой части мы стремимся к тому, чтобы возникло понимание как рассматриваются технологии, доступные учителям для поддержки их стратегий обучения. Основное внимание должно быть уделено не столько мягким креслам и блистательному внешнему виду. Главное должно быть уделено программному обеспечению, приложениям и ресурсам, которые поддерживают преподавание и обучение. Мы рассматриваем инструменты, которые учителя используют, чтобы помочь своим ученикам использовать, создавать, манипулировать и обмениваться информацией на компьютерных устройствах и в компьютерных сетях.

Технологические устройства и сети изменили наши школы и классы.

В Казахстане технологические инвестиции в школы были сделаны на уровне областей/территорий и на национальном уровне в рамках таких инициатив, как «цифровизация образования».

Теперь в школах есть компьютеры и интерактивные доски, школы соединены друг с другом и со всем миром на более высоких скоростях доступа к сетям, чем когда-либо прежде. Технологии в школах стали мобильными: ноутбуки, планшетные устройства и смартфоны теперь являются частью контекста преподавания и обучения. Главный вопрос – что могут сделать учителя для поддержки обучения обучающихся с помощью приложений и ресурсных инструментов, независимо от устройства. Основное внимание уделяется тем инструментам, которые актуальны и используются в начальной школе, с особым акцентом на наш казахстанский контекст.

Роль технологий в образовании

Обучение с помощью технологий стало необходимым в современных школах. Во всем мире правительства, системы образования, исследователи, руководители школ, учителя и родители считают технологии важнейшей частью образования ребенка. У нас в Казахстане признают, что развитие технологий влияет на то, как люди создают, обмениваются, используют и развивают информацию в обществе, и что молодые люди должны быть высококвалифицированными в использовании информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). Это образовательное стремление является краеугольным камнем различных и многочисленных программ образования делающих акцент на целях для молодых казахстанцев, а компетентность в области ИКТ реализована как одна из общих способностей в учебной программе начальных и других классов.

Идея обучения и воспитания младших школьников с использованием мультимедиа находит отражение в законодательстве и других документах, основные из них на наш взгляд: Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III [1]; Постановления Правительства Республики Казахстан «Об утверждении национального проекта «Качественное образование «Образованная нация»» от 12 октября 2021 года № 726 [2]; Государственный общеобязательный стандарт начального образования, утвержденный Приказом Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348 [3]; Типовые учебные программы по общеобразовательным предметам, утвержденные приказом министра образования и науки Республики Казахстан [4], учебники, учебно-методических комплексы, пособия и другая дополнительная литература, в том числе на электронных носителях [5].

Развитие знаний и навыков учащихся в области ИКТ в школьные годы обеспечивает важную основу для последующей жизни. Это также обеспечивает равенство возможностей, независимо от происхождения. Общие социальные комментарии и популярная пресса склонны к обобщениям о молодых людях, их доступе к технологиям и их использовании. Недавняя литература оспаривает эти предположения и признает, что, хотя современные учащиеся, возможно, родились в технологически богатом мире, они не могут быть заядлыми и умелыми пользователями технологий. Кроме того, признается, что простого предоставления доступа к технологиям недостаточно. Значимое развитие знаний и навыков, основанных на технологии, важно для всех учащихся, чтобы избежать явления, известного как «цифровой разрыв второго уровня», когда люди имеют резко различающиеся навыки, что, в свою очередь, влияет на их участие в жизни общества (OECD, 2010).

Необходимость идти в ногу с обществом и готовить обучающихся к их роли в обществе – это лишь две причины для использования технологий в образовании. Педагоги и исследователи указывают на потенциал технологий для повышения мотивации и вовлеченности учащихся, учета различных стилей обучения и улучшения результатов обучения.

Когда мы говорим о технологии в преподавании и обучении, часто используется слово «интеграция». Идея интеграции технологии в учебный план возникла в связи с обеспокоенностью тем, что мы, возможно, преподаем и учим, как использовать технологию, но не рассматриваем, как учащиеся могут применять знания и навыки, связанные с технологией. Чтобы решить эту проблему, было предложено интегрировать технологию в каждую ключевую область обучения.

Поскольку технологии стали частью нашей повседневной жизни, пришло время переосмыслить концепцию интеграции технологий в учебный план и вместо этого стремиться внедрить технологии в педагогику, чтобы поддержать процесс обучения. Это означает, что технология становится неотъемлемой частью учебного процесса и важным фактором для преподавателей, начиная с подготовки учебного опыта и заканчивая преподаванием и обучением студентов.

Важная роль, которую технология играет в образовании, дает учителям возможность разрабатывать содержательный учебный опыт, в который внедряется технология. Эта область не является новой для учителей. Мы всегда рассматривали инструменты и ресурсы, которые могут наилучшим образом поддержать учебную деятельность учащихся. Однако развитие и доступность технологий привели к тому, что возможности кажутся практически безграничными.

Важно не использовать технологии ради самих технологий, а внедрять их в учебный процесс. Здесь учителя опираются на свои знания и опыт в том, чему и как учить. Учителю приходится учитывать множество факторов и влияний при разработке учебного опыта для учащихся, и правильное использование технологии – лишь один из них. Так же, как учителя следят за развитием учебных программ, новой образовательной политикой и достижениями в искусстве и науке преподавания, они следят за технологическими инструментами, которые им доступны. Это означает, что иногда эксперименты и пробы и ошибки так же важны, как и опыт, в том, что влияет на планы уроков учителей.

Роль и опыт учителей имеют решающее значение, поскольку учителя находятся на переднем крае разработки и реализации учебного процесса. Хорошо известно, что наличие технологий в школах еще не означает, что учителя будут использовать эти технологии, и что они не обязательно будут использоваться эффективно.

Современная учебная программа ориентирует учителей на содействие развитию адаптивных и гибких учеников, которые умеют быстро и легко браться за новые задачи и ситуации. Учащиеся должны быть хорошими коммуникаторами, способными грамотно обсуждать темы с другими людьми и эффективно делиться своими идеями в разных формах и для разных целей. Обучающиеся должны обладать отличными навыками сотрудничества и уметь работать вместе со многими различными типами людей, каждый из которых имеет свои собственные специальные дисциплины и

уникальные способы обучения и совместной работы. Кроме того, обучающимся понадобится способность к творчеству в различных манерах и воплощению своих видений и идей в жизнь с помощью различных средств массовой информации. Поэтому важно используя мультимедиа всегда помнить – как учащиеся могут научиться понимать, общаться, сотрудничать и творить, используя различные виды технологий, и как учителя могут использовать технологии, чтобы помочь своим ученикам преобразовать знания и навыки в продукты, решения и новую информацию.

Остается открытым вопрос: «Как обучающийся учится и запоминает?». Этот взгляд на обучение – перспектива обработки информации, которая рассматривает обучение как изменение знаний в нашей хранимой памяти. Когда мы обращаем внимание на входные данные, поступающие в наш сенсорный регистр, эти данные (или информация) становятся частью нашей рабочей (кратковременной) памяти. Если мы хотим сохранить эту информацию, она должна быть закодирована в виде схемы в нашей хранимой (долговременной) памяти. Затем мы должны быть в состоянии извлечь эту информацию из нашей памяти, чтобы использовать ее позже. Учителя могут помочь учащимся обрабатывать информацию, помогая им организовывать новую информацию, связывать ее с уже имеющимися знаниями и использовать вспомогательные средства памяти для извлечения информации. Для облегчения этих процессов можно использовать цифровые учебные ресурсы и компьютерное программное обеспечение.

Литература:

1. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III. «Казахстанская правда» от 15 августа 2007 года N 127 (25372) Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2007 г., N 20 (2501).

2. Постановление Правительства Республики Казахстан «Об утверждении национального проекта «Качественное образование «Образованная нация»» от 12 октября 2021 года № 726 [Электрон. ресурс]. – 2023 – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000726> (дата обращения: 11.01.2023)

3. Государственный общеобязательный стандарт начального образования, утвержденный Приказом Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 5 августа 2023 года № 29031 [Электрон. ресурс]. – 2023 – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031#z1165> (дата обращения: 08.01.2023)

4. Типовые учебные программы по общеобразовательным предметам, утвержденные приказом министра образования и науки Республики Казахстан «Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам, курсам по выбору и факультативам для общеобразовательных организаций» от 3 апреля 2013 года № 115. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 10 апреля 2013 года № 8424. Газета «Казахстанская правда» от 12.06.2013 года № 198-199 (27472-27473).

5. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан «Об утверждении перечня учебников, учебно-методических комплексов, пособий и другой дополнительной литературы, в том числе на электронных носителях» от 22 мая 2020 года № 216 (дата обращения: 11.02.2022)

Смолькина Т.П.

Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка

Одинцова С.А., Гальшева К.К.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ УМЕНИЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. Авторы рассматривают проблему развития коммуникативных умений младших школьников, которая находится в центре внимания психологов, педагогов и является одной из актуальных на современном этапе. Отмечается, что младший школьный возраст самый ответственный этап в развитии, так как именно здесь происходит формирование социальных отношений к самому себе, к другим людям, к обществу. В статье представлены педагогические условия, способствующие коммуникативному развитию младших школьников.

Ключевые слова: коммуникация, общение, взаимодействие, коммуникативные навыки, младшие школьники.

На современном этапе развития Республики Казахстан характерны экономические, политические, социальные преобразованиями и с постоянно меняющимся запросам социума возникает необходимость ориентировать процесс обучения на формирование личности к сотрудничеству и коллаборации. В связи с этим перед учителем стоит одна из самых важных задач – развитие у обучающихся коммуникативных умений и навыков.

Государственный общеобязательный стандарт начального образования ориентирован на результаты, обеспечивающие личное саморазвитие, самостоятельность в приобретении знаний, направленные на развитие коммуникативных умений в реализации решения проблем, предприимчивости и творчества [1]. Казахстанскому обществу необходимы личности образованные, нравственные, мобильные, предприимчивые, самостоятельно принимающие решения в ситуации выбора, прогнозирующие их возможные последствия, способные к сотрудничеству, отличающиеся креативностью, обладающие развитым чувством ответственности.

Первостепенной задачей современной образовательной системы является изменения в планировании, организации учебного процесса и роли обучающегося в нем от пассивного «получателя» знаний, умений и навыков к активному субъекту учебно-познавательного процесса. В условиях обновленного содержания образования внимание в учебной деятельности младших школьников акцентируется на развитии у них коммуникативных умений.

Целью начального образования является создание образовательного пространства, благоприятного для гармоничного становления и развития личности обучающегося, обладающего способами коммуникации. Содержание образовательной области «Язык и литература», в которую входит ряд учебных предметов «Букварь», «Обучение грамоте», «Русский/ Казахский/ Иностраннный язык», «Литературное чтение» направлено на формирование первоначальных коммуникативных умений для обмена информацией, работы с текстом как речевым материалом, понимания смысла фраз, выражений и использования их в конкретных ситуациях [2; 3].

Актуальность данной темы заключается в том, что на современном этапе развития социальных отношений наиболее важной проблемой выступает развитие коммуникативных умений младших школьников, поскольку следующий этап – подростковый период, где доминирующим фактором выступают навыки общения, овладев коммуникативной культурой в начальной школе, обучающиеся смогут успешнее и эффективнее реализовать свой потенциал.

На Всемирном экономическом форуме 2018 года основатель Клаус Шваб представил аналитический прогноз 10 самых популярных навыков, в тройку из них вошли коммуникативные умения, критическое мышление и креативность [4].

Для того, чтобы обучающийся был востребован в современном мире, с раннего возраста его необходимо учить мыслить, четко и грамотно выражать свои мысли, вступать в споры и соглашаться, а так же фантазировать и воображать. Владение коммуникативными умениями на достаточно высоком уровне является залогом успеха во взаимодействии с другими людьми в различных видах деятельности.

Под коммуникативным умением понимается способность и реальная готовность к общению, к речевому взаимодействию и взаимопониманию. Это умение осознанно отбирать языковые средства для осуществления общения в конкретной речевой ситуации и создавать собственные связные высказывания. Кроме того, коммуникативные умения предполагают овладение всеми видами речевой деятельности и основами культуры устной и письменной речи [5].

Решением проблемы развития коммуникативных умений занимался психолог Л.С.Выготский, который считал, что главное условие в воспитании личности детей – общение [6]. Придерживаясь его концепции, можно утверждать, что развитие коммуникативных умений обучающихся является важной задачей образования, поскольку результативность и эффективность процесса общения напрямую зависят от уровня развития коммуникативных умений участников общения.

Работы Б.Г.Ананьева, Н.В.Кузьминой, В.С.Мухиной, В.Н.Мясищева, Р.С.Немова посвящены исследованию вопроса развития коммуникативных умений младших школьников. Авторы определяют младший школьный возраст как важный этап социализации, рассматривают структуру коммуникативных умений и критерии их сформированности.

В Казахстане вопросы формирования коммуникативных навыков изучены в трудах Т.М.Есимгалиевой, П.С.Кудабаевой, К.Т.Мулдабековой, К.О.Оразбаевой, Ф.Ш.Оразбаевой, С.Р.Рахметовой, Д.К.Садирбековой, Г.А.Ризаходжаевой, А.Б.Тасовой и др.

В своих исследованиях А.Г.Антонова, Е.А.Архипова, Ю.В.Касаткина и др. доказывали, что коммуникативные упражнения, беседы, задания в форме игры выступают в качестве развития коммуникативных умений младших школьников и используются как на уроке, так и во внеурочное время.

В педагогической науке существуют различные классификации коммуникативных умений. Структура коммуникативных умений, которая применима к младшим школьникам, исследовалась в трудах Г.М. Бушуевой, Т.А. Ладыжевской, Д.Ф. Ахмеровой и других ученых.

По мнению Т.А. Бушуевой, структура коммуникативных умений включает следующие компоненты:

1) информационно-коммуникативные умения (умение начинать и поддерживать разговор; обращать внимание собеседника на себя; умение ориентироваться в партнерах и ситуациях общения (адекватно реагировать на знакомого и незнакомого человека, понять намерения, мотивы общения партнера); умение использовать вербальные и невербальные средства общения, использовать слова и знаки вежливости);

2) регуляционно-коммуникативные умения (умение действовать согласованно с партнером и учитывать его потребности; умение оказывать и принимать помощь; умение адекватно разбираться и решать конфликты);

3) аффективно-коммуникативные умения (умение замечать и адекватно реагировать на эмоциональное состояние партнера; умение сопереживать, проявлять чуткость и отзывчивость к партнерам) [7].

В различных исследованиях определяются некоторые составляющие коммуникативных умений младших школьников. Основными являются социальная чувствительность, инициатива и эмоциональность. Д.Ф.Ахмерова считает, что социальная чувствительность – способность ребенка воспринимать воздействия партнеров по общению и реагировать на них. Также, по мнению автора, коммуникативная инициатива состоит в способности обращаться к партнеру по своей инициативе, желая склонить его к общению, перестроить контакты или прекратить их. Эмоциональное отношение складывается по отдельности к каждому ребенку в зависимости от опыта взаимодействия с ним и характеризует степень расположения и оттенки содержания [8].

Коммуникация младших школьников характеризуется более экспрессивно-мимическими проявлениями и яркой выразительностью интонации, проявляющаяся, как в открытом негодовании, так и в яркой бурной радости.

Вторая особенность контакта младших школьников заключается в том, что их высказывания носят нестандартный характер, не вписывающийся в общепринятые фразы и речевые обороты. Обучающиеся при разговоре друг с другом используют неожиданные, зачастую непредсказуемые фразы и слова, что является фактором проявления индивидуальности и творческой самостоятельности.

Третьей характерной особенностью коммуникации является то, что инициативные высказывания доминируют над ответными и выходят на первый план, т.е. младшие школьники перебивают друг друга, не умеют и не хотят слушать других, каждый предпочитает говорить о своем. В контакте со взрослыми, напротив, младшие школьники стараются больше слушать, чем говорить, поддерживают инициативу взрослого и стараются ответить на поставленные вопросы.

Четвертая отличительная особенность – богатство назначения и функций коммуникативного обмена. Коммуникация со сверстниками значительно богаче. Здесь наблюдается и управление действиями партнера, т.е. показать, как можно и как нельзя, и контроль его действий, и навязывание собственных образцов. А также совместная игра, заключающаяся в совместном решении, как играть и постоянное сравнение с собой (я так могу, а ты?) [9, с. 22-23].

При общении со взрослыми младшие школьники овладевают такими коммуникативными умениями, как умение говорить, слушать и понимать других, а в общении со сверстниками умение выражать и проявлять себя, вступать в различные отношения.

Младший школьный возраст является периодом, когда происходят значительные изменения и преобразования во всех сферах его психического развития. На основе бурного развития и формирования общей культуры ребенка происходит процесс социализации. В связи с этим очень важен уровень коммуникативных достижений, осуществленных каждым школьником в этот возрастной период. Чем больше будет положительных достижений у младшего школьника, тем проще ему будет адаптироваться в социуме.

Коммуникации со сверстниками положительно сказываются на учебном процессе. Младшим школьникам гораздо легче дается освоение учебного материала, повышается уровень рефлексивного мышления, позволяющий лучше оценивать свои возможности и отделять те области, которые он знает и не знает, что, в свою очередь, крайне важно для желания самоизменения.

Коммуникативная деятельность «ученик-учитель», «ученик-ученик» по-разному влияет на психологическое развитие обучающегося. В сотрудничестве со сверстниками отношения становятся равными и, следовательно, вносят большой вклад в формирование критики и независимость суждений школьников. Поэтому коммуникативная деятельность, которая выполняется обучающимися вместе, более эффективна, а построение ее как образовательного сотрудничества позволяет проводить уроки в форме общения.

Развитию коммуникативных умений младших школьников будут способствовать следующие педагогические условия:

– благоприятный психологический климат в коллективе, атмосфера доброжелательности, создание ситуации успеха для каждого обучающегося;

– совместная деятельность младших школьников на основе удовлетворения потребностей в общении в урочное и внеурочное время;

– организация различных видов взаимодействия обучающихся со сверстниками, учителями и взрослыми;

– поддержание чувства успешности в процессе общения и взаимодействия со сверстниками, учителями и взрослыми в повседневной, учебной и внеучебной деятельности.

Исходя из вышеизложенного, следует сделать вывод о необходимости развития коммуникативных умений младших школьников, являющийся непрерывным процессом, необходимыми не только для их академического успеха, но и для их личностного и профессионального развития в современном мире.

Литература:

1. Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года №348 (с изменениями от 04.10.2022 г.). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>

2. Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам и курсам по выбору уровней начального, основного среднего и общего среднего образования. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 16 сентября 2022 года №399. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/archive/docs/V2200029767/16.09.2022>

3. Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2022-2023 учебном году: инструктивно-методическое письмо. – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2022. – 320 с.

4. Навыки будущего. Что нужно знать и уметь в новом сложном мире / Е.Лошкарева [и др.] // Союз «Молодые профессионалы (Ворлдскиллс Россия)» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://worldskills.ru/assets/docs/media/WSdoklad_12_okt_rus.pdf.

5. Батыршев А.В. Организационные и коммуникативные качества личности/ А.В. Батыршев. – М.: Изд. центр «Академия», 1998. – С.136-189.

6. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М.: Педагогика-Пресс, 2002. – С. 263-269.

7. Бушуева Г.М. Коммуникативные задачи как средство формирования коммуникативных умений младших школьников: Автореф... дис. к.п.н. – Калининград, 2003. – 24 с.

8. Ахмерова Д.Ф., Баблюк Т.А. Особенности развития коммуникативных умений у младших школьников // Достижения вузовской науки; сборник материалов XXIII Международной научно-практической конференции / Под общ. ред. С.С. Чернова. – Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2016. – С. 86-92.

9. Ахмерова Д.Ф., Ковалева Н.А. Особенности развития коммуникативных умений младших школьников // Электронный научный журнал. – 2017. – №2(19). – С.22-25. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://co2b.ru/docs/enj.2017.04.02.pdf>

Омарова Г.А.

«Ыбырай Алтынсарин атындағы мектеп-лицейі» КММ, Қарағанды қ.

ОҚУШЫЛАР БІЛІМІНДЕГІ ОЛҚЫЛЫҚТАРДЫ ЖОЮДАҒЫ МҰҒАЛІМНІҢ ЖҮЙЕЛІ ЖҰМЫСТАРЫ

Аннотация. Бұл мақалада оқушылардың білімдеріндегі олқылықтарды жою бойынша жұмысты ұйымдастыру туралы ақпарат. Оқушының алған біліміндегі олқылықтардың алдын алу және жою мұғалім жұмысындағы маңызды құрамдас бөліктердің бірі болып табылады. Оқушылардың білімдеріндегі олқылықтарды анықтау және жою бойынша жұмыс әр мұғалім қызметінің ажырамас бөлігі.

Кілт сөздер: білім, мұғалім, олқылық, үздіксіз білім беру.

Бүгінгі таңда егеменді еліміз, ғасырлық тарихы бар өркениеті елдер қатарына қосылу мақсатында білім беру істерін қайта құруға көп көңіл бөлуде. Осыған орай соңғы жылдары қоғамдық және әлеуметтік өмірде болып жатқан елеулі өзгерістер білім беру саласының алдына көптенген жаңа міндеттер қойып отыр. Өсіп келе жатқан бала бойында алуан түрлі қасиеттер байқалады. Осы бір көп сырлы қасиеттердің жағымды, жағымсыз жақтары мен қатар елеусіз мінез көріністері де бала бойында болады. Бала өскен сайын көп көріп алға ұмтылады. Өз ойын айту, балалармен достасу, пікірлесу сияқты мінез құлық қалыптасады. Баланың дамып, нақтылап келе жатқан мінезін дұрыс жолға сала білудің маңазы зор. Балалар психикалық жас ерекшелігі жағынан алып қарағанда бірдей болып келеді. Оларды зерттей келе психикалық қасиеттерінің бірқалыпты болмай, үздіксіз дамып отырғанын көруге болады. Сынып оқушыларының жас шамалары бірдей болғанымен, түсінуі, қабылдауы, елестетуі әр түрлі болады. Кейбіреуі сезімтал, сыпайы материалды тез меңгерсе, кейбіреуі жалқау, айтқанды өте қиын қабылдайды. Өйткені олар әр түрлі жаняұдан шыққан балалар.

Міне осы мақсатта қазіргі қоғам талабына сай тиімді білім беру жүйесін қалыптастыру үшін, жоғары мәдениетті дүниеге жауапкершілікпен қарайтын, шығармашылық ойлауға дағдыланған, адамгершілігі мол ұстаз өзінің жүйелі жүргізілген жұмыстары арқылы оқушылардың білім алуадағы кездесетін оқылықтарын жоя алады.

Оның ішінде бастауыш білім беру сатысы өзінің үздіксіз білім беру жүйесіндегі басқа буындармен тек сабақтас болумен емес, ең алдымен оқушы тұлғасының қалыптасуы мен дамуы қуатты жүретін аса маңызды құнды қайталанбайтын буын екендігімен ерекшеленеді.

Бастауыш сынып оқушыларының білім алуадағы кездесетін олқылықтардың себептері:

- ата-ананың балаға көмегінің аздығы;
- әдеби кітаптарды аз оқудан;
- ақпарат жүйесінде балаларға қазақша бағдарламалардың аздығы;
- қазіргі балалардың орыс тілділігі.

Бұл проблеманы шешу жолындағы мақсатын оқушылардың жеке бас ерекшеліктерін еске алып әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, мынадай жүйелі жұмыс түрлерін жүргіземін.

Тілдерін дамыту, сөздік қорларын молайту, ойларын дұрыс айтуға, салыстыра білуге, дәлелдеуге негіздеу, сөйлеу мәдениетіне, тақырыпты логикалық түрде баяндауға үйрету. Өз тілінде еркін, жетік сөйлей алатын, өзінің ой-пікірін толық саналы түрде жеткізе алатын жеке тұлға тәрбиелеу. Оқушылардың тілін дамытуда ойын дұрыс жеткізіп, ауызекі сөйлеуде өз ана тілін шұбарламай жүйелі сөйлеуге үйрету барысында мынадай әдіс-тәсілдерді қолданамын.

Ертегі құрастыру, суретпен жұмыс, мақал-мәтелдер құрастыру бір затты немесе оқиғаны суреттеу, шығарманы оқып талдау үлестірмелі тапсырмалар, танымдық ойындар, өлең ұйқастыру.

Үйге тақырып бойынша берілген шығарманы өзге шығармалармен салыстыра оқуы, оқыған шығармаға басқа оқушылардың өз ойын айтуы. Бұл біріншіден үйде дайындаған оқушының үлкен жауапкершілігін арттырып, яғни өз құрбысынан қалмау, құрбысының оған деген бағасының жоғары болуын қалағандықтан қызыға дайындалуына мүмкіндік тудырады. Сөйлемдерді дұрыс құрап, сөздерді дұрыс байланыстырып жазуға дағдыландыру. Сөзді әрлендіру үшін баланың тілін дамытып, сөз байлығын қорландыру үшін мақал-мәтелдер қолданылады.

Мысалы сюжетті сурет «көлдің жағасы кермет тамаша жап-жасыл, мөлдір бұлақ суы ағап жатыр делік. Осыған оқушыларды жетелеу:

- Табиғат - досың, аяла оны.
- Жердің көркі - табиғат.
- Көрікті жер асыл қазына.

- Табиғат - біздің анамыз.

Айтқандарын дәлелдеп, мағынасын ашу талап етіледі және мұғалім толықтырып отырады. Белгілі бір затты немесе оқиғаны суретте салыстыра отырып, суреттеу оқушылардың өз ойын айтуда жазба түрде тиянақты жеткізуге үйрету. Айырмашылығы мен ұқсастығын айыра білуге үйрету, қуанышты және аянышты түрде оқиғаларды салыстыра суреттеу, сезіне білуге үйрету. Белгілі бір затты жасырып, жұмбақ құрастыру, танымды ойындар (метеграмма, сөзжұмбақ, ребус, кроссворд) құрастыру оқушылардың қызығушылығын арттырып, сөздік қорларын молайтып логикалық ойлау қабілеттерін дамытады. Үлестірме тапсырмалар да ой-өрісі, ауыз екі сөйлеу тілі, жазу дағдысын қалыптастыруға ықпал етеді.

Оқу материалдарына қазақ халық ауыз әдебиеті үлгілері (ертегі, аңыз, әңгімелер, жырлар, мақал-мәтелдер, шешендік сөздер, жұмбақ, жаңылтпаш, ұлттық ойындар т.б.) сабақ мазмұнына сай енгізу баланың алған білімін толықтырып байытып, жан-жақты дамуына дәйекті ықпал етеді. Сондықтан мазмұны жағынан ұлтымыздың асыл мұраларын дәріптейтіндей баланың бойына озық әдет-ғұрып, салт-дәстүрлерді сіңіретіндей имандылыққа тәрбиелейтіндей жұмыс түрлері әрбір сабақта көрініс тауып отырады.

Мұғалімнің ең үлкен міндеті- бала белгілі бір шешім тауып, өз туындысын ұтымды аяқтап шыққанға дейін оның назарына тыс қалдырмай, шығармашылық бағыт-бағдар беріп отыру керек.

Әрбір оқушының шығармашылық күш қуатын толық пайдаланып жұмыс істеуіне өз күшіне сенімділігін еңбігінің қуанышын сезіне білуіне ықпал ететін әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып оқушылардың өздігінен білімін жетілдіруге ықпал етеді.

Төменгі сынып оқушыларымен жұмыс істеген әрбір ұстаз оқушыға жеке қарым-қатынас жасау арқылы олардың қабілетін байқайды, ерекшелігін аңғару арқылы жүрегіне жол табуға тырысады.

Ұлы педагогтар мен психологтардың айтуынша баланы тәрбиелеу және оқыту оның жақсы қасиеттерін басшылыққа ала отырып жүргізуге бағыт береді.

Оқушылар біліміндегі олқылықтарды жоюдағы мұғалімнің жүйелі жұмыстарын қорыта келе, мынадай ұсыныстар ұсынамын:

- техникалық құралдардың жеткілікті болуы;
- сабақта жаңашыл технологияларды пайдалану;
- кітапханамен тығыз байланыс жасау;
- оқушылардың шығармашылық қабілетін, тілін, логикалық ойлау қабілетін дамыту үшін әр түрлі әдіс-тәсілдер қолдану;
- ата-анамен жұмысты жүйелі түрде келтіру.

Әдебиеттер:

1. «Ата-аналарға арналған сөздік» Алматы: Мектеп, 2000
2. Жұмабаев М. «Педагогика» Алматы
3. Қазақ педагогикалық энциклопедия сөздігі. Алматы, 1995

Өмірзақова М.Қ., Медиева С.Х.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аннотация. Сапалы оқыту және өздігінен оқып білім алуға баулу негізіндегі оқушыларды парасатты азамат етіп тәрбиелеуге байланысты педагогикалық үрдісте оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытуда өзіндік жұмыс түрлерін ұйымдастыру жолдары қарастырылған. Бастауыш сыныпта өзіндік жұмысты ұйымдастырудың негізгі шарттары мен тапсырмаларды орындау, түрлі әдістемелік тәсілдерді пайдалану мүмкіндіктері берілген.

Кілт сөздер: өзіндік жұмыс, сапалы оқыту, мұғалімнің қызметі, шығармашылық жұмыстары, әдіс-тәсілдер, оқулықпен жұмыс, дидактикалық материалдар.

«Бүгінгі күні заманымызға сай ұстазымыз қандай, мектебіміз қандай болу керек?» деген сан сұраулар көкейімізде тұрады. Ұстазсыз мектепті, мектепсіз ұстазды көз алдына елестету қиын. Сондықтанда осы сұрақтарға жауап іздеп, еліміздің ертеңі-болашақ жастарға білім мен тәрбие беруде бастауыш сынып мұғалімдерінің де еңбектері өте зор екенін айтатеккенім артық болмас.

Өзіндік жұмысты ұйымдастыруда мұғалімнің кәсіптік шеберлігі. Бүгінгі таңда ғылым мен техника қарқындап өсіп отырған шақта мектеп бағдарламасы мен оқулықтарына, олардың барлық жетістіктерін енгізу мүмкін емес. Осы себептен де мектеп ертеңгі білімнің негізін қалап, оқушылардың өздігінен ізденіп, білім алуларына мүмкіндік жасауы тиіс. Сапалы оқыту және өздігінен оқып білім алуға баулу негізінде ғана оқушылардан парасатты азамат тәрбиелеп шығуға болады. Осыған орай, мектеп бітіруші әрбір оқушы ғылым негіздерінің жаңалықтарымен хабардар болып, кейін сол алған білім мен іскерлігін одан әрі дамытуға тиіс. Бұл өскелең өмір талабы. Қазіргі кезде Қазақстан мектептерінде педагогикалық үрдістің сапасын көтерудің бай тәжірибесі жинақталып келеді. Солардың бірі педагогикалық үрдісте оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытуда өзіндік жұмыс түрлерін ұйымдастыру. А.Байтұрсыновтың пікірі бойынша, бала білімді тәжірибе арқылы өздігінен алуы керек. Мұғалімнің қызметі- оның білімнің, шеберлігі ұзақ жолды қысқарту үшін, балаға жұмысты әліне қарай шағындап, беру мен бетік белгілеген мақсатқа қарай түзеп отыру керек. Оқушылардың өзіндік жұмыстарының мән-мағынасын ұйымдастырудың тәсіл-амалдарын бір ғана белгімен сипаттауға болмайды. Оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру мұғалімнен шығармашылықты, шеберлікті; жоғары әдістемелік дайындықты талап етеді [1].

Өзіндік жұмысты ұйымдастырудың негізгі шарттары мыналар: -мұғалімнің нақты тапсырмалар беруі; - жұмысты орындаудың уақытын белгілеу; - мұғалімнің басқаруымен оқушылардың дербестігінің өзара байланысы- олардың жұмысты өз еркімен және қолдарымен істеу, оған әсер ететін мотивтер; - өзіндік жұмыс барысында орындалатын есептердің мазмұнын оқушы түсінуі керек; - оның орындалуы жайлы оқушыларға нұсқау беру керек; - жұмыстың орындалуын қадағалау керек; - өзіне-өзі талдау жасау, байқау; - оқушылардың жұмысын тексеру, қателерін анықтау. Оқушылардың өзіндік жұмысына мұғалімнің тапсырмасы бойынша, өздері жоспар жасап, істің тәсілін анықтап, оның нәтижесін бағалап орындайтын жұмыстары жатады. Сонымен қатар, оқушылардың өзіндік жұмысының жоғары түріне олардың өз еркімен жаңа амал-тәсілдер қолданып жасайтын шығармашылық жұмыстары жатады. Оқушылардың өздік жұмыстарын тиімді ұйымдастыру сабақ сапасының артуына септігін тигізеді. Өздік жұмыс кезінде оқушылар оқулықпен және дидактикалық материалдармен, түрлі анықтамалық кітаптармен, газет-журналдармен жұмыс істеуге үйрене бастайды. Өздігінен білім алуға талпынады. Жұмысы нәтижелі болса, оқушының пәнге деген қызығушылығы артады.

Өздік жұмыстар ұйымдастыруда мынадай талаптар орындалуы қажет: 1. Өздік жұмыстың мазмұны бағдарламаға қойылатын талаптарға сәйкес келуі керек;. 2. Оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға тиісті; 3. Өздік жұмыстар түрі және мазмұны жағынан әртүрлі болуы керек;. 4. Әрбір өздік жұмыс тексеріледі және бағаланады; 5. Өздік жұмысты тек қайталау кезінде ғана жүргізбей, сабақтың барлық кезеңдерінде, орынды жерінде өткізу керек. Дидактикалық тұрғыдан дұрыс ұйымдастырылған жұмыс білімді тереңдетуге, толықтыруға, дағды мен іскерлікті қалыптастыруға, танымдық әрекетке қызығуды туғызуға, таным үрдісінің әдіс-тәсілдерін игеруге, танымдық қабілетінің дамуына, адамның дербес жұмыс істеу және ғылыми жұмыстармен айналысуға мүмкіндік жасайды.

Өзіндік жұмыстың негізгі мақсаты- оқушылардың танымдық міндеттерін қалыптастыру, шығармашылық қабілеттері мен қызығуын жетілдіру, білімге құштарлығын ояту. Мұғалім сабақта әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып, балалардың ұсыныс-пікірлерін еркін айтқызып, ойларын ұштауға және өздеріне деген сенімін арттыруға мүмкіндік туғызып отыру қажет. Әдіс-тәсілдер арқылы өткізген әрбір сабақ оқушылардың ойлауына және қиялына негізделіп келеді, баланың тереңде жатқан ойын дамытып, оларды сөйлетуге үйретеді. Түрлі әдістемелік тәсілдер пайдалану арқылы қабілеті әртүрлі балалардың ортасынан қабілеті жоғары баланы іздеп, онымен жұмыс жасау, оны жан-жақты тануды ойлап, оқушылардың, шығармашылық деңгейін бақылап отыру әрбір мұғалімнің негізгі міндеті. Өзгеріске, жаңалыққа толы бүгінгі заман мұғалімге сегіз қырлы бір сырлы ерен қасиет иесі болуды міндеттейді[2].

«Ел болсам десең-бесіңді түзе» демекші мемлекеттің ертеңі, қауіпсіздігі бүгінгі мектеп парталарында отырған оқушылардың санасын қалыптастыру мақсатында олардың санасына қандай «дәннің» себілуіне байланысты. Ал дәл бүгінгі күн үшін «дән дегеніміз-оқулықтар, оны тиімді жолмен, әдіспен пайдалана білу, ұрпақтың ойын, санасын жетілдіру, ол қандай жолмен жетілдіреді, бұл мәселе мұғалімнің қолында. Бұрынғы дәстүрлі оқыту технологияларында қолданылған жалпылама әдіс-тақтамен жұмысты сыныптағы 3-4 оқушы орындайды, қалғандары оны көшіреді, ұқты ма, жоқ па әрі қарай сабақ жалғаса ереді. Бұл әдіс ескірді Қазір оқу технологияларында пайдаланып жүрген әдістердің бірі өзіндік жұмыс түрлерін ұйымдастыру. Өз бетінше жұмыс –бұл оқушының берілген тапсырманы мұғалімнің көмегінсіз өздігінен орындауы.

Өздік жұмыстардың негізгі түрлері: оқулықпен жұмыс, жаттығулар, практикалық және зертханалық жұмыстар, тексеру, бақылау, жұмыстары, рефераттар мен баяндамалар жасау, тест жұмысын орындау болып табылады. Өздік жұмыс теориясының дамуының ерекшелігі болып, әрекетті белсендіруге ықпал етуші оқыту әдістерін сипаттаудағы әртүрлілік. Нәтижесінде көптеген ұстанымдар туындайды, олардың негізінде өзіндік жұмыстың сұрыпталуы құрылады: а) оқушының объектіні тану барысында ойлау операциялары; б) дидактикалық мақсат, в) ақпарат көзі және оларға тапсырмалардың түрі, г) оқушылардың оқу әрекетінің мінез-құлқы, д) оқушының танымдық әрекетінің құрылымы. Сұрыпталу принциптерін тереңірек қарастырса, ол өзіндік жұмысты жан-жақты зерттеуге көмектеседі, онсыз осы теорияның дамуы мүмкін емес[3].

Оқушылардың өзіндік жұмысына мұғалімнің тапсырмасы бойынша, өздері жоспар жасап, істің тәсілін анықтап, оның нәтижесін бағалап орындайтын жұмыстары жатады. Сонымен қатар, оқушылардың өзіндік жұмысының жоғары түріне олардың өз еркімен жаңа амал-тәсілдер қолданып жасайтын шығармашылық жұмыстары да жатады. Өзіндік жұмысы кезінде оқушылар оқулықпен және дидактикалық материалдармен, түрлі анықтамалық кітаптармен, газет-журналдармен жұмыс істеуге үйрене бастайды. Өздігінен білім алуға талпынады. Жұмысы нәтижелі болса, оқушының пәнге деген қызығушылығы артады. Өзіндік жұмыс ұйымдастыруда мынадай талаптар орындалуы қажет: 1. Өздік жұмыстың мазмұны бағдарламаға қойылатын талаптарға сәйкес келуі. 2. Мұғалімнің нақты тапсырма беруі. 3. Оқушының ойлау қабілетін дамытуы тиіс. 4. Өздік жұмыс түрі және мазмұны жағынан әр түрлі болуы керек. 5. Әрбір өзіндік жұмыс тексеріледі және бағаланады. 6. Өзіндік жұмыстың басталу уақыты мен аяқталу уақыты болуы керек. 7. Өзіндік жұмыс сабақтың барлық кезеңдерінде, орынды жерінде өткізу керек. Өзіндік жұмысты ұйымдастыру формалары: жеке оқушы, топпен жұмыс, барлық оқушылармен. Әр топтың бір басшысы болады – үлгерімі жақсы оқушы. Ол білмегендерге кеңесін беріп, көмектесіп отырады. Топ бойынша өздік жұмыс істегенде, әр топ келесі топқа өз сұрақтарын кезекпен қояды. Мұнда оқушылар үйде өз беттерімен сұрақтар, сызбалар, плакаттар, суреттер, сөзжұмбақтар дайындап әкеледі. Сұрақтың жауабын өздері біліп, дәптерге не бір параққа жазып қояды. Өзіндік жұмыстың негізгі түрлері: оқулықпен жұмыс, жаттығулар, практикалық және зертханалық жұмыстар, тексеру, бақылау жұмысы, сынып жұмысы, шығармашылық жұмыс, рефераттар мен баяндамалар, тәжірибелер жасау, тест жұмысын орындау. Өздік жұмыстар әр сабақта міндетті түрде жүргізіліп отыруы қажет. Өз іс тәжірибемдегі бірнеше жұмыстарға тоқталып өтсем: Диктант жұмысын жүргізгеннен кейін, алдарына «Өзіндік тексер» жадынамасын беріп сол бойынша істейміз. Тақырып бойынша бақылау жұмысын жазғаннан кейін, жіберілген қателермен жұмыс жасаймыз. Қате жіберілген тапсырмаларға ұқсас мысалдар алып, нұсқалар бойынша жаттығулар жасаймыз, оқулықтан ереже іздеп, тауып, оқуға тапсырма беремін, оқушы өз қатесін тауып алады.

Оқушының өзіндік әрекетінің нәтижесінде оның бойында мынадай қасиеттер қалыптасады: 1. Өз бетінше ойлау біліктері мен ізденімпаздылығы. 2. Оқуға деген қабілетінің артуы. 3. Берілген білімді игеру ғана емес, оны жаңалап және тиімді игеру жолдарын түсіне білу ниеті. 4. Басқа оқушының түсіндірмелеріне сын көзбен қарау. 5. Өз ойының дербестігі. Өздік жұмыс жасауға үйрету жолдарының бірі - әртүрлі деңгейдегі тапсырмаларды орындай білуі. Әр түрлі деңгейдегі тапсырмалар жасау әр оқушымен жеке жұмыс істеуге көмектеседі [4].

Оқушылардың өзіндік жұмыстарын тиімді ұйымдастыру сабақ сапасының артуына септігін тигізеді. Теориялық білімнің терең бекіп, жүйелі қалыптасуына өздік жұмысқа берілетін тапсырмалар дұрыс таңдап алынып, құрастырылуына байланысты болады. Қорыта келгенде, оқушыны өздік жұмысын жасауға үйрету негізінде әрбір жеке тұлғаның өзіндік табиғатын қалыптастыру, білімділік деңгейін көтеру болып табылады.

Әдебиеттер:

1. <http://collegu.ucoz.ru/publ/49-1-0-16556>
2. Абдурахитова О.. «Оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру»..// Қазақстан мектебі. № 11-12. 2005 ж. 29-30 б.
3. Бейсембаева З.. «Өзіндік жұмыс- кәсіби біліктіліктің көзі». // Бастауыш мектеп., 2002, №5, 14 -16 б.
4. <https://infourok.ru/bastauish-sinip-oushilarin-oitu-procesinde-zindik-zhmisin-yimdistiru-1727599.html?ysclid=lbd7ryqope376247790>

Писарева К.В.
КГУ «Школа-гимназия №17» г. Сарань
Жекибаева Б.А.
Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

ПРИМЕНЕНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ СРЕДСТВ В ОБУЧЕНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье рассматриваются особенности использования мультимедийных средств на уроках в начальной школе. Проанализированы возможности и преимущества их применения в обучении младших школьников, а также представлены типы уроков по способу их использования.

Ключевые слова: средства обучения, компьютерные средства, мультимедийные средства обучения, компьютерные технологии, функции мультимедийных средств.

Современный период развития цивилизованного общества характеризует процесс, называемый информатизацией. Главная особенность этого процесса состоит в том, что доминирующим видом деятельности в сфере общественного производства является сбор, накопление, продуцирование, обработка, хранение, передача и использование информации, осуществляемые на основе средств информационных и коммуникативных технологий [1].

Внедрение компьютерных средств обучения создает предпосылки для преобразования всего образовательного процесса. Это дает возможность широко использовать в практике психолого-педагогические разработки преподавателя, также обеспечивает переход от механического усвоения знаний учащимися к умению самостоятельно приобретать и использовать новые знания. Применение компьютерных средств обучения способствует раскрытию, и развитию личностных качеств обучаемых [2].

Мультимедийные средства являются неотъемлемой частью компьютерных технологий, которые, по мнению подавляющего числа исследователей, можно использовать на всех этапах процесса обучения: при объяснении нового материала и формировании новых знаний, закреплении новых знаний и развитии умений, контроле знаний и оценивании учебных достижений младших школьников, а также при выполнении домашних заданий.

Мультимедиа-технологии как современное средство организации учебной деятельности позволяет оптимально использовать время на уроке и эффективно организовывать учебную работу учащихся в соответствии с достигнутым ими уровнем знаний, умений и навыков. В решении указанных задач целесообразно использование индивидуальных демонстраций уроков или некоторых частей, практических работ в электронном виде, тестовых электронных заданий для промежуточной проверки знаний по разным темам и контрольных тестовых электронных заданий по различным темам.

При этом на различных этапах урока ММС выполняют различные функции: преподавателя, рабочего инструмента, объекта обучения, сотрудничающего коллектива, досуговой (игровой) среды.

Наряду с этим, использование мультимедийных средств обеспечивает реализацию принципов научности, наглядности, доступности, активности и самостоятельности обучения младших школьников [2, с.52].

Учитель является главным действующим лицом любых нововведений и преобразований в системе образования. Любые изменения требуют от педагога направленности на гуманистические ценности, характерные инновационной педагогической деятельности. Так, например, мультимедийная презентация – обучающий мультимедийный, это электронная звуковая книжка с красивыми картинками, это отличное пособие для учителей рассказать младшим школьникам об окружающем мире.

Процесс создания презентации в Microsoft PowerPoint состоит из таких действий, как: выбор общего оформления; добавление новых слайдов и их содержимого; выбор разметки слайдов; изменение при необходимости оформления слайдов; изменение цветовой схемы; применение различных шаблонов оформления; создание таких эффектов, как эффекты анимации при демонстрации слайдов.

Внедрение мультимедийных средств в УВП начальной школы сопровождается существенными изменениями в содержании типовых программ и методике преподавания учебных дисциплин. В них должны учитываться возможности и преимущества современных технических средств обучения. В этой связи, в настоящее время компьютерные технологии и мультимедийные средства занимают не

просто дополнительную роль в обучении, а являются неотъемлемой частью учебного процесса и значительно повышают его качество и эффективность [3].

Изменения, которые происходят благодаря внедрению в процесс обучения мультимедийных средств, позволяют преобразовать весь учебный процесс и гарантируют большую эффективность в достижении результатов обучения. Их применение пополняет эффективные формы и методы обучения школьников и способствует решению образовательных задач, которые представлены в таблице 1.

Таблица 1. Задачи применения мультимедийных средств обучения

№	Задачи применения мультимедийных средств обучения
1	Повышение информационной насыщенности урока
2	Выход за границы школьных учебников, а также дополняют и углубляют их содержание
3	Обеспечение возможности работы в интерактивной среде обучения;
4	Наглядное представление учебного материала и его визуализация
5.	Активизация познавательного интереса учащихся к учебной деятельности

Кроме этого, применение мультимедийных средств в обучении младших школьников предоставляют учителя ряд возможностей (таблица 2).

Таблица 2. Возможности мультимедийных средств в обучение младших школьников

№	Возможности мультимедийных средств
1	Рациональная организация познавательной деятельности учащихся в ходе учебного процесса
2	Вовлечение всех видов чувственного восприятия обучающегося в мультимедийный контекст, обогащение интеллекта новым концептуальным инструментарием
3	Построение открытой системы образования, обеспечивающей каждому индивиду собственную траекторию обучения
4	Вовлечение в процесс активного обучения категории школьников, отличающихся способностями и стилем учения
5.	Интенсификация всех уровней учебно-воспитательного процесса

Анализ психолого-педагогической литературе по теме исследования позволил нам выделить виды уроков по способу использования компьютерных технологий, среди которых:

- уроки, на которых компьютер используется в демонстрационном режиме один компьютер на учительском столе + проектор;
- уроки, на которых компьютер используется в индивидуальном режиме –урок в компьютерном классе без выхода в Интернет;
- уроки, на которых компьютер используется в индивидуальном дистанционном режиме – урок в компьютерном классе с выходом в Интернет [3, с.28].

Для того чтобы создать интересный урок с использованием мультимедийных средств, учитель проводит огромную работу (таблица 3).

Таблица 3. Деятельность учителя по подготовке урока с применением мультимедийных средств обучения

№	Деятельность учителя в процессе подготовки
1	Продумывает формы и способы подачи информации на большой экран
2	Расставляет приоритеты работы на уроке
3	Решает, как будет управлять учебным процессом
4	Обеспечивает педагогическое общение на уроке, обратную связь с учащимися
5.	Определяет формы, методы и средства работы, которые дадут наиболее эффективный результат

Именно поэтому учителя ищут разнообразные формы работы, включают в презентацию аудио и видео эффекты, анимации, проводят параллель с другими предметами. Вся эта работа проводится

целенаправленно для того, чтобы увлечь учеников с первой минуты и дать им наибольший объем знаний, не потеряв их интерес к активной работе на уроке [4].

Внедрение мультимедийных средств не только обогатило учебно- воспитательный процесс, оно сыграло и неопределимую роль в том, что ученики стали смотреть на компьютер не как на дорогую игрушку, они увидели в нем друга, который помогает им учиться, познавать неизведанное, мыслить, творить и открывать для себя этот удивительный мир!

Включение и использование компьютерных и мультимедийных средств во внеурочное время, позволяет развивать у учащихся алгоритмическое и логическое мышление, воображение, желание самоутвердиться, получить конечный результат. Они становятся новыми средствами игровой деятельности, умственного, речевого, физического развития детей, обогащают новым содержанием общение детей друг с другом и с учителем, а также вносят разнообразие в содержание дидактических пособий [5-6].

Таким образом, применение в процессе обучения компьютерных технологий в целом и, мультимедийных средств в особенности, позволяет добиться более высокого уровня сформированности знаний, умений и навыков, помогает расширить кругозор учащихся, сформировать интерес к предмету, повысить успеваемость и качество учебного процесса, делая обучение более ярким, насыщенным, запоминающимся и интересным.

Таким образом, использование компьютерных технологий и мультимедийных средств как их составляющих, позволяет обогатить все формы организации обучения:

- повысить познавательную привлекательность учебной информации;
- осуществить индивидуализацию обучения;
- проводить контроль и подведение итогов объективно и своевременно.

Литература:

1. Машбиц Е.И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения. - М.: Педагогика, 1988. - 192 с.
2. Ковалева А.Г. Использование информационно-компьютерных технологий при обучении в начальной школе. – М.: 2016. – 186 с.
3. Глушко А.И. Компьютерный класс в школе/Информатика и образование. – 2017.-№ 7.-С. 7-11.
4. Слостенко В.А., Подымова Л.С. Готовность педагога к инновационной деятельности // Сибирский педагогический журнал. - 2015. - № 1. - С. 42-49.
5. Кукушин В.С. Современные педагогические технологии. Начальная школа: Пособие для учителя. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2003. – 358 с.
6. Иванова Э.А. Использование информационных компьютерных технологий на уроке. - 2019. - № 5. - С. – 45.

Половинкина Ю.С.

ТОО «Комплекс Школа-ясли-сад Бахыт» г. Сарани

Аубакирова К.Ф.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

ОСОБЕННОСТИ РАЗНОУРОВНЕВОГО ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические аспекты организации разноуровневого обучения в начальной школе. Проанализированы определения понятия «разноуровневое обучение» в педагогической литературе. Представлена технология стратов для организации разноуровневого обучения младших школьников.

Ключевые слова: разноуровневое обучение, начальная школа, страты, группы, младшие школьники.

Общество на современном этапе своего развития предъявляет все новые, более высокие требования к качеству образования, что предполагает переосмысление образовательного процесса. Во многих странах мира стоит проблема повышения надежности и эффективности контроля качества образования.

Разноуровневое обучение младших школьников означает действенное внимание к каждому ученику, его творческой индивидуальности в условиях классно-урочной системы обучения по обязательным учебным программам, предполагает сочетание фронтальных, групповых и индивидуальных заданий для повышения качества обучения и развития каждого ученика.

Успешно развивается познавательная активность, интеллектуальная деятельность каждого ученика с учетом его возможностей и способностей. Но успех обучения возможен тогда, когда изучены потребности, интересы, уровень подготовки, познавательные особенности ученика и созданы оптимальные условия для овладения знаний, умений и навыков, развития способностей.

Специальные исследования ученых по этой проблеме выявили факты затруднений учителей в уровне обучения младших школьников. Причины затруднения учителей связаны прежде всего с реальной педагогической действительностью, в которой от детей требуются только знания, а их развитие не вызывает должного интереса ни у учителя, ни у родителей, ни у общественности.

И это несмотря на то, что новая парадигма образования выдвигает новые цели, основная из которых – развитие ребенка.

Ведущее место в формировании теоретических основ разноуровневого обучения занимают психолого-педагогические исследования. Среди них, прежде всего, работы Б.Г. Ананьева, А.Н. Леонтьева, Б.Ф. Ломова, Г.И. Щукиной и других. В них исследуются проблемы мотивации деятельности, дифференциации обучаемых по характеру мотивации (А.А. Бодалев, А.Н. Леонтьев), по качественным характеристикам внешних и внутренних позиций (Л.И. Божович, Т.Н. Мальковская, К.Д. Радина, Л.С. Славинова), индивидуально-личностным характеристикам деятельности (К.М. Гуревич, С.Л. Рубинштейн), возможностям восприятия обучаемыми учебного материала (Д.Н. Богоявленский, И.В. Дубровина, З.А. Калмыкова, В.А. Крутецкий, Н.А. Менчинская) и другие.

Вариантом дифференцированного обучения приходится на разноуровневое обучение, которое помогает преподавателю не принимать различие детей как препятствие в образовательном процессе. При этом необходимы определенные условия для самореализации каждого школьника, работать со всеми учениками в классе, не допуская отставания слабых обучающихся и торможения в развитии сильных обучающихся [1].

Педагогическая технология организации учебного процесса включает в себя разноуровневое обучение, в рамках чего предполагается определенный уровень усвоения учебного материала, то есть глубина и сложность одного и того же учебного материала отличительна в группах различного уровня, что предполагает каждому школьнику понимать темы по конкретным предметам образовательной программы на разном уровне, но не ниже базового, связанных со способностями и индивидуальными особенностями личности каждого ребенка [2].

Психолого-педагогическая диагностика, отслеживание результатов конкретного школьника с использованием на занятиях разноуровневых заданий, отличительной коррекции, контроля знаний и умений заключается в сущности разноуровневого обучения.

Рассмотрим технологию стратов для организации разноуровневого обучения младших школьников.

Для этого всех учеников делят на три группы (страты), в которых младшие школьники дифференцированно изучают предмет на трех уровнях. В каждой страте учится по 15-18 детей.

В страты учащиеся объединяются по способу усвоения и переработки информации.

При этом учитываются конкретные определенные черты обучающихся, их стремление и уровень подготовки и мотивации учебно-познавательной деятельности.

Разная глубина и скорость усвоения тем различает обучение предмета преподавателем во всех стратах по единой программе.

Опишем выделенные нами три страты для организации разноуровневого обучения.

Обучающиеся с повышенным уровнем учебных возможностей и высокими показателями успеваемости относятся к первой страте высокого уровня.

Однако можно включить и детей со средними учебными возможностями, но достаточно сильным желанием и стремлением к учебе, а также повышенным уровнем развития познавательного интереса к предмету.

Ученики со средними показателями обучаемости, интеллектуальной работоспособности, учебной мотивации, интереса, средними показателями успеваемости по предмету отнесены ко второй страте среднего уровня.

К третьей страте низкого уровня относятся ученики с низкими познавательными способностями, низким уровнем сформированности познавательного интереса и низким уровнем мотивации учения, низкими показателями успеваемости по предмету.

Направление педагогической стратегии на личностные качества детей связано с особенностями учебно-воспитательного процесса в рамках стративного обучения [3].

Организация учения в определенном темпе, которая не останавливает естественный быстрый процесс развертывания психических функций характерна для первой страты повышенного уровня.

Направление на самостоятельность детей есть важный фактор для педагога.

Конкретная стратегия обучения и развития характерна для более одаренных учеников.

При среднем уровне во второй страте более актуальной будет деятельность преподавателя по формированию произвольной внутренней мотивации детей, стабилизации школьных интересов и личностной направленности на интеллектуальный труд.

При этом пониженный уровень связан с большей направленностью в работе с учениками.

Необходим конкретный подход и осуществление дифференциации при учебе внутри самой страты и чтобы число обучающихся не было больше 15 человек. Так, отмечена неоднородность конкретных черт обучающихся.

В данной страте дополнительно необходимы:

- определенные качества личности и анализ процесса обучения для понимания и поиска причин отставания;

- для конкретных обучающихся рассмотрение специальных программ развития;

- создание условий для стремления изучать предмет и хорошей мотивации на его изучение являются основными моментами при проведении пропедевтических занятий.

Глубокий конкретный подход и определенный темп освоенности учебного материала – все это способствует успешному продвижению обучающихся третьей страты.

В организации педагогического процесса при стративной дифференциации обучения важно соблюдение определенных условий (таблица 1).

Таблица 1. Характеристика условий стративной дифференциации обучения

№	Условия
1	ведение дневников психолого-педагогических наблюдений;
2	корректировка и частый контроль эффективности действий;
3	с целью воспитательных работ организация взаимосвязи обучающихся и родителей.

Для успешного и эффективного осуществления уровневой дифференциации необходимо соблюдение ряда важнейших условий:

1. Как и успех учебного процесса в целом, так и успех дифференцированного подхода в обучении, в частности, существенно зависит от познавательной активности школьников, от того, насколько они будут заинтересованы в своей деятельности. Ясное знание конкретных целей при условии их посильности, возможность выполнять требования учителя активизирует познавательные способности школьников, причём на разных уровнях.

2. Уровневая дифференциация осуществляется не за счёт того, что одним ученикам дают меньше учебного материала, а другим больше, а в силу того, что, предлагая ученикам его одинаковый объём, устанавливаются различные уровни требований к усвоению.

3. В обучении должна быть обеспечена последовательность продвижения ученика по уровням, которых можно выделить три: так называемый базисный стандарт – обязательная часть; средний и высокий – дополнительная часть. Это означает, что в ходе обучения не следует предъявлять более высоких требований к тем учащимся, которые не достигли уровня обязательной подготовки.

Содержание контроля и оценка должны отражать принятый уровневый подход. Контроль должен предусматривать проверку достижения всеми учащимися обязательных результатов обучения, а также дополняться проверкой усвоения материала на более высоких уровнях.

4. Добровольность в выборе уровня усвоения и отчётности. В соответствии с этим каждый ученик имеет право добровольно и сознательно решать для себя, на каком уровне ему усваивать материал. Именно такой подход позволяет формировать у школьников познавательную потребность, навыки самооценки, планирование и регулирование своей деятельности.

Педагог рассматривает конкретные требования соответственно стративной дифференциации, что отражено в таблице 2.

Таблица 2. Характеристика требований стратовой дифференциации

№	Требования
1	благоприятный климат для обучающихся;
2	беседы с обучающимися для изучения конкретных возможностей детей, учета их определенных особенностей.

Мотивация есть сильная основа для обратной связи. Происходит дифференциация в каждой группе школьников при стратовой технологии обучения. С учетом уровней сложности происходит дифференциация содержания учебного материала.

Состав страты дает возможность приспособить содержание учебных программ к определенным возможностям школьников. При этом идет направление на «зону ближайшего развития» каждого ребенка. Данные факторы в свою очередь, принимают положительные моменты для развития личности обучающихся и создание хорошей мотивации учения, адекватности самооценки.

Вышеизложенное позволяет сделать вывод о том, что технология стратовой дифференциации обучения обеспечивает развитие у школьников мотивации к обучению, познавательной и творческой активности, предоставляет учителю возможности работать с группами учащихся близкого уровня подготовки и мотивации к обучению.

Литература:

1. Зверева Н.А. Разноуровневое и дифференцированное обучение как фактор повышения эффективности образовательного процесса в СПО // Педагогическое мастерство: Материалы VIII Междунар. науч. конф. (г. Москва, 2016 г.). - Москва: Буки-Веди, 2016. - С. 35-37.
2. Лошнова О.Б. Уровневая дифференциация обучения. - М., 1994.
3. Яковлева Е.В. Организация дифференцированного подхода в процессе усвоения знаний младшими школьниками // Начальная школа. – 2008. - № 5. – С. 69-74.

Садуакас К.Ж.

Интернат при опорной школе имени Ы.Алтынсарина Шетского района

ОРГАНИЗАЦИЯ ОСОЗНАННОГО ЧТЕНИЯ ВО ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В статье раскрываются особенности осознанного чтения обучающихся в процессе формирования функциональной грамотности и развития коммуникативных навыков с помощью использования литературного текста.

Ключевые слова: чтение, осознанное чтение, грамотность, работа с текстом, процесс чтения, таксономия Блума, речевая деятельность.

«Чтение – это окошко, через которое дети видят и познают мир и самих себя».

В настоящее время считается, что грамотность - это тот фундамент, на котором строится все развитие личности.

Уровень грамотности человека зависит от того, насколько хорошо он владеет навыками чтения и письма как на родном так и на русском языках.

Главные функциональные качества личности на сегодняшний день - способность творчески мыслить, которые формируются в стенах школы.

Основное направление формирования функциональной грамотности такой вид чтения, как «вдумчивое чтение», основной целью которого является:

- организация внеклассного чтения

Задачи:

- совершенствование навыка чтения учащихся;
- развитие осознанного интереса к чтению художественной литературы;
- подготовить детей к самостоятельной работе с текстом;
- развитие творческих и коммуникативных способностей учащихся;
- совершенствовать навыки работы с текстом.

Задача каждого учителя-словесника-научить вдумчиво читать тексты, извлекать из них нужную информацию, интерпретировать тексты таким образом, чтобы можно было извлечь информацию, которая будет необходима в результате практической деятельности.

Общепризнано, что работа с текстом влияет на целостное восприятие языкового материала. Современная школа в состоянии сформировать необходимый уровень читательской компетентности учащихся, преодолевая трудности чтения: неумение извлекать информацию, находящуюся за пределами текста, интерпретировать текст. Наряду с навыками работы с хрестоматией, со словарем, учащиеся овладевают навыком словесной оценки качества работы. От детей требуются действия не по шаблону и алгоритму, а самостоятельно выстраивать стратегические чтения, понимать какова цель.

Интерес к чтению возникает в том случае, когда читатель свободно владеет осознанным чтением и у него развиты учебно-познавательные мотивы чтения.

Условием овладения читательской деятельностью является также знания способов чтения, способов смысловой обработки текста, владения определенными умениями и навыками, которые не должны развиваться спонтанно. [1]

В целях реализации вышеуказанных задач и цели решено было создать продукт (Рисунок 1).

Рисунок 1. Ход работы над составлением продукта

Процесс чтения очень сложен, поскольку в нем участвуют мышление, речь, восприятие, память, воображение, слуховые и звуковые единицы

В 7-м классе работа по овладению функциональной грамотностью продолжается: особое внимание уделяется текстам-повествованиям.

Применительно к проведению оценки эффективности работы был составлен недельный график работы (Таблица 1).

Таблица 1. Недельный график, направленный на работу с текстами и развития грамотности чтения

Понедельник	Раздача текста. Подведение итогов, определение лучших работ
Вторник	Чтение текста, нахождение ключевых (опорных) слов; словарная работа -понимание значения предложений в тексте и их связи с другими предложениями; -понимание смысла отдельных частей текста;
Среда	Пересказ содержания текста. -правильное формирование навыков понимания прочитанного; -уделение особого внимания значимости умений, связанных как с пониманием прочитанного, так и с развитием способности применять полученную в процессе чтения информацию.

Четверг	Выполнение заданий и видов работ по тексту, пересказ -отвечают на вопросы, выполняют тестовые задания, задания на соответствие (сопоставление слов с их лексическим значением, выбирая нужное толкование). - выявление понимания основной мысли текста и умения понять собственное отношение к нему; -определение основной мысли на основе микротема, выражая свое отношение;
Пятница	Выполнение творческих работ (создание постера, творческого проекта) -создавать продукт на основе прочитанного с целью формирования функциональной грамотности; -научиться высказывать свою точку зрения, мнение по прочитанному

Таксономия Блума нужна, чтобы:

1. правильно ставить цели в обучении;
2. правильно формулировать проблемы и задания для учащихся;
3. правильно подбирать адекватные оценочные инструменты;
4. правильно проводить рефлексию по результатам обучения(Рисунок 2).

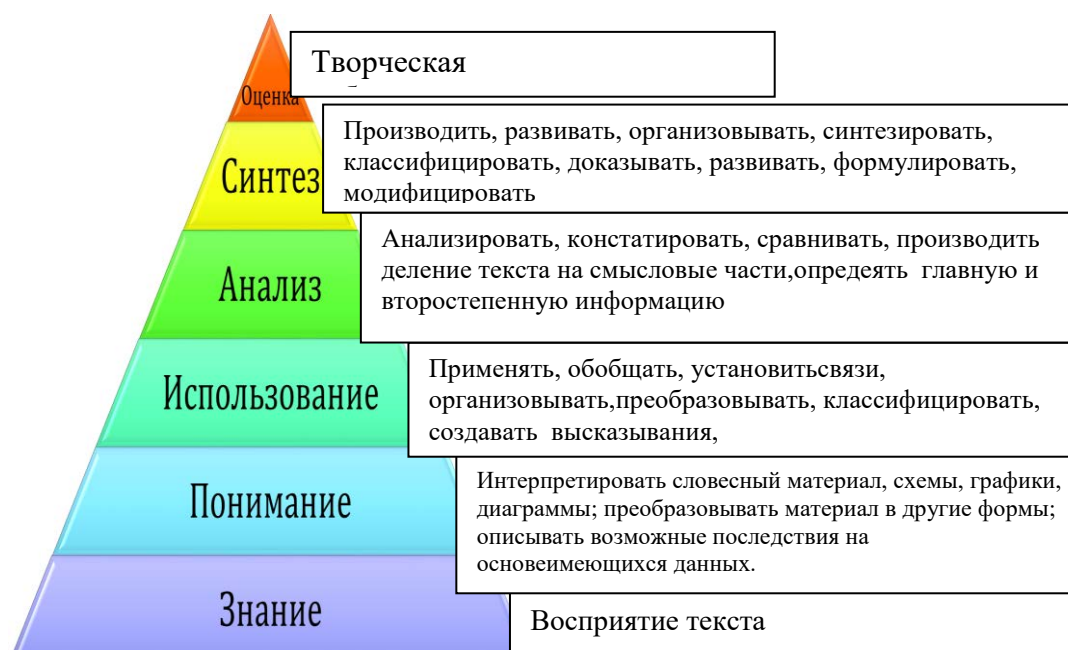

Рисунок 2. Таксономия Блума

В чём же мы видим пути повышения развития речевой деятельности учащихся:

– во-первых, это целенаправленная систематическая подготовка урока, чёткая цель, продуманность отбора материала, обязательное введение пословиц, ежеурочное введение новых слов, создание условий для свободных высказываний, внимательное отношение к речи учащихся, оценка, как стимул для овладения речевыми умениями;

– во-вторых, обучение живому языку. Слово должно представляться не только с позиций формально-грамматических, но в первую очередь нравственно-эстетических.

Цель+содержание =результат

Литература:

1. М.И.Оморокова. Преодоление трудностей. /М.И.Оморокова,И.А.Рапоорт; Москва: Изд Просвещение, 1990. 4с.
2. В.И.Капинос. Развитие речи: теория и практика обучения.
3. ru.bilimainasy.kz. Формирование читательской компетентности на уроках русского языка и литературы как основа успешного обучения
4. multiurok.ru/files...chitatelskoi-kompetentnosti-na
5. Системно-деятельностный подход в обучении <https://sites.google.com/site/sisdpodhod>

Спанова А.М., Магазова К.Б., Ермек А.Е.
Ғылыми жетекші: Шаяхметова М.Н.
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ МАҢЫЗЫ

Аннотация. Мақалада оқушыларға экономикалық тәрбие берудің маңызы баяндалады. Халқымыздың ағартушы-ғалымдарының еңбектеріндегі экономикалық тәрбие мәселесінің негізі - өсіп келе жатқан өскелең ұрпақты нарықтық экономика заңдылықтарына үйрету болып табылады. Қарапайым экономикалық білім беру мен тәрбие жиынтығы оқушыларға тек ақпараттық мән жағына ғана құнды емес, сонымен қоғамдағы адам ролі мен оның құқығын түсіне білуге негіз болады. Экономикалық тәрбие жас ұрпақтың адами қасиеттерін қалыптастыруға көп мүмкіндіктер жасайды.

Кілт сөздер: тәрбие, экономикалық тәрбие.

Оқушыларға экономикалық тәрбие, білім беру қоғам дамуының қазіргі сатысында білім алушыларға жалпы білім берудің маңызды бір буынына айналып отыр. Оның басты міндеті – оқушылардың экономикалық ой жүйесін дұрыс қалыптастыру, оларды адамгершілікке, құрал-жабдықтарға ұқыпты қарауға үйрету қазіргі экономикалық құбылыстарды түсіне білетін және экономикалық терең білімді азамат тәрбиелеу.

Өскелең ұрпаққа экономикалық тәрбие мен білім беру мәселелерін, білім алушылардың экономикалық білімін, іскерлік дағдысын, ойлау түрін, қызығушылықтарын, өз игілігі үшін еңбек ету қажеттілігін қалыптастыру – философтар, экономистер, социологтар, психологтар мен педагогтардың назарын көптеп аударып келеді.

Заман талабы Қазақстандағы экономикалық факторлардың өркендеуіне байланысты экономикалық білім мен тәрбие беру үрдісі кең көлемде зерттеле бастады. Экономикалық тәрбие беру мәселесін зерттеуші ғалымдар пікірінше: «оқушы жастарға экономикалық тәрбие беруде бір ескеретін жай: экономикалық жаңаша ойлау өздігінен пайда болмайды, ол қажырлы еңбекпен келеді. Соның дәлелі, заманында Әбу Насыр әл-Фараби адамның практикалық іс әрекетіне үлкен мән бере отырып, таза еңбектің ролі мен мазмұнына, тек еңбек қана адамды жануарлар дүниесінен бөліп, оқшау шығаратынын ғылыми тұрғыда дәлелдеген.

Халқымыздың ағартушы-ғалымдары А.Құнанбаев, Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, М.Жұмабаевтардың еңбектерінде экономикалық мәдениет мәселелері көрініс тапқан. Оқушылардың экономикалық тәрбие мәселесіне арналған бірқатар жұмыстарда еңбекке оң көзқарас пен қоғамдық меншікке ұқыптылық арасындағы байланысты қалыптастыру қарастырылды.

Абай өзінің халқына, келер ұрпағына өшпес әдеби мұра қалдырды. Абай жастарға үлгі етіп ұсынған адал еңбек, ар-ождан қай дәуірде болмасын көнермейтін, адамды қиыншылық атаулыдан аман-есен алып шығатын тіршіліктің тұтқасы, өмірдің нұсқасы, жастарды алға жетелер жарық жұлдыз – нысаны екені даусыз. Абай жастардың өз алдына шаңырақ көтерген кездерінде шаруашылық-экономикалық есебіне ыждағатты болуы керектігін естеріне салады. Екі жастың да отбасы қаржысын үнемді пайдалануын, адал еңбегінің құнын өмірлік қажетіне жаратуға үндеді. Мақтан үшін артық дүние-мүлікке қызықпай, не болмаса қолпаш сөзге қарық болып, қолындағысын орынсыз шашпай үнемшіл болуға үйретті. Үй болған соң, еткен еңбегіне сай жиналған қаражат-қоры болуын мұқият тапсырды. Жастар өз бақытының қожасы, мұны берік дәстүрге айналдыру өз қолында екеніне сенді, жұбайлық өмірді алдын ала даярлықпен бастауына үлкен мән берді. Жақсыдан үйренуге, жаманнан жиренуге үндеді.

Заң ғылымдарының кандидаты Сәкен Өзбекұлының «Нарықтық қатынастар туралы ойлар» мақаласында Абайдың нарықтық көзқарастары біршама дұрыс және жан-жақты сараланған. Атап айтқанда, ғалым өз мақаласында: «...Абай сол кездің өзінде қазіргі заманғы нарықтық қатынастар, бизнесті ұйымдастыру, еркін кәсіпкерлік, капиталды ерте сатыда қалыптастыру, меншік құқығын иелену, пайдалану сияқты сұрақтарға жауап іздеді». Біз Абайдың өз дәуірінде айтқан пікірлері қазіргі заманның талаптарына сәйкес келетінін анық көреміз.

Ал, Абай Құнанбаевтың еңбектерін талдай отырып, Қазақстандағы экономикалық ойдың дамуын зерттеген экономика ғылымдарының докторы, профессор Дүйсенхан Қабдиевтің еңбектерін көріп отырмыз. «Абай Құнанбаев өзінің творчестволық еңбектерінде көптеген экономикалық мәселелерді көтеріп, оны ағартушылық және демократиялық көзқараспен шешіп отырған. Көшпелі халқымыздың шаруашылығын жақсы білетін ол Қазақстанның экономикалық даму болашағы құнды

пікірлер айтқан. Бұл пікірлері тарихи жағынан оқшаулау болғанымен, қазақ халқының әлеуметтік экономикалық пікірлерінің оянуына үлкен үлес қосқан».

Шоқан Уәлихановтың еңбектері көп салалы. Дарынды ғалым ретінде ол тарихқа, этнографияға, географияға, заңға, философияға ғана емес, сонымен бірге экономикалық ғылымға да үлкен үлес қосты. Оның барлық еңбектері-шаруашылық-экономикалық мәселелерге, қоғам проблемаларына арналған зерттеулер. Оларға «Қазақтардың қоныстануы туралы», «Мал шаруашылығы – халықтың байлығы», «Өнеркәсіп және сауда» және басқа да еңбектер жатады. Қазақ халқының экономикалық дамуы Шоқанның басты арманы болды, бірақ оның арманын жүзеге асыру біздің заманымызда ғана мүмкін болды.

Ш.Уәлихановтың экономикалық ой-пікірінің өзектілігі, өз өмірінде көргендері жағдаяттар негізінде қалыптасып отырды. Ол халық шаруашылығының жекелеген салаларын экономикалық талдауға ерекше көңіл бөлді, көшпелі халықтардың шаруашылығын жүргізудің нысандары мен әдістері бойынша практикалық кеңестер беруге ұмтылды.

Ғалымның экономикалық пайымдаулары мал жаю, қазақ халқының көшпелі өмірі және оның рөлі, егіншілік, сауда, салық саясаты, халықтың орналасу жағдайы және т.б. мәселелерге бағытталды.

Қазақ халқының ұлы ағартушысы Ы. Алтынсарин мектепте берілген экономикалық тәрбие мен дағдыларды халыққа пайда әкелетін қару ретінде бағалады. Ағартушының танымдық көзқарасы бойынша, экономикалық жетістік, ел мен адамның байлығы әр адамның белсенді жұмыс арқылы бақытты өмір сүруге деген ұмтылысына байланысты. Мәселен, оның «Бай баласы мен жарлы баласы», «Бір уыс мақта», «Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш», «Дүние қалай етсең табылады», «Сараңдық пен жинақылық» және т.б. әлеуметтік-экономикалық шығармалары жастарды сабырлылыққа, әдептілікке, ұқыптылыққа, еңбексүйгіштікке үйрете отырып тәрбиелеуге шақырылғанын көреміз.

Қазақстандағы экономикалық ой дамуының революциялық-демократиялық кезеңін қазақ халқының ағартушы ақыны С.Торайғыров әлеуметтік тұрғыдан атап өтті. Ағартушы өзінің жұмысының бастапқы кезеңінде халықты қанаушы тап бұқараның надандықтың торында шырмауықты қолданғанын пайдаланды деп сенді: ақын зұлымдық пен қараңғылықты тудыратын себептердің тамырын нақты болжай алмайды, оған ықпал ететін жағымсыз құбылыстармен күреседі және бай немесе кедей болу өзіне байланысты деп санайды.

Кейінірек С.Торайғыров халықтың қайғы-қасіреті мен бақытсыздығының себебін ашуға ұмтылды. Ағартушы мұның себебі-оның алдындағы адамдар «жер бетінде бірлік пен әділеттіліктің қанат жаймауынан» деп болжаған ғылым-білімнің дамуы мен жердің тозуы деп санайды. Адамды адамның қанауына негізделген өндіріс құралдарына жеке меншік құқығын ескермеген.

Сұлтанмахмұт Торайғыров «Кедей», «Адасқан өмір» поэмалары мен «Кім жазықты?» романы тәрізді туындыларында туған өлкесінің хал-ахуалын талдай отырып, капиталистік қанаушылық пен феодалдық-патриархалдық құрылымды жан-жақты әрі терең айқындап ашып береді, ауыл шаруашылығындағы басты өнім өндірушінің – шаруаның кедейленуі мен әлеуметтік теңсіздігін көрсетеді.

Белгілі жазушы-ғалым Жүсіпбек Аймауытов қазақ жастарын жерді игеруге, сауда-саттықпен, бизнеспен айналысуға, өз шаруашылығын жақсартуға, өз денсаулығына ұқыпты қарауға, газет, журналдар мен кітаптарды тұрақты оқуға үйретуге, түрлі өнерді игеруге ұмтылуға және өзін мәдени тұлға ретінде танытуға шақырады. «Егер бәрі губернатор немесе комиссар болғысы келсе, онда бұл мәселемен кім айналысады?»- дейді ол. 1926 жылы жазылған «Жан жүйесі және өнерді таңдау» атты еңбегінде Жүсіпбек Аймауытов жастарға өз мамандығын таңдауда байсалды шешім қабылдауға кеңес береді.

Сол сияқты, XX ғасырдың басында А.Байтұрсынов «Қазақ жерін зерттеу» еңбектері баспадан шықты. Бұл шығармада қазақ өткір саяси-әлеуметтік, экономикалық сұрақтар көтерілген.

М.Дулатовтың «Есеп құралы» атты есеп жинағында балалардың экономикалық ойлауын дамытатын экономикалық мазмұнды ауызша халық есептері жинақталған.

Қазақ халқының берері мол берекелі мұраларының бірі - мақал-мәтелдерді де жастарға экономикалық тәлім-тәрбие беруде тиімді қолдануға болады: Мәслен:

Еңбек етсең - емерсің, еңбегі аздың өнбегі аз.

Қарызға алған - айлакер, қарызға берген - пайдакер.

Бес тиындық қоян, он тиындық зиян.

Нарқын танымаған сөз құлазиды.

Ағаш кессең, ұзын кес - қысқартуың оңай,

Темір кессең, қысқа кес - ұзартуың оңай.

Ұқыптының тоны тозбас,

Ұқыпсыздың ісі оңбас.

Жалғыз тауыққа да жем керек.

Жастарды халқымыздың мақал-мәтелдері арқылы қазіргі таңға тән «нарық», «артық», «қымбат», «қазына», «пайдакер», «айлакер», «шығын», «жоспар», «ұқыпты», «зиян» және тағы сол сияқты ұғымдарды жете түсініп, олардың дүние танымын байытып, ойының ұшқырлануымен қатар экономикалық білімдерін жетілдіре түседі.

Қазақ халық ауыз әдебиетінің асыл үлгілерінің мазмұнына тереңірек үңіле түссек, халқымыздың қадым замандардан-ақ жас баланың жалпы ақыл-ой тәрбиесіне ғана емес сонымен бірге қарапайым өмірге қажетті экономикалық және математикалық білім түсініктерді қалыптастыруға да ерекше көңіл бөлгендігі бізге аян. Ата-бабаларымыз есепке байырғыдан жүйрік болған, күнделікті тұрмысқа қажетті есептеулерді жүйелі де орынды қолдана білген. Жастарға тұрмыстық және экономикалық білім берудің қызықты бір саласы -қазақ халқының ауызша есептерін шығару. Қазақ халқының ауызша есептері өзінің білімдік және тәрбиелік сипаты, қарапайымдылығы және логикалық шымырлығы жағынан математиканың тәжірбиелік мәнін түсінікті, әрі бейнелі тілмен ашып көрсететін озық бір үлгісі. Мысалы, «қорада 100 қой мен ешкі. Олардың аяқ пен құлақтары қанша?».

Экономикалық тәрбие әдептілік тәрбиемен тығыз байланысты. Қазақ халқында «Ерулік», «Асар», «Жылу-жәрдем» сияқты жанашырлық және рақымдылық дәстүрлері бар. «Ерулік» - көшу кезінде көрсетілетін жәрдем мен қамқор. «Асар» - «бүкіл жұртпен» үй және малға арналған қора соғу, қой қырқу және басқа ауыл шаруашылық жұмыстар. «Жылу жәрдем»- аурудан, жұттан және т.б. апаттардан зардап шеккендерге киім, мал, тамақ жиналып, үй соғылады. «Тасаттық» - жылдың құрғақ кезінде ақсақалдар түйені құрбандық етіп, Жаратушыдан жауын сұрайтын. Жас ұрпақ тәрбиелеудегі халықтық салт пен дәстүрлер, белгілердің біразы осындай.

Экономикалық мазмұны бар халық ертегілеріне «Қожанасырдың қарыз беріп, қарыз алуы» ертегісін жатқызуға болады.

Біз, зерттелген еңбектерге талдау жасай келе, экономикалық білім мен тәрбие беруге қатысты ғылыми еңбектер бірнеше бағытта қарастырылғанын көреміз. Десекте, қазіргі уақытта біздің экономикалық жағдайымыздың жақсаруын қамтамасыз ету үшін экономикалық білім беруді дамыту қажет. Бәсекелестік тек экономикалық сауаттылықты, еңбекті, білімді қажет етеді. Онсыз өмір сүру қиын, сондықтан оқушыларымызды бірінші сыныптан бастап еңбекке, еңбек арқылы экономикаға үйретіп, содан тәлім-тәрбие беріп, кешегі кеңестік принциптен өзіміз арылып, оқушыларымызды осы өмірге сай баулып өсіруіміз керек.

Әдебиеттер:

1.К.Ж.Аганина,С.Т.Ыбышова. Оқушылардың экономикалық мәдениетін қалыптастыру: Оқу – әдістемелік құрал.- Алматы: ҚазМемҚызПУ, 2011. - 67 бет.

2.А.Ш.Досбенбетова, М.Б.Өтелова Модульдік технология бойынша бастауыш сынып оқушыларына экономикалық тәрбие беру: Оқу-әдістемелік құрал. -Шымкент: ОҚМПИ, 2015. - 60 бет.

Сыздыкова А.М.

КГУ «Школа-лицей №66» г. Караганда

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В статье рассматривается как организовать работу на уроках английского языка, чтобы в процессе обучения была сформирована функциональная грамотность у учащихся, достижение функциональной грамотности в процессе обучения различными способами. Выделяются направления формирования функциональной грамотности. в контексте рассматриваются тематические области для каждого направления функциональной грамотности. Применения задания на формирование функциональной грамотности. Так же рассматривается технология развития критического мышления через чтение и письмо.

Ключевые слова: английский язык, функциональная грамотность, контекст, чтение, письмо, грамотность, креативное мышление.

Функционально грамотный человек-это человек, который способен использовать постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимального широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений.

В XXI веке иностранный язык стал очень востребованным не только в стенах школы, а также его используют в повседневной жизни, в сферах политики, экономики и в спорте. Современные родители заинтересованы чтобы их чадо знала иностранный язык уже с 2 лет.

С каждым годом все больше и больше открываются различные развивающие центры, где деток обучают не только математике и письму, а также чтобы дети изучали английский язык. Конечно же все это изучается в игровой форме. Далее малыш подрастает и идет в школу.

Учителя в школе более углубленно учат детей правильно писать, читать и разговаривать на английском языке.

Мы понимаем, что основной целью обучения иностранному языку формирование навыков свободного общения и практического применения, поэтому смело можно утверждать что на уроках английского языка учитель работает по всем направлениям функциональной грамотности.

Итак, как организовать работу на уроках английского языка, чтобы в процессе обучения была сформирована функциональная грамотность у учащихся.

Учитель может достичь функциональной грамотности в процессе обучения различными способами:

- задача, поставленная вне предметной области решаемая с помощью предметных знаний;
- в каждом из заданий описывается жизненная ситуация;
- в контекст заданий близок к проблемным ситуациям, возникшим в повседневной жизни;
- ситуация требует осознанного выбора модели поведения;
- вопросы изложены простым и ясным языком;
- используются иллюстрации, таблицы, схемы, диаграммы.

Выделяют следующие направления формирование функциональной грамотности:

- Математическая грамотность;
- Финансовая грамотность;
- Естественно-научная грамотность;
- Глобальные компетенции;
- Креативное мышление;
- Критическое мышление;
- Читательская грамотность.

Анализируя задания из учебника, непосредственно с которым мы работаем, я нашла примеры, как можно сформировать все направления функциональной грамотности на уроках английского языка.

Формирование математической грамотности начинается когда обучающиеся работают с числительными на разных этапах обучения.

Вашему вниманию пример из учебника английского языка 4 класса, где ученикам предлагают произвести простые вычисления на иностранном языке (Рисунок 1).

Рисунок 1. Простые вычисления из учебника английского языка 4 класса.

Можно выделить следующие тематические области, в контексте которых реализуется естественно-научная грамотность:

- здоровье;
- природные ресурсы;
- окружающая среда;
- опасности и риски;
- связь науки и технологий (Рисунок 2).

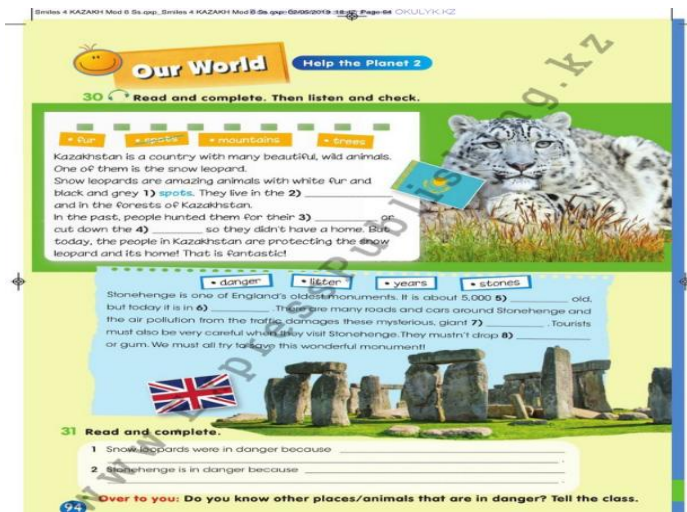

Рисунок 2. Задания по естественно-научной грамотности

Глобальные компетенции-это многогранная цель обучения на протяжении всей жизни. Глобально компетентная личность способна изучать местные, глобальные проблемы и вопросы межкультурного взаимодействия, понимать и оценивать различные точки зрения и мировоззрения, успешно и уважительно взаимодействовать с другими.

Одна из глобальных проблем обсуждают дети 4 класса про планеты, можно ли там жить, как туда попасть.

Читательская грамотность- одно из направлений функциональной грамотности, и на мой взгляд базовое направление. Если мы даем задания любому ученику, первое что он делает , конечно же читает задание, которое ему нужно выполнить. В своей практике, сталкиваюсь с многочисленными затруднениями. Например, когда учащиеся не могут найти ключевые слова в тексте, интерпретировать текст.

Поэтому, мы учителя английского языка должны заинтересовать учащихся на уроках при работе с текстом можно использовать современную педагогическую технологию которая сделает урок интересным-это технология развития критического мышления через чтение и письмо.

Существует спектр заданий:

- подобрать антонимы или синонимы к словам;
- перефразировать предложения, используя определенную грамматическую структуру;
- прочитать заглавие и сказать, о чем (о ком) будет идти речь в данном тексте;
- прочитать текст отметить основные темы повествования;
- пересказать текст от лица различных персонажей;
- написать свои вопросы к персонажам.

В заключении хотелось бы сказать, конечно же, это малая часть заданий с помощью которых можно развить читательскую грамотность.

Применяя задания на формирование функциональной грамотности учитель способствует повышению мотивации учащихся, расширяет их кругозор, развивает творческие способности, помогает осознать ценности современного мира.

Литература:

1. Английский язык. Учебник для гуманитарных специальностей педагогических вузов 2016г.
2. Planet of English Безкорвайная Г.Т.

Таженова А.Ж.

«Ж.Ақылбаев атындағы мектеп-гимназиясы» КММ, Шет ауданы

СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУДАҒЫ МАҢЫЗЫ

Аннотация. Бұл мақалада функционалды сауаттылықты арттыруда сын тұрғысынан ойлаудың маңыздылығы айтылған. Оқушыны еркіндікке үйрете отырып, сыныптастарымен күрделі мәселені шешуде пікір таластырып, қиындықты жеңудің жолдарын табуға бағыттайтынын және алған білімдерін өмірде, кез-келген жағдайда, әлеуметтік ортада қолдана алуға үйретудегі тиімділігі айтылған.

Кілт сөздер: сын тұрғысынан ойлау, функционалды сауаттылық, Венн диаграммасы, РАФТ.

Оқушылардың функционалды сауаттылығын дамытуда оқу бағдарламасындағы әрбір пәннің рөлі зор. Соның ішінде қазақ тілі мен әдебиетінің алар орны ерекше. Осы ретте, оқушыға халықтың қоғамдық өмірін, арман-мүддесін танытуда, оларға идеялық-саяси, рухани-адамгершілік, этикалық-эстетикалық және т.б. тәрбие беруде, дүниеге көзқарасын, мінезін, жалпы мәдениетін қалыптастыруда көркем әдебиетті қуатты құралдардың бірі ретінде пайдалану – әдебиет пәнінің басты мақсаты болып есептелсе, тіліміздің өзіндік қалыптасқан нормаларын, жалпы айтқанда грамматикасын үйрету – қазақ тілінің басты міндеті болып танылады.

Ал жалпы оқушылардың функционалды сауаттылық мазмұны келесі құзыреттіліктерден көрінеді:

1. Оқу, жазу сауаттылығынан;
2. Жаратылыстану ғылымындағы сауаттылық;
3. Математикалық сауаттылығынан;
4. Құқықтық сауаттылығынан;
5. Компьютерлік сауаттылықтан;
6. Денсаудық мәселесіндегі сауаттылықтан» [3, 25].

Қазақ тілі пәні бойынша оқушының функционалды сауаттылығын дамыту мәселесіне мынандай тұжырымдаманы ұсынуға болады:

1. Оқушыларға бірінші сабақтан бастап сөйлесім әрекетінің түрлерін меңгерте білу. Атап айтар болсақ, айтылым, жазылым, тыңдалым, оқылым, тілдесім;
2. Оқушылардың алған білімдерін өмірде, кез-келген жағдайда, әлеуметтік ортада қолдана алуға үйрету;
3. Мемлекеттік тілде ауызша, жазбаша қарым-қатынас жасау;
4. Оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделуіне үйрету;
5. Оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытуы.
6. Оқушылардың әлеуметтік-мәдени дағдыларын дамытуы;
7. Қазақ халқының салт-дәстүрі, мәдениеті тарихын түсіну және құрметтеуге баулу.

Функционалды сауаттылықты арттыруда сын тұрғысынан ойлаудың маңызы зор. Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз – оқушылардың қызығушылығын ояту, өз ойын еркін жеткізе білуге дағдыландыру, зерттеуге ұмтылдыру, тұжырым жасауға үйрету. Сын тұрғысынан ойлау арқылы ойды қозғап, өзгелердің ойына сыни қарап, естігені мен білгенін салыстырады, жүйелейді, сұрыптайды, реттейді. Аталған бағдарлама оқушыны еркіндікке үйретеді. Еркіндіктің нәтижесінде сыныптастарымен күрделі мәселені шешуде пікір таластырып, қиындықты жеңудің жолдарын табады. Сын тұрғысынан ойлау оқушыны ізденуші қылса, мұғалімді бағыттаушы қызметіне ауыстырады. Бұл бағдарлама бірнеше автордың ой еңбегі. Джинни Л.Стил, Куртис С.Мердит, Чарльз Тэмпл атты ғалымдар Ж.Пиаже, Л.С.Выготский теорияларын басшылыққа алып, жобаның негізін дайындаған.

Сын тұрғысынан ойлауды оқушы өмірінің бір саласы деп қарастырсақ та болады. Өйткені, тек қажетті деген ақпараттарды ғана алуды, көптеген шешімдер мен таңдаулардың ішінен маңызды әрі пайдалысын алуды және жаңа тақырыпты, жаңа білімді бұрынғыдан ажырата алуға көмегін тигізеді. Сын тұрғысынан ойлау технологиясының дәстүрлі оқытудан ең басты ерекшелігі – білім дайын күйінде берілмейді. Оқушы өздігінен іздену арқылы жаңа білімді меңгереді. Сын тұрғысынан ойлау мынандай кезеңдерден тұрады: мағынаны тану, қызығушылықты ояту, ой толғаныс. Бұл кезеңдер барысында «Түртіп алу», «Топтау», «Ойлану», «Болжау», «Жұпта талқылау», «Әлемді шарлау» атты бірнеше әдістер қолданылады [1, 198].

Оқу мен жазу сын тұрғысынан ойлауды дамытады. Оқушы мұғаліммен болса да, оқушымен болса да пікір алмасып, еркін сөйлесу форматына түседі. Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту балаларға терең білім беруді көздейді. Аталған бағдарлама 1998 жылы қазан айынан бастап Қазақстан қоры жанынан іске қосылды. Әрбір ұстаздың алға қойған мақсаттарының бірі – бала бойына түрлі дағдыларды қалыптастырып, одан нәтиже шығара білу болса, бұл бағдарлама осы нәтижеге қол жеткізуге септігін тигізеді.

Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту арқылы оқушылар мынандай дағдыларға қол жеткізе алады:

1. Оқушылар барлық мәселеге сын көзбен қарауды үйренеді;
2. Маңызды шешім қабылдап, күрделі мәселені шешуде жауапкершілік танытады;
3. Үйрету мен үйрену дағдысы жетіле түседі;

Сын тұрғысынан ойлауды үйрету үшін мұғалімдер мынаған басты назарды аудару қажет:

1. Оқушы бойындағы сын тұрғысынан ойлау дағдысын қалыптастыру үшін уақыт керек екенін естен шығармаған абзал;
2. Оқушыларға рұқсат беріп, еркіндікті сезіндіру қажет. Бұл еркіндік, бұл рұқсат берудің нәтижесінде оқушы ойын ашық айта алады;
3. Оқушыға әртүрлі идеялар мен пікірлерді қабылдауды дағдыға айналдыру;
4. Оқушыларды қолдау. Жаңа дағдыны меңгеру барысында оқушыны қанаттандырып, белсенді іс-әрекетіне қолдау білдіру;

Білім сапасын арттыру мақсатында өз сабақтарымда «Сын тұрғысынан ойлау» технологиясын қолданамын. Сын тұрғысынан ойлаудың тиімді тұсы оқушы өзі айтқан сөзіне, жауабына ізденудің нәтижесінде жауап береді. Дәстүрлі сабақ барысында оқушылар тек тыңдаушы болса, сын тұрғысынан ойлау технологиясының нәтижесінде ізденуші және өзінің ойын дәлелдеуші ретінде жаңа қырынан көріне бастады. Мұғалім ретінде тек оқушылардың жұмысын ұйымдастырып, бағыт беріп отырамын. Бұл бағдарлама білім деңгейін көтеруге және шығармашыл тұлға қалыптастыруға зор септігін тигізеді. Қай жағынан алып қарасақ та бағдарлама өте тиімді.

Мұғалімдік тәжірибем барысында сын тұрғысынан ойлаудың мынандай міндеттері барын анықтағанымды айта кетейін:

1. Оқушылар бірін-бірі мұқият тыңдап, ортақ қорытындыға келеді;
2. Тақырыптың түсініксіз тұсы болса анықтау процесін жүргізіп, түсіну деңгейіне дейін жеткізеді;
3. Өз пікірін дәлелдеп, ойын айтады, қорытынды шығара алады;
4. Өз қызығушылығына өзі жауап іздеп, өз қажеттілігін өзі өтеуге тырысады [2, 36].

Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту үшін түрлі әдістермен де жұмыс істеу керек. Солардың бірегейі мына әдіс-тәсілдер деп білемін: «Еркін жазу», «Венн диаграммасы», «РАФТ», «Қосжазба күнделігі», «Миға шабуыл», «ДЖИКСО стратегиясы». Бұл әдістердің ең тиімді тұсы сабаққа қатыспайтын қалатын оқушы болмайды. Барлық оқушы сабаққа белсенді қатысады. Оқушылардың көп бөлігі мәтінді түсінеді және түсінікті етіп айтып та бере алады. Тіпті мәтінге қатысты ой-пікірін де білдіреді. Бұл әрекеттердің нәтижесінде оқушы тілі дамып, сауаттылық қалыптасады.

«Еркін жазу» әдісі арқылы оқушылар сабақтан алған әсері, жаңа ақпараты және не үйрендігі туралы өз пікірін жазады. Жазуға берілген уақыт аяқталған тұста өз жазғандарын оқиды. Бұл әдіс арқылы оқушы алған білімін қорытып, түйіндейді. Әдісті кез келген сабақта қолдануға болады.

Келесі «Венн диаграммасы». Бұл әдіс көпшілікке таныс әдістердің бірі. Шеңбердің екі жағына жеке қасиеттері жазылса, шеңберлер айқасқан жерге ортақ белгілері жазылады. Аталған әдістің нәтижесінде оқушылардың салыстыру дағдысы жетіле түседі. Қызығушылықтарымен қатар ойлау деңгейін арттырады.

Тағы бір айта кететін оңтайлы тәсілдердің бірі – РАФТ. Оқушылардың тілін дамытып, қиялын қозғауға арналған әдістің формасын түрлендіріп орындауға да болады. Мәтінді бірнеше рет оқып, түсіну деңгейіне жетелейді. Осы әдіс арқылы эссе жазуға бейімделіп, ресми іс-қағаздар туралы түсінігі қалыптасады.

Келесі әдістің түрі сөздік қорды молайтады. «Қосжазба күнделігі» деп аталатын әдіс арқылы оқушылар өздерінің пікірін жазып, кейіпкердің жан-дүниесіне үңіледі. Оқулықпен жұмыс істеп, бір-бірімен пікір алмасады. Нәтижесінде сабаққа деген қызығушылықтары артып, еркін сөйлеуді және жүйелі сұрақ қоя білуді меңгереді.

Сын тұрғысынан ойлаудың нәтижесінде жеке тұлғаның қабілеттері жанданып, білім алу прагматикасы қалыптасады. Оқушының тұлғалық деңгейі қалыптасып, білімі арта түседі.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – бүгінгі заман талабы. Осы ретте қазақ тілі мен әдебиеті пәнін дұрыс жүргізе білудің маңызы зор. Педагогтың шеберлігі, яғни шығармашылық пен жауапкершілікті ұштастырып сабақ өтуі, бұл заман талабынан туындап отырған мәселе. Жоғары деңгейде сабақ беретін оқытушының алдынан шыққан оқушы – өмір айдынындағы өз жолын адаспай табады, азамат болып қалыптасады. Бұл ұстаз үшін абыройдың үлкені, әрбір мұғалім осыған ұмтылса ұрпақ алдындағы қарыздың өтелгені.

Әдебиеттер:

1. Тәшенова А. Сын тұрғысынан ойлауды оқу мен жазу арқылы дамыту / А. Ташенов // Білім-Образование. – 2006. -№2.
2. Тұңғатова Ғ. Қазақ тілі сабағында сыни ойлауды дамыту / Қазақ тілі: әдістеме. – 2010. - №9-10.
3. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру (бастауыш сыныптар). Әдістемелік құрал. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. – 66 б.

Ткач Е.А.

Образовательная школа №61 г. Караганды

Аубакирова К.Ф.

Карагандинский университет им. академика Е.А. Букетова

О РАЗВИТИИ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье представлен анализ психолого-педагогической литературы по проблеме развития креативного мышления младших школьников. Проанализированы понятия «креативность», «креативное мышление», «творчество», «творческое мышление», изучение которых позволило нам выявить особенности, характеристики и необходимые условия для их развития.

Ключевые слова: мышление, креативность, креативное мышление, творчество, творческое мышление.

РК В Концепции обучения РК отмечается деятельностный характер новой модели образования, направленной на формирование стремления к самостоятельному непрерывному образованию и развитие творческого мышления. В современных условиях развития человек представляется не просто как объект изучения, а, прежде всего, как субъект творчества и познания, создающий величайшие образцы культуры и увлекающий своим стремлением к творчеству [1].

Общепризнанно, что процесс обучения – это не просто восприятие научных знаний, полученных «из головы в голову», это результат учебно-познавательной активности по самостоятельному поиску, извлечению и обработке научной информации. В такой ситуации изменяется сам активный субъект обучения и трансформируется его опыт.

Вопросы, связанные с повышением эффективности преподавания, ориентированного на результат обучения является одной из основных проблем образования, которую можно разрешить, если продумать и применить систему работы, связанную развитием креативного мышления обучающихся.

Для этого необходимо так организовать дидактический процесс, чтобы на учебных занятиях было меньше запретов и ограничений, больше фантазии и свободы, желания «творить чудеса», интересно и познавательно каждому ученику.

Исследователи В.С. Шубинский, Л. С. Выготский, Крылов Е., Березина В.Г., Викентьев И.Л., Модестов С.Ю., Левин В.А., Махмутов М.И., Матюшкин А.М. и др. акцентируют внимание на необходимости накопления субъективного опыта обучающихся младшей школы в процессе формирования деятельности, основанной на воображении и фантазии [2-4].

Ученые В.В. Давыдов, Л.В. Занков, В.В. Краевский, И.Я. Лернер, М.Н. Скаткин, Д.Б. Эльконин подчеркивают, что опыт творческой деятельности является компонентом содержания образования и его самостоятельной структурной единицей [5].

Исследователь В.С. Шубинский в своем научном труде обосновал положение о необходимости развития воображения и креативных способностей учащихся младшей школы, связанных с их творчеством [2, с.112].

Общепризнанным считается мнение ученых о том, сила образного воображения связана с его произвольностью, достаточно богатым набором эмоций от находящегося вокруг, с гибким и непринужденным использованием знаний умений и навыков, с подчинённостью нравственно-эстетической установке личности [3, с.89].

Безусловно, процесс обучения – это не просто осмысление научных знаний, полученных "из головы в голову", это результат учебно-познавательной деятельности по самостоятельному поиску, извлечению и обработке научной информации. В такой ситуации изменяется сам активный субъект обучения и трансформируется его опыт.

Термин «креативность» и «креативное мышление» впервые стал использоваться в 60-х годах XX в. в зарубежной психологии, в то время, когда творческое мышление чаще связывали с термином «креативность». Известно, что толчком к выделению этого типа мышления послужили научно добытые факты об отсутствии связи между интеллектом и успешностью решения проблемных ситуаций, которая прямо пропорционально зависит от способности по-разному использовать с оптимальной скоростью, имеющиеся в ситуациях, задачах сведения или какую-либо информацию.

Под креативностью исследователи Дж.Гилфорд, Н.Марш, Ф.Хеддон, Л.Кронбах, Е.П.Торренс понимали тип мышления, который они связали с созданием или открытием чего-либо нового и стали изучать его независимо от интеллекта.

Выявление уровней сформированности креативности Дж. Гилфорд определил несколько видов способностей, раскрывающих сущность и характеризующих креативность, среди которых:

- количество идей, возникающих в единицу времени, он определил как беглость мысли;
- способность переключаться с одной идеи на другую – как гибкость мысли;
- способность производить идеи, отличающиеся от общепринятых взглядов, была определена как оригинальность;
- восприимчивость и чувствительность к проблемам окружающего мира исследователь назвал любознательностью;
- логическая независимость реакции от стимула была определена как ирреальность;
- полная оторванность ответа от реальности при наличии логической связи между стимулом и реакцией он называл фантастичностью;

– способность к анализу и синтезу – это умение решать проблемы [6]

Четыре главных показателя, характеризующих креативность, выделил исследователь Е.П.Торренс, среди них:

- быстрота выполнения текстовых заданий была определяет легкость креативности;
- число переключений с одного класса объектов на другой входе ответов на вопросы определяет гибкость креативности;
- минимальная частота данного ответа к однородной группе определяет оригинальность;
- точность выполнения заданий [7].

Таким образом, креативность – это проявляющиеся в мышлении, отдельных видах деятельности и типах общения специфические способности человека, которые характеризуют личность и обеспечивают результат ее активности. Креативность определяется восприимчивостью к новым идеям, тогда как творчество ориентировано на создание нового.

Исследователь И.Я. Лернер считает, что основу творческого мышления представляют следующие черты:

- самостоятельный перенос знаний и умений в новую ситуацию;
- видение новых проблем в знакомых, стандартных условиях;
- видение новой функции знакомого объекта;
- видение структуры объекта, подлежащего изучению, то есть быстрый, подчас мгновенный охват частей, элементов объекта в их соотношении друг с другом;
- умение чувствовать альтернативу решению, альтернативу подхода к его поиску;
- умение комбинировать ранее способы решения проблемы в новый способ и умение создавать оригинальный способ решения при известности других.

Анализ соотношений понятий «креативность», «креативное мышление» и «творчество», «творческое мышление» показывает, что при их определении разные исследователи дают им аналогичные характеристики и выделяют идентичные особенности.

Российские исследователи В.Н.Дружинин, В.И.Тютюнина и другие выделяют необходимые условия для развития творческого мышления, среди которых: отсутствие регламентации предметной активности, точнее - отсутствие образца, регламентированного поведения; наличие позитивного

образца творческого поведения; создание условий для подражания творческому поведению и планированию проявлений агрессивного и деструктивного поведения; отсутствие социального подавления творческого поведения.

Аналогично рассуждали и Дж.Вулвилл и Р.Лоу, развитие творческого мышления они не сводили к накоплению опыта, а представляли как структурное изменение операционного состава.

Развитие, в рамках теории Ж. Пиаже, трактуется как возникновение уравновешенной структуры или уравновешивание (возникновение когнитивного конфликта). Творческое мышление развивается благодаря процессам, подобным «уравновешиванию» и запускаемым при возникновении когнитивного конфликта.

Таким образом, существуют два направления развития креативного и творческого мышления: влияние условий воспитания и повседневной жизни, проведение развивающего эксперимента.

Следовательно, развитие названных видов мышления совершается в процессе обучения и воспитания, они формируются в процессе взаимодействия с миром, посредством освоения в процессе обучения содержания материальной и духовной культуры, искусства, поэтому мы можем смело утверждать о возможности специального, целенаправленного формирования творческого и креативного мышления обучающихся с первых лет обучения.

В наши дни в США, Англии, Франции в связи с НТР интенсивно ведутся исследования проблем креативности – творческих свойств личности и самого процесса творчества, а также рассматриваются такие методы развития творческих способностей, как метод «мозгового штурма», синектики, деловые игры и др.

Период обучений в начальной школе является наиболее благоприятным для развития креативного и творческого мышления. Младшие школьники в этом возрасте активно участвуют в различных видах учебной, художественной деятельности, так например: участвуют в театрализованных концертах, соревнуются в конкурсах, выставках и викторинах, принимают участие в предметных олимпиадах, поют в хоре, выступают на сцене [5, с.246].

Таким образом, педагоги должны продуктивно использовать этот период жизни младших школьников, так как развитие креативного мышления и творческого воображения, типичное для данного школьного возраста, по мере их взросления постепенно снижается. Это означает, что вместе с уменьшением способности фантазировать «обедняется» личность, гаснет интерес к искусству и науке. Можно ли научить младших школьников креативно мыслить и развить у них способности к творческой деятельности, до сих пор окончательно не решено. Некоторые ученые утверждают, что креативные способности человека врожденные, и если у человека их нет, то научить его этому невозможно. Исследования других ученых показывают, что можно научить всех креативно мыслить, особенно если эта работа начата в младшем возрасте.

Литература:

1. Концепция развития образования Республики Казахстан на 2022 – 2026 годы. Постановление Правительства РК от 24 ноября 2022 года № 941.
2. Шубинский В.С. Педагогика творчества учащихся. – М.: Просвещение, 1989. – 300 с.
3. Выготский Л.С. Проблема обучения и умственного развития в школьном возрасте // Хрестоматия по психологии. – 1999. – 213 с.
4. Березина В.Г., Викентьев И.Л., Модестов С.Ю. Детство творческой личности. - СПб.: Издательство Буковского, 2004. – 219 с.
5. Занков Л.В. О начальном обучении. - М.: Наука. - 2009. – 546 с.
6. Гилфорд Дж. Guilford, Y.P. The nature of human intelligence. - N.Y.-Mc.: Graw Hill, 1967.
7. Торренс Е.П. Guiding creative talent. – Englewood Cliffs, W. J. Prentice-Hall, 1962.

Тлеуберлинова Э.Б., Мухаметжанова А.О.
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

ҰЛТТЫҚ ЖӘНЕ ЖАЛПЫАДАМЗАТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ РӨЛІ

Аннотация. Бұл мақалада ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар және олардың бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеу мәселесі қарастырылған. Мақалада ұлттық және

жалпыадамзаттық құндылықтарды жаңғырту бойынша мектеп пен отбасының бірлескен педагогикалық қызметі ерекше орын алады. Осыған байланысты ол тәрбие процесіне ұлттық сипат береді, тәрбие процесінің өнімділігін қамтамасыз етеді, ата-аналарды ата-бабалардың жерге, адамға, отанға, отбасына, еңбекке, әлемге, өнерге деген көзқарасымен таныстырады және оларды жалпыадамзаттық құндылықтармен жақындастырады.

Кілт сөздер: ұлттық құндылық, жалпыадамзаттық құндылық.

Бастауыш мектеп жасындағы балаларды дамыту мәселелері ұлттық даму стратегиясымен тығыз байланысты және мемлекеттік саясаттың ажырамас бөлігі болып табылады. Бастауыш білім беру әр бала үшін де, елдің болашақ әл-ауқаты үшін де өте маңызды. Олар үздіксіз білім беру жүйесінің бірінші деңгейі ретінде әрекет етеді және баланың жеке басының қалыптасуы мен дамуы үшін барлық қажетті жағдайларды жасауға арналған.

Балалардың бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың маңызы құнды екені сөзсіз. Балаларды тәрбиелеу ұлттық құндылықтарды ескере отырып, жүзеге асырылуға тиіс. Зиялы қауым өкілдері мен мұғалімдер жастар арасында түсіндіру жұмыстарын жүргізіп, базалық ұлттық құндылықтардың бірі болып табылатын отбасы құндылықтарын дәріптеуге тиіс. Әрбір отбасын сақтау – Отанымыздың орнықтылығының кепілі. Бұл мемлекет үшін, дәстүрлерді, ұлттық құндылықтарды және ұрпақтар сабақтастығын сақтау үшін өте маңызды [1, б.3].

Бүгінгі таңда адамдар адамгершілік нормаларынан, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардан алыстап барады. Әлеуметтанушылардың пікірінше, балалардың қазіргі ұрпағы өткеннен физикалық және әлеуметтік жағынан ерекшеленеді. Оқушылардың денсаулығына байланысты проблемалар көп, олардың көпшілігі ақыл-ой дамуында артта қалады, қоғамдық қызметке немқұрайлы қарайды, көбінесе олар иеліктен айырылады.

Ұлттық және Жалпыадамзаттық құндылықтар руханиятты, бостандықты, қоғамның барлық мүшелері арасындағы теңдікті дамытуға бағытталған. Көбінесе мәдениет пен өнер пәндері жалпыадамзаттық құндылықтар болып табылады. Оларға парыз сезімі, әділеттілік, адалдық және сол сияқтылар жатады.

Ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды тәрбиелеу дәстүрі адамзат мәдениетінің бастауынан бастау алады. Қазір тұлғаға бағытталған білім беру теориясы дамыды.

Ол адамдар арасында жақсылық, әділеттілік, махаббат және т.б. заңдарымен өмір сүре алатын адамды тәрбиелеуге бағытталған – яғни жалпыадамзаттық құндылықтар ұғымына кіретін барлық нәрсе. Бұл адам туралы, оның жеке басының қалыптасуы туралы болғандықтан, оқыту, дамыту және тәрбиелеудің басым арақатынасы туралы мәселе туындайды. Біз оқыту мен тәрбиелеу туралы бұрын айтқан болатынбыз, бүгінде бастысы-оқыту мен дамыту [2, б.19].

Жалпыадамзаттық құндылықтар - бұл заттардың, құбылыстардың әлемдік қоғам үшін құндылығы. Оларға әлеуметтік-саяси және моральдық принциптер, жалпыадамзаттық мұраттар, оларға қол жеткізудің мақсаттары мен негізгі құралдары, табиғи құндылықтар жатады. Адамзаттың ұлттық, діни, саяси бейімділіктерден азат ортақ мүдделерін білдіреді.

Ұлттық тәрбие беру мәселесі бойынша көлемді жүргізілген зерттеулердің ішінде жеке тұлғаның ұлттық тәрбиесінің ғылыми-педагогикалық негіздерін зерттеген К.А. Оразбекованың және болашақ мұғалімдерді оқушыларға ұлттық тәрбие беруге дайындаудың теориясы мен практикасын ғылыми жүйеге ендірген.

Қазір ғылымда жалпыадамзаттық құндылықтарға үлкен мән беріледі. Ф. Стродбек пен Ф. Клахон жалпыадамзаттық құндылық бағдарларын күрделі, топтастырылған принциптер ретінде анықтады, олар жалпыадамзаттық мәселелерді шешу барысында адамның ойлауы мен іс-әрекетінің әртүрлі мотивтеріне үйлесімділік пен бағыт береді. Олардың ұстанымы мәдениетке, ұлтқа, дінге, саяси қалауларға қарамастан, бүкіл адамзат бірдей жалпы адами мәселелерді шешуге шақырылғанына негізделген [3, б.46].

Бастауыш сынып мұғалімінің басты міндеті - балаларға мейірімділік, жанашырлық, еңбекқорлық, өзіне және өз іс-әрекетіне жауапкершілікті тәрбиелеу. Бұл мақсатқа тек баланың санасына әсер ету арқылы қол жеткізу мүмкін емес. Баланың жанына, терең сезімдеріне әсер ету керек. Баланың өзі бұл қажет екенін түсінуі де маңызды.

Қоғамда туылған адам қоғамды дамыту және оның өркендеуі, әл-ауқаты үшін жұмыс істеуі керек. Ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар ұлтына, нәсіліне, тіршілік ету ортасына және діни қалауына байланысты емес, олар уақыт өте келе өзгермейді.

Барлық құндылықтар бір-бірімен ажырамас, өзара байланысты, өзара тәуелді және адам мен оның мәдениетінің руханиятының біртұтас негізін құрайды. Жалпыадамзаттық құндылықтарды

оқыту тек теориялық білімді жинақтау ғана емес-оның мәні іс-әрекетте, адамның сенімдері мен мінез-құлқын өзгертуде.

Бастауыш сыныпта оқушыларын тәрбиелеу негізінен отбасы мен білім беру мекемелерімен айналысады. Бала үшін екеуінің де рөлі өте үлкен, егер сіз кез-келген сілтемені тәрбиеден алып тастасаңыз, онда бұл қайғылы салдарға әкеледі. Мектеп - дамиды, балаға білім береді, шындықты іздеуге көмектеседі, шығармашылыққа үйретеді. Тәрбиедегі отбасы мен мектеп бір-бірін толықтыруы керек. Олар бірге балаға жауапкершілік, әділеттілік, парыз сезімі, патриотизм сияқты жалпыадамзаттық құндылықтар туралы білім беруі керек [4, б.25].

Әр бала әлемді өзінше қабылдайды, айналасындағылардың бәрін өз көзімен көреді және мұғалім мұны ескеруі керек. Өкінішке орай, қазір жалпыадамзаттық құндылықтар біздің оқушылардың мінез-құлқының мотиві деп айту мүмкін емес. Бастауыш сынып мұғалімінің келесі міндеті – ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардың адамгершілік ұстанымдарына негізделген баланың жеке басын дамыту үшін рухани-интеллектуалдық өріс құру. Жұмыс барысында жалпыадамзаттық құндылықтар мен тренингтерге арналған сынып сағаттарын өткізу қажет. Бастауыш сынып мұғалімінің практикалық міндеттері тек білім, дағдылар мен дағдыларды беру арқылы ғана емес, сонымен бірге оқушылардың барлық маңызды күштерін ашу және дамыту арқылы, оқушыларға өзіндік бірегейлік санасын ұсынуда, оларды өзін-өзі тәрбиелеуді дамытуға ынталандыруда анықталады.

Егер бала жеткілікті тәрбиеленбесе, құрдастарымен қарым-қатынас жасай алмаса, қорқады, эмоционалды агрессияны дамытады, ол өз іс-әрекетін бақылауды жоғалтуы мүмкін. Бұл жағдайда мұғалім баламен әңгіме жүргізіп, оның ішкі әлемін біліп, баланы сұлулыққа, мейірімділікке, жанашырлыққа тәрбиелеп, өнермен таныстыруы керек.

Мектеп оқушысы эмпатия атмосферасына, өнердегі, мәдениеттегі, әдебиеттегі жақсылық пен жамандықты эмоционалды бағалауға енеді.

Туған өлкенің мәдениеті мен өнері оқушылар арасында руханиятты тәрбиелеудің тиімді құралдарының бірі болып табылады. Бұл балаларды адамгершілік құндылықтардың – махаббат, жақсылық, сұлулық, шындық, әділеттіліктің бастауларына жетелейді.

Адамгершілік, құндылық бағдарлары сияқты, адамның бүкіл өмірінде дамиды. Алайда, құндылық бағдарларын қалыптастырудың ең сезімтал кезеңі-бұл бастауыш мектеп жасы. Бұл жаста олардың түпкілікті дамуы туралы айту мүмкін емес, алайда осы кезеңде айналадағы әлемді және өзін танудың интеллектуалды тетіктері орнатыла бастайды.

Бастауыш сынып оқушылары қиын жағдайға тап болады, өйткені олардың өмірлік ұстанымы мен дүниетанымының қалыптасуы өткен құндылықтар қабылданбаған жағдайда жүзеге асырылады, ал адамзат келгісі келетін жаңалары әлі толық анық емес.

Бүгінгі жағдайда мұғалімге баланы құндылықтар жүйесіне енгізу және енгізу әсіресе қиын. Мұғалім полярлық қарама-қарсы идеялардың құндылық шиеленісі өрісінде болады: материалдық және рухани, байлық пен кедейлік, жақсылық пен зұлымдық және т.б. [5, б.17].

Осылайша, мектеп пен отбасының міндеті-баланың бойында ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды қалыптастыруға көмектесу, содан кейін болашақта ол басқа адамдар мен оқиғаларға төзімдірек болады.

Қоғам өзінің дамуының көптеген ғасырларында тәрбие жұмысында бағдар бола алатын көптеген құндылықтарды жинақтады.

Тәрбиенің заманауи тұжырымдамалары оқушының субъективтілігін, оның сана-сезімін, жауапкершілігін, белсенділігін педагогикалық қолдау идеяларына негізделген.

Қазіргі білім беру проблемаларын талдау педагогикалық мақсат қою процесінде психикалық құндылықтарды құру ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды біріктіруге мүмкіндік беретіндігін көрсетеді.

Қазіргі уақытта педагогикада әлеуметтік даму факторы ретінде мәдениетке ерекше назар аударылды. Көптеген ғалымдар белгілі бір халықтың немесе белгілі бір аймақтың рухани және әлеуметтік-мәдени белгілері бүкіл қоғамның дамуына үлкен әсер етеді деген қорытындыға келеді.

Қорытындылай келе, мектеп пен отбасының бірлескен педагогикалық жұмысының барлық формалары оның өнімділігін қамтамасыз ететін тәрбиелік сипат бере отырып, жалпыадамзаттық құндылықтарды жандандыру процесін жандандыруы керек деген қорытындыға келу керек. Әлемдік тәжірибені ескере отырып, жалпыадамзаттық құндылықтардың маңызы зор деп айтуға болады, олар барлық мәдениеттер мен дәуірлердің сөзсіз стандарты болып табылады. Ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды бұзу қоғамға қарсы қылмыс ретінде қарастырылады. Оларсыз адам бола алмайды және адамзаттың қалыпты өмірі мүмкін емес.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2022 – 2026 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 24 қарашадағы № 941 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2200000941>.

2. С. Пірәлиев, «Ұлттық тәрбие және жаһандану» «Егемен Қазақстан» газеті К.С.Ныязбекова «Ұлттық тәрбие», 2013, №4, Б. 19-22.

3. Мен – Адаммын, жеке тұлғаның рухани- адамгершілігін дамыту сабақтарын ұйымдастыруға арналған әдістемелік құрал, Игенбаева. Б. Қ. Алматы – 2000.

4. Табылдиев Ә. Қазақ этнопедагогикасы. Алматы, 2001.

5. Бөлеев Қ. Болашақ мұғалімдерді оқушыларға ұлттық тәрбие беруге кәсіби дайындау: теориясы және практикасы. – Алматы: Нұрлы Әлем, 2004. - 304 б.

Тогайбаева А.К.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ.

Мухаметжанова А.О

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

Темиржанова Р.К.

«Ахмет Байтұрсынов атындағы №26 негізгі орта мектебі» КММ, Қарқаралы ауданы.

Ақтерек ауылы

МАТЕМАТИКАЛЫҚ САЯХАТТАР БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Аннотация. Мақала оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыру өзекті мәселесіне арналған. Авторлар бұл мәселені оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту мақсатында математикалық саяхатты бір құралы ретінде көрсетеді. Математикалық саяхат барысында қандай тапсырмаларды беру және қандай мақсатты көздейтінін, онымен оқушылардың математикалық сауаттылығын қалыптастыру мүмкіндіктерін көрсетеді.

Кілт сөздер: функционалды сауаттылық, математикалық сауаттылық, саяхат.

Бастауыш математикалық білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың басым бағыттары бастауыш жалпы білім беретін мемлекеттік білім беру стандартында, математикадан үлгі бағдарламасында, Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында көрсетілген. Олардың талдауы сабақтың оқушыларға отбасына, қоғамға, мемлекетке, яғни білім беру процесінің барлық қатысушыларына математика бойынша саяхаттың қажеттілігін көрсетеді.

Бастауыш мектептің оқу тәрбие процесін реттейтін барлық құжаттардың ішінде оқыту сипатталған, оны ұйымдастыру үшін оқушылардың күнделікті өмірде білімді қолдану тәжірибесін алуға және өмір бойы білім алу қажеттілігін қалыптастыруға жағдай жасау қажет. Саяхат сабағы осы талаптарға толық жауап береді.

Бастауыш сынып мұғалімдері педагогикалық негізделген және білім берудің жоғары сапасын қамтамасыз ететін оқыту мен тәрбиелеудің нысандарын, әдістерін қолдануға міндетті, бұл да олардың жауапкершілігі болып табылады.

Білім берудің негізгі мақсаты, әмбебап оқу әрекеттерін, таным мен әлемді игеру негізінде білім алушының жеке басын дамыту болып табылады. Математикалық саяхат-сабақтары білім алушылардың қоршаған әлемнің математикалық қырларын игеруіне айқын мүмкіндік береді.

Математика бойынша саяхат-сабақтары денсаулықты нығайту үшін жағдай жасай отырып, осы мәселелерді тиімді шешуге мүмкіндік береді. Балалар таза ауада, табиғи жарықта, қозғалыста практикалық дағдыларды алады.

Сонымен қатар, реттеуші дағдылар (өз қызметін ұйымдастыра білу, мақсат қою, іс-қимыл жоспарын құру, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі бағалау), коммуникативті дағдылар (оқу процесінде мұғаліммен және құрдастарымен өзара әрекеттесу) дамиды.

Тақырыптық саяхаттарда балалар өздерінің кішкентай Отандарын жақсы көруді, түсінуді, сүюді үйренеді, демек, мемлекеттік білім беру жүйесінде сипатталған жеке нәтижелерге қол жеткізеді. Математика бойынша білім беру бағдарламасын игерудің пәндік нәтижелеріне қойылатын талаптарда мұндай бірінші нәтиже математика бойынша саяхат сабақтарын өткізудің пайдасы айтылады: Қоршаған заттарды, процестерді, құбылыстарды сипаттау және түсіндіру, сондай-ақ

олардың сандық және кеңістіктік қатынастарын бағалау үшін бастапқы математикалық білімді пайдалану [1].

Оқу процесінің мемлекеттік білім беру стандарты жағдайында іс-әрекеттік және құзыреттілік тәсілдерге негізделгендіктен, математика бойынша саяхат сабақтары әртүрлі оқу міндеттерін қоюға және шешуге мүмкіндік беретінін және оқушыларға математика заңдарының практикада, нақты өмірде қолданылуын көрсететінін атап өткен жөн.

Математикалық саяхаттар математикалық тақырыптар бойынша оқыту деңгейін арттырып қана қоймай, сонымен қатар қазіргі білім берудің стресстік сипатын және соның салдарынан оқушылардың денсаулығының нашарлауын ескере отырып, балалардың денсаулығын жақсартуға үлкен үлес қосады.

Математикалық саяхаттар мектеп өмірінің жағымсыз факторларын, сабақ кезінде баланың партада қозғалмайтындығын жояды; жасанды жарықтандырылған жабық сыныпта ұзақ оқу; балалардың эмоцияларын, сезімдерін басу; балалардың шығармашылық әлеуетін, олардың өз бетінше ойлауға, пайымдауға және қоршаған өмірден жаңа білім алуға дайындығын талап етпейді және тіпті тежемейді.

Мұғалімді оқу саяхаттарын өткізуге дайындау мыналарды қамтиды: экскурсияның тақырыбын, мақсаттары мен міндеттерін тұжырымдау; маршрутты таңдау, онымен жергілікті жерде танысу, саяхат объектілерін зерттеу; экскурсия кезінде аялдамалардың саны мен орналасқан жерін анықтау, оқушыларға жеке және топтық тапсырмалар жасау; оқушыларды экскурсияға дайындаудың мазмұны мен әдістерін таңдау.

Математикалық саяхаттарды: табиғатта (саябақ, орман, жағалау, мектеп ауласы және т. б.); елді мекеннің, қаланың көшесінде, тұрғын үйдің ауласында; кәсіпорында (зауыт, пошта, бухгалтерия, сауда орталығы); мектепте (асхана, кітапхана, спортзал); аралас.

Саяхат қарсаңында мұғалім келесі жұмыстарды жүргізеді:

- а) оқушыларға саяхаттың мақсатын түсіндіреді;
- б) объектімен жалпы таныстырады;
- в) оқушыларға саяхаттың материалды түсіну үшін қажетті білімді хабарлайды;
- г) саяхат жоспарымен таныстырады;
- д) оқушыларға жиналу уақыты мен орнын, саяхат бағытын хабарлайды; е) қауіпсіздік ережелерін түсіндіреді.

І-сыныпта, сандық кезеңде балалар заттардың қасиеттерін зерттейді. Ең алғашқы математикалық саяхатты заттардың (үйлер, машиналар, ағаштар, құстар, көшелер) қасиеттеріне арнайды. Балалар бақылайды, көргендері туралы сұрақтарға жауап береді, көргендерінің ерекшеліктерін тізімдейді және т.б. балалар әртүрлі объектілер арасындағы ұқсастық пен айырмашылықтың белгілерін ажыратады: бағанада, дүңгіршекте қандай қасиеттер бар? Олар қалай ұқсас, қалай ерекшеленеді? Қайсысы кең, биік, тар? Қайсысы қымбат, қайсысы арзан? Қайсысы жылдам? Қайсысы баяу?

Сондай-ақ, саяхат кезінде кеңістіктік қатынастар зерттеледі: ("үшін", "бұрын", "астында", "жоғарыда", "төменде", "арасында", "солға", "оңға"). Саяхат кезінде көптеген нысандар бар жерде балалар сұрақтарға жауап береді: сол жақта не бар... Арасында не бар... "кім көбірек атайды?" кеңістіктік қатынастарға сәйкес келетін объектілер. Содан кейін сыныпта кеңістіктік ойлауды, геометриялық көріністерді дамыту үшін жер бедерінің жоспарын жасаймыз.

Саяхат барысында "бөлшек-бүтін" ойынын өткіземіз, онда сыныпты екі топқа бөліп, бір топ бөлікті, екіншісі тұтас деп атайды. Мысалы: "шатыр бүтін ме, әлде бір бөлігі ме?", "Доңғалақ бөлік пе, әлде бүтін бе?"

Сандық қатынастарды қалыптастыру үшін ("көп", "аз", "тең", "бірдей", "бірдей, бірақ онсыз") әртүрлі жиындардағы қатынастарды пысықтайды. Олардың біреуіне аз заттар, екіншісіне көп заттар кіреді. Саяхатты әртүрлі табиғи материалдарды жинауға болатын жерде өткізуге болады: конустар, қиыршық тастар, жапырақтар. Оқушыларды топтарға бөліп, әр топқа "көп", "аз", "бірдей" қатынасына сәйкес табиғи материал жинау міндеті жүктеледі. Тапсырманы орындағаннан кейін балалар өз әрекеттерінің дұрыстығын негіздейді. Сол сабақта балаларға қанша дана көп екенін салыстыруға кеңес беріледі: кіреберістер немесе орындықтар, алаңдағы үйеңкі немесе қайың, сыныптағы оқушылар немесе мектеп ауласындағы ағаштар.

Математикалық саяхатта сандардың қасиеттерін зерттеу кезінде келесі тапсырмаларды беруге болады: ең кіші жұп сан сияқты үлкен қадамдар жасаңыз. Тауықтың көптеген қадамдарын жасаңыз, ең үлкен тақ бір таңбалы сан қандай? Сіздің үйіңіздегі кіреберістердің, үйдегі едендердің, ауылдағы дүкендердің, бір қолыңыздағы саусақтардың және т. б. нақты және жұп санын анықтаңыз.

"Сандық және реттік сан" тақырыбын бекіту үшін аллеядағы ағаштарды санауды ұсыну – солдан оңға, оңнан солға. Сұрақ: егер тақтайша өшірілсе, үшінші кіреберісті дұрыс таба аласыз ба? Егер сіз оңнан солға қарай санасаңыз, сіз әрқашан үшінші кіреберісті таба аласыз ба? Әрқашан емес пе? Неліктен? Мен үйге бетпе-бет келу керек және сол жақтан бірінші кіреберісті іздеу керек деген ережені айтамын. Оқушылардан бұл білім өмірде қандай жағдайларда пайдалы болатынын сұраймын (егер үйге қол қойылмаған, қараңғы және бөлмелер көрінбейтін, көп пәтерлі кіреберістегі үй ғана белгілі болған жағдайда).

Өлшеу құралдарын зерттеу үшін саяхаттарда импровизацияланған өлшеу құралдарын қолдану. Үйдің биіктігін бөренелермен, арқанмен, көрсеткіштермен, бұтақтармен санауды ұсыну. Сұрақ: динозаврлардың қандай мөлшерде болды, қалай сезінуге болады? Динозаврдың көлемі бес қабатты үйден үлкен немесе кіші ме?

Саяхатта "пішін" ұғымын зерттегенде мынадай сұрақтарға жауап беру: табиғат ұшбұрышты пішінді тәріздес не жасады және адам қолымен ұшбұрышты пішінді не істеді? Табиғат қандай форманы жиі жақсы көреді? Адам қандай форманы жақсы көреді? Сіз мұны қалай түсіндіңіз?

"Бұрыштар" тақырыбын зерделеу кезінде доғал, сүйір бұрыш түрінде тұруды ұсынамын. Табиғат жасаған заттарды доғал бұрыш, тік бұрыш ретінде табыңыз? Адам жасаған заттарды түзу, сүйір бұрыш түрінде табыңыз?

Құн, баға тақырыбын қарастыруда мынадай тапсырма беру: Анам бәліш пісіруді шешті. Бәліш өнімдерінің тізімін беру. Дүкенге саяхат жасау. Ол үшін бәлішке қажетті өнімдердің бағасын зерттеу. Дүкенде сұрақтарға жауап беру: бүкіл сатып алу үшін қанша ақша төлейтіндігіңізді көрсететін шама қалай аталады? Сатып алу-сату процесіне қандай мәндер қатысады? 100 грамм өнім қанша тұрады? Граммен белгілі бір мөлшерді алу үшін қанша өнім сатып алу керек?

Саяхат барысындағы бұл тапсырмалар бастауыш сынып оқушыларының зерттеу дағдыларын қалыптастыруға, алынған деректерді талдауға, қорытындылауға және қорытынды жасауға ықпал етеді.

Осылайша, математикадан білім беру саяхаттары - бұл объективті шындықтың өзіндік сезімдері арқылы оқушылардың органикалық, тікелей білім алуына жағдай жасайтын таным процесінің бір түрі. Саяхат оқу процесінің ажырамас бөлігі болып табылады, өйткені олар функционалдық сауаттылық элементтерін қалыптастыруға, оқушылардың зерттеу қызметін дамытуға ықпал етеді, сонымен қатар үлкен тәрбиелік әлеуетке ие.

Әдебиеттер:

1. Бастауыш мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі. Әдістемелік құрал. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. – 41 б.

2. Смолеусова, Т.В. Уроки-экскурсии по математике в начальной школе /Т.В. Смолеусова. – М.: Сфера, 2005.

Тойланбаева Г.А.

№17 ЖББМ КММ, Ұлытау ауданы, Қарағанды облысы

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада функционалдық сауаттылық ұғымдары қарастырылады, ағылшын тілін оқытуда функционалдық сауаттылықтың даму ерекшеліктері талданады, оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған тапсырмалардың мысалдары келтірілген.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, функционалдық сауаттылық бағыттары, тапсырмалар, ағылшын тілі.

Қазіргі әлемде шет тілі адамды және бүкіл қоғамды қамтамасыз ету құралына айналуға. Енді «Неге шет тілі керек?», -деген сұрақ туындамайды. Біз күнделікті өмірде шет тілін қолдану қажеттілігімен бетпе-бет келеміз: компьютерде жұмыс істеу, әлеуметтік желілерде сөйлесу, бейнероликтерді көру, конкурстар мен жарыстарға қатысу, сонымен қатар, қазіргі әлемде адамдар көбірек саяхаттай бастады, бұл басқа мәдениетті игеруге және сонымен бірге өз мәдениетін көтеруге тамаша мүмкіндік.

Функционалдык сауаттылык-бүгінгі таңда білім беру үдерісіндегі орталық ұғымдардың бірі- адамның қоғаммен өзара әрекеттесу жағдайында оқу және жазу дағдыларын қолдану қабілеті. Шет тілін оқытудың негізгі мақсаты еркін қарым-қатынас және практикалық қолдану дағдыларын қалыптастыру екенін есте ұстаймыз, сондықтан ағылшын тілі сабақтарында мұғалім функционалдык сауаттылықты қалыптастырудың барлық бағыттары бойынша жұмыс істейді деп сенімді түрде айтуға болады.

Мұғалімнің негізгі міндеті-оқушылардың рефлексиялық белсенділігін ынталандыру, оқытудың ситуациялық жағдайын құру, басқаша айтқанда, оқушыларды өздігінен сөйлеуге итермелейтін оқу жағдайын модельдеу. Мұндай жағдайлардың негізгі сипаттамасы практикалық міндет болып табылады: киноға билет сатып алу, кафеде, мейрамханада тапсырыс беру, қайда бару керектігін шешу және т.б. [1, б. 12].

Функционалдык сауаттылықты бағалау үшін тапсырмалардың бірнеше ерекшеліктерін бөлуге болады:

- пәндік саладан тыс қойылған және пәндік білімнің көмегімен шешілетін міндет;
- тапсырмалардың әрқайсысы өмірлік жағдайды сипаттайды;
- тапсырмалардың контексті күнделікті өмірде туындайтын проблемалық жағдайларға жақын;
- жағдай мінез құлық үлгісін саналы түрде таңдауды талап етеді;
- сұрақтар қарапайым және түсінікті тілде берілген;
- иллюстрациялар, кестелер, диаграммалар қолданылады.

Функционалдык сауаттылықты қалыптастырудың келесі бағыттары бар:

- математикалық сауаттылық;
- оқу сауаттылығы;
- жаратылыстану сауаттылығы;
- қаржылық сауаттылық;
- жаһандық құзыреттер;
- шығармашылық ойлау [2, б. 6].

Ағылшын тілі сабақтарында функционалдык сауаттылықтың барлық бағыттарын қалай қалыптастыруға болатынын мысалдармен талдайық.

Ағылшын тілі сабақтарында математикалық сауаттылықты қалыптастыру екінші сыныпта оқушылар 1-ден 12-ге дейінгі сандармен танысқан кезде басталады.

Типтік міндет: оқушылардың математикалық дайындығын әдеттегі тексеруге тән шет тілінде қарапайым есептеулер жүргізу.

«Сіз әжеңіздің қасында ауылда отырсыз. Ағылшын досыңыз Бенге әжеңізде қанша үй құстары бар екенін айтыңыз». Look at the pictures and count the birds.

Ex: Two ducks and two cocks are four birds.

Қаржылық сауаттылықты қалыптастырудың типтік міндеті келесідей тұжырымдалуы мүмкін: Look at the picture, read the text and answer the questions.

English Banknotes and Coins

The official currency of the United Kingdom is the pound sterling which is equal to one hundred pence. The British do not use the Euro. Although a few of the big shops will accept Euro, it is rarely used across Britain. English banknotes are issued by the Bank of England. As to coins they are minted also by this state bank. The following coins are in circulation: one penny, two pence, five pence, ten pence, 20 pence, 50 pence, 1 pound, and 2 pounds. The singular of pence is "penny". The symbol for the penny is "p"; hence an amount such as 50p is often pronounced "fifty pee" rather than "fifty pence".

What is the official currency of the U.K.?

What is the smallest unit?

How many pence are there in one pound?

What banknotes in the U.K. now?

Жаратылыстану сауаттылығын қалыптастыруға типтік тапсырмалар ықпал етеді:

Read the extract from the article in youth magazine and give your opinion. Is keeping animals in the zoo a good idea?

« ... Zoos help scientists and common people to learn more about animals. They show us how rich the animal world is.

But in zoos they keep animals in cages, and it is very unkind...»

PISA зерттеуіндегі жаһандық құзыреттілік «жаһандық сипаттағы және мәдениетаралық өзара әрекеттесу мәселелерін әртүрлі көзқарастардан сыни тұрғыдан қарастыру қабілеті; мәдени, діни,

саяси, нәсілдік және басқа да айырмашылықтар адамдардың қабылдауына, пайымдауларына және көзқарастарына қалай әсер ететінін түсіну; ортақ пікір негізінде басқа адамдармен ашық, құрметпен және тиімді қарым-қатынасқа түсу, адамның қадір-қасиетін құрметтеу» деп түсініледі. Жаһандық проблемалардың бірі - экология мәселесі 7-сыныпта ағылшын тілі сабақтарында талқылана бастайды. Функционалды сауаттылықты қалыптастыруға арналған тапсырманы келесідей тұжырымдауға болады: You are going to take part in the conference "Green Home". Say what five important things about ecology we must teach children. Choose one of the ideas and develop it.

«Шығармашылық», «шығармашылық көзқарас», «шығармашылық тұлға», «шығармашылық жетістіктер», «шығармашылықпен ойлау», «шығармашылықтың көрінісі» – қазіргі қоғамдағы бұл ұғымдар кәсіпқойлықтың көрсеткіштері болып табылады. Өйткені, бұл шығармашылық және жасампаздықтың қабілетін, біз дарындылықтың, таланттың, данышпанның атрибуты деп санаймыз.

Оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытудың ең үлкен мүмкіндіктері, әрине, жобалық жұмыстарда. Оқушылар өз қызметінің нәтижелерін постерлер, баяндамалар, альбомдар, қабырға газеттері, ауызша журналдар, коллаждар, презентациялар және тіпті қолөнер түрінде ұсына алады. "Create alien" 6-сыныптағы ең сүйікті тапсырмалардың бірі.

Do you know how aliens are look like? Draw alien as you imagine and describe.

Оқу сауаттылығы-бұл функционалды сауаттылықтың бір бағыты және менің ойымша, негізгі бағыт. Оқушы қандай тапсырма алса да, бірінші кезекте тапсырманы оқу керек. Оқу процесінде мұғалім мәтінмен жұмыс жасау кезінде оқушылардың проблемаларына жиі тап болады. Сонымен қатар, орыс тіліндегі мәтінмен жұмыс істеу кезінде, шет тілін айтпағанда, проблемалар туындайды.

Мәтіннен белгілі бір ақпаратты іздеуге бағытталған ең көп таралған тапсырмалардың бірі- әртүрлі тәсілдермен тұжырымдалуы мүмкін True - False типті тапсырмалар.

Mark the correct answer according to the text.

Read the text and choose the statements which are NOT mentioned in the text.

Read the text and decide which of the fact are not stated in the text.

Функционалды оқуды қалыптастыруға арналған мәтіндердің айрықша ерекшеліктеріне мыналар жатады:

- бейімделмеген мәтіннің үлкен көлемі;
- суреттер, схемалар, диаграммалар түрінде ұсынылған ақпарат,...
- біріктірілген тапсырмалар;
- "үздіксіз мәтіндер" деп аталатындар - театр билеттері, плакаттар, жол жүру құжаттары және т.б.

Диаграмма түрінде берілген ақпарат көптеген оқушыларға қиындық туғызады, сондықтан менің ойымша, тапсырма түріне ұқсас жиі қолданылуы керек.

Men and women have different tastes in films. Look at the diagram and comment on it using the phrases from the box.

I understand from the chart that...

I'm surprised to see that...

I find it interesting that...

It's difficult to believe that...

I quite agree that... [3, б. 29].

Функционалды сауаттылықты қалыптастыруға тапсырмаларды қолдана отырып, мұғалім оқушылардың мотивациясын арттыруға көмектеседі, олардың ой – өрісін кеңейтеді, шығармашылық қабілеттерін дамытады, қазіргі әлемнің құндылықтарын түсінуге көмектеседі-мұның бәрі тұлғаның үйлесімді дамуы және қоғаммен одан әрі өзара әрекеттесуі үшін қажет.

Әдебиеттер:

1. Бутенко, А.В., Ходос, Е.А. Критическое мышление: метод, теория, практика: Учебно-методическое пособие: МИРОС, 2002.

2. Ваулина, Ю.Е., Дули, Д., Подоляко, О. Е. Английский язык. Книга для учителя. 6 класс: Учеб. пособие для общеобразоват. организаций – 4-е изд.– М.: Express Publishing; Просвещение, 2016.

3. Anderson, L.W. & Krathwohl, D.R. (2001). A taxonomy for learning, teaching, nd assessing. New York: Longman.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының мотивациясын қалыптастыру ерекшеліктері мен мотив түрлері айтылған. Оқу мотивациясын қалыптастыру құралдары, ұйымдастыру формалары, оқу іс-әрекетті жүзеге арырудағы мұғалім мен ата-ананың рөлі көрсетілген.

Кілт сөздер: мотивация, оқу іс-әрекеті, когнитивті және әлеуметтік мотивтер, оқу мотивациясы құралдары, іс-әрекетті ұйымдастыру формалары, оқу мотивациясын қалыптастыру.

Білім алушыларды оқытудағы маңызды проблемалардың бірі бастауыш сынып оқушыларының мотивациясын қалыптастыру болып табылады.

Мотивация – бұл іс-әрекетке ынталандыру; оқу мотивациясы (оқыту мотивациясы) - оқу іс-әрекетіне енгізілген мотивацияның жеке түрі. Л.И. Божовичтің айтуынша, мотив – бұл іс-әрекетте жүзеге асырылатын нәрсе [1].

Бастауыш мектеп жасындағы ерекшелік ол мектептегі оқу процесі тәжірибемен бірге жүреді. Үлкендердің (мұғалім мен ата-ананың) шебер көзқарасымен бұл қалыпты жағдай болып қалуы мүмкін, әйтпесе бұл оқушының бейімделуіне әкелуі мүмкін. 6-10 жас аралығындағы балалар ойынға да, спортқа да, өнерге де белсенді қатысады. Бірақ бастауыш мектеп жасындағы жетекші әрекеттер оқу болып табылады.

Кіші жастағы оқушылардың мотивациясының ерекшелігі мұғалімнің талаптарын мойынсұнушылықпен орындау болып табылады. Кейде олар мұны не үшін жасау керектігін түсінбейді, бірақ олар мұғалімнің тапсырмасын сөзсіз орындайды. Оларға берілген тапсырмалар маңызды болып көрінеді.

Оқу іс-әрекеті – бұл білім беру ұйымына бару және жаңа білім алу ғана емес, сонымен бірге адамзат жасаған білім мен дағдыларды алуға және меңгеруге бағытталған іс-әрекет. Оқу іс-әрекеті нәтижелі болуы үшін балалардың қызығушылығын сақтау қажет. Бірақ баланың мотиві мен оқу материалының мазмұны жиі сәйкес келмейтіндіктен, қызығушылықтың төмендеуі байқалады.

Сондықтан мектеп пен мұғалімнің басты міндеті – танымдық мотивацияны қалыптастыру. Оқу әрекетінің өнімі, нәтижесі – оқушының өзіндегі өзгерістер («Мен кімін?» және «Мен қандай болдым?»). Оқу әрекеті – өзін-өзі дамыту, өзін-өзі өзгерту (білім, дағды, жалпы және интеллектуалдық даму деңгейінде) әрекеті. Оқу іс-әрекеті жетекші қызметтің бірі болып табылады.

Оқу іс-әрекеті құрылымы жағынан күрделі. Ол оқытудың басында ғана қалыптаса бастайды. Д.Б Эльконин бойынша оқу іс-әрекетінің құрылымы мыналарды қамтиды [2]:

- 1) мотивтер;
- 2) оқу тапсырмалары;
- 3) оқыту қызметі;
- 4) әрекеттерді бақылау;
- 5) бағалау қызметі.

Бастауыш мектеп жасындағы оқу әрекетінің мотивтері. Бірінші сынып оқушысы мектепке жиі «оқушы боламын» деген ниетпен келсе, бірте-бірте «жақсы оқу» мотивіне көшеді.

Кіші жастағы оқушыларда мотивтердің екі түрі бар: когнитивтік және әлеуметтік. Оқу кезеңінде оқу пәнінің мазмұнына назар аударылатын болса, онда оның танымдық мотиві бар деп айта аламыз, ал оқу әрекеті барысында басқа тұлғаға назар аударатын болса, онда оның әлеуметтік мотиві бар [3].

Когнитивті және әлеуметтік мотивтер әртүрлі деңгейлерде болуы мүмкін. Танымдық мотивтердің деңгейлері: кең (жаңа білімді меңгеруге бағыттылық), оқу-танымдық (білім алу әдістері мен білімді өздігінен меңгеру әдістерін меңгеруге бағдарлау), өзін-өзі тәрбиелеу (қосымша білім алуға бағыт-бағдар, тұлғаны жетілдіру бағдарламасы).

Әлеуметтік мотивтердің деңгейлері: кең (міндет пен жауапкершілік, оқудың салмағын түсіну), тар әлеуметтік немесе позициялық (қоғамда белгілі бір ұстанымға ұмтылу, мақтауға ие болу), әлеуметтік ынтымақтастық (басқа адамдармен байланыс орнату). Өнімді оқытуды ұйымдастыру үшін мотивтің ішкі болуы маңызды. Бұл мотивацияны балалардың танымдық, ақыл-ой белсенділігінің қажеттіліктеріне жауап беретін білім беру және танымдық деп атауға болады («Мен бәрін білгім келеді», «Маған қызықты оқу ұнайды»).

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылықтары әртүрлі дәрежеде көрінеді. Оқуға деген қызығушылықты сақтау үшін мұғалім сабақты ұйымдастырудың ойын және эмоционалды әдістерінің үлкен қорына ие болып зерттелетін материалға назар аударуы керек.

Осы әдістерге сүйене отырып, ішкі танымдық мотивацияны, теориялық қызығушылықты қалыптастыру үшін ең қажетіден бастау керек (мысалы, белгілі бір типтегі барлық мәселелерді шешудің ортақ әдісін табу). Сондай-ақ, баланың назарын өзін-өзі өзгерту процесіне аудару, оның қабілеттерінің өсіуіне мән беру, оқушының бағасын өзін-өзі бағалауға айналдыру маңызды.

Бастауыш сынып оқушысы үшін жетекші іс-әрекет-бұл оқу әрекеті. Оқу іс-әрекеті осы жастағы балалардың психикасының дамуында эмоционалды және мотивациялық саладағы өзгерістерді қамтиды. Кіші жастағы оқушылар алғаш рет тәжірибені жалпылауды қалыптастырады, тұрақты эмоционалды кешендерді, өзін төмен санау сезімін немесе керісінше, табыстар немесе сәтсіздіктер тізбегінің нәтижесі болып табылатын өзін-өзі бағалау сезімін дамытады.

Бастауыш мектеп жасы ерікті мінез-құлықтың пайда болуымен сипатталады, бала тәуелсіздік көрсете бастайды, берілген жағдайда қалай әрекет ету керектігін таңдай алады. Бұл мінез-құлықтың негізі бастауыш мектеп жасында қалыптасатын моральдық мотивтер болып табылады. Бала моральдық құндылықтарды түсіне бастайды, белгіленген ережелер мен заңдарды орындауға тырысады.

Оқытудың мәні, әр оқушы үшін ол қоршаған ортадан алатын құндылықтар жүйесімен байланысты. Бұл отбасы немесе қоғам болуы мүмкін, сондықтан оқу басталғанға дейін оқушы оның оқуы туралы идеяны дамытады, бірақ уақыт өте келе ол өзгеруі мүмкін. Білімді тәрбиелеу үшін білімнің өзіне деген көзқарасты тәрбиелеу керек, сонда білім білім алушылардың тұлғалық дамуына әкеледі.

Оқушының оқу жұмысының барлық жақтары эмоциялармен бірге жүреді. Мектепте болуға байланысты жағымды эмоциялар пайда болады: бүкіл педагогикалық ұжымның тығыз жұмысы кезінде; отбасындағы мектепке деген оң көзқарас жағдайында; оқушылар арасындағы жақсы қарым-қатынас жағдайында; күрделі мәселелерді шешу кезінде.

Кіші жастағы оқушылардың мұғаліммен, бір-бірімен қарым-қатынасы, әсіресе оқу мотивациясының қалыптасуына ықпал етеді. Бастапқы сыныптарда мұғалім мен оқушы арасында тығыз байланыс орнайды. Мұғалімге деген оң көзқарас, оқушының өз тәлімгеріне деген сенімі оқу іс-әрекетімен айналысуға құштарлықты тудырады.

Бастауыш сыныпта мұғалімге деген теріс көзқарас өте сирек кездеседі, ал қайшылықтар жиі кездеседі. Мұндай оқушылар үшін оқу мотивациясының қалыптасуы кешіктіріледі, өйткені сенімді қарым-қатынас қажет, бірақ мұғалімге, демек, ол айналысатын іс-әрекетке сенім жоқ. Мұндай оқушылар әдетте өте тұйық, тез ренжітеді немесе немқұрайлы болады.

Бастауыш мектеп жасындағы мұғалімдердің негізгі мақсаты-жаңа білім мен үлгілерге ғана емес, сонымен қатар жаңа білім алу тәсілдеріне де тұрақты білім мен танымдық қызығушылықты қалыптастыру. Мотивация нәтижелі оқу қызметіне үлкен әсер етеді және оқу процесінің сәттілігін анықтайды.

Мектептегі мотивтердің болмауы жеке тұлғаның тозуына және оқу процесінде оқу үлгерімінің төмендеуіне әкеледі. Мотивацияның көптеген әдістері бар, олар стандартты емес көрініс пен мұғалімнің мінез-құлқынан бастап арнайы жабдыққа дейін.

Бастауыш сынып оқушыларын оқуға қызықтыру әр мұғалімнің басты міндеті болуы керек. Бұған кедергі келтіретін бірқатар факторлар бар, мысалы, сабақтарды дұрыс ұйымдастырмау. Оқу іс-әрекетін ынталандыру сыныпта белгілі бір атмосфераны қажет етеді, өйткені бұл жастағы оқушылар үнемі алаңдатады, оқу процесіне кедергі келтіреді.

Педагогикалық практика белсенділендірудің түрлі жолдарын пайдаланады, олардың ішіндегі негізгісі-білім алушылардың белсенділігі мен дербестігін ынталандыратын оқытудың әртүрлі формалары, әдістері.

Оқушының әлеуметтік рөлі балаларда мұғалім мен ата-анадан мақтауға, мақтауға деген ұмтылысты дамытады. Жоғары баға-баланың эмоционалды әл-ауқатының кепілі, оның мақтанышы. Мұғалімнің бағасы оқытудың мақсатына айналады, жақсы баға алуға тырысады, бала тапсырмаларға жауапкершілікпен және адалдықпен қарауға тырысады.

Мотивтер соқтығысқан жағдайда, кіші мектеп оқушылары таңдау жасай алады. Мысалы, мәселені баға бойынша шешу немесе ойлауды қажет ететін мәселені шешу болды, оқушылардың көпшілігі мәселені баға бойынша шешуді таңдайды, өйткені ол оқушылардың білімін бағалауды және ол туралы қоғамдық пікірді білдіреді, сондықтан оқушылар мұндай мәселені өз білімдерінен гөрі

беделін сақтау және арттыру үшін көбірек шешуге тырысады. Осыған байланысты көптеген оқушылар өз нәтижелерін асыра бағалай алады.

Оқу мотивациясының қалыптасуы тек мұғалімге ғана емес, ата-анаға да байланысты. Ата-аналар балаларын оқытудың басында кейбір қателіктер жібереді, мысалы:

- баланы мектепке ерте жіберу;
- отбасындағы қолайсыз атмосфера;
- баланың мектепке дейінгі мекемеге бармауы;
- күн тәртібін сақтамау;
- ата-ананың өз баласына деген жасырын талаптары;
- тәрбиенің қате әдістері: қорқыту, физикалық жазалау және т.б.;
- қызынан немесе ұлынан өз қалауын күту;
- «теріс» оқу мотивациясы (мысқылдау, қате мәлімдемелер, басқа балалармен салыстыру [4]).

Отандық психологтар бастауыш сынып оқушыларында оқудың басында оң динамика бар екенін және білім беру процесіне дұрыс көзқарас бірден пайда болмайтынын атап өтті.

Мысалы, бірінші сыныптарда білім алушылар алдымен білім беру процесіне оң қарайды, өйткені олардың әлеуметтік мәртебесін өзгерту қажеттілігі бар. 8-10 жас аралығында бастауыш сынып оқушыларында міндет пен жауапкершілік сезімімен байланысты мотивация басым болады, бірақ қызығушылықпен оқитын оқушылар саны азаяды. Бастауыш сынып оқушыларына құрдастарының пікірі маңызды болады, сондықтан әлеуметтік мотивтер басым бола бастайды. Танымдық белсенділіктің дамуы әр түрлі балаларда әр түрлі болады, кейбіреулерінде ол айқын көрінеді, «теориялық» бағытта жүреді, басқаларында практикалық бағыт айқын, үшіншіден, ол өте әлсіз [5].

Мектеп оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыруға құралдар кешенін енгізу ықпал етеді, олардың арасында ғалымдардың көпшілігі (Е.Ильин, А. Маркова, М. Матюхина) [6] келесілерді ажыратады:

- оқу материалының мазмұны;
- оқу іс-шараларын ұйымдастыру;
- мониторинг және оқу іс-шараларын бағалау.

Бұл құралдарды толығырақ сипаттайтын болсақ. Оқу материалының мазмұнына қойылатын талаптар:

1) Зерттелетін ақпарат (негізгі ұғымдар, терминдер, фактілер, ғылым заңдары және таным жолдары мен әдістері) баланың жас ерекшеліктері мен қажеттіліктеріне сәйкес келуі керек. Бұл тұрақты іс-әрекеттің қажеттілігі, ақыл-ой функцияларын дамыту қажеттілігі (есте сақтау, ойлау, қиял), жаңашылдық, эмоционалды қанықтыру қажеттілігі, ойлау және өзін-өзі бағалау қажеттілігі және т.б.

2) Оқу материалы қол жетімді болуы керек, бірақ сонымен бірге күрделі, жаңа, қызықты ақпарат болуы керек, өткен тәжірибе мен бұрыннан алған білімді басшылыққа алуы керек. Мазмұнды және иллюстрациялық тұрғыдан нашар материал оқуға деген қызығушылықты оятуға ықпал етпейді.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын тиімді дамыту үшін білім беру қызметін ұйымдастырудың әртүрлі формаларын (жеке, жұптық, ұжымдық, топтық) қолдану маңызды. Тәжірибе көрсеткендей, сыныптағы ұжымдық және топтық іс-әрекет түрлері ең жақсы мотивацияны тудырады, өйткені олар кіші жастағы оқушылардың қарым-қатынасқа деген үлкен қажеттілігін қанағаттандырады [7].

Ұжымдық тәрбие жұмысында оқушының өзін басқа адамның көзқарасы, басқа адамның алдындағы жауапкершілік, тек өзінен ғана емес, басқа адамдардан да шешім қабылдау қабілеті артады. Бұл белсенді өмірлік ұстанымның, өзін-өзі бағалау қабілетінің, қақтығыстарды жеңу қабілетінің қалыптасуына ықпал етеді.

Оқытудың топтық формасы тіпті пассивті, әлсіз ынталы оқушылардың белсенді жұмысын қамтиды, өйткені олар жұмыстың бір бөлігін орындаудан бас тарта алмайды. Сонымен қатар, бәсекелестікке деген ниеттің барлығымен ерекшеленеді. Ұжымдық және топтық іс-әрекеттің белгілі бір түрін таңдау оқушылардың жасына, белгілі бір сыныптың сипаттамаларына және мұғалімнің темпераменті мен сипатына байланысты болады.

Дегенмен, кіші жастағы оқушылардың қызығушылықтары тұрақсыз болатынын, оқу іс-әрекетін ұзақ уақыт қолдамайтынын, тез қанағаттанатынын және мұғалімдердің қолдауынсыз бұл қызығушылықтардың жоғалып кетуі мүмкін екенін ескеру қажет.

Сонымен қатар, қызығушылықтар оқу әрекетінің әдістеріне емес, оқу нәтижесіне бағытталады, өйткені олар бағамен бағаланады. Бұл фактор көбінесе тәрбие жұмысындағы қиындықтарды жеңуге

қызығушылықты қалыптастыруға мүмкіндік бермейді. Мотивацияны сәтті қалыптастыру үшін сыныптағы оқушылардың танымдық қызығушылықтарының дамуын бірнеше критерийлер бойынша бақылау қажет:

- зейіннің шоғырлануы, қызмет процесіне деген ынта;
- мәселелерді талқылауға қатысу ниеті;
- түсініксіз нәрсені білуге деген ұмтылыс;
- сабақ барысындағы белсенділік;
- жолдастардың жауаптарын толықтыру, түзету, мұғалім мен достарына сұрақтар қою;
- табысқа, сәтсіздікке жауаптың адекваттылығы т.б.

Бақылау нәтижелері күнделіктерде тіркелуі керек, бұл олардың динамикасын бақылауға және одан әрі жұмысты жоспарлауға мүмкіндік береді.

Оң мотивацияны қалыптастыру мақсатында оқу іс-әрекетінде бір емес, белгілі бір жүйенің барлық элементтерін пайдалану маңызды, өйткені олардың ешқайсысы бір уақытта барлық оқушылар үшін шешуші рөл атқара алмайды. Бір оқушы үшін шешуші нәрсе басқа оқушы үшін болмауы мүмкін.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, оқу мотивациясы оқу әрекетіне және оқу әрекетінің өзіне кіретін мотивацияның белгілі бір түрі болып табылады деген қорытынды жасауға болады. Оқыту мотивациясы бірқатар нақты факторлармен анықталады: білім беру жүйесі, оқу қызметі жүзеге асырылатын оқу орны, оқу үдерісін ұйымдастыру, оқушының субъективті ерекшеліктері (жас, жыныс, интеллектуалдық даму, қабілет, білім деңгейі), ұмтылыстары, өзін-өзі бағалауы, оның басқа оқушылармен қарым-қатынасы және т.б.), мұғалімнің субъективті ерекшеліктері мен пәннің ерекшелігі.

Осылайша, бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыру оқу процесінің өнімділігіне үлкен әсер етеді және оқу іс-әрекетінің сәттілігін анықтайды деп қорытынды жасауға болады. Мұғалім үшін педагогикалық процесті сауатты ұйымдастыру, оқушылармен өзара әрекеттесу кезінде оқу мотивациясын қалыптастыруға көмектесетін аспектілерді ескеру өте маңызды.

Әдебиеттер:

1. Божович Л.И. Личность и ее развитие в детском возрасте.- М.: Просвещение, 1998. – 464с.
2. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1989. – 560с.
3. Гани С.В. Учебная мотивация младших школьников с разным уровнем успеваемости. /Актуальные вопросы современной науки. – 2009. – №8. – С. 67-72.
4. Якобсон П.М. Эмоциональная жизнь школьника: учебник для студ. вузов. - М.: Воронеж, 2008. - 302с.
5. Венгер А.Л. Психологическое обследование младших школьников.-М.: Владос, 2007. - 160 с.
6. Дядинчук Т.Г. Познавательный интерес как средство обучения младших школьников.- Молодой ученый. - 2014. – №4. – С. 954-956.
7. Киселева Ю.В. Функции учебной деятельности младших школьников / Педагогическое образование на Алтае. – 2012. – № 2. – С. 417-422.

Требунских Н.В.

КГУ «Школа-лицей №20» г. Темиртау

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ЕСТЕСТВОЗНАНИЯ НА ОСНОВЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОБЛЕМНЫХ ЗАДАНИЙ

Аннотация. Использование методов проблемного обучения учащихся начальных школ основам естественных наук выражает заказ современного общества, продиктованный объективной действительностью и парадигмой образования, в котором реализуется идея образования на протяжении всей жизни. Применительно к начальной школе это означает повышенное внимание к изучению основ точных и естественных наук как фундамента для будущей специализации в научной и инженерно-технической сфере.

Ключевые слова: образование, начальное образование, педагогика, навыки.

Надо отметить, что проблемы с естественнонаучным образованием отмечаются педагогами не только в Казахстане, но и во многих других странах, ведущих поиски новых образовательных решений.

Развитие современных механизмов и технологий общего образования, непосредственно развитие идей обучения и воспитания младших школьников находит отражение в законодательстве и других документах: Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III [1]; Постановления Правительства Республики Казахстан «Об утверждении национального проекта «Качественное образование «Образованная нация»» от 12 октября 2021 года № 726 [2]; Государственный общеобязательный стандарт начального образования, утвержденный Приказом Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348 [3]; Типовые учебные программы по общеобразовательным предметам, утвержденные приказом министра образования и науки Республики Казахстан [4], учебники, учебно-методических комплексы, пособия и другая дополнительная литература, в том числе на электронных носителях [5].

Научный и практический поиск, развитие теории и практики и применение новых средств, а также методов обучения, позволяет педагогам вырабатывать новые взгляды и понимание потребностей учащихся, включая учащихся начальной школы. Поэтому актуализируются такие формы, а также методы обучения, какие еще совсем недавно относились чуть-ли не к экспериментальным, требующим особенной, уникальной подготовки как самих педагогов, так и школьников: это групповые, деятельностные, игровые, ролевые, а также проблемные, и другие современные формы и методы обучения.

Актуальное место всех этих новых методов, разработанных в теории и практике мировой и отечественной педагогики, принадлежит сегодня методике проблемного обучения, которую предлагают активно применять и определить как основу одной из форм деятельности младших школьников. В условиях обновляющегося процесса обучения и образовательных программ начального образования, ориентацией на практику конечных результатов обучения, школой все более востребованы такие формы обучения, которые помогут:

- сформировать личную, мотивированную, самостоятельную и инициативную позицию учащихся в учении;
- развить ориентированные на практику умения и навыки младших школьников: исследовательские, рефлексивные, самооценочные;
- сформировать в перспективе школьного образования не просто умения, а компетенции, т.е. умения, которые сопрягаются с опытом их применения в практической деятельности;
- развить познавательный интерес школьников.

Все эти вопросы в системе и взаимосвязи прослеживаются в работах Ю.К. Бабанского, В.В. Давыдова, А.Н. Леонтьева, А.К. Марковой, С.Л. Рубинштейна, Т. И. Шамовой, Д.Б. Эльконина и другие.

Освещение сути проблемного обучения, методики, характера, значимости и востребованности в процессе обучения осуществлялось в научных работах и публикациях большой плеяды зарубежных ученых, например: Дж. Дьюи, В.Килпатрик, А.Д. Климова, И.В. Никитина, О.В. Ляпина, В.Н. Стенберг и так далее.

Поэтому считаем важным отметить, что значимый вклад в дело разработки особенностей, а также специфических, ориентированных на современную образовательную практику, сторон теории обучения и воспитания учащихся школ внесли и продолжают вносить такие известные казахстанские ученые, какими являются Хан Н.Н., Сагимбаева А.Е., Каргин С.Т., Абильдина С.К., Сарсекеева Ж.Е., Егоров В.В., Мухамбетжанова С.Т., Жусупова Ж.А. и другие.

Так, например, теория становления учащихся как субъекта целостного педагогического процесса разрабатывалась такими известными учеными-педагогами как (Алимухамбетова Г.Е., и др.); развитие личности учащихся (Намазбаевой Ж.И. и др.); развитие и становление мотивационной сферы учения (Каражигитова Т.А., Егоров В.В., Каргин С.Т., Мухамбетжанова С.Т. и др.); познавательной деятельности младших школьников (Караев Ж.А., Абильдина С.К., Жиенбаевой Н.Б., Сарсекеева Ж.Е., Жусупова Ж.А., Дарханов Н.А., Токсанбаева Н.К., и др.) [6-9].

В процессе освоения образовательной программы, являясь участниками учебной деятельности младшие школьники проявляют различные виды активности. Эта активность имеет цель получение знаний, умений, практических навыков. В ходе осуществления различных видов деятельности у младшего школьника развиваются и возникают новые качества психического развития – психические новообразования. Эти новообразования состоят в проявлении у учащегося нового отношения, новой

позиции к изучаемому объекту. Такие отношения выступают как познавательная активность младшего школьника.

Согласно гипотезе Л.С. Выготского о ведущей роли обучения в психическом развитии детей, которая получила подтверждение в исследованиях Д.Б. Эльконина, В.В. Давыдова, В.С. Лазарева, «процессы обучения развивают человека только тогда, когда они имеют деятельностные формы и (обладая соответствующим содержанием) в определённых возрастах способствуют формированию соответствующих видов деятельности» [9].

В работах авторов и следуя собственной практике, изучая материалы практики, предоставленные другими учителями, принимавшими участие экспериментальной в работе и с которыми мы осуществляли сотрудничество, показал, что наполнение образовательного процесса, а также уровень организуемой экспериментальной деятельности младших школьников в практике казахстанской школы начального уровня значимо определены инструктивным объёмом стандартного, а также рекомендованного к строгому исполнению учебного материала. Поэтому, достаточно редко педагог начальной школы вообще имеет возможность допустить хотя бы краткое включение младшим школьником неконтролируемой ежесекундно самостоятельно реализованной познавательной деятельности. Это крайне затрудняет реализовать возможности методики проблемного обучения.

Конечно, уже произошедшие изменения структуры, а также содержания и организации стандартного образовательного процесса в начальной школе Республики Казахстан, позволяет сегодня несколько больше учитывать интересы и склонности, а также способности учащихся. Достигается это, правда, больше в рамках программ инклюзивного образования, нежели попыток внедрений прогрессивного опыта. При этом всеми остаётся признаваем постулат о том, что современные методики позволяют существенно увеличить и раскрыть возможности школы, направленные на подготовку в рамках индивидуальной образовательной траектории младшего школьника. В этой связи аксиомой является неукоснительное соблюдение стандарта, и лишь как следствие – строго ограниченный поиск методик, направленных на обеспечение более высокой готовности и подготовки младшего школьника для продолжения обучения в средней школе.

Поэтому мысли о том, что каждый способен решать исследовательские задачи, а также, что каждый должен быть инициативным, самостоятельным и одновременно быть готовым работать с проблемными задачами остаётся во-многом лишь ориентиром. Но не практикой. Особенно на уровне начальной школы. И особенно в рамках готовностей и оценки способностей учащихся начальной школы к самостоятельной, а тем более – к исследовательской – деятельности. При этом школьник уже может и должен иметь определённый запас знаний. И школьник должен быть готов реализовать в диалоге, а не только в учении, свою сферу интереса через обладание и практическую реализацию творческого, уникального для этого конкретного школьника, нестандартного мышления.

Ориентируясь на эти позиции, мы соглашаемся, в целом, с преобладающим взглядом, что главная проблема современного овладения пониманием основ естественных наук состоит в детерминированном и доминировании теоретической составляющей. Исследователями отмечается, что школьники не имеют даже шанса понять основы естественных наук, в том случае, когда процесс обучения и учебная деятельность младшего школьника ограничится слепым заучиванием дат, цитат, фактов и определений. Поэтому даже решение стандартных задач, хотя оно и может быть выполнено на максимальный балл, если не покажет школьнику фактические объекты и способы применения не сможет научить учащегося начальной школы необходимым практическим знаниям и умениям [10].

Если обучающиеся будут исключительно через текущее восприятие учебной ситуации и эмоциональное восприятие ставить и решать задачи, то чаще всего они так и не станут взрослыми людьми.

Поэтому учителю следует готовить учащихся ко все более удлиняющимся срокам поиска, постановки и выполнения задач, которые требуют для своего оптимального решения продолжительных усилий. Необходимо, чтобы учащийся научился специально контролировать выполняемую работу по результату и способу ее выполнения.

Мы полагаем, что имея под собой основу в виде разработанной Л.С. Выготским, А.Н. Леонтьевым, П.Я. Гальпериным, Д.Э. Элькониним научной теории, разработчики государственных стандартов внедрили четыре вида требований к уровню подготовки обучающихся (далее – ТУПО) – личностные, регулятивные, познавательные и коммуникативные. В Программе развития ТУПО разработчики раскрывают характеристики этих ТУПО.

Вместе с ними раскрываются методики, а также инструменты, при помощи которых будет производиться диагностика и мониторинг степени успешности, и полноту овладения, а также готовности применения умений на последующих этапах познавательной деятельности обучающихся.

Литература:

1. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III. «Казахстанская правда» от 15 августа 2007 года N 127 (25372) Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2007 г., N 20 (2501).
2. Постановление Правительства Республики Казахстан «Об утверждении национального проекта «Качественное образование «Образованная нация»» от 12 октября 2021 года № 726 [Электрон. ресурс]. – 2023 – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000726>
3. Государственный общеобязательный стандарт начального образования, утвержденный Приказом Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 5 августа 2023 года № 29031 [Электрон. ресурс]. – 2023 – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031#z1165>
4. Типовые учебные программы по общеобразовательным предметам, утвержденные приказом министра образования и науки Республики Казахстан «Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам, курсам по выбору и факультативам для общеобразовательных организаций» от 3 апреля 2013 года № 115. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 10 апреля 2013 года № 8424. Газета «Казахстанская правда» от 12.06.2013 года № 198-199 (27472-27473).
5. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан «Об утверждении перечня учебников, учебно-методических комплексов, пособий и другой дополнительной литературы, в том числе на электронных носителях» от 22 мая 2020 года № 216 (дата обращения: 11.02.2022)
6. Хан Н.Н. Теоретические основы сотрудничества в педагогическом процессе общеобразовательной школы: дис. ...док. пед. наук: 13.00.08. - Алматы, 1998.
7. Намазбаева Ж.И. Психология. - Алматы: Print-S, 2005. - 29 б.
8. Караев Ж.А. Активизация познавательной деятельности учащихся в условиях применения компьютерной технологий обучения: дис. ..(к. пед. наук: 13.08.00. - Алматы, 1995. - 314 с.
9. Жиенбаева Н.Б. Развитие активности личности современного младшего школьника в процессе формирования общения: дис.- Алматы, 2008. - 314 с.
10. Проектная деятельность школьников: пособие для учителя / К. Н. Поливанова. – М.: Просвещение, 2018.

Тулужанова К.А.

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ЖЕКЕ ТҰЛҒАСЫН ЗАМАНАУИ АҚПАРАТТЫҚ ҚҰРАЛДАР АРҚЫЛЫ ДАМУЫ

Аннотация. Қазақстан Республикасының әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағытталған ресми құжаттарында жоғарғы білім беруде мамандар даярлау сапасын арттыруға әрдайым мән берілуде. Бұл үшін болашақ мұғалімдердің шығармашылықты педагогикалық іс-әрекетін ұйымдастыруда қазіргі ақпараттық технологияларды меңгерудің маңызы зор.

Кілт сөздер: болашақ мұғалімдер, ақпараттық технология.

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын «Қазақстандық білім мен ғылымның жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттыру және жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде тұлғаны тәрбиелеу» басты мақсат ретінде өйылған болатын [1]. Осыған орай жоғары білім берудің мақсаты жаңа технологияны оқып-үйренген, шығармашылық ойлауын дамыту, кәсіби білімін, шеберлігін жетілдіруде үнемі ізденіс үстіндегі еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуына мамандардың үлесін арттыру.

Үздіксіз білім беру реформалары аясында мұғалімдердің да, болашақ мұғалімдердің де дүниетанымының құрылымы өзгеруде. Қазіргі кезеңде білім беру саласының барлық жағына жаңаша көзқарастың жаңаша қарым-қатынастың, жаңаша ойлаудың өрістуіне байланысты болашақ педагог

мамандардың ақпараттық сауаттылығын, ақпараттық мәдениетін және ақпараттық құзырлығы сияқты қабілеттіліктерді қалыптастыру мәселесі бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр.

Педагогикалық, психологиялық, философиялық және ғылыми зерттеулерді талдау нәтижесінде зерттеліп отырған тақырып бойынша бірқатар ғылыми жұмыстардың бар екендігіне қарамастан, жоғарыда келтірілген мағлұматтар болашақ педагог мамандарды заманауи ақпараттық құралдар көмегімен дамыту жеткілікті түрде қарастырылмағанын аңғартады.

Цифрландыру білім беру процесінің мазмұнына ғана емес, оны ұйымдастыруға да әсер етеді. Оқытушының мәртебесі мен рөлі қоғамда да, жоғары білім беру Бұл тұрғыда жоғары оқу орындарының оқытушылары тек білім тасымалдаушыларына, оқытушыларға ғана емес, сонымен қатар офлайн және онлайн ортада ұсынылған ақпараттың барлық жиынтығын шарлауға көмектесетін навигаторларға, сарапшыларға айналады. Тиісінше, университет оқытушысы цифрлық сауаттылыққа ие болуымен қатар цифрлық технологиялардың көмегімен контекст құруға және қолдануға қабілетті болуы тиіс.

Педагогикалық құбылыстарды цифрландырудың қазіргі тенденцияларын зерттеу нәтижелері И.А. Донина, Н.Ю. Марчук, Т.В. Никулина, А.В. Бобылев және т.б. ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған [2;3;4;5].

Ю.Р.Хайруллина мен И.Ф.Фахритдинов өз зерттеулерінде жоғары білім беру жүйесіне ақпараттық ортаны енгізу мен пайдаланудың негізгі артықшылықтарын М.Ю.Ефлова, О.А.Максимова және К.А.Озерова мамандарды сандық ортаға ендіру у механизмін зерттеуген [6;7].

Болашақ педагог маман тұлғасын дамыту проблемасын зерттеудің міндеттерін іске асыру да университет оқытушысының мәртебесі мен рөлін өзгертуге арналған жұмыстарға жүгінуді талап етеді. Т.Л.Маркова болды, ол эмпирикалық мәліметтер негізінде жоғары білім беру институты оқытушыларының кәсіби қызметін зерттесе, С.М.Климова университеттердің профессорлық-оқытушылық құрамының екі буынының құндылықтары арасындағы түбегейлі айырмашылықтарды қарастырады, А.А.Вербицкий университет оқытушысының құзыреттілігіне байланысты мәселелерді анықтайды. Г.Г.Джавадян университет қызметкерінің жеке басына қойылатын жаңа талаптарына талдау жасайды [8;9;10;11].

Білім беруді ақпараттандыру, компьютерлік техниканы оқу процесінде пайдалану, оны қолдану Г.К.Нуогалиеваның, Ж.И.Сардарованың, Қ.А.Сарбасованың және т.б. авторлардың еңбектерінде кеңінен қарастырылған [12;13;14].

Ал, қазіргі таңда жоғарыдағы аталған мәселе қалай жүзеге асырылып жатыр деген сауалға келсек осы бағыттағы мәселелер әлі де жеткілікті деңгейде емес. Сондықтан ұрпақ тәрбиесімен айналысатын әлеуметтік, педагогикалық, психологиялық қызметтің тиімділігін арттыру, оны жаңа сапада ұйымдастыру қажеттігі туындайды.

Білім беруді ақпараттандыру процесі пән мұғалімдеріне, әдіскерлерге жаңа ақпараттық технологияны өз қызметтеріне жан-жақты пайдалану саласына үлкен талап қояды.

Білім беруді ақпараттандыру – бұл ақпараттық-коммуникациялық технологияның құралдарын білім беру саласына қолданудың методологиялық және тәжірибелік құндылықтарын зерттеп, оқыту мен тәрбиелеудің психологиялық және педагогикалық мақсаттарына бағыттап қамтамасыз ету процесі. Бұл процесс мына бағыттар бойынша жетілдіріледі:

- білім беру жүйесінің басқару механизміндегі ғылыми-педагогикалық ақпараттар мен ақпараттық-әдістемелік материалдарды автоматтандыру арқылы оның қолданылу аясын жетілдіру және басқару ісіне коммуникациялық желілерді қолдану;

- ақпараттық қоғам жағдайында жеке тұлғаның даму бағыттарының міндеттерін негізге ала отырып, оқытудың мазмұнын, әдістері мен оны ұйымдастыру формаларын таңдау мен оның методологиясын жетілдіру;

- үйренушінің интеллектуальдық қабілетін дамытуға, өздігінен білім алуға, түрлі ақпараттарды өздігінен өңдеу сияқты әрекеттерге бағытталған оқытудың әдістемелік жүйесін ақпараттық-коммуникациялық технология арқылы құру;

- үйренушінің білім деңгейін бағалау мен бақылау әдістерін талдау бағытында компьютерлік тестілеуді құру мен оны қолдану.

Білім беруді ақпараттандыру процесі жағдайында жеке тұлғаның интеллектуальдық, қоғамдық, экономикалық, коммуникациялық және ақпараттық сияқты іс-әрекеттерін түрлі салаларға қолдану арқылы құзырлықтарын қалыптастыру негізгі талаптардың біріне айналады.

Тәжірибе жүзінде дәлелденгеніндей, кез келген мұғалімге өз қызметтеріне компьютерді пайдалануы олардың әлемдік ақпараттық кеңістікке енуде ақпараттық мәдениетінің қалыптасатынымен өлшенеді. Сонымен бірге, бұл жағдайда, инновациялық әдістер мен құралдарды

оқу процесіне пайдалану оқушылардың мектеп пәндерін игеруде қызығушылықтарын арттыруда. Ақпараттық-коммуникациялық технологияны оқу-тәрбие процесіне пайдалану оның келесі педагогикалық мүмкіндіктерді жүзеге асыруға мүмкіндік береді: болашақ мұғалімдердің дайындық деңгейін, ынтасын және қабылдау жылдамдығын ескеру арқылы жаңа материалды меңгертуге байланысты оқытуды ұйымдастыру және оқыту процесіне жаңа ақпараттық технологияның мүмкіндіктерін пайдалану; проблемалық, зерттеу, аналитикалық және модельдеу әдістерін қолдану арқылы классикалық әдістерді жетілдіру; жаңа ақпараттық технология құралдарын (жаңа типті компьютерлер, телекоммуникация, виртуальды орта және мультимедиа-технология) пайдалану арқылы оқу процесінің материалдық-техникалық базасын жетілдіру.

Білім беру мекемелерінің қызметкерлерінің жаңа ақпараттық технологияны меңгерту саласы бойынша біліктілігін көтерудің даярлау міндеттерін шешуде осы сала бағытында өткізілетін курстарды сабақтастыру процесі жүзеге асырылуда.

Болашақ педагог мамандарды ақпараттық-коммуникациялық технология негізінде дайындауда келесі қағидалар негізге алынған: вариативтілік - әрбір білім беру қызметкерлерінің жасақтаған материалдарына сәйкес біліктілікті көтеру жүйесін бағыттайды; болашаққа негізделген - күтілетін нәтижені анықтайтын кезеңдік бағдарламалардың бағытын орнықтырады және жеке тұлғаға бағытталған курстың жалпылама мақсатын анықтайды; рефлексивті-креативті - жаңа ақпараттық технологияларды меңгерту білімдерін ұйымдастыруда курстың бағыты даралық-шығармашылық негізге бағытталуы қажет; эргономикалық - нақтылы мәселелерді үйренуге қажетті уақыт мөлшері талап етіледі; ізгіліктілік - бейімделген оқыту жүйесін құруды талап етеді, біліктілікті көтеру жүйесінің құрылымы мен нақтылы нәтижесін анықтау; тәжірибеге бағытталған - оқыту көздерінің бірі ретінде мұғалімдердің тәжірибесі қолдану идеясы жүзеге асырылады және нақтылы іс-әрекеттер бойынша тыңдаушылардың танымдық процестерінің өзара байланыстылығы мен олардың жеке тұлға ретінде қалыптасу деңгейі анықталады; жекелеген консультация беру - тыңдаушыларға консультация беру ұсынылады. Ол мына бағытта жүргізіледі: әрбір тыңдаушының өзіндік ерекшелігін ескере отырып қойылған нәтижелерге жетуге байланысты игерілетін мәселелердің мазмұны мен оған қолданылатын тиімді әдіс-тәсілдер.

Ұсынылған психологиялық-педагогикалық шарттар жүйесін жүзеге асырудың нәтижесін тексеру мақсатында арнайы өлшемдер жүйесі құрастырылды.

Критерийлер мен көрсеткіштер үш компонент бойынша (мотивациялық, танымдық және процессуалдық) жіктелді.

Төмен деңгей болашақ мұғалімдер кәсіби іс-әрекетінің немқұрайды, өз қызметінің сапасын қамтамасыз ету үшін жаңа ақпараттық технологияларды қолданудың әдіс-тәсілдерін меңгермеген. Компьютерді пайдалануды қажет деп санамайды.

Орта деңгей болашақ мұғалімдер кәсіби іс-әрекетінің мәнін түсінеді, өз қызметінің сапасын қамтамасыз ету үшін жаңа ақпараттық технологияларды қолданудың әдіс-тәсілдерін толық меңгермеген. Компьютерді пайдаланады.

Жоғары деңгей болашақ мұғалімдер кәсіби іс-әрекетінің мәнін түсінеді, өз қызметінің сапасын қамтамасыз ету үшін жаңа ақпараттық технологияларды қолданудың әдіс-тәсілдерін меңгерген. Компьютерді белсенділікпен пайдаланады.

Алдымызға қойылған міндеттерді толығымен тексеру, шешу және ғылыми болжамның дұрыстығын тексеру мақсатында ғылыми аппаратта келтірілген мамандықтар бойынша эксперименттік жұмыс жүргізілді.

Эксперименттің міндеті: оқу процесінде ақпараттық технологиялар арқылы оқытудың педагогикалық шарттар жүйесінің тиімділігін тексеру.

Эксперимент үш қисында өткізілді, эксперименттің дәлелділігін жоғарлату мақсатында бақылау және эксперимент топтары ажыратылды.

Экспериментке қатысушы болашақ мұғалімдердің жалпы саны келесі формула бойынша дәл анықталды:

$$n = \frac{t^2 \cdot W \cdot (1-W) \cdot N}{N \cdot \Delta^2 + t^2 \cdot W \cdot (1-W)} \quad n = \frac{4 \cdot 0.25 \cdot 8499}{8499 \cdot 0.0025 + 4 \cdot 0.25} = 382$$

Мұндағы: t – зерттеуші қасиеттің таңдалып алынған мөлшердегі сол немесе басқа мүмкін жалпы санының жуықтап алғандағы саны 5% тең. n санды мәнін анықтаудағы таңдалып алынатын мөлшер жөніндегі мағлұматтар болмаған жағдайда $W \cdot (1-W)$ максималды мәні қабылданады, ол

0,025-ке тең ($W=0,5$ және $(1-W) = 0,5$ кезінде). Біздің зерттеуімізде $N=8499$ -ға тең, ол статистикалық берінділер бойынша алынды.

Сонымен, экспериментке (пәннің жүргізілуіне байланысты) (82 адам – 42 - бақылау және 40 - эксперимент) студент қатысты. Оқыту Pentium IV дербес компьютермен қамтамасыз етілген компьютер сыныптарында өткізілді (1-кесте).

1-кесте. Ақпараттық технологиялар арқылы болашақ мұғалімдердің білім, білік және дағдыларының алыптасқандығының нәтижесі (айқындаушы эксперимент) (%)

Компоненттер	Экспер. тобы			Бақылау тобы		
	төм.	орт.	жоғ.	төм.	орт.	жоғ.
Мотивациялық компонент	33,8	41,6	24,6	36,1	40,4	23,5
Танымдық компонент	42,8	39,8	17,4	44,5	38,9	16,6
Процессуалдық компонент	83,3	16,4	0,3	84,2	15,7	0,1
Орташа көрсеткіш	53,3	32,6	14,1	54,93	31,67	13,4

Бұл мәліметтер бойынша ақпараттық технологиялар арқылы оқыту жағдай бүгінгі заман талабына сай емес, сонымен қатар құжаттармен жұмыс істеу дағдыларының төмен екендігі анықталды.

Айқындаушы эксперименттің нәтижелері қалыптастырушы эксперимент кезеңін жоспарлауға және өткізуге негіз болды.

Бұл кезең біздің ұсынып отырған ақпараттық технологиялар арқылы студенттерді оқытудың педагогикалық шарттар жүйесін тәжірибеден өткізіп, тексеруге бағытталған.

Қалыптастырушы эксперимент барысында екінші кескін өткізіліп, оның нәтижелері бірінші және үшінші (қорытынды) кескіннің көрсеткіштерімен салыстырмалы түрде талданды.

Қорытынды эксперименттің нәтижелері эксперимент тобындағы оқушылардың ақпараттық технологиялар арқылы білім, білік және дағдыларының қалыптасқандығын көрсетті (2-кесте).

2-кесте. Ақпараттық технологиялар арқылы болашақ мұғалімдердің білім, білік және дағдыларының қалыптасқандығының нәтижесі (бақылау эксперимент)

Компоненттер	Эксперименталды топ						Бақылау тобы					
	1 кескін			3 кескін			1 кескін			3 кескін		
	төм.	орт.	жоғ.	төм.	орт.	жоғ.	төм.	орт.	жоғ.	төм.	орт.	жоғ.
Мотивациялық	33,8	41,6	24,6	5,6	57,7	36,7	36,1	40,4	23,5	25,4	47,9	26,7
Танымдық	42,8	39,8	17,4	5,1	63,7	31,2	44,5	38,9	16,6	33,5	46,7	19,8
Процессуалдық	83,3	16,4	0,3	37,6	46,8	15,6	84,2	15,7	0,1	79,7	19,9	0,4
Орташа көрсеткіш	53,3	32,6	14,1	16,1	56,1	27,8	54,9	31,7	13,4	46,2	38,2	15,6

Кестеде жалпы үш компонент бойынша бастапқы және соңғы нәтижелер келтірілген, эксперименталды топтағы нәтиже 18,6%, ал бақылау тобындағылар 4,35%, яғни эксперименталды топтың нәтижелері бақылау тобына қарағанда 14,25% жоғары екені анықталды.

Сонымен, эксперименталды топтағы қорытынды (үшінші) «қисын» болашақ мұғалімдердің жартысындай бөлігінде (46,8%) орташа деңгейге дейін бізге қажетті білім, білік және дағдыларды қалыптастыруға болатынын көрсетіп отыр, себебі бақылау тобында бұл деңгейді болашақ мұғалімдердің (19,9%) тек төрттен бір бөлігі ғана көрсетті (3-кесте).

3-кесте. Болашақ мұғалімдердің білім, білік және дағды деңгейлерінің өзгеруі (%)

Деңгейлер	Эксперименталды топ	Бақылау тобы
Төмен	37,6	79,7
Орташа	46,8	19,9
Жоғары	15,6	0,4

Ақпараттық технологиялар арқылы оқытудың педагогикалық шарттар жүйесі болашақ мұғалімдердің оқу-практикалық және ақпараттық технологияларды пайдалану іс-әрекеттерін белсендендіруге мүмкіндік берді; студенттерді оқытуды жетілдіруге ынтасын тудырды; оқытуды

жетілдіруге қажетті білім, білік және дағдыларды игеруге қызығушылықтарын арттырды; оқытудың қоғамдық мәнін саналы түрде сезінуге мүмкіндік берді; ақпараттық технологиялар арқылы оқышылардың оқытудың маңыздылығын дәлелдеді.

Сонымен, тәжірибелі-педагогикалық жұмыстың нәтижелері біздің ұсынып отырған ақпараттық технологиялар арқылы студенттерді оқытудың педагогикалық шарттар жүйесінің тиімді екенін көрсетті.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысымен <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988>

2. Донина, О.И. Теоретическое обоснование проблемы организации самостоятельной работы студентов как важнейшего компонента обучения и воспитания в вузе / О. И. Донина, В. В. Долгин. - Текст: непосредственный // Поволжский педагогический поиск. - 2016 - № 4 (18) - С. 49-53. - Библиогр. с. 53 (6 назв.). - ISSN 2307-1052.3.

3. Марчук, Н.Ю. Профессиональное становление и развитие личности: профессионально-личностная направленность: монография / Н. Ю. Марчук. -Москва: ФЛИНТА, 2016. - 259 с. - ISBN 978-5-9765-2565-8. - Текст: непосредственный.

4. Никулина, Т.В. Информатизация и цифровизация образования: понятия, технологии, управление / Т.В.Никулина, Е. Б. Стариченко. - Текст непосредственный // Педагогическое образование в России. - 2018. - № 8. - С. 107-113. - Библиогр.: с. 112 (15 назв.). - ISSN 20

5. Бобылев А. В. Развитие учебной самоорганизации курсантов военного вуза в условиях цифровизации образования кандидат наук2021.-.00.01

6. Хайруллина Ю.Р., Фахритдинов И.Ф. Информационная среда высшей школы: принципы научного менеджмента, успешные практики (опыт КФУ) // Социология в изменяющемся научно-образовательном пространстве современного общества. Материалы международной научно-практической конференции VII дьяльновские чтения. Саратов, 2020. С. 265-268.

7. Ефлова М.Ю., Максимова О.А., Озерова К.А. Гражданский цифровой активизм и социальная эксклюзия в условиях вынужденного погружения в цифровую среду // Вестник экономики, права и социологии. 2021. № 1. С. 124-128.

8. Маркова Т.Л. Профессиональная деятельность преподавателей высшей школы России и США: сравнительный анализ: дис. ... канд. соц. наук. Екатеринбург, 2012. 181 с.

9. Климова С.М. Реформа высшего образования: «свой» и «чужие» // Вестник Российской академии наук. -2015. Т. 85. № 1. С. 57-61.

10. Вербицкий А.А. Парадоксы реформирования образования // Вестник Воронежского государственного технического университета. 2012. Т. 8. № 10.2. С. 4-7.

11. Джавадян Г.Г. Трансформация роли преподавателя «инновационного вуза» // Альманах современной науки и образования, № 8 (51). 2011. С.112-114.

11. Джанбубекова М.Х Жаһандану жағдайында болашақ бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби іс-әрекетке даярлаудың педагогикалық негіздері: пед. Ғыл. Докт. Дисс.-Алматы, 2010.-287 б.7

12. Сарбасова К.А. Совершенствование подготовки учителя начальных классов на основе инновационных педагогических технологий: канд.пед. наук . ...дисс. -Караганда, 2010.- 155 с.

13. Сардарова Ж.И. Білім беруді жанарту жағдайындабастауыш мектепті ақпараттандырудың теориясы мен практикасы: пед. Ғыл. Док. ...дисс.- Алматы, 2008.- 207 б.

14. Нурғалиева Г.К. Педагогические технологии информатизации образования.-Алматы: Алем.2002.-269 с.

Тусенова К.С.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ В КАЗАХСКОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. В статье рассматриваются методы и приемы формирования читательской грамотности на уроках русского языка и литературы. В статье даны понятия и смысловое содержание понятия "читательская грамотность". Текст, представляя собой важный коммуникативный элемент

письменного и речевого общения, способствует развитию и совершенствованию различных читательских умений и навыков, к использованию их содержания для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей, ориентированных не только на профессиональное обучение, но и на гармонично развитую личность, стремящуюся реализовать свои способности и таланты. Данный материал предназначен для учителей русского языка и литературы, желающих развивать и совершенствовать навыки формирования читательской грамотности не только с использованием традиционных форм работы, но и заданий, направленных на инновационные технологии обучения.

Ключевые слова: читательская грамотность, работа с текстом, методы и приемы, индивидуальное осмысление, аргументация, мотивация, развитие, индивидуальная ответственность, читательская зоркость.

Функциональная грамотность – это способность человека, общества вступать в отношения с внешней средой и умение быстро адаптироваться в изменяющихся условиях. Успешное обучение в основной школе невозможно без сформированности у обучающихся читательской грамотности. Значит, читательская грамотность у учеников должна быть сформирована до такой степени, чтобы они могли работать с различными видами текстов на всех других учебных предметах и в повседневной жизни.

В данное время можно отметить следующие сложности для обучающихся:

- читают поверхностно, пропуская и искажая слова;
- скудный читательский опыт иногда не позволяет понять смысл прочитанного;
- не хотят читать второй раз, возвращаться к каким-то текстовым фрагментам;

Особое место среди всех учебных действий и мероприятий занимает работа с информацией. Смысловое чтение текста, которое лежит в основе всех эффективных приемов и действий, требует выстроить систему работы на уроках. Цель смыслового чтения — это максимально точно и полно понять прочитанное, заметить детали, все нюансы действий, характеров персонажей и, проникая в содержание текста, словно в реально происходящее событие, умело проанализировать прочитанное. Овладение навыками смыслового чтения помогает развить устную и письменную речь, дать начало продуктивному обучению. Развивая у себя способность смыслового чтения, учащийся овладевает навыками аналитического, интерпретирующего и критического чтения. Чтение – сложный, интересный, глубоко умственный процесс. Он подразумевает решение важнейших познавательных и коммуникативных задач – понимание (общее, полное, критическое), нахождение конкретной информации, интерпретация содержания.

Работа с текстом проходит на всех уроках русского языка и литературы, начиная с 5 класса. Очень часто в своей работе учитель может использовать грамматические задания учебника наряду с заданиями, направленными на восприятие текста, этим самым усложняя работу учащегося, с целью формирования навыков функционального чтения наряду с решением грамматических задач.

Например, в 5 классе можно дать задание: определить тему, основную мысль, ключевые слова текста; в 6 классе: составить толстые и тонкие вопросы к тексту и ответить на них, используя материал текста; в 7 классе: используя ПОПС-формулу, выразить согласие или несогласие с позицией автора, привести пример из своего жизненного опыта, подтверждающий высказанное мнение.

На уроках русского языка и литературы объектами для работы по функциональному чтению становятся публицистические и художественные тексты, аналитические статьи и тексты из учебников литературы. Свою работу по функциональному чтению учитель должен определять через восприятие, узнавание, понимание, осмысление, рефлексии. Процесс чтения состоит из трех этапов, то есть из анализа текста, осмысления материала, освоения добытых знаний. На уроках русского языка и литературы применяются все виды чтения, в зависимости от задач. И для обучения каждому из видов чтения существуют специальные упражнения. Но необходимо изменить общий подход к обучению чтению текста. Эффективным признано увеличение роли предтекстовых заданий. Например, рекомендуется трехступенчатый процесс целенаправленного индивидуального осмысления и освоения детьми книг: до чтения, в процессе чтения и после чтения. Процесс до чтения называется предварительным, то есть предвосхищает события.

Цель задания - представление о результате процесса чтения, возникающее до его реального достижения, которое послужит средством обратной связи. Например, учащиеся читают заглавие произведения. Естественно, следует вопрос учителя: "О чём мы сегодня будем говорить на уроке?". Учащиеся делятся своими соображениями. Следующий прием - чтение ключевых слов. Звучит вопрос учителя: "Как ты думаешь, о чём мы сегодня будем читать на уроке?". Учащиеся высказывают

свое мнение. Большую роль в предвосхищении играет работа с иллюстрациями. Задание учителя: "Подумай,

о чем пойдет речь?" Ученики высказывают предположения о героях, теме, содержании текста. Такие задания готовят учащихся к заинтересованному функциональному целевому чтению для проверки своих предположений. Также на уроках необходимо приближать тексты по литературе к жизненному опыту детей. Для этого, например, учитель спрашивает у детей, кто из них когда-либо, с кем-либо оказывался в подобной ситуации, что они при этом испытывали и что делали. Изучая автобиографическую информацию о каком-либо писателе или поэте, можно провести анонимное анкетирование с целью выяснения, какие проблемы волнуют современных подростков. Найти сходства и различия в мироощущениях участников процесса. При этом оформить можно в виде диаграммы Венна. При изучении поэзии Олжаса Сулейменова я предлагаю подготовить сообщения, показывающие, как судьба страны отражается на судьбе поэта, и на основе своих сообщений подготовить вопросы задания для одноклассников.

Вывод: таким образом, личные воспоминания и переживания вызывают неподдельный интерес к художественному тексту и желание его поскорее прочитать.

Далее должна следовать работа с текстом. Учителя называют этот этап «Первичное знакомство с текстом». На данном этапе можно применить следующие приемы: самостоятельное, чтение - слушание или комбинированное чтение. Анализируя прочитанное, ученики определяют совпадения своих первоначальных предположений с содержанием, эмоциональной окраской прочитанного текста.

Также эффективным средством для достижения цели можно считать перечитывание текста. Медленное «вдумчивое» повторное чтение всего текста или его отдельных фрагментов дает возможность увидеть детали интерьера, определить фон, характеры героев и так далее. Анализ текста производится с помощью чтения с комментариями или через беседу о прочитанном, выделение ключевых слов, определение идеи и темы прочитанного.

Условия осуществления данного метода:

- читать должны дети, а комментировать – учитель, интересные аргументируемые суждения детей включать в общий разговор,
- комментарии должны быть краткими и динамичными,

На данном этапе рекомендуется применить уточняющие вопросы, которые можно поставить к каждой смысловой части. К таким вопросам можно отнести такие, как "Разделяешь ли ты мнение автора? Аргументируй свой ответ" или "Согласен ли ты с тем, что.... Аргументируй свой ответ" до "Может ли обманывать порядочный человек?".

Беседа по содержанию предполагает обобщение прочитанного.

Можно применить прием сопоставления слова и значения. Задание "на соотнесение": нахождение соответствия между вопросами, названиями,

утверждениями, пунктами плана, картинками, знаками, схемами, диаграммами и частями текста, нахождение синонимов/ антонимов.

Задания "на дополнение информации": заполнение пропусков в тексте предложениями/несколькими словами/одним словом; заполнение (завершение) предложений.

Задания "множественного выбора":

- выбор правильного ответа из предложенных вариантов;
- восстановление истинности/ложности информации по отношению к содержанию текста.

На втором этапе работы с текстом, который учителя называют «погружение в текст», формирование навыков функционального чтения происходит через применение различных методов и приемов: «Шесть шляп», Инсерт, цель которого научить выделять главное, способствовать обмену мнениями о новой информации в группе, диаграммы Венна, построения сюжетных линий, таблицы-синтеза и др.

На данном этапе работы следует применять метод интерпретации текста. Для этого учащимся предлагается сравнить или противопоставить заключенную в тексте информацию с информацией из других источников или личным опытом, провести аргументацию высказанных тезисов, определить причинно-следственную связь событий по содержанию текста, вывести заключение о намерении автора, находить аргументы, подтверждающие мнения, высказывания. Наиболее полезно будет применение ПОПС-формулы. Работа с текстом после чтения имеет цель определения степени осмысления содержания текста. Здесь можно обсудить прочитанное, провести дискуссию. Сформулировать основную мысль текста.

Работа с заглавием, иллюстрациями. Обсуждение смысла заглавия. Обращение учащихся к готовым иллюстрациям или же в группе проиллюстрировать изученный материал. Учащимся можно дать творческие задания, опирающиеся на какую-либо сферу читательской деятельности учащихся, то есть эмоции, воображение, осмысление содержания. А именно:

- сфера осмысления содержания: рассказ о герое (событии), выборочный краткий пересказ, составление плана, постановка вопросов к тексту, ответы на контрольные вопросы и др.
- сфера воображения: составление комикса к тексту, творческий пересказ от лица разных персонажей, иллюстрирование, чтение по ролям, инсценирование, драматизация и др.
- эмоциональная сфера: выразительное чтение, сопоставление литературного произведения с другими видами искусства, оживление личных впечатлений по ассоциации с текстом и др.

Следующий этап урока - это работа с текстом после чтения.

На третьем этапе проводится работа по созданию собственного текста. Текст может быть в устной или письменной форме. Этому предшествует различная творческая деятельность учащихся: создание синквейнов, рефлексии-эссе и др. С целью выявления подтверждения предположения и прогнозов о теме и содержании урока обязательно повторное обращение к заглавию произведения и к иллюстрациям.

Необходимо тщательно продумывать темы сочинений, стараясь опять же их связать с личным опытом детей. После изучения "Старосветских помещиков" предлагаю пофантазировать, у кого из них хотелось бы побывать в гостях и почему. В 8 классе предлагаю проект "Животные – герои литературных произведений", а в конце 9 класса – "Моя любимая часть речи" и другие.

Для старшеклассников предлагаю поразмышлять, героем какой книги они бы хотели оказаться, какому писателю сочинили бы хвалебную оду. После изучения рассказа К.Паустовского "Телеграмма" предлагаю написать эссе на тему "Несколько полезных советов детям".

Такой подход обеспечивает активное участие в уроке каждого ученика, повышает авторитет знаний и индивидуальную ответственность за результаты учебного труда. У ребят формируется не только читательская грамотность, но и развиваются познавательные способности, формируется гуманность, читательская зоркость, наблюдательность, тонкость ощущений, а также растёт мотивация учебной деятельности.

Литература:

1. Асмолов А.Г. Формирование универсальных учебных действий в основной школе: от действия к мысли. Система заданий для учителя. – М.: Просвещение, 2010, -159 с.
2. Беляева Н. В. Уроки литературы в 8 классе. Поурочные разработки: учебное пособие для общеобразовательных организаций /Н. В. Беляева. — 2-е изд. — М.: Просвещение, 2017 —256 с.
3. Рождественская Л. Формирование навыков функционального чтения. Пособие для учителя. / Л.Рождественская,
4. И.Логвина. <https://www.slovesnic.ru/attachments/article/303/frrozhddest.pdf>

Тушина С.Ю.

КГУ «Гимназия №1» г. Караганда

ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ПРИМЕНЕНИЯ НОВЫХ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ДИСЦИПЛИНЕ ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА

Аннотация. В сегодняшнем мире школьная физическая культура приобретает все большую ответственность за формирование у школьников целеустановки на здоровый образ жизни, потому как значительную часть дня ребёнок проводит в школе. Благодаря регулярным занятиям, возникает верная потребность в выполнении физически сложных упражнений. Помимо этого, стрессоустойчивость школьника, активно занимающегося физическими упражнениями, заметно выше, потому как развитое умение правильного дыхания не позволит случиться мышечному зажиму, то есть некоторой утрате контроля над своим телом.

Ключевые слова: физическая культура, здоровый образ жизни, качественное образование, новые инновационные технологии, критическое мышление, новаторская методика, национальные, здоровьесберегающие технологии.

В своем нынешнем Послании Президент Республики Казахстан К. К. Токаев также акцентировал внимание на вопросах образования и посвятил раздел «Качественное образование». «Мы продолжим политику поддержки учителей. В период современных глобальных изменений образование выпускника может оставаться недостаточным до выхода на рынок труда. Поэтому перед компетентным министерством стоит задача адаптации учебных программ к новым условиям. Это - дело неотложное» [1].

Здоровье народа является важнейшим вопросом в реализации задачи, поставленной Елбасы по вхождению Казахстана в число пятидесяти конкурентоспособных стран мира. В настоящее время обострение социальной ситуации, снижение продолжительности жизни и неблагоприятные условия экологии становятся все более актуальной проблемой для мира. В стратегической программе «Казахстан – 2030», утвердившей курс развития страны, подчеркивается, что ведение здорового образа жизни наравне с вопросами государственного значения. Взаимосвязь образа жизни и здоровья определяет понятие здорового образа жизни. В пропаганде здорового образа жизни важны как наука, совершенствующая проблемы формирования культуры здорового образа жизни, определяющая приоритеты в этой области, так и знания, которые следуют формам обучения, воспитания подрастающего поколения и новым методам. Полученные школьниками знания о формировании здорового образа жизни станут прочной опорой для сохранения здоровья будущих граждан.

Формирование культуры здорового образа жизни школьников означает:

- формирование у личности умения всесторонне гармонизировать с окружающей ее неживой и живой природной средой, максимально выгодно проводить свою жизнь на родине, в семье и для себя;
- здоровый образ жизни - это проведение мероприятий, направленных на укрепление здоровья с целью обеспечения гармоничного развития, сохранения и укрепления здоровья. На какие вопросы важно обратить внимание для формирования здорового образа жизни? Образ жизни-это формирование у индивида возможностей, направленных на выживание. На наш взгляд, в основе формирования здорового образа жизни человека с социально-психологической и биологической стороны могут лежать следующие условия:

- закаливание организма в результате активного движения, занятия физической культурой или спортом;

- осуществление гигиенических требований физического труда;

- реализация индивидуальных и социально-гигиенических требований;

- коммуникация и достижение экологической культуры;

- правильное половое воспитание;

- избегать вредных привычек.

Поэтому нам необходимо отстраивать детей от вредных привычек, прилагая усилия для формирования здорового образа жизни. Здоровье-это общая проблема. Рост населения, его качество, здоровье будут способствовать развитию благосостояния государства.

В своем нынешнем Послании Президент Республики Казахстан К. К. Токаев также акцентировал внимание на вопросах образования и посвятил раздел «Качественное образование». «Мы продолжим политику поддержки учителей. В период современных глобальных изменений образование выпускника может оставаться недостаточным до выхода на рынок труда. Поэтому перед компетентным министерством стоит задача адаптации учебных программ к новым условиям. Это-дело неотложное» [1].

На уроках физической культуры эффективность новых инновационных технологий высока. Образование-средство стабилизации общества, сохранения духовного наследия, преемственности поколений. С помощью имеющихся возможностей эффективно применять новые методы и приемы обучения, применять новые технологии на своих уроках, приобщать учащейся молодежи к нравственному, здоровому образу жизни в традициях народа, воспитывать здоровое поколение главная задача учителей физической культуры. Если это так, то недостаточно просто знать новые методы обучения и воспитания, методики, найденные педагогами-новаторами, которые каждый должен использовать на своем ежедневном занятии по возможности.

Дисциплина физическая культура имеет больше особенностей, чем другие дисциплины. Здесь в центре внимания находятся способности, склонности ученика. Тем не менее, адаптация учащихся, развитие способностей, повышение интереса к спорту зависят от хорошо организованного занятия. Поэтому для повышения интереса учащихся к предмету можно взять историю возникновения видов спорта, связанных с темой на уроке, страны, в которых развиты виды спорта, а также жизнь известных спортсменов в разных областях спорта.

Учитель должен быть в центре внимания эффективности новых инновационных технологий в сочетании теории и практики, чтобы сделать урок привлекательным. Это общение между учителем и учеником, очень важно не только активно работать с учениками, хорошо изучающими урок, склонными к спорту, но и работать с знаниями, создавая хорошие мысли, благоприятные для развития всего ученика. Все учащиеся начинают свои способности с выполнения минимальных легких заданий, которые только после их обязательного полного выполнения переходят к выполнению упражнений следующего уровня сложности. Это, в свою очередь, создает конкуренцию между учениками и условия для того, чтобы каждый ученик поднялся на более высокий уровень в соответствии со своими способностями, знаниями. Содержательность работы может проявляться только при акцентировании внимания на сочетании теории и практики в постоянном применении новых методов на занятиях. В этих направлениях предлагаю использовать эффективные методы критического мышления и технологии уровневого обучения в дисциплине физическая культура. Дисциплина «Физическая культура» формирует: двигательные умения, навыки, формирование физической культуры, физическая культура воспитание. Также осваивает развивающие упражнения и добывается умения планировать государственную стандартную программу, овладение нормативными тестовыми упражнениями.

На уроках физической культуры можно эффективно использовать технологию критического мышления. Руководствуясь творческой частью данной технологии, можно создать размышления (например, организовать урок физической культуры в игровой форме), тем самым повысить адаптивность учащихся. Ожидаемый результат - повышение активности и интереса к предмету Физическая культура. Повышается творчество учащихся, самоконтроль, эстетический вкус. Например, если на уроке физической культуры взять освежающий момент, то можно остановиться на национальных видах игр, с целью проведения урока «Эстафетные состязания», чтобы сначала поразмышлять над учениками. Задавая свои представления о национальных играх, он выполняет их во время урока. В плане развития мышления конкурс «Веселый финиш» среди классов дает свои результаты интегрированный урок, сочетающий в себе умственные способности учащихся, специфику скорости, способность к быстрому принятию решений и групповым действиям. На занятиях используются игры по биологии, химии, математике, рисованию, начальной военной подготовке и физической культуре. Для увлекательного проведения занятия с помощью мультимедийного проектора можно познакомить с историей национальных игр и потренироваться в поиске скрытых вопросов. Каждая группа оценивается по заданным цифрам баллов. Позже ход урока был задан вопросом: «Кто быстрее?» в этом разделе учащиеся бегут эстафетной палочкой до места назначения и достигнув определенного места, быстро выполняют задания, записанные на доске, после чего возвращаются. В этом разделе у учащихся повышается интерес к занятиям, логическое мышление, развивается двигательная деятельность. Важно использовать веселые песенно-танцевальные мелодии в утренних упражнениях по написанию и тонизированию. Например, танец можно использовать вместо упражнений на тонизирование, утреннюю гимнастику. Также с помощью мультимедийного проектора на тему «Путешествие в мир спорта» можно повысить интерес учащихся к спорту, проведя интеллектуальную игру с учащимися. На этом занятии учащиеся смогут познакомиться с первыми олимпийскими чемпионами Казахстана, начиная с самых титулованных чемпионов.

Кроме того, в сети программ по новаторским методикам, проходящих на телеканалах с целью пропаганды здорового образа жизни, можно проводить соревнования по спортивным, национальным играм в форме межклассных групповых соревнований. Человек, занимающийся физкультурой, всегда чувствует себя бодрым. А у бдительного человека особое отношение к жизни. Спорт требует усердия и прививает страсть к жизни. В результате проведения национальных спортивных игр у учащегося формируется уважение к традициям, организованность, любознательность, закаливание нервной системы, развитие мышления, желание учиться формируется. А каких результатов можно достичь при использовании технологии уровневого дифференцированного обучения? Во время занятий «Что?» показать, что на уроке есть искренность, обучение. «Когда?» необходимо убедиться в полной ясности ситуации, которая происходит после занятий. «Где?» необходимо определить партнера между учеником и учителем и добиться результата. Например, на уроке «Акробатические упражнения» сначала дать учащимся вопросы, связанные с прошлыми темами, и рассказать, по какой теме проходит новый урок сегодня. В ходе урока давать учащимся упрощенные логические вопросы, а затем давать сложные вопросы в качестве заданий. Ученик, нашедший ответы на вопросы, на месте демонстрирует практическое выполнение упражнения. Во время урока может быть четко выражена внутренняя позиционная точка зрения и направленность ученика. Только тогда урок станет

продуктивным, повысится качество знаний. В этих направлениях каждый учитель должен иметь свою платформу для обучения, обучения. Это следующее :

- понимание уровня знаний, способностей, возможностей каждого учащегося;
- восприятие достижений и недостатков ученика;
- помочь учащимся преодолеть трудности, избавиться от недостатков.

Таким образом, необходимо провести анализ знаний учащихся путем уровневого выполнения игровых элементов, методов, установив баллы, набранные учащимися при выполнении заданий в таблицу «Мониторинг развития». Игра в интересные игры, связанные с тематикой проведения, также способствует повышению качества хода занятий. А именно: «Кто быстрее?», «Веселые игры!», «Я чемпион!», «Считалочка», а также подвижные игры и отработка навыков проведения национальных игр на уроках.

Таким образом, в дисциплине физическая культура есть много возможностей для применения новых инновационных технологий. Большое значение для повышения интереса учащихся к предмету, повышения качества знаний имеют и внеклассные спортивные мероприятия. В результате проведения такой работы у учащихся повышается активность и формируется склонность к спорту. Повышает познавательные способности учащихся, осознает, что от этого зависит здоровая жизнь, здоровье человека. В результате повышается качество знаний учащихся, достигается высокое качество в учебных четвертях. Таким образом, прежде всего, важно развивать социальную компетентность личности. Тем самым достигается коллективное исследование, т. е. возрастает потенциал ученика в самоуправлении.

Литература:

1. Токаев К. К. Послание народу «Единство народа и системные реформы - прочная основа процветания страны». 1 сентября 2021 года
2. Стратегия «Казахстан – 2030».
3. Уакбаев Е. Развитие системы физического воспитания в Казахстане. - Алматы: «Санат», 2000.

Тынысбекова Д.К.

«№48 жалпы білім беретін мектебі» КММ, Қарағанды қ.

МЕКТЕПТЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аннотация. Бұл мақалада оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға байланысты кейбір мәселелер қарастырылады. «Функционалдық сауатты тұлға» және «функционалдық сауаттылық» ұғымдарының анықтамалары берілген. Сонымен қатар, Қазақ тілі сабақтарында лексиканы оқыту шеңберінде функционалдық сауаттылық дағдыларын қалыптастырудың негізгі аспектілері қарастырылады. Сонымен қатар, мақалада оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың заманауи әдістері талданады және тапсырмалардың мысалдары келтірілген.

Кілт сөздер: бастауыш білім беру, функционалдық сауаттылық, функционалдық сауатты тұлға, оқытудың заманауи әдістері.

Қазіргі білім берудің басты талабы-әртүрлі мәселелерді (әлеуметтік, ғылыми) шығармашылықпен шеше алатын, сыни ойлауға ие, өз көзқарасын дамыта және қорғай алатын, сондай-ақ өз білімін үнемі толықтыра алатын, оларды іс жүзінде қолдана алатын және өзін-өзі жетілдіре алатын Тәуелсіз тұлғаны қалыптастыру. Басқаша айтқанда, қазіргі білім беру жүйесі студенттердің функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған, онда теориялық білім, практикалық дағдылар мен дағдылар негізінде олар стандартты емес мәселелерді шеше алады.

Функционалды сауатты адам-бұл әлемді шарлайтын және әлеуметтік құндылықтарға, үміттер мен мүдделерге сәйкес әрекет ететін адам. Функционалды сауатты тұлғаның негізгі белгілері-ғалымдар жалпы білім беру дағдылары немесе негізгі құзыреттер деп атайтын белгілі бір қасиеттерге ие, адамдар арасында тәуелсіз, білімді және өмір сүре алатын адам [1].

В. Мацкевичтің пікірінше, функционалдық сауаттылық-бұл адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсу, оған мүмкіндігінше тез бейімделу және жұмыс істеу қабілеті [3]. Тілдік білім беру

шеңберінде бұл мәтіннен ақпарат алу үшін және нақты қарым-қатынаста осындай ақпаратты беру үшін, қарым-қатынас жағдайына байланысты әр түрлі сөйлеу типтерінің мәтіндерін құру үшін оқу және жазу дағдыларын еркін қолдана білуді қамтиды. Бастауыш мектепте дамудың негізгі бағыты-орыс тілін ауызша және жазбаша тілде грамматикалық тұрғыдан дұрыс және тиімді қолдана білу. Орыс тілінде функционалдық сауаттылықтың болуы сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін еркін меңгеруді білдіреді. Бастауыш мектепте сөйлеу әрекетін жетілдіру психологиялық (сөйлеу әрекетінің теориясы) және лингвистикалық негіздерді (тіл жүйесін зерттеу) есепке алуды қамтиды. Қазақ тілі сабақтарында оқушылар бірнеше салада қарым-қатынасқа түседі: оқушы-мұғалім, оқушы-оқушы, оқушы-ойдан шығарылған кейіпкер. Оқушылар өз көзқарастарын дәлелдеуге, сендіруге, білім беру пікірталастарын жүргізуге үйренеді.

Лингвистикалық негіздер лингвистикалық лексикалық ұғымдардың қалыптасуын қамтиды. Бастауыш мектепте лексиканы оқыту әдістемесі төрт бағыт бойынша жұмысты қамтиды: сөздікті байыту, сөздікті нақтылау, сөздікті белсендіру, әдеби емес сөздерді алып тастау. Барлық бағыттар өзара байланысты және бастауыш сыныптарда тек практикалық негізде, мәтін негізінде және теориялық ақпаратсыз мүмкін. Орыс тілін оқыту әдістемесінде белгілі бір сөздің мағынасында жұмыс істеудің көптеген әдістері бар. Олардың ішінде сөзжасамдық талдау, олардың айырмашылықтарын анықтау үшін сөздерді салыстыру, мәтінмен арқылы сөздің мағынасын түсіндіру, сөзге синонимдер мен антонимдерді таңдау және т.б. әртүрлі әдістерді қолдану жұмыстың әртүрлілігін қамтамасыз етуге, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға көмектеседі.

Бақылаулар балалардың сөйлеуіндегі фразеологиялық бірліктердің сирек кездесетінін көрсетеді. Әдетте, бастауыш мектепте оларда арнайы жұмыс жоқ. Алайда мәтіндерде кездесетін фразеологиялық бірліктер түсіндіріліп, талданады. Ол үшін фразеологиялық бірлікке синонимді таңдау, фразеологиялық бірлікті егжей-тегжейлі түсіндіру, оған антонимді таңдау сияқты әдістер қолданылады. Фразеологиялық бірліктердің мәндерін дәлірек игеру үшін бірнеше әдістерді қолданған дұрыс және фразеологиялық бірліктің көрнекі мағынасын көрсететін егжей-тегжейлі түсініктемені қосуды ұмытпаңыз.

Лексикалық бірліктермен жұмыс студенттер өздерінің танымдық іс-әрекеттерінде белсенді болған жағдайда ғана тиімді болады. Сонымен қатар, бұл мұғалімнің алдында оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру, оларға білім алуға және ережелерді жаттауға емес, осы білімді алуға белсенді қатысуға үйрету міндеті тұрғанын білдіреді. Басқаша айтқанда, оқушылар ақпаратты «сіңіріп» қана қоймай, оны өңдеп, түсіндіруі керек. Содан кейін оқушылар сыни ойлауды, өзіндік көзқарасты, алған теориялық білімдерін практикада қолдана білуді дамытады, яғни функционалдық сауаттылықтың негізі қаланады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру үшін сабақтың кез келген кезеңінде – алған білімдерін бастапқы бекіту кезінде де, рефлексия кезінде де жағдай жасауға болады. Мұғалімнің жұмысындағы ең бастысы-оқушылардың ақыл-ой әрекетін белсендіретін әдістер мен әдістерді таңдау, оның негізінде ақыл-ой әрекетінің әдістері жатыр: талдау, синтез, жіктеу, салыстыру, жалпылау, абстракциялау және т. б. Оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың, демек, функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың ең тиімді құралдарының бірі проблемалық оқыту болып табылады.

Қазіргі уақытта проблемалық-бағдарланған оқыту федералды мемлекеттік білім беру стандарты аясында жүзеге асырылуда. Проблемалық оқыту-оқушылардың дербес жүйелі ізденіс әрекетін олардың ғылымның дайын қорытындыларын меңгеруімен ұштастыратын оқыту түрі, ал әдістер жүйесі мақсат қою мен проблемалық қағидатты ескере отырып құрылған [2]. Проблемалық-бағдарланған оқыту аясында әртүрлі әдістер мен әдістер қолданылады. Олардың ішінде проблемалық диалог, проблемалық мәселелер және проблемалық жағдайлар бар. Сонымен қатар, тақырыптық тапсырмаларды проблемалық-бағдарланған оқытудың бөлігі ретінде де қолдануға болады, өйткені олар бастапқыда практикалық-бағдарланған сипаттағы проблемалық жағдайды қамтиды. Сыныпта проблемалық оқытуды қолдану және нақты тапсырмалар жүйесін әзірлеу оқушылардың білім деңгейіне және олардың интеллектуалды ойлау қабілеттеріне байланысты. Қазақ тілі сабақтарында (басқа сабақтардағыдай) функционалдық сауаттылықты қалыптастыру оқушылардың сабақтың тақырыбын, мақсаттары мен міндеттерін анықтаудан басталады. Бұл үшін қолайлы жағдай жасау маңызды: оқушыларды оқу іс-әрекетіне дұрыс ынталандыру, проблемалық жағдай туғызу, проблемалық мәселені көтеру. Бұл оқушылардың танымдық белсенділігін белсендіреді және олардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға жағдай жасайды.

Қорытындылай келе, функционалдық сауаттылықты қалыптастыру процесі мақсатты, жүйелі сипатқа ие екенін атап өтеміз. Мұғалімнің алдында әртүрлі әдістер мен әдістерді қолдана отырып,

оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру міндеті тұр. Ең тиімді құралдардың бірі-психикалық операциялар жүйесін қалыптастыруды, сыни ойлауды және стереотиптік емес мәселелерді шешуге шығармашылық көзқарасты дамытуды көздейтін проблемаға бағытталған оқыту.

Әдебиеттер:

1. Губанова М.И., Лебедева Е.П. бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығы: қалыптасу мәселелері мен перспективалары, 2009 ж. – № 12
2. Матюшкин А.М. ойлау мен оқудағы проблемалық жағдайлар. - М.: Педагогика, 1972
3. Мацкевич В., Крупник С. функционалдық сауаттылық. - Минск: Харвест, 2001
4. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту тетіктері (bkokdi.kz)

Хаби К.

**«Топар жалпы білім беретін мектебі» КММ, Топар кенті
Медиева С.Х.**

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТҰЛҒААРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада оқушылардың жеке тұлғасын қалыптастырудағы қоғам, отбасы, жанұяның бірлігі мен ынтымақтастығы оның құрамындағы адамдардың бір-біріне деген қамқорлығы, сыйластығы мәдениеті мен әділеттілігі жайында баяндалады. Бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруда ата-аналармен жүргізілетін жұмыстың орны, баланы өмірге әкелерде жанұя тәрбиесіне үлкен жауапкершіліктің жүктелгені сонымен қатар әділдік пен бауырмалшылық, өзара түсінушілік, ата-анаға және туған туыстарына деген сүйіспеншілік пен сыйластық, отанға және айналадағы қоршаған табиғатқа деген махаббат, адамдарға және еңбекке деген құрмет тағы да сол сияқты тұлғалық қасиеттердің мектеп қабырғасында қалыптастыратыны айтылады.

Кілт сөздер: тұлғааралық қарым-қатынас, психикалық функция, қарым-қатынас, мінез-құлық, әлеуметтік-психологиялық, қоғам мүшелері, танымдық іс-әрекеті, қоғамдық байланыстар, адамгершілік құндылықтар, импульстік іс.

Жеке тұлға өзіндік құндылық. Оның тұлғалық қасиетінің дамуы мен қалыптасуы мектепте оқыту мен тәрбиелеудің басты мақсаты болуы керек.

Бұл жөнінде ежелден – ақ ұлы ойшылдарымыз Әл-Фараби, Ж. Баласағұн, Ұлы Абай ерекше толғанған, сондықтан еңбектерінде адамның жеке басын, қабілеттерін дамытуды үнемі көтеріп отырған Д. Кішібеков, Р.Н. Нұрғалиев жеке тұлғаның дамуы – қоғамдық қатынастардың нәтижесі деген философиялық тұжырым жасаған.

Оқушының жеке тұлғасын қалыптастыру үшін, ол күн сайын жанұя мүшелері арасындағы ең жарасымды, ең әділетті қарым – қатынастардың куәсі болуы қажет. Жанұя мүшелері бір – бірімен тату – тәтті, өзара түсінікте болса, одан адамгершілік пен әділеттің, көрінісі айқын сезіліп тұрады. Жанұяның бірлігі мен ынтымақтастығы оның құрамындағы адамдардың бір – біріне деген қамқорлығынан, тіпті бірыңғай саяси көзқарасты ұстануымен, соған орай, ерлі – зайыптылық және ата – ананың сезімін терең түсіне білулерінен байқалады.

Жанұя мен мектептің ынтымақтастығының негізгі міндеті – баланың тұлғасын қалыптастыруға, жарқын сезімдер мен нұрлы мұраттарға тәрбиелеу және адамдар арасында өмір сүре білуге үйрету. Бұл қасиеттедің барлығы – негізінен жанұя мен мектепте, яғни жан иелерін тәрбиелеп шығаратын ортада дамып, қалыптасып нығаяды.

Қазіргі уақытта тұлғааралық қарым-қатынас адам тұрмысының қажетті жағдай болып келеді, яғни ол адамдағы кейбір психикалық функция немесе психикалық процесс, психикалық қасиеттердің бөлігі, тұлғаның маңызды құрылымы. Қарым-қатынас – бұл адамдардың өзара әрекеттесуі және өзара түсінушілік болып табылады. Сондықтан, қарым-қатынас мәселесі баланың әлеуметтік ортаға кіру процесін реттейтін негізгі мәселелердің бірі болып табылады.

Адамның бала кезінен бастап жаңа әлеуметтік жағдай баланың өмір жағдайын қиындатады және ол үшін стрессогенді болып табылады.

Баланың мектеп өміріне ауысуында оның өміріне мынадай өзгерістерге ұшырайды:

1. Өмірдің қаталырақ тәртібі: ерте тұру, қоңырау соғылғанда жұмысты бастау, сабақта тыныш отыру, жан-жақ қарамау және т.б.

2. Қарым-қатынастың арнайы стилі: мұғалім ережелердің орындалуын қатаң талап ететін, оқушының әрбір әрекетін қадғалайтын адам ретінде болады.

3. Мектепте жұмыс әдісіне, берілген әдісті саналы түрде орныдауына үлкен көңіл бөледі. Бала бұрыннан бастап отырып, тұруды үйренсе де мектепте партаға қалай дұрыс отыру, орнынан тұру, қолына қаламсап ұстау керектігін үйретеді.

Төменгі сыныпта балалар үшін әлеуметтік қарым-қатынастың екі аймағы болады, олар: «бала-үлкендер», «бала-балалар». Бұл жағдайлар ойын және оқу іс-әрекетімен байланысты. Ойын нәтижелері баланың ата-анасымен арасындағы қарым-қатынасын бұзбайды, балалардың ұжымның арасында болатын қарым-қатынас оларды жан-жақты тану көмегін тигізеді. Бұл қарым-қатынастар бір-бірімен паралелді жүреді және олар иерархиялық байланыстармен орнатылмаған. Баланың жан-жақты дамуы отбасы ішіндегі үйлесімділікке тәуелді болады[1].

Қарым-қатынас процесінде адамдар арасындағы қоғамдық байланыстар жүзеге асады. Қазіргі қоғамда қарым-қатынастың әлеуметтік функциясын теориялық жағынан екі категорияға бөлуге болады: әлеуметтік - тұтас қоғам немесе олардың бөлек топтарының қажеттіліктерін әсерлесу процесінде қанағаттандыруға негізделген; әлеуметтік-психологиялық-қоғам мүшелері бөлек тұлғалардың қажеттіліктерімен байланысты.

Қарым - қатынастың жоқтығы баланың дамуына үлкен әсер етеді. Ол оның танымдық іс - әрекеті, тілі, қалыпты көрсеткіштен қалып қояды. Қоршаған адамдармен қарым - қатынасында қиындық туады. Егер бала селқос болып өссе, ересектер оған үйрену объектісі бола алмайды. Жеке қарым - қатынасқа ғана, балада пайда болатын басқаға керек екенін түйсіну, қауіпсіздік сезімнің тууы, өмірлік тонустың жоғарлауы өз - өзіне сенімділігінің қажетті шарты болады.

Қарым - қатынас мазмұны қабылданушы оқиға шегінен шығып жететін, қарым - қатынас оқиғадан тыс деп аталынады. Ол тек қана тілдік формада жүзеге асуы мүмкін. Мысалы, жай ғана ойыншықтармен ойнау жеткіліксіз. Мектептегі төменгі сынып оқушыларының, көрмегені туралы әңгімелер, оның әлем туралы көзқарасын кеңейту қажет[2].

Көптеген ғалымдар достық қарым-қатынас кезінде табысқа қол жеткізуіне баланың жекелеген ерекшеліктері маңызды дейді. Негізінен ол ерекшеліктер баланың достарымен қарым-қатынас кезіндегі стилін көрсетеді. Олар мейірімділік, көңіл аудару, сабырлылық және ойындарды ойнай алуда мықты болу.

Бастауыш сынып оқушыларының жеке тұлғасын қалыптастыруда мынадай басты ерекшеліктерді есепке алу қажет:

– тұлғалық қасиеттерді қалыптастыруда адамгершілік құндылықтарды кез келген пәнді оқытудың мазмұнына кіріктіру;

– сыныптан тыс сабақтарды баланың тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына ықпал ететіндей бағытта ұйымдастыру;

Қарыштап дамып бара жатқан заманда мектеп қабырғасынан бастап жеке тұлғаның қабілеттерін ашу ұстаздардың бірден-бір міндеті болып саналады.

Бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруда ата-аналармен жұмыстың орны орасан. Баланы өмірге дайындауға жанұя тәрбиесіне үлкен жауапкершіліктің жүктелгенін көрсетеді. Әділдік пен бауырмалшылдық, өзара түсінушілік, ата – анаға және туған туыстарына деген сүйіспеншілік пен сыйластық, отанға және айналадағы қоршаған табиғатқа деген махаббат, адамдарға және еңбекке деген құрмет тағы да сол сияқты тұлғалық қасиеттер баланың кішкентай кезінен жанұяда және мектеп қабырғасында қаланады.

Күнделікті тіршілікте жеке тұлғаның әртүрлі қасиеттері ашыла түседі. Психологияда жеке тұлға туралы көптеген психологтардың пікірлері бар. Олардың әрқайсысы жеке тұлға туралы әртүрлі анықтама береді.

Жеке тұлға теориясы-негізгі екі функцияны атқарады: олар мінез-құлықты түсіндіреді және алдын-ала болжайды. Жеке тұлға теориясы адамның жеке басындағы мінез-құлықты зерттеп, қалыптасқан жүйесіне түсініктеме береді. Ол адамның мінезінің сан қырлы ерекшеліктерін түсіндіреді.

Жеке тұлға теориясы-адамның күнделікті тыныс-тіршілігін түсіндіре алады. Жеке тұлғаның өзара қарым - қатынасы олардың болашағына, көзқарасының дамуына, алдын-ала болжам жасайды.

Бастауыш сынып оқушысының жеке басына тән қасиеттерді тек «мен» деген сала тұрғысынан бағалап қоймай, тиісті мөлшерлерге қалайша бағынады, мінезі, ерік жігері қандай, ашуланғыш не сабырлы келе ме, өсімдікті ажыратудағы талғамы және өзгелермен қатынасы қандай екендігін

қарастыратын болсақ, бастауыш сынып оқушысына қойылатын талаптарды мөлшер немесе норма деп атайды. Балада мектепке келмей тұрып, нені істеуге болатынын не болмайтынын әбден жақсы біледі. Мектепке кіргеннен кейін, бұрын орындап көрмеген міндеттерді игере білуі тиіс.

Мысалы, сабаққа кешігіп, не берілген тапсырманы орындамай келуге болмайды. Тапсырманы орындамаса, сол сияқты мектепке таза киініп келмесе немесе тәртіп бұзса, бұл «нормаларды» бұзуға жатады. Әуелгі кезде осыған үйрене алмай қиналатын болады. Бірақ, бірте бірте міндеттерді орындауға үйрене бастайды. Бұл мөлшерлерді норма дейтін себебі осыларды орындау дәлелденген және дәстүр болып кеткен[3].

Жалпы алғанда, осылардың бәріне бірдей тән қасиеттері мынада: әуесқой, ақкөңіл өзгелерге жәрдем бергісі келіп, дәрменсіздерді не қарт адамдарды аяп соларға қамқорлық көрсеткісі келетінінде, 7-8 жастағылардың әуесқойлығын алсақ өзгелерге сұрақ қойғанды, мектепке дейінгілер сияқты «Бұл не?» - деп сұрамайды, «Бұл неліктен?» - дейді. Сұрақтарды осылай құруда үлкен мән бар. Өйткені бастауыш сынып оқушылары нәрсенің не екенін ғана білгісі келмейді, соның сырын, себебін білгісі келеді.

Бастауыш сынып оқушысының ерік жігерін недәуір қалыптасып қалса да, кейде өзін - өзі меңгере алмайды, импульстік іс жасап қалатыны кездеседі. Импульстік іс деп ойланбай, не болса соған қызып, бірдеңені бүлдіріп алуды айтады. Осындай жайт, баланың тәртіпсіздігінен емес, импульстік іске өзінің икем келуіне, яғни өзін - өзі меңгере алмауынан кездеседі.

Бастауыш сынып оқушысының өз құрбыларымен қарым қатынасы әртүрлі және осының өзі бұрын бала бақшада өстіме, соған орай келеді. Бұлардың ұжымшылдық қасиетінің қалай қалыптасатынын алсақ, осының өзі бірінші сыныпта әлі қалыптаспаған, балалар бақшасында тәрбиеленген балалардың бірқатары өзгелерден бөлшектеніп, өзін сол ұжым мүшесі деп санамайтыны кездеседі. Бұлар бір-біріне жаны ашып, көмектесу дегенді білмейді. Тек өзіне басқалар кедергі жасамаса болғаны. Бірақ 2-3 сыныптарда бұл қасиеттер жойылып, бұлар өзара достаса бастайды [4].

Баланың бір-біріне көмектесуі әуелгі уақытта мұғалімнің басшылығымен іске асады. Кейін барлығы өзара достасып, бірі өзгесіне мейірімді келе бастайды.

Әдебиеттер:

1. <https://www.referat911.ru/Pedagogika/bastauysh-synyp-oushylaryny-zheketlasyn/5346683258111-place2.html>
2. Зайдл Б. НЛП. Модели эффективного общения: пер. с нем. - 7-е изд., стер. - М.: Омега-Л, 2016.
3. Гольдштейн Н., Мартин С., Чалдини Р. Психология убеждения. 50 доказанных способов быть убедительным.-СПб.-2013
4. <https://infourok.ru/material.html?mid=70120&ysclid=ldae1y5d8w616452959>

Чилякова В.И., Сарсекеева Ж.Е.

Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова

КЛАССИФИКАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИХ ВИДЫ

Аннотация. В статье рассматривается вопрос о классификации педагогических технологий. Положительный результат в работе учителя зависит от правильно подобранных педагогических технологий, которым посвящен не один десяток исследований в педагогике и частных методиках. Педагогическая технология рассматривается как устойчивая (рациональная) комбинация последовательно использованных действий для получения какого-либо результата.

Ключевые слова: педагогические технологии, виды, классификация, взаимодействие.

По определению Г.М. Коджаспировой и А.Ю. Коджаспирова, педагогическая технология – совокупность последовательно выполняемых методов, способов и шагов, обеспечивающие решение проблем обучения, воспитания и развития личности обучающегося, а деятельность является системой деятельности; построение и последовательная реализация структур учебно-воспитательного процесса в виде системе действий, который обеспечивают положительный результат [1].

По мнению Б.М. Бим-Бад, педагогическая технология – это система методов, средств осуществления теоретически описанных действий для воспитания и обучения, которые способствуют эффективной реализации цели [2].

Педагогическую технологию определяют как:

- совокупность приемов – область педагогического знания, отражающего характеристики глубинных процессов педагогической деятельности, особенности их взаимодействия, управление которыми обеспечивает необходимую эффективность учебно-воспитательного процесса;

- совокупность форм, методов, приемов и средств передачи социального опыта, а также техническое оснащение этого процесса;

- совокупность способов организации учебно-познавательного процесса или последовательность определённых действий, операций, связанных с конкретной деятельностью учителя и направленных на достижение поставленных целей (технологическая цепочка).

Исходя из классификации типов взаимодействия учителя с учащимися, выделяются следующие виды педагогических технологий (таблица 1).

Таблица 1. Виды педагогических технологий

Формы организации обучения	Тип взаимодействия учителя с учащимися	Педагогическое воздействие
Класно-урочное обучение	Разомкнутое, ручное	учитель → класс
Самостоятельная работа	Цикличное, направленное	книга - учащийся
Обучение с применением технических средств	Автоматизированное, рассеянное	учитель - класс
Система «малых групп»	Цикличное, автоматизированное	учитель → малая группа
Система «консультант»	Разомкнутое, ручное	учитель → учащийся
Компьютерное обучение	Цикличное, направленное, автоматизированное	компьютер - учащийся
Самообразование	Самоуправление, самоуправление (работа в паре).	

В педагогической литературе выделяется классификация педагогических технологий по мнению Г.К. Селевко [3].

1. Уровень применения: педагогические технологии по уровню и характеру применения образуют вертикальную иерархию – метатехнологии, макротехнологии, а также горизонтальный ряд: монотехнологии, политехнологии, гибкие, жесткие и проникающие.

2. Философская основа: материалистические (единство материи и всего существующего), идеалистические (первичность идеи по отношению к материи в сфере бытия), диалектические (внутреннее противоречие всему существующему), метафизические (первоначальная природа ребенка), сциентистские (большая роль науки в формировании личности), гуманистические (высшая ценность является жизнь человека), природосообразные (учет природных факторов индивида), прагматические (практика как критерий истины), экзистенциалистские (уникальность сущности ребенка), религиозные, антропологические (обучение и воспитание с учетом истории, культуры), эзотерические (подсознательные), космистские (стремление к целостности, гармонии), коэволюционные.

3. Методологический подход определяет ведущие принципы организации учебно-воспитательного процесса, деятельность его субъектов, подходы: гуманистический (вера в обучающего, его способности, интересы, любовь, уважение к детям), системный (структурированность и взаимосвязь между собой элементов), групповой, знаниевый (формирование системы знаний, умений и навыков), компетентностный (практическая направленность процесса обучения), личностно-ориентированный (создание благоприятных условий для развития личности), ситуативный (обучение и воспитание на основе использования ситуаций из разных сфер жизни), алгоритмический (алгоритмизация педагогического процесса), социокультурный (освоение знаний, умений и навыков должно следовать за освоением культуры человеческих отношений), информационный (осознанная переработка информации, параллельное использование информационно-коммуникативных технологий), природосообразный (воспитание и обучение на основе индивидуальных особенностей обучающихся), комплексный (единство целей, задач, содержания, методов и форм воздействия и взаимодействия), дифференцированный (создание

разнообразных условий для обучения и воспитания с целью учета особенностей класса), ценностный (внимание на отношение к социально-культурным ценностям: обществу, природе, труду, патриотизму, культуре), синергетический, поисковый (учебный процесс строится как поиск нового теоретического знания, новых познавательных ориентиров), исследовательский (учебный процесс строится как самостоятельная исследовательская деятельность обучающихся, реального научного поиска и открытия), средовой (теория осуществляемого через специально формируемую среду управления педагогическим процессом), валеологический (построение урока, который не нанесет вред здоровью обучающего и педагога), задачный (развитие логического мышления), практико-ориентированный (самостоятельное приобретение новых знаний, формирование практического опыта, их применение в действительности), тактический, манипулятивный (скрытое возбуждение у обучающихся к деятельности), интегральный (неразрывно связанные методы, средства, формы обучения и воспитания), индивидуальный (учет индивидуальных особенностей, способностей, интересов), коммуникативный (способность осуществлять общение с помощью языка), деятельностный (деятельность обучающего, направленный на становление его сознания и его личности в целом), творческий, диагностический (своевременная диагностика уровня воспитанности и образованности) [3, с. 77].

4. Ассоциативно-рефлекторные (формирование знаний, умений и навыков происходит в результате условно-рефлекторной деятельности головного мозга на основе ассоциаций в определенной логической закономерности – восприятие, осмысление, запоминание, применение на практике), деятельностные (построение педагогического процесса, основная форма работы является самостоятельная познавательная деятельность обучающихся), развивающие (развитие знаний, умений и навыков, способностей в соответствии с психического развития личности), интериоризаторские (формирование психики личности при помощи усвоения внешней социальной деятельности, освоения жизненного опыта), бихевиористские («поведение») [3, с. 79].

5. Организационные формы: по организационным формам учебно-воспитательного процесса выделяется технологии [3, с. 82].

В последние годы всё чаще поднимается вопрос о применении новых информационных технологий в образовании. Это не только новые технические средства, но и новые формы и методы преподавания, новый подход к процессу обучения. Внедрение ИКТ в педагогический процесс повышает авторитет педагога в коллективе, так как преподавание ведется на современном, более высоком уровне. Кроме того, растёт самооценка самого педагога, развивающего свои профессиональные компетенции.

Педагогическое мастерство основано на единстве знаний и умений, соответствующих современному уровню развития науки, техники и их продукта – информационных технологий.

В настоящее время необходимо умение получать информацию из разных источников, пользоваться ей и создавать ее самостоятельно. Широкое использование ИКТ открывает для педагога новые возможности в преподавании своего предмета, а также в значительной степени облегчают его работу, повышают эффективность обучения, позволяют улучшить качество преподавания.

Систему применения ИКТ можно разделить на следующие этапы:

1 этап: Выявление учебного материала, требующего конкретной подачи, анализ образовательной программы, анализ тематического планирования, выбор тем, выбор типа занятия, выявление особенностей материала занятия данного типа;

2 этап: Подбор и создание информационных продуктов, подбор готовых образовательных медиаресурсов, создание собственного продукта (презентационного, обучающего, тренирующего или контролирующего);

3 этап: Применение информационных продуктов, применение на уроках разных типов, применение в воспитательной работе, применение при руководстве научно – исследовательской деятельностью обучающихся.

4 этап: Анализ эффективности использования ИКТ, изучение динамики результатов, изучение рейтинга по предмету.

Таким образом, педагогическая технология рассматривается как система методов, средств осуществления теоретически описанных действий для воспитания и обучения, которые способствуют эффективной реализации цели. Уход от традиционного урока через использование в процессе обучения новых технологий позволяет устранить однообразие образовательной среды и монотонность учебного процесса, создаст условия для смены видов деятельности обучающихся, позволит реализовать принципы здоровьесбережения. Рекомендуется осуществлять выбор технологии в зависимости от предметного содержания, целей урока, уровня подготовленности

обучающихся, возможности удовлетворения их образовательных запросов, возрастной категории обучающихся.

Литература:

1. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь. – М.: Академия, 2001. – 175 с.
2. Бим-Бад Б.М. Педагогический энциклопедический словарь / Гл.ред. Б.М. Бим-Бад. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528 с.
3. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий в 2-х томах. – М.: Народное образование, 2016. – Т.1. – 816 с.

Шайхутдинов Р.Г.
КГУ «Гимназия имени Шакарима», г.Караганда

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ФОРМИРОВАНИИ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ В КОММУНИКАТИВНОМ ПРОЦЕССЕ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация: Формирование навыков функциональной грамотности неразрывно связано с формированием у учащегося своего взгляда на мир, на процесс обучения, на своё место в этом мире. В процессе поиска ответа на вопросы, которые ставит перед учащимся его как учебная так и внеучебная деятельность, учащийся применяет свои навыки, таким образом формируя компетентность в той или иной сфере. Какова роль учителя при этом?

Ключевые слова: сотрудничество, проекты, мотивация, конкурсы, творчество, ответственность, достижения.

Рассуждая о процессе обучения в современных условиях, мы часто задаемся вопросом «Кто или что находится в центре внимания во время урока?» и в настоящее время отвечаем: «Ученик - самый главный человек, потому что школа и учитель находятся там, чтобы удовлетворить потребность ученика в обучении, так же, как больница там, где необходимо лечить пациентов, или полиция там, где необходимо защитить безопасность граждан».

Вместе с тем, следует отметить, что современный урок проводится не для учеников, а вместе с ними. Принцип сотрудничества, взаимопонимание и взаимодействие учителя и учащихся в процессе обучения, выходит в современной концепции обучения на первый план. Учителя всегда должны помнить об этом и стараться смотреть на организацию процесса обучения также и с точки зрения ученика. Иными словами, мы должны делать то, что нужно ученикам, а не заставлять их делать то, что нам нужно. До конца XX века в классах в центре внимания был учитель. Сейчас ситуация меняется.

Давайте посмотрим, что нужно ученикам на уроке английского как иностранного языка. Прежде всего, учитель концентрируется на развитии у учащихся четырёх основных речевых навыков: аудирование, говорение, чтение и письмо, но они также должны тренировать нижеследующие навыки таким образом, чтобы они заставляли их:

- Мыслить самостоятельно
- Быть креативными
- Следовать их вдохновению и интересу
- Узнать, что они хотят знать
- Узнать, как найти информацию
- Научиться проводить собственные исследования
- Научиться сообщать о своих выводах
- Научиться представлять свои идеи другим
- Научиться передавать выводы
- Научиться гордиться своими достижениями
- Научиться развивать личную ответственность

Продолжать развивать эти навыки следует таким образом, чтобы сделать их успешными в карьере и жизни. «Учиться» - это то, что ученик делает для себя, в то время как «Учить» - это то, что учитель делает с учениками.

Для этого я как учитель, должен заинтересовать учащихся. Учащиеся участвуют с проектами на научных конференциях, в городских, гимназических творческих мероприятиях, предметных олимпиадах. Я применяю следующие способы мотивации учащихся к учёбе (Рисунок 1):

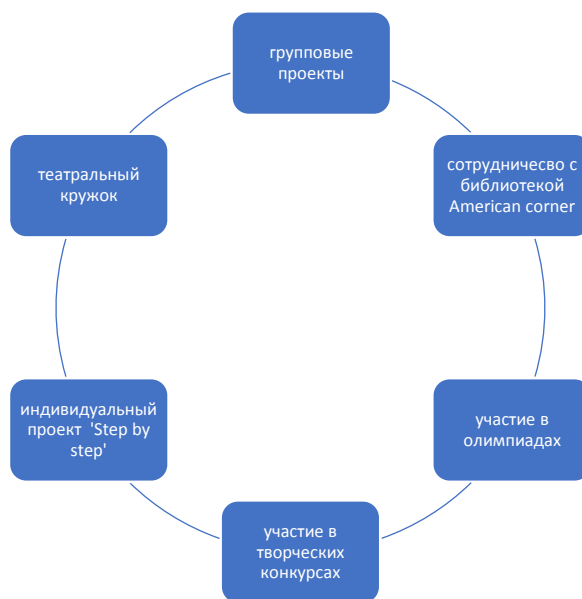

Рисунок 1. Способы мотивации учащихся

Например, участие в городском конкурсе инсценированной песни развивает слухо-произносительные навыки, межкультурные и расширяет кругозор учащихся и всё это на практике. Также, участие в предметных олимпиадах, конкурсах и викторинах несомненно способствуют развитию всех речевых навыков учащихся.

Взаимодействуя с учащимися, учитель должен разглядеть перспективу каждого учащегося и построить работу, применяя индивидуальный подход. Новое поколение не хочет становиться кучей маленьких роботов, которые обучены выполнять приказы и делать то, что им говорят. Они, очевидно, захотят участвовать в процессе жизни и социальных перемен в конструктивном ключе. Прежде чем это произойдет, учителя переходят к атмосфере сотрудничества, при которой мнение каждого учащегося ценно. Проблема может состоять в том, что для этого потребуются много самоотверженного труда. Учитель должен стать творческой личностью и психологом, понимая какие методы применять в обучении, чтобы достичь наибольшей эффективности. Обучение, ориентированное на учащихся, или индивидуальные проекты, означает предоставление ученикам свободы работать над темами по своему выбору, в рамках разумных руководящих принципов, в соответствии с объемом знаний.

Самообразование учащихся - означает позволять учащимся искать и находить свою собственную информацию об их темах отовсюду, они могут, из таких источников как Интернет, книги, журналы, журналы, газеты, интервью, и т.д.

Групповая деятельность означает предоставление учащимся возможности формировать группы из четырех или пяти человек, в которых они будут нести ответственность за выполнение работы и выполнение планирования. подготовка и представление накопленной ими информации в качестве группы, каждый с порученной задачей для выполнения, чтобы они могли учиться на работе с другими и на конструктивных комментариях, которые делает учитель, помогая им на этапах процесса. Такую форму работы осуществляют в ходе реализации не только проектов, но и в ходе взаимного, диалогового обучения

Часто задаваемый вопрос: "Означает ли что согласно обновлённой программе, учитель уходит на задний план и пусть ученики делают все, что хотят? Ответ: «Нет, в обоих случаях». В первом случае учитель приближается ближе к ученикам, а не теряет связь, и во втором случае, как только ученики сосредоточатся на задаче, у них будет много вопросов о том, как это сделать. Это означает, что у учеников будет мотив подойти к учителю и попросить помощи. Самостоятельное обучение - это не прогулка по парку. Напротив, оно все время держит всех занятыми, особенно учителя, который обнаружит, что вместо того, чтобы читать одну и ту же старую лекцию или объяснять один и тот же материал снова и снова, он будет сталкиваться с новым вызовом каждые несколько минут.

Роль учащегося как независимого ученика приобретает всё большую актуальность по следующим причинам:

1. Практические причины. В некоторых случаях учащиеся не могут посещать обычные занятия. Для этих учеников это вопрос самообучения или ничего.

2. Индивидуальные различия. Самообучение позволяет нам справляться с различиями в способностях, когнитивных стилях и стратегиях, а также стратегиях обучения.

3. Образовательные цели Самообучение облегчает разработку стратегий, которые, кажется, характеризуют «хорошего» изучающего язык. Это также способствует автономии и выполняет требования для продолжения образования.

4. Мотивация Самообучение может положительно сказаться на мотивации. Учимся учиться – эта причина пересекается с некоторыми из уже упомянутых. Но, чтобы стать независимым учеником, учащийся должен пройти ряд этапов. Первый из них – это вовлечение учащегося в творческие учебные проекты (Рисунок 2).

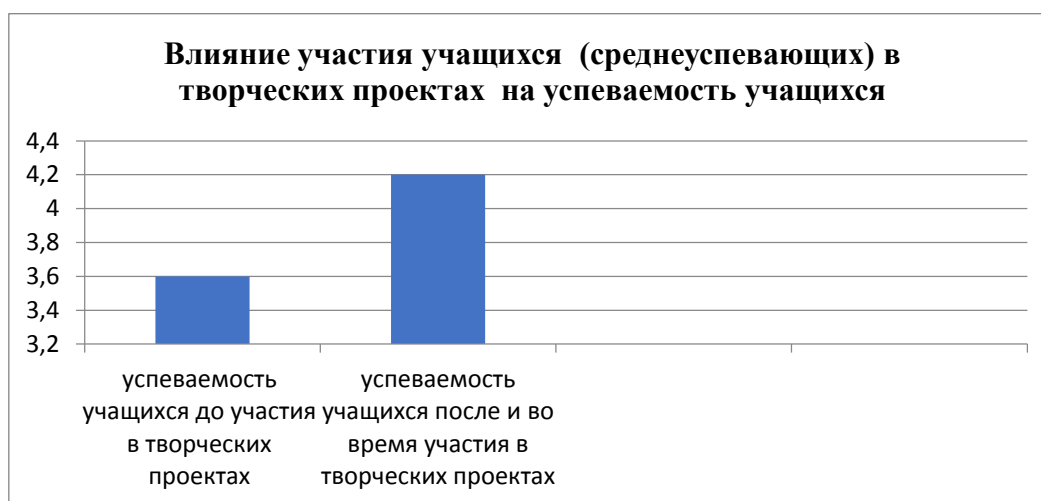

Рисунок 2. Влияние участия учащихся в творческих проектах на успеваемость учащихся

В этом отношении для начала очень полезно предлагать учащимся задания эвристического характера. Современный ученик - активный участник педагогического процесса, в котором самореализуется и самоутверждается. Для самореализации учащимся предлагаются участие в проектной деятельности, в том числе творческого характера. Из собственного опыта могу утверждать, что, участвуя в скетчах, театральных кружках учащиеся раскрывают в себе и для себя способности, о которых они раньше не подозревали. Раскрытие в себе творческого начала неизбежно влечёт за собой развитие языковых навыков, о чём свидетельствует приведённая гистограмма (Рис.3). Как только ребёнок вовлекается в творческую учебную деятельность, он становится более ответственным за результаты своего обучения. У учащихся возникает желание узнать больше, применяя при этом разнообразные источники. Применяя эти источники, ученик сравнивает их пользу и качество, развивая, таким образом, критическое мышление, что приводит к участию учащегося в исследовательской деятельности и умению самостоятельного обучения.

Рисунок 3 Этапы формирования независимого ученика

Литература:

1. David Nunan. Designing tasks for the Communicative Classroom, Cambridge University Press, 2015
2. Breen, M., & Candlin, C. N. The essentials of a communicative curriculum in language teaching. Applied Linguistics, 1, 89-112, 2012
3. Wright, T. Roles of Teachers and Learners, Oxford University Press

Шаханова Н.Н.

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ.

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ SOFT-SKILLS ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларына ұлттық құндылық негізінде soft skills дағдысын қалыптастыру мәселесі туралы талдау жасалды. Дағдының өзі адам өмірінде қалыптасуы үшін бірнеше кезеңдерден тұрады. Ал оқу мен жалпы өмірде soft skills дағдыларын қолдануды үйрету білім педагогтерінің негізгі міндеттерінің бірі. Арнаулы сабақ ретінде оқытпағанмен, мектеп пәндер ішінде кездесетін дағдаларды дұрыс қолдану, болашақта кез келген ситуациялық жағдайларға дайын тұлға қалыптасуға өз септігін тигізеді.

Кілт сөздер: Дағды, бастауыш сынып, білім педагогтері, әлеуметтік, педагогикалық, психологиялық.

Адамдардың тұлғаралық қатынастары ой-пікірлері сәйкес келетін, қоғамдағы болатын процесстердің белгілі бір бөлігіне қызығушылығы ортақ көзқарастан тоғысады. Ол күнделікті қалыптасқан дағдылардың нәтижесінде де коммуникациялар орнайды. Дағды қызметіне орай әлеуметтік, психологиялық, педагогикалық және т.б. түрлері болады. Соның ішінде педагогикалық дағды дегеніміз – «алғашқыда саналы орындауды қажет ететін әрекеттің жаттығу нәтижесінде автоматты түрде қалыптасуы. Дағдыға айналған қимылдар санадан тыс болмайды. Ол – мидың қызметі. Дағдының қимыл, сенсорлық және ой әрекетіне байланысты түрлері бар, дағды әрекет өнімділігін арттырады» (http://www.rusnauka.com/3_ANR_2015/Pedagogica/2).

Педагогикалық дағдылар қалыптасқанға дейін болашақ бастауыш білім педагогтері әлеуметтік дағдыларды меңгеру арқылы сатылық дамып, сапалы маман ретінде қалыптасады. Ол үшін бірнеше кезеңдердің ережесін ұсынамыз.

1. Әлеуметтік, ұжымдық іс-әрекеттерді меңгеру, яғни болашақ педагог маман болғанға дейін қалыптасу процесі

2. Әлеуметтік коммуникациялық қатынастар. Бұл кезеңде оқушы мен оқытушы арасындағы субардинациялық шекараларды белгілеу кезеңі. Ол кейбір педагог үшін маңызды орын алса, кей педагогтер бұл ережені өзінше дағдыға айналдырса болады.

3. Оқыту үдерісіндегі дағдыларды қалыптастыру. Ол әр сабақты бір тәртіппен оқыту дағдысы қалыптасса, оқушыларда да үйреншікті, жоспарлы үрдіс қалыптасады.

Дағдылар әр заманның жаһандық өзгерісіне қарай жаңа түрлері қалыптасады. Тілімізде пайда болып жатқан жаңа терминдер, оқытудың барынша тиімді тәсілдерін ұсынады. Алдағы уақытта педагогика саласында Ұлттық құндылықтар негізінде бастауыш сынып оқушыларының soft skills дағдысын қалыптастырудың жолдарын қалыптастырамыз.

Ұлттық құндылықтар ата-бабаларымыз қолданып келген қоғамдағы тәрбиенің қайнар бұлағы десек, оны мектеп бағдарламасына кіргізе отырып, балаларымызды ұлттық дәстүрді ұмытпауға, рухани интеллектіні жоғалтпауға және патриоттық сананы бала бойында бірінші орында ұстауға тәрбиелейміз. Тек қазақ психологиясында емес, бүкіл әлемге ортақ құндылықтардың бірі – ол ұлттық құндылықтар.

Бүгінгі зерттеу жұмысымызға арқау болып отырған ұлттық құндылық мәселесі де, soft skills дағдысын қалыптастыру жолдары да арнаулы пән ретінде мектеп бағдарламасында болмағанмен, білім педагогтерінен талап ететін ең маңызды оқытудың бөлшегі. Мәселен soft skills дағдысы бастауыш білім алушыларына қалыптастыру үшін терминнің анықтамасына тоқтала кетсек. Соңғы жылдары оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерімен қатар, жаңа терминдерде көптеп қолданылып келеді солардың бірі Soft skills және Hard skills.

Hard skills дағдысы техникалық мамандықтарға арнап құрылған жүйе деуге келеді. Себебі, белгілі бір міндеттер төңірегінде ғана қызмет етеді. Ол жағдаяттан шығу үшін қосымша мүмкіндіктер жасау, екінші жолғы мүмкіндіктер сұрау сияқты қызметтерді атқаруға қауқары жетіспейді. Ол да тәжірибе барысында қалыптасып, дамиды. Hard skills аясы тар болғанмен, жағымсыз мағынада қабылдамау керек, Hard skills дағдысы арқылы кәсіби маман, уақытты дұрыс есептеу, дедлайн, дұрыс шешім қабылдауға көмегі тиеді. Бастауыш сынып оқушылары үшін бұл дағды шығармашылық қабілетін дамытуға, ситуациялық жағдаяттардан шығуға, логикалық ойлауды қалыпты бірдеңгейде ұстауға толық мүмкіндіктері келмейді. Ол мейілінше бастауыш педагогтерінің қызмет барысына, ал soft skills оқушылардың шығармашылық қабілетін асыруға ықпал етеді.

Soft skills тікелей «жұмсақ дағдылар» деген аудармасы қалыптасты, дегенмен жалпы мағынасына келсек - адамдардың тиімді қызмет етуіне қажетті сапасына талаптар қоюда, бұл ең алдымен, икемді дағдылармен (soft skills) сипатталады (Несипбаева). Soft skills дағдылары шешім тез қабылдау, ситуациялық (жағдаяттық) сәттерден, топтық жұмыстарда белсенділік таныту, жазбаша және ауызша қарым-қатынас барысында тиімді стилдерді қолдану, тосыннан қойылған сұрақтарға тиімді жауап қату сияқты кезеңдерде байқалады. Осы дағдыларды ұлттық құндылықтар негізінде қалыптастыру үшін педагог қандай жол табу керек. Жалпы педагогикада ұлттық құндылық үлкен тақырып, Soft skills өзінше бөлек тақырып екеуін ұштастыру үшін мына әдістерді ұсынамыз.

Ұлттық құндылық бастауыш сынып оқушыларында арнаулы пән

ретінде оқытылмайды, сол сияқты Soft skills дағдыларыда арнаулы пән емес, тіпті бастауыш бағдарламасында жоқ. Осы бұлқалықтың орнын толтыру үшін мынандай әдістерді қолдануды ұсынамыз.

1. Ертегі кейіпкерлерінің тапқырлығын пайдаланып, соны бастауыш сынып оқушыларына логикалық ойын түрінде көрсету;

2. Мақал-мәтелдердің тарихын маңызын түсіндіріп, сөз арасында қолдануды үйрету;

3. Мақал-мәтелдердегі мотивациялық мәтіндерді қолдану.

4. Өлең жолдарынан ұлттық танымдық кодтарды түсіндіру;

5. Президенттік есімдердің маңыздылығын көрсету;

6. Ұлттық құндылықтар негізінде жазылған, жаңа заманға сай ғылыми техникалық жетістігі бар кітаптармен қызықтыру. Мысалы, «Бату мен достарының барса келмес еліне саяхаты» кітабы.

7. Ұлттық мерекелерде сахналар көріністі оқушы өзіне ойнату арқылы әсер ету.

Жоғарыда айтылғандай soft skills және Hard skills дағдылары оқушы санасында әр түрлі қалыптасады. Кейбір жұмсақ дағдылар бала бойында жасарын болады немесе оны көрсетуге батылы жетпейді. Ол үшін әр білім алушымен жеке дара жұмыс жасау маңызды. «Дағдыны қалыптастыру тікелей мұғалімнің көмегімен қалыптасады. Оған көптеген әдіс-тәсілдерді қолдану керек» (Мухитова, 64).

Зерттеу жұмысымызды қорыңдылай келе soft skills дағдылары

бастауыш сынып оқушыларында қалыптасуы, тума бойында бар қасиеттері дамытуында көрініс табатын кезең десек, педагогтер үшін жауапты кезең. Сыныпшілік және сыныптас тыс уақытта ұлттық құндылықтарды өміріміздің бір бөлшегі ретінде оқушы санасына бекіте отырып, жұмсақ дағдыларды өміріміздің барлық кезеңінде қолдануға үйрету керек. Әрине ол үшін жүйелі оқу бағдарлама керек. Soft skills дағдылары мектеп бағдарламасына әлі де болса нақты кіре алмады, дегенмен болашақ педагогтерді дайындауда өзекті мәселелердің бірі ретінде айтылады.

Дағды қалыптасу уақыт пен тәжірибені талап етеді. Қанша көптәжірибе болса соншалықты жүйелі soft skills дағдылары орныға береді. Дағды «білімді немесе қабілетті қолдануды білсе, биологиялық білім көздерінің ерекшеліктерін - оқулық мәтінін, табиғи немесе көрнекті құралдарды түсінсе, осы әрекеттерді іс жүзінде қолдана білсе» (Ануарова, Камил, 25) оның толық қалыптасқанын көре аламыз. Алдағы уақытта ол үшін терендей зерттеп, тиімді әдіс, тәсілдерді ұсынуға тырысамыз.

Әдебиеттер:

Р.Т. Игенбаева, А. Рахатқызы Педагогтың кәсіби іс-әрекетіндегі құзыреттілік. http://www.rusnauka.com/3_ANR_2015/Pedagogica/2

А. Несипбаева. “Soft skills”: Дағдылар не үшін қажет?. <https://bilimdinews.kz/?p=182637>.

Г.М. Мухитова. Студенттердің рефлексивті дағдыларын қалыптастыру. Вестник КазНПУ им.Абая, серия «Филологическая науки. №1(55), 2016.

Л.Е. Ануарова, З.Б. Камил. Оқушы дағдысын қалыптастырудағы тәжірибенің рөлі. Хабаршы. Ғылыми- әдістемелік журналы. . №2(5), 2014.

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В 5-6 КЛАССАХ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Аннотация. В данной статье раскрывается вопрос проблемно-ориентированного обучения через решение практических задач на уроках математики.

Ключевые слова: формирование, функциональная грамотность, проблемно-ориентированное обучение, задачи на проценты, составление задач.

Функциональная грамотность – это набор навыков, который позволяет использовать теоретические знания в реальной жизни. Если говорить о математике, то дело не только в запоминании формул и правил, но и в критическом осмыслении их и применении в новых ситуациях.

На уроках математики используются различные подходы к обучению функциональной грамотности, в том числе:

1. изучение того, как математика используется в окружающем нас мире;
2. обучение методам решения проблем, которые применяют математику к реальным сценариям;
3. развитие уверенности в своей способности решать проблемы самостоятельно.

Развитие функциональной грамотности по математике имеет решающее значение для учащихся 5-6 классов, так как закладывает основу для будущих успехов в учебе и карьерных возможностей.

Функциональную грамотность можно оценить с помощью различных методов, включая оценку успеваемости, самоанализ и наблюдения учителя.

Оценки успеваемости используются как средство оценки прогресса учащихся в выполнении заданий на основе критериев, установленных учителем. Эти критерии могут включать такие вещи, как точность, скорость или сложность выполняемой работы. Оценки успеваемости также полезны для предоставления обратной связи о том, насколько хорошо учащиеся продвигаются к достижению своих целей обучения.

Саморефлексия означает, что учащиеся осознают, чему они научились в классе, и как они могут применить эти понятия за пределами школы. Например, если учащиеся в 5 классе выполняют задание на сложение или вычитание десятичных дробей, они могут подумать о том, как и где этот навык можно применить в жизни.

Одним из эффективных методов достижения функциональной грамотности в математике является проблемно-ориентированное обучение. Этот подход побуждает учащихся активно использовать математические концепции и применять их в реальных ситуациях. Проблемно-ориентированное обучение может быть реализовано различными способами, такими как групповые проекты, тематические исследования и симуляции.

Еще одним важным аспектом функциональной грамотности в математике является развитие навыков математического мышления и рассуждения. Эти навыки можно развивать с помощью математических задач, которые требуют от учащихся анализа, интерпретации и передачи своего понимания математических концепций. Это можно сделать с помощью открытых вопросов, исследований и дискуссий.

В дополнение к проблемно-ориентированному обучению и развитию навыков математического мышления и рассуждений также важно предоставить учащимся возможность практиковать и применять свои новые знания в реальных условиях. Это можно сделать с помощью реальных задач, проектов и исследований, которые позволяют учащимся связать свое математическое понимание с реальными жизненными ситуациями.

Для учащихся пятых классов прекрасным инструментом для развития функциональной грамотности являются задачи на проценты. Однако успехи в решении этих задач зачастую бывают достаточно посредственными. И связано это в основном с плохим усвоением темы «Решение задач на дроби». Так, на начальном этапе обычно школьники последовательно разучивают решение трех основных типов задач на дроби: 1) нахождение дроби от числа; 2) нахождение числа по его дроби; 3) какую часть одно число составляет от другого. При этом в сознании ученика формируются три изолированных друг от друга алгоритма решения задач на дроби и, в дальнейшем, на проценты.

Так как задачи на проценты аналогичны задачам на дроби, значительно эффективнее усваивается тема при формировании единого алгоритма решения упомянутых типов задач. Решение любой из которых сводится к ответу на вопрос:

1. Что принято в задаче за 100%?
2. Как найти и чему равен 1%?
3. Как найти неизвестное?

Задачи при таком подходе предлагаются тройками, и перед тем как приступить к вычислениям, учащиеся их фронтально разбирают с учителем. Рассмотренный алгоритм в дальнейшем дополняется объединением всех трех шагов в числовое выражение, а затем и в формулы, которые особенно эффективны при использовании десятичных дробей.

При формировании правильного определения процентной базы, следует подчеркнуть, что за 100% принимается та величина, с которой проводится сравнение.

Также действенным инструментом в формировании функциональной грамотности может служить задание на составление задач учащимися. Для этого можно взять результат решения задачи в качестве данного, а одно из первоначальных условий сделать неизвестным. В дальнейшем учащиеся могут самостоятельно составлять задачи практического содержания используя доступные им знания и навыки.

Чтобы сделать уроки математики более интересными и увлекательными для учащихся 5-6 классов, на уроках следует применять следующие стратегии:

1. Использование различных средств и методов, чтобы помочь учащимся понять математические концепции. Например, можно показать им на компьютерное моделирование того, как работают те или иные процессы (построение графиков или диаграмм), или использование аналогии из их собственного жизненного опыта.

2. Различные игры или головоломки, которые позволяют учащимся практиковать свое понимание математических понятий без оценки их способности делать это правильно (например, использование Танграма при изучении геометрических тем в 5-6 классах).

3. Вопросы о том, что учащиеся знают о математике, вместо готовых ответов (например: «Где встречаются проценты?» или «Зачем нужен масштаб?»).

Необходимо понимать, что важно не только обучать математическим понятиям, но и учить учащихся тому, как их выучить. Это можно сделать, создав среду, в которой учащиеся чувствуют себя комфортно, задавая вопросы, обсуждая друг с другом и работая вместе в классе.

Когда происходит процесс обучения математическим понятиям таким образом, идет поощрение естественных способностей учащихся!

Ученики начнут относиться к математике как к чему-то, что заключается не только в запоминании фактов на бумаге. Вместо этого они увидят, как математику можно использовать в повседневной жизни, а имеющиеся знания будут применять в различных сферах жизни.

Литература:

1. Виноградова Н.Ф., Кочурова Е.Э., Кузнецова М.И. и др. Функциональная грамотность младшего школьника: книга для учителя. Под ред. Н. Ф. Виноградовой. М.: Российский учебник: Вентана-Граф, 2018. 288 с.

2. Сергеева Т.Ф. Математика на каждый день. 6-8 классы: пособие для общеобразовательных организ./ Т.Ф. Сергеева.- М.: Просвещение, 2020.-112 с.

3. Шестакова Л.Г. Методика обучения школьников работать с математической задачей: учебное пособие для студентов / Л. Г. Шестакова; ФГБОУ ВПО «Соликамский государственный педагогический институт». – Соликамск: СГПИ, 2013. – 106 с.

4. Лемов Д. Мастерство учителя. Проверенные методики выдающихся преподавателей / Дуг Лемов; пер. с англ. О Медведь. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2014. – 416 с.

Шмалюк О.В.

КГУ «Школа-гимназия №95» г. Караганда

СОЗДАНИЕ ЭФФЕКТИВНОГО УРОКА И ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. Необходимость создания интересного и эффективного урока заставляет учителей работать в постоянном поиске новых или незаслуженно забытых подходов к преподаванию. Современные исследования в этой области представляют широкий спектр подходов. Задача преподавателя - создать все условия для творческой и практической работы студентов. Давайте

рассмотрим некоторые технологии, направленные на развитие функциональной грамотности учащихся.

Ключевые слова: технологии, функциональная грамотность, эффективность, подход, модель взаимодействия

На современном этапе развития образования, одним из ведущих приоритетов выступает изучение английского языка. Но не изучение грамматики и словарного состава в оторванном контексте, а развитие функциональной грамотности (functionalliterate) учащихся на основе знаний грамматики языка и словарного запаса. Как же нам вовлечь учащихся в такую захватывающую и сложную деятельность?

Начнём с мотивации! Мотивировать учащихся можно разными способами, например, уровневыми заданиями, поощрением учащихся и, конечно, педагогу важно научиться поддерживать любые старания и попытки в выполнении заданий. А доброе слово может творить чудеса! Не забываем о материале, используемом на уроке. Весь материал должен быть интересный и актуальный, приближенный максимально к реальности, не что-то отвлечённое и ненужное, а именно, реальное. Ведь, если это захватывает наших учеников, они проявят интерес к предмету.

Следующий фактор – включение учащихся в активную деятельность на уроке. Как нам им помочь в этом? Создайте творческую атмосферу на своём уроке, разработайте единые и чёткие правила и инструкции к выполнению заданий, принимайте ошибки учащихся, не как катастрофу, а как естественную часть обучения. Вы всегда сможете обратить внимание на ошибки проведя их мониторинг в процессе выполнения каждого задания, на любом этапе урока и помочь детям справиться с ними.

Необходимость в создании интересного и эффективного урока заставляет учителя, хорошего учителя, работать в постоянном поиске новых или незаслуженно забытых старых подходов в обучении. Современные изыскания в этой области представляют широкий спектр подходов. Обратимся к некоторым инновационным подходам в обучении учащихся английскому языку.

➤ Presentation, Practice and Production (PPP) название говорит само за себя, но важно отметить, что акцент делается на grammatical structures and functions. Урок движется от презентации знаний к практике и применению.

➤ Ещё один подход – Lexical Approach – главный акцент здесь делается на изучение слов и словосочетаний.

➤ Следующий, но не менее важный, чем предыдущие, Communicative Approaches - вся работа акцентируется на коммуникативное взаимодействие.

➤ И конечно, Grammar-Translation – хорошо известный нам подход с особым вниманием на грамматические правила.

➤ Content-based learning- предусматривает изучение грамматики, лексики, практику посредством изучения interesting topics.

➤ Content and Language Integrated Learning (CLIL) - сейчас самый обсуждаемый подход, когда мы используем английский язык для изучения других предметов: биологии, физики, информатики или химии, тем самым улучшая и расширяя границы применения языка.

Существует ещё некоторое количество подходов, но выбор зависит от учителя, от учащихся, от целей и задач урока, от потребностей на каждом этапе и от этапа, в частности. И ещё можно продолжить добавлять факторы, влияющие на выбор подходов в обучении языку, но главное в любом из них – это функциональность. То, что стоит приоритетной задачей в современной системе трёхязычного образования.

В таких условиях учитель должен перестроить свою работу на функциональность знаний, на их применение. Задача учителя создать все условия для творческой и практической работы учащихся. Учитель выступает в роли организатора, менеджера, он может оценить ситуацию и направить её в нужное русло. Урок, направленный на коммуникативность, требует от учителя постоянного мониторинга ситуации и управления. Но, ни в коем случае, учителю не следует выступать в роли лектора. Процентное содержание речи учителя на уроке может и должно быть намного меньше, чем речь учеников. Основную часть урока говорят дети: они отрабатывают языковые структуры, читают, сочиняют, исследуют, обсуждают, задают вопросы и ищут ответы, и наконец, поют, почему нет, и т.д. Только в таком формате, взаимодействуя друг с другом и со всем классом, учащиеся найдут практическое применение своим знаниям.

Безусловно, для организации такого урока требуются огромные человеческие учительские ресурсы, часы подготовки. Но, именно, правильно организованный урок, даёт ощущение легкости и

незаметности приложенных усилий со стороны учителя, потому что главное внимание сосредоточено на учениках, на их коммуникативной деятельности, и как результат грамотности и умения применять знания.

И настал момент ещё одного фактора, влияющего на эффективность урока - взаимодействие на уроке. Каждый учитель выбирает и использует различные модели взаимодействия (interaction patterns) в зависимости от целей, стиля, подхода содержания, этапа урока и т.д. Предпочитаемая ранее модель – работа со всем классом (wholeclass): когда учителю отводится ключевая роль и все ученики сосредоточены на нём. Ничего плохого в этой модели нет, если не увлекаться ею постоянно. Эта модель взаимодействия и сейчас имеет место быть при введении нового материала или проверке задания, но есть модели, позволяющие больше взаимодействовать учащимся друг с другом и со всем классом. Работа в группах и парах (groupsorpairs) позволяет развивать функциональную грамотность учащихся более эффективно, но организовать такую работу сложно. Ведь если учитель плохо продумал виды работы начнется хаос и шум, а если работа продумана до деталей, даны четкие инструкции, учитель проверил правильность понимания инструкции, тогда ваш урок принесёт огромную пользу ученикам в развитии их коммуникативных способностей. При этом работа в паре может быть, как в закрытых парах (closedpairs) – учащиеся работают в одной паре на определенном этапе или задании, так и в открытых (openpairs) – двое учащихся работают перед всем классом. Групповая работа, при правильной организации, позволит развивать взаимопомощь в работе, поддержку и позволит дополнить знания друг друга. И наконец, один из моих любимых и наиболее эффективных видов взаимодействия Mingles. Все учащиеся вовлечены в деятельность. В такой форме хорошо отрабатывать различные вопросительные конструкции, языковые структуры. И ученикам интересно: дети постоянно двигаются по классу и работают в разных парах или группах, все задействованы и у всех отличная практика в использовании языка.

Все эти модели работают в том числе и на развитие таких навыков как говорение (speaking) и письмо (writing). Эти два навыка являются одними из важных показателей функциональной грамотности учащихся. Во время говорения мы вовлекаем учащихся в коммуникацию с другими учащимися или учителем. При этом в устной речи важно знать грамматические правила и иметь необходимый словарный состав, иначе просто не получится организовать говорение. Процесс говорения подразумевает различные аспекты, в том числе: свободное владение языком, произношение, грамматические знания, умение взаимодействовать и т.д. Как оказалось, на практике дети стали плохо взаимодействовать. Им легче работать в привычной ситуации для них, а именно, монолог или работа в паре с известным им партнером, или вообще написать ответ. Это современные реалии, влияние социальных сетей и интернета, где говорить надо всё меньше, детям быстрее напечатать текст, чем сформулировать устно. Вовлечение учащихся в разговорную практику через решение проблем, обсуждение, объяснение своего решения; работа в парах или группах – всё это увеличивает возможность в взаимодействии и позволяет развивать целый комплекс навыков, сопутствующих говорению. Каждый учитель должен понимать, насколько важна подготовка учащихся к этому процессу. Учащиеся должны владеть словарным запасом по заданной теме, им необходимо время на формулировку своей мысли, подготовка в произношение новых слов, и, наконец, сама практика разговорной речи. Сложная, но одна из самых продуктивных, задача для учителя – подготовить учащихся к говорению и проконтролировать данный этап. На мой взгляд, качественно подготовленный speaking – лучший способ развитие функциональной грамотности учащихся, так как за хорошим говорением стоят глобальные знания предмета.

И конечно, необходимый элемент на любом этапе урока – обратная связь. Обратная связь (feedback) - необходима как ученикам, так и учителю. Ученик понимает, насколько хорошо, эффективно проведена работа; учитель может сконцентрировать своё внимание на знаниях учеников, на их поведении, на качестве работы, на понимании задач и т. д. Всё это способствует повышению качества знаний и понимания требований и потребностей.

При этом обратная связь работает не только в модели «учитель ↔ ученик», но и в модели «ученик ↔ ученик». В то же время ученики могут давать feedback работе учителя, например, в подборке материала и т.д. Мы можем давать feedback устно и письменно, индивидуально, в группах и всему классу, мы можем организовать peerfeedback оценивание друг друга.

Все этапы урока и технологии преподавания должны приближать нас к поставленной цели – функциональной грамотности учеников. Но чтобы реализовать это, учитель должен любить своих учеников и хорошо знать своё дело и постоянно совершенствоваться.

Литература:

1. CELTA Course Trainee book. Scott Thornbury, Peter Watkins. Cambridge University Press. 2013.
2. TKT: CLIL Handbook for teachers. Cambridge English Language Assessment - 2016
3. The TKT Course. Mary Spratt, Alan Pulverness, Melanie Williams. University of Cambridge ESOL Examination. Cambridge University Press
4. Далингер В.А. ИННОВАЦИОННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ – ПРОВОДНИКИ НОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ // Международный журнал экспериментального образования. – 2014.
5. Манвелов С.Г. Конструирование современного урока. – М.: Просвещение, 2002.
6. <http://nsportal.ru>

Шокпарова Ш.К., Армиева Г.
«№66 мектеп-лицей» КММ, Қарағанды қ.

ФИЗИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация. Физика сабағында оқушылардың функционалық сауаттылығын жоғарылатудың әдіс тәсілдерінің түрлері және мысал есептер арқылы тәжірибе алмасу ретінде ұсынылып отыр.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық

Бүгінгі ақпараттандыру заманында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту білім берудің ең жоғарғы мақсаттарының бірі болып отыр. Себебі елдің ертеңі білімнің тереңдігімен өлшенеді.

Білім беру саласының басты мақсаты - оқушыларды өзгермелі өмірде қорықпай, еркін өмір сүруге, білім мен білігіне сай келетін бағдар таңдап алатындай дәрежеге, өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға, аналитикалық ойлау қабілеттерін дамыту және олардың шынайы өмірде дара тұлға етіп қалыптасуына ықпал ету. Оның басты шешімі-оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру.

Функционалдық сауаттылықты жүзеге асырудың басты міндеті – оқушылардың теориялық білімдерін практикалық тұрғыда қолдануымен қатар тәуелсіз еліміздің келешегіне үлкен жауапкершілікпен қарауға үлестерін қосу болып табылады.

Қазіргі кезде физика пәнін оқытуда оқушылардың функционалдық ойлау қабілеті мен шығармашылық тұрғыдағы жұмысын дамытуда өз бетімен жұмыс жасаулары және логикалық тапсырмаларды орындаудың маңызы зор.

Физика сабағында бағдарлама материалын сапалы меңгерту үшін оқыту мен жазу арқылы сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологиясы арқылы және басқа да белсенді педагогикалық технологиялардың әдістерін кірістіре отырып, оқушыларды бір – бірімен пікірлесе білуге, ойларын нақты, ашық жеткізе білуге, тұжырымдарын жасауға үйрету

Жалпы оқытудағы мақсат оқушыларды өз бетімен жұмыс жасауға тәрбиелеу, үйрету, шығармашылық қабілетін дамыту. Тақырып бойынша деңгейлік тапсырма жүйесі дамыта оқыту жүйесін іске асырады. Өйткені, ол оқушының ойлауын, елестету мен есте сақтауын белсенділігін, дағдысын білім саласының дамуын қамтамасыз етеді.

Сабақтың ерекшелігі және оның тиімділігін арттырудың негізгі тәсілдерінің бірі-оқушыларға деңгейлік тапсырма беру. Жаңа тақырыпты оқушылар шығармашылық ізденіс үстінде өздігінен меңгереді. Осы әрекеттерді ұйымдастыру нәтижесінде:

- Оқушылар зерттеу жұмыстары нәтижесінде физика сабағында алған білімдерін практикада қолдануға үйренеді;

- Оқу-зерттеу әрекеттерін ұйымдастыру негізінде оқушылардың жаратылыстану ғылыми сауаттылық деңгейі көтеріледі;

- Қиындығы жоғары есептерді шығару қабілеттері дамиды;

- Оқушының дүниетанымы кеңейеді, зерттеушілік, ізденушілік қасиеттері қалыптасады.

Физика пәні күрделі. Оны жаттап алу мүмкін емес, түсіну қажет. Сондықтан оқушы жүрегіне жол тауып, білімге жетелеу үшін пән мұғалімі әр түрлі әдіс –тәсілдерді қолдануы тиіс.

Оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын дамыту үшін оқушылардың сапалы есептерді өз бетінше шығаруына көп көңіл бөлеміз. Сапалы есептер оқушының логикалық ойлау қасиетін

шындайды және пәнге деген қызығушылығын арттырады. Сабақта сапалы есептер шығару арқылы алған білімдерін оқушылар күнделікті өмірмен байланыстырып отырады, өйткені оқушы ойлауға да ойлануға да қабілетті.

Оқушының ойлау және қабылдау қабілетін дамытуға байланысты төменгі сыныптарда мынадай логикалық тапсырмаларды беруге болады:

1. Марат үйіне қайтып бара жатыр. Ол құмды, ауыл арасындағы жолмен жүріп келе жатыр. Жолға айдың жарығы түсіп тұрған жоқ, оған қоса ол жерде ешқандай шам жоқ болатын. Ер адам қара киімде болатын. Кенеттен жолда фары жағылмаған машина пайда болады. Ең соңғы сәтте жүргізуші Маратты көріп, бұрылып кетеді. Жүргізуші оны қалай көрді?

2. Он метрлік сатыдан еш жерін жарақаттамай қалай секіруге болады?

3. Бір бала отыр. Ол тұрып кеткен жағдайда да сіз оның орынына отыра алмайсыз. Ол қай жерде отыр?

4. Сіз доп лақтырдыңыз делік. Қай жағдайда доп ештеңеге соғылмай, тимей өзіңізге қайтып келеді?

5. Жүгіріп келе жатқан адам сүрініп кетсе, өзінің қозғалыс бағытында, ал аяғы тайғанап кетсе, өзінің қозғалыс бағытына қарама-қарсы бағытта құлайтынын қалай түсіндіруге болады?

Физика сабағында оқушының функционалдық сауаттылығын арттырудың тағы бір жолы – оқу бағдарламаларында графиктер мен сызбаларды оқи алуы, оларға талдау жасай алуы, өзара салыстыру арқылы қорытынды жасауы. Графиктер мен сызбаларды талдау барысында оқушы бірнеше функционалдық сауаттылықты қамтиды. Графиктердегі шамалар арасындағы тәуелділіктерді білу, оларды график салуда координата өсі бойына белгілей алу, өлшем бірліктерін жазу, талдау жасау барысында оқушы өзінің білу, салыстыру, қорытынды жасау, математикалық сауаттылығын, ақпаратты өңдеу, керектісін таңдай алу және оны қолдану сияқты бірқатар сауаттылықты іске асырады.

Мысалы: 9-сыныпта «Тербелістер» тарауы бойынша графиктік тапсырманы төмендегідей талдауға болады

1. Графиктен координата өсі бойынша бөлік құнын анықта;

2. Амплитуданың мәнін анықтаңыз;

3. Тербеліс периодын анықтаңыз;

4. Тербеліс жиілігін анықтаңыз;

5. Циклдік жиілігін анықтаңыз;

Осындай тапсырма арқылы оқушының математикалық сауаттылығын, графиктегі тәуелділікті, физикалық шамалардың арасындағы байланыс пен тәуелділікті анықтай алады. Бұл тапсырманы күрделендіріп, деңгейі жоғары оқушыларға да беруге болады.

Эксперименттік есептер мәтінді есептерге қарағанда, дайындыққа және шешуге көп уақыт қажет етеді. Эксперименттік есептердің артықшылықтары:

1) Оқушылардың сабаққа қатысу деңгейін едәуір көтереді, логикалық ойлау қабілетін арттырады, құбылысқа анализ жасауға үйретеді.

2) Сабақта алған практикалық дағдысын ескере отырып оқушы терең ойланады.

3) Оқушыларды бірлікке ұмтылуға, өз күштерімен білімді игеруге, дүниені тануға құлшынып ұмтылуға тәрбиелейді.

4) Оқушыларға шынайы білім алуға үйретеді

Мысалы: 7-9 сыныптар үшін эксперименттік тапсырмалар:

1. Қағаз беттерінің қалыңдығын өлшеу.

Оқушыларға өлшегіш сызғыш пен штангенциркуль беріледі.

Тапсырма: осы құралдардың бірін пайдаланып физика кітабының бетінің қалыңдығын есептеу.

Тапсырманы орындауға мүмкіндік беретін нұсқалар:

1-нұсқа. Бір бетінің d қалыңдығын штангенциркуль арқылы өлшейміз, қағаз қалыңдығы 0,01 мм-ден кем болады, ал штангенциркуль құралының қателігі 0,1 мм, сондықтан өлшеу қателігі 100%-тінде артуы мүмкін.

2-нұсқа. Кітаптың a қалыңдығын сызғышпен өлшеп, алған нәтижені кітаптың барак санына бөлеміз:

$$d = \frac{a}{n}$$

Бұл жағдайда өлшенген қағаздың d қалыңдығының Δa абсолют қателігі, сызғыштың көмегімен өлшеніп алынған Δa -ның абсолют қателігі ($\Delta a = 1$ мм), кітаптың n парақ санына бөлгенге тең болады.

$$\Delta d = \frac{\Delta a}{n}$$

2. Мыс сымның диаметрін анықтаңыздар.

Оқушыларға сызғыш және әртүрлі салмақтағы гірлері бар таразы берілген.

2-тапсырма. Жұқа мыс сымның диаметрін анықтаңыздар. Мыстың тығыздығы $\rho=8960 \text{ кг/м}^3$.

Тапсырманы орындауға мүмкіндік беретін нұсқалар.

1-нұсқа. Жұқа сымның d диаметрін сызғыш арқылы өлшенбейді. Алайда сымның ұзындығын сызғышпен өлшеп, және таразы арқылы m массасын біле отырып, V көлемді анықтаңыздаруға болады.

$$V = \frac{m}{\rho}$$

$V=SI$ болғандықтан, мұндағы $S=\pi d^2/4$ - көлденең қимасының ауданы сымның. Осыдан d диаметрін есептеп табамыз.

$$d = \sqrt{\frac{4S}{\pi}} = \sqrt{\frac{4V}{\pi l}} = \sqrt{\frac{4m}{\pi l \rho}}$$

2-нұсқа. Сымды қарындашқа 25-30 рет ораймыз. Орамның ұзындығын өлшеп, оны n орам санына бөлеміз.

3. Ауа көлемін өлшеу.

Оқушыларға суы бар кювета, көлемі 300 см^3 өлшегіш цилиндр, көлемі 7 дм^3 шыны бөтелке, резеңке түтікше, резеңке шар берілген.

Тапсырма: Осы құралдардың көмегімен өз өкпелеріңіздің активті көлемін анықтаңыздар. Өкпенің активті көлемі деп, өкпеден бір рет шығарылған ауаның максимал көлемін айтамыз.

Ескерту: Егер сіздер резеңке түтікшені ауыздарыңызға салатын болсаңыздар, онда оны алдын-ала спиртке батырылған мақтамен сүрту керек.

Тапсырманы орындауға мүмкіндік беретін нұсқалар:

1-нұсқа. Бес литрлік шыны бөтелкені суға толтырып, оны суы бар кюветаға төңкеремізде бөтелкеге резеңке түтіктің бір ұшын енгіземіз. Егер резеңке түтіктің екінші ұшынан ауаны үрлейтін болсақ, онда судың бір бөлігі бөтелкеден шығады. Шыққан судың көлемі бір рет тыныс алғандағы шығарылған ауа көлеміне тең (атмосфералық қысымда). Бөтелкенің M_0 көлемін біле отырып және бөтелкеде қалған судың V көлемін өлшеп, шығарылған судың көлемін есептейміз. $\Delta V = V_0 - V$

2-нұсқа. Резеңке шарға бір рет толық үрлейміз. Содан кейін суға толы бөтелкеге немесе өлшегіш цилиндрге шардағы ауаны жібереміз.

түсу биіктігін біле отырып, $h=gt^2/2$ формуладан t уақытты табамыз. $t = \sqrt{\frac{2h}{g}}$

Сонымен, резеңкенің бастапқы жылдамдығы $v = \frac{l\sqrt{g}}{\sqrt{2h}}$.

Оқу жылының басында мектеп психологымен бірлесіп, сауалнама жүргіздік. Сауалнамаларға жауап алу арқылы физикаға қабілетті оқушыларды іріктеу жүргізілді. Әр тоқсанда оқушылар кішігірім зерттеу жұмыстарын орындап, сынақтан өтіп отырады. Оқушылардың танымдық белсенділігінің өсу динамикасын әрдайым бақылаудамыз.

«Шәкірт -нығырлай беретін ыдыс емес, керісінше тұтандыруды талап ететін шырақ» демекші оқушылардың жеке шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту және оларды шынайы өмірдегі дара тұлға етіп дайындау мектептің басты мақсаттарының бірі. Сондықтан бүгінгі өскелең ұрпақтың үлкен өмірге білек сыбанып, белсене араласа алатын қабілетін көтеріп, танып білу заман талабы. Олай болса оқушы бойына адамгершіліктің асыл қасиетін сіңіру, сапалы білім беріп, оның болашағын, жеке басын сыйлау біздің бірінші міндетіміз.

Әдебиеттер:

1. Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан - 2050» Стратегиясы - қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Астана. Ақорда 2012.

2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы №832 Қаулысы.

3. Жұмағұлов Б.Т. Елбасы назары – оқушылардың фуекционалды сауаттылығында. // Президент және халық. 5 қазан. 2012 ж. №37

4. TIMSS халықаралық зерттеуі. Әдістемелік құрал. Ұлттық білім беру және бағалау орталығы. Астана 2013.

Экажева В.В
КГУ «ОШ №16» г Караганда

ЭФФЕКТИВНЫЕ ПОДХОДЫ И ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ, ОРИЕНТИРОВАННЫЕ НА РАЗВИТИЕ КОМПЕТЕНЦИЙ НАВЫКОВ XXI ВЕКА

Аннотация. В статье рассматривается функциональная грамотность в методологическом аспекте. Подчеркнуто, что формирование функциональной грамотности- это самый сложный, многосторонний длительный процесс и достичь нужных результатов можно лишь через систематическую каждодневную работу на уроках, умело и грамотно сочетая различные современные педагогические технологии.

Ключевые слова: мотивация, успех, функциональная грамотность, критическое мышление, коммуникативная грамотность.

В настоящее время в нашей стране идет становление и развитие новой системы образования, ориентированной на вхождение в мировое общеобразовательное пространство. Теперь уровень науки и знаний определяет место страны в мире. В Казахстане уже давно идет модернизация нашего образования и выведение его на качественно новый уровень. Ведущая роль этих изменений принадлежит учителю. Сегодня общество предъявляет к учителю очень высокие требования. В современном мире происходят изменения, которые требуют изменений от учителя. Поэтому учитель должен идти в ногу со временем, я поняла, что для этого мне нужно переучиваться и менять методику преподавания. Освоение педагогами школы новых технологий и методик обучения, которые способствовали развитию у учащихся творческих, исследовательских навыков, критического и логического мышления, совершенствование навыков планирования процесса преподавания, эффективного оценивания учебных достижений учащихся.

Главное это конечно же урок. Потому что именно на уроке за эти 45 минут учитель как творец должен сотворить чудо, т.е. научить учиться наших детей, развить в них личностные качества, дать возможность самостоятельно мыслить, выдвигать идеи, презентовать собственные убеждения и, конечно, умение оценивать свою работу и работу одноклассника. После обучения в дистанционном формате у детей сильно снизился уровень мотивации, стали отсутствовать навыки саморегуляции, что очень сильно отразилось на нынешнем обучении. Самым эффективным в учебном процессе это внедрение программы 7 модулей, которые учитель должен применять на каждом уроке для эффективности и результативности. Именно эти подходы позволяют помочь детям восполнить пробелы знаний с помощью новых подходов и приемов в обучении. Я, как учитель должна была сама на практике отработать данную систему, и для этого составила среднесрочное и краткосрочное планирование, по истории Казахстана для 11 классов с целью определения проблемы и нахождения путей решения. Для этого я решила провести серию последовательных уроков. На каждом уроке я старалась чтобы дети правильно ставили цель перед уроком. Ключевыми модулями я выделила: «Новые подходы в преподавании и обучении» «Обучение критическому мышлению», «Оценивание для обучения и оценивание обучения», «Использование ИКТ в преподавании и обучении», «Обучение талантливых и одаренных учеников».

Я считаю, что в начале каждого урока очень важен психологический настрой учащихся, для поднятия настроения, и чтобы дети были положительно и эмоционально настроены на урок, поэтому каждый урок, я начинала с создания коллаборативной среды, используя активные формы урока, такие как: «Подари улыбку», чтение стихотворения, «Круг радости». Конечно, по началу все проходило не так гладко как хотелось, потому что некоторые ученики стеснялись высказаться, говорить друг другу добрые слова, наверное в силу своего подросткового возраста, но уже на четвертом уроке учащиеся сами предлагали свои идеи для проведения психологического настроя. И мне это очень понравилось.

Модуль «Новые подходы в преподавании и обучении» помог развить у учеников критическое мышление, повысил самооценку, они научились высказывать свои мысли, слушать мнения других, научились делать самостоятельный выбор. Мною была организована работа в группах. Конечно, старшеклассников знакомить с правилами работы в группах нет необходимости. Но при делении

класса на две группы, я столкнулась с тем, что ученики привыкли сидеть с одним одноклассником и не хотели быть в разных группах, но применяя все чаще такую форму работы на уроках, со временем эти установки исчезли. На четвертом уроке работая в группах, все активно работали, каждый хотел на постере выразить свою точку зрения. И даже учащиеся с низкой мотивацией Эльдар и Руслан не сидели без дела, а очень активно участвовали в процессе, они высказывали свою точку зрения, а Исмаил предлагал свои идеи и участвовал в диалоге.

Модуль «Обучение критическому мышлению».

Критическое мышление помогло на уроке разнообразить формы работы, создать в классе атмосферу открытости. Чтоб каждый мой урок становился интереснее, я стала использовать на уроках приемы критического мышления. Я сразу заметила, что после этого мои ученики стали активными. На этапе «вызова» я применила такие стратегии как «Мозговая атака», «размышления». На этапе «осмысления» применила «кластер», «вопросник», «PEST-анализ», «Инсерт», «диаграмма Вена», «фишбон». На этапе «рефлексии» использовала «плюс-минус интересно», «три М», «образованный стикер». Я заметила, что интерес к уроку повысился у всех учащихся, ребята стали активно поднимать руки, задавать дополнительные вопросы. Работая в группе, ребята стали слушать друг друга, прислушиваться к мнению слабых учеников, записывать их мнение, давать им защищать работу всей группы. Учащиеся внимательно слушали выступление других групп, не перебивали и не комментировали вслух.

Чтобы урок проходил более эффективно, я использовала идеи модуля «Обучение талантливых и одаренных учеников». Я создала все комфортные условия для ребят, дала им разноуровневые задания, чтоб дети с низкой мотивацией не сидели без дела, а старались работать на уроке вместе со всеми одноклассниками. Ученики Анастасия, Яна, Алина с интересом выполняли опережающие задания, и старались помогать слабым учащимся. На первых уроках это прослеживается через парную работу, на последних уроках и в групповой работе тоже. Каждый ребенок на всех моих уроках был задействован. Если на первых уроках дети много задавали вопросов, что именно им было непонятно, то на последних двух уроках они работали самостоятельно и были моей правой рукой. При помощи парной и групповой работы у учащихся развивается разговорная речь, учащиеся стали более сплоченными. Я считаю, что парная и групповая в обучение повысила результативность и мотивацию учащихся достигнуть высоких результатов.

Большую помощь в работе оказало применение модуля «Использование ИКТ в преподавании и обучении». На первом уроке, я использовала видеоролик, это позволило повысить познавательный интерес и мотивацию к изучению новой темы урока, активизировало работу на уроке. Благодаря наглядному материалу, ребята легче запомнили факты, дети были заинтересованы в уроке и у них развивалась зрительная память. После просмотра видеоролика, почти все ученики легко смогли составить интеллект- карту. На втором уроке с помощью интерактивной доски в течении 10 минут, я провела экспресс-тест для всего класса и проверила знания на начальном этапе урока и это позволило мне проверить на сколько была усвоена тема прошлого урока.

Модуль «Оценивание для обучения и оценивание обучения». Этому модулю хочу уделить особое внимание, потому что оценка может не только вдохновить, но и огорчить, снизить самооценку ребенка. Оценивание проходило после каждого задания. На всех уроках, все учащиеся были вовлечены в процесс оценивания. С каждым уроком ребята учились оценивать одноклассников не по личностным качествам, а по работе на уроке. Все учащиеся знали критерии оценивания, и по этим критериям учащиеся защищали свою работу и оценивали себя. На уроках я использовала стратегии: «Один вопрос/один Комментарий», «Две звезды одно пожелание», «Дерево успеха» и «Большой палец». Я убедилась в том, что оценивание способствовало развитию мотивации учащихся, обеспечило обратную связь, определило сложности в обучении. Проведение рефлексии помогло мне и учащимся определить, все ли было понятно на уроке и что было непонятно. Детям очень понравилась стратегия «Большой палец», потому что, когда они видели критерии, они оценивали как они работали на уроке. В конце урока объективно с комментариями оценили работу каждого ученика, и сказали, что тема урока для них не была сложной, а наоборот им очень понравилось. В дальнейшем, я планирую сделать процесс оценивания более эффективным, т.е. переходить от оценки результата к оценке процесса, от оценивания знаний к оцениванию умений и способностей учеников.

Подводя итоги серии последовательных уроков, размышляя насколько правильно и успешно я применила идеи программы 7 модулей, я убедилась в необходимости активно продолжать работу в этом направлении. Ведь самым главным вопросом для меня было улучшить качество знаний и развить навыки саморегуляции учащихся. Считаю, что все четыре урока прошли хорошо, но не отлично. Некоторые уроки прошли не так как запланировала, где-то мне немного не хватило

времени, из-за медлительности детей, а где-то уходило больше времени на объяснение задания. Мне очень понравилась, что теперь особенно в старших классах я только направляю ребят, а они уже самостоятельно работают на уроке. Благодаря приемам учащиеся стали быстро запоминать информацию, что играет немало важную роль.

Пришло время нам всем измениться, начать работать по-новому, учить учащихся самостоятельно добывать знания, применять их на практике, а не получать «готовые знания». Мы должны развивать у учащихся навыки, необходимые в 21 веке. Я ставлю задачи на будущее: во-первых хочу продолжить работу над самообразованием с интеграцией 7 модулей в процесс обучения и преподавания, во-вторых прочесть дополнительную литературу о внедрении в практику данной программы, в третьих проработать составление планирования уроков с внедрением 7 модулей.

Задача современного учителя - быть открытым к новому, стремиться к творчеству, совершенствоваться и, самое главное, не бояться ошибиться. Учитель своими руками творит характер, индивидуальность, личность ребенка, и, в конечном счете, будущее своего ученика. Свою педагогическую задачу я вижу в том, чтобы помочь каждому ребёнку осознать собственную уникальную сущность и создать условия для саморазвития.

Литература:

1. Пригожин А.И. Цели и ценности. Новые методы работы с будущим. М.: Дело, 2010.
2. Барбер М., Муршед М. Как добиться стабильного высокого качества обучения в школах. Уроки анализа лучших систем школьного образования мира / пер. с англ. // Вопросы образования. 2008. № 3. С. 7–60.

МЕКТЕПТЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫ ПРАКТИКАҒА БАҒДАРЛЫ СҮЙЕМЕЛДЕУ

ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ШКОЛЫ

Абдикалыков К., Жұмабек А.А.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

КРЕАТИВТІ ОЙЛАУДЫ ДАМУДЫҢ ТӘСІЛДЕРІ МЕН ТЕХНИКАЛАРЫ

Аннотация. Функционалдық сауаттылықтың құраушысы саналатын креативті ойлаудың Гилфорд тестісімен тексерілетін дивергенттік және Медник тестісімен тексерілетін конвергенттік ойлау тәсілдері қарастырылған. Креативті ойлауды қалыптастырудың тәуелді факторлары көрсетілген. Креативтілікті дамытудың бірнеше техникалары: Креативті жазу техникасы, Алекс Осборнның миға шабуылы, Тони Бьюзеннің ментальды картасы, шифрлау, суретпен кескіндеу, басқатырғыш пен ребустарды шешу, Г. Дэвистің тест-сұрақнамасы мысалдармен берілген.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, креативті ойлаудың түрлері, дивергенттік ойлау, конвергенттік ойлау, Гилфорд тестісі, Медник тестісі, креативті ойлауды қалыптастырудың тәуелді факторлары, креативтілікті дамытудың техникалары.

Қазіргі әлем толассыз өзгеріске ұшырауда, сол себепті ғылым мен технологияның жеделдете дамитындығы соншалық, ондағы жаңашылдыққа дер кезінде бейімделу қиындық туғызуда. Болашағы бұлыңғыр қоғамдық жаңғырулардан қалыспай, жоғары нәтижелерден үміттенген адам кез келген қиындыққа мойымай, инновацияны жылдам қабылдауға тиісті. Табысқа кенелуді жоспарлаған адам заманның бүгінгі талабына сай болғаны жөн: зияткерлік тұрғыдан көш бойы озық ойлы, ағылып келіп жатқан мол ақпаратты сұрыптап, шығармашылықпен қолдана алатын, оқығанын көңілге тоқып, практикада қолдануға қабілетті, өмірде кездесетін қиындықтарды ұтымды, әрі жаттанды емес тәсілдермен шешуді жүзеге асыратын тұлға сұранысқа ие болмақ.

Функционалдық сауаттылықтың құраушысы саналатын креативті ойлау өз қиял-арманын өмірде кездесуі мүмкін кез келген күрделі мәселелерді шешетін жаңа білімді қалыптастыруға, жаңашыл идеяларды жасақтап, одан әрі жетілдіру үшін қолдануға бейім адамның еншісі болары сөзсіз.

Креативтілікті ғылыми тұрғыдан зерделеу оның құбылыс ретінде әртектілігін, көпқырлылығын, теориялық және тәжірибелік бағыттарда санқилы түрде айқындалатынын мойындатады. «Креативтілік» ұғымы отандық және шетелдік зерттеулердің көптігіне қарамастан әлі күнге дейін нақты анықталды дей алмаймыз. Креативтілік қабілетті зерттеумен айналысып, оның феномендік кескінін айғақтағандардың қатарында Зигмунд Фрейд, К. Роджерс, Дж. Гилфорд, Э. Торренс, Р. Стернберг, Т. Амабайл, Я.А. Пономарев, Д.Б. Богоявленская, А.М. Матюшкин, С. Л. Рубинштейн, А. Маслоу, Б. М. Теплов, В.Ф. Вишнякова, Р. Мэй, Ф. Баррон, Д. Харрингтон және т.б. небір ғұламаларды атай аламыз [1].

Креативтілікті зерттеу екі бағытта жүргізілген, олардың айырмашылығына келсек:

1) креативтілік – әмбебап танымдық шығармашылық қабілет ретіндегі тұжырымдамаға негізделген. Оның Дж. Гилфорд, С. Тэйлор, Э. Торренс, А.Я.Пономарев, С. Медник сияқты өкілдері креативтілік, интеллект, когнитивті қабілеттер және шынайы жетістіктер арасындағы өзара байланысты зерттеді. Олардың еңбектері зияткерлік танымдық сипаттамалардың жаңа идеяларды қорытып шығару қабілетіне әсерімен байланысты болатын.

2) креативтілік – креативтің жеке ерекшеліктері тұрғысынан қарастырылды. Бұл бағыттың өкілдері Ф. Баррон, А. Маслоу, Д.Б. Богоявленская жүргізген тәжірибелік зерттеулер «шығармашыл тұлғаның бейнесін» жасақтауға, оларға тән сипаттамаларды айқындауға, креативтіліктің тұлғалық, мотивациялық және әлеуметтік-мәдени сұлбасын анықтауға арналды.

Креативті ойлаудың көптеген тәсілдерінің ішінен оның екі түрі ерекшеленеді:

а) дивергенттік ойлау – бір мәселенің бірнеше шешімдерін ойластыруға қабілеттілікті анықтайды. Дивергенттік ойлауды тексеретін Гилфорд тестісінің мәні – кез келген затты таңдап

алып, оны қолданудың неғұрлым көп тәсілдерін ойластыру. Мысалға, кока-кола сусыны қойдың ток шегін тазалаудан бастап металл бетіндегі коррозияны кетіруге дейін қолданылады.

ә) конвергенттік ойлау – ұсынылатын шешімдердің ішінен ең тиімді тәсілді таңдап алуға қабілеттілікті көрсетеді [2].

Конвергенттік ойлауды тексеретін Медник тестісінің мәні – ойға түскен үш сөздің әрқайсысына үйлесімді болатын төртінші сөзді іздеп табу. Мысалға, «бала», «табиғат», «ана тілі». Жауап ретінде «аялау» немесе «қорғау» сөзін алуға болады – «баланы қорғау», «табиғатты қорғау», «ана тілін қорғау». Креативті ойлауды дамыту үшін мүмкіндігінше көбірек айшықты және бірегей сөздерді ойластыруға тырысқан жөн.

Креативті ойлауды қалыптастырудың қиындығы оның көптеген факторларға тәуелділігінде:

- 1) отбасында алған тәрбиеге;
- 2) балалық шағының қалай өткендігіне;
- 3) қоғамда қалыптасқан хал-ахуалға;
- 4) отбасындағы жандардың өзара қарым-қатынасына;
- 5) қоршаған ортадағы басқа да тұрмыс-тіршілікке.

Адамдардың әрқайсысының өзіндік жеке бастық ерекшеліктерінің болатындығына орай әрбір баланың креативтік қабілеті де өзіне ғана тән. Педагогикалық әдістің жақсы-жаманы болмайтындығы сияқты, тек әрбір адамға қатысты жеке тұлғаға бағдарланған ұстанымның болуы керектігін ескереміз. Балаға көптеген әдістердің сәйкес келетінін таңдап алу, бірнеше мәрте қолдану арқылы бейімділік пен дағдыға қол жеткізу педагогтың шеберлігіне байланысты [3].

Күнделікті өмірде жиі қолданылатын креативтілікті дамытудың бірнеше техникаларымен танысайық.

1. Креативті жазу техникасы – баланың креативті ойлауын қалыптастыруға қиялдау, көзге елестету, армандау қолданылатын техникада ұсынылатын тапсырмалардың сипаты:

- а) берілген мәтінде баяндалатын оқиғаның, іс-әрекеттің өтетін орнын өзгерту;
- ә) әдеби шығарманың (әңгіменің, ертегінің, аңыздың және т.б.) бастамасын немесе аяқталуын қайта жазып шығу;
- б) кітаптағы басты кейіпкердің жеке басының қасиеттерін (мінез-құлқын, іс-әрекетін) түрлендіру [4].

Бала қатып қалған қағидаға, үйреншікті әдеттерге басқаша, тың көзбен, жаңаша қарайды және оқиғаның әрі қарай өрбуі мүмкін нұсқаларды ойластырады.

2. Алекс Осборнның миға шабуылы – уақытқа қатысты идеяның тыңнан жасақтала ұсынылуы мен оның сынға ұшырауына негізделген қағидамен түсіндіріледі. Жарыссөзге қатысушы әрбір оқушы идеясын ұсынса, басқалар оны одан әрі дамытуға күш салады, ал жинақталған шешімдерді талқылап талдау кейінірек өткізіледі. Кейде миға шабуылдың «мылқау» нұсқасын – брейнрайтингіні де қолдануға болады. Өз пікірін жазбаша беруге тырысқандар оны басқаларға ұсынып, олардың танысуына мүмкіндік береді, олар өз кезегінде оны жаңа ғана ойға келген идеялармен толықтырады.

3. Тони Бьюзеннің ментальды картасы – креативтіліктің жадымен байланыстылығына орай еске сақтауды дамыту үшін креативті процесстердің сапалы болуы керектігіне негізделген. Дегенмен жазудың дәстүрлі жүйесіндегі тақырып пен мәтінді жаңа жолдан бастау еске сақтауға кері әсер етеді. Қағаз парағының дәл ортасына жазылған түйінді ұғымнан одан жан-жаққа бұтақтай тарамдалған барлық ассоциациялар жадыда қалуға лайықты сөздерден құралады. Ойларды графикалық сипатта бекіту үшін картаға суретпен бейнелеу процесі жаңа ассоциациялардың пайда болуына жетелейді, ал жайқала өскен бәйтеректің бейнесі есте ұзақ уақыт сақталатындығына күмән болмайды.

4. Шифрлау – басқа белгісіз тілдегі түсініксіз жазуды – мысалға, иероглифтарды бейнелейміз. Оны көрген адамның ойы сан-саққа жүгіріп, әрқилы ассоциациялардың туындауына себеп болады. Жекеше немесе топтық жұмыста қолданылатын басқа да техникалардың жаттығулары ойлау қарекетінің қайта құрылымдалуына септігі тиеді. Ондай жаттығулардың жаңа түрлері адам өзі сезіне бермейтін ағза қатпарларын жұмсартуға мүмкіндік береді [5].

5. Суретпен кескіндеу – креативті ойланғанда сөзден бейнеге өту іс-әрекетпен жалғасын табады және кері бағытта қайта оралады. Түсінікті визуалдау үшін суретті кескіндемеге жүгінуді қажетсінеміз. Оқушыларға әдеби мәтінге сәйкес немесе абстрактілік ұғымның мотиві бойынша сурет салу ұсынылады. Мақал-мәтелдің суретін салу немесе керісінше сурет арқылы мақал-мәтелді табу тәсілімен оқу, сөйлесу және ойдан шығаруға әрекет жасалады.

«Әдебиеттік оқу» пәні сабағында креативті ойлау қолда бар ақпараттың (мәтін немесе суретті кескін) көмегімен жаңа идеяларды ойлап таба білумен тікелей байланысты. Оқушылар шығармашылық жұмыс орындау барысында, мысалға, өздеріне ұнаған мәтіннің (әңгіме, ертегі, аңыз)

жалғасын немесе баламалы аяқталуын құрастырады. Топтағы барлық оқушылардың бастан кешкен тарихын жинақтап, тұтас жинақ та құрастыруға болады. Мәтіндік шығарманы зерделеу барысында кейіпкердің неліктен осындай әрекетке барғанын талдап, көпшіліктің пікірін білеміз. Оқиғаның кенеттен басқа бағытта өрбуімен танысу кезінде біршама үзіліс жасалады: бұл мазмұнның одан әрі қарай қалайша дамитындығына болжау жасауға және балалардың қалауы бойынша оқиғаның қалайша өтуі керектігін талқылауға қажет. Бұлайша талдау оқушылардың арман-қиялға берілуіне, шығармашылық белсенділігін дамытуға ынталандырады [6].

6. Басқатырғыш пен ребустарды шешу – «егер ... болғанда ... » өрнегімен сипатталатын жаттығулар жалғыз «дұрыс шешіммен» шектелмеуге, үйреншікті аумақтан шығуға мүмкіндік береді. Ой жұмысын ынталандыруға бағытталған тақырыпты талқылау барысында оқушыларды қиындықпен жалғыз қалдырмауды ойластыруға тиісті педагог оның сәтсіздікке ұшырамауы үшін барынша қолдау жасауға тырысуы керек. Ұсынылатын сұрақтардың мысалдары:

- егер жыл мезгілдерінің кейбіреуі болмаса не болар еді?
- мектепке бармай білім алуға болар ма еді?
- оқу білмейтін адам қандай мамандықты меңгеруі мүмкін?
- ішетін таза су таусылып қалса не болады?
- басқа ғаламшарда өмір сүруге бола ма?

7. Г.Дэвистің тест-сұрақнамасы. Тест жауабына сәйкес мазмұнның қазақи дүниетанымдық мағынасын да бере кетейік (1-кесте).

1-кесте. Г.Дэвистің тест-сұрақнамасы

№	Сұрақтардың мазмұны	Дұрыс жауаптың мән-мағынасы	Сұрақтың қазақи ұғымы
1	Мен ойымша, мен ұқыптымын	тәртіпке, жинақылыққа қарым-қатынас	Тәртіпсіз ел болмас, тәртіпке бағынған құл болмас (Б. Момышұлы). Әр істің өнуіне үш нәрсе керек: ниет, күш-қайрат, тәртіп (М. Әуезов)
2	Мені басқалардың қандай жұмыспен айналысып жатқандығы қызықтырады	қоршаған әлемге қызығушылық таныту	Саясатпен сен айналыспасаң да саясат бәрібір сенімен айналысады (азаматтық ұстаным – қоғам алдындағы жауапкершілік). Менің үйім ауыл шетінде (украин мәтелі)
3	Мен бейтаныс жаңа жерлерге ата-анаммен бірге (жалғыз емес) барғанды ұнатамын	тәуекелге, күтпеген әрекетке дайындық	«Әкенің баласы болмай, елдің баласы болу» ата-ана қамқорлығын көксемей, кез келген қиындыққа мойымай, дербестік таныту
4	Мен қандай да бір салада баршаның алды болғым келеді	өзін ерекше көрсетуге ниет	Мақтан құмарлықтан ада болу, қайталанбас табиғи жеке басының асыл қасиетімен танылу – құптарлық, игі шара. «Ерте тұрған еркектің ырысы артық, ерте тұрған әйелдің бір ісі артық»
5	Өзімдегі тәттілерді ешкіммен бөліспеуді қалаймын	альтруизм немесе эгоизм	«Өле жегенше бөле же» – қазақ мақалы
6	Мен өзім жасаған дүниенің үздік болма-ғанына қынжыламын	өз ісіне қанағаттанбау	Өзінің іс-әрекетіне риза болу – жаманның «болдым-толдым» дегені. Біткен іске сыншы көп
7	Мен айналамдағы барлық оқиғаларды қалай өтетінін, себебін түсінгім келеді	білуге құмартушылық	Дүниетанымды дамытуға ұмтылыс – естілердің әрекеті. Өзің жасаған тірлігіңе әр уақытта талдау жасап, есеп беріп үйрен
8	Балалық шақта мен құрбыластарымды үйіріп әкете	әңгімешілдік	Бастамашылдыққа бастар асыл қасиет жақсы ниетке бағытталғаны жөн
1-кестенің жалғасы			
	алмайтынмын		
9	Мен кейде өзімді балаша сезінем	дербестік	Күнәден пәк періште болу бар да, жауапкершіліктен жүрдай сайқал «аңғалдық» та бар
10	Менің жасамақшы ісімді ешкім қойғызалмайды	бастама, күш-жігер	Қолыңнан келмейтін іске барма, бастаған екенсің, соңына дейін жеткізгейсің. «Көз қорқақ, қол батыр»
11	Мен басқалармен бірлесе жұмыс жасағанды ұнатамын, жалғыз жұмыс жасауға дағдыланбағанмын	жекешіл немесе ұжымшыл (интроверт не экстраверт)	«Жалғыздың үні шықпас, жаяудың шаңы шықпас», «Көппен көрген ұлы той», «Көп түкірсе көл», «Саусақ бірікпей, ине ілінбейді»

12	Мен бірдеңені тамаша жасай алатындығыма сенімдімін	өзіндік бағалау	Бейімділігің мен қабілетіңе сай мамандық таңдасаң, сүйген ісінде тамаша жетістіктерге жетерсің
13	Мен өзімнің дұрыс екеніме сенімді болғаныммен, егер басқалар келіспесе пікірімді өзгертуге тырысамын	басқаларға тәуелділіктің деңгейі	«Алтау ала болса ауыздағы кетеді, төртеу түгел болса, төбедегі келеді», «Келісіп тіккен тон келте болмас», «Ағайын тату болса ат көп, абысын тату болса ас көп»
14	Мен қателескенде мазасызданып, іштей күйінем	Қателесу қорқынысы	«Жаңылмайтын жақ, сүрінбейтін тұяқ болмас», «Ештеңе істемеген адам ғана қателеспейді», «Ақылды басқаның қателігінен сабақ алады, ақымақ өзінің сәтсіздігінен де үйренбейді», «Өзі білмеген өзгенің тілін алмас»
15	Менің жиі ішім пысып кетеді	қызығушылықтың болу деңгейі	«Қолы бостық, жұмысы жоқтық, аздырар адам баласын» (Абай). «Ерінгеннің ертеңі таусылмас». «Еңбек ер атандырады»
16	Мен есейгенде әйгілі болам	өмірлік ұстаным	«Жігітке жеті өнер де аз». Өнеріңмен, білім-ғылыммен, спортпен әлемге ұлтыңды танытсаң – нағыз ерсің! Атыңды шығару үшін жер өртемесең болғаны
17	Әдемі заттарды көргенді ұнатам	әсемдікті сезіну	Әсемдікті сезіну біліммен келетін талғамды қалыптастырады. «Көп жасағаннан емес, көп көргеннен сұра», «Көргеннен көзақы алынбайды»
18	Мен бейтаныс жаңадан гөрі таныс ойындарды ойнаймын	жаңашылдыққа ұмтылыс деңгейі	Жақсының көпшілігі жақсы ұмытылған ескілер, жаңаны көрмек – ләзім.
19	Мен егер әрекет жасасам, оның арты не болатынын ойластыруды ұнатамын	рефлексия, талдау жасауға қабілеттілік	«Үш жылын ерте ойластырмаған еркек, үш күнін ойламаған әйелден жаман», «Бүгін істеуге болатын шаруаны ертеңге қалдырма», «Жеті рет өлшеп, бір рет кес»
20	Мен ойнағам кезде тәуекел етпеуге тырысамын	шектен тыс құмарлық пен бақылдықтың деңгейі	«Тәуекел деген жел-қайық, мінесің де өтесің» дегенде терең зерттелген мәселеге қатысты басты бәйгеге тігеді. «Өрнәрсенің шегі бар, шегінен шықса арты жаман болмақ» (Абай)
21	Мен теледидар көргенді ұнатам, оның құрылымы мені қызықтырмайды	зерттеушілік белсенділікке қатынас	«Ізденген жетер мұратқа, ізденбеген қалар ұятқа», «Талапты ерге нұр жауар»

Сұрақнамадағы пікірге келіскенге(+1), келіспегенге (–1) балл қойылып, жалпы қорытындысы есептеледі. Креативтіліктің деңгейі 15 және одан жоғары балл деңгейінде болса, онда жауап берушінің шығармашылық қабілетінің жеткілікті екендігіне тұжырым жасалады. Бұл әлі іске асырылмаған, «қалғыған» қабілет екендігін ескеріңіз [1].

Креативті ойлауды дамытуға бағытталған көптеген жаттығулардың немесе зияткерлік ойындардың негізгі мақсат-міндеті – ойлаудың әдеттегі үйреншікті, таптаурын тәсілдерінен бас тартып, тың идеяларды ойластыру және оларды салыстыра бағалау арқылы ең пайдалысын сұрыптап алу.

Әдебиеттер:

1. Формирование функциональной грамотности обучающихся как механизм повышения качества образования и конкурентоспособности системы образования. Под общей редакцией ТхаговойФ.Р.–Майкоп: АРИПК, 2022. –183с.
2. Библер В.С. Мышление как творчество. – М.,1975.
3. Величковский В. М. Современная когнитивная психология. –М.: Изд-во МГУ, 2002. – 336 с.
4. Дьяченко О.М., Кириллова А.И. О некоторых особенностях развития воображения // Вопросы психологии. – М.,1980. – №2. – С. 104-108.
5. Лурия А.Р. Внимание и память.– М., 1975.
6. Психологическое тестирование: В 2 кн. Кн. 2. – М., 1982.

ЗАДАНИЯ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация. Автор статьи делится своим опытом, как на уроках русского языка и литературы, в частности, как и на любом другом уроке, формируется функциональная грамотность обучающихся, их умение применять на практике и в разнообразных ситуациях повседневного общения знания, полученные на уроках и во внеурочной деятельности.

Ключевые слова: функциональная грамотность, функционально-грамотный человек, технология развития критического мышления, эффективные приемы и методы, коммуникативно-деятельностный принцип обучения

Современный быстро меняющийся мир требует от каждого из нас способность вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать при любых ситуациях. Иначе, выражаясь словами В.А.Сухомлинского «приобретение знаний и формирование научного мировоззрения, развитие познавательных и творческих способностей, воспитание интереса и потребности в умственной деятельности, в постоянном обогащении научными знаниями, в применении их на практике». Что же такое функциональная грамотность? Этот тот уровень образованности, который может быть достигнут учащимися за время обучения в школе, и предполагает способность индивида решать любые жизненные вопросы в различных сферах деятельности на основе полученных знаний. Одним словом – это компетентность.[1,13] Всемирный экономический форум отметил 16 видов знаний и умений успешного человека 21 века.

Каковы формы функциональной грамотности?

- общая грамотность
- компьютерная грамотность
- информационная грамотность
- коммуникативная грамотность
- грамотность при овладении иностранными языками
- бытовая грамотность
- грамотность поведения в ЧС
- общественно-политическая грамотность.[2,13]

Надо отметить, что все эти формы с избытком встречаются на всех уроках, в том числе и на уроках русского языка и литературы. Итак, какие типы заданий целесообразно использовать для формирования функциональной грамотности? Прежде всего хочу остановиться на учебниках, которые мы используем на практике. Следует заметить, что качество заданий в учебниках обновленного содержания соответствуют развитию функциональной грамотности. Хорошо продуманные, помогают формировать у учеников навыки поиска и оценки различной информации. В начале каждого урока четко прописаны цели урока, а это ничто иное как путём совместных усилий прийти к конечному результату. Я думаю, не надо учителю искать дополнительный материал, когда всё необходимое есть уже в учебнике и всегда под рукой. Надо научить ученика проектировать, делать выводы по прочитанному, связывать услышанное, прочитанное со своим жизненным опытом. Одним из приоритетных направлений на уроках русского языка и литературы является грамотность чтения (или смысловое чтение). Это способность учащихся к осмыслению письменных текстов и рефлексии на них, использования их содержания для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей для активного участия в жизни общества. Существует множество приемов грамотного чтения: чтение с остановками, работа с вопросником, читательские дневники, логическая цепочка, тонкие и толстые вопросы.

Рассмотрим один из самых простых, но очень важных приёмов, которые очень помогают на уроках. «Тонкий и толстый вопрос». Тонкий вопрос предполагает репродуктивный однозначный ответ (чаще это «да» или «нет»), а «толстый» (проблемный) требует глубокого осмысления задания, рациональных рассуждений, поиска дополнительных знаний и анализ информации. Чаще всего ученики задают тонкие вопросы к текстам. Функциональное чтение предполагает владение следующими навыками: поиск информации, понимание прочитанного — здесь мы говорим о смысловом чтении. Работа с полученной информацией (оценка, интерпретация) ведет к

критическому мышлению. Последнее в свою очередь развивает креативное мышление, что так важно в современном мире.

На своих уроках я подбираю содержание материала, который ориентирован на развитие индивидуальных особенностей учащихся, мотивации, познавательного интереса, формирование ключевых компетенций. В ходе урока с использованием функциональной грамотности раскрывается творческий потенциал личности на основе индивидуализированного подхода в учебном процессе.

Хочу привести несколько примеров из опыта работы .

В пятом классе при изучении темы «Для чего служит одежда?», «По одежке встречают» я провожу работу в группах, которая носит проблемно-исследовательский характер. Перед учащимися ставится проблема : почему люди стали выделять друг друга знаками отличия, как это проявлялось в одежде, сравните с современной одеждой? Учащиеся разбиваются на группы по 4-5 человек, каждой группе выдается необходимое оборудование. Ребята читают тексты, проводят исследование, подкрепляя свои выводы материалами из текста, выдают результаты в форме ментальной карты. Следует отметить дети в этом возрасте неплохо разбираются в собственном гардеробе, доказательством чему служит выполнение творческого задания «Мой гардероб», сопровождающийся рисунками.

При изучении на уроках тем, связанных с бытовой компетентностью, у учащихся очень хорошо прослеживается мыслительная деятельность роли той или иной информации в жизни человека. Урок в восьмом классе при изучении раздела «Вода – источник жизни» я начала с того, что прежде всего предложила проанализировать эпиграф к уроку слова Леонардо де Винчи о том, что «Воде была дана волшебная власть стать соком жизни на Земле.» Акцентирую вопрос: почему сок жизни? Ответы оформляются в виде кластера – самая излюбленная форма моих учеников. И вот на протяжении нескольких уроков мы с учениками подтверждаем свой кластер о том, что вода – сок жизни. Тексты раздела интересные и многофункциональные : связь с физикой, химией, географией, историей, математикой. Ученикам на каждом уроке приходилось использовать свои знания по другим предметам, свой жизненный опыт тоже. Подытоживая раздел, предлагаю учащимся выполнить мини проекты-исследования «Волшебная сила воды».

Ранее в статье отмечала, что один из продуктивных методов в формировании функциональной грамотности – это вдумчивое чтение. С учениками изучали отрывки из повести Яна Мавра «Сын воды», используя комментированное чтение. Ученики написали письма от имени героини своим родным, придумывали разные вопросы, связанные с жизнью людей на воде. И в итоге написали эссе «Что нового я открыл для себя после прочтения глав повести «Сын воды?»» Ответы меня просто поразили: дети смогли выйти за пределы прочитанного, смогли дойти до идеи автора о том, что жизнь дана для хороших дел (Приложение 1). И это прекрасно! Ведь суть нашей преподавательской деятельности, чтобы каждый ученик не просто умел читать и писать, а еще чтобы научился думать и рассуждать о смысле человеческого существования.

Подводя итоги, хочу сказать, на уроке ученик является исследователем и аналитиком, творцом, соавтором. Обучение становится продуктивным, если результат ожидается законченная и оформленная исследовательская работа. В итоге учащиеся продвигаются по пути познания себя, лучше понимают возможности человека, они становятся более самостоятельными в приобретении знаний, что ведет к интеллектуальному росту, читательской грамотности. Ученики получают при этом опыт решения проектов, проблем: выявление эмоциональных стимулов, ощущение радости от успеха и огорчение от неудачи в процессе достижения результата деятельности, мобилизация энергии, настойчивость, целеустремленность, уверенность в преодолении трудностей, ценность многообразия вариантов, способов, путей достижения цели, удовлетворенность от выполнения деятельности и ощущения увеличивающейся компетентности – все это многократно повышает личностную значимость обучения и самого себя.

Приложение 1
Работы учеников

Что я узнала, прочитав главы повести "Сын воды"?
Мне произведение понравилось. Я просто поняла то, что надо ценить то, что имеешь, не хныкать по пустякам. Не жаловаться, что не выхода, а взять себя в руки, потому что где-то хуже чем у тебя. Выход есть всегда, пока есть жизнь... Человек счастлив там, где он себе обрел, нашел применение свои силам. Жизнь в любом месте ценна, потому что ты живешь, радуешься, мечтаешь. Вот сколько потерь человечество понесло в наше такое супер развитое время. Никто ведь не ожидал. Но так бывает, поэтому надо научиться ценить настоящее, мечтать о будущем, беря из прошлого с собой только хорошее.

Что я узнала, прочитав главы повести "Сын воды"?
Я узнала, нельзя думать только о себе. Надо помогать друг другу, заботиться о близких. Наверное, каждый человек боится воды. И нельзя судить о человеке по внешнему виду.

Что я узнала, прочитав главы повести "Сын воды"?

Я понял, что много мест, опасных для жизни человека. Жизнь это куда опасности, но тем и прекрасно, научившись их побеждать итд. человек может выжить везде. Тому доказательство эта повесть о людях, живущих на воде. Конечно, это не так комфортно, но всё же интересно. Правда, человек не всегда ощущает счастье. Но всё равно живёт, потому что родился, а это может итд счастье. Я понял, надо ценить саму жизнь, любить родных, беречь их, делать полезные дела.

Литература:

1. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. – М.: Исследовательский центр проблем качества специалистов, 2004.
2. Талипов У.К. Сейтхалилов Э.А. Ключевые компетенции – новая оценка результатов образования// 12-летнее образование.- № 12. – 2008.
3. Материалы с интернета.

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье рассматриваются понятия функциональной грамотности, анализируются особенности формирования функциональной грамотности на уроках русского языка, приводятся примеры развивающее орфографическую зоркость, факторы формирования орфографической зоркости, задания на развитие внимания, зрительной памяти.

Ключевые слова: функциональная грамотность, формирование функциональной грамотности, русский язык, орфографическая зоркость.

С первых уроков в начальных классах необходимо объяснить учащимся, что русский язык необычный учебный предмет, в совершенстве овладев им, они в будущем смогут повышать свой культурный уровень. Для того, чтобы выработать умение правильно и уместно употреблять языковые средства в различных жизненных ситуациях, необходимо обеспечить функциональный подход к изучению русского языка. Это значит, что следует учитывать не только структурные и семантические признаки тех или иных грамматических явлений, но главным образом цели их употребления в речи. Это поможет ученикам выражать свои мысли в учебных условиях так же, как и в ситуациях речевого общения.

Основной задачей учителя русского языка и литературы становится воспитание не только разносторонне развитой, образованной, но и коммуникативно – компетентной личности.

Одна важнейших задач современной школы – формирование функционально грамотных людей. Основы функциональной грамотности закладываются в начальной школе, где идет интенсивное обучение различным видам речевой деятельности – письму и чтению, говорению и слушанию.

Что такое функциональная грамотность? Под функциональной грамотностью понимается «способность человека использовать навыки чтения и письма в условиях его взаимодействия с социумом, а значить это тот уровень грамотности, который даёт человеку возможность вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней» [1, с.205].

Безусловно, для того, чтобы формулировать и развивать функциональную грамотность учащихся, учителю необходимо подобрать либо составить соответствующие задания.

Как и многих учителей меня волнует проблема: безграмотного письма учащихся; неумение «видеть» орфограммы, так как я работаю в школах с нерусским языком обучения, идет сопоставительная грамматика на двух языках, поэтому объясняю детям на казахском языке перевод некоторых слов и часто встречаю, когда дети неправильно ставят ударение на русском языке, допускают грамматические ошибки. Обучение функциональной грамотности на уроках русского языка думаю нужно внедрять с начальных классов, поэтому в 3–4 классах на уроках с учащимися провожу разные виды работ для формирования функциональной грамотности учащихся.

Орфографическая грамотность – это составная часть общей языковой культуры, залог точности выражения мысли и взаимопонимания. Приступая к изучению орфографии, дети должны осознать, что списывание, диктант – не самоцель, что в жизни орфография необходима для общения, для точности речи.

Цель: повышение грамотности и формирование функциональной грамотности у учащихся на уроках русского языка.

Задачи:

- Провести теоретический анализ литературы по данной теме;
- Изучить степень развития орфографической зоркости у учащихся;
- Изучить приёмы и применять на уроках русского языка формирования орфографической зоркости;
- Разработать орфографические разминки для учащихся, обеспечивающих формирование грамотного письма и чтения.

Орфографическая зоркость – это способность обнаруживать в тексте орфограммы и определять их типы.

Поэтому орфографическую работу необходимо реализовывать через:

- углубление познавательных заинтересованности;

• чёткий отбор и продуманную структуру дидактического материала, разнообразие видов работ;

- повышение уровня самостоятельности и активности детей в учебном процессе.

Как сделать так, чтобы количество ошибок уменьшалось, а письмо стало бы осознанным и грамотным? Ведь мы призваны обеспечить формирование прочных навыков грамотного письма. Отсутствие орфографической зоркости или ее слабая сформированность является одной из главных причин допускаемых ошибок.

На своих уроках применяю приёмы, в наибольшей степени, развивающие орфографическую зоркость:

1. Комментированное письмо. (Түсініктеме хат). Перед учеником-комментатором ставится задача – объяснить орфографическое действие наиболее полно, чтобы оно стало понятно другим.

2. Письмо с проговариванием. (Сөйлөйтін хат). Объединяет весь класс, постепенно все ребята начинают работать в хорошем темпе. Проговаривание – своего рода предупреждение ошибок.

3. Письмо с пропуском орфограмм. (Емлени жіберіп алған хат). Ученикам даётся разрешение пропускать букву, если не знаешь, какую написать.

4. Списывание.(Көшіру).

Применяю следующий порядок в организации списывания на своих уроках:

- Внимательно прочитай предложение.
- Повтори его, не заглядывая в текст.
- Подчеркни в предложении все орфограммы.
- Прочитай предложение орфографически.
- Сверь списанное с текстом, особое внимание обрати на орфограммы.

Главную роль уделяю выборочному списыванию (тандамалы көшіру), что является подготовительной работой к обучению выборочным диктантам. Установкой к выборочному списыванию могут быть следующие задания:

• Выпиши предложения, выражающие основную мысль текста; восклицательные предложения, побудительное, вопросительное, повествовательное и т. д.

• Выпиши слова-синонимы, антонимы. (Антоним, синоним сөздерін жаз)

• Выпиши слова с определённым видом орфограмм; распредели слова из текста по группам, в зависимости от вида орфограмм.

• Выпиши слова с пропущенными буквами, определи, какая часть слова не дописана, укажи грамматические признаки слов.

• Спиши слова определённой части речи. (Нақты сөз таптарын жаз).

• Выпиши словосочетания. (Сөз тіркестерін жаз).

5.Скоростное письмо. (Жылдам жаз). Самым эффективным приёмом для выработки скоростного письма является списывание на время. Методика его проведения такова:

• Прочтение документа вместе с педагогом (орфоэпическое).

• Самостоятельное прочтение вместе.

• Объяснение орфограмм (совместно).

• Считают количество предложений в тексте.

6. Диктанты.

• Предупредительный диктант.

• Объяснительный диктант.

• Выборочный диктант.

• Свободный диктант.

• Зрительно-слуховой диктант.

Цель – предупреждение ошибок. На доске записывается текст. Этот текст выразительно читается, затем выделяются наиболее интересные с точки зрения орфографии слова, объясняется их правописание, отдельные слова проговариваются. Текст на время закрывается, и дети еще раз отвечают на вопросы, проговаривают трудные слова, а затем записывают.

Диктант с постукиванием. Во время диктанта учитель постукивает по столу в тот момент, когда произносит слово с орфограммой.

Словарный диктант (Сөздік диктант).

Необходимо учитывать факторы формирования орфографической зоркости:

1. Зрительный фактор срабатывает при запоминании непроверяемых написаний. Ученые-психологи доказали, что стоит ребенку один раз неправильно написать слово, как он запомнит его и

зрительно, и рука фиксирует неверный графический образ слова. Отложится в памяти так крепко, что затем надо будет раз сто написать это слово, чтобы ликвидировать ошибку.

2. Слуховой фактор. Пишущий человек, как известно, всегда отправляется от слышимого. Поэтому он должен хорошо слушать и слышать то, что говорит учитель или, что он сам себе проговаривает. Поэтому учитель должен развивать фонематический слух.

3. Проговаривание. Большую роль в формировании орфографического навыка играет, орфографическое проговаривание. Проговаривание, так как надо писать [2, с.307].

Учитель обязательно должен знать, хорошо ли усвоено то, что он сегодня объяснял. Поэтому на каждом уроке стараюсь проводить самостоятельную работу, с помощью разнообразных упражнений, проводить орфографическую работу.

Ученику, который пишет диктант, нужно знать, где, в каком месте расположены «опасные» места. Проверить слово нужно до того, как оно будет написано! После будет поздно. Ошибка уже допущена. Поэтому самое главное, научить видеть детей эти самые «ошибкоопасные» места, то есть слабые позиции:

- 1) безударные гласные (земля, окно);
- 2) парные звонкие и глухие согласные на конце и в середине слова (дуб, рыбка);
- 3) гласные после шипящих (живот, чудо, шишка, чищу, чашка, роща);
- 4) произносимые согласные (солнце);
- 5) правописание ь и ъ (речью, объявление);
- 6) имена собственные (Таня, Казахстан, Караганда, Петрова и другие);
- 7) сочетания чк, чн, нщ (почка, ночной, барабанщик);
- 8) приставки и предлоги (добежалдо школы);
- 9) ь после шипящих (ночь, врач);
- 10) падежные окончания существительных (к деревне, из деревни);
- 11) родовые и падежные окончания прилагательных (в зимнее утро, осенним вечером);
- 12) личные окончания глаголов (читаешь, сидит, гуляем);
- 13) правописание – не с глаголами (не играл).

Дети должны запомнить:

До того, как написать слово:

1. Ставим слово под ударение.
2. Мысленно разбираем его по составу.
3. Определяем «ошибкоопасные» места.
4. Вспоминаем правило.
5. Подбираем, если есть проверочное слово.

Только после этого можно записать слово.

До школы дети были вовлечены в разные формы сотрудничества: например, предметно-деловое или игровое. Эти прежние формы сотрудничества ребенка и в школе продолжают занимать место на уроке русского языка. Они ничем не заменимы в работе по отработке действий по готовым образцам и перерастают в младшем школьном возрасте в творческие, словесно-коммуникативные игры на уроках, которые являются одной из самых продуктивных форм организации учебного сотрудничества. Поэтому развитие учебного сотрудничества в процессе обучения следует планировать по двум линиям: «учитель-ученик» и «ученик-ученик». Ситуации, создаваемые на уроках литературного чтения, направлены на то, чтобы ученик пропустил через себя поступки, совершенные литературным героем, учился бы верить, дружить, любить, анализировать различные жизненные ситуации. Такой подход обеспечивает развитие речи ученика, учит вступать в диалогические споры о перевоплощении литературных героев, дает прекрасную возможность развития монологической речи.

Необходимо поощрять детей высказывать свою точку зрения, а также воспитывать у них умение слушать других людей и терпеливо относиться к их мнению. Главную роль в этом принадлежит учителю, который сам должен быть образцом красивой речи, координатором, которая требует от учителя высокого уровня профессионализма [3, с.115].

Применяю на своих уроках следующие задания на развитие внимания, зрительной памяти.

1. Найди ошибки, объясни их правописание.

Сарока, снишки, девачка.

2. Письмо по памяти:

Весна.

Уж тает снег, бегут ручьи,

В окно повеяло весною...

Засвищут скоро соловьи,

И лес оденется листвою.

3. Исправь допущенные ошибки, объясни.

Белый снec на ветке,

Иней на стекле.

Ель дрожит от ветра

Холодно и мне.

4. Вставь пропущенные буквы.

Снеж..нки, в л.су, сне..., моро..., зага..ка, сл.ны.

5. Выбери правильную букву:

Д(о,а)ждливый, св(и,е)стеть, гр(и,е)бешок, б(о,а)льшая.

6. Игра «Доскажи словечко и запиши его»:

Михаил залез на дуб,

Чтобы врач не вырвал ... зуб

Уронили мишку на пол,

Оторвали мишке ..... лапу

В коридоре топот ног,

То зовет всех в класс... Звонок.

Упражнение на развитие орфографической зоркости мышления:

Найди лишнее слово: Самолет, автобус, диван, лодка.

Прыгает, бежит, читает, летит.

Полагаю то, что большую значимость в создании орфографической зоркости представляет организация работы над ошибками. Следует ребенка обучить осуществлять контроль собственного труда, обладать способностью контролировать, а также корректировать ошибки. Необходимо осуществлять работу таким образом, чтобы все без исключения ошибки были переправлены учеником и пояснены. Подобная деятельность дает возможность сократить количество ошибок. Применяю на своих уроках разнообразные по содержанию дидактические материалы, опорные схемы, таблицы, карточки, тестовые задания – все это помогает развивать интерес к предмету, дает возможность предотвратить ошибки, формирует орфографическую зоркость, а также многофункциональную компетентность. Огромную роль в работе демонстрации, тесты- все без исключения подобные работы дают возможность достичь удач и успехов в работе. Таким образом, функциональный подход является залогом успешности учителя и ученика.

Литература:

1. Морозова М.Я., Петрова Е. Н. «Грамматические игры для начальных классов». - Москва, 2007 г.– 205 с.

2. Фролова Л.А. «Теоретическое обеспечение орфографической деятельности младших школьников». Начальная школа. – 2005. №3. – 307 с.

3. Фролова Л.А. «Структура орфографической зоркости и условия её развития у младших школьников». Начальная школа. – 2001.№5. – 115 с.

Абильдина М.К.

С.Саттаров атындағы мектеп-лицейі, Қарағанды қ.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕ ИНФОРМАТИКАНЫ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА НЕГІЗДЕП ОҚЫТУ

Аннотация. «Информатика» оқу пәнінің көмегімен жасөспірімдерді рухани-адамгершілік тәрбиелеудің педагогикалық моделі теориялық тұрғыдан негізделген. Өзірленген модель жасөспірімнің рухани-адамгершілік тәрбиесін жүзеге асырудың мақсатты компонентін, принциптері мен бағыттарын, педагогикалық өзара әрекеттесудің негізгі мазмұнын, әдістері мен тәсілдерін, күтілетін нәтижені қамтиды. «Информатика» пәнінің көмегімен жасөспірімді рухани-адамгершілік тәрбиелеу процесінің тиімділігін бағалауға мүмкіндік беретін критерийлер мен көрсеткіштер анықталды.

Кілт сөздер: информатика, құндылықтар, негіздеп оқыту, рухани-адамгершілік тәрбие.

Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде жастарды, әсіресе бұқаралық ақпарат құралдарының, экстремизмге шақыратын желілік қауымдастықтардың, рухани дәстүрлерді ұмытып кетуге, елдің тарихы мен мәдениетін құрметтемеуге, рұқсат етілуге және моральдық деградацияға ұшырайтын мектеп оқушыларын рухани-адамгершілік тәрбиелеу проблемасы барған сайын маңызды бола түсуде.

Біздің заманымыздың философтары, педагогтары мен психологтары желілік қауымдастықтардың жасөспірімдердің дүниетанымына теріс әсерін, сондай-ақ олардың ақпараттық мәдениетінің қалыптаспағанын көрсетеді, бұл ақпараттық ағындармен дұрыс жұмыс істеу және деструктивті ақпаратты алып тастау қабілетін болжайды. Сонымен қатар, заманауи ақпараттық технологиялар, оларды шебер мақсатты қолдана отырып, мұғалімдер жасөспірімдердің аксиосферасына, олардың жүйелі рухани-адамгершілік тәрбиесіне конструктивті әсер ету үшін үлкен мүмкіндіктер ашады [4].

Педагогикалық модельді құрудың мақсаттары мен принциптерін айқындау кезінде біз қоғамның мектеп түлегіне елдің тарихы мен мәдениетін құрметтейтін, жалпы адамзаттық әмбебаптар мен өз халқының рухани-адамгершілік құндылықтарын түсінетін және қабылдайтын, өзінің мінез-құлқын конституциялық-құқықтық, әлеуметтік және моральдық нормаларға сәйкес құратын, рухани және адамгершілік жағынан дамыған тұлға, азамат, патриот ретіндегі қажеттіліктерін бағдарладық. Біз мектептегі білім беру процесін реттейтін бірқатар негізгі мемлекеттік құжаттардың ережелерін назарға алдық, оған сәйкес оның мақсаты жасөспірімдерде маңызды рухани-адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру болып табылады: Отанды қорғауға дайындық, азаматтық, отбасы құндылықтарын қабылдау, жауапкершілік сезімі; мейірімділік, құрбандық; мемлекеттік рәміздерге құрмет, ұжымшылдық және т. б.

Информатика сабақтарында жасөспірімдерді рухани-адамгершілік тәрбиелеу принциптерін анықтау кезінде біз ғылымның, жүйеліліктің, сабақтастықтың, тұтастықтың, теорияның практикамен байланысы, көрнекілік, сабақтастық сияқты жалпы дидактикалық принциптеріне сүйендік және сонымен бірге информатиканың ерекшелігін рухани-адамгершілік тәрбие мәселелерін шешудегі оқу пәні ретінде ескердік. Осыған байланысты, педагогикалық модельді құру кезінде, ең алдымен, «Информатика» пәнін оқытуда дидактикалық материалдың рухани-адамгершілік компонентінің басымдығы принципі басшылыққа алынды [1].

Бұл принцип жасөспірімге айтарлықтай әсер ететін, оны рухани-адамгершілік бағыттағы материалды түсінуге бағыттайтын «Компьютер және ақпарат», «Адам және ақпарат», «Ақпараттық модельдеу» және т.б. модульдерді зерделеу кезінде аксиологиялық бай ақпаратты мақсатты таңдауды реттейді.

Педагогикалық модельді құрудың екінші анықталған және біз сипаттаған принципі – информатика сабағының технологиялық және аксиологиялық компоненттерінің дұрыс байланысы - «Информатика» пәнін оқу кезінде оқушы бір жағынан ақпаратпен жұмыс істеу туралы ғылыми идеяларды қалыптастырады, ақпараттық процестер туралы білім береді, компьютер негізінде әртүрлі ақпарат түрлерімен жұмыс істеу қабілеті қалыптасады. Екінші жағынан, бұл принцип мұғалімнің жасөспірімде алынған ақпаратқа селективті қатынасын, оның сенімділігін анықтау дағдыларын дамытуды, оны «тұтыну» мен таратудың құқықтық, этикалық және моральдық аспектілері аясында ақпаратқа жауапкершілікпен қарауды тәрбиелеуді анықтайды.

Педагогикалық модельді құрудың үшінші қағидасы-жасөспірімдердің жас ерекшеліктерін және олардың дүниетанымын информатика арқылы қалыптастыру және түзету тәсілдерін ескеру-біз жасөспірімнің эмоционалды тұрақсыздық, импульсивтілік, басқаларға деген сұраныстың артуы және өзін-өзі бағалаудың жеткіліксіздігі тұрғысынан өте күрделі екенін түсінумен байланысты болды, бұл аналитикалық дағдыларды дамытуды қиындатады. Алайда, жасөспірімдерде өзін-өзі тануға және тануға деген ұмтылыс бар, сондықтан оларды ақпараттық технологияларды қолдана отырып жасалған маңызды әлеуметтік жобалар қызықтыруы мүмкін [3].

Осы бағыттарды іске асыруды технологиялық қамтамасыз ету педагогикалық модель аясында мақсатты түрде таңдалған оқу ақпаратының кешенімен байланысты болды, оны талдау, жалпылау үшін, сондай-ақ оқытуды зерттеу, графикалық құрылым, проблемалық жағдай жасау, сюжеттік сурет салу, презентация жасау, пікірталас, веб-сайтыяқты әдістер мен тәсілдер негізінде арнайы ұйымдастырылған іс-шаралар негізінде қолдануға болады. «шығармашылық зертхана», виртуалды экскурсиялар, жобалық қызмет және т. б.

Сонымен қатар, педагогикалық модель шеңберіндегі әлеуметтік бағыттағы жобалық іс-әрекетке ерекше мән берілді, өйткені ол бір жағынан оқу-зерттеу қызығушылығын дамытып, пәнаралық интеграцияны қамтамасыз ете отырып, әртүрлі қолданбалы салаларда бағдарламалық жасақтаманы қолдану дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

Екінші жағынан, мұндай жобалық іс-шаралар жасөспірімдердің шығармашылық ынтымақтастығын олар үшін қызықты түрде ұйымдастыруға және олардың күш-жігерін әлеуметтік пайдалы нәтижеге жетуге бағыттауға мүмкіндік берді. Бұл фактіні түсіну іс жүзінде рухани-адамгершілік тәрбие тұрғысынан өте маңызды әлеуметтік жауапкершілік пен азаматтық сезімді қалыптастырады, әсіресе жобалармен жұмыс жасау кезінде бұл жасөспірімнің эмпатия мен бірлесіп құру арқылы идеялар мен рухани-адамгершілік құндылықтарды терең жеке қабылдауымен байланысты болды. Сондықтан біз педагогикалық модельдеу аясында «оқу-дамыту ортасы» және «ұсынылған модельді іске асырудың ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары» ұғымдарын қолдандық.

Осыған байланысты, біздің ойымызша, бұл принцип саналы әлеуметтену принципімен байланысты, өйткені жасөспірім өзінің қажеттілігін сезінуі маңызды, сондықтан информатика сабақтарында оқу-шығармашылық, оқу-зерттеу жұмыстары барысында оны саналы әлеуметтік пайдалы іс-әрекетке қосуға болады, ол да бізді байланыстырады жасөспірімдердің белгілі бір рухани құндылықтарды қабылдауымен. Әлеуметтік маңызы бар азаматтық және әлеуметтік-мәдени қызметке оң мотивация қағидаты да маңызды, ол оқу материалының мектепте ғана емес, шағын ауданда, қалада, өңірде әлеуметтік маңызы бар жобаларға ықтимал «шығуын» қамтамасыз етумен байланысты [2].

Осылайша, дамыған және теориялық негізделген педагогикалық модель жасөспірімнің аксиосферасын дамытудағы информатика сабақтарының ерекше рөліне байланысты информатика сабақтарында жасөспірімдердің мақсатты рухани-адамгершілік тәрбиесін қамтамасыз ете алады. Информатика мұғалімі жасөспірімдер үшін ақпараттың қолжетімділігін және мектеп оқушыларының интернет-коммуникацияның ғаламдық жүйесіне үнемі қосылуын ескере отырып, олардың сыни ойлауын дамытуға және материалды арнайы таңдау арқылы рухани-адамгершілік тәрбиені жүзеге асыруға, сананы айла-шарғы жасауға және жалған құндылықтарды енгізуге қарсы тұру қабілетін дамытуға мүмкіндік алады. Модельді іске асыру үшін отбасы мен мектептің өзара іс-қимылы, сондай-ақ мектептің білім беру процесінде жасөспірімдердің барлық пәндерді оқуы кезінде рухани-адамгершілік тәрбиені өзектендіру өте маңызды.

Әдебиеттер:

1. Анкудинова Е.В. Рухани-адамгершілік тәрбие процесі: әлемдік тәжірибе / Амур ғылыми хабаршысы. - 2015. - № 4. – С. 14-21.
2. Гронский И.А. Интернет-аудиторияның желілік коммуникациядағы белсенділігінің әлеуметтік-философиялық негіздері: автореф. дис. ... канд. филос. наук. Н. Новгород, 2011. - 31 с.
3. Лихачев Б.Т. Тәрбие философиясы: спецкурс.- М.: Владос, 2010. - 335 с.
4. Мигун Д.А. Жастар ортасындағы экстремизм: негізгі себептері мен алдын алу шаралары: учеб.-метод. пособие. - Минск: РИВШ, 2016. - 54 с.

Адаева К.Т.

Школа-лицей «NURORDA» г. Астана

Семембаева А.Т.

КГУ «Международная специализированная гимназия №81 ASTANA ENGLISH SCHOOL»

г. Астана

ВИЗУАЛИЗАЦИЯ ТЕКСТА

Аннотация. В статье рассмотрены приемы визуализации текста как одного из способов развития функциональной грамотности учащихся.

Ключевые слова: функциональная грамотность, приемы визуализации текста, сплошные тексты, несплошные тексты, уплотнение и развертывание информации.

Функциональное чтение как компонент функциональной грамотности помогает извлечь и понять информацию, представленную в виде текста, графики, иллюстраций, схем, и работать с данной информацией, интерпретируя, анализируя, сравнивая.

Одним из приемов развития функциональной грамотности является визуализация текста. Использование визуального материала является важным моментом в построении урока. По мнению психологов, четверо из пяти современных школьников визуалы, и только один аудиал или

кинестетик. Соответственно, представление информации в наглядном виде, если есть опора на зрительный образ, лучше усваивается учащимися. Визуализация заключается в смещении акцента с иллюстративной функции в обучении на развитие познавательных способностей и критического мышления. Результаты Международной программы по оценке образовательных достижений учащихся PISA показывают, что учащиеся допускают ошибки при выполнении заданий, связанных с навыками визуализации. В аналитическом отчете Центра оценки качества образования указаны следующие недостатки: отсутствие у учащихся ясности мысли и абстрактного мышления, низкий уровень анализа и обобщения, слабая выраженность самостоятельности и инициативы в выборе жизненной позиции. Приемы визуализации текста направлены на развитие всех видов речевой деятельности: извлечение известной и неизвестной информации из сплошных и несплошных текстов, определение основной и второстепенной информации, выявление структурных частей и объяснение смысла построения текста; формулирование вопросов, умение сравнивать объекты по определенному признаку (выделять общие и отличительные свойства, группировать предметы, проводить их классификацию).

Применение приемов визуализации на уроках способствует формированию множества знаний, умений и навыков учащихся.

Ученик будет знать:

- различные виды визуализации учебного материала (схемы, таблицы, карты, графики, ментальные карты и др.);
- стилистические особенности текстов;
- типы текстов и жанры речи.

Ученик будет уметь:

- читать и различать сплошные и несплошные тексты;
- выделять главное и второстепенное в материале;
- самостоятельно создавать и оформлять несплошной текст;
- уплотнять и развертывать информацию;
- анализировать и оценивать письменные работы разного уровня, в том числе чужие тексты;
- делать выводы и заключения;
- обосновывать собственную точку зрения.

Ученик будет владеть:

- владеть навыками построения текста на основе стандартов;
- навыками перефразы и построения текста;
- навыками работы над малыми формами текста;
- навыками представления информации в виде иллюстраций, сюжетных рисунков, комиксов.

На уроках русского языка и литературы учитель может использовать различные варианты визуализации учебного материала: видеоматериал, презентации, фрагменты кинофильмов, схемы, ментальные карты, логические карты, опорные схемы, инфографику, таблицы, калиграммы, облако слов, кластеры, диаграммы.

При изучении раздела «В человеке все должно быть прекрасно» в 6 классе можно предложить следующие задания.

Задание 1. Ознакомьтесь с гистограммой и допишите предложения, используя информацию графика «Занятия спортом молодыми людьми в Казахстане» (Рисунок 1).

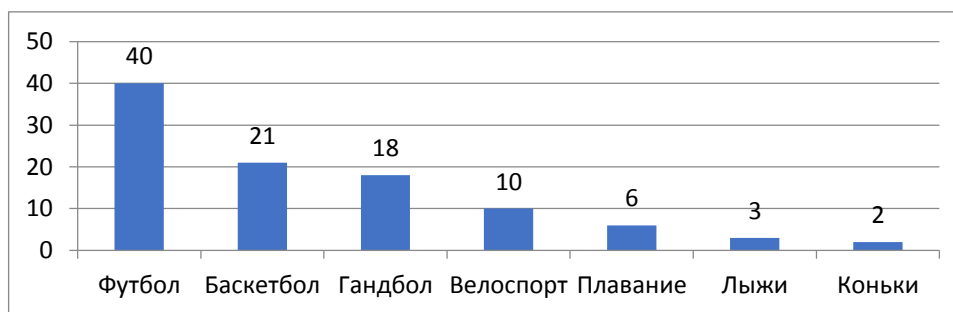

Рисунок 1. Занятия спортом молодыми людьми в Казахстане.

А. Наконец, наименее популярным видом спорта является конькобежный спорт, которым занимаются _____ молодых людей.

В. Самым популярным видом спорта является _____, в который играют миллионы молодых людей.

С. Велоспорт предпочитают _____ молодых людей, а плавание и катание на лыжах _____ и _____ соответственно.

Д. За ним следуют баскетбол и гандбол на _____ и _____ соответственно.

Е. Этот график показывает, какие виды _____ молодые люди выбирают чаще всего.

Задание 2. Расположите предложения из Задания 1 в правильном порядке, который вы ожидали бы увидеть, если бы это был текст. Расположите проценты от наибольшего к наименьшему.

При знакомстве с разделом «Человек и мир техники» можно предложить учащимся рассмотреть изобретение и попытаться оценить его. Необходимо оценить его сильные и слабые стороны. Написать в таблицу не менее 3 пунктов отличительных характеристик.

Сильные стороны	Слабые стороны

При изучении темы «Язык и общение» предлагается ознакомиться с видами словарей. К каким из словарей прибегли бы учащиеся, чтобы ответить на возникающие вопросы и сомнения, данные в таблице?

<p>КАРМАННАЯ БИБЛИОТЕЧКА СЛОВАРЕЙ</p> <p>А. А. Субботина</p> <p>ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ РУССКОГО ЯЗЫКА</p> <p>Издательство АСТ</p>	<p>МОСКОВСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени М.В.ЛОМОНОСОВА ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ</p> <p>ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ РУССКОГО ЯЗЫКА</p> <p>выпуск 9 Л</p> <p>Под редакцией А.Ф. Журавлева и Н.М. Шапского</p> <p>ИЗДАТЕЛЬСТВО МОСКОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА 1999</p>	<p>В. М. ВОРОВЬЕВ</p> <p>ТВЕРСКОЙ ТОПОНИМИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ</p> <p>Издательство Тверского государственного университета</p>
1		

<p>Словарь литературоведческих терминов</p>	<p>КРАТКИЙ СЛОВАРЬ СОВРЕМЕННОГО РУССКОГО ЖАРГОНА</p> <p>Составили М. М. и В. П. КРЕСТИНСКИЕ</p>

ВОПРОСЫ И СОМНЕНИЯ	ИСТОЧНИКИ
1.Программа тура сообщает, что мы должны совершить экскурсию к горе Окжетпес. Что означает название горы?	
2.Мой учитель русского языка говорит, что слово работа происходит от слова раб. Будет ли это правдой?	
3.Моя бабушка Зере часто говорит мне и моему брату: «Есть еще порох в пороховницах», но я не знаю, что это означает.	
4.Канат, мой одноклассник, сказал, что вчера я его триггерил. Но я решил в ответ улыбнуться, потому что одно его присутствие заставляет меня нервничать. Зачем он звонил?	
5.Где я могу найти информацию о разнице между метафорой и сравнением?	
6.Моя мама говорит, что Арман – олух царя небесного. Почему олух? При чем здесь царь?	
7.Моя подруга Амина посетила руины древнего Отрара и посоветовала мне обязательно их увидеть. Куда мне следует направиться?	
8. Почему моя сестра говорит мне, что на воре шапка горит. Что она этим хотела сказать?	
9. Я сомневаюсь: является ли строчка «И горят снежинки» метафорой?	

Учащимся предлагается составить и защитить презентацию на одну из предложенных тем, используя интернет - ресурсы:

1. Фразеологизмы
2. Топонимы родного края
3. Школьный сленг

Каждый из представленных способов визуализации направлен на повышение мотивации обучающихся к изучению русского языка и литературы.

Подобные задания можно использовать как на уроках, так и во время проведения внеклассных мероприятий, при работе в парах, группах и индивидуально. Визуализация текста на уроках русского языка и литературы решает одну из основных задач современного образования: научить детей анализировать, визуально и критически мыслить; ускоренно воспринимать, интерпретировать и обобщать информацию, проявлять объективность и уважение к иным идеям. Помогает оптимизировать обучение и сформировать универсальные способы действия, необходимые учащимся в реальной жизни.

Литература:

1. Кольчикова Н.Л. Визуализация художественного текста как средство формирования читательской грамотности учащихся//Вестник Хакасского государственного университета им. Н. Ф. Катанова.-2020.- №2 (40).-С.107-114
2. Королева Г.В. Технология эффективного чтения.-Ростов н/Д:Феникс, 2009.-307 с
3. Лаврентьев Г.В., Лаврентьева Н.Б. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов.- Барнаул: Изд-во АлтГУ, 2002.- 156 с.
4. Лаврентьева Н.Б. Контекстное обучение как инновационная технология. Учебное пособие.- Барнаул: Изд-во АлтГУ, 1995.- 150 с.
5. Пивоварова Н.А. Работа с текстом для визуализации сказки в графическом дизайне (на материале эксперимента в учебном процессе) //Манускрипт. Тамбов: Грамота, 2018.- №6.- С. 128-135.
6. Резник Н.А. Технология визуального мышления //Школьные технологии.- 2000.- №4.- С. 127-141
7. Романова В.А. Инструментальная среда для визуализации информации на основе облачных технологий.-Режим доступа: <https://multiurok.ru/files/instrumental-naia-srieda-dlia-vizualizatsii-informatsii-na-osnovie-oblachnykh-tiekhnologii.html>
8. Тихомирова И.И. Добру откроем сердце: школа развивающего чтения.-Москва:РШБА.- 2015.-344 с.
9. Федосеева С.А. Формирование и совершенствование навыков чтения.- Режим доступа: <https://urok.1sept.ru/articles/534566>

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚЫРМАНДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация.Мақалада бастауыш сынып оқушыларының оқырмандық қызығушылығын дамыту ерекшеліктері, оқу дағдылары қарастырылған. Оқырман қызығушылығын дамыту үшін қойылатын талаптар, оқушының кітап оқуға деген мотивтері, кітаппен жұмысты ұйымдастыру формалары, мұғалімнің міндеті көрсетілген.

Кілт сөздер:оқырмандық қызығушылық, кітап оқу, оқу дағдылары, мотивтер, сыныптан тыс жұмыстар, әдебиеттік оқу.

Бастауыш сынып мұғалімдері бастауыш сынып оқушыларына оқуды меңгеру қиын екенін біледі. Бірақ олардың оқырмандық қызығушылығын қалыптастыруда одан да көп қиындықтар туындайды. Баланы әріптерді сөздерге, сөздерді сөйлемдерге қосуға үйрете аласыз, бірақ ол ынталы оқырман бола алмайды.

Қазіргі уақытта кітапты оқу жоғары интеллектуалды функциялардың бірі ретінде, көзқарасты өзгерте алатын, түсінуді тереңдететін, тәжірибені қалпына келтіретін, мінез-құлыққа әсер ететін, жеке тұлғаны жетілдіретін мақсатты әрекет ретінде қарастырылады.

А.П. Нечаев балаларды кітап оқуға үйретпес бұрын, оқу процесіне қатысатын психикалық процестердің жеткілікті дамығанын білу қажет деп санады.Бұл үшін ол табиғатты зерттеу сабақтарын ең маңызды деп санады, оның барысында балалар қоршаған ортаны қабылдауға үйренеді, оның қасиеттерімен танысады, оларды бағалауға, түрлі болжамдар жасауға тырысады.

Сонымен бірге, балалардың сөйлеуі дамиды, өйткені олар өз атауларын қабылдауға болатын құбылыстармен байланыстыруға, бақылау кезінде оларда пайда болған ойларды сөзбен жеткізуге мәжбүр болады. Кітап оқуға дайындау үшін балалардың сөйлеуін, қиялын, пайымдауын және қабылдауын дамыту қажет, оған әртүрлі заттар мен картиналарды көрсету, балаларға ертегілерді айту, шынайы өмірдегі оқиғалар туралы, олар бастан кешкен құбылыстар туралы сөйлесу, ұсыныс жасау және оны бағалау көмектеседі [1].

Қазіргі уақытта бастауыш мектеп жасындағы балаларды оқуға үйретудің екі бағыты бар: оқырманды қалыптастыру және әдебиетке өнердің ерекше түрі ретінде таныстыру. Әдебиеттік оқу сабақтарын ұйымдастыруда осы бағыттарды синтездей алатын тек мұғалім ғана.

Қазіргі әдебиеттану көркем шығарманы күрделі жүйелік бірлік ретінде қарастырады, оны тек тұтас талдау арқылы білуге болады.Көркем шығарманы талдай білу, шығарманы көркем тұтастықтың бөлігі ретінде шығарманың жеке компоненттерін түсінуге бағытталған жеке дағдылар жүйесі болып табылатын күрделі шеберлік ретінде қарастырылған жөн.

Жеке оқу дағдыларын қарастырсақ:

1. Көркем шығармадағы олардың функциясына сәйкес тілдің бейнелеу және экспрессивті құралдарын қабылдау мүмкіндігі. Оқушыны кітап оқу кезінде кездесетін экспрессивтік құралдарды адекватты қабылдауға, яғни сөз тіркесін құруға, сөз таңдауына терең бойлауға, автордың таңдауы туралы ойлануға үйрету қажет.

2. Жазушы бейнелеген өмір суреттерін қиялда қайта құру мүмкіндігі. Бұл дағдыны алғаш рет Н.Я. Мещерякова мен Л.Я. Гришина «қиялдың шығармашылық қызметі адамның бұрынғы тәжірибесінің байлығы мен алуан түрлілігіне тікелей байланысты», - деп атап өтті [2]. Әсердің жетіспеушілігімен көркемдік шындықтың бейнесі нашар болады. Сондықтан оқырман қиялының белсенділігін дамытып, жас оқушыларды көркем шығарманың мәтініне сүйене отырып, қиялын бағыттауға және түзетуге үйрету керек.

3. Себеп-салдар байланысын орната білу, эпикалық шығармадағы іс-әрекеттің даму логикасын, лирикадағы эмоциялар динамикасын, драмадағы қақтығыс қозғалысын көре білу.Бұл дағды композицияны түсінуге бағытталған. Композиция - бұл шығарманы бөліктерге, тарауларға, абзацтарға, көріністерге бөлу, кейіпкерлердің орналасуы, оқиғалардың барысы туралы хабарлау тәртібі, әңгімелеу әдістерінің өзгеруі. Кіші сынып оқушылары «композиция» ұғымын толық игере алмайды, бірақ жас оқырмандарды эмоциялар динамикасын, жанжалдың пайда болуы мен дамуын бақылауға үйрету керек.Сюжетті және оның элементтерін – кіріспе, сюжет, іс-әрекеттің дамуы, қорытынды-және олардың идеяны ашудағы ролін таныстыру қажет.

4. Образды-эпостағы кейіпкерді, образды-лирикадағы тәжірибені, драмадағы кейіпкерді идеяны ашуға қызмет ететін элементтер ретінде тұтас қабылдай білу. Көркем шығармада идеяны ашудағы басты рөл кейіпкерлердің бейнелеріне жатады. Кейіпкерді тұтас қабылдау оқырман оған эмоционалды қарым-қатынас жасайды, оқырман кейіпкердің іс-әрекетінің мотивтерін, салдарын байланыстырады, кескіннің дамуын, кейіпкердің мінезінің қалыптасуын көреді.

5. Көркем шығарманың барлық элементтеріндегі авторлық позицияны көре білу. Бұл оқырманның назарын тікелей авторлық бағалауда ғана емес, көркем шығарманың авторлық позицияны түсінуге бағыттайды. Автордың бағыты әрдайым оқырман қайта жасаған бейнеде болады.

6. Шығарманың көркемдік идеясын игере білу. Қабылдау адамның шығарма идеясы туралы түсінігін тұжырымдаумен шектелмейді, ол автордың ұстанымын қабылдау немесе қабылдамауды білдіреді.

Н.Н.Светловская «балаларды әңгімелесушіні кітаптан көруге үйрету керек, әңгімелесушіні өзі таңдай алады және таңдау керек деген ойларды үйрету керек. Балаларды әңгімелесушіні естуге; ол не туралы және нені айтқанын есте сақтау; оның неге бұлай сөйлейтінін түсіну; ол қандай тәжірибені күтіп тұрғанын сезінуге тырысу, оны ғана емес, өзін де бағалауға үйрету керек» дейді [3].

Кітаппен жұмыс жасау әдістемесінің дайындық кезеңінде оқытудың басты мақсаты оқуға деген қызығушылықты қалыптастыру болып табылады. Осы кезеңдегі жетекші оқу міндеті – балаларға кітаптың мазмұны мен оның сыртқы мұқабасы арасындағы байланысты көрсету (мысалы, тақырып, иллюстрация, автордың тегі сияқты кітап элементтері).

Дайындық кезеңінде сабақтар әңгімеден басталады, бұл бастауыш сынып оқушыларын жұмысты қабылдауға бейімдеуге көмектеседі. Содан кейін жұмысты мұғалім дауыстап оқиды, одан кейін әңгіме барысында оқығанның мазмұны қайта жасалады, балалардың оқу тәжірибесі жазылады. Жұмыстың мазмұнын түсінгеннен кейін ғана мұғалім ол кітапты көрсетеді.

Дайындық кезеңінде стандартты дизайнда 8-16 беттен тұратын балалар көркем әдеби кітабы қолданылады: мұқабаның бірінші бетінде автордың тегі тақырыптан бұрын тұрады, суреттер шрифт атауына сәйкес келеді. Дауыстап оқу үшін қысқа жұмбақтарды, әңгімелер, ертегілер, өлеңдерді таңдау ұсынылады. Дайындық кезеңінде балалар кітабымен айналысудағы басты рөл мұғалімге жүктеледі: ол оқу материалын таңдайды, балаларды таңдалған кітап пен шығарманы қабылдауға дайындайды, оқу тақырыбын жариялайды және шығарманы дауыстап оқиды.

Бастауыш кезеңде аптасына бір рет өткізілетін сыныптан тыс оқу сабағында екі оқу мақсаты бөлінеді:

- мұғалім арнайы таңдаған кітаптарда бағдарлау жаттығуларын орындау;
- сабақ тақырыбы бойынша бейтаныс кітапты өз бетінше қарастыру және оқу.

Бастапқы кезеңде кітаптарға бағдарлау үшін кітап көрмесі жасалады. Ол балалардың кітаппен алдын-ала танысып, оны өз бетінше оқып, кітаппен өз бетінше жұмыс жасау кезінде оларға жеке көмек көрсететінін бақылайды.

Оқытудың негізгі кезеңіндегі оқу материалы ретінде классикалық, заманауи және шетелдік балалар кітабы - көркем, ғылыми – танымдық, бастауыш мектеп жасына арналған анықтама-барлық түрлер мен типтер (құрылымдар), сондай-ақ балалардың мерзімді басылымдары қолданылады. Бұл кезде жетекші рөл балаларға тиесілі. Олар алдағы сабақтың тақырыбы бойынша кітаптарды өздері таңдайды және оқиды, оқылған кітаптарды сыныпқа алып келеді және олардан көрмені дербес қалыптастырады.

Бастауыш мектеп жасынан бастап оқуға деген қызығушылықты тұрақты қажеттілік ретінде тиімді дамытуға болады, өйткені дәл осы кезеңде бала психикасының икемділігіне байланысты мұғалім оқушыда оқу мәдениетін тәрбиелей алады. Ол үшін оқушының оқырмандық талғамын, оның жеке ерекшеліктерін, таланттары мен бейімділігін мұқият ескеру қажет.

Ең алдымен, біз бастауыш сынып оқушыларының оқырман қызығушылығын қалыптастырудың негізгі ерекшеліктерін бөліп көрсетуіміз керек.

Біріншіден, бала өзі үшін жаңа іс-әрекетке бірқатар маңызды талаптар қоятын мектепте оқуға кіріседі, одан психикалық процестер мен функциялардың көпшілігін қайта құруды талап етеді.

Екіншіден, бала ересектермен және құрдастарымен жаңа қарым-қатынас орнату қажеттілігімен байланысты ұжымдардың жүйесінің бөлігі болады.

Үшіншіден, жаңа оқушының қарым-қатынас ортасында мұғалім сияқты маңызды тұлға пайда болады.

Оқырман қызығушылығын дамыту-бұл өсумен тығыз байланысты процесс. Ол жеке тұлғаның дамуы мен қалыптасуымен қатар өзгереді. Оқушының көкжиегі кеңейеді, оқырман тәжірибесі жинақталады, сондықтан оның дүниетанымы күрделене түседі.

Мұғалімнің бастауыш сынып оқушыларында оқуға деген қызығушылығын ояту, дамыту және бекіту жұмысында оң нәтиже алу үшін оқу процесінің келесі факторларын ескеру қажет: оқуға арналған шығармаларды таңдау; оқу процесін ұйымдастыру; сыныптағы эмоционалды атмосфера; әртүрлі педагогикалық әдістер мен тәсілдердің оңтайлы үйлесімі.

Мектептегі алғашқы күндерден бастап мұғалім әр оқушының оқуға деген қызығушылығын ояту үшін қажырлы және мақсатты түрде жұмыс істеуі керек. Мұның бәрі аналитикалық жұмыстан, яғни әр оқушы мен оның отбасының егжей-тегжейлі психологиялық бейнесін жасаудан басталады. Егер мұғалім оқушының отбасында оқудың тұрақты екенін анықтаса, ата-аналар бір-бірімен және балаларымен оқылған нәрселер туралы үнемі сөйлеседі, содан кейін мұғалімнің міндеті баланың оқуға деген қызығушылығын дамыту және тереңдету болып табылады.

Сабақтан тыс іс-шаралар - бастауыш мектеп жасындағы балаларға білім беру процесінің маңызды, ажырамас бөлігі. Сабақ пен сабақтан тыс іс-шаралар бір-бірімен байланысты. Сабақтан тыс іс-шаралар сабақтың жалғасы болып табылады, өз кезегінде оқушылардың білімін кеңейту және тереңдету арқылы оларды байытады [4].

Біріншіден, сабақтан тыс әртүрлі іс-шаралар баланың жеке қабілеттерін жан-жақты ашуға ықпал етеді, оларды сабақта әрдайым қарастыру мүмкін емес, өйткені оқу сабағында оқушылар өз қабілеттерін көрсету үшін аз мүмкіндік алады.

Екіншіден, сабақтан тыс іс-әрекеттің әр түріне ену баланың жеке тәжірибесін, оның адам іс-әрекетінің әртүрлілігі туралы білімін байытады, бала қажетті практикалық дағдылар мен қабілеттерге ие болады.

Әдебиеттік оқу сабақтарында балалар авторлар белгілеген және өзіндік бағыты бар жұмыстардың белгілі бір шеңберін зерттейді, ал сыныптан тыс жұмыста баланың фантастикалық шығармалармен және заманауи ғылыми жетістіктермен танысуға мүмкіндігі бар.

Үшіншіден, сабақтан тыс әртүрлі іс-шаралар балалардың қызығушылығын, өнімді іс-шараларға белсенді қатысуға деген ынтасын дамытуға ықпал етеді. Мысалы, іздеу, репортер, дизайн қызметі, презентация жасау бойынша жұмыс.

Төртіншіден, сабақтан тыс іс-әрекеттің әртүрлі формаларында балалар өздерінің жеке ерекшеліктерін көрсетіп қана қоймай, ұжымда өмір сүруді үйренеді, яғни, бір-бірімен ынтымақтасу, жолдастарына қамқорлық жасау, өзін басқа адамның орнына қою және т.б.

Сыныптан тыс жұмыс мектептегі тәрбие жұмысының ажырамас бөлігі болғандықтан, Н.Н.Светловскаяның пікірінше, тәрбиенің жалпы мақсатына - баланың қоғамдағы өмірге қажетті әлеуметтік тәжірибені игеруіне және қоғам қабылдаған құндылықтар жүйесін қалыптастыруға бағытталған [5].

Е.С. Антонова әдеби ойындар мен әдеби мерекелерді ұйымдастыруды кіші мектеп оқушыларының оқырмандық мүдделерін дамыту жұмысындағы орталық буын деп санайды [6]. Ойын әрекеті бастауыш мектеп жасындағы көшбасшылардың бірі болып қала береді, бұл сөзсіз факт.

Әдеби ойын - бұрыннан бар нәрсені өзгерту немесе жаңасын жасау мақсатында мәтіні бар ойын; тақырыбы жеке сөздер немесе құрылымдар болып табылатын ауызша ойыннан айырмашылығы, әдетте сюжеттік немесе мағыналық негіздері жоқ.

Осылайша, оқырманның тұрақты қызығушылығын қалыптастыру үшін мұғалімге, ең алдымен, оқушыға таңдау еркіндігін беру маңызды. Бала белсенді түрде қабылдайды және оған белгілі бір уақытта өзекті болып табылатын нәрсе ғана әсер етеді. Тек мектеп оқушысын өз бастамасы бойынша, тек өз бетінше әрекет етуге мәжбүр ететін нәрсе бастауыш сынып оқушылары арасында оқырман қызығушылығының дамуын оятады.

Оқуға деген қызығушылықты дамыту бойынша жұмыстың әртүрлі формалары мен әдістерін дұрыс ұйымдастыру көбінесе мұғалімнің сабақ барысында импровизация жасау қабілетіне, оның әртүрлі жанрдағы әдебиеттермен жұмыс істеу қабілетіне, өз пікірін дұрыс талдай, білдіре және салыстыра білуге, оны автордың пікірімен және оқушылардың пікірімен байланыстыруға байланысты.

Кітап оқуды тұлғаның өзін-өзі тану және әлеуметтік жетістікке жету құралы ретінде қарастыру. Балалар кітап оқуды ұнатуы керек. Ол үшін төмендегідей талаптар қойылады:

1. Халық педагогикасының үздік дәстүрлерін сақтау және насихаттау, балалардың оқуын дамытудағы үздік тәжірибені зерттеу.

2. Білім беруді ізгілендіру тұжырымдамасы аясында барлық жалпы білім беретін пәндер бойынша өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру және мазмұны арқылы оқу мәдениетін дамытуға алғышарттар жасау.

3. Мектептегі оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастырудың белсенді түрлері арқылы балалар мен жастардың кітап оқуға деген бағдарын қалыптастыруға ықпал ету.

4. Оқушыларды кітап оқуға ынталандыру үшін мектептің білім беру кеңістігін ұйымдастыруда педагогикалық жобалаудың мүмкіндіктерін барынша пайдалану.

5. Мектеп оқушыларын оқуға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетудің әдістері мен тәсілдерін ойластыру, ерекше қажеттіліктері бар балаларға барынша көңіл бөлу.

6. Балалардың өз ойынша оқуға сәтті баулитын мұғалімдерді ынталандыру жүйесін әзірлеу, «Мұғалімге балалар алғысы» сыйлығын тағайындау.

7. Бейнелеу және медиа мәдениеттің тәрбиелік мүмкіндіктерін барынша пайдалану.

8. Эмоционалды бояу және оқу процестерінің тартымдылығы компоненттерімен кітап оқуда оқыту әдістемесін күшейту.

9. Ата-аналармен бірлесе отырып, оқырманның ең жағымды бейнесін және оқу беделін қалыптастыру.

Оқырман қызығушылығын дамыту үшін баланың жақсы кітаппен қарым-қатынас жасауына деген ішкі ықыласы, шығармада болып жатқан оқиғаларға эмоционалды жауап, сәйкестендіру, яғни, өзін әдеби кейіпкер ретінде тану, сонымен қатар мәтінді өмірлік тәжірибемен байланыстыру маңызды, өйткені оқу процесінде бірлесіп жұмыс жасау – кітап кейіпкерлеріне жанашырлық нәтижесінде пайда болатын эмоционалды күйзелісті сезінуге мүмкіндік береді. Оқудан ләззат алу үшін жақсы кітап баланың қолына түсуі керек. Ересек адам кітап беріп, оған өзінің жақсы сөздерін қосады.

Қазіргі мектептің міндеті – жас оқушыны оқуға қызығушылық танытатын, оқудың берік дағдылары бар, оның ішінде мәтінмен және балалар кітабымен өз бетінше жұмыс жасау тәсілдерін, белгілі бір оқу қабілеті бар, дамыған моральдық-эстетикалық және азаматтық сезімдері бар саналы оқырман қалыптастыру.

Мұндай оқырманды тәрбиелеу бірқатар міндеттерді шешуді қамтиды:

- оқушылардың дұрыс оқу дағдысын қалыптастыру;
- кіші оқушының оқуға деген қызығушылығын үнемі дамыту, оқу шеңберін кеңейту;
- азаматтық сезімдерін оқу арқылы және оқығанға белсенді көзқараспен тәрбиелеу;
- оқу және балаларға арналған кітаптармен жұмыс істеуге үйрету.

Бастауыш мектепте баланың кітап оқуға деген мотиві болуы керек:

1. Баланың қоршаған әлем туралы жаңа және қызықты ақпаратты (жануарлар мен құстар, динозаврлар, ғарышкерлер және т.б.) білу үшін оқуды үйренгісі келетін танымдық мотив.

2. Балаға қызықты мектепте оқуды жеңілдету үшін оқуды үйренуге деген ұмтылыспен сипатталатын перспективалы мотив.

3. Тұлғалық өсу мотиві ересектерді таң қалдыру және олардың мақұлдауын алу үшін оқуды үйренуге деген ұмтылысты білдіреді.

4. Белсенді мотив белгілі бір сөздерді оқу қажеттілігін, әртүрлі қызықты әңгімелер немесе ертегілер ойлап табуды және т.б. көздейтін келесі ойын үшін оқуды үйренуге деген ұмтылыспен көрінеді.

5. Құрдастарымен қарым-қатынас жасаудың себебі-достарымен және таныстарымен оқыған талқылау үшін оқуды үйрену.

Осылайша, кітаппен жұмыс формасы жағынан да, мазмұны жағынан да бай және алуан түрлі. Әр мұғалімнің міндеті - балаларды кітапты сүйеге, оған деген қажеттілікті сезінуге, оны түсінуге үйрету. Кіші мектеп оқушыларын оқытуда, тәрбиелеуде және дамытуда кітап үлкен рөл атқарады. Бірақ кітап балалар онымен жұмыс істей алатын, сөздің шын мағынасында оқи алатын кезде ғана үйретеді, яғни оқығанын түсінеді, оның тәрбиесі мен ақыл-ой дамуы көбіне осыған байланысты. Бұл жұмыс өте маңызды екенін және оны жүйелі түрде жүргізу керек екенін есте ұстаған жөн. Балалардың болашағы, олар қандай ересек оқырмандар және қандай тұлға болып өсуі осыған байланысты.

Әдебиеттер:

1. Нечаев А.П. Когда следует начинать учить ребенка чтению? Психология и школа / А. П. Нечаев; под ред. А.А. Никольской. – М. : Ин-т практической психологии, 1977. – 329 с.

2. Bal P.M., & Weltkamp M. (2013). How does reading fiction affect empathy? Experimental study of the role of emotional transport PLoS ONE, 8(1), e55341. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0055341>

3. Светловская Н.Н. Обучение детей чтению: практическая методика : учеб. пособие для студ. пед. вузов / Н.Н. Светловская, Т.С. Пиче -Оол. – М. : Академия, 2001. – 12-13 с.

4. Бушнина Е.И. Из опыта внеклассной работы по литературному чтению: пособие для учителя / Е.И. Бушнина. – М.: Просвещение, 2011. – 59 с
5. Светловская, Н. Н. Как помочь детям, которые не хотят учиться читать / Н.Н. Светловская, Т.С. Пиче - Оол. – М.: Аркти, 2007. – 96 с.
6. Сулова Н.М. Воспитать читателя // Народное образование, 2017.- № 1.- С. 69-70.

Айнабаева М.М.
«№66 мектеп-лицейі» КММ, Қарағанды қ.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада қазақ тілі мен әдебиеті пәніндегі жаңа әдістер мен тәсілдерді қолданудың маңыздылығы жайлы айтылады. Жаңа тәсілдер арқылы жасалған тапсырмалар нәтижесі ұсынылады.

Кілт сөздер: жаңа әдістер мен технологиялар, функционалды оқу сауаттылығы, қазақ тілі мен әдебиеті пәні, коммуникативтік дағды.

Бүгінгі күні мұғалімнің басты міндеті - нәтижеге бағытталған білім беру, яғни жаңа әдістер мен технологияны білу керектігі бәрімізге белгілі. Оқу процесіне қоғамның жаңа қажеттіліктеріне сәйкес жаңа әдістер мен тәсілдерді енгізу мұғалімнің ізденімпаздығын талап етеді. Алдында отырған әр шәкіртінің түсіну дәрежесіне сай заманауи жаңа әдістер мен тәсілдерді үйренуі қажет. Оқытудың жаңа әдіс-тәсілдері өзін дамытып қана қоймай, сәт сайын өзгере беретін заманға ілесетін білікті, жан-жақты адамды тәрбиелеп шығаруды мақсат етеді.

Мектепте өткізілген сабақ - белгілі бір мәдениеттің көрсеткіші болып табылады. Сабақ қызықты өткен кезде ғана мұғалімге де, оқушыға да белгілі нәтиже берері анық. Нәтижеге алып келетін сабақ - жаңа, дегенмен бұрынғымен байланысын жоғалтпаған сабақ. Осы сабақтарда қолданатын оқу сауаттылығы адам іс-әрекетінің, қарым-қатынас пен әлеуметтік қатынастардың әртүрлі салаларында өмірлік мәселелерді шешу үшін барлық білімді, дағдыларды пайдалану мүмкіндігі ретінде қарастырылады. Әрбір білім беру саласы оқу сауаттылығының барлық түрлерін (сондай-ақ оқудағы және жазудағы сауаттылық) дамытуға қатысады.

Тілдік пәндерді оқытудың ерекшелігі - коммуникативтік дағдыларды жүзеге асыру. Коммуникативтік дағды білім алушылардың оқу сауаттылығын дамыту мақсатын көздейді, яғни мәтіндерді түсіну, оларға рефлексия жасау қабілетін дамытуға, олардың мазмұнын өз мақсаттарына қол жеткізу үшін пайдалануға, білімдерін және мүмкіндіктерін арттыруға, қоғам өміріне белсенді қатысуға бағытталған. Оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастырудың өнімділігін қамтамасыз ету үшін мұғалімдер арнайы белсенді, тұлғаға бағытталған білім беру технологияларын қолдануы керек. [1, 44 б.]

Жаңартылған мазмұн аясында оқу дағдысын қалыптастыру оқу құзыреттіліктеріне, яғни ақпаратты табу, мәтінді интерпретациялау, мәтіннің мазмұнын мен формасы бойынша рефлексия жасау және бағалауға негізделген. Мұғалім үшін функционалды оқу сауаттылығының «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша жаңартылған бағдарламаға қалай кіріктірілгенін түсініп, сол түсінігін сабақтарда қолдана білу аса маңызды.

Сол себепті оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту үшін күнделікті сабақта жаңа тақырып сайын функционалды сауаттылық тапсырмаларын қосып дайындау керек. Сонда оқушы бойында әртүрлі тапсырмаларды орындау арқылы оқу сауаттылығы артады.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде материалдар әртүрлі форматта көрсетілген: көркем әдебиет және ғылыми танымал мәтіндер, ресми құжаттар, қоғамдық маңызды жағдайлар туралы мәлімет, кестелер, графиктер, диаграммалар мен карталар форматында. Сонымен «білім алушылардың функционалды оқу сауаттылығы» бағытында зерттеу әдістемесі тек қана оқуды емес, сонымен қатар адамның мәтінмен қатынасының жеке аспектілерін қарастырады және де жеке хаттарды оқуды енгізетін өз мақсаттары үшін оқу, көркем әдебиетке қызығушылық пен әртүрлі ақпараттық мәтіндер мен нұсқауларды есепке алады [2].

Мысалы 5-сыныптың қазақ тілі мен әдебиетінде «Менің тәуелсіз Қазақстаным» бөлімінде 5.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну және нақты ақпаратты анықтау; 5.2.6.1 тірек сөздерді дұрыс қолданып иллюстрацияларды сипаттау; 5.2.1.1 тақырып бойынша меңгерген жаңа

сөздерді олардың синонимдерімен, антоним, омонимдерімен қатар қолдану, ойын жеткізе білу; мақсаттарына төмендегідей тапсырмаларды алса болады. Сабақтың мақсаты мен тақырыбына сәйкес бірнеше тапсырманы көрсете кетейін [3].

1-тапсырма. Сызба бойынша сөйле.

2-тапсырма. (тұтас емес мәтін) Қазақстанның астанасы. Сұрақтарға жауап бер.

Бас қала	Бұрынғы атауы	Символы	Қаладағы өзен	«Астана күні»
Нұр – Сұлтан	Целиноград Ақмола Астана	«Бәйтерек»	Есіл	6-шілде

1. Нұр-Сұлтан қаласының бұрынғы атауы қандай?

А) Целиноград Ә) Астана Б) Ақмола В) Барлығы дұрыс

2. Қала ортасынан ..... ағып өтеді.

А) Іле өзені Ә) Ертіс Б) Есіл өзені В) Барлығы дұрыс

3. Астананың символы «Бәйтерек» не болып табылады?

А) Ескерткіш Ә) Монумент Б) Кешен

3-тапсырма. Сөздердің синонимдерін жаз.

Елорда - ..... (астана)

Президент - ..... (елбасы)

Ұлттық валюта - .... (теңге)

Жалау - .... (ту)

«Қазақстан Республикасының болашағы – қазақ тілінде» дегенге келісу немесе келіспеу арқылы жауап беру. Бұл оқушылардың ойлауындағы қарама-қайшылықтарды нақтылау және әртүрлі сұрақтарды салыстыруға арналған тамаша формат болып табылады. Осыған ұқсас мәтінмен жұмысқа арналған тапсырмаларды мұғалім күнделікті тақырып бойынша, сабақ мақсатына сәйкестендіре отырып құрастырса, оқу сауаттылығы жұмысы күнделікті жақсарып отырады. Сабақ кезінде осы шамалас бір жұмыс орындаған оқушының функционалдық сауаттылығы артатынына сенімдімін. Елімізді дамыған елдер қатарынан көру үшін біздің болашағымыз балаларды мектеп кезінен бастап жан-жақты білімді, кез келген жағдайдан шыға алатындай етіп тәрбиелеу - негізгі міндетіміз. Сол себепті қазіргі уақытта білім берудің басты мақсаты алда күтіп тұрған өмірде батыл қадам жасауға қорықпайтын, өз ойын еркін жеткізе алатын, дұрыс бағыт таңдай алатын тұлға қалыптастыру болып табылады.

Әдебиеттер:

1. «Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың 2021-2022 оқу жылындағы ерекшеліктері туралы». Әдістемелік нұсқау хат. – Нұр-Сұлтан: Бі. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2021. – 44б.

2. Жумабаева К.Н. «Қазақ тілі пәнінен PISA тапсырмалары». - 81б.

3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрі міндетін атқарушысының 2017 жылғы «25» қазандағы № 545 бұйрығына 2-қосымша Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9- сыныптарына арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы (оқыту орыс тілінде)

4. Оразбаева Ф.Ш., Дәулетбекова Ж.Т., Рахметова Р.С., т.б. Қазақ тілі мен әдебиеті: Бәйшешек. Оқулық. 2-бөлім, 2017.-34б.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының функционалды сауаттылығын қалыптастыруда қолданылатын тиімді әдіс-тәсілдер айқындалған. Логикалық тапсырмалар, есептер мен жаттығу үлгілері берілген.

Кілт сөздер: сауаттылық, функционалды сауаттылық, оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық.

XXI ғасырда барлық елдер бірінші орынға білім беру сапасын қояды. Оның өлшемі тек сауаттылық деңгейімен (жазу, оқу, есептеу) өлшенбейді, оның критерийі - функционалды сауаттылық.

Функционалды сауатты оқушы – бұл пәндік, пәнаралық, интегративтік білімдер, ептіліктер, дағдылар және функционалды мәселелерді шешу әдістері жиынтығы ретінде алынатын іс процесінде пайдаланылатын, қабылдау, ақпаратты өзгерту, типтік оқулық және қоғаммен қарым-қатынас есептерін шығару процесімен байланысты қажетті және жоғары деңгейдегі білімге ие болатын тұлға [1].

Функционалды сауаттылық әр пәнінің негізінде қалыптасады. Оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту және оның қалыптасуын тексеру құралы шығармашылық сипаттағы тапсырмалар (зерттеу жұмыстарына бейімделген тапсырмалар; экономикалық, тарихи мазмұндағы тапсырмалар; тәжірибеге бағытталған тапсырмалар т.б.) болып табылады.

Функционалды сауаттылықты қалыптастырудағы мақсатым: кез келген проблемалық жағдаяттардың шешімін таба білуге үйрете отырып, алған сапалы білімдерін өмірде қолдану.

Функционалды сауаттылықтың негізгі міндеті- баланы оқыта отырып, оның еркіндігін, белсенділігін, шығармашылық тұрғыда ойлауын қалыптастырып және де баланың өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру. Оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын аттыру үшін мұғалім шебер болуы керек. Ол баланы қалай оқыту, оның сабаққа деген ынтасын қалай ашуға болады деген сұрақтар төңірегінде жұмыс жасауы тиіс.

Жалпы адам баласы есту, көру, ұстап көру, сезу және иіскеу арқылы есте сақтайды. Кейбір оқушылар жазбашаға, кейбірі ауызшаға қабілетті болып келеді.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалды сауаттылықтарының мазмұны келесі құзыреттіліктерден көрінеді:

- оқу, жазу сауаттылығынан;
- жаратылыстану ғылымындағы сауаттылығынан;
- математикалық сауаттылығынан;
- компьютерлік сауаттылықтан;
- денсаулық мәселесіндегі сауаттылықтан;
- құқықтық сауаттылығынан.

Оқушылардың функционалды сауаттылығын дамытуда оқу бағдарламасындағы әрбір пәннің рөлі зор. Соның ішінде бастауыш сынып оқушыларының функционалды сауаттылығын дамытуда білім берудің алатын орны ерекше. Бастауыш мектеп оқушыны тұлға етіп қалыптастырудың алғашқы баспалдағы.

Сондықтан бастауыш білім беру деңгейіндегі тіл және әдебиет, математика және жаратылыстану білім саласы пәндерін оқытуда мұғалімдер жаттығулар, тапсырмалар орындатқанда, есептер шығартқанда және түрлі мәтіндер оқытқанда, оларды өмірмен байланыстыра отырып, оқушылардың оқудағы және жазудағы, математика мен жаратылыстану ғылымындағы сауаттылықтарын қалыптастыруға баса көңіл бөлемін.

Оқу сауаттылығы – оқушылардың мәтін мазмұнын түсіне білуі және оларға ой жүгірте білу, мәтін мазмұнын өз мақсаттарына жету үшін пайдалана білу, қоғам өмірінде белсенділік таныту мақсатында білімдері мен мүмкіндіктерін дамыту қабілеттері [2]. Сонымен қатар, түрлі көрнекілік құралдарын қолдану, сұрақ-жауап, талдау, жинақтау, ажырату, тақтаға жазу, айтқан ойды мысалдармен дәлелдеу, сөздікпен жұмыс, проблемалық мәселелерге жауап беру, нақтылы және жалпылама тапсырмалар беріп, шағын шығармашылық жұмыстарды орындату, оқушының бірін-бірі

сынауы, өзіндік пікір білдіруі, баяндама жасауы, ғылыми зерттеу жазып қорғауы т.б. алуан түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануы керек.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда «Күнделік» әдісінің де маңызы зор. Бұл әдіс бойынша кез келген оқыған мәтінінің өзіне ұнаған тұстарын, ой салар сөздерін «Түртіп алу» стратегиясымен күнделігіне жазып отырады. Оқушыларының арнайы ереже дәптерлері, альбомдар, сөздіктері, канспектілері, хронологиялық кестелері болуға тиіс. Жалпы өздеріне ұнаған мақал-мәтелдерді, афоризмдерді, шешендік сөздерді де жазып алып жүруге баулу керек. Осы ретте шығармашылыққа жақын кейбір оқушылар сол дәптерге әңгіме, мақала, пікір жазып үйренуге мүмкіндік туады. Оқушылардың шығармашылығын дамыту мақсатында сурет бойынша әңгіме құрастыру, тақырып бойынша өлеңдер, «Сөз ойла, көп ойла», «Өлең шығарайық», «Бес жолды өлең» құрастыру жұмыстарын жүргіземін. Оқушылардың ізденушілік жұмыстарын дамыту мақсатында «Аквариумдағы алтын балық», «балық сүйегі» әдістерін қолданамын [3]. Тест арқылы жұмыстар жүргізу:

1. Әңгімені аяқта, ат қой

Сабақ бітуге жақындағанда, әңгіме жомарттық жөніне ауысты.

– Апай, жомарт адам қандай болады? – деді Азат.

– Иә, бәсе, өздерің айтындаршы, балалар, жомарт адам қандай болады? – деді апай.

2. Мына сөздердің тура мағынасын табындар

1. Жеңіл бұлт, жеңіл тамақ, жеңіл тас

2. Өткір ой, өткір мінез, өткір пышақ

3. Байлықтың көзі, иненің көзі, адамның көзі

3. Үзінді қай шығармадан алынған? Авторы кім?

Математикалық сауаттылық – әлемдегі математиканың рөлін айқындау және түсіне білу, математикалық тұжырымдарды дәлелді негіздей білу және қызығушылығы бар, ойлы азаматқа тән қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін математиканы қолдана білу қабілеттері [4]. Функционалдық сауаттылықты дамыту аясында математика пәні бойынша төмендегідей біліктілікті қамтамасыз етуі тиіс:

– математиканың мазмұнын басқа ғылымдармен интеграциялау негізінде біртұтастық және қоршаған орта құбылыстарының өзара байланысы туралы дүниетанымын қалыптастыру

– түрлі бағыттағы ғылыми жобаларды орындау барысында және заттың сандық параметрін анықтауда түрлі математикалық әдістерге сүйене білудің жүйелі білігін қалыптастыру.

Оқушылардың математикалық сауаттылығын арттыруда логикалық есептерді өзіннің іс тәжірибемде қолданып келемін. Тапсырмаларға тоқталып өтсек;

1. Екі санның қосындысы 715. Бір сан нөлге аяқталады. Егер осы нөлді сызып тастаса, екінші сан шығады.

2. А бекетінен В бекетіне велосипедші мен мотоциклші бір уақытта шықты. Велосипедшінің жылдамдығы сағатына 15 км, ал мотоциклшінің жылдамдығы сағатына 24 км. Бірақ қозғалыстың басталуынан кейін 4 сағаттан соң, мотоциклшінің қозғалтқышы өшіп қалды. Оны жөндеп, ары қарай жүрді және велосипедшіні 1 сағатта қуып жетті. Мотоциклші өз қозғалтқышын неше сағат жөндеді?

3. Кестенің әр бағаны мен әр жолында 8273 қосындысы шығу керек.

Кестені толтырыңыз және шифрланған әріптермен сандарды ажыратыңыз,

Белгілі:

1. $A > B$ 3 есе;

2. $C < A$ 4 есе

3. Оң жақтағы жазуға қарағанда Д 13 есе аз.

4. Торай мен иттің салмағы – 64 кг, қой мен торайдың салмағы да – 64 кг, ал ит пен қойдың салмағы – 60 кг. Торайдың салмағы қанша?

Жаратылыстану ғылымындағы сауаттылығы пәнінің басқа пәндерге қарағанда ерекшелігі өмірге қажетті дағдыларды осы пәннен ала алады. Зертханалық сабақ пен практикалық сабақтар – оқушылардың оқу іс-әрекетінің бір түрі. Практикалық (сарамандық) жұмыстардың негізгі мақсаты – оқушыларға теориялық білімді терең меңгеріп, эксперимент жасау дағдыларын дамыту. Бұл әдіс оқушылардың әртүрлі іс-әрекеттерінде қолданылады. Оқушылар зерттеу нәтижелерін зерттеу парақшасына тіркеп отырды. Әр келесі сабақта эксперименттік жұмыстар күрделене түсті. Осындай әдістер арқылы оқушылар тақырыпты жақсы меңгергенін байқадым. Бөлім бойынша өтетін жиынтық бақылаудың нәтижелеріне талдай отырып, оқушылардың көбі берілген тапсырманы дұрыс орындап, қойылған мақсаттарыға жетті. Үй жағдайында осындай жұмыстар ата-аналармен бірлесе жүргізіледі.

Жаратылыстану бағыты бойынша оқушының функционалдық сауаттылығын арттырудағы логикалық тапсырмалардың да алатын орны ерекше.

1. Қарлығаш, сұр қарлығаш, шыбын аулағыш қыста оңтүстікке ұшып кететінін, ал сары шымшық, тоқылдақ, құр, саңырау құрлар ұшып кетпейтінін немен түсіндіруге болады?

2. Арамшөптермен күресу керек екендігі белгілі. Олар екпе өсімдіктердің нәрлі заттары мен суын жояды, оларға көлеңке түсіреді, жиі ауру таратушы болып саналады. Онда неліктен кейінгі кезде фермерлер арнайы арам шөптерді сақтау үшін ені 5 метр жолақ қалдырады.

3. Орман үшін өсімдіктерді үсті-үстіне екі қабат етіп орналастыратын өзгешелігі бар. Жоғарғы қабаттағы өсімдікті кесіп тастады. Қандай нәтиже болуы мүмкін. Өзгеретін әрекеттің ықпалын атаңыз.

4. Қай орманда қараңғы: шыршалы, қарағайлы немесе аралас орман? Неліктен? Қандай көлеңкеге төзімді және жарық сүйгіш ағаштардың тұқымдарын білесіздер?

5. Тұз, құм, үгіндіні араластырды. Судың көмегімен бұл нәрселерді бір-бірінен қалай ажырату керек?

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын арттыруда жаңа инновациялық әдіс-тәсілдердің ең тиімдісін пайдалану арқылы төмендегі нәтижеге қол жеткіземін:

- мағынаны ажырата алады;
- топпен жұмыс істеу күзиреті артады;
- көшбасшылық анықталады;
- білім, білік, дағды деңгейі көтеріледі;
- функционалдық сауаттылығы артады;
- оқушы алған теориялық білімдерін практикамен ұштастыра біледі;
- оқушы алған сапалы білімдерін өмірде қолдана білуге үйренеді;
- кез келген проблемалық ситуациялардың шешімін таба білуге үйренеді.

Өз сабақтарымда оқушыларды сабақтың тақырыптарына байланысты топтарға бөліп, ойындар арқылы топтарының аттарын тапқызып, оқушыларды қызықтыру үшін ұлттық ойындарды, ребустар, сөзжұмбақтарды пайдаланамын. Сондықтан да мұғалім сапалы білім, сапалы ой - өрісі кең тұлғаны қалыптастыру үшін 45 минуттық сабағын қазіргі заманғы білім берудің жаңа технологияларын қолдана отырып өту керек. Педагогикалық технологияларды талдау барысында мына факторларды ескеремін:

- Алынып отырған технология сабақтың тақырыбы мен мазмұнына сай болуы;
- Тиімділігі, жүйелілігі және басқа жақтары.

Жұптағы ой қозғау. Оқушылар қандай да болмасын ақпарат туралы бар білгендерін жазбаша келтіреді. Бұл тапсырманы орындауға берілген уақыт 2-4 минут қана, оқушылар өз жұптарымен жазғандарымен бөліседі, сұрақтарға жауап береді, тізімдерін толықтырады.

Кластерлер (жүзімнің шоқтары деген мағынада). Идеялар мен ақпараттардың арасындағы байланыстарды айқындауға арналған жазба кестелер. Негізгі тақырып немесе тірек тақтаның ортасындағы шеңберге жазылады да, одан туындаған тақырыпшалар оның жан-жағына жазылып, шеңберленеді, оқушылар оларды бір-біріне қосады да, өзара байланыстыру туралы әңгімелейді.

Ойлан, жұптас, пікірлес – оқушыларға қандай да болмасын сұрақ, тапсырма берілгеннен кейін оларды тыңғылықты орындауға бағытталған тәсіл. Тақтада сұрақ, тапсырма жазылғаннан кейін әрбір оқушы жекеше өз ойлары мен пікірін берілген уақыт ішінде (2-3 минут) қағазға түсіреді. Содан кейін оқушы жұбымен жазғанын 3-4 минут талқылайды, пікірлеседі. Мұғалім 2-3 жұпқа өз пікірлерін бүкіл сыныпқа жариялауын сұрануына болады. Алдын-ала берілген атаулар – мұғалім сабақ барысында жаңа тақырып бойынша тақтаға бірнеше атау (терминдер) жазып қойып (3-4 атау) оқушыларға олардың мағынасы, мазмұны және өзара қатынасы мен байланысы туралы ойлауын сұрайды. Бұл жұмысты оқушылардың жеке жұппен немесе шағын топ ішінде ауызша яки жазбаша орындалуы ықтимал. Содан кейін мұғалімнің бірнеше оқушының ойы мен пікірін тыңдауына болады.

Еркін жазу – оқушылардың тақырып бойынша өз ойларын қағазға түсіруді талап ететін тәсіл. Оқушылар берілген уақыт аумағында (5-7 минут) тоқтамай жазуы керек. Сабақтың негізгі бөлімінде мұғалім оқушыларға білім алудың белсенді тәсілдерін ұсынып, олардың өздігінен жаңа мәліметті жан-жақты қарастырып, зерттеп, игеруіне мүдделі. Оқушылар жекелей, жұппен, топпен жаңа ақпаратпен танысып, ол туралы өзіндік пікір қалыптастырады.

Сұрақ қою, қайтадан сұрақ қою – мәтіннің әр бөлігінен кейін оқушыларға бір-біріне немесе өзгеде оқушыларға белгілі бір жүйемен сұрақ қою тәсілі. Мәтіннің бірінші бөлігі оқылып жатқанда А оқушы В-ға бірнеше сұрақ жазбаша дайындайды. Мәтін оқылып біткеннен кейін В оқушы жауап

береді. Екінші бөлімнен кейін керісінше В оқушы А оқушыға сұрақ қояды. Үшінші бөлімнен кейін екеуі С және Д оқушыларға сұрақ қояды.

Жеке тұлғаны анықтау атты ойынның да тиімді жағы көп. Жүргізуші (мұғалім) ғалымдардың немесе жазушылардың портреті жапсырылған беттерді таратады. Оқушылар портреттегі адамның тегін, өмірін, жаңалықтарын есімімен байланысты оқиғалар т.б. еске түсіру керек. Талдау ұзақтығы 5 минут.

«Джигсо» әдісінің артықшылығы – топта жұмыс істеуге арналған құрылым ұсынып, сөйлеу және тыңдау дағдыларын дамытуды қамтамасыз ететіндігі.

Қорыта келе, бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығы – оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету. Егер осы аталған шарттар бастауыш сыныпта орындалғанда оқушының функционалдық сауаттылығы қалыптасады.

Әдебиеттер:

1. Смагулова Б. Бүгінгі білім, ертеңгі байлық// Бастауыш мектеп, №7.- 2014.- Б.15-17.
2. Батырқайрова А.С. Қазақ тілі сабақтарында жаңа технологиялық әдіс-тәсілдер арқылы оқушылардың сауаттылықтарын арттыру//Ұстаз №1.- 2013.-Б.25-27.
3. Оқу мен оқытудың белсенді әдістері//sabak.kz
4. Бастауыш мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі.Әдістемелік құрал. - Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013ж.

Айнекова З.Ө.

«№ 12 жалпы білім беретін мектеп» КММ, Қарағанды қ.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ОТБАСЫ МЕН МЕКТЕПТІҢ ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУ ФОРМАЛАРЫ

Аннотация.Бастауыш сынып оқушыларының салауатты өмір салтын қалыптастыруда отбасы мен мектептің өзара әрекеттесу формалары қарастырылған. Салауатты өмір салтын қалыптастыру кезінде отбасы мен мұғалімнің тиімді өзара әрекеттесу шарттары, жұмысының негізгі бағыттары, отбасы мен мектептің өзара әрекетін ұйымдастыру үшін қазіргі заманғы жұмыс түрлері, ата-аналар орындай алатын функциялар талданған.

Кілт сөздер:салауатты өмір салты, отбасы мен мектеп ынтымақтастығы, дұрыс тамақтану, қозғалыс, тәрбие жұмысының түрлері, ата-аналармен жұмыс, бастауыш сынып.

Бастауыш сынып оқушысының жеке басының денсаулығын сақтауға көмектесуді сәтті жүзеге асыру бастауыш мектепте білім беру процесіне қатысушылардың гуманистік өзара іс-қимылын жүзеге асыруға, оқушылар мен мұғалімдердің денсаулығын нығайтуға және сақтауға бағытталған жағдайлар жасауды қамтиды.

Бастауыш сынып оқушыларының салауатты өмір салты қалыптасқан кезде мұғалім мен ата-ананың өзара әрекеттесуінің мазмұны өзара байланысты және өзара тәуелді элементтердің қосылуынан көрінеді; ақпарат алмасу түрінде қарым-қатынасты білдіретін қарым-қатынас, ата-аналарымен бірге оқушылардың жеке басын тану; тұрақты екі жақты байланыс.

Е.А. Калужныйдың пікірінше, бастауыш сынып оқушыларының салауатты өмір салтын қалыптастыру мәселелері бойынша мектеппен ынтымақтастықта ата-аналар:

- денсаулық туралы бірқатар жаңа білім алады;
  - басқа отбасылардың тәжірибесіне қосылады және оны өз отбасының, балаларының денсаулығын сақтау мақсатында пайдалана алады;
  - өмір салтын денсаулыққа қолайлы етіп өзгертуге көмектесетін әдістер туралы біледі;
  - отбасының өмір салтын өзгерту арқылы қолдау табады;
  - бұл отбасындағы балалар да, басқа жақын адамдар да денсаулығын жақсартатын кеңестер алады;
  - балаларды жақынырақ таниды, оларды жақсы түсінеді;
  - отбасын нығайтуға ықпал етеді [1].
- Алайда, өзара әрекеттесу - бұл екі жақты процесс, сондықтан мұғалім де:

- ата-аналармен қарым-қатынас жасау арқылы денсаулық туралы бірқатар жаңа білім алады, өз көкжиегін кеңейтеді;
- денсаулыққа байланысты әртүрлі мәселелерге қатысты өз ұстанымдарына талдау жасайды, белгілі бір өмір салтын таңдауды мақұлдайды немесе теріске шығарады;
- өз мәселелерін шешуде, басқа адамдардың тәжірибесін талдауда қолдау табады;
- өз сыныбымен жақынырақ танысып, балалар мен олардың отбасыларының денсаулығына нақты көмек көрсету;
- ата-ана мен бала тарапынан мұғалімге деген құрметті арттыру [2].

Мұғалім тәрбиеленген балаларды бағалап, оқушылардың тәрбиесінің нәтижелерін үнемі ескеріп, зерттеп, жазып отыруы керек, жеке шығармашылықты жүзеге асыруы және әр баланың өзара әрекеттесуінде сәттілік жағдайын жасап, құндылық тәсілін жүзеге асырып отыруымен бірге, оқушылардың рефлексиялық позициясын қалыптастыруы көздейді, өзара әрекеттесуге қатысқан оқушылардың барлығының өзара әрекеттесуіне оң көзқарас қалыптастыруы керек, бұлар сәтті эмоционалды әл-ауқатты қамтамасыз етеді.

Педагог іс-әрекетінде отбасының мектеппен қарым-қатынасына оң көзқарасы болуы, баланың жас және жеке ерекшеліктерін, қабілетін ескере отырып, оқу-тәрбие үдерісі субъектілерінің өзара әрекетін ұйымдастыру қажет. Отбасымен өзара әрекеттесу кезінде туындайтын қарым-қатынас қиындықтарын жою, «мұғалім-ата-ана-оқушы» үштігінде жағымды психологиялық ахуал туғызу.

Осылайша, кіші жастағы оқушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыру кезінде отбасы мен мұғалімнің тиімді өзара әрекеттесуінің төрт негізгі шартын бөліп көрсетуге болады:

1. Мұғалім оқу-тәрбие процесінің тиімділігін бағалаудың мақсаты мен критерийі ретінде ала отырып, кіші жастағы оқушылардың ата-аналарымен тиімді өзара әрекеттесуді қалыптастыру қажет екенін біледі;

2. Мұғалім өз жұмысында тұлғалық-белсенділік, диалогтық, жеке-шығармашылық тәсілдерді жүзеге асыруды ұстанады;

3. Мұғалімнің коммуникативті дағдылары жоғары;

4. Мұғалімде эмпатия мен рефлексия жоғары дамыған [3].

Бастауыш мектепте салауатты өмір салтын қалыптастыру жұмысының негізгі бағыттары:

Дұрыс тамақтану – денсаулықтың негізі (оқушыларға ыстық тамақты ұйымдастыру; - оттегі коктейлі; - өсімдік шайы; - суықтың алдын алу).

Қозғалыс - бұл өмір (спорттық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу; аптасына 3 рет динамикалық серуендер мен жылдың кез келген уақытында ашық ойындарды ұйымдастыру және өткізу; сабақта дене шынықтыру минуттары; спорттық өзгерістерді ұйымдастыру; үйірмелер мен секцияларға жұмысқа орналасу; экскурсиялар, саяхаттар; денсаулық күндері).

Балалармен тәрбие жұмысы (зиянды әдеттердің алдын алуға бағытталған іс-шараларды өткізу; сыныпта балалардың жарақаттануының алдын алу бойынша іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу; салауатты өмір салты туралы, күнделікті тәртіп туралы, зиянды әдеттер туралы тәрбие сағаттар).

Ата-аналармен жұмыс (теңдестірілген тамақтану; жеке гигиена ережелері; ұйқы).

Салауатты өмір салты – бұл өмір салтына, адам денсаулығын жақсартудың теориялық және әдістемелік біліміне, оның қосымша ерекшеліктеріне, оларды дамыту мен жетілдірудің нысандары мен әдістеріне негізделген бастапқы профилактика.

Бастауыш сынып оқушыларында салауатты өмір салтын қалыптастыру бойынша мұғалімнің отбасымен қызметі келесі бағыттар бойынша жүзеге асырылады:

1. Отбасының паспорты арқылы тәрбиеленуші отбасылардың сипаттамаларын жасау (ата-аналардың құрамын, олардың жұмыспен қамтылу саласын, білім беру және әлеуметтік деңгейін және т.б. көрсетумен бірге).

2. Салауатты өмір салтының даму деңгейін және отбасылардың салауатты өмір салтына қажеттіліктерін зерттеу бойынша диагностикалық жұмыстарды ұйымдастыру.

3. Топтық және жеке сараланған жұмыстарды жүргізе отырып, кіші жастағы оқушылар арасында салауатты өмір салты бойынша білімдер мен дағдылар жүйесін қалыптастырудың оңтайлы нысандары мен әдістерін пайдаланған кезде ата-аналарға психологиялық-педагогикалық білім беру жұмысын ұйымдастыру. Мұғалімдер мен психологтар оқушыларды медициналық тексеруден кейін балалардың салауатты өмір салтын қалыптастыруға бағытталған тақырыптық ата-аналар жиналыстарын өткізуді ұсынады, дәрігерлердің оқушылардың денсаулығына қатысты беретін ақпаратын, соның ішінде жас оқушылардың денсаулығын нығайтуға арналған бірқатар ұсыныстарын ұсынады.

4. Ата-аналар жиналыстары мен белгілі бір тақырыптағы конференциялар, соның ішінде әртүрлі мамандар (дәрігерлер, мұғалімдер, жол полициясы қызметкерлері, психолог, әлеуметтік педагогтар) қатысатын жиналыстар, жеке әңгімелесулер, қатысуға шақырулар өткізу арқылы ата-аналарды балаларды салауатты өмір салтына үйретуге тарту. Жауапты тұлғаның дағдыларын қалыптастыру мақсатында бірқатар ашық сабақтар мен сынып сағаттары, жанұяда шыңдауды ұйымдастыру туралы брифингтер және т.б. мінез-құлық және салауатты көзқарастарды қалыптастыру (темекі, алкоголь және басқа психоактивті заттарды пайдалануға теріс көзқарасы).

5. Ата-аналар қатысатын жаппай бос уақытты сауықтыру шараларының жүйесін құру, бірлескен әлеуметтік маңызы бар іс-шаралар мен ата-аналар мен балалардың бос уақытын ұйымдастыру қажет. Бірлескен мерекелер мен дене шынықтыру сабақтарында ата-аналар өз балаларын құрдастар тобында бақылауға, динамикалық ойындар мен жарыстарға қатысудан қуанышқа ие болуға, оның физикалық дайындалғанын бағалауға және оның дайындығын және басқа балаларды салыстыруға мүмкіндік алады, олар балалармен қарым-қатынаста белсенділіктің артуын көрсетеді.

6. Салауатты өмір салтына отбасылық тәрбие беруді педагогикалық тәжірибеде қолдану мақсатында оң тәжірибені жалпылау және алауатты өмір салтын қолдайтын дәстүрлерді отбасылық тәрбие үрдісіне енгізуді ұйымдастыру.

7. Отбасының адамгершілік өмір салтын қалыптастыруда ата-аналарға әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық-педагогикалық көмек көрсету, балалардың мінез-құлқы мен қарым-қатынасындағы жағымсыз көріністерді диагностикалау және алдын алу [4].

Кіші жастағы оқушылар арасында салауатты өмір салтын қалыптастыру үшін сыныптан тыс жұмыстар ерекше маңызға ие, өйткені бұл сабақтарда балалар денсаулық, гигиена ережелері, тамақтану мәдениеті, салауатты өмір салтын сақтау, денсаулықты нығайту жолдары туралы білім алады. Салауатты өмір салтын қалыптастыруға бағытталған жұмыстарды ұйымдастыру кезінде жұмыстың теориялық бөлімінде сипатталған кіші жастағы оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру қажет. Сондай-ақ сабақтан тыс жұмыстарда процесті ұйымдастырудың әртүрлі әдістерін, құралдарын, тәсілдерін және формаларын қолдану қажет.

П.И. Пидкасистыйдың пікірінше, мұғалімдер мен ата-аналар өзара әрекеттесетін форманы, ата-аналармен жұмыс әдіснамасының белгілі бір логикалық қамтамасыз етуі бар құралдар жүйесін пайдалануға байланысты қалыптасқан мұғалім мен ата-аналардың өзара әрекеттесуін ұйымдастырудағы имиджді сыртқы қабылдау түрінде түсіну керек [5].

Педагогикалық әдебиеттерде Ш.А. Амонашвили, Л.В. Байбородова, Н.И. Гуткина, А.В. Мудрик, Л.И. Новикова, М.И. Рожков және т.б. еңбектерінде мұғалім мен ата-ананың өзара әрекеттесу формалары ұжымдық, жеке, топтық түрінде қарастырылады.

Кіші мектеп оқушыларының ата-аналарымен салауатты өмір салтын қалыптастыру мақсатында практикалық жұмысты ұйымдастыру мұғалімнің осы формалардың барлығын қолдануын көздейді. Оның үстіне, әрбір жағдай жұмыстың дәстүрлі және дәстүрлі емес түрлерін жүзеге асырумен сипатталады. Ата-аналармен жұмыс істеудің дәстүрлі формалары деп ата-аналар жиналыстарын, жалпы мектептік және қоғамдық конференцияларды, мұғалімнің жеке кеңестерін, үйге баруды білдіреді. Дәстүрлі емес формаларға интернет-форумдар, интернет-конференциялар, мектеп сайты, интернет-кездесулер, электронды журнал, электронды күнделік, ландшафттық педагогика, тренингтер ұйымдастыру жатады [6].

Ата-аналардың әрбір нақты тобымен жұмыстың бағыттарын анықтау және тиімді түрлерін таңдау олардың өмір салтының ерекшеліктері туралы ақпаратқа байланысты. Осы мақсатта сауалнамаларды, ата-аналарға арналған сауалнамаларды, кездесулер мен әңгімелерді пайдалануға болады. Ата-аналармен кездесу кезінде физикалық және рухани, моральдық денсаулықтың әртүрлі аспектілеріне қатысты көптеген мәселелер қарастырылуы мүмкін. Мәселені мұғалім мен ата-ана бірлесіп таңдауы керек. Бірақ, бұл жұмыстың басты мақсатына сүйеніп, отбасының өмір салтын өзгерту, оны сауықтыру, онымен тікелей байланысты мәселелерден бастау керек. Мүмкін болатын нұсқалардың бірі ретінде теңгерімсіз тамақтану, физикалық белсенділіктің төмендігі, темекі шегу, алкогольизм, салмақтың жоғарылауы және семіздік, созылмалы стресстен туындаған созылмалы аурулардың тиісті қауіп факторына қатысты тақырыптарды талқылау ұсынылады [6].

Мұнда әр факторды әртүрлі аспектілерде зерттеуге көмектесетін схемаға талдау жасалады.

1. Әрбір қауіп факторы туралы егжей-тегжейлі ақпарат жинау: оның қаншалықты жиі кездесетіні, нақты созылмалы аурулармен байланысты, басқа елдердегі алдын алу бағдарламаларының ерекшеліктері мен нәтижелерін талдау. Мұны ата-аналармен талқылағанда, оларды нақты отбасылық жағдайларды талдауға және осы отбасы мүшесінде белгілі бір қауіп

факторының пайда болуына не себеп болды деген сұраққа жауап табуға шақыру керек. Сондай-ақ ата-анасы өскен отбасылардың тұрмыс-тіршілігіне сипаттама беріп, бүгінгі қалыптасқан отбасылардың тұрмыс-тіршілігімен байланысын анықтау қажет. Нақты фактілермен және статистикалық мәліметтермен расталған баланың денсаулығына осы фактордың қауіпін анықтауға баса назар аудару керек. Бұл қорқытатын әсер ету әдісі алдын алу бағдарламаларында кеңінен қолданылады және айтарлықтай тиімді.

2. Тәуекел факторларынсыз өмір сүрудің әрбір мүшесі және жалпы отбасы үшін пайдасы туралы ақпарат беру. Бұл аспект проблемаға оң, «жігерлендіретін» көзқарасты қолданумен сипатталады, отбасында қарастырылған фактор болмаған кезде отбасының әр мүшесінің физикалық, рухани, моральдық денсаулығында, қаржылық жағдайында және т.б. алу немесе жоғалту мүмкіндіктері талқыланады. Бұл әдіс бастауыш сынып оқушыларының отбасыларымен жұмыс жасауда ең қолайлы болып көрінеді.

3. Әрбір фактор балалардың және әрбір жеке баланың мүдделерін ескере отырып қарастырылуы керек. Ата-аналар талқыланған мәселелерге қатысты балалардың көзқарастарын білуі керек және отбасы мүшелерінің мінез-құлқына талдау жасауы керек, олар өздерін балалар көзімен көруге, ата-аналардың ең жақсы мінез-құлық үлгілерін көрсеткен жағдайда тыйымдардың тиімді екенін және т.б. Кез келген тақырыпты талқылау кезінде отбасылардың өмір салтын неғұрлым салауаттыға өзгерту туралы оң тәжірибесін барынша пайдалану қажет. Кезкелген практикалық тәжірибені талқылау - темекіні тастау, тамақтану жүйесін өзгерту, дене шынықтырумен айналысудағы жетістіктер-басқалар үшін тиімді ынталандыру. Барлық егжей-тегжейлерді, соның ішінде отбасы жеңген қиындықтарды талдау маңызды. Белгілі бір қауіп факторына қатысты әр тақырыпты талқылағаннан кейін ата-аналарға жазба үшін практикалық кеңестер беру керек (мысалы, физикалық белсенділік деңгейін анықтау, темекіні тастау тәсілдері, тұзды тұтынуды азайту тәсілдері және т.б.) [7].

Ата-аналармен қарым-қатынастың таңдалған түрі тәрбиелік, қабылдау сипатында, әркім үшін өзекті мәселені әртүрлі қырынан зерттеуге бірлескен әрекет, әр ата-ананың талқыланатын мәселеге белсенді қатысуға мүмкіндігі болуы керек. Ата-аналармен қарым-қатынастың ең ұйымдастырушылық қарапайым және тартымды түрі - бұл тиісті атауы бар отбасылық қонақ бөлмесі, онда атмосфераның өзі қарым-қатынасқа қолайлы.

Ата-аналар клубын өзара әрекеттестіктің дәстүрлі емес түрлеріне жатқызуға болады. Үйірмедегі жұмыс айына 1-2 рет жүргізілуі мүмкін. Жиналыстардың тақырыптары ата-аналардың өтініштері мен тілектерін ескере отырып, сондай-ақ балалардың жас ерекшеліктеріне қатысты мәселелерді ескере отырып жоспарланған дұрыс. Ата-аналардың белсенді қатысуымен өтетін дәрістер, семинарлар, сабақтар және т.б. түріндегі үйірмедегі жұмыстың әртүрлілігін атап өткен жөн.

Сондай-ақ, кіші жастағы оқушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыруда отбасы мен мектептің өзара әрекетін ұйымдастыру үшін қазіргі заманғы жұмыс түрлерін қолдануға болады:

1) ата-аналар конференциясы, ол келесі қадамдарды қамтиды:

- диагностикалық: мәселе бойынша оқу үдерісі субъектілерінің пікірін ескере отырып, мәселені белгілеу, тақырыпты таңдау;

- ақпараттық: әртүрлі ақпарат түрлері арқылы ата-аналарға мектеп туралы ақпарат;

- мазмұнын жүзеге асыру: тақырып бойынша сұрақтарды талқылау, топтық жұмыс, мамандардың практикалық ұсыныстары;

- аналитикалық: қорытындылар, қатысушылардың ұсыныстары, осы мәселе бойынша алдағы жұмыстарды жоспарлау.

2) іскерлік ойын – жағдайды, мәселені шешу бойынша ұсыныстарды дайындау, әзірлеу және талдау кезеңін қамтиды;

3) Денсаулық күні:

- жұмыс тобын құру: ата-аналар, мұғалімдер, оқушылар;

- өткізу нысанын жоспарлау, таңдау;

- үлестірмелі материалдар әзірлеу;

- қорытындылау, талдау, сынып туралы ақпарат – іс-шараның нәтижесі.

Ата-аналар орындай алатын функцияларды қарастыру:

1. Денсаулық бойынша сыныптық ата-аналар кеңесін ұйымдастыру.

2. Сауалнама жүргізу мақсатында дайындық жұмыстарын ұйымдастыру. Сауалнама жүргізу, алынған деректерге талдау жасау және кезекті кездесу барысында талқылауды қажет ететін нәтижелерді көрсету.

3. Ата-аналардың белгілі бір тобының ерекшеліктерін және олардың қызығушылықтарын ескере отырып, отбасылық қонақ бөлмесінің немесе клубтың жұмыс жоспарын құру.

4. Ата-аналарды қызықтыратын тақырыптарды талқылауды ұйымдастыру.

5. Балалармен жұмыс жасауда ұйымдастырушылардың, жүргізушілердің, мұғалімдердің рөлін орындау, мысалы, өз сыныбында денсаулықтың «бес минутын» өткізу, сондай-ақ салауатты өмір салты саласындағы қызметпен байланысты басқа да сыныптық іс-шаралар. Бұл рөлді ата-әжелер де орындай алады.

6. Балалармен ортақ, бірлескен кездесулерді, мерекелерді, фестивальдерді, конкурстарды ұйымдастыру. Мақсаты - балаларды қызығушылық тудыратын түрлі іс-шаралармен таныстыру, олар балаларға қызықты және пайдалы болуы мүмкін, балалардың өмірін байытып, зерттелмеген, білмегендерін ашуға көмектеседі және т.б. Мұндай фестивальді балалар мен ата-аналар бірлесіп ұйымдастыра алады. Егер ересектер қатысса және балаларға өздерінің қызығушылығы немесе отбасыларының қызығушылығы туралы айтып, оларды көрсете алса, бұл балалардың салауатты өмір салты мәселесіне деген қызығушылығын арттырады [8].

Әрине, ата-аналар отбасылық қонақ бөлменің немесе клубтың жұмысын ұйымдастыра ала ма, басқа ата-аналар мен балалар үшін мұғалім бола ала ма, олардың мүмкіндіктеріне байланысты, ал сынып жетекшісі осы мүмкіндіктерді анықтап, ата-аналарды рөлдердің дұрыс бөлінуімен жұмыс түріне қосуға мүмкіндік беретін формаларды анықтауы керек.

Осындай әрекеттің арқасында балалар:

- өздерін ересектердің серіктестері ретінде өте маңызды істе сезінеді;

- өз отбасыларында және достарының отбасыларында өмір салтын жақсартуға өз үлестерін қосады;

- ата-ана тәрбиесі арқылы өздерін тәрбиелейді;

- құру қажеттілігін жүзеге асырады;

- балалар мен ата-аналар арасындағы өзара түсіністікті жақсартуға көмектеседі;

- олар оң мақсаттарды қояды және жүзеге асырады [9].

Балалардың іс-әрекетінің формаларын таңдағанда, олардың қол жетімділігі мен балалардың мүдделеріне сәйкестігі қажет екенін түсіну керек.

Балалар үшін қызығушылық, қиялды көрсетудің үлкен мүмкіндіктеріне байланысты, күн режимінің тақырыбы. Мұнда отбасылардың өмірін көрсететін түрлі жанрлық көріністер ойлап табылып, ойнатылуы мүмкін: таңертеңгілік уақытты, жұмыс күнін, ұйқыға кетуді ұйымдастыру, ересектер мен балалар үшін дұрыс күн тәртібі туралы кім жақсы білетіні туралы блиц конкурсын өткізу қызықты. Көптің мүддесін қозғайтын тағы бір тақырып – «Музыка және денсаулық». Бұл тақырыпта әртүрлі музыка тыңдайтын адамдар туралы және олардың жақын адамдары туралы шағын көріністерді сахналай алатын балаларға таныстыруды тапсыру керек. Бұл жиналған адамдарға басқа біреудің қабылдауы арқылы өзін айнадағыдай көруге, музыканың адамдардың көңіл-күйіне, жағдайына және денсаулығына әсерін сезінуге мүмкіндік береді.

Содан кейін талғам туралы әңгіме, пікіргалас ұйымдастыруға болады, бірнеше түрлі жанрлық әуендерді тыңдап, олардан туындаған сезімдерді талдау. Бұл тақырып ата-аналардың балаларының өзара түсінушілігін ұйымдастыруға және отбасыларды біріктіруге ықпал етеді. Ата-аналарды оқытудың тағы бір түрі-балаларға салауатты өмір салтын насихаттау. Балалардың ата-аналарына осындай бағаларды көрсетуі ата-аналар жиналыстары, отбасылық қонақ бөлмесіндегі кездесулер кезінде де, басқа да бірлескен іс-шаралар кезінде де жүргізілуі мүмкін.

Салауатты өмір салтының негіздерін қалыптастыру мәселесі әсіресе бастауыш мектеп жасында өзекті, өйткені осы кезеңде өзінің өмірлік іс-қимыл бағдары қалыптасады, ал бала өзін-өзі көрсету, өзін-өзі құру, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі реттеу бойынша күрделі жұмыстарды жүзеге асыруға қатысады.

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың денсаулық мәдениеті мен салауатты өмір салтының негіздерін тәрбиелеу барлық өткізілетін сабақтарда, сынып сағаттарында және арнайы тақырыптағы сыныптан тыс іс-шараларда, ойындар, әңгімелер, викториналар, арнайы денсаулық сақтау жаттығуларында сауықтыру іс-шаралары жүйесінде жүзеге асырылады. Салауатты өмір салтын қалыптастыруда бастауыш мектеп жасы шешуші болып табылады, сондықтан бұл жастағы балаларға ерекше көзқарасты ұстаздар мен ата-аналар талап етеді.

Әдебиеттер:

1. Калюжный Е.А. Основы медицинских знаний и здорового образа жизни. – Арзамас: АГПИ, 2015. – 284 с.

- 2.Клименов М.Ф. Здоровье детей в образовательных учреждениях. - Ростов на Дону: Феникс, 2016. - 376 с.
3. Литарова Н. Противоречия в процессе сотрудничества учителя и родителей и основные пути их разрешения // Воспитание школьников. - 2016. -№ 1. -С. 16-18.
4. Виноградов П.А. Физическая культура и здоровый образ жизни. - М.: Мысль, 2014. – С. 288.
5. Пидкасистый П.И. Педагогика. М.: Педагогическое общество России, 2013. - 640 с.
6. Жаренкова Т.Н. Формы и методы работы по взаимодействию семьи и школы в современных условиях // Классный руководитель. - 2018. - №1. – С. 120-121.
6. Мамбаева А.М. Салауатты өмір салтқа тәрбиелеу қажеттілігінің, оқырмандық қызығушылықтың және денсаулық, салауатты өмір салт жөніндегі ғылыми-көпшілікке арналған, ғылыми-көркем әдебиеттер, мерзімдік басылымдардың қатынасы. // Білім әлемінде. – 2019 ж.
7. Формы взаимодействия учителя с родителями в начальной школе / сост. Н.А.Касаткина. – Волгоград : Учитель, 2019. - 122с.
8. Крючков, В.К. Взаимоотношения в системе «педагог - ребенок – родители» // Педагогика. – 2016. – № 9. – С. 37 - 42.
9. Кривошеина, И. В. Формирование ценностного отношения к здоровью и здоровому образу жизни // Начальная школа плюс. - 2009. - № 2. - С.6-9.

Актаева Ж. К.
«№78 негізгі орта мектебі» КММ, Қарағанды қ.
Алпысбаева К.Е.
«№81 жалпы білім беретін мектебі» КММ, Қарағанды қ.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚҚА БЕЙІМДЕУ ТАПСЫРМАЛАРЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Аннотация. Функционалды сауатты тұлға - қоғамның құндылықтарына сәйкес, қоғамдық ақуалдың қалыптасқан мүдделеріне қарай әрекет етеді.Бүгінгі күнге қажетті мамандықты таңдап дұрыс шешім қабылдап, заманауи ақпараттық технологиялардың тілін біліп, кез келген әлеуметтік ортаға бейімделеді. Осыған байланысты тек біліммен қаруландырып қана қоймай, өздігінен білім алуды дамыта отырып үздіксіз өз бетінше өрлеуіне қажеттілік тудыратын жаңа технологияларды қолдану өзекті мәселелердің бірі.

Кілт сөздер: функционалды сауаттылық, құзіреттілік, әлеуметтік, заман талабы, ұғым, әдістемелік жүйе.

Функционалды сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші.

Жалпы функционалды сауаттылық деген ұғымды таратып айтар болсақ, адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы және өмір бойы білім алуына ықпал ететін базалық факторы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына қарай ілесіп отыруы. Сонымен, функционалды сауаттылық адамның мамандығына, жасына қарамастан үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Мұндағы басшылыққа алынатын функционалды сапалар: белсенділік, шығармашылық тұрғыда ойлау, шешім қабылдай алу, өз кәсібін дұрыс таңдай алуға қабілеттілік, т.б.

Қазіргі әлемдегі, еліміздегі өріс алып отырған түрлі бағыттағы дамулардың әсерінен қоғамның адамға қоятын талаптарының өзгеруі нәтижесінде функционалды сауаттылық ұғымы кең тарала бастады. Сауаттылық ұғымы оны білім берудің әрекеттік аспектісімен бірлікте алғанда ғана кеңейе түседі.

Ол үшін төмендегідей міндеттер қойылды: мектеп оқушыларының функционалды сауаттылығын дамыту бойынша шаралар жүйесін іске асырудың тетіктерін анықтау; мектеп оқушыларының білім сапасын бағалау және мониторинг жүргізу жүйесін дамыту [2, 3 бет].

Функционалды сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Ал кең мағынасында ол тек білік пен білімділік әлеміне барудың жолы ғана емес, ол – ұлттың, елдің немесе жеке адамдар тобының мәдени және әлеуметтік дамуының өлшемі. Осындай сапалық сипаты

тұрғысынан карағанда функционалдык сауаттылык жеке адамды дамытудың тетігі ретінде колданылады [2, 15 б.].

Орыс тілінде жүретін мектептердегі қазақ тілі пәнінің білім мазмұны күзіреттілік бағытына сай тілдің қоғамдық-әлеуметтік мәнін, практикалық маңызы, қатысымдық қызметін танытатын материалдармен жұмыс жасайды; оқушының оны өздігінен әрекет ете отырып игеруіне қажетті оқу жағдаяттары мен өмір шындығына сай құрылған қатысымға жетелейтін жұмыс түрлері жүйелі ұйымдастырылады; қазақ тілін оқытудың түпкі нәтижесі оқушыға ақпараттық, қатысымдық және проблеманы шешу күзіреттіліктерін меңгертуге бағытталған, онда оқушылардың функционалдык сауаттылығын қалыптастыруға қол жеткізіледі. Өйткені білім оқушының өмірлік дағдысына айналуына бірден-бір мүмкіндік беретін жолы функционалдык сауаттылык болып табылады. Мұндағы басшылыққа алынатын сапалар:

- белсенділік;
- шығармашылық тұрғыда ойлау;
- шешім қабылдай алу;
- өз кәсібін дұрыс таңдай алу;
- өмір бойы білім алуға дайын тұруы болып табылады.

Функционалдык сауаттылықты қалыптастыру – оқушының танымдық-қатысымдық қабілеттерін дамытуға деген ішкі мүдделілігімен әлеуметтік сұранымды үйлестірудің жолы.

Сондықтан оқу орыс тілінде жүретін мектептерде қазақ тілін меңгертуге білім мазмұны аяларға бөлініп, қатысымдық, дара тұлғаға бағдарлай оқыту және сұқбаттық әдістер негізінде ұйымдастырылатын жағдаяттық, рөлдік ойын, шығармашылық тапсырмалар біртұтас әдістемелік жүйе түрінде жүзеге асырылып отыр.

Функционалдык сауаттылык – тілдік тұлғаның әлеуметтік-қоғамдық ортада сөйлесім әрекетінің түрлерін (тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым, тілдесім) өзінің мақсатына қарай еркін қолдана алу мүмкіндіктерінің қалыптасқан жүйесі.

Тілді меңгеруде грамматиканың орны ерекше, өйткені онсыз ойды жинақтап сөйлемге айналдыру, байланыстырып жеткізу мүкін емес. Сондықтан грамматика толыққанды тілдесімге жетудің құралы ретінде қарастырылады. Бірақ үйренетін тілдің ауқымындағы грамматикалық жүйе туралы ережелер, категориялар, ұғымдар туралы білімдер сол тілді меңгергендіктің көрсеткіші бола алмайды. Үйреніп отырған тілде шынайы коммуникациялық тілдесімге түскенде ғана сол тілде сөйлеу сауаттылығына қол жеткізіледі [3, 4-6 бет].

Мұғалім – бағыт беруші, ұйымдастырушы. Осы мақсатта сабақты Блум таксаномиясы негізінде құрастырудың мысалы. Себебі Блум таксаномиясы бір ізбен реттелген мақсаттар жүйесі арқылы оқушылардың білім деңгейлерін, шығармашылық деңгейге жетуді ұсынады (1-кесте).

1-кесте. Блум таксаномиясы

Мақсаттар жүйесі	Оқушылардың когнитивтік іс - әрекеті
Білу	Оқушы меңгеретін және берілетін білім негіздері
Түсіну	Оқушы білімді қабылдайды, түсінеді, түсіндіреді.
Қолдану	Алған білімді қолданады
Талдау	Білімді жай қабылдамайды, талдайды, саралайды, салыстырады
Жинақтау	Алған білімнен жаңа өнім жасап шығарады.
Бағалау (сыни өзіндік пікір)	Өз пікірін білдіреді, сынайды, жоққа шығарады, не мақұлдамайды.

2-кесте. Мысалы: қазақ тілі «Қыс. Зат есім»

Біліктілігі	Оқушы іс-әрекеті
Білу	Зат есім дегеніміз не?
Түсіну	Жұмбақты оқып шешуін тап. Шешуіне қатысты екі сөйлем құра. Сызбаға зат есім жайлы білгенінді жаз
Қолдану	Ребусты шешіп, шешуіндегі сөзге әңгіме құра
Талдау	Мәтінді көшіріп жаз. Зат есімді тап, жалқы, жалпы зат есімдерді ажырат.
Жинақтауы	Артық сөзді тап. Кітап, дәптер, қайшы, сотка

Бағалауы	Шағын эссе жаз Сенің атын кім? Сенің сүйікті жануарын бар ма? Ол үшін не істей алатындығыңды ойландың ба? Жануарларды қорғауға сенің тигізер үлесің қандай?
----------	--

Қазақ тілін қарым-қатынас құралы ретінде функционалдық тұрғыдан оқытуда грамматика сөйлеуді үйретуге қызмет етеді және қолданбалы мәнге ие болады. Себебі ол оқушылардың өзге тілде сөйлесімді дұрыс құрастыра алуына; айтылған сөзді бақылап, талап етілген грамматикалық форма мен құрылымды саналы түрде құра алуы үшін керек.

Әрине сабақ барысында оқушылар арасында ұжымдық, топтық, жұптық жұмыс түрлерін қолданамыз. Мәтінді ұжымдық оқу.

Оқушылар мұғалімнің көмегімен ескі кітаптардан әңгімелер, ертегілер, көрнекіліктері бар өлеңдерді қырықп алып қатты беттерге жабыстырады. Осы арқылы сыныпта қанша оқушы болса сонша мәтін дайындауға болады. Әркім өз карточкасын алып оқиды. Егер түсініксіз сөйлемдер болса мұғалімнен сұрап алады. Осыдан кейін жұптармен жұмыс істеу басталады. Оқушылар өз әңгімелерін кезекпекезек серіктерін оқып, көрнекіліктеріне назар аударады, бір-бірлеріне сұрақтар қояды, осыдан кейін карточкалар ауысырылады.

Мұндай ұжымның әрбір мүшесі әңгімені қалайда көбірек оқып шығуға тырысады, ол үшін әрбір әңгіме өзінше қызық әрі жаңа. 20-30 минуттық ұжымдық жұмыстан соң оқушылар «Кім – кіммен жұмыс істеді?», «Әңгімені қанша рет қайталап оқыды?», «Қандай әңгіме көбірек ұнады?» деген сияқты мұғалімнің сұрақтарына жауап береді (3-кесте).

3-кесте. Тақырыбы: «Өнер білім бар жұрттар» Ы. Алтынсарин

	Оқу тапсырмасы
Білу	Ы. Алтынсарин туралы не білетініңді балық сүйегіне жаз. Өлеңді мәнерлеп оқып шық.
Түсіну	Сарай не арба сөздеріне сипаттаманы балық сүйегіне жаз.
Қолдану	Кәзіргі уақыттағы көлік түрлерін балық сүйегіне жаз.
Талдау	Айшылық алыс жерлер, көзді ашып жұмғанша сөйлем құра
Жинақтау	Өнер, білім жайлы мақал жаз
Бағалау	Өлеңді кәзіргі өмірмен салыстыр, дәлелде.

Ғылыми жұмыстарға сабақтан тыс уақытта дайындық жұмысын жүргізу жолы:

1. Зерттеу жұмысын бастамас бұрын өзіңе ұнайтын бір тақырыпқа топтастыру /кластер/ жаса. Өзіңнің жаныңа жақын тақырыпты белгілеп, мәтінді маркермен бояп қой.

2. Өзіңнің зерттеу жұмысыңның мақсатын жаз. /Бұл зерттеу жұмысы саған не үшін қажет?/

3. Зерттеу міндеттеріңді жаз.

4. Зерттеу жұмысын кіммен жүргізгің келеді? /Белгілеп қой/

Өзім

Досыммен бірге

Ұжыммен

Ата-анаммен

Неге?

5. Осы тақырып бойынша ақпараттарды қайдан алуға болады?

- теледидардан

- кітапханадан қарауға

- бақылауға

- интервью жүргізуге

- интернеттен

6. Зерттеу тақырыбың бойынша кітаптардан, журналдардан алған ақпараттарыңды жаз.

7. Компьютермен /интернетпен /жұмыс жаса. Одан қандай жаңа ақпарат алғаныңды жазып қой.

8. Интервью жүргіз. /Сұрақтарыңды дайындап ал/.

Интервьюді кімдерден алу керек?

- арнайы мамандардан

- жоғарғы сынып оқушыларынан

- досыңнан

- ата- анаңнан

- мұғалімдерден

- кез келген азаматтан т.б.

9. Тақырыбың бойынша бақылау жүргізіп, бақылағаныңды жаз

Бақылау жүргізген уақыты	Бақылау жүргізу барысындағы өзгерістер	Өзіңнің ойыңды жаз

10. Эксперимент жүргізіп көр, қандай да бір өзгерістер болса дәптеріңе жаз

11. Қорытынды шығар

12. Зерттеу жұмысынан кейінгі туған ойлар

Осындай жұмыстарды жүргізу арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын арттыруға болады. ХХІ ғасырда барлық елдер бірінші орынға білім беру сапасын қояды. Оның өлшемі тек сауаттылық деңгейімен (жазу, оқу, есептеу) өлшенбейді, оның критерийі - функционалдық сауаттылық [4, 13 бет].

Қорыта келгенде, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – бүгінгі таңдағы заман талабы. Болашақта өркениетті елдердің жоғары технологиясын меңгерту, дүниежүзілік білім кеңістігіне шығу - бүгінгі күннің мақсаты.

Мектептегі басты тұлға - мұғалім десек, бала өмірінде мұғалім ерекше роль атқарады. Оқушылардың білімді де, білікті, парасат пайымы мол, саналы да сабырлы азамат боп жетілуі, тәлім мен тәрбие беретін мұғалімге тікелей байланысты болмақ. Егер бала мұғалімді жақсы көрсе, онда ол оқуды да, мектепті де жақсы көреді. Мұны мұғалімнің беделі деп түсінуіміз керек. Мұғалімге артылатын сенім жүгі соншалық ауыр дей отыра, сонымен қатар оның ұлағатты ұлы жол екенін естен шығарып алмағаны жөн.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» Қазақстан халқына кезекті Жолдауы. 2012 жыл 27 қаңтар.

2. Үкіметтің 25 маусым 2012 жылы №832 қаулысымен бекітілген «Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары»

3. 12 жылдық мектеп оқушыларының қазақ тілінен функционалдық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі. Әдістемелік құрал.- Астана, 2013.

4. «Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде» журналы. 2009 ж. №7

Аллянова Л.А.

КГУ «ОШ№16» ОО г.Темиртау

Борисенко Н.В.

УО КО «Экологическая школа» г. Темиртау

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. В статье изложен опыт учителей-практиков по формированию функциональной грамотности учащихся в условиях экологической школы. Представлены результаты научно-практических исследований: создание цикла сборников по функциональной грамотности чтения «Растения-рекордсмены Казахстана»; создание брошюры и плаката «Определитель цветковых растений Карагандинской области» и социальный областной проект «Маленькая батарейка – большие проблемы».

Ключевые слова: функциональная грамотность, практические исследования, сборники, растения, комплексные проверочные работы, настенный и карманный определитель, единая схема описания, социальный проект, масштаб зоны взаимодействия.

В современной науке существует много различных определений понятия «функциональная грамотность». Приведём примеры тех из них, которые мы берём за основу в своих практических исследованиях.

Функциональная грамотность школьников – определённый уровень образованности, который предполагает возможность решать жизненные задачи в различных сферах.

Функционально-грамотная личность – личность, вступающая в отношения с внешней средой, максимально быстро адаптируется и функционирует в ней. Это самостоятельный, ответственный человек, который готов обучаться всю жизнь, принимать нестандартные решения, уверенно выбирать свой жизненный и профессиональный путь.

Думаем, что все согласятся – работая над развитием и становлением такой модели современного школьника просто необходимо смещать вектор от просто передачи глубоких, прочных знаний по предметам к обучению способам применения этих знаний в различных жизненных ситуациях.

На протяжении трёх десятилетий мы работаем учителями начальной школы в экологической школе №16 города Темиртау. Имеется богатый опыт педагогической деятельности, сложился стиль преподавания, есть ценностные столпы-ориентиры, но, самое главное, что мы понимаем – меняются реалии жизни, меняются наши ученики и их родители, а это значит, постоянно меняемся мы и наши подходы в обучении.

Хотелось бы рассказать о результатах в организации поисково-познавательной, исследовательской деятельности учащихся. На наш взгляд, первостепенно:

- 1) Познавательная мотивация учащихся (темы и идеи наших исследований интересны детям);
- 2) Оригинальность и авторство (никаких готовых шаблонов, заимствованных идей, наши работы авторские, чем мы очень гордимся);
- 3) Практическая направленность (результатом наших исследований является выпуск продукции образовательного характера, которая используется нами в учебной деятельности; опытническая деятельность учащихся, способствующая развитию необходимых компонентов учебной деятельности; развитие функциональной грамотности, которая выражается в расширении поля взаимодействия от школьного сообщества до предприятий и организаций в масштабах города и области)
- 4) Развитие экологической культуры, экологически-правильной модели поведения в социуме (идеи, нами рождённые, доказанные, продолжают реализовываться в повседневной жизни, уже не в рамках самого проекта)

Исследование «От «Зелёного» познания к «Зелёному потреблению» берёт своё начало, казалось бы, банально – с подготовки серии рефератов и сообщений на тему «Рекордсмены растительного мира». Самые интересные и загадочные, выносливые и хрупкие, удивительные создания нашей планеты». Материал был подобран интересный и очень познавательный. Тогда мы предлагаем ребятам продолжить исследование, но изменить ракурс поиска – растения-рекордсмены Казахстана. Результаты, факты, которые нам удалось найти вызвали познавательный восторг и неподдельное удивление. Так в нашей подборке появились такие статьи, как:

- 1) «Биотопливо и экологически-безопасный строительный материал – камыш»
- 2) «Эндемическое растение – Джузгун-Кандым»
- 3) «Кладезь витаминов. Рекордсмен по содержанию витамина С»
- 4) «Тополь- народное дерево»
- 5) «Яблоня Сиверса. Кризис яблочной индустрии»
- 6) «Самое высокое растение Казахстана»
- 7) «Самый длинный корень растения в Казахстане»....

Отработав весь собранный материалы издаём первый сборник «Самые-самые... Книга рекордов растений»

Тексты в пособии носили научно-познавательный характер, предполагаемый возраст читательской аудитории – учащиеся 3х-4х классов.

В этот возрастной период в начальной школе всегда актуальна работа по развитию функциональной грамотности в направлении грамотности чтения. На основе имеющегося материала мы начинаем создавать комплексные проверочные работы, в основе которых лежит выполнение заданий по функциональной грамотности по учебным дисциплинам (математика, русский язык, естествознание/познание мира, экология). И всё это на основе текстов из первого сборника.

Второй сборник содержит 20 комплексных проверочных работ, а также раздел с ключами к заданиям, что позволяет организовать самостоятельную работу учащихся.

Идеи этого проекта продолжают жить, материалы сборника мы трансформировали в дидактические карточки с текстами и заданиями к ним. Учащиеся 3х и 4х классов работают с ними индивидуально и в группах, развивая экологический кругозор и читательскую грамотность.

Ещё одно исследование практической направленности, которым мы очень гордимся и используем в своей работе – это создание сборника-определителя «Цветковые растения Карагандинской области»

Охват – 35 наиболее распространённых виды цветковых растений. Формат – карманный и настенный определитель в цветной глянцева печати.

Фотографии, собранные авторами, сопровождаются научным и народным названием на 3-х языках, кратким описанием по единой схеме:

- 1) Жизненная форма растений;
- 2) Отличительные признаки;
- 3) Характер распространения;
- 4) Экологическая приуроченность.

Идея создания этого сборника возникла у нас с ребятами в летней школе в рамках летнего пришкольного лагеря. Коллеги с нами согласятся, мы думаем, что у детей, зачастую, растения воспринимаются как что-то абстрактное: просто трава, кусты, какие-то деревья. Нет никакой конкретики, названий, различения особенностей.

Сами ребята в предисловии к изданию написали, что это издание призвано восполнить пробел – а именно дать возможность каждому заинтересованному ребёнку самостоятельно ориентироваться в разнообразии дикорастущих растений нашего города и области.

Так оно и произошло – определители всегда в книжном и настенном уголке нашего класса, мы часто прибегаем к их помощи.

Исследование «Маленькая батарейка – большие проблемы» получился социальным проектом по масштабу зоны взаимодействия.

1) Опытническая деятельность детей по изучению устройства и состава гальванических элементов происходила в химической лаборатории нашей школы.

2) Взаимодействие с общественностью (работа агитбригад, изготовление и распространение листовок собственного изготовления, организация пунктов сбора батареек): дошкольные центры города, микрорайоны проживания, родители и учащиеся школ.

3) Посещение предприятия по переработке «Промотход» г.Караганда.

4) Организован постоянный пункт сбора батареек в классе.

Внешняя оценка результатов работы:

- Областной конкурс «Выставка-ярмарка педагогических инноваций» (сертификат)
- Национальный этап Международного конкурса проектов по энергоэффективности «Энергия и среда обитания» (диплом);
- XX Областная НПК «Экология и дети» «Устойчивый быт» диплом 1 степени;
- Городская НПК младших школьников (диплом 1 степени)

Подводя итог всему сказанному, следует отметить, что данная работа носит системный и практико-ориентированный характер. В настоящее время идет разработка и реализация новых планов и идей (Таблица 1).

Таблица 1 Образец комплексной проверочной работы по тексту «Растения-рекордсмены Казахстана. Яблоня Сиверса»

№	Область знаний	Задания	Выполнение
1.	Русский язык:	Подбери антонимы к следующим словам:	Современный - _____ Культурное растение- _____ Кризис производства- _____ Болезнь- _____
2.	Математика:	Задача: Первое описание яблони встречается с 1793. Сколько лет прошло с тех пор?	Решение: _____ Ответ: _____

3.	Познание мира:	Подчеркни нужное:	Дикоплодовый – культурный вид яблонь Имеет устойчивость к болезням и паразитам – не имеет устойчивости к болезням и паразитам. Не представляет интерес для учёных- используется учёными в исследованиях.
4.	Экология:	Ответь на вопросы: 1)Почему в мире существует кризис яблонной индустрии? 2)Почему яблоня Сиверса интересует учёных?	1. _____ 2. _____

Текст из определителя:

Белена чёрная, белена богемская, Куриная слепота

Международное название: *Hyoscyamus* Казахское название: Мендуана

Зелёное, ветвистое двулетнее растение, покрытое белыми мягкими волосками, издающими неприятный запах. Листья мягкие, сверху тёмно-зелёные, снизу более светлые. Цветки почти сидячие. Цветы буровато-серые. Цветёт в мае-августе, плодоносит в июне-сентябре.

Растёт около жилья, у дорог, на мусорных местах, реже – как сорное растение на полях и огородах. Распространено по всему Казахстану.

Хозяйственное значение: ядовитое и лекарственное растение. Все его части содержат ядовитые алкалоиды. В лекарственных целях используются его листья, которые применяются наружно как болеутоляющее и успокоительное средство.

Литература:

1. Абдулина С.А. Список сосудистых растений Казахстана. Алматы, 1999.-187с.
2. Иващенко А.А. Растительный мир Казахстана. Алматы, 2004.-176с.
3. Флора Казахстана. Алма-Ата, 1956-1966. Т.1-10
4. Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2022-2023 учебном году» – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2022. – 320 с.
5. Подготовка младших школьников к участию в международных исследованиях TIMSS и PISA: метод. рекомендации/ сост.: Кушнир М.П., Шадетова А.К. – Караганда: РИО ИПК ПР, 2014. – 41 с.
6. Руколеева Л.В. Исследовательская деятельность как способ реализации деятельностного и компетентностного подхода в образовании // Педагогикалық Альманах. – 2011. – №6. – С.11-12.
7. Цветковые растения юго-востока Казахстана, Алматы: Ассоциация сохранения биоразнообразия Казахстана, 2008.

Алшымбекова Н.М.

«№66 мектеп-лицейі»КММ, Қарағанды қ.

ҚАЗАҚ ТІЛІН МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ РЕТІНДЕ ОҚЫТУДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ НЕГІЗДЕРІ

Аннотация. Функционалдық сауаттылық оқушылардың танымдық қабілеттерінің деңгейін және оқушылардың өнімді жұмысының көрсеткішін білім деңгейі ретінде қарастырады. Мақалада функционалдық сауаттылықты даму негіздері туралы айтылады.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, көркем әдебиетті оқыту, грамматикасын үйрету, коммуникативтік дағдылар.

«Адам ұрпағымен мың жасайды» - дейді халқымыз. Ұрпақ тәрбиесі - бұл болашақ тірегі, мемлекеттік маңызды іс. Міне, өз ұрпағының өнегелі, өнерлі, еңбексүйгіш, абзал азамат болып өсуі

үшін жас буынды шығармашылықпен оқыта отырып, функционалдық сауаттылықтарын арттыру және оны тәрбие үрдісіне тиімді пайдалану әрбір ұстаздың міндеті болып табылады.

Оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыру үшін мұғалім шебер болуы керек. Қазіргі оқу бағдарламасында оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуда әрбір пән өзіндік рөл атқарады. Оқушыларға халықтың қоғамдағы өмірін, арман-мүддесін таныстыруда, оларға идеялық-саяси, рухани-адамгершілік, этикалық-эстетикалық т.б. тәрбие беруде, дүниені тануын, мінезін, жалпы мәдениетін қалыптастыруда көркем әдебиетті оқытуды қуатты құралдардың бірі ретінде пайдалану – басты мақсаты болып есептелсе, тіліміздің өзіндік қалыптасқан нормаларын, жалпы айтқанда грамматикасын үйрету – қазақ тілінің басты міндеті болып табылады.

Осы себептен, оқыту әдістерін тиімді пайдалану үшін шығармашылықпен жұмыс істеу арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың негізі болып табылатын әдістеме теориясының тірегі-әдістерді анықтап алу – басты міндет.

Әр сабаққа дайындалған кезде тақырыпқа сай іріктелген жаттығу, тапсырма, ойындардың шығармашылық сипатта болуы өте маңызды. Оның маңыздылығы: оқушылар үшін практикалық құндылығының болуы; өмірімен байланысты болуы; олардың интеллектуалдық қабілеттерінің дамуына жағдай жасалуы; оқушылардың қызығушылығын туғызуы; оқытудың мақсаттарына сай болуы керек.

Әлемдік тәжірибе бойынша тілді тиімді меңгерту төрт дағды арқылы жүзеге асырылады екен. Оқылым, тыңдалым, жазылым, айтылым дағдылары оқушының коммуникативтік дағдылары болып табылады. Коммуникативті дағдыларды басшылыққа алып оқыту функционалды сауаттылықты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Грамматикалық білім тілдік төрт дағдыны қалыптастыру барысында жүзеге асып отырады. Оқушының әдеби тіл нормаларын дұрыс және орынды қолдана білуіне мән беріледі. Ал лексикалық тақырыптар белгілі бір тақырыптар аясында оқушылардың сөздік қорын байыта отырып, сөздердің мағынасын түсінуге көмектеседі.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінен оқушының функционалдық сауаттылығын дамыту мәселесіне аталған тұжырымдамаларды ұсынуға болады:

- ✓ Оқушыларды алғашқы сабақтардан бастап коммуникативтік әрекет түрлерін (айтылым, жазылым, тыңдалым, оқылым) меңгерте білу;
- ✓ Мемлекеттік тілде ауызша, жазбаша қарым-қатынас жасауға ықпалету;
- ✓ Оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделе алуына жағдай жасау;
- ✓ Өмір бойы білім алуға дайын тұру;
- ✓ Оқушылардың әлеуметтік-мәдени дағдыларын дамытуы.

Осы ретте қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында өз тәжірибемде қолданылатын бірнеше «Блум түймедағы», «Фрейер моделі», «Шығарма кейіпкерінің анкетасы», «Ойын сүйегі арқылы тақырыпты ашу» сияқты оқу іс-әрекеттері белсенді өтетін техникалармен көбірек жұмыс түрлерін ұйымдастыра отырып, оқушылардың өз бетімен қазақ тілін меңгеру дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік жасауға тырысамын.

Қазақ тілінен грамматиканы саналы түрде меңгеруі үшін сөздердің, сөйлемдердің немесе сөйлем мүшелері мен сөз таптарының өзара ұқсастығы мен өзгешеліктерін, фонетикалық, морфологиялық белгілерін салыстыра алудың маңызы зор. Мысалы, «Фрейер моделі» бұл техника негізгі ұғымдар мен сөздердің терең мағынасын түсіне білуге, сыни тұрғыда ойлауға, ұғымдар арасында байланыс орнату үшін алдыңғы білімге сүйенуге, тест немесе куйз алдында сөздерді қайталауға қолданылады. Грамматикалық ұғымдар мен құбылыстардың ерекшеліктеріне талдау жасай отырып, олардың негізгі белгілерін ажыратады (1-сурет).

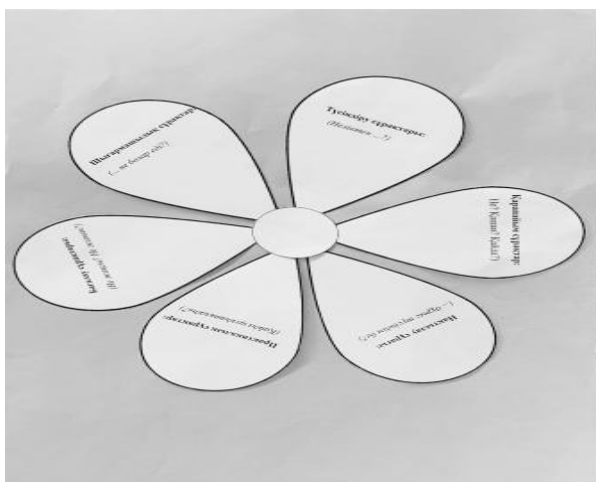

1-сурет. Негізгі ұғымдар мен сөздердің мағынасын ашуға қолданылатын кесте.

Қазақ тілінің грамматикасын оқытуда осылайша әртүрлі жұмыс түрлерін ұйымдастыру оқушының ақыл-ой белсенділігін арттырады, білімнің тиянақты, нақты болуына әсер етеді. Мұндай сызбалар оқушылардың бұрын оқып, түсінгенін қайта жаңартуға, теориялық білімдерін еске сақтауға және шығармашылық әрекетінде оқушылардың сенімді болуына грамматикалық ұғымдардың логикалық жүйесін байқауға, ашуға көмектеседі.

Ал көркем шығарманы оқу барысында шығармадағы кейіпкерінің образын ашу мақсатында оның жасын, өмірде алға қойған мақсатын, сырт келбетін, мінез-құлқын, қасиетін (құндылығын), ерекшелігін, достары мен жауларын көрсете отырып, «Шығарма кейіпкерінің анкетасын» толтырады. Аталған техниканы қолдану барысында шығарманың мазмұнынан тысқары қосымша ақпараттарды толтыру үшін оқушының жан-жақты ізденетінін байқауға болады. Олар шығарманы тек оқып қана шықпай, сюжет, жазушы стилі, шығарма негізінде жатқан идея, көтерілген негізгі мәселені де назарға алып отырды (2-сурет).

2-сурет. Көркем шығармадағы кейіпкердің образын ашуға арналған кесте.

3-сурет. Блум түймедағы.

«Блум түймедағы» әдісін көркем шығарманы талдау барысында жиі қолданамын. Берілген «Қарапайым сұрақтар: (Не? Қашан? Қайда?)», «Нақтылау сұрағы: (... дұрыс түсіндім бе?)», «Практикалық сұрақтар: (Қайда қолданылады?)», «Шығармашылық сұрақтар: (... не болар еді?)», «Бағалау сұрақтары: (Не жақсы? Не жаман?)», «Түсіндіру сұрақтары: (Неліктен ...?)» сұрақтарына жауап бере отырып, шығарманы талдайды. Мәтінді талдау шығармашылықты талап етеді, яғни, сол шығарманы оқи отырып, оқушылардың бойларында өзіндік пікірі, әсері қалыптасады. Оқушы шығарманы талдай білу арқылы нақты, дәлелді сөйлеуге тырысады, ойын айқын кестелейтін сөз оралымдарын қолдануға тырысады. Функционалдық сауаттылыққа қол жеткізген оқушы ғана мектептегі алынған білім – өмірдің қалыпты жағдайларында кездесетін түрлі жағдаяттардың

шешімдерін таба алатын қабілет иесі, қолданған білімін жүзеге асыра алатын деңгейдегі білім иесі болып табылады.

Қорыта келе, оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту – бүгінгі заман талабы. Ұстаздың шеберлігі, яғни жауапкершілік пен шығармашылықты ұштастырып сабақ өтуі – бұл заман талабынан туындап отырған мәселе. Қазіргі білім саласындағы телегей өзгерістер ұстаздың әр сабақ процесін жан-жақты шеберлікпен өткізілуін талап етеді. Жоғары деңгейде сабақ беретін оқытушының алдынан шыққан оқушы – өмір айдынындағы өз жолын адаспай табады, азамат болып қалыптасады. Бұл ұстаз үшін абыройдың үлкені, әрбір мұғалім осыған ұмтылса ұрпақ алдындағы қарыздың өтелгені.

Әдебиеттер:

1. Құрман Н., Есенова Г. Қазақ тілінен коммуникативтік жаттығуларды қолдану әдістемесінің ғылыми-әдістемелік негіздері. - Ақтөбе, 2010.

2. Қ.Бітібаева. Әдебиетті оқытудың тиімді жолдары. - Алматы: «Жазушы», 1990.

Аралбаева Г.Ә.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

ҚАШЫҚТАН ОҚЫТУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ДАМУЫ АӘІС-ТӘСІЛДЕРІ

Аннотация. Бұл мақалада «сыни ойлау» түсінігі, оны үш кезеңдік үдерісі і және бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлауын дамыту әдіс-тәсілдері қарастырылған. Бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлауына түрткі болатын тілдік дағдыларын дамыту үдерісінде мұғалімнің оларға қолдау көрсетуге көмектесе алатын тәсілдері келтірілген.

Кілт сөздер: қашықтан оқыту, сыни ойлау, дамыту, білім сапасы, әдістер, тәсілдер.

Елімізде қашықтан оқыту технологиясының маңызы күннен күнге артып отыр.

Білім беруде цифрландыруды дамытуға карантиндік шаралар мен қашықтан жұмыс істеу форматына шұғыл көшу қуатты серпін болды. Нәтижесінде 2020 жылдың өзінде оқушылар мен мұғалімдерге 500-ден астам компьютерлік техника сатып алынып, таратылды. Оқушылардың 1 оқу компьютеріне арақатынасы «1-еуі 11-не»-ден «1-еуі 5-еуіне» ауысты.

Цифрландыру барлық ақпараттық жүйелерге әсер етті, өйткені онда деректермен алмасу, яғни верификаттау, толтыруларға жүктемені азайту, жеделділік және т.б. үшін интеграциялық процестер іске қосылды. Білім саласында бірыңғай интеграцияланған онлайн білім беру жүйесін енгізу басталды[1].

Қашықтан оқыту жағдайында оқушылардың логикалық ойлауын қамтамасыз ету, ой-өрісін шындай отырып, өмірге көзқарасын қалыптастыру, ғылымға қызықтырып, оқушыға беретін тапсырмаларда дәлелдейтін, түсіндіретін, пікірмен келісетін, келіспейтін, ұсыныс енгізетін, сын көзбен қарайтын, баланы жан-жақты ойландыратын жұмыстар болуы керектігі маңызды. Қашықтан оқыту жағдайында да баланың сыни ойлауын дамыту басты назарда болғаны абзал.

Сыни тұрғысынан ойлау технологиясы Америка құрама штаттарында (АҚШ) XX ғасырдың соңында дамыды. Сыни тұрғыдан ойлау ұғымына мыналар жатады: ақпаратты саналы қабылдау және оны зерттеудің әр түрлі тәсілдерін қарастыру қабілеттілігі, сұрақтар қою, өз бетінше қорытынды жасау, жаңа мәселелерді тұжырымдау, нақты алған білімнің қалай болатынын түсіну, стандартты және стандартты емес жағдайларды қолдану.

Орыс зерттеушісі Е.И. Федотовская технология атауына «сыни» дегенді қосып, оның бағлау компоненті, яғни объектінің жағымды және жағымсыз баға беру қабілетін қамтитынын атап өтеді.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясының түпкі мақсаты – оқушының бойында тек оқу кезінде ғана емес, өмірде де қажетті ойлау дағдыларын дамыту (салмақты шешімдер қабылдай білу, ақпараттармен жұмыс істеу, құбылыстардың әртүрлі қырларын талдау және т.с.с.).

Технологияның негізі:

- М.Бахтин – В.Библер мәдениеттің диалогтық тұжырымдамасы
- Л.Выготскийдің, Ж.Пиаженің және т.б. психологиялық зерттеулері
- Ш.Амонашвилидің ынтымақтастық педагогикасы

«Сын тұрғысынан ойлау» ұғымына берілген анықтамаларға талдау жасалды. Р.Пол: «Ұйымдасқан, тиімді, өздігінен бағытталған ойлау, ол білімнің немесе адам мүдделерінің кейбір

салаларында ойлау мақсатын шебер көздейді» десе, . Зар-Бек: «Таптаурындарды мойындамайтын, өмірлік жеке тәжірибеге жаңа ақпараттарды кіріктіру жолымен дами түсетін ашық ойлау», ал Эннис көз жеткен сенімдер мен шешімдер қабылдау үшін бағдар бола алатын, аргументтерді [ақпараттарды] бағалау немесе ұсыныстар мен ойларды ортаға салу жөніндегі тәртіпке келтірілген, ақыл-ой қызметі деп санайды.

«Сын тұрғысынан ойлаушылар: пікірлер мен фактілердің арасындағы өзгешелікті көреді; сұрақтар қояды; егжей-тегжейлі бақылаулар жүргізеді; болжалдардың мағынасын ашады және олардың терминдерін анықтайды; логикалық және нақты дәлелдердің негізінде логикалық түйіндер жасайды (Эллис Д).

Когнитивтік техникалар мен стратегияларды пайдалану күтілетін нәтижеге қол жеткізудің ықтималдығын арттырады. Ойлау бақыланатындығымен, негізделетіндігімен, мақсатқа бағытталатындығымен ерекшеленеді, - ойлаудың мұндай түріне мәселелерді шешу кезінде, қорытындылар жасауда, ықтимал баға беруде және шешімдер қабылдауда жүгінеді (Халперн Д.). Зерттеуші М.Кларин сыни тұрғыдан ойлауды «Неге сену керек немесе қандай іс-әрекет жасау керек деген шешімге бағытталған рационалды, рефлексивті ойлау», -деп түйіндейді.

Сыни тұрғыдан ойлау бойынша оқыту принциптері:

- Оқушының өз біліміндегі басты элементтерді таңдау еркіндігі принципі.
- Білім мазмұнының метапәндік негіздері принципі.
- Білім беру қызметінің зерделенетін пәнге сәйкестік принципі.
- Жалпыға танылған баламаларға қатысты оқушының білім беру өнімінің алғашқылық

принципі.

- Қолдай отырып оқыту принципі.
- Нәтижелі білім принципі.
- Рефлексивтік өзін-өзі түйсіну принципі.

Сыни ойлаудың сипаттамалары:

- бақыланушылық
- негізделушілік
- мақсатқа бағыттылық
- Логикалық ой-пікірлер қалыптастыру (Simon & Kaplan, 1989)
- Өзара келісілген логикалық модельдер жасау (Stahl & Stahl, 1991)
- Қандай да бір пікірді қабылдамауға, қолдауға немесе қарастырылуын кейінге қалдыра тұруға қатысты негізді шешімдер қабылдау (Moore & Parker, 1994)

Сыни ойлаудың 5 сипаттамасы бар (Д. Клустер):

- Дербес ойлау;
- Жалпылама ойлау;
- Проблемалық немесе бағалаушылық ойлау;
- Аргументтелген ойлау;
- Әлеуметтік ойлау.

Сыни ойлау моделінің негізін үш кезеңді үдеріс құрайды: миға шабуыл-мазмұнын санадан өткізу-рефлексия. Бірінші кезеңде оқушылар зерттелетін тақырып бойынша алған білімі мен тәжірибесін жаңартып, жүйелеп, талдап және қорытындылайды, сондай-ақ болашақ жұмысының мақсаттарын тұжырымдап және жауап алғысы келетін сұрақтарды реттейді. Нәтижесінде ары қарай зерттеу мотиві қалыптасады. Екінші кезеңде оқушылар жаңа ақпаратты (мәтіннен, мұғалімнің сөзінен, бейнематериалдардан және т.б.) алады, оны түсінеді, бар немесе бұрын қабылданған идеялармен немесе бұрын алған тәжірибемен салыстырады, миға шабуыл кезеңіндегі қойылған мақсаттарға түзетулер енгізілуі мүмкін. Мұғалім бұл кезде, оқушылардың жаңа ақпаратты түсінуін қадағалайды. Үшінші кезеңде алынған ақпаратты қорытындылау, санадан өткізу, сондай-ақ оқушыларды алынған білімге қатынасы, өз көзқарасын дәлелдеу жүзеге асады.

Өз практикамызда оқушылардың сыни ойлауына түрткі болатын тілдік дағдыларын дамыту үдерісінде мұғалімнің оларға қолдау көрсетуге көмектесе алатын мына тәсілдерді қолданамыз:

- сөздіктерді пайдалану;
- сөздік парақтары;
- оқушыларды топтастыру;
- мұғалімнің қолдауы/басшылығы;
- тапсырмаларды жобалау;
- тапсырманы таңдау;
- сауалнама.

Когнитивтік біліктер мен дағдылар кешені, олар сыни ойлау қабілеті бар адамның төмендегідей қырларын көздейді:

- Өз ойларын анық, сенімді және маңайындағы адамдарға қатысты әдептілікпен жеткізе біледі (ауызша және жазбаша);

- Өз пікірін аргументтермен дәлелдей алады және өзгелердің де пікірлерін ескере біледі;

- Білімнің әртүрлі салаларындағы барған сайын көбейе беретін және әрдайым өзгеріп отыратын ақпараттар ағынымен жұмыс жасай алады; маңызды ақпараттарды мәнсіз ақпараттардан ажырата алады;

- Білімнің шығу тегін, оның дәйектілігін және шындыққа жанасатындығын бағамдай біледі;

- Проблемаларға деген көзқарастардың әр алуандылығын ескере біледі; кез келген ақпараттың, жағдаяттың астарын назарда ұстайды;

Когнитивтік әдістер:

- Эмпатия әдісі.

- Мағыналық көру әдісі.

- Символикалық көру әдісі.

- Эвристикалық сұрақтар әдісі.

- Салыстыру әдісі.

- Эвристикалық бақылау әдісі.

- Фактілер әдісі.

- Зерттеу әдісі.

- Ұғымдарды конструкциялау әдісі.

- Қағидаларды конструкциялау әдісі.

- Болжам (Гипотеза) әдісі.

- Болжау әдісі.

- Қателер әдісі.

- Теорияларды конструкциялау әдісі.

Рефлексивтік кезеңде алынатын нәтижелер былайша бөлінеді:

- ▶ когнитивтік (идеялар, нұсқалар, гипотезалар, проблемалар, эксперименттер, зерттеулер)

- ▶ креативтік (жобалар, шығармалар, трактаттар, конструкциялар, картиналар, қолөнер бұйымдары)

- ▶ Ұйымдастырушылық-қызметтік (жеке мақсаттар, қызмет тәсілдері, сабақтардың бағдарламалары, рефлексивті нәтижелер)

Сыни ойлау технологиясы жүзеге асырылған оқу үдерісі ақпаратты үйренудің ғылыми негізделген тәсілдеріне құрылады.

Сонымен, сыни ойлау технологиясын қолдану .аналитикалық, когнитивтік және рефлексивтік дағдыларды, сонымен қатар коммуникативтік дағдыларды дамытуға септігін тигізери сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2022-2026 жылдарға арналған тұжырымдамасы // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2200000941>

2. Пунтус Е. В. Возможности технологии развития критического мышления в формировании инструментальных компетенций у студентов на занятиях по гуманитарным дисциплинам / Е. В. Пунтус // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2011. – №7.

3. Шакирова, Д. М. Формирование критического мышления учащихся и студентов в условиях модернизации образования / Д. М. Шакирова, Н. Ф. Плотникова. – Казань: Изд-во Казан. гос. ун-та, 2004. – 58 с.

Аралбай Т.А.
Әлімхан Ермеков атындағы мектеп-лицейі, Қарағанды қ.
Терликбаева А.Д.
№4 арнайы мектеп-интернаты, Қарағанды қ.

**БАСТАУЫШ СЫНЫПТА БЕЛСЕНДІ ОҚУ АРҚЫЛЫ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ
САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Аннотация. Мақалада бастауыш сыныпта белсенді оқу арқылы функционалдық сауаттылықты қалыптастыру қарастырылған.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, қалыптастыру, белсенді оқу.

Білім саласындағы инновациялық өзгерістер оқудың/оқытудың негізі ретінде тұлғалық дамуды қарастырады, өйткені динамика мен өзгерістерге толы ақпараттық дәуір экономикасы адамның білімді әрі білікті тұлғасына тәуелді, бұл дәуірдің идеологиялық, әлеуметтік, саяси сұраныстары адамнан мынандай құзыреттіліктерді талап етеді.

- Ақпараттың ішінен өзіне қажеттісін тандап, оны пайдалану;
- Проблемаларды шешу және шешім қабылдау;
- Өзіндік пікір, идеялар, тұжырым келтіріп, оларға дәлел келтіріп, қорғай білу;
- Ауызша және жазбаша түрде қарым-қатынас құра білу, бірлесе жұмыс жасай білу;
- Өмірге деген көзқарасын, қажеттіліктерін, құндылықтарын жалпы адами құндылықтармен байланыстыру;

Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру мақсаты негізге алынып отыр. Адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алуы, функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Оқушылардың функционалдық дағдылары мектеп қабырғасында қалыптасады. Функционалдық сауаттылыққа бейімделу, оның қалыптаса бастауы бастауыш мектептен бастау алады. Тұлға құзіреттілігін дамыту үшін, яғни оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруда жаңа инновациялық әдіс-тәсілдердің ең тиімдісін пайдалану жоғарғы нәтиже береді. Кейбір оқушылар жазбашаға, кейбірі ауызшаға қабілетті болып келеді. Белсенді оқыту барысында оқушылар өзіндік пікір қалыптастырып, өз ойларын дұрыс жеткізе білуге, өз көзқарасын дәлелдеуге, пікірталас жүргізуге, басқаларды тыңдауға, өзге пікірді сыйлауға және онымен санасуға үйренеді. Оқушының ақпараттық мәдениеттілігін, сауаттылығын, алгоритмдік ойлауын қалыптастыру және эмоциялық қабылдау түрлері мен есте сақтауын дамытады. Бастауыш сыныптарда оқытылатын пәндердің мазмұны арқылы оқушылардың бойында мынадай функционалдық сауаттылықтар: оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, жаратылыстану-ғылыми сауаттылық қалыптасады.

Оқу сауаттылығы дегеніміз оқушылардың жазбаша мәтіндерді түсіну және олар бойынша рефлексия жасай алуы. Өз мақсаттарына жету үшін мәтіннің мазмұнын пайдалану, қоғам өміріне белсенді қатысу үшін білім мен мүмкіндіктерді дамыту қабілеті. Оқу сауаттығын бағалауда білім алушының оқу техникасы мен мәтінді дәлме-дәл түсіну деңгейі ғана емес, мәтінді түсіну және ол бойынша рефлексия жасау, оқығанын өмірлік мақсаттарды жүзеге асыру үшін пайдалану дағдысы бағаланады.

Математикалық сауаттылық дегеніміз – адамның өзі өмір сүретін әлемдегі математиканың рөлін анықтау және түсіну, жақсы негізделген математикалық пайымдау және математиканы қазіргі және болашақтағы шығармашыл, мүдделі және ойлануға қабілетті азаматқа тән қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін пайдалану қабілеті.

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық дегеніміз – байқау мен эксперименттерге негізделген тұжырымдар алу үшін ғылыми әдістер арқылы зерттеп, шешуге болатын проблемаларды нақты жағдайларда қолдану үшін жаратылыстану-ғылыми саладағы білімді қолдану қабілеті. Бұл тұжырымдар қоршаған әлемді және оған адамның іс-әрекеті салдарынан туындайтын өзгерістерді түсіну және тиісті шешімдер қабылдау үшін қажет.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуды қамтамасыз ететін әдіс-тәсілдердің бірі – белсенді оқу. Өз іс-тәжірибемде қандай әдіс-тәсілдердің әсері басымдылық танытып, нәтиже көрсеткені туралы іс-әрекеттегі зерттеулеріммен бөліскім келеді. Олар бірлескен топтық оқу, зерттеуге негізделген оқыту әдістері және өзара оқыту әдістері.

«*Көңілді керік*» сәлемдесу әдіс-тәсілі, яғни бұл әдіс маған не берді? (оқушылардың мұғаліммен қарым-қатынас барысында диалог, еркіндік, қысымнан арылу, өзіндік мәдени ықпал, мұғалімге бір табан жақын болу) бұл әдіс барлық ұжыммен жүргізіледі. Еркін қарым-қатынас оқушының алға қарай ілгерлеуіне өз әсерін тигізеді.

«*Әріптер коллажы*» тәсілі. Өр мұғалімнің оқытуда өзіндік проблемасы болатыны анық. Менің сыныбымдағы проблема оқушылардың сөздік қорының аздығы, орыс тілінде сөйлейтін балалардың басымдығы, тыңдалым-айтылым дағдысының төмендігі. Осы проблеманың шешу жолындағы жеткен жетістіктеріме тоқталамын. Оқушылар мен ата-аналарға әр әріпке байланысты оқулықта жоқ сөздерді суреттерімен жинақтап, коллаж құрастыру тапсырылды. Бұл белсенді оқыту әдісінде неге қол жеткіздік? Қандай дағдыларды қалыптастыра алдым?

- ✓ Оқушылардың зерттеу, зерделеу дағдыларын дамыту;
- ✓ Саусақтың ұсақ моторикасын дамыту (себебі оқушылар сол әріпке байланысты суреттерді салуына болады немесе қосымша көздерден тауып, қиып алып жапсыруына да болады);
- ✓ Бала мен ата-ананың бірлескен жұмысы (әңгімелесу, бірге іздену, балаға қолдау көрсету, ата-ана тарапынан баланың дамуын бақылау т.с.с.);
- ✓ Өзара оқыту (Сыныптастарымен қарым-қатынас жасау);
- ✓ Өз пікірін дәлелдеу, басқаның пікірін тыңдау;
- ✓ Сұрақ қоя білу, анықтауды үйрену;
- ✓ «Маршрут» ойынымен білімдерін тиянақтайды, яғни оқушы өз білімін ойын барысында қолдана алады.

Белсенді оқу әдістері арқылы бір оқушының басқа оқушыны оқытуы, сыныптастардың бір-бірін өзара оқытуы жүзеге асады. Кейде бұл әдістемені тағы: сыныптастарының делдал ретінде араласуы арқылы оқыту, құрдастарының көмегімен оқыту, сыныптағы өзара оқыту, достарына қолдау көрсету, жұппен оқу және өзара қолдау стратегиялары деп атайды. Өзара оқыту жаңа материалды бастапқы меңгеру құралы ретінде емес, дағды-біліктерді дамыту, пәнді еркін меңгеру үшін өтілген материалды қайталау және бекіту үшін қолданған аса тиімді. Алайда оқу – белсенді әрі әлеуметтік әрекет. Білім алушы ақпарат иемдену үшін ғана оқымай, берілген мағлұматтарды түсініп, талдап, олардың негізінде жаңа ой, идея құрастырып, оларды бағалауы қажет. Ол өз ұстанымдарымен әр уақытта басқалармен бөлісуге мүдделі, өйткені білім игеру бірлескен әрекеттерден толығырақ түседі. Осындай жұмыстардың біріне тоқталайын. 2 сыныпта математика сабағында «Рим цифрларын» үйретуде оқушыларға мынадай тапсырманы зерделең, орындап келу тапсырылды. Жолжиекке өзінің және отбасының мүшелерінің туған күнін арабша, ал ай атауларын рим цифрларын пайдаланып жазып келу тапсырылды. (жазу барысында түрлі-түсті қарындаштарды пайдалану) Неге жолжиекке және түрлі түсті қарындашпен деген сұрақ туындауы мүмкін?

- ✓ Бірден көзге түседі;
- ✓ Жадыда тез сақталады, себебі жұмыс жолында емес;
- ✓ Отбасы мүшелерінің туған күндерін зерттеп, тақырыпты күнделікті өмірмен байланыстырады;
- ✓ Өз жұбына тапсырма құрап әкеледі;
- ✓ Өзін-өзі және бір-бірін бағалайды;

«*Неге? Неге? Неге?*» әдіс-тәсілі

Оқуды дамытудағы сұрақтардың маңызын қарастыратын болсақ, сұрақ қою арқылы мұғалім:

- оқушыларды тақырып бойынша және сындарлы сөйлеуге ынталандырады;
- оқушылардың шынайы қызығушылығы мен сезімдерін анықтайды;
- білімге құштарлықты дамытады және зерттеуге ынталандырады;
- оқушыларға өз білімін басқа адамдарға сөзбен жеткізуге көмектеседі;
- оқушылардың сын тұрғысынан ойлауына ықпал етеді; оқушыларға сын тұрғысынан ойлауға көмектеседі;
- оқушылардың бір-бірінен үйренуіне, басқа оқушылардың идеяларын құрметтеуіне және бағалауына ықпал етеді;
- әңгіме және ой елегінен өткізу көмегімен ойын жинақтауға көмек береді, іс-әрекеттерін тереңдетеді және шоғырландырады;
- оқытуды қиындатып, кедергі келтіретін қиындықтар мен түсінбестіктерді анықтайды.

«5 дәлел» әдісі білім алушының білімін және ақыл-ойын белсендіруге көмегін тигізетін тиімді тәсілдің бірі. Білім алушы берілген мәтіннің негізгі ойын табады және өз ойын 5 түрлі дәлелмен түйіндейді. Бұл әдісті жазбаша және ауызша түрде қолдануға болады. Сондықтан ауызша және жазбаша сөйлеу тілі дамиды. Шығармашылық қабілеті артады.

«Оқу үшбұрышы» әдісі тұтас мәтінмен жұмыс жасауда ең тиімді де, қызықты тәсілдердің бірі. Үшбұрыш арқылы білім алушылар мәтінді бөліктерге (басы, негізгі бөлім, соны) бөлуді, бөліктерге ат қоюды, тірек сөздермен жұмыс жасауды өте жақсы меңгереді. Білім алушының оқу сауаттылық дағдысы қалыптасады. Оқу үшбұрышын жұпта да, топта да және жеке жұмыс ретінде орындауға болады. Білім алушылар бұл тапсырманы қызыға орындайды.

«Жол шетіне белгі қоя отырып оқу» әдісінде білім алушылар жұптаса отырып, мәтінді түсініп оқиды. Өздерінің көңіл-күйлерін көрсетеді. Бір-бірімен пікірлесіп, қолдау білдіреді. Өз идеясын дәлелдеуге тырысады. Оқу сауаттылығы дағдысы қалыптасады, мәтіндегі оқиғаларға өз эмоцияларын білдіреді.

«Стоп кадр» әдісі де оқу сауаттылығын қалыптастыруды көздейді. Білім алушылар шеңбер құра орналасады. Берілген мәтінді бір оқушы бастап оқиды, қалған оқушылар көз жүгірте тізбектей оқып тұрады. Кез келген жерден оқып тұрған оқушыны шапалақ соғу арқылы стоп кадр жасап тоқтатады. Оқып тұрған оқушы тыңдаушыларға оқыған бөлігінен сұрақ қояды.

Сонымен бірге бастауыш сыныпта ойын арқылы оқыту әдістері де ерекше орын алады. «Ойын-үйренудің ең тиімді әдісі». Ең қызықты ойын – бірнеше баланың бірлесіп ойнағаны: баланың жалғыз ойнағаны қызық емес, командада ойнағаны қызық. Демократиялық қатынастарды ұстанады: ойында біреу басқаға үстемдік жүргізбейді, әркімнің құқығы тең, барлық қатысушылар бірдей дәрежеде. Бұдан басқа ойында қатысушыларды біріктіретін идея бар: ол осы ойынның қызықты өтуіне барлығының мүдделілігі.

- Балаға ұнайтын іс-әрекет;
- Кемсіту мен келемеждеу, жазалау жоқ;
- Ойын көңіл-күйді басқа қалыпқа түсіреді;
- Бірлескен әрекеттер;
- Ойын тәртіп қалыптастырады;
- Ойын үйлесімділікті тудырады;
- Қызығушылықты қалыптастырады;
- Ойын ұжым құрып, оны біріктіру мүмкіндігін береді;
- Ойын белгісіздіктен тұрады, ал бұл адамды қызықтырады.

Ойын қағидалары мен ережелерін сабаққа ауыстырамыз. Қандай нәтижелерді көреміз?

«Көк диван» ойыны арқылы оқушылар қарым-қатынасты қалыптастыра отырып, математикалық білімдерін жетілдіреді, ауызша есептеу дағдыларын машықтандырады. Бұл ойын әдісі арқылы оқушылар өзара қарым-қатынасқа түседі, ортаға бейімделеді. Сыныптастар арасында бір-бірін түзей отырып оқытады, бір-бірін бағалайды. Мұғалім тек бақылаушы рөлін атқарады. Осы ойын әдісін қолдану арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын қалыптастыра отырып, ойларын, пікірлерін толық жеткізе алуы, оқуға қызығушылықтың оянуын байқадым. Қабілеті төмен оқушылардың да қызығушылықтарының ояна бастағанын аңғардым. «Оқушы-оқушы» қарым-қатынасқа түскенде ойын арқылы өзара оқыту тәсілі жүзеге асатынын айтуға болады.

Математикалық сауаттылықтарын қалыптастыру мақсатында «Зерек» жобасының элементтерін де өз сабақтарымда қолдануды бастадым. Мұнда оқушылардың ауызша есептеу шапшаңдығын жетілдіру барысында, оқушыларды сынып бөлмесіне кіргізерде ауызша есептеу жүргізуге болады. Ол толық ондықтармен қосу, азайту, екі таңбалы сандарды ауызша қосу азайту немесе көбейту, бөлу кестесі т.с.с. болуы мүмкін. Оқушылар бірінің артынан бірі тізбектеле тұрады, сұрақ бірінші оқушыға қойылады. Оқушы дұрыс жауап берсе, сынып бөлмесіне еш қиындықсыз кіріп кетеді, ал жауап бере алмаса, тізбектің соңына тұрып, екінші рет жауап беру кезегін алады. Оқушылардың алған білімдерін кез келген жерде қолдана алу машығын жетілдіретін ойын элементі.

Қорыта келгенде, оқыту процесінің нәтижелі болуы оқытушының сабақ беру шеберлігіне, сабағын қызықты ұйымдастырып, зейін қойдыра білуіне, оқушылардың өздігінен білім алуға ішкі уәжін оятуға байланысты. Білім алушылардың функционалдық сауаттылықтарын дамытуда көптеген жұмыстар жүргізілуде. Белсенді оқыта отырып, оқушылардың оқу сауаттылығын, математикалық сауаттылықтарын ілгерілету, мұғалімнің шеберлігіне байланысты болатыны анық. Сондықтан қазіргі заман педагогі үнемі ізденісте, өзінің жұмысына рефлексия жасап, алдағы жұмыстарын жоспарлай алуы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Оқытудағы интербелсенді әдіс-тәсілдер. – Астана, 2014.
2. Рудик Г.А. Ой еңбегі мәдениеті немесе оқудың 101 техникасы. - Қостанай, 2010.
3. Тренингтік ойындар мен жаттығулар әдістемелік құрал. – Алматы, 2014.
4. «Бастауыш мектептегі сабақ: басымдықтар және жетілдіру стратегиялары» педагогтердің біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы: тыңдаушыға арналған нұсқаулық. ПШО, НЗМ ДББҰ, 2022ж.

Аринова Е.Т., Зиновьева Л.Д.
КТУ «Гимназия имени Шакарима» г.Караганда

ЦИФРОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ И РАЗВИТИЕ SOFTSKILLS У УЧИТЕЛЕЙ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы совершенствования профессиональных и личностных навыков учителей как один из ключевых факторов развития функциональных навыков школьников. Приводится анализ различных способов повышения квалификации на примере педагогов конкретной организации образования.

Ключевые слова: образовательная политика, профессиональное развитие педагогов, ключевые компетенции, навыки.

Глобализация, развитие технологий и технических средств, сложные социальные отношения - это реалии современного мира. Чтобы стать успешным гражданином в этом быстро меняющемся мире какими навыками должен обладать сегодняшний ученик? Какие стратегии, программы, условия нужны для развития компетентностей 21 века? Это главные вопросы образовательной политики. И поэтому ключевой фигурой, для успешной реализации такой политики в образовании, становится учитель [1, с.15].

Школьное образование становится лишь ступенью в жизни человека и должно научить учиться и адаптироваться к новым обстоятельствам.

В современной педагогике выделяют такие тенденции среднего образования:

- разработка программ подготовки учащихся к работе, образованию, жизни по окончании школы,
- формирование профессиональных и «общих» навыков, умений применять знания,
- получение навыков самостоятельной работы с цифровыми ресурсами,
- обеспечение цифровой грамотности,
- использование технологии смешанного обучения, рассмотрение возможностей автоматизированного обучения,
- внимание развитию и поддержанию навыков общения и сотрудничества [2, с.9].

Именно поэтому в программы курсов повышения квалификации учителей постоянно вносятся изменения, ведь профессиональное развитие педагогов должно происходить в соответствии с навыками 21 века.

Основное направление перемен понятно - это переход к более сложным задачам, вбирающим в себя не только «предметное» знание, но и способность применять его в реальных ситуациях, универсальные компетентности и личностные качества [3, с.6].

И сейчас, и в будущем, учитель не только должен давать готовые знания, но и научить ученика добывать их самостоятельно и грамотно использовать. Другими словами, задача современного учителя- научить детей учиться. Ключевыми компетенциями, которыми должен обладать учитель будущего, с одной стороны, являются ИКТ-компетенции. Педагог должен демонстрировать знания современных технологических тенденций, навыки работы с электронными образовательными ресурсами, современными гаджетами и приложениями.

В нашей гимназии мы проводили анонимное анкетирование, где учителям предлагалось ответить на ряд вопросов по владению навыками цифровой грамотности и умению их применения в своей педагогической практике. В таблице представлены ответы на некоторые из вопросов (Таблица 1).

Таблица 1. Результаты анкетирования педагогов КГУ «Гимназия имени Шакарима».

Вопрос	Ответ респондентов		
	Да	Нет	Затрудняюсь ответить
Испытываете ли вы затруднения при работе с имеющимися цифровыми ресурсами	14%	73%	13%
Испытываете ли вы затруднения при работе с имеющимися инструментальными системами	26%	57%	17%
Часто ли вы используете в образовательном процессе стационарные компьютеры и мобильные устройства	83%	12%	5%
Используете ли вы дистанционные образовательные технологии для построения индивидуальных образовательных маршрутов учащихся	51%	25%	24%
Состоите ли вы в сетевых профессиональных сообществах	73%	17%	10%

По данным анкетирования часть учителей гимназии испытывает затруднения по применению данной группы навыков при работе с инструментальными системами, при индивидуализации обучения. Проблема с развитием цифровых компетенций – это проблема не только учителей нашей школы, но и взрослого населения нашей страны. Так, например, компания ANCOR поделилась итогами исследования о востребованности hard, soft и digital навыков в казахстанских компаниях: больше всего сотрудникам не хватает цифровых навыков. Кроме того, эксперты наблюдают рост потребности в цифровых компетенциях [4, с.3].

Решение данной проблемы возможно и во внутреннем обучении (63% педагогов гимназии отметили, что готовы к практическим семинарам, обменом опытом с коллегами), и во внешнем обучении (более трети опрошенных видят выход в обучении со специалистами извне).

Кроме владения цифровой грамотностью, по нашему мнению, современный учитель должен владеть soft skills компетенциями: иметь высокий уровень эмоционального интеллекта, уметь работать в команде, эффективно выстраивать коммуникацию, проявлять лидерские качества и принимать оперативные решения.

В нашей гимназии мы попросили педагогов перечислить soft skills, которые они хотели бы у себя развить, чтобы быть профессионально востребованными. По их мнению это:

- умение четко, убедительно, аргументированно излагать свои мысли,
- умение слушать собеседника,
- навык публичного выступления,
- умение эффективно решать конфликты,
- умение креативно мыслить,
- способность к принятию решения,
- способность к самоконтролю и саморегуляции,
- навык тайм-менеджмента.

Учителя гимназии отмечают, что долгое время для себя считали приоритетным в самообразовании развитие профессиональных навыков, то есть hard skills, но сейчас считают, что не менее важным является и развитие навыков коммуникативности, умения работать в команде. Но здесь, по мнению учителей, им необходима помощь профессиональных тренеров.

Как же решить эту проблему? Способ проверенный временем – обучение у профессиональных специалистов и самообразование. Несомненно, что обучение учителей должно тоже быть современным: применение новых форматов обучения, новых технологий в сочетании с традиционными [5, с.]. Если переходить к обучению, то наиболее удобным форматом педагоги гимназии считают офлайн обучение через специальные образовательные платформы. Учителя гимназии отметили, что это может быть:

- полностью дистанционным с использованием e-mail, чат-взаимодействия, видеосвязи;
- очно-дистанционным, когда доля очных занятий сопоставима с количеством дистанционных занятий, проводимых удалённым от обучаемых педагогом.

В заключении, отвечая на вопрос «тренд это или необходимость?», мы сформулировали бы ответ так – «Цифровая грамотность и развитие soft skills у учителей – это необходимый тренд современного образования».

Литература:

1. Гэйбл Э. Цифровая трансформация школьного образования. - М.: НИУ ВШЭ, 2019.
2. Сборник тезисов Международной конференции по передовым технологиям обучения C23 EdCrunch–Издательство Томского государственного университета, 2020.
3. OECD (2021), Стратегия развития компетенций ОЭСР в Казахстане, оценка и рекомендации, ОЭСР – Исследование компетенций взрослых, OECD, Paris
4. Сюрмен О.В., Касимова Г.М., Ефремцева Т.Н. Цифровая грамотность учителей в контексте непрерывного профессионального развития. Вестник Казахского национального женского педагогического университета. 2019.
5. Родной край – основа всех начинаний поколения молодых: Сборник материалов Межд.научн.-практ.конф. молодых ученых, магистрантов, студентов и учащихся. - Рудный. – 2021. - 592 с.

Арконова С.
«Шәкәрім ат. гимназия» КММ, Қарағанды қ.
Кожаева А.
«№ 85 ЖББМ» КММ, Қарағанды қ.

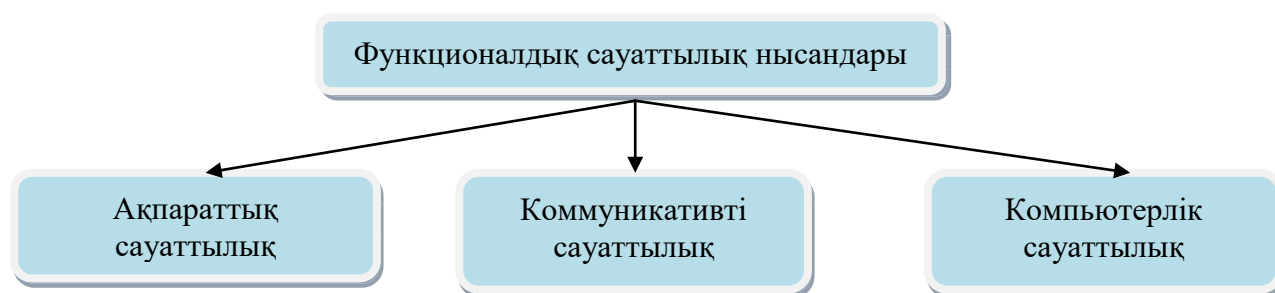
БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТАРЫН АРТТЫРУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТАПСЫРМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Аннотация. Мақала биология сабақтарында функционалды сауаттылықтарын арттыруға бағытталған тапсырмаларды қолдану қарастырылған.

Кілт сөздер: биология сабағы, функционалды сауаттылық, шығармашылық тапсырмалар.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыру әрбір оқу пәні контекстінде шешілуі мүмкін.

Функционалды сауаттылықтың негізгі дағдысы - оқу сауаттылығы. Қазіргі қоғамда ақпаратпен жұмыс істеу мүмкіндігі (ең алдымен оқу) сәттіліктің міндетті шарты болып табылады. Осылайша, жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, функционалды сауаттылық - адамның, қоғамның сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау қабілеті және өзгеретін жағдайларға тез бейімделу мүмкіндігі. Функционалды сауаттылықтың негізгі нысандары бар (1-сурет):

1-сурет. Функционалды сауаттылықтың негізгі нысандары

Функционалды сауаттылық - адамның сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау, тез бейімделу және онда жұмыс істеу қабілеті. Функционалды сауатты тұлға-бұл қоғамды түсінетін және әлеуметтік құндылықтармен, үміттермен және хоббилермен үйлесімді жұмыс істейтін адам.

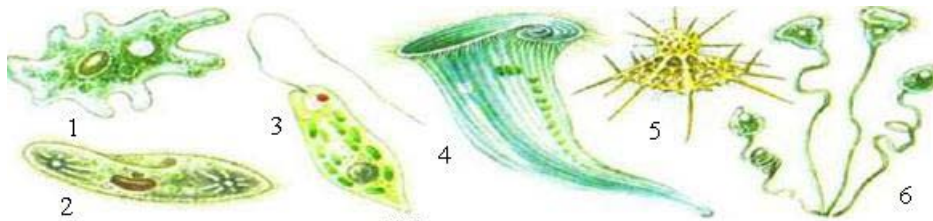
Өз сабақтарымызда біз оқушылардың жеке ерекшеліктерін, уәждерін, танымдық қызығушылықтарын дамытуға, негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталған тапсырмаларды қолдануға тырысамыз. Оқу процесінде функционалды сауаттылықты дамытуға арналған тапсырмаларды қолдану тұлғаның жеке әлеуеті ашылатынына сенімдіміз.

Жұмыс тәжірибемізден бірнеше мысал келтіргіміз келеді.

Тақырып: «Қарапайымдылар және біржасушалы жануарлар». 7 сынып.

Білу:

1. 1.1 суретті қарастырып, қарапайымдыларды атаңыздар. Жалпы ұқсастықтығын анықтап, неге оларды бір патшалыққа жатқызатындығы туралы фактілерді келтіріңіздер

1.1 сурет

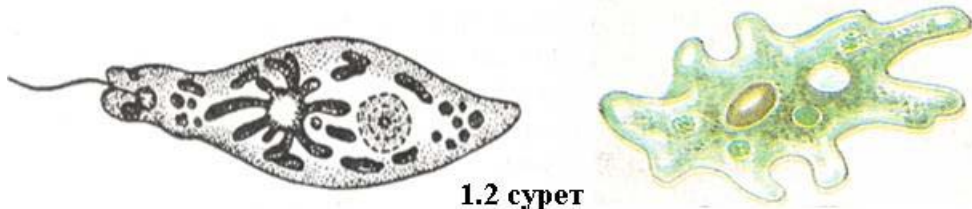
1 _____ 4 _____ Қорытынды _____
 2 _____ 5 _____
 3 _____ 6 _____

Түсіну:

Неге ғалымдар жасыл эвгленаны өсімдіктерге де жануарларға да жатқызады?

Қолдану:

1. Суретті қолдана отырып, амеба мен эвгленаның құрылысын салыстырып зерттеңіз. Олардың ұқсастығы мен айырмашылығы неде?

1.2 сурет

Анализ:

Екі суретті қарастырыңыз. Осы организмдер арасында қандай байланыс бар екенін анықтап, салыстырыңыз. Кестені толтырыңыз:

Біржасушалы жануарлардың белгілері	Біржасушалы өсімдіктердің белгілері

Синтез:

Егер біздің ғаламшарымызда қарапайымдылар жоқ болып кетсе, не болар еді? Өзіңіздің гипотезаңызды ұсыныңыз. Бұл қандай салдарға әкеледі? Өз жауабыңызды негіздеңіз.

Бағалау:

1. Ұсынылған жасушалардың ішінен қай жасуша көп қызмет атқаратынын анықтаңыз:

- а) қарапайым ағзаның жасушасы.
- б) көпжасушалы ағза.

Өздеріңіздің дәлелдеріңізде ұсыныңыз:

_____

_____

_____

_____

2. Тұщы су қарапайымдыларында жиырылғыш вакуольдер болмаса қандай қауіп төнер еді? Жауапты негіздеңіз?

Жүрек - қантамырлар жүйесі аурулары.

Жоғары қан қысымы бар пациенттердің едәуір бөлігінде дененің бұл жағдайы медициналық персоналдың қысымды өлшеуіне байланысты. Ол тіпті арнайы атау алды - "ақ халат гипертензиясы" немесе "ақ халат синдромы". Бұл жағдайда қысымның жоғарылауы ауруханаға бару стрессімен байланысты, ал үйде немесе денеге орналастырылған автоматты құрылғыны мезгіл-мезгіл бақылау арқылы өлшеу қысымның қалыпты екенін көрсетеді. Мұндай пациенттерде байланысты ауруларға сезімталдық тұрақты гипертониялық науқастарға қарағанда аз, бірақ қарапайым адамдарға қарағанда көп. Ерекше айтып кететін жайт, кейде адамның қысымы үнемі жоғары болып жүреді, бірақ ауруханада өлшеген кезде қан қысымы тұрақталады, бұл құбылыс «жасырылған немесе бүркемеленген гипертензиясы» деп аталады.

1 сұрақ

Дәрігерлер пациенттердің қан қысымына қалай әсер етеді?

2 сұрақ

Гипертонияға қандай сипаттамалар жатады?

- A) Қан қысымы жоғарлайды.
- B) Қан қысымы төмендейді
- C) Қан тамырларының люмені артады.
- D) Қан тамырларының люмені тарылады.

3 сұрақ

Белгілі болғандай, қалыпты жұмыс қан қысымы әр адамда өзіне тән жеке болады, бірақ орташа қысымның көрсеткіші - 120/80 с\мин.

Егер адамның қалыпты жұмыс қысымы 120/80 болса, онда төмендеген кезде келесі белгілер байқалады.

Бас аурады	Иә/Жоқ
Әлсіздік болады	Иә/Жоқ
Жұмыс қабілетілігі жоғарлайды	Иә/Жоқ
Зейіні артады	Иә/Жоқ
Ешқандай белгі байқалмайды	Иә/Жоқ

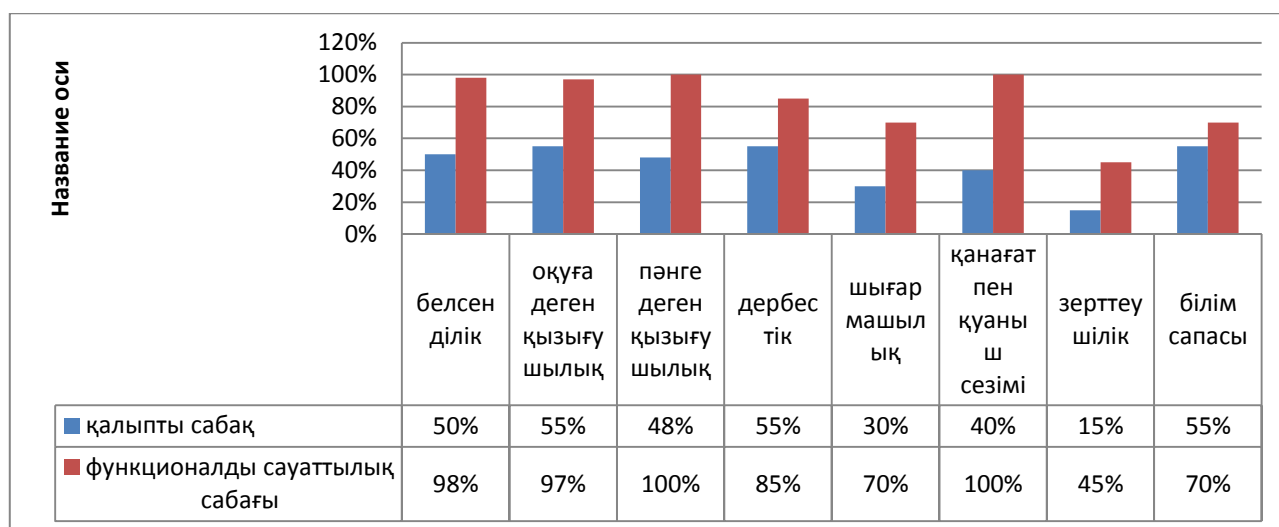
4 сұрақ

Стресс көптеген ауруларды, соның ішінде қан қысымының өзгеруін тудыратыны белгілі.

Қан қысымның өзгеруіне байланысты ауруларды табыңыз.

Инфаркт	Иә/Жоқ
Гипертония	Иә/Жоқ
Энурез	Иә/Жоқ
Гипертония	Иә/Жоқ
Гиподинамия	Иә/Жоқ
Гипертензия	Иә/Жоқ

Функционалдық сауаттылықты және әдеттегі стандартты сабақтардың салыстырмалы диаграммасын нәтижелілігі келесі көрінісі байқалды (1-сурет):

1-сурет. Салыстырмалы нәтижелері

Сабақта оқушы өзі зерттеуші, талдаушы, автор болады. Нәтижесінде оқушылар өзін-өзі тану жолымен алға жылжиды, қоршаған табиғатын жақсы түсіне бастайды. Сабақта оқушы мақсатқа қол жеткізіп қана қоймай, өзінің зияткерлік және шығармашылық әлеуетін барынша іске асыру керек.

Сабақ барысында шешілетін негізгі міндеттер:

- 1) Оқушылардың дамуы мен өзін-өзі жүзеге асыруы үшін жағдай жасау;
- 2) Білімді, іскерлікті меңгеру;
- 3) Өмір бойы өз білімін толықтырып, дамыту қажет.

Әр мұғалім өз сабақтарында оқушының қажеттілігін ескере отырып қолданса біз мақсатқа жету арқылы міндеттерімізді орындаймыз. Оқушыларымыз кез келген қалалық, облыстық, республикалық және халықаралық зерттеулерден жоғары нәтиже көрсететіндеріне нақты сенімдіміз.

Әдебиеттер:

1. Крупник, С.А. Функциональная грамотность / С.А. Крупник, В.В. Мацкевич.– М.: Педагогика, 2010.
2. Особенности формирования функциональной грамотности учащихся старшей школы по предметам естественно-научного цикла. Методическое пособие. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013. – 48 с.
3. «Қазақстан мектебі» ғылыми-педагогикалық журналы. - № 10, 2018.
4. «12 жылдық білім беру». Ы.Алтынсарин атындағы ұлттық білім академиясы республикалық ғылыми-әдістемелік және ақпараттық-талдамалық журнал - № 2, 2018 ж.

Асылбекова Б.Ш., Шауенова Г.А.

Жезқазған гуманитарлық колледжі, Жезқазған қ.

БІЛІМ, ҒЫЛЫМНЫҢ ҚАЙТА ЖАНДАНУЫ - ЖАҒАНДЫҚ ӨЗГЕРІС

Аннотация: Аталмыш мақала оқыту жүйесіндегі ерекшеліктерді, қоғамдық салалардағы жаһанданумен байланысты өзгерістер аясындағы түрлі оқыту әдістерді қарастырады. Кәсіби білім беруде болашақ мамандардың заманауи әдіс-тәсілдерді меңгеруі, теорияның ақпараттардың ішінен ең негізгісін, мәндісін сыни тұрғыдан ойлап, жан-жақты талдап таба білуі, өмірде пайдалануы, білім беру саласында қызмет етуге тиімді екені айтылған. Колледждегі қазіргі жағдайда қашықтықтан оқыту жүйесі, оқу-тәрбие үрдісі, тәжірибелер де қарастырылған.

Кілт сөздер: жаһандану, дуалды, креатив, инновация, кәсіби, вебинар.

Бүгінгі күні жаһандану үдерісі экономика мен саясатты ғана емес, мәдени-әлеуметтік саланы, білім мен ғылымды да қамтып отырғаны белгілі. Қазіргі әлеуметтік теориядағы жаһандану ең өзекті тақырыптардың қатарында тұр. Бұл тақырыпта ой қозғап, білімнің, ғылымның даму жолында үлес

қосып жүрген қаншама адам бар және барлығының мақсаты еліміздегі ғылымның даму тенденциясын жоғарылату.

«Жаһандану» түсінігі XX ғасырдың аяғы мен XI ғасырдың басында жер шары кеңістігінде өріс алған өзгерістердің өзегі. Жаһандық өзгерістерді көрсететін негізгі нүктелері – әлемдік туризм, мәдениет, білім, тәжірибе, ғылымның қайта жанданудың жаңа формасы.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесінде өте көп өзгерістер орын алуда. Әсіресе, қазіргі жаһандану үрдісінде жан-жақты білімді терең меңгерген кәсіби мамандарға деген қажеттілік барған сайын күрделеніп отыр [1].

Өркениетке бет бұрған еліміздің жастары – ертеңгі мемлекет тірегі. Қоғамға да ең басты керегі – елдің ертеңіне деген сенім мен үміт. Сол тірек нық та берік, сенімді болуы үшін бәсекеге қабілетті мамандар дайындау үрдісі техникалық және кәсіптік білім беру мекемелері мен орта мектептерден бастау алмақ.

Жаһандану дәуірінде бәсекелестік жағдайына тез бейімделу қабілеті тұрақты дамудың ең маңызды факторы болып табылады. Адамның заман тудырған қажеттіліктері мен оқу жүйесі өзгерген сайын әлемдік білім саласында да бірнеше өзгерістер мен жаңашыл тенденциялар белең алуда. Технологиялар дамыған сайын оқыту жүйесі де жанданып, жан-жақты дамуда.

Қазіргі таңдағы білім беру саласында жүргізілетін реформаның басты мақсаты – ой-өрісі дамыған, дүние-танымы биік, білімді бәсекеге қабілетті, жан-жақты, сыни ойлай алатын, креативті, шығармашыл, адами құндылықты бойына сіңірген, білім мен тәрбиені қатар ұштастыратын жеке тұлға тәрбиелеу [2].

Алайда айта кетерлік бір жайт, жаһандану заманында алғашқы орында көш бастайтын - нарық сұранысын қанағаттандыруға бағытталған білім беруде адамдық қасиеттерден гөрі маман ретіндегі бағалану алдыңғы қатарға қойылатыны жасырын емес. Адами қасиеттер әр адамның бойында туғанынан болуы керек және бұдан гөрі нағыз маман әзірлеп шығару тиімдірек. Себебі, адамгершілік қасиеттерін отбасыдан бойына дарытып өсіп, кейін осы құндылықтарды пайдалана отырып, болашағымыздың айқын көрінісін жасайтын мамандардың болғаны абзал. Бірақ, адами құндылықтарды есепке ала отырып берілетін білім ең бірінші орында.

Заманауи қоғамды жаһандандыру үдерісінің басым бағыттарының бірі білім беру жүйесін ақпараттандыру болып табылады, бала кезінен үйретуде білім беру үдерісінің барлық деңгейлерінде заманауи технологияларды қолдануды болжайды.

Тәрбиелеу мен оқытудың тиімділігі білім беру бағдарламаларынан ғана емес, сонымен қатар, қолданылатын педагогикалық технологиялардан, бағдарламалық ақпараттық қамтамасыз етулермен және білім беру үдерісіне іскерлікпен оңтайлы енгізе білуіне де байланысты [3].

Сонымен ғылым, білімнің бір орында тоқтап қалмай, даму үстінде екенін көріп жүрміз. Білім беру - әлеуметтік-экономиканың дамуында да үлкен рөл атқарады. Сондықтан ғылымның дамуы үшін, ең алдымен білім беру жүйесін нығайту керек.

Осы негізде кәсіби маман даярлайтын Жезқазған қаласындағы 2019 жылдың «Ең үздік оқу орны» деп танылған біздің Жезқазған гуманитарлық колледж оқытушылары үнемі Астана қаласы «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ педагогикалық шеберлік орталығында курстан өтіп, жаңартылған білім беру жүйесінің ерекшелігін, тиімділігін, артықшылығын жете меңгеруде. Сондай-ақ жинақтаған іс-тәжірибені күнделікті сабақта қолдануда.

Тоқтала кетсек, бірлескен оқу ортасын құру. Бірлескен оқу ортасын құру не себепті тиімді?

Біріншіден, білім алудағы жаңа тәсілдер арқылы оқытуда білім дайын күйінде берілмейді, оқушылар өзара бірлесе белсенді әрекет жасау диалог құру арқылы игеріледі. Сабақта оқушылардың тақырып бойынша өз ойларын білдіруі, пікір алмасуы диалогпен жүзеге асады. Топтық әдісті қолданғанда оқушылардың бір-бірімен ақылдасуы, оны топтан біреуінің шығып айтуы, жүйелі сұрақ қоюы, болжай алуы тақырыпты қалай игергендігін көрсетіп тұрады.

Екіншіден, кейбір тақырыптарды игере алмайтын оқушылар жоқ емес. Олар үшін топтық жұмыс – ең қолайлы тәсіл. Сыныптасына сұрақ қойып немесе диалог жүргізу арқылы тақырыпты түсініп алуы едәуір жүзеге асады.

Үшіншіден, топқа бөліп оқытқанда оқушылардың талпынысы артады, әрбір оқушы өзін жеке керекті тұлға ретінде сезінеді және өз үлесін қосып, білімді болуға талаптанады. Сонымен қатар есте сақтау қабілеті жоғарылай береді. Себебі бір адамның айтқан ақпаратынан гөрі бірнеше адамның айтқан ақпараты есінде тез жатталады [4].

Бәсекеге қабілетті мемлекетке айналуы көп жағдайда дуалды оқытуға тікелей байланысты екені ескеріле отырып және кәсіптік мамандар даярлаудың ең тиімді жолдарының бірі болғандықтан,

колледжде қаламыздың бірнеше бөбекжайымен екіжақты келісім шартта, дуалды оқыту жүйесі іске асырылуда.

«Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту» мамандығының «Мектепке дейінгі ұйымдардың тәрбиешісі» біліктілігі бойынша білім алып жатқан МДБ - 21 оқу тобы осы дуалды оқыту жүйесіне көшірілді.

Әсіресе дуалды оқыту жүйесі болашақ мамандардың өндіріс жағдайларына бейімделген, жұмыс орнында дағды мен білімді тікелей игеруге бағытталуы, практикалық сағаттардың оқыту бағдарламасына барынша үйлесіммен біріктірілуі, өз ісіне деген қызығушылығын арттырумен қатар, кәсіби шеберліктерін шындауда рөлі зор.

«Халық пен халықты теңдестіретін - білім», - деп қазақтың заңғар жазушысы Мұхтар Әуезов айтқандай, білім бәсекесіне бейім шәкірт тәрбиелеу - біздің мақсатымыз. Сондықтан да соңғы жаңалықтардан қалмай, жаңалық жаршысы болуымыз керек.

Осы орайда, инновациялық технологияларды қолдана отырып оқыту - таным әрекетін ұйымдастырудың ұтымды формасы және мақсаты - оқу үрдісінің өнімділігін арттыру екенін естен шығармаған жөн.

Инновациялық технологияны қолдану: оқып үйрену, меңгеру, тәжірибеге ендіру, дамыту кезеңдері арқылы іске асады. Инновациялық оқыту білімді тереңдетумен қатар, оқушыны оқу әрекетіне жетелеп, олардың оқуға деген ынтасын оятады [5].

"Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы бойынша оқыту жүйесі де жаһандану дәуірінің бірден-бір тиімді әдісі. Осыған орай, барлығымыз білетіндей еліміздегі індетке байланысты қашықтықтан оқыту да тиімді жүзеге асуда. Әрине, үйреншікті офлайн режиміндегі білім беру жүйесіне үйреніп қалғанымызбенен, қашықтықтан білім берудің де бізге тигізіп жатқан пайдасының бар екенін жоққа шығармауымыз керек.

Озық технологияны тиімді пайдалану білім алушыларды қызықтырып қана қоймай, техникалық инновацияның да дамуына өз пайдасын тигізуде.

Демек, оқытушылардың жаңа педагогикалық әдіс-тәсілдерді меңгеруі, ақпараттық коммуникациялық технологияларды қолдана білуі, жоғары деңгейге ұмтылуы мен үнемі ізденісте болуы, жаңашылдығы мен жаңалықты қабылдай білу шеберлігі кез келген жағдайда білім берудің тиімді көзі екені мәлім.

Мұғалім кәсіби құзіреттілігі қалыптасқан, күннен-күнге жаңарып отырған білім беру міндеттерін шешуге дайын, сөзінің мәнін ұқтырып, оны өз дәрежесінде оқытатындай теориялық және әдістемелік дайындығы жоғары, баланың дамуына жағдай жасайтын, баланың қабілеттерін ашатын, жеке тұлғасын, оқуға деген ынтасын дамытатын оқу, жазу, санау, қарым-қатынас және ынтымақтастық дағдыларын меңгеруіне көмектесетін, бәсекеге қабілетті маман болуы шарт [6].

Осы орайда, ғылымның даму тенденциясының дамып жатқандығын, қашықтықтан беріліп жатқан білімнен аңғара аламыз, яғни смартфондар мен компьютерлердің көмегі арқылы білім алу жүріп жатыр. Бұл ғылымның дамуына ғана үлес қоспай, экономикамызға да бір пайдасын тигізуде.

Тағы бір қашықтықтан оқытуда байқалғаны топ алдында тұйық, өзін-өзі аса көрсеткісі келмейтін студенттер Zoom платформасы мен СДОТ платформасында вебинар арқылы тиісті кесте бойынша өтетін сабақ, тәрбие сағаттары, үйірме, клуб жұмыстары, факультатив сабақтарда белсенділік көрсетуде.

Бұл жағдайда әрине, білімнің даму процесі және жеке тұлғаны дамыту ұстаздың ұтымды кәсіби құзыреттілігі мен шеберлігіне байланысты. Оған дәлел, колледж оқытушыларының офлайн оқу кезінде студенттерге ақпараттық коммуникациялық технология элементтерін, компьютерде жұмыс істеу іскерлік, дағдысын талапқа сай меңгерткендіктері қазіргі жағдайдағы қашықтықтан еш қиындықсыз оқуға көп үлесін қосуы.

Барлық пәндер ең алдымен СДОТ платформасында вебинар өткізіп, жаңа тақырыпты түсіндіру, сұрақ-жауап, диалог әдісі арқылы оқытудың ғылымилық, көрнекілік, түсініктілік, жүйелілік принципі негізінде жүзеге асырылуда.

Сондай-ақ практикалық жұмыстар да компьютердегі арнайы программа бойынша жасалып беріледі, мысалы: тест алу, студенттердің білім, іскерлігін бақылау бағалау шкала бойынша баллдық жүйеде жүргізіледі. Барлық студенттер үлкен қызығушылықпен тапсырманы орындап, жаңа білімді меңгеруде.

Яғни, қандай да болмасын жүйеге көшсек те, ұстаздарымыздың баланы сабаққа қызықтыра алуы болашақ білікті маманның пайда болуына апарды. Ал бұл ғылым дамуының айқын көрінісі.

Әр елдің өз тіліне сай білім беру жүйелері бөлек. Дегенмен, ақпараттық технологиялар, кешенді бай кітапхана, біліктілігі жоғары ұстаздар, жақсы әдістеме – барлығы дерлік білім беруді

калыптастыратын бірегей жүйелер. Жаңаша оқытудағы басты қағида бұл білім алу және өздігінен білім алу негізінде адам қабілеттерін, икемділіктерін дамытуға бағытталған тиімді оқыту жүйесін барынша кеңінен қолдану.

Ал қазіргі заманғы оқушының, әсіресе студенттің басты мақсаты көптеген пәндерден, олардағы ұшан-теңіз ақпараттардың ішінен ең негізгісін, мәндісін сыни тұрғыдан ойлап, жан-жақты талдап таба білу, өмірде тиімді пайдалану.

Күнделікті өтетін педагогика пәні бойынша бір тақырыптан мысал келтірсек:

Мемлекет алдында бәсекеге қабілетті болу міндеті тұрған жаһандану заманында жас ұрпаққа қойылып отырған талап зор. Оқушы айтылған сөз, берген білімді ғана қабылдап қоймай, өзі шешім жасай алуы, алдында тұрған түрлі жағдаяттарды абыроймен орындай білуі тиіс.

Осы орайда мен өзім дәріс беретін педагогика сабағында білім алушылар алдына үнемі проблемалық жағдай туғызып, өздері шеше білуге, бағыттаймын.

Болашақта өздері тәжірибеде пайдалана алатындай теориялық білім бере отырып, кәсіби шеберлігін шыңдау мақсатында мысалы: «Оқыту әдісі» тақырыбында оқытудың таным белсенділігіне қарай оқыту әдісін жіктеу, нақты белгілі бір тақырып бойынша қолдануын көрсетуді талап етемін (1-сурет) [7].

1-сурет. Сабақ барысында оқыту әдістерін қолдану.

Сонымен, өз ісінің кәсіби маманы болу қай мамандықтың иесіне болсын қойылатын басты талап. Дәстүрлі мұғалім «жеткізуші», ал оқушы «қабылдап алушы» немесе мұғалім дайын піскен мәліметті беруші, ал оқушы оны дайын күйінде қабылдап алушы схемасы дәл қазіргі нарықтық бәсеке заманында мүлде тиімсіз. Қазіргі және бұрыннан қалыптасып кеткен көзқарас бойынша мұғалім тек өз пәнінің төңірегінде ғана қалып қоймай, қоғамда болып жатқан өзгерістерге құлағы түрік, көзі ашық, жан-жақты талдау жасай білетін маман болуы керек [8].

Қазіргі жағдайдағы қашықтықтан оқыту жүйесі кезіндегі тағы бір жетістік озық тәжірибелерді тарату, бөлісу, жинақтау әдістерін оқытушылардың облыстық, республикалық деңгейде интернет желісіне үздіксіз салып жатқан видеоконтенттерінен де байқауға болады. Бұл видеоконтенттер барлық пәндер және түрлі тәрбиелік маңызы зор іс-шаралар жүйесі бойынша салынуда. Видеоконтент жасауда, әдістемелік нұсқаулықтар, жас маман мен студенттерге көмекші құралдар құрастыруда біздің колледж оқытушылары да белсенді, креативті, шығармашылықпен жұмыс атқаруда.

Қорыта айтқанда, ғылымның дамуы - бәсекелестікті арттырады. Әбу Насыр әл-Фараби «Ғылымы жоқ елдің болашағы бұлыңғыр» деген. Шынымен де, ғылымсыз және білімсіз ел - болашағы жоқ ел. Елдің бәсекеге қабілетті болуы көп жағдайда оның ғылыми әлеуеті мен ғалымдарына байланысты. Ғылымның дамуы үшін бізге білікті маман қажет. Ал ол маманды шығару ұстазға байланысты. Жалпы алып қарағанда бұл қоғамда үнемі болып жатқан нарықтық айналым секілді. Осы айналымға дұрыс түсіп алсақ, тенденция өсе бастайды. Елбасы «Қазақстандағы оқу орындары өте келе үздік әлемдік стандарттар деңгейіне көтерілуі тиіс» – деп, қазақстандық мұғалімдер қауымына үлкен сенім білдірді [1]. Олай болса, сапалы білімді азаматтар тәрбиелеу ұстаздар үлесінде. Сапалы білім - қоғамды тұрақтандыратын, рухани мұраны пайдаланып, оқытудың жаңа әдістерін тиімді қолдану, жаңа технологияны қазіргі заманға бейімдеу, оқытуды жетілдіре түсу, білім мен тәрбиені қатар өрістету, жеке тұлға қалыптастыру, олардың білім деңгейінің мемлекеттік және халықаралық стандартқа жетулеріне күш салу біздің міндетіміз. Ендеше алдағы уақытта да ғылымның жаңа сатыға көтерілуіне ықпал етіп, күрделі мәселелерді шешетін білімді дамытуда, маман даярлауда жауапкершілікпен жұмыс атқарып, тиімді жүзеге асырайық дегіміз келеді.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік», 2017 ж.
2. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы // Қазақстан мұғалімі, 2004.
3. Омарбекова Г.Ә. Тіл және жаһандану: оқу құралы. – Нұр-Сұлтан: «Fastprint» баспасы, 2019. – 160 б.
4. http://www.edu.gov.kz/kz/governance/minister/intervju/gosprogramma_startovala
5. Мухамажитов А. 12 жылдық білім беруге сай мамандықтарды дайындаудың өзекті мәселелері. Алматы, 2016.
6. Тапаева А.П. Мектеп жағдайындағы құзыреттілікті қалыптастыру. Молодой ученый.- 2015. - №4. - Б.50-52.
7. Құрманалина Ш.Х. Педагогика. - Астана -2007.
8. <https://digitalkz.kz/wp-content/uploads/2020/03/>

Аубакирова Д., Аяған Е.С.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРЫНДА ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ПАЙДАЛАНУ

Аннотация. Бұл мақалада қазіргі заманның талабына сәйкес инновациялық технологияны оқыту процесінде тиімді пайдаланудың мүмкіндіктері қарастырылған. Сондықтан ХХІ ғасыр-заманауи педагогикалық технологияны оқыту процесінде пайдалану туралы ғылыми зерттеулерге талдау жасалынды. Дамыған шет елдерде жаңа педагогикалық технологиялардың оқыту процесіндегі тиімділігін зерттеу ауқымды түрде жүргізілгені сипатталады. Жаңа педагогикалық технологияларды техникалық оқыту құралдары ретінде қолданудың мәселелерін зерттеушілерге тұжырымдар жасалынды. Инновациялық технологияларды оқыту процесінде жүзеге асыру мүмкіндіктері мен ерекшеліктері анықталды.

Кілт сөздер: педагогика, технология, оқыту, процесс, инновация, заманауи, техникалық, құралдар, модульдік дидактика, әдістеме.

Қазіргі кезде жаңа Қазақстан құруды қолға алып жатқанда жасұрпаққа әлемдік деңгейде заманауи білім мен тәрбие беру өзекті мәселе екенін айтқан жөн. Сондықтан оқушыларға инновациялық білімді жаңа педагогикалық технологиялар арқылы оқыту процесінде іске асыру мәселесі тұр.

Отыз жылдан астам уақыт бұрын АҚШ-та пайда болып, «педагогикалық технология» термині барлық дамыған елдердің сөз қорына жылдам кірігіп кетті. Шетел педагогикалық әдебиетте «педагогикалық технология» немесе «оқыту технологиясы» термині алғашында оқыту үдерісін техникалау идеясымен байланыста болды, оның жақтастары оқыту үдерісінің тиімділігін арттырудың негізгі тәсілі ретінде оқытудың техникалық құралдарын кеңінен қолдануды ұсынды. Мұндай түсіндіру өткен ғасырдың 70-ші жж. дейін сақталынып келді.

70-ші жылдары педагогикада оқыту үдерісін толық басқарылу идеясы жеткілікті дәрежеде қалыптасып, ол біраз уақыттан кейін педагогикалық тәжірибедегі келесі мақсатқа әкеліп тіреді: дидактикалық мәселелер оларға қол жеткізу анық сипаттама мен анықтамаға берілуі қажет нақты белгіленген мақсаттармен оқу үдерісін басқару арқылы шешілуі мүмкін[3]. Сәйкесінше, көптеген халықаралық басылымдарда педагогикалық технологияның мәнін жаңаша түсіндіру орын алады: педагогикалық технология – бұл «оқытудың техникалық құралдарын немесе компьютерлерді пайдалану саласындағы жай зерттеулер емес; бұл білім беру тиімділігін арттыратын факторларды талдау жолымен, тәсілдер мен материалдарды құрастыру мен қолдану жолымен, сонымен қатар қолданылып жатқан әдістерді бағалау арқылы білім беру үдерісін оңтайландырудың қағидаларын анықтап, тәсілдерін әзірлеу мақсатымен зерттеулер жүргізу.»

Айта кету керек, қазіргі кезде шетел әдебиетте педагогикалық технологияның мәнін алғашқыдай түсіну (педагогикалық технология оқытуда ОТҚ-ны барынша қолдану ретінде) де, педагогикалық технологияны оқыту үдерісін басқару идеясымен байланысты түсіну де (яғни, оқыту

мақсаттарын барлық оқыту үдерісінің барысын жобалау мақсаттарымен сәйкес құрастыру, тандалған түрлер, әдістер, құралдардың тиімділігін тексеру және бағалау, ағымдық нәтижелерді бақылау, түзетуші шаралар) кездеседі. Оқыту үдерісін басқару идеясымен астасып жатқан педагогикалық технологияның мәнін аша отырып, жапон ғалымы Т.Сакомото педагогикалық технология педагогикаға басқаша «білім беруді жүйелендіру» немесе «сыныптық оқытуды жүйелендіру» деп атауға болатын ойлаудың жүйелі тәсілін енгізуді білдіреді деп жазған болатын[4].

Оқытуға деген жүйелі тәсіл «педагогикалық технология» түсінігінің маңызды сипаттамасы ретінде ЮНЕСКО-ның анықтамасында көрініс алды, оған сәйкес педагогикалық технология – бұл алдына білім беру түрлерін оңтайландыру міндетін қоятын, барлық оқыту үдерісін құру, қолдану мен анықтаудың және техникалық пен адам қорларын және олардың өзара әрекеттесуін ескере отырып білімді меңгерудің жүйелі әдісі.

Отандық педагогикалық әдебиетте, көптеген авторлар орынды атап өтетіндей, «педагогикалық технология» терминін түсініп, қолдануға қатысты түрлі пікірлер бар. В.П. Беспалько педагогикалық технологияны алға қойылған білім берудің мақсаттарын табысты жүзеге асыруға мүмкіндік беретін оқыту мен тәрбиелеудің теориялық негізделген үдерістерін әрекетке енгізу құралдары мен әдістерінің жиынтығы ретінде анықтайды. Б.Т. Лихачевтің пікірінше, педагогикалық технология – оқытудың, тәрбиелік құралдарының түрлері, әдістері, тәсілдері, амалдарының үйлесуін және арнайы жиынтығын анықтайтын психологиялық-педагогикалық мақсаттарының жиынтығы; ол педагогикалық үдерістің ұйымдастырушылық-әдістемелік құралдарының тобы болып табылады. М.В. Кларин бойынша, педагогикалық технология педагогикалық мақсаттарға қол жеткізу үшін пайдаланатын барлық жеке даралық, амалдық және әдістемелік құралдардың жүйелі жиынтығы мен қызмет ету тәртібін білдіреді. Г.К. Селевко «педагогикалық технологияда» үш аспектіні бөліп көрсетеді:

- ғылыми: педагогикалық технологиялар – оқытудың мақсаттарын, мазмұнын және әдістерін зерттеп, құрастыратын және педагогикалық үдерістерді жобалайтын педагогикалық ғылымның бір бөлігі;

- үдерістік-сипаттамалық: үдерістің сипаттамасы (алгоритм), оқытудың жоспарланған мақсаттарына қол жеткізу үшін мақсаттар, мазмұн, әдістер мен құралдардың жиынтығы;

- үдерістік-әрекеттік: технологиялық (педагогикалық) үдерісті жүзеге асыру, барлық жеке даралық, амалдық және әдістемелік құралдарының қызмет етуі.

М.В. Кларин орынды атап көрсеткендей, «педагогикалық технология» түсінігі оқыту саласымен шектелетін шетелдік педагогикаға қарағанда, отандық педагогикада оқыту мен тәрбиелеу үдерістерімен байланыста болады.

Білім беру тәжірибесінде «педагогикалық технология» түсінігі үш иерархиялық матасқан деңгейлерде қолданылады: [5]

1) Жалпыпедагогикалық (жалпыдидактикалық) деңгей: алпыпедагогикалық (жалпыдидактикалық, жалпытәрбиелік) технология берілген аймақтағы, оқу орнындағы, оқытудың белгілі бір сатысындағы біртұтас білім беру үдерісін сипаттайды. Бұнда педагогикалық технология мен педагогикалық жүйе синонимдес: оған оқытудың мақсаттары, мазмұны, құралдары мен әдістерінің жиынтығы, үдеріс субъектілері мен объектілері қызметінің алгоритмі кіреді.

2) Жекеәдістемелік (пәндік) деңгей: «жекепәндік педагогикалық технология» термині «жеке әдістеме» мағынасында, яғни бір пән, сынып, ұстаз шеберханасы шеңберінде (пәнді оқыту әдістемесі, орнын толтыратын оқыту әдістемесі, ұстаз, тәрбиеші қызметінің әдістемесі) оқыту мен тәрбиелеудің белгілі бір мазмұнын жүзеге асыру үшін әдістер мен құралдардың жиынтығы ретінде қолданылады.

3) Жергілікті (модульдік) деңгей: жергілікті технология өзі оқу-тәрбиелік үдерістің жеке бөліктерінің технологиясын, жеке дидактикалық және тәрбиелік міндеттерді шешуді (жеке қызметтер түрлерінің, түсініктердің қалыптасуының, жеке тұлғалық қасиеттерді тәрбиелеу технологиясы, сабақ технологиясы, жаңа білімдерді игеру, материалды қайталау және бақылау технологиясы, өзіндік жұмыс технологиясы және т.б.) көрсетеді.

Жоғарыда көрсетілген анықтамалар педагогикалық технологияның негізгі құрылымдық құрамын бөлуге мүмкіндік береді:

а) тұғырнаамалық негіз;

б) оқытудың мазмұндамалық бөлімі:

- оқыту мақсаты – жалпы және нақты;

- оқу мәліметтерінің мазмұны;

в) үдерістік бөлім – технологиялық үдеріс:

- оқу барысын ұйымдастыру;

- оқушылардың оқу қызметінің әдістері мен түрлері;

- оқытушы жұмысының әдістері мен түрлері;
- мәліметтерді игеру үдерісін басқарудағы оқытушының қызметі;
- оқу барысын талдау.

Сонымен, қандай педагогикалық технология болмасын негізгі әдістемелік талаптарды қанағаттандыруы қажет (Г.К. Селевко): [6]

Тұғырнамалылық. Әрбір педагогикалық технологияға білім беру мақсатына жетуде философиялық, психологиялық, дидактикалық, әлеуметтік-педагогикалық тұрғыда айқындайтын нақты ғылыми тұғырнама тән болуы қажет.

Жүйелілік. Педагогикалық технологияда жүйеге тән барлық сипаттар болуы шарт, олар: үдеріс қисыны, оның барлық бөлімдерінің өзара байланыстылығы, тұтастығы.

Басқарылу оқыту үдерісін мақсатты талдауды, жоспарлауды, жобалауды, кезеңдік талдауды, нәтижелерді түзету мақсатында құралдар мен әдістерді түрлендіруді білдіреді.

Тиімділік. Қазіргі педагогикалық технологиялар бәсекелестік жағдайында өмір сүріп келеді және белгілі бір оқу стандартына жетуде кепіл болатын нәтижеде тиімді және шығында қолайлы болуы қажет.

Ұдайылық педагогикалық технологияны өзге субъектілермен, басқа біртекті білім мекемелерінде қолдануға (қайталауға, еске түсіруге) мүмкіндік береді.

Мамандықты модульдік оқытудың мәні оқушының модульдік бірліктер мен модульдік бөлшектерді жүйелі түрде меңгеруде болып отыр. Кәсіби оқытудың модульдік технологиясының икемділігі мен көптүрлілігі нарықтық қатынастар жағдайларында жұмыс орындарының сандық және сапалық өзгерісі, жұмыс күшін қайта бөлу, жұмыскерлерді жаппай қайта оқытудың қажеттілігі кезінде әсіресе өзекті. Ғылыми-техникалық прогрестің жоғары қарқындылығы жағдайларында оқытудың қысқамерзімділігі факторын да ескермей кетуге болмайды.

Модульдік оқытудың ерекшеліктері сол, оқушы оған ұсынылған құрамында әрекеттердің мақсатты бағдарламасы, ақпарат қорлары мен алға қойылған дидактикалық мақсаттарға жету үшін әдістемелік құралы бар оқу бағдарламасымен жартылай немесе толықтай өз бетімен жұмыс жасай алады. Мұндай жағдайда оқытушының қызметтері ақпараттық-бақылаушыдан кеңес берушілік-үйлестірушілікке дейін өзгере алады. Модульдік оқытудың технологиясы жүйелі квантілеу мен модульділік қағидаларының бірігуіне негізделеді. Бірінші қағида оқу ақпаратын «қысу», «ықшамдау» теориясының әдістемелік негізін құрайды. Екінші қағида модульдік оқыту әдісінің нейробиологиялық негізі болып табылады.

Кәсіби білім берудің модульдік жүйесінің жоғарыда көрсетілген қағидалары оның мынадай он жақтарына назар аударуға мүмкіндік береді:

- жұмыскердің кәсіби біліктілігі құрылымындағы білімдер мобильділігіне ескірген модульдік бірліктерді құрамында жаңа және перспективалық ақпараты бар жаңаларға ауыстыру жолымен жеткізіледі;

- оқушылардың оқытуын басқару минималды болып табылады. Бұл жұмыс кадрлары мен мамандардың болашақ оқуы мен біліктілігін жоғарылату мәселелерін шешуге мүмкіндік береді.

- дидактикалық модульдерді құрастыру кезіндегі оқу ақпаратының нақты, қысқа жазбаларының арқасында педагогтар мен оқушыларды ойлары мен пікірлерін қысқа келтіруге үйретеді;

- дидактикалық модульде жазылған ақпаратты меңгеру уақыты оқу материалын ұсынудың дәстүрлі түрлерімен салыстырғанда 10-14 есе көп;

- жұмыс немесе қызметтің берілген түрі үшін артық оқу ақпаратын «қысу» және «ауытқу» факторының әрекет ету есебінен оқу материалын оқыту толықтығы мен меңгеру тереңдігін жоғалтпай, оқу курсы 10-30%-ға қысқарады;

- өзін-өзі оқыту жұмыс жылдамдығын ғана емес, оқу материалының мазмұнын реттеумен бірге жүреді;

- кәсіптің (мамандықтың) дербес мағыналары бар мақсатты және мазмұндық жағынан аяқталған бөліктерге (модульдердің, блоктардың) декомпозициясына қол жеткізіледі;

- нақты өндірістік қызметті ескере отырып түрлі кәсіби блоктарды меңгеру негізінде бірнеше мамандықты оқытудың мүмкіндігі [7].

Арнайы әдебиеттерде педагогикалық технологиялардың бірнеше жіктелері – Гульчевская В.Г., Беспалько В.П., Фоменко В.Т.-ның және т.б. ұсынылған. Ең жалпыланған түрде педагогикалық ғылымдағы және тәжірибедегі технологияларды жалпылама түрде жүйелендірген Селевко Г.К. болатын. Төменде жүйе авторымен құрастырылған жіктелік топтарға қысқаша баяндама берілген:

- қолдану деңгейіне қарай жалпыпедагогикалық, жекеәдістемелік (пәндік) және жергілікті (модульдік) технологияларға бөлінеді.

- философиялық негіз бойынша: материалистік және идеалистік, диалектикалық және метафизикалық, ғылыми және діни, адамгершілікті және адамгершілікке қарсы, антропософты және теософты, прагматикалық және экзистенциалистік, еркін тәрбиелік пен қысама және басқа түрлері.

- психикалық дамудың жетекшілік факторы бойынша: биогендік, социогендік, психогендік және идеалистік технологиялар. Бүгінде жалпы қабылданған тұлға бұл биогендік, социогендік және психогендік факторлар жиынтық әсерінің нәтижесі, бірақ нақты технология осылардың қандай да біреуін ескеріп немесе оған сүйеніп, оны негізгі деп есептей алады. Негізінде қандай да бір факторды, әдісті, қағиданы жеке дара қолданатын монотехнологиялар болмайды – педагогикалық технологиялар әрқашанда кешенді жүргізіледі.

Пәнаралық танымдық міндеттер – оқушылардың оқу қызметін ұйымдастырудың академиялық құрылымы. Оқытудағы жағдайлық әдістер жиі танымдық үдерістердің табиғи ағымын қамтамасыз етеді, ал жұмылдыру құралдары ретінде зор мүмкіндіктерге ие болады.

«Модуль» термині – әртүрлі ақпараттық жүйелер мен құрылымдарда қолданылатын және олардың икемділігін, қайта құрылуын қамтамасыз ететін конструкциялар деп анықтайтын ақпараттанудан педагогикаға кірген. «Модуль» термині – интернационалды. ЮНЕСКО - ның тезаурусінде одан бірнеше туындамалар бар: модульдік әдіс, модульдік дайындық, модульдік кесте, модульдік тәсіл.

Модульдік тәсіл әдетте оқу материалын және процедураларын нышандық сипаттамаларды ескере отырып аяқталған бірліктер түрінде ресімдеу түрінде түсіндіріледі[8]. Өзінің бастапқы түрінде модульдік оқыту ХХғ. 60-шы жж. пайда болып, ағылшын тілді елдерге тез тарап кетті. Оның мәні сол, оқушы өз бетімен дерлік немесе толықтай өз бетімен оған ұсынылған жеке оқу бағдарламасымен жұмыс істей алды, оның құрамына сабақтарды мақсатты жоспары, мәліметтер банкісі және қойылған дидактикалық мақсаттарға қол жеткізу жөніндегі әдістемелік құралдар кірді. Педагогтың қызметтері ақпараттық-бақылаушылықтан кеңес берушілік - үйлестірушілікке дейін ауытқып отырды. Модульдік оқыту әзірше тек жоғары оқу орындарында қолданылады. Модульдік оқыту теориясында «модуль» сөзі ретінде не түсініледі?

Бастауыш мектепте оқыту процесінде инновациялық педагогикалық технологияны қолдану қазіргі білім саласының талабы мен мақсаты. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларына әртүрлі пәндерді оқытқанда әлемдегі инновациялық технологияны пайдалану қазіргі оқушының заманауи білімді толық алуына мүмкіндіктер береді. Сол себептен бастауыш сынып оқушылары заман талабына сай ынталанып әлемдегі заманауи педагогикалық технологияны меңгереді.

Әдебиеттер:

1. Уроки труда в начальной школе. 1- 2 классы. / авт.-сост. Т. А. Николкина, Т.С. Гулуева, Г.П. Попова. – Волгоград: Учитель, 2017. – 287 б.
2. Уроки труда в начальной школе. 3 - 4 классы / авт.-сост. В.П. Трушина. – Волгоград: Учитель, 2017. – 287 б.
3. Руднянская Е.И. и др. Экскурсии в природу. По югу России. Осень. 1–4 классы. – Волгоград: Учитель, 2017. – 126 б.
4. Окружающий мир. 1- 4 классы: нестандартные уроки / авт.-сост. Л.И. Рудченко. – Волгоград: Учитель, 2019. – 143 б.
5. Литературное чтение. 1- 4 классы: нестандартные уроки / сост. Л.И. Рудченко. – Волгоград: Учитель, 2018. – 111 б.
6. Приглашаем на урок. 3 класс: русский язык, математика, чтение, окружающий мир. – Волгоград: Учитель, 2010. – 163 б.
7. Приглашаем на урок. 1 класс / авт.-сост. Т.В. Алтынова, О.А. Юдина. – Волгоград: Учитель, 2018. – 173 б.

ОБУЧЕНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ЧЕРЕЗ РАЗВИТИЕ СЛОВЕСНО-ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В 5-7 КЛАССАХ

Аннотация. В статье говорится о необходимости развития читательской грамотности через познавательный процесс, развитие логического мышления. Всё это помогает создать условия для самореализации ученика, раскрытия его личности, что является основной целью современной школы.

Ключевые слова: читательская грамотность, логика, мышление, приёмы, стратегии, текст, интерес.

Одним из важнейших направлений современного образования является формирование у учащихся способности ориентироваться в социуме, достигать своих целей, расширить свои возможности. Именно этому дети учатся, постигая азы читательской грамотности на уроках русского языка. И одним из важных компонентов для этого является развитие логического мышления, что, несомненно, ускорит развитие читательской грамотности у обучающихся, поможет лучше и быстрее усваивать учебный материал, а процесс чтения станет интересным и увлекательным.

Знание основ логики важно для каждого человека, так как умение правильно мыслить, доказывать, сравнивать, классифицировать является жизненной необходимостью. Обучаться логике приходится уже с детских лет. Отдельные приёмы логического мышления дети начинают усваивать в детском саду: это, например, анализ и синтез, сравнение и различение.

В школе обучающиеся продолжают работать с этими логическими приёмами или операциями на всех уроках, развивая и углубляя свои знания. Овладение основными учебно-логическими умениями являются необходимым условием успешного усвоения учебного материала. Уроки русского языка не являются исключением, так как, демонстрируя ученикам, что русский язык - это предмет, на котором можно не только читать, писать и учить, но и решать нестандартные задачи, играть в интересные игры, разгадывать головоломки. Логические упражнения на уроках русского языка в 5-7 классах являются одним из способов стимулирования познавательного интереса и в то же время предоставляют богатые возможности для развития интеллектуальных способностей учащихся.

Логические упражнения, которые могут быть использованы на уроках русского языка в 5 и 6 классах, достаточно разнообразны. Одним из наиболее распространенных, в том числе на других уроках, является задание «Найди лишнее». Подобные упражнения позволяют, в частности, без особых временных затрат повторить различные правила орфографии. Например, задание найти лишнее в списке «Гараж, врач, дач, плющ» (при изучении темы «Правописание Ъ на конце имен существительных после шипящих»), В то же время, если в этот же список добавить краткое прилагательное («Пейзаж, калач, горяч, плащ»), это задание создаст проблемную ситуацию, подводящую к теме «Ъ на конце кратких прилагательных после шипящих». Подобные упражнения могут содержать своего рода «ловушки». Так, поиск лишнего в списке «Растительный, расстелить, росли, растет» при недостаточном внимании приведет к слову «росли», однако более тщательный анализ показывает, что лишним является слово «распустить», которое одно имеет приставку и не является однокоренным по отношению к остальным. Вариантом упражнения «Найди лишнее» является задание «Найди ошибку». Такое упражнение достаточно стандартно, однако вызывает гораздо больший интерес, скрывает «подводные камни». Как, например, задание найти лишнее из словосочетаний «Подарок Оле» и «Подарок Оли». Внимательный ученик заметит, что, в зависимости от контекста, возможны оба окончания существительных. Следует помнить, что при использовании упражнений типа «Найди лишнее» или «Найди общее» у учащихся могут появляться различные версии ответа, которые не всегда совпадают с предполагаемой учителем. Обсуждение этих версий позволяет продемонстрировать важность умения рассуждать, доказывать свою точку зрения.

В 7 классе предлагаются задания посложнее, например: «Возьмите глагол из предложения «У Ирины распустилась коса», образуйте из него действительное причастие настоящего времени и согласуйте его с дополнением из предложения: «Подснежники - первые весенние цветы». Добавьте краткое прилагательное из предложения «Эти цветы прекрасны и совершенны». Добавьте неизменяемое слово из предложения: «В течение лета в течении горной реки наблюдались изменения». Добавьте местоимение из предложения: «В своей избе хозяин – барин», добавьте обстоятельство образа действия из предложения, поставив его в предложном падеже: «С нежностью посмотрела мать на своего ребёнка».

Не менее интересными для учащихся являются задания, «смешивающие» русский язык с другими дисциплинами. Так, можно выделить своего рода «математические» упражнения. К ним относятся, например, пропорции, от достаточно простых: «угол/уголь = дал/?» до более сложных, скрывающих в себе «подводные камни»: «мечтающий/мечтавший = смеющийся/?, делающий/?». Пропорции позволяют также организовать повторение некоторых тем, вызывающих затруднения, например, у пятиклассников. Задание по фонетике: «ВБ/ФП = ЗЖ/?» является хорошим средством отработки умения работать с парными согласными.

Такие задания при использовании интерактивной доски отнимают минимум времени и при этом, помимо проверки собственно лингвистических навыков, помогают развивать навыки логических операций, которые в дальнейшем позволят ребенку увидеть, вычленив самое важное, необходимое для определённой жизненной ситуации.

Проведя мониторинг уроков, мы можем говорить о повышении качества знаний при работе с текстами у учащихся 5- 7 классов. В начале и конце 1 полугодия этого учебного года среди обучающихся среднего звена были проведены контрольные работы по работе с текстами с целью выявить, насколько повысилась читательская грамотность у учащихся в течение двух четвертей. Результаты убедили нас в правильности использования подобных заданий (Таблица 1).

Таблица 1.

Классы	Справились с заданиями	
	Сентябрь 2022 года	Декабрь 2022 года
5	67%	81%
6	63%	79%
7	72%	85%

Логические упражнения, применяемые на уроках русского языка, очень разнообразны. Они могут быть использованы для создания проблемной ситуации, могут служить своеобразной разминкой, давая учащимся возможность отдохнуть от традиционных методов работы, в сильных классах их можно использовать даже как нестандартный метод контроля, позволяющий проверить не только знание, но и понимание учебного материала. Подобные задания являются не только способом стимулирования интереса к обучению. Они дают возможность развивать интеллектуальные способности учащихся, их умение самостоятельно мыслить и обоснованно защищать свою точку зрения. Данный вид упражнений помогает создать условия для самореализации ученика, раскрытия его личности, что является основной целью современной школы.

Литература:

1. Битянова М. Р., Назарова Т. В., Афанасьева Е. И., Васильева И. Л. Работа психолога в начальной школе. - М.: Совершенство, 1998.
2. Богданова Г. А. Уроки русского языка в 5 классе: Книга для учителя. - М.: Просвещение, 2007.
3. Трошин В. В. Слова и числа: Занимательные материалы по русскому языку на уроках, внеурочных и самостоятельных занятиях - Волгоград: Учитель. 2007

Бекмагамбетова Ш.К.
КГУ «Школа-лицей № 66» г. Караганда

РАЗВИТИЕ САМОРЕГУЛЯЦИИ УЧЕНИКОВ СРЕДНЕГО ЗВЕНА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

Аннотация. В статье раскрываются вопросы развития саморегуляции учащихся. Анализируются организация саморегуляции через рефлексивные методы обучения. Приводится пример исследования урока за учениками А, В, С, и наблюдение за их саморегуляцией. Акцентируется методы работы за закрепление изученного материала и рефлексия.

Ключевые слова: Саморегуляция, рефлексия, саморефлексия.

В течение последних десятилетий качественно поменялись требования к современному образованию. И актуальным стал вопрос приобретения знаний, умений и навыков, которые будут

сопровождать выпускника на протяжении его жизни и совершенствоваться. И перед нами, педагогами встает вопрос о необходимости научить современного ученика тому, как учиться. И считаю, что на сегодняшний день актуален вопрос формирования умений и навыков саморегуляции, для того чтобы ученик не просто получал готовые знания, а мог проводить рефлексию своей деятельности для того, чтобы осознать себя в роли обучающегося, понимать, как происходит понимание задания, самостоятельно подбирать стратегию выполнения задания, пути решений проблем. Развитие саморегуляции в обучении – это переход от системы внешнего управления учебной деятельностью к самоуправлению[1, с.57].

Развивать навыки саморегуляции необходимо начинать как можно раньше. В поддержку своего мнения хотела бы привести результаты методики «Определения уровня саморегуляции» проведенного у школьников среднего звена, 6 класса на основании чего были определены типичные нарушения и закономерности в механизмах проявления саморегуляции деятельности у учащихся. Однако при повторном проведении данной методики, результат изменился при развитии познавательных процессов (мышления, восприятия, памяти, воображения) включенных в акты регуляции.

Систему организации саморегуляции в виде рефлексивной деятельности учащихся на уроке начинаю с введения в обиход рефлексивных листов. Это краткие письменные фиксации своих целей, успехов, трудностей, пожеланий. Например, ответы на вопросы: «Что для меня оказалось трудным на уроке», «Почему для меня это было трудно», «Что могло бы помочь преодолеть эти трудности» отображающих результаты обучения (Рисунок 1).

Рисунок 1. Уровни саморегуляции учащихся 6-го класса.

Рефлексия в процессе урока помогает оптимизировать учебный процесс. На стадии рефлексии учащиеся размышляют о связи с тем, что они узнали на уроке, закрепляя новые знания, активно перестраивают свои представления с тем, чтобы включить в них новые понятия. Живой обмен идеями между учащимися дает им возможность познакомиться с разными точками зрения, учит внимательно слушать товарища, и аргументированно защищать свое мнение. То есть они сами участвуют в повышении эффективности учебного процесса. Этот вид рефлексии позволяет оценить активность учеников на всех этапах урока, например, на этапе актуализации знаний или в конце урока. Формирование саморегуляции учебной деятельности учащихся достигается использованием специальных приемов и средств, применяемых в процессе обучения. Применение рефлексивных листов в конце урока дает возможность оценить активность каждого ребенка на разных этапах урока. Например, прием «Лестница успеха». Ребенок сам должен оценить, на какой ступеньке он оказался в результате деятельности во время урока, т.е. оценить достигнутые результаты, или рефлексивный прием «Дерево успеха», где определенным цветом листьев обозначены уровни усвоения материала, аналогичный ему прием – «Яблоня» – на изображении яблони необходимо прикрепить яблоки зеленого и красного цветов, в соответствии с тем понятен ли был материал на уроке и насколько продуктивным был урок для учащихся.

В случае использования рефлексивного приема «Светофор», ребята поднимают карточку определенного цвета, являющимся выражением их удовлетворения своей работой на уроке. При помощи таблицы ЗХУ развиваются на уроке не только мыслительные способности учащихся, но и вырабатываются собственные позиции по изучаемой теме[1, с. 62].

Необходимо выявить какие изменения повлекло за собой применение рефлексии для повышения уровня саморегуляции, как это повлияло на деятельность учащихся, какие изменения отмечают учителя и родители. Насколько ожидаемые результаты подтвердились, отслежу по следующим критериям успешности:

- учащиеся будут владеть навыками техники рефлексии, самооценивания, взаимооценивания;
- учащиеся развивают навык рефлексии через недельные отчеты, рефлексивные листы;
- родители имеют понятие о саморегуляции у детей, стремятся развить навыки у детей.

При исследовании урока истории с коллегами в 6 классе, было проведено наблюдение за учениками уровня «А», «В», «С», как у них проявляются навыки саморегуляции, я увидела такие изменения: учащиеся при выполнении задания «Восстановить схему процесса – изменения жизни людей в эпоху мезолита» демонстрируют так называемую рабочую память, вносят информацию в сознание, и могут работать с ней. Я пронаблюдала, что мои ученики научились размышлять о значении изменений в жизни людей, рассуждать по аналогии, однако я пришла к выводу, что ученик категории С находится на концепции обучение как количественное увеличение знаний, участвуя в совместной работе с ровесниками демонстрируя социальный аспект саморегуляции. Ученик В-обучение как получение информации, может делать разумный выбор и принимать обоснованное решение, наблюдается когнитивный аспект саморегуляции, а ученик А – обучение как понимание смысла и определение значения, находит собственные ресурсы без помощи взрослых, предлагает новые действия – мотивационный аспект саморегуляции.

Для того чтобы понять что усвоили мои ученики и на какой стадии успеха они находятся проведена рефлексия Лестница успеха, где 60 % детей говорят об уверенности в своих знаниях, 30% - нужно еще повторить, 10 % нуждаются в помощи, а один ученик пишет о том, что хочет кушать и клеит стикер на самую низшую ступень, что подтверждает иерархию потребностей по Маслоу, что без удовлетворения низших потребностей, переход на следующий уровень просто невозможен. Участие в планировании, проведении урока и наблюдении помогло коллегам понять значимость и ценность работы в сотрудничестве, улучшить практику обучения и содействовать размышлению учителей о качестве своего преподавания по отношению к отдельным учащимся. Участие в исследовании урока несомненно помогло лучше понять учителям, как наши ученики обучаются и думают и как процесс обучения влияет на мышление обучающегося.

Таким образом, используя рефлексии на уроках можно проследить динамику развития саморегуляции учебной деятельности, которая обеспечивает включение ученика в оценочную деятельность; переход от коллективных форм управления учебной деятельностью к индивидуальным; применение диалоговых методов обучения, направленных на развитие рефлексии и самооценки.

При проведении рефлексии и саморефлексии все учащиеся обычно отмечают важность и пользу подобных уроков и выражают желание к дальнейшей работе в данном направлении, это позволяет ребенку видеть свой успех, повышается интерес, как к изучаемому материалу, так и к самому процессу обучения [2, с. 104].

Выбранные методы работы эффективны и следует продолжить их применение на уроках и внеурочной деятельности, необходимо давать возможность ученику «быть услышанным», использовать эффективные методики, которые способствуют развитию критического мышления и самостоятельности в процессе обучения [3, с. 89].

Литература:

1. Руководство для учителя , третий (базовый) уровень, UniversityofCAMBRIDGE. FacultyofEducation www.cpm.kz. АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2015.
2. Субъект и личность в психологии саморегуляции/ Под. Ред. В.И. Моросановой. М., Изд-во ПИ РАО, СевКавГТУ, 2007.
3. Прохоров А.О. Саморегуляция психических состояний в учебной и педагогической деятельности // Вопр. психологии. 1991. №5.
4. Социальное самоопределение учащейся молодежи в условиях современного общества/ Т.В. Машарова – Киров: Изд-во Вятгу, 2003.
5. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности-М.: Наука, 1980.

SMASHBOOK (СМЭШБУК) КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПЕРВЫХ КЛАССОВ

Аннотация. В статье рассматривается вопрос формирования функциональной грамотности учащихся первых классов, на основе сборника методических материалов для учителей «Smashbook». Функциональная грамотность формируется на предметах естественно-математического цикла (математика, естествознание, познание мира). В работе нашли отражение решения проблем формирования функциональной грамотности, проверки уровня освоения учебного материала, подготовки учащихся для выполнения суммативных работ в последующих классах с помощью заданий методического сборника «Smashbook». Авторы статьи отмечают, что задания сборника может использовать учитель для формативного оценивания, где предусмотрен дифференцированный подход (уровень А – простой вид и уровень Б – сложный вид), для учащихся с особыми образовательными потребностями (ООП – для индивидуальной работы, уровень А).

Ключевые слова: функциональная грамотность, методический сборник «Smashbook», формативное оценивание, дифференцированный подход, учащиеся с особыми образовательными потребностями.

Школа в настоящее время предъявляет новые требования к процессу обучения школьников. В рамках обновленного образования необходимо осуществлять переход от парадигмы знаний, умений, навыков к развитию личности обучающихся. Личности, которая способна видеть цель, добиваться осознанного получения знаний и применять их в жизненных ситуациях, быть коммуникабельной, мыслить нестандартно и способной работать в сотрудничестве. В связи с этим у нашего государства есть необходимость формирования функциональной грамотности учащихся.

Функциональная грамотность – это способность применять знания, полученные в школе, для решения повседневных задач. Для того, чтобы быть успешным в обучении, ребенок должен, прежде всего, уметь работать с информацией: находить её, отделять нужное от ненужного, проверять факты, анализировать, обобщать и – что очень важно – перекладывать на собственный опыт. Осмысливать информацию и понимать, для чего она понадобится в будущем, важно в рамках школьных предметов, в частности естественно-математического цикла (математика, естествознание, познание мира). Заданий, которые развивают функциональную грамотность ребенка, к сожалению, не так много. Это связано с тем, что их разработка достаточно сложна, трудоёмка. В такой работе необходимо учитывать много факторов.

Задания должны быть не только привязаны к реальности, но и соответствовать возрасту детей и их когнитивным особенностям. Они должны быть системными, содержать много фактов, интересны для учащихся.

При подготовке заданий мы учитывали, как преподнести учащимся новые знания, чтобы разбудить в них желание и интерес к самостоятельному выполнению заданий.

В связи с этой проблемой нами была разработана система заданий для формативного оценивания учащихся первых классов, которые развивают функциональную грамотность и позволяют проверить уровень освоения учебного материала.

Для реализации этой цели нами был применён приём «Smashbook».

Ключевая идея этого приёма заключается в том, чтобы не ставить учащегося в определённые рамки. А давать ему возможность выполнять задание так, как он его понимает.

Цель нашей работы: формирование функциональной грамотности, систематизация и обобщение уровня подготовленности учащихся.

Задачи:

- определение уровня подготовки учащегося на каждом этапе учебного процесса;
- определение и отслеживание индивидуального прогресса и коррекция индивидуальной траектории развития учащегося;
- мотивирование учащихся на развитие умений и навыков широкого спектра для достижения ожидаемых результатов обучения;
- дифференцирование значимости оценок, полученных за выполнение различных видов деятельности;

• обеспечение обратной связи между учителем, учащимся и родителями для выявления качества усвоения учебного материала и особенностей организации учебного процесса.

На первых уроках, когда ещё не сформирован навык чтения, мы объясняли смысл выполнения задания. Далее учащийся ориентировался самостоятельно. Учебные задания для оценивания достижений учащихся включают пройденные (изученные цели обучения). Критерии оценивания соответствуют целям обучения. В процессе фиксирования осуществляется сбор доказательства, демонстрирующих знания и навыки учащихся в соответствии с учебной программой.

Для оказания помощи учителю, в принятии объективного решения относительно каждого учащегося, к заданиям разработаны критерии успеха и дескрипторы, схемы выставления баллов. Задания составлены в соответствии со сквозными темами и разделами по предметам.

Задания были использованы:

- для формативного оценивания (учителем на уроке);
- родителями, которые могли определить овладел ли их ребёнок пройденным материалом;
- как факультатив, как индивидуальная работа с учащимся.

В задании учащийся отмечает своё настроение.

Предусмотрено дифференцированный подход: (уровень А – простой вид и уровень Б – сложный вид) и место для комментария учителя.

Эти задания использовались и для учащихся с особыми образовательными потребностями (ООП), в качестве карточек для индивидуальной работы (уровень А). Также они использовались родителями учащихся, пропустивших занятия по уважительным причинам.

Работа с методическим сборником «Smashbook» позволяет у учащихся первых классов:

- формировать функциональную грамотность;
- проверить уровень освоения учебного материала;
- подготовить для выполнения суммативных работ в последующих классах.

Результатом нашей работы стал сборник методических материалов для учителей, работающих в первых классах, «Smashbook» по предметам естественно-математического цикла: математика, естествознание, познание мира.

В методический сборник вошли задания по предметам: математика (33 задания), естествознание (16 заданий), познание мира (16 заданий). Инструкция для выполнения этих заданий отсутствует. Само задание, заданные критерии и дескрипторы позволяют учащимся понять, что необходимо сделать, как выполнить это задание. Образец задания по математике (Рисунок 1).

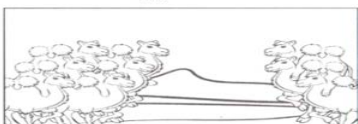
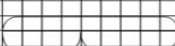

Задание 18		Фамилия имя _____ Класс _____	
Математика		Дата _____	
Раздел 3 А «Действия с числами. Задания»	А	Б	Подраздел программы
		Задача Арман решил 5 задач, а Нурлан – 4 задачи. Сколько всего задач решили мальчики?	5.1 Задачи и математическая модель
	Задача Было – □ в. Пришли – □ в. Стало – ? в. □ □ = □ (в.) Ответ: □ верблюдов всего.	Задача Схема: Решение: Ответ:	Цели обучения 1.5.1.1** моделировать задачу в виде схемы, рисунка, краткой записи/подобрать опорную схему для решения задачи. 1.5.1.3** анализировать и решать задачи на: нахождение суммы и остатка/составлять и решать обратные задачи.
	Моё настроение 	Критерии оценивания: (А) Анализирует и решает задачу на нахождение суммы. (Б) Анализирует и решает задачу на нахождение суммы.	
Комментарий: _____		Дескрипторы: (А) Заполняет краткую запись. Записывает решение. Записывает ответ к задаче. (Б) Заполняет схему. Записывает решение. Записывает ответ к задаче.	

Рисунок 1. Образец задания по математике.

На рисунке 2 представлен образец задания по естествознанию.

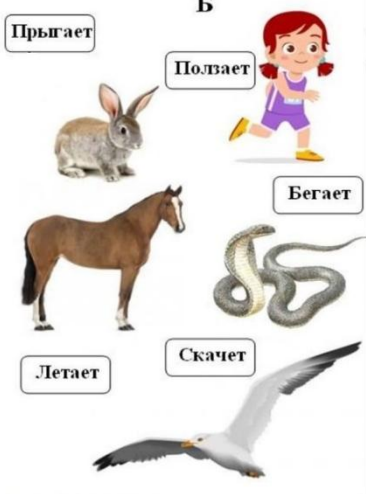
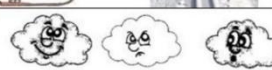
Задание 7 Естествознание		Фамилия имя _____ Класс _____ Дата _____	
Раздел 5 «Физика природы»	А	Б	Подраздел программы
			5.1 Силы и движение
	<p>Прыгает</p> <p>Ползает</p> <p>Бегает</p> <p>Летает</p> <p>Скачет</p>	Цели обучения	
Моё настроение		Критерии оценивания:	1.5.1.3 исследовать различные траектории движения, показывать их в виде рисунка. 1.5.1.2 определять важность движения в природе и в жизни людей.
Комментарий:	_____	Дескрипторы:	(А) Указывает различные траектории движения. (Б) Определяет способ передвижения животных и людей.
_____	_____	(А) С соотносит объект и траекторию его движения. (Б) С соотносит способы передвижения животных и человека.	_____

Рисунок 2. Образец задания по естествознанию.

На рисунке 3 размещен образец задания по познанию мира.

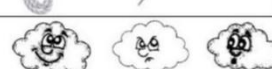
Задание 16 Познание мира		Фамилия имя _____ Класс _____ Дата _____	
Раздел 1 «Я и общество»	А	Б	Подраздел программы
			1.4 Здоровье и безопасность
	<p>Проглотить</p> <p>Отравиться</p> <p>Порезаться</p> <p>Уколоться</p> <p>Обжечься</p>	Цели обучения	
Моё настроение		Критерии оценивания:	1.1.4.3 объяснять правила безопасного поведения дома. 1.1.4.6 называть службы экстренной помощи и определять ситуации для обращения к ним.
Комментарий:	_____	(А) Объясняет правила безопасного поведения дома. (Б) Называет службы экстренной помощи.	_____
_____	_____	Дескрипторы: (А) Указывает последствия нарушения правил техники безопасности с предметами (нож, пуговицы, таблетки, укол). (Б) Указывает взаимосвязь: представитель служб экстренной помощи, номер телефона, транспорт.	_____

Рисунок 3. Образец задания по познанию мира.

Мониторинг оценки уроков с использованием «Smashbook», через анкеты к концу учебного года, показал следующие результаты (Таблица 1):

Таблица 1. Мониторинг оценки уроков учащимися первых классов КГУ «Общеобразовательная школа № 23» г. Караганды

Мнения учащихся	% выбора
Интересно	100%
Классно	92%
Всё понятно	78%
Познавательны	90%
Нормально	60%
Скучно	0%

Таблица 2. Мониторинг познавательной активности учащихся первых классов КГУ «Общеобразовательная школа № 23» г. Караганды

Интеллектуальное развитие учащихся	Начало учебного года	Конец учебного года
1. Умение работать с информацией самостоятельно.	25%	70%
2. Расширение кругозора.	30%	70%
3. Развитие мышления.	20%	80%
4. Развитие эмоциональной сферы.	40%	75%

Работа со «Smashbook», способствует развитию навыков работы с информацией, регулятивных и коммуникативных умений, развитию функциональной грамотности. Созданный однажды «Smashbook», может быть применен не раз на различных уроках с различными целями. И создавать его одно удовольствие, ведь данный приём помогает раскрыть новые грани понимания привычных вещей.

Литература:

1. Государственный общеобязательный стандарт начального образования, утвержденный постановлением Правительства РК от 03 августа 2022 года № 348.
2. «Особенности формирования функциональной грамотности учащихся основной школы при освоении дисциплин общественно-гуманитарного цикла.» Методическое пособие. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013. – 40 с.
3. Анцибор М. М. Активные формы и методы обучения. –Тула, 2002.
4. Зимняя И. А. «Ключевые компетенции-новая парадигма результата образования»– Москва,2003.

Бертай Ж.М.

Академик Е.А.Бокетов атындағы Қарағанды университеті

САБАҚТАН ТЫС ЖҰМЫС БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА МӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘСІЛІ РЕТІНДЕ

Аннотация.Мақалада сабақтан тыс жұмыс бастауыш сынып оқушыларында мәдени құндылықтарды қалыптастыру тәсілі ретінде қарастырылған. Оқушылардың жалпы мәдени мүдделерінің дамуын қамтамасыз ететін,мәдени құндылықтар қалыптастыратын сабақтан тыс іс-әрекетті ұйымдастыру формалары және сабақтан тыс жұмыстың мазмұны мен ұйымдастырылуына қойылатын негізгі талаптар көрсетілген.

Кілт сөздер:мәдениет,мәдени құндылықтар, сабақтан тыс шаралар, сабақтан тыс жұмыс, сабақтан тыс іс-әрекет.

Оқушылардың сабақтан тыс қызметі екінші буынның мемлекеттік білім беру стандартының инновацияларының бірі болып табылады. Оның процесінде оқу іс-әрекетін қоспағанда, оқушылардың барлық іс-әрекеттері біріктіріледі. Осы қызмет түрінің арқасында оларды тәрбиелеу және әлеуметтендіру міндеттерін шешу мүмкін және орынды. Сабақтан тыс іс-шаралар сабаққа қарағанда

үлкен тиімділікке ие және оқушылардың жеке танымдық қажеттіліктерін қанағаттандыруға, белгілі бір оқушының жеке дамуына, негізгі білім беру бағдарламасын игерудің жеке нәтижелеріне қол жеткізуге бағытталған іс-шараларды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Сабақтан тыс іс-шаралар еркін таңдау, мәдени дәстүрлер мен рухани-адамгершілік құндылықтарды түсіну негізінде баланың өз мүдделерін білдіру және дамыту үшін жағдай жасауды мақсат етеді. МЖМБС сәйкес ол негізгі білім беру бағдарламасына енгізілген. Сабақтан тыс қызметке бөлінетін уақытты білім алушылардың, ата-аналардың (заңды өкілдердің) сұрау салулары, сондай-ақ қолда бар кадрлық, материалдық-техникалық және басқа да жағдайлар негізінде негізгі білім беру бағдарламасын іске асырудың жоспарланатын нәтижелеріне қол жеткізуді қамтамасыз ету қажеттілігін негізге ала отырып, білім беру мекемесі айқындайды [1].

Сабақтан тыс жұмыстар - бұл жалпы білім берудің білім беру стандарттарының талаптарын толық орындауға ықпал ететін мектептегі білім беру процесінің ажырамас бөлігі. Сабақтан тыс іс-шаралар оқу-тәрбие процесінің құрамдас бөлігі және оқушылардың бос уақытын ұйымдастырудың бір түрі болып табылады, оқушылардың мазмұнды бос уақыттағы қажеттіліктерін қанағаттандыру, олардың өзін-өзі басқаруға және қоғамдық пайдалы қызметке қатысуы үшін ұйымдастырылады. Сабақтан тыс жұмыстардың мұқият ұйымдастырылған жүйесі әр оқушының танымдық қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін барынша дамытуға немесе қалыптастыруға қабілетті, бұл еркін тұлғаны тәрбиелеуді қамтамасыз етеді. Сабақтан тыс жұмыстарда оқушының жеке басының жеке қабілеттеріне сәйкес дамуы үшін жағдайлар жасалады, танымдық белсенділік, жеке тұлғаның адамгершілік қасиеттері, коммуникативті дағдылар қалыптасады, баланың қоғамның интеллектуалды және үйлесімді дамыған қатысушысы ретінде күрделі әлемге бейімделуіне негіз қаланады [2].

Сабақтан тыс жұмыс бір сынып оқушыларының бейресми қарым-қатынасы немесе оқу параллелі үшін жағдай жасауға бағытталған, айқын тәрбиелік және әлеуметтік-педагогикалық бағытқа ие (пікірталас клубтары, қызықты адамдармен кездесу кештері, саяхаттар, театрлар мен мұражайларға бару, содан кейін талқылау, әлеуметтік маңызы бар іс-шаралар, еңбек акциялары). Сабақтан тыс жұмыстар оқушылар ұжымын және оқушылардың өзін-өзі басқару органдарын қалыптастыру мақсатында сыныпта, оқушылар мен сынып жетекшісі арасында тұлғааралық қатынастарды ұйымдастыруға ықпал етеді. Әр түрлі сабақтан тыс жұмыс барысында оқушылардың жалпы мәдени мүдделерінің дамуын қамтамасыз етуге, тәрбие мәселелерін шешуге ықпал етуге болады [3].

Сабақтан тыс жұмыстың мақсаты: еркін таңдау, рухани-адамгершілік құндылықтар мен мәдени дәстүрлерді түсіну негізінде баланың өз мүдделерін көрсетуі мен дамытуы үшін жағдай жасау [4].

Сабақтың және сабақтан тыс жұмыстың негізгі мақсаттары мен міндеттері сәйкес келетініне қарамастан, сабақтан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың мазмұны мен формалары міндетті сабақтардан айтарлықтай ерекшеленеді. Сабақтан тыс жұмыстың келесі айырмашылықтарын ажыратуға болады:

- 1) оқушылар сыныптан тыс жұмыстарға ерікті түрде қатысады;
- 2) сабақтан тыс сабақтар еркіндік («сабақтан тыс») сипатымен ерекшеленеді, ал сабақтың міндетті регламенттелген құрылымы болады;
- 3) білім, іскерлік, дағдыларды қатаң есепке алу және бақылау жоқ, олар бағдарламаның қатаң талаптарымен реттелмейді. Мұндай жұмыстың нәтижесін концерт, есеп беру кеші, қабырға газетін шығару, қолөнер немесе сурет тапсыру және т. б. арқылы тексеруге болады;
- 4) оқушылар сыныптан тыс тапсырмалар мен іс-шараларды орындау кезінде көбірек дербестік пен бастамашылыққа ие болады [5].

Жоғарыда аталған мақсаттар мен сабақтан тыс жұмыстың ерекшеліктеріне сүйене отырып, сабақтан тыс жұмыстың мазмұны мен ұйымдастырылуына қойылатын негізгі талаптар туралы айтуға болады:

- 1) Сабақ пен сабақтан тыс жұмыс арасында органикалық болуы керекбайланыс.
- 2) Сыныптан тыс жұмыстар үшін қызықты таңдау керек, танымдық және дамытушылық материал. Оны таңдаған кезде оқушының жеке бейімділігі мен дайындық деңгейіне де негізделуі керек.
- 3) Жұмыстың әдістері мен формалары әр түрлі болуы керек. Оларды таңдау кезінде оқытудың мазмұнын, сабақ өткізу шарттарын, оқушылардың жасын, сабақтан тыс жұмыстың ерекшеліктерін ескеру қажет.
- 4) Ерікті сипатқа қарамастан, іс-шара шеңберінде оқушыларға тапсырылған іс үшін жауапкершілікті ояту қажет.

5) Сыныптан тыс жұмыстар тұрақты және мақсатты болуы тиіс. Тек осы жағдайда ғана айтарлықтай практикалық нәтижелерге қол жеткізуге болады.

6) Сыныптан тыс жұмыс тиімділігінің маңызды шарты - оқушылардың жаппай қатысуы [6].

Сабақтан тыс жұмыстардың келесі түрлері бар:

- 1) ойын қызметі;
- 2) танымдық қызмет;
- 3) проблемалық-құндылық қарым-қатынас;
- 4) бос уақыт - ойын-сауық қызметі (бос уақыт қарым-қатынасы);
- 5) көркем шығармашылық;
- 6) әлеуметтік шығармашылық (әлеуметтік маңызы бар волонтерлік қызмет);
- 7) еңбек (өндірістік) қызметі;
- 8) спорттық-сауықтыру қызметі;
- 9) туристік-өлкетану қызметі [2].

Сынып деңгейіндегі сабақтан тыс жұмыстарды сынып жетекшілері, пән мұғалімдері, тәрбиешілер, әлеуметтік педагогтар, педагог-психологтар оқушылардың белсенді қатысуымен және ата-аналардың қатысуымен ұйымдастырады. Сыныптардың параллель деңгейінде немесе жалпы мектеп деңгейінде сабақтан тыс іс-шараларды директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары, ұйымдастырушы-педагогтар, аға тәлімгерлер, қосымша білім беру педагогтарының көмегімен белгілі бір іс-шараға қызығушылық танытқан оқушылармен бірлесіп ұйымдастырады.

Бұқаралық сипаттағы сабақтан тыс жұмыстардың негізгі нысандары әлеуметтік маңызы бар істер, еңбек акциялары, кештер, дискотекалар, қызықты адамдармен кездесулер, экскурсиялар, жорықтар, театрлар мен мұражайларға бару, содан кейін көргендерін, ұжымдық шығармашылық әрекетті талқылау, сондай-ақ мектеп өмірінің әртүрлі салаларын біріктіретін орталық өзек болуы мүмкін Мерекелер (оқу және сабақтан тыс жұмыстар, қосымша білімі, бейресми әлеуметтік-мәдени қызметі).

Сыныптан тыс жұмыстардың топтық формалары балалар мен жасөспірімдердің әртүрлі бірлестіктері (сонымен қатар балалар мен ересектер бірлестіктері - үйірмелер, секциялар) клубтық сипатта болуы мүмкін.

Сабақтан тыс жұмыстың жеке формалары - әр түрлі бағыттағы шығармашылық жобалар: көркем, жалпы мәдени, ғылыми, техникалық және т. б.

Сабақтан тыс жұмыстарды ұйымдастыру кезінде мектептің белгілі бір сатысындағы (бастауыш, орта, жоғары) оқушылардың әлеуметтік-мәдени және ұлттық-өңірлік ерекшеліктері, жалпы мектептік дәстүрлері, мүдделері ескеріледі.

Білім алушылардың білім беру қызметінің әртүрлі нысандарын пайдалану және білім беру мекемесінің білім беру ортасының мәдениетін дамыту:

- әр оқушыны (оның ата-анасын, педагогын, мектеп маманын) сабақтан тыс және оқу іс-әрекетінің субъектісі ретінде тану;

- білім беру қызметінің нысаны ретінде сабақтан тыс қызметті ұйымдастыру мүмкіндігі;

- мектепте қосымша білім берудің ішкі жүйесін сақтау, ол оқу және сабақтан тыс жұмыстармен тығыз байланысты болады;

- мектептің ішкі өмірінің біртұтас сапалық сипаттамасы ретінде оқу және сабақтан тыс іс-әрекеттің жекелеген жүйелерін кейіннен олардың ситуациялық үйлесімімен, білім беру ортасын нақты тәжірибеде жобалау қажеттілігі [7, ББ.46-47].

Сабақтан тыс оқу түрлеріне бірқатар ғылыми негізделген талаптар қойылады:

- олар терең ғылыми, ақпараттық, идеологиялық және моральдық тұрғыдан толы, рухани байытып, балалардың жеке басын шығармашылық және физикалық тұрғыдан дамытуы керек;

- міндет элементі кезінде ерікті сипатты сақтау және баланың көркемөнерпаздығын шектемеу қажет;

- ойын әрекетін пайдалану, шығармашылық, романтикалық атмосфера құру. Шығармашылық, дене шынықтыру-спорттық және ойын-сауық-танымдық сабақтар оқушылардың өзара көмек және өзара көмек көрсету дағдыларын қалыптастыра отырып, достық бәсекелестіктің салауатты рухын қамтамасыз етуі тиіс;

- баланың шығармашылық қабілеттері мен таланттарын көтермелеу, оны өзінің даралығымен шығармашылық тұлға ретінде қалыптастыру;

- адамгершілік тәрбиені қамтамасыз ету, оқушыларды олардың қабілеттерін қайта бағалаудан қорғау, ауыр өзін-өзі бағалауды, өзімшілдікті, ұжымға деген менсінбеушілікті және мінез-құлық ережелерін дамытуды шектеу [8].

Сабақтан тыс уақытта мәдени құндылықтарды мақсатты түрде қалыптастыруға болады. Бұл тікелей жолмен де болуы мүмкін, мысалы, көрмелерге, мұражайға бару және мәдени іс-шаралардың әртүрлі жүйесін қамтитын жанама түрде.

Сабақтан тыс іс – шаралар арқылы жеке мәдениеттану процесін жүзеге асыруға болады, ол өз түрлерімен-туыстарымен, достарымен, бір мәдениеттің өкілдерімен күнделікті қарым-қатынасты білдіреді, олар әртүрлі өмірлік жағдайларда өзін қалай ұстау керектігін (саналы немесе бейсаналық) үйренеді.

Мәдениет - бұл адамның іс-әрекет нәтижесінде мәдениет субъектісі ретінде дамуы мен өзін-өзі дамытуының тұрақты процесі.

Мәдениет адамның негізгі дағдыларын қалыптастыруды қамтиды, мысалы:

- өз мінез-құлқы мен эмоцияларын бақылау формалары;
- қажеттіліктерді қанағаттандыру жолдары;
- қоршаған әлемнің әртүрлі құбылыстарына бағалау қатынасы және т.б.

Бастауыш сынып оқушыларында инкультурацияның бастапқы кезеңі өтеді, жасөспірімдік шак аяқталғанға дейін жалғасады. Осы кезеңде оқушылар өз мәдениетінің маңызды элементтерін игереді.

Мұны әртүрлі типтегі ойындардың көмегімен жасауға болады, атап айтқанда:

- физикалық, физикалық белсенділікті дамыту;
- кез-келген қызметтің ықтимал нәтижелерін болжау қабілетін, сондай-ақ алынған нәтижелердің ықтималдығын бағалау қабілетін дамытатын стратегиялық;
- схоластикалық, оқушыларды кездейсоқ процестермен таныстыру;
- болашақта орындалуы керек функцияларды игеруге ықпал ететін рөлдік рөлдер [9].

Осылайша, сабақтан тыс іс-шаралар-бұл негізгі білім беру жоспарының вариативті компонентіне негізделген, сабақ жүйесінен ерекшеленетін белсенді ұйым.

Бастауыш сынып оқушыларының сабақтан тыс іс-әрекетін ұйымдастыру мектептегі білім беру процесінің міндетті бөлігі болып табылады. Бастауыш сынып оқушыларында инкультурацияның бастапқы кезеңі өтеді. Осы кезеңде оқушылар өз мәдениетінің маңызды элементтерін игереді, бұл сабақтан тыс жұмыстарға ықпал етеді.

Әдебиеттер:

1. Гревцова, Г. П. Педагогические условия эффективного осуществления гражданского образования [Текст] / Г. Гревцова // Учитель. – 2020.

2. Анисимова А.А. Культурологические ценности у младших школьников [Текст] / А.А. Анисимова // Евразийская педагогическая конференция : сб. ст. в 4 ч. / гл. ред. Г. Ю. Гуляев. – Пенза, 2018 г. – Ч. 1. – С. 204-207.

3. Бреслов Г.М. Эмоциональные особенности формирования личности в детстве: норма и отклонения [Текст] / Г.М. Бреслов. – М. : Норма, 2020. – 312 с.

4. Григорьев Д.В. Внеурочная деятельность школьников. Методический конструктор: пособие для учителя [Текст] / Д.В. Григорьев, П.В. Степанов. – М.: Просвещение, 2010. – 223 с.

5. Багичева Н. В. Свиток, на котором отмечены все тайны бытия. [Текст] / Н. В. Багичева // Филологический класс. 2017. №3 (49). С 34-40.

6. Бартули Г.В. Внеурочная деятельность как средство формирования ключевых компетенций школьников [Электронный ресурс]. – URL: http://www.eduportal44.ru/koiro/enpj/325_20163БартулиГ.В.pdf (жүгінген күні: 29.12.2022).

7. Балакшин, А.С. Глубинная сущность культуры [Текст] / А.С. Балакшин / Успехи современной науки. – 2017. – № 4. – С. 119–122.

8. Асмолов А.Г. Стратегия социокультурной модернизации образования: на пути преодоления кризиса идентичности [Текст] / А.Г. Асмолов. – Вопросы образования. – 2018. – №1. – С. 65-86.

9. Жапова Н.А. Роль культурологии в современном образовании [Текст] / Н.А. Жапова // Социально-культурные процессы в условиях интеграции и дезинтеграции: материалы всероссийской научной конференции с международным участием. – Улан-Удэ : Бурятский государственный университет. – 2017. – С. 141–143.

ОҚУШЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНІНІҢ МАҢЫЗЫ

Аннотация. Мақалада қазақ тілі мен әдебиеті пәндері бойынша жаңартылған білім мазмұнына сай оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру мәселесі сөз болады. Соған сай түрлі оқыту технологиясының жеке тұлғаның қалыптасқан теориялық білімін коммуникативтік қарым-қатынаста сауатты қолдана білуді үйретуде тиімділігі айқындалады. Жалпы және пәндік құзыреттіліктерді меңгерген тұлғаның әлеуметтік бейімделуінің, функционалдық сауаттылығының қалыптасу барысындағы аталған теорияның білім беру жүйесіндегі басымдық рөлі көрсетіледі.

Кілт сөздер: жаңартылған білім мазмұны, функционалдық сауаттылық, коммуникативтік әрекеттер, функционалды сауатты тұлға.

Функционалдық сауаттылық дегеніміз-адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығына, жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады.

Мұндағы басшылыққа алынатын сапалар:

- белсенділік;
- шығармашылық тұрғыда ойлау;
- шешім қабылдай алу;
- өз кәсібін дұрыс тандай алу;
- өмір бойы білім алуға дайын тұруы болып табылады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту - бүгінгі заманның талабы. Болашақ азамат өз ұлтының асыл мұрасын сусындау арқылы туған халқының тарихымен, мәдениетімен жете танысып, білімін кеңейтеді. Қазақ әдебиетімізді терең меңгерген оқушы, қоғамның кез келген саласында қиналмай жұмыс істеп, өзінің функционалдық сауаттылығын көрсете алады.

Оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуда оқу бағдарламасындағы әрбір пәннің рөлі зор. Соның ішінде қазақ тілі мен әдебиетінің алатын орны ерекше. Осы ретте, оқушыға халықтың қоғамдық өмірін, арман-мүддесін танытуда, оларға идеялық-саяси, рухани-адамгершілік, этикалық-эстетикалық т.б. тәрбие беруде, дүниеге көзқарасын, мінезін, жалпы мәдениетін қалыптастыруда көркем әдебиетті қуатты құралдардың бірі ретінде пайдалану – әдебиет пәнінің басты мақсаты болып есептелсе, тіліміздің өзіндік қалыптасқан нормаларын, жалпы айтқанда грамматикасын үйрету – қазақ тілінің басты міндеті болып танылады.

Қазақ тілі мен әдебиеттен оқушыларының функционалдық сауаттылығын арттыру жұмыстарының мақсаты: оқу сауаттылығы – оқушылардың мәтін мазмұнын түсіне білуі және оларға ой жүгірте білу, мәтін мазмұнын өзіндік пайымдау жасауға пайдалана білуге баулу.

Өзім сабақ беретін сыныптарда қазақ тілі мен әдебиеті пәнінен функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда мынандай әдістерді қолданамын: белсенді оқыту, мән беріп оқыту, Блум жүйесі, сыни тұрғыдан ойлау, галереяда ой шарлау, қарлы кесек, ыстық орындық, үш қадамдық сұхбат, Джигсо, т.б. Осы белсенді стратегиялар оқушыларға тек білім беріп қана қоймай, әлеуметтік бейімделу үдерісінде алған білімдерін пайдалана білуге үйретеді деп ойлаймын.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруда Джигсо-көлемді мәліметтер мен мағлұматтарды оқушылардың өздігімен игеруге және бірін-бірі оқытуға тиімді тәсіл.

Мән беріп оқыту технологиясы (қатысымдық әдіс) функционалды сөйлеудің грамматикалық жағы мен лексикалық бірліктерді меңгертудің негізі болып табылады. Бұл әдіс бойынша оқушыларды сабақтың басынан бастап сөйлесім әрекетіне баулу, тілді үйретуді күнделікті өмірде жүзеге асыру, сабақты практикалық жағынан жан-жақты қамтамасыз ету ескеріліп отырады, өйткені кез-келген тақырыптағы тілдесім үдерісі сөйлеу, жазу, оқу, тыңдау әрекеттері арқылы іске асады. «Рөлдік ойын» әдісі арқылы оқушылар тез тілдеседі, образға енеді, оқушы өзін танытады, достарының пікірімен санасады, дұрыс сөйлеу қабілетін жетілдіреді, жан-жақты білімін көрсетуге мүмкіндік береді. Мысалы: 5-сыныптағы F. Мүсіреповтің «Жаңа достар» шығармасы 2 сағатқа белгіленіп берілген. Егер 1-сағатында «Галереяда ой шарлау» стратегиясын қолданса өте тиімді болған болар еді. Шығарманы

бөліктерге бөліп, барлық оқушы онымен танысады. Содан соң айтылған деректерді плакатқа түсіреді. Топта ондағы кейіпкерлердің рөлін де ойнатуға болады. Шеген, Бораш, Қайрош өміріне ене отырып, қиындықтарды жеңуге, досқа адал болуға ұмтылады. «Ыстық орындық» әдісін оқушылардың сөйлеу дағдысын дамыту мақсатында оқытудың барлық кезеңдері мен түрлерінде жиі қолданамын. Мен оқушылардан үй тапсырмасын осы әдіс арқылы үнемі пысықтап отырамын.

Блум жүйесі арқылы оқушылардың алға қойған мақсатына жету жолдарын, өз ойың еркін жеткізе алатын жеткіншек дайындау үстіндемін.

«Сыни тұрғыдан оқу мен жазу» арқылы дамыту бағдарламасының дамыту жобасының идеяларын сабақ беру практикасында қолдану тиімді деп ойлаймын.

Функционалдық сауаттылықты дамыту аясында әдебиет пәнінде оқушыларға мәтінмен жұмыс жүргізуде бес аспекті бойынша жұмыс жүргізсек *төмендегідей біліктілікті қамтуға болады.*

- көркем шығармалар идеяларын анықтау және оларды авторлардың идеялық көзқарастарымен, елдегі қоғамдық-саяси және экономикалық жағдаймен, адамзаттың ғаламдық мәселелерімен салыстыра білу білігін қалыптастыру;

- оқырмандық мәдениетті қалыптастыру, көркем шығармаларды эстетикалық тұрғыда қабылдауға тәрбиелеу;

- көркем шығармаларды елдің мәдени элементі, бейнелеу, мүсін өнерлері шығармаларының негізі ретінде біртұтас қабылдауын қамтамасыз ету;

- көркем шығармаларды талдау барысында оқушылардың дүниетанымдық көзқарасын қалыптастыру.

- әдебиеттану саласындағы ғылыми зерттеулер бойынша алғашқы дағдыларын қалыптастыру.

Қазақ тілі пәні бойынша функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда дамыта оқытудың негізгі ұстанымдарының бірі проблемалық оқытудың да мәні зор. Бұл жөнінде М.И.Махмутов «Оқу үрдісін ұйымдастыру проблемалық ұстаным арқылы негізделеді, ал оқу проблемаларын жүйелілікпен шешу бұл оқытудың өзіне тән белгісі», - дейді [9, 265].

Себебі дамыта оқыту жүйесі тұлғаның жан-жақты дамуына, таным қабілетінің артуына және тұлғаның интеллектуалдық қалыптасуына бағытталады, ал бұл проблемаларды жүйелілікпен шешу проблемалық оқытудың дамыта оқытумен бірдей екендігін көрсетеді.

Әрі функционалдық сауаттылықты қалыптастыру интерактивті әдіс түрлері арқылы жүзеге асады.

Дамыта оқытудың интерактивті әдістеріне мыналар жатады:

1) миға шабуыл әдісі, мақсаты – эвристикалық әдістің негізінде шамалы уақыт ішінде белгілі бір тақырыптың негізгі идеясымен танысу, соған сай өз пікірін білдіру;

2) қойылатын талап – алғырлық таныту, сыни ойын білдіре отырып, қысқаша тұжырым жасай алу;

3) дискуссия әдісі, мақсаты – белгілі бір тілдік тақырып бойынша зерттеу жасай отырып, талқылау, шешім іздеу, бір пікірге келу;

4) қойылатын талап – пікірталасқа қатысу үшін материалдар жинау, жүргізушінің сұрағына дәйекті жауап беру, қорытынды жасай алуға дайындалу;

5) топтық жұмыс әдісі, мақсаты – топтың шамалы уақыт ішінде ынтымақтастық педагогикасы негізінде әрқайсысының қатысуымен нақты бір тілдік тақырып бойынша зерттеу жасап, терең жан-жақты білім алу;

6) қойылатын талап – жұмыс тобына өз еркімен бөліну әрі әркім өз орнын, міндетін түсіне отырып, белгілі бір уақыт ішінде нақты анықтама, ереже қорытуға қатыса алу;

7) жаттығу әдісі, мақсаты – нақты бір тілдік тақырып бойынша оқушының түсінігі мен білімдік дағдысын қалыптастыру;

Ал қойылатын талап – белгілі бір уақыт ішінде нақты бір тілдік тақырып бойынша регламент сақтай отырып, қалыптасқан теориялық білімі негізінде, өзіндік ой қорытындысы негізінде презентация жасай алу, т.т.

Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда қатысымдық, рөлдік ойын, дара тұлғаға бағдарланған оқыту және сұрақ-жауап әдістері арқылы жүзеге асатын жағдаяттық тапсырмалар, рөлдік ойындар, сұқбаттық тапсырмалар, құзыреттіліктерді қалыптастыратын тапсырмалар арқылы кешенді жүргізудің тиімділігі жоғары болады.

Осы орайда ұлы ұстаз Абайдың: «Адам ата-анадан туғанда есті болып тумайды: естіп, көріп, ұстап, татып ескерсе, дүниедегі жақсы, жаманды таниды-дағы, сондайдан білгені, көргені көп болған адам білімді болады» деген дана сөздерінен адам табиғатының, болмысы мен танымының

калыптасуының өзі осы ізбен жүретінін байқауға болады. Егер оқу үдерісі, балаларға білім, білік, дағдыларды игерту осы ұстанымға негізделсе, нәтижелі болатыны анық.

Әдебиеттер:

1. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған іс-қимыл жоспары. Астана, Әділет, 2012.
2. Қазақстан Республикасының Білім Заңы.
3. Махмутов М.И. Проблемное обучение. Основные вопросы теории. –Москва: Педагогика, 1975. – 157 с.
4. «Оқу мен оқытудың белсенді әдістері». Астана, 2013ж.sabak.kz

Болтайханова Т. Ж.

**«Ортадересін жалпы білім беретін мектебі» КММ, Ақтоғай ауданы, Ортадересін ауылы
Медиева С.Х.**

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АҚЫЛ-ОЙ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ

Аннотация. Мақалада бастауыш сыныптарда оқыту барысында балалардың таным процестерін дамытуға, ой-әрекетін қалыптастыру қарастырылады. Оқыту процесінде бастауыш сынып оқушысының ой-әрекетін қалыптастырудағы мұғалімнің міндеті, оқыту процесіндегі ой-әрекетінің қалыптасу жолдарында танымдық белсенділіктің көріністері сондай-ақ, оқушының ақыл-ойын дамытуда, ойын технологиясының маңызы мен ойын барысында баланың өмір салты, айналадағы дүниені тану, еңбеккедеген көзқарасы, психологиялық ерекшеліктері қалыптасу жайғайы баяндалған.

Кілт сөздер: Бастауыш сынып, мектеп бағдарламасы, таным процестерді, практикалық іс-әрекеті, ой-әрекеті, мұғалімнің міндеті, білім беру, жан-жақты дамыту, грамматикалық, лексикалық-фонетикалық.

Бастауыш сыныптарда оқыту барысында балалардың таным процестерін дамытуға, олардың тіл байлығын және өз ойын сөйлеу арқылы басқаларға жеткізу тәсілдерін қолдаудың ойлау процесін қалыптастыруға қосатын үлесі өте үлкен.

Қазіргі бастауыш мектеп бағдарламасы барлық таным процестерді жедел дамыту жолдарын ескере отырып жасалған оқулықтар мазмұны ойлауды дамытуға үлкен үлесін қосады. Дегенмен осы проблеманы шешу үшін әр мұғалім ойлау қабілетінің ерекшеліктерін, оны дамыту жолдарын толық түсінугі қажет.

Жас бала үшін мәселені шешудің бірінші құралы – оның практикалық іс-әрекеті. Бала мәселені шешу үстінде өзіне берілген затпен тікелей іс-әрекет жасайды. Мұның мәнісі шешілуге тиісті нәрсенің көрнекті түрде берілуінде және практикалық іс-әрекетінің қатысуымен шешілуінде ойлаудың осы сатысындағы маңызды ерекшеліктерінің бірі – сөздік өрнектер арқылы ойлау болып табылады, тіпті жас баланың ойы ең «ақылды» деген маймылдың ойлауынан түбегейлі айырмашылығы да осы арада. Ойлаудың ерекшелігі – қорытындылардың қисындылығында, олардың шындыққа сай дәлелдерінде. Ойлауға түскен құбылыс көз жетерліктей етіп нақты түсіндіріледі, себептері мен салдары қатесіз анықталады. Ұғымдар арасындағы байланыстар мен қатынастар ойлау жолымен ашылады. Ойлау – танымның жоғары сатысы. Оның айрықша ерекшелігі – сөзбен тығыз байланыстылығы. Ойлаумен сөйлеу органикалық бірлікте болады. Ой шындығы тіл арқылы беріледі. Шындықтағы себеп-салдарлық байланыстар тәжірибеде танылып, белгілі тілдік формалармен аталады. Адам дүние құбылыстарын тани отырып, бұларды бірінші және екінші сигналдық жүйелер арқылы бейнелеп, түрлі сөздермен өрнектейді. Әрбір қабылданатын зат, құбылыстың белгісі, қозғалысы, күйі не қатынасын сөзбен атай отырып, адам оларды жалпылайды. Ойлау арқылы заң, ереже түйінделеді, фактілер қорытылады, электронды күрделі механизмдерді пайдалана отырып, тікелей қабылдауға болмайтын құбылыстардың мән-жайын танып біледі. Ойлау шындық жанама жолмен танылады.

Бастауыш сынып оқушыларының ойлауы нақтылы болғандықтан, олар көп нәрселерді өз қалпында түсінуге бой ұрады. Бастауыш сынып оқушыларының оқыту процесінде психикалық даму дәрежесіне қарай белсенділіктің бірнеше түрі қалыптасып дамиды: қимыл, сөйлеу, таным, ойлау, өзін-өзі тәрбиелеу т.б. [1].

Мұғалімнің міндеті – оқыту процесінде бастауыш сынып оқушысының ой-әрекетін қалыптастыру. Осыған орай оқушы оқыту процесінде, әрбір сабақта өзінің оқу іс-әрекетінің мақсат-міндеттерін анықтап, соларды іске асырудың нақты тәсілдері мен амалдарын қолданып, өзін-өзі бақылап отыруға үйренуге тиіс. Оқыту процесіндегі ой-әрекетінің қалыптасу жолдарында танымдық белсенділіктің мынадай көріністері болатынын білу керек:

- білуге деген ықыластың, ұмтылыстың, шабыттың жоғары болуы;
- бастауыш сынып оқушысының өзіндік дербестігі, сұрақ беруге құмарлығы, пікірталас туғызуға деген ықыласы;
- бастауыш сынып оқушысының материалды еркіне, өз сөзімен айтып беру мүмкіндігі және шығармашылық әрекетінің жоғары болуы.

Егер де сабақтарда бастауыш сынып оқушысының бойында танымдық белсенділік пайда болған жағдайда оқушыларда ақыл-ой қабілеттерінің мынадай элементтері дамиды: зеректілік, зейінділік, байқағыштық, ойлау мен сөйлеу дербестігі т.б.

Бастауыш сынып оқушысының оқыту процесіндегі өздігінен жасайтын түрлі оқу жұмыстары ойлау әрекетінің тиімді амал-тәсілдерін қалыптастырады. Амалдарды қолдану арқылы оқушы материалдың мазмұнын еркін меңгеріп, материалды баяндау тәртібін өзінше өзгертіп айтып беруге шамасы келеді.

Міне, осындай жағдайда ғана балада білімге деген қажеттілік, талпыныс, қызығу, танымдық белсенділік қалыптасады. Оқыту процесі өзіне екі міндет қояды: біріншіден, балаларға білім беру, екіншіден, оларды жан-жақты дамыту. Ақыл-ой дамуы танымдық қабілеттердің дамуы мен адамның гармониялық дамуының құрамдас бөлігін құрайды. Оқыту процесіндегі іс-әрекет өзіне екі міндет қоя отырып, ойлау әрекетінің дамуын көрсететін белгілерді анықтау педагогикалық психологияның тағы бір маңызды мәселелерінің бірі болып табылады. Оқыту мен дамудың өзара қатынас мәселелері ақыл-ой дамуының белгілерін нақты анықтау негізінде тұжырымдалады. Ол белгілер бойынша, оқыту әдістері мен мазмұны дамуға қалай әсер етеді, оның негізінде дамудағы қозғалысты қалай көруге болады деген сұрақтарға жауап аламыз. Осы белгілерді көрсететін ойлау ерекшеліктері мәселелі тапсырмаларды шешуде жүзеге асатын ойлау операцияларынан көрінеді.

Тапсырманы шешуде ойлау іс-әрекетінің тәуелсіздігі ақыл-ой дамуының мәнді көрсеткішін береді. Бастауыш сынып оқушысының ойлау іс-әрекетінің дамуын зерттеу, оларда интеллектуалды іс-әрекеттің жаңа тәсілдерін қалыптастыру – ең өзекті мәселелердің бірі.

Бастауыш сынып оқушысының ойлауын дамытуда мектептегі оқу-тәрбие процесі шешуші роль атқарады. Бала ойлауын дамыту үшін мұғалім тиісті жұмыстар жүргізіп отыруы тиіс. Ой тәрбиесі адамның психологиясын жан-жақты етіп тәрбиелеумен ұштасып жатады. Таным әрекетінің бірі – қабылдау. Тілдік мәліметтерді және жазылымдағы қатысымдық тұлғаларды ұғыну қабылдаудан басталады. Тілді меңгеру барысында тіл үйренуші есту, көру, сезу арқылы дыбыстарды, сөздерді, сөйлемді қабылдауға үйренеді. Бала қоршаған ортаны жақсы қабылдауға тиіс[2].

Ойын – бала әрекетінің негізгі түрі, сондықтан ол бала өміріндегі тәрбие мен білім берудің шешуші шарты болып табылады. Бала өзін қоршаған адамдар арасындағы қарым-қатынас ойын негізінде жүзеге асады. Ойын түрлерінің материалы сабақтың тақырыбы мен мазмұнына қаншалықты сәйкес таңдалса, оның танымдық, тәрбиелік мәні соғұрлым жоғары болады. Оны тиімді пайдалану оқудың тиімділігін, тартымдылығын арттырады, тиімді пайдалану оқудың әсерлілігін, тартымдылығын арттырады. оқушылардың сабаққа деген ынтасын, қызығушылығын арттырады.

Ойын – баланың барлық қабілеттерін дамытуға, ойын барысында қоршаған дүние туралы түсініктерін кеңейтуге, сөйлеу тілін дамытуға, құрбыларымен жақындасуға ықпал ететін баланың барлық маңызды психикалық әрекеттері. А.С.Макаренконың ойынша ойын баланың физикалық және психологиялық ерекшеліктерін де өзгертеді. Ойын баланың сабаққа деген қызығушылығын оятады, зейінін аударады, сонымен қатар білімді қабылдап, толық меңгереді Ойынның түрлері көп. Сабақ ойындары, жаттықтыру ойындары, сергіту ойындары. Бұл ойындардың дидактикалық мақсаты бар – олар оқушылардың жан-жақты дамуына қызмет етеді. Танымдық ойындардың кез келген түрі мектеп

оқушыларына пайдалы, олар ойын арқылы өз күштері мен қабілеттерін сынай алады. Сабақта ойынды қолдану келесі негізгі шарттарға сәйкес келеді:

- ойын оқушыларға тапсырма ретінде қойылады;
- оқушылардың оқу әрекеті ойын ережесіне бағынады;
- оқу материалы ойын құралы ретінде пайдаланылады;
- ойын жұмыс элементі ретінде оқу процесінің бөлігі болып табылады;
- ойынның нәтижесі бірден жарияланады.

Міне, осындай дайындықпен сабақта ойын элементін қалай пайдалану керек қарастырылатын мәселелер:

- тәрбиелік мақсат;
- қолданбалы көрнекі әсерлер;
- уақытты үнемдеу;
- ойын қызықты болады ма?
- оқушылардың үлгерімін бақылау.

Ойын барысында орындалатын дидактикалық материалдар оқушыларға ыңғайлы, түсінікті болса ойын нәтижелі болады. Оқу мақсатына қарай ойындар лексикалық-фонетикалық, грамматикалық болып бөлінеді. Лексикалық-фонетикалық ойындардың мақсаты – оқушылардың дұрыс айтылуын бақылау. Бұл ойын түрін сабақтың басында қолдануға болады. Сабақ соңында ойды жүйелі жеткізуге үйрету үшін грамматикалық ойындар қолданылады[3].

Тәрбие процесінде мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас ерекше орын алады. Біздің міндетіміз жеке тұлғаны дамыту, білімге деген сенімін нығайту, оқуға деген қызығушылығын ояту, танымдық белсенділігін дамыту, ынтасын арттыру. Мотивацияның анықтамасы латынның *movere* сөзінен шыққан. Мотивация – бұл мақсатты іс-әрекетті бастау және қолдау процесі. Қызығушылық деп оқушының бір нәрсеге зейінін аударуға, белгілі бір заттар мен құбылыстарды білуге деген ұмтылысы түсініледі. Оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін қалыптастыру олардың қабілетін дамытуға, танымдық күштерін оятуға, зерттеушілік қажеттіліктерін арттыруға ықпал ететін білім деңгейін арттырудың маңызы зор.

Оқыту процесі оқушылардың танымдық белсенділігіне негізделіп, танымдық әрекет негізінде оқушылардың танымдық белсенділігі қалыптасады. Белсенділіктің ең жоғары деңгейі – оқушылардың алған білімдерін өмірде қолдана білуі. Танымдық белсенділік – оқушының оқуға деген құштарлығының ерекше түрі. Студенттердің өздік жұмысын ұйымдастыруда оларды білімдеңгейіне қарай топтарға бөліп, әрқайсысымен жеке жұмыс жүргізудің маңызы зор.

Ойын – бала әрекетінің негізгі түрі, сондықтан ол бала өміріндегі тәрбие мен білім берудің шешуші шарты болып табылады. Бала өзін қоршаған адамдар арасындағы қарым-қатынас ойын негізінде жүзеге асады. Ойын түрлерінің материалы сабақтың тақырыбы мен мазмұнына қаншалықты сәйкес таңдалса, оның танымдық, тәрбиелік мәні соғұрлым жоғары болады. Оны тиімді пайдалану оқудың тиімділігін, тартымдылығын арттырады, тиімді пайдалану оқудың әсерлілігін, тартымдылығын арттырады. оқушылардың сабаққа деген ынтасын, қызығушылығын арттырады.

Сондай-ақ, оқушының ақыл-ойын дамытуда, ойын технологиясының маңызы зор. Ойын өмірде өте ерте жастан басталып, адамның кәсіпті толық мегергенінше жалғасады. Ал оқыту процесінде жаңа технологияның маңызды бөлігі б.т. Адамның ойын әрекеттерінің формалары мен әдістері және мазмұны қарапайым сылдырмақтар мен қозғалыстар жасаудан, бірте-бірте фантастикалық шындық деңгейіндегі компьютерлік ойынға дейін ауысады. Ерекше әрекеттердің бірі - ойын. Ойынның оқу-тәрбие үрдісінің бірқатар ерекшеліктері бар екені белгілі. Бұл мектептің оқушылардың білім-білік дағдыларын дамытуға бағытталғаны дәлел. Ойын да оқушыларды ынталандыруға бағытталған. Оның бірқатар бірегей ерекшеліктері бар: балалар мен жасөспірімдерге арналған қарапайымдылық пен ептілік, демократиялық табиғат («ойын бәрін алады»), танылған шындықтың ең алуан түрлі аспектілерін модельдеуге мүмкіндік беретін ойын құралдарының икемділігі және ең бастысы, тартымдылық, балаларға арналған ойын. Қазақтың ұлы ақыны Абай Құнанбаев: «Ойын ойнап ән салмай, өсер бала бола ма?», баланың өмірінде ойынның алатын орны ерекше[4].

Ойын барысында баланың өмір салты, айналадағы дүниені тану, еңбекке деген көзқарасы, психологиялық ерекшеліктері қалыптасады. Орыс ғалымы, дәрігер, педагог К.А.Покровский: «Ойын – баланың күнделікті жұмысы, оның болашақ өмірінің бастауы. Ойын барысында баланың болашақта өмір сүру қабілеті байқалады. Олар ойынды еркін ойнайды. Издену, тапқырлық (сезім, қабылдау, ойлау, зейін, ерік) бар. Ойынның балаларды оқыту мен тәрбиелеудегі маңызы педагогикалық жүйеде бұрын да, қазір де қарастырылды. Барлық жетекші педагогтар ойынды шын мәнінде қажетті және маңызды әрекет ретінде түсінеді. «Ойын» түсінігін түсіндіру адамның мінез-құлқын өзін-өзі

басқаруымен анықталатын әлеуметтік тәжірибені қалыптастыру шарттарынанегізделген қызмет түрі болып табылады. Шетелде, тіпті біздің отандық педагогикада ойын тарихында балаларды тәрбиелеуде келесі бағыттар бойынша қолданылады:

1. Баланы жан-жақты үндестікте үйлесімді дамыту;

2. Оқыту мақсаты (дидактика) – бұл бірінші бағыттағы алғашқылардың бірі еңбек процесінде адамның көптеген техникалық ерекшеліктері дамып, өмір сүру барысында олар әртүрлі жолмен өтеді. Мысалы, үлкендер өз жұмысында ерекше, ал мектеп оқушылары сыныпта ерекше. Ойын – балалар үшін күрделі әрекет, ол білім мен сауатты ұйымдастыруды қажет етеді. Ал мына тәрбиелі бала қайда барады? Бала оны ойын арқылы меңгереді, ал ересектер үйретуі керек. Ойынның өз мақсаты, жоспары, арнайы элементтері және т.б. мүмкіндіктері көп. Ойын – балалардың негізгі әрекетінің бірі. Ойын арқылы бала өмір туралы көп мәлімет алады, өзіндік психологиялық ерекшеліктері қалыптасады, яғни ойын арқылы бала білім алады. Баланың зейінін қажет ететін әдейі ұйымдастырылған ойындар оның ой-өрісін, дүниетанымын кеңейтеді, мінез-құлқын, ерік-жігерін қалыптастырады. Жетекшіпсихологтардың айтуынша, бала жұмыста ойнап өседі. Ойын – адам өміріндегі алғашқы қадам. Қазақ халқының ұлы ақыны А.Құнанбаев: «Ойын ойнап ән салмай, өсер бала бола ма?», бала өмірінде ойынның алатын орны ерекше сияқты [5]. Ойын барысында баланың өмірі, айналадағы дүниені тану, еңбекке деген көзқарасы, психологиялық ерекшеліктері қалыптасады. Ойын барысындабалалар ізденуге, тапқырлыққа, әртүрлі психологиялық ұғымдармен эмоциялар әрекетіне араласады.

Әдебиеттер:

1. <https://artpsy.kz/bastauysh-synyp-o-ushylaryny-ojlaw>

2. Әбілқасымова А.Е. Студенттердің танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру. - Алматы: Білім, 2012. - 192 б

3. Абуова М.М.Бастауыш сынып оқушыларының оқу – танымдық әрекетін қалыптастыруда дидактикалық ойындардың мәні.- Қызылорда: Қорқыт Ата атындағы ҚМУ

4. Молдашева Р.Н. Оқу үрдісінде оқушының оқу-танымдық қабілетін қалыптастыруда білім сапасын арттырудың жолдары. // Тайманов оқулары–2010. - Орал, 2010. - 70-71 б. - Библиогр.: б.71.

5. https://kitaphana.kz/refkaz/236-pedagogika/2914-akil-oi-tarbiesi.html?_ysclid=1da04j5cwu_627821875

Бондаренко Ж.Б., Голева О.И.

КГУ «Общеобразовательная школа №23» г. Караганда

КЛИПОВОЕ МЫШЛЕНИЕ И ПРОФИЛАКТИКА ЕГО РАЗВИТИЯ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация. В статье рассмотрен феномен «клипового мышления» в контексте процесса обучения. Выявлены предпосылки и условия, способствующие возникновению подобного явления. Также рассмотрены как негативные, так и позитивные особенности феномена. Определена необходимость корректировки и существующих инструментов обучения, а также необходимость формирования новых методик для более эффективного усвоения учебного материала обучающимися.

Ключевые слова: клиповое мышление, мышление, эффективность обучения, достоинства и недостатки, младший школьник.

Родители и педагоги давно наблюдают, что школьникам всё хуже удаётся сосредоточиться, они с трудом воспринимают длинные тексты, у них не получается углубиться в суть прочитанного, коэффициент усвоения знаний очень низкий. Мало кому под силу прочитать «Войну и мир» даже по главам. В силу этого они не умеют конспектировать, писать рефераты. Не задумываются, что при решении задачи не может получиться 2,5 человека, что из 8 км невозможно выехать 3 часа, а плот не может плыть по течению со скоростью 7 км/с. Они не обращают внимание на совершенно нелогичные опечатки в учебнике.

В чем же корень данных проблем? Специалисты объясняют это тем, что у современного школьника сформировано клиповое мышление.

- Понятие клипового мышления. Что это за мышление и почему оно создает столько проблем учителям, родителям и самим школьникам?

Слово «clip», от которого и произошел этот термин, в переводе с английского языка означает какой-либо фрагмент текста, отрывок из фильма или вырезку из газеты или журнала. Клипы не несут в себе никакой смысловой нагрузки, они просто составлены из нескольких связанных между собой образов. Поэтому под термином «клиповое мышление» понимается привычка воспринимать информацию, да и весь мир в целом, с помощью короткого, яркого, очень выразительного образа. Главное требование к клипу - это краткость и красочность его фрагментов.

-Причины появления клипового мышления. Как же формируется клиповое мышление?

Мы живём в век информационных технологий. Информационные технологии широко применяются в быту, производстве, учреждениях, системе образования, обеспечивая эффективное взаимодействие людей, удовлетворяя их потребности. Именно они стали причиной появления клипового мышления.

На начальной стадии процесс формирования клипового мышления происходит задолго до школы. (Как только в руки малыша мама или папа дали какой-нибудь гаджет, телефон или планшет, всё – процесс формирования клипового мышления запущен). Оно формируется в процессе регулярного просмотра коротких видеороликов, не отягощенных претензией на интеллектуального зрителя, в результате отрывочных, не связанных между собой телевизионных новостей, посредством беглого восприятия заголовков, пролистывания ленты друзей в социальных сетях, чтения кратких пересказов литературных произведений.

Основную роль в формировании клипового мышления выполняют средства массовой информации, телевидение, разнообразные социальные сети, мобильная связь, Интернет. Все эти средства используют приемы клиповой подачи информации.

- Признаки клипового мышления.

1. Первый признак клипового мышления – это языковой минимализм, речевая бедность. Так как для любого мыслительного процесса ученику нужно время. Но клиповое мышление предполагает быструю реакцию на информацию: быстро думать, быстро понимать, быстро говорить, быстро принимать решение. Все, что мешает этому, должно быть оставлено без внимания. Быстро говорить ученику мешает биологическая особенность речевого аппарата. При клиповом мышлении школьники сводят к минимуму речь, заменяя ее схемами, рисунками, символами, а также сокращениями слов.

2. Второй признак клипового мышления – это визуальное мышление.

Так, несколько людей могут смотреть на один и тот же символ, но видеть его по-разному. Такая способность видеть не только глазами, но и воображением, получила соответствующее определение – визуальное мышление. По мнению ученых, у современных школьников клиповое мышление и визуальное мышление тесно связаны между собой.

3. Третий признак формирования клипового мышления – это рассеянность, гиперактивность, дефицит внимания и предпочтение визуальных символов логике и углублению в текст. Эти изменения в поведении ребёнка происходят потому, что его мозг вынужден быстро перерабатывать огромный объем информации.

4. Четвёртый признак клипового мышления – это преобладание конкретного мышления над абстрактным.

- Плюсы и минусы клипового мышления.

Казалось бы, ничего хорошего в нём нет. И тем не менее, клиповое мышление имеет не только минусы, но и ряд плюсов.

К недостаткам можно отнести:

1. Низкая концентрация внимания
2. Ограниченный словарный запас
3. Неспособность воспринимать и анализировать большой объем текстовой информации
4. Плохое запоминание учебного материала (преобладает кратковременная память)
5. Неумение правильно излагать свои мысли
6. Поверхностность знаний

Всё вышперечисленное снижает эффективность обучения.

А также:

7. Ослабленное чувство сопереживания (просматривая ленту новостей, видим пост о каком-нибудь трагическом событии, пожаре, наводнении и тут же рядом пост или следующая картинка, рассказывающая о чем-то радостном, победе в футбольном матче, открытии нового магазина, то чувство сопереживания трагическому событию ослабевает)

8. Внушаемость (такое действие на нас оказывает реклама. Идём в магазин и не имеем цели купить какой-нибудь товар, но увидев его на прилавке, вспоминаем рекламу, в которой нам рассказывали о его чудесных свойствах, то нам хочется это попробовать, и мы берём этот товар)

Плюсы клипового мышления:

1. Развивает быстроту реакции (люди, обладающие клиповым мышлением, умеют быстро реагировать на внешние изменения и оперативно подстраиваться под них)
2. Многозадачность (способность решать несколько задач одновременно)
3. Защищает мозг от перегрузки информацией
4. Охват большей информации (поиск и поглощение новой информации, что полезно для интеллектуального развития)

Можно добавить, что мы приходим к своеобразному конфликту поколений: дети, выросшие в эпоху высоких технологий, по-другому смотрят на мир, чем мы, их учителя, которые учились на книгах, имеем последовательное и текстовое восприятие и с трудом представляем, как другое вообще возможно.

- Пути преодоления клипового мышления. И тут возникает классический вопрос: «Что делать?» Какие виды работ, приёмы мы можем использовать на уроках русского языка и литературного чтения для преодоления клипового мышления учащихся?

Учебная программа и содержание учебного материала дают нам возможность преодолеть негативное влияние клипового мышления. На уроках русского языка и литературы целесообразно использовать следующие виды работ:

1. Чтение художественных произведений - не комиксы, не посты в социальных сетях и даже не научно-популярную литературу. Важно читать классиков отечественной и мировой литературы.
2. Пересказ - пересказ развивает образное мышление слушателей, действует на их воображение и чувства, повышает культуру речи, обогащает словарный запас.
3. Изложение и сочинение - изложения научат запоминать и транслировать чужие мысли, а сочинения - формулировать свои. Изложение учит детей излагать текст сознательно, последовательно, правильно, содержательно, обогащает речь, формирует умение правильно составлять предложения.

Остановимся подробнее на пересказе. Существует несколько видов пересказов.

- рассказывание на основе личных впечатлений. С данного вида следует начинать обучение пересказу задолго до школы;

- пересказ, близкий к тексту (подробный пересказ). Именно подробный пересказ способствует обогащению словаря детей, формированию строя предложений и развитию связной речи учащихся;

- краткий пересказ. Рассказать кратко — задача значительно более сложная, чем рассказать подробно, так как учащийся должен осуществить сложный анализ содержания: выделить главное в нем и отделить его от второстепенного, передать содержание в более обобщенной речевой форме.

- выборочный пересказ. Такой пересказ включает в себя обычно только определенные части, самым существенным признаком его является отбор, выбор. Учащемуся надо осуществить сложный анализ всего содержания. Выбранные для пересказа части он должен объединить таким образом, чтобы получился связный рассказ на заданную тему.

- творческий пересказ. Варианты творческого пересказа: пересказ с изменением лица рассказчика; чаще всего это пересказ в третьем лице, если в оригинале повествование от первого лица; пересказ от лица одного из персонажей; продолжение рассказа, судьбы героя; инсценирование рассказа; словесное рисование («что я изобразил бы на картине»).

Не менее важным видом работы по преодолению клипового мышления является написание изложений и сочинений. Методическая литература нам предлагает различные виды изложений. Не будем останавливаться на них подробно, но заметим, что частота написания данного вида работы, предусмотренная программой, недостаточна, чтобы в полной мере осуществлять работу по преодолению клипового мышления. Так, например, в 3 классе по русскому языку в четверти проводится по одному изложению и сочинению. Конечно же, не только на уроках русского языка и литературного чтения мы можем преодолеть негативное влияние клипового мышления. Очень полезны будут: дискуссии, приобщение к искусству, общение офлайн. Специалисты советуют периодически устраивать День информационного детокса – отказ от гаджетов.

Таким образом, клиповое мышление – естественный ответ на условия жизни, а не вина ребенка. Клиповое мышление - это особенность мышления современного человека и наша задача помочь ребенку научиться мыслить полноценно.

Литература:

1. Семеновских Т.В. Клиповое мышление – феномен современности
URL:<http://jarki.ru/wpress/2013/02/18/3208>
2. Фельдман А.Б. Клиповое мышление URL:<http://ruskolan.xpomo.com/to/pa/klip.htm>
3. Риянова Л.В. Клиповое мышление - проблема современного школьника
4. <https://almanahpedagoga.ru/servisy/publik/publ?id=62337&date=10.10.2022>

Бондаренко Л.П.
КГУ «Гимназия №97» г. Караганды

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. Практические и функциональные навыки имеют первостепенное значение, когда речь идет о цифровой грамотности, однако невозможно упустить применения цифровых технологий для обучения. Интегрируя навыки информационно-коммуникационных технологий в учебный процесс, учащиеся смогут практиковать свои практические и функциональные навыки и стать более компетентными в использовании технологий, тем самым достигнув успехов в качестве автономных пользователей.

Ключевые слова: функциональная грамотность, педагогические технологии, обучение с помощью Интернета, цифровая среда.

На сегодняшний день современное общество преодолевает существенные изменения в социально-экономической жизни, что сказывается на современной учебной системе и требует введения передовых подходов в учебном процессе. Ввиду этого появилась необходимость изменить образовательный процесс и учебную систему в целом. В настоящий момент делается концентрация на внедрении функциональной грамотности учеников через выполнение принципов демократизации и гуманизации обучения. Целью формирования и развития функциональной грамотности является предоставления возможности каждому ученику развивать его личные способности. Таким образом учащиеся целенаправленно подготавливаются к тому, чтобы они могли быстро принимать собственные решения в различных жизненных ситуациях, чтобы они умели найти значимую информацию для выполнения домашнего задания, проектов [1, с. 15].

В основном учебный процесс основан на методе преподнесения материала от учителя к учащимся с целью дальнейшего выполнения заданий, однако с очень маленьким творческим потенциалом. Как правило учитель объясняет новый материал и после дает некоторые практические упражнения ученикам для проверки понимания пройденного материала. Учитель выбирает содержимое темы будущего урока, принимает решения о том, какие использовать задания, просто-напросто каждый шаг учащихся подвергается контролю. Все эти шаги приводят к тому, что учитель заостряет все внимание во время урока на себе, когда как ученикам необходимо слушать, концентрировать и принимать сведения для восприятия информации. Однако ученикам необходимо обучиться рядом других вещей кроме того, как прислушиваться к объяснениям учителя. Им придется приобрести навыки взаимодействия с классом, а также им важно получать обратную связь об их успехах или неудачах в попытках коммуникации. Таким образом приветствуется включение каждого ученика в деятельность учебного процесса, развитие и поощрение их творческих способностей в пределах тематики урока, чтобы учащиеся сформировали общественные навыки, критическое мышление, развили воображение, внимание, память, что оказывает воздействие на эмоциональную культуру и культуру взаимодействия. К тому же, все это сказывается непосредственно и на личность учителя, в том числе помогает ему достичь оптимальных путей обучения молодого поколения для организации высокого уровня образования.

Стоит отметить, что очень трудно дать ясное определение функциональной грамотности. Основной смысл функциональной грамотности представляется как второй уровень грамотности после основной грамотности, в которой литературная и математическая информация и навыки могут быть использованы индивидуумом в личных, социальных, экономических и культурных стремлениях. Самый существенный момент в функциональной грамотности – это изучение значительной информации и навыков, относящихся к грамоте и математике, чтобы использовать затем их в своей ежедневной жизни.

Совершенно другое определение для функциональной грамотности предоставлено на Всемирном докладе по мониторингу образования для всех, подготовленном работающей в ЮНЕСКО независимой группой. Согласно этому определению, функциональная грамотность подразумевает способность неотъемлемого использования чтения и навыков письма и связанную с ними информацию, следуя принципу непрерывного обучения необходимого каждому индивидууму для выражения себя в ежедневной жизни. ЮНЕСКО добавляет, что функциональная грамотность включает как формальное, так и неформальное образование, охватывающее всех людей независимо от их возраста, а также направленное для эффективного функционирования социальных групп, в которые они входят, и общества в целом [2, с. 27].

Функциональную грамотность младшего школьника можно охарактеризовать следующими условиями:

- готовностью успешно взаимодействовать с изменяющимся окружающим миром, используя свои способности для его совершенствования;
- возможностью решать различные учебные и жизненные задачи, обладать сформированными умениями строить алгоритмы основных видов деятельности;
- способностью строить социальные отношения в соответствии с нравственно-этическими ценностями социума, правилами партнерства и сотрудничества;
- совокупностью рефлексивных умений, обеспечивающих оценку своей грамотности, стремление к дальнейшему образованию, самообразованию и духовному развитию; умением прогнозировать свое будущее [1, с. 16].

Перед учителем в начальной школе стоят важные задачи, а именно: развитие мышления учащихся – из наглядно-действенного перевести его в абстрактно-логическое; развитие речи, памяти и внимания, фантазии и воображения; улучшение пространственного восприятия; укрепление моторной функции для улучшения способности контролировать свои движения и мелкую моторику; формирование коммуникативных способностей, способностей к общению, контролю эмоций и управлению своим поведением. При достижении положительных результатов в решении вышеописанных задач учащиеся овладевают функциональной грамотностью.

Отмечаем, чтобы достичь поставленные цели используются следующие педагогические технологии:

- проблемно-диалогическая технология освоения новых знаний;
- технология формирования типа правильной читательской деятельности;
- технология проектной деятельности;
- обучение на основе «учебных ситуаций»;
- уровневая дифференциация обучения;
- информационные и коммуникационные технологии;
- технология оценивания учебных достижений учащихся [1, с. 30].

Необходимо принять во внимание, что ежедневно мы сталкиваемся еще и с цифровыми технологиями, можно ли их принять наряду со всеми технологиями, влияющими на развитие функциональной грамотности.

Согласно последним данным, полученным на проведенных исследованиях, результаты успеваемости учеников, которые проходили обучение посредством цифровой среды, значительно отличаются с результатами, когда они учились с помощью печатанных материалов. Понимание прочитанной информации с цифровых устройств хуже, чем прочитанной информации из бумажных материалов, в том случае, когда учащиеся не были ограничены по времени, однако в случае, когда было поставлено ограничение во времени, результаты были обратными. С одной стороны, чтение с цифровых устройств может казаться менее благоприятной обучающей средой, с другой стороны напротив навыки поиска необходимой информации в цифровом формате и ее дальнейшее анализирование несут положительные результаты. Чаще отрицательное влияние наблюдается в ситуациях, когда сотовые телефоны постоянно используются для игр и социального общения.

Компьютеры и другие гаджеты используются в повседневной жизни и являются важными носителями информации в целом и разного рода знаний. Их использование в образовательном процессе возможно с ранних лет ввиду простоты работы с ними. Цифровой текст предлагает отличные возможности для адаптации представления текста с учетом индивидуальных предпочтений и потребностей. Преимущества, связанные с пониманием данных и высокая мотивации к их изучению, были продемонстрированы там, где информация для чтения была тщательно разработана с учетом интересов читателя. Вопреки всем ожиданиям данная тенденция со временем скорее

усилилась, чем уменьшилась, независимо от возрастной группы и предыдущего опыта работы с цифровыми технологиями.

Хотелось бы упомянуть Ставангерскую декларацию о будущем чтения в соответствии с которой:

- учащихся следует обучать стратегиям, которые они могут использовать для овладения глубоким чтением и процессами чтения более высокого уровня на цифровых устройствах. Кроме того, по-прежнему важно, чтобы школы и школьные библиотеки продолжали мотивировать учащихся читать бумажные книги и выделять для этого время в учебной программе.

- учителя и другие воспитатели должны быть осведомлены о том, что быстрая и неразборчивая замена печатных материалов, бумаги и карандашей цифровыми технологиями в начальном образовании является неприемлемой, если они не сопровождаются тщательно разработанными цифровыми инструментами и стратегиями обучения, так как они могут привести к замедлению развития понимания, прочитанного детьми, и снизить формирующиеся навыки критического мышления [3, с. 2].

Безусловно новая учебная программа по чтению в школе должна развивать, среди прочего, оба набора навыков чтения: навыки чтения классических, линейных печатных текстов и навыки чтения цифровых текстов с экранов. Другими словами, функциональная грамотность в цифровой среде должна преподаваться в школах.

На сегодняшний день становится актуальным обучение чтению учеников с использованием цифровых устройств с целью получения информации необходимой для приобретения надежных знаний. С одной стороны, учебный процесс с применением компьютеров может получиться более интересным, если учитель презентует материал в виде слайд-шоу, подготовит аудио и видео материалы. С другой стороны, предоставит возможность ученикам найти дополнительную информацию по теме урока в Интернете и поделиться ей с классом, а для проверки знаний выдаст каждому индивидуальное задание на компьютере. Работа с компьютером может быть индивидуальной, но также и в группах, что требует от учеников научиться задавать правильные вопросы, находить достоверную информацию, критически оценивать ее и обобщать то, что они узнают. Обсуждая возникшие проблемы, учащиеся показывают друг другу шаги и стратегии, которые привели их к правильной информации. Например, исследовательские работы учеников могут быть также оформлены и оценены с помощью компьютера. Самостоятельный поиск информации в Интернете помогает ученикам проявить свои умения в поисках новых, оригинальных решений для проектных работ и исследований.

Обучение с помощью Интернета – это подходящий дидактический подход для ознакомления учащихся начальных классов с основами работы на компьютерах, которые являются необходимым условием функциональной грамотности в цифровой образовательной среде [4, с. 171].

Необходимо принять во внимание, что некоторые из учеников приходят из стимулирующей цифровой среды, в то время как другие ученики еще не имели опыта работы с гаджетами. К стимулирующей среде относится среда, где родители или старшие братья и сестры используют цифровые устройства, а ребенок видит возможности их использования для достижения различных целей.

При внедрении функциональной цифровой грамотности в начальной школе первоначально важно оценить уровень базовой компьютерной грамотности учащихся и их способностью ориентироваться в Интернете. Такая оценка является лучшим показателем цифровой компетентности учащихся, чем информация о том, сколько лет ребенок пользуется компьютером или смартфоном.

При адаптации к обучению с помощью Интернета для учащихся начальных классов важно научиться правильно выбирать поисковую систему, а далее подходящий веб-сайт. На первых порах желательно уметь находить по крайней мере одну поисковую систему и использовать одну из следующих стратегий для поиска при вводе ключевого слова: тема или основная идея, ввод одного и нескольких ключевых слов, фразы для ввода ключевых слов.

Важно обучить учащихся управлять навигацией на веб-сайте, не просто спонтанно щелкать мышью, а делать выбор эффективно, прогнозируя будущую информацию по текущей ссылке. Во-первых, необходимо инициировать процесс мышления вопросами: Что я хочу узнать? С чего мне начать? Что я должен сделать в первую очередь? Во-вторых, сформировать план действий, сопровождаемый такими вопросами, как: Что мне принесет эта связь, если я перейду по ссылке? Я надеюсь, я получу ... Я надеюсь, я найду... В-третьих, следить за результатом: Этот ли результат я хотел добиться? Хотел ли я попасть сюда? Должен ли я прочитать страницу или мне следует посмотреть дальше? По-итогу должна быть выполнена оценка действий: Приблизил ли меня этот

выбор к моей цели или должен ли я начать все сначала? Это то самое место, где я найду то, что ищу? Могу ли я двигаться дальше? Должен ли я открыть эту встроенную ссылку, или это еще больше отдалит меня от того, что я ищу? Должен ли я начать весь процесс по-новому с вставки новых отличных ключевых слов [5, с. 7-8]?

В заключении хочется добавить, что обучение в Интернете является хорошим методом для развития компетентности учеников в обучении с помощью компьютера. Ученики узнают, как правильно задавать вопросы, учатся критически оценивать информацию, которую они получают с компьютера после ввода ключевых слов, полученных из вопроса. Они обучаются находить связь новой информации с ранее пройденной и прежде всего они могут рассказать о своих новых знаниях, связанных с их функциональной грамотностью в цифровой среде обучения. Однако для учащихся начальных классов опыт внедрения информационных технологий в учебную программу требует некоторой дидактической адаптации.

Литература:

1. Виноградова Н.Ф., Кочурова Е.Э., Кузнецова М.И., Петрашко О.О., Романова В.Ю., Рыдзе О.А., Хомякова И.С. Функциональная грамотность младшего школьника. Дидактическое сопровождение. Книга для учителя. – Москва: Вентана-Граф, 2018. – 288 с.
2. Группа подготовки Всемирного доклада по мониторингу образования Грамотность: жизненная необходимость. – Франция: Graphoprint, 2006. – 448 с.
3. The Stavanger Declaration on the Future of Reading, 2019. – 3 p. <https://ereadcost.eu/stavanger-declaration/>
4. Prensky M.R. Teaching Digital Natives: Partnering for Real Learning. – United States: Corwin Press, 2010. – 321 p.
5. Bernard Cornu Digital natives: How do they learn? How to teach them? – Paris: UNESCO Publishing, 2011. – 12 p.

Борисова М.Ю.

Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. В статье описан опыт использования приёмов по формированию функциональной читательской грамотности на уроках в начальной школе.

Ключевые слова: функциональная грамотность, функциональное чтение, приёмы работы, сплошные и несплошные тексты.

Функциональная грамотность – способность человека вступать в отношения с внешней средой, быстро адаптироваться и функционировать в ней. Быть грамотным - значит свободно владеть богатством родного языка в речи и письме. Программа русского языка устанавливает объем знаний, умений, навыков учащихся, а учитель из накопленного методического наследия и личного опыта устанавливает пути, приемы и приемы, дающие наибольшие результаты в обучении.

Работая в направлении формирования функциональной грамотности учащихся, в своей работе опираюсь как на традиционные методы обучения, так и на новые технологии [1, с.23].

Какие навыки и качества нужны человеку 21 века?

Человек должен быть функционально грамотным.

Функциональная грамотность – определенный уровень знаний, умений и навыков, обеспечивающий нормальное функционирование личности в системе общественных отношений. те. его суть – приблизить учебную деятельность к жизни. Сущность функциональной грамотности заключается в способности человека самостоятельно осуществлять учебную деятельность и применять полученные знания, умения и навыки для решения жизненных проблем в различных сферах деятельности человека, общения и социальных отношений.

Функционально грамотный человек это:

- ориентирован на мир и действовать в соответствии с социальными ценностями, ожиданиями и интересами (в частности, способность соотносить и координировать свои действия с действиями других людей);

- умение быть независимым в ситуации выбора и принятия решений;

- умение брать на себя ответственность за свои решения;
- умение брать на себя ответственность за себя и своих близких;
- владение методикой обучения и готовность к постоянной переподготовке;
- наличие набора компетенций в основных и различных областях знаний;
- для тех, у кого есть проблема, поиск решения в нестандартной ситуации-обычное явление;
- легко адаптируется в любом обществе и может активно на него влиять;
- понимание того, что жизнь между людьми – это необходимость постоянного компромисса и поиска общих решений;
- свободно говорить в устной и письменной речи как средство общения между людьми;
- в совершенстве владеет современными информационными технологиями[2,с.18].

Повышенное внимание к термину «функциональная грамотность» связано с международными исследованиями достижения ожидаемых результатов образования в области математики и естественных наук, программой оценки учащихся TIMSS (Третье международное исследование математических наук) и PISA (Программа для международной оценки учащихся).

Республика Казахстан впервые приняла участие в исследовании PISA в 2009 году. Международное исследование PISA 2009 года сосредоточилось на грамотности чтения.

Высший уровень 5 и 6 уровень – способность мыслить самостоятельно, анализировать и выдвигать собственные гипотезы, 4-3 – умение использовать имеющиеся знания и навыки для получения новой информации, 2 – умение применять имеющиеся знания и умения в ситуациях, уровень 1 – это низкий уровень начального образования и небольшая вероятность успешного выполнения заданий.

В целом результаты международных исследований по оценке образовательных достижений учащихся PISA позволяют констатировать тот факт, что педагоги организаций общего среднего образования Казахстана дают сильные предметные знания, но не учат применять их в повседневной жизни.

Результаты исследования PISA показывают, что на развитие функциональной грамотности учащихся влияют следующие факторы:

- 1) содержание образования (национальные стандарты, учебные программы)
- 2) формы и методы обучения;
- 3) система диагностики и оценки учебных достижений обучающихся;
- 4) внешкольные, дополнительные образовательные программы;
- 5) модель управления школой (общественно-государственная форма, высокий уровень самостоятельности школ в регулировании учебного плана);
- 6) наличие дружественной образовательной среды, основанной на принципах партнерства со всеми заинтересованными сторонами;
- 7) активная роль родителей в процессе обучения и воспитания детей.

В связи с этим Министром образования и науки Республики Казахстан А. Б. Саринжиповым были обозначены основные направления работы ведомства по развитию функциональной грамотности школьников:

- обновление содержания Государственного общеобразовательного стандарта среднего образования и учебных программ;
- улучшение содержания учебников в части интерпретации учебного материала;
- внедрение специальных курсов повышения квалификации педагогических работников по тематике международных исследований[4].

Процесс формирования и развития функциональной грамотности через предметы начальной школы, основанные на предметных знаниях, умениях, навыках, осуществляется на основе формирования навыков мышления.

На начальном этапе обучения самое главное–развивать критическое мышление каждого ребенка, используя логические методы, такие как анализ, сравнение, классификация, систематизация, выстраивание, отрицание.

Критическое мышление-дисциплинарный подход к осмыслению, оценке, анализу и синтезу информации, полученной в результате наблюдения, опыта, размышления или рассуждения, что может в дальнейшем послужить основанием к действиям.

Научить детей мыслить критически – означает правильно задать вопросы, направить их внимание в правильное русло, учить, самостоятельно строить заключения и находить решение. Ученикам нравятся те виды учебной деятельности, которые дают им материал для раздумий,

возможность обнаруживать инициативу и самостоятельность, нуждаются в умственном напряжении, изобретательности и творчестве.

В начальной школе формирование функциональной грамотности в классе помогает выполнять задания, соответствующие уровню логической техники.

Основным навыком функциональной грамотности является грамотность чтения. В современном обществе умение работать с информацией (прежде всего, учиться) становится предпосылкой к успеху.

Особое внимание следует уделить развитию понимания прочитанного.

Сознательное чтение-основа саморазвития личности-грамотный читатель понимает текст, размышляет над его содержанием, легко передает свои мысли, свободно общается. Осознанное чтение является не только основой успеха на уроках русского языка и литературного чтения, но и залогом успеха в любой предметной области, основой развития ключевых компетенций. Для развития функциональной грамотности на уроках русского языка не помогают следующие приёмы работы:

Тема: Урок без темы.

Описание: универсальный метод триз, направленный на создание внешней мотивации для изучения темы урока. Данная методика позволяет повысить интерес учащихся к освоению новой темы, не мешая им воспринимать непонятные термины.

Пример

Учитель пишет на доске слово «тема», делая паузу, пока все не обратят внимание на руку учителя, который не хочет показывать саму тему.

Воспитатель: Ребята, простите, но моя рука отказалась писать тему урока, как будто это не случайно! Вот еще одна загадка, которую вам предстоит решить в середине урока: почему рука отказалась писать тему урока?

Этот вопрос написан в углу доски.

Воспитатель: ребята, в начале урока нужно с полезной стороны проанализировать и доказать отсутствие темы! Но нам еще нужно начать урок, и давайте начнем с известного нам материала ...

Прием «Проблемная ситуация». Принятие побуждает ребенка самостоятельно искать выход из неприятностей.

Например, на уроке вы научитесь проверять пары согласных в середине слова (дети об этом не знают). Ребята получают задание:

- Введите пропущенные буквы, выбрав тестовые слова:

Зу .., огоро ..., кла .., друг ..., ска .. ка.

Проблема: знакомый трюк с проверкой последнего слова не работает, так как же проверить двойную согласную в середине слова?

Прием «Лови ошибку»

Универсальная методология, формирующая способность анализировать и критически оценивать информацию; применять знания в необычных ситуациях. Его можно использовать для создания проблемной ситуации и на начальном этапе закрепления материала.

Учитель намеренно допускает ошибку (одну или несколько). Лучше заранее сообщить о его наличии детям. Обнаружив ошибку или несколько ошибок, учащиеся вносят коррективы, сообщают правильную версию.

Важным элементом формирования грамотного письма является словарная работа и работа с ошибками. Словарная работа проводится ежедневно и основывается на ассоциациях, которые ребята собирают в процессе работы со словарными словами. Работа со словарями.

Учащимся показывают любой предмет: ручку или монету и т. д.

Учащиеся самостоятельно фиксируют лексическое значение данного слова. Затем читаются определения учащихся, дается определение из словаря. При этом у учащихся формируются орфографические, пунктуационные, речевые навыки.

Используемые на уроке методы и приемы работы способствуют развитию информационно-образовательной среды, направленной на развитие функциональной грамотности учащихся. Лучше постепенно внедрять методы, воспитывая у учащихся культуру дискуссий, сотрудничества; не обязательно применять все эти методики на одном уроке, главное, чтобы работа проводилась в системе.

Педагог должен увлечь и «заразить» детей, показать важность их деятельности и вселить уверенность в их силах.

Таким образом, в современном понимании функциональная грамотность выступает как способ социальной ориентации личности, сочетающий в себе связь образования (прежде всего общего) с многогранной деятельностью человека. Эта особенность функциональной грамотности проявляется в ее определении как способность решать жизненные проблемы в различных сферах деятельности на основе прикладных знаний, необходимых каждому человеку в быстро меняющемся обществе. В условиях общеобразовательной школы, помимо самообразования на протяжении всей жизни, она служит основой для подготовки к социальной, культурной, политической и экономической деятельности.

Функциональная грамотность-непременное условие успешной адаптации младших школьников к окружающей среде. В современных условиях это залог выживания человека и атрибут непрерывного образования. Уровень функциональной грамотности имеет социальный аспект, характеризующий зависимость способности учащихся применять прикладные знания и умения от финансового состояния семьи, ее социального положения.

Литература:

1. Бунеев Р. Н. Понятие функциональной грамотности // образовательная программа «Школа 2100», педагогика добропорядочности / сборник материалов / под научной редакцией А. А. Леонтьева. - М.: "Баласс", Изд-во РАО, 2018.
2. Кобдикова Ж.У. Развитие функциональной грамотности школьников / Ж.У. Кобдикова // Казакстанмектебі. – 2019. - №11. – С. 36-40.
3. Гаврилюк В. В. Преодоление функциональной неграмотности и формирование социальной компетентности // социологические исследования. 2019. № 12.
4. Международные исследования PISA: Национальный отчет по итогам международного исследования PISA-2019 в Казахстане [Электронный ресурс].

Буц Т.В.
КГУ «Лицей №2» г. Караганды

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ЧЕРЕЗ РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА

Аннотация. Актуальность статьи обусловлена необходимостью воспитания человека, способного творчески проявить себя в постановке проблем и отвергающего общепринятые методы и средства решения, предложить свой нестандартный подход к созданию некоторых принципиально новых продуктов из его жизни. Практическая значимость статьи выражается описанием методов развития функциональной грамотности путем раскрытия творческого потенциала учащихся, эффективность которых может служить доказательной базой для обучения учителей общеобразовательных школ Казахстана.

Ключевые слова: функциональная грамотность, художественный труд, творчество, творческие способности.

Термин «функциональная грамотность» впервые был использован на Всемирном конгрессе министров образования в Тегеране в 1965 году, когда имел в виду «совокупность умений читать и писать для использования в повседневной жизни и решения житейских проблем».

Сложность современного мира требовала особого подхода к решению педагогических задач, что явилось следствием появления новых технологий, новых профессий, отраслей экономики и проявления социально-психологических изменений в личности человека. Окружающий мир перестал быть аналогово-текстологическим, он сменился визуально-цифровым, а для этого необходимо расширить и переосмыслить понятие «функциональная грамотность». В период с 2002 по 2012 год ООН объявила Десятилетие грамотности в самом широком понимании этого термина. В декларации этого всемирного события функциональная грамотность становится больше, чем просто базовая грамотность: теперь это «...полноценно и эффективно функционировать как члены сообщества, родители, граждане и работники».

Развитие функциональной грамотности, как основного образования человека, происходит в процессе приобретения учащимися знаний по различным предметам, одним из которых является предмет «Художественный труд».

Предмет «Художественный труд» изучается в начальной и средней школе, а в старшей школе находит отражение в предмете «Графика и проектирование». Изучение содержания предмета «Художественный труд» в XXI в. делается в соответствии со списком навыков, который определяет функциональную грамотность как набор компетенций, призванных помочь будущим выпускникам решать более сложные задачи.

Многие психологи и педагоги видят креативность по-разному. С философской точки зрения это деятельность, порождающая нечто качественно новое, чего раньше не было.

Целью моей педагогической деятельности является развитие творческих способностей учащихся на уроках изобразительного искусства. Убеждена, что творческие способности ученика эффективны в приобретении знаний, умений и навыков, что создает основу для его становления интересной и неординарной личностью. И именно так можно стать инициативным, предприимчивым и компетентным профессионалом. Наукой доказано, что люди с развитыми творческими способностями гораздо быстрее находят свое место в производстве, лучше осваивают работу и приносят больше пользы обществу. Планируя занятия, я ставила перед собой задачу развивать у учащихся способность творить, самореализоваться, включаться в творческую работу. Нет бездарных детей. Самое главное для учителя – раскрыть творческие способности учащихся, поверить в собственные силы и возможности. В своей работе я широко использую упражнения для развития творческих навыков. Целью данных упражнений является привлечение учащихся к определенному виду деятельности, направленной на развитие проектных знаний, навыков и умений. Упражнения необходимо выбирать с учетом возраста и индивидуальных особенностей занимающихся. При выборе задач важно учитывать их актуальность и практическую значимость.

С точки зрения моей работы особенно важно применение метода проектов, который дает возможность школьникам в системе освоить организацию практической деятельности по всей конструкторско-технологической цепочке - от идеи до реализации в модели, продукт. При реализации метода проектов я учитываю главную особенность этого подхода - возможность активизировать обучение, придать ему исследовательский, творческий характер и тем самым передать инициативу учащемуся в организации его познавательной деятельности. Творческий проект – это хороший творческий вызов для самовыражения всех учащихся. Я рассматриваю метод проектов не как итоговую самостоятельную работу учеников, а как способ обучения навыкам проектирования и изготовления изделий, отвечающих индивидуальным потребностям личности и общества в будущем, иначе говоря: «Я делаю мой мир полезный, красивый и удобный для меня и других».

Развитие творческих способностей учащихся является эффективным средством развития функциональной грамотности. Ведь в творческих коллективах развиваются дружеские отношения, взаимная симпатия, эмоциональная привязанность, взаимопонимание, доверие, уважение, где учащиеся ориентируются на продуктивные формы общения и совместного творчества. Занятия художественного труда характеризуются направленностью творчества, подготавливают их к самостоятельной работе и способствуют безболезненной адаптации к жизни после окончания учебы.

Литература:

1. Фролова П.И. К вопросу об историческом развитии понятия «Функциональная грамотность» в педагогической теории и практике // Наука о человеке: гуманитарные исследования.-2016.-№1 (23).
2. Образовательная система «Школа 2100». Педагогика здравого смысла.- М.: Баласс, 2003. – 35 с.
3. Виноградова Н. Ф., Кочурова Е. Э., Кузнецова М. И. и др. Функциональная грамотность младшего школьника: книга для учителя.- М.: Российский учебник: Вентана-Граф, 2018. 288 с., с. 16-17.

Бушуева З.Ж.
КГУ «Школа-гимназия имени А.Байтурсунылы» г. Абая
Научный руководитель: Жекибаева Б.А.
Карагандинского университета имени академика Е.А. Букетова

О СПЕЦКУРСЕ «ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ КРИТЕРИАЛЬНОГО ОЦЕНИВАНИЯ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ»

Аннотация. В статье представлен один из результатов диссертационного исследования, связанный с организацией контрольно-оценочной деятельности субъектов педагогического процесса начальной школы. Оценка результатов учебной деятельности учащихся все годы являлась нормой обучения и осуществлялась многие годы по определенному алгоритму, определенным условиям, рамкам и нормам оценивания.

Ключевые слова: спецкурс, критериальное оценивание, формативное оценивание, суммативное оценивание.

В настоящее время вопросам повышения качества образования уделяется большое внимание, как в мировом образовательном пространстве, так и в системе образования Республики Казахстан.

В Государственном общеобязательном стандарте начального образования указывается, что в настоящее время необходимо формирование личности, способной к творческому, сознательному, самостоятельному определению своей деятельности, к саморегулированию [1].

Достижение этой цели обеспечивается сформированностью функциональной грамотности обучающихся, которая проявляется не только во владении определенной суммой знаний, умений и навыков, но и способностью к самоопределению, самосовершенствованию, самореализации. Следовательно, обществу необходим человек функционально грамотный, умеющий работать на результат, способный к определенным, социально-значимым достижениям.

Разработкой проблемы критериального оценивания занимаются казахстанские ученые Кемешова А.М., Кошанова З.А., Жунусова А.Т, Себепова А.Т, К.З.Жаксылыкова, Н.К. Тайтанова, А.М.Камешова, Можаяева, А.С. Шилибекова, Д. Б Зиеденовой, К.Е. Бешимбаева, Н.В. Котова, Д.С. Ильясова, Л.В. Журба, Г.Ш. Пазылова, Б.К. Рахымжанова [2-5].

Проблема, связанная с повышением надежности и эффективности контроля качества образования, также решается во многих странах мира, и в этом процессе активно участвует и наше государство, в котором на современном этапе развития образования предъявляются все новые, более высокие требования к качеству обучения и образования в целом, как результату переосмысления сущности и содержания оценивания результатов образовательного процесса учебно-воспитательных учреждений.

Оценивание результатов учебных достижений обучающихся существовала всегда и во всех типах школ. Оценка результатов учебной деятельности учащихся все годы являлась нормой обучения и осуществлялась многие годы по определенному алгоритму, определенным условиям, рамкам и нормам оценивания.

Изменения, проходящие в системе среднего образования в РК в условиях обновленного содержания образования, предусматривает перенос акцента с предметных знаний, умений и навыков как основной цели обучения на формирование общеучебных умений, на развитие самостоятельности учебных действий, что в полной мере отражается на системе измерения учебных достижений учащихся и оценивании их результатов.

В связи с этим, проблема оценивания результативности деятельности учащихся младших классов приобретает все большее значение, так как оценивание – это основное средство измерения учебных достижений и диагностики проблем обучения, позволяющее:

- определять качество образования, его соответствие мировому стандарту;
- принимать кардинальные решения по стратегии и тактикам обучения;
- совершенствовать как содержание образования, так и формы, средства оценивания ожидаемых результатов обучения в случае их несоответствия современным задачам в области образования.

Одним из важных компонентов подготовки будущих учителей к организации критериального оценивания учебных достижений младших школьников является разработанный нами спецкурс «Особенности организации критериального оценивания учебных достижений младших школьников» для студентов специальности «Педагогика и методика начального обучения».

Разработка данного спецкурса объясняется необходимостью обобщения и систематизации теоретических знаний и дальнейшего развития практических умений будущих учителей начальных классов для соответствующей их подготовки к данному виду деятельности.

Содержание спецкурса по нашему замыслу должно обеспечить преемственность в логике подготовки будущих учителей и придать ей полноту, системность и завершенность.

Мы учитывали, что теоретическое содержание и практические умения, формируемые в процессе изучения спецкурса, не представлены в полном объеме в учебных дисциплинах, что еще раз подтверждает необходимость его разработки и внедрения в учебный процесс вуза. Формы изучения данного спецкурса и его тематическое содержание соответствует требованиям, предъявляемым к профессиональной подготовке будущих учителей начальной школы: необходимый и достаточный объем учебного материала, оптимальный объем учебного времени, сочетание основных форм обучения в вузе. Тематический план спецкурса представлен в таблице 1.

Таблица 1. Тематический план спецкурса «Особенности организации критериального оценивания учебных достижений младших школьников»

№	Тематика занятий	Кол-во часов			
		Л	С	СРОП	СРО
1.	<u>Понятие</u> оценивании	1	2	2	3
2.	Оцениваниеиразработкаожидаемыхрезультатов обучениянаосноватаксономииБ.Блума	1	2	2	3
3.	Содержание критериального оценивания	1	2	2	3
4.	Принципы оценивания	1	2	2	3
5.	Сущность и содержание формативного оценивания	1	2	2	3
6.	Структура формативного оценивания	1	2	2	3
7.	Процесс формативного оценивания	1	2	2	3
8.	Планирование и организация формативного оценивания: <u>этапыпроведения</u>	1	2	2	3
9.	Методы формативного оценивания	1	2	2	3
10.	Предоставление обратной связи	1	2	2	3
11.	Анализ результатов формативного оценивания	1	2	2	3
12.	Планирование и организация суммативного оценивания	1	2	2	3
13.	Особенности суммативного оценивания младших школьников	1	2	2	3
14.	Суммативное оценивание за раздел/сквозную тему: планирование и организация	1	2	2	3
15.	Механизм выставления оценок	1	2	2	3
	Итого: 90 часов	15	30	30	45

Содержание спецкурса направлено на решение задач, которые заключаются:

- в раскрытии основных принциповпроведения критериального оценивания;
- в формировании целостного представления о системе критериального оценивания;
- в формировании знаний об основных видах критериального оценивания;
- в расширении и систематизации знаний студентов о психолого-педагогических особенностях формативного и суммативного оценивания и возможностях (преимуществах) их использования в учебном процессе начальной школы;

- в развитии умений, связанных с разработкой заданий для формативного и суммативного оценивания.

Успешность решения вышеназванных задач во многом зависит от того, как устроена система контроля и оценки учебного процесса и насколько она:

- поддерживает и стимулирует деятельность учащихся;
- обеспечивает точную обратную связь;
- включает учащихся в самостоятельную контрольно-оценочную деятельность;
- содержит информацию, способствующую успешному управлению процессом обучения.

Вопросы, изучаемые в рамках спецкурса, в полной мере способствуют:

- усвоению объективной и прозрачной системы оценивания, способствующей повышению качества образовательных услуг;

- обучению единым и качественным механизмам оценивания, соответствующим международным подходам и стандартам;
- формированию навыков самостоятельного обучения и повышения ответственности обучающихся за свое обучение;
- совершенствованию умений работать со слабоуспевающими обучающимися;
- обучению студентов методам создания банка образцов заданий, позволяющих оценивать достижение обучающимися ожидаемых результатов, в том числе навыков высокого уровня (анализ, синтез, оценка).

В содержание спецкурса «Особенности организации критериального оценивания учебных достижений младших школьников» мы включили подробный научный материал, связанный с принципами оценивания, среди которых:

- значимость, означающая сосредоточенность на оценивании наиболее значимых результатов обучения и деятельности учащихся;
- адекватность, регламентирующая отслеживание соответствия оценки знаний, умений, навыков, ценностей, компетентностей целям и результатам обучения;
- объективность и справедливость, требующие осуществления тщательной разработки конкретных критериев оценки, которые предупреждают опасность использования оценки и отметки как инструмента давления на учащегося;
- интегрированность, то есть осуществление оценивания как запланированной и тщательно продуманной составной части процесса обучения;
- открытость, предполагающая сообщение учащимся критериев и методов оценивания заранее, перед выполнением работы, когда учащиеся могут участвовать в разработке критериев оценки;
- доступность, выражающаяся в стремлении к простоте и ясности форм, методов, целей процесса оценивания для всех участников образовательного процесса;
- систематичность, означающая последовательное и систематическое осуществление процедур оценивания;
- доброжелательность, предполагающая создание условий для партнерских отношений между учителем и учащимся, стимулирующих рост достижений. направленность на развитие и поддержку учащихся.

Кроме этого, спецкурс содержит и практико-ориентированный учебный материал, который связан со знаниями, умениями и навыками об основных видах критериального оценивания, с особенностями формативного и суммативного оценивания и возможностями (преимуществами) их использования в учебном процессе начальной школы, необходимостью развития умений, связанных с разработкой заданий для формативного и суммативного оценивания.

Программа спецкурса предполагает и самостоятельную и исследовательскую работу студентов, что способствует углубленному и более полному изучению проблем, связанных с организацией критериального оценивания учебных достижений младших школьников.

Таким образом, изучение спецкурса «Особенности организации критериального оценивания учебных достижений младших школьников» позволит студентам научиться предоставлять объективную, непрерывную и достоверную информацию школьникам о качестве результатов их учения, учителям о прогрессе обучающихся, родителям об уровнях достижения результатов обучения их детей.

Литература:

1. Государственный общеобязательный стандарт начального образования РК. – Астана. – 2018.
2. Кемешова А.М., Кошанова З.А., Жунусова А.Т., Себепова А.Т. Технология критериального оценивания. Учебное пособие. – Астана: - 2018.
3. Жаксылыкова К.З., Тайтанова Н.К., Камешова А.М. Методические рекомендации по повышению профессиональной компетентности учителей-предметников по использованию формирующих оцениваний. – Алматы, 2016.- 64 с.
4. Можяева О.И., А.С.Шилибекова, Д.Б.Зиеденовой - Инструкция по критериальному оцениванию для учителей основной и средней школы: учебно-методическое пособие. - Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» 2016. – 54 с.

ФОРМИРОВАНИЕ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ, КАК БАЗОВОГО НАВЫКА ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ЧЕРЕЗ ТВОРЧЕСКИЕ ЗАДАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. В данной статье рассматривается исследование по применению творческих заданий на уроках в начальной школе с целью формирования креативного мышления обучающихся как базового навыка функциональной грамотности.

Ключевые слова: творческие задания, исследование, функциональная грамотность.

В государственном общеобязательном стандарте дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального образования говорится: «...целью начального образования является создание образовательного пространства, благоприятного для гармоничного становления и развития личности обучающегося, обладающего основами следующих навыков широкого спектра: 1) функционального и творческого применения знаний; 2) критического мышления; 3) проведения исследовательских работ; 4) использования информационно-коммуникационных технологий. Содержание начального образования ориентируется на результаты обучения и определяется с учетом следующих аспектов: 1) соответствие динамичным запросам современного общества; 2) необходимость развития критического, творческого и позитивного мышления...»

Как? Каким образом? С помощью чего можно реализовать эти и другие результаты? Каким должен быть современный выпускник? Эти и многие другие вопросы ставят педагоги, которые, действительно стремятся научить, воспитать, найти тот инструмент, с помощью которого обучающийся действительно найдёт своё место в жизни, гармонично и правильно будет взаимодействовать с социумом, стремиться к саморазвитию и самосовершенствованию во благо развития страны.

Один из инструментов ответа на эти вопросы - это овладение функциональной грамотностью. Как одна из версий - функциональная грамотность – это способность человека вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. В соответствии с требованиями к содержанию и планируемыми результатами освоения учащимися основной программы в качестве результата рассматривается формирование у обучающихся универсальных учебных действий. Универсальных, то есть комплексных, которые охватывают большой объём умений и навыков. Получается, что выпускник начальной школы должен обладать универсальной – функциональной грамотностью. Трактуют это понятие многие и по – разному. Функциональная грамотность-это умение применять в жизни знания и навыки, полученные в школе (и их, по всей видимости, должно быть много) (Рисунок 1).

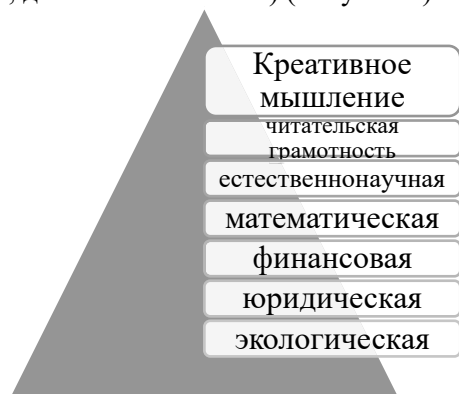

Рисунок 1. Виды функциональной грамотности.

На подрастающее поколение ежечасно обрушивается бесконечный поток информации, и если раньше ее источником были газеты, журналы и ТВ, то сегодня - глобальная всемирная сеть, и потому важнейшим умением становится умение понимать, анализировать и использовать любую поступающую информацию быстро, мобильно, и мы считаем, ещё и креативно. Таким образом, акцент в образовании смещается со сбора и запоминания информации на овладение навыком ее

правильного применения и не просто правильно, но и неординарно, не как все, а может быть, лучше, качественней, продуктивнее, поэтому, базовым навыком функциональной грамотности младших школьников считается формирование креативного мышления. На наш взгляд, креативное мышление - это одно из приспособлений, которое отличает человека от других живых существ. Именно оно помогает человеку быть более конкурентным, которое даёт возможность принимать решения в обход обычному решению или здравому смыслу.

Учитель - творческая профессия. Дети должны видеть учителей, у которых есть увлечённость. Мы, педагоги, можем поощрять креативное мышление у наших учеников, интегрируя его в нашу повседневную практику. Ниже приведены конкретные стратегии, которые мы используем в своей практике, чтобы вдохновить учащихся мыслить нестандартно. Есть несколько способов формирования креативного мышления, которые учитель может легко внедрить в свою практику.

Выбор ассоциаций. Ассоциативность или способность видеть связь между совершенно разными предметами и явлениями придает детскому мышлению гибкость, оригинальность и продуктивность, позволяет быстро находить нужную информацию.

Иллюстрация. Творческое мышление подразумевает переход от слова к образу, затем к действию и наоборот. Чтобы визуализировать концепцию, полезно обратиться к изображениям. Детей необходимо поощрять создавать рисунки на основе художественного текста. Можно не только рисовать от руки, но и использовать изображения и коллажи из Интернета. Изображение пословиц фигурами или лепка многоугольников. Интересные пословицы и поговорки также можно «изобразить» с помощью смайликов, не забывая об их переносном значении. Все это способствует развитию воображения.

Мы заметили, что уроки литературного чтения - отличный ресурс для развития креативного мышления. Знакомясь с произведениями, необходимо обратить внимание детей на важные моменты, чтобы понять замысел автора. Спросить, почему герои так или иначе действуют, остановиться на поворотных моментах, подумать, как будет продолжаться сюжет и какой сюжет они хотят развивать. Кроме того, такие дискуссии стимулируют развитие воображения и креативности, творческую деятельность детей.

Инсценировка. Продолжая работать с текстом и развивать воображение, можно предложить детям творчески повторить прочитанное, добавить детали и события или попробовать разные интонации. Следующий этап - драматизация в любом ее проявлении: чтение ролей, пантомима, постановка.

Игра - самый эффективный способ развития креативного мышления у детей. Можно использовать ролевые и настольные игры. Так, для отличной работы можно адаптировать настольные игры «Диксит» или «Фантазия», освоить настольную игру «Пора спать»: по цепочке придумывайте историю из картинок, а потом по очереди запоминайте ее из головы. Это учит детей связной речи и рассказыванию на основе картинок, придумывая свободный сюжет, но начиная с образа, ребенок не боится ошибиться, сделать что-то не то.

Также можно использовать так называемые «сюжетные кубики». Они похожи на игровые карты, только вместо точек по краям расположены изображения предметов (велосипед, часы, сова). Дети по очереди придумывают и рассказывают истории, основанные на снимке, который они нарисовали. Вы можете придумать одну историю для всех, продолжая думать друг о друге.

Мы хотим отметить, что по содержанию новые учебники обладают большим багажом материала для формирования креативного мышления.

Двигательная активность также способствует развитию креативного мышления. Она напрямую может быть связана с наблюдением, анализом и драматизацией. Например, вы можете предложить ребятам пробежать по коридору как Буратино, Незнайка, Кощей Бессмертный или поиграть в традиционную игру «Крокодил». Решать головоломки. Развитию творческого мышления способствует решение головоломок, ребусов и развлекательных задач. Однако важно быть готовым помочь ребенку, подвести его к решению, чтобы не потерпеть неудачу. При выборе таких заданий учитель может вдохновить, например, выбором нестандартных заданий из Интернета.

Эксперимент по обнаружению сформированности креативного мышления учащихся 3 «Б» класса включал 2 методики: 1 Тест - опросник Г. Девиса. Данная методика направлена на изучение креативности у детей младшего школьного возраста. Основопологающим методом исследования является тестирование. Если сумма соответствующих ключу ответов равна 14-15 или больше, то можно предположить наличие креативности у отвечающего. 2 Тест «Закончите рисовать», на который испытуемые отвечали в виде рисунков и подписывали их (Э.П. Торренс).

Креативные показатели для теста «Закончить рисунок» следующие:

1 скорость - к появлению множества идей, выраженных в устных заявлениях. 2 гибкость - оценивает способность представлять различные идеи, переходя от одного аспекта проблемы к другому, используя различные стратегии решения проблем. 3 характеристика - характеризует способность излагать идеи, ясные, банальные или твердо установленные. 4 разработка - подробные идеи используются только для оценки. Высокие значения этого показателя характерны для успеваемости, для людей с творческими и конструктивными способностями. Обработка данных осуществляется следующим образом: анализ и оценка работы субъекта.

Существует 5 уровней формирования творческого мышления: 30 – плохо; 30 - 34 - ниже нормы; 35 - 39 - несколько ниже нормы, 40 - 60 – норма; 61 - 65 - несколько выше нормы; 66 - 70 - выше нормы; >70 - .отлично

Данные тестирования представлены наглядно в таблице 1 и диаграмме 1.

Таблица 1. Уровень сформированности креативного мышления у обучающихся 3 Б класса КГУ «Комплекс – школа- ясли - сад» №33 г. Караганда

Уровни Класс	высокий		средний		низкий	
	чел.	%	чел.	%	чел.	%
контрольный	3	10%	12	40%	15	50%
экспериментальный	7	23%	19	63%	4	14%

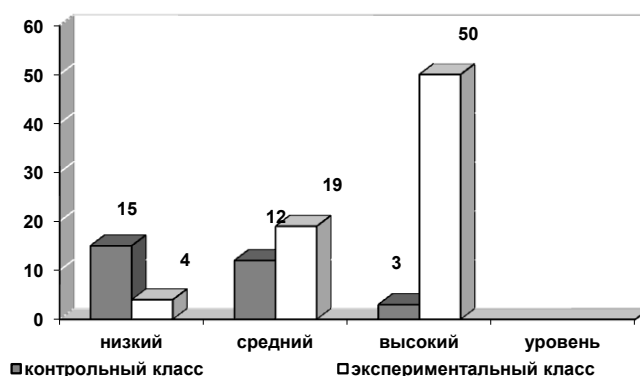

Диаграмма 1. Уровень сформированности креативного мышления у обучающихся 3 Б класса КГУ «Комплекс – школа- ясли - сад» №33 г. Караганда

Следующим этапом в исследовании было применение специальной методики «Вербальная фантазия» по Р.С Немову. Обучающимся дается задание написать рассказ (сказку, рассказ) о живом существе или о чем-то другом по выбору ребенка и записать его за 5 минут. На написание темы или сюжета рассказа отводится до 1 минуты, после чего ученик начинает рассказ (Немова Р.С.).

Показатели сформированности воображения в ней: скорость (показывает способность генерировать идеи в течение определенного периода времени); оригинальность (оценивается с учетом авторства рассказа); богатство воображения (проявляется в разнообразии используемых образов); глубина (определяется различными деталями и характеристиками, связанные с воспроизводимым изображением); эмоциональность (оценивается по интересам и эмоциям приглашенных слушателей).

Существует 5 уровней сформированности воображения:

- 1 уровень - очень низкий (0-1 балл);
- 2 уровень - низкий (2-3 балла);
- 3 уровень - средний (4-7 баллов);
- 4 уровень - высокий (8-9 баллов);
- 5 уровень очень высокий (10 баллов).

Результаты диагностики воображения по методике «Вербальная фантазия» по Р.Немову представлены в следующей таблице 2.

Таблица 2. Уровень сформированности воображения у обучающихся 3 Б класса КГУ «Комплекс – школа- ясли - сад» №33 г. Караганда

Уровни Класс	высокий		средний		низкий	
	чел.	%	чел.	%	чел.	%
контрольный	6	20%	15	50%	9	50%
экспериментальный	9	30%	19	63%	2	7%

При выполнении этого задания у большинства учащихся возникли трудности, связанные с составлением рассказов и дополнений, эмоциональности истории. В основном, младшие школьники рассказывали о сказках, которые они читали на уроках литературного чтения или дома.

Можно отметить, что творческие задания способствуют креативному развитию, активизируют мыслительные процессы, формируют познавательный интерес учащихся.

Анализируя опыт, можно подтвердить, что творческие задания являются эффективным инструментом формирования функциональной грамотности обучающихся. Подводя итоги проделанной работы, можно сделать вывод, что удалось частично сформировать уровень креативного мышления обучающихся данного класса.

Таким образом, результаты, полученные с помощью двух методов, свидетельствуют о том, что в 3 «Б» классе у большинства учащихся сформировалось креативное мышление.

Каждое задание сопровождается творческими методами, обеспечивающими высокий уровень для формирования креативного мышления, творческого воображения, использование различных уровней творческих методов при выполнении заданий учащимися, что позволяет формировать те универсальные навыки, о которых говорилось выше.

Мы считаем, что единственным оптимальным и плодотворным способом формирования креативного мышления в школе является максимально полное раскрытие потенциальных возможностей, природных задатков обучающихся, в процессе которого педагог должен создать полноценную развивающую деятельность, с целью востребования потенциала обучающегося.

После педагогической деятельности по формированию креативного мышления мы провели диагностику, которая использовалась в начале исследования. По результатам и анализу выполненных работ, можно отметить определенную долю высокого уровня формирования креативного мышления у обучающихся данного класса.

Важно помнить, что эффективность данной работы прежде всего зависит от учителя, задача которого выступать не только организатором учебной деятельности, но и стать заинтересованным соучастником этого процесса. Тогда с уверенностью можно будет сказать словами И.Г.Песталоцци: «Мои ученики будут узнавать новое не только от меня; они будут открывать это новое сами».

Мы доказали, что формирование креативного мышления через творческие задания – залог успеха в обучении и воспитании ученика нового поколения.

Литература:

1. Московец Н. С. Приёмы формирования читательской грамотности на уроках литературного чтения. <https://zhurnalpedagog.ru/servisy/publik/publ?id=8266>
2. Креативное мышление. Методические рекомендации по формированию функциональной грамотности обучающихся. // с. 30
3. Прохорова, С.Ю. Формирование читательской компетентности: читаем газеты вместе с младшими школьниками // Методист. – №8. – 2015. – с.5

Воронина Т.П.
КГУ «Школа-лицей № 66» г. Караганда
Черкашина Л.И.
КГУ «ОШ № 32» г. Караганда

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОНТЕКСТНЫХ ЗАДАНИЙ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА УРОКАХ ХИМИИ

Аннотация. В статье рассматривается формирование функциональной грамотности, это непростой процесс, который требует от учителя использования современных форм и методов

обучения. Формирование и развитие функциональной грамотности учащихся на уроках химии, реализуется через использование контекстных заданий.

Ключевые слова: функциональная грамотность, контекстные задачи.

Современные процессы развития Казахстана выдвигают к сфере образования республики ряд новых требований и задач. Одним из показателей успешности является соответствие международным образовательным стандартам, в которых одной из приоритетных задач является формирование функциональной грамотности. Формирование функциональной грамотности – это непростой процесс, который требует от учителя использования современных форм и методов обучения. Применяя эти формы и методы, мы сможем воспитать инициативную, самостоятельно, творчески мыслящую личность. Функциональная грамотность - индикатор общественного благополучия. Естественнонаучная грамотность человека отображает общий уровень культуры общества, в котором он живет, охватывая его способности к использованию естественнонаучных знаний; умение выявлять проблемы и делать обоснованные выводы, необходимые для понимания окружающего мира и тех изменений, которые вносит в него деятельность человека. Понимание естественнонаучных явлений, умение их объяснять, описывать, оценивать, планировать исследовательскую деятельность, научно интерпретировать данные и доказательства являются основными компетентностями естественнонаучной грамотности. Они оцениваются в международных PISA, TIMSS и т.д., в тестах ЕНТ и заданиях МОДО. А.А. Леонтьев, доктор психологических наук, в одной из своих работ писал: «Если формальная грамотность – это владение навыками и умениями техники чтения, то функциональная грамотность – это способность человека свободно использовать эти навыки для извлечения информации из реального текста – для его понимания, сжатия, трансформации»[1].

Основными областями для оценки образовательных достижений являются математическая грамотность, грамотность чтения, естественнонаучная грамотность. Естественнонаучная грамотность – это способность использовать естественнонаучные знания для выделения в реальных ситуациях проблем, которые могут быть исследованы и решены с помощью научных методов, для получения выводов, основанных на наблюдениях и экспериментах. Эти выводы необходимы для понимания окружающего мира и тех изменений, которые вносит в него деятельность человека, и для принятия соответствующих решений. Следует помнить, что для эффективного формирования естественнонаучной грамотности необходимо больше внимания и времени уделять выполнению заданий, мотивирующих обучающихся не столько запоминать и действовать по образцу, сколько мыслить критически, анализировать, сравнивать, экспериментировать. Необходимо как можно чаще организовывать следующие виды деятельности обучающихся:

- объяснение своих идей;
- выполнение практических работ;
- планирование исследования в ходе эксперимента;
- применение естественнонаучных знаний для решения проблем, взятых из жизни;
- формулирование выводов на основе проведенных экспериментов, практических работ;
- планирование собственных исследований или экспериментов;
- проведение обсуждений или дискуссий.

На уроках химии используем задания по формированию функциональной грамотности учащихся, как критерий формирования учебно-познавательной компетентности. Такие задания способствуют развитию таких компетентностей как информационная, коммуникативная, бытовая, познавательная. Задания ориентированы на активизацию учебной работы школьников, формирование у них организованности, способности самостоятельно учиться, находить и использовать нужную информацию, работать в группах, парах, индивидуально, находить решения в нестандартных ситуациях. Это способствует развитию информационно-образовательной среды, направленной на повышение функциональной грамотности учащихся, обеспечивающей личное саморазвитие, самостоятельность в приобретении знаний, формирующей коммуникативные навыки, умения использовать информацию и технологии, решать проблемы, предприимчивость и креативность. Приведем примеры некоторых задач.

Задание «Кислоты». После открытия закона сохранения массы веществ, химиков стали интересоваться количества элементов разных соединениях. С этого времени начал усиленно развиваться химический анализ, с помощью которого химики стали устанавливать точный состав различных веществ, в том числе кислот. Французский химик К. Бертло после многократных анализов синильной кислоты вынужден был заключить, что в ее состав входят лишь азот, углерод и водород. Никакого кислорода там не было. Не нашел он кислорода и в сероводородной кислоте. Возникло

сомнение о составе кислот. Подробно исследовав состав соляной кислоты, английский ученый Гемфри Дэви и в ней не нашел кислорода. Зато водород обнаруживался и в соляной кислоте, и во всех известных тогда кислотах, причем в обязательном порядке. Поэтому Г.Дэви сделал предположение, что именно водород «отвечает» за общие свойства кислот (кислый вкус, одинаковую окраску индикаторов и т.д.)

1. Какие атомы входят в состав всех кислот?

2. Кислоты довольно распространены в природе. Лимонная кислота присутствует в плодах лимонов, яблочная - в яблоках, щавелевая - в листьях щавеля. При скисании молока образуется молочная кислота, а в выделениях муравьев содержится муравьиная кислота. Серную, соляную, азотную, фосфорную кислоты получают искусственным путем. Какие кислоты и где встречаются в природе?

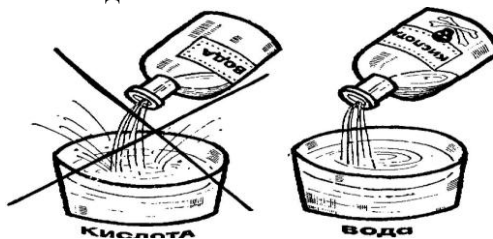
Можно ли получить искусственным путем кислоты? Если можно, то, какие?

3. Когда мы пробуем на вкус пищевые продукты, например, фрукты, то используем следующие характеристики «Кисленький, кисловатый, кислый, жуткая кислятина». Этими словами мы подчеркиваем различную концентрацию веществ, придающих фруктам кислый вкус. Кислый вкус кислот и одинаковая реакция на индикаторы приписывались действию атомов элемента, который есть в любой кислоте. Позже, среди кислот были обнаружены вещества не только кислые, но и горькие (пикриновая кислота), и сладкие (салициловая), и безвкусные (стеариновая). Все растворы с виду одинаковые, прозрачные. Но ни один химик и ни один грамотный человек даже и не подумает распознавать кислоты на вкус - это может быть смертельно опасно, ведь к кислотам относят и знаменитую цианистоводородную, и страшную серную кислоты. Кислотами можно отравиться или получить сильный химический ожог, так как они обладают разъедающим действие.

Как можно распознать кислоты, не пробуя на вкус? Какие атомы, входящие в состав кислот, обеспечивают их кислый вкус и одинаковую реакцию с индикаторами?

4. А. Лавуазье сжигал различные неметаллы (серу, фосфор) и, растворя образовавшиеся оксиды в воде, получал кислоты. Тогда-то А.Лавуазье и решил, что кислород - обязательная составная часть всех кислот, что он рождает «кислоты». Действительно ли все кислоты содержат кислород? Может быть, есть и бескислородные?

5. Внимательно изучите рисунок и данные таблицы, и напишите правило разбавления кислот в воде.

Химическая формула	плотность
H_2O	1 г/см ³
H_2SO_4	1,84 г/см ³
HNO_3	1,52 г/см ³
HCl	1,19 г/см ³

6. Зная понятие «кислоты» и их свойства, выберите верные утверждения.

А. Все кислоты кислые на вкус

В. Индикатор – это вещество, с помощью которого можно определить только кислоты.

С. Синий лакмус раствор любой кислоты окрашивает в красный цвет

Д. Кислоты способны вытеснять атомы водорода при взаимодействии с металлами, стоящими в ряду активности.

Задание «Основные классы неорганических соединений». «Управа на ржавчину» Ржавчина – это результат окисления железа. Только изделия из железа и его сплавов подвержены такому разрушению. Распознать ржавчину можно по характерному рыхлому налету от желтого до красного цвета. От чего же он возникает? Причиной желтой ржавчины является наличие воды, поэтому она чаще образуется на изделиях и объектах, находящихся под водой. Красная ржавчина проявляется при одновременном воздействии воды и кислорода. Это самый распространенный вариант ржавления железа, который можно встретить на элементах строительных конструкций, сооружений, транспортных средствах. Коричневая ржавчина не нуждается в воде. Она встречается довольно редко. При незначительном содержании кислорода и отсутствии воды образуется черная ржавчина. Скорость распространения ее невысока, и она не оказывает большой угрозы для изделий с непродолжительным сроком эксплуатации. Кислород и вода – не единственные причины, от чего может ржаветь металл. Если к их воздействию присоединяются разрушительные соли – процесс ржавления заметно ускоряется. Соль может находиться в средствах бытовой химии, в зимний период

на дорогах, как способ борьбы со льдом, снегом. Ржавчину проще всего снять обработкой разбавленным раствором соляной кислоты, содержащей ингибитор кислотной среды – уротропин. Ингибитор замедляет реакцию кислоты с металлом и не препятствует взаимодействию её с оксидом и гидроксидом железа (III).

Если заржавели мелкие детали, например, дверные шпингалеты, детали велосипеда или гайки, их погружают в 5%-ный раствор соляной кислоты с добавлением 0,5г уротропина на 1 литр, на крупные вещи такой раствор наносят кистью.

1. Какие вещества входят в состав ржавчины? Составьте формулы веществ и назовите их.

2. Почему кислоты используют для удаления ржавчины с железных деталей? Ответ обоснуйте с научной точки зрения.

3. Какие химические превращения при этом происходят? Составьте уравнения реакций, укажите их тип.

4. Реши задачу. Вычислите массу 5%-ного раствора соляной кислоты, необходимого для растворения 32г оксида железа (III).

5. Если кислоту использовать без ингибитора, что произойдёт с металлическим изделием? Составьте уравнения реакции.

6. Пользуясь текстом, напишите, как можно очистить от ржавчины железный болт. Предложите другой способ очистки железного изделия от ржавчины.

Задание «Концентрация». Познакомившись на уроках химии со способами выражения концентрации растворов, ученик для себя решил, что станет фармацевтом. Для домашней аптечки 3%-й раствор перекиси водорода она взялся приготовить сам. Сполоснув флакончик из - под спирта дистиллированной водой, и бросив в него четыре таблетки гидропирита (каждая по 0,75 г), он отмерил 97 мл все той же воды, влил во флакон и плотно закрутил крышечку. Как вы полагаете, получилось ли у него медицинское средство? Свой ответ аргументируйте.

Задание «Растворы». Концентрированные солевые растворы часто советуются врачами для полоскания носоглотки при разных заболеваниях. Упариванием 500 г раствора с массовой долей соли 10% получен раствор с массовой долей соли 14%. Какова масса выпаренной при этом воды? (Запишите число с точностью до десятых).

Задание «Кальций». Кальций играет важную роль в жизнедеятельности организма. Ионы кальция необходимы для осуществления процесса передачи нервных импульсов, для сокращения скелетных мышц и мышцы сердца, для формирования костной ткани, для свертывания крови. Препараты кальция широко используют, в частности, при лечении переломов, при усиленном выделении кальция из организма, что имеет место у долго лежащих больных. В арсенале медиков есть несколько препаратов кальция. Чаще всего применяют глюконат $[\text{НОСН}_2(\text{СНОН})_4\text{С}(\text{О})\text{О}]_2\text{Ca}\cdot\text{Н}_2\text{О}$, лактат $[\text{СН}_3\text{СН}(\text{ОН})\text{С}(\text{О})\text{О}]_2\text{Ca}\cdot 5\text{Н}_2\text{О}$ и глицерофосфат кальция $[\text{СаРО}_3\text{ОС}_3\text{Н}_3(\text{ОН})_2\cdot\text{Н}_2\text{О}$, которые выпускаются в таблетках. По своему действию на организм эти препараты похожи, поэтому врачи нередко рекомендуют приобрести любой из них, оставив право выбора за пациентом. Какой из вышеперечисленных препаратов рациональнее выбрать, если цена примерно одинаковая?

Таким образом, использование на уроках химии подобных заданий позволит не только способствовать формированию у обучающихся функциональной грамотности, но и будет способствовать осознанию обучающихся в необходимости знаний по химии в повседневной жизни.

Литература:

1. Образовательная система «Школа 2100». Педагогика здравого смысла / под ред. А. А. Леонтьева. М.: Баласс, 2003. С. 35.

2. Перминова Л.М. Функциональная грамотность учащихся. Современный урок / Л.М. Перминова. – М.: МИОО, 2009. – 111 с.

3. Паршутина Л.А. Интеграция образования в учебно-исследовательской деятельности школьников по биологии / Интеграция формального и неформального образования: методические рекомендации: под науч. ред. В.А. Горского, Л.А. Паршутина. – М.: УРАО И

ЭЛЕМЕНТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРНОГО ЧТЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. В данной статье рассматривается система работы на уроках литературного чтения в начальной школе по внедрению элементов исследования. Благодаря использованию разных форм анализа произведений, героев, можно влиять на формирование грамотного чтения, вызвать интерес к чтению вообще и новым произведениям в частности.

Ключевые слова: исследование, формы анализа, грамотность чтения, интерес к чтению.

Вопрос формирования грамотного чтения в детской и подростковой среде в настоящее время один из самых актуальных в образовании не только в Казахстане. «Результаты авторитетных международных исследований показывают, что у наших школьников не на должном уровне развиты навыки читательской грамотности. Поэтому привитие высокой культуры чтения, развитие читательской грамотности должно стать одним из приоритетных направлений образовательного процесса в казахстанских школах», - сказал Касым-Жомарт Токаев во время заседания Национального совета общественного доверия [1]. Истоки этой проблемы кроются в снижении общего уровня читательской активности. Не только дети, но и взрослые стали меньше читать, а роль семьи в начальной школе очень большая. Дети копируют поведение взрослых, и получается, что примера нет. Другой причиной является снижение количества часов литературного чтения, в результате у детей мало времени для понимания и анализа произведения.

Формирование грамотного читателя, обладающего высокой культурой анализа текста, важно как для носителя языка, так и для ребенка, для которого язык является вторым. Часто дети, которые учатся в классах с русским языком обучения, дома говорят на казахском языке и наоборот. В результате им приходится переводить информацию, обрабатывать её, потом опять переводить на язык задания. Такое большое количество мыслительных операций занимает много времени и сил.

Современные методы работы с детьми младшего школьного возраста должны быть активными, такими, как например, исследование. Младшим школьникам присуща потребность в анализе, это обусловлено биологически: они открывают для себя мир и впитывают информацию, чувства, эмоции. Исследование как раз и предполагает поиск, открытия. Перед учителем встаёт проблема, как можно использовать потребность ребенка в поиске нового, его стремление к познанию, к творчеству для воспитания понимающего, думающего читателя.

По мнению Н.Н. Сметанкиной: «читательская грамотность как особая форма личностного образования отражает систему ключевых компетенций, приобретаемых ребенком в процессе обучения чтению в начальной школе. Основу читательской грамотности составляют три базовые компетенции: когнитивная, ценностно-смысловая и коммуникативная» [2, с. 155]. В дидактических и психологических исследованиях читательская грамотность рассматривается как базовый компонент когнитивной и коммуникативной компетенций. Именно они формируются в процессе исследовательской деятельности на уроках литературного чтения.

Одной из задач, поставленных в Типовой учебной программе по предмету «Литературное чтение», является «обучение приемам анализа художественных произведений разных жанров и приемам работы с произведениями разных стилей» [3, с. 350]. Исследовательская работа в этом направлении будет эффективной и заинтересует обучающихся, только если они будут хорошо понимать смысл задания, порядок выполнения, ориентироваться в терминологии; поэтому учителю необходимо организовать подготовительную работу. На уроках литературного чтения со второго класса должна проводиться работа по составлению словаря литературных терминов, который можно вести в тетрадях. В этот словарь ребята записывают новые понятия. Например: литературный герой, персонаж, портрет героя, жанры произведений устного народного творчества (сказка, басня, легенда, эпос, миф, былина, притча), литературные произведения (авторская сказка, рассказ, стихотворение, поэма), литературные приёмы (сравнение, олицетворение, эпитет, метафора, гипербола). Так в речь обучающихся постепенно входят новые понятия и термины. Учителю важно так организовать работу, чтобы дети не только выучили определения, а хорошо их понимали и активно применяли в речи. Для этого обучающиеся совместно с учителем составляют схемы и таблицы, приводят сведения по теории литературы в систему.

В процессе исследования произведения дети легко дают ему характеристику:

1. Название, автор.
2. Жанр и вид произведения.
3. Доказательство, по каким признакам узнали жанр произведения.
4. Тема произведения.
5. Основная мысль (идея) произведения.
6. Главные герои.
7. Литературные приёмы, которые использованы в произведении. Какова их роль?

Далее, в зависимости от уровня подготовленности детей и класса (чем старше, тем сложнее) можно предложить исследовать каждый пункт этой памятки по характеристике произведения отдельно. В третьем классе дети уже могут давать характеристику герою. Для этого предлагается схема:

1. Имя героя.
2. Описание внешности.
3. Речь, поступки, поведение героя (только констатация фактов).
4. Отношение героя к другим действующим лицам.
5. Отношение других персонажей к герою.
6. Отношение автора к герою.
7. Ваше личное отношение к герою.

По данной схеме дети могут составлять характеристику героя дома и предлагать её для обсуждения на уроке. К четвертому классу данное исследование усложняется. Учитель предлагает детям сравнивать разных героев из одного произведения, похожих героев из разных произведений, разные произведения на одну тематику. Для этого удобно использовать круги Эйлера-Венна. Детям нравится проводить такое исследование, оно показывает, как все связано между собой.

В начале статьи отмечалось, что одной из проблем в понимании текста является двуязычие детей, когда в школе ребёнок учится на одном языке, а дома говорит на другом. Но это на уроках литературного чтения можно превратить в преимущество. Смешение языков и культур помогают проводить исследования по произведениям устного народного творчества более глубоко. Очень часто сказки, притчи, пословицы и поговорки у разных народов несут одну и ту же смысловую нагрузку. Учитель предлагает детям найти похожие произведения, сравнить тему, основную мысль, героев. В четвертом классе такая работа проводится, например, при изучении героических эпосов казахского народа и былин. Обучающиеся дают характеристику батырам и богатырям, сравнивают истории их жизни, поступки, выявляют причины появления эпосов и былин, ищут ответы на вопросы: Почему народ сохранил эти истории в своих культурах? Откуда возникает потребность у людей в героях? В какие времена это происходит? Какие герои появляются в современном мире? Оформлять такие работы можно в виде таблиц, кластеров, лепбука, сопровождаются такие работы иллюстрациями.

Главное на уроках литературного чтения – научить детей не только читать и понимать смысл прочитанного на уроке, а ещё заинтересовать их в самостоятельном чтении вне школы и школьной программы. Если обучающиеся начнут воспринимать литературу как серьёзную, важную и интересную науку, то чтение превратится для них в увлекательный процесс познания, исследования, открытий.

Литература:

1. <https://informburo.kz/>
2. Сметанкина, И.Н. Педагогические условия формирования у младших школьников интереса к чтению научно-популярной литературы о природе / И.П. Сметанкина. – М.: Академия, 2009. – 287 с.
3. «Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам, курсам по выбору и факультативам для общеобразовательных организаций» (приказ МОН РК от 16.09.2022 года № 399).

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В современном мире умение мыслить самостоятельно, опираясь на знания и опыт, ценится гораздо выше, чем просто эрудиция. Поэтому качество образования сейчас связано с умением приобретать новые знания, применяя их в реальной жизни.

Ключевые слова: исследовательская деятельность, развитие познавательной активности, функциональная грамотность.

Перед начальной школой стоит задача по формированию у учащихся не только прочных и глубоких знаний, но и универсальных компетенций и функциональной грамотности. Как развить у учащихся способность искать новое? Как научить давать определения понятиям, конструировать гипотезы, экспериментировать, видеть проблемы и классифицировать? Как правильно излагать свои идеи и уметь их защищать?

Для современной школы эти вопросы очень актуальны. [1,с.18] Результатом познавательной деятельности должна стать способность к саморазвитию. Необходимо создание таких условий в обучении, в которых обучающиеся могут в полной мере выразить себя и свою индивидуальность. Так возникла идея использования исследовательской деятельности в обучении как средства развития познавательной активности младших школьников. [4,с.19]

Исследовательская деятельность – это творческая деятельность учащихся, специально организованная и познавательная, результатом которой является формирование познавательных мотивов.

Основные этапы исследовательской работы:

Определить проблему – что надо изучить.

Тема – определение названия.

Актуальность – почему эту проблему нужно изучить.

Цель исследования – какой результат необходимо получить.

Гипотеза – что не очевидно в объекте.

Новизна – что нового в ходе исследования.

Задачи исследования – что делать теоретически и экспериментально.

Литературный обзор – что уже известно по этой проблеме.

В зависимости от уровня сложности и подготовки учащихся выделяются три модели организации учебно-исследовательской деятельности учащихся.[3,с.4]

Модель 1. «Обучение исследованию».

Цель: не столько достижение результата, сколько освоение самого процесса исследования.

Учитель ставит проблему и намечает тактику и стратегию ее решения, само решение предстоит найти учащемуся (во внеурочной деятельности).

Модель 2. «Приглашение к исследованию».

Цель: развитие проблемного видения, стимулирование поискового мышления.

Реализуется модель во время урока как форма организации групповой и коллективной деятельности ученика. Учитель ставит проблему, но уже метод ее решения ученики ищут самостоятельно.

Модель 3. «Систематическое исследование».

Цель: формирование научного мышления, синтез процесса исследования и его результатов.

Постановка проблемы, поиск методов ее исследования и разработка решения учащимся осуществляется самостоятельно.[2,с.8]

Начиная с первого класса, в своей работе мы используем специальные игры и занятия, позволяющие активизировать исследовательскую деятельность ребёнка.

Уже в сентябре организуем мобильный классный телевизионный репортаж под девизом «Расскажи нам о себе», где ищем первых «исследователей», а дети получают опыт первого публичного выступления.

Постепенно даём небольшие задания, требующие проведения микроисследований: «Приметы осени», «Какие сказки любят в твоей семье?» и др.; проводим уроки-тренинги, где учим сбору доступной информации и умениям обработать её так, как это делают учёные.

Во втором классе работаем над формированием умений структурировать материал, давать определение понятиям, классифицировать наблюдения, проводить эксперимент, делать выводы и умозаключения.

Задания и упражнения для развития исследовательской деятельности:

Задание «Составьте рассказ от имени другого персонажа»: Представь, что Крокодил Гена и Карлсон живут все вместе и решили завести домашнего питомца. Какие доводы, и в пользу какого животного они могут приводить?

Представьте, что вы на какое-то время стали дневником в портфеле Гульназ;

Определение, сколько значений у предмета (например: кирпича, газеты)

Назвать, как можно больше признаков предмета (например: стола, самолёта, книги) [3,с.5]

Задание «Фантастический сон»

- представьте, вам снится, что вы летите на космическом корабле;

а) оказываесть среди инопланетян, которые ничего не знают о нашей планете, что бы вы им рассказали?

б) оказываесть на другой планете, вас встречают её жители, о чём бы вы их расспросили?

Задание «Предположите...»: Для чего слону хобот?, Зачем дождевые черви после дождя выбираются на поверхность земли?

Задание«Составьте рассказ, используя данную концовку»

Учащимся предложили определенный финал, но ситуация, привлекающая к нему, остаётся неизвестной: «...Только мы вошли в квартиру, как нам позвонили из аэропорта», «...Под деревом лежало гнездо вороны».[1,с.19]

В третьем классе обучающиеся продолжают знакомиться с методами исследований: проводим уроки - путешествия, используем игровой, сказочный материал, учим выделять главное, формулировать определения, ставить простейшие опыты, наблюдать, составлять доклады. Готовя исследования, третьеклассники самостоятельно проводят опросы, анкетирования, составляют презентации, необходимые для исследовательской работы. Были проведены уроки-исследования по русскому языку «Роль местоимений в речи»; литературному чтению «Виды сказок. Обобщение»; познанию мира «Природа и её явления»; математике «Решение задач разными способами». Выполняя исследования в группах, дети имеют возможность развить лидерские качества. Участие в исследовательской деятельности повышает уверенность в себе, что позволяет успешнее учиться.

Так, в 2021-2022 уч.г. учащиеся 3 класса подготовили исследовательские работы по темам: «Отличие домашних животных от диких» (Голова Ангелина), «Вред или польза от собак» (Кондыбко Дмитрий), «Зелёная аптечка» (Гришина Дарья), «Звуки музыки» (Ганюкова Дарья).

Анкетирование родителей, проведение диагностических процедур и наблюдений, подтвердили ожидаемый результат: интеллектуальное развитие и личностный рост ребёнка (Таблица 1).

Таблица 1. Мониторинг познавательной активности учащихся.

Интеллектуальное развитие школьника	1 класс	2 класс	3 класс
1. Умение работать с информацией.	---	25%	60%
2. Ребёнок приобрёл опыт планирования.	---	15%	45%
3. Расширение кругозора.	8%	40%	70%
4. Развитие мышления.	10%	30%	60%
5. Развитие эмоциональной сферы.	20%	35%	65%
6. Опыт публичного выступления.	9%	12%	15%

Считаем, что исследовательская деятельность для обучающихся класса (с 1 по 3 год обучения) стала средством развития познавательной деятельности и дает положительные результаты. Наблюдения за работой учащихся показывают, что процент детей, у которых данные умения частично или полностью сформированы, увеличивается по всем исследуемым модулям.

Таким образом, можно сделать вывод, что использование исследовательской деятельности на уроках и во внеурочной деятельности, является благоприятным условием формирования познавательной деятельности младших школьников.

Литература:

1. Алексеева Л.Н., Копылов Г.Г., Марача В.Г. Исследовательская деятельность учащихся: формирование норм и развитие способностей // Воспитание и обучение школьника – 2014. №2.

2. Долгушина Н. Организация исследовательской деятельности младших школьников //Начальная школа (Первое сентября). - 2006. №10.
3. Зайцева Е.П.Формирование исследовательских навыков у младших школьников.//Начальная школа Казахстана - 2013. №2
4. Никитина Е.С. Исследовательская деятельность младших школьников //Начальная школа Казахстана - 2013. №4

Дәрібай М.Т.
«№25 ЖББМ» КММ, Қарағанды қ.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТ САБАҚТАРЫНДАҒЫ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚ

Аннотация. Бұл мақалада қазақ тілі мен әдебиет сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Сабақ барысында оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға арналған тапсырмаларды әртүрлі әдіс-тәсілдер арқылы сабақты түрлендіре өткізу, оқушыға бағыт-бағдар беру арқылы оқушының өздігінен жұмыс жасауы және ізденуіне бағыттайды.

Кілт сөздер: қазақ тілі мен әдебиет сабақтарындағы функционалдық сауаттылық, өмірбен байланыс, әдіс-тәсіл, пәндік мақсат пен міндеттер.

Егеменді еліміздің білім беру жүйесіндегі басты мақсаттардың бірі - озық педагогикалық технологияларды пайдаланудың тиімді жолдарын зерттеу, практикалық тұрғыда қолдану арқылы жан-жақты шығармашыл әрі әлеуетті, дарынды тұлға қалыптастыру.

Бүгінгі күні түрлі білім институттарымен әлемдік білім беру жүйесінде озық деп танылған педагогикалық технологияларды зерттеп, экспериментті түрде оқу процесіне енгізу арқылы оң және теріс жақтары сараланып, білім берудің озық үлгісін қалыптастыруға іс-әрекет жасалуда. Ұстаз беретін теориялық білімді шәкірт практикалық тұрғыдан қолдана білуді жүзеге асырушы технологияның бірі - функционалдық сауаттылықты қалыптастыру.

Ал функционалдық сауаттылық деген не? Сауаттылық сөзі бастапқы оқу және жазу қабілетін білдіреді.

XIX ғасырда сауатсыздық ұғымының негізінде сауаттылық ұғымы қалыптасты. Функционалдық сауаттылық, кеңінен алғанда, тұлғаның мектепте алған білімі, білігі мен дағдысын адамзат қызметінің әртүрлі саласында, сонымен бірге тұлғааралық қатынастар мен әлеуметтік байланыстарда кездесетін тіршілік міндеттерін жан-жақты шеше білу қабілеті ретінде түсіндіріледі.

Оқу сауаттылығы – оқушылардың мәтін мазмұнын түсіне білуі және оларға ой жүгірте білу, мәтін мазмұнын өз мақсаттарына жету үшін пайдалана білу, қоғам өмірінде белсенділік таныту мақсатында білімдері мен мүмкіндіктерін дамыту қабілеттері. Функционалдық сауаттылық пән негізінде қалыптасады.

Бірақ функционалдық сауаттылықты тек пән мен сабақ процесі қалыптастырады деген пікір қате. Үш жас шамасындағы баланың даму деңгейі өте жоғары сатыда болатынын анықтаған ғалымдар баланың неге, қайда, қашан деген көп сұрақтарынан қашпай жауап беру арқылы сауаттылықтың алғашқы ірге тасын құрау керектігін атап айтады.

Осы тұста оның функционалдық сауаттылыққа қандай қатысы бар дерміз? Бала ойын барысында көп нәрсені ұғыну арқылы ойлаудың және оны ойын барысында не өмірлік жағдайда қайта қолдану арқылы ойлаудың түрлі негізін қалыптастыра отырып өзіндік база жасайтынында.

Тура осы базалық білім, білік, дағды өмір тәжірбиесінде қажетіне сәйкес бейімделеді, қайта қолданады және оны дамытады. Бұл дегеніміз функционалдық сауаттылықты кіші жастан бастап қалыптастырып, дамытатын болсақ, онда сапалы білімді және тәрбиелі, өмірге бейімді ұрпақ болады деген гипотезаны шығарады.

Тіл – адамзатты танып білу құралы. Тіл – тілдесім негізі. Ендеше, функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда тіл мамандарының атқарар қызметі ерекше болмақ. Мысалға қазақ тілін алсақ, қазақ тілі - көркем әрі астарлы ойға толы, синонимдік қатар мен тұрақты тіркестер арқылы бір ойды түрліше құбылтуға болатын тіл. Тіл түсіну құралы болғандықтан ақпаратты тіл білу деңгейіне сай танып білеміз.

Қазақ тілі сабағында функционалдық сауаттылықты арттыру үшін мәтінмен жұмыс жүргізудің маңызы ерекше. Мәтіннен бұрын сөздікпен жұмыс, яғни сөз тіркесі мен сөйлем құру арқылы

мәтінмен жұмыс жасауға дайындық жасалып барып, мәтін оқылады және түрлі жұмыс түрлері жүргізіледі. Ресми дерек бойынша, мектеп жасындағы балалардың 40 пайызы әдеби мәтінді түсінуге қиналатындығы дәлелденген.

Осы мәселені шешу мақсатында функционалдық сауаттылықты дамытудың жалпы бағдары 2011-2020 жылының мемлекеттік бағдарламасында айқын көрсетіліп, оны жүзеге асырудың нақты қадамдары жасалды.

Соның айқын көрінісі, бүгінгі күні оқуға түсу үшін тапсырылатын кешенді тестте оқу сауаттылығының енгізілуі.

Қазақ тіліне қатысты функционалдық сауаттылық ұғымы білім кеңістігіндегі білімді күздіреттілікке бағыттау парадигмасына байланысты туындап отыр. Әдебиет – оқушыға беймәлім өмірді танытатын қуатты құрал. Әдебиет арқылы біз оқушыларға ұлттық болмысымызды, асыл қасиеттерімізді танытып жүрміз.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру қазақ тілін оқытудың тұлғалық-әрекеттік бағдарын күшейту нәтижесінде жүзеге асады. Өйткені сауаттылыққа оқушы өз әрекетінің иесі – Субъект дәрежесіне көтерілгенде толық қол жеткізеді.

Орыс тілінде білім беретін мектептерде қазақ тілінің оқыту сапасын көтерудің басты шарты ретінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру, оқушылардың коммуникативтік күздіреттерінің қалыптасуы ұстанымына, аутентикалық тұрғыдан оқыту ұстанымына, интерактивтік оқыту ұстанымына негізделуі қажет.

Сонда ғана функционалдық сауаттылық оқушының қазақ тілін әлеуметтік сұранымға сай қолдану мүмкіндіктерін арттырады. Мемлекеттік тіл – қазақ тілі мен қазақ әдебиетін оқыту – қазіргі заман талабы, өмірлік зор маңызы бар өзекті іс болып отыр.

Орыс тілінде білім беретін мектептегі «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнін оқытудың мақсаты – оқушылардың қазақ халқының көркем әдебиет туындыларымен, әдебиет теориясымен жүйелі түрде таныстырып, сол негізде оқушыларға жан-жақты тәрбие бере отырып, әдебиетіміздің үздік туындыларымен, көркем мәтіндерді оқыту барысында қазақ тілінде ауызша және жазбаша сөйлеу тілін қалыптастыру арқылы дамыту, қазақ әдебиеті шығармаларын өз бетінше оқып, түсіне алуын қамтамасыз ететін тілдік негіз қалыптастыру. Еліміздегі өзге ұлт өкілдерінің мемлекеттік тілді меңгеруі бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып отыр.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда оқу бағдарламасындағы әрбір пәннің рөлі зор. Соның ішінде қазақ тілі мен әдебиетінің алатын орны ерекше.

Осы ретте, оқушыға халықтың қоғамдық өмірін, арман-мүддесін танытуда, оларға идеялық-саяси, рухани-адамгершілік, этикалық-эстетикалық т.б. тәрбие беруде, дүниеге көзқарасын, мінезін, жалпы мәдениетін қалыптастыруда көркем әдебиетті қуатты құралдардың бірі ретінде пайдалану – әдебиет пәнінің басты мақсаты болып есептелсе, тіліміздің өзіндік қалыптасқан нормаларын, жалпы айтқанда грамматикасын үйрету – қазақ тілінің басты міндеті болып танылады.

Пән мұғалімі оқушының назарын аудару үшін сабақ кезінде әртүрлі тақырыптық, пәнаралық, сыныпаралық байланыс орнатып, қызықты әңгімелерді сахналық көрініс ретінде өтуді ұйымдастыра білуі қажет.

Сонымен қатар, түрлі көрнекілік құралдарын қолдану барысында тек дайын көрнекі құралдарды беріп қана қоймай, оны өздері мәтін бойынша дайындау, қорғау сынды тапсырмалар оқушы үшін қызық әрі ақпаратты есте жақсы сақтайды.

Мысалы, «Көкжиек –Горизонт» ЖШС, 2018 жылғы «Қазақ тілі мен әдебиет» оқулығында «Қазақстанның су ресурстары» бөлімі аясында келесідей тапсырма берілді: мәтінді оқы және мәтінді диаграммаға түсіріп, бұл тапсырманы оқушыларға берген уақытта диаграмманы қолданып ауызша баяндау деп қосымша берілді.

Оқушылар үшін диаграмма негізінде Қазақстанның су ресурстары жайлы баяндау жеңілге түсті. Ақпаратты оқып қана қоймай оны сөйлету қажет болды. (кесте 1).

Кесте 1. 8-сынып оқушыларына дайын көрнекіліктің орнына өздері көрнекіліктерді дайындап оны сабақ барысында қолдануға мүмкіндік беру.

Орта буын оқушыларының арнайы ереже дәптерлері, альбомдар, сөздіктері, конспекттері, хронологиялық кестелері болуға тиіс. Шығармашылыққа жақын кейбір оқушылар әңгіме, мақала, күнделік, пікір жазып үйренуіне мүмкіндік тудыру керек.

Қазақ тілін оқыту алдына үлкен міндеттер, оқушыларға түсіндірудің тиімді әдіс-тәсілдерін іздестіру қажеттілігі қазіргі таңда да қарастырылып келе жатқан мәселе.

Демек, тіл ғылымының үздіксіз дамуының нәтижесінде, адам баласы ой-санасының, дүниетанымының өсуіне байланысты оқыту әдістемесі де қатар жетіліп байып отыр.

Өйткені, озат мұғалімдер тәжірибелерінен толығып оның мазмұны мен жүйесі, құрылысы, кеңейіп, байып отырады. Қоғам ілгері дамыған сайын оқыту мазмұны да күнделікті жаңарып, жетіліп отырады. Қазақ тілі еліміздегі барша ұлт өкілдеріне қарым-қатынас құралы болып қалыптасуы керек.

Сол үшін оларда сөйлесім дағдысы болуы керек, ал сөйлесім дағдысын қалыптастыру оның сөздік қорының мол болуына, грамматикалық бірліктерді бір-бірімен байланыстыра алуына және оны сөйлемде, мәтінде дұрыс қолдана білу дағдылармен біліктеріне байланысты.

Қазіргі заман талабы - әрбір оқушыға саналы да терең білімнің берілуін талап етеді. Сондықтан да мектепте оқу үрісінің негізгі мақсаты - әртүрлі педагогикалық әдіс-тәсілдермен жүйелі түрде оқушылардың шығармашылық ойларын дамытып, ғылыми көзқарасы мен белсенділігін қалыптастыру болып саналады.

Абайдың он тоғызыншы қара сөзінде «Адам ата-анадан туғанда есті болып тумайды: естіп, көріп, ұстап, татып ескерсе, дүниедегі жақсы, жаманды таниды дағы, сондайдан білгені, көргені көп болған адам білімді болады» деген дана сөздерінен адам табиғатының, болмысы мен танымының қалыптасуының өзі осы ізбен жүретінін байқауға болады. Егер оқу үдерісі, балаларға білім, білік, дағдыларды игерту осы ұстанымға негізделсе, нәтижелі болатыны анық.

Әдебиеттер:

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарын бекіту туралы <http://adilet.zan.kz/kaz/search/docs/fulltext=>

2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру: Әдістемелік құрал. –Астана: Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. – 66-б.

**Досова Л.А., Оналбек З.
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті**

БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Аннотация. Мақалада жаратылыстану сабағындағы зерттеу әрекетін дамытудың маңыздылығы бастауыш сыныптан ғылымды дамытудың негізі ретінде қарастырылған. Сабақтағы зерттеу іс-әрекеті кең ауқымды дағдыларды дамытудың негізі ретінде пән бойынша оқу бағдарламасындағы «Мен-зерттеушімін» бөлімінің оқу мақсаттары арқыры жүзеге асырылатыны баяндалған.

Кілт сөздер: зерттеу, жаратылыстану сауаттылы, зерттеу іс-әрекеті, «Мен-зерттеушімін», оқу мақсаттары.

Қазіргі кезде білімнің жаңа парадигмасына байланысты оқушылардың жаратылыстану сауаттылығын қалыптастыру үшін «ғылыми зерттеу дағдысын» меңгерудің маңызы зор.

Жаратылыстану сауаттылығының – негізгі дағдылары мен біліктері жаратылыстану ғылымдары бойынша білімдерін өмірде қолдана білу, проблемаларды анықтау, адамның техногендік іс-әрекетінің жағымсыз салдары мен қоршаған әлемді түсінуге қажет дәйектері бойынша қорытындыларды тұжырымдау, оларды конструктивті шешу жолдарын табу. Ғылымды бастауыш мектепте меңгеруге келесілер негіз бола алады:[1].

- ғылыми негіздерді білу балаларға күнделікті оқиғалар мен құбылыстар туралы қисынды ойлауға көмектеседі;
- пәнді оқыту балалардың зияткерлік дамуына септігін тигізеді;
- балалар ғылымның адамдардың өмірін жақсартатын әлеуметтік пайдалы әрекет екенін білулері керек;
- әлемнің одан әрі ғылымға және технологияға бағытталғандығына орай, оқушылар дайын болуы және өздерін сәтті жүзеге асырулары маңызды;
- ғылымды бастауыш мектепте меңгеру қызықты және оқушылар өздерін «кішкене ғалым» сезіне алады.

Сондықтан бастауыш білім беру мазмұнын жаңартуды жүзеге асыруда жаңа пәннің, яғни жаратылыстану пәнінің енгізілуі білім беру саласындағы әлемдік тенденцияларды жүзеге асырудың бастауы.

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық – білім берудің сипаттамасымен қатар азаматтық сипаттама ретінде қарастырылады, өйткені көп жағдайда ғылым және инновациялық қолдаудағы оның қабілеттілігімен қоса қоғамның мәдениет деңгейін көрсетеді. Сондықтан Қазақстан Республикасының технологиялық жаңаруын жүзеге асыру үшін халықтың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығы, кәсіпқойлар – ғалымдар, конструкторлар, инженерлер сияқты қажет мамандар қажет екендігі байқалады.

Өкінішке орай PISA, TIMSS халықаралық зерттеулердің нәтижелері көрсеткендей біздің білім беру жүйесі көптеген оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын қанағаттанарлықсыз деңгейде екендігін байқатты.

Қазақстанның білім беру деңгейіне берілген зерттеулер негізінде жасалған талдау дәстүрлі отандық білім беру жүйесінің халықаралық тұғырлардан елеулі айырмашылығын көрсетті. Ол еліміздегі оқыту көрсеткішінің замануи сұраныстарға жауап бере алмайтындығын айқындады.

TIMSS-2015 нәтижелерін дүниежүзілік сарапшылар қауымы кеңінен талқылап жатыр, себебі бұл зерттеу 57 мемлекеттің білім беру жүйелерінің мықты және әлсіз тұстарын анықтайды және тиісті басқару шешімдерін қабылдауға негіз болады.

Сондықтан бастауыш сыныптардың оқу бағдарламаларының мазмұны жоғарыда келтірілген TIMSS халықаралық зерттеулердің нәтижелеріне байланысты жаңартулар енгізілді.

Жаратылыстану пәні бойынша негізгі мектептегі «Биология», «География», «Химия», «Физика» пәндерін зерделеу негізін қалауға, алған білімдерін күнделікті өмірде (үйде, мектепте, табиғат әлемінде) кездесетін табиғат құбылыстары мен үдерістерін түсіндіру, сипаттау, болжау үшін қолдану білігін дамытуға бағытталған.

«Жаратылыстану» пәнінің мазмұны оқу бөлімдері осы пәндер бойынша ұйымдастырылған. Оқу бөлімдері әрі қарай жинақталған білім, түсінік және дағдыларды қалыптастыру мақсаттарын көздейтін бөлімшелерден тұрады. Әр бөлімше ішінде дәйектілікпен ұйымдастырылған оқу мақсаттары мұғалімдерге өз жұмысын жоспарлауға және оқушылар жетістігін бағалауға, сондай-ақ, оларды оқудың келесі кезеңдері жөнінде ақпараттандыруға мүмкіндік береді. [2].

Бастауыш сынып оқушыларының жаратылыстану сауаттылығын дамыуға бағытталған оқу бағдарламасы келесі дидактикалық ұстанымдарға негізделген, яғни *тұлғаға (оқушыға) бағытталған* оқыту:

– іс-әрекет ұстанымы – оқушы білімді дайын күйінде алмайды, оқу әрекетінің мазмұны мен формасын ескере отырып, өзі ізденеді. Оның нормалар жүйесін түсінеді және қабылдайды. Оны жетілдіруде белсене араласады. Аталған әрекеттердің барлығы жалпы мәдени және әрекет қабілеттерін, жалпы білім дағдыларын сәтті қалыптастыруға мүмкіндік береді.

– үздіксіздік ұстанымы – әрекет нәтижесі алдыңғы кезеңде келесі кезеңнің бастамасын жүзеге асырып отыратын оқытуды ұйымдастыру түрі;

– әлемнің тұтас бейнесін қалыптастыру ұстанымы баланың бойында ғылым жүйесіндегі белгілі бір пәннің рөлі мен орны, әлем туралы тұтас бейне, түсінік қалыптасу керектігін білдіреді.

– психологиялық жайлылық ұстаным оқыту процессінде стресті болдырмау жолдарын қарастырады, педагогикалық іскерлік идеясына негізделген мектепте және сабақта жағымды атмосфера жағдайын қалыптастырады;

– вариативтік ұстаным оқушылардың вариативтік ойлау дағдыларын дамытуды көздейді, яғни мәселені шешудің әртүрлі жолдарын қарастыра білу, әртүрлі жолын сұрыптай білу және оңтайлысын жүйелі таңдай білу қабілетін қалыптастыру;

– шығармашылық ұстаным оқу әрекеті барысында оқушылардың шығармашылық бастамаларына баса назар аударуды, шығармашылық жұмыста өз тәжірибелерінің қалыптасуын қарастырады.

Бастауыш мектепте оқушыларға «Жаратылыстану» пәнін оқу және меңгеру келесілерді түсінуіне мүмкіндік береді:

– қоршаған әлемнің күрделілігі мен көпқырлылығын, сондай-ақ табиғи құбылыстар мен үрдістердің өзара байланысына;

– өлі және тірі табиғатта болып жатқан кейбір табиғи құбылыстар мен үрдістердің себептеріне;

– жаратылыстану бағытындағы білімнің адамның көптеген іс-әрекет түрлері үшін маңыздылығына [3].

Бастауыш сынып «Жаратылыстану» пәні оқу бағдарламасының мақсаты – әлемнің қазіргі заманғы жаратылыстану ғылымы тұрғысынан бейнесі туралы білім негізін қалыптастыру және білім алушылардың зерттеу біліктері мен дағдыларын дамытуға негізделген. Пәннің осы мақсатына қол жеткізу үшін жаратылыстану сабағы бағдарламада күтілетін нәтиже ретінде (дағды, білік, білім, ұғым түрінде) тұжырымдалған оқу мақсаттарын жүзеге асыру арқылы және зерттеуге үйрену, зерттеу дағдыларын қалыптастыру «Мен зерттеушімін» бөлімінің оқу мақсаттары арқылы орындалады [3].

Жаратылыстану бағыты бойынша білім беру бағдарламасында ғылыми зерттеу жүргізу дағдылары мен біз өмір сүретін әлем туралы білімге ерекше назар аударылады. Осы екі мақсатта ұйымдастырылған сабақтардың негізгі міндеті тек пәндік білім мен білікке ғана емес, сонымен қатар кең ауқымды дағдылардың қалыптасуына бағытталады. Бұл міндет «Мен зерттеушімін» бөлімін оқып-үйрену барысында жүзеге асады. Осы бөлімнің оқу мақсаттары оқу жылы бойында барлық бөлімдерді оқыту арқылы жүзеге асырылады, бөлімге жеке сағат бөлінбейді. Жаратылыстану оқу бағдарламасындағы «Мен зерттеушімін» бөлімінің «Табиғатты тану әдістері» бөлімшесінің оқу мақсаттары зерттеу, ойлау, коммуникативтік дағдылар мен біліктіліктер негіздерінің қалыптасуына, яғни гипотеза жасау, оны тексерудің жолын ұсыну, зерттеу жоспарын құру, бақылау, эксперимент жүргізу, оның нәтижесін бағалау, түрлі формада ұсыну, қорытынды шығару, ақпараттармен жұмыс істеу, оның растығын бағалау сияқты дағдыларды қалыптастыруға бағытталған. Жаратылыстану сабағындағы зерттеу, зерттеудің келесі әдістері арқылы жүргізіледі [4]:

- 1) бақылау;
- 2) эксперимент;
- 3) өлшеу;
- 4) модельдеу.

Әр әдістің кезеңдерін төмендегі кестеден көре аламыз (1-кесте):

1-кесте. Әр әдістің кезеңдері. Бақылау – зерттеу әдісі. Бақылау барысында зерттеуші бақыланатын процеске белсенді араласпай, тек нәтижесін ғана белгілеп отырады. Бұл зерттеу әдісінің кезеңдері: алдымен бақыланатын нысан таңдалып алынады, бақылаудың мақсаты қойылады, зерттеу уақыты белгіленеді және нәтижесін тіркеу тәсілі таңдалады. Сондан соң бақылау жүргізіліп, қортынды жасалады. Эксперимент – зерттеу әдісі Бұл зерттеу әдісінің кезеңдері: зерттеу мақсатын қою, бұрын белгісіз қасиеттерін анықтап болжам жасау, зерттеудің идеясын анықтау, жоспар құру, ресурстарын анықтау, өзіндік жұмыс жүргізу, нәтижелерді тіркеу, жұмыс мерзімін нақтылап беру, қорытынды жасау. Өлшеу – зерттеу әдісі Бұл зерттеу әдісінің кезеңдері: зерттеу нысандарының ұқсас қасиеттері немесе белгілері бойынша салыстыру, басқа нысандарға қатысын анықтау. Модельдеу – зерттеу әдісі. Бұл зерттеу әдісінің кезеңдері: Модельдеу мақсаты нысанды талдап, модельді құру, модельдеу технологиясын таңдау (логикалық, информациялық, графикалық құрылымын жасау, жеңілдетілген түрінде бейнелеу), модельдеу нәтижесін талдау (нәтиже мақсатқа сәйкес келеді, мақсатқа сәйкес келмейді).

Бақылау – зерттеу әдісі.	Бақылау барысында зерттеуші бақыланатын процеске белсенді араласпай, тек нәтижесін ғана белгілеп отырады. Бұл зерттеу әдісінің кезеңдері: алдымен бақыланатын нысан таңдалып алынады, бақылаудың мақсаты қойылады, зерттеу уақыты белгіленеді және нәтижесін тіркеу тәсілі таңдалады. Содан соң бақылау жүргізіліп, қортынды жасалады.
Эксперимент – зерттеу әдісі.	Бұл зерттеу әдісінің кезеңдері: зерттеу мақсатын қою, бұрын белгісіз қасиеттерін анықтап болжам жасау, зерттеудің идеясын анықтау, жоспар құру, ресурстарын анықтау, өзіндік жұмыс жүргізу, нәтижелерді тіркеу, жұмыс мерзімін нақтылап беру, қорытынды жасау.
Өлшеу – зерттеу әдісі.	Бұл зерттеу әдісінің кезеңдері: зерттеу нысандарының ұқсас қасиеттері немесе белгілері бойынша салыстыру, басқа нысандарға қатысын анықтау.
Модельдеу – зерттеу әдісі.	Бұл зерттеу әдісінің кезеңдері: Модельдеу мақсаты нысанды талдап, модельді құру, модельдеу технологиясын таңдау (логикалық, информациялық, графикалық құрылымын жасау, жеңілдетілген түрінде бейнелеу), модельдеу нәтижесін талдау (нәтиже мақсатқа сәйкес келеді, мақсатқа сәйкес келмейді).

«Мен зерттеушімін» бөлімі оқу мақсатының жүзеге асырылуын «НЗМ ДБҰ» әзірлеген, базалық жаратылыстану оқулығындағы тапсырамалар арқылы көрсетуге болады. 3 сыныптың Жанды табиғат бөлімінің «Тірі табиғат» бөлімшесінің «өсімдіктердің қоршаған орта жағдайларына (жылу, жарық, ылғал) бейімделу жолдарын түсіндіру» оқу мақсатын оқушыларға меңгерту барысында «Мен зерттеушімін» бөлімінің «Табиғатты тану әдістері» бөлімшесінің «экспериментті жоспарлау және жүргізу» мен «жүргізілген эксперимент нәтижесін құрылған жоспарға сәйкес диаграмма түрінде көрсету, қорытынды жасау» оқу мақсаттарын қоса қарастыру тиімді. [5].

Оқушылардың зерттеу дағдыларын бастауыш сыныптан дамытудың маңыздылығын түсіне отырып, мұғалімдер жаңартылған білім бағдарламасын жүзеге асыруда баланың қабілетін, дарындылығын ашу және әрбір оқушының мүмкіндіктерін ескере отырып, сабақ барысында баланың уәжін ояту мен дағдыларды дамыту тапсырмаларын іріктеп әзірлеудің өзі үлкен зерттеуге негізделген оқудың тәсілі екенін ұғынды. Бұл мұғалімнің оқулықтағы тапсырманы ғана орындатып қоймай, күнделікті сабаққа ізденушілікпен, зерттеушілікпен, шығармашылықпен қарау керектігін қажет етеді.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту аясында қазақ тілінде оқытатын мектептердің бастауыш сынып мұғалімдерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015. – 40 б.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығына. 2-қосымша Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
3. Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4-сыныптарына арналған "Жаратылыстану" пәнінен үлгілік оқу бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 10 мамырдағы № 199 бұйрығына 7-қосымша.
4. Жаратылыстану. Жалпы білім беретін мектептің 3-сыныбына арналған оқулық / Т.А.Андриянова., В.Н.Беркало, Н.Ш.Жакупова, А.В.Полежаева. – 1-бөлім. Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2017. – 88 б.

5. Жаратылыстану. Мұғалімге арналған нұсқаулық. 4-сынып мұғаліміне арналған оқу-әдістемелік құрал/ Бигазина П.К., Жаманкулова А.Ж., Кажекенова Э.А. және басқалар. –Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2018. –172 б.

6. Савенков И.А. Маленький исследователь. Развитие логического мышления. 6-7 лет. – М.: Академия развития, 2004.

Ережеева Г.А.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

ӘМБЕБАП ОҚУ ӘРЕКЕТТЕРІНІҢ МӘНІ МЕН ТҮРЛЕРІ

Аннотация.Мақалада бастауыш мектеп оқушыларының әмбебап оқу әрекеттерінің мәні мен түрлері қарастырылып, мақсат қою, жоспарлау, болжау, бақылау, бағалау, түзету және өзін-өзі реттеу әрекеттерінің мәнін анықталған. Әмбебап оқу әрекеттерінің оқушылардың оқу іс-әрекетін қалыптастыру процесінде жүйе құраушы маңызы бар екені және оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру процесінің құрамындағы жеке операциялар көрсетілген.

Кілт сөздер: әмбебап оқу әрекеттері, мақсат қою, жоспарлау, болжау, бақылау, бағалау, түзету.

Көптеген онжылдықтар бойы мектеп оқушыларға білім, іскерлік мен дағдыларды беруге бағытталған және мұғалімнің рөлі дайын білімді тарату болды. Қоғамдағы технологияландыру, жаһандану процестері білім беру парадигмасына айтарлықтай өзгерістер енгізді. 50-ші жылдары ірі кеңес ғалымдары (Б.Г.Ананьев, Л.В.Занков және т.б.) бастауыш сынып оқушыларын оқытуға бағытталған күш-жігердің психологиялық дамудың тиісті әсерін қамтамасыз етпейтіндігін анықтады және сипаттады. 50-ші жылдардың соңында Д.Б.Элькониннің басшылығымен білім алушыны оқу іс-әрекетінің субъектісі ретінде қалыптастыруға бағытталған дамытушылық оқыту жүйесін әзірлеу бойынша үлкен ғылыми-практикалық ұжым (В.В.Давыдов, В.П.Зинченко, А.К.Маркова,К.П. Мальцева, В.В.Репкин, П.М.Якобсон және т.б.) қалыптаса бастады.

80-ші жылдары И.А.Липкина, М.В.Матюхина, Л.А. Рыбак, Н.Ф.Тализина және т.б. еңбектері пайда болды, олар оқушылардың оқу қабілетін дамыту қажеттілігін немесе Н.Ф.Тализинаның анықтамасы бойынша «танымдық іс-әрекеттің жалпы түрлерін» дәлелдеді.

Одан әрі 90-шы жылдары Ю.К.Бабанский оқу-ұйымдастыру, оқу - ақпараттық, оқу-интеллектуалдық, ақпараттық және логикалық дағдыларды қамтитын жалпы білім беру дағдыларының классификациясын жасады.

Алайда, оқушылардың оқу іс-әрекетін қалыптастыру саласындағы елеулі әзірлемелерге қарамастан, білім беру стандарты тек оқушылардың білімі мен дағдыларына қойылатын талаптарды анықтайтындығына байланысты жалпы білім беру дағдыларын қалыптастыру міндеті ұзақ уақыт бойы дамушы білім берудің міндеттерінің бірі болып қала берді.

2000 жылдары мектеп білім беру парадигмасының білімділіктен іс-әрекеттік белсенділікке ауысуына байланысты қайта құруды бастады. Білім берудегі құзыреттілік тәсілді дамытуға серпін берілді, оның негізінде қазіргі қоғамның талаптарына жауап беретін жеке қасиеттерді тәрбиелеу мен дамытуды көздейтін жүйелі-белсенді тәсіл жатыр.

Оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру тұжырымдамасы іс-әрекет теориясына негізделген, оның мәні П.Я.Галперин, В.В.Давыдов, А.Н.Леонтьев, С.Л.Рубинштейн, Д.Б.Элькониннің еңбектерінде ашылады. Бұл тұжырымдаманың негізгі ұғымдары – «іс-әрекет», «сана», «тұлға», «әрекеттер», «операциялар».

«Оқу әрекеті» термині 70-ші жылдары дамытушылық оқыту жүйесінде қолданыла бастады, мұнда оқыту білім беру процесін ұйымдастырудың мазмұны, әдістері мен формалары даму заңдылықтарына тікелей бағытталған, ал негізгі ерекшелігі білім алушылардың дамуының негізі оқу қызметі болып саналады. Оқу іс-әрекетінің теориясы А.Н.Леонтьевтің еңбектерінде әзірленген қызмет теориясына негізделген. Бұл теорияға сәйкес, адамның іс-әрекеті әрқашан шындықтың шығармашылық өзгеруімен байланысты. Демек, оқушының оқу іс-әрекеті шеңберінде білімді игеруі игерілетін материалды шығармашылық түрлендіруден басталады.

Бірқатар авторлар «оқу әрекеті» ұғымын «өзін-өзі өзгерту», «өзін-өзі дамыту», «трансформация» ұғымдарымен байланыстырады, оқу іс-әрекетінің субъективті сипатын атап өтеді. Ең жақын И.А.Зимняя тұжырымдаған анықтама: «Оқу әрекеті - субъектінің өзін-өзі бақылау мен өзін-өзі бағалауға ауысатын сыртқы бақылау мен бағалау негізінде оқытушы арнайы қойған оқу

міндеттерін шешу процесінде оқу іс-әрекетінің жалпыланған тәсілдерін игеру және өзін-өзі дамыту жөніндегі қызметі» [1].

Оқу қызметі оқу қызығушылығы, мақсат қою, жоспарлау, оқу әрекеттері (оқу материалымен әрекет ету), бақылау және бағалау сияқты компоненттерден тұрады [2, Б.5].

Оқу әрекеттерін анықтау кезінде А.Г. Асмоловтың жұмысына сүйенуге болады, онда автор мынаны баса айтады «реттеуші іс-әрекеттер оқушыларға олардың оқу қызметін ұйымдастыруды қамтамасыз етеді. Оларға мыналар жатады:

- мақсат қою - оқушыларға бұрыннан белгілі және үйренген және әлі белгісіз нәрселердің арақатынасы негізінде оқу міндетін қою ретінде;

- жоспарлау - түпкілікті нәтижені ескере отырып, аралық мақсаттардың реттілігін анықтау; іс-қимылдар жоспары мен реттілігін құру;

- болжау - білімді игеру нәтижесі мен деңгейін, оның уақытша сипаттамаларын болжау;

- эталоннан ауытқулар мен айырмашылықтарды анықтау мақсатында әрекет ету тәсілі мен оның нәтижесін берілген эталонмен салыстыру түріндегі бақылау;

- түзету - эталон, нақты әрекет және оның нәтижесі сәйкес келмеген жағдайда жоспарға және әрекет ету тәсіліне қажетті толықтырулар мен түзетулер енгізу;

- бағалау - оқушыларға қазірдің өзінде не үйренгенін және нені игеру керектігін анықтау және түсіну, ассимиляцияның сапасы мен деңгейін білу;

- өзін-өзі реттеу күш пен энергияны жұмылдыру, ерікті күш (мотивациялық қақтығыс жағдайында таңдау) және кедергілерді жеңу қабілеті ретінде» [3, Б.29].

Оқу әрекеттерін меңгеру баланың оқу қабілетін қалыптастырады. Оқуға деген ұмтылыс пен қабілет бастауыш сынып оқушысын белсенділік, тәуелсіздік, бастамашылық, жауапкершілік және т.б. сияқты қасиеттерге ие оқу іс-әрекетінің субъектісі ретінде сипаттайды.

Оқу әрекеттері тұлғаның дамуы үшін ерекше маңызға ие, өйткені олар іс-әрекетті, мінез-құлықты, басқалармен өзара әрекеттесуді ерікті реттеуді қалыптастырумен байланысты.

Г.К. Селевко «мақсат қою іс-әрекетінде бостандық, мақсаттылық, қадір-қасиет, ар-намыс, мақтаныш, тәуелсіздік тәрбиеленеді.

Жоспарлау кезінде - тәуелсіздік, ерік, шығармашылық, жасампаздық, бастама, ұйымшылдық.

Мақсаттарды іске асыру кезеңінде - еңбекқорлық, ерік-жігер, шеберлік, орындаушылық, тәртіптілік, белсенділік.

Талдау кезеңінде қарым-қатынас, адалдық, бағалау критерийлері, ар-ождан, жауапкершілік, қарыз қалыптасады» деген.

Оқу әрекеттері танымдық (мақсат қою, рефлексия) және жеке іс-әрекеттермен (мотивация, өзін-өзі бағалау) тығыз байланысты, олардың қалыптасуы мен дамуына әсер етеді. Сонымен қатар, бастауыш оқыту кезеңі бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекетінің негіздерін қалыптастыру үшін сезімтал екенін түсіну маңызды.

Мақсат қою - ойлаудың да, басқа да әртүрлі қызмет түрлерінің құрамдас бөліктерінің бірі. Мақсат қою әрекеті білім алушыларға іс-әрекеттің мақсаттарын қабылдауға, түсінуге және сол үшін тұжырымдауға, сонымен бірге олардың қажеттіліктері мен себептерін білдіруге мүмкіндік береді. Мақсат қою әрекетінің қалыптасуы танымдық мотивацияның, оқу іс-әрекетіне мотивацияның қалыптасуы мен дамуына әсер етеді.

Мақсат қою процесінде бастауыш сынып мұғалімі бастауыш сынып оқушыларының мақсатын сақтау проблемасына тап болады, өйткені олар жас ерекшеліктеріне байланысты оқу қызығушылығын жоғалтуы мүмкін, сол немесе басқа жұмыс басталған мақсатты ұмытып кетуі мүмкін. Бұған жол бермеу үшін мақсат шешілуі мақсатқа жетуге мүмкіндік беретін міндеттер жиынтығына дейін нақтылануы керек. Көбінесе тапсырмалар жұмыс кезеңдерімен байланысты, сондықтан келесі оқу әрекеті жоспарлау болып табылады.

Жоспарлау әрекеті - мақсат қою кезеңінде тұжырымдалған міндеттерді шешу құралдарын іздеу, іс-әрекеттің жолдарын, бағыттарын анықтау, мақсатқа жету үшін орындалуы керек әрекеттер тізбегін анықтау. Бұл кезең қызмет жоспарын құрумен аяқталады.

Жоспарлау әрекеті болжаумен байланысты - мүмкін қиындықтарды, уақыт шығындарын, тапсырманың орындалу деңгейін (мәселені шешу) болжау. Болжау әрекетін орындау кезінде оқушы сұрақтарға жауап беруі керек: Мен өзім не істей аламын? Маған қандай көмек керек? Маған қанша уақыт қажет? Тапсырманы орындаудың қандай деңгейін таңдаймын (негізгі немесе жоғары)?

Оқу мәселесін шешу процесінде бақылау әрекетіне ерекше мән беріледі. «Бұл барлық оқу іс-әрекетін баланың өзі басқаратын ерікті процесс ретінде сипаттайды. Оқушылардың бақылау әрекетін меңгеруі оқушыларға өз қызметін дұрыс ұйымдастыруға, оның барлық құрамдас әрекеттерін саналы

түрде түзетуге мүмкіндік береді; дәлдік, табандылық, тәуелсіздік, өзіне деген сенімділік сияқты жеке қасиеттерді қалыптастыруға ықпал етеді; оқушыларды орта мектепте оқуға дайындаудың маңызды кезеңі болып табылады» [4, Б.17].

Оқу үдерісіндегі бақылау оқу мотивациясына әсер етеді, бастауыш сынып оқушыларын оқытуда жеткіліксіз дамыған назар сияқты мәселені шешеді. Бақылау әрекеті бастауыш сынып оқушысының мінез-құлқының еріктілігімен байланысты дәлдік, тәуелсіздік, зейін тәрізді тұлғаның маңызды қасиеттерін қалыптастырады.

Оқу іс-әрекетінің келесі маңызды құрамдас бөлігі бағалау болып табылады. Бағалауды - оқу әрекеті мен бағалауды – бағалауды орындау, бағалау үкімдерін шығару процесін ажырату керек. Бағалау процесінде оқушының өзін-өзі бағалауы қалыптасады, бұл оқу процесінде оқушының мінез-құлқына үлкен әсер етеді.

Бағалау бірнеше өзара байланысты функцияларды орындайды: оқу әрекеттерін орындау нәтижелерін бекіту (бақылау және диагностикалық функциялар), одан әрі қызметке ынталандыру (ынталандыру және тәрбиелеу функциялары), барабар өзін-өзі бағалауды қалыптастыру, сыни ойлау (дамыту) және т. б.

Өзара байланысты екі ұғымды ажырату қажет: жеке өзін-өзі бағалау және оқу. Өзін-өзі бағалау «өзін және оның жетістіктерін барабар бағалау, оның жеке басының күшті және әлсіз жақтарын көру қабілеті, оның ілімдегі мүмкіндіктері туралы хабардар болу, ілімдегі жетістігінің/сәтсіздігінің себептерін барабар бағалау қабілеті, өзінің артықшылықтары мен кемшіліктерін көре білу» ретінде қарастырылады [5, Б.5]. Оқу өзін-өзі бағалау дегеніміз - баланың өзін оқушы ретінде қалай бағалайтындығы. Оқу іс-әрекетін дамыту шеңберінде оқу қабілетінің шарты ретінде барабар өзін-өзі бағалауды қалыптастыру өте маңызды. Тек дұрыс өзін-өзі бағалау оқушыны өз дағдыларын жетілдіруге ынталандыруы мүмкін. Бағалау әрекеті бойынша жұмыс барысында бақылау-бағалау тәуелсіздігі деп аталатын қажеттілік және өз іс-әрекеттерін бағалау мүмкіндігі қалыптасуы керек. Студент, біріншіден, өз іс-әрекетін бағалау қажеттілігін сезінуі керек, екіншіден, оны дұрыс жасай алуы керек. Бұл оқу іс-әрекетін аяқталған процеске айналдыратын бағалау әрекеті.

Бағалау рефлексиядан сыртқы критерийлермен ерекшеленеді, бұл ішкі әлемнің сыртқы талаптарға, әдет-ғұрыптарға, нормаларға, заңдарға сәйкестігінің өлшемі. Оқу іс-әрекетіндегі бағалау, ең алдымен, білім алушылардың не үйренгенін және нені игеру керектігін, игерудің сапасы мен деңгейін білуге бағытталған.

Оқу іс-әрекеті процесінде бағалау әрекетінен кейін түзету әрекеті басталады. Түзету деп нәтижені жақсарту, жақсарту процесі түсініледі. «Бағалау өзін – өзі бағалаумен сәйкес келмеген жағдайда түзету басталады – қателерді түзету міндетті емес, керісінше-нәтижені жақсарту, жақсарту. Әдетте түзету алдыңғы кезеңдердің кез келгеніне оралудан тұрады» [6]. Осылайша, түзету әрекетінің мәні қызметтің қай кезеңінде қате пайда болғанына байланысты болады: мақсат қою, жоспарлау немесе жоспарды орындау кезеңінде.

Жоғарыда аталған оқу әрекеттерінің тиімділігі оқушының өзін-өзі реттеу деңгейіне байланысты болады. Өзін-өзі реттеу барлық аталған әрекеттермен байланысты. В.И.Моросанованың пікірінше, сөздің кең мағынасында өзін – өзі реттеу-бұл «субъект қабылдаған мақсаттарға жетуге бағытталған сыртқы және ішкі белсенділіктің барлық түрлері мен формаларын бастау, құру, қолдау және басқару бойынша жүйелі түрде ұйымдастырылған» процесс [7, Б.35]. Бұл тұжырымдамада өзін-өзі реттеу мақсатты қабылдаудан бастап бағалауға дейінгі барлық әрекеттерді қамтиды. Тар мағынада өзін-өзі реттеу дегеніміз-қойылған мақсаттар мен міндеттерге, жағдайларға, жеке тұлғаның ерекшеліктеріне байланысты өз қызметін жүзеге асырудың әртүрлі тәсілдерін таңдау жағдайында көрінетін өз қызметін реттеу әрекеттері.

Осылайша, оқу әрекеттері оқу іс-әрекетінің құрылымына енеді. Оқу іс-әрекеті бар және бастауыш сынып оқушысының оқу қабілетін дамыту міндеттерін шешеді, егер оның барлық компоненттері дәйекті түрде ашылса: мақсат қою, жоспарлау, оқу мәселесін шешу, бақылау, бағалау, түзету, рефлексия.

Әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру процесі интегративті сипатта болатындығын, олар өзара байланысты және өзара шартты екенін, олардың психологиялық жаңа қалыптардың дамуының белсенді-әрекеттік сипаты тікелей туындайтындығын атап өткен жөн [8, Б.31].

Осылайша, біз мақсат қою, жоспарлау, болжау, бақылау, бағалау, түзету және өзін-өзі реттеу әрекеттерінің мәнін анықтадық. Біз аталған реттеуші әмбебап оқу әрекеттерінің оқушылардың оқу іс-әрекетін қалыптастыру процесінде жүйе құраушы маңызы бар екенін дәлелдеуге тырыстық, өйткені олар оның құрылымына енеді және танымдық, жеке және коммуникативті әмбебап оқу әрекеттерімен байланысты. Оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру процесін технологиялық ету үшін біз олардың

құрамындағы жеке операцияларды бөліп көрсетуге тырыстық. Әрі қарай, оқыту процесінде бастауыш сынып оқушыларының реттеуші әрекеттерін қалыптастыру ерекшеліктеріне қарастыру керек, себебі бұл педагогикалық құралдар мен жағдайларды таңдауды негіздеуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Бершадский, М.Е., Гузеев, В.В. Дидактические и психологические основания образовательной технологии. / М.Е. Бершадский, В.В. Гузеев. – М.: Центр «Педагогический поиск». – 2003. – 256с.
2. Воронцов, А.Б. Педагогическая технология контроля и оценки учебной деятельности. Образовательная система Д.Б. Эльконина – В.В. Давыдова. / А.Б. Воронцов. – М.: Рассказовъ, 2012. – 303с.
3. Как проектировать универсальные учебные действия. От действия к мысли: пособие для учителя / А.Г. Асмолов, Г.В. Бугрменская, И.А. Володарский и др.; под ред. А.Г. Асмолова. – М.: Просвещение, 2015. – 152с.
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для вузов. / И.А.Зимняя. - М.: Логос. – 2004. – 384с.
5. Оценка достижения планируемых результатов в начальной школе. Система заданий. В 2 ч. Ч.1./ М.Ю. Демидова, С.В. Иванов, О.А. Карабанова и др.; под ред. Г.С. Ковалевой, О.Б. Логиновой. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 2010. – 215
5. Репкина, Г.В., Заика Е.В. Оценка уровня сформированности учебной деятельности/ Г.В.Репкина, Е.В.Заика. – Томск: Пеленг, 2013. – 61 с.
7. Моросанова, В.И. Индивидуальный стиль саморегуляции: феномен, структура, функции в произвольной активности человека / В.И. Моросанова. – М.: Наука, 1998. – 192 с.
8. Селевко, Г.К. Технологии развивающего образования. – М.: НИИ Школьных технологий, 2015. - 192с.

Ертай Н.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

КЕРІ ОҚЫТУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ДӘСТҮРЛІ ОҚЫТУДАН АЙЫРМАШЫЛЫҒЫ

Аннотация. Мақалада аралас оқыту формасының ең танымал болып табылатын түрі – төңкерілген оқыту технологиясына жайлы мәлімет беріледі. Оқытудың дәстүрлі және «төңкерілген» тәсілдері салыстырылып, «төңкерілген» оқытудың дәстүрлі оқытудан айырмашылығы, технология ерекшеліктері, кемшіліктері талданады.

Кілт сөздер: «төңкерілген оқыту», төңкерілген сынып, аралас оқыту, оқыту технологиясы, дәстүрлі оқыту.

«Төңкерілген» сабақ әдісінің мәнін дұрыс түсіну үшін алдымен аралас оқыту терминімен танысу керек. Аралас оқыту дегеніміз - күндізгі және электрондық оқыту формаларының үйлесімі жағдайында жүзеге асырылатын білім беру технологиясы. Бұл дәстүрлі сынып-сабақ жүйесі мен заманауи цифрлық білім берудің араласуы. Аралас оқыту формасының ең танымал болып табылатын түрі – төңкерілген сынып.

«Төңкерілген сынып» - бұл сандық құралдардың мүмкіндіктерімен кеңінен танымал болған инновациялық оқыту сценарийі. Оның дәстүрлі сценарийден айырмашылығы - теориялық материал сабақ басталғанға дейін өздігінен зерттеледі (әдетте ақпараттық және коммуникациялық технологиялар арқылы: бейне дәрістер, аудиолекциялар, интерактивті материалдар және т.б.), ал сабақта бос уақыт проблемаларды шешуге, ынтымақтастыққа, оқушылармен өзара әрекеттесуге, білім мен дағдыларды жаңа жағдайда қолдануға бағытталған және оқушылардың жаңа оқу өнімін жасауына [1].

Басқаша айтқанда, «төңкерілген» оқыту аралас оқытудың бір түрі болып табылады, ол әдеттегі үй тапсырмасының орнына оқушылар алдын-ала дайындалған, оқытушы әзірлеген немесе интернеттегі дереккөзден таңдаған теориялық материалды өз бетінше өтетіндей етіп қалыпты сыныпты «айналдыруға» мүмкіндік береді, ал барлық аудиториялық уақыт практикалық тапсырмаларды бірлесіп орындау үшін қолданылады. Шетелде оқытудың осы үлгісімен айналысатын

әріптестер жоғарыда аталған шарттарды сыныптағы үй тапсырмасын шешумен салыстырады. Демек, әдістеменің метафоралық атауы – «төңкерілген сынып».

«Төңкерілген» оқытудың дәстүрлі оқытудан айырмашылығы неде?

Бұл айырмашылық ең айқын болуы үшін алдымен төңкерілген сыныптың шекаралары дәстүрлі шекарадан кеңірек екеніне назар аудару керек. Дәстүрлі тәсілдің әдеттегі сұлбасы оқытудың «төңкерісі» кезінде бұлыңғыр болады. Мұны түсіну маңызды, әйтпесе төңкерілген сынып болмайды, оның орнына сынып пен үй тапсырмасы ауыстырылған техникалық өзгеріс болады.

Сонымен, оқытудың дәстүрлі және «төңкерілген» тәсілдерін салыстырайық (1-кесте).

1-кесте. Дәстүрлі және төңкерілген тәсілдер.

Критерий	Дәстүрлі сабақ	«Төңкерілген» сабақ
Оқушының рөлі	Пассивтілік, бастама мен тілектің болмауы дербес оқу іс-әрекеті. «Тыңдаңыз, есте сақтаңыз, ойнатыңыз» схемасы бойынша жұмыс. Оқушылардың мотивациясының төмендігі	Оқушылардың оқу процесіне қатысуы. Оқу үшін жауапкершілік. Оқу процесінің барлық қатысушыларымен өзара әрекеттесу. Мағыналы оқыту. Өзінің оқу үдерісі үшін жауапкершілік
Оқытушының рөлі	Білімді беру, сыныпта тәртіп пен тәртіпті сақтау, оқушылардың білімін бақылау.	Оқу жағдайын құру, оқушылардың оқу жауапкершілігін, сыныппен сенімді қарым-қатынасын қалыптастыру.
АКТ	Оқытуда технологиялар мен веб-құралдарды пайдалану	АКТ арқылы жұмыс әдістері мен формаларын өзгерту.
Қолданылатын әдістер	Ақпарат мұғалімнен оқушыға беріледі.	Оқушылар бірлескен жұмыста білімдерін молайтады.
Оқу процесін құру	Оқу сабағында оқушылар мұғалімнің түсіндірмелерін тыңдайды. Мектептен кейін үйге келгенде олар үй тапсырмасын өздігімен орындайды, көбінесе сәтсіз, себебі олар керек анықтамасұрай алмайды.	Жаңа тақырып бойынша оқу материалымен танысу (бейнені қарау, параграфты зерттеу, оқушылардың АКТ арқылы бірлескен жұмысы), ал сыныпта проблемаларды шешу және білім мен дағдыларды жаңа жағдайда қолдану.
Үй тапсырмасына көзқарас	Мұғалім оқушыларға сұрақтар қояды (кейде бағалау үшін)	Оқушылар мұғалімге сұрақтар қояды.

Сабаққа дәстүрлі көзқарастың басты мәселесі – «оқушылар сыныпта жаңа ақпаратқа жиі назар аудармайды, үйде көмектесе алатын ешкім жоқ. Сол себепті сабақта оқушылардың мазасыз жағдайы үдеп, үй тапсырмасына жауап бергісі келмеуі және т.б.». Сабақты «төңкерілген» оқыту әдісімен ұйымдастырған жағдайда, осы мәселелермен бетпе-бет келу біртіндеп жоғалады.

«Төңкеріске» байланысты бірқатар проблемаларды болдырмау үшін дәстүрлі сыныптан төңкерілгенге көшу біртіндеп жүзеге асырылады. Мұғалімге оның рөлі «сабақ өткізу», білім беру, содан кейін білімді тексеру емес екенін түсіну маңызды. Оның рөлі оқушылардың өзіндік танымдық-зерттеу қызметі үшін оқу жағдайын жасау болып табылады. Мұндай жағдайда олар өздерінің оқуына жауапты болады. Бұл кезде сынып төңкерілген деп санауға болады [9].

«Төңкерілген» сабақтың принциптері (технология ерекшеліктері)

«Төңкерілген оқыту» білім беру процесіне тығыз ынтымақтастық пен бірлескен үлес пайдасына озық позицияларын тапсыратын оқытушылардың рөлін өзгертуді көздейді [2].

Аралас оқытудың бұл моделінің мәні-оқушыларды сабақтағы белсенді іс-шараларға тарту, сондай-ақ олардың білім алу тәуелсіздігін арттыру.

«Төңкерілген сынып» режимінде жұмыс істеген кезде білім алушының жауапкершілігінің үлесі артады, оның жеке ерекшеліктерін (белсенділігі, жауапкершілігі, бастамашылығы) және мета-пәндік дағдыларын (өзін-өзі ұйымдастыру, уақытша ресурстарды басқару) дамыту ынталандырылады [10].

«Төңкерілген» оқыту форматында оқушыларды сабақтағы нақты іс-әрекетке барынша тартуға қол жеткізуге болады. Шынында да, өз жетістігіңізді арттыру үшін үй тапсырмасы мен сабақтағы жұмыстың мазмұнын түсіну қажет. Мұнда оның сабақтағы жетістігі оқушының жауапкершілігіне байланысты болады.

Оқытудың осы түрін ұйымдастыру үшін оқушыларда Интернетке шығатын үйдегі жеке компьютердің болуы міндетті. Бірақ мұндай мүмкіндіктің болмауы әдістеменің теріс жағына айналмайды. Бұл жағдайда мектепте қарау мүмкіндігі қамтамасыз етіледі немесе оқуға қажетті ақпараттың баспа нұсқасы жасалады. Егер оқушылардың үйінде Интернетке қол жетімділік болмаса, онда мектепте көру мүмкіндігі қамтамасыз етіледі.

Мұндай білім беру сценарийі оқушыларға материалды ыңғайлы уақытта және өз қарқынымен игеруге, сонымен қатар уақыт шектеулері туралы ойланбастан теорияны бірнеше рет зерттеуге мүмкіндік береді.

Ынталы оқушы жаңа материалды түсіну үшін түсіндірмені қанша рет қайталап тыңдағысы келсе, сонша тыңдай алады. Сонымен қатар, ол оқулыққа және қосымша ресурстарға жүгіне алады...мұғалім бұл бейнеге оқу материалын игеруді бақылау үшін бір-екі сұрақ немесе шағын тест қосады. Балалардың жауаптары бойынша ол жаңа материалды түсіну деңгейін көреді [3].

Бұл технологияның тиімділігінің тағы бір маңызды шарты-үй тапсырмасын орындау барысында мұғаліммен «кері байланысты» қамтамасыз ету [4].

Әрине, оқушы тарапынан үй тапсырмасын орындау кезінде сұрақтар туындауы мүмкін, өйткені олар теориялық материалды «төңкерілген сабақ» форматында өздігінен оқиды. Бірақ бұл ешқандай жағдайда технологияның кемшілігі деп санауға болмайды, өйткені оқушыларда тарапынан туындайтын сұрақтар тізімі танымдық белсенділікті дамытудың керемет ынталандырушысы болады.

Бұл «төңкерілген» оқытудың ерекшелігі. Мұнда теория бойынша сұрақтарға оқушы жауап бермейді, ал оқытушы мен сабақтағы жұмыс бірлесіп өтеді. Шексіз сұрақтар қою және жедел жауап алу және мұғаліммен диалогқа түсу мүмкіндігі- бұл «төңкерілген» оқыту технологиясының қозғалтқышы.

Білім берудің осы моделінде жұмыс істеген кезде сабақ уақыты материалды есте сақтауға емес, тереңірек түсінуге және талдауға кетеді. Бүкіл сыныпқа ақпарат берудің қажеті жоқ, егер олар түсінуде қиындықтар туындаса, мұғалімге жеке оқушыларға немесе шағын топтарға көбірек көңіл бөлуге мүмкіндік береді.

Оқу сабақтары кезінде оқытушының рөлі – жаттықтырушы немесе кеңесші ретінде әрекет ету, оқушыларды өз бетінше зерттеуге және бірлесіп жұмыс істеуге шақыру [5].

Төңкерілген сыныптардың құндылығы – ол топтық сабақтар үшін оқу уақытын пайдалану мүмкіндігіндегі. Оқушылардың қабілеттері мен білім деңгейін ескере отырып, мұғалім әртүрлі микро топтарға әртүрлі тапсырмалар дайындайды.

Осы кезде кейбір ынталы оқушылар топтары үшін оқытушы оқытудың зерттеу әдісін ұсына алады, ал кейбір оқушылар үшін оқытудың жеке түрлерін қолдана алады. Педагогикалық орындылығына қарай мұғалім сыныпты әмбебап оқу іс-әрекеттерінің қалыптасу дәрежесі (ӘОӘ), пәнді оқудағы мотивация деңгейі және т.б. бойынша бөледі.

Білім алушылар тек дайындық деңгейі бойынша ғана емес, сонымен қатар көруді, оқуды немесе жазуды ұнататындар үшін шағын топтарға бөлінуі мүмкін. Алдымен сіз олардың ең дамыған дағдыларын пайдалануыңыз керек: шартты "оқырмандар" бірге кітап оқуға отырады, "Жазушылар" кейбір жазбалар жасайды, ал визуалды мазмұнды ұнататындар бейнелерді көреді. Содан кейін басқа қабілеттерді дамытуға тырысу керек: топтарды жылжытуға болады, осылайша балалар ақпаратты ойлау мен қабылдаудың басқа перспективаларын ашады [6].

Бұл жағдайда оқушылар дәрістің мазмұнын талқылай алады, білімдерін тексере алады және практикалық іс-әрекетте бір-бірімен әрекеттесе алады. Сондай-ақ, оқушыға тапсырмалардың нысаны мен мазмұнын таңдау мүмкіндігі беріледі. Сыныпта оң баға алуға деген ұмтылыс үйдің теориялық материалын зерттеуге қосымша мотив тудырады. Осылайша оқыту әлдеқайда тиімді.

Оқушыларға кеңес беру және бақылау барысында мұғалім материалдың қаншалықты игерілгенін түсінеді және тақырып бойынша әрі қарай жылжиды.

«Төңкерілген» оқыту әдіскерлері сабақты «төңкеру» әрекетіндегі негізгі сәтсіздіктерді елемеудің маңыздылығын атап өтеді. Дәстүрлі сабақты жоспарлауға дағдыланған мұғалімге жаңашыл мұғалімдер үшін сабақтың сәтсіздігі болып көрінетін нәрсе сыни тұрғыдан қабылданбауы керек.

Төңкерілген сабақ идеясын қолданатын бірқатар мұғалімдер оқушының жетістіктерін бағалау тәсілін де өзгертті: олар сәтсіздік көңіл-күйді түсіріп, теріс баға қоюға себеп болады деп санамайды. Олар теріс нәтиже де жетістік деген көзқарасты ұстанады. Ешқандай қателіктер жіберместен ештеңе үйрену мүмкін емес. Жаңа тәсіл қателіктер мен сәтсіздіктерді нақты жетістіктерге апаратын жол ретінде қарастырады. Бұл тәсілді қолдаушылардың ұраны- «ең үлкен қателік — қателесуден қорқу». Сонымен қатар, олар төңкерілген сабақ тек оқу ретін өзгерту ғана емес, сонымен қатар өздерінің педагогикалық әдістерін қайта қарау деп санайды [7].

Технологияның кемшіліктері. Бұл әдісті талдай отырып, әдетте артықшылықтарды баса айтуға болады. Алайда, «төңкерілген» оқыту технологиясын қолдану жағдайында кездесетін кемшіліктерді бөліп көрсетсе, олар төмендегідей:

1. Компьютер алдында көп уақыт өткізу.
2. Интернетке қол жеткізудің тең емес мүмкіндіктері. Компьютер немесе басқа құрылғы оқушы үшін еркін қол жетімді болуы керек, бұл, өкінішке орай, әрқашан мүмкін емес.
3. Кейде Интернет желісінің жұмыс жасамай қалуы, сондықтан дайындық кезінде сабақтың «қағаз» нұсқасын дайындау қажет.
4. Егер оқушыда мәселе туындаса, ол сол сәтте мұғалімге сұрақ қоя алмайды.
5. Әр оқушы үй тапсырмасын орындай бермейді.
6. Бейнесабакты көрмеген оқушылар сабаққа қызығушылық танытпайды.
7. Оқытудың жаңа түріне оқушыларды дайындау қажеттілігі.
8. Мұндай сабақ құрылымына үйренудің қиыншылығы.
9. Сабақтың «төңкерісі» бірден оң нәтиже бермейді.
10. Мұғалімге үлкен жүктеме артылады, жауапкершілік жүктеледі.
11. Сабақты дайындауға және өткізуге көп уақыт кетеді.
12. Мұғалім АКТ технологиясын жақсы меңгеруі керек. Сондықтан оқытудың бұл моделі барлық мұғалімдерге жарамайды.
13. Топтық жұмыс технологиясын меңгеру керек.
14. Көбінесе әкімшілік тарапынан қолдауболмауы мүмкін.
15. Ата-ана тарапынан датүсінбеушіліктің туындауы.
16. Мектепте қажетті жабдықтармен жеткіліксіз жабдықталуы [8].

Қазіргі мұғалімге білім беру стандартында нақты белгіленген бірқатар талаптар қойылады, ол қазіргі оқушыға қойылып отырған талаптарға сәйкес келуі керек. Дегенімен, «төңкерілген» оқытудың барлық кемшіліктерін түзетуге және ескертуге болады.

Сайып келгенде, технологияны іске асырудың сәттілігі кемшіліктерге қарағанда артықшылықтардың басым болуын емес, дайындық кезеңіндегі мұғалімнің өлшенген көзқарасын және оның іске асыру процесіне деген қызығушылығын, күштарлығын анықтайды.

Әдебиеттер:

1. Курвитс М. Что такое перевернутый класс и в чем его отличия от традиционного. <http://marinakurvits.com/perevernutii-klass/>
2. Ищенко А. «Перевернутый класс» - инновационная модель обучения. http://www.ug.ru/method_article/876
3. Ремизова Е. Г. «Реализация методики смешанного обучения по модели «перевернутый класс» на уроках информатики». <http://msk.ito.edu.ru/2014/section/229/94840/>
4. Тихова М. А. Методические рекомендации по реализации современной технологии «Перевернутый класс» в дополнительном образовании /Сост. М.А. Тихова – СПб.: ГБУ ДО ДДЮТ «На Ленской», 2017.
5. 7 вещей, которые необходимо знать о «перевёрнутом обучении». <https://library.educase.edu/resources/2012/2/7-things-you-should-know-about-flipped-classrooms>
6. Первые шаги по организации перевернутого класса. http://kolesnikovalud.ru/index/perevjornutyj_klass/0-203
7. Есмагулова Г.С. Использование облачных технологий и систем мгновенного обмена сообщениями инновационной модели обучения «перевернутый класс» уроков познания мира. <http://zkoipk.kz/ru/smartconf2017/3-section/3559-conf.html>
8. Технология «Перевернутый класс» /Nachalka.com-2016.-<http://www.nachalka.com/node/7641>

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация: В статье рассматривается использования технологии развития критического мышления у учащихся начальной школы, представлены методы и приемы развития критического мышления направленные на генерирование новых идей, умение анализировать, делать выводы и умение решать проблемы. По результатам эксперимента даны рекомендации к использованию приемов и стратегий технологии развития критического мышления на уроках в начальной школе.

Ключевые слова: критическое мышление, технология критического мышления, приемы технологии, стадия вызова, стадия осмысления, стадия рефлексии.

Современная тенденция начального школьного обучения строится на воспитании думающей, свободной личности, способной формировать и аргументировано защищать свою точку зрения, устанавливать перед собой цели, замечать действенные пути их достижения.

Самым благоприятным методом достижения исходной миссии представляется формирование у младших школьников критического мышления. Критическое мышление подразумевает умение видеть проблемы, готовность к нахождению нестандартных заключений и умение подвергать анализу (рефлексии) свою умственную деятельность, проводить анализ своих действий и выявлять допущенные ошибки.

Формирование критического типа мышления включает в себя и подготовленность отказаться от своего решения в пользу более эффективного, вероятность нахождения и использования свежих идей, умение делать выводы, обуславливающие представление неоднозначности мира. Младший школьник, способный критически мыслить, обладает многообразными приемами интерпретации и оценки информативного сообщения, способен отделять в тексте противоречия и разновидности присутствующих в нем структур, аргументировать свою точку зрения, опираясь не только на логику, но и на представления собеседника.

Такой ученик ощущает уверенность в работе с различными видами информации, продуктивно пользуется самыми многообразными средствами на уровне ценностей. Критически мыслящий обучающийся может продуктивно взаимодействовать с информационными пространствами, сознательно принимая многополярность окружающего мира, право сосуществования разнородных точек зрения в рамках общечеловеческих ценностей. Следовательно, он более успешно сможет адаптироваться в современной жизни.

В государственном стандарте Республики Казахстан целью начального образования является создание образовательного пространства, благоприятного для гармоничного становления и развития личности обучающегося, обладающего основами следующих навыков широкого спектра:

- 1) функционального и творческого применения знаний;
- 2) критического мышления;
- 3) проведения исследовательских работ;
- 4) использования информационно-коммуникационных технологий;
- 5) применения различных способов коммуникации, в том числе языковых навыков;
- 6) умения работать в группе и индивидуально[1].

Изучая нормативные документы, на которые опирается, система образования Республики Казахстан мы видим, что на повестку дня выходит задача развития критического мышления. Критическое мышление, способно выдвинуть новые идеи и увидеть новые возможности, что весьма существенно при решении проблем.

В связи с этим актуальность статьи обусловлена:

- государственным заказом на творческую личность учащегося, способного преобразовывать, создавать и осваивать новые приемы организации своей учебной деятельности, обладающего критическим мышлением, генерирующим новые идеи и, одновременно с этим недостаточной освещенностью вопросов, связанных с развитием критического мышления школьников в процессе изучения технологии;

- необходимостью обоснования и создания психолого-педагогических условий и средств, способствующих развитию критического мышления учащихся.

Технология критического мышления ориентирована на развитие критического мышления посредством интерактивного включения учащихся в образовательный процесс. Основу технологии составляет базовая модель трёх стадий: «вызов» - реализация – рефлексия, которая помогает учащимся самим определить цели обучения, осуществить продуктивную работу с информацией и размышлять о том, что они узнали.[2]

В периодической печати в научных, научно-методических журналах Казахстана множество публикаций, посвященных формированию и развитию критического мышления в школе на занятиях по различным, учебным предметам, чаще всего, это педагогический опыт преподавателей школ, а вдобавок статьи, открывающие важность и значимость формирования критического мышления.

При проведении анализа казахстанских исследователей, отмечаем, что ими проработаны отдельные стороны развития критического мышления при изучении отдельных дисциплин, повсеместное применение технологии критического мышления, попытками адаптировать ее к системе нашего образования.

Технология развития критического мышления предложена американскими учеными Ч. Темплом, К. Мередитом и Д. Стилом. В их представлении понятие критическое мышление определяется как осмысленное рефлексивное мышление, которое способно помочь осмыслить собственное «Я», свою деятельность и ее результаты. Целью технологии развития критического мышления представляется формирование интеллектуальных возможностей обучающихся, позволяющие обучаться самостоятельно. Технология развития критического мышления содействует формированию базовых качеств личности, нужных в современном мире, таких как: рефлексивность, коммуникабельность, креативность, мобильность, самостоятельность, толерантность, ответственность за собственный выбор и результаты своей деятельности, а также критическое мышление. [3]

Из вышеуказанного мы сделали вывод, что технология развития критического мышления является актуальной для современной педагогики начальной школы. Данная технология ставит перед собой цель – развитие интеллектуальных способностей ученика, позволяющих учиться самостоятельно, что на современном этапе является приоритетным направлением обучения в начальной школе.

Практическое применение технологии критического мышления.

Для исследования результативности использования технологии развития критического мышления у учащихся начальной школы был проведен эксперимент. На практическом этапе исследование проводилось в 4 «Г» классе школы-лицея №66 г. Караганды.

Работа по проведению опыта велась в три этапа:

1 этап – констатирующий (февраль 2022 г.) – изучение литературы по теме исследования, подбор методик, организация первичного обследования.

2 этап – формирующий (март-апрель 2022 г.) – практическое применение технологии развития критического мышления на уроках в 4 «Г» классе.

3 этап – контрольный (апрель 2022 г.) – повторное проведение обследования, обработка и анализ полученных результатов.

На первом этапе за основу проведения диагностики были выбраны критерии, по которым в дальнейшем определялся уровень развития критического мышления обучающихся 4-го класса, такие как:

- наблюдательность,
- способность к анализу, синтезу,
- выявление причинно-следственной связи,
- умение обобщать,
- способность к абстрактному мышлению.

В качестве диагностики были выбраны методики: тест на внимательность и наблюдательность, «Простые аналогии», «Закончи предложение», «Исключение лишнего», методика на определение уровня абстрактного мышления К. Йерасека. Данные методики подобраны для возраста младших школьников. [4,5]

В ходе проведения диагностики критического мышления учащихся мы выявили следующие результаты:

- уровень наблюдательности у учащихся – низкий;
- уровень умения проводить анализ и синтез – достаточный, хороший и низкий у обучающихся выявлен в равных долях;
- уровень установления причинно-следственных связей – высокий;

- уровень способности к обобщению – средний;
- уровень способности к абстрактному мышлению – средний.

Нами было выявлено, что уровень развития критического мышления проявляется неравномерно. На момент начала исследования уровень развития критического мышления обучающихся 4 «г» класса можно охарактеризовать как средний.

Цель формирующего этапа заключалась в применении технологии развития критического мышления на уроках естествознания. Уроки строились на базовой модели «Вызов – Осмысление – Рефлексия». В ходе данного этапа систематически применялись приемы технологии развития критического мышления. Ниже представлены примеры приемов, технологии критического мышления, используемые нами на уроках.

На уроке естествознания по теме: «Какая наша земля» на этапе вызова был использован прием «Верное – неверное утверждение». Обучающимся была предложена таблица, в которой представлены утверждения и поставлена задача, основываясь на полученных ранее знаниях определить и отметить верное и неверное утверждение и аргументировать свой выбор. Представленный прием направлен на актуализацию имеющегося опыта, а также для того, чтобы настроить учащихся на изучение новой темы. В данную таблицу добавлен вопрос, относящийся к новой теме урока, который поможет сформулировать тему урока и вывести цель урока. На данном этапе большинство детей справилось с заданием. Обучающиеся смогли аргументировать свои ответы, актуализировали знания, а также определили тему урока и были настроены на предстоящую работу.

На этапе осмысления был предложен прием: «До/После». В ходе данного приема перед изучением новой темы, младшим школьникам были предложены утверждения и дана задача описать в графе «До» правдиво ли данное утверждение и привести свои аргументы. После заполнения графы «До», разделившись по группам обучающиеся, прочитали предложенный текст и обсудили в группах. Далее на этапе закрепления материала было дано задание заполнить графу «После» приводя аргументы из изученного материала.

На этапе рефлексии, для подведения итога урока был использован прием «Синквейн». Обучающимся предложено написать синквейн по теме урока, определив, что из пройденного материала они знали до урока, а какая информация была новой.

В ходе выполнения данного этапа были замечены изменения в учащихся 4-го класса:

- более активно участвовали в учебной деятельности;
- в ходе групповой работы младшие школьники старались не списывать друг у друга и помогали ввести в деятельность малоактивных детей.

Контрольный этап эксперимента заключался в повторном исследовании уровня сформированности умений критического мышления младших школьников после проведения системы уроков, а также в выявлении итогов прошедшего исследования. При повторном проведении методик на определение уровня развития критического мышления мы наглядно убедились в эффективности и работоспособности данной технологии. 40% класса - получили уровень развития выше среднего, 10% класса - поднялись до высокого уровня и 50% класса - дошли до среднего уровня. Исходя из полученных результатов мы убедились в результативности технологии критического мышления и заинтересованности детей в такого рода проведении уроков.

В ходе проведения исследования нами были разработаны рекомендации, способствующие планомерному, результативному применению технологии, позволяющей не только развить в обучающихся навыки критического мышления, но и привить интерес к урокам, к самостоятельному изучению материала и работе в группах.

1. Для действенной организации работы технологии учителям необходимо создать определенные условия на уроке (атмосфера сотрудничества, открытости, принятия мнения каждого), ограничить насмешки и иронию над чьим-либо мнением.

2. Деятельность обучающихся должна быть поощрена. В данном пункте главное для учителя не лстить ребенку, а здраво оценивать его деятельность и возможности. Распределять задания так, чтобы на каждом этапе урока ребенок смог достигнуть целей урока в соответствии со своими возможностями.

3. Активизация детей на уроке. Главная задача для учителя уметь подбодрить малоактивных учеников и дать им возможность проявить себя на уроке. При этом учитель должен направить учащегося, а не выполнять задания за него и явно подсказывать. Задача учителя направить ребенка на самостоятельную исследовательскую, познавательную деятельность, а не стараться провести урок ради галочки.

4. Используя приемы критического мышления, необходимо детально подходить к подготовке используемого материала, дополнять предложенный в учебнике материал новой, актуальной и интересной информацией из дополнительных источников.

5. Не стоит бояться, что какие-либо цели урока не будут достигнуты. На начальных уроках самое важное познакомить обучающихся с приемами технологии. Чем чаще и разнообразнее приемы будут использованы, на уроках, тем активнее обучающиеся начнут усваивать новый материал.

6. Помните, что технология развития критического мышления направлена на интеллектуальное развитие детей, а не на механическое запоминание информации. Если ребенок на этапе рефлексии не смог подвести итог своей деятельности или не запомнил, какая была тема урока, это не говорит о том, что урок прошел впустую. Систематическое проведение уроков с использованием технологии способствует активизации познавательной, творческой и исследовательской деятельности. Методом демонстрации процесса мышления является графическая организация материала. Модели, рисунки, схемы и т.п. отражают взаимоотношения между идеями, показывают ход мыслей учащихся.

7. Важно помнить и соблюдать принципиальные моменты использования технологии (активность субъектов в образовательном процессе, организацию групповой работы, развитие навыков общения, опираться на образовательную технологию как на инструмент самообразования обучающихся, соотнесение содержания учебного процесса с конкретными жизненными задачами, выявлением и решением проблем, с которыми учащиеся сталкиваются в реальной жизни.)

8. Учителям важно помнить: критическое мышление не формируется в результате передачи знаний. Для развития критического мышления и эффективности использования технологии необходимо выстраивать работу с учащимися соблюдая вышеперечисленные рекомендации, только во взаимосвязи они будут приносить результаты. В заключении можно сказать применяя на практике приемы ТРКМ, мы сделали вывод что, технология предлагает для выбора целый набор стратегий, приёмов и методов. Данная технология определяет приоритетным гуманистический подход к обучению, личностную вовлеченность обучающегося в процесс учения, в котором ученик становится инициативным и самостоятельным, учится осмысленно. Необходимость использования данной технологии заключается в том, что она способствует развитию речи, активизирует мыслительную деятельность, познавательный интерес, побуждает к действию, дети учатся не только слушать, но и слышать, приобретает возможность общения.

Проведя эксперимент, мы сделали заключение, что критически мыслить может каждый, однако развитие навыков критического мышления проходит неравномерно у учащихся одного возраста. И степень развития данных умений зависит от разнообразных, инновационных методов, используемых учителем на уроках. Одним из таких методов могут стать приемы технологии развития критического мышления.

Использование методов и приёмов данной технологии на уроках позволил повысить учебную мотивацию у обучающихся. Процесс обучения с использованием ТРКМ стал более увлекательным. Многие ученики перестали испытывать затруднения при работе на уроках, освоили опыт анализа собственной деятельности, стали более активными в процессе обучения.

В заключении нами были созданы рекомендации по результативному использованию технологии развития критического мышления на уроках в начальной школе. В основу данной рекомендации вошли апробированные способы реализации приемов технологии. Мы считаем, что для педагогов-практиков это будет отличным дополнением к уже имеющимся учебным пособиям и поможет плодотворной работе начальной школы, развитию у младших школьников умений и навыков критического мышления.

Используя технологию критического мышления на практике, мы достигли следующих образовательных результатов:

- повысили интерес учащихся к урокам
- стимулировали учащихся показывать свое исследовательское отношение, желание вникать в суть прочитанных произведений;
- повысили положительное отношение к заданиям творческого и проблемно-поискового характера;
- мотивировали учащихся к рефлексивной деятельности, анализировать свою деятельность и развивать коммуникативную культуру;
- обучающиеся научились вырабатывать собственное мнение на основе осмысления различного опыта, идей и представлений;

- создали на уроках атмосферу сотрудничества, а также выработали осознанное отношение к индивидуальной, групповой и коллективной работе на уроке;
- повысили мыслительную деятельность учащихся 4 «г» класса.

Литература:

1. Государственный общеобязательный стандарт начального образования Республики Казахстан – электронный ресурс: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669#z199>
2. Лифанова Т.Ю. Критическое мышление. -Алматы: Қазақ университеті, 2015.-178 с
3. Философия и методы RWCT в действии/под редакцией С. Мирсеитовой. –Казахстанская Ассоциация по Чтению. Серия «Школа профессионального развития».-Алматы: издат. Маркет, 2004.-264 с.
4. Оспанова Н.Т. Растим исследователя// Журнал «Русский язык и литература в казахской школе».-2008.-№4.- С. 12-13.
5. Сборник психологических тестов. Часть II: Пособие / Сост. Е. Е. Миронова – Мн.: Женский институт ЭНВИЛА, 2006. – 146 с.

Жавлиева К.Ж.

Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами

Буторина И.А.

Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР НА УРОКЕ ЛИТЕРАТУРНОГО ЧТЕНИЯ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ

Аннотация. В статье рассматривается проблема формирования читательской грамотности с помощью дидактических игр во время литературного чтения. Автором представлены: влияние дидактических игр на формирование читательской грамотности, представлены требования для проведения дидактических игр, описывается виды дидактические игры, а также как пример представлены разработанные автором дидактические игры.

Ключевые слова: формирование читательской грамотности, дидактические игры, требования к дидактическим играм, виды дидактических игр и примеры дидактических игр.

В эпоху бурного развития технологий использование инновационных методов во время проведения уроков остается неотъемлемой частью педагогической деятельности. Использование разнообразных методов инновации современности больше всего мы наблюдаем в начальной школе. В этой статье мы более подробно рассмотрим один из инновационных методов как дидактическая игра именно на уроках литературного чтения используемая для формирования читательской грамотности. Выбранная нами тема очень актуально в современности. Актуальность обусловлена необходимостью проведения урока с использованием дидактических игр для лучшего усвоения и понимания материала младшими школьниками во время урока литературного чтения.

Цель исследования: определить значимость дидактической игры во время урока литературного чтения для формирования читательской грамотности.

Для определения значения сначала мы раскроем понятие дидактической игры и читательской грамотности со стороны некоторых ученых:

Ш.А. Амонашвили писал: «Дидактическая игра – это метод познания действительности, направляемый внутренними силами и позволяющий ребенку в короткие сроки овладеть первоначальными, но весьма обширными основами человеческой культуры». [1, с. 65]

В.А. Сухомлинский обозначил такое понятие следующим образом: «Без дидактической игры нет и не может быть полноценного умственного развития. Дидактическая игра – это огромное светлое окно, через которое в духовный мир ребенка вливается живительный поток представлений, понятий. Дидактическая игра-это искра, зажигающая огонек пытливости и любознательности». [2, с. 114]

Сам термин «читательская грамотность» за последние несколько десятилетий изменил свое значение. Это больше не синоним начитанности или техники чтения, а способность понимать, использовать и анализировать прочитанное. Это умение получить из текста информацию, построить на ее основе суждения, сделать выводы и интерпретировать их, основываясь на собственных знаниях. Читательская грамотность формирует очень важные профессиональные компетенции, так

называемые softskills, к которым относятся системное мышление, коммуникация, умение мыслить творчески и эмоциональный интеллект через погружение в мысли и чувства литературных героев.

В исследованиях PIRLS и PISA определено понятие читательской грамотности как способность человека воспринимать и практически использовать письменные тексты, анализировать их на разных уровнях, расширяя собственные знания и возможности, достигая поставленных целей. [3, с. 123-150]

Чтоб формировать читательскую грамотность во время литературного чтения учителя начальных классов часто используют дидактические игры, наблюдая за этим процессом мы пришли к выводу, что они должны соответствовать следующим требованиям:

1. Каждая дидактическая игра должна иметь свою игровую и учебную цель.
2. Игра должна быть принята всей группой.
3. У каждого участника должно быть мотивация во время дидактической игры.
4. Дидактическая игра не должна длиться больше нормы, который указан в нормативных документах.
5. Каждый учитель, создавая или при поиске дидактической игры должен подходить творчески, не забывая, что литературное чтение – это гуманитарный предмет, который требует творческого подхода.

6. При выборе дидактической игры надо учитывать умения и способности каждого ребенка, вследствие этого мы должны чаще выбирать игры на основе дифференцированных заданий.

Есть много видов дидактической игры, но не все подходят для проведения во время урока литературного чтения, который будет способствовать формированию читательской грамотности.

А. И. Сорокина выделяет следующие виды дидактических игр:

1. Игры-путешествия – этот вид игры может длиться очень долго, его часто применяют для обобщения. Например, после изучения главы: *Узбекский фольклор*, мы можем один урок провести в виде урока игры-путешествия, где каждый может проявить свои знания по выше указанной главе.

2. Игры-поручения – часто применяется вовремя изучение нового произведения по содержанию проще, а продолжительности — короче. В основе их лежат действия с предметами, игрушками, словесные поручения.

3. Игры-предположения – ученикам такие задания дается чаще после изучения произведения. Такие типы дидактических игр направлены на развитие у учеников творческого потенциала, также способствуют развитию воображения.

4. Игры-загадки – среди интеллектуально развивающих игр на поиск логических закономерностей особой популярностью у детей пользуются игры в загадки. Младшим школьникам нравится отгадывать загадки, шарада, ребусы и головоломки. У них вызывает интерес как сам процесс, так и результат этого своеобразного интеллектуального состояния. Расширяя кругозор детей, знакомя их с окружающим миром, явлениями природы; развивая и обогащая речь, загадки имеют неоценимое значение в формировании способности к творчеству: логического мышления.

5. Игры-беседы – такой вид игры предъявляет требования к активизации эмоциональных и мыслительных процессов. Она воспитывает умение слушать вопросы и ответы, сосредоточивать внимание на содержании, дополнять сказанное, высказывать суждения. Познавательный материал для проведения этого вида игр должен даваться в оптимальном объеме, чтобы вызвать интерес детей. Познавательный материал определяется темой, содержанием игры. Игра, в свою очередь, должна соответствовать возможностям усвоения интереса детей и свертывания игровых действий. [4, с. 13]

Все перечисленные виды игр приемлемы во время урока литературного чтения для формирования читательской грамотности.

Дальше как пример мы опишем несколько игр придуманные авторами статьи:

1. «Без слов».

1. Название игры: Без слов.

2. Цель игры: Обобщить знания учеников о узбекском фольклоре.

3. Игровая задача: Показать выбранный эпизод из сказки, пословицы или поговорки с помощью мимики и жестов.

4. Краткая руководство по проведению игры: Дети делятся на три группы. С каждой команды по очереди выходит один из учеников выбранный в группе, он показывает с помощью мимики и жестов выбранный (со стола учителя) эпизод. На столе лежат листы (лицевой стороной вниз) в которых есть эпизод из узбекского фольклора. Побеждает та группа который угадывает эпизод.

4. Правило игры: показывающий ученик должен использовать только мимику и жесты; в группе никто не должен выкрикивать, ответы дает ученик, который был выбран всей группой; все ученики должны принимать участие в игре.

5. Время: 15-20 мин. (Обобщающий урок.)

6. Итог: Победит та группа кто угадал наибольшее количество эпизодов.

Также после игры рекомендуется провести рефлексию. Где у детей можно спросить: какие эпизоды вы угадали быстро, а с какими у вас возникла проблема и как вы думаете это связано с показом эпизодов или незнанием вас этих эпизодов.

Некоторые эпизоды:

1. Пословица: Глаза трусы, руки смелые.

Была бы голова цела, тубетейка найдётся.

2. Золотой арбуз:

Взял он арбуз и хотел разрезать, но никак не мог проткнуть корку ножом. Попробовал он разрезать второй арбуз - опять нож не берет. С третьим было то же самое.

Наконец бедняк ударил большим ножом со всего размаху — и арбуз треснул и раскололся, а в нем вместо красной мякоти... золотые монеты. В остальных двух арбузах тоже было золото.

Обрадовался бедняк, вытряс золото и раздарил его своим гостям. Гости тоже обрадовались и разошлись по домам.

2. Дидактическая игра: «Что будет, если...»

1. Название игры: «Что будет, если...»

2. Цель игры: Закрепить знания о творчестве Алишера Навои.

3. Игровая задача: Продолжить сказку основываясь на сюжетные иллюстрации.

4. Краткая руководство по проведению игры: Учитель на доске вешает две иллюстрации из двух произведений Алишера Навои. Дети, связывая эти иллюстрации создают одну общую сказку.

4. Правило игры: Каждый ребенок говорит одно предложение, а второй продолжает и так по цепочке каждый ребенок вкладывает что-то свое в новую сказку. Во время игры нельзя перебивать друг друга, каждый ученик должен ждать своей очереди.

5. Время: 10-15 мин.

6. Итог: Учитель после проведения игры может сначала похвалить всех участников за участие и интересную новую сказку. А потом провести рефлексию: было ли вам трудно продолжить сказку и какие моменты вы бы продолжили по-другому.

Из выше сказанного мы можем прийти к выводу, что дидактические игры являются неотъемлемой частью для формирования читательской грамотности во время урока литературного чтения.

Литература:

1. Амонашвили Ш.А. В школу – с шести лет. / Ш.А. Амонашвили – М.: Просвещение, 1986. – 66 с.

2. Сухомлинский В.А. Проблемы воспитания всесторонне развитой личности / В.А. Сухомлинский – М., 1999. – 114 с.

3. Цукерман Г.А. Победа в PIRLS и поражение в PISA: судьба читательской грамотности 10-15-летних школьников / Г.А. Цукерман, Г.С. Ковалева, М.И. Кузнецова – М., 2011. № 2. – 123-150 с.

4. Карпова Е.В. Дидактические игры в начальный период обучения / Е.В. Карпова – Ярославль., 1997.– 13с.

Жакудина Г.Ж., Ишанов П.З.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА ВАЖНЕЙШИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В содержании данной статьи авторы рассматривают проблему формирования творческих способностей младших школьников, определяя при этом педагогические условия формирования творческих способностей младших школьников и обосновывая, что самостоятельная работа является важнейшим компонентом формирования творческих способностей младших школьников.

Ключевые слова: формирование, творчество, способность, технология, самостоятельная работа, педагогический процесс, младший школьник, учитель, личность.

Педагогический процесс на современном этапе развития системы образования рассматривается как одна из составляющих творческого процесса. Преподаватель играет роль творца, имеющего творческий потенциал, который формируется на основе приобретенного социального опыта, профессиональных навыков, научных знаний в области педагогики, навыков разработки и реализации новых идей, решения нестандартных педагогических задач. Творческое воображение позволяет учителю находить новые подходы в обучении, разрабатывать оригинальные методы преподавания в образовании.

Если говорить о современном состоянии начального образования, то следует отметить, что первостепенной задачей является формирование творческих способностей младших школьников.

Творчество осуществляется в учебной деятельности в процессе решения проблем, познавательных задач, разработки теоретических и практических вопросов. Самостоятельно открывая новые для себя законы, принципы, факторы и отслеживая их проявление на практике, сравнивая и сопоставляя свои мысли и результаты исследования с научными данными, обучающийся приобщается к творчеству. Безусловно, научное содержание материала должно быть доступным и соответствовать возрастным особенностям школьников.

В этом контексте, важную роль играет самостоятельная работа как важнейший компонент формирования творческих способностей младших школьников.

Необходимо отметить, что в начальной школе творческая самостоятельная работа в наибольшей степени способствует самореализации личности учащегося в процессе обучения. Важно чтобы процесс обучения осуществлялся на уровне самостоятельного решения учащимися познавательных задач, и развития творческой активности ученика, косвенного педагогического управления процессом творческой поисковой деятельности учащихся. Это будет способствовать свободному самовыражению личности учащегося, позволит ученикам раскрыть свой личностный потенциал, реализовать на практике собственные возможности.

Главное условие успешного развития творческих способностей учащихся – окружить их такой средой и такой системой отношений, которые бы стимулировали самую разнообразную их творческую деятельность. Необходимо создать на уроке обстановку, опережающую развитие детей, а именно: предлагать развивающиеся задания, побуждающие к решению трудных творческих задач, работе с максимальным напряжением сил [1].

Способности развиваются тем успешнее, чем чаще ученик добирается до потолка своих возможностей и постепенно поднимает это «потолок» все выше и выше, а также предоставлять учащимся большую свободу в выборе деятельности, в чередовании дел, в продолжительности занятий, в выборе способов работы. Учитель обязан всегда помнить о том, что задания ученик должен выполнять без назидательности и принуждения, при этом поддерживать у него естественный интерес ко всему новому, неизвестному, сохраняя радость познания и самостоятельных открытий, стимулируя стремление к исследованию, экспериментированию и творчеству.

В младшем школьном возрасте ребенок овладевает произвольной постановкой вопроса в проблемной ситуации, направленного на ее расчленение и всестороннее исследование, поэтому педагоги заботятся о том, чтобы создать ее на уроке. Осуществляется переход к вопросам другого типа: от познавательных, обращенных к взрослому, к поисковым, обращенных к самому себе.

У детей 8-9 лет наблюдается не просто попытки самостоятельно ответить на возникший вопрос, а развернутый поиск ответа на сформулированный самим ребенком вопрос-проблему, осуществляемый в форме внутреннего диалога [2].

Но стоит помнить, что если ученику постоянно отводится роль «ответчика» в диалоге, то никакое проблемное содержание не спасает положения: вопросы у детей будут возникать все реже и реже. Мы должны организовать диалог, в котором и ребенок и взрослый могут быть его инициаторами, обращаться к друг другу с вопросами.

Творческая деятельность учащихся нуждается в психолого-педагогическом сопровождении учителя. Успешное развитие творческих способностей возможно лишь при создании определенных условий, благоприятствующих их формированию.

Задача педагога в начальных классах – создать у детей богатый запас представлений памяти и воображения. Вместо беспорядочного и часто малосодержательного фантазирования надо формировать у детей такие представления, которые станут основой научных понятий, будут правильно отражать окружающую действительность [3].

Для развития продуктивных форм творческой активности необходима такая организация обучения, при которой учащийся действует активно, вовлекается в процесс самостоятельного поиска. Предложите учащимся открыть необычные свойства самых обычных предметов: полиэтиленовых

крышек. Использованных стрелочек от шариковых ручек, пенопласта и т.п. Отметьте наиболее оригинальные, многочисленные и разнообразные ответы. Такие развивающие творческие задания можно использовать на уроке в паузах для отдыха, поощряя и стимулируя интерес учащихся. Эти задания можно использовать для групповой работы учащихся.

Сначала дети высказывают свои предложения без их критики, и лишь когда все ответы иссякнут, можно начать общую дискуссию об их правильности. Если работа проводится по группам, различные группы могут выполнять разные роли: одни выдвигают идеи, другие оценивают их правильность. Для стимуляции активности детей педагогу необходимо пользоваться вопросами типа: «Как это изменить? А если это увеличить или уменьшить? А если это соединить с чем-либо?» и т.д.

К тому же, развитие творческих способностей обучающихся происходит на основе развития воображения и мышления младших школьников.

В младшем школьном возрасте ребенок в своем воображении уже может создать разнообразные ситуации. Формируясь в игровых замещениях одних предметов другими, воображение переходит и в другие виды как игровой так и учебной деятельности [4].

В условиях деятельности к воображению ребенка предъявляют специальные требования, которые побуждают его к произвольным действиям воображения. Педагог на уроке предлагает детям представить себе ситуацию, в которой происходят некие преобразования предметов, образов, знаков. Эти учебные требования побуждают развитие воображения, но они нуждаются в подкреплении специальными орудиями – иначе ребенок затрудняется продвинуться в произвольных действиях воображения. Это могут быть реальные предметы, схемы, макеты, знаки, графические образы и др. полезно сочетать восприятие конкретных предметов и мысленное их представление.

Так, хорошо показать картину, а потом предложить детям по памяти вести рассказ без опоры на наглядный образ, или сначала провести объяснение, потом предъявить наглядное пособие. Все это развивает способность детей мысленно представлять предметы и явления, которые в данный момент нельзя воспринять, т.е. помогает развитию воображения.

Задания творческого характера на уроке предполагают вариативность решения задания. Они должны быть направлены на развитие интеллекта, психических функций, приемов и операций умственной деятельности. Творчество неотделимо от знаний и умений, которые получает младший школьник в учебном процессе, в связи с чем, понятие «творчество» связывается в педагогике с термином «способности».

Повышение качества усвоения знаний младших школьников – одна из важнейших задач школы. Её осуществление многие педагоги добиваются не за счёт дополнительной нагрузки на учащихся, а за счёт совершенствования форм и методов обучения. В решении этого вопроса важное значение педагоги и методисты отводят развитию интереса младших школьников к учению за счет формирования творческих способностей в процессе работы. Именно в первые годы обучения благодаря психологическим особенностям детей младшего школьного возраста у них активно развиваются творческие способности.

В частности, сегодня для решения развивающих целей организуется планомерное, целенаправленное развитие и активизацию самостоятельной творческой деятельности в системе, отвечающей следующим требованиям:

- 1) познавательные задачи должны строиться на междисциплинарной основе и способствовать развитию психических свойств личности (памяти, внимания, мышления, воображения);
- 2) задачи, задания должны подбираться с учетом рациональной последовательности их предъявления: от репродуктивных, направленных на актуализацию имеющихся знаний, к частично-поисковым, ориентированным на овладение обобщенными приемами познавательной деятельности, а затем и к собственно творческим, позволяющим рассматривать изучаемые явления с разных сторон;
- 3) система познавательных и творческих задач должна вести к формированию беглости мышления, гибкости ума, любознательности, умению выдвигать и разрабатывать гипотезы.

Учитель должен создать условия обучающимся для самостоятельного творческого поиска, который заключается в осознании противоречия между имеющимися проблемами в решении определенной задачи и их собственным опытом. Обучающийся становится перед необходимостью создать новую, но не имеющуюся в его опыте схему решения, т.е. создавать определенный замысел.

Важность творческого развития младшего школьника, его способностей при решении любой учебной задачи проявлять инициативу, выдумку, самостоятельность для всех является сейчас очевидным. Соотнося процесс творчества и обучения надо вести разговор о создании таких условий, которые содействовали бы возникновению и развитию у всех обучаемых качеств и склонностей, обычно выделяемые как характерные черты креативной и творческой личности.

Литература:

1. Артемьев Т.И. Развитие личности и ее способностей / Т.И. Артемьев. - М., 2005.
2. Азарова Л.Н. Как развивать творческую индивидуальность младших школьников / Л.Н. Азарова. – М.,2008.
3. Матюшкин А.М. Мышление, обучение, творчество: избранные психические / А.М. Матюшкин. – М.: МПСИ, 2003.
4. Никитин Б.П. Ступеньки творчества или развивающие игры: учеб. пособие. -/Б.П. Никитин.- М.: Просвещение, 2009.

Жапабаева А.С.
«№66 мектеп-лицейі» КММ, Қарағанды қ.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНІНІҢ МАҢЫЗЫ

Аннотация. Мақалада жаңартылған білім мазмұнының негізінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру мәселесі қарастырылған. Оның дәстүрлі білім жүйесінен өзіндік жаңалығы көрсетілді. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың мәні мен маңызы танытылды.

Кілт сөздер: сауаттылық, құндылық, тұлға, ұлттық, білім, жаңартылған, функционалдық.

Заманауи мектептің маңызды міндеттерінің бірі - функционалды сауатты адамдар қалыптастыру. Оқу сауаттылығы - оқушылардың мәтін мазмұнын түсіне білу және оларға ой жүгірте білу, мәтін мазмұнын өз мақсаттарына жету үшін пайдалана білу, қоғам өмірінде белсенділік таныту мақсатында білімдері мен мүмкіндіктерін дамыту қабілеттері. Бүгінгі күні оқу сауаттылығын дамытуда оқытудың тиімді түрлі тәсілінің маңызы өте зор болып отыр (1-сурет).

1-сурет. Оқу сауаттылығын дамытуда оқытудың тиімді түрлері.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту бағытында оқытуды ұйымдастыруда сабақтың осындай түрлерін пайдалану- тиімді нәтижеге қол жеткізеді деп ұсынуға болады.Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқыту процесінде функционалдық сауаттылыққа әр түрлі жолдармен қол жеткізуге болады.

Орта білім беру жүйесінде әлемдік ойлауын дамыту олардың алған білімдері мен жаңа немесе сыныптағытүрлі дерек көздерінен, мұғалімнен, оқулықтанжәне достарынан алған білімдерімен астастыра жүзеге асады деген тұжырымға негізделеді. Жоғары деңгейге қол жеткізген анағұрлым танымал оқыту әдістемелері арасында сындарлы теорияға негізделген тәсіл кең тараған. Сын тұрғысынан ойлау-Қазақстандағы білім беруді дамыту үшін маңызды болып табылатын ең басты педагогикалық түсінік. Бұл модуль оқушылардың да, мұғалімдердің де сын тұрғысынан ойлауды дамытуды саналы оймен қабылдауды көздейді. Сын тұрғысынан ойлау- бақылау, тәжірибе толғану, ой жүгірту нәтижесінде алынған ақпаратты ұғыну, бағалау, талдау және синтездеуде қолданылатын әдіс болып табылады. Жалпы сын тұрғысынан ойлау арқылы оқушылардың оқу сауаттылығын дамытуда топтық жұмыстың маңыздылығы зор деп білемін.Білім алушы бойына оқу (оқылым, айтылым, тыңдалым, жазылым), ойлау (білу, түсіну, қолдану, талдау, салыстыру, бағалау), шығармашылық ойлау, логикалық ойлау, сыни ойлау, алгоритмдік ойлау, проблемалық ойлау, технологиялық ойлау, тілдік құзіреттілік, оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту арқылы құзіреттіліктерін қалыптастыру — жаңартылған білім беру мазмұнының басты ерекшелігі тұлғаның функционалдық сауаттылығын арттыру мақсатында екенін ескерілуі қажет.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабағында тілдік құрылымдар мен әдеби мәтін бір жағынан қарым-қатынас құралы және үйренуі объектісі болып табылады.Қазақ тілі және әдебиет сабақтарында күнделікті сабағымда топтық жұмысты жүргізіп отырамын. Ынтымақтастықта топтағы бірлескен жұмыс соңғы нәтижеге немесе мақсатқа жетуге ықпал етуге бағытталған өзара әрекеттің құрылымы болып табылады. Ынтымақтастықта оқу тәсілі- проблемаларды шешу,тапсырмаларды орындау немесе әлдебір өнім жасау үшін оқушылар тобының бірлесіп жұмыс істеуін білдіреді. Бірлескен жұмыста оқушылар ақпаратты өздері игеріп, бұрынғы алған білімдерімен байланыстыра алады.Топтағы оқушылар топтың әр мүшесінің көзқарасымен танысудан қажеттілікке ие болады. [1, б.9].

Оқудың ынтымақтастық ортасында оқушылар әлеуметтік және эмоционалдық тұрғыдан да дами түседі . Себебі,олар түрлі көзқарасты тыңдап, өз идеяларын айтуға және қорғауға мәжбүр болады. Қазақ тілі сабағында мәтінмен жұмыста оқушылар тек мәтіннің мазмұнын біліп қана қоймай, мәтіннен қажетті ақпараттарды табу, жіктеу, мәтіннен ой тую сынды тапсырмаларды орындайды. Мәтін бойынша өздерінің пікірлерін қосады. Автордың ойымен өзінің ойын салыстырады. Сабағымда қолданылатын әдістерге тоқтала кетсем, «екі түрлі түсініктеме күнделігі» оқушылар мәтінді оқу барысында олар бөліктің оң жағына әсер еткен тұстар, үзінділерді жазады. Сол жағына әсер еткен үзінділер жайлы пікір жазады. Әр оқушы мәтінмен танысып, күнделікті толтырып біткен соң жұпта, топта талқылау ұйымдастырылады. [2, б.39].

Жұмыс аяқталған кезде мұғалім қорытуға арналған әзірлеп келген сұрақтарына жауапалады. Ол сұрақтар баға беру,өз пікірін, көзқарасын білдіруге лайықталып қойылғаны дұрыс. Мысалы: Сіздің ойыңызда не сақталып қалды? Автор оқырманды қалай қызықтырады? Кейіпкерлердің іс-әрекетін қалай бағалайсыз? Сіз осы кейіпкерге ұқсайсыз ба? Қай жағынан ұқсайсыз? Осындай кейіпкерлерден қандай үлгі алуға болады? Сіз осы кейіпкерге қандай ақыл айтасыз? т.б Сыныпта сұрақ қою маңызды дағдылардың бірі болып табылады, себебі сұрақ дұрыс қойылған жағдайда оқытудың тиімді құралына айналады жәнеоқушылардың оқуына қолдау көрсетіп, оқуының жақсаруына көмегін тигізеді.Оқушылардың тақырыпты түсінуіне қол жеткізу үшін мұғалімдер сұрақтардың екі түрін: төмен дәрежелі және жоғары дәрежелі сұрақтарды кең қолданылады деген пікір бар. Кей кездері төмен дәрежелі сұрақтарды «жабық» немесе «дұрыс емес сұрақтар» деп те атайды. Олар жаттап алуға бағытталған , берілген жауап «дұрыс» немесе «дұрыс емес» деп бағаланады. Оқушының білім алуын қолдау үшін сұрақ қоюдың түрткі болу, сынақтан өткізу,қайта бағыттау сияқты әртүрлі тәсілдерін пайдалануға болады . [4, б23].

Мысалы 7-сыныпта «Қазтуған жыраудың қонысымен қоштасуы» тақырыбы бойынша мынадай тапсырмаларды беруге болады.

Сұрақтар: Қандай әсер алдыңдар?Толғау не туралы? Неге зарлы? Көз алдыңызға не елестеді?

2 Жинақтау «Минуттық шешім» Оқушылар сабақ кезіндегі аса маңызды тармақтарды пайдалы тұстарын жазады. Қазтуған жырау толғауларына қатыстырып, «XXI ғасыр жырауларының негізгі тақырыбы не болар еді?» тақырыбына байланысты өзіндік ой - пікіріңізді білдіріңіз. Форма –хат . [3, б.25].

Тақырып - қазақ жастарыныңболашағы. Оқушылардың белсенділіктерін, қызығушылығын арттыра түсу үшін мәтінмен жұмыста төмендегідей әдіс - тәсілдерді қолданамын.

1. Мәтін, ертегіні, әңгімені өз ойларымен аяқтау. Мысалы; Ә.Тәжібаев «Толағай» әдеби ертегісін өткенде сыныпты 4 топқа бөлемін.

1-топ.Ертегіні өзге топтарға баяндап береді.

2-топ .Ертегі бойынша тезис жазады.

3-топ «Керкұла атты Кендебай» ертегісі мен «Толағай» ертегісін салыстырады».

4-топ «Толағай» ертегісін «Егерде мен жазушы болсам..» айдарымен басқаша мазмұнда аяқтайды.

2. Ақын, жазушылардың мәтіндерін басқаша аяқтау .

3. Белгілі мақал негізінде әңгіме жазғызу.

4. Мәтін бойынша мақал құрастыру.

5. Табиғат құбылыстарына, заттарға жұмбақтар құрастыру. Мысалы: : Өзі жас, мұртты ,сүтті ұрлап ішті. /мысық/ Әр үйде белін буған бір пысық бар. / сыпыртқы/ 6. Әңгімелерді салыстыру, бөліктерге бөлу, ат қойғызу. 7. Шығарма, мәтін құрастыру. Тақырып бойынша. Жоспар бойынша Тірек сөздер арқылы өлең құрастыру. Дайын өлең жолдарын бір, екі жолын беру арқылы. Дайын ұйқастарды ұсыну арқылы. 9. Шығармадағы әңгімеге ұқсас оқиғалар айтқызу. 10. Көлемі ұзақ шығармаларды жоспар құру арқылы қысқартып әңгімелету. 11. Кейіпкерлерге мінездеме бергізу. 12. Шығарма бойынша сурет салғызу, ауызша суреттеу, қиялдау арқылы суреттеу. 13. Рөлге бөліп оқыту. 14. Логикалық ойлауын дамытатын ойындармен берілген тапсырмаларды шешкізу (анаграмма, сөзжұмбақ, ребус, құрастырмалы ойындар т. б.) 15. Қайталау сабақтарында, оқыған мәтіндері бойынша өз беттерінше тест тапсырмаларын құрастыру. 16. Белгілі ақын, жазушы шығармасына еліктеп өлең, әңгіме, ертегілер жазғызу .

Қазіргі оқыту үдерісінде оқушылардың сыни ойлауын дамытуда қай пәннен болмасын БЛУМ таксономиясын қолданған тиімді деп ойлаймын. БЛУМ таксономиясы бойынша категориялар мазмұны, сұрақтар мен тапсырмалар түрлері:

1.Білу: оқушы нақты фактілерді біледі, жұмыстың орындалу ретін біледі, негізгі ұғымдарды біледі, анықтамалар мен ережелерді біледі. Білу кезеңінде қазақ тілі нәнінде зат есім дегеніміз не, бастауыш дегеніміз не яғни нақты анықтамасын, ережесін біледі.

2.Түсіну: түсіну кезеңінде осы өздері білген ережелерді өз сөздерімен түсіндіреді, топ мүшелерінің арасында түсіндіреді немесе сыныптың алдында түсіндіреді. Оқушының осылай күнделікті сабақта топтың алдына шығып немесе күнделікті сабақта өз ойын айтудан өзіне деген сенімі артады.

3.Қолдану: Қолдануда осы өткен ережелерді қолданып сөйлемдер жаздыруға болады,әңгіме жаздыруға болады.

4.Талдау :Талдау кезеңінде оқушылар сол күнгі сабақтан алынған мәліметтерді салыстырады, талдайды. [3, б.98].

5.Жинақтау:таным мен ойлау жоғарғы деңгей. Бұл бөлімде оқушы шығармашылық тұрғыдан кішігірім шығарма жазады, тәжірибе жасаудың өзіндік жұмысын ұсынады. Алынған мәліметтер бойынша кесте құруы мүмкін.

6.Бағалау: таным мен ойлауы-ең жоғарғы деңгей. Оқу материалының маңызын анықтап, өз пікірін келтіреді,ойын білдіреді. Өмірлік қолданыста маңызды рөл атқаратын Блум жүйесін күнделікті сабағымда қолданамын. Блумның анализ,синтез,бағалау тараулары арқылы кез келген тақырыпта сұрыптау жасап, пайдалы-пайдасыз жақтарын анықтап,баға бере алатын жеке тұлғаны дайындау біздің міндетіміз.[2, б.41].

Сонымен бірге оқушылардың теориялық білімдерін дамыту мақсатында Н.Оразақинованың «Сатылай кешенді талдау» технологиясының тиімді жақтарын айтқым келеді.

1. Оқушыларға теориялық білім береді

2. ҰБТ-ке оқушы дайын болады

3. Тілін дамытады

4. Ұлттық құндылықтарды бағалай білуге, құрметтеуге үйретеді

5. Ізденушілік, зерттеушілік әрекетін ұйымдастырады.

6. Оқушының оқуға, білуге деген ынта-ықыласы артады, білім алуға әрекеттенеді.

Қорыта айтқанда, функционалдық сауаттылыққа негізделіп отырған жаңартылған білім мазмұны оқушыға әр түрлі білік дағдыларын қалыптастырып, ақыл-ой қабілетін жан -жақты дамытуды мақсат етеді. Осы орайда, білім беруде шәкіртке тек дайын білімді меңгертіп, оны қайталаумен шектелмей, оқушының өзіндік ізденісіне, өзіндік әрекетіне бағдар беріп, өзін және жолдастарының білімін өздігінен бағалай білу дағдыларын қалыптастыру көзделеді.

Әдебиеттер:

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012–2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы № 832 Қаулысы.

2. Мұқанов М. Жас және педагогикалық психология. - Алматы: Атамұра, 1982. - 204 б.
3. Құрман Н, Есенова Г. Қазақ тілінен коммуникативтік жаттығуларды қолдану әдістемесінің ғылыми-әдістемелік негіздері. - Ақтөбе, 2010. - 144 б.
4. Құрман Н. Қазақ тілін оқытудың әдіснамалық негіздері. - Астана: Таным, 2008. - 162 б
5. Қараев Ж. Шығармашылық пен жасампаздықтың жаңа моделі // - 2 ақпан 2004. -№2

Жетписбаева Р.И., Тусенова Ж.Б., Даулетбаева Ж.Т.
«№66 мектеп-лицейі» КММ, Қарағанды қ.

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚ - БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН ЖАҚСARTУДЫҢ АСА МАҢЫЗДЫ ШАРТЫ

Аннотация. Мақалада оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру мәселесі қарастырылған. Бүгінгі өзгермелі қоғамда оқытушы білім алушыға тек қана ғылым негіздерін оқытып қана қоймауы тиіс. Осы тұрғыда оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың мақсаты мен міндеттері, «функционалдық сауаттылық» ұғымы, оның даму тарихы зерттелді. Отандық және шетелдік ғалымдардың функционалдық сауаттылыққа қатысты еңбектері жүйеленіп, сараланды. Жаңартылған білім мазмұнының өзіндік ерекшелігі айқындалды. Оның дәстүрлі білім жүйесінен өзіндік жаңалығы көрсетілді. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың мәні мен маңызы. «Адамның өмірдің және іс-әрекеттің түрлі саласында қолданбалы білім негізінде қалыпты тіршілік міндеттерін шешу қабілеті» және білім беру сапасын жақсарту. Функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасатыны көрсетілді. Оқушының функционалдық сауаттылығын дамыту мәселесіне мынандай тұжырымдарманы ұсынуға болады: баланы оқуға, жазуға үйрету баланы ойлауға, дұрыс шешім қабылдауға, баланың өзін-өзі тұлға ретінде дамуына жағдай жасау.

Кілт сөздер: функционалдық, функционалды сауатты, Қазақстан, дамыту.

Болашақта өркениетті дамыған елдер қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Өйткені, тәуелсіз Қазақстанды дамыған елу елдің қатарында терезесін тең ететін ол әрине-білім. Сондықтан қазіргі даму кезеңі, білім беру жүйесінің функционалдық сауаттылықты жүзеге асыру мәселесін алға қойып отыр. Ресми дерек бойынша, мектеп жасындағы балалардың 40 пайызы әдеби мәтінді түсінуге қиналатындығы дәлелденген.

Сонымен, функционалдық сауаттылық дегеніміз не?

Функционалдық сауаттылығы дегеніміз - адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның маман-дығына, жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады. Мұндағы басшылыққа алынатын сапалар:

- белсенділік;
- шығармашылық тұрғыда ойлау;
- шешім қабылдай алу;
- өз кәсібін дұрыс тандай алу;
- өмір бойы білім алуға дайын тұруы болып табылады.

Бұл функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады.

Сондай-ақ оқушының жеке тұлғажәне әлеуметтік нысан ретіндегі келешегі басты назарға алынады. Оқушы мен мұғалім арасындағы қарым-қатынас түбегейлі өзгерісті керек етеді, яғни дәстүрлі оқулардағы оқытушы мен шәкірт арасындағы көп жағдайлар оқушы көңілін қанаттандыра бермейтін қалыптасқан заңдылықтар ұстаз бен шәкірт арасындағы серіктестік қарым-қатынасқа ауысады. Оқушыға қалай оқу керектігін үйрету, соның нәтижесінде еркін, өзіндік дәлел-уәждерін нанымды жеткізе білетін, ынталы, сенімді, сыни ойлай алатын, пікір көзқарастары жүйелі дамыған, сандық технологияларда құзырлылық танытатын оқушы қалыптастыру.

Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту тетіктері.

PISA зерттеулері бойынша көш басында тұрған елдердің (Австралия, Финляндия, Жапония, Жаңа Зеландия, Италия, Оңтүстік Корея, т.б) нәтижесі көрсеткендей, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға мынадай фактор әсер етеді:

а) білім беру мазмұны (ұлттық стандарттар, оқу бағдарламалары);
ә) оқыту нысандары мен әдістері;
б) білім алушылардың оқудағы жетістіктерін диагностикалау мен бағалау жүйесі;
в) мектептен тыс, қосымша білім беру бағдарламалары;
г) мектепті басқару моделі;
ғ) барлық мүдделі тараптармен әріптестікке негізделген достық қалыптағы білім беру ортасының болуы;

д) ата-аналардың балаларды оқыту мен тәрбиелеу процесіндегі белсенді рөлі.

- тұлғалық (өзін жеке тұлға ретінде қалыптастыруға, қажетті білім, білім, білік дағдыларды игеру, болашақта өзі таңдаған кәсібін өзі анықтау, оның қиыншылығы мен күрделілігіне төзімді болу);

- азаматтық (қазақ халқының салт-дәстүрлері, тарихы, мәдениеті, діні мен тілін терең меңгеріп, Қазақстанның өсіп-өркендеуі жолындағы азаматтық парызын түсінуі);

Функционалды сауатты адам - қоғамның құндылықтарына сәйкес, қоғамдық ақуалдың қалыптасқан мүдделеріне қарай әрекет етеді. Бүгінгі күнге қажетті мамандықты таңдап дұрыс шешім қабылдап, заманауи ақпараттық технологиялардың тілін біліп кез келген әлеуметтік ортаға бейімделеді. Осы тұрғыда функционалды сауатты адамның негізгі белгілерін тұжырымдауға болады: қоғамдық ортада өмір сүре білетін, тіл табыса білетін, белгілі бір сапалық қасиеттері бар, жалпы негізгі және пәндік құзыреттіліктерді меңгерген адам болып саналады.

Жалпы, барлық зерттеушілердің болжамы бойынша адамдардың сауатсыздық деңгейінің төмендеуі, оларға дұрыс білім беріп, тиянақты оқытпаудан, оқырман болуға үйретпеуден болған көрінеді.

Заманауи мектептің ең басты міндеті оқушы өмірінің барлық белеңдерінде білім алуға деген құлшынысын қалыптастыру үшін, оған әрбір қадамының маңыздылығын түсінуге мүмкіндік беруден, тәсілдер мен таным көздерін таңдауда бағдар ұстай білуге үйретуден тұрады. Сонымен қатар, ол орта білім жүйесінің парадигмасын түбегейлі өзгертудің негізі болып табылады. Бұл – дәстүрлі мектеп моделінен рационалды модельге, әрі қарай феноменальді модельге «үш адым» ілгері аттау дегенді білдіреді. Осы мақсатқа қол жеткізу арқылы Қазақстан оқыту деңгейі мен сапасы жағынан жетекші елдер тобына қосылады. Ұлттық жоспардағы функционалдық сауаттылықты дамытудың төрт негізгі тетігін нақтылап түсіндіре кетейін:

Бірінші тетік – оқыту методологиясы мен мазмұнын түбегейлі жаңарту. Атап айтқанда, педагогтарды даярлау мен біліктілігін арттыру, оқытудың жаңа технологияларын енгізу және тағы басқа салаларда ілгерілеушілік байқалады.

Екінші тетік – оқу нәтижелерін бағалау жүйесін жаңарту. Яғни, функционалдық сауаттылықты дамыту білім – түсіну – қолдану – жүйелеу және жинақтау сияқты өлшемдер бойынша оқу жетістіктерін бағалаудың жаңа тәсілдерін біртіндеп мектеп өміріне енгізу. Бағалау жүйесі функционалдық сауаттылықта сырттай бағалау және іштей бағалау болып бөлінеді. Іштей бағалау - оқу пәні бойынша оқыту сапасын диагностикалау. Ал сырттай бағалау - әрбір деңгейді аяқтау бойынша білім алушының оқу жетістіктерінің нәтижелері /ҰБТ, ОЖСБ-БОУД/. Сондай-ақ халықаралық /TIMSS, PISA және PIRLS/ зерттеулерге қатысуы. Білім алушылардың өзін-өзі бағалауы өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі жетілдіру үшін жеке жетістіктерін бағалау арқылы жүзеге асырылады. Критериялық бағалау жүйесі енгізілетін болады. Олар да ұлттық және халықаралық бағалау жүйелері арқылы жүргізіледі.

Үшінші тетігі – балаларды оқыту мен тәрбиелеуге ата-аналардың белсенді қатысуы. Ата-ананың борышы бала бойына жас кезінен адами құндылықтарын дарытып, саналы өмір сүруге баулу. Ата-ана баласының функционалдық сауаттылығын дамыту үшін мұғалімдерімен тығыз байланыс жасау керек. Бұл үшін жаңа әдістеме әзірленіп жатыр.

Төртінші тетік – қосымша білім беру жүйесін дамыту. Ұлттық жоспарда оқушылар сарайы, музыка мектептері, жас техниктер мен натуралистер станциялары жұмыстарын түбегейлі өзгерту қарастырылған. Еліміз тарихында алғаш рет аталған ұйымдардың материалдық-техникалық базасы жаңартылатын болады.

Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Қазіргі әлемде жай ғана жаппай сауаттылық жеткіліксіз болып қалғалы қашан. Біздің азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруге дайын болуға тиіс. Сондай-ақ балаларымыздың жалпы барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет. Балаларымыз қазіргі заманға бейімделген болуы үшін бұл аса маңызды. Бүкіл әлемдегі сияқты, Қазақстан білім берудің жаңа әдістеріне көшу

керек,- деп атап айтты. Тәуелсіздік алған еліміздің ертеңі болашақ жастардың қолында болғандықтан, білім саласын жаңғырту- ілгерілеу кепілі деп айтуға болады. Қазақстанның әлеммен терезе теңестіруі үшін аса маңызды қажеттілік білім, ғылым саласын жандандыру. Жас ұрпаққа тәлімді тәрбиемен қатар, заманауи білікті білім беру мәселесі жас мемлекет үшін ауадай қажет. Осыны басты бағыт негізінде білім беру жүйесі күрделі өзгерістер енгізуде.

Мемлекет басшысы республика халқына арналған «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты биылғы дәстүрлі Жолдауында елімізде адами капиталдың сапалы өсуіне ерекше мән беріп, «Білім беру жүйесін жаңғырту барысында біз үшін келелі іс-шараларды жүзеге асырудың маңызы зор» деп, педагогтар қауымының алдына аса маңызды және жауапкершілігі үлкен міндеттер белгіледі. Бүгінгі таңда орта білім беру жүйесінде сапалы білім арудың қажеттілігі үдемелі артуда. Уақыт талабына сай өмір сүру үшін бәсекелестік күшейген кезде басқаша болуы мүмкін де емес. Оқыту үдерісіне қазіргі заман талабына сай технологиялар мен әдістемелерді енгізу, ғылым мен техника жетістіктерін пайдалану, этнопедагогиканың озық үлгілерін қайта жаңғыртып, қолдану, педагог мамандардың сапасын көтеру, оқушылардың функционалдық сауаттылығын көтерумен қатар, тәрбие жұмысын жақсарту – күн тәртібінен түспейтін мәселелерге айналды. Қоғамда үлкен қозғалыс туғызған Жолдауда өскелең ұрпаққа тек білім беру ісімен шектелмей, жеткіншектеріміз игерген білімін одан әрі әлеуметтік бейімделуге ұластыруға қабілетті болуға, бұл үшін оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту мақсатымен Ұлттық жұмыс жоспарын іске асыру қажеттілігі айтылған.

Баяндаманың соңында қазақ тілі пәнінен оқушының функционалдық сауаттылығын дамыту мәселесіне мынандай тұжырымдарманы ұсынуға болады:

1. Оқушыларды бірінші сабақтан бастап сөйлесім әрекетінің түрлерін (айтылым, жазылым, тыңдалым, оқылым, тілдесім) меңгерте білу;

2. Оқушылардың алған білімдерін өмірде, кез келген жағдайда, әлеуметтік ортада қолдана алуға үйрету;

3. Мемлекеттік тілде ауызша, жазбаша қарым-қатынас жасау;

4. Әлеуметтік талаптарына сай келу үшін оқушының ақпараттық технологияларды қолдану және проблемалардың шешімін таба алуға үйрету;

5. Оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделуіне үйрету;

6. Оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытуы;

7. Оқушылардың әлеуметтік-мәдени дағдыларын дамытуы;

8. Қазақ халқының салт-дәстүрі, мәдениеті, тарихын түсіну және құрметтеге баулу;

Қазір еліміздің түкпір-түкпірінде оқыту мен оқудағы жаңа әдіс-тәсілдермен қаруланған біршама ұстаздар қауымы өз мамандығына деген сүйіспеншілігі арта түсіп, жаңа нәтижелерге жетуде, шәкірттерінің жаңа белестерді меңгеруіне жол ашуда. Болашақтың бүгінгіден де нұрлы болуына ықпал етіп адамзат қоғамын алға апаратын күш тек білімде ғана. Біздің еліміздің негізгі тірегі – зияткерлік ұлт мүмкіндігі. Сондықтан да біздің балаларымыздың сапалы білім алуы маңызды. Оқушылардың мектепте алған білімін қоғамдық — әлеуметтік ортада пайдалануға икемдеу, олардың функционалдық сауаттылығын арттыру арқылы еліміздегі білім мен ғылымды дамыту мәселелеріне басымдық берілуі тиіс. Мұндай жаңа міндеттерді мұғалімнің кәсіби санасының өзгеруінсіз, кәсіби құзіреттілігінің өсуінсіз ескі психологиямен, ескі әдістермен, ескі біліктілік арттыру жүйесімен шешу мүмкін емес. Олай болса қоғам – жаңалыққа жаны құмар, жаңаша ойлайтын, өзгермелі өмірге икемделіп қана қоймай, оны жағымды жаққа өзгертуге белсенді қатысатын ұстаздарға мұқтаж.

Қортындылай келе, оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған білім мазмұнын игерген оқушылардың білімдері мен біліктері өмірлік жағдаяттарда қолдана білуді, әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істей білуді және алынған ақпараттарды сыни тұрғыдан бағалай білуді, өзінің болжамдарын ұсыну және зерттеулер жүргізу, өзінің ойын негіздей білуді; іскерлігі мен дағдыларын адами іс-әрекеттердің әртүрлі салаларында, сондай-ақ тұлғааралық қарым-қатынас пен әлеуметтік қатынастарда өмірлік міндеттерді шешу үшін пайдалануды қамтамасыз етеді. Сонымен оқушыны оқушының функционалдық сауаттылығын дамыту мәселесіне мынандай тұжырымдарманы ұсынуға болады: баланы оқуға, жазуға үйрету баланы ойлауға, дұрыс шешім қабылдауға, баланың өзін-өзі тұлға ретінде дамуына жағдай жасау.

Әдебиеттер:

1. <https://cyberleninka.ks> Асанбаева Е.Б.«Оқу сауаттылығы оқушылардың функционалды сауаттылығының негізі» 2018 ж.

2. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған іс-қимыл жоспары. Астана, Әділет, 2012.

3. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы / Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы №1118 Жарлығы // ресми мәтін. – Астана, 2012

4. «Оқу мен оқытудың белсенді әдістері». Астана, 2013ж.sabak.kz

Жукова Л.Н., Ефимик М.Н.
КГУ «Гимназия имени Шакарима» г. Караганда

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ УПРАЖНЕНИЙ

Аннотация. Развитие функциональной грамотности важное направление в системе образования. В статье на примерах из опыта работы рассказывается о системе упражнений, формирующих уровни математической грамотности. Такой подход позволяет подготовить учащихся к практическому применению знаний.

Ключевые слова: новые подходы, функциональная грамотность, система упражнений, практическое применение знаний.

Изменения в мировой экономике, породившие необходимость приспособления к конкурентной экономической среде, обострили проблемы качества образования, поскольку «образовательный интеллект» населения рассматривается важнейшим стратегическим ресурсом государства.

Образовательный интеллект является ключевым индикатором качества образования, так как именно через призму образовательных результатов рассматривается эффективность образовательной политики страны и определяется необходимость реформ в системе образования и их темпов. Именно результаты международных исследований PIRLS, TIMSS, PISA служат целевыми показателями качества образования страны, которые отражены в Государственной программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 - 2025 годы от 27 декабря 2019 года №288 [1].

Основой высокого уровня математического образования на разных ступенях обучения является математическая грамотность подрастающего поколения. Поэтому обеспечение математической грамотности школьников ориентировано на развитие компетентностей, способствующих реализации концепции «образование через всю жизнь».

Каждый учитель математики сталкивается в процессе своего преподавания с вопросом, который при изучении нового раздела задают ученики во всех классах «Где мне это пригодится?». И в старших классах эта проблема встает более остро и зачастую сложно найти практическое применение новому материалу. Данная проблема усугубляется тем, что учащиеся обладают низким уровнем чтения и анализа чертежей, графиков, и не видят как явно, так и неявно заданные условия на готовых чертежах.

По этой причине нами была выбрана именно эта тема для исследования. Обобщая полученные выводы и понимая, что учителя дают сильные предметные знания, но не учат применять их в реальных, жизненных ситуациях. Мы стали реализовывать на практике поставленные цели по развитию функциональной грамотности учащихся нашей гимназии, через чтение графиков и решение задач на готовых чертежах с практическим применением.

Так в 5 классе при повторении действий с натуральными числами в 1 четверти учащимся предлагается провести действия с натуральными числами, но предварительно, прочитав информацию из таблицы.

Задание: Алия решила приготовить салат «Оливье». Для этого написала список продуктов и их количество. После исследования цен в супермаркетах составила таблицу, куда выписала диапазон цен по каждому наименованию. Определите, в каком супермаркете Алие экономично сделать закуп продуктов?

	Смолл	Грин	Астыкжан	Магнум	Кенмаркет
Колбаса(1 штука)	1050	980	1160	1200	1000
Соленные огурцы (1 банка)	180	180	175	190	170
Картофель (1 кг)	110	125	90	120	130
Горошек консервированный (1 банка)	180	180	175	190	170
Яйца (10 штук)	280	300	290	260	270

А в 6 классе дается задание, выполнив которое, еще нужно провести с ним математический расчет.

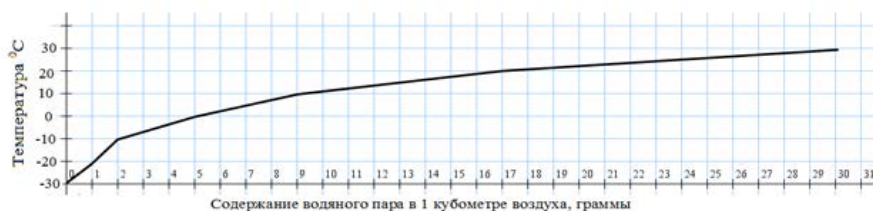
Задание: Даны функции $f(x)=3,5x+6$ и $g(x)=8/(x-1)$

Графа А	Графа В
$f(-1)$	$g(5)$

- 1) Значение в графе В на 0,5 меньше
- 2) Значение в графе А на 2 меньше
- 3) Значение в графе В больше на 5
- 4) Значения в графах А и В равны

Или найти необходимое число из графика и использовать его при расчетах.

Задание: На графике указано содержание водяного пара в 1 м³ воздуха при разных температурах:

Графа А	Графа В
Содержание водяного пара при 0° С	3 грамма

1) Значение графы А на 3 больше	2) А=В
3) А>В	4) Значение графы В на 2 больше

Главное отличие в конкретизации понятия математической грамотности связано с отличиями между умениями и способностями. Но, несмотря на это существенное отличие, толкования понятия математической грамотности имеют одинаковый главный признак – готовность человека применять математику в различных ситуациях, связанных с жизнью.

Состояние математической грамотности учеников оценивалось группой показателей. Один из этих показателей характеризовал уровень развития “математической компетентности”. Математическая компетентность определяется в исследовании как “сочетание математических знаний, умений, опыта и способностей человека”, которые обеспечивают решение разных проблем, нуждающихся в применении математики.

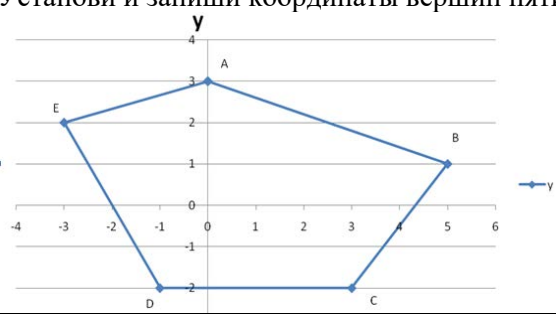
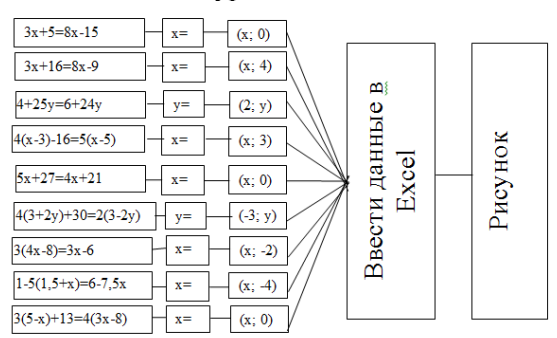
Принято три уровня математической компетентности: уровень воспроизведения, уровень установления связей, уровень рассуждений.

Задания для понимания и запоминания используются на первом этапе обучения и широко распространены в настоящей практике. Задания, предназначенные для развития мышления более высокого уровня, это те, при выполнении которых ученики анализируют, делают выводы, оценивают, творят. Такие задания используются в настоящей практике реже, хотя эти навыки мышления очень важны для учащегося (Таблица 1).

Таблица 1. Пример, при изучении темы «Функция» 8 класс, задания можно разбить в следующем порядке.

1	Знание	Определи сходства и различия между графиками функций $y = x^2$, при $x \geq 0$ и $y = \sqrt{x}$
2		Вспомни свойства функции $y = x^2$ и сравните их со свойствами функции $y = \sqrt{x}$.
3	Понимание	Проиллюстрируй, как располагаются графики функций описанных выше относительно прямой $y=x$ (на одной координатной плоскости)?
4	Применение	Руководствуясь правилом построения графика функции $y = \sqrt{x}$ построй график функции $y = -\sqrt{x}$. Как они расположены?
5	Анализ	Проанализируй, как изменится значение функции $y = 1 - \sqrt{x}$ при возрастании значения аргумента.
6	Синтез	Напиши зависимость: А) радиуса круга r от его площади S ; Б) длины ребра a куба, от площади его полной поверхности.
7	Оценка	Оцени степень точности решения уравнения $\sqrt{x} = 3$ – графическим способом от арифметического способа.

Таблица 2. Тема «Координатная плоскость», 6 класс

1	Знание	Вспомни и запиши: как называются координаты точки на координатной плоскости, как называются горизонтальная и вертикальная координатные прямые. Определи и запиши порядковые номера координатных четвертей, знаки абсцисс и ординат в каждой четверти.
2	Понимание	Проиллюстрируй, как записываются координаты точки и отмечаются на координатной плоскости собственным примером.
3	Применение	Установи и запиши координаты вершин пятиугольника.
4		Примени программу Excel для построения фигуры по заданным координатам, предварительно использовав знания по решению уравнений.
5	Анализ	Проанализируй: является ли полученная фигура симметричной. Если да, то распознать, к какому виду симметрии она относится и записать свои доводы.
6	Синтез	Спроектируй задание по схеме. <u>Задание:</u> Точки $A(m;n)$, $B(p;q)$ и $C(s;t)$ лежат в разных четвертях прямоугольной

		<p>координатной плоскости. Абсциссы и ординаты точек определите из условий: $1,2m = -6; (-1\frac{3}{7}) : p = (-\frac{5}{7}); -1,72 - s = -3,72;$ $\frac{n}{5} = \frac{21}{35};$ q на 50% больше p; $t = 1.$ Построить точки А, В, С на координатной плоскости.</p>
7	Оценка	Аргументируй выбор координаты t, выполненного задания и дострой фигуру до логического завершения

Подводя итог, отметим, главная цель обучения научить учащихся добывать знания, умения, навыки и применять их в практических ситуациях. А также воспитать человека, умеющего анализировать прочитанное, самостоятельно оценивать факты, явления, события и на основе полученных знаний формировать свой взгляд на мир. Ученику важно знать, в какой области те или иные знания могут ему пригодиться, а применение полученных знаний к конкретной задаче, с представлением применимости её в жизни даёт глубокое понимание предмета.

Литература:

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 - 2025 годы №988 от 27 декабря 2019 года
2. Алексахина И.Ю., Абдулаева О.А., Киселев Ю.П. «Формирование и оценка функциональной грамотности учащихся»/ Учебно-методическое пособие, Санкт-Петербург, Каро - 2019 г, 160 с
3. Богданова Ю. Н., Хасенов А. К., Темирова Д. М., Балыкова Б.Ж. «Как развить функциональную грамотность учащихся 8 класса через чтение графиков и решение задач с практическим применением на готовых чертежах?» - Молодой ученый. - 2017. - № 18.1 (152.1). - С. 9-12.

Жунисова Ж.Е., Жаманкулова А.Ж.
«Назарбаев Зияткерлік мектебі», Шымкент қ.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҒЫН ГЕОГРАФИЯ САБАҚТАРЫНДА КОНЦЕПТУАЛДЫ КАРТА КОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ДАМУ

Аннотация. Мақалада география сабақтарында концептуалды картаны қолдану арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту тиімділіктері қарастырылған.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, география, концептуалды карта, сауалнама, Блум таксономиясы.

Әлемдік білім беру кеңістігіне кіру табыстылығының көрсеткіштерінің бірі - функционалдық сауаттылықты қалыптастыру. Басым міндеттердің бірі ретінде белгіленген білім беру халықаралық стандарттарын орындау болып табылады. Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру - динамикалық және шығармашылық, жауапты және бәсекеге қабілетті тұлғаның қалыптасуы. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру тұлғаның белгілі бір қасиеттерін, құзыреттерін, дағдыларын дамыту болса, біздің балаларымыздың қазіргі өмірге бейімделуі маңызды. Сондықтан оқушылардың функционалдық сауаттылығы өмірде алған барлық тұрақты білімдерін, дағдыларын пайдалану қабілеті ретінде қарастырылады. Тұлғаны дамытуға бағытталған білім беру оқу процесінде оқушының деңгейі қандай жағдайда жоғары мүмкіндікке жетеді? Яғни, оқу процесіндегі әдістердің қайсысы: таңдау, тапсырма, сабақ мақсаттарын қою жағдайларында өмір сүру; өзінің, автордың, сұрақты тұжырымдау мүмкіндігі; өмірлік жағдайдан өзі үшін маңызды немесе қызықты мәселелерді бөлуге шақыру; өмірдің ұсынылған нормаларына, белгілі бір мәселені шешу тәсіліне сыни көзқараспен қарау; тәжірибе жинақтау мақсаттарға қол жеткізу кезінде; іс-әрекетті моральдық таңдауды жүзеге асыру; өз көзқарасын өзгертуге негізделген; сабақ оқиғаларын бағалау және т.б. қайсысы әсер ететіндігін зерттеген жағдайда ғана біз жоғары дәрежедегі білім беруге қол жеткіземіз. Қазіргі кезде оқушылар мен оқытушылардың алдында тұрған да бір мәселе: оқушылардың ұсынылған ақпаратпен мақсатты түрде жұмыс істей алмауы, жетіспейтін ақпаратты іздей алмауы. Осы бағытта біз география сабағында бірнеше әдістерді тәжірибеден өткізіп көрдік. Жасыратыны жоқ, география әлі күнге дейін сипаттамалық ғылым ретінде қарастырылады, мұнда мұғалім жай фактілерді анықтап, әлемде болып жатқан оқиғалар мен құбылыстарға құрғақ сипаттама

береді. Әрине, бұл оқушылардың біздің пәнге деген қызығушылығының артуына ықпал етпейді. Сонымен қатар, цифрлық революция заманауи оқушыға кез-келген ақпаратқа жедел қол жеткізуге мүмкіндік береді. Қазіргі оқушы география оқулықтарын, қағаз атластарын оқығысы келмейді, егер ол желіге тез кіріп, әлемнің әртүрлі аумақтары туралы көптеген қызықты ақпаратты көруге мүмкіндігі бар. Бірақ мәселе сол ақпаратты оқушы дұрыс сараптай ала ма? дұрыс қолдана ала ма?

Осы бағытта біз сауалнама алып көрдік (1-сурет).

1-сурет. Сауалнама қорытындысы.

Сауалнама көрсеткендей, оқушылар ақпаратпен жұмыс жасай алмайды немесе көп уақытын жоғалтады. Осы мәселені жою бағытында бірнеше жұмыстар жасадық.

- Оқытудың белсенді әдістері.
- Формативті бағалауды қолдану.
- Көп деңгейлі тапсырмалар.
- SWOT, PEST, РАФТ, эссе, 6 қалпақ және т. б. Блум таксономиясы бойынша сұрақтар жүйесін қолдану.

Осы сияқты жұмыстар жүргізілді. Байқағанымыз бұл жұмыстарды жүйелі жүргізудің қажет екендігі. Тапсырмалар кешенді болғанда оқушылардың ойы шашырамайды және тиянақты білім алуына мүмкіндік береді. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын жетілдірудің тағы бір тәсілі – концептуальды карта. *Глен Доманатты* американдық дәрігер 1940 жылы көру жүйесін дамыта отырып, ми жұмысын белсендірудің амалын тапқан. Дәрігердің айтуынша, өзіне таныс дүниені визуальды көру арқылы баланың есте сақтау қабілетін дамытуға болады екен. Біз өтілген материалдар бойынша тапсырма сияқты етіп концептуальды карталар жасап оларды оқушыларға орындатып көрдік. *Концептуальды карта (concept maps)* – бұл оқушының өз бетінше жұмыс жасауына бағытталған маршрут. Бұл ұғымды ең алғаш рет Америка Құрама Штатындағы Корнель университетінің ғалымы Джозеф Новак енгізген. Концептуальды картаның ерекшелігі әрбір оқу мақсатына сәйкес дағдылары, сол дағдыларды қалыптастыруға бағытталған тапсырма үлгілері және тапсырмаларға арналған ресурс көздері мен тапсырманың орындалу уақыты, өзін-өзі бағалауы да сәйкес көрсетіледі. Сонымен қатар бір тақырыпты терең меңгеруге, оның басқа салалармен байланысын түсінуге көмектеседі. Бұл картамен жұмыс жасау барысында:

1. Оқушының бойындағы сыни ойлау дағдылары дамиды;
2. Оқушылардың зерттеушілік қабілеттері дамиды;
3. Берілген уақыт ішінде тапсырмаларды орындауға дағдыланады;
4. Оқушының ойлау қабілеті дамиды;
5. Өзінің қабілетіне қарай тапсырманы таңдау еркіндігі бар;
6. Дарынды балалармен жұмыс жүргізіледі (дифференциация)
7. География пәнін басқа пәндермен байланыстырып оқыту жүргізіледі;
8. Өзін-өзі бағалауға бағытталады;
9. Ақпараттық құралдармен жұмыс жасауға үйренеді;
10. IT дағдылары дамиды.

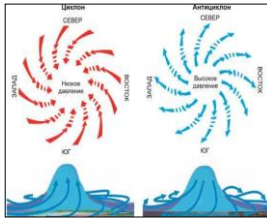
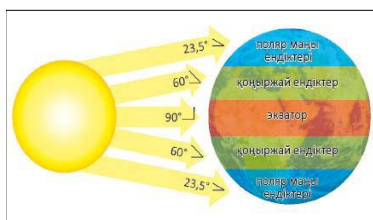
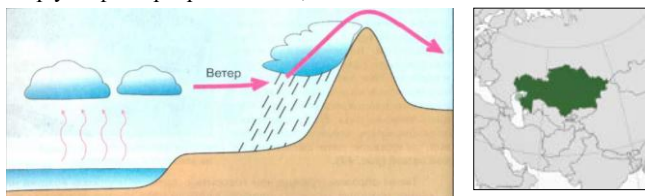
Концептуальды картамен жұмыс жасау барысында оқушылар бірнеше дифференциациялық қалыптастырушы бағалау тапсырмаларымен танысады және өз қабілеттеріне сәйкес тапсырмаларды таңдайды.

Жұмыстың құрылымы: Бір концептуальды карта оқу бағдарламасындағы бір тараудан тұрады. Сол тараудағы тақырыптар мен таңдалған оқу мақсаттарынан және бағалау критерийлерінен, ресурс көздерінен тұрады. Мысалы мына тарауға арналған концептуальды карта:

Оқу процесінің құрылымы. 8.1 А Географиялық зерттеу әдістері (2 сағат)			
<p>Оқу мақсаттары</p> <p><i>NIS.ZONE</i></p>	<p>ОМ1 8.3.2.1 «климат» ұғымын түсіндіреді</p> <p>ОМ2 8.3.2.2 климат түзуші факторларды талдайды</p> <p>ОМ3 8.3.2.3 атмосфераның ғаламдық циркуляциясын талдайды</p>	<p>ОМ4 8.3.2.4 климаттық белдеулерді атау, картада көрсету, талдау, салыстыру</p> <p>ОМ5 8.3.2.5 әр материкте орналасқан ұқсас климаттық белдеулерді салыстырады</p>	<p>ОМ6 8.3.2.6 климаттың адамзат тіршілігі мен шаруашылығына тигізетін әсеріне баға береді (жергілікті компонентті қосымша қамту негізінде)</p> <p>ОМ7 8.3.2.7 адамзат әрекетінің атмосфера мен климатқа тигізетін кері әсерін топтастырып, шешу жолдарын ұсынады</p>
<p>Тақырып</p>	<p>№1. Климат және климат түзуші факторлар</p>	<p>№2. Климаттық белдеулер Климаттық белдеулерді салыстыру</p>	<p>№3. Адамзат әрекетінің атмосфера мен климатқа әсері</p>
<p>Бұл бөлім климат ұғымына және атмосфералық ғаламдық циркуляциялар және климат белдеулеріне қатысты тақырыптарды қарастырады. Тарау барысында климаттық белдеулердің таралуын талдай отырып, климаттың адамзатқа, адамзаттың климатқа әсеріне баға береді, болжам жасайды, шешу жолдарын ұсынады.</p>			
<p>Бағалау критерийлері мен дескрипторлар</p>	<p>Білу және түсіну: Климат ұғымын біледі; Қолдану: Климат түзуші факторларды анықтай алады; Қолдану: Климаттық белдеулерді кескін картаға түсіре алады; Қолдану: Климаттық белдеулер туралы кестені толтыра алады; Қолдану: Изобаралар арқылы қысым түрлерін ажырата алады;</p>	<p>Анализ: Солтүстік жарты шар мен оңтүстік жарты шардағы тропиктік белдеуді талдайды; Анализ: Картасыздан желдің бағытын, қасиетін анықтап, талдайды; Қолдану: Кескін картаға пассат, муссон, Батыс желдердің бағыттарын түсіре алады;</p>	<p>Қолдану: Статистикалық деректерді қолдана отырып, климатограмманы дұрыс сыза алады; Анализ: Берілген климатограммаларды салыстырып, талдайды; Анализ: Климаттың шаруашылыққа, адамзатқа әсерін талдайды; Анализ: Адамзаттың климатқа әсерін талдайды;</p>
<p>Дағды</p>	<p>Негізгі өнім Интеллектуалды картаны құрастыру</p>		
<p>Сабак саны</p>	2	2	2
<p>Өтетін уақыттары</p>			
<p>Бағалау</p>			

1) *Білу және түсіну. Оқулықтағы §3.2.1 тақырыбын оқып, климат, ауа райы ұғымдарының анықтамасын жаз. Транслитерациясын үш тілде ұсын.

2) **Қолдану. Суреттерден жергілікті аймақтың климатын түзуші факторларды анықта, сипаттап жаз.

отырып, Жер шарындағы климаттық белдеулерді кескін картаға шартты белгілермен түсір.

5) **Қолдану: Климаттық белдеулер мен дүниежүзі климат картасын қолдана отырып, кестені толтыр:

Климаттық белдеу	Қантар және шілде айларының орташа t°C	Жылдық жауын-шашын мөлшері, мм	Қысым аймақтары (жоғары / төмен)	Алып жатқан аудандары	Шаруашылық әсері
Экваторлық					
Тропиктік					
Қоңыржай					
Арктикалық					
Антарктикалық					

6) **Қолдану: Климаттық белдеулер картасын қолданып, Евразия мен Африканың климаттық белдеулерін салыстырып төмендегі кестені толтыр

Еуразия	Екі материкте кездесетін климаттық белдеулер	Африка

3) **Қолдану. Оқулықтағы §3.2.3 тақырыбын оқып, 2-ші суретпен таныс. Топтық жұмыс арқылы әр белдеудің ерекшелігін сипаттап, талда.

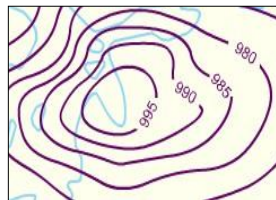
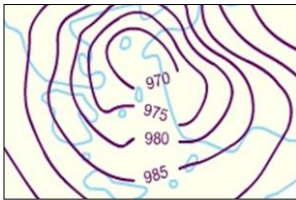
Топтар: Экватор, тропик, қоңыржай, арктика
Жоспар: Белдеу аты, градусы, температурасы, қысымы, жел, ылғалдылығы, құрғақтығы, ұқсас аймақтары

7) ***Анализ. Климаттық белдеулер картасын қолдана отырып, солтүстік жарты шар мен оңтүстік жарты шардағы тропиктік белдеулерін салыстырып, талда:

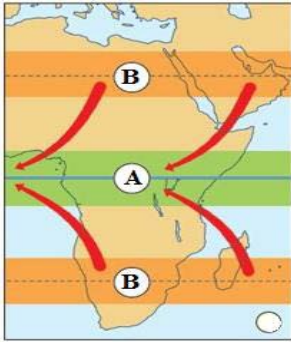
- a) оңтүстік жартышар мен солтүстік жартышардың қоңыржай белдеулерінің жыл мезгілеріндегі айырмашылықтарын;
- b) жауын-шашын және температураның таралуын;
- c) жыл мезгілеріне байланысты температураның ауытқуын;
- d) ауа массаларын, қыс және жаз мезгілдерінің ұзақтығын анықтауы керек.

8) **Қолдану: Төмендегі суреттерде қандай қысым белдеулері бейнеленген? Себебін түсіндір.

9.***Анализ: Картасызда бейнеленген тұрақты желді сипаттаңыз:

- Желдің атауын жазыңыз.
  - Қалыптасу себептеріне бір мысал келтіріңіз.
  - Картасызда көрсетілген аймақта солтүстік және оңтүстік тропиктен экваторға келетін ауа массаларының қасиеттері бірдей бола ма, неліктен? Талдап, қорытынды жазыңыз
- 10.**Қолдану. 1-суреттегі картасызда бейнеленген климаттық белдеулерді сипаттаңыз.
- А әрпімен белгіленген

климаттық белдеуді.

б. В әрпімен белгіленген климаттық белдеуді.

11.**Қолдану. Төмендегі кестедегі ақпараттарды қолдана отырып, бір аймақтың климатограммасын сыз:

Айлар	Жауын-шашын мөлшері ,мм	t°C
Қаңтар	21	-14,2
Ақпан	18	-14,1
Наурыз	28	-9,1
Сәуір	24	+5,2
Мамыр	33	+7,9
Маусым	37	+9,5
Шілде	50	+11,8
Тамыз	34	+6,8
Қыркүйек	29	+4,3
Қазан	27	+2,6
Қараша	25	-7,4
Желтоқсан	23	-5,1

12***Анализ. 8-ші тапсырмада орындалған климатограмманы төмендегі сұрақтар бойынша талда:

- Қаңтар және шілде

айларының орташа температурасы қандай?

б) Температура амплитудасы қандай және қанша?

с) Жылдық жауын-шашын мөлшері қандай?

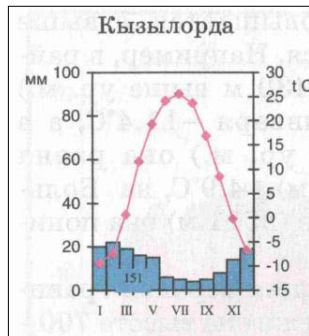
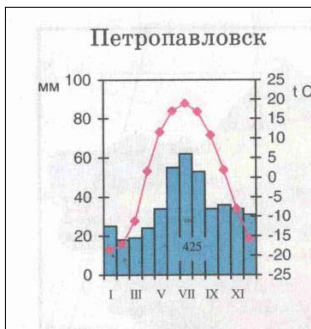
д) Жауын-шашынның түсу режимі қандай?

е) жыл бойы бірдей түсетін айлар

ф) жыл бойы әр түрлі түсетін айлар

г) Қандай климат түрі?

h) ***Анализ. Берілген климатограммаларды 11-ші тапсырмадағы жоспар бойынша салыстырып, талда.

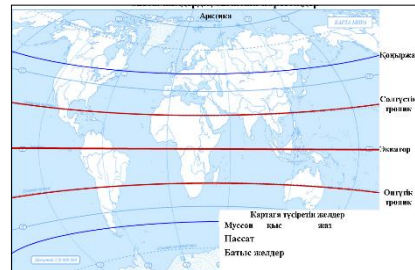

14. **Анализ. Берілген мәтінді оқы. Мәтінді және схеманы қолдана отырып талдау жұмысын жүргіз:

Муссон желдер –жыл көлемінде бағытын екі рет өзгертетін желдер болып табылады. Мысалы қыста құрлықтан теңізге қарай соғады, ал жаз кезінде керсінше мұхиттан құрлыққа қарай бағытталады. Қыста теңізге қарағанда құрлық тез сұйды нәтижесінде материктің үстінде жоғарғы қысым қалыптасып жел жоғары қысымнан төменгі қысымға қозғалады. Ал жаз кезінде керсінше мұхит суып, құрлықтың беті жылына бастаған кезде мұхиттың үстінде жоғарғы қысым қалыптасып жел мұхиттан құрлыққа ауысады. Пассат желдері- Солтүстік және Оңтүстік жарты шарлардың тропиктік және экваторлық ендіктерінде субтропиктік жоғары қысымды аймақтардан экваторға қарай жыл бойы соғатын тұрақты желдер. Жер бетіне жақын ауа қабатында үйкелу мен Кориолис күшінің әрекетінен, Солтүстік жарты шарда Солтүстік-Шығыс желі, ал Оңтүстік жарты шарда — Оңтүстік-Шығыс желі қалыптасады.

- Бағытын жылына екі рет өзгертетін жел
- Картаны қолдана отырып муссон желдерінің қай мұхит пен құрлық аралығында көбірек соғатынына талдау жаса. Қыста Жазда
- Пассат желдерінің бағыты
- Пассат желдерінің қалыптасуын түсіндір

15. **Қолдану: Кескін картаға қысым аймақтарын белгілеп, басты желдердің бағыттарын түсір

16.Топтық жұмыс. Климаттың ауыл шаруашылығына

тигізетін әсері де ерекше. Бір дақылдарға жылу, екіншілеріне ылғал, үшіншілеріне жарық көбірек керек. Республиканың солтүстік және орталық аудандарындағы климат жағдайлары егін шаруашылығымен айналысуға мүмкіндік береді, ал оңтүстік аудандарда суармалы егіншілік дамыған. Бірақ климат жағдайлары адамның шаруашылық әрекетіне барлық уақытта қолайлы емес. Қолайсыз, тіпті зиянды атмосфералық құбылыстарға: қуаңшылық, аңызак, үсік, көктайғақ, шаңды дауылдарды жатқызуға болады. АКТ құралдарын қолдана отырып, интеллект карта дайындаңыз

- Қолайсыз құбылыстың пайда болуына әсер ететін факторларға нақты мысал келтіріп, сипаттаңыз
- Адамның шаруашылық әрекетіне осы құбылыстың әсерін сипаттаңыз
- Қазақстанның қай аймақтарына көп байқалады?
- Шаруашылыққа кері әсерін алдын алу жолдарын ұсыныңыз.

17. Топтық жұмыс. Адамзаттың атмосфераға тигізетін әсерлері: Зауыттан, автомобильден шыққан түгіндер. Олардың салдары тұмша, жылыжай эффектісінің қалыптасуы. Шешу жолдары: фильтр орнату, баламалы энергия көздерін қолдану. Топпен бірге «Парниктік әсер, Қышқыл жаңбыр Тұмша (смог), Озон қабаты» мәселелерін интеллект карта арқылы талдаңыз:

Жоспары

- Анықтамасы
- Таралу географиясы
- Себебі, Салдары
- Мәселенің оң, теріс әсері
- Осы мәселе бойынша әлемдегі іс-шара
- Мәселенің Қазақстанмен байланысы
- Шешу жолы, ұсыныс

18.**Анализ: Адам баласының күнделікті тіршілігіне және денсаулығына қандай климат қолайлы және қолайсыз? Төмендегі суреттерге тақырып қойып, сипаттамма мәтін және қорғану ережелерін құрастырыңдар

Қосымша ақпараттар Адамның климатқа әсері

Соңғы уақытта адамның климатқа тигізетін әсері күшеюде.

Ол адамның шаруашылық әрекетіне, оның ішінде зауыт-фабрикалардан шығатын зиянды газдар, ормандардың алып жатқан аудандарының қысқарылуы т.б. әсерінен озон тесіктері, жылыжай эффектісі, тұмша (смог), қышқыл жаңбырлар сияқты антропогендік құбылыстар байқалауда.

Ауа-райының жылынуынан келесі өзгерістер туындауы мүмкін деген болжамдар бар:

- Антарктида мен Гренландияның мұздықтарының еруі.
- Мұздықтар еруі барысында дүниежүзілік мұхит деңгейі 2300 жылдары 2,5 м. жоғарылауы мүмкін.
- Мұздықтардың еруі барысында пайда болған тұщы су мөлшері Гольфстримнің жылу ағысын бұзып, Еуропаның суытуына алып келеді.
- Арктика мұздықтарының еруі ақ аюдың өліміне алып келуі мүмкін.
- Ормандарға, көлдерге, қала инфраструктурасына кері әсерін тигізеді.
- Дауылдар, су тасқындары жиілігі өседі.
- Азық-түлікпен қамтамасыз ету нашарлайды.

Климаттың антропогендік өзгеруі

20-ғасырдың ортасында халық санының күрт өсуі мен техника мен энергетиканың дамуы мен оларға деген сұраныстың артуына байланысты адамның климатқа тигізетін әсері артты.

Қазіргі кездегі адамның климатқа әсерін екі топқа бөлуге болады: 1) гидрометеорологиялық режимге әсер (мысалы, өзендердегі су деңгейінің өзгеріп отыруы); 2) адамның шаруашылық әрекетінің салдары.

Адамның шаруашылық әрекеті белсенділігінің өсуі әсерінен оның табиғатқа тигізетін әсері ғаламдық сипатта. Табиғи жүйелер – атмосфера, құрлық, мұхит – сонымен қатар ғаламшардағы өмір осы әсерге ұшырайды. Соңғы ғасырда атмосферадағы кейбір газдардың үлес салмақтарының артқаны белгілі, оның ішінде көмірқышқыл газы, азот, метан және парниктік газдар.

Климатқа әсер ету механизмі «жылыжай эффектісі» деген атпен белгілі. Жылыжай эффектісі - деп атмосферада парникті газдардың құрамының көбеюінен, жылу балансы өзгеріп планетаның температурасының жоғарылуын айтады. Негізгі парникті газ – көміртек диоксиді, оның парникті эффектісіне қосатын үлесі 50-65 пайыз. Басқа парникті газдарға метан, азот тотықтары, озон фреондар және т.б. газдар жатады.

Жылыжай эффектісінің әсерінен ғаламшарымыздағы орташа температура өсіп, ол мұздықтардың еруі мен дүниежүзілік мұхит суы деңгейінің өсуіне әсер етуі мүмкін. Жағалауда орналасқан елдер судың астында қалу қаупі туындауда.

Дерек көздері: <http://www.uznaem-kak.ru/chelovek-i-klimat/>

География сабағы барысында оқушылардың функциональды сауаттылығында олқылықтар бар екендігін, олардың кейбір тақырыптарды бір-бірімен байланыстыра алмайтынын және табиғат құбылыстарын толық сипаттап, оның себеп-салдарын анықтап, бірнеше ақпараттан бір шешім шығара алмайтындығын жоғарыда атап кеттім. Осы мәселенің себебін анықтау үшін сауалнама жүргізілді. Сауалнамаға 7-10-шы сынып оқушылары қатысты. Сауалнамада оқушылардан география пәнінде қай бағытта жұмыс жасау қызықты екені анықталды (2-сурет).

Адамзат қоғамының ұзақ даму тарихында шаруашылықтың ұдайы өсуіне ғылым мен техниканың өркендеуі әсер етті. XX ғасырдың екінші жартысында ғылыми-техникалық үдеріс аса жедел қарқынмен дамып, дүниежүзінің көптеген елдері мен шаруашылық салаларын қамтыды. Бұған дәлел ғарышқа зымырандарды ұшыру арқылы ғарышты зерттеу, машина жасау, авиация техникасы, телекоммуникация жабдықтары, сандық бағдарлама бойынша басқарылатын станоктар, микросұлбалар өндірістері дами бастады. Өнеркәсіптегі жеке салалар машина жасау, химия өнеркәсібі және энергетика басқаларына қарағанда жоғары қарқынмен дамыды. Ғылым мен техниканың дамуы адамзат баласының өмір сүру салтын жеңілдеткенімен қоршаған ортаға, яғни атмосфераның ластануына әкелуде. Өндіріс орындары, транспорттар, құрылыс және тұрмыс нысандарынан бөлінген (1-сурет) күкірт оксидтері, көміртегі оксидтері, азот оксидтері және күл мен күл-қоқымдар қатты бөлшектердің көбеюі атмосфераны ластануда. Осының нәтижесінде озон тесігі, жылыжай эффектісі, қышқыл жауындар, тұмша (смог) сияқты атмосфералық мәселелер туындауда.

Жылу эффектісі қалай пайда болады?

Жанғыш қазбаларды өртеу және өнеркәсіптік процестер әсерінен бөлініп, атмосферада жинақталатын көмір қышқыл газы, көмірсутектер, яғни, метан, этан және т.б. газдары «жылу эффектісін» пайда болуына алып келеді. Жылу газдары әсерінен жылу балансы өзгеріп, ғаламшардың температурасының жоғарлауына әкелуде.

Зерттеулер бойынша осы газдардың әсерінен жердегі ауаның орташа жылдық температурасы соңғы жүзжылдықта 0,3-0,60С көтерілген.

Озон тесігі-дегеніміз не?

Атмосфераның маңызды компонентінің бірі озон O₃ болып табылады. Оның түзілуі мен ыдырауы күннің ультракүлгін сәулелерімен сіңіруіне байланысты. Озон Жердің инфрақызыл сәулелерінің 20% ұстап қалады және ауаның жылыту әсерін күшейтеді. Озон қабаты 122-124 км биіктікте орналасады. Озон концентрациясының азаюы тіркелген кеністік шегін «озон тесігі» деп атаймыз. Озон қабатын бұзатын негізгі антропогендік факторға фреондар жатады. Фреондар өте тұрақты газдар, олар атмосферада 100 жыл өмір сүріп, озон қабатына жетіп, күшті хлор бөледі. Әрбір хлор атомы 100 мың озон атомын бұзады. Соңғы жылдары атмосфераның жоғарғы қабатындағы озон мөлшері 3%-ке азайғаны байқалады. Озонның ең көп жойылуы Антарктидада тіркелген (3-сурет). Бұл жерде соңғы 30 жылда озон қабаты 40-50% жұқарған.

Тұмша қандай аймақтарда кездеседі ?

Тұмша (смог) үлкен қалалар мен индустриялық өндіріс орталықтарында кез-келген ауа-райы жағдайында пайда болады. Оған себеп-ауаның ластығы. Тұмша жаздың ыстық күндері, желсіз күндері қауіптірек. Өйткені ауаның жоғарғы қабаты қатты ысып кеткендіктен ластанған ауаны жоғары жібермей ұстап қалады. Мұндай жағдай таудың тасасы мен сайлы аймақтарда орналасқан қалаларда жиі болады. Оған мысал ретінде Алматы қаласын атауға болады. Алматының ауасы қысы-жазы түтінді әрі тұманды болып тұрады. Бір рет пайда болған тұмша тезірек тарай қоймайды. Оның басты себебі-Алматының шетіндегі биік таулар мен қаладағы құмырсқадай қаптаған автокөліктер (4-сурет). Әлемдегі халқы көп тұмшадан зардап шегетін қалалардың қатарына: Лондон, Лос-Анджелес, Мехико, Афины, Гонконг, Пекин және Москва жатады. Гонконгтағы тұмшадан биік ғимараттардың басы көрінбейтіндей жағдайға жетеді екен.

2-сурет. 7-10 сынып оқушыларының сауалнама нәтижелері.

Жұмыс нәтижесі: тәжірибе барысында көптеген оқушылардан жақсы кері байланыс берілді. Концептуалды картамен жұмыс жасай бастаған соң оқу сапасы да біршама көтерілді (3-сурет).

3-сурет. БЖБ тапсырмаларын орындау пайызы.

Оқушылардың функциональды сауаттылығын арттыру бағытында қолданылатын концептуалды картаның өзіндік артықшылықтары мен кемшіліктері де бар.

Артықшылықтары:

- ✚ Оқу мақсаты бойынша негізгі терминдерді, сөз тіркестерін жаттау
- ✚ Көбірек шығармашылық тапсырмалар;
- ✚ Тақырыпты еске түсіру және бір-бірімен байланыстыру;
- ✚ Тапсырмалар көбісі сызба, карта, нақты сұрақтардан тұрғандықтан көп мәтін оқуды қажет етпейді.

Туындаған қиындықтар:

- ✚ Оқушыларға концептуалды картаны қолдану әлі де болса түсініксіз;
- ✚ Кейбір оқушылар арасында тапсырма жауаптарын көшіру мәселелері байқалды;
- ✚ Тапсырма саны көп және оны орындауға көп уақыттың жұмсалуды;

Шешу жолдары:

- ✚ Концептуалды картаның артықшылықтарын көрсету, онымен жұмыс істеу принциптерін тағы да түсіндіру;
- ✚ География сабағында концептуалды картаны бөліктерге бөліп жасау;
- ✚ Жақсы мысалдар келтіру;
- ✚ Тапсырма арасында интеллект картасын қосып отыру;
- ✚ Әр аптаға тапсырма санын нақты бекіту;
- ✚ Бағалау жүйесі арқылы мотивация беру.

Мұндай қорытындыны шығаруымызға оқушылардың өз көмегі де тиді (4-сурет).

4-сурет. Концептуалды картаның сапасын жақсарту көрсекіштері.

Қорытындылай келе, зерттеу жұмысындағы басты мақсат – оқушыларды берілген ақпараттарды жүйелеп, саралап, зерттеуге, өз бетінше білім алуға бейімдеу, тәжірибелік тапсырмаларды және жоба жұмыстарын сапалы орындауға үйрету арқылы оқушылардың функциональды сауаттылығын арттыру. Оқушының әр түрлі дереккөздерден алынған ақпаратпен өздігінен жұмыс жасауға, қажетті ақпаратты іздеуге, талдауға және іріктеуге, қайта өңдеуге, сақтауға даярлығын дамытуға болады.

Әдебиеттер:

1. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Білім беру бағдарламасы –
2. NIS-Programme, «География» пәні бойынша оқу жоспары, 8 сынып
3. Leandro Fabrício Campelo, мақала: «CONCEPT MAPPING IN GEOGRAPHY: A REVIEW OF FULL PAPERS IN THE AREA», <http://cmc.ihmc.us/cmc2018papers/cmc2018-p9.pdf>
4. «География» 7, 8 сынып. Астана «НЗМ баспасы». 2018 ж
5. Мұғалімдерге арналған нұсқаулықтар /I –II/
6. Борисов, П. П. Психофизиологические причины неуспеваемости и второгодничества, пути их преодоления. Якутск, 1980 г.
7. Евдокимов С.А. Работа со слабоуспевающими учащимися. Витебск, 2008 г
8. <https://kk.inditics.com/> Баланы кешенді дамытудың инновациялық әдістері. Ресейлік дәрігер-ғалым Мария Гмошинскаяның әдістемесі.
9. https://xn--80aple2av.xn--90ais/articles/metodika_glena_domana/ Методика Глена Домена
10. Гинзбург, М.Р. Изучение учебной мотивации. Москва, 1988.

СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Аннотация. Бұл мақалада жалпы, математикалық – функционалды сауаттылықтың маңыздылығы, оқушылардың математикалық сауаттылығын арттыру мақсатында сыныптан тыс жұмыстың түрі, формалары, әдіс-тәсілдері көрсетілген. Оқушылармен тәжірибеде іске асырылған жұмыс түрлері қарастырылған.

Кілт сөздер: математикалық сауаттылық, функционалды сауаттылық, есеп, модель, шығармашылық, мектеп, оқушы.

Қазіргі таңдағы еліміздегі өзгерістер, тұрақты дамудың жаңа стратегиялық бағыттары және қоғамның ашықтығы, оның жедел ақпараттануы, қарқындылығы білім беруге қойылатын талаптарды түбегейлі өзгертті.

Оқушылардың мектепте алған білімдері мен тәжірибелерін өмірде қолдана ала ма?- деген сұрақ төңірегінде көптеген мақсаттар алға қойылды. Қазіргі таңда оқушылардың білім жетістіктерін зерттеу негізгі үш бағыт бойынша жүзеге асырылады: математикалық сауаттылық, жаратылыстану сауаттылығы, оқу сауаттылығы.

Еліміздің қазіргі таңдағы білім беру жүйесінің басты мақсаты құзыретті, функционалды сауатты тұлға қалыптастыру болып табылады.

Бұл мақсатқа жету үшін жаңартылған мазмұнды оқу бағдарламаларының негізгі мақсаты оқушылардың алған теориялық білімдерін практикада қолдану дағдыларын қалыптастыруға негізделген болуы керек.

Бүгінгі күн талабына сай жан-жақты дамыған, белсенді, өмірге талпынысы, қызығушылығы бар адамды мектеп табалдырығынан дайындап шығарудың ең бір тиімді тәсілі ол – оқытудағы математикалық сауаттылық. [3,17 б]

Математикалық сауаттылық – математиканың әлемдегі рөлін анықтау және түсіну, әр түрлі формада берілген сандық ақпараттарды оқу, талдау, түсіндіріп беру, дұрыс негізделген математикалық пайымдаулар айту, есептерді шығарудың тиімді тәсілдерін табу, орындау, өзін-өзі тексеру, өмірмен байланыстыру, математикалық білімді өмірлік жағдаяттарда кездесетін түрлі мәселелерді шешуде еркін қолдану, математикалық модель құрастыру, қатынастарды анықтау, шынайы өмірде пайда болған мәселелерді шешу үшін математиканы дәлме-дәл қолдану қабілеттілігі.

Міне, осы қабілеттілікті оқушы бойына сіңіру бүгінгі мұғалімнің басты міндеті.

Жалпы, математикадан сыныптан тыс жұмыс оқу процесінің құрамды бөлігі, сабақтағы жұмыстардың жалғасы іспеттес. Сыныптан тыс жұмыстың күнделікті сабақтан айырмашылығы еріктілік принципіне құрылады. Мазмұны негізгі математика курсына толықтырушы болып табылады.

Мақсаты:математикадан оқушылардың шығармашылық қызметін қамтамасыз ететін сыныптан тыс жұмыстар өткізудің мазмұнын анықтап, оның тәжірибеде іске асырылған әдістемелік жолдарын көрсету

Міндеттері:

- математиканың сыныптан тыс жұмыстарының тиімді түрлерін арқылы оқушылардың практикалық дағдылары мен білімдерін тереңдете түсу;
- логикалық ойлауды, тапқырлықты, математикалық қырағылықты дамыту, неғұрлым қабілетті және дарынды балаларды таныта білу;
- тәртіпке, ұйымшылдыққа, табандылыққа, еңбекке баулу.

Күтілетін нәтиже

Аталған мақсат, міндеттерді практикада тиімді қолдана отырып, іске асыратын болсақ, онда бастауыш сынып оқушыларының сыныптан тыс жұмыстар арқылы қызығушылықтары мен математикалық сауаттылықтары артады.

Математикалық сауаттылық сыныптан тыс жұмыстардың қандай түрі және формасында жүзеге асырылады? Кестедегі берілген формалардың ішінен осы жұмыс түрлеріне белгілі уақыт бөлінген бе? Күнделікті сабақтармен қоса бастауыш сынып оқушысының жүктемесіне әсері қандай? деген сұрақтар, әрине туындауы мүмкін. Бұл мәселені әрбір мұғалім өзінің кәсіби шеберлігіне байланысты шеше алады деп ойлаймын (1-сурет).

1-сурет. Математикадан сыныптан тыс жұмыстың түрлері.

2022-2023 оқу жылына арналған ЭНХ- та орта білім берудің үлгілік оқу жоспарының вариативті компоненті сағаттарын жүзеге асыру бойынша ұсыныстардағы 1 сағат осы математикалық сауаттылықты, математикалық сөйлеуді дамытуға бағытталып отырғандығы да қуантарлық жай. Осы сағатты мұғалім өзіне тиімді пайдалана алады. Себебі, кез-келген іс-шараны өткізу үшін әрине оған уақыт, өткізілетін орын қажет. [2,93 б]

Енді тәжірибеде іске асырылған жұмыстарға тоқталар болсақ. Қарағанды облысы білім беруді дамыту оқу-әдістемелік орталығы әр жылдары оқушылардың түрлі деңгейде дамуына үлесі зор педагогикалық жобаларды жоспарлы түрде бекітіп, жұмыс жасап, қорытындылайды. Сондай жобалардың бірі математика пәнінен өткен «Біздің айналамыздағы математика» жобасы. Жобаны іске асыру мақсатында өткен облыстық семинарда 2 сынып оқушыларымен «Білім пирамидасы» атты сыныптан тыс танымдық іскерлік ойынның әдістемелік әзірлемесі жасалып, өткізілді. Сыныптан тыс шарада келесідегідей әдіс тәсілдер қолданылды. Атап айтқанда, жеке, топтық жұмыстар, белсенді оқыту әдістері, шығармашылық жұмыс, виртуалды байланыс.

Оқушылардың қызығушылықтарын ояту мақсатында 5 бөліктен тұратын көлемді пирамиданың моделі жасалды. Оқушылар пирамиданың төменгі бөлігінен бастап, әр кезең бойынша тапсырмаларды орындай отырып, толық фигураны құрастырып шығарды.

Мысалы, 1-кезеңде оқушылардың қызығушылығын ояту мақсатында 10 сұрақ оқылды, нақты әрі жылдам жауаптар алынды.

2- кезең тапсырмасында цифrogramманы шешті. Шарты: Берілген өрнектің мәніне сәйкес әріптерді дұрыс орналастырса, ертегінің аты шығады.

3-кезең тапсырмасы. «Жанды сұрақтар» деп аталды. Онда видеоқоңырау арқылы ата-аналар виртуалды байланысқа шығып, оқушыларға келесідегідей логикалық есептер оқыды.

1- есеп. Аулада ит пен тауықтар жүр. Барлығының аяғы 10. Аулада қанша ит, қанша тауықтар жүр? (1 ит, 3 тауық)

2-есеп. Анасы балаларына 8 кәмпиттен берді. Кешке үлкен баласында 3 кәмпит, ал кіші баласында 1 кәмпит қалды. Кәмпитті кім көп жеді? (Үлкен баласы 5 кәмпит, кіші баласы 7 кәмпит жеді. Кәмпитті кіші баласы көп жеді.)

3- есеп. Перизат өзен жағасында қыдырып жүріп, 4 үйректі, 2 қазды, 1 қоңызды, 4 көбелекті және көршінің итін көрді. Перизат барлығы неше құс көрді? (6 құсты көрді). Оқушылар жауабын тауып айтты.

4-кезең тапсырмасында топтық жұмыс арқылы әр топқа 3, 5, 100 цифрлары көрсетілді. Әр топ сол санға байланысты жұмбақ, мақал немесе жаңылтпаш айтты. Бұл әдіс-тәсіл арқылы оқушылар математиканың тіл, әдебиет саласында да қажет екендігіне көз жеткізді.

Оқушылар үшін ең қызықты және практикалық кезең 5-кезең тапсырмалары болды.

Ол «Математика және өнер» деп аталды. Оқушылар математиканың өнерде де қажеттілігін практикалық жұмыс орындау арқылы дәлелдей білді. Оқушылардың алдына конус, цилиндрдің жазбалары- шаблондар берілді. Олар сол шаблондарды қарап, ой зерделерінен өткізіп, қандай бұйым жасап шығаруға болатындығын ақылдаса отырып шешті. Қию, жапсыру жұмыстарын жасай отырып, конус пішінді сәукеле, тақия моделін жасап шығарды. Оны тіпті, әр түрлі ою-өрнектермен әшекейлеу жұмыстарын да орындады. Осы тұста оқушылардың бұйымды эстетикалық тұрғыда жасап, керемет әсер алғандықтары көрінді.

Іс-шараның соңында рефлексия жасалып, қандай жұмыс, не ұнағандары ортаға салынып, оқушыларға «Білім пирамидасының» ең биік шыңдарынан көріне берулеріне тілек айтылды (2-сурет).

2-сурет. Рефлексия

Белгілі педагог В.А.Сухомлинскийдің басқаруындағы мектеп тәжірибесі көрсеткендей, оқушыларды еліктетіп, жігерлендірмейінше, оқу мен тәрбиенің өз мәнінде болуы мүмкін емес. Міне, сондықтан да сабақ үстінде іздену мәселесін міндет етіп қойып, оны шешуде түрлі әдіс- тәсілдерді пайдалансақ, сыныптан тыс жұмыстар арқылы да оқушылардың математикалық сауаттылықтарын арттыруға жол ашылады.

Қорыта келгенде, бастауыш мектеп оқушыларын оқыту мен тәрбиелеу үрдісіндегі оқушылардың алған білімдерін өмірде, тұрмыс- тіршілікте қолдана алуына бағытталуы - білімнің білікке, біліктің қолдана білуге ұласуының бірден-бір кепілі болып табылады, яғни мектеп оқушыларының математикалық сауаттылығы оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамытумен қатар, алған білімін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер:

1. Глазырина Л.Л. Математика пәні бойынша бастауыш сынып оқушыларының логикалық және есептеу дағдыларын дамытуға арналған тапсырмалар жинағы. Көкшетау. «Келешек-2030» баспасы. 2010 ж.
2. «2022-2023 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы». Әдістемелік нұсқау хат. – Нұр-Сұлтан: Б.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2022.
3. Математикадан дидактикалық ойындар және қызықты жаттығулар. Атамұра. 1998 ж.
4. Бастауыш мектепке арналған тестілер жинағы. Астана, 2002 ж.

Жунусова Л.К.
«№2 лицейі» КММ, Қарағанды қ.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРА ОТЫРЫП ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫНА ҚАЛАЙ ҚОЛ ЖЕТКІЗУГЕ БОЛАДЫ

Аннотация. Мақалада тұтас емес мәтіндер арқылы баланың тілін дамыту қазақ тілді және қазақ тілді емес мектеп оқушылары үшін өте тиімді стратегиясы қарастырылады.

Кілт сөздер: тұтас емес мәтін, функционалдық сауаттылық, оқу сауаттылығы.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде оқушылардың танымдық құндылықтары жоғары деңгейде дамиды: дүниетанымы, ойлауы, көзқарасы, жалпыадамзаттық құндылықтары мен зияткерлігін қалыптастыруда тіл мен әдебиеттің атқаратын ролі өте жоғары. Осы қасиеттерді дамытуда мұғалім оқушыға қолайлы жағдай жасайды. Білім алушылар әр сыныпта оқу мақсаттарына сай түрлі стильдегі мәтіндермен жұмыс істей алулары қажет. Ойын жеткізе алуы, сұрақтарға жауап бере білуі, ресми құжаттарды толтыра алуы қажет. Оқушы өздігінен әртүрлі ресурстардан ақпаратты іріктеп ала алуы өте маңызды және бұл жұмыс оқушының жас ерекшелігіне сай жүргізіледі. Білім берудің спасын көтеру мақсатында сан түрлі әдіс-тәсіл, стратегияларды пайдалану уақыт талабы болып отыр.

Функционалдық сауаттылықты дамыту қазақ тілі пәнінде төрт дағды бойынша іске асырылады: тыңдалым, оқылым, жазылым, айтылым. Бағдарлама бойынша тілдік төрт дағдыны ұстана отырып, әр мұғалімнің өзіндік сабақ өткізу әдістемесі болуы шарт.

Қазақ тілі оқулықтарында баланың оқу сауаттылығын дамытуға арналған мәтін түрлері беріледі.

Мәтін нысаны төртке бөлінеді:

Тұтас мәтін (көркем әдебиет мәтіндері, өлең, пьеса, мақала, есеп, заң, нұсқаулар, ғылыми мақалалар және т.б.)

Тұтас емес мәтіндер (графика, кесте, карта, диаграмма, жарнама, хабарландыру, афиша, сауда түбіртегі және т.б.)

Аралас мәтін (тұтас және тұтас емес мәтіндердің біріктіріліп берілуі)

Құрамдас мәтін (бір тақырып бойынша әр автордың пікірі, ойы, шығармасы. Мысалы: Отан, Аққу, Туған жер, Ана, Әке және т.б. тақырыптарда жазылған материалдар, мәтіндер)

Мәтін аспектілері:

Ақпаратты іздеу (мәтіннен тірек сөздерді табу)

Кеңірек түсіну (мәтінге жоспар құру, тақырыпшаларға бөлу, ат қою, аннотация, тезис)

Интерпретациялауды дамыту. Бұл оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін ерекше әдіс-тәсілдер арқылы логикалық ойлау жүйесін дамыту, дұрыс жауап беруге құлшындыру.

Мәтін мазмұнын көрсету және бағалау, түрін анықтау.

Мәтін нысанын көрсету керек. Шығарманың жанрына тоқталу, автордың ойы мен идеясын , тақырыбын ашу.

Осының барлығы дерлік тұтас мәтінмен жұмыс істеу үшін қажетті іс-әрекет болатын болса, тұтас емес мәтінде барлығы да өзгешелеу. Білім алушы тақырып бойынша мұғалім ұсынған тұтас емес мәтіндер (графика, кесте, карта, диаграмма, жарнама, хабарландыру, афиша, сауда түбіртегі және т.б.) бойынша өзі ақпаратты жинап, өз ойын толық жеткізуге мүмкіндік алады. Мысалы: бұл еліміздегі қалдықтар картасы. Оқушының міндеті -сөйлеу, айтылымды қалыптастыру.

Тұтас емес мәтінмен жұмыс жасау тақырыбын зерделеген кезде көптеген қызықты және біз көңіл бөлмейтін нәрселерге тап болдым. Мысалы, ҰМЖ және ОМЖ да төмендегідей сабақ мақсаттары беріледі:

10.2.6.1- әртүрлі графиктік мәтіндердегі (иллюстрация, фотосурет, сызба, шартты белгі) ақпараттарды салыстыру, негізгі идеясын түсіндіру

7.3.1.1 –кесте, диаграмма, шартты белгілер түрінде берілген ақпаратты түсіну, қолдана білу;

бірақ, бұл мақсаттар көбіне көзден таса, елеусіз қалып қояды. Осы тұтас емес мәтіндер арқылы оқушылардың коммуникативтік дағдысын қалыптастыра отырып ,функционалдық оқу сауаттылығын дамытудың негізгі көзі деуге болады.

Тұтас емес мәтінді түсіну деңгейінің аспектілері де :

Мәтіннің тұтас мағынасын түсіну

Мәтіннен нақты ақпаратты анықтау

Мәтінді интерпретациялау

Мәтіннің мазмұнына қатысты рефлексия

Мәтіннің формасына қатысты рефлексия

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімдерінің негізгі мақсаттарының бірі оқушыны сөйлету, айтылым дағдысына баулу.

Өз сабақтарымда мен оқушылардың жеке ерекшеліктерін, уәждерін, танымдық қызығушылықтарын дамытуға, негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталған тапсырмаларды қолдануға тырысамын. Оқу процесінде функционалдық сауаттылықты дамытуға арналған тапсырмаларды қолдану тұлғаның жеке әлеуеті ашылатынына сенімдімін. Жұмыс тәжірибемнен бірнеше мысал келтіргім келеді. Мысалы:

10 сыныпта «Жер планетасындағы қауіпті қалдықтар» деген бөлім бар. Ондағы тақырыптар «Тұрмыстық қалдықтар», «Өндірістік қалдықтар», «Қауіпті қалдықтар» және т.б. оқулықта мәтіндер, тапсырмалар берілген. Осы тақырыпты тереңдету үшін мұғалім төмендегі тұтас емес мәтінді оқушыларға ұсынады. Оқушы жоғарыдағы түсіну аспектілері бойынша нақты ақпаратты іздейді, тірек сөздерді жазып алады, логикалық ойлайды және дұрыс мәтін құрастыруға құлшынады, мәтінге баға береді, өмірмен байланыстырады. Оқушы деңгейі әртүрлі болғандықтан бір білім алушы картаға қарап өзі тартымды монолог айтса, екіншісінен ақпаратты сұрақтар қою арқылы да алуға болады. Мысалы:

Сенің қолыңда не тұр?

Онда не бейнеленген?

Қай өңір қатты ластаныпты?

Қалдықтардың қандай түрлері бар екен?

Қай жерлерде қалдықтар аз?
 Қарағанды немен ластанған екен?
 Қай өңір таза?
 Қай жерлерде демалысты өткізген дұрыс?
 Бұл проблемалармен қалай күресуге болады? (1-сурет).

1-сурет.Облыстардың ластану картасы.

Тұтас емес мәтіндер арқылы баланың тілін дамыту қазақ тілді және қазақ тілді емес мектеп оқушылары үшін өте тиімді стратегия. Орыс тілді мектеп оқушылары қазақша неге сөйлемейді? Деген сынды да естіп жүрміз Біздің қоғамда баланың тіл байлығының төмендігі, көркем әдебиетті аз оқу, ұялы телефон мен ғаламторға деген тәуелділік бар екені бәрімізге аян. Тұтас емес мәтіндер осы проблемалармен күресуге септігін тигізери сөзсіз.

5 сыныпта «Ас – адамның арқауы» деген тақырып бар. Оқушыға дүкеннен тағам сатып алған кез-келген түбіртекте ұсыныңыз. Білім алушы түбіртектегі ақпаратты жинайды, сөйлейді.

1. Тұтынушы қандай тағамдар алыпты?
2. Қайсысы пайдалы және несімен пайдалы
3. Қайсысы зиян, неге зиян?
4. Қандай пайдалы дәрумендерге бай?
5. Адам ағзасына қандай зиян келтіруі мүмкін? және т.б.

Осылайша, көптеген тақырыпқа ғаламтордан тұтас емес мәтінді тауыпалып оқушыға ұсынуға болады.

Әдебиеттер:

1. Жанпейісова М. Модульдік оқыту технологиясы студентті дамыту құралы ретінде.-А.,2002.
2. Құрман Н. Қазақ тілін оқытудың әдіснамалық негіздері. -Астана: Таным, 2008.
3. Тілдік пәндер сабағына қажетті мәтіндік оқу материалын таңдау бойынша педагогтерге арналған әдістемелік ұстанымдар. Нұр-Сұлтан: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2019.

ФОРМИРОВАНИЕ ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНОЙ ГРАМОТНОСТИ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ ИНТЕГРИРОВАННЫХ УРОКОВ БИОЛОГИИ И ХИМИИ

Аннотация: В статье рассмотрены проблемы развития функциональной грамотности в средней школе, которая реализуется при формировании навыка решения расчетных задач по химии и биологии, а также самостоятельного применения знаний в новых ситуациях. Анализ предметных результатов показывает, что успешное освоение системы химических и биологических знаний и умений невозможно без математической грамотности, которая подразумевает способность учащегося формулировать, применять и интерпретировать математику в различных контекстах. Кроме того, приведены примеры практико-ориентированных задач, используемых при проведении интегрированных уроков биологии и химии.

Ключевые слова: функциональная грамотность, естественно-научная грамотность, читательская грамотность, математическая грамотность, практико-ориентированные задачи.

В нашем, постоянно меняющемся мире, человеку важно уметь принимать грамотные и ответственные решения в различных жизненных ситуациях, поэтому функциональная грамотность становится основополагающим фактором. Под функциональной грамотностью мы понимаем способность человека использовать приобретаемые в течение жизни знания для решения широкого диапазона задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений. [1, с. 24]. В школьной практике функциональная грамотность формируется при изучении каждого предмета. Естественно-научная грамотность – это способность понимать окружающий мир, деятельность человека в этом мире, определять проблемы и решать их, используя естественнонаучные знания. Функциональная грамотность формируется при изучении разных школьных предметов и имеет разные направления: читательская грамотность (смысловое чтение), математическая грамотность, естественнонаучная грамотность, финансовая грамотность, глобальные компетенции, критическое мышление. И все они направлены на формирование у учащихся компетенций, которые будут способствовать решению сложных задач, критическому мышлению, креативности, коммуникативности, сотрудничеству. Задача школы сформировать личность восприимчивую к проблемам, и умеющие находить нетрадиционные оригинальные решения, умеющую быстро генерировать различные идеи, легко переключаться.

Для проверки сформированности функциональной грамотности можно использовать задания творческого характера, работу над исследовательскими проектами, интегративные задания. В современных условиях роль предметов естественных дисциплин, имеющих множество сквозных тем, возрастает и дает возможность разработать эффективные пути и способы решения жизненно важных для людей задач и проблем (защита окружающей среды, медицина, альтернативные источники энергии). Мы широко используем задания и задачи межпредметного содержания, при решении которых используются знания умения по двум и более предметам. Проблема развития функциональной грамотности реализуется при формировании навыка решать расчетные задачи по химии и самостоятельно применять знания в новых ситуациях. При работе выявились некоторые проблемы, которые затрудняют продвижение вперед: низкий уровень вычислительных навыков. Анализ предметных результатов показывает, что успешное освоение системы химических и биологических знаний и умений невозможно без математической грамотности, которая подразумевает способность учащегося формулировать, применять и интерпретировать математику в различных контекстах.

Знания и умения, необходимые для математически грамотного человека:

- пространственное воображение;
- умения читать и интерпретировать количественную информацию, представленную в различно форме;
- умения работать с формулами, знаковыми и числовыми последовательностями;
- умения выполнять действия с различными единицами измерения.

Одним из эффективных приемов, направленных на формирование математической грамотности обучающихся на уроках химии и биологии, является решение практико-ориентированных задач. Такие задачи формируют не только математическую грамотность, но и естественнонаучную грамотность. Практико-ориентированные задачи мы используем на разных этапах

урока(актуализация знаний, закрепление и контроль знаний, постановка проблемы), при подготовке к итоговой аттестации. При их решении используется деятельностный подход.

Таким образом, происходит не передача объема знаний, а формируется умение эффективно действовать в различных жизненных ситуациях, способность решать задачи за пределами парты, грамотно строить свою жизнь и не теряться в ней.

В течение двух лет мы практикуем проведение интегрированных уроков химии и биологии. Эта форма работы позволяет синтезировать учебный материал и объединять понятия на разных уровнях изучения, способствуют повышению учебной мотивации, познавательного интереса, нестандартного мышления, навыкам сравнения, обобщения, умению делать выводы. Такие уроки побуждают учащихся к активному познанию окружающей действительности, нахождению причинно-следственных связей, к развитию мышления, логики, самовыражения. На уроках мы используем различные формы работы, что поддерживает внимание учащихся на высоком уровне, весь урок подчиняется замыслу авторов, этапы урока логически взаимосвязаны. Конечно, этому предшествует большая подготовительная работа, тщательно отобранный дидактический материал. Сегодня мы хотим поделиться результатами своей работы по подбору практико-ориентированных задач.

1. Познакомившись на уроках химии со способами выражения концентрации растворов, Оля для себя решила, что станет фармацевтом. Для домашней аптечки 3%-й раствор перекиси водорода она взялась приготовить сама. Сполоснув флакончик из - под спирта дистиллированной водой, и бросив в него четыре таблетки гидропирита (каждая по 0,75 г), она отмерила 97 мл все той же воды, влила во флакон и плотно закрутила крышечку. Как вы полагаете, получилось ли у Оли медицинское средство? Свой ответ аргументируйте.

2. Концентрированные солевые растворы часто советуются врачами для полоскания носоглотки при разных заболеваниях. Упариванием 500 г раствора с массовой долей соли 10% получен раствор с массовой долей соли 14%. Какова масса выпаренной при этом воды? (Запишите число с точностью до десятых).

3. Кальций играет важную роль в жизнедеятельности организма. Ионы кальция необходимы для осуществления процесса передачи нервных импульсов, для сокращения скелетных мышц и мышцы сердца, для формирования костной ткани, для свертывания крови. Препараты кальция широко используют, в частности, при лечении переломов, при усиленном выделении кальция из организма, что имеет место у долго лежащих больных. В арсенале медиков есть несколько препаратов кальция. Чаще всего применяют глюконат $[\text{HOCH}_2(\text{CHOH})_4\text{C}(\text{O})\text{O}]_2\text{Ca}\cdot\text{H}_2\text{O}$, лактат $[\text{CH}_3\text{CH}(\text{OH})\text{C}(\text{O})\text{O}]_2\text{Ca}\cdot 5\text{H}_2\text{O}$ и глицерофосфат кальция $[\text{CaPO}_3\text{OC}_3\text{H}_5(\text{OH})_2\cdot\text{H}_2\text{O}$, которые выпускаются в таблетках. По своему действию на организм эти препараты похожи, поэтому врачи нередко рекомендуют приобрести любой из них, оставив право выбора за пациентом. Какой из вышеперечисленных препаратов рациональнее выбрать, если цена примерно одинаковая?

4. Восьмиклассница Мария выпила после обеда один стакан (200 г) яблочного сока. Используя данные приведённой ниже таблицы, определите, какую массу углеводов получил при этом организм девушки. Ответ подтвердите расчётом. Содержание углеводов в некоторых соках:

Сок	Лимонный	Яблочный	Апельсиновый	Гранатовый	Сливовый
Массовая доля углеводов, %	2,5	9,1	12,8	14,5	16,1

Какую долю суточной физиологической нормы (400 г) составляет потреблённое Машей количество углеводов? Ответ подтвердите расчётом.

5. Фосфор присутствует в живых клетках, входит в состав костей человека, зубной эмали. Основную роль в превращениях соединений фосфора в организме человека и животных играет печень. Обмен фосфорных соединений регулируется гормонами и витамином D. Усвоение фосфора происходит эффективнее при его приёме вместе с кальцием в соотношении 3:2 (P:Ca). Содержание и соотношение кальция и фосфора представлено в таблице:

Продукт	Ca, мг/100 г	P, мг/100 г	Ca/P
Жареная говядина	12	250	0,05
Цельное молоко	118	93	1,26
Варёная фасоль	50	37	1,35

Жареная треска	31	274	0,11
Пшеничный хлеб	84	254	0,33
Картофель	7	53	0,13
Яблоки	7	10	0,70
Яйца куриные	54	205	0,26

Ознакомьтесь с информацией в таблице и назовите два продукта, в которых соотношение элементов наиболее соответствует рекомендуемому.

При недостатке фосфора в организме развиваются различные заболевания костей. Суточная потребность в фосфоре составляет: для взрослых 1,0 – 2,0 г, для детей и подростков и подростков 1,5 – 2,5 г. Сколько граммов (килограммов) жареной трески минимально надо употребить подростку, чтобы покрыть суточную потребность в фосфоре? Ответ подтвердите расчётами (округлите до целых).

При недостатке фосфора в организме развиваются различные заболевания костей. Суточная потребность в фосфоре составляет: для взрослых 1,0 – 2,0 г, для детей и подростков – 1,5 – 2,5 г. Сколько яиц минимально надо употребить взрослому человеку, чтобы покрыть суточную потребность в фосфоре? Вес одного яйца считать равным 60 г. Ответ подтвердите расчётами (округлите до целых).

6. На рисунке изображена модель электронного строения атома некоторого химического элемента (Рисунок 1).

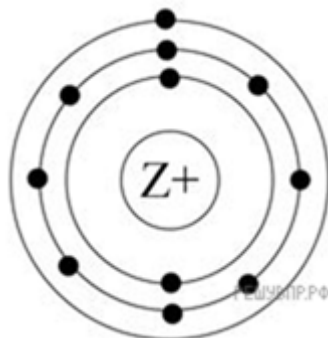

Рисунок 1. Электронное строение атома химического элемента.

На основании анализа предложенной модели выполните следующие задания: 1) определите химический элемент, атом которого имеет такое электронное строение; 2) укажите номер периода и номер группы в Периодической системе химических элементов Д. И. Менделеева, в которых расположен этот элемент; 3) определите, к металлам или неметаллам относится простое вещество, которое образует этот химический элемент. Ответы запишите в таблицу.

Символ химического элемента	№ периода	№ группы	Металл/неметалл

7. Установлено, что крапива увеличивает содержание гемоглобина и количество эритроцитов в крови. Поэтому она является хорошим “кровоочистительным” средством и чрезвычайно полезна при самых различных заболеваниях крови; используется также для лечения фурункулов, угрей, лишая и других кожных заболеваний. Гемоглобин содержится в эритроцитах крови. Это красный пигмент (гем), содержащий железо, в сочетании с протеином. Когда кровь проходит через легкие, к атому железа гема $C_{34}H_{32}O_4N_4Fe$ присоединяется кислород. Вычислите относительную молекулярную массу гема.

8. У взрослых людей кровь содержит от 13% (у женщин) до 14% (у мужчин) гемоглобина. Каждый грамм гемоглобина может при полном насыщении удерживать до 1,3 мл кислорода. Рассчитайте по вашему анализу крови, сколько кислорода содержится в вашем организме.

9. Порошок «Регидрон» используют при обезвоживании организма. Одна доза порошка содержит 3,5 г хлорида натрия, 2,5 г хлорида калия, 2,9 г цитрата натрия и 10 г глюкозы. Перед

употреблением дозу растворяют в 1 л воды. Определите массовые доли всех компонентов порошка «Регидрон» в полученном растворе.

10. Метан является главной составной частью природного газа. Образуется при медленном разложении растительных остатков на дне болот, за что, получил название «болотный газ». Используя рисунки, отражающие состав молекулы данного вещества, определите соотношение числа атомов в молекуле и выведите формулу метана.

11. При каждом дыхательном движении человек пропускает через легкие в среднем 500 см^3 воздуха. Выдыхаемый воздух со. держит 16% кислорода (на 4 % меньше вдыхаемого). Рассчитайте, сколько кислорода потребляет ученик, класс (40 учащихся) за урок, если один ученик делает в 1 мин 18 дыхательных движений.

При систематическом выполнении, а затем и конструировании практико-ориентированных задач повышается интерес к предметам естественно-математического направления, повышается учебная мотивация, формируется креативность и нестандартное мышление, наблюдается творческое самовыражение, что приводит профессиональной ориентации школьников.

Литература:

1. Леонтьев Д.А., Овчинникова Е.Ю., Рассказов Е.И., Фам А.Х. М.: Смысл, 2015.
2. Аликберова Л. Ю., Рукк Н. С. Полезная химия: задачи и истории - М.: Дрофа, 2005.
3. Кендиван О. Д.-С. Об особенностях практико-ориентированных учебных задач// Химия в школе, 2009, № 6, с. 39-42.
4. Пичугина Г.В. Химия и повседневная жизнь человека. - М.: Дрофа, 2004.
5. Демьянков Е.Н. Биология в вопросах и ответах – М.: Просвещение, 1996.

Жұмабек А.Қ., Абдикалыков К.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

«ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ» САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІ ОЙЛАУЫН ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Бастауыш мектеп оқушыларының шығармашылық белсенділігін, талантын ашу мақсатында олардың креативті ойлауын қалыптастыру қажеттігі негізделі берілген. Креативті ойлауды дамытатын қолайлы шарттар ұсынылған. «Әдебиеттік оқу» пәні мазмұнындағы функционалдық сауаттылықты қалыптастыратын тапсырмалар ойын сипатында берілген. Күрделі мәселенің стандартты емес шешімін таба білетін, креативті ойлауға қабілетті тұлғаны дамытудың және тәрбиелеудің тиімді жолдары көрсетілген.

Кілт сөздер: Функционалдық сауаттылық, «Әдебиеттік оқу» пәнінің сабақтары, бастауыш мектеп оқушысы, креативті ойлауды дамытудың шарттары, креативті ойлауды қалыптастырудың тиімді тәсілдері, танымдық ойындар, зияткерлік-шығармашылық тапсырмалар.

Функционалдық сауаттылық – адамның әлеуметтік өміріндегі тұрмыстық жағдаяттарда тұрақты түрде кездесетін, күнделікті тіршіліктің сан қилы саласында қайталанатын қиындықтарды көбінесе қолданбалы білім негізінде шешуге қабілеттілікпен сипатталатын білімділіктің деңгейі. Функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың негізгі бағыттары:

- оқу сауаттылығы;
- математикалық сауаттылық;
- жаратылыстану-ғылыми сауаттылық;
- қаржы сауаттылығы;
- ғаламдық құзыреттіліктер;
- креативті ойлау.

А.А. Леонтьев берген анықтамаға жүгінсек, «Функционалды сауатты адам – өзінің бар ғұмырында жинақтаған білімін, бейімділігі мен дағдыларын адам қарекетінің барлық тыныс-тіршілігінде, тілдік қарым-қатынасы мен әлеуметтік байланыстарында болуы мүмкін күрделі мәселелердің кең ауқымын шешуге қолдана алатын тұлға» [1].

Қазіргі кезде құбылмалы заманның талабына сәйкес келешек ұрпақтың шығармашылық әлеуетін дамытуға ерекше назар аударылуда. Адамзаттың тағдырын шешетін ғаламдық өзгерістерді жаны-тәнімен сезінетін, оны біржақты шешуге жетелейтін күреске дайын белсенді, әрі шығармашыл

тұлғаны тәрбиелеу басымдылыққа ие болуда. Ендеше, қоғамға осынау болашағы бұлыңғыр келешек өмірде қиыншылық туғызар тығырықтан шығатын жолды көрсетуге бейім, алдын терең болжай алатын, жаттанды емес, тың шешімдерді қабылдауға қабілетті адамдардың қажеттілігі түсінікті. Осыған орай қазақ елінде белсенді, бастамашыл азаматтарды тәрбиелеу міндеті жүктелген білім беру ошақтарының маңыздылығы арта түспек. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін оларды оқыту барысында барынша ниеттендіру керектігін сезінеміз [2].

Мектепте оқытудың барлық кезеңдерінде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін үнемі жетілдіру жүзеге асырылуға тиісті. Дегенмен бастауыш мектепте креативті ойлауды қалыптастырудың жөні ерекше, өйткені осы кезеңде оқу-танымдық және басқарылатын шығармашылық қарекет негізделе қаланады. Кіші сыныптарда оқушыларды дамыта оқыту – олардың шығармашылық қабілеттерін толыққанды ашуға жетелейтін, жарқын болашаққа бастайтын бағдаршам іспеттес.

Бастауыш мектептегі «Әдебиеттік оқу» пәнінің сабақтары оқушылардың креативті ойлауын тиімді дамыта алады, себебі балауса оқырман үшін шынайы өмірдің әрқилы оқиғаларын, деректері мен құбылыстарын көркем сипаттайтын әдеби әлеммен қауышу және беймәлім жаңа дүниенің бейтаныс құраушыларын өз бойына сіңіру креативті ойлаудың сан-салалы дамуына сай келетіні ақиқат.

Аталмыш мәселе қарастырылатын бағыттың өзектілігі соншалық, кейбір бастауыш сынып мұғалімдері баланы оқи білуге үйретуді өзінің ең басты парызы санайды. Әрине, балаға осы тұрғыдан талап қоюдың керектігін түсінеміз, дегенмен бүгінгі қоғам үшін баланың ашылмаған таланты, шығармашылық дағдысы күн тәртібінің аса маңызды мәселесі саналуда.

Нақ осы «Әдебиеттік оқу» пәнінің сабақтарында оқушылардың шығармашылық дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік мол.

Кіші сынып оқушыларының шығармашылық ойлауын сабақта және сабақтан тыс іс-шараларда дамытуға қатысты педагогикалық міндеттердің ең бастыларының бірі, әрі бірегейі – олардың ассоциациялық, диалектикалық және жүйелі ойлауын қалыптастыру, бұл өз кезегінде бейімделгіштік, бірегейлік және өнімділік сияқты ерекше қасиеттерді дамытуға бағыттайды. Әсіресе аса маңызды саналатын ассоциациялық ойлау бір қарағанда өзара ешбір ұқсастығы байқалмайтын заттар мен құбылыстардың байланыстары мен ортақ белгілерін көре білу қабілетін сипаттайды. Бұл қасиеттің оқушы бойынан табылуы қажетті ақпаратты еске шапшаң түсіруге де мүмкіндік туғыза алады [3].

Креативті ойлауды дамыту үшін оның қалыптасуына ықпал ететін, қандай да бір қолайлы шарттардың сақталуы қажет болмақ:

1) баланың өз құрбыластарынан оза дамуын жеделдететін шығармашылық хал-ахуалдың орын алуы;

2) оқушының өзіне ұнаған бір іспен ұзақ уақыт бойына айналысуына, сүйкімді іс-әрекеттерді кезекпен алмастыруына, таңдауына еркіндіктің берілуі;

3) кіші мектеп оқушысының күш-жігерінің барынша жұмсалуды талап ететін күрделі міндеттерді өз бетімен орындауына мүмкіндіктің туғызылуы;

4) ересектердің мәселені ұтымды шешудің бір жолы ретінде үйлесімділікпен бірлескен (дұрыс шешімді нақты айтып жіберу емес) қамқорлық көмегі және тағы сол сияқтылар [4].

«Әдебиеттік оқу» пәнінің сабақтарында оқушыларда креативті ойлауды қалыптастырудың көптеген тәсілдері қолданылуы мүмкін. Тәжірибе барысында өзінің тиімділігін көрсеткен тәсілдер де баршылық.

«Әрбір әріп мәнді» ойынында берілген сөздің әрбір әрпіне сөз ойлап табу талап етіледі. Мысалға: «қазақ» – қымыз, айтыс, зауыт, аламан, қамшы. Бірнеше рет жаттыққаннан кейін кез келген сөзді айта салмай, өзара үйлескен сөйлем құрауға дейін жетілдіруге әрекет те жасалады: «қазақ» – қалтамдағы ақшам зат алуға қажет.

Аукцион-ойын: «таңертең», «талтүс», «кешқұрым», «түн» сөздеріне қатысты ең көп сөз айтқан жеңіске жетеді [5].

«Сөздік құрастыру» ойынында оқушыларға «ата», «әже», «әке», «ана» ұғымдарына, сондай-ақ мамандықтарға қатысты: мұғалім, дәрігер, құрылысшы, ұшқыш, спортшы және т.с.с. сөздік құрастыру ұсынылады.

«Назарға іліккендер» ойынында жер бетіндегі, ғимараттың әрбір қабатында орналасқандардың, өзіұшақта, ғарыштағы адамның не көретінін айтып беру сұралады. Жылдың басы қалайша кішкентай тышқан болғандығын талқылауға болады.

«Несімен ұқсас және несімен ерекше?» ойынында қолдануға мысал болатын сөздер: төсек және төсеніш, жел мен құйын, қар мен қырау, көң және топырақ, тағы басқа да сол сияқты түбірі бір болғанмен мағынасы бөлек, түбірі бөлек болғанына қарамастан мағынасы бір сөздер.

«Сөйлемді жалғастырыңыз» ойыны: «Егер мен билеуші болсам, мен онда ...», «Менің ойымша, ақиқат пен өтірік...», «Бақытты өмір – ...», «Менің мамандығым ... болғанда, ...» [1].

«Әдебиеттік оқу» пәнін оқыту барысында зер салуды, байқампаздықты, жадыда сақтауды дамытатын психологиялық ойындар да қолданылады. «Айнадағы кескін» ойынында дене шынықтыру сабағындағы мұғалімнің топ алдында жасаған жаттығуларын қайталағандай әсерге бөленуге болады. «Айна» міндетін атқарушы оқушының барлық дене қимылы мен бет әлпетінің өзгерісін: күлімсіреуін, қабағынын түйілуін, көзін сығырайтқанын, әбіржігенін және басқа да әрекеттерін әріптесі «кескін» ретінде қайталауға міндетті.

«Мылқау кино» ойынында балалардың бір тобы дыбысталмаған сюжетті құрастырса, екінші топ оның сөзін дыбыстауға тырысады.

«Өзімен сөйлесу» ойынында өзі таңдап алған тірі немесе өлі табиғат өкілімен пікірлеседі. Кейіпкер ретінде өзі ұстап алған кезде байқаусызда қанаты қайрылып, ұша алмай қалған көбелек, аяққа оралғандықтан тебіліп кеткен мысық, жемісін шайқап түсірмекші болған кезде бұтағы майысып кеткен ағаш таңдалынып алынуы мүмкін. «Сапар мен парта» мысал өлеңінде керісінше парта шағымданады, оған Сапардың берер жауабы қандай боларын болжаңыздар.

Креативті ойлауды дамыту үшін зияткерлік-шығармашылық тапсырманы орындау да тиімді болатынын байқадық. «Өзгеше декламация» ойынында өзіне ұнайтын тақпақты немесе өлеңді қатты қорыққандай, ащы сусын ішкендей, тісі ауырсынғандай, шаттана қуанғандай, ықылық атқандай сипатта оқу ұсынылады.

Әдеби талғамды және логикалық ойлауды дамыту мақсатында мақал-мәтелдерді зерделеу кезінде «Мақал-мәтелді жинақта» ойыны ойналады: таныс мақал-мәтелдегі сөздердің орындары ауыстырылып берілгендіктен, оны өз орындарына қойып, бастапқы күйге қайтару керек. Мысалға: бұлағы білім оқу, өмір шырағы білім. Балалардың айтқан барлық ұсыныстары тыңдалып, дұрысы таңдалып алынады [1].

Шығармашылық қиялдауды дамытатын «Мақал-мәтелдің суретін сал», «Мақал-мәтелді сұлбемен кескінде» жаттығулары орындалған кезде үйреншікті емес құрал-жабдықтардың қолданылғаны жөн.

«Мақал-мәтелге ескерткіш» тәсілінде сүйікті мақал-мәтелдің мәңгілік есте қалуына арналған ескерткішті жасақтап, орнатумен айналысамыз. Мысал ретінде алынуға тиісті мақал-мәтелдер: «Не ексең, соны орасың», «Оқыған озар, оқымаған тозар», «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей» [5].

«Сөзбен суреттеу» тәсілінде оқушылардың оқылған мәтінге эмоциялық сезім білдіру қабілеті дамытылады. Мәтінді оқып шыққаннан кейін көңіл-күйдің қаншалықты қабылданғанын айқындап, оны одан әрі күшейту мақсатында мынадай сұрақтарға жауап ізделінеді: «Мәтін оқылғанда жан дүниеңізде қандай толқу сезілді: таң қалу, қуаныш, шаттану, қапалану», «Ерекше әсемдікке құлай сүйсінген автордың өз қуанышын жеткізу үшін айтқан сөзіне мән беріңіз», «Мәтіннен автордың көңіл-күйін білдіретін сөзді тауып көріңіз».

«Мен өзімді таныстырамын» тәсілінде жаңа әдеби кейіпкермен танысудың алдында оқушылар өзін ертегідегі достарына жақсы қырынан көрінуге тырысады. Бұлайша жасалған әрекет барысында оқушы шығармашылық дағдысын дамытады, шешендік дағдысын жетілдіреді, монологтық сөз дайындайды, осылайша өзінің жеке көзқарасын дәлелмен, бірізді, сауатты, логикалық баяндауға бейімделеді.

Жағдаяттық байланыстарға қатысты тапсырмаларды орындау үшін оқушыларға екі сөз ұсынылады. Ол сөздердің мағынасы әртүрлі болғанына қарамастан осы заттардың өзара байланыстылығын білдіретін мысалдарды көбірек іздеп табу керек. «Әдебиеттік оқу» пәнінің тақырыбына қатысты екі сөзді салыстыра талдаған оқушылар марапатқа лайық саналады.

Креативті ойлауды дамытуға әр ұлттың халық ертегілерін қолдану да артықтық етпейді. «Ертегіні құрастыру» тәсілінде ертегішілер рөліне енуші балаларға мынадай тапсырма беріледі:

1. Ертегідегі тірек сөздерді ерекшелеп, бөліп қарастырыңыздар.

2. Ертегінің сиқырлы жұмбағын шешу үшін осы тірек сөздер арқылы оның аталуын, авторын еске түсіріңіздер.

«Ертегіні тірек сөздер арқылы құрастыру» тәсілінің тиімділігі «ертегілік мәселені» шешу барысында айқындалады, онда ертегінің мазмұны ешбір өзгеріссіз немесе мейлінше аз өзгеріспен беріледі. Креативті ойлауға жетелейтін сұрақтардың түрлері:

- «Ақылды аспаз» молдаван ертегісінде аспаз қожайынына қойдың тілінің орнына жүрек немесе ми асып берсе, оны қалай түсіндіруге болады?

- «Сатылған көлеңке» ұйғыр ертегісінде шаруа байдан көлеңкені күн бұлттанған сәтте немес күн еңкейгенде сатып алғса, бағасы қалай өзгерер еді?

- «Мысық пен тышқандар» ертегісінде бір мысыққа қанша тышқан жабылса жеңер еді?

«Кері ақтарылған ертегі» тәсілі: ертегілік сөз немесе мазмұн қолданылған ертегі құрастырыңыз: Кішкентай робот туралы ертегіде ол қайырымдылығы үшін қайта жаңғыртыла жөнделіп, ешкімге бағынбайтын күш иесі болып кетсе не болар ма еді? «Бақыт» деген - не?» ертегісіндегі бозбала екі бүйрегі істемей қалған әкесіне бір бүйрегін сатар ме еді? [6].

«Ертегіні не басынан немесе аяғынан қайта құрастыру» тәсілі: балалар ертегі кейіпкерімен, қандай да бір оқиғамен танысқан, олар оның жалғасын өздері ойластыруы керек. Мысалға, басқаша ұқсастыра құрастыру, ертегі және музыка, бастапқы сөйлемдеріне қарай ертегіні одан әрі жалғастыру.

Оқушылардың толығымен өздерінің өзгеше ертегісін құрастыруы қиын, мұнда олардың барлығы ойдан шығарылады: оның аталуы, кейіпкерлер, мазмұн.

«Ертегі сөздігін» құрастыру тәсілінде балалар ертегіде айтылған сөздерді, ондағы киімді, қолданылған заттарды, жағымды және жағымсыз кейіпкерлерді жазып отырады.

«Еркін сөйлеу» тәсілінде оқушыларға өзін ертегі кейіпкері сезініп, мәжілісте өзінің құқығының шектелгендігі жәйлі айтуы сұралады.

«Әдебиеттік оқу» сабақтарында оқушылардың креативті ойлауын жетілдіру үшін салыстыру, ұқсастыру, бейнелі теңеу, басқаша айту арқылы түсініктердің аражігін алшақтату және нақтылауға бағытталған жаттығулар қолданылады. Бұл «Қобыланды батыр», «Тайбурылдың шабысы» батырлар жырында немесе «Зерделі» аңыз әңгімелерде қолданыс табады.

«Тақпақтағы немесе өлендегі бейнелі сөзді іздеп табындар» және «Теңеуді және оны анықтайтын сөзді тауып көріңіздер» деген тапсырмалар да орындалды. «Берілген сөзге ұқсас теңеу сөзді таңдап алып оны автор сөзімен салыстырыңыздар» тапсырмасы: Ә.Тәжібаевтың «Толағай» өлеңінде бәденді әйел «Айсұлуды» «ақ маралға» теңейді [6].

Ғаламдастыруға жетелейтін ғылыми-техникалық саланың қарыштап дамуы күрделі мәселенің стандартты емес шешімін таба білетін, креативті ойлауға қабілетті адамдарды дамытуды және тәрбиелеуді қажет етуде.

Сыртқы әлеммен үнемі тығыз байланыстағы, креативті ойлайтын адам кез келген жаңашылдықты жатсынбайды, әрі өзі де қоршаған әлемді өзгертуге барынша тікелей белсенділікпен араласады.

Әдебиеттер:

1. Формирование креативного мышления как элемента функциональной грамотности на уроках литературного чтения в начальной школе. Формирование функциональной грамотности обучающихся как механизм повышения качества образования и конкурентоспособности системы образования. Под общей редакцией Тхаговой Ф.Р. – Майкоп: АРИПК, 2022. – 183 с.

2. Юскова Е. А. Развитие творческих способностей младших школьников на уроках литературного чтения / Е. А. Юскова. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2019. – № 30 (268). – С. 133-136. .

3. Васильева Е. А. Теоретические аспекты развития творческого мышления в младшем школьном возрасте [Электронный журнал] / Е. А. Васильева // Молодой ученый. – 2015. – № 11.

4. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности / раздел 1, гл.1. – Санкт-Петербург: Питер, 2011. – 23 с.

5. Қабатай Б.Т., т.б. «Әдебиеттік оқу» Жалпы білім беретін мектептің 3-сыныбына арналған оқулық. – Алматы: Атамұра, 2018. – 128 б. – Б. 75-77.

6. Мүфтибекова З., т.б. «Әдебиеттік оқу» Жалпы білім беретін мектептің 4-сыныбына арналған оқулық. – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2019. – 144 б. – Б. 75-77.

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ЧЕРЕЗ ПРОЕКТНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Аннотация. В статье описывается опыт работы методом проектов с целью формирования функциональной грамотности у младших школьников.

Ключевые слова: проектная деятельность, функциональная грамотность, этапы проекта.

Известно, что дети – исследователи по своей природе. Это обусловлено биологически. По-другому это называется любопытством. Именно это внутреннее желание к исследованию рождает соответствующее поведение и создает условия, для процесса саморазвития. Очень важно отметить, что большинство первоклассников приходят в класс как в новый мир, где открывается множество интересных вещей. Наша задача, как учителей начальных классов – соответствовать этим надеждам, не погасить потребность ребенка в познании. Использование в начальной школе проектного и исследовательского методов обучения помогает нам в ее решении.

Когда у нас возникло желание ввести в практику своей работы проектную методику, начали проводить и внедрять ее постепенно, используя правило пяти «П»:

Проблема – Проектирование (планирование) – Поиск информации – Продукт – Презентация.

Шестое «П» проекта – его Портфолио, т.е. папка, в которой собраны все документы по проекту: черновики, планы, отчеты, наброски продуктов проекта, зарисовки и другое, что было накоплено в процессе труда.

На каждом этапе мы выступаем как помощники, обеспечивая деятельность ученика:

- консультируем - провоцируем вопросы, размышления, самооценку деятельности, моделируем ситуации.
- мотивируем - раскрываем перед учениками ситуацию проектной работы как ситуацию свободы и выбора самоидентификации. Здесь стоит отметить, что самые невероятные идеи порождают лучшие работы.
- помогаем – со сбором информации на различных этапах работы над проектной работой;
- наблюдаем – для получения информации, которая помогает работать во время консультаций.

Ученики при создании проекта становятся активными участниками, свободны в выборе темы по своему возрасту, способов и видов деятельности для достижения цели.

Метод проектов всегда предполагает решение какой-то проблемы, которая предусматривает, с одной стороны, использование разных методов, с другой – взаимодействие знаний, умений из разных областей науки, техники, технологии, творчества. Это осуществилось в таких наших проектах как «Секреты мыльных пузырей», «Химия на кухне», «От чего раскрываются шишки», «Две Полинки считают пылинки», «Караганда в числах и цифрах», «Чудеса мозаики», «Кого кусают комары», «Городской парк Караганды – быть или не быть».

На первых шагах важна наглядность, образец, шаблоны и опора. Поэтому приглашаем старшеклассников, которые выступают со своими проектами перед младшими школьниками и их родителями на родительском собрании «А так ли это тяжело – написание проекта?»

Темы детских проектных работ выбираем из содержания учебных предметов или из близких к ним областей: «Чьи гнёзда лучше», «По маршруту доктора Айболита», обучение решению задач или хобби, которое увлекает ребёнка: «Животное – не игрушка». Мы предлагаем банк проектов, раскрываем требования к ним, технологию их выполнения и оценивания, а также поддерживаем и поощряем участников.

Для постановки учебных целей проекта и овладению приёмами проектирования, вместе со школьниками, задаём ученикам такие вопросы:

- для чего делаете свой проект?
- актуален ли он сейчас?
- чем вызвана потребность его создания?
- существует ли на самом деле необходимость в этом проекте?
- какой продукт в результате получится?
- будет ли потом использоваться данный проект и каким образом?
- найдет ли он своих потребителей?

Отвечая на эти вопросы, ребята почти самостоятельно формулируют идею и цель проекта. Например, изучение свойств мыльных пузырей или изучение причин появления плесени на продуктах питания. Затем обсуждаем задачи, которые необходимо будет решить в ходе выполнения проекта.

При сборе и поиске информации на следующем этапе с ребятами определяем, где и какие данные им предстоит найти. Затем начинается непосредственно сбор данных и отбор необходимой информации. Вместе выбираем способ сбора информации в зависимости от выбранной темы: наблюдение - «Чье гнездо лучше», анкетирование – «Моя настольная игра», социологический опрос «Животное – не игрушка», интервьюирование «Секреты зубной щетки», проведение экспериментов проект «Химия на кухне», работа со СМИ, с литературой «По маршруту доктора Айболита». Например, во время сбора информации по проекту «Судьба карагандинки в судьбе нашего города», ученица нашла сведения о своей прабабушке в Областном карагандинском краеведческом музее, а также на телестудии 5 канала. Далее собранная информация анализируется, делаются умозаключения.

Для того чтобы организовать работу с проектом наиболее эффективно, необходимо участие не только учителя и учеников, но и их родителей. Нужно отметить, что помощь последних - неоценима. Мотивационная, информационная, организационная и техническая поддержки так нужны ребятам. Тему проекта «Чудеса мозаики», например, предложила мама ученика, т.к. сама занимается этим творчеством. После совместно проведенной работы, ученик увлекся мозаикой и сумел заинтересовать одноклассников.

Когда работы выполнены, предоставляем ребятам возможность оформить творческие, познавательные и исследовательские проекты быстро, но качественно, возможно, с помощью компьютера: напечатать и исправить текст, вставить необходимые рисунки, схемы, подготовить презентацию. Например: шкала измерения роста и наблюдений за своими достижениями, памятка для школьника «Как правильно чистить зубы», викторина для одноклассников по прочитанным произведениям, тайный рецепт оладий и т.д. Подготовка к защите проекта включает: оформление портфолио, подготовку баннеров, разработку презентации, подготовку выступления перед публикой.

Защита проекта происходит сначала в классе, а затем на школьной научно-практической конференции. На защиту выносятся теоретическая и практическая части проекта и сам продукт.

Далее обсуждаются полученные результаты (рефлексия). Учащиеся делают самоанализ своей работы, а мы оцениваем усилия учащихся и креативность.

Работа по методу проектов, как замечает И.С.Сергеев, – это довольно высокий уровень сложности в деятельности педагога. Но использование в обучении метода проектов, формирует у учащихся умение самостоятельно получать новые знания и умения, собирать нужную информацию, умение выдвигать гипотезы, делать выводы. Именно поэтому работа методом проектирования для нас и детей столь важна, интересна и, конечно, увлекательна.

Литература:

1. Белобородов Н.В. Социальные творческие проекты в школе. М.: Аркти, 2006.
2. Землянская Е.Н. Учебные проекты младших школьников. // Нач.школа. – 2005. - №9.
3. Лакоценина Т.П. Современный урок. – Ростов н/Д: Учитель, 2007.
4. Постникова Е. Метод проектов как один из путей повышения компетенции школьника. //Сельская школа. – 2004. - №2.

Иваночкина О.А.
КГУ «Лицей №2» г. Караганда

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Аннотация. В статье раскрывается вопрос применения функциональной грамотности в преподавании иностранных языков через использование современных педагогических методов и приемов активного обучения

Ключевые слова: функциональная грамотность, английский язык, грамотная речь, методы, задания.

В современном мире насчитываются разные определения термина «функциональная грамотность». В книге формирование функциональной грамотности Бунеев Р.Н. сказано, что функциональная грамотность – это способность человека использовать навыки чтения и письма в условиях его взаимодействия с социумом (оформить счет в банке, прочитать инструкцию, заполнить анкету обратной связи и т.д.). То есть это тот уровень грамотности, который дает человеку возможность вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. В частности, сюда входят способности свободно использовать навыки чтения и письма в целях получения информации из текста и в целях передачи такой информации в реальном общении, общении при помощи текстов и других сообщений.

Явление функциональной грамотности открывается, только тогда, когда начинается применение ее на уроках. Функциональная грамотность выражает себя в разных ситуациях, в образе жизни или в профессиональной направленности педагога. Функциональная грамотность представляется как ситуативных реалиях педагогов с новыми для него методами и приемами. Педагог не может понять схемы, инструкции, задания и применить на их уроке.

Какие компетенции взаимодействуют с функциональной грамотностью?

1. Умение находить и использовать различные современные ИКТ средства.
2. Умение понять проблему и искать пути ее решения.
3. Умение обучаться в течение всей жизни.

Огромное количество людей изучают английский язык и широко применяют эти ЗУН в практической работе. Английский язык является необходимым средством для общения и передачи знаний о культуре своего народа и культуре англоязычных стран.

Это приводит к значительным изменениям в практике обучения и преподавания английскому языку, и основным методом является метод коммуникации, в результате которого уже с первых уроков учащиеся обучаются на английском языке.

Функциональная грамотность в течение урока включает в себя следующие аспекты коммуникации:

- овладение грамотной и правильно поставленной, устной и письменной речью;
- коммуникативная способность составлять диалог в рамках повседневной жизни;
- правильная постановка проблемного задания;

Овладение функциональной грамотностью на уроке английского языка возможно разнообразными методами: использование современных педагогических методов и приемов активного обучения: метод- дискуссии, метод - диалогового обучения с элементами критического мышления, исследовательские и проектные работы учащихся, видео-гиды по англоязычным странам, метод- игры, применение ИКТ и др. И здесь предлагаем рассмотреть следующие занимательные задания на функциональную грамотность.

Marathon

What's the farthest distance you have ever run at one time? Can you imagine running more than twenty-six miles? Marathon runners do this. They perform one of the most difficult tasks in all of sports. The marathon is the longest race in all sports. It is twenty-six miles three hundred and eighty-five yards (about forty-two kilometers). Why that number? This is the exact distance between two ancient Greek cities. The race recalls the rank of a messenger from Marathon to Athens to report that the Greeks had won a battle. When he arrived, he fell dead. The marathon is always the last event at the Summer Olympic Games. One of the most unusual marathon was Abebe Bikila of Ethiopia. He won the Olympic marathon in Rome in nineteen sixty – he ran barefoot! Recently the marathon has become one of the most popular events for runners.

Complete the following sentences with the right answer from the text

1. Twenty-six miles are nearly equal to...
a) 42 km; b) 32 km
2. The Greek messenger reported on...
a) the victory; b) the defeat
3. The Olympic Games were held in Rome in...
a) 1916; b) 1960
4. When Bikila won the Olympic marathon in Rome he was...
a) in shoes; b) without shoes

Choose 3 true sentences about Paul McCartney.

- 1) McCartney has released a big catalogue of songs as a solo artist.
- 2) He has taken lots of Grammy Awards.
- 3) He was born in 1955.

4) McCartney has got 12 grandchildren. 5) He is a good multi-instrumentalist.

6) He has never sung in any music band.

Which of these sentences are about future? Choose 3 of them.

1) Maybe he will get married soon.

2) Sam's going to her relatives next month.

3) Dad asked for a bill and we went out.

4) I'm seeing the bank manager at 3pm.

5) She's reading that book about Harry Potter.

6) James could save up for a new car.

Choose 3 correct sentences with uncountable nouns.

1) I want to buy some food. 2) Mario didn't buy any shoes. 3) Let's listen to some good music! 4) Will you give me that can? 5) I've got some cheese but I haven't got any butter for sandwiches. 6) There are some carrots in the fridge.

Choose 3 correct phrasal verbs.

1) ask away 2) climb up 3) see with 4) take off 5) pick up 6) dwell away

Choose 3 jobs that are connected with medicine.

1) Lawyer 2) flight attendant 3) pilot 4) nurse 5) vet 6) surgeon

Complete the dialogue with these phrases. There is one phrase (a-f) you do not have to use

Jenny: What do you want to be when you 1) ...?

Mark: I want to 2) ....

Jenny: Really? What do you 3) ... for that?

Mark: Well, you have to 4) ... and you have to be good at 5) ... Math's and Physics

b) have to do

c) Get good school results

d) Be a pilot

e) I'd like

f) Leave school

Put these words in order to make a correct question.

1) you 2) have 3) a tiger 4) seen 5) ever

Put the questions in the right order to make an interview. There's one variant (a-f) that you do not have to use.

1) ...

- Well, they aren't all finished. There is still some work to do – you know the little things you want to change at the last minute.

2) ...

- We're planning to play them at the concert in London next month.

3) ...

- Yeah, I love it. Well, not always, you know, there are good and bad days. Sometimes it's so easy, but sometimes I just don't have any ideas.

4) ...

- No, not always. I often go outside and it helps me to create new things.

5) ...

- well, actually, yes. One of them is called "Be ready!" and I wrote it after I heard a conversation between two guys.

a) So do you sit at the desk when you're writing? b) Do you like writing songs?

c) James, tells us about your new songs.

d) Did you write any of the new songs when you were away from your desk?

e) Do any other band members write songs? f) Great! When can we hear them?

Put these words in order to make a correct imperative sentence.

1) put 2) on 3) warm 4) coat 5) your

Put the words in order to make a correct sentence.

1) has 2) never 3) he 4) it 5) done

Правильно и поэтапно выполненная работа зависит от того то, что нужно и чему следует научить учащегося и будет ли он мотивирован. Самая важная проблема в обучении и преподавании английскому языку это разные уровни знаний, умений и навыков по языку. Применение метода проектов, исследовательских работ, постановка проблемных диалоговых ситуаций, дифференциация

заданий по различным видам деятельности на уроке, позволяет повысить мотивацию к изучению языка всех участников процесса обучения, несмотря на разные уровни знаний.

При активизации функциональной грамотности на уроках английского языка часто применяется обучение в группе и парная формы работы.

Это помогает созданию коллаборативной среды учащихся, применяется метод критического мышления, создается ситуация конкурентноспособности. Реализация разноуровневых и дифференцированных заданий, наверняка, будет оказывать помощь в процессе обучения функциональной грамотности, в течение работы над заданием по говорению учащихся и побудит их к самостоятельному пониманию потребности в овладении различными методами общения.

В особенности действенными выходят те уроки, где применяются нестандартные формы и методы активного обучения: личностная, парная, групповая формы работы, применение подлинных источников языка, электронных образовательных программ в кабинете с ИКТ технологиями. Урок - дискуссия, урок - путешествие, ролевые игры - способствуют побуждению к мотивации в обучении английскому языку и желанию в улучшении своих ЗУН. Выше изложенные методы работы дают формирование личностных ситуаций успеха у учащихся, человеческих качеств в обучении языку. Имея навыки функциональной грамотности учащиеся способны адаптироваться и быть коммуникабельными с социумом, в полной мере применять умения говорения и письма, умение вести диалог, знать компьютерную грамотность и быть конкурентно способной личностью.

Литература:

1. Бунеев Р.Н. Понятие функциональной грамотности, стр.2 // Образовательная программа "Школа 2100", Педагогика здравого смысла / Под ред. А.А. Леонтьева
2. Материалы сайта «Веб. сервисы для учителя» <https://sites.google.com/site/tkvgelearning/>
3. PISA 2009. Eesti tulemused.
http://uuringud.ekk.edu.ee/fileadmin/user_upload/documents/PISA_2009_Eesti

Ильясова Э.А., Диль В.И.
КГУ «Гимназия имени Шакарима»

СОЗДАНИЕ КОМИКСА КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ ПРИЕМ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ И РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация. Данная статья обобщает практический опыт использования учителями русского языка и литературы на своих уроках такого педагогического приема, как комикс. В работе дано определение понятия «комикс», описаны преимущества использования данного приема, предложены формы работы и шаблонные задания, которые в дальнейшем можно использовать на уроках. Рассматриваемая тема будет интересна педагогам-практикам.

Ключевые слова: функциональная грамотность, креативное мышление, комикс, клиповое мышление.

С введением обновлений в содержание образования в казахстанских школах произошел ряд кардинальных изменений, нашедших свое выражение в содержании школьных дисциплин, принципах, методах и подходах в преподавании. Говоря о языковом преподавании, конечно же, хочется выделить коммуникативный подход, направленный на развитие у учащихся коммуникативных навыков (слушание, говорение, чтение, письмо, соблюдение речевых норм). Помимо этого, важной составляющей урока, а особенно уроков русского языка и литературы, является формирование функциональной грамотности, а также раскрытие творческого потенциала ребенка. Для реализации данных подходов и достижения учебных целей учитель тщательно отбирает необходимые и наиболее эффективные приемы из имеющегося инструментария. Один из таких современных педагогических инструментов – комикс.

«Комикс» – сокращение от английских "comic" (смешной) и "strip" (полоса, картинка). Изначально под комиксом понимали смешную историю в картинках, но с течением времени сюжет и содержание таких повествований трансформировались.

А.Г. Сонин дает следующее определение данному понятию: «Комикс – это особый способ повествования, текст которого представляет собой последовательность кадров, содержащих, кроме

рисунка, вербальное произведение, репрезентирующее преимущественно диалог персонажей и заключенное в особую рамку – графическое пространство речевого компонента. При этом рисунок и заключенный в него вербальный текст представляют собой органическое смысловое единство» [1, стр 11]. Нами выбрано именно это определение, так как оно наиболее подробно отражает специфические особенности данного жанра.

Создание комикса уместно как на уроках русского языка, так и на уроках русской литературы. Использование данного вида заданий обусловлено не только педагогическими изысканиями, но и целями обучения, которые заложены в программе. Доказательством могут служить следующие учебные цели:

- 5.2.9.1. писать творческие работы (сказки, рассказы, мини-сочинения на литературные темы по опорным словам, иллюстрациям и др.) – русская литература в классах с русским языком обучения, 5 класс;

- 6.3.3.1 представлять информацию в виде комиксов, в том числе с использованием информационно-коммуникационных технологий – русский язык в классах с русским языком обучения, 6 класс;

Это всего лишь две цели, взятые из календарно-тематического планирования в преподаваемых нами классах, но похожие видоизмененные цели, разработанные по спиралевидному принципу, встречаются и в других классах.

Важно учитывать и тот факт, что нынешние ученики, являющиеся яркими представителями «поколения Z», склонны к клиповому мышлению. А это, в свою очередь, помимо некоторых недостатков, имеет и значительное достоинство – большая скорость обработки информации. Другая особенность такого мышления – предпочтение нетекстовой, образной информации.

В сложившихся обстоятельствах нам, как учителям, ничего не остается, кроме как подстраиваться и искать положительные стороны клипового мышления, а также использовать их в своей профессиональной деятельности. Например, учитель и автор статьи «Клиповое сознание работает на литературное образование» Татьяна Мусатова пишет: «Каждый учитель-практик прекрасно знает, что современные школьники по преимуществу визуальщики и кинестетики. Им необходимо посмотреть и потрогать. Раскрасить и подрисовать... Сейчас модно ругать «клиповое сознание» подростка, но можно принять это явление как объективный факт и заставить работать это «клиповое сознание» на развитие ученика...». В этом нам поможет комикс, являющийся креолизованным текстом (текст, совмещающий в себе вербальные и изобразительные средства передачи информации). Что, как не комикс, позволит развить в учениках креативное мышление, упростить запоминание нового материала, раскрыть творческий потенциал? Ведь функции таких текстов обширны:

- привлекать внимание читателей, принимать участие в организации визуального восприятия текста;

- предоставлять определенную информацию;

- участвовать в развитии содержания текста;

- функция иллюстрации вербального компонента;

- руководить познавательной деятельностью адресата;

- экспрессивная: оказать воздействие на эмоции публики;

- эстетическая: оказать воздействие на эстетические чувства публики;

- формировать ситуацию живого общения (мультимедийные тексты);

- техническая: сформировать визуальное восприятие текста (например, зрительное определение рамок высказывания) [2].

На уроках русского языка и литературы мы предлагаем различные варианты работы с комиксами. В первую очередь это, конечно же, создание комикса на заданную тему, комикс по литературному произведению/эпизоду. Иногда это может быть альтернативная концовка произведения, воссозданная в комиксе. Во-вторых, создание сценария к комиксу с опорой на готовые кадры (можно использовать репродукции художников, кадры из фильмов). В-третьих, задания на выявление композиционных элементов художественного текста (учащиеся рисуют изображения комикса в готовых рамках, которые подписаны в соответствии со структурными частями произведения). Если позволяет техническое оснащение, на уроках можно использовать различные приложения по созданию комиксов, и тем самым параллельно развивать у учащихся навыки ИКТ. Простая в использовании и не требующая оплаты и регистрации программа по созданию комиксов – Write Comics. Такие задания можно выполнять как в классе, так и дома. Создавать комиксы индивидуально, в паре или в группе.

Проанализировав выполненные работы и листы рефлексии учащихся, было выявлено, что детям очень нравятся задания подобного формата, особенно это касается тех ребят, которые по природе своей визуалы и любят рисовать. По словам учащихся, такая работа помогает себя творчески реализовать, позволяет лучше и проще усвоить школьный материал, а также заставляет работать воображение. Создавая сценарии к комиксам, учащиеся моделируют и проигрывают жизненные ситуации, решают проблемы.

Таким образом, создание комиксов учащимися на уроках русского языка и литературы служит не только средством развлечения, но и эффективным приемом формирования функциональной грамотности и развития креативного мышления, катализатором усвоения нового материала.

Литература:

1. Сонин А.Г. Комикс как знаковая система: психолингвистическое исследование (на материале франкоязычных комиксов) - Барнаул, 1999.
2. https://mogu-pisat.ru/stat/metod/?ELEMENT_ID=11581562

Иманалиева А.Д.
КГУ «Гимназия № 45» г. Караганда
Тельгузинова Р.Ш.
КГУ «ОШ №17» г. Караганда

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ЦЕННОСТЬ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ АКТИВИЗАЦИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ

Аннотация. В содержании данной статьи автором обосновывается что в век цифровых технологий компетентность учителя, его способность решать профессиональные педагогические задачи с привлечением информационных технологий становятся важной составляющей его профессионализма. И в данном контексте современный педагог должен не только знакомить учеников с информационными технологиями, но и научить грамотно, применять эти технологии в познавательной деятельности.

Ключевые слова: образование, информатика, информатизация, технология, педагогический процесс, урок, педагог, обучающийся, активизация, познавательная деятельность.

Повышение роли информатики в условиях реформирования образования как учебного предмета средней школы, необходимость прогнозирования национальной системы образования по информатике на ближайшие десятилетия требует всестороннего социально-педагогического исследования проблемы совершенствования содержания образования в школах Казахстана.

Информатика как учебный предмет является достаточно специфичной дисциплиной. В первую очередь, это связано с тем, что, с одной стороны, информатика - это фундаментальная дисциплина, способствующая формированию мировоззрения и стиля мышления учащихся, и, с другой стороны, это дисциплина, обеспечивающая приобретение школьниками комплекса умений и навыков, связанных с оперированием программным обеспечением и компьютерной техникой.

За время становления и развития информатики как учебного предмета было проведено большое количество казахстанских и зарубежных исследований направленных на разработку методики ее преподавания в средней школе. В их числе научные работы Е. Бидайбекова, Г. М. Мутанова, Ж. Мамыковой, А. Шакаримовой, А. В. Горячева, С. Г. Григорьева, А. П. Ершова, А. А. Кузнецова, А. Г. Кушниренко, Г. В. Лебедева, Н. В. Макаровой, И. Г. Семякина и др.

Отметим, что в Законе Республики Казахстан «Об информатизации» в качестве основных задач государственного управления в сфере информатизации определены:

- 1) формирование и развитие информационного общества;
- 2) обеспечение реализации и сопровождения административной реформы государственных органов;
- 3) развитие «электронного правительства» и «электронного акимата»;
- 4) повышение цифровой грамотности;
- 5) обеспечение участникам образовательного процесса условий для доступа к электронным информационным ресурсам электронного обучения;

б) обеспечение условий для развития и внедрения современных информационно-коммуникационных технологий в производственные процессы;

7) содействие формированию и развитию отечественной отрасли информационно-коммуникационных технологий [1].

И в этом контексте, возможности современных информационных технологий обучения позволяют учителю существенно интенсифицировать процесс овладения учеником учебной информацией, передав компьютеру роль транслятора учебного материала и беспристрастного экзаменатора, максимально высвободив при этом время на уроке.

Известно, что век цифровых технологий компетентность учителя, его способность решать профессиональные педагогические задачи с привлечением информационных и коммуникационных технологий становятся важной составляющей его профессионализма. И в данном контексте современный педагог должен не только знакомить учеников с информационно - коммуникационными технологиями, но и научить грамотно, применять эти технологии в познавательной деятельности.

Применение информационно-коммуникационных технологий в процессе обучения и воспитания школьников повышают общий уровень учебного процесса, усиливающие познавательную активность учащихся. И в этом случае учителю необходимо овладеть рядом умений:

- технические, то есть умения, необходимые для работы на компьютере в качестве пользования стандартного программного обеспечения;

- методические, то есть умения, необходимые для грамотного обучения школьников;

- технологические, то есть умения, необходимые для грамотного использования информационных средств обучения на разных уроках, проводимых в школе.

Как показывает практика, без новых информационных технологий уже невозможно представить себе современную школу. Уроки с использованием информационно-коммуникационных технологий становятся привычными для учащихся средней школы, а для учителей становятся нормой работы – это, на наш взгляд, является одним из важных результатов инновационной работы в практике работы учителя средней школы.

Но мы не должны забывать, что одним из основных средств обучения информатике и использования информационно-коммуникационных технологий на уроках, является компьютер, что также не может не сказаться на подходах к построению методических систем обучения и принципах выстраивания отношений между учеником и учителем.

В этих условиях актуальной является задача развить у учащегося интерес к самостоятельному получению знаний, привитию ему навыков использования уже имеющихся знаний в нестандартных ситуациях. Тем более, что это полностью соответствует тенденциям, наметившимся за последнее время в педагогике ряда стран, в том числе и Казахстана, ставящих перед своей школой задачу формирования инициативной образованной личности, обладающей знаниями, достаточно глубокими для возможности плодотворного дальнейшего обучения.

Использование компьютерных технологий в образовательной среде – это уже необходимость, диктуемая сегодняшним уровнем жизни и техническим прогрессом [2].

Одним из важнейших методических принципов позволяющих эффективно использовать информационные и коммуникационные технологии является совмещение компьютерных технологий с традиционными.

Использование информационно-коммуникационных технологий на уроке должно быть целесообразно и методически обосновано. К информационным технологиям необходимо обращаться лишь в том случае, если они обеспечивают более высокий уровень образовательного процесса по сравнению с другими методами обучения. Компьютер в состоянии заменить основную часть наглядных пособий и моделей (а они порой бывают слишком объёмными и громоздкими, к тому же количество пособий не всегда достаточно для обеспечения всего класса).

При организации практических работ компьютер становится эффективным помощником. Электронные учебники, снабженные трёхмерными иллюстрациями, способствуют развитию пространственного мышления. Использование компьютерных моделей способствует образному мышлению и лучшему усвоению материала. На уроках использовать компьютерные технологии можно при изучении нового материала, при первичном закреплении полученных на уроке знаний и умений, при отработке умений и навыков (обучающее тестирование), во время проведения практикума, а также при контроле и коррекции знаний.

Применение слайдов во время уроков обеспечивает динамичность, наглядность, более высокий уровень и объём информации, по сравнению с традиционными методами. При подготовке слайдов

к уроку можно использовать электронные учебники, информацию сети Интернет, а также создавать свои презентации.

Если на уроке возникает необходимость обсуждения с учащимися нового материала, то можно провести комбинированный урок в форме беседы с использованием компьютерной презентации. Презентация позволяет сделать этот процесс более наглядным, ярким, способствует систематизации знаний, более успешному их усвоению. На слайдах презентации можно размещать необходимые формулы, схемы в соответствии с последовательностью изучения материала на уроке.

В целях своевременного устранения пробелов в знаниях и закрепления наиболее важных вопросов темы на последнем слайде презентации нужно помещать контрольные вопросы или задания. Если учащиеся не могут ответить на какой-либо вопрос, то, используя специальную управляющую кнопку с гиперссылкой, можно возвратиться тот слайд, где есть сведения для правильного ответа. Таким образом, нужно осуществлять повторение материала, оказавшегося трудным для учащихся.

Мультимедиа – технологии позволяют не только выстраивать материал в виде последовательного изложения, но и создают возможность нелинейного перемещения между отдельными частями предмета. Учащиеся получают возможность работать в удобном ему темпе и обращать особое внимание на те вопросы, которые вызывают затруднения именно у него. В это время можно проводить индивидуальную работу с теми учащимися, кто нуждается в помощи. Благодаря этому школьники изучают материал в необходимой для них последовательности. Работая с обучающей программой, которая помогает ликвидировать пробелы в знаниях и не наказывает за неправильный ответ снижением оценки, школьники будут испытывать положительные эмоции, что очень важно для успешного усвоения материала.

В процессе изучения данной проблемы, мы установили то, что исследователь А.В. Дворецкая выделяет восемь типов компьютерных средств используемых в обучении на основании их функционального назначения:

Презентации – это электронные диафильмы, которые могут включать в себя анимацию, аудио- и видеофрагменты, элементы интерактивности. Применение презентаций расширяет диапазон условий для креативной деятельности учащихся и психологического роста личности, развивая самостоятельность и повышая самооценку. Презентации активно используются и для представления ученических проектов.

Электронные энциклопедии – являются аналогами обычных справочно-информационных изданий – энциклопедий, словарей, справочников и т.д. Для создания таких энциклопедий используются гипертекстовые системы и языки гипертекстовой разметки, например, HTML. В отличие от своих бумажных аналогов они обладают дополнительными свойствами и возможностями: они обычно поддерживают удобную систему поиска по ключевым словам и понятиям; удобная система навигации на основе гиперссылок; возможность включать в себя аудио- и видеофрагменты.

Дидактические материалы – сборники задач, диктантов, упражнений, а также примеров рефератов и сочинений, представленных в электронном виде.

Программы-тренажеры выполняют функции дидактических материалов и могут отслеживать ход решения и сообщать об ошибках.

Системы виртуального эксперимента – это программные комплексы, позволяющие обучаемому проводить эксперименты в «виртуальной лаборатории». Главное их преимущество – они позволяют обучаемому проводить такие эксперименты, которые в реальности были бы невозможны по соображениям безопасности, временным характеристикам и т.п. Главный недостаток подобных программ – естественная ограниченность заложенной в них модели, за пределы которой обучаемый выйти не может в рамках своего виртуального эксперимента.

Программные системы контроля знаний, к которым относятся опросники и тесты. Главное их достоинство – быстрая удобная, беспристрастная и автоматизированная обработка полученных результатов. Главный недостаток – негибкая система ответов, не позволяющая испытуемому проявить свои творческие способности.

Электронные учебники и учебные курсы – объединяют в единый комплекс все или несколько вышеописанных типов. Например, обучаемому сначала предлагается просмотреть обучающий курс (презентация), затем проставить виртуальный эксперимент на основе знаний, полученных при просмотре обучающего курса (система виртуального эксперимента). Часто на этом этапе учащемуся доступен также электронный справочник/энциклопедия по изучаемому курсу, и в завершение он должен ответить на набор вопросов и/или решить несколько задач (программные системы контроля знаний).

Обучающие игры и развивающие программы – это интерактивные программы с игровым сценарием. Выполняя разнообразные задания в процессе игры, дети развивают тонкие двигательные навыки, пространственное воображение, память и, возможно, получают дополнительные навыки, например, обучаются работать на клавиатуре [3].

Педагогической практикой доказано, что применение информационных технологий на уроках облегчает отработку материала, способствует повышению познавательного интереса к предмету, развитию желания и умения учиться, даёт возможность осуществлять индивидуальный подход в обучении и позволяет объективно оценить знания учащихся.

Необходимо отметить, что основная образовательная ценность информационных технологий в том, что они позволяют создать неизмеримо более яркую мультисенсорную интерактивную среду обучения с почти неограниченными потенциальными возможностями, оказывающимися в распоряжении и учителя, и ученика.

К тому же, в отличие от обычных технических средств обучения информационные технологии позволяют не только насытить обучающегося большим количеством знаний, но и формировать их активную познавательную деятельность, развить интеллектуальные, творческие способности обучающихся, их умение самостоятельно приобретать новые знания, работать с различными источниками информации.

Литература:

1. Законе Республики Казахстан «Об информатизации» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2023 г.)
2. Дергачева Л.М. Активизация учебной деятельности школьников при изучении информатики на основе использования дидактических игр. // Автореф. дис. канд. пед. наук. / М., - 2006.
3. Дворецкая А.В. Основные типы компьютерных средств обучения // Школьные технологии. – 2004. -№ 3. – С. 25-40.

**Кабдымананова А.Н., Махметова Ж.С.
«№2 лицейі» КММ, Қарағанды қ.**

ОҚУ ЖӘНЕ ЖАЗУ АРҚЫЛЫ ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация. Ұсынылып отырған мақалада 6-сынып оқушыларына арналған жұмыс дәптері талқыланады. Қарастырылатын жұмыс дәптеріндегі дидактикалық материалдар оқу бағдарламасының мазмұнын терең ашып, оқушы ұғымына, санасына түсінілуіне сай талдап беруді көздейді. Жұмыс дәптерінде іріктеліп алынған тапсырмалар оқулық жүйесіне негізделеді және оқушылардың өз бетінше шығармашылықпен жұмыс жасауын ұйымдастыруға көмектеседі.

Кілт сөздер: көркем әдебиет, оқу әрекеті, пікір білдіру, ақын-жазушы туындылары.

Оқыту қазақ тілінде емес мектептерде «Қазақ әдебиеті» пәнін оқытудың басты мақсаты – оқушыларды қазақ халқының көркем әдебиеті шығармаларымен таныстырып, соның негізінде жан-жақты тәрбие беру, шығармаларды оқыту барысында мемлекеттік тілде ауызша және жазбаша сөйлеу қабілетін, сын тұрғысынан ойлау арқылы оқушылардың оқу сауаттылығын арттыру. Сын тұрғыдан ойлау – бақылаудың, тәжірибенің, ойлау мен талқылаудың нәтижесінде алынған ақпаратты ойлауға, бағалауға, талдауға және синтездеуге бағытталған пәндік шешім. Бұл әрекеттер болашақта әртүрлі жағдайларда дұрыс шешім қабылдауда негіз бола алады. Сын ойлаудың дағдылары бақылау, талдау, қорытынды жасау арқылы жүзеге асады. Қазіргі білім беру үрдісінде оқушылардың сын тұрғыдан ойлауды дамыту ең маңызды педагогикалық түсінікке айналды. Сын тұрғысынан ойлау стратегиялары оқушылардың еркін де, терең ойлауына, жан жақты жұмыс жасауына жол ашады. Сын тұрғысынан ойлауды дамыту арқылы оқушының өз білімін қолдана алып, оның жемісін тез арада көре алады.

Әдебиет пәнінің маңыздылығы – оқушылардың шығармашылық түрде ойлау, өз бетінше іздену, өзіндік пікір жасау, түйіндеме шығару, әрі оны өмірмен байланыстыруға мүмкіндік беруінде. Жаңартылған білім беру мазмұнына сәйкес 2015 жылдан бастап «Қазақ тілі» пәні мен «Қазақ әдебиеті» пәні біріктірілгендіктен, біршама ақын-жазушылардың туындылары берілгенімен, олардың өмірбаяны мен еңбек жолы туралы ақпарат оқулықта толық қамтылмаған.

Оқу және жазу дағдыларын қалыптастыру мен арттыру мақсатында қазақ әдебиеті оқулығының тақырыптары негізінде жұмыс дәптері әзірленді. Өзге тілді мектептердегі «Қазақ әдебиеті» пәнін оқытудың басты мақсаты – пән стандартында атап көрсетілгендей қазақ әдебиетінің ақын-жазушыларымен және олардың үздік туындыларымен қазақ тілінде таныстыру арқылы қазақ әдебиеті туралы ұғым қалыптастырып, түсініктерін байыту, көркем әдеби мәтіндерді оқыту негізінде қазақ тілінде ауызша және жазбаша сөйлеу тілін дамыту, қазақ әдебиетін оқып, түсіне алуын қамтамасыз ететін тілдік негіз қалыптастыру болып табылады. Бір сөзбен айтқанда, қазақ әдебиетінің шығармалары мен кейіпкерлері орыс тілді ортаға түсінікті де жақын болуы тиіс.

Жұмыс дәптерінің мақсаты – қарапайым деңгей бойынша қазақ әдебиетін қатысымдық тұрғыдан меңгерту; айтылым, оқылым, жазылым, тілдесім әрекеттеріне сай оқушыны тілдік білім негізінде түсінікті сөйлеуге, зейінмен оқуға, сауатты жазуға үйрету.

Құралды дайындау барысында келесідей міндеттерге сүйендік:

Ауыз бен жазба әдебиеттің ерекшеліктері туралы алғашқы түсініктерін қалыптастыру;

Әдебиетті оқу және айтып беру қажеттіліктерін қалыптастыру;

Білімдерін пысықтау, бекіту.

Бұл жұмыс дәптерінің өзектілігі - 6-сыныптың «Қазақ тілі мен әдебиеті» оқулығындағы ақын жазушылардың туындылары берілгенмен, олардың өмірбаяны қамтылмаған. Жұмыс дәптерімен жұмыс істеу барысында айтылым, оқылым, жазылым дағдылары оңай түрде орындалады. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін аша түсіп білімдерін тереңдете түседі.

Берілетін білім:

- Ауыз әдебиеті үлгілерін білу.

- Оқыған шығарманың авторын білу.

- Шағын диалогті толықтырып құрастыра білу.

- Өзіндік ой пікірлер қалыптастыру.

Осы мақсатта түрлі оқу әрекеттері, сөйлеу, салыстыру, жинақтау, іздену, пікір айта алу, қайталау, талқылау жолдары көрсетіледі

Төменде әзірленген жұмыс дәптерінен үзінді келтіріледі:

3 БӨЛІМ. Таулар сыры. М.Мақатаев «Мен таулықпын»

1-тақырып Әдеби ертегі туралы

Ертегілердің әдеби ертегі деп аталатын түрі бар. Кәдімгі ертегілердің авторы белгісіз болса, әдеби ертегілердің авторы белгілі болады. Әдеби ертегілер ел аузында сақталған әңгіме, аңыздар негізінде пайда болады. Әдеби ертегілерге М.Жұмабаевтың «Жүсіп хан» [2, б.121], Ж.Аймауытовтың «Жаман тымақ» ертегілерін жатқызуға болады. Ә.Тәжібаевтың «Толағай» ертегісі де Толағай батыр туралы аңыздың желісіне құрылған.

Әбділда Тәжібаев

Қазақ әдебиетінің белгілі ақыны, драматургы Әбділда Тәжібаев 1909 жылы Қызылорда облысы, Теренөзек ауданында туған. Әкесінен ерте жетім қалған ол анасы мен нағашы атасының тәрбиесінде болады. Анасы арабша, қазақша сауатты, ақындығы бар адам болған. Атасы – әңгімешіл, ертектісі кісі еді.

1922 жылы Әбділда Тәжібаев Қызылордадағы жетім балалар интернатына орналасады. Қаладағы жеті жылдық мектепте оқып жүрген кезінде алғашқы өлеңдерін жаза бастайды.

1929-1931 жылдары болашақ ақын Қазақтың мемлекеттік педагогикалық институтында оқиды.

Ә.Тәжібаев «Адамға», «Мейірім», «Тнықсың, тимеңдер адамға» атты өлеңдерінде адамды сүю, оның еңбегін бағалауды басты тақырып етіп алған.

Ә.Тәжібаев – Мемлекеттік сыйлықтың лауретаты. Ақын шығармалары орыс тіліне аударылған.

1.Диалогті толықтырыңдар.

-----?

- Белгілі ақын, драматург, аудармашы, Мемлекеттік сыйлығының лауреаты.

-----?

- Анасы мен нағашы атасының тәрбиесінде болған.

-----?

- Мектепте оқып жүрген кезінде алғашқы өлеңдерін жаза бастайды.

2. Мәтіндегі ақпараттың дұрыстығын көрсетіңдер.

Ақпарат	Дұрыс	Бұрыс
Әбділда Тәжібаев 1908 жылы Қызылорда облысы, Тереңөзек ауданында туған.		
Әкесінен ерте жетім қалған ол анасы мен нағашы атасының тәрбиесінде болмады.		
Қаладағы төрт жылдық мектепте оқып жүрген кезінде алғашқы өлеңдерін жаза бастайды.		
Ә.Тәжібаев – Мемлекеттік сыйлықтың лауретаты. Ақын шығармалары орыс тіліне аударылған.		

3. Берілген ертегілердің тақырыптарын анықтаңдар.

Ертегілер	Шыншыл	Тұрмыс салт	Қиял ғажайып	Жануарлар туралы
Түлкі мен қырғауыл				
Мақта қыз бен мысық				
Қожанасыр				
Ертөстік				

Күтілетін нәтиже:

1. Оқушылардың пәнге деген танымдық, шығармашылық қабілеті дамиды, сабаққа деген қызығушылықтары оянады.

2. Оқушыларда өздеріне деген сенім, үлкен жауапкершілік пайда болады. Өздерін дара тұлға ретінде сезініп, көп білуге ізденеді.

Әдістемелік құрал материалдарын құрастырғанда ҚР Білім және ғылым министрлігінің өзге тілді ұлт мектептеріне арналған білім беру стандарттары мен типтік бағдарламалары талаптары басшылыққа алынды.

Жұмыс дәптерінің тапсырмалар негізінде қалыптастырушы бағалауға арналған тапсырмаларды әзірлеп дайындауға болады.

Аталған жұмыс дәптері ақын туындыларын оқыта отырып, әдебиетті оқу және айтып беру қажеттіліктерін қалыптастырады, тілге әрі көркем шығармаларды оқуға қызығушылықтарын арттырады, білімдерін пысықтайды, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін аша түсіп білімдерін тереңдете түседі деген пікірдеміз.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2017 жылғы 25 қазандағы № 545 бұйрығына 6-қосымша Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған "Қазақ тілі мен әдебиеті" пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы (оқыту қазақ тілінде емес)

2. С.Ч.Тұрсынғалиева, Ә.С. Берекенова «Қазақ әдебиеті» оқыту орыс тілінде жүргізілетін жалпы білім беретін мектептің 5-сыныбына арналған оқулық. Астана-«Арман-ПВ», 2015 ж.

3. Ф.Ш.Оразбаева, Ж.Т.Дәулетбекова, А.Қ.Рауандина, Р.С.Рахметова, А.Н.Юсуп «Қазақ тілі мен әдебиеті». «Бәйшешек». Оқулық. Қазақ тілінен басқа тілде оқытатын 11 жылдық жалпы білім беретін мектептің 6-сыныбына арналған. – Алматы: Көкжиек – Горизонт, 2018.

Какетаева А.С.

КГУ «Гимназия №97» города Караганды

ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В настоящее время понятие «функциональная грамотность» прочно укрепилося на образовательных просторах. Все большее внимание педагога уделяется тому, чтобы пересмотреть отношение к процессу обучения подрастающего поколения, выбирать оптимальные методики и приемы для обучения.

Ключевые слова: функциональная грамотность, исследования, информация, осознанное чтение, читательская грамотность, интеллект-карты, таксономия Блума, метапредметный результат.

В настоящее время понятие «функциональная грамотность» прочно укрепилось на образовательных просторах. Все большее внимание педагога уделяется тому, чтобы пересмотреть отношение к процессу обучения подрастающего поколения. Первостепенной задачей учителя стало научить ребенка учиться, быть заинтересованным в своем обучении. Одной из главнейших задач сейчас стало формирование учебных действий, обеспечивающих умение учиться, способность в потоке информации отобрать нужное и применить на практике полученные знания, умение саморазвиваться и самосовершенствоваться. Обучая, воспитывать личность, способную самостоятельно выйти за пределы набора знаний, навыков и умений, делать осознанный самостоятельный выбор. Функциональная грамотность, а точнее ее основы, закладываются в начальной школе: развитие речи и мышления, внимания и памяти, воображение, восприятие и применение. Наряду с этим ребенок должен научиться работать в команде, уметь контролировать себя, свои эмоции, поведение, быть коммуникабельным. Если учителю удастся собрать воедино все эти компоненты, то в итоге он видит в своем ученике личность, готовую к дальнейшему образованию, самореализации. Такой человек на протяжении всей жизни будет самосовершенствоваться через самообразование и самообучение в необходимых жизненных ситуациях.

Казахстан принимает участие в международных оценочных исследованиях образовательных достижений учащихся (TIMSS, PISA), которые основаны на концепции функциональной грамотности. Данные исследования позволяют оценить способности обучающихся применять полученные знания, умения и навыки, приобретенные за время обучения в школе, для решения многих жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, а также в межличностных отношениях, социальной сфере. К сожалению, казахстанские учащиеся показывают не самые лучшие результаты в данных исследованиях, что говорит о низком уровне развития функциональной грамотности. Дети получают необходимый уровень знаний, но не всегда умеют его применить на практике, опираясь на свой жизненный опыт. Мы должны учить детей уметь самостоятельно выявлять проблему и подбирать пути ее решения. Если учащийся сможет приобрести такие навыки, то ему легко будет ориентироваться в реальной действительности. Отличительными чертами успешного функционально грамотного школьника являются: успешное решение бытовых проблем, умение общаться и находить выход из сложившихся социальных ситуаций, для построения коммуникаций умелое использование базовых навыков чтения и письма, умение выстраивать межпредметные связи при изучении предмета и оценивание его со всех сторон.

Способность использовать на практике полученные знания и умения, давать оценку ситуации не формируется за один урок. Для этого нужна системная работа в данном направлении.

Функциональная грамотность объединяет в себе читательскую, математическую, естественно-научную, финансовую и компьютерную грамотность, глобальные компетенции и критическое мышление. А это значит, что учитель работает над ее формированием и развитием не только на уроках, но и во внеурочной деятельности. Одним из важнейших компонентов я считаю читательскую грамотность.

В современном обществе умение правильно работать с информацией (прежде всего, читать) стало одним из обязательных условий успешности. Больше внимания нужно уделять осознанности чтения. Для саморазвития осознанное чтение играет большую роль. Осознанное чтение является базой не только на уроках литературного чтения и русского языка, но и в любой предметной области. «Без чтения нет настоящего образования, нет, и не может быть ни вкуса, ни слога, ни многосторонней шири понимания» писал А.Герцен. Овладев полноценным навыком чтения, ученик повышает свой уровень успеваемости по основным предметам в школе. Так же это один из основных способов получения информации, что жизненно необходимо для речевого, умственного и эстетического развития детей. Чтение представляет собой сложный психофизиологический процесс, в котором принимают участие зрительный, речеслуховой и речедвигательный анализаторы. Ученик, который не научился читать или плохо это делает, не может постигать необходимые знания и использовать их на практике. Бывает так, что ребенок умеет читать, но при этом он не понимает прочитанное, что тоже приведет к большим сложностям в дальнейшем обучении и, как следствие этого, неуспеваемости в школе.

Читательская грамотность – важнейший метапредметный результат обучения. На урок мы должны подготовить такие задания для детей, которые требуют рассуждения, творческого подхода,

где нельзя ограничиться однозначным ответом. Важно научить детей обрабатывать информацию, видеть главное и второстепенное, уметь читать между строк, видеть взаимосвязи. Тут развивается и критическое мышление. Практически на каждом предмете и занятиях внеурочной деятельностью дети общаются, говорят, слушают, читают и пишут. Поэтому работа над формированием и развитием читательской грамотности ведется учителем начальных классов ежедневно. Задания для развития функциональной грамотности должны быть грамотно составлены и равномерно распределены в учебном процессе. Обучение в начальных классах базируется на уроках чтения. Если учащийся освоил навык чтения, устную и письменную речь, то и остальные предметы будут даваться ему значительно легче. Сложности во время обучения возникают, из-за того, что ученик не может самостоятельно получить и обработать информацию из книг и учебников.

Перед учителем начальной школы стоит задача творчески развивать ребёнка. Каждый из нас, учителей в своей работе использует различные методы и приемы. Развитие творческого потенциала учащихся - одна из задач обучения в школе. Какие же методы и приёмы более эффективны, чтобы ребёнок учился с охотой и желанием и одновременно развивал свои творческие способности? Необходимо разнообразить урок и развивать критическое мышление учащихся.

На одной из встреч с предпринимателями и бизнесменами в ходе прослушивания лекции, меня заинтересовала одна из историй удачного построения бизнеса. Выступающий, используя всего одно ключевое слово, представил нашему вниманию такую развернутую схему, которая, как мне тогда показалось, прямо таки «непрерывным потоком информации» вытекала из него в ходе выступления. Маркерная доска представляла собой извилистую схему-чертеж, напоминающую цветную карту, строение человеческого мозга. На тот момент у меня тогда создался такой ассоциативный ряд понятий. В конце встречи нам предложили список литературы, которую можно было бы прочесть для лучшего усвоения информации. В ходе презентационной встречи нам было дано задание - создание индивидуального плана действий, связанного с отдыхом. Но было условие, что это не должно выглядеть обычным текстом на белом листе бумаги, надо было проявить свои творческие возможности. Придя домой, я попробовала проделать такую же работу с одним из слов, а слово это было «отпуск», у меня также получилась развернутая карта-схема, с яркими вырезками из старых журналов и фото. Мои родные дети заинтересовались тем, что я делаю, и стали активно помогать мне в работе над этой устной презентацией. Тогда я подумала, что могу и на уроке применить такой прием. Так вот, это была интеллект-карта.

В чем же заключается успех интеллект-карты? Как раз в том, что при ее создании задействовано оба полушария. В стандартном конспектировании задействованы только слова, числа и анализ. В интеллект-картах же к ним добавляются визуальные ритм и структура, образы, воображение, графика, многомерные объекты, ассоциации, цвет. Один из современных способов развития интеллекта - это делать что-то иначе, непривычным способом. Мы мыслим ассоциациями и образами. Ментальные карты помогают упорядочить информацию и собрать образы в наглядную структуру. При этом изображения вызывают более точные ассоциации, чем буквы. Поэтому мы лучше запоминаем информацию через картинки и иллюстрации. Ментальные карты экономят время восприятия — схему мы считываем быстрее, чем таблицу или список. А если ключевые пункты и ветви выделить разными цветами, можно наглядно показать зоны ответственности. А также:

- мозгу легче воспринимать информацию именно в таком виде, а не из сплошного текста;
- можно запомнить данные, которые до этого никак не поддавались усвоению;
- активизируется процесс мышления, интеллект-карта помогает генерировать новые идеи.

Интеллект-карты помогают в работе, учебе и решении повседневных задач. А ученики при работе с интеллект-картами развивают в себе следующие навыки:

- придумывают идеи;
- учатся самостоятельности;
- планируют свою деятельность;
- собирают нужную информацию;
- принимают решения.

Все это способствует развитию функциональной грамотности младшего школьника. Использование интеллект-карт на уроках в начальной школе помогает обучающимся активно работать «Учись-учиться!». При составлении интеллект-карты задействованы оба полушария головного мозга, повышается работоспособность, формируются общеучебные навыки, данный вид работы помогает учащимся самим выявить свои «слабые места» или западающие зоны, дети учатся быть самостоятельными. Также развиваются мышление, речь, обогащается словарный запас, формируются орфографические и пунктуационные навыки при письме.

Чем этот вид деятельности помогает нам, учителям? Прежде всего, мы лучше узнаем ребенка как личность его индивидуальные способности, развитие творческих, коммуникативных способностей детей. Составление интеллект-карт может быть как индивидуальной работой, так и групповой. В результате данного вида работы активизируется деятельность, повышается мотивация и конкурентоспособность. Работа над интеллект-картами помогает своевременно выявлять причины затруднения в учебе и проводить коррекцию знаний. Результатом системной работы в данном направлении является повышение результативности и качества знаний в целом. Так как такая форма работы схожа с игровой деятельностью, которая заинтересует младшего школьника, ее можно использовать на разных этапах урока.

Таким образом, можно сделать вывод, что с помощью технологии интеллект-карт можно достичь все педагогические цели по таксономии Б. Блума. Что в свою очередь говорит о том, что интеллект-карт могут быть прекрасным инструментом в обучении. Интеллект-карты отражают естественный способ мышления человеческого мозга. Именно поэтому они интуитивно понятны, а значит, имеют большую ценность в обучении. Сегодня я привела возможные способы их использования в рамках учебного процесса. Также они удобны и при дистанционном обучении. Мне кажется, что при более подробном ознакомлении с данной методикой, каждый найдет им свое применение и внесет свой собственный вклад для повышения эффективности учебного процесса.

Конечно же, каждый педагог, наполняя свою копилку интересных находок, не всегда пользуется той или иной методикой, приемом в чистом виде как они представлены авторами. Применяя различные методики и технологии обучения, мы стараемся выбрать более удобную форму работы для наших детей, иными словами, адаптируем их под свою деятельность.

Так и я, применяя данный вид работы на уроках и внеурочное время видоизменяю, добавляю что-то свое. Так как наши ученики самая младшая возрастная группа учащихся, поэтому приходится учитывать их возможности.

Работы получаются очень разнообразные. Я не ограничиваю размер карт, даю возможность проявить творческие способности, приветствуется помощь родителей, так как это стимулирует детей, когда родители проявляют интерес к работам ребенка, выполняя роль тьютора, также как и учитель на уроке, а родители - дома. Интеллект-карты мы составляем как на уроке, так и задаю в виде домашнего задания на уроках естествознания и познания мира. Работы детей являются в дальнейшем наглядным материалом и облегчат подготовку учителя к следующему уроку.

Время на уроке выделяю соответственно планирования работы. При изучении нового материала мы можем составить только часть интеллект-карты, таким образом, постепенно дополняя ее по мере изучения материала на последующих уроках. К концу изучения определенной темы у нас получается полноценная карта. А при обобщении материала, мы соединяем карты учеников, поделив их на группы или просто по рядам, далее дети презентуют общую работу. Опыт работы был представлен мной на площадке УМЦ Карагандинской области (воркшоп) с образцами детских работ.

В заключение хочется привести слова одного из крупнейших педагогов-гуманистов конца XVIII - начала XIX века, внёсшего значительный вклад в развитие педагогической теории и практики Иоганна Генриха Песталоцци:

«Мои ученики будут узнавать новое не от меня; они будут открывать это новое сами. Моя задача - помочь им раскрыться и развить собственные идеи.....».

Литература:

1. Национальный план действий по развитию функциональной грамотности на 2012–2016 годы в РК;
2. Руководство для учителя. Центр педагогического мастерства, 2018 г.
3. Лошманова, Н.В. Инновационные подходы к современному уроку / Н.В. Лошманова // Тағылым. – 2017. – №12. – С. 165-173
4. Бьюзен Т.: Интеллект-карты. Полное руководство по мощному инструменту мышления

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту барысында мәтінмен жұмыс істеудегі оқытудың тиімді әдіс-тәсілдері көрсетілген. Оқушылардың пәндік білімдеріне, ептіліктеріне және дағдыларына сүйене отырып, оқу пәндері арқылы функционалдық сауаттылықты дамыту, ойлау дағдыларын қалыптастыру негізінде жүзеге асатыны туралы дәлелдер ұсынылған. Ойлау дағдыларын қалыптастыру және дамыту құралдарына арналған тапсырмалар көрсетілген.

Кілт сөздер: Функционалдық сауаттылық, әдеби көркемдегіш құралдар, тақырып идеясы, мәтінді талдаудың алгоритмі.

Қоғам ілгері дамыған сайын оқыту мазмұны да күнделікті жаңарып, жетіліп отыратындығы белгілі. Оқушылардың функционалдық дағдылары бастауыш сыныптан қалыптасады. Қазіргі сауаттылық баланың тек оқи, жаза алуымен шектелмейді. Функционалдық сауаттылық – адамның келешек өмірінің алғашқы сатысы, адамның өзін қоршаған сыртқы ортамен дұрыс қарым – қатынас жасау, кез келген ортаға тез бейімделу және күнделікті өмірде кез-келген ортада алған білімін, өз мүмкіндігін көрсете алу қабілеттілігі.

Қазіргі педагогтардың алдында тұрған мақсат баланың жеке басының дамуына жан-жақты жағдай жасайтын, өзін-өзі тануына көмек көрсететін, білім беру ісінде тұлғалық қасиеттеріне мән беретін, оқушылардың алған білімдерін өмірде қолдана алатындай етіп, мамандық таңдауға, дүниетанымы кеңейген, білімнің жаңа мазмұнымен байланысқан, қоршаған ортаға бейімделген тұлға қалыптастыру.

Біз көп жағдайда қиындықпен бетпе-бет келгенде, көп нәрсені сеземіз. Мысалы, аяқ астынан жағдай өзгергенде, жұмыс ауыстыруға немесе басқа жаққа қоныс аударғанда, күнде жаңарып келіп жатқан технология түрлерін қолданғанда, түрлі смарт карталар, төлем түрлерін қолданғанда, банкомат, жаңа бағдарламалар, заманауи жаңа қондырғылар, т.б. Сондықтан әлеуметтік ортаға тез үйреніп, өзін көрсете алуы үшін осындай жағдайлардан жол тауып шығуға бастауыш буыннан бастап әртүрлі тапсырмалар арқылы үйретуіміз қажет.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту да бүгінгі заман талабы. Мұғалім шеберлігі, заман талабына сай шығармашылық пен жауапкершілікті ұштастырып сабақ өтуі, қазіргі заман талабынан туындап отырған мәселе. Осыған орай, әдебиеттік оқу мен қазақ тілі пәнін дұрыс жүргізе білудің маңызы жоғары. Оқушылардың сөздік қорлары аз, сөйлемдерді байланыстыра алмайды. Бұл кітап оқуға деген қызығушылықтың жойылып бара жатқанымен байланысты. Сонымен қатар ұялы телефонға деген тәуелділіктің, өз ана тілдерінде дұрыс сөйлей алмаудың әсері. Біз мұғалім ретінде оқушылардың өз ана тілінде еркін сөйлеп, мәтін мазмұнын түсіне алатын, мәтінмен жұмыс жасай алатын оқушыны оқыту басты міндетіміз. Әр тапсырманы дайындарда міндетті түрде саралау, бағалау критерийімен, дескриптор ұсынамыз. Осыған орай пәндерде «Индуктор», «Идеал», «Цицерон алгоритмі», «Попс формуласы» әдістерін қолдану арқылы оқушылардың мәтінмен жұмыс жасау дағдыларын қалыптастыра түсеміз.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту барысында мәтінмен жұмыс істеудегі оқытудың тиімді әдіс – тәсілдерінің мақсаты: бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту барысында мәтінмен жұмыс істеу мен талдаудың әдіс– тәсілдерін қарастыру.

Міндеттері:

- мәтінге берілетін сипатама мен анықтамалар арқылы мәтіннің не екенін көрсету;
- мәтіннің мазмұндық құрылымы мен түрлерін ашу;
- бастауыш сыныптарда мәтінмен жұмыс істеу әдісін көрсету,
- мәтінмен жұмыс істеу функционалдық оқу сауаттылығына байланысты жүргізілетін
- жұмыс түрлерін анықтау;
- мәтінмен жұмыс істеу функционалдық оқу сауаттылығының өзіндік талдауы әдіс
- тәсілдерін қолдану.

Бастауыш сыныптан ауызша және жазбаша сөйлеу дағдылары қалыптаса бастайды. Сондықтан, оқушының бойында сөйлеу тілін мәтін арқылы жаттықтырып, тапсырмалар жүйесін дамыту, әдіс-тәсілдерді түрлендіру өте маңызды.

Оқушылар мәтінді дұрыс қабылдау үшін мынадай жұмыстар жүргізіледі:

1. Мәтінді қабылдауға оқушыларды психологиялық жағынан дайындау.
2. Мәтінге байланысты сөздік жұмысын жүргізу.
3. Шығарманы оқу.
4. Жоспар жасау.
5. Шығарманың мазмұнына бойынша жүргізілетін шығармашылық жұмыстар.

Көркем шығарма жазушының сөз арқылы жасаған көркем бейнесі арқылы қабылданады. Шығарманы оқыған кезде оқушының көз алдына елес пайда болады. Бұл оқушының сезімін қозғайды. Мысалы: Абайдың «Қыс» өлеңін өтер кезде сурет бойынша суреттеу арқылы әңгіме айтқызуға болады. Мұндай әңгімеден кейін, «Қыс» өлеңінің мазмұнын білуге балалардың ынтасы артып, өлең мазмұнын ұғынуларына, мол әсер алуларына жол ашады. Сонымен шығарманы оқуға дайындау жұмысы, біріншіден, балаларды оқылатын әңгіменің мазмұны мен кейіпкерлердің ісін саналы түрде дайындау; екіншіден, оқылатын әңгіменің мазмұнына қызықтыру; үшіншіден, берілген мәтіндегі балаларға түсініксіз сөздер мен ұғымдарды түсіндіру мақсатында жасалады.

Берілген дайындық жұмыстарының негізгі мақсаты – балаларға шығарманы толық та саналы меңгеруіне мүмкіндік беру. Мәтінді оқу барысында, дайындық кезеңінде мәтіндегі түсініксіз сөздерді сол сөйлемімен қоса оқытса жақсы қабылдап түсінеді.

Мәтінді талдаудың алгоритмі

Оқу

Сөздікпен жұмыс

Бөліктерге ат қою, жоспар жасау,

Әр бөлікті мазмұндап айту

Бөліктегі негізгі оқиғаны анықтайды, ондағы кейіпкерлерді талқылайды, оған сипаттама береді, автордың айтқысы келген ойын анықтайды

Автор тіліне талдау жасайды

Оқиғалар жүйесін тізеді

Тақырып пен идеясын ашады

Тапсырмалар орындайды.

Мәтінмен жұмыс жүргізудің маңызы – балалардың ойлау қабілеттерін дамытуға, сөздік қорын молайтуға, адамгершілік, эстетикалық тәрбие беруге, әдеби және тарихи деректерді түсінуге көмектеседі. Оқушылар оқыған мәтіндерінің мазмұнын дұрыс қабылдап, ондағы негізгі ойды жақсы ұғыну үшін оқу сабақтарында алуан түрлі жұмыстар жүргізіледі. Мұндай жұмыстар оқылған мәтіннің сипатына, балалардың жасына, білімі мен дағдылану дәрежесіне байланысты таңдалып алынады.

Қазіргі жаңартылған білім бағдарламасындағы оқу мақсаттарының бәрі оқушыны танып білуден, қолдану, талдау, жинақтау, бағалау деңгейіне қарай оқытуға бағытталған. 2-4 әдебиеттік оқу пәнінің бағдарламасында 2.1 «Тыңдалым және айтылым» бөлімінде (1-кесте).

1-кесте. 1.3 «Шығармадағы оқиғаны болжау» бөлімшесінде спиральді түрде берілген оқу мақсаттары мынадай:

2 - сынып	3 - сынып	4 - сынып
2.1.3.1 Шығарманың тақырыбы мен үзіндісіне (бастапқы бөліміне) сүйеніп оқиғаның соңын болжау	3.1.3.1 Шығармадағы кейіпкерлердің мінез-құлқы мен іс-әрекетіне және құбылыстар мен оқиғаларға сүйеніп сюжеттің дамуын болжау	4.1.3.1 Шығарманың тақырыбы және қорытынды бөлімі арқылы сюжеттің дамуын болжау және болжамының себебін түсіндіру

Осы оқу мақсаттарына сай тапсырмаларды қалыптастырушы бағалау мен жиынтық бағалау кезінде және күнделікті сабақта дұрыс құрастырып дайындасақ, оқушыларымыз функционалды сауатты болып шығары сөзсіз. Бұл мақсаттар оқушылардың оқу сауаттылығын біртіндеп күрделендіру арқылы дамытуға негізделгені айқын көрініп тұр. Енді осы мақсаттарға жетуде қандай тиімді әдіс-тәсілдер қолданғанымызды бөлісейік. Екінші сыныпта берілген шығарманың тақырыбы мен үзіндісіне сүйене отырып, оқиғаның соңын болжау. Бұл сыныпта оқушылардың басым бөлігі тыңдалым дағдысы барысында негізгі ойға назар аудармайды да оқиға соңын болжай алмайды. Сондықтан, тірек сөздер табу арқылы, оқиғаның әр бөлігіндегі үзіндісіне көңіл аудартып және мәтін мазмұнына сай сюжетті суреттер таратылып, шығарма мазмұнын өз сөздерімен әңгімелеуге жетелеу тапсырмалары жүргізіледі. Ал үшінші сыныпта шығармадағы кейіпкерлердің мінез-құлқы мен іс-

әрекетіне және құбылыстар мен оқиғаларға сүйеніп сюжеттің дамуын болжау білігін дамытуда суретті сызба, тірек сөздер, сұрақтар, түрлі тапсырмалары беріледі (2-кесте).

2-кесте. «2.7 Әдеби көркемдегіш құралдардың қолданылуын түсіну» бөлімшесінде мынадай оқу мақсаттары берілген.

2 - сынып	3 - сынып	4 - сынып
2.2.7.1 Мұғалімнің көмегімен шығармадан құбылысты/ кейіпкерді суреттейтін үзіндіні және ондағы көркем сөздер мен сөз тіркестерін табу	3.2.7.1 Мұғалімнің көмегімен шығармадан әдеби көркемдегіш құралдардың (теңеу, салыстыру, кейіптеу, эпитет, метафора) рөлін анықтау және оларды ажырату	4.2.7.1 Шығармадан әдеби көркемдегіш құралдардың (теңеу, кейіптеу, эпитет, метафора, аллитерация, әсірелеу) рөлін анықтау және оларды ажырату

Бұдан нені байқауға болады? Екінші сыныптан бастап мәтіндегі ақпаратты іздеп тауып, іштей оқуға дағдыланған бала, төртінші сыныпта оқу сауаттылығы қалыптасқан бала кез келген шығарманы түсініп оқып, сұрақтарға жауап бере алатындығын білдіреді. Енді тапсырмалар түрі мәтінмен тікелей сұрақтар бойынша құрастырамыз. Бұл тапсырмалар оқушының оқыған шығармасын қаншалықты түсініп оқығанын және алдыңғы білімдерін қаншалықты меңгергенін бағалауға болатын тапсырмалар. Мысалы, үшінші сыныпта шығармадан әдеби көркемдегіш теңеу анықтау және оларды ажырату берілген. Соған сәйкес мынадай тапсырма берілді:

Торы құлын

Жағы қалақтай,	Құйрығы шашақтай,
Мойны садақтай.	Ерні жып-жымыр.
Төбелі жұлдыздай,	Жұтынып жүруші еді,
Жүні құндыздай,	Бұлтиып тұрушы еді.
Жалы жібектей,	Далаға шығып ап,
Саны білектей.	Құйрығын тігіп ап
Көзі моншақтай	Айнала шабар еді,
Өзі жұп-жұмыр,	Асырды салар еді.

• Өлеңнен теңеу сөздерді тауып, теріп жазу ұсынылды:

Қалақтай, садақтай, жұлдыздай, құндыздай, жібектей, білектей, моншақтай, шашақтай (дұрыс табу үшін құлынның суретін де ұсындық) (3-кесте).

3-кесте. «2.3 Шығарманың тақырыбы мен негізгі ойын анықтау» бөлімшесінде мынадай мақсаттар берілген:

2 - сынып	3 - сынып	4 -сынып
2.2.3.1 Мұғалімнің көмегімен тірек сөздер мен сөз тіркестері арқылы шығарманың тақырыбын анықтау және автордың не туралы айтқысы келгенін түсіну	3.2.3.1 Шығарманың тақырыбы мен негізгі ойды білдіріп тұрған сөйлемді анықтау, автордың білдіргісі келген негізгі ойын түсіну	4.2.3.1 Шығарманың тақырыбы мен негізгі ойын анықтау, автордың ойын мәтіннен деректер келтіре отырып дәлелдеу

3.2.3.1 Шығарманың тақырыбы мен негізгі ойды білдіріп тұрған сөйлемді анықтау, автордың білдіргісі келген негізгі ойын түсіну. Осы мақсаттарға жету үшін берілген тапсырмалар: Екінші сынып оқушылары үшін тапсырманы кестелердегі суретпен немесе түрлі қызықты белгілермен берген анағұрлым ұтымды, себебі мұндай тапсырманы орындауға оқушылардың қызығушылығы жоғары болатындығы белгілі. Қ.Мырзаалидің «Не үшін?» өлеңін оқымас бұрын дене мүшелерінің суреттері бар кесте таратылып, жұптағы балаларға әр дене мүшесінің не үшін қажет екенін жазу тапсырылды (4-кесте).

4-кесте. Осы ретте, жұптық жұмыс ретінде мынадай кесте таратылды:

Үшінші сыныпта осы оқу мақтатына жету үшін мынадай тапсырмалар берілді:

Мәтінді түсініп оқы. Тапсырмаларды орында.

Биік таудың беткейінде үлкен емен ағашы өсіп тұратын. Бірде өтіп бара жатқан жел еменді құлатпақ болып, бар күшімен үрлей бастады. Ол қанша күшенсе де, емен былқ етпеді. Керісінше жапырақтарын қимылдатып, желді мазақ қылғандай болды.

Ызаланған жел найзағай мен жаңбырды көмекке шақырды. Аспанды қап-қара бұлт басып, күн күркіреді. Найзағай ойнап, жаңбыр жауды. Емен одан сайын құлпыра түсті. Еменді құлата алмайтынын түсінген жел оның сырын сұрады.

Мен туған жерімде өсемін, тамырларыммен туған топырағымға мықтап бекінгенмін. Менің күшті болуымның сыры осында, - деді емен. (Л.М. Жариковтан аударылып, бейімделген)

Тапсырма: Мәтіннің кейіпкерлерін жаз. Мәтінге ат қой. Мәтіннің негізгі ойын білдіріп тұрған сөйлемді тауып, қоршап сыз.

Ал, төртінші сыныпта осы оқу мақсаттары күрделене түседі. Осы мақсатқа жетуде тапсырмалар суретпен емес сұрақ түрінде күрделеніп беріледі. Берілген мәтін бойынша шығармадан мағыналас сөздерді табу, эпитет сөздер қатарын табу, мәтіннің түрін анықтау т.б. күрделі тапсырмалар беріледі. Бұл үш сыныптың тапсырмаларын қатар көрсетуіміздің себебі, жиынтық бағалауда оқу мақсаттарының шығыршық түрінде берілуі өте тиімді екендігін көрсеткіміз келді.

Мұндай тапсырмаларды шығарманы оқымас бұрын берген ұтымды. Өйткені, оқушы шығарманы немесе өлеңді оқымас бұрын нені іздеу керектігін біледі, уақытты тиімді пайдаланады және мақсатсыз оқудан арылуға болады. Балаларға мына мәтінді оқындар деген кезде, біразы зуылдатып оқып шығады, біразы тек көз жүгіртеді немесе оқыған түр танытып бос отыруы да мүмкін. Ал алдын ала тапсырма беріліп, нені іздеу керектігіне мақсат қойып берсек, олар сол сұраққа жауап іздей отырып дағдыланады, екіншіден уақытты тиімді пайдаланады, үшіншіден қажетті ақпаратты белгілеп алуға қалыптасады. Бұл тапсырмалар оқулықтарда да бар. Біз тек сол тапсырмаларды тиімді, жүйелі және өз кезеңінде қолдансақ, оқу мақсаттарына жетуде ұтарымыз көп болмақ. Сондықтан, кез келген шығарманы оқымас бұрын, авторы, тақырып пен суретке сүйеніп мәтіннің кім туралы, не туралы екеніне болжау жасатып, бірден соңындағы тапсырманы таныстырған жөн. Сосын оқушыдан мәтінді асықпай түсініп оқуды талап етсек, оқушы шығарманы оқи отырып, түртіп алу арқылы жаңағы сұрақтарға жауап іздеп отырады. Оқығандарын естеріне сақтайды, тіпті сұраққа жауап мәтіннің қай жерінде екенін біледі, тауып оқи алады. Осылай үнемі жұмыс жасап үйренген оқушыда оқу сауаттылығы қалыптаса бастайды.

Шынында, жоғарыда айтылғандай, жаңаша білім берудегі кез келген оқу мақсаты оқушылардың функционалды сауатты болуына бағытталған. Біздің ұсынған тапсырмаларымыздың түрлері оқу сауаттылығын арттыруға көз жеткізген тәжірибеміздің бір ғана бөлігі.

Оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту барысында мәтінмен жұмыс істеуде мұғалімнің сабақта қолданатын әдіс-тәсілдерінің рөлі өте маңызды.

Әдебиеттер:

1. Мектеп оқушыларының функционалды сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары: / Қазақстан Республикасы/.

2. Әдебиеттік оқу. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке (2-4 сыныптар) арналған оқу бағдарламасы (30 пилоттық мектептерде сынақтан өткізу үшін байқау нұсқасы). – Астана, 2015. – 26 б.

3. «Оку мен оқытудың белсенді әдістері». - Астана, 2013ж.sabak.kz
4. <https://flyclipart.com/ru/eyes-clip-art-scary-eyes-clipart- 273525>
5. <https://www.pngwing.com/ru/free-png>
6. <https://www.freepng.ru/png-xv9x1 2/>
7. <https://www.baamboozle.com/study/>

**Кантарбаева Г.
КГУ «Школа-лицей №66» г. Караганды**

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ В РАЗРЕЗЕ ФОРМИРОВАНИЯ УНИВЕРСАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ДЕЙСТВИЙ ОБУЧАЮЩЕГОСЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация. Статья содержит приёмы работы на уроках русского языка и литературы для формирования функциональной грамотности обучающихся. Предлагаются образцы заданий для развития речи, направленные на развитие языковой, лингвистической и коммуникативной компетенции школьников, контекстные задачи.

Ключевые слова: функциональная грамотность, функциональное чтение, функционально грамотная личность, задания для развития речи, проблемные ситуации, коммуникативная компетенция, контекстные задачи.

Современное образование нацелено на развитие функциональной грамотности обучающихся, при которой знания из разряда теоретических должны стать прикладными и использоваться в повседневной жизни. Согласно целям Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 годы процесс обучения выпускников в школе должен быть ориентирован на "повышение глобальной конкурентоспособности казахстанского образования и науки, воспитание и обучение личности на основе общечеловеческих ценностей". [1] Эта цель предполагает развитие компетентностей, реализацию концепции "образование через всю жизнь". А предпосылкой развития компетентности является наличие определенного уровня функциональной грамотности. Согласно А. А. Леонтьеву "функциональная грамотность" - это "способность человека использовать приобретаемые в течение жизни знания для решения широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений"[2]. Функциональная грамотность сегодня - это базовое образование личности. Ребенку важно обладать: готовностью успешно взаимодействовать с изменяющимся окружающим миром; возможностью решать различные (в том числе нестандартные) учебные и жизненные задачи; способностью строить социальные отношения; совокупностью рефлексивных умений, обеспечивающих оценку своей грамотности, стремление к дальнейшему образованию.

В основе функциональной грамотности по-прежнему лежит функциональное чтение: оно помогает извлекать и понимать информацию, представленную в разных видах - текст, фото, речь, графики, иллюстрации, видео, схемы и др., работать с ней, интерпретировать, анализировать, сравнивать. Без него другие виды функциональной грамотности будут ребенку недоступны, потому что каждый из них опирается на базовое умение работать с информацией - и именно функциональное чтение важно развивать с младшего школьного возраста. На уроках русского языка и литературы особое внимание уделяется обучению грамотности чтения, которая начинается в среднем звене: изучаются тексты разных типов и стилей. Каждый уровень содержит развитие читательских умений, включающих три категории — доступ и извлечение, интеграция и интерпретация, размышление и оценка. В 5 классе важно научить детей гибкому чтению. Задания по степени сложности могут быть разными: определить количество частей в тексте; составить «тонкие» и «толстые» вопросы, составить план (простой, сложный, вопросный и др.), выявить ключевые слова, основную мысль, авторский замысел. В 6 классе - вычленив из текста новую информацию, выразить своё отношение к тексту. Например, задать вопрос, требующий прогнозирования, интерпретации: Как вы думаете, что произошло бы, если бы Снежная королева украли Герду? В 7 классе особое внимание уделяется текстам публицистического стиля. Задания к упражнениям усложняются: Подготовь устный рассказ о текстах какого-либо стиля по плану. В каком стиле будет твой рассказ? Из фрагмента газетной статьи выпиши слова и предложения, указывающие на принадлежность к публицистическому стилю. Напиши заметку в газету. Составь вопросы для интервью.

Как учитель русского языка и литературы большое внимание уделяю тому, чтобы речь наших детей была богатой, образной, выразительной. Ведь правильная, яркая, эмоциональная, содержательная речь человека - это залог достижения взаимопонимания между людьми, успешного общения с окружающими и, наконец, профессионального успеха. Речевая культура придает уверенность в собственных силах, помогает правильно ориентироваться в любой жизненной ситуации. Этому во многом способствуют уроки развития речи. Комплексная работа с текстом помогает поддержать интерес к чтению, приобщать учащихся к классическим произведениям, научить понимать авторский замысел текста, помочь усвоить нравственные уроки. В ходе анализа текста часто ставлю перед учащимися вопросы проблемного характера с целью пробудить в учащихся желание выразить своё отношение к проблемам, поднимаемым автором. Таким образом, анализируя текст, учащиеся участвуют в коллективном диалоге (групповая работа). Ребята учатся адекватно воспринимать речь собеседника, точно излагать свою точку зрения, погружаются в атмосферу сотрудничества. Кроме того, исследователи подчеркивают "влияние групповой учебной работы на формирование дружественной, доброжелательной обстановки в классе, на повышение самооценки и развитие коммуникативных умений учащихся...»[3]. Для групповой работы на уроках считаю эффективными приёмы: «Корзина идей», «Дерево вопросов», «Письмо по кругу». При последнем класс делится на группы от четырёх до шести человек. У каждого ученика должен быть лист бумаги. Обучающимся предлагается записать одно-два предложения по определенной теме. Затем листы передаются по часовой стрелке. Каждый должен прочитать написанное и продолжить записи. Так продолжается, пока лист не вернется к первому автору. Записи читаются, остальные дополняют, если не прозвучало то, что они считают важным. «Письмо по кругу» можно использовать как на стадии вызова, чтобы выяснить жизненный опыт обучающихся по тому или иному вопросу, так и для проверки знаний учащихся. Попутно можно использовать стратегию "5+5+1": Из всего прочитанного и услышанного выделите 5 предложений, 5 ключевых словосочетаний, выделите ключевое слово, определяющее тему.

Полюбились ученикам и некоторые стратегии, такие как: «Фишбоун» (когда требуется найти причинно-следственные связи), «Ассоциации», «Карусель» (когда работы друг друга анализируются и дополняются необходимой информацией, или материал объемный, так что приходится его делить по группам), «Допиши предложение», «Независимое расследование» (задания на исследования этимологии слов и т. д.). При последнем используются и технологии проектного обучения. Реализация проекта начинается с планирования действий по разрешению проблемы, в частности, с определения вида продукта и типа презентации. Ядром проекта является исследовательская работа учащихся. Таким образом, отличительная черта проекта - поиск информации, которая затем будет обработана, осмыслена, представлена участниками проектной группы. Результатом работы над проектом, является продукт, который разработали участники проектной группы для разрешения поставленной проблемы. На завершающем этапе проект требует презентацию своего продукта.

Метод проектов часто реализуется мною как на уроках, так и во внеклассной работе. Обучающиеся создают интересные проекты, как в групповые, так и индивидуальные. К примеру, "Лингвистический анализ названий улиц Караганды", "Тюркизмы в рассказах Н. Носова", "Этимология фамилий наших одноклассников", "Взаимосвязь мифов и современности в романе Ч. Айтматова "И дольше века длится день". Считаю, что проектная деятельность - один из лучших способов для совмещения современных информационных технологий, личностно-ориентированного обучения и самостоятельной работы учащихся.

Нельзя упускать из виду и повышение интереса учащихся к предмету. В этих целях часто предлагаю для работы в группах тексты с интересным содержанием, описывающие реальные жизненные ситуации, притчи, разнообразные сочинения – миниатюры.

Создание проблемной ситуации - одно из требований к современному уроку. Постоянная постановка перед ребёнком проблемных ситуаций приводит к тому, что он не «пасует» перед проблемами, а стремится их разрешить. Таким образом, происходит формирование творческой личности, всегда готовой и способной к поиску. А в этом как раз и заключается основная суть функциональной грамотности – умения разрешать проблемы. В этих целях использую контекстные задачи.

Примеры заданий:

Устно решить поисковую задачу:

1. Глагол горят – 2-го спряжения, хотя его инфинитив гореть в исключении 7 глаголов на – ьть не входит. В чем здесь дело?

(Ответ: в окончании слова горят гласный под ударением, а правило относится лишь к безударным гласным).

Проблемные ситуации в домашнем задании.

1. Составьте текст проблемной статьи на одну из тем: «Почему надо быть вежливым?», «Что такое дружба?», «Почему надо быть гуманным?»

2. Самостоятельное составление словаря терминов по русскому языку, расположение терминов по темам.

Таким образом, в течение нескольких лет ведется целенаправленная работа по формированию у учащихся лингвистической, языковой и коммуникативной компетенций. Необходимо научить не только хорошо запоминать и описывать информацию, но и выработать у учащихся умения использовать знания, приобретенные ими за время обучения в школе, для решения разнообразных задач межпредметного и практико-ориентированного содержания, для дальнейшего обучения и успешной социализации в обществе.

Литература:

1. Государственная программа развития образования и науки в Республике Казахстан на 2020–2025 годы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988> - Нурсултан, 2021.

2. Леонтьев А.А. От психологии чтения к психологии обучения чтению// Материалы 5-й Международной научно - практической конференции: в 2 ч.- Ч. 1/ под ред.. И.В.Усачёвой. М.,2002.

3. Учурова С. А. Групповая учебная работа как способ развития социальной компетентности учащихся. // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Екатеринбург, 2007 г.

Кантарбаева Г.А, Жолымбетова І.К.
«№66 мектеп-лицей» КММ, Қарағанды қ.

КОНТЕКСТІК ТАПСЫРМАЛАРДЫ ЖӘНЕ ЖАҒДАЙТТЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БИОЛОГИЯ, ХИМИЯ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация. Химия пәнін оқытуда тапсырмаларды жүйелеп, олардың мағынасын ашуда функционалдық негіздегі тапсырмаларды қолдану оқушыларда біртіндеп берік тұғыр қалыптастыратыны анық. Сонымен қатар, оқушылардың өз бетінше жұмыс жасап, алған білімін топтастыруға, оны күнделікті қолдану жағдайына алып келеді. Қарастырылып отырған мақалада биология және химия сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру үшін берілетін тапсырмалардың түрлеріне мысалдар, олардың маңыздылығы ашу және нәтижесі көрсетіледі.

Кілт сөздер: Контекстік тапсырмалар, жағдаяттық есептер, оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру.

Қазіргі кезде білім алу жүйесі жыл сайын өзгеруде. Білім алудың заманауи жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі өз білімін күнделікті өмірде қолдана алатын, функционалдық сауаттылығы дамыған тұлғаларды дайындап шығару. Халықаралық салыстырмалы зерттеулердің нәтижелері мектепте білім беру сапасында үлкен алшақтық сақталып отырғанын куәландырады. Мысалы, Қазақстан ЭЫДҰ-ның 15 жастағы білім алушыларды бағалау жөніндегі PISA (2009, 2012, 2015, 2018) халықаралық бағдарламасына және білім беру сапасын бағалау жөніндегі IEA халықаралық қауымдастығының оқу, жаратылыстану және математикалық сауаттылық бойынша TIMSS (2007, 2011, 2015, 2019) зерттеуіне төрт рет қатысты. Зерттеу қорытындысы өңірлер, аумақтар (қалауы), оқыту тілі мен отбасының әлеуметтік-экономикалық мәртебесі бойынша үлгерімдерде айтарлықтай алшақтық бар екенін анықтады. Осылайша, Қазақстанның PISA мен TIMSS-қа қатысу нәтижесі республикадағы жалпы білім беретін мектептер педагогтерінің мықты пәндік білім беретіндігін, бірақ оны нақты өмірдегі жағдайларда пайдалануға үйретпейтіндігін көрсетеді [1]. Жаңартылған білім мазмұны бойынша критериалдық бағалау енгізілген болатын. Критериалдық бағалау оқушылардың жетістіктерін шынайы бағалауға мүмкіндік береді. Соған қарамастан бағалау жүйесі әлі де жетілдіруді қажет етеді. Орта білім беру мазмұны білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту міндеттеріне толық жауап бермейді. Мысалы, жаратылыстану-математикалық циклдің оқу

пәндері бойынша PISA форматында контекстік тапсырмалар өте аз. Соның ішінде биология мен химия пәндері бойынша қазақ тілінде контекстік тапсырмалардың аз болуы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жолында кедергі болып табылады. Сондықтан өз тәжірибемізде биология және химия пәндерінен контекстік тапсырмалар құрастырып келеміз. Жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты қалыптастыру үшін биология, химия сабақтарында көп мүмкіншілік бар. Оқушыларды алған білімдерін практика жүзінде қолдануға үйрету үшін: биологиялық және химиялық құбылыстар мен үдерістерді түсіндіру, гипотезалар ұсыну және оларға жауап беру, талдау мен анализ жүргізу, зерттеу және қорытынды жасау дағдыларын қалыптастыру маңызды болып табылады. Осы дағдылардың барлығын қалыптастыруда контекстік тапсырмалар маңызды рөл атқарады. Контекстік мәтінді таңдап алып, оған сұрақтар құрастыру кезінде «Не болады, егер?», «Түсіндір...»- құбылыстар мен фактілерді түсіндіруге арналған тапсырмалар, «Қалай анықтауға болады?» - зерттеу танымдық әдістерді қолдану, «Қорытынды жасап, анықта»-өз тәжірибесімен ғылыми деректерге сүйеніп қорытынды жасау сияқты әдістемелік кешендерді таңдап алу оқушылардың өз ойларын толық жеткізуіне жағдай жасайды.

Биология пәні бойынша мынадай контекстік тапсырмалар қолданылады. Бөліп шығару бөлімі:

Тапсырма 1. «Кенгуру тәрізді егеуқұйрық Аризон шөлінде тіршілік етеді және табиғи жағдайда өсімдіктің тұқымдары мен құрғақ шөптермен қоректенеді. Олардың денесіндегі барлық су эндогендік болып табылады. Су зат алмасу 403 кезінде тотығу процестерінің нәтижесінде түзіледі. Мысалы, егеуқұйрықтың 25 г құрғақ тамақтан 13,4 г метаболиттік су алынатыны белгілі». Осы мәтінге сұрақтар:

1. Қандай гормон осы жануарлардың ағзасындағы сулы- тұзды балансты тұрақты сақтауды қамтамасыз етеді?
2. Осы гормонды түзетін мүшені атаңыз.
3. Осы гормонның әсер ету механизмін сипаттаңыз.
4. Сізге кенгуру тәрізді егеуқұйрық және лабораториялық ақ егеуқұйрықтың қанындағы осы гормонның концентрациясын анықтау тапсырылды. Сіздің ойыңызша экспериментке қатысқан қай жануардың қанында осы гормонның концентрациясы жоғары? Нелікен, жауабыңызды түсіндіріңіз.
5. Сулы-тұзды гомеостазды жүзеге асыратын басқа гормонды атаңыз.

Тапсырма 2. Құстардың терісінде тер бездері жоқ, терісі суды өткізбейді. Судың көпшілігі өкпе арқылы жоғалады. Кейбір ұсақ құстар тәулігіне өз салмағының 35% суды жоғалтады. Құстарда сусыздану мәселесі қалай жүзеге шешіледі? Теңіз және орман құстарында сусыздандыруды болдырмау мәселесі бірдей шешіле ме? Сіздер, қалай ойлайсыздар құстың неліктен қуығы болмайды?

Тапсырма 3. Тынық үнді мұхитының жағалауларға жақын жерінде тіршілік ететін қолтырауын тұзды суда тіршілік етеді. Тұзды суды ішеді, балықтар және ірі сүтқоректілерді аулап қоректенеді. Қорегін жеп отырған кезде көп мөлшерде жас бөледі. Жергілікті тұрғындардың ойы бойынша қолтырауын өз құрбаның аяп жылап отыр деген жорамал болды. Қолтырауын неліктен көп мөлшерде жас бөледі?

Тапсырма 4. Түйе шөлде тіршілік ететін жануар. Ерте заманнан бері түйенің шөл даламен тауар тасымалдауға қолданған. Түйе екі апта сусыз шыдай алады. Олар шөптің құрамындағы суды қанағат етеді.

1. Түйеге эволюция барысында құрғақшылық тіршілік ортасында қалыптасқан су -тұз гомеостазын тұрақты ұстап тұруға қандай бейімдеушіліктер көмектеседі? 2. Түйенің өркешінде 100-120 кг май жинақталады. Мұның биологиялық ролі неде?

3. Түйенің денесінде май неге өркешке жиналады, мысалы тюлень сияқты барлық денесіне біркелкі таралмаған?

4. Шөлде түнде температура -29, ал күндіз +50 дейін жетеді. Түйеге осы температуралардың ауытуын жеңуге қандай белгілері көмектеседі?

Заттар тасымалы бөлімі: «Тапсырма 1. Қарағанды қаласының емханасына жақында Оңтүстік Африкадан келген науқас қаралуға келді. Ол басының ауруына, дене температурасының көтерілуіне, түнде шамадан тыс терлейтініне және қалтырайтын айтып шағымданды. Дәрігер науқасты қан талдауына жіберді. Қан талдауы науқастың эритроцитінде малярия плазмодийі бар екенін анықтады. Малярия плазмодийі қандай ауруды тудырады? Қандай бунақденелілер малярия плазмодийін тудырады? Адам қалай жұқтырады? Адам организмінде малярия плазмодийінің әрекеті қандай? Науқастарда аурудың белгілері өте ауыр өту себебі неде? Оқушылардың танымдық белсендігін арттыру функционалдық сауаттылықтың негізі болып табылады. Танымдық белсенділікті арттыруға арналған жағдаяттық есептерді кеңінен қолданамын. «Нейрон түрлері» тақырыбы: Аслан химия пәні болмайтынын біліп алып, бұл ақпаратты Дәуренге айтты. Ал Дәурен болса бүгін химия сабағы

болмайды деп шешіп, ол өзінің жорамалымен Мадина және Дианамен бөлісті. Бұл жаңалықты Әсем естіді, өйткені ол екі қызбен достық қарым-қатынаста болатын. Әсем достарын бұл жаңалықты барлық сыныпқа айтуға көндірді. Сыныптағы оқушылар ақпараттың шынайы екенін тексерместен, жиналып, сабақтан кетіп қалды. Оқушылардың әрекетін нейронның және рефлекстік доғаның әрекеті ретінде қарастырсақ, Аслан, Мадина мен Диана, Әсемнің іс -әрекеттерін нейронның қандай түрлерімен салыстыруға болады? Ішкі секреция бездерінің жұмысының бұзылуы: Дәрігерге 42 жастағы әйел адам келіп, мынадай шағымдарын айтты: тез шаршайтынын, ұйықтай бергісі келетінін, іштің қатуын, салмағының көбеюін, есту қабілетінің төмендеуін, дауысының жуандағанын. Пациент екі жыл бұрын инфекциялық паротит ауруымен ауырғанын айтты. Дәрігер қандай диагноз қойды? Қандай бездің қызметі бұзылған? Қандай гормондар осы ауру белгілерінің пайда болуына жауапты?

Химия пәні бойынша мынадай тапсырмалар қолданылады:

Тапсырма 1. Ағзадағы ас тұзы

а) Егер де жануарға тамақ бермесең, онда ол қандай да бір уақытта ағзаның әлсіреуінен тіршілігін тоқтатады. Ал, егер де жануарды шектеусіз, бірақ та тұзсыз тамақтандырса, онда ол тез арада өліп қалады. Оның себебі неде деп ойлайсың?

б) Натрий хлоридінің сулы ерітіндісі медицинада қанды алмастыратын сұйықтық ретінде қолданылады. Қан плазмасындағы натрий хлориді мөлшерінің азаюы ағзада зат алмасу процесінің бұзылуына алып келеді. Гипертония, семіздік, ісіну аурулары кезінде дәрігерлер ас тұзының тәуліктік мөлшерін азайтуды ұсынады. Төменге өз жауабыңызды жазыңыз.

Тапсырма 2. Азотты байланыстыру

а) Азот өсімдіктер қоректенетін негізгі элемент. Онсыз бидай, арпа, зығыр, сәбіз, қант қызылшасы, мақта күткендегідей өнім бермейді. Азот бұл өсімдіктерден мол өнім алудың көзі екенін мына мәліметтерден көруге болады (1-кесте):

1-кесте. Азоттың өсімдіктердегі мөлшері

Өсімдік	Азоттың мөлшері
Бидай және басқа да қылдар дәнінде	1,5-3
Бұршақ дәнінде	4-6
Картоп түйінінде	1-2
Қант қызылшасы тамырында	1-1,2
Жоңышқада (жасыл бөлігі)	2,5-5

Келтірілген мәліметтерден бұршақ тұқымдастарында және жоңышқа өсімдіктерінде азоттың көпекені көрінеді (1-сурет). Мұның мәнісі неде?

1-сурет. Жоңышқа тамырындағы түйнек бактериялары

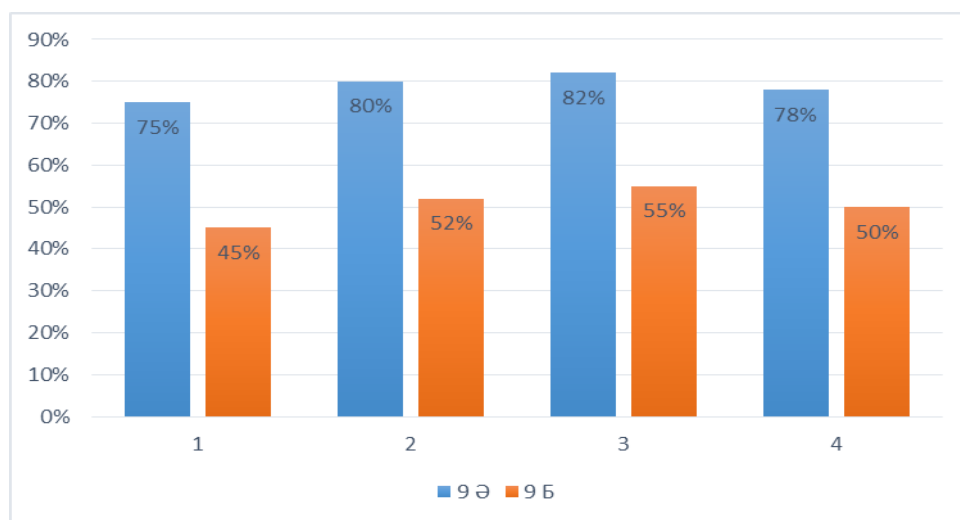
б) Аталған өсімдіктер өздеріне қажетті азотының 50-80% бактериялар тіршілігінен алады. Табиғатта бос азоттың қосылыстарға айналуының тағы бір жолы бар. Ол ультракүлгін жән электр сәулелерінің әсерінен жүзеге асады. Ауада оттек пен азот қоспа түрінде әрекеттеспей ұзақ сақталады. Олар бір - бірмен реакцияға түсу үшін 3000-4000⁰С температура қажет. Мұндай температураны найзағай ойнағанда электр ұшқындары тудырады. Нәтижесінде тізбекті химиялық құбылыстар жүреді. Негіздеп, жауаптарыңызды реакция түрінде келтіріңіз [2, 73-74 б.].

Осындай мәтіндік жұмыстар кезінде оқушылардың өзіндік ойларын ортаға салу, оны бөлісу, пәнаралық байланысты көрсету, өзгемен жұмыс жасау, қорықпау сезімдері байқалып отырады (2-кесте; 2-сурет).

2-кесте. 9-сынып оқушыларында биология және химия пәндері бойынша функционалдық тапсырмаларды орындау кезіндегі қалыптасқан дағдылар туралы мәліметтер

№	Сынып	Қорытынды жасай алуы	Анализдеу және салыстыра алу	Себеп салдарды байланыстарды табу	Мәселені шешу жолдарын ұсыну
1	9 Ә	оқуш-ң 75%	оқуш-ң 80%	оқуш-ң 82%	оқуш-ң 78%
2	9 Б	оқуш-ң 45%	оқуш-ң 52%	оқуш-ң 55%	оқуш-ң 50%

2-сурет. Функционалдық тапсырмаларды орындау кезіндегі 9-шы сынып оқушыларының дағдыларының қалыптасу диаграммасы

Биология, химия сабақтарында және сабақтан тыс уақытта мағыналы оқуды және мәтінмен жұмыс істеуді үйрену мәселесі шынымен де өзекті және ерекше назар аударуды қажет етеді. Қазіргі мектеп оқушыларын мұқият оқуға, оқылған ақпараттан қажетті ақпаратты алуға, оны қолда бар біліммен байланыстыруға, түсіндіруге және бағалауға үйрету - барлық мектеп пәндерінің маңызды міндеттері болып табылады. Сонымен біздің іс-тәжірибеміздеде мәтінмен жұмыс жасау үшін әртүрлі әдіс тәсілдер қолдану арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығы қалыптасады.

Әдебиеттер:

1. ҚР білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, 9-10 бет.
2. Смирнова Н.З., Бережная О.В. Познавательные задачи по биологии: учебное пособие [Электронный ресурс] – Электрон, дан. / Краснояр. гос. пед. ун-тим. В.П. Астафьева. – Красноярск, 2013
3. Нұғыманов И., Мулкина Р.И. Химия оқу кітабы: Жалпы білім беретін мектептің 9-сыныбына арналған оқу құралы. – Алматы: «мектеп» баспасы, 2001, 96 бет.

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ ЧЕРЕЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОНТЕКСТНЫХ ЗАДАНИЙ

Аннотация. В статье приводятся примеры контекстных заданий, составленных и применяемых автором на уроках биологии. Приведены результаты собственных исследований, проводимых в параллелях 8-х классов.

Ключевые слова: контекстные задания, ситуационные задания, функциональная грамотность, навыки XXI века, разработка заданий, критическое мышление

Современный мир не стоит на месте, быстро меняется. Развитие научно-технического прогресса ставит перед школой все новые задачи. В современном быстроменяющемся мире функцией школы является не только передача знаний, важным считается формирование навыков. Надо учить детей применять свои знания на практике. Функциональная грамотность – это способность человека использовать приобретаемые в течение жизни знания для решения широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений. Задача учителей – подготовить учеников со сформированными навыками 21 века. Результаты международных сопоставительных исследований свидетельствуют о том, что в школе сохраняется большой разрыв в качестве образования. Так, Казахстан четырежды принимал участие в международной программе ОЭСР по оценке 15-летних обучающихся PISA (2009, 2012, 2015, 2018) и в международном исследовании IEA оценки качества школьного образования TIMSS по читательской, естественнонаучной и математической грамотности (2007, 2011, 2015, 2019). Итоги исследования выявили существенный разрыв в успеваемости по регионам, территориям (город-село), языку обучения и социально-экономическому статусу семьи.[1]. Поэтому остро стоит задача развития функциональной грамотности учащихся.

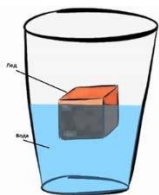
В заданиях МОДО и ЕНТ по биологии все больше встречаются задания, связанные с повседневной жизнью. Современный мир должен быть нацелен на формирования умения применять полученные знания в различных ситуациях. На своих уроках для развития функциональной грамотности использую контекстные задания. Контекстные задания могут включать тексты, схемы, рисунки процессов, явлений в живой природе. При выполнении контекстных заданий развивается критическое мышление учащихся. Критическое мышление базируется на умении обрабатывать и систематизировать информацию. Анализируя информацию, учащимся необходимо научиться выделять главное, находить ключевые моменты в тексте, выявлять закономерности в биологических процессах и явлениях, а также причинно-следственные связи и умение делать выводы. Навыки систематизированно подходить к анализу информации дают возможность для ее интерпретации, моделирования и преобразования, формирования собственных суждений, использования ее для создания новых знаний или для разработки путей решения проблем. Процессы разработки решений и генерирование новых идей являются ключевыми, так как именно они развивают мышление учащихся. Контекстные задания при изучении биологии представляют собой самостоятельную работу учащихся в рамках определенной темы. В процессе обучения биологии при решении проблемных контекстных заданий важно привить учащимся поисковые умения. Прежде всего, это соотнесение данных в условии задачи между собой и с вопросом (требованием) заданий. Вопросы к контекстному заданию применяются разной, постепенно возрастающей, степени сложности. Привожу примеры контекстных заданий, которые я использую на своих уроках.

Тема: «Значение воды и роль макро и микроэлементов в жизнедеятельности организмов». Текст: Вода имеет огромное значение в жизнедеятельности живых организмов. Важнейшие реакции в растительном и животном организме протекают в водной среде. Самыми главными элементами в питании растений являются азот, фосфор и калий. Азот усиливает рост надземных побегов, калий способствует росту корней, клубней, луковиц, фосфор влияет на массу, размер плодов, ускоряет их созревание. Калий и фосфор повышает холодостойкость растений. Вопросы к контексту в виде тестовых вопросов:

1. Основные свойства воды (уровень А)

А) имеет приятный запах В) растворяет все вещества С) прозрачность и текучесть Д) замерзает при высокой температуре Е) имеет голубой цвет

2. Свойство воды, изображенное на рисунке (уровень А)

А) растворимость В) теплоемкость и теплопроводность С) текучесть и прозрачность Д) поверхностное натяжение Е) плотность воды

3. Благодаря теплоемкости и теплопроводности вода (уровень В)

А) обеспечивает транспорт веществ В) регулирует температуру тела животных

С) определяет форму и размеры клеток Д) участвует в процессе транспирации и фотосинтеза Е) участвует синтезе белков

4. Способствует росту корней, клубней и луковиц (уровень В)

А) азот В) фосфор С) калий Д) марганец Е) магний

5. Бледно-зеленые листья, плохо образуются боковые побеги при

А) азотном голодании В) фосфорном голодании С) нехватке калия в почве

Д) избытке магния в почве Е) нехватке кальция в почве

Контекст «Виды нейронов»:

Аслан узнал, что учитель биологии заболел и передал эту информацию Даурену. Тот подумал и решил, что урока сегодня не будет, своим предположением он поделился с Женей и Сашей. Новость узнала Аня, которая дружит с обеими девочками, и уговорила рассказать эту радостную новость всему классу; ученики их класса не стали думать и проверять информацию собрали вещи и ушли домой. Если рассматривать действия учеников как действие нейронов в рефлекторной дуге, определите к нейрону какого типа относятся действия Аслана, Жени и Саши, Ани.

Тема: «Строение листа растения». Самат сказал сестре Айнуре:

-Догадайся,- куда я ходил. В это время из книги, который он держал в руках выпал лист. Айнура исследовала лист под микроскопом: лист покрыт толстой кутикулой и восковым налетом, опушенный, столбчатая ткань расположена в два-три ряда, мало устьиц. Что ответила Айнура: -Ты катался на лодке; -Ты гулял в лесу; -Ты был в сухой степи.

Контекст по теме «Ростовые вещества растений». Дамир во время экскурсии в Каркаралинском лесном массиве нашел красивое растение и собрал его семена. Вернувшись в Караганду, он замочил несколько семян в чистой воде, а некоторые в воде с гормоном. Когда он поместил семена в почву для выращивания, проросли только те семена, которые были пропитаны гормоном. Гормон, скорее всего, _____.

А) этилен В) гиббереллин С) абсцизовая кислота Д) ауксин

Контекст «Что лучше?»: Для орбы с микроорганизмами в XIX веке Луи Пастер предложил щадящий процесс, обеззараживающий продукт, который до сих пор применяют, например для приготовления пастеризованного молока. Задание: Сравните сроки хранения пастеризованного и стерилизованного молока. Объясните разницу в сроках хранения. Как объяснить разницу в сроках хранения? В чем преимущество каждого из процессов?

После регулярного применения контекстных и ситуационных задач на уроке были проанализированы результаты и выявлена сформированность навыков в параллелях 8-х классов. Результаты представлены в таблице и рисунке 1.

Таблица 1. Сформированность навыков учащихся 8-х классов

№	Классы	Умения делать выводы	Умения анализировать и сравнивать	Умения устанавливать причинно-следственные связи	Умения предлагать пути решения проблем
1	8А	95% уч-ся	93% уч-ся	85% уч-ся	75% уч-ся
2	8Ә	90% уч-ся	88% уч-ся	77% уч-ся	70% уч-ся
3	8Б	82% уч-ся	73% уч-ся	70% уч-ся	60% уч-ся
4	8В	80% уч-ся	70% уч-ся	66% уч-ся	58% уч-ся

Сформированность навыков учащихся 8-х классов

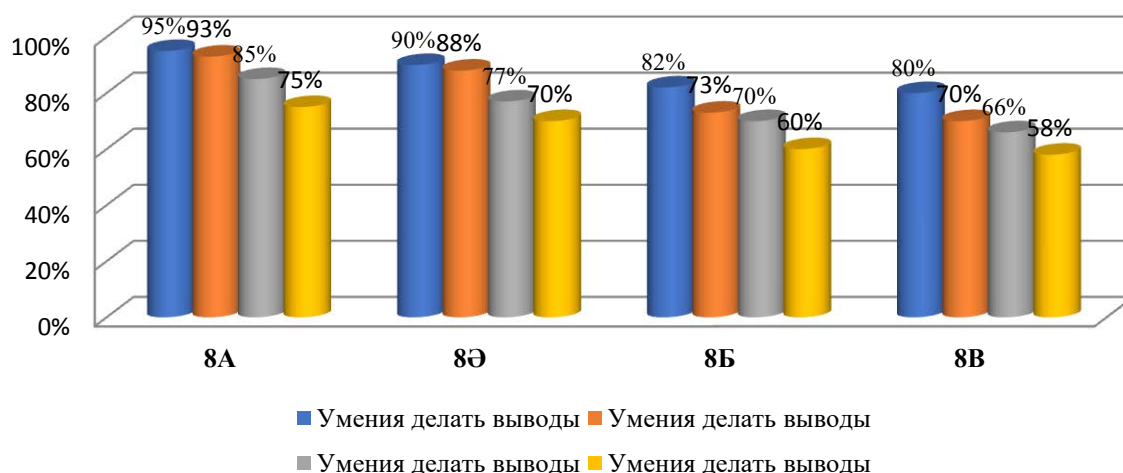

Рисунок 1. Сформированность навыков учащихся 8-х классов в диаграмме

Таким образом, контекстные задания направлены на овладение способами, приемами и стратегиями по самостоятельному преодолению трудностей, на формирование целостной личности обучаемого, способности быстро адаптироваться в постоянно изменяющихся ситуациях профессиональной деятельности, самостоятельное приобретение знаний и применения их на практике для решения разнообразных проблем, сбор, анализ и оценку новой информации, что является показателем сформированности навыков XXI века.

Литература:

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы.
2. Смирнова Н.З., Бережная О.В. Познавательные задачи по биологии: учебное пособие [Электронный ресурс] – Электрон, дан. / Краснояр. гос. пед. ун-тим. В.П. Астафьева. – Красноярск, 2013

Карбаева Б.А.
«Школа-гимназия № 91» г. Астана

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК НОВЫЙ СПОСОБ ПОЛУЧЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В данной статье рассматривается формат дистанционного обучения в Республике Казахстан. Проведена качественная и количественная оценка формата дистанционного обучения на основе методики SWOT-анализа. Рассмотрены области высоких рисков и предложены рекомендации для их снижения.

Ключевые слова: дистанционный формат, обучение, SWOT-анализ, оценка.

В соответствии с Законом Республики Казахстан № 319-III «Об образовании» от 27 июля 2007 года (ст. 1.пп. 38) дистанционное обучение это обучение, осуществляемое при взаимодействии педагога и обучающихся на расстоянии, в том числе с применением информационно-коммуникационных технологий и телекоммуникационных средств. Исходя из этого, был зарегистрирован Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан № 137. «Об утверждении требований к организациям образования по предоставлению дистанционного обучения и правил организации учебного процесса по дистанционному обучению» от 20 марта 2015 года, где были утверждены требования по предоставлению дистанционного образования. Такие требования включают в себя: 1) наличие подключения к сети Интернет; 2) наличие информационной системы и

цифровых образовательных ресурсов; 3) наличие у педагогов сертификатов по информационным технологиям; 4) и др.

Внедрение информационных технологий в образовательной сфере осуществлялось в эволюционном и равностепенном формате согласно экономическим и социальным стратегиям устойчивого развития Республики Казахстан. Но пандемия COVID-19, начиная с 2020 года, внесла резкие и беспрецедентные коррективы в образовательные процессы не только в Казахстане, но и во всем мире. Согласно резюме «Концептуальной записки: Образование в эпоху COVID-19 и в последующий период», представленного ООН в августе 2020 года, сбой в функционировании образовательных процессов затронул 1, 9 миллиарда учащихся по всему миру. Однако такой коллапс мировой образовательной системы привёл к революционному внедрению инноваций и технических решений в сфере образования Республики Казахстан. Принятие и реализация оперативных мер по внедрению дистанционного образования как нового способа получения знаний позволила свести к минимуму негативные эффекты для образования от пандемии COVID-19. Преобразование таких мер из оперативных в постоянные, с тенденцией поступательного развития, является важнейшим трендом в образовании для всех; как в качестве соблюдения одной из целей Инчхонской декларации «Образование – 2030» от 21 мая 2015 года, так и для развития новых фундаментальных компетенций в сфере получения знаний.

Для оценки наличия, качества и доступности информационных технологий в образовательной сфере были рассмотрены и проанализированы числовые статистические данные по Республике Казахстан.

В целях получения достоверных и надежных измерений были использованы данные представленные в информационно-аналитической системе «Талдау» Бюро Национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан.

Согласно данным Бюро Национальной статистики число дневных общеобразовательных школ на 2019 года (7 329) к 2020 году возросло на 0,56 % и составила 7 370, а численность педагогических работников на 2019 года (305 157 человек) к 2020 году возросла на 6, 05 % и составила 325 770 человек. Для осуществления дистанционного образования в первую очередь необходимо наличие техники для доступа в информационную систему. В связи с этим рассмотрим такую важную составляющую дистанционного обучения, как техническая оснащенность компьютерами на 1 учащегося. Согласно статистическим данным техническая оснащенность учащихся (5,91 человек на 1 компьютер) на 2020 год по сравнению 2019 годом (9, 97 человек на 1 компьютер) выросла на 168,7 %, по сравнению же с 2014 годом (14, 79 человек на 1 компьютер) прирост составил 250,25 %.

В разрезе оснащенности по регионам (Таблица 1) особенно можно отметить рост показателей в Кызылординской области на 388,7 % (2014 г. – 32,01; 2020 г. – 8,24), в Восточно-Казахстанской области на 435,21 % (2014 г. – 22,37; 2020 г. – 5,14), в городах Нур-Султан (2014 г. – 28,81; 2020 г. – 6,92) и Алматы (2014 г. – 28,37; 2020 г. – 3,22) на 416, 33 % и 881,06 % соответственно.

Таблица 1. Оснащенность учащихся компьютерами (человек на 1 компьютер) на 2014-2020 гг.*

Регион	2014 год	2015 год	2016 год	2017 год	2018 год	2019 год	2020 год
Республика Казахстан	14,79	10	10,07	10,03	9,63	9,97	5,91
Акмолинская область	11,77	10	8,81	8,6	8,85	9,05	5,84
Актюбинская область	16,85	12	11,1	11,44	8,37	7,77	5,88
Алматинская область	14,95	11	9,23	9,5	9,76	10,49	6,38
Атырауская область	14,58	13	12,63	10,94	10,66	10,94	8
Западно-Казахстанская область	16,99	7	6,94	7,23	7,27	8,13	6,2
Жамбылская область	15,96	11	10,56	10,45	9,09	8,57	6,44
Карагандинская область	9,92	6	8,39	7,44	7,33	7,83	4,86
Костанайская область	12,73	8	7,57	7,38	7,46	7,28	5,47
Кызылординская область	32,01	9	11,94	12,38	11,93	10,75	8,24
Мангистауская область	15,95	17	15,66	17,58	13,22	15	6,98
Южно-Казахстанская область / Туркестанская область (с 2018г.)	15,92	14	14,72	15,26	15	16,36	12,24
Павлодарская область	6,04	6	5,56	5,1	4,87	5,06	3,84
Северо-казахстанская область	6,14	6	4,92	4,77	4,8	5,07	3,72
Восточно-Казахстанская область	22,37	8	8,41	7,51	6,47	6,59	5,14
г. Нур-султан	28,81	12	11,19	12,5	13,81	14,67	6,92
г. Алматы	28,37	12	12,01	12,97	11,72	11,93	3,22
г. Шымкент					17	19,46	5,65

* по данным Бюро Национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан

Необходимо отметить, что основной рост оснащенности компьютерами происходил в период 2014-2015 гг. (на 147,9 %) и 2019-2020 гг. (на 168,7 %). На диаграмме представленном на Рисунке 1. Рост оснащенности компьютерами на 2014-2020 гг. можно проследить, как меняется область охвата диаграммы (становится меньше) в разрезе по годам.

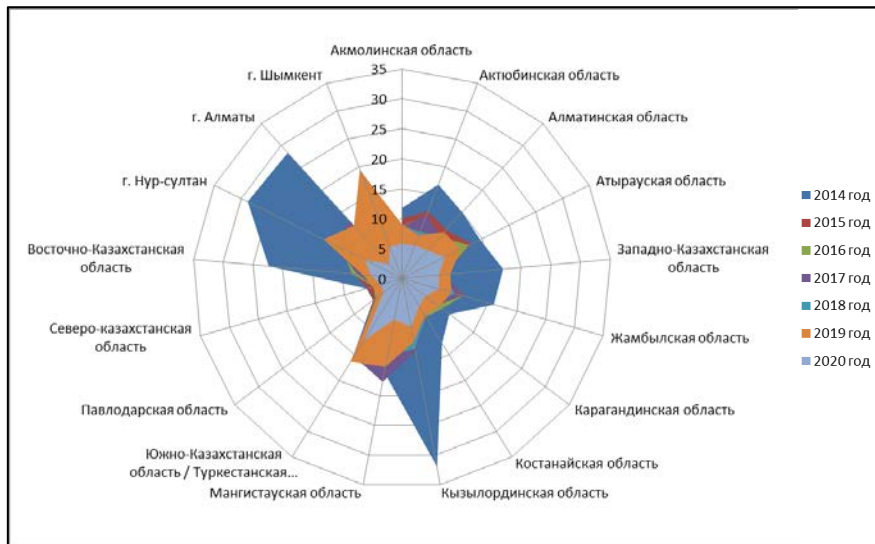

Рисунок 1. Рост оснащенности компьютерами на 2014-2020 гг.*

* по данным Бюро Национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан

Снижение оснащенности в отдельных регионах по годам, которое можно наблюдать в цветовой дифференциации таблицы, например, Южно-Казахстанской / Туркестанской области снижение оснащенности в 2019 году (16,36) по сравнению с 2018 годом (15), г. Шымкент, снижение с 19,46 до 17, в г. Нур-Султан снижение с 14,67 до 13,81 соответственно. Сопоставление различных трендов и тенденций в числовых статистических данных показало, что данные по оснащенности коррелируют с приростом численности населения, отображенным на диаграмме представленном на Рисунке 2. Прирост численности населения Республики Казахстан за 2014-2020 гг.

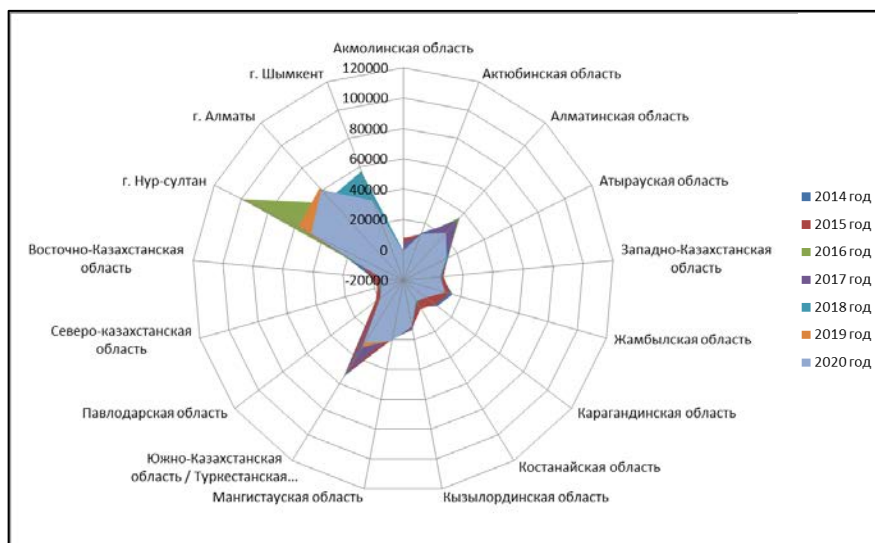

Рисунок 2. Прирост численности населения Республики Казахстан за 2014-2020 гг.

* по данным Бюро Национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан

Исходя из результатов корреляционного анализа, стоит отметить, что несмотря на снижение области охвата на Рис. 1. по осям г. Нур-Султан, г. Алматы, г. Шымкент, Южно-Казахстанская область, Кызылординская область, по тем же осям и оси Алматинской области на Рис 2. сохраняется тенденция к увеличению численности населения и восходящий тренд прироста населения, что в свою очередь будет продолжать оказывать влияние на оснащенность компьютерами учащихся и доступ к дистанционным формам обучения. Формат статьи не позволяет охватить весь спектр трендов, влияющих на доступ к дистанционному обучению, но надлежит указать также влияние сальдо межобластных миграций, сальдо внешних и внутренних миграций населения, доступность инфраструктурных технических и цифровых решений, в том числе и качество доступной связи.

Для получения результатов исследования, а также для оценки формата дистанционного обучения как нового способа получения образования был использован метод SWOT-анализа в количественном и качественном форматах. Расшифровка SWOT: S (Strengths) - сильные стороны, W (Weaknesses) - слабые стороны, O (Opportunities) - возможности и T (Threats) - угрозы. Данный метод анализа был выбран вследствие того, что не требует учёта экономических категорий и позволяет в рамках данной статьи выделить факторы, оказывающие влияние на формат дистанционного обучения и провести оценку в соответствии с матрицей. Для метода SWOT-анализа была подготовлена матрица оценки, которая представлена в Рисунке 3. Матрица SWOT-анализа (Таблица 2).

Таблица 2. Матрица SWOT-анализа. Средневесовая бальная оценка по группа факторов.

Группа факторов Люди					
S - Сильные стороны	Оценк а, а_n	Значимо сть, а_m	Взвешен ная оценка а_i, по формуле а_i = а_n * а_m	Относитель ный вес, % (доля значимости) P_n, при n = 1	Средневесовая оценка а, по формуле $a = \sum_{i=1}^n a_i * P_i$
1. Пластичное и независимое обучение / самообучение.	2	1	2	0,06	0,11
2. Выбор времени обучения / выполнения заданий.	2	1	2	0,06	0,11
W - Слабые стороны					
1. Ослабление дисциплины.	2	3	6	0,17	0,34
2. Ограниченный доступ к сотрудничеству и коммуникациям с другими людьми.	3	2	6	0,17	0,51
O - Возможности					
1. Расширение сферы интересов обучающегося за счет новых видов заданий.	3	1	3	0,09	0,26
2. Возможность контроля расписания и распорядка.	2	2	4	0,11	0,23
T - Угрозы					
1. Снижение интересов обучающегося за счет ослабления контроля и дисциплины.	3	1	3	0,09	0,26
2. Снижение уровня знаний из-за недостаточности полученных знаний или снижения мотивации (уровня конкуренции).	3	3	9	0,26	0,77
Итого:			35	1	2,60
Группа факторов Технологии.					
S – Сильные стороны					
1. Выбор точки доступа к обучению	2	1	2	0,03	0,07
2. Рост компетенции в информационных технологиях	3	2	6	0,10	0,31
W – Слабые стороны					
1. Недостаточные компетенции в информационных технологиях.	3	3	9	0,15	0,46
2. Искусственное создание помех обучающимся (поломка оборудования, отключение связи).	1	2	2	0,03	0,03
O – Возможности					
1. Широкий диапазон выбора технологий и форматов обучения:					
1.1. повышение навыков презентации;	1	2	2	0,03	0,03
1.2. повышение компетенции в информационных технологиях;	3	2	6	0,10	0,31
1.3. повышение вовлеченности в процесс обучения за счет геймификации;	2	2	4	0,07	0,14

1.4. синхронный / асинхронный форматы обучения.	3	3	9	0,15	0,46
Т – Угрозы					
1. Рост стоимости:					
1.1. подключения к точке доступа;	2	2	4	0,07	0,14
1.2. оборудования и расходных материалов.	3	3	9	0,15	0,46
2. Перекос в сторону использования неудобных форматов для обучающихся (снижение вовлеченности педагога в процесс обучения).	3	2	6	0,10	0,31
Итого:			59	1	2,69
Группа факторов Организации.					
S - Сильные стороны					
1. Упрощение прохождения бюрократических процедур за счёт цифровизации.	2	2	4	0,08	0,16
2. Контроль уровня предоставления учебного материала (усложнение или упрощение за счёт своевременного анализа успеваемости).	3	2	6	0,12	0,37
W - Слабые стороны					
1. Усложнение прохождения бюрократических процедур вследствие недостаточности компетенции в информационных технологиях.	3	2	6	0,12	0,37
2. Повышение недостаточности информированности педагогов внутри организации (школы) из-за низкой или поздней коммуникации.	2	3	6	0,12	0,24
O - Возможности					
1. Повышение контроля качества обучения за счёт цифровизации.	3	2	6	0,12	0,37
2. Рост вовлеченности педагогов в процесс обучения.	1	2	2	0,04	0,04
3. Дополнительная структуризация учебного материала для дистанционного формата обучения.	2	2	4	0,08	0,16
T - Угрозы					
1. Повышение сложности освоения учебного материала.	2	3	6	0,12	0,24
2. Сокращение сроков анализа информации об учащих за счет сокращения сроков предоставления информации.	3	3	9	0,18	0,55
Итого:			49	1,00	2,51

По итогам количественного анализа отмечается, что диапазон средневесовой оценки а (2,51-2,69), расположен выше среднего значения суммы итоговых оценок по отдельным группам факторов. Оценка группы факторов Люди (2,60) расположена ближе к максимальному значению по шкале, однако отдельные негативные параметры имеют высокое значение и отображают проблемы, с которыми сталкиваются при использовании дистанционного обучения, а именно снижение дисциплины (0,34), снижение коммуникативных взаимодействий (0,51) и снижение мотивации (0,77). Оценка группы факторов Технологии (2,69) отображает и подтверждает выводы, сделанные при сопоставлении оснащенности на прирост населения, например, в части выбора форматов обучения (0,46) и роста компетенций (0,31), и имеет наиболее высокое значение, но при этом сохраняет высокую угрозу в части таких параметров, как рост стоимости оборудования (0,46), недостаточности компетенций (0,46). Оценка группы факторов Организации (2,51) наиболее низкая и требует дальнейшего улучшения. Здесь стоит отметить, что параметр цифровизации имеет, как положительную – например, упрощение процедур (0,14), повышение качества (0,37), так и отрицательную стороны, например, сокращение сроков (0,55) и усложнение учебного материала (0,24).

Наиболее высокими рисками по итогам количественного анализа являются уже указанные параметры: снижение мотивации (0,77), сокращение сроков предоставления анализа педагогами (0,55) и снижение коммуникативных взаимодействий (0,51). Два из этих параметров относятся к группе факторов Люди и требуют более тщательного подхода к изучению в рамках других аналитических работ.

В качестве рекомендаций для снижения рисков значений рассмотрены следующие предложения:

- 1) повышение мотивации за счет создания эффективной системы информации о повышении компетенциях (конкурсы для учащихся и педагогов, материальное вознаграждение);
- 2) повышение компетенций педагогов и своевременное их обучение (семинары, курсы) при сокращении сроков анализа информации об учащихся;

3) улучшение культуры коммуникации и обеспечение качества взаимодействия при дистанционных формах обучения.

Выполнение предложенных рекомендаций может обеспечить улучшение качества формата дистанционного обучения. Но необходимо учесть, что их реализация должна происходить комплексно, так как при выполнении отдельных мероприятий без их системного согласования может привести к изоляции проблемы и дублированию функциональных решений.

Резюмируя данную статью, можно сказать, что корреляционный анализ (оснащенность на прирост населения) и количественный анализ (по итогам количественной оценки качественных показателей SWOT-анализа) показывают, что в Республике Казахстан практика использования формата дистанционного обучения как нового способа получения образования является актуальной и сохранит тенденцию расширяющегося внедрения в сфере образования.

Литература:

1. Закон Республики Казахстан № 319-III «Об образовании» от 27 июля 2007 года [Электронный ресурс]. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319_#z526 [Дата обращения: 21.12.2021]

2. Приказ Министерства образования и науки Республики Казахстан № 137. «Об утверждении требований к организациям образования по предоставлению дистанционного обучения и правил организации учебного процесса по дистанционному обучению» от 20 марта 2015 года [Электронный ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500010768> [Дата обращения: 21.12.2021]

3. Информационно-аналитическая система «Талдау» Бюро Национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан [Электронный ресурс]. URL: <https://taldau.stat.gov.kz/ru/Search/SearchByKeyWord> [Дата обращения: 15.12.2021]

4. Инчхонская декларация - Образование-2030: обеспечение всеобщего инклюзивного и справедливого качественного образования и обучения на протяжении всей жизни. Цифровая библиотека UNESDOC. [Электронный ресурс]. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000233137_rus [Дата обращения: 21.12.2021]

5. РУКОВОДСТВО «Распаковка» Цели 4 в области устойчивого развития Образование-2030 [Электронный ресурс]. URL: https://inee.org/system/files/resources/UNESCO_Unpacking%20SDG4%20Education%202030_2017_RUS.pdf [Дата обращения: 21.12.2021]

6. «Концептуальная записка: Образование в эпоху COVID-19 и в последующий период» [Электронный ресурс]. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_-_education_during_covid-19_and_beyond_russian.pdf [Дата обращения: 21.12.2021]

7. Christopher M. Lee Descriptive SWOT Analysis about Online Learning Technological Institute of the Philippines – Manila April, 2021 [Электронный ресурс]. URL: https://www.researchgate.net/publication/350621868_Descriptive_SWOT_Analysis_about_Online_Learning [Дата обращения: 21.12.2021]

Кәрімов М.А.

«№10 мектеп-гимназия» КММ, Астана қ.

Ахметжанов М.

«Дарын» мамандырылған мектеп-лицей-интернаты, Қарағанды қ.

Аязбаев А.М.

«А.Байтұрсынұлы атындағы мектеп-гимназия» КММ, Қарағанды қ.

ЖАЛПЫ ОРТА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕНЕСІН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ КЕЙБІР ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТҮРЛЕРІ

Аннотация. Мақалада мектеп оқушыларының денешынықтыру сабақтарында дене мүсінін тәрбиелеудің педагогикалық әдістері туралы баяндалады. Сонымен қатар мақалада оқушы тұлғасына тәрбиелеудегі талаптарды ұғыну деңгейі мен дәрежесін жоғарлатуға ықпал жасалып, оқушы сұлбасының жан-жақты даму зерделеніп, дене тәрбиесін зерттеуші ғалымдардың бағалары берілген.

Кілт сөздер: денешынықтыру, оқушы, мектеп, үрдіс, сынып, дене мәдениеті.

Дене тәрбиесінің педагогикалық мәселелерін шешуге арналған сансыз көп зерттеулерде «талап» түсінігі кең баяндалады. Дене тәрбиесі мәселесімен айналысатын ғалымдар бастапқы талап

ретінде тұлғаның денесін жетілдірудегі талабын қарастырады, оның астарында адамның тіршілік ету жағдайында тиімді үйренуін қамтамасыз ететін әлеуметтік-биологиялық түрде келісілген, дене мәдениетінің – сауықтыру бағытындағы ережесіне ғылыми түрде негіз болатын адамның қызметі түсіндіріледі. Мектеп оқушыларының денесін жетілдірудегі қалыптастыру процесінің мазмұны жағынан талаптың өзара байланысқан компоненттер қатарынан тұрады. Оған балалардың дене мәдениетіне жағымды қатынасы мен қызығушылығын тәрбиелеу, мектеп оқушыларын біліммен қаруландыру, оның негізінде білімнің керектігін сендіріп қалыптастыру, өз бетінше білімнің дағдысы мен іскерлігін қалыптастыру, дене мәдениетінің жүйелі сабағына тәжірибелік үйрету жатады.

Демек, бұл талапты қалыптастыру мәселесі мотивациялық өріс деңгейінде сияқты, тәжірибелік қызмет өрісінде де шешілуі керек, яғни ұйымдасқан және өз бетімен білім алу арқылы.

Осыған байланысты әртүрлі жастағы оқушылардың мотивациялық өрісінің даму ерекшелігі мен динамикасы туралы көптеген зерттеушілер ғылыми мәліметтік қызығушылығын ұсынады. Карпушко Н.Л. жұмысында төменгі мектеп оқушыларында мотивациялық өрістің негізгі бөліктері талаптарының қалыптасқаны көрсетілген, олар дене тәрбиесінің дұрыс ұйымдасқан процесінде жемісті дамуы [1,б.23].

Осы кезде автор, дене мәдениетінің мемлекеттік бағдарламасы бойынша оқитын оқушылардың мотивациялық өрісі бір сыныптан екіншіге өтуі жеткілікті дамуға келмейді деп санайды. 3 сыныпқа өткендегі нәтижеде дене мәдениеті сабағына қызығушылығы төмендейді, өз бетімен дене мәдениеті – сауықтыру қызметінің мотивтері қалыптаспайды, және соның салдарынан, балалардың денсаулығы мен дене дамуына жағымсыз әсер ететін оқушылардың қозғалтқыш тәртібі төмендейді.

Орта топтағы оқушылардың мотивациялық өрісінің даму ерекшелігін қарастыра отырып, бозбалалардың жетекші қызметі қоғамдық-пайдалы қызмет бола бастауын ескеру керек, танымдық қызмет әртүрлі жағдайлардағы қатынас жүйесіне бағытталған, сапалы сана-сезімнің және өзін-өзі бағалаудың дамуында болады, оның нәтижесінде бозбалаларда өзінің туралы үлкен адам болатындығы ойжөнінде түсінік қалыптасады.

Лукьяненко В.П. ойынша, жасөспірім жасында сана-сезімнің қарқынды дамуы өзін-өзі тәрбиелеу талабын туғызады. Бозбалалар белсенді, әлді, батыл және т.б. болуға ұмтылады. Дәл осы жаста дене мәдениеті және спорт сабақтарының негізгі мотиві жанама түрдегі мотив – денесінің дамуы және қайратты болуын жақсарту болып табылады [2, б.18].

Бұл жағдай бозбала тұлғасына тәрбиелеудің әртүрлі формалары арқылы мақсатқа лайықты әсер етуге мүмкіндік туғызылып, дене мәдениеті және спорт сабақтарында талаптарды ұғыну деңгейі мен дәрежесін жоғарлатуға ықпал жасайды, олардың дамуы тұлғаның жан-жақты даму қызығушылығына сәйкес келеді. Объективті жас алғы шарттарына қарамастан дене мәдениеті және спорттағы бозбалалардың талаптары дәстүрлі мектеп дене тәрбиесінде тек жоғарламай оның, сонымен қатар әрбір келесі оқу жылында төмендеу тенденциясы болады. Тек бозбалалардың 10% ғана өз бетінше дене жаттығуларымен айналасатындар, бұл жаста спортқа мектеп оқушыларының 15% дейін тартылатыны айтылған.

Көп авторлар бұл мәселенің шешілуін жалпы білім беретін мектептерде балалардың спорттық қызығушылығын ескеру арқылы секциялық тип бойынша дене мәдениеті сабақтарын ұйымдастыруда және жүргізуде көреді. Бұндай әдістемелік тәсіл дәл сол авторлардың ойынша талаптық-мотивациялық өрістің дамуын, дене мәдениеті және спорт құндылықтарын меңгеру бағдарын ынталандырады, оқушылардың дене дамуындағы дене дайындығы мен денсаулығын жоғарлауына ықпал етеді. Сонымен қатар, мектептегі дене тәрбиесінің тәжірибесі үшін маңыздысы – ол сауықтыру, білім беру және тәрбиелеу бөліктері кіретін, спорттық дайындық элементтері бар жаңа бағдарламаны жасап, енгізуге болады.

Басқа жағынан, дене мәдениеті сабағына тұрақты қызығушылығын қалыптасуына тәжірибеде алған білімі мен, дағдыларды қолдануға мүмкіндік беретін жағдай жасауға ықпал жасайтыны көрсетілген. Сонымен қоса мектеп оқушыларының жарыстарға, туристік саяхат, пікір-алысу жарыстарына міндетті түрде қатысуы білім алуы және қозғалтқыш тәжірибесінің өлшемі бойынша шығармашылық ынта элементін қолдану, дербестікті тәжірибелеу және оқушылардың ынтасын мадақтау керек.

Дене тәрбиесі тәжірибесінде басты сұрақтардың бірі мектеп оқушылардың тұрмысына дербестік сабақтарды енгізу. Әрине, ол үшін тек білім емес. Сонымен қатар дербестік сабақтардың шеберлігі және дағдыларын қалыптасуы керек. Сондықтан, В.И.Лях санағандай, дене мәдениеті сабағында оқушыларды жаттығулармен, өзін-өзі бақылау тәсілдерімен және өзін-өзі бағалаумен қаруландыратын нұсқаулы функцияларды күшейту керек [3, б.10].

Мектеп оқушыларын дене мәдениетінің дербес сабақтарына үйрету үшін бірінші қадам үй тапсырмасы болып табылатыны байқалады. Үй тапсырмасы арқылы жүйелі сабақтарға деген әдеттерін біртіндеп қалыптастарады. Оларды орындалу кезінде денесін өзін-өзі жетілдіру талабы қойылады.

Кейбір авторлар мектеп оқушыларының спорттық бағдары бойынша жұмыстың мәнділігіне ерекше көңіл аударады. Олардың ойынша 1 сыныптан бастап оқушылардың дене мәдениетінің спорттық қызығушылығын қамтитын педагогикалық ықпал жасайтын кешендік бағдарлама ұсынады 5-6 оқу жылына қарай тұлғаның дене мәдениеті және спорттық қызығушылығын меңгеруге бағыттау дайындығына, тәрбиелеуге мүмкіндік береді. Бұл мәселені шешу көбіне мектеп оқушыларының денесін жетілдіруінде мәдениетті талапқа қозғалтқыш қызметтің табиғи өзгеруін анықтайтыны сөзсіз. Мектеп оқушыларының денесін жетілдірудегі талаптар мәселесін зерттеу қатарына үйрету процесінің қалыптасуы және жүзеге асудың маңызды факторы ретінде дене мәдениеті мұғалімінің кәсіптік білімі мен шеберлігі қарастырылады. Авторлардың ойынша мұғалімнің кәсіптік дайындығының берілген аспектісі бүгінгі күні ғылыми және әдістемелік аспектілерде жеткілікті өңдеу деңгейі жоқ. Тәжірибеде мұғалімдердің мектеп оқушылардың денесін жетілуіндегі талабын тәрбиелеуге дайындық деңгейі өте төмен екені көрсетілген. Дене мәдениеті мұғалімінің кәсіптік дайындығы барысында оның бағыттылығын тек балалардың денесінің дамуына ғана емес, сонымен қатар оқушылар денесінің жетілуіне талаптың орнықты дамуына, спорттық бағдар жұмысына ықпал жасау ұсынылады.

Осылай әдебиеттік мәліметтерді талдау және қорыту, мектептегі оқушылар денесінің жетілуіндегі талапты қалыптастыру процесі көп қырлы екенін көрсетеді және өзара байланысқан бағыттар қатарына кіреді. Мектептегі оқушылардың дене тәрбиесіндегі осы бөліктерін жемісті түрде жүзеге асыруына, жұмыстың барлық түрлері кіретін педагогикалық ықпал жасауға, соңында дербестік дене мәдениеті-сауықтыру қызметі элементтерінің, балалармен жасөспірімдер тұрмысына кіруге бағытталған кешендік жүйе мүмкіндік береді.

Дегенмен, орта топтағы мектеп оқушыларының талаптық-мотивациялық өрісін сипаттайтын көрсеткіштердің бағыттылығы мен айтылғанын зерттеу, мектептегі дәстүрлі және спорттық-бағдарланған түрде ұйымдастырылған дене мәдениеті сабағы дене тәрбиесі тәжірибесі үшін маңызды, мұнда дене мәдениеті және спорт сабағындағы талапты қалыптастыру сұрағы тым өзекті.

Әдебиеттер:

1. Карпушко Н.Л. Журнал «Теория и практика физической культуры» о физическом воспитании школьников (1925-1994г.г.) //Теор. и практ. физ. культ.,-1995. -№11.-С.23-26.
2. Лукьяненко В.П. Состояние и перспективы совершенствования физического воспитания школьников в свете современных концептуальных подходов//Физическая культура. -1999.-№1/2.-С.18-25.
3. Лях В.И. Ориентиры перестройки физического воспитания в общеобразовательной школе//Теор. и практ. физ. культ.-1990, №9.С.10-14.

Ким А.А., Фатхуллина Н.В.
КГУ «Лицей №2» г. Караганда

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ И КУЛЬТУРЫ УЧАЩИХСЯ: СПОСОБЫ И ПРИЕМЫ

Аннотация. Статья представляет анализ разработанного учителями-филологами материала по совершенствованию продуктивного, грамотного чтения текстов различного типа через работу учащихся в тематических тетрадах. На современном уроке важно развивать умение самостоятельно работать с информацией. Подбор текстового материала, разработка заданий направлены не только на формирование смыслового чтения, но в целом на совершенствование широкого спектра грамотного восприятия и прочтения различной информации. В докладе отражен последовательный алгоритм системной работы по решению указанной выше проблемы.

Ключевые слова: функциональная, читательская грамотность, сформированность читательской культуры, пути преодоления кризиса чтения, поиск методических приемов, мотивирующих формирование познавательной деятельности, рабочая тетрадь по совершенствованию продуктивного чтения.

В условиях стремительно развивающихся информационных технологий наблюдается острый кризис функциональной грамотности, один из важных показателей которой - уровень сформированности читательской культуры. Интерес к чтению, любовь к слову, литературе – редкость для современных подростков, подчас сам процесс чтения вызывает лишь скуку. Современные дети реже читают художественную литературу, а значит, перестают мыслить, духовно развиваться, теряются способности адекватно воспринимать и оценивать письменную информацию. Приобщение современного школьника к чтению, возрождение интереса к книге, рост престижности чтения - одна из ключевых задач школьного образования. Формирование у подрастающего поколения устойчивого интереса к чтению - задача современного общества. Сегодня необходимо искать пути преодоления кризиса чтения в жизни школьников.

В КГУ «Лицей №2» с целью повышения уровня функциональной, а также читательской грамотности школьников разработана рабочая тетрадь для учащихся 8 класса. В ходе разработки дидактического материала были поставлены следующие задачи:

- изучить существующие проблемы, связанные с чтением в жизни современного школьника;
- разработать анкету для учащихся 8 класса, провести опрос;
- подобрать различные тексты с заданиями для тетради по развитию читательской грамотности учащихся 8 класса;
- способствовать формированию умения работать с текстами различного типа.

С целью изучения существующих проблем, связанных с чтением в жизни современного школьника, нами была разработана анкета для учащихся 8 класса. Проведенный опрос показывает следующую картину (Рисунок 1,2,3):

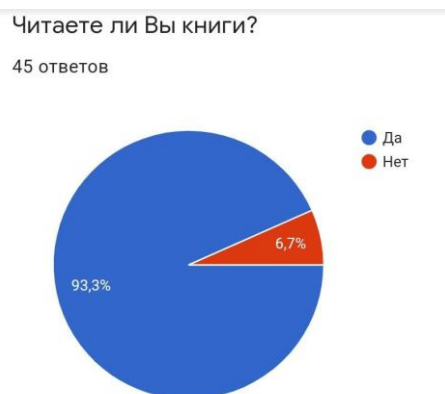

Рисунок 1. Итоги анкетирования учащихся: вопросы 1,2.

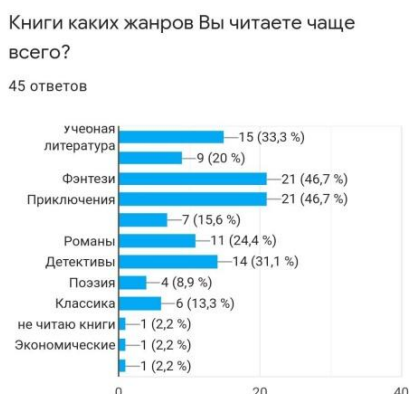

Рисунок 2. Итоги анкетирования учащихся: вопросы 3,4,5.

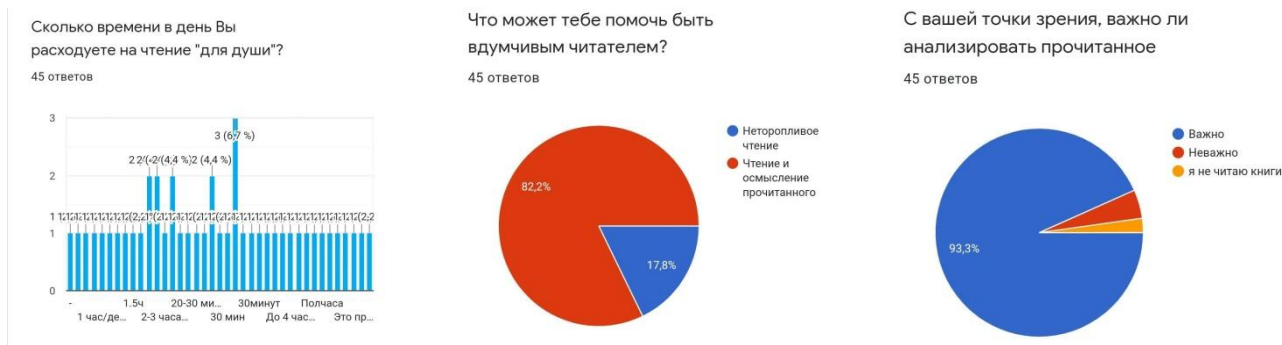

Рисунок 3. Диаграммы.

Учащиеся Лицея №2 – дети с достаточно высоким уровнем учебной мотивации. Данные опроса показали в целом благоприятную картину в отношении чтения учащимися книг (вопросы №1,2). И все же мы видим, что в целом время, посвященное чтению для души, мизерное (вопрос №3). Вместе с тем опрос лицеистов показал, что большую роль в процессе формирования вдумчивого читателя учащихся играет чтение и осмысление прочитанного (82% респондентов – вопрос №4). Ученики лицея понимают, что чтение – это процесс, требующий вдумчивости и анализа (вопрос №5). Полученные результаты опроса мотивируют нас к поиску приемов, способных помочь школьнику стать более заинтересованным, талантливым и грамотным читателем, возродить в детях интерес к вдумчивому, живому процессу чтения.

Ученые-психолингвисты рассматривают чтение как познавательную деятельность, основной целью которой является понимание письменного текста, при этом этот процесс имеет несколько этапов: «встреча» с текстом, сам процесс чтения, осмысление его смысла и интерпретация. Говоря о читательской грамотности, мы затрагиваем более широкий круг вопросов и задач: грамотный читатель способен не только понять текст, но и осмыслить его более широко - от понимания значения слов, грамматики, структуры текста до знаний о мире. Именно поэтому в настоящее время чтение и читательская грамотность личности ценятся особенно высоко. Процесс «выращивания», формирования читательской грамотности требует определенных условий. Одно из них – регулярность. Второе – чтение текстов различных типов и стилей. Процесс пробуждения интереса к чтению видится нами как постоянное, регулярное обращение к тексту, осмысление его различных аспектов, интерпретация его содержания. При таком подходе чтение постепенно станет привычной формой интеллектуальной деятельности, все меньше будет вызывать чувства тревоги и скуки. В итоге будет формироваться читательская культура, воображение, развиваться речь, способность анализировать и осмысливать прочитанное.

Придерживаясь принципов, указанных выше, была разработана тетрадь по развитию читательской грамотности для учащихся 8 класса. Задания тетради направлены на «выращивание» читательских способностей учащихся, а также на создание мотивации школьника к процессу чтения и осмысления текстов различного типа. На сегодняшний день существует большое количество разнообразных сборников текстов для развития грамотности чтения школьников. В основном этот материал предназначен для учащихся старших классов. Однако именно учащимся среднего звена необходимо создавать условия, способствующие воспитанию культуры чтения, поскольку возрастные особенности данной категории детей заключаются в их «внутреннем тяготении к творческому воплощению, внутренней тенденции к продуктивности», по словам Выготского (1, с.658). В этой связи разработанная нами тетрадь может рассматриваться как практикум чтения и осмысления различных текстов.

Задания тетради направлены на развитие творческого потенциала учащихся, формирование образованного и вдумчивого читателя, способного выражать свои мысли, выходить на новое, осмысленное прочтение произведений, отражая понимание их художественной ценности. На наш взгляд, большую роль в процессе формирования читательской грамотности учащихся играет подбор самих текстов и заданий к ним. Чтение должно стать живым, увлекательным процессом, способным отражать отношение подростка к прочитанному изнутри его читательского и человеческого опыта, только тогда чтение станет живым откликом ученика на поставленную

проблему. В этой связи в нашей тетради представлено жанровое разнообразие текстов и заданий к ним, что, на наш взгляд, откроет лицеистам широкие возможности для творческого чтения.

Немаловажным фактором является и формулировка заданий, которые также должны мотивировать к поиску ответов и решений, пробуждать желание мыслить, делиться идеями и собственным пониманием сути прочитанных текстов. Данная работа будет увлекательной еще и потому, что после выполнения заданий в тетради учащиеся могут оценивать работу друг друга, комментируя ее и давая свои рекомендации.

На наш взгляд, работа в данной тетради дает ряд положительных моментов:

- ученики с интересом вовлечены в процесс чтения и осмысления прочитанного;
- учащиеся становятся более активными, вдумчивыми читателями, перестают испытывать серьезные затруднения при работе с текстами разных типов, а значит, более успешно справляются с учебными задачами на различных уроках;
- совершенствуется функциональная грамотность учащихся, в которой читательская культура играет ключевую роль.

Литература:

1. Национальный план действий по развитию функциональной грамотности школьников на 2012 – 2016 годы, утвержденный постановлением Правительства РК от 25 июня 2012 года № 832 [Электронный ресурс]: [сайт]. – Режим доступа: <http://www.testent.ru/>

2. Весь Казахстан читает одну книгу [Электронный ресурс]: [сайт]. – Режим доступа: <http://kzdocs.docdat.com/>

3. Казахстанская карта детского чтения в аспекте формирования функциональной грамотности школьников. Методическое пособие. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013.

4. Мы – за читающий Казахстан // Казахстанская правда. Общенациональная ежедневная газета. – № 232 (27506) [Электронный ресурс]: [сайт]. – Режим доступа: kp.kazpravda.kz/rus.

5. Читающий Усть-Каменогорск [Электронный ресурс]: [сайт]. – Режим доступа: <http://altaynews.kz/>

6. Л.С. Выготский Мысли слово// Психология. М.: Изд-во ЭКСМО – Пресс, 2000. – с.656

Ким Р.В., Наумова А.Ю.

КГУ «Общеобразовательная школа № 15» г. Караганды

ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ ПО РАЗВИТИЮ НАВЫКОВ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ КАК СРЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности формирования функциональной грамотности учащихся на уроках английского языка через использование приемов критического мышления. Авторами приводятся примеры практического применения стратегий критического мышления в процессе обучения английскому языку в средней школе. В статье также обосновывается актуальность формирования функциональной грамотности учащихся как одного из основных навыков XXI века. Доказана эффективность использования приемов и стратегий по развитию навыков критического мышления на уроках английского языка как средства повышения мотивации и развития творческих способностей учащихся.

Ключевые слова: функциональная грамотность, критическое мышление, приемы, стратегии, практическое применение, читательская грамотность, умения, навыки.

В современной педагогике мы постоянно сталкиваемся с понятием «функциональная грамотность». Что же оно представляет из себя? Правильно ли мы понимаем значение этого понятия? В данной статье мы бы хотели подробно остановиться и попытаться обобщить свой практический опыт работы по формированию функциональной грамотности учащихся на уроках английского языка. Согласно мнению ведущего российского психолога и лингвиста, А.А. Леонтьева, человек, который использует все приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения

максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений является функционально грамотным человеком [1, с.35]. Так как цель обучения английскому языку в школе- это формирование и развитие навыков свободного общения и практического применения языка, поэтому в процессе обучения мы часто сталкиваемся с трудностями, которые говорят о том, что учащиеся не могут применить полученные в школе знания на практике. Учитывая, что под функциональной грамотностью понимается «способность человека использовать навыки чтения и письма в условиях его взаимодействия с социумом», то на уроках необходимо моделировать различные жизненные ситуации, такие как оформление счета в банке, чтение и понимание инструкций, умение заполнять анкеты, декларации для выезда за границу, составление резюме, умение вести диалог во время путешествий, чтение вывесок, реклам, объявлений. Данные навыки и умения позволяют человеку быстро адаптироваться и функционировать в стремительно меняющемся современном мире. Необходимость формирования функциональной грамотности среди учащихся вызвана несоответствием школьного образования требованиям, предъявляемым социумом и временем, как показывают исследования организации PISA [2, с.305-306].

В связи с этим современная концепция «образование через всю жизнь» (англ. «life-long learning»), определяет функциональную грамотность как одну из наиболее актуальных проблем образования. Наша практика обучения английскому языку в школе показывает, что использование приемов и стратегий на развитие навыков критического мышления помогает развивать функциональную грамотность, позволяет уверенно выражать свои мысли, прислушиваться к различным точкам зрения, оценивать их, а также использовать визуальные и устные источники. Одним из таких приемов является стратегия “Peoplewatching”. Очень популярным хобби в Британии является наблюдение за птицами, орнитологический туризм, «бердвочинг» (birdwatching) или по-другому «птичничество» (birding). Суть в том, что человек наблюдает за птицами (например, в бинокль) и изучает их, но не столько в целях самообразования, сколько в целях развлечения и отдыха [3]. Например, учащимся старших и средних классов мы предлагаем понаблюдать за людьми. Они подходят к окну и фотографируют прохожих. Далее учащиеся придумывают историю об этих людях. Кто они такие? Что они делают? Куда они направляются? Откуда они родом? Есть ли у них какое-нибудь хобби? Семья? В описаниях учащиеся могут высказывать предположения, предлагая различные идеи. Данное задание выполняется как в устной так и в письменной форме при изучении таких тем, как PresentContinuous, PresentSimple, а также People, Appearance, Personality, Hobbiesandinterests, Relationships.

Видеоматериалы являются отличным вовлекающим инструментом на уроках английского языка. Использование видеороликов различной тематики и содержания в процессе урока, особенно кадров из фильмов и ТВ-шоу, способствует развитию навыков разговорной речи, улучшает произношение, так как учащиеся слышат иноязычную речь носителей [4].

Рассмотрим стратегию “60 seconds”. Учитель предлагает посмотреть короткий видеоролик, через 30 секунд видео останавливается. Учащимся нужно предположить чем закончится видео. После заслушивания идей учащихся им предлагается посмотреть видео до конца. Данная стратегия является очень простой в использовании и не занимает много времени на уроке. Работа с видеороликами может быть предложена учащимся на разных этапах урока.

Читательская грамотность является одним из важных направлений формирования функциональной грамотности учащихся, под которой понимается способность понимать и использовать тексты, размышлять о них, расширять свои знания и возможности. В современных учебниках английского языка представлено большое разнообразие текстов, которые дают возможность учителю формировать читательскую грамотность на уроках, используя для этого разные приемы работы с текстовым материалом. Одним из таких приемов, который мы используем на своих уроках является “Conceptcube”. Перед уроком учитель готовит кубики, на каждой из граней которых написаны вопросительные слова. Учащиеся делятся на команды, бросают кости и составляют вопрос с использованием выпадающего им вопросительного слова, другие учащиеся команды отвечают на эти вопросы. Учитель в это время наблюдает за работой и оценивает учащихся, учитывая правильно составленные вопросы и ответы. В процессе работы с концептуальным кубиком развиваются навыки критического мышления учащихся.

Стратегия “SixThinkingHats”. Изменения в современном обществе требуют от нас использования новых подходов в процессе обучения. В настоящее время значительное внимание уделяется внедрению новых педагогических технологий, которые будут способствовать

формированию у учащихся навыков XXI века, таких как критическое мышление и умение решать проблемные задачи в процессе обучения. Одной из таких педагогических технологий является «Шесть шляп мышления» Э. де Боно [5].

Метод шести шляп мышления позволяет развить гибкость ума, креативность, отлично помогает преодолеть творческий кризис, помогает правильно принять решение и более точно соотносить свой образ мыслей с поставленными целями и задачами. На своих уроках метод «Шесть шляп мышления» мы используем на этапе рефлексии. Так, например, после изучения темы “TheWaterCycle” в 6 классе учащимся было предложено ответить на вопросы согласно цветам шести шляп мышления (Таблица 1).

Таблица 1. Рефлексивный лист учащихся по теме урока ‘TheWaterCycle’ с использованием стратегии “SixThinkingHats”.

Theme of the lesson: ‘The Water Cycle’ Grade: 6B Student’s name _____			
White hat	Facts	What have you learnt today?	
Red hat	Emotions	How do you feel about your work today?	
Black hat	Negatives	What were the weaknesses of your work during the lesson?	
Yellow hat	Positive	What did you like about today’s lesson?	
Green hat	Creativity	How can you use today’s learning in different subjects?	
Blue hat	Overview	How much progress have you made during this lesson?	

При работе с текстом на стадии осмысления мы используем прием «Инсерт». Целью приема «Инсерт» на уроках английского языка является эффективное чтение и размышление над текстом. Первый шаг -это чтение с пометками: «v» - уже знал «+» - новый материал «-» - думал иначе «?» - не понял, есть вопросы.Второй шаг -это заполнение таблицы «Инсерт». Количество граф в таблице соответствует числу значков маркировки [6].

Авторами данного приема развития критического мышления являются Воган и Эстес [7]. Ч. Темпл, К. Меридит и Д. Стилл предложили использовать «инсерт» в технологии критического мышления. Название приема представляет собой аббревиатуру: I-interactive (интерактивная), N-noting (познавательная), S- system for (система), E-effective (для эффективного), R-reading (чтения), T-thinking (и размышления) [8].

Рассмотрим пример таблицы «Инсерт» при работе с учащимися 9 класса по теме «SatellitesandSpacecraft». После чтения с пометками учащимся было предложено заполнить таблицу по тексту «Outofthisworld» (Таблица 2).

Таблица 2. Пример использования приема «Инсерт» по теме «SatellitesandSpacecraft».

«v»	«+»	«-»	«?»
You should put a tick if you knew this fact before.	New information	Thought differently	Didn’t understand, have questions

Далее несколько учащихся читают вслух свои утверждения. После повторного прочтения текста информация в колонках может дополняться или меняться. Этот этап является этапом осмысления. На этапе рефлексии происходит обсуждение того, что было известным и какая информация была для них новой. Данный прием способствует эффективной и продуктивной обработке материала на уроке, а также облегчает учащимся понимание текстов по сложным темам.

Использование приемов и стратегий критического мышления как средства формирования функциональной грамотности способствует повышению мотивации учащихся, развивает их творческие способности, расширяет их кругозор, помогает осознать ценности современного мира. Поэтому функциональная грамотность является одним из важнейших компонентов работы учителя английского языка.

Таким образом, мы можем сделать вывод, что английский язык является очень важным инструментом становления и развития функционально грамотной личности.

Литература:

1. Леонтьев А.А. Образовательная система «Школа 2100» Педагогика здравого смысла / под ред. А.А. Леонтьева. М.: Баласс, 2003.
2. Воронина К. В. Формирование функциональной грамотности на уроках английского языка / К. В. Воронина. - Текст: непосредственный // Молодой ученый. - 2020. - № 5(295). - С.305-306 URL: <https://moluch.ru/archive/295/67066/> (дата обращения: 26.01.2023).
3. <http://www.microarticles.ru/article/naibolee-populyarnie-hobbi-v-anglii.html>
4. <https://www.teachaholic.pro/must-try-8-neobychnyx-zadaniy-s-video-v-esl-klasse/>
5. Метод «Шесть шляп мышления» Эдварда де Боно / Блог о саморазвитии [Электронный ресурс]. –Режим доступа: <https://4brain.ru/blog/метод-шести-шляп-мышления>
6. Комарова, И. С. Развитие критического мышления на уроках иностранного языка в свете ФГОС / И. С. Комарова. - Текст : непосредственный // Молодой ученый. - 2016. - № 21 (125). - С. 999-1002. - URL: <https://moluch.ru/archive/125/34843/> (дата обращения: 26.01.2023).
7. Загашев И.О., Заирбек С.И., Муштавинская И.В. Учим детей мыслить критически. – СПб.: Альянс «Дельта», 2013.
8. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. Пособие для учителя.// Москва, АРКТИ 2004.

Кисель М.Е.

КГУ «Школа-лицей №66» г. Караганды

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В РАБОТЕ С ОДАРЕННЫМИ ДЕТЬМИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В статье представлены результаты изучения особенностей научно-исследовательской деятельности в работе с одаренными детьми на уроках английского языка.

Ключевые слова: исследовательская деятельность, одаренный ребенок, талантливый ребенок, английский язык.

Концепция одаренности является ключевой концепцией нашей школы. Для развития одаренности необходимо создавать творческое поле, в котором личность будет иметь возможность для самореализации и самоутверждения. Иностраный язык в плане развития одаренности имеет много преимуществ. Обучение навыкам исследовательской работы начинается с применения проектной методики. Использование исследовательских методов в процессе обучения иностранному языку воспитывает способность мыслить, делать выводы и принимать решения самостоятельно. Одной из целей современной школы является подготовка выпускника, способного к научно-исследовательской деятельности в различных областях знаний, требующих от человека творческого напряжения и интеллектуальных усилий.

В настоящее время можно сказать, что исследовательская деятельность учащихся школы занимает одно из ведущих мест в учебном процессе.

Она предусматривает достижение следующих учебных и воспитательных задач:

- развитие творческих способностей учащихся и выработка у них исследовательских навыков;
- формирование аналитического и критического мышления учащихся в процессе творческого поиска и выполнения учебных исследований;
- выявление одаренных учащихся и обеспечение реализации их творческого потенциала;
- воспитание целеустремленности и системности в учебной деятельности;
- помощь в профессиональной ориентации;
- самоутверждение учащихся благодаря достижению поставленной цели.

Несомненно, поставленные задачи направлены на разностороннее развитие и воспитание подрастающего поколения. Необходимо, чтобы научно-исследовательская деятельность стала для обучающегося интересным, захватывающим процессом, важным для ребёнка. Организация исследовательской деятельности по английскому языку проходит как на разных уровнях, так и в

различных формах и проявлениях. Прежде всего, это урочная деятельность школьников. Примеры урочной учебно-исследовательской деятельности учащихся:

- проблемные уроки (9-11 кл.);
- урочные проекты (внутришкольные) (5-11 кл.);
- внеурочная учебно-исследовательская деятельность учащихся, которая является логическим продолжением урочной деятельности;
- реферативная работа (5-11 кл.);
- проектная работа по интересам (5-11 кл.);
- учебно-исследовательские работы (10-11 кл.);
- научные работы (10-11 кл.);
- интеллектуальные марафоны (5-11 кл.);
- олимпиады (5-11 кл.);
- конференции (10-11-е кл.).

Творческая деятельность начинается с начальной школы. Обучение учащихся началам исследовательской деятельности возможно и вполне осуществимо через урок, дополнительное образование, защиту проектов и рефератов, научно-образовательную и поисково-творческую деятельность при систематическом применении исследовательского подхода в обучении. Особенностью организации исследовательской деятельности в начальном звене школы является то, что в ней могут принимать участие не только одаренные учащиеся, но и отстающие дети. Просто уровень исследования будет иным.

Разносторонняя работа начальной школы не может прерваться в среднем и старшем звеньях. Здесь уже подход к исследовательской деятельности становится более традиционным. Прежде всего, это творческие домашние задания, подбираемые индивидуально для каждого учащегося. В ходе каждого урока преподаватель контролирует, направляет и корректирует деятельность учеников. Итогом такой работы является защита учебно-исследовательского проекта на уроке и выход лучших работ на школьный уровень.

В 8-11 классах у школьников оформляются и приобретают зримые очертания исследовательские интересы, их работы отличаются большей самостоятельностью и носят личностно ориентированный характер. Исследовательская деятельность имеет долгосрочный характер и завершается представлением и защитой докладов и рефератов на научно-практической конференции. В 10-11 классах основное внимание уделяется довузовскому профессиональному самоопределению учащихся, глубине, широте, фундаментальности их исследований. Итоги этой работы подводятся на школьной научно-практической конференции, где защищаются собственные проекты и исследования.

В результате ученик умеет работать с первоисточниками, наблюдать явления, факты, объяснять и сопоставлять их, видеть противоречия, формулировать гипотезу, провести эксперимент, исследование, обобщить материал в виде текста, оформить собранный материал, проявить мастерство презентации своего исследования.

В результате учитель решает следующие задачи: привитие ученику исследовательских навыков, развитие личности исследователя и помощь в его самоопределении, повышение мотивации в изучении предмета, развитие языковой, коммуникативной, лингвистической компетенций. Обучение английскому языку с использованием вовлечения учеников в исследовательскую работу способствует повышению интереса не только к проблемам исследования, но и непосредственно к самому английскому языку, хотя в процессе работы над проектом английский язык служит инструментом общения. Высокие результаты по английскому языку и такие факты, что все большее количество учащихся выбирают английский язык в качестве экзамена, участвуют в олимпиадах разного уровня и добиваются успеха, говорят о том, что научно-исследовательская работа в школе — это один из самых позитивных экспериментов последних лет. Научно-исследовательская деятельность стала неотъемлемой частью содержания школьного образования и устойчивой формой образовательного процесса. Исследовательская деятельность учащихся рассматривается как: неотъемлемая часть образования; отдельная система в образовании; одно из направлений модернизации современного образования; творческий вид познания. Обществу необходима думающая, ищущая, творческая личность.

Одаренный ребенок-это ребенок, который выделяется яркими, очевидными, иногда выдающимися достижениями (или имеет внутренние предпосылки для таких достижений) в том или ином виде деятельности. На сегодняшний день большинство психологов признает, что уровень, качественное своеобразие и характер развития одаренности - это всегда результат сложного

взаимодействия наследственности (природных задатков) и социальной среды, опосредованного деятельностью ребенка (игровой, учебной, трудовой). При этом особое значение имеют собственная активность ребенка, а также психологические механизмы саморазвития личности, лежащие в основе формирования и реализации индивидуального дарования.

Одаренные дети обычно обладают отличной памятью, которая базируется на ранней речи и абстрактном мышлении. Их отличает способность классифицировать информацию и опыт, умение широко пользоваться накопленными знаниями. Большой словарный запас, сопровождающийся сложными синтаксическими конструкциями, умение ставить вопросы чаще всего привлекают внимание окружающих к одаренному ребенку.

Маленькие «вундеркинды» с удовольствием читают словари и энциклопедии, придумывают слова, должны, по их мнению, выражать их собственные понятия и воображаемые события, предпочитают игры, требующие активизации умственных способностей. Талантливые дети легко справляются с познавательной неопределенностью. При этом трудности не заставляют их отклоняться. Они с удовольствием воспринимают сложные и долгосрочные задания и терпеть не могут, когда им навязывают готовый ответ.

Одаренного ребенка отличает и повышенная концентрация внимания на чем-либо, упорство в достижении результата в сфере, которая ему интересна. К этому нужно прибавить и степень погруженности в задачу.

В силу небольшого жизненного опыта такие дети часто затевают предприятия, с которыми не могут справиться. Им необходимо понимание и некоторое руководство со стороны взрослых, не следует акцентировать внимание на их неудачах, лучше попробовать вместе еще раз.

Одаренным и талантливым детям свойственны следующие черты:

- Сильно развитое чувство справедливости, проявляющееся очень рано. Личные системы ценностей у одаренных детей очень широки.

- Остро воспринимают общественную несправедливость. Устанавливают высокие требования к себе и к окружающим и живо откликаются на правду, справедливость, гармонию и природу.

- Не могут четко развести реальность и фантазию.

- Хорошо развито чувство юмора. Талантливые люди обожают несообразности, игру слов, часто видят юмор там, где сверстники его не обнаруживают. Юмор может быть спасительной особенностью для тонкой психики, нуждающейся в защите от болезненных ударов, наносимых менее восприимчивыми людьми.

- Одаренные дети постоянно пытаются решать проблемы, которые им пока «не по зубам». С точки зрения их развития такие попытки полезны.

- Для одаренных детей, как правило - характерны преувеличенные страхи, поскольку они способны вообразить множество опасных последствий.

- Чрезвычайно восприимчивы к неречевым проявлениям чувств окружающими и весьма подвержены молчаливому напряжению, возникшему вокруг них.

Подводя итоги, следует сказать, что выявление, развитие, сопровождение творческих учеников - это процесс крайне трудный, кропотливый и требующий высокой степени профессионализма педагога. Чтобы воспитать одаренного ребенка нужно и самому учителю быть креативным и творческим. Воспитание одаренного ученика требует от педагога постоянного развития своих способностей и желания провести его спокойно по пути познания, оставив в стороне желание дать готовую информацию, таким образом, лишая его радости самостоятельного нахождения знания.

Литература:

1. Особенности организации научно-исследовательской работы с учащимися старших классов по иностранному языку. - wiki.tgl.net.ru (09.02.2015).

2. Стрельникова Т.Д. Обучение с помощью кейс-технологий Ж «Справочник заместителя директора школы» №4, 2009.

3. Методические рекомендации к написанию научно-исследовательской работы. Шелавина И.Н. Проектная деятельность на уроках английского // языка // Иностранные языки в школе, №7, 2009.

4. Майорова, К.В. Как работать с одаренными детьми [Электронный ресурс]/Режим доступа: <https://activityedu.ru/Blogs/method/kak-rabotat-s-odarennymi-detmi/>

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В данной статье мы рассматриваем исследование по применению методов и приёмов критического мышления с целью формирования функциональной грамотности младших школьников.

Ключевые слова: функциональная грамотность, приёмы, методы, технология критического мышления

Одна из важнейших задач современной школы - воспитание и обучение функционально - грамотных людей. Функциональная грамотность закладывается в начальных классах и основывается на различных видах речевой деятельности – чтении и письме, говорении и слушании. Мы считаем, что система развития функциональной грамотности - это новый универсальный способ организации учебного процесса, применимый к любому предмету и любой программе. Таким образом, можно выдвинуть следующую гипотезу использования приемов функциональной грамотности на уроках младших школьников: для того чтобы уроки были интересными, разнообразными, насыщенными, необходимо использовать различные методические приемы данной технологии. Сегодня уже недостаточно обеспечить овладение школьниками суммой знаний, важнее научить умению самим добывать знания. Учить критически мыслить, то есть критически слушать и воспринимать, осмысливать и анализировать новую информацию, творчески применять и доводить свои знания, критически развивать и совершенствовать себя. Положительная мотивация использования технологии критического мышления заключается в том, что она позволяет соединить обучение и воспитание в один целостный процесс развития творческой личности. На своих уроках применяем технологию развития критического мышления через чтение и письмо.

Учебный предмет «Русский язык» ориентирован на овладение учащимися функциональной грамотностью, навыком работы с учебником, со словарем; навыком распределения времени, проверки работы товарища, словесной оценки качества работы.

Приём «Арабская грамота» (пропущены все гласные в словах) применяем в основном в начале урока. Дети сами догадываются о предстоящей теме урока. Такой вид деятельности концентрирует внимание, в будущем будет способствовать умению писать конспекты, т.к. это развивает скоропись. (ПРСТВК, КК ЧСТЬ СЛВ - приставка, как часть слова, ПРДЛГ – предлог, ГЛГЛ - глагол). Хорошо зарекомендовал себя на уроках прием кластер «Паучок» (рис.1).

Рисунок 1. Кластер «Паучок». Предмет: Русский язык. Тема: Написание большой буквы в именах собственных.

Учебный предмет «Математика» предполагает формирование арифметических счетных навыков, ознакомление с основами геометрии; практическое умение ориентироваться во времени, умение решать задачи, сюжет которых связан с жизненными ситуациями. На уроках используются такие приёмы, как: «Корзина идей», «Дерево предсказаний», «Верные и неверные утверждения».

Прием «Корзина идей» - это прием организации индивидуальной и групповой работы учеников на начальной стадии урока. Он позволяет выяснить все, что знают или думают ученики по обсуждаемой теме. На доске можно нарисовать значок корзины, в которой условно будет собрано все то, что все ученики вместе знают.

Приём «Синквейн» - это стихотворение, представляющее собой синтез информации, что позволяет осуществлять рефлексию на основе полученных знаний. Для его написания существуют следующие правила: название – 1 существительное, описание – 2 прилагательных, действия – 3 глагола, чувство – фраза из 4 слов, повторение сути – синоним (1 слово). Пример, составленный учеником:

Треугольник
Равнобедренный, равносторонний
Строится, является, называется
Сумма сторон треугольника – периметр
Фигура

Прием «Ромашка вопросов или ромашка Блума» состоит из шести лепестков, каждый из которых содержит определенный тип вопроса.

Учебный предмет «Познание мира» является интегрированным и состоит из модулей естественно-научной и социально-гуманитарной направленности, а также предусматривает изучение основ безопасности жизнедеятельности. У ребят есть возможность подготовить свой материал на заданную тему, а также свои вопросы и задания, что они делают с большим удовольствием. На уроках можно использовать все приемы для развития функциональной грамотности. Учебное занятие, проводимое по этой технологии, строится в соответствии с технологической цепочкой: вызов – осмысление - рефлексия.

1. Стадия вызова. Учащиеся вспоминают, что им известно по изучаемому предмету (высказывают предположения), систематизируют информацию до её изучения; задают вопросы, на которые хотели бы получить ответ, формулируя собственные цели)

2. Стадия осмысления. Учащиеся читают текст, учитель предлагает активные методы чтения, учащиеся ведут записи по мере осмысления новой информации.

3. Стадия рефлексии. Учащиеся сравнивают полученную информацию с уже известной, используя знания, полученные на стадии осмысления. Производят отбор информации, учатся обобщать и делать выводы(рис.2).

Рисунок 2. Приём «Рыбная кость». Предмет: Познание мира. Тема: Воздух. Свойства воздуха.

Для того чтобы уроки были интересными, разнообразными, мы стараемся использовать различные методические приемы данной технологии.

Таблица «Знаю - хочу знать - узнал». Перед учащимися ставятся вопросы: Что вы знаете по данной теме? Что вы считаете нужным узнать? Что узнали нового? Ответы вписываются в первые две колонки таблицы. Поработав в парах, ученики заполняют третью колонку таблицы. Идет обсуждение: совпало ли первоначальное представление с последующим. Графа «Хочу узнать» дает повод к поиску новой информации, работе с дополнительной литературой.

Учебный предмет «Литературное чтение» предусматривает овладение учащимися навыками грамотного беглого чтения, ознакомления с произведениями литературы и формированием умений

работы с текстом, а также умением найти нужную книгу (на уроке создаем обложку изучаемого произведения); умение слушать и слышать, высказывать своё отношение к прочитанному, к услышанному. В стадии вызова чаще всего был применен прием «Верите ли вы, что...» Этот прием позволяет анализировать, сравнивать, развивать. Прием помогает учителю не только оценить работу учащихся, но и самому ученику узнать свою степень понимания и оценить свою деятельность, установить и устранить причины, возникающих трудностей.

Прием «Чтение с остановками» используется, чтобы заинтересовать ребенка, привлечь его к осмыслению текста. Задача читателя выявить связь отдельных элементов анализируемого текста и сложить единый художественный образ.

Прием «Стенка на стенку». Используется после всего произведения, при характеристике героя, для решения проблемного вопроса. Так после работы над произведением Ш. Перро «Золушка» был поставлен вопрос: Любила ли мачеха Золушку? Класс разделился на две группы. Одна группа готовила доказательства, что любила, вторая – нет. Такой прием учит детей диалогу, умению доказывать свою точку зрения.

«ИНСЕРТ» проставление значков в тексте (разметка текста).

✓ - «уже знал», + - «новое», (-) - «думал иначе или не знал», ? – «не понял, есть вопросы».

Со второго класса ученики пишут эссе. Это свободное письмо на заданную тему, в котором ценится самостоятельность, проявление индивидуальности, оригинальность решения проблемы. Обычно эссе пишется прямо в классе после обсуждения проблемы и по времени занимает не более 5 минут.

Прием «Перевернутый текст». Лист с текстом переворачивается и так читается, это способствует запоминанию целостных эталонов букв, сочетать буквенный анализ со смысловым окончанием слова. (рис.3)

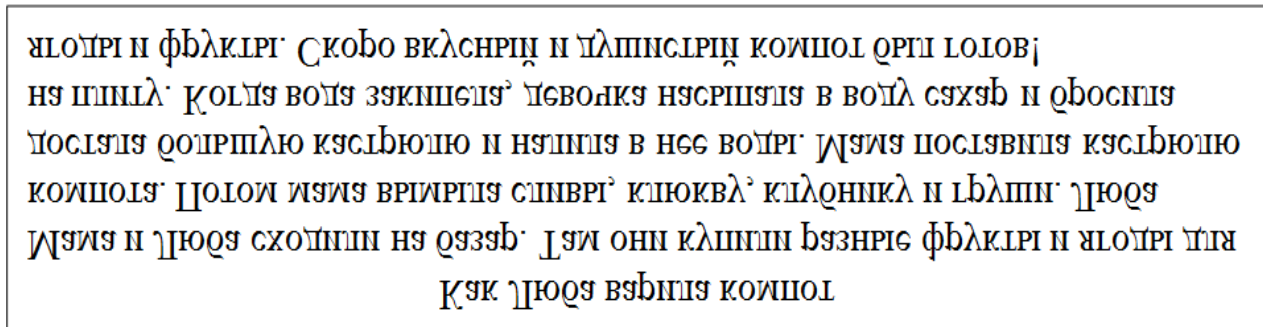

Рисунок 3. Перевернутый текст. Г.Н.Юдин. Как Люба варила компот.

С целью отследить динамику развития навыка чтения, организуется каждую четверть проверка техники чтения учащихся. На начало учебного года в 3 «Б» классе были выявлены 7 человек, читающие ниже нормы, 15 человек, читающие в пределах нормы и 8 человек, у которых количество слов, прочитанных в минуту, превышало норму (рис. 4).

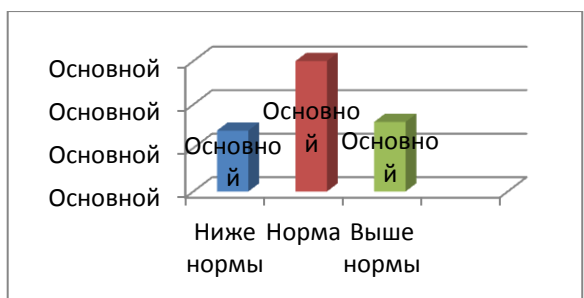

Рисунок 4. Результаты проверки техники чтения в начале учебного года.

Систематически применяя на уроках литературного чтения пречисленные приемы и упражнения, при очередной проверке техники чтения были выявлены следующие результаты (рис.5) Результаты показали, что количество детей, читающих ниже нормы, сократилось (с 7 человек до 2

человек), увеличилось количество детей, читающих «норму» (с 15 до 17 человек) и читающих выше (с 8 до 11 человек).

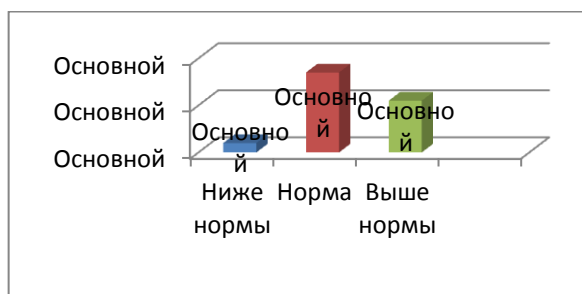

Рисунок 5. Результаты повторной проверки техники чтения.

Делая вывод, хотелось бы сказать, что данная технология позволяет поддерживать внимание детей на высоком уровне, активизирует их, снижает утомляемость, перенапряжение. Нестандартные формы проведения уроков дают возможность для самовыражения и творчества обучаемых, позволяет значительно поднять уровень познавательных запросов, повысить интерес к предмету, научить получать максимальное количество информации из прочитанного текста. Когда дети стали с интересом читать, появилась беглость и осмысленность чтения, повысилась техника чтения. У учащихся повышается мотивация при изучении нового материала, развиваются творческие способности, велика и коммуникативная роль данной технологии, которая заключается в умении вести диалог, дискутировать на уроке, работать в группах, в парах.

Литература:

1. Функциональная грамотность младшего школьника. Дидактическое сопровождение. Книга для учителя / Н.Ф. Виноградова, Е.Э. Кочурова, М.И. Кузнецова, О.О. Петрашко, В.Ю. Романова, О.А. Рыздз, И.С. Хомякова. – М. : ФГБНУ «Институт стратегии развития образования Российской академии образования», 2018. – 468 с.
2. Захарова Н.И. Внедрение информационных технологий в учебный процесс. – Журнал «Начальная школа» №1, 2008.
3. Мельникова Е.Л. «Проблемный урок или как открывать знания с учениками» 2006

Кошкарёва М.А.

КГУ «Школа-лицей №1» г. Сарань Карагандинская область

Одинцова С.А.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

ЗАДАЧИ ПО МАТЕМАТИКЕ НА КРАЕВЕДЧЕСКОМ МАТЕРИАЛЕ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье подчеркивается значение применения краеведческого материала при решении задач по математике. Представлены задачи по математике на краеведческом материале города Сарани Карагандинской области, с помощью которого можно улучшить вычислительные навыки младших школьников и повысить их уровень знаний о родном крае.

Ключевые слова: грамотность, функциональная грамотность, математика, текстовая задача, решение задачи, краеведческий материал.

Одной из важнейших задач современной школы является формирование функционально грамотной личности, способной использовать приобретенные знания, умения и навыки для решения жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, а также для успешного взаимодействия с изменяющимся окружающим миром [1].

Функциональная грамотность при обучении математике – интегральная характеристика качества подготовки школьника, отражающая не только усвоение знаний, умений и опыта деятельности, но и его личностный смысл, эмоционально-ценностное отношение к математике. Процесс формирования функциональной математической грамотности носит непрерывный характер.

Математика является одним из основных учебных предметов в начальной школе, способствующий развитию логики, интеллекта, умственных способностей обучающихся, а также таких психических процессов, как мышление, память, что в дальнейшем обеспечит успешность в любой деятельности. Поэтому учителю необходимо так организовать процесс обучения математике, чтобы у младшего школьника возникло естественное стремление к учению, желание овладеть новыми знаниями.

Интерес и любовь к математике можно вызвать применяя различные задачи, в том числе основанные на краеведческом материале. Возможно, между краеведением и математикой отсутствуют точки соприкосновения, но стоит обратить внимание на краеведение так, как в нем много числовых значений – это и единицы измерения площадей, расстояний, численность определенных видов животных, растений, даты и др., а наука математика как раз и занимается изучением, обработкой числовой информации. Отсюда следует, что межпредметные связи в школьном обучении имеют большое значение в формировании функциональной математической грамотности младших школьников.

Трудности, возникающие с решением текстовых задач объясняются тем, что их содержание бывает неинтересным, а если предложить задачу на основе краеведческого материала, то она вызовет у младших школьников несомненный интерес, а также даст возможность изучить родной край, его историю, географию, флору и фауну, научит любить свою «малую» родину. Таким образом, решение задач по математике с использованием краеведческого материала расширяет кругозор, помогает формированию креативного, логического, критического мышления и эрудиции, а также умению анализировать, систематизировать и обобщать. Отсюда следует, что краеведение является эффективным средством, способствующим формированию знаний, основанных на восприятии окружающего мира и воспитанию интереса к математике.

Текстовая задача – описание некоторой ситуации на естественном языке с требованиями дать количественную характеристику какого-либо компонента этой ситуации, установить наличие и отсутствие некоторого отношения между его компонентами или определить вид этого описания [2].

Под решением текстовой задачи понимается процесс выполнения действий или мыслительных операций, направленный на достижение цели, заданной в рамках проблемной ситуации-задачи.

С помощью текстовой задачи формируются следующие умения:

- понимание текста и выделение главного в условии;
- перевод ее условия на язык математических цифр;
- определение способа решения;
- проверка полученного результата.

Рассмотрим ряд задач по математике, основанных на краеведческом материале.

Задача №1 (2 класс)

Объект краеведения

В 8 часов утра группа школьников выехала на экскурсию в Каменный карьер, который расположен вблизи города Сарань и прибыла в 11 часов. Сколько часов школьники были в пути? Вырази часы в минутах.

Каменный карьер

Решение:

$$11 - 8 = 3 \text{ (ч.)}$$

Ответ: Школьники были в пути 3 часа.

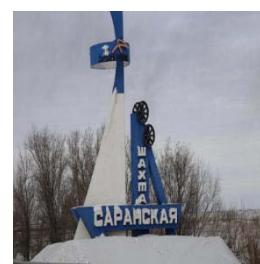
$$1 \text{ час} = 60 \text{ минут}$$

$$3 \text{ часа} = 180 \text{ минут}$$

Задача №2 (4 класс)

Объект краеведения

В Карагандинской области шахта «Саранская» добыла за смену 900 тонн угля. В первый день отгрузили 200 тонн угля, во второй день в 2 раза больше, чем в первый. Сколько тонн угля отгрузили в третий день?

Шахта «Саранская»

тонн	1 - 200	}
2 - ? в 2		
раза >		

Решение:

1) $200 \times 2 = 400 \text{ (т)}$ отгрузили во 2-ой день

- 2) $400 + 200 = 600$ (т) отгрузили в 1-ый и 2-ой день
 3) $900 - 600 = 300$ (т) отгрузили в 3-й день
 Ответ: 300 тонн угля отгрузили в третий день.

Задача №3 (4 класс)

В 1985 году население города Сарани составляло 52000 человек. На 2023 год 43164 человека. На сколько человек уменьшилось население города Сарани?

$$\begin{array}{r} 1985 \text{ г.} - \\ 62000 \text{ ч.} \end{array} \left. \vphantom{\begin{array}{r} 1985 \text{ г.} - \\ 62000 \text{ ч.} \end{array}} \right\} \text{ на ?}$$

$$2023 \text{ г.} - 50800$$

ч.

Решение:

$$\begin{array}{r} \underline{62000} \\ 50800 \\ \hline 11200 \end{array}$$

Ответ: на 11200 человек уменьшилось население города Сарани.

Задача №4 (4 класс)

Статус города Сарань Карагандинской области получила в 1954 году. Сколько лет исполнится городу Сарани в 2023 году?

Решение:

$$2023 - 1954 = 69 \text{ (лет)}$$

Ответ: городу Сарани в 2023 году исполнится 69 лет.

Объект краеведения

Задача №5 (4 класс)

Жилой фонд города Сарани составляет 4200 домов частного сектора и 373 многоэтажных домов. На сколько больше домов частного сектора, чем многоэтажек? Сколько всего домов?

$$\begin{array}{r} \text{Ч.} - 4200 \text{ д.} \\ \text{Мн.} - 373 \text{ д.} \end{array} \left. \vphantom{\begin{array}{r} \text{Ч.} - 4200 \text{ д.} \\ \text{Мн.} - 373 \text{ д.} \end{array}} \right\} \text{ а ? д } \left. \vphantom{\begin{array}{r} \text{Ч.} - 4200 \text{ д.} \\ \text{Мн.} - 373 \text{ д.} \end{array}} \right\} \text{ н } \left. \vphantom{\begin{array}{r} \text{Ч.} - 4200 \text{ д.} \\ \text{Мн.} - 373 \text{ д.} \end{array}} \right\} \text{ д.} \quad ?$$

Решение:

$$4200 - 373 = 3827 \text{ (д.)} - \text{ на столько больше}$$

$$4200 + 373 = 4573 \text{ (д.)} - \text{ всего домов}$$

Ответ: на 3827 домов частного сектора, чем многоэтажек, всего 4573 дома.

Объект краеведения

В учебнике отсутствуют текстовые задачи, содержащие краеведческий материал, позволяющие познавать историю своего родного края на уроках, в связи с этим возникает необходимость составления авторских задач по математике на краеведческом материале. Знакомство с достопримечательностями и достижениями нашего края не являются целью урока математики, но показ слайдовой презентации или фотографии объекта имеет познавательный, воспитательный характер, возбуждает любознательность и интерес обучающихся к математике, способствует развитию мотивации в обучении.

При разработке задач по математике на краеведческом материале нами проводилась работа по поиску источника краеведческого материала о городе Сарани Карагандинской области, из которого взяты числовые данные; сбор фактических данных; анализ числовых данных для составления задачи, определение степени ее сложности и типа; продумывание сюжета задачи; формулировка условия задачи и вопроса, на который нужно найти ответ.

В результате проведенного исследования можно констатировать, что решение задач по математике на краеведческом материале обеспечивает возможность формирования функциональной грамотности обучающихся начальной школы.

Литература:

1. Образовательная система «Школа 2100». Педагогика здравого смысла / Под ред. А.А.Леонтьева. –М.: Баласс, 2003. –С. 35.
2. Студопедия. – [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://studopedia.ru/>
3. Воейков А. Город солнечного камня. – Алматы: Изд-во «Казахстан», 1977. – 94 с.
4. Караганда. Карагандинская область: Энциклопедия / Гл. редактор А. Абдулин. – Алматы: Атамұра, 2008. – С.416-417.
5. Караганда. Карагандинская область: Энциклопедия / Гл. редактор Р.Н. Нургалиев. – Алма-Ата: Казахская советская энциклопедия, 1986. – 608 с.

Крылова А.Д.

КГУ «Общеобразовательная школа №62» г. Караганды

ПРИМЕНЕНИЕ ЗАДАНИЙ, СОСТАВЛЕННЫХ ПО ТАКСОНОМИИ БЛУМА, ДЛЯ РАЗВИТИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация. В статье предлагаются приемы развития читательской грамотности при помощи заданий, составленных по ТБ. Цель статьи ознакомить с преимуществами заданий, составленных по ТБ. Содержание статьи будет интересно педагогами студентам педагогических специальностей.

Ключевые слова: функциональная грамотность, грамотность чтения, таксономия Блума, текст, задания, приёмы.

Одно из требований современного образования - развитие функциональной грамотности, которая рассматривается как способность применять знания, полученные в школе, для решения повседневных задач. Грамотность чтения, в свою очередь, является одним из базовых навыков функциональной грамотности. В её основе лежат читательские умения, необходимые для полноценной работы с текстом: умение извлекать информацию из текста, интерпретировать, использовать ее при решении учебных, учебно-практических задач и в повседневной жизни.

Работая над развитием читательской компетентности, учителю необходимо помнить, что текст должен быть понятен ученику, вызывать интерес. Работа должна строиться от простого к сложному, что позволит обращаться к тексту неоднократно, открывая новые возможности постижения смысла.

Чтобы подготовить учащихся к восприятию текста проводим предтекстовый этап.

Для его проведения можно предложить следующие формы работы и приёмы: «Мозговой штурм», «Предсказания в парах», «Ассоциации» или написать рассказ по ключевым словам, взятым из текста.

Необходимо заметить, что такая работа способствует более вдумчивому, осознанному чтению на втором этапе работы с текстом. Во время чтения ученикам дается задание подчеркнуть непонятные слова, оставить пометки на полях («Чтение с пометками»), выписать наиболее интересные цитаты и объяснить, почему они их заинтересовали («Дневник двойной записи») и т.д.

После чтения текста необходимо организовать работу по его осмыслению. Составление заданий по Таксономии Блума поможет активизировать мыслительную деятельность, начиная с самого простого: припоминания, знания - до выработки суждений о ценности и значимости той или иной идеи.

Один из первых уровней понимания текста - поиск конкретной информации. Заданием этого уровня могут быть ответы на вопросы, которые начинаются словами: где? куда? кто? сколько? Можно предложить учащимся самим составить вопросы и записать их в тетради. Задания на выбор: верно/неверно. Такие задания могут помочь ученику разобрать сложный для понимания текст или заставить более внимательно в него вчитываться. Для подтверждения своего ответа необходимо привести цитаты из текста.

Задания на выбор могут быть сформулированы следующим образом:

1. Отметьте “галочкой” правильный вариант ответа, опираясь на текст.
2. Выберите один из предложенных ответов согласно тексту.
3. Какое из высказываний соответствует/ не соответствует тексту?
4. Отметьте “галочкой” ту информацию, которая отсутствует в тексте.

Составляя задания на нижние уровни пирамиды Блума необходимо опираться на текст, соблюдать точность в выражениях. В одном задании не должно быть более одного вопроса. Для

формулировки заданий можно использовать следующие глаголы :ответьте, заполните, соотнесите, предложите, продолжите фразу и др.

Работая в восьмом классе над содержанием рассказа А.П. Чехова «Пересолил», на первоначальном этапе можно предложить следующее задание:

Верно ли утверждение:

1. Землемер Смирнов выбрал возницу, который показался ему наиболее надёжным.
2. Места, по которым проезжали герои рассказа, были опасны.
3. Возница оглядывался, потому что испугался землемера.

Ответ необходимо подтвердить цитатой из текста.

Для выявления уровня понимания вопросы и задания могут быть следующими.

- 1.Этот текст о чем?
2. Предложите 2-3 варианта, как еще можно назвать этот рассказ (названия).
- 3.Подчеркните в тексте слова, которые характеризуют героев
- 4.Выпишите 5-6 ключевых слов и словосочетаний.

Например, задания к рассказу Чехова «Пересолил»

- 1.Рассказ называется «Пересолил», как бы назвали его вы?
- 2.Подчеркните слова, которые характеризуют землемера Смирнова и возницу.

Следующий этап работы с текстом – это применение, т. е. умение использовать изученный материал в новых условиях и незнакомых ситуациях. Сформулировать задания помогут глаголы: составьте вопросы для интервью, покажите, выразите, вставьте пропущенные слова/словосочетания, определите последовательность событий, найдите ошибки и т.п.). Задания могут дифференцироваться по сложности.

Продолжая работу над рассказом Чехова,предложим учащимся составить вопросы, которые они бы хотели задать героям.

Составляя задания на уровне анализа, можно использовать глаголы, предложенные в ТБ:

- 1.Проанализируйте причины ...
- 2.Определить части и структуру текста. ...
- 3.Классифицируйте героев/явления/события ...
- 4.Что является следствием....
- 5.Сравните героев/описания/ взгляды...

Например: сравните возницу и землемера Смирнова из рассказа «Пересолил», используя диаграмму Венна.

Задания на синтез как уровень мыслительной деятельности могут формулироваться с использованием глаголов : найдите собственное решение ... предложите алгоритм ... найдите альтернативу ... каковы возможные решения проблемы...

В рассказе Чехова землемер пытался внушить вознице, который показался ему подозрительным, что он ничего не боится и может защитить себя. Как бы на его месте поступили вы?

Задания на оценку демонстрируют умение оценивать роль того или иного материала, поступки героев, делать выводы, строить заключения. В этом случае используются глаголы: оцени, предположи, исправь, спрогнозируй, отредактируй.

Задание для осмысления прочитанного рассказа «Пересолил» на уровне оценки может быть следующим: оцени, насколько автору удалось создать комический эффект. За счёт чего?

Послетекстовый этап направлен на дальнейшее осмысление текста учащимися. На этом этапе работы можем предложить ответить на вопросы:«Что показалось вам наиболее интересным в процессе чтения текста? Почему? Полезная ли была для вас информация? Где вы можете её использовать?»

Предложенные задания можно выполнять индивидуально, в паре, в группе.

Активность класса возрастает, текст изучается достаточно глубоко, информация надолго запоминается учащимися, повышается интерес к чтению и сам процесс становится более осознанным

Используя на уроках задания, составленные по таксономии Блума, учитель способствует формированию грамотности чтения через развитие следующих функциональных навыков :

- 1) понимание информации;
- 2) выявление структурных частей текста и определение основной мысли;
- 3) понимание применения лексических и синтаксических единиц в прочитанном тексте;
- 4) формулирование вопросов и оценивание;

5) использование разных видов чтения: изучающего, направленного на постижения смысла текста с помощью его анализа; ознакомительного, которое используется для извлечение основной информации; просмотрового - чтения для получение общей информации о содержании текста; поискового, ориентированного на быстрое нахождение в тексте необходимых данных

Кроме того, учителя выигрывают в качестве обучения, т.к. учащиеся овладевают умениями изучать, искать, размышлять, делать выводы, взаимодействовать, адаптироваться в новой ситуации.

Литература:

1. Кубрак Л. В., Методика использования текстов с ошибками и пропусками на уроках истории // Фестиваль педагогических идей «Открытый урок» - URL: <http://festival.1september.ru/articles/583248/> - (Дата обращения: 24.02.2016).

2. Письменная Л., Янкевич М. Культура. Работа со сплошным текстом. - URL: <https://docs.google.com/document/d/1hAAqir-39-drK1Tcbpr1scMddBZ-2OHNQTq7TIPhKOs/edit?pli=1> - (Дата обращения: 20.02.2016).

3. Рождественская Л., Логвина И. Формирование навыков функционального чтения. Пособие для учителей. Курс для учителей русского языка как родного. - URL: <http://umr.rcokoit.ru/dld/metodsupport/frozhddest.pdf> - (Дата обращения: 20.04.2015).

Қайыркұл А.М.

№2 «Абай атындағы мектеп лицейі» Балқаш қ.

Амирбекова М.Р.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларына адамгершілікке тәрбиелеу, оқушылардың бойында мінез-құлықтың белгілі бір сипаттарын қалыптастыру, бір-біріне, жанұясына, басқа адамдарға, Отанға, мемлекетке деген қатынасын анықтайтын мінез нормалары мен ережелерін дарыту туралы айтылады. Сонымен қатар ұлттық ойындардың жасөспірімдердің ойлау қабілетін, өмірге деген адами көзқарасын дұрыс қалыптастыру жайында қарастырылады.

Кілт сөздер: адамгершілікке тәрбиелеу, жеткіншек ұрпақ, моральдық бейнесі, ар-ұят, бауырмалдық, мінез-құлықтар, қайырымдылығымен, адалдығымен, әділеттілік

Болашақ ұрпақ тәрбиесі – ата бабамыздан келе жатқан рухани мұралардың бірі. Себебі, артыңа қалған із қандай болса, ұрпағыңның болашағы сондай. Адамзат тарихында, адамгершілікке байланысты пайда болған категорияларға мыналар жатады: жомарттық, батырлық, ерлік, әділдік, қарапайымдылық, кішіпейілділік, адалдық, шыншылдық, ұяттылық, ар мен намыс, т.б. Әрбір қоғам өзінің даму процесінде адамгершілік категорияларына, оның мазмұнына көптеген өзгерістер еңгізіп отырған. Адамгершілік – адамдардың тәжірибелік өмірінен тамыр алып пайда болған әдеп ғұрыптар мен дәстүрлерді тудырып, солармен сәйкес дамиды. Ал мораль болса, шындыққа қарама қарсы, теріс қарым қатынаста пайда болады және адамның өзіне субъективті түрде міндет қоя білуімен туындайды. Адамгершілік қасиеттері отбасында, қоршаған ортада, балалар балабақшасында, мектепте, адамдардың іс әрекетінің барысында бір бірімен араласуы нәтижесінде, қоғамдық тәжірибе алуын өмірмен байланыстыру арқылы қалыптасады. Тәлім тәрбие болмаған жерде адамгершілік мәдениеті мен қасиеті де қалыптаспайды.

Ойын – мектепке дейінгі балалар әрекетінің негізгі түрі, сондықтан ол бала өмірінде тәрбиенің шешуші шарты болып табылады. Баланың өзін қоршаған ортаны, өмір сүріп отырған айналасындағы заттар мен құбылыстарды, адамдар арасындағы қарым қатынасты білуі, сезінуі ойын негізінде жүзеге асады. Баланың таным түсінігі, іс әрекеті ойыннан бастау алады да, болашақ өмірінде жалғасын табады. Ойын үстінде бала жеке тұлға ретінде дамиды, адамдармен қарым қатынасты, әрекетті өзі реттеп, ұжымдық ойлаудың алғашқы тәжірибесін алатындығы дәлелденген. Ойын арқылы балалар қоғамдық тәжірибені меңгереді, өзінің психологиялық ерекшеліктерін қалыптастырады. Ойын арқылы бала өзін қоршаған ортамен, табиғатпен, қоғамдық құбылыстармен, адамдардың еңбегімен,

қарым қатынасымен танысады. Мәселен, кез келген бала еш уақытта жалғыз ойнамайды, қатар құрбыларымен бірлесіп ойнайды, сол арқылы бір бірімен өзара қарым қатынас жасайды. Ойын – балалар үшін айналадағыны білу тәсілі. Халқымыз ойындарды тек балаларды алдандыру, көңілін көтеру әдісі деп қарамай, жас ерекшелігіне сай олардың көзқарастарын, мінез құлқын қалыптастыру деп ерекше бағалаған. Ойын балаларды ұйымшылдыққа үйретеді. [1].

Ойын түрлері өте көп. Ойындар мазмұндарына қарай, өзіне тән ерекшеліктеріне қарай бірнеше түрге бөлінеді:

1. Сюжетті рольдік;
2. Драматизациялық;
3. Дидактикалық;
4. Қимылды ойындар;
5. Ұлттық ойындар;
6. Саусақ ойындар.

Ойынның пайдасы – баланың ой өрісін, сондай ақ балалардың адамгершілік сезімін оятады. Адамдармен дұрыс қарым қатынас жасау, еңбек адамдарына басқа ұлт өкілдеріне, достық, туған жеріне сүйіспеншілік сезімін тәрбиелеуге көңіл бөлінеді. Әр ойынның өзіндік тәрбиелік маңызы болады. «Тәрбие-бала дүниеге келген кезден басталады» деген сөздің жаны бар.

1. Сюжетті рольдік ойындардың ерекшелігі сол, оны балалардың өздері жасайды. Ойынның дербес әрекеті айқын, өнерпаздық және шығармашылық сипатта болады. Мысалы, «Дүкен» ойынын ойнағанда балалар сатушы мен сатып алушының әрекеттеріне, ал «Аурухана» ойынын ойнағанда дәрігер мен науқастың әрекеттеріне еліктеу арқылы жағымды қарым-қатынас жасауға үйретеді. 2. Драмалық ойындарда драмалық ойындар мазмұн, рөлдер, ойын әрекеттері қандай да бір әдеби шығарманың, ертегінің, т.б. сюжеті мен мазмұнына шарттас болады. 3. Дидактикалық ойын кішкене балаларға оқыту формасы болып табылады. Балалардың қоршаған ортатуралы түсінігін кеңейтеді, баланы ойлау білуге баулып, ақыл ой қызметін қалыптастырады. 4. Қимылды ойындар арқылы балалар бір-бірін итермеуге, бір-біріне жол беруге, бөгет жасамауға үйренеді. 5. Ұлттық ойындар баланың бойында ойлау, тапқырлық, шыдамдылық, ұйымдастырушылық, белсенділік қасиеттер қалыптасады. Қаншама заман өтсе де, маңызын жоймаған ұлттық ойындарды тәлім-тәрбиенің түп қазығына айналдыру ата-ананың да, мектеп ұйымының да басты борышы. 6. Саусақ ойындары балалардың тіл дамыту барысында саусақ ойындарының маңызы өте зор. Баланың сөйлеуге деген ынтасы, қабілеті дамып, шығармашылық әрекетіне жол ашады. Балалар осындай саусақ ойынын ойнай отырып, өлең шумағын қызыға айтады. Мысалы, Қызыл, сары, көк моншақ, мен жасаймын көп моншақ. Мұнда қатар жатқан екі қолдың бас бармағы мен сұқ саусақтарының ұшын түйістіре отырып, моншақ тәрізді билейді, әрі оларды тізбектеп қатарға тізе бастайды. Міне осы ойындар арқылы біз тек ақыл-ой дене тәрбиесін жүзеге асырып қана қоймай, баланың бойында адамгершілік қасиетін қалыптастыра білуіміз керек. Осы адамгершілік тақырыбын әр тәрбиеші күнделікті жұмысында жоспарлап, алдына белгілі мақсат қойып, жүзеге асырып, орындап отырса, біздің қоғам келешек ұрпаққа рухани бай, адамгершілігі мол, өз елінің нағыз азаматы болып шығады. Сондықтанда бала бойына жас кезінен бастап, ізгілік, мейірімдік, инабаттылық сезімдерін қалыптастыру қажет. Ойынды педагогикалық процеске енгізе отырып тәрбиеші балаларды ойнауға, яғни А.С.Макаренконың сөзімен айтқанда, «Жақсы ойын» жасауға үйретеді. Мұндай ойынның өзіне тән сапасы бар, ол – мазмұнының тәрбиелік-танымдық құрылымы, бейнелейтін түсініктерінің толықтығы мен дұрыстығы, белсенділігі мен ұйымшылдығы, ойынның ережелерге бағынуы.

Мысалы ұлттық ойын «Ақсерек-көксерек» Ептілікті қажет ететін қызықты ойындардың бірі. Ойынның шарты бойынша балалар екі топқа бөлініп, араларын жиырма қадамдай ашып, тізіліп, қол ұстасып тұрады бір баланың атың атап шақырады, аты аталған бала жүгірген күйі қарсы топтың ұстасып тұрған қолдарын үзіп өтуі керек. Үзсе, сол топтың бір баласын өзімен ала келеді, ал үзе алмаса, сол топта қала береді. Қай топта бала көп болса, сол топ жеңеді. Бұл ойында балалар ептілікке, бірлікке, жеңіске талпынуға үйренеді. Дене тәрбиесі, сергіту сәттерінде пайдаланылады. Кейде сабақтарымда бұл ойынды сәл өзгертіп пайдаланамын. Дәл солай екі топқа бөлінеді. Бірінші топ сөздерін айтады. Аты аталған бала сол топтың сұрақтарына жауап беруі не тапсырмаларын орындауы тиіс. Орындай алмаса, сол топқа өтеді не өнерін көрсетеді. Бала тапсырманы қызыға орындайды [2].

Қазақтың ұлттық ойындары халықтың еңбек, шаруашылық үрдісіне байланысты туғандықтан, оның түрі мен мазмұны төзімділікке, батылдыққа, ұстамдылыққа, тапқырлыққа және мейірімділікке баулитын сипатта болады. Мұның өзі көңілге кеңдік пен дарқандық ұялатады. «Сайыс», «Аударыспақ», «Бәйге», «Көкпар тарту» т.б. ойындары үлкен адамдарға тән дегенімізбен, оның көріністері мен мәні бала ойынының репертуарынан да тиянақты орын алған. Балабақшадағы топта айналып жүрген «Ақ серек пен көк серек», «Қазан доп», «Күшің жетсе, үзіп кет», «Арқан тарт», «Алақан соқпақ», «Жаңылма», «Байқап қал», т.б. ойындар баланың белсенділігін жебеп, жігерін қайрап, қапияда жол табатын тапқырлыққа, аңғарымпаздыққа, адамгершілікке баулиды. Ойындағы ұтқырлық - екінші жағынан өнер. Халықтың аңсаған арман тілектеріндегі, іс-әрекеттеріндегі атрибуттар бала ойынынан көрінісін табумен қатар тікелей әрекетіне айналады. Халық ойындарына тән сипат-өмірге үйлесімділік шындықтан туындайды. Онда қойылған талаптарды орындау барысында дене ширап, көңіл көтеріліп, дербестік дамып, баланы ұғымталдыққа ұмтылдырады. Балалықтың базарлы шағындағы ойынның қайсысында болмасын, ойынның мазмұнына қарай, өлең, тақпақ, ән араласа жүреді. Ал олар ойынның тікелей мазмұнында болмаған күннің өзінде жеңіліс тапқан топ немесе ән, болмаса би билеп, күлдіргі әңгіме айтып айыбын етеуге тиіс. Бұл - қазақтың ұлттық ойынындағы басты ерекшелік.

Ұлттық ойын — халықпен бірге жасайтын өмірмен құбылыс. Балалық шақтың қайталанбас ескерткіші, әрбір тұлғаның, әрбір ұрпақтың балауса кезінде бастан кешкен өмірі. Ойыннан бастау алып, ертеңімен сабақтасатын тәлім-тәрбиені бойға қондырып, ойға дарытудың алғашқы машығы. Қазақ халқының ұлттық ойындарына тән басты ерекшелік- ойын адамгершілік әдептеріне баулудың тиімді жолы, тәлім, тәрбие мектебіне саналған. Ойын арқылы көңіл көтеру, түйсік сезімін арттыру, күлу, айтылмақ пікірін дәл жеткізу, тапқырлық, сыйластық, мейірімділік, кешірімділік, төзімділік, сабырлық сияқты қасиеттерді баланың бойына нәресте, сәби кезден бастап сіңіруді мақсат еткен. Айтар насихат, берер үлгі-ойынға жеңіл-желпі емес, терең мән бергендіктен «ойнап сөйлесең де, ойлап сөйле»- деген даналық сөз — қазақ халқының бұл саладағы құқылық тұжырымы, атадан балаға мирас болған өнегелі өсиеті.

Адамгершілік - қоғамдық өмірдің тарихи-әлеуметтік заңдылықтарына сәйкес, адамдар арасындағы адамдық қарым-қатынастар жүйесін реттеп отыруға негіз болып табылатынын қауымдық, әлеуметтік, халықтың игі іс-әрекеттер, мінез-құлықтағы имандылық инабаттылықты көрсететін терек мәнді ұғым.

Адамгершіліктің асыл белгілері: ар-ұят, ождан сақтауды, сыпайыгершілікті, әдептілікті, достықты уағыздай отырып, тамаша қасиеттерге қарама-қарсы адамды аздыратын өтірік, өсек, мақтаншақтық сияқты жаман әдет, жат мінездерден сақтандырады. Адамгершіліктің ең жоғарғы түрі- бауырмалдық, бүкіл алам баласын бауыр, дос көру, көпшіл болу.

Адамгершілікке тәрбиелеудің маңызды педагогикалық міндеттері -оқушылардың белсенді өмірлік позициясын, сөз бен істің бірлігін, адамгершілік нормаларын ауытқушыларға жол бермеулі қалыптастыру болып табылады. Бұл міндеттерді шешу оқушыларды қоғамдық пайдалы, өнімді еңбекке даярлаумен тығыз байланысты.

Саналы еңбек тәртібі, тапсырылған іс үшін, орындалу мерзімдері үшін, аспаптар мен материалдардың сақталуы мен үнемделуі үшін жауапкершілікке тәрбиелеу баланың мектепке барған алғашқы күндерінен-ақ жүргізе бастауы тиіс. Алғашқы еңбек дағдылары сабақ үстіндегі міндеттерді орындау кезінде игеріледі. Оқу барысында оқушылардың таным-білім әрекеті мен еңбек әрекеті ұштасып жатады. Оқу бала үшін - қауырт еңбек. Дүниетану, кең көлемде жаңа білім алу процесінің өзі, сөз жоқ қиыншылықтарымен, табыстарымен және сәтсіздіктерімен алмасып келіп отырады.

Адамның адамгершілік жағынан қалыптасуы оның тұрған кезінен-ақ басталады. Мектепке дейінгі жаста балаларды бастапқы адамгершілік сезімдер мен ұғымдар, адамдық мінез-құлықтың ең карапайым дағдылары қалыптасады. Мектепте бұл жұмыс он бір жыл бойына мұғалімдердің басшылығымен жүйелі түрде, көзделген мақсатқа сай жүргізіледі. Баланың мектеп жасына дейінгі кезде қалыптасқан мінез-құлықтарының және ересек адамдармен, құрбы-құрдастарымен қатынастарының формалары, адамгершілік білімдері мен сезімдері негізінде бастауыш сыныптарды адамгершілік көзқарастардың, мінез-құлықтың, сезім мен сананың жаңа формалары одан әрі дамытылады[3].

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың сыртқы ықпалды тез қабылдағыш, үйреткеннің, айтқанның бәрінің шындығына, адамгершілік нормалардың сөзсіздігі мен қажеттігіне сенгіш келетінін, бұл жастағылар өзгелерге қойылатын адамгершілік талаптар жөніндегі ымырысыздығымен, мінез-құлықтары еркіндігімен ерекшеленетін психологтар анықтаған. Бұл ерекшеліктер бастауыш сыныптағы мектеп оқушыларының оқып, тәрбиеленетіндігінің кепілі болып табылады. Балаларды жүйелі және дәйекті түрде адамгершілікке тәрбиелеу үшін нақ осы жастарда зор мүмкіндіктер туады. Адамгершілікке тәрбиелеуде балалардың онда адамгершілік тәжірибесі шешуші маңызға ие. Тәрбиенің ісі ең алдымен баланың күнделікті өмірінде өтіп жатады, мұнда ол адамгершілік ережелеріне, нормаларына, принциптеріне дағдыланады және олардың қажеттілігіне көз жетеді.

Бала үлкендердің талап-тілегін жай ғана орындай салмай, ықыласпен өзі қалаған жағдайда адамгершілік тәрбие оқушының адамгершілік тұрғыдан өсуін бағыттай алатыны мәлім. Бұл тіпті кішкентайлардың адамгершілік тәрбиесінде жетекші роль атқаратын еліктеу барысында көрініс табады.

Мектеп оқушысының адамгершілік мұратының қалыптасуында мұғалім маңызды роль атқарады. Өзінің барлық жұмысында ол шәкірттерді адамдар мінезіне талдау жасап, білуге шынайы адамгершілікті өтірік, жасанды адамгершіліктен ажырата білуге үйретеді.

Адамгершілікке тәрбиелеудің негізгі әдістеріне түсіндіруді жатқызуға болады. Оның құралдары ретінде мақал-мәтелдер, әңгімелер мен ертегілер, аңыздар мен аңыз-әңгімелер қызмет етеді. Оқушылармен әңгімеде сол жағдайға қолайлы мақалдар мен мәтелдер арнайы таңдалып, реттеліп алынып отырады. Адамгершілікке тәрбиелеудің аса бай жолдары белгілі болғанына көз жеткізу үшін келесі әдістер мен құралдарды атап өтуге болады. Олар: көрсету, үйрету, жаттықтыру, сендіру, өтіну кеңес, мақұлдау, сәттілік тілеу, тыйым салу, ант беру, сөгіс беру, кінәлау жатады.

Мәселен, халық ұғымында, адам баласының мінез-құлығына тәрбие мен тәлім арқылы тек білім мен ақылды ұштастыра білгенде ғана сіңетін, аса құдіретті, қасиеті мол адамшылық атаулының бір көрінісі. Шыр етіп дүниеге келген періште сәбиге адами асыл қасиеттер ана сүтімен, берісі бесіктен дамиды десек, қателеспейміз. Ал адам баласының тәрбиесінің ошағы саналатын – мектеп тәрбиесі бала бойында ізгі қасиеттердің қалыптасуына үлкен де, маңызды роль атқарары сөзсіз. Тәрбиенің негізгі – іргетасы адамгершілік тәрбиесіне байланысты[4].

Қазақтың ұлттық ойын сауығы достық пен қонақжайлылықтың белгісі және көптің басын біріктірудің кепілдігі, сүйкімді әнші мен әңгімешілерге мұқтаждықтың айғағы. Ойын сауықта жалғыздық сезім, бөгде ниет билей алмайды, ойыншы үнемі ізденісте болады. Ондағы құдірет өнерпаздық, түсіністік және келісімге жол табу. Адамзат қашанда болмасын осы үш құдіретке тәнті болған, сол құндылыққа жетудің мүмкіндігін арнайы және үнемі іздестірумен әуреленген.

Қазақ халқы- ұлттық ойындары ерлікті, өжеттілікті, батылдықты, шапшаңдықты тағы басқа қуаты молдылығын, білек күшін дененің сомданып шынығуын қажет етеді.

Сонымен бірге, бұл ойындар әділдік пен адамгершіліктің жоғары принциптеріне негізделген. Өйткені, ойынға қатыспай тұрып-ақ оған күн ілгері көп адамдардың тер төгіп, еңбек етуіне тура келеді. Сондықтан, қазақтың ұлттық ойындары сауықтық жағынан ғана емес, ол-спорт, ол- өнер, ол- шаруашылық тәжірибелік маңызы бар тәрбие құралы.

Қазақтың ұлттық ойындары: көкпар сайыс, күрес, теңге алу, қыз қуу, алтын табақ ату т.б. спорттық сипатпен бірге үлкен тәжірибелік маңызға да ие болды.

Ойын өнердің түріне, топты ұйымдастыру тетігіне айналды. Содан ойын өнері ұлттың әдеп-ғұрпының қалыптасуына, сақталуына үлкен ұйытқы болды, ықпал етті.

Қазақтың әдет-ғұрып ойындары қазақтың бастан кешкен қилы-қилы оқиғаларын бейнелеп, баяндап береді. Оған Наурыз мерекесіндегі ойын-сауық түрлері дәлел болмақ.

Қазақтың ұлттық ойындарына мән беріп, оны жинақтап, топтап жарыққа шығарған орыс ғалымы А.Диваев өзінің «Игры киргизских детей» (1905ж) атты еңбегінде қазақтың ұлттық ойындарын үш топқа бөліп қарастырады: 1-ші кішкентай балалар ойыны, 2-ші ересек балалар ойыны, 3-ші жігіттер ойыны.

А.Диваев ұлттық ойындарды топтап, жинаушы ғана емес, оның бала тәрбиесіндегі әлеуметтік құнын көрсеткен ғалым.

Ойын - бір жағы, дене қозғалысы, шыныққан денесінің шеберлігі, бір жағы: көңіл көтеру, дем алу, бір жағы бас қосып бірлесіп, әдет-ғұрыпты жалғастыруға үндесу. Шаруашылықтан бос кезде той-думан мен ойын- сауықтар жиі атқарылады.

Ұлттық ойындар жасөспірімдердің ой қабілетін, өмірге деген адами көзқарасын дұрыс қалыптастырады. Олар үшін ойын - баланың жан-тәнін қоздыратын тартымды қозғалыс, дене мен ойды қатар жаттықтыратын тартылыс, жеңістің дәмін тартқызатын жеңімпаздардың мәртебесін көтеретін кеңестік пен қолдау тоғысы[5].

Әдебиеттер:

1. <https://www.zharar.com/kz/kurs/177821.html?ysclid=lda2svb5us289193490>
2. Әбдіразақов Е. "Ақыл-ой, парасат тәрбиесі" Шымкент қаласы.1994ж.
3. <https://bilimainasy.kz/%D2%B1%D0%BB%D1%82%D1%82%D1%8B%D2%9B>
4. Халметова Т. Адамгершілікке баулу - тәрбиеден. "Қазақстан мектебі" 2014 ж.
5. https://for-teacher.ru/edu/shkolnomu_psihologu/dociuenn9e.html?ysclid=lda6j7ifyo640759664

Қыйлыбай Д.Б., Бейсекеева А.Т.
«№66 мектеп-лицейі» КММ, Қарағанды қ.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Аннотация. Қазіргі таңда қазақ тілі сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту бірінші кезекте тұрған мәселе.Баланың жалпы дүниетанымының қалыптасуы, өміртанымдық көзқарастарының жетілуі мақсатында көзделген оқыту әдістерін қолдану. Жаңа заман талабына сай білім берудің негізгі мақсаты оқушыларда басты құзіреттіліктердің қалыптасуы, яғни балалар мен жастардың шығармашылық қабілеттерін ұштау, өздігінен білім алу дағдысын, қоғамдық белсенділігін қалыптастыру, олардың бойында тұтас дүниетанымды және қазіргі ғылыми дүниетанымды, этносаралық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру.

Кілт сөздер:функционалдық сауаттылық, саралап оқыту, сын тұрғысынан ойлау, әдіс-тәсілдер.

Бүгінгі таңда бәсекеге қабілетті елдер қатарында болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Оқушылардың мектепте алған білімдерін қоғамдық- әлеуметтік ортада пайдалануға икемдеу,олардың функционалдық білімін арттыру арқылы еліміздің білім мен ғылымды дамыту мәселелеріне басымдық берілуі тиіс. Білім саласының даму көшінен қалмай ілгерілеу басты мақсатымыз. Қазіргі құбылмалы әлемде функционалдық сауаттылық адамдардың әлеуметтік, саяси, мәдени,саяси және эканомикалық қызметтерге белсенді қатысуына, сондай –ақ өмір бойы білім алуына ықпал ететін базалық факторлардың біріне айналуға.

Функционалдық сауаттылықтың негізгі міндеті- мұғалім баланы оқыта отырып оның еркіндігін, белсенділігін, шығармашылық тұрғыда ойлауын қалыптастырып және де баланың өз бетінше шешім қабылдауын дағдыландыру. Осыған орай оқушылардың алған білімдері негізінде әрекет етуге қабілеттілік пен даналықты білдіретін құзыреттерді қалыптастыру бастауыш сыныптардағы гуманитарлық бағыттағы пәндер басым бағыттарының бірі болып табылады.Өйткені оқушы еркін сөйлеп, өз ойын еркін жеткізе алу керек.Олай болса, функционалдық сауаттылық оқушының белгілі ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және білім, білік дағдыларының жиынтығы. Ол тек білім мен білік әлеміне барудың жолы ғана емес, ұлттық әлеуметтік дамуының өлшемі.

Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығы дегеніміз оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімін кез келген жағдайда пайдалана білуін қамтамасыз ету. Яғни, оқушылар мектепте алған білімдерін тиімді пайдалана алуды үйрету. Оқушылардың функционалдық сауаттылығы мектеп қабырғасынан қалыптасады. Соның ішінде бастауыш сынып оқушыларының қазақ тілі пәнінен функционалдық сауаттылығын дамытуда білім берудің алатын орыны ерекше.

Қазақ тілі сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығы тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым деңгейлері бойынша жүргізіледі. Әлемдік тәжірибе бойынша тілді тиімді меңгерту төрт дағды арқылы жүзеге асырылады екен. Оқылым, тыңдалым, жазылым, айтылым дағдылары оқушының коммуникативтік дағдылары болып табылады. Коммуникативті дағдыларды басшылыққа алып оқыту функционалды сауаттылықты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Грамматикалық білім тілдік төрт дағдыны қалыптастыру барысында жүзеге асып отырады. Оқушының әдеби тіл нормаларын дұрыс және орынды қолдана білуіне мән беріледі. Ал лексикалық тақырыптар белгілі бір тақырыптар аясында оқушылардың сөздік қорын байта отырып, сөздердің мағынасын түсінуге

көмектеседі. Оқушылардың оқу сауаттылығын дамытуда әрбір пәннің рөлі зор. Сондықтан да қазіргі таңда оқушыларға саналы тәрбие мен сапалы білім беру ісін жаңа талап тұрғысынан өзгертіп, оқу тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру керекпіз. Демек, біз шығармашыл тұлғаны қалыптастыру үшін әр сабағымызда біз тек оқулық шеңберінде шектеліп қалмай, әр баланың талабына сай сараланған тапсырмалар әзірлеп, ыңғайластыруымыз керек.

Жалпы бала табиғаты, оның ой парасатының қалыптасуы, күнделікті өмірдегі дүниені танып-білуі, (ТКО әдісі ұсынуға болады) оны ұғынуы, сөйлеуі ең алдымен, көрнекілікке негізделетіні белгілі. Балалардың сөзді қорын, сөйлеу тілін дамытуда көрнекілік пен ойын әдісін, АҚТ технологияларын пайдалану ерекше рөл атқаратыны белгілі.

Бұл туралы Қ.Д. Ушинский «Көрнекілік оқытудың ең негізгі мақсаты-байқағыштыққа, логикалық түйінділікке және өзінің көргендерін сөзбен дұрыс жеткізуге, бұлардан логикалық қорытынды шығаруға жаттықтыру»-деп түйіндейді.

Бастауыш сыныптарда оқулық мазмұны бағдарламасында көрсетілген тақырыптарға сәйкес көркем суреттермен беріледі. Ал суреттер талдау, жинақтау әдісіне негізделеді (Блум таксаномиясы). Яғни оқушыларды сұрақ жауап әдісі арқылы сөйлеуге үйрету. Оқушының сөздік қорын оқулықта берілген дара суреттерді не нақтылы заттың өзін көрсету, ойындар ойнату және өзара сөйлестіру жолдарымен байытып, сөздің дыбысталу жағын дұрыс айтуды грамматикалық тәсілдерді практика жүзінде, логикалық жаттығулар орындату.

Мұғалім сабаққа дайындық жұмысын аталған міндеттерге сәйкес қарастыруға тиіс. Осы сабақтарды өткенде тек қана оқулық суреттерімен шектеліп қалмауы керек. Тіл үйрету барысында көзделген нақты мақсаттарға сай мұғалім қосымша материалдар дайындауы тиіс. Олар: сабаққа керекті көрнекіліктер, техникалық құралдар, оқулықтағы суреттердің мазмұнын түсіндіруге арналған сұрақтар, әр түрлі жаттығу жұмыстары, ойын, ойыншық түрлері, қысқа өлең, такпақ, жаңылтпаш, жұмбақ т.б

Оқушыларға көзбен көрген айғақтар бойынша сауалнама қойылады. Шағын топтағы қатысушылар бір, екі немесе үш қарама-қарсы сурет тандайды. Әрбір сурет үлкен қағаз парағына орналастырылады. Сурет бойынша «Миға шабуыл» әдісі арқылы ықтимал сұрақтар қойылып, суреттің айналасына жазылады: Бұл фотоны түсірген немесе салған кім? Ол қашан жасалған немесе салынған? Бұл жаттығулар түрін пәнаралық тарих пәнімен ұштастырып, оқушыларға ұсынуға тиімділігі зор яғни ізденушілік, ой-өрісі, ынтасы арттырады.

Сыныптағы саралау жұмысының жалпы ортақ қабылданған жеті тәсілі бар:

Тапсырма

✓ Мұның құрамына білім деңгейі әртүрлі оқушыларға арналған тапсырмалар кіреді.
✓ Оқушылардың қажеттіліктеріне қарай (көмек керек пе, әлде күрделі тапсырмалар беру керек пе?) түрлі кестелерді немесе жаттығулар мен тапсырмаларды жасау.

✓ Күрделілігіне қарай алға ілгерілеп отыратын тапсырмалары бар карточкаларды пайдаланыңыз.

Дереккөздер

✓ Кейбір оқушылар басқа сыныптастарына қарағанда анағұрлым күрделі дереккөздермен жұмыс істей алады.

✓ Дереккөздердің ауқымы талқылауға негіз болатын мәтіндерден бастап, анағұрлым қиын сөздерді және күрделі идеяларды түсіндіретін мәтіндерге дейін ауытқып отырады.

✓ Баспадан шыққан және электронды дереккөздер де пайдалануы мүмкін.

✓ Бұл материалды пайдаланудың анағұрлым ауқымды көлемін көрсетеді.

Қарқын

✓ Кейбір оқушылар басқаларына қарағанда жылдам жұмыс істейді.

✓ Қосымша тапсырмаларды көп күш жұмсауды талап ететін оқушылар үшін қолдануға болады.

✓ Негізгі тапсырмаларды түсіндіруде көмек қажет ететін оқушыларға біршама уақыт беріледі.

Қорытынды

✓ Барлық оқушылар бір тапсырманы орындаса да олардың нәтижелері әртүрлі болады.

✓ Мұғалім тапсырма береді, бірақ жалғыз «дұрыс» жауаптың бағытында жұмыс істеуден гөрі оқушылар өздерінің мықты және әлсіз тұстарына қарай жауап береді.

✓ Барлық оқушыларға бағытталған нұсқау бере отырып, олардың әрқайсысының өздерінен не күтетіндігін түсінгендеріне көз жеткізу керек.

Диалог және қолдау көрсету

✓ Кейбір оқушыларға тапсырманы орындау барысында жан-жақты әрі нақты көмек қажет болады.

✓ Мұғалім оқушыларды ойланту үшін және бірқатар жауаптар алу үшін алдын ала дайындалған сұрақтарды қоюына болады.

Бұл әдісті қолдану барысында сөзбен қолдау көрсету және ынталандыру да маңызды рөл атқарады.

Бағалау

✓ Оқушылар үнемі бағаланып отырады, осылайша педагогикалық қызмет пен саралаудың басқа да түрлері оқушылардың қажеттіліктеріне қарай үнемі түзетіліп отырылуы мүмкін.

✓ Педагогикалық қызмет табыстылықты, жақсартуды, түзетуді қажет ететін салаларды анықтайтын әмбебап үдеріс болуы керек. Сонда ғана біз пәнді оқытудан оқушыны оқытуға қарай жылжи аламыз.

Жіктеу

Оқытудың болжалды міндетіне қарай топ құруда пайдалы көптеген тәсілдер бар:

✓ мүдделері ұқсас оқушылар (мысалы, қиындық деңгейі немесе қолдау деңгейі)

✓ талаптары әртүрлі оқушылар

✓ джигсо топтары

✓ кәсіби дағдыларына қарай бөлінетін топтар немесе сарапшы топ.

Олай болса, функционалдық сауаттылық оқушының белгілі ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және білім, білік дағдыларының жиынтығы. Ол тек білім мен білік әлеміне барудың жолы ғана емес, ұлттық әлеуметтік дамуының өлшемі.

Сонымен сыни ойлау философиясындағы басты мақсат: Оқушы қандай да болмасын ақпаратты өздігінше игеріп, өз өміріне жарата алатын әмбебап тәсілдерді үйрену керек. Білім алу оқушы тұрғысынан белсенді процесс болуы қажет, тек белсенді түрде жұмыс жасай отырып, ол қандай да болмасын білімді игереді. Сын тұрғысынан ойлау әрбір оқушының терең ойланып, тұжырым жасауға бағыттайды. Өмірде ең керекті білік пен дағды – қоғамда қарым – қатынас құра білу, басқа адамдармен тіл табысу екендігін ескере отырып, әр сабақта оқушы оқытудың басқа да қатысушыларымен (оқушылар мен ұстаздар) араласып коммуникативтік қарым – қатынас процесінің белсенді мүшесіне айналады, әрі ұжымда, қоғамда, әлеуметте қалайша өзара байланыс құру мәселесі төңірегінде ойланады. Теорияны зерттей келе сын тұрғысынан ойлау жобасының оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы ықпалы үлкен болады деген тұжырымға болжам жасаймыз. Балаға қалай бағыт берсең, солай өседі. Сондықтан баланың бойындағы жақсы қасиеттердің болуына, оның жан-жақты дамуына және баладан рухани бай тұлға қалыптастыра білу басты міндетіміз. Оқытудағы жаңа тәсілдерді пайдалана отырып, оқушы бойында өзіне деген сенімділік пен жауапкершіліктерді дамыту керек. Қазіргі жалпы орта білім беру жүйесі өтпелі кезең қасиеттерімен сипатталады. Себебі оның бойында бұрынғы жүйеге тән кемшіліктер мен сол кемшілікті жою бағытындағы жаңа бастамалар қатар кездеседі. Жаңа заман талабына сай білім берудің негізгі мақсаты оқушыларда басты құзіреттіліктердің қалыптасуы, яғни балалар мен жастардың шығармашылық қабілеттерін ұштау, өздігінен білім алу дағдысын, қоғамдық белсенділігін қалыптастыру, олардың бойында тұтас дүниетанымды және қазіргі ғылыми дүниетанымды, этносаралық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру.

Әдебиеттер:

1. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары.

2. Топтық жұмыс туралы нұсқаулық.

3. Мұғалімге арналған нұсқаулық.

4. К.Д.Ушинский. Балаларды тәрбиелеу және оқыту жөніндегі таңдамалы пікірлер. Алматы, 1954 ж, 84-бет

Матаева А.Б.
«№9 Орта мектебі» КММ, Алтай қ.
Нургазиева Н.М.
Астана халықаралық университеті, Астана қ.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТАРЫН ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ДАМУ

Аннотация. Мақалада бастауыш сыныптардағы қазақ тілі сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын дамыту мәселесі қарастырылған. Қазақ тілі сабағында түрлі тәсілдемелер мен оқу әрекетін түрлі формада ұйымдастыру сипатталған. Функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған тапсырмалар ұсынылады.

Кілт сөздер: бастауыш сынып, функционалдық сауаттылық, құзыреттілік, тапсырма.

Қазіргі таңда функционалдық сауаттылық ұғымы білім кеңістігіндегі білімді құзыреттілікке бағыттау парадигмасына байланысты туындап отыр. Бастауыш мектеп оқушыларының меңгеруі тиіс білім, білік, дағдыларының жиынтығы ретінде, яғни оқытудың түпкі нәтижесі ретінде оқушылардың бойында қалыптасатын құзыреттіліктер алынады [1, б.6].

Заманауи мұғалімнің құзыреттілігі бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуға және сабақта кең ауқымды дағдыларды қалыптастырушы бағалау негізінде әр оқушының деңгейін ескере отырып, сапалы оқытуды қамтамасыз ету құзыреттілігін жетілдірумен байланысты.

Соңғы уақытта республикамыздағы мектептердің халықаралық зерттеулерге қатысып жатқаны баршамызға аян. Бұл зерттеулер негізінен функционалдық сауаттылықты құрайтын үш компонентті қарастырады: оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, жаратылыс сауаттылығы.

Бастауыш сыныптардағы қазақ тілі сабақтарында оқушыларының оқу сауаттылықтарын дамыту пәннің үлгілік оқу бағдарламасында да көрініс тапқан. Бастауыш білім деңгейінің 2-4 сыныптарға арналған «Қазақ тілі» оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасында «Қазақ тілі» оқу пәнінің мақсаты – сөйлеу әрекетінің түрлерін: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылымды дамыту арқылы тіл туралы бастапқы білімді меңгерту және оны тілдік нормаларды сақтай отырып, оқу әрекетімен күнделікті өмірде еңсеру деп айқындалған [2].

Бастауыш сыныптағы қазақ тілі пәніндегі оқу материалы оқушылардың бойында негізгі функционалдық сапалардың бірі - меңгерген білімін сауатты қолдана алуы болып табылады.

Пәнді оқытудың басты ерекшелігінің бірі – білім алушылардың сауаттылығын арттыру және тілін дамыту мақсатында жазба жұмыстарына басымдық беру [3, б.72].

Қазақ тілі сабақтарында мұғалім оқушылардың тілдік дағдыларын дамыту, сапалы білім беру, функционалдық сауаттылықтарын дамытудағы қажырлы еңбегінің нәтижесі оқушылар 4-сыныпқа жетіп, PISA, TIMSS немесе PIRLS зерттеулері сияқты халықаралық салыстырмалы зерттеулеріне түскенде немесе Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2021 жылғы 5 мамырдағы № 204 бұйрығымен бекітілген Білім алушылардың білім жетістіктеріне мониторинг жүргізу қағидалары негізінде жүзеге асырылатын Білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингісі (ББЖМ) кезінде көрінеді.

Мұндай зерттеулердің мақсаты – 4-сынып білім алушыларының функционалдық сауаттылық деңгейін анықтауға, алған білімі мен дағдыларды өмірлік жағдайларда қолдануына бағытталатын болады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қазақ тілі сабақтарында қалай еңсеруге болады? Сабақта балалардың мәтінмен толыққанды жұмыс істей алуларын қамтамасыз ету, оқушылардың оқу сауаттылықтарын дамыту, өз бетімен жұмыс істей алу дағдыларын дамытуда қалыпты нәтижеге қалай қол жеткізуге болады?

«Қазақ тілі» оқу пәнінің 4-сыныпқа арналған базалық мазмұнын қарастыра отырып, оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын дамыту деңгейлері мен көрсеткіштері анықталды (1-кесте).

1-кесте. Оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын дамыту деңгейлері мен көрсеткіштері.

Деңгейлер	Көрсеткіштер
Жоғары деңгей	<ol style="list-style-type: none"> 1.Тірек сөздер арқылы мәтін (әңгімелеу, сипаттау, пайымдау) құрай алады; 2.Сөздерді сөз таптарына талдай алады; 3.Жіктеу есімдіктерін септей алады; 4.Қаратпа, қыстырма сөздері бар сөйлемдер құрай алады; 5.Сөйлемге синтаксистік талдау жасай алады; 6.Берілген жоспар бойынша мәтін құра алады; 7.Мазмұндама, шығарма, шағын эссе жаза алады.
Орта деңгей	<ol style="list-style-type: none"> 1.Тірек сөздер арқылы шағын мәтін құрай алады; 2.Сөз таптарын өзара салыстыра алады; 3.Мәтіннен жіктеу есімдіктерін таба алады; 4.Мәтіннен қаратпа, қыстырма сөздерді таба алады; 5.Сөйлемді сөйлем мүшелеріне талдай алады; 6.Берілген мәтінге жоспар құра алады; 7.Мазмұндама, шағын шығарма жаза алады.
Төмен деңгей	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мәтіннен тірек сөздер таба алады, олармен сөйлем құрай алады; 2. Сөз таптарын ажырата алады; 2. Жіктеу есімдіктерінің ережесін біледі; 3. Қаратпа, қыстырма сөздердің ережесін біледі, мысал келтіре алады; 5. Сөйлемдегі сөздерге сұрақ қоя алады; 6. Сұрақтар көмегімен мәтін мазмұнын айта алады; 7. Жай сөйлемдерді дұрыс құрай алады.

Ең алдымен, бала мектеп табалдырығын аттап, табысты бейімделуден өткен кезеңнен бастап, оқушыларды өз бетімен жұмыс істей алуға төселдіре білу қажет. Бұл қызмет мұғалімнен асқан төзімділік пен жауапкершілікті талап етеді. Оқушыларды өз бетімен жұмыс істеуге үйретуде өздігінен реттелетін оқудың үш элементі аса маңызды болып табылады (Perryetal, 2002):

- тапсырмамен жұмыс барысында өздігінен бағытталушылығы;
- оқушының проблемалар мен мақсаттарды өздігінен айқындауы,
- проблеманы шешу мен мақсатқа жетуге арналған әдіс-тәсілдерді өздігінен таңдауы.

Таңдап алынған тапсырмалар өзін-өзі реттеу тәсілдерін жүзеге асыруға ықпал етуі қажет [4].

Бұл жерде оқушы-оқушы қатынасын іске асыру орынды. Тапсырманы алған бала оны қалай орындау қажеттігін өз бетімен қарастырады, ал егер түсінбесе ЖАДА құрдастар көмегіне жүгінеді. Осылайша, бірлескен іс-әрекет арқылы тапсырманы орындап, өз бетімен жұмыс жасауға жетеленеді. Сөйтіп,білім алушылар оқу әрекетінің жүйесін игереді, өзінің іс-әрекетін жоспарлауды және оны басқаруды үйренеді.

Сонымен бірге, мұғалім тәсілдемелер мен оқу әрекетін ұйымдастырудың түрлі формаларын қолданады. Білім алушы білімді дайын күйінде алмай, оны өзі өндіруден, өз оқу әрекетінің мазмұны мен түрлерін ұғынудан, оның ережелер жүйесін түсіну мен қабылдаудан, жетілдіруге белсенді қатысудан тұрады. Бұл - жүйелі-әрекеттік тәсілдеме. Бұл жерде, бастауыш сынып мұғаліміне оқушыларды жұппен, топпен жұмыс істеуге үйретіп алулары орынды. Бастауыш сыныптар бойынша оқу ісінің меңгерушісі, аудандық сараптама тобының мүшесі ретінде көптеген сабақтарға қатысып, бақылауда бастауыш сынып мұғалімдерінде оқытудың бірлескен іс-әрекеттерін ұйымдастыруда бірқатар мәселелер туындап жатады. Санамалап кетер болсақ: топтық жұмыстың дұрыс ұйымдастырылмауынан топ мүшелері тапсырманы орындау жолдарын ұқпай қалу қаупі бар. Қолдауды қажет ететін оқушылар өз мүмкіндіктерін көрсете алмай, алғыр оқушылардың көлеңкесінде қалып қалады.

Мұндай келеңсіздік болмауы үшін, оқушыларды бірлескен іс-әрекеттерді орындауды үйрету маңызды. Ең алдымен, әрбір топ мүшесі тапсырманы орындауды жеке өзі қарастырған жөн. Келесіде, топ басшысын сайлап алып, соңынан тапсырманы жұптаса, топтаса орындай бастайды. Бұл жерде мұғалім, жетістікке жетудің бірден бір жолы – әр тапсырмаға дескриптор беру екендігін назарда ұстаған жөн.

Ал, реттелген сыныпта оқушылар тапсырманы мұғалімнің ескертуінсіз, өз беттерімен жеке қарастыра бастағайды. Біраздан соң мұғалім жұптасуға нұсқау берді. Яғни, әр оқушы дескрипторды ұға отырып, әрекеттеседі.

Тапсырма орындалып болған соң, мінетті түрде әр оқушы өз жұмысына рефлексия жасап, мұғалімнен кері байланыс алады. Яғни, оқушы оқу мақсаттарына сай нені орындай алды, неге қол жеткізе алмады, неліктен? Алдағы уақытта неге көңіл бөлуі қажет? Топ жұмысында нелер сәтті болды, неге қол жеткізе алмады? Неліктен? Осы тәріздес сұрақтар төңірегінде оқушылар ой толғанысқа түсіп, өзін өзі бағалауға қадам жасайды. Білім олқылығын қалыпқа келтіру үшін алдына міндеттер қояды. Міне, осындай жұмыстарды ұйымдастырып, оларға қолайлы орта әзірлеген кезде оқыту тиімді болмақ.

Осы аталған әдіс-тәсілдерді қолдану 4-сыныптың қазақ тілі сабақтарында түрлі тапсырмаларды орындау арқылы жүзеге асырылды. Оқушының функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған бірнеше тапсырма үлгілері бар.

1-тапсырма. Тірек сөздерді пайдалана отырып, монолог жазыңыз. Тірек сөздер: тоқылдақ, екі есе, қоңыз, көмек керек, орманда, қаптап кетті, жұмысты, көп, істеп жүрмін (2-кесте).

2-кесте. 1-тапсырманы орындау көрсеткіші.

Деңгей	Көрсеткіштер
Жоғары деңгей	1. Берілген тірек сөздерді қолданып, монолог жаза алады; 2. Монологқа түрлі дереккөздерден мәліметтерді орынды қолдана алады;
Орта деңгей:	1. Берілген тірек сөздерді қолданып, шағын әңгіме құрап жаза алады; 2. Мәтін бөліктерін сақтап жазады.
Төменгі деңгей	1. Берілген тірек сөздермен жай сөйлемдер құрап жаза алады. 2. Құраған сөйлемін сөйлем мүшелеріне талдай алады.

2-тапсырма. 1. Берілген тірек сөздер арқылы мәтін құраңыз (3-кесте).

Елтай мен Ануарбек, бірінші сынып, жолда, нанның бөлігі, назар аудармастан, алды, басуға болмайды, обал, әжем.

2. Құраған мәтінді берілген мәтінмен салыстыр.

Екі дос.

Елтай мен Ануарбек бірінші сыныпта оқиды.

Екеуі келе жатқан жолдың үстінде нанның бөлігі жатты. Елтай назар аудармастан өтіп кетті.

Манарбек тоқтап, жерден нанды алды.

- Манарбек, таста, оны қайтесің? – деп сұрады Алтай

- Нанды басуға, жерге тастауға болмайды. Обал болады.

- Оны саған кім айтты?

- Әжем айтты.

- «Обал» деген не? – деді Елтай.

- Бәлкім, әжең білер. Сол кісіден сұрарсың.

- Әжем алыста, ауылда тұрады, - деп Елтай жауап қатпай үнсіз қозғалды.

3-кесте. 2-тапсырманы орындау көрсеткіші.

Деңгей	Көрсеткіштер
Жоғары деңгей	1. Дереккөздерден «Обал» сөзінің мағынасын тауып жазады. 2. Мәтіннің негізгі ойын анықтайды.
Орта деңгей:	1. Нанға қатысты тыйым сөздерді тауып жазады. 2. Септелген есімдігі бар сөйлемді тауып, көшіріп жазады.
Төменгі деңгей	1. Мәтіннен қаратпа, қыстырма сөздерді теріп жазады. 2. Жалқы есімдерді теріп жазады.

Осындай жүйелі жұмыстардың көмегімен оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырып, оқу сауаттылығын дамытуға болады. Жарты жыл ішінде қолданылған әдіс-тәсілдер, тапсырмалар оң нәтиже беріп отыр. Сыныптағы 25 оқушының жеке көрсеткіштері әр тапсырма сайын өздерінің нәтижелерімен салыстырылып отырды. әр тапсырманы орындау барысында тапсырманы жоғары және орташа деңгейде орындайтындындар саны арта түсті. Осы жұмыс оқу жылының

соңына дейін жүргізіледі. Келесі оқу жылында бақылау және эксперимент сыныптарында зерттеу жұмыстары жалғастырылады (4-кесте).

4-кесте. Қазақ тілі сабағында оқушылардың орындаған тапсырмаларының даму көрсеткіштері.

Тапсырмалар Деңгейлер	1-тапсырма	2-тапсырма	3-тапсырма
Жоғары	23%	39%	38%
Орташа	25%	45%	30%
Төмен	31%	51%	18%

Оқытудың негізгі қозғалтқышы – қызығушылық. Осындай тапсырмаларды орындау нәтижесінде балалардың оқуға, сабаққа дайындалуға деген қызығушылықтары оянып, ынталары артты. Сыныпта қолайлы ынмытақтастық атмосферасы орнатылды. Әрбір қиындықты жеңген сайын оқушының өзіне деген сенімі ұлғайды. Бірлесе жұмыс істей отырып, оқушылар басқа оқушылардың қарқынына тәуелді болмайды, бір-біріне еркін көмектесе алады, басқа да шығармашылық жұмыстармен айналыса алады. Оқушылардың бағалары жақсарды. Осындай тапсырмаларды бастауыш сыныптың барлық сыныптарында қолдану оқушылардың түрлі зерттеулерге жағымды ахуалда қатысуына мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Бастауыш мектеп оқушыларының функционалды сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі. Әдістемелік құрал. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. – 41 б.

2. Бастауыш білім деңгейінің 2-4 сыныптарға арналған «Қазақ тілі» оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы (оқыту қазақ тілінде). «Жалпы білім беру ұйымдарына арналған жалпы білім беретін пәндердің, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім деңгейлерінің таңдау курстарының үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы» ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі №399 бұйрығына өзгерістер енгізу туралы ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 қарашадағы №467 бұйрығы.

3. «2022-2023 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» Әдістемелік нұсқау хат. – Нұр-Сұлтан: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2022. – 320 б.

4. Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру курстарының бағдарламасы. Мұғалімге арналған нұсқаулық 3 деңгей. Үшінші басылым. 2012-106 б.

Мисюрина Н.М.

КГУ «Школа-лицей №66», г. Караганда

РАЗВИТИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА, КАК ОДНА ИЗ ФОРМ РАБОТЫ ПО ФОРМИРОВАНИЮ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ У УЧАЩИХСЯ

Аннотация. В статье изложены формы взаимодействия с ВУЗами, IT компаниями по развитию информационной, цифровой грамотности. Представлены некоторые результаты данногосотрудничества.

Ключевые слова: цифровая грамотность, партнерство, сотрудничество, формирование.

Формирование функциональной грамотности, становится одной из ключевых задач организаций образования. Что сегодня вкладывается в это понятие, и какова роль современных технологий при их формировании? Много лет концепция образования, относившаяся к индустриальной эпохе сводилась с формированию знаний и умений, грамотности чтения, письма и арифметике. Сегодня акценты смещаются и этого недостаточно для современного общества, на первый план выходит коммуникация, умение критически мыслить, исследовательский подход, поисковая деятельность, самообразование. Роль современного учителя перестает быть транслирующей, она преобразуется в сопровождающую и поддерживающую.

Период пандемии стал гиганским скачком в области формирования цифровых компетенций в организациях образования. Многие учителя из слабовладеющих компьютерной грамотностью перешли в разряд продвинутых пользователей интернет ресурсов, ускоренными темпами педагогической общественности пришлось осваивать, в большинстве случаев самостоятельно, новые ресурсы для дистанционного обучения. Программа информатизации, в ходе которой педагоги обучались облачным технологиям, методике преподавания с помощью ресурсов IT технологий, требовала трансформации и актуализации с учетом сложившейся ситуации.

Школа-лицей №66 много лет является партнером в сфере профориентационной работы, сотрудничая с Карагандинским Университетом имени Е.А. Букетова. Педагоги школы обмениваются опытом с преподавателями, участвуя в обсуждениях учебных планов, составлении программ, посещая заседания Учебно-методического и научно-производственного комплекса. Данная работа улучшает педагогическое мастерство и укрепляет научные знания педагогов школы. Обучающиеся имеют возможность посещать лаборатории, пользоваться ресурсами университета для исследовательской деятельности. В этом учебном году начата работа в области информатизации при поддержке компании FISHNET. Для педагогов школы были проведены курсы по созданию облачного пространства инструментами Microsoft, мастер-классы по применению приложений Kahoot, Plickers, Prezi, Padlet для того, чтобы автоматизировать и оптимизировать работу педагога, снизить нагрузку, сделать обучение интереснее и эффективнее. В школе все педагоги овладели инструментами Google сервисов, школьники получили постоянный доступ к образовательным ресурсам через GoogleDrive, а в текущий момент и в среде school.bilimal.kz. В школе-лицее достаточный парк компьютерной техники, имеется мобильный класс, выполнен охват всех кабинетов локальной сетью и беспроводным подключением, выходом в Интернет.

Продолжая партнерство с частными IT компаниями, школа-лицей переходит на новый уровень сотрудничества. В рамках партнерства с компаниями IT профиля, для учащихся проводятся беседы со специалистами разных направлений, осуществляется профилизация естественно –математического профиля через призму видения развития нашего общества в сторону технологизации и роботизации промышленности. На курсах лицейского компонента и факультативах делается акцент на формирование новых компетенций, в том числе и цифровых. Так, уже в этом году были организованы встречи обучающихся с представителями компаний Kiberone, Академия «Шаг» по вопросам необходимых навыков для сотрудника IT компании. Целью мероприятий было познакомить учеников с новыми востребованными профессиями, роли технологий в гуманитарном и естественно-техническом направлении, значении цифровой грамотности в направлениях, не связанных напрямую с деятельностью программистов и разработчиков.

Еще одно из направлений использования цифровых навыков учащихся и педагогов - это создание проектов и участие в олимпиадах и конкурсах. Учащиеся школы представили модель «Транспорт будущего» на областном конкурсе инновационных проектов, идет подготовка к участию в международном конкурсе Robocup с проектом «Роботы в жизни человека». Школьники являются постоянными участниками международных соревнований Roboland, IT олимпиад, проводимых в высшими учебными заведениями. Таким образом, исследовательская работа в разнообразных проектах также тесно сопрягается с использованием технологических решений и применении информационной грамотности. Для поднятия цифрового уровня, обмена педагогическим опытом среди педагогов школы на регулярной основе проводятся мероприятия формата Workshop. Подобный формат взаимодействия позволяет каждому из сотрудников выйти на новый профессиональный уровень.

Сегодня уже очевидно, что формирование цифровой компетенции из года в год будет только расти. Невозможно представить какое-либо направление жизни без устойчивого понимания действия технологий, перспектив их развития. То, на что требовалось годы, сейчас в силу технологического веяния меняется от 3 до 6 месяцев. В таких условиях необходим переход к новым целям в информатизации образования. Современная система информатизации школы может и должна предложить место, где в онлайн или в офлайн формате встречается ученик, педагог и реальность, в которую шагнет будущий выпускник, владея всеми необходимыми инструментами для этого. Информационная грамотность позволяет людям во всех сферах жизни искать, оценивать,

эффективно использовать и создавать информацию для достижения своих личных, социальных, профессиональных и образовательных целей.

Литература:

1. Функциональная грамотность младшего школьника. Дидактическое сопровождение. Книга для учителя / Н.Ф. Виноградова, Е.Э. Кочурова, М.И. Кузнецова, О.О. Петрашко, В.Ю. Романова, О.А. Рыдзе, И.С. Хомякова. – М.: ФГБНУ «Институт стратегии развития образования Российской академии образования», 2018. – 468 с.
2. Каган, М.С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений / М.С.Каган. - М. : Политиздат, 192018. - 319 с.
3. Загайнова Е.А. Методы интерактивного обучения учащихся // Международный научный журнал «Инновационная наука». – 2016. – С. 222-224.

Мусина С.В.

КГУ «Школа-гимназия №95» г. Караганда

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗАЦИЮ ЗАНЯТИЙ ПО ИССЛЕДОВАНИЮ ТЕКСТА

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы формирования функциональной грамотности через организацию кружковых занятий по исследованию текста «Математическое моделирование» и «Грамотный читатель и писатель»

Ключевые слова: начальное образование, читательская грамотность, учебно - практические и учебно - познавательные задачи.

Владение работой с текстом, умение понимать информацию, творчески излагать свою мысль во многом определяют достижения человека практически во всех областях жизни, способствуют его социальной адаптации к изменяющимся условиям современного мира. [1, с.358]

Проблема функциональной грамотности актуальна многие годы. На современном этапе обучения вводится новый формат контроля (ЕНТ, PISA). Частью этой проверки является чтение текста и умение отвечать на вопросы по содержанию. С данным заданием сможет справиться только функционально грамотный человек, который умеет пользоваться различными видами информации, анализировать, «решать» стандартные жизненные задачи в разных сферах жизни деятельности». [2, с.32]

Мы - учителя начальной школы, понимаем, что ученик должен уметь решать учебно - практические и учебно - познавательные задачи.

Основой функциональной грамотности является читательская грамотность. Умение работать с текстом, с информацией – это обязательное условие успешности. [3, с.134] Поэтому каждый урок: будь то литературное чтение, русский язык, математика, познание мира должен развивать функциональную грамотность.

В нашей школе имеются курсы «Математическое моделирование» и «Грамотный читатель и писатель», которые помогают вывести ученика на новую траекторию индивидуального развития. На данных занятиях мы проводим комплексные проверочные работы, где определяем умения ученика переносить знания, полученные на уроках, на другие учебные ситуации.

Детям предлагаем познавательно – информационные тексты и тестовые задания, связанные с содержанием данного текста. Таким образом, проверяем знания по литературному чтению, русскому языку, математике и естествознанию, но главное, определяем уровень сформированности «грамотного читателя». [4, с.215]

Так, на примере произведения «Цирк», учащиеся, ознакомившись с текстом, самостоятельно выполняют задания, которые можно разделить на три группы по форме ответа. Приведем примеры по одному из заданий.

1. С выбором ответа:
✓ отметить, где эпитеты подобраны неверно (литературное чтение, 2 балла)

	могучий тяжелоатлет		могучий клоун
	смешной клоун		смешной гимнаст
	дрессированный тигр		дрессированный артист
	яркий прожектор		яркое выступление
	круглый отличник		круглый медведь
	отважный дрессировщик		отважный оркестр

2. Задание с кратким ответом, где необходимо самостоятельно найти ответ и вывод записать в краткой форме.

Установи соответствие между словами и частями речи в предложении: Успех нового искусства способствовал возникновению передвижных разборных цирков – шапито (русский язык, 2 балла)

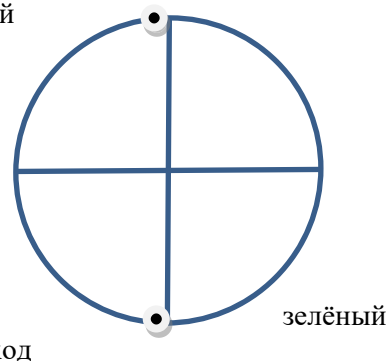
Имя существительное	Имя прилагательное	Глагол

3. Задания с развернутым ответом, где требуется записать решение задачи или обоснование выбора одного из вариантов решения.

Семья Пятёркиных (папа, мама, четвероклассница Полина и шестилетний Антон) в воскресенье планировали посещение цирка. Папа решил купить билеты в жёлтом секторе цирка и не выше 5 ряда. Изучи данные таблицы цен билетов, рассчитай и запиши сумму, необходимую для покупки этих билетов (Таблица 1).

Таблица 1. Таблица цен билетов (математика, 5 баллов)

Сектор	выход на арену	
	синий	красный
зелёный	1-9 ряды 2700 тенге	10-14 ряды 2600 тенге
синий	2300 тенге	2200 тенге
жёлтый	2500 тенге	2400 тенге
красный	2500 тенге	2400 тенге
Детям до 5-ти лет вход бесплатный (место не предоставляется)		

Помимо основных заданий, есть такие, которые имеют более высокую сложность (отмечены знаком *). Они выполняются по желанию и требуют от ребенка «рождения» новых знаний и более активного привлечения опыта.

*Запиши фамилии авторов и названия произведений, в которых рассказывается о цирке (литературное чтение, 3 балла).

*Радиус зрительного зала цирка в 2 раза больше радиуса манежа и на 12 м меньше радиуса фойе. Узнай, чему равен диаметр здания цирка и сделай рисунок (математика, 4 балла).

Выполнение заданий оцениваем в баллах (учитываем полноту и правильность выполнения) и заносим в индивидуальную карту ответов (Таблица 2).

Таблица 2. Индивидуальная карта учащегося

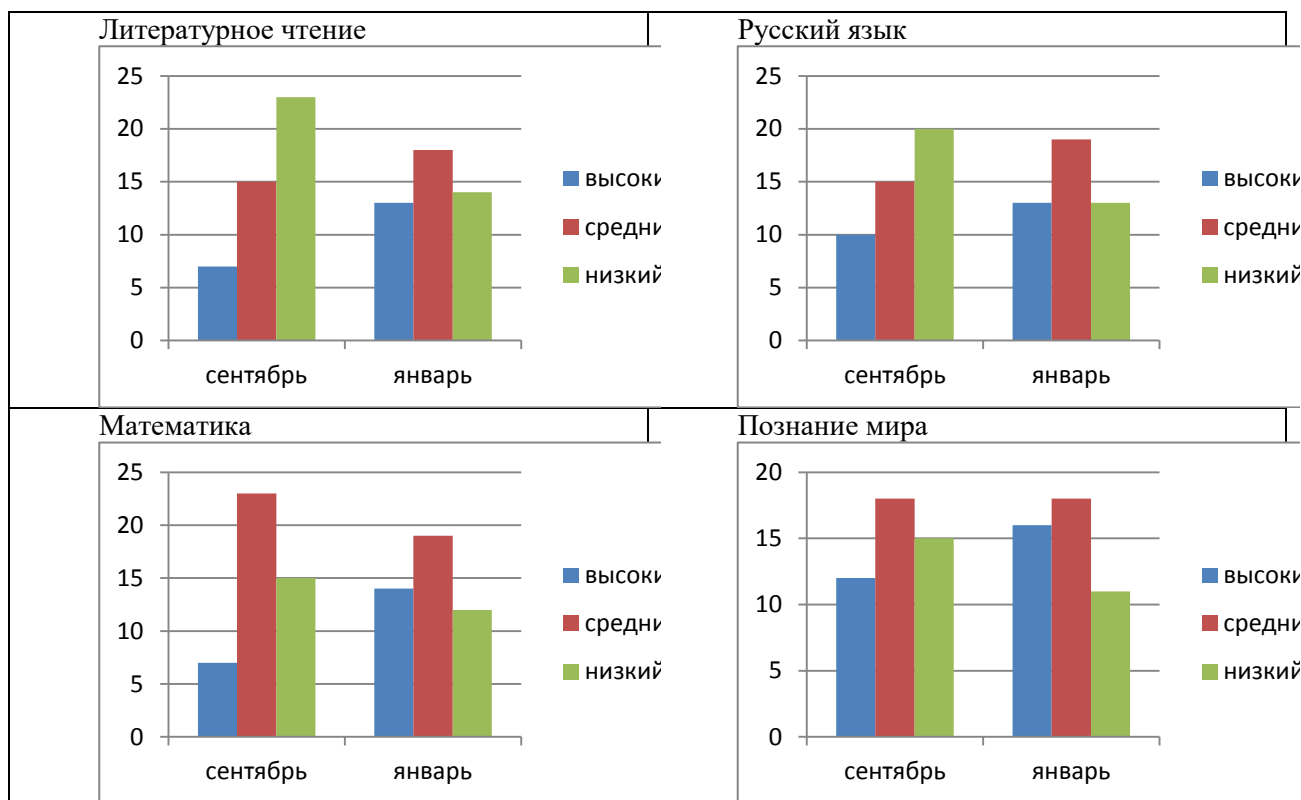
Область знаний	Зад №1		Зад №2		Зад №3		Зад №4		Зад №5		Зад №6		Итого	
	макс	уч	макс	уч	макс	уч	макс	уч	макс	уч	макс	уч	макс	уч
Лит чтен	1		1		1		2		2		4		11	
Русск.язык	2		2		4		2		4		2		16	
Математ.	5		4		3		4		4		6		26	
Естетвозн.	1		3		2		3		6		4		17	

Ученик самостоятельно суммирует набранные баллы и видит личный результат.

Для процесса обеспечения положительной мотивации мы ориентируем ученика на успех, отмечаем даже незначительные его продвижения, поощряем, выделяем его сильные стороны в комментариях к выполненной работе по каждому предметному блоку.

Если выстроить диаграмму результатов работы по вводному тексту «Кто чем поёт?» В.Бианки, который проводился в сентябре и тексту «Цирк» (январь), то можно увидеть динамику развития по всем предметным блокам (Таблица 3).

Таблица 3. Сравнительная диаграмма результатов работы с текстом «Кто чем поёт?» В.Бианки, сентябрь и «Цирк» (январь) в 3 а и 3 б классах. (45 человек) КГУ «Школа –гимназия 95», город Караганда

По сравнительной диаграмме результатов работы с текстом мы видим, что данные курсы «Математическое моделирование» и «Грамотный читатель и писатель» формируют и развивают вдумчивого читателя, работают на повышение уровня функциональной грамотности учащихся и помогают приобрести учебный опыт работы в новых информационных условиях содержания начального образования.

Литература:

1. Назарова В. В. Пути решения проблем формирования читательской грамотности через исследование текста у учащихся среднего звена «Образование и воспитание на основе общенациональных ценностей»: Материалы республиканского педагогического курултая: Ч.2. – Караганда, 2022 – 446 с.

2. «Особенности формирования функциональной грамотности учащихся основной школы при освоении дисциплин общественно-гуманитарного цикла». Методическое пособие. - Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013. - 40 с.

3. Горелик И.Ф. Характерные черты личностно-ориентированного урока. Завуч, 2000, № 6 с. 130-137

4. Никольшина Е. Учимся выделять главное «Школа профессионального развития». - Алматы: Казахская Ассоциация по Чтению. В.- 2006. - 268с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация. Бұл жұмыста функционалдық сауаттылық тақырыбына тоқталып, оның ішінде функционалдық сауаттылықтың бір түрі оқу сауаттылығын бастауыш оқушыларының бойынша қалыптастыру қадамдары мен жолдары баяндалады. Оқу сауаттылығын қалыптастырудың ауызша жолдары жазылады. Атап айтсақ, суретпен, сюжетті суреттермен, диалог, мәтінмен жұмыс жасау жолдары сипатталады. Оқу сауаттылығын бастауыш сыныпта қалыптастырудың маңыздылығымен қорытындыланады.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, оқу сауаттылығы, мәтінмен жұмыс, қалыптастыру, ауызша жұмыс түрлері.

Әлемдегі өзгерістер оқыту мен тәрбиелеудің жаңа параметрлерін белгіледі. Білім беру мақсаттарын, нәтижелерін, оқытудың дәстүрлі әдістерін, қол жеткізген нәтижелерді бағалау жүйелерін түбегейлі қайта қарауды талап етті. ХХІ ғасырда оқушыға не қажет керек деген сұраққа, жиі функционалды сауаттылық қажет деген жауап аламыз. Функционалдық сауаттылыққа атақты психолог және лингвист А.А.Леонтьев мынадай анықтама береді: функционалды сауаттылық – адамның өмірінде жинақтаған қабілеттерін өмірлік мәселелерді шешуде қолдана алу қабілеті. Ал оқушының функционалдық сауаттылығы дегеніміз – алған білім, білік, дағдыларын шынайы өмірде қолдана алуы. [1] Қазақстандық оқушылардың халықаралық PISA бағдарламасы бойынша соңғы жылдардағы нәтижелері оң динамика көрсетуде. Функционалдық сауаттылық көрсеткіштері салыстырмалы түрде жоғарлаған. Бұл - елімізде функционалдық сауаттылық жолында жасалып жатқан жұмыстардың нәтижесі. [2] Жалпы алғанда функционалдық сауаттылықтың төмендегідей түрлері бар:

- Оқу сауаттылығы;
- Математикалық сауаттылық;
- Жаратылыстану – ғылыми сауаттылық;
- Қаржылық сауаттылық;
- Шығармашылық ойлау;
- Жаһандық құзыреттілік.

Соның ішінде оқу сауаттылығы маңызды орынға ие. Бұл – адамның жазылған мәтінді түсіну және оны мақсатына жету үшін қолдану, ой толғау қабілеті. Оқығанын түсінуде қиыналатын оқушының үлгерімі де төмен болатыны белгілі себебі, ауызша және жазбаша ақпарат кез келген тапсырманың негізі. Сондықтан оқу сауаттылығын пәнаралық дағды деп қарастырып, оны барлық пәндерде қалыптастыруды жолға қойған дұрыс. Дегенмен де оқу сауаттылығы тіл мен әдебиет білім беру саласындағы пәндерді оқыту барысында қалыптасады. Тіл және әдебиет білім беру саласындағы пәндер ретін әліппе, қазақ тілі әдебиеттік оқу пәндерін қарастыруға болады. Аталған пәндерде оқу сауаттылығын арттыру және дамыту мәтінмен жұмыс жасау барысында жүзеге асады. Бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын арттырудың бірінші қадамы суретпен, аудио, видео материалдармен жұмыс болмақ. Мысалы, суреттің мазмұны бойынша нақты ақпарат беру мақсатында сөйлем құрастыру. Оқушылардың ойларын нақтылау үшін мұғалім нақтылау, бағыттау сұрақтарын қоюына болады. Оқушы суреттегі ақпаратты көріп, ой қорытып, жүйелі бір сөйлеммен жеткізуге қалыптасады. Сөйлемнің дұрыс құрылымына назар аударған жөн. Бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшелігін ескеріп, тірек өздер ұсынуға да болады. Оқушы ауызша дұрыс құрастыра алған жағдайда ғана өз ойын дұрыс жаза не айта алады. [3]

Екінші қадам сюжеттік суреттермен жұмыс жасау болып табылады. Оқушы оқиға желісін анықтау, жүйеге келтіру арқылы ақпаратты қабылдайды, ойлайды, ойымен бөлеседі. Сюжетті суреттер алғашқыда ретімен берілсе, кейін ретсіз орналастырып ұсынса, оқушы өзі анықтап үйренеді. Соңғы суретті жасырып беру, ақпаратты саралай алуға үйретеді. Бірінші және екінші қадамдармен әліппе кезеңінде белсенді жұмыс жасалады. Яғни, бұл қадамдар оқу дағдысы қалыптаспаған кезеңде жасалуы тиіс. Суретпен, графикалық, сюжетті құралдарды пайдалану оқушыда түсіну, реттілігін анықтау дағдыларын қалыптастырады.

Тақырыптық диалог құрастыру жұмыстарын ұйымдастыру оқу сауаттылығын ауызша арттырудың бір тәсілі болып табылады. Ауызша жұмыстың артықшылығы – тыңдау қабілеттерін көмегін тигізеді.

Оқу дағдысы қалыптасқан оқушылармен оқу сауаттылығын арттыру бойынша жұмыс үшінші кадам болып табылады. Алдымен оқушы мәтінді механикалық түрде оқиды. Сөздердің мағынасын толық түсінбей, мақсаты тек оқып шығу болады. Мазмұнын түсіну - бірте-бірте қалыптасатын дағды. Оқушыларға берілетін мәтін көлемі және мазмұндылығы жас ерекшеліктеріне сай алынады. Мәтінде айтылатын мәселе оқушығада алғашқыда таныс болған дұрыс. Танымдық-ғылыми мәтіндер оқу сауаттылығы айтарлықтай қалыптасқан оқушыларға беріледі. [4] Оқу дағдысы қалыптасқан оқушылардың оқу сауаттылығын бағытталған жұмыстардың бірнешеуіне тоқталып өтсем:

- Мәтіннің мазмұны бойынша сұраққа жауап беру;
- Мәтіннің мазмұны бойынша сұрақ құрастыру
- Мәтіннен негізгі ақпараттарды анықтау
- Мәтіннің тақырыбын анықтау
- Мәтіннің негізгі идеясын анықтау
- Мәтіннен түртіп алу
- Мәтіндегі кейіпкерлерге мінездеме беру, сипаттау, іс-әрекетіне баға беру.
- Мәтіннің мазмұны бойынша өз ойын, көзқарасын айту. Ойын дәлелдеу.

Мәтіннің мазмұны бойынша берілген сұрақтарға жауап беру жұмысы бастауыш сыныпта жиі жүргізілуі тиіс. Оқушы нақты сұраққа мәтіннен жауап іздейді. Алғашқыда жеңіл, мәтінде нақты жауабы бар сұрақтар ұсынылса, кейінірек сұрақтар күрделеніп, мәтінде нақты жауабы жоқ, ойлануды, талдауды талап ететін сұрақтар беріледі. Сұрақты оқушылар өздері де құрастыра алады.

Мәтіннен табу – тапсырма грамматикаға қатысты да, қатысты емес болуы мүмкін. Алғашқыда сөз, сөз тіркесін табу ұсынуға болады. Белгілі бір ережелерге байланысты қосымшаларды, сөз, сөз тіркесі, сөйлемдерді табу оқу сауаттылығын арттыруға итермелейді. Әдебиеттен мәтіннен көркемдегіш құралдарды табу жұмыстары да жүргізіледі.

Мәтіннің негізгі ойын, идеясын анықтау – оқушы берілген мәтіннің негізгі идеясын, ойын анықтап үйренеді. Мәтіннің мазмұнынан негізгі тәрбиелік мәнді табады. Мәтіннің мазмұнына қатысты өз көзқарасын білдіру жұмысы оқушыға өз ойын ортаға салуға көмектеседі. Кейіпкерлердің іс-әрекеттеріне баға беру, кейіпкерлерге кеңес беру немесе мәтіннің соңын болжау оқу сауаттылығын арттыруға мүмкіндік беретін әдістер. Оқушы кейіпкерлердің сезімін, ойын, түйсігін анықтауды үйренеді. Оқыған мәтінді шынайы өмірмен байланыстыруға дағдыландыру мақсатында арнайы сұрақтар арқылы ой тастау да оқушының мәтінді мұқият оқуына түрткі болады. Өз ойын жеткізуге дәлел келтіру, өз ойының дұрыстығына дәлелдей алуда мәтіннен не өмірден мысал келтіруге қалыптасады. [5]

Оқу сауаттылығын арттыруға бағытталған жүйелі жұмыс бастауыш сынып оқушыларының мәтінді түсініп оқу дағдысының қалыптастыруға, түсінгеніне анализ жасау алуға, өз ойын, эмоциясын нақты көрсете білуге, қиялының дамуына, оқығанының мазмұнын түсіндіре алуға, аналитикалық ойлау қабілетінің дамуына, шешім қабылдау алуға үйретеді. Оқу сауаттылығын арттыру оқушыға тек білімі мен дүниетанымын кеңейтуге көмектеспейді, сонымен қатар оқушының бойынша адамгершілік қасиеттерін, жауапкершілікке тәрбиелеп, күрделі әрі түсініксіз жағдайларда жол таба алу қабілеттерін қалыптастырады.

Әдебиеттер:

1. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары: / Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы №832 қаулысы // ресми мәтін. Астана: Әділет, 2012. – 14 б.

2. TIMSS және PISA халықаралық зерттеулерге оқушыларды дайындауға арналған есептер жинағын әзірлеу. Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. 2016 – 126б

3. Бастауыш сыныптарда оқушылардың мәтінді оқу мен түсіну сапасын зерттеу. Р.Қ.Есімханова Білім. 2016ж.-17б

4. Қазақ тілінен функционалдық сауаттылық дамыту. Жалпы білім беретін 5-7 сынып оқушыларына арналған оқу-әдістемелік құралы. Г.К.Синбаева, З.Н.Ауғанбаева. 2020ж – 6б

5. Оқу сауаттылығы: оқу құралы.Р.Т.Наралиева. Алматы – 2020ж – 112б

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту ерекшеліктері жайлы айтылады. беріледі. Кіші мектеп жасындағы баланың шығармашылық қабілетін дамыту тәсілдері мен танымдық қызығу қалыптастырудың жағдайлары қарастырылады.

Кілт сөздер: шығармашылық қабілеттер, танымдық қызығушылық, мақал-мәтел, ертегі, ойын, оқу әрекеті.

Шығармашылыққа және зерттеуге деген қабілеттер белгілі жағдайларда дамиды және кіші, жасөспірімдер және жетілген жаста үздіксіз жетілдіріледі. Олардың ерте даму кезеңінде жас адамның еңбек дағдылары мен шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру мен тәрбиелеудің маңыздылығын түсінетін ата-аналардың рөлі зор, себебі баланың қабілетіне ата-аналардың назары оның дарындылығын дамытудың ұйымдастырушысы болып табылады.

Болашақ зерттеушінің қабілетін қалыптастыруда оның ерте жастағы жан-жақты дамуы маңызды мәнге ие. Есте сақтау, байқағыштық, білім алу және зеректілік сияқты шығармашылықты жетелейтін қабілеттердің көпшілігінің тамыры 5 жасқа дейінгі балаларда айтарлықтай дамытылып, бекітілуі тиіс. Ол үшін балалармен жұмыс жасаудың көптеген тәсілдері бар, алайда олардың ішінде ең тиімді ойындар және одан әрі міндетті түрде іздеу және ойлау қажеттілігі, қойылған міндеттерді шешу жолдарын ойластыру тәрізді шығармашылық элементтері бар әр түрлі сыныптан тыс сабақтар болып табылады.

Бала өміріндегі, әсіресе мектепке дейінгі және кіші мектеп жасындағы ойындар - ең маңызды іс. Онда ең алдымен жеке тұлғаның шығармашылық қабілеті дамиды.

В. А. Сухомлинский: «Баланы білім қоймасына, шындық қоймасына, ережелер мен формулаларға айналдырмау үшін, оны ойлауға, құбылыстардың мәніне дейін жинақтауға, олардың себептері, пайдалылығы, кемшіліктері туралы пайымдауға үйрету керек» [1] - деген. Бұл болашақ зерттеуші, өнертапқыш, шығармашыл балаға қажет.

Ойыншықтар мен ойындар баланың өмірінің алғашқы күнінен бастап кіреді және көптеген жылдар бойы оның серіктері болып табылады. Алдымен бұл текшелер, содан кейін қуыршақтар, құрылыс жинақтары, конструкторлар, машиналар. Ойынға барлық балалар қызығушылық танытады, сондықтан қабілеттердің дамуы өте тиімді. Ойын барысында баланың физикалық, ақыл-ой және эстетикалық дамуы және оның шығармашылық іс-әрекетке қабілеттілігі, мінез-құлқы, ерік-жігері және жалпы жеке тұлға қалыптасады.

Мектеп бағдарламасында ауыз әдебиетінің бір бөлімі ретінде жұмбақтар бірінші сыныптан бастап оқулықтарға ендірілген. Әдеби кештерде, мерекелік кештерде, өнерпаздар мен ой тапқыштар жарысында жұмбақ жасыру, жұмбақ айтысу ерекше орын алады. Жұмбақтардың дүниетанымдық, ой дамытарлық, шығармашылық мәні ерекше.

Сондай-ақ оқушының шығармашылығын дамытуда ертегінің алар орны ерекше. Ол баланы қызықтырады, қиялын дамытады, сөзді тыңдай білуге үйретеді, оның адами ізгілік қасиеттерін тәрбиелейді, тілін ширатып, жан дүниесін, мінез-құлқын қалыптастырады, жеке тұлға ретінде қалыптасуға, жеке даралық дарын нышандарын дамытып, жетілдіреді. Ертегілер сан алуан, оларды: айуанаттар туралы ертегілер, қиял-ғажайып ертегілер, тұрмыс-салтқа байланысты ертегілер, батырлық ертегілер, күлдіргі, тұрмыстық ертегілер деп бірнеше топқа бөлуге болады. Ертегілер баланың қиялын шарықтатады. Оқушыларға ертегіні жатқа әңгімелеп айтып беру, саналау, кейіптендіру арқылы, олардың тұлғалық қасиеттері мен мінез-құлқы дағдыларын қалыптастыруға үлкен ықпал етуге болады. Өйткені, сөздің рөлі ерекше, сөз тікелей қабылдауды тиянақтап, жинақтай түседі. Ертегі – бастауыш сынып жасындағы балалардың қызығушылығын, шығармашылығы қалыптастырудың бірден-бір құралы.

Ұлы Абай атамыз мақал-мәтелдерді жоғары бағалай келіп, «оны да талғап пайдалану керек» - дейді [2]. Мақалдар - нақыл, өсиет түрінде айтылатын философиялық ой түйіндері, сөз мәйегі.

Мақалдар, көбінесе өлеңдік өрнекпен, сабырлы, салмақты ырғақпен айтылады, қара сөзбен, яғни шешендікпен айтылатын мақалдар да бар. Мақал, негізінен, екі бөлімнен (көбінесе екі тармақтан) құралады. Бірінші бөлімде пайымдау (айтатын ойдың түп негізі), екінші бөлімде ой қорытындысы айтылады («Еңбек етсең, емерсің»). Тура мағынада («Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей»), ауыспалы мағынада («От жақпаған үй - қорамен тең, адам кірмеген үй - моламен тең») қолданылатын мақалдарды, көбінесе халық шығарған. Жыраулар мен ақындар, ел басылары мен батырлар, зиялы адамдар шығарған (авторы белгілі) мақалдар мен мәтелдер де өте көп. Оқыту процесінде мақал-мәтелдерді пайдалана отырып, біз біріншіден, оқушыларға тәрбие беруді жүзеге асырамыз, тіл дамыту, астарлы мағынасын түсіну, грамматикалық, лексикалық білім беруді көздейміз, екіншіден, мақал-мәтел логикалық образдық ойдың қос қанаттанған ғажап табысы болғандықтан, оқушылардың танымдық процестерін дамытуға қол жеткіземіз.

Орыстың ұлы педагогы К.Д.Ушинский мақал-мәтелдерді баланың тәрбиесі мен жеке адамның қалыптасуындағы сан ғасырлық тәжірибенің қорытындылаушы педагогика әдісі деп санады [3].

Оқушы тұлғасын қалыптастырып, шығармашылықты дамытуда айтыс өнерінің орны ерекше. Айтыс шешендік сөзбен де, өзара күй тартысу арқылы да, кезектесіп айтылған суырып салма өлең мен де болуы мүмкін. Мұның қай түрін алып қарасақ та, сезімтал тапқырлықпен, қиыннан қиыстыратын шеберлікпен қатар, шығармашылық қамтылады. Айтыста жеке тұлғаға үлгі-өнеге болатын әсемдікті нақышына келтіріп бейнелейтін теңеулер, ұшқыр ойлар, шешендік нақыл сөздер жиі айтылады. Демек, айтысты тыңдап, балалар айтысына қатысып өскен балалар биік қасиеттерінің қалыптасуына, дүниетанымы мен мінез-құлық дағдыларын дұрыс қалыптастыруға, мәдениетінің дамуына, өз алқының ән-күйіне деген сүйіспеншілігін арттырады, эстетикалық талғамын, жан сезімін жетілдіре отырып жеке тұлға болып қалыптасуына ықпалын тигізеді.

Шешендік сөздер баланы сөз қадірін білуге үйретеді, философиялық, данышпандық ой мен өткір сөздің мән-мағынасын сезініп, терең ойлауға, тауып сөйлеуге құлшындырады, ой қисындарын кеңейтіп, сөз өнеріне қызықтырады. Демек, балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мақсатында жоғарыда айтылған халық ауыз әдебиеті жанрларының маңызы зор.

Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мақсатында келесі сабақтардың маңызы зор:

- табиғаттан сурет салу, мүсіндеу, құрастыру, қиялды дамытатын жұмыстар;
- есте сақтау, бақылау, зейінділік, ақыл-ой дамытатын ойындар;
- еркін және моральдық қасиеттерді тәрбиелейтін спорттық ойындар;
- өз мінез-құлқының үлгіге (рөлге) бағынуда орын алатын рөлдік ойындар.

Алты жасында ұйымдастырушылық, конструктивтік-техникалық қабілеттерді байқауға болады. Ұйымдастырушы қабілеті бар балалар ойындардың бастамашылары болады, рөлдерін бөледі, басқалардың ойынын бағалайды, ойынның сюжетін өзгертеді.

Конструктивтік қызметке қабілеттер, мысалы, заттың элементтері арасындағы кеңістіктік қатынастарды оңай орнату, Тіреу бөлшектерін, конструкция тораптарын тез бөлу, конструкторлық-техникалық тапсырманы шешуге өзгерістер енгізу білігінде көрінеді.

Бұл қабілеттер ойын үшін қажетті құрылыстарды салу процесінде; контурлар, схемалары бойынша, шарттары бойынша, ойы бойынша конструкциялау кезінде; конструктормен эксперименттеу кезінде неғұрлым белсенді көрінеді.

Тұлғаның жан-жақты дамуындағы шығармашылықтың рөлі соншалықты үлкен, бұл оны әмбебап қабілет ретінде қарастыруға негіз береді, ол қызметтің әр түрлерінің табысты орындалуын қамтамасыз етеді. Шығармашылыққа қандай дәрежеде қалыптастырылғандығы, көбіне мұғалімдер, ата-аналар, олардың назарын осы проблемаға ынталандыру шығармашылығына байланысты. Бұл ретте балалардың қоршаған ортаға қызығушылығын туғызу, оны түсінуге ұмтылу, баланы шығармашылық үрдісімен қызықтыруы маңызды [4].

Қызығу – танымдық іс- әрекеттің қозғаушы күші. Оқушының қызығу жәрдемімен оқып – үйрену барысында қабілеті ашылып, дарыны ұшталады, өз күшіне, мүмкіндігіне сенімі артады, кісілігі қалыптасып, дара тұлғалық сипаттарға ие бола бастайды.

Танымдық қызығу оқыту мен тәрбиелеу нәтижесінде қалыптасады. Педагогикалық әдебиеттерде оны қалыптастырудың үш жағдайы туралы жиі айтылады.

Біріншісі – оқытудың мазмұны мұндағы оқушыларды қызықтыратын мазмұнның берілу түрі, жаңалығы, ғылым мен тениканың соңғы табыстары, таңдандыратын тарихи деректер, ғылыми білімнің іс жүзінде қолданылуы, бұрыннан білетін мағлұматтың жаңа қырының ашылуы.

Екіншісі – оқушылардың таным әрекетін ұйымдастыру формалары, құралдарын және әдістерін жетілдіру. Бұған жататындар: сабақтың дәстүрлі емес түрлерін өткізу, оларда қолданылатын теникалық және көрнекі құралдардың тиімділігін арттыру: танымдық ойындар ұйымдастыру; проблемалық және интегративті ұстанымдарды жүзеге асыру; пәнаралық және пәнішілік байланыстарды тудыру; ғылымның өмірмен, өндіріспен, теника және экологиямен байланысын ашып көрсету; оқушылардың өздігінен істейтін жұмыстарын және өздігімен білім алуды тиімді ұйымдастыру; шығармашылық және зерттеу жұмыстарын белсенді қалыптастыру; білім тексеру мен бағалаудың алуан түрлерін ұтымды пайдалану арқылы оқытудағы кері байланысты жетілдіру.

Үшіншісі – мұғалім мен оқушы, оқушы мен оқушы арасындағы қарым- қатынаста сыйластық, ізеттілік орнатып, жүрек жылуының болуын қамтамасыз ету. Оқушы өзі ұнатпайтын мұғалімнің пәніне ешқашан қызықпайды. Оқушылар өзара сыйласа алмайтын, тәртіп жиі бұзылатын сабақтардан тезірек құтылуға тырысады.

Оқу – мектеп жасындағы балалардың негізгі таным әрекеті. Баланың жалпы психикалық дамуы мектептегі оқу мен оның өздігінен оқуына тығыз байланысты [5].

Баланың оқу әрекеті – күрделі, жан-жақты үрдіс, ол баланың барлық әрекетін, рухани күштерін керек етеді. Баланың ақыл-ой еңбегі белсенді әрекет болуға тиісті. Ол оқушының жалпы психикалық даму ерекшеліктеріне байланысты болады. Баланың ақыл-ой әрекеті, оның қажеттері мен қызығулары, сезім мен ерік сияқты т.б. психикалық үрдістерімен байланысты іске асырылып отырады. Оқушының өздігінен оқуының жемісті болуы үшін ақыл-ой еңбегінің дағдыларын қалыптастыру керек.

А.Н.Леонтьев былай деп жазды: «..баланың дамуының бір сатысынан екінші сатыға ауысуының белгісі қызметтің жетекші түрінің өзгеруі, баланың шындыққа қатынасы болып табылады» [6]. Яғни, шамасына қарай тұлға ретінде қалыптасуы, оның өсіп қажеттіліктерін қиындатуға алып келетін өз іс-қимыл, қызметі. Ата-аналар балаға әдебиетті, спорттық құрал-саймандарды, конструкторларды, қарапайым машиналарды, механизмдерді, үстел үсті және едендік ойындарды сатып алуға уақытында қамқорлық жасауы тиіс. Ойын қиындата отырып, мақсатқа жету үшін қызығушылықты арттыруға ұмтылу керек.

Ойынды тек қана оқуға айналдыруға болмайды, баланы өз бетінше әрекет жасауға итермелеуге, оның міндеттерін қоя білуге және оларды шешуде қиындықтарды жеңуге дағдыландыру қажет.

Айқын білінетін қабілеті бар (математикалық, конструктивтік, көркемдік) оқушыларда ой-өрісін дамыту қажеттілігі және өздігінен білім алу қажеттілігі, нақты ойындар мен практикалық сабақтардың тақырыптары бар клуб және мектеп үйірмелеріне белсенді қатысу қажеттілігі сөзсіз туындайды.

Оқушылардың шығармашылық белсенділігінің дамуы көбінесе баланы мектептегі қоршаған ортасына байланысты. Шығармашылық белсенді оқушылар сұрақтар қоюға, күмән айтуға, мұғаліммен келіспеуге бейім, нәтижесінде олар мұғалімдер мен құрдастары тарапынан психологиялық тұрғыдан қабылданбайды.

Сыныпта қолайлы психологиялық климат жасаудағы басты рөл мұғалімде. Егер мұғалім оқушының шығармашылық белсенділігіне қарсы болса, онда шығармашылық бастамасы басылып қалуы мүмкін.

Оқушылардың шығармашылық белсенділігін қолдау және дамыту әр түрлі жолдармен жүзеге асырылуы мүмкін. Бір әдіс - тәсілдер бір балаға, басқалары басқаларға жарамды болады. Мұғалім өз оқушыларының шығармашылық белсенділігін дамыту үшін жол таңдауда еркін болуы тиіс.

Мұғалім әр баланың шығармашылық көріністерінде өзін-өзі құрметтеуге деген өзіндік бағалауын қолдайды және жақсартады. Оқушылардың өзіндік ерекшелігі шығармашылықтың маңызды белгісі екенін көрсетеді. Табысты көтермелейді және сәтсіздіктерге көңіл бөлмейді. Баланың қателіктері жазалауға себеп емес, жинақталған тәжірибе ретінде қарастырылады. Сыныптағы ахуал оқушылардың қателіктерін азайтып, олардың талпыныстары мен ынталарын қолдап, тіпті сәтсіз жағдайда да шығармашылық белсенділік танытуы керек.

Мұғалім бірнеше жауап табуға болатын ашық сұрақтарды пайдалана отырып, шығармашылық ойлауды ынталандыратын сұрақтарды өзі қоя алады. Бір дұрыс жауабы бар сұрақтар («жабық» сұрақтар) фактілерді білуді анықтау үшін қажет, бірақ олар шығармашылық белсенділікті ынталандырмайды.

Сыныптағы ахуал оқушылардың еркін сөйлеуін, сұрақтары мен өзара әрекеттесуін қамтамасыз етуі тиіс. Оқу жағдайларын, сұрақтарды, пікірталастарды жоспарлау қажет, балалар олардың қатысуы құпталады және бағаланатынын біледі [7].

Маңызды сәт - басқаларды тыңдау қабілеті. Әр түрлі көзқарасты салыстыру оқушыларға жағымды танымдық жанжал жағдайында өзінің шығармашылық белсенділігін дамытуға мүмкіндік береді.

Мұғалімге балалардың көркемдік іс-әрекетінде шығармашылық бастаудың бар-жоғы туралы қандай көрсеткіштер бойынша айтуға болатынын білу маңызды. Міне, олардың негізгілері:

1. Балалардың шығармашылыққа деген қатынасын сипаттайтын көрсеткіштер: шынайылық, әуестенушілік, іс-әрекетпен қамтамасыз етілуі, ерік-жігердің жандануы; бейнеленетін мән-жайларға, шартты жағдайларға «ену» қабілеттілігі; шығармашылық міндеттерді табысты шешуге мүмкіндік беретін арнайы көркем қабілеттер(бейнелі көрініс, поэтикалық, музыкалық есту).

2. Шығармашылық іс-әрекеттер сапасының көрсеткіштері: толықтырулар, өзгерістер, вариациялар, таныс материалды түрлендіру, меңгерілген ескі элементтердің жаңа комбинациясын құру, жаңа жағдайларда белгілі қолдану; өздігінен ізденістер, тапсырманың ең жақсы шешімінің сынамалары, ескілері жеткіліксіз болған жағдайда шешімдердің жаңа тәсілдерін табу; реакциялардың жылдамдығы, әрекеттердегі тапқырлық, жаңа жағдайларда жақсы бағдарлау; шығармашылық тапсырмаларды шешудің бірегей тәсілдерін табу.

3. Балалар көркем шығармашылығы өнімдерінің сапа көрсеткіштері: суреттегі, ойын-драматургиядағы бейнелерді іске асыру үшін барабар мәнерлі құралдарды табу, өз көзқарасын орындау және білдіру мәнерінің ерекшелігі; балалар өнімінің қарапайым көркем талаптарға сәйкестігі.

Ең кішкентай қатысушылардың қабілеттерін қалыптастырған кезде басқа жаққа да жол бермеу маңызды. Мектепке түсу кезінде біраз үміт білдірген бала жақын арада бұрынғы артықшылық пен оның қабілетінің «өшіп» жоғалтатын жағдайлар жиі кездеседі. Неліктен? Олардың дамуын не тежейді? Әрине, бұл жерде себептер әртүрлі болуы мүмкін, бірақ жиі кездесетін балалардың бірі-еңбекқорлықтың, шыдамдылықтың, табандылықтың болмауы, оған тәрбиелеудегі кемшіліктер себеп болды. Мысалы, бала дарындылығының жеке жағдайларын зерттеген психолог Н. С. Лейтес: « ... еңбекке, ақыл-ой шиеленісіне бейімділік - дарындылықтың негізгі факторы. Еңбекке бейімділік-бұл ілеспелі құбылыс емес... ал көп жағдайда жетістіктер сапасын анықтайды» - деп жазады ол [8].

Кейбір балалардың қабілеті ерте көрінеді. Осындай балаларға деген қарым-қатынас қандай болуы керек? Баланың қабілетін одан әрі дамыту керек. Сурет салуға қабілетті балаға сыныпта қалған балаларға қарағанда қиын тапсырмалар берген кезде, олардың нәтижелеріне жоғары талаптар қойған, басқаларға көмектесуге ұмтылысты дамытқан мұғалімдер дұрыс түседі. Баланың қалыптасқан мүдделерін қолдау, сонымен қатар оның дамуында бірқалыпты болуына жол бермеу, бұл мүдделерді оның жеке тұлғасының басқа жақтарын тартатын рычаг ретінде пайдалану маңызды. Жетекші қызығушылық тұлғаның жан-жақты дамуының «қозғаушы күші» болуы керек.

Ересектердің баланың қабілетіне деген дұрыс қарым-қатынасы оның бірқатар жағымсыз қасиеттерінің (сана, жоғары өлшем, тыңғылықты, өзімшілдік және т.б.) пайда болуына әкелуі мүмкін.

Өз дарындылығын ерте көрсете алмаған балалар да ерекше назар аударуды талап етеді. Баланың қабілеті әрқашан көріне бермейді, сондықтан оларды іздеу керек. Бұл қиын еңбек, алайда, ол қажет, өйткені әрбір адам өзінің мүдделерін дұрыс анықтау және қабілеттерін дамыту кезінде қызметтің бір немесе бірнеше түрлерінде көрсете алады. Адамның ішкі әлемін, оның бейімділігін, мүдделерін зерделеу, баланың мүмкіндіктерін, түрлі қызмет түрлерінде тану қажет. Бұл білім саласын, баланың неғұрлым қабілетті қызмет түрін анықтауға және қабілеттілікті дамыту үшін барабар әдістерді табуға көмектеседі [9].

Балалардың мүдделерін зерттеу, қабілеттерін ашу және дамыту бойынша жұмыста барлық ересектер – мұғалім, тәрбиеші, ата – аналар өз күш-жігерін біріктіруі тиіс. Олардың әрқайсысының әр түрлі жағдайларда, әр түрлі қызмет түрлерінде баланы бақылауға мүмкіндігі бар. Өз бақылауының

нәтижелерімен алмасып, оларды бірлесіп талқылаған жөн. Сол кезде тәрбиеге қатысы бар әрбір ересек адамның көру шегі кеңейеді және баланың жеке басы толық түрде көрінеді.

Әдебиеттер:

1. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические труды.- М., 1999.
2. Құнанбайұлы А. Шығармаларының екі томдық толық жинағы. Т.1. – Алматы: Жазушы, 2005.
3. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения. В 2- т.-М.:Педагогика, 1984.
4. Формирование творческих способностей: сущность, условия, эффективность. Сб. науч. тр. - Свердловск, СИПИ, 2010.
5. Капинос В.И. Активизация методов работы по развитию речи.- М., 2020
6. Кадирбаева Р.І. Болашақ мұғалімдерді оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға кәсіби даярлаудың ғылыми-педагогикалық негіздері пед.ғыл.докт...дисс.автореф. – Алматы, 2010.
7. Клименко В. В. Психологические тесты таланта. – Харьков: «Фолио», 2016.
8. Лейтес Н.С. Способности и одаренность в детские годы. – М., 1984.
9. Омарова Р.С. Білім берудің жаңа парадигмасы жағдайында оқушылардың шығармашылық қызығушылығын қалыптастырудың дидактикалық негіздері: пед.ғыл.докт...дисс.автореф. – Түркістан, 2008.

Намазбаева Ж. Ж., Садвакасова К.К.
«Сәкен Сейфуллин атындағы гимназиясы» КММ, Қарағанды қ.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация. Бұл мақалада тәуелсіз еліміздің тізгінін ұстар азаматтар, бүгінгі мектеп оқушыларының, қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқу сауаттылығын арттыру қаралған. Мәтінмен жұмыс жасау барысында оқушы алған білімін өмірдің түрлі жағдаяттарында қолдануға және дұрыс шешім қабылдауға үйрету мақсатында сабақта әдіс-тәсілдерді тиімді қолданып, шығармашылық, сыни ойлау қабілетін дамыту көзделген.

Кілт сөздер: оқу сауаттылығы, мәтінмен жұмыс, негізгі және қосымша ақпарат, білімді қолдану, меңгерген білім.

Қазіргі таңда әлемдегі болып жатқан өзгерістерге тез бейімделе білетін тұлға қажет. Сондықтан оқушының білім деңгейі мен білімділігіне қойылатын талаптарды арттыру керетігіне көзіміз жетіп отыр. Бәсекеге қабілетті мемлекет алдында тұрған міндеттердің бірі- дүниежүзілік білім әлеміне ену. «Күш білекте емес, білімде» дегендей, оқушыны алға сүйрейтін күш тек білімде ғана. Халықаралық стандарттар талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде функционалдық сауаттылықты қалыптастыру мәселесін негізге алудың өзектілігін арттырып отыр. Өмірлік міндеттерді шешу үшін алған білімді қолдана алу дағдысы, яғни өмірдегі барлық мәселелердің шешімін табудың бірден-бір жолы- функционалдық сауаттылық. Бұл - өмірмен тығыз байланысты, бүкіл өмірдегі мәселелерді қарастыратын пән. Ол өмір бойы білім алуына ықпал етеді, яғни бүгінгі қарқынды дамып жатқан қоғамда заман ағымына қарай ілесе отырып, меңгерген білімді өмір тәжірибесінде қолдана алуы мен жетілдіріп отыруына септігін тигізеді. Бұл функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады. Халықаралық деңгейдегі зерттеулерде функционалдық сауаттылық 3 бағытта қарастырылады. 1) оқу сауаттылығы, 2) математикалық сауаттылық, 3) жаратылыстану бағытындағы сауаттылық. [1]

Ертеңгі күні елімізге ие болып, тәуелсіз еліміздің тізгінін ұстар азаматтар- бүгінгі мектеп оқушылары. «Оқу-өмірдің сәні, тіршіліктің шамы», -деп Сәкен Сейфуллин Алаш ардақтысы айтып кеткендей, оқу-адамның зияткерлік мәдениетінің көрсеткіші. Оқу арқылы адам жетіледі, жаңа нәрселерді үйренеді, ақыл-ойы дамиды. Бұл үрдіс адамның өмірінің соңына дейін жалғасады. Мәтін мазмұнының әртүрлілігі оқушының жеке қабілеттерін қалыптастырады. Оқу сауаттылығы мәтіндерді меңгеруге негізделген.[2]

XIX ғасыр-жаһандану ғасыры. Оқу сауаттылығын тек ҰБТ-да ғана қолданбайды, әрқашан күнделікті өмірімізде қолданамыз. Қазір ақпараттар өте көп, бірақ осы ақпараттардың керегін өзіңе сұрыптап, дұрыс қолдана алудың өзі кез келген адамға қажет.

Қазақ тілі пәнінде негізгі оқыту нысаны - мәтінмен жұмыс. Күнделікті сабақта мақсатқа сай оқытуда жаттығулардың мәтін түрінде берілуі және осы мәтінмен жұмыс барысында орындалатын жұмыстардың сараланып жүйеленуі қажет. Осыған орай мұғалім әр сабағында мәтінмен жүйелі жұмыс жүргізгенде және оқушының оқу дағдысын қалыптастырғанда ғана нақты нәтижеге қол жеткізе алады.

Мәтінмен жұмыс жасауда : мәтіннен негізгі, қосымша, детальді ақпаратты анықтау, оған тақырып тандап, мәтін мазмұнын түсінуге, нақты ақпараттарды анықтауға бағытталған сұрақтар құрастыру, хаттың құрылымы мен ресімделуі арқылы жанрлық ерекшеліктерін ажырату; оқылым стратегияларын қолдану: комментарий жасау, іріктеп оқу, рөлге бөліп оқу; коммуникативтік жағдаятқа сай ресми сөздер мен тіркестер, дайын тіркестер мен терминдерді орынды қолданып, диалогке қатысу, ойын анық жеткізу; ұсынылған тақырып бойынша деректер жинақтай отырып, графиктік мәтін (диаграмма, кесте, сызба) түрінде құрастыру сияқты жұмыс түрлері жасалады.[3] Осы аталған жұмыстарды күнделікті сабақ барысында қалай қолданатынымызға тоқталатын болсақ, 5-сыныптың қазақ тілі сабағында «Отбасылық дәстүрлер мен мерекелер. Лексика» тарауы бойынша «Тұсау кесер» тақырыбында төмендегідей мәтінмен жұмыс жасалды.

1-тапсырма. Берілген сурет нені білдіреді? Екі сәйкестікті анықта (1-сурет).

1-сурет. Берілген сурет нені білдіреді? Екі сәйкестікті анықта

2-тапсырма. Ретімен орналастыр.

Отбасылық дәстүрді ретімен орналастыр.

- 1.Тілашар
- 2.Шілдехана
- 3.Сүндет той
- 4.Тұсау кесер
- 5.Балаға ат қою
- 6.Бесік той
- 7.Ашамайға отырғызу.
- 8.Тоқымқағар
9. Туған күн

3-тапсырма.«Баланың аяғына не себепті ала жіп байланады? Қара, қызыл, көк жіп неге байланбайды?» деген сұраққа жауап бер.

4-тапсырма. Сұраққа жауап бер.

Егер баланың тұсауы кесілмесе не болады деп ойлайсыз? Өз болжамыңды білдіріңіз.

«Мәдениет: тіл және қарым-қатынас. Фонетика» бөлімі бойынша «Сөйлеу мәдениеті» тақырыбындағы мәтінмен жұмыс түрлеріне арналған тапсырмалар

1-тапсырма. Телефонмен сөйлесу әдебі туралы білетінімізді ортаға салайық (2-сурет).

2-сурет. Телефонмен сөйлесу әдебі

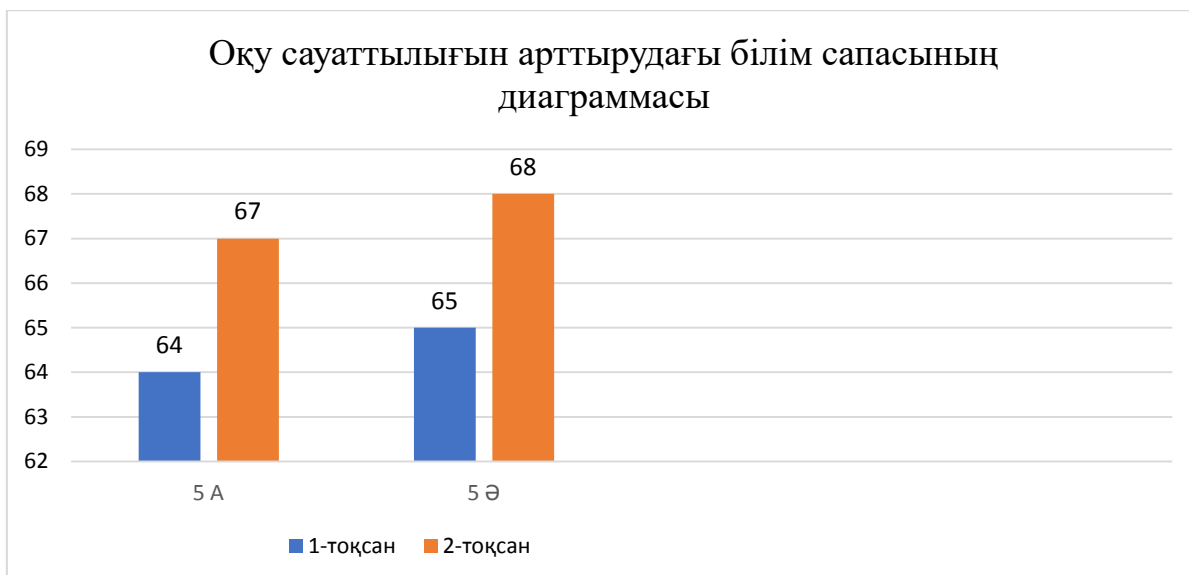
2-тапсырма. Қазіргі таңда өзін телефонсыз өмірді елестету қиын. Сол жан серігіңізге айналған құрылғыны қолдану тәртібін білесіз бе? Телефонды қолға алып, сандарды теріп, қоңырау шалуды еңбектеген баладан бастап бәрі біледі. Ал әрі қарай қолдануда қандай әдептерді сақтау керек? Өз ойыңды қасыңдағы досыңа білдіріңіз.

<https://www.youtube.com/watch?v=syOKZ3LHvT8> сілтеме арқылы өтіп, телефонмен сөйлесу әдебімен танысып ойыңды толықтырыңыз (3-сурет).

3-тапсырма. *Телефонмен сөйлесу әдебіне байланысты нұсқаулық құрастырыңыз (1-кесте).*

1-кесте. Мәтінмен жұмыс жасау дағдыларының алгоритмі:

Тапсырмалар	Қалыптасатын білік-дағдылар
Мәтінге сәйкес келмейтін ақпаратты таңдаңыз	Қысқа мәтінді толық түсінеді, ұсынылған мәтіннен өзіне керек ақпаратты ажыратады. Қарым-қатынас түрлеріне тән сөз әдептерін игереді.
Мәтіндегі басты тірек сөздерді табыңыз	Мәтіннен өзіне қажетті негізгі ойды білдіретін мағыналы, нақты тірек сөздерді іріктей алады. Тірек сөздерді табу арқылы өзінің сөздік қорын молайтады. Іскерлік қатынастағы тілдесуге қажетті тілдік амалдарды орнымен қолданады.
Мәтін бойынша негізгі және қосымша ақпаратты табыңыз.	Берілген мәтіннен негізгі және қосымша мәліметті іріктеп алып, өз ойын нақты, жүйелі жинақтап, жазба жұмысында қолдана алады. Ойын айқын, әсерлі жеткізуде сөз мағыналарын, синонимдерді, мақал-мәтелдерді сауатты қолдана алады. Омоним, синоним, антонимдерді көркемдік ерекшеліктеріне сай қолданады.
Мәтінге ат қойыңыз	Мәтіннің мазмұнын түсініп, дәйектемелерді анықтай алады. Кіріспе, негізгі және қорытынды бөлімдерді қамтитын қарапайым жоспар құрады. Мәтіннен негізгі ойды ажырата алу дағдысын меңгереді.
Мәтіндегі асты сызылған сөздердің мағынасын ашыңыз	Мәтіндегі берілген сөздердің мағынасын түсініп, күнделікті өмірде қолдана алады, сөз сапасына қойылатын талаптарды анықтай алады.
Мәтін мазмұнына сай келетін мақал-мәтелді тауып жазыңыз	Сөз мәйегін танытатын мақал-мәтелдерді тауып, ауызша және жазбаша тілдесім барысында еркін қолдана алады.

3-сурет. Оқу сауаттылығын арттырудағы білім сапасының диаграммасы.

Берілген диаграммада 5-сынып оқушыларының 1, 2-оқу тоқсанындағы білім сапасының көрсеткіші берілді. Онда 1-тоқсанда екі сыныпта да сапа көрсеткіші 64-65%-ды көрсетсе, 2-тоқсанда білім сапасының 3-4%-ға артқанын байқауға болады. Сонымен қатар сыныпта әлі де бақылауға алатын проблемалар да бар. Атап айтсақ, оқушылардың сөз байлығының аздығы, өз ойларын жүйелі де сауатты жеткізе алмауы, мәтіндегі негізгі ойды мақал-мәтелмен түйіндеуде қиналатындығы, мәтіндегі берілген сөздердің мағынасын түсініп, күнделікті өмірде қолдана алуы, функционалдық сауаттылық деңгейін әлі де жетілдіруді қажет етеді.

Әдебиет адамға өмірді танытып қана қоймайды, ол адамды тәрбиелейді. Адамның өмірге көзқарасын танытады, мінез-құлқына ықпал етеді, күллі тіршілігіне әсер етеді.

Қазақ әдебиетіндегі көркем туындыларды оқыған сайын өмір сырын, Отан, ерлік, елдік, жақсылық, жамандық секілді ұғымдардың мәнін оқушы терең аңғарады. Олар өнерді сүйетін, одан рухани ләззат ала білетін, көркемдік талғамы бар, адамгершілікті, нәзік сезімді болып өседі. Оқушылармен шағын шығармашылық жұмыстарды орындату, оқушының бірін-бірі сынауы, өзіндік пікір білдіруі, баяндама жасауы, ғылыми зерттеу жазып қорғауы т.б. алуан түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануы керек.

Әдебиет сабағында оқушылардың оқу сауаттылығын дамытуда «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясын қолдану тиімді. Мысалы 8-сыныпта Шортанбай Қанайұлының «Зар заман» толғауын оқыту барысында Шортанбай заманы мен қазіргі заманды салыстыра отырып, оқушы өз бағасын береді жаңашылдығына заманауи тұрғыдан баға береді. Ақын шығармасын қайта өңдеп креативті түрде жазады. Аталған жұмыс түрлерінде Блум таксономиясының жоғарғы деңгейі дәрежесіне жетеді. Оқу сауаттылығын арттыратын сұрақтар мен тапсырмалар жүйесін беру оқушылардың белсенді ойлауын, білімі мен білік дағдысын қолдана білуін қалыптастырады. Оқу мақсаттарын түсінуге бағытталған шығармашылық тапсырмалар ұйымдастыру сауаттылықты аттыруға бағытталады. Мысалы, шығарманың басты ойы неде? Шығарманың қай бөліктері бір-біріне қарама-қайшы, неліктен т.б. сұрақтар арқылы оқушының байқағыштығы, өзін-өзі сынауға және бағалауға бейімділігі, сыни ойлауы, шығармашылық қабілеті, белсенді ойлауы дамиды.

Қорытындылай келе, оқылым барысында оқушы өзінің сыни талдау дағдыларын дамыту және жетілдіру үшін мәтінмен жұмыс істеудің әртүрлі кезеңдерінде белсенді оқылымды қолданады. Белсенді оқылымды олар мәтінді игеру үшін, оқығанын терең түсіну үшін және сыни талдау дағдыларын жетілдіру үшін пайдалана алады. Оқылым кезінде мәтіннен негізгі, қосымша, детальді ақпараттарды анықтау, маңызды ақпараттарды қажет емес бөліктерінен қалай ажырату керектігін, бейтаныс сөздердің мәнін түсіну үшін сөздіктермен жұмыс жүргізіледі. Мәтінге ат қою немесе мәтін тақырыбын мақал-мәтелдермен алмастыру, сөздердің синоним, омоним, антонимін табу, мәтін түрі мен стилін, көркемдегіш құралдарды табу, шешендік сөз оралымдарын анықтау сияқты жұмыс түрлері жүзеге асырылады.

Белгілі педагог К.Д.Ушинскийдің «Мұғалім- өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанды ғана мұғалім, ал оқуды, ізденуді тоқтасымен оның мұғалімдігі де жойылады», -деген пікірін негізге ала отырып, мұғалім әрдайым кәсіби дамуын назар аудару қажет.

Әдебиеттер:

1. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 – 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары.- Астана: 2012.
2. «Оқытудың интербелсенді әдістері» Асхат Әлімов Астана, 2014
3. Мұғалімге арналған нұсқаулық, II деңгей: 2012. –58 б.

Нуржанова Г.Б.
КГУ «ОШ №81» г. Караганды
Жекибаева Б.А.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

АВТОМАТИЗИРОВАННАЯ ОБУЧАЮЩАЯ ПРОГРАММА КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ СМЫСЛОВОГО ЧТЕНИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье рассматриваются возможности использования автоматизированной обучающей программы в формирование навыков смыслового чтения у младших школьников. Раскрыты методические приемы формирования навыков смыслового чтения учащихся начальной школы, а также практические примеры использования заданий, размещенных в АОП по литературному чтению.

Ключевые слова: навык, навыки смыслового чтения, смысловое чтение, формирование навыков смыслового чтения автоматизированная обучающая программа, приемы работы с текстом, учебные задания.

В современном обществе умение школьников читать не может сводиться лишь к овладению технической стороной чтения. Скорее, чтение следует рассматривать как постоянно развивающуюся совокупность знаний, навыков и умений, то есть как качество человека, которое должно совершенствоваться на протяжении всей его жизни в разных ситуациях деятельности и общения. Такой подход нашел отражение в нормативных документах Республики Казахстан, которые, с одной стороны, отражают государственный заказ общему образованию, с другой стороны, определяют его содержание.

Согласно современным авторам М.П. Воюшиной, Б.А. Ланину, цель смыслового чтения – максимально точно и полно понять содержание текста, уловить все детали и практически осмыслить извлеченную информацию [1-2]. Важно научить читать младших школьников осмысленно, внимательно вчитываться и проникать в смысл с помощью анализа текста. Когда ученик владеет смысловым чтением, то у него развивается устная речь, а в дальнейшем и письменная.

Анализ педагогического опыта показывает, что систематическое использование разнообразных приемов работы с текстом формирует у обучающихся устойчивый интерес к чтению, совершенствуется техника чтения, развиваются творческие способности, и, в целом, познавательные компетенции. Поэтому в начальной школе принято формировать навык смыслового чтения на уроках литературного чтения.

Для формирования читательской грамотности и навыков смыслового чтения Е.В.Бунеева, О.В. Чиндилова рекомендуют предлагать учащимся специальные учебные задания, направленные на обучение умениям: найти и извлечь информацию из текста; интегрировать (связывать) и интерпретировать (толковать) прочитанное; осмыслить и оценить прочитанное [3].

Для формирования навыков смыслового чтения, по мнению Н.Е.Скриповой, А.В.Бабухиной, предлагают использовать следующие видов работ:

- прогнозирование содержания текста, хода событий в сюжете, место и время действия, главных героев и их характеристики по обложке книги, заголовкам, главам, иллюстрациям;
- «верные и неверные утверждения», «верите ли вы...»;
- мозговой штурм;
- словарную работу;
- выделение ключевых слов;

- составление собственного текста по ключевым словам;
- составление схемы с помощью ключевых слов;
- работу с эпиграфами;
- чтение в кружок;
- чтение с остановками, где учащиеся делают предположения о дальнейшем ходе событий, содержании текста, рассказывают о своих ассоциациях, чувствах;
- восстановление пропусков в тексте;
- сопоставление / нахождение сходств и различий;
- составление учащимися «толстых и тонких вопросов», составление списка;
- составление плана. деление текста на абзацы;
- викторину, опрос-соревнование;
- пересказ, коллективное обсуждение прочитанного;
- составление учащимися кроссвордов;
- создание заглавия к тексту или его частям [4].

Мы полагаем, что педагогически целесообразными для разнообразия форм и видов работы, а также для проведения индивидуального контроля сформированности навыков смыслового чтения являются автоматизированные обучающие программы по литературному чтению.

Автоматизированная обучающая программа позволяет организовать продуктивную самостоятельную работу учащихся с учебным материалом на уроке литературного чтения, способствует активизации учебно-познавательной деятельности обучающихся на любом этапе урока, является замечательным средством получения обратной связи и оценки их знаний и навыков.

Принимая во внимание то, что состав и структура автоматизированной программы определяется содержанием раздела учебной программы по литературному чтению и структурой учебников по литературному чтению для 3 класса общеобразовательных школ, мы составили задания в соответствии со следующими критериями, связанные с развитием:

- умений определять тему и главную мысль текста;
- умений определять план текста;
- умений восстанавливать последовательность событий;
- умений отвечать на вопросы по содержанию текста;
- умений определять тип, стиль текста.

В АОП (автоматизированной обучающей программе) мы разместили специально разработанные задания, сгруппированные по темам предмета «Литературное чтение» для 3 класса, предназначенные для организации тематического контроля и самоконтроля по пониманию содержания текста, улавливанию всех деталей и практическому осмыслению прочитанного произведения, выдвижению самостоятельного оценочного суждения и осуществлению рефлексии.

Задания по формированию навыков смыслового чтения разработаны по следующим разделам предмета «Литературное чтение» для обучающихся 3 класса:

- раздел «Время»;
- раздел «Архитектура»;
- раздел «Искусство»;
- раздел «Выдающиеся личности».

Для формирования навыков смыслового чтения у младших школьников в автоматизированной обучающей программе применяются рисунки, таблицы и др.

Необходимо подчеркнуть, что учащимся начальных классов нравятся задания с картинками, так им понятнее и легче представить героев, ситуацию, проводить анализ. Иллюстрации развивают у обучающихся наблюдательность и интерес к чтению, активизирует познавательную деятельность.

Разрабатывая задания с использованием разных видов иллюстрации, мы старались использовать их для успешного выполнения заданий, связанных с определением последовательности действий главных героев произведения. Так, например, при изучении произведения Я. и В. Гримм «Время жизни», нами составлены следующие задания:

Задание 1. Определи жанр произведения.

- А) Сказка
- В) Рассказ
- С) Стихотворение

Задание 2. Укажи главного героя сказки.

- А) Человек.
- В) Собака.

С) Повелитель.

Задание 3. Найди главную мысль сказки.

А) Каждому живому существу отмерен свой срок жизни.

В) Каждый сам выбирает как и сколько жить в этом мире.

С) Каждый занимается тем, что нравится ему.

Задание 7. Выбери вариант ответа, в котором объясняется смысл выражения «продли мой краткий век».

А) Уменьшение жизни.

В) Повышение уровня жизни.

С) Продление жизни.

Задание 8. Найди толкование пословицы: «Время руками не удержишь».

А) Пословица о том, что можно постоянно работать, зарабатывать, жить успешно, на заработанные деньги можно купить всё.

В) Смысл этой пословицы в том, что любые счастливые моменты жизни, бывают только один раз в жизни.

С) Пословица напоминает нам о том, что всё проходит и нужно ценить время, дорожить каждой минутой (Рисунок 1).

Рисунок 1. Задание на формирование навыков смыслового чтения.

Анализ выполненных заданий, показал, что обучающиеся успешно:

– выполняют задания на выявление главных героев, могут отвечать на простые вопросы по произведению;

– восстанавливают последовательность событий, запоминают порядок действий;

– определяют жанр, тип, стиль текста.

Однако, задания, где необходимо определить тему, главную мысль текста и находить правильно составленный план, вызывают затруднения: не все обучающиеся с первого раза могут понять основной замысел и озаглавить отдельные части текста, поэтому для повышения уровня смыслового чтения и устранения последующих ошибок в заданиях важно, так организовать деятельность, где учащиеся определяют ключевые слова, выделяют микротемы по абзацам, коротко пересказывают содержание произведения.

Таким образом, целесообразно задания для АОП составлять так, чтобы, выполняя их, обучающиеся неоднократно обращались к тексту или обращались к другой информации, с которой необходимо произвести различные операции: анализ, синтез, обобщение для выявления причинно-следственных связей и определения правильного ответа на вопрос, поставленный в задании.

Литература:

1. Методика обучения литературе в начальной школе: учебник для студ. высш. учеб. заведений / под ред. М.П. Воюшиной. – М.: Академия, 2010 – 288 с.
2. Ланин Б.А. Методика преподавания литературы. – М.: Эксмо, 2017. – 512 с.
3. Бунеева Е.В. Технология работы с текстом в начальной школе и 5–6 классах (технология формирования типа правильной читательской деятельности). – М.: Баласс, 2018. – С. 65–89.
4. Технологии формирования смыслового чтения в начальной школе. – Челябинск: ЧИППКРО, 2019. – 116 с.
5. Чурикова Ю.А., Дербенёва Н.С. Средства формирования навыков смыслового чтения. – 2022г.

Нуркенова Б.Т., Довгелевич Н.М.
КГУ «Школа-лицей № 66» г. Караганда

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЗАДАНИЙ ИЗ УЧЕБНИКОВ «РУССКИЙ ЯЗЫК» И «МАТЕМАТИКА» 2 КЛАСС

Аннотация. В статье рассматривается содержание учебников «Русский язык» и «Математика» для 2 класса как средство формирования функциональной грамотности младшего школьника, как важного компонента учебного процесса.

Ключевые слова: виды заданий учебника, содержание учебника, средства обучения, творческий подход учителя.

Функциональная грамотность рассматривается, как способность использовать все приобретаемые знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений.

Развитие функциональной грамотности школьников определяется как одна из приоритетных целей образования.

Задача учителя через содержание учебного материала, через построение урока найти те пути, которые приведут к достижению хорошего уровня функциональной грамотности.

В формировании функционально грамотной личности в начальной школе важную роль играют предметы «Русский язык» и «Математика». Рассмотрим, как можно использовать учебники «Русский язык» и «Математика» для достижения этих целей.

Основная цель обучения предмету «Русский язык» – заложить основу формирования функциональной грамотности, обеспечить развитие всех видов речевой деятельности: аудирования (слушания), говорения, чтения, письма как показателей общей культуры человека. [1, с. 304]

Основная цель обучения математике в начальных классах состоит в предоставлении обучающимся основ математических познаний и соответствующих навыков, содержащих описание пространственных форм и количественных соотношений предметов в окружающем мире, направленных на развитие восприятия математики как способа изображения и понимания мира. [2, с. 896]

В процессе обучения русскому языку используются различные виды работ, которые способствуют развитию функциональной грамотности младших школьников, формируют мыслительную деятельность, учат школьников отстаивать свою точку зрения, помогают добиться глубокого понимания материала.

Такие виды работ можно использовать в учебнике «Русский язык» для 2 класса. В новых учебниках, по которым обучаются сейчас второклассники, содержатся задания, которые учитель может использовать для достижения поставленных целей изучения предмета «Русский язык» в начальной школе. Главное, учителю нужно обратиться к учебнику не как к носителю содержания материала, а как к комплексному средству обучения.

Задания учебников непосредственно обращены к младшему школьнику. Авторы предлагают, советуют, подсказывают, напоминают. Задание учащийся может прочитать сам, с учителем, в паре, в группе.

Дети всегда могут обратиться за помощью к ученому Ата, который раскроет для них секреты русского языка. В учебнике по математике для помощи есть «Справочный материал.»

Виды работ по учебнику «Русский язык» - 2 класс:

- Задания, направленные на узнавание, написание, произношение и употребление звуков, букв
  - Образцы для каллиграфического письма в начале урока
- Постановка учебной задачи
  - Дети играли на улице. Дети играют на улице. Дети поиграют на улице. [3, с. 67]
  - Почему выделенные слова звучат по-разному?
  - Как думаете, что будем изучать на уроке?
- Действия по памяткам. Надо памятку понять, научиться по ней действовать – на с. 49 [3, с. 49] учебника предлагаются пошаговые действия по проверке безударной гласной в слове
  - Дается определенный алгоритм действия. Вопросы, задания логичны, доступны, делают работу понятной
    - Прочитай. Спиши. Найди. Выпиши. Подчеркни.
  - Контроль своих действий – самоконтроль - Задания на орфографическую зоркость .
    - Вставить пропущенные буквы.
    - Найди ошибки.
    - Исправь.
    - Допиши.
  - Работа с разными видами словарей: лексический, толковый, орфографический
    - Посмотри в толковом (лексическом, орфографическом) словаре
  - Умение добывать информацию
    - Узнай слово по лексическому значению.
    - Найди глаголы и выпиши их. Выпиши последнее предложение.
  - Развитие речи, кругозора учащихся. обучение грамматическому строю знакомых жанров речи. Ученик учится использовать уже имеющийся у него запас слов для выполнения данных заданий.
    - Это интересно!
    - Придумай продолжение сказки.
    - Допиши загадку.
    - Придумай правило безопасности.
  - Работа с разными видами текста: сказки, стихотворения, пословицы, поговорки, загадки, научно- познавательные –
    - на с. 62, Упр. 3 ч. 2 предлагается текст «Масленица». [3, с. 62]
    - Дети находят в упражнении достоверную информацию, которую можно найти в интернете. В силу своего возраста младшему школьнику еще нелегко ориентироваться на просторах интернета. Такие тексты в учебнике помогают младшим школьникам узнавать окружающий мир, быть в нем социально адаптированными.
      - По таким текстам учитель может предложить множество различных заданий.
      - Учитель может расширить задания по тексту, выбирает оптимальный вариант:
        - Что ты знаешь о Масленице?
        - Почему Масленица написана с большой буквы?
        - Как встречают Масленицу во вторник? Пятницу?
        - Записать опорные слова – глаголы
        - Кто расскажет о том, как сжигали Масленицу и т.д.
        - Найти информацию (взять интервью, принести фотографии)

Виды работ по учебнику «Математика» - 2 класс:

- Формирование функциональной грамотности на уроках математики невозможно без владения правильной и четкой математической речи
  - Установи соответствие числа и чтения числа. Прочитай числа. [4, с. 7].
- Работа с текстом, с полученной информацией из других источников - --- Слово «математика» в переводе с греческого языка означает «наука», «учение». [4. с. 7].
  - Знаки «+» и «-» впервые появились в работе чешского математика Яна Видмана. [4, с. 19]
  - Арабские цифры 0, 1, 2, ... 9 впервые появились в Индии [4, с. 101].
  - В одних сутках 24 ч, которые делятся на четыре временных промежутка: утро, день, вечер и ночь.

- Сюжеты простых и составных задач связаны с представлениями детей об окружающем мире, с теми ситуациями, которые происходят с ними, с друзьями, родными в реальной жизни, с финансами, со здоровьем, в пространстве

- Постановка учебной задачи – какую цель достигнем на уроке
- Задания, направленные на написание, произношение и употребление имен числительных, математических терминов –
- Неизвестное число больше числа 35 на 27.
- Прочитай по-разному выражения и вычисли их значения. $(54 - 27) + 12$ $37 + (26 - 14)$ $62 - (34 + 18)$
- Запиши числа цифрами: [4, с. 14]
сорок семь, пятьдесят шесть, шестьдесят два,
семьдесят один, девяносто восемь, тридцать
четыре, восемьдесят три, двадцать девять
- Действия по памяткам. Надо памятку понять, научиться по ней действовать
– объяснение темы на с. 79, ч. 1 «Письменное вычитание двузначных чисел с переходом через разряд» [4, с. 79]
- Дается определенный алгоритм действия. Вопросы, задания логичны, доступны, делают работу понятной
- Определи порядок действий. Найди их значения. Запиши
- Задания с диаграммами
- Рассмотреть диаграмму, определить ее составные части, ответить на вопросы, составить свои вопросы
- Работа по таблицам - таблица к задаче на с. 35 № 5, ч. 2 [4, с. 35]
-

Количество ребят в одной группе	Количество групп	Количество всех ребят
6	4	?

- Развитие речи, кругозора учащихся
  - Каждые 3 месяца начиная с января называются кварталом. Сколько кварталов в году? Какие месяцы входят в четвёртый квартал?
  - нестандартные задачи
  - задания на развитие логики, мышления
  - комбинаторные задания
  - Умение добывать информацию
  - Из условия задачи
  - Из условий диаграммы, таблицы
  - Из текстов для чтения
  - Контроль своих действий – самоконтроль
  - Найди ошибки и исправь
  - Проведи исследование
- Задачи по формированию функциональной грамотности обучающихся можно реализовать при использовании различных видов заданий в учебниках «Русский язык» и «Математика», утвержденных для организации учебного процесса.

Литература:

1. Типовая учебная программа по учебному предмету «Русский язык» для 2-4 классов уровня начального образования (с русским языком обучения) Приложение 14 к приказу Министра просвещения Республики Казахстан от « » 2022 года №, 14
2. Типовая учебная программа по учебному предмету «Математика» для 1-4 классов уровня начального образования. Приложение 26 к приказу Министра просвещения Республики Казахстан от «...»2022 года №, 26
3. Русский язык: Учебник. Часть 2. Для учащихся 2 класса уровня начального образования/ М.М. Аймагамбетова, Е.В. Богатырёва, Р.А. Бучина, Н.В. Регель, О.И. Труханова. – Алматы: АЛМАТЫКІТАП БАСПАСЫ, 2022

4. Математика: Для 2 кл. общеобразоват. шк. В 2 частях/Т. К. Оспанов, Ж. К. Астамбаева, Н. О. Мергенбаева, А. С. Козленко. – Алматы: Атамұра, 2022. – 144 с

Одинцова С.А., Кошикова А.Ж.
Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

РАБОТА С ТЕКСТОМ КАК СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация. В статье охарактеризованы этапы и приемы работы с текстом, типы чтения, реализующие различные цели, способствующие формированию у младших школьников читательской грамотности, являющейся важнейшим показателем качества современного образования. Уроки литературного чтения создают основу всего последующего образования и играют основополагающую роль в формировании читательской грамотности младших школьников, осознании себя как грамотного читателя.

Ключевые слова: читательская грамотность, текст, работа с текстом, обучающиеся, начальная школа.

На сегодняшний день в растущем потоке информационного поля в процессе обучения возникает актуальная проблема – отсутствие у детей интереса к книге, чтению, вытесняемого просмотром ТВ, компьютерными играми, интернетом, общением в социальных сетях. В связи с этим одной из наиболее важных задач современного начального образования является формирование читательской грамотности младшего школьника. Способность находить, получать доступ, понимать и анализировать все виды информации имеет важное значение для того, чтобы обучающиеся в дальнейшем могли самостоятельно овладевать новыми умениями и навыками в стремительно меняющемся мире, решать жизненные и профессиональные задачи, участвовать в жизни общества. Грамотность чтения в рамках системы образования является не только основой для достижений в других предметных областях, но и необходимым условием для успешного участия во многих сферах взрослой жизни. В образовательном пространстве обучающийся должен демонстрировать умение находить информационно-смысловые связи текстов разного типа и формата, где поднимается одна и та же проблема, сопоставлять информацию из разных текстов с фоновыми знаниями вне текста, критически оценивать информацию, последовательно излагать ее, а также самостоятельно делать выводы.

Словосочетание «грамотность чтения» появилось в контексте международного тестирования в 1991 году. В исследовании PISA «грамотность чтения – способность человека понимать и использовать письменные тексты, размышлять над ними и заниматься чтением для достижения своих целей, расширения своих знаний и возможностей, участия в общественной жизни» [1]. Расширяя понятие «грамотность чтения», можно сделать вывод, что опираясь на чтение как на основной вид учебной деятельности в школе, обучающиеся должны обладать специальными навыками чтения, необходимыми для полноценной работы с текстами.

Важную роль в формировании культуры чтения младших школьников играют уроки литературного чтения, на которых они учатся работать с текстом, получать и осмысливать новую для себя информацию. Организацию работы по выполнению различных заданий на уроках литературного чтения следует рассматривать как важнейшее условие формирования читательской грамотности младших школьников.

Предоставление учебного материала кардинально изменилось в связи со стремительным развитием информационных технологий, в связи с этим необходимы новые подходы к обучению. На сегодняшний день большинство учителей начальных классов на уроках сталкиваются с тем, что дети младшего школьного возраста не способны работать с текстом, следовательно, отсутствует у них умение понимать, осмысливать, запоминать и воспроизводить содержание. Одной из причин является то, что современные школьники в условиях перенасыщения информационной среды мало читают

учебную и художественную литературу, в то время как учебный процесс направлен на самостоятельное добывание знаний в контексте обновленного содержания образования. Работа с текстом остается основным способом формирования читательской грамотности обучающихся начальной школы и очевидно, что недостаточно, чтобы они открыли учебник на нужной странице, прочитали текст и ответили учителю на вопрос, поскольку это будет являться бессмысленной тратой времени на уроке, вследствие необходимо использовать эффективные методы и разнообразные задания в процессе работы над текстом, чтобы получить значимые учебные результаты [2].

В 1-ом классе содержание реализуется в учебных предметах «Букварь», «Обучение грамоте» и создаются условия для формирования функционально грамотной личности при освоении навыков аудирования (слушания), говорения, чтения и письма, что является подготовительным этапом для дальнейшего языкового и литературного образования; во 2-4 классах содержание осваивается на уроках литературного чтения, направленное на приобщение младших школьников к миру художественной литературы, а в процессе читательской деятельности на формирование навыков функциональной грамотности.

В учебных программах по предметам «Букварь», «Обучение грамоте», «Литературное чтение» определена система целей обучения [3; 4], для достижения которых необходимо решать образовательные задачи, соответствующие возрастным особенностям обучающихся начальной школы.

1 класс - первоначальный этап обучения чтению и формирования читательских умений, таких как:

- читать самостоятельно с пониманием содержания текста, отвечать на вопросы по содержанию прочитанного и с помощью учителя формулировать вопросы к иллюстрациям или к тексту;
- определять тему, главную мысль произведения, о ком или о чем говорится в тексте и что хотел сказать автор текста;
- устанавливать с помощью учителя внутреннюю структуру текста – начало (вступление), середина (основная часть) и концовка (заключение);
- составлять с помощью учителя картинный план, план-схему текста и озаглавливать;
- составлять текст по началу или концу текста [4].

Во 2-ом классе в процессе работы над текстом согласно разделу «Чтение» базовое содержание направлено на формирование следующих умений:

- читать сознательно и выразительно, а также по ролям и про себя;
- определять тему и основную мысль произведения;
- формулировать простые, уточняющие вопросы и отвечать на подобные вопросы из текста или отрывка;
- описывать внешний вид героя, оценивать его поступки;
- определять изменения в поступках героя, а также в пейзаже при развитии сюжета [5].

По окончании 3-го класса обучающиеся умеют:

- читать вслух, бегло, сознательно, выразительно, по ролям и выборочно;
- формулировать и отвечать на творческие, оценочные вопросы;
- определять тему и основную мысль произведения, жанровые особенности (народная и литературная сказка, рассказ, стихотворение, басня);
- оценивать поступки героя, сравнивать чувства и поведение героев в различных ситуациях [5].

В 4-ом классе результатами изучения предмета «Литературное чтение» являются умения:

- читать вслух, бегло, сознательно, выразительно, по ролям и выборочно;
- формулировать, отвечать на творческие, интерпретационные и оценочные вопросы;
- определять тему и основную мысль произведения, отношение автора к герою, жанровые особенности (миф, фантастика, легенда, басня, сказка, рассказ, стихотворение, былина, притча, героический эпос);
- сопоставлять поступки героев по аналогии и контрасту, сравнивать события и чувства героев;
- анализировать события, лежащие в основе эпизода;
- формулировать вывод о прочитанном [5].

Результативность чтения будет достигнута, если обучающиеся примут устойчивую активную позицию, выполняя различные мыслительные операции. Работа с текстом является главной задачей на любом уроке, а один и тот же вид деятельности, чтобы он стал не только результативным, но и

интересным, и мотивирующим, может быть структурирован по-разному. При работе над текстом важно учитывать типы чтения, реализующие различные цели [5].

Просмотровое чтение – самый поверхностный вид чтения, дающий самое общее представление о содержании и значении текста. Конечным результатом является решение о том, читать текст или нет. Приемы работы с текстом, используемые для просмотра чтения:

- знакомство с оглавлением и просмотр первого, затем последнего абзаца читаемого текста;
- знакомство со структурой текста;
- анализ подзаголовка, потом прогнозирование темы текста;
- анализ подзаголовков, если они присутствуют в тексте;
- просмотр рисунков и нахождение их по тексту как дополнительная задача;
- применение текстовой аннотации.

Учебное чтение – наиболее подробный вид чтения, целью данного типа является не просто тщательное изучение, но и проникновение в смысл текста, детальный анализ текста. Конечный результат направлен на понимание текста, а также на восприятие различной информации, представленной в тексте (фактической, концептуальной и подтекстовой). Цели чтения достигаются с использованием различных приемов:

- выделение смысловых частей прочитанного текста;
- прогнозирование содержания и смысла последующих частей текста на основе того, что прочитано;
- выделите ключевые слова текста по мере чтения;
- замена смысловых частей текста их эквивалентами;
- выявление деталей, а также подтекстовой информации, содержащейся в тексте;
- определение принадлежности текста к определенному функциональному стилю;
- составление проблемных вопросов вовремя и после прочтения текста;
- составление плана или графической схемы, помогающей определить структуру текста, а также взаимосвязь отдельных его частей;
- переработка текста, создание новых текстов на основе прочитанного или написание обучающимися комментария к тексту для его обобщения [6].

В современной практике заслуживает внимания технология продуктивного чтения, автором которой является профессор Н.Н.Светловская, способствующая привитию интереса к чтению, развитию чувства любви к книгам; обеспечивающая полноценное восприятие и понимание текста, активную читательскую позицию по отношению к тексту и его автору с помощью различных приемов чтения, направленная на формирование функциональной грамотности [7].

С точки зрения структуры читательской деятельности следует рассмотреть три этапа работы с текстом:

I. Работа с текстом перед чтением. Предвосхищение – важный навык чтения, под которым подразумевается способность угадывать, предсказывать содержание текста по названию, имени автора, иллюстрации и очень важно его развивать. Задача педагога – пробудить у обучающегося желание, мотивацию к чтению книги.

II. Работа с текстом во время чтения. Понять текст и создать его читательскую интерпретацию (интерпретацию, оценку) – основная цель данного этапа, а задача – обеспечить полноценное восприятие текста.

III. Работа с текстом после прочтения. Целью этого этапа является возможность скорректировать интерпретацию читателя в соответствии с авторским смыслом, задача – обеспечить глубокое восприятие и понимание текста.

Перечисленные этапы и работа над ними являются базовыми, но не единственными. Использование разнообразных способов работы с текстом помогают учителю заменить пассивное слушание и пересказ активным участием обучающихся, активизировать их мыслительную деятельность и тем самым повысить эффективность обучения и преподавания [8].

Результат обучения оценивается не количеством предоставленной информации, а ее качеством усвоения. Кроме того, для достижения наиболее эффективных результатов необходимо тщательно выстраивать алгоритм урока, продумывать его ход до мельчайших деталей, четко ставить задачи перед обучающимися, учитывать индивидуальные и возрастные особенности, применять дифференцированный и личностно-ориентированный подходы.

Исходя из вышеизложенного, следует сделать вывод о том, что учитель, работая с текстом на уроках литературного чтения, формирует у обучающихся читательскую грамотность, которая определяется как потребность в читательской деятельности, способствующая успешной социализации, дальнейшему образованию и саморазвитию личности младшего школьника.

Литература:

10. Чудинова В.П. Чтение детей и подростков на рубеже веков: процессы трансформации // Читающий мир и мир чтения: сб. ст. по материалам международной конференции. Санкт-Петербург, июнь, 2002. — Москва: Рудомино, — 2003. — 128 с.

11. Крутских Н.М. Формирование читательской грамотности у младших школьников на уроках литературного чтения. — Липецк: ГАУДПО ЛО «ИРО», 2020. — С. 13-18.

12. Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам и курсам по выбору уровней начального, основного среднего и общего среднего образования. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 16 сентября 2022 года №399. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/archive/docs/V2200029767/16.09.2022>

13. Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2022-2023 учебном году: инструктивно-методическое письмо. — Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2022. — 320 с.

14. Типовая учебная программа по предмету «Литературное чтение» для 2-4 классов уровня начального образования (с русским языком обучения). Приложение 15 к приказу Министра просвещения Республики Казахстан от 16 сентября 2022 года №399. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029767#z2702>

15. Филиппова Т.С. Технология продуктивного чтения как средство формирования читательской грамотности. — Липецк: ГАУД ПОЛО «ИРО», 2020. — С. 45-47.

16. Светловская Н.Н. Обучение чтению и законы формирования читателя // Начальная школа. — 2003. — № 1. — С. 11-18.

17. Гусева Т.Н. Формирование читательской грамотности на уроках литературного чтения // ИНТОЛИМП. — 2017. — № 2. — С. 34-37.

Полтавец Ж. Г.

КГУ «Гимназия имени Шакарима» г. Караганда

ПРИМЕНЕНИЕ РАЗНОУРОВНЕВЫХ ЗАДАНИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ

Аннотация. В данной статье рассмотрены особенности использования инновационных подходов в образовательном процессе на примере применения разноуровневых заданий для развития функциональной грамотности учащихся при изучении биологии. Обобщая практический опыт использования разнообразных методов и приемов, доказывается глубокое усвоение знаний, повышение мотивации и эффективности обучения предмету, развитие творческих способностей и формирование самостоятельности, ориентация на успех и активизация мыслительной деятельности учащихся.

Ключевые слова: уровни обучаемости, устойчивая мотивация к познавательной деятельности, инновации в обучении, ключевые компетенции, разноуровневые задания, практика работы.

В рамках обновления содержания образования развитие функциональной грамотности школьников определяется как одна из приоритетных целей образования. Обучение учащихся способности самостоятельно мыслить, добывать и применять знания, тщательно обдумывать принимаемые решения, четко планировать действия по достижению целей для максимальной самореализации и полезного участия в жизни общества, выступает ведущим направлением процесса модернизации системы образования Республики Казахстан. Ядром данного процесса выступает функциональная грамотность – способность человека решать стандартные жизненные задачи в различных сферах жизни и деятельности на основе прикладных знаний. Актуальность моего педагогического опыта заключается в формировании у школьников чувства необходимости самообразования и устойчивой мотивации к познавательной деятельности, а методическим

инструментарием для этого выступают учебные задания, формирующие функциональную грамотность. [1, с. 31].

В своей методической системе обучения задания по развитию функциональной грамотности разделяются мной на 3 уровня: 1 уровень – репродуктивный (по таксономии целей обучения Б. Блума - это ступени знания, понимания, применения) – позволяет ученику понимать и запоминать новую информацию, применять ее по алгоритму. 2 уровень – высокий, прикладной (по таксономии - анализ и синтез) – позволяет активно использовать приобретенные знания в знакомой ситуации. 3 уровень – наиболее высокий, творческий (по таксономии – оценка) – позволяет сравнивать, научно аргументировать свою позицию, уметь давать оценку явлениям и событиям и проектировать новые способы решений. [2, с. 23]. Как правило, в контроль знаний по определенной теме я включаю пять заданий. Если учащийся справляется с выполнением всех заданий, то можно говорить о его творческом уровне обучаемости и сформированности функциональной грамотности. Если ученик выполнил четыре задания – прикладной уровень обучаемости, если выполняются только первые три задания – ученик демонстрирует репродуктивный уровень. Из практики применения такой системы обучения предлагаются наиболее результативные разработанные примеры заданий разных уровней определения обучаемости учащихся и сформированности функциональной грамотности.

Задания первого репродуктивного уровня:

1. Распознайте и выделите другим цветом:

а) неорганические вещества клетки: углеводы, вода, жиры, белки, нуклеиновые кислоты, минеральные соли.

в) эукариотические организмы: васильки, бактерии, подберезовик, вирусы, заяц;

с) высшая таксономическая единица: вид, класс, царство, порядок, семейство, отряд.

2. Составьте слово из букв описанных ниже терминов:

1) Первая буква полисахарида, являющегося основным запасным веществом растениях.

2) Первая буква предшественницы микроскопа.

3) Гласная буква в названии белка-катализатора.

4) Первая буква названия РНК, переносящей аминокислоты.

5) Буква, занимающая в алфавите такое же место, какое в списке аминокислот занимает глицин (клетка)

3. Актинии похожи на различные цветы. Какое же количество должно быть количество щупалец, чтобы обеспечить такое сходство, если у неё 6 рядов и в каждом по 32 щупальца?

4. Приведите примеры, доказывающие, что дегенерация относится к прогрессивным направлениям эволюции.

5. Определите по характеристике отряд Насекомых: Насекомые этого отряда имеют колюще – сосущий ротовой аппарат, надкрылья у них неоднородные: наполовину толстые, жесткие, а на вершине – мягкие, тонкие, перепончатые; некоторые имеют пахучие железы. Приведите примеры представителей данного отряда.

6. Выпишите насекомых с неполным превращением из приведенного списка: стрекоза, тутовый шелкопряд, клоп постельный, комар обыкновенный, овод бычий, таракан рыжий, богомол, муха цеце, божья коровка, многоцветница, медведка, акарида двухцветная, блохи, постельный клоп.

7. Составьте меню праздничного стола из продуктов, растительное сырье для которых имеет Абиссинский центр происхождения и оба Американских. Для каждого блюда укажите растение-сырье и центр его происхождения.

Задания второго прикладного уровня:

1. Часто, при небольших операциях, хирурги применяют местный наркоз, то есть обезболивают небольшой участок кожи и лежащих под ней тканей. Во время такой операции больной чувствует прикосновение ножа хирурга, но не ощущает боли. Дайте объяснение этому явлению.

2. Расставьте в правильном порядке события: изменение в последовательности нуклеотидов ДНК, деление мутантной клетки, радиоактивное воздействие на организм, образование клона мутантной клетки, заболевание организма.

3. Больному поставлен диагноз: «Авитаминоз витамина А». Почему врач рекомендовал пациенту есть больше красномякотных овощей (моркови, томатов, перца), хотя витамина А в них нет?

4. Обобщите одним понятием следующие слова:

1) углекислый газ, хлорофилл, вода, глюкоза (фотосинтез).

2) белки, липиды, транспорт, избирательная проницаемость (мембрана)

3) двойная спираль, водородные связи, полинуклеотид (ДНК)

5. Классифицируйте по уровням организации живой материи следующие живые системы: 1) стадо северных оленей 2) львиный прайд 3) яблоня 4) возбудитель гриппа 5) подосиновик 6) медуза 7) все обитатели острова в Тихом океане 8) все щуки озера Тихое 9) все живые организмы озера Балхаш 10) возбудитель герпеса 11) огород 12) аквариум 13) все живое на космической станции 14) возбудитель чумы 15) дрожжи.

6. Решите задачу на основе изученных алгоритмов:

1) Считая, что средняя относительная молекулярная масса аминокислоты около 110, а нуклеотида около 300, определите, что тяжелее: белок или его ген?

2) Сколько воздуха (m^3) расходует на дыхание класс из 20 человек в течение 40 минут урока, если один восьмиклассник в среднем делает 16 вдохов в 1 минуту по 500 см^3 воздуха?

7. Рассмотрите рисунок строения почки и ответьте на вопрос: почему сосуд, приносящий кровь в почку, крупнее сосуда, выносящего кровь из нее?

8. Во многих странах любят сыры, в которых есть выращенная плесень. Не вреден ли для здоровья такой сыр? Аргументируйте ваш ответ.

9. Проанализируйте ситуацию: известно, что при глубоких порезах следует наложить жгут выше раны и отвезти раненого человека в больницу для наложения швов. Предположите, поможет ли наложение жгута и шва человеку с гемофилией при порезах.

Задания третьего творческого уровня:

1. Ответьте на вопрос и докажите свою точку зрения: Какой метод поможет фармацевтическим заводам спрогнозировать план выпуска инсулина на годы вперед?

2. Вопрос-противоречие: При ударах ломаются кости рук и ног, так как они внутри полые. Но именно эти кости могут выдерживать значительный груз до 2 тонн и не ломаться. Почему?

3. Выдвиньте гипотезу и докажите ее: если поменять две из четырех клеток эмбриона лягушки местами, то эмбрион разовьется в нормальную особь. Если проделать это, когда в эмбрионе уже 64 клетки, то в организме взрослой лягушки будут уродства. О чем говорит этот факт?

4. Лечебное действие антибиотиков основано на подавлении синтеза белка у бактерий - возбудителей болезни. Предположите место блокирования биосинтеза белка бактерий и докажите свою точку зрения.

5. Оцените эволюционное значение фитогормонов. Почему они сформировались именно у высших растений?

6. Обоснуйте применение резиновых перчаток при чистке раковин и кухонной плиты современными чистящими средствами.

7. Какая взаимосвязь существует между словами любовь, гнев, радость, болезнь, весна, мозг? Свяжите эти слова между собой, но объединив их через главное слово «мозг».

Реализацию применения заданий всех трех уровней можно проследить на одном из проводимых мной уроков с учащимися 8 класса по теме «Заболевания, вызванные нарушениями функций эндокринных желез». В процессе изучения новой темы ученики выполняют разноуровневые задания, направленные на развитие функциональной грамотности индивидуально, в парах и группах с применением различных методик критериального оценивания.

1. Репродуктивный уровень (знание, понимание, применение):

Задание 1. По предложенным фото на слайде презентации определите тип эндокринного заболевания, опишите его симптомы, причины, лечение и меры профилактики.

Задание 2. Вычислите необходимое количество йода для нормального функционирования щитовидной железы в течение жизни, если суточная потребность в нем составляет 0,15 - 0,3 мг, а средняя продолжительность жизни – 65 лет.

2. Прикладной уровень (анализ и синтез):

Задание 3. Сравните между собой выписки из истории болезней двух пациентов и проверьте правильность постановки диагноза врачом - эндокринологом. Предложите ваш диагноз в случае не согласия с врачом.

Задание 4. Изобразите в виде схемы взаимопревращения гликогена и глюкозы. В каких органах они откладываются и какие гормоны в этом участвуют?

3. Творческий уровень (оценка):

Задание 5. Оцените значимость здорового образа жизни и рационального питания для предотвращения заболеваний, вызванных нарушением работы щитовидной или поджелудочной железы. Напишите короткое эссе (не более пяти предложений).

Таким образом, работа по формированию функциональной грамотности повышает мотивацию учения и повышение качества знаний учащихся по предмету, формирует у них ориентацию на успех,

активизирует мыслительную деятельность, о чем свидетельствует позитивная динамика учебных достижений моих учеников:

1. Высокие результаты итоговой аттестации и ЕНТ по предмету.
2. Результативность участия учащихся в предметных олимпиадах и конкурсах различного уровня.
3. Увеличение количества учащихся с третьим, наиболее высоким, творческим уровнем обучаемости на 23 % за два учебных года, согласно мониторинговым исследованиям (Таблица 1).

Таблица 1. Мониторинговые исследования уровня обучаемости и сформированности функциональной грамотности у обучающихся 11 классов КГУ «Гимназия имени Шакарима» г. Караганда за два учебных года.

Учебный год	3 уровень обучаемости	2 уровень обучаемости	1 уровень обучаемости	Ниже 1 уровня обучаемости
2020-2021	17%	34%	42%	7%
2021-2022	40%	39%	18%	3%

Новое качество образования определяется результативностью образовательной деятельности учреждения, коллектива, каждого педагога и обучающегося. В свою очередь под результативностью понимается успешность выпускника образовательного учреждения, готового быть конкурентоспособным в динамично меняющейся ситуации в стране. [2, с. 96]. Для этого требуется владение основными способами взаимодействия с миром и с самим собой, такими, как исследование, проектирование, организация, коммуникация и рефлексия, что в совокупности составляет компетентность выпускника. [3, с.25]. Таким образом, работа по формированию функциональной грамотности учащихся оказывает позитивное влияние на усвоение учащимися всех четырех компонентов содержания биологического образования: знаний, умений и навыков, опыта творческой деятельности и опыта эмоционально-ценностного отношения к миру, природе и изучению биологии.

Литература:

1. Безух К.Е. Оригинальные способы активизации знаний учащихся на уроках биологии. – Москва: Изд-во «Первое сентября», 2018. – 76 с.
2. Галеева Н.Л. Сто приемов для учебного успеха ученика на уроках биологии: Методическое пособие. – Москва: Изд-во «5 за знания», 2016. – 144 с.
3. Новые педагогические технологии в системе образования: Учебное пособие под ред. Е.С. Полат. – Москва: Изд-во «Росмэн», 2012. – 52 с.

Полынкova Н.А., Воржева Д.Н.
КГУ «Школа-лицей № 66» г. Караганда

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ КАК ОСНОВА ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. В статье рассматривается функциональная грамотность с педагогической стороны. Обозначены ключевые моменты в формировании компетентной личности, функционально-грамотной, разносторонней. Процесс достижения положительных результатов, путем внедрения в урочную деятельность современных педагогических технологий.

Ключевые слова: обучение, функциональная грамотность, младший школьник, чтение, математическая грамотность, естественнонаучная грамотность.

В современном мире возникла необходимость не просто учить ребенка, вкладывая в него знания по тем или иным предметам, но и адаптировать его к социальной среде. Функциональный – значит самостоятельный, умеющий самостоятельно искать решение и находить его, в зависимости от жизненной ситуации, взаимодействовать с окружающим миром и людьми.

Что же такое функциональная грамотность?

Показатели функциональной грамотности младшего школьника :

- готовность успешно взаимодействовать с изменяющимся окружающим миром;
- возможность решать различные стандартные и нестандартные учебные и жизненные задачи, обладать сформированными умениями работать с алгоритмами и строить их самостоятельно;
- способность строить социальные отношения в соответствии с нравственно-этическими и эстетическими ценностями общества, правилами общения и сотрудничества;
- совокупность умений, которые обеспечат собственную оценку своей грамотности, стремление к дальнейшему образованию, саморазвитию; умением прогнозировать свое будущее.
- совокупность рефлексивных знаний и умений.

Как учитель может убедиться в том, что функциональная грамотность сформирована у ученика?

Функциональная грамотность в основном проявляется в решении различных проблемных задач разного уровня сложности, которые выходят за пределы учебных ситуаций, и они не похожи на задания, в ходе которых приобретались и отрабатывались знания и умения. Из этого следует, чтобы оценить уровень функциональной грамотности своих учеников, учителю нужно использовать нетипичные задания, в которых нужно предлагать рассмотреть проблемы из жизни. Решение этих задач требует применения знаний, которые можно применить, как привычной, так и в незнакомой ситуации, для поиска новых решений или способов действий. Это требует творческой, умственной и физической активности от обучающегося.

Формы и методы работы при формировании функциональной грамотности на уроках в начальной школе: групповая, игровая и практическая работа, творческие и тестовые задания, различные игры, исследовательская деятельность. Функциональная грамотность – это совокупность компонентов: предметных и интегративных. Предметные основаны на реализации учебной программы. Интегративные основаны на коммуникативной, читательской, информационной, социальной активности и грамотности. Эти компоненты формируются на всех уроках и мероприятиях.

В современном обществе, при формировании функциональной грамотности, особую роль отводят читательской грамотности. Базовый навык :способность понимать, осознавать содержание, передавать в устной и письменной форме содержание прочитанного; размышлять на заданную тему; применять знания в социальной жизни. Приведу примеры заданий для формирования читательской грамотности.

«Чтение с остановками».Материалом для его проведения служит повествовательный текст. На начальной стадии урока учащиеся по названию текста определяют, о чём пойдёт речь в произведении. На основной части урока текст читается по частям. После чтения каждого фрагмента ученики высказывают предположения о дальнейшем развитии сюжета. Данная стратегия способствует выработке у учащихся внимательного отношения к точке зрения другого человека. «Синквейн». В данном случае –это работа по выяснению уровня осмысления текста. Этот приём предусматривает не только индивидуальную работу, но и работу в парах и группах. «Работа с вопросником».Формирует умение задавать не только отдельные вопросы, цепочку вопросов по прочитанному, а также передавать их в письменной и устной речи. «Знаю, узнал, хочу узнать».Применяется как на стадии объяснения нового материала, так и на стадии закрепления. «Мозговой штурм» позволяет активизировать младших школьников, помочь разрешить проблему, формирует нестандартное мышление. Такая методика не ставит ребёнка в рамки правильных и неправильных ответов. Ученики могут высказывать любое мнение, которое поможет найти выход из затруднительной ситуации. «Написание творческих работ» хорошо зарекомендовал себя на этапе закрепления изученной темы. Например, детям предлагается написать продолжение понравившегося произведения из раздела или самому написать сказку или стихотворение. Эта работа выполняется детьми, в зависимости от их уровня развития.

«Создание викторины». После изучения темы или нескольких тем дети самостоятельно, пользуясь учебными текстами, готовят вопросы для викторины, потом объединяются в группы, и проводят соревнование. Можно предложить каждой группе выбирать лучшего – «знатока», а потом задать ему вопросы(участвуют все желающие).«Тонкие и толстые вопросы». Дети учатся различать те вопросы, на которые можно дать однозначный ответ (тонкие вопросы), и те, на которые ответить определенно невозможно, проблемные (толстые) вопросы. Здесь используется работа с вопросником»

Особое значение сегодня придается формированию логической грамотности. Основным средством её формирования являются уроки математики. Главная задача - интеллектуальное развитие ребенка, важной составляющей которого является словесно - логическое мышление.

Математическая грамотность – это способность человека определять и понимать роль математики в мире, чтобы удовлетворять в настоящем и будущем потребности, присущие любому социальному объекту.

Примером могут служить следующие задания: решение ребусов; задания типа «Заполнить пустые места», «Продолжить ряд чисел», использование на уроке интересных фактов из истории математики, геометрии (например, про циркуль, его изобретение), различные формы работы над задачей:

(Запись двух решений на доске - одного верного и другого неверного. Решение обратных задач. Решение задач различными способами.

Правильно организованный способ анализа задачи - от вопроса или от данных к вопросу. Представление ситуации, описанной в задаче (нарисовать "картинку"). Самостоятельное составление задач учащимися. и др., решение логических задач, решение примеров с зашифрованными числами .

Естественнонаучная грамотность - это способность человека освоить и применить на практике естественно - научные знания для освоения новых знаний, для объяснения и формулирования основанных на научных доказательствах выводов в связи с естественно - научной проблемой.

Для развития функциональной грамотности при изучении данного предмета использую методы и приемы такие, как «Как узнать?». В этих заданиях ученику может быть предложено найти способы установления каких-то фактов, определения (измерения) физической величины, проверки гипотез; наметить план исследования предлагаемой проблемы. Задания «Попробуй объяснить» соответствуют группе заданий, которые формируют умения объяснять и описывать явления, прогнозировать изменения или ход процессов. Серия «Сделай вывод» включает задания, которые формируют умения получать выводы на основе имеющихся данных. Эти данные могут быть представлены в виде рисунков, графиков, схем, диаграмм или словесного описания.

Функциональная грамотность младших школьников – это готовность успешно взаимодействовать с изменяющимся окружающим миром, используя свои способности для его совершенствования; возможность решать различные (в т.ч. нестандартные) учебные и жизненные задачи, обладать сформированными умениями строить алгоритмы основных видов деятельности; способность строить социальные отношения в соответствии с нравственно-этическими ценностями социума, правилами партнерства и сотрудничества; совокупность рефлексивных умений, обеспечивающих оценку своей грамотности, стремление к дальнейшему образованию, самообразованию и духовному развитию; умением прогнозировать свое будущее.

Литература:

1. Функциональная грамотность младшего школьника. Дидактическое сопровождение. Книга для учителя / Н.Ф. Виноградова, Е.Э. Кочурова, М.И. Кузнецова, О.О. Петрашко, В.Ю. Романова, О.А. Рыдзе, И.С. Хомякова. – М. : ФГБНУ «Институт стратегии развития образования Российской академии образования», 2018. – 468 с.

2. Шарипова Р.Д. Содержание навыков функциональной грамотности младших школьников в курсе литературного чтения // Международный студенческий научный вестник. – 2016. – № 5-2.; URL: <http://eduherald.ru/ru/article/view?id=15589> (дата обращения: 30.03.2018).

3. Кемельбекова Г. А. Особенности формирования функциональной грамотности учащихся по предметам гуманитарного цикла [Текст] // Проблемы и перспективы развития образования: материалы VIII Междунар. науч. конф. (г. Краснодар, февраль 2016 г.). — Краснодар: Новация, 2016. — С. 6-9. URL <https://moluch.ru/conf/ped/archive/187/9552/> (дата обращения: 30.03.20)

4. Бравина Е.Л. Формирование читательской грамотности как требование ФГОС и ресурсный потенциал личностно ориентированного обучения. [Электронный ресурс]

Полынцева Н.А., Песцова А.И.
КГУ «Школа-лицей №66» г. Караганда

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ПОДХОДА В ОБУЧЕНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ

Аннотация. В статье рассматривается дифференцированный подход обучения младших школьников для формирования функциональной грамотности с педагогической точки зрения. Обозначены ключевые моменты в формировании личности, способной к обучению. Процесс

достижения положительных результатов, путем внедрения в урочную деятельность современных педагогических технологий и нестандартных разноуровневых заданий по изучаемым предметам.

Ключевые слова: обучение, дифференцированный подход, младший школьник, чтение, математическая грамотность, развитие, реализация.

Как, правило, учитель сам выбирает темп работы. Для некоторых обучающихся он очень высоких, для других – низкий. Одна и та же учебная задача для одних учеников является очень сложной, почти неразрешимой проблемой, для других она легкий вопрос. Успешность обучения и усвоения учебного материала, прочность, осмысленность знаний зависит от организации учебно – воспитательного процесса. Очень важная задача – создать такие условия, при которых каждый обучающийся сможет реализовать свои умственные, физические и творческие способности. Решение этой практической задачи связано с последовательной реализацией дифференцированного обучения и подбором материала по степени его сложности.

При обучении на современном этапе развития общества необходимо создать такие условия, чтобы каждый ученик мог полностью реализовать себя, свои индивидуальные особенности, стал подлинным субъектом учения, желающим и умеющим учиться. Каждый класс состоит из учеников с неодинаковым развитием и степенью подготовленности, разным отношением к учению и разными интересами. На каждом уроке учитель вынужден вести обучение применительно к среднему уровню развития и обученности детей. Это зачастую приводит к тому, что «сильные» ученики искусственно сдерживаются в своём развитии, теряют интерес к учению, а более «слабые» не успевают за темпом работы. Те, кто относится к средним, тоже очень разные, с разными особенностями памяти, восприятия учебного материала, мышлением, развитием речи. Для того, чтобы ученик любого уровня работал в полную меру чувствовал уверенность в себе, ощущал радость учебного труда, сознательно и прочно усваивал программный материал, продвигался в развитии, учителю необходимо осуществлять дифференцированный подход к учебному процессу.

Существует несколько авторских педагогических технологий дифференциации обучения:

- внутрипредметная – автор Гузик Н.П.
- уровневая на основе обязательных результатов – автор Фирсов В.В.
- культурно-воспитывающая по интересам детей – автор Закатова И.В.
- уровневая дифференциация знаний учащихся – автор Караев Ж. А.

Но все данные технологии преследуют одну задачу, это дальнейшее развитие индивидуальности ребёнка, его потенциальных возможностей, развитие познавательных интересов и личностных качеств.

Дифференцированный подход к обучению на уроках это:

- положительные эмоции;
- комфорт;
- защищённость;
- интерес к учёбе;
- повышение самооценки учащихся;
- снижение барьеров страха;
- доверие к педагогу;
- доброжелательные отношения в классном коллективе.

Суть дифференцированного подхода не в облегчении содержания материала, а в нахождении более простого пути, по которому ученик должен прийти к конечной цели, т.е. к самостоятельному выполнению задания.

Итак, основное назначение дифференцированных заданий состоит в том, чтобы зная и учитывая индивидуальные отличия в учебных возможностях учащихся, обеспечить каждому из них оптимальные условия для формирования познавательной деятельности в процессе учебной работы.

Учебный материал можно дифференцировать не только по уровню обученности учащихся, но и по уровням: творчество, трудность, объём.

Приведем ряд примеров по изучаемым предметам.

Пример 1. Дифференциация по уровню творчества (Таблица 1).

Дана задача: «В вазе лежало 4 желтых яблок и 2 зеленых яблока. 3 яблока съели. Сколько яблок осталось?»

Таблица 1. Дифференциация по уровню творчества.

Задание для 1-й группы /низкий уровень сложности/.	Задание для 2-й группы /средний уровень сложности/.	Задание для 3-й группы /высокий уровень сложности/.
Решите задачу. Подумайте, можно ли ее решить другим способом.	Решите двумя способами.	Измените задачу так, чтобы ее можно было решить тремя способами. Решите полученную задачу тремя способами.

Пример 2. Дифференциация по уровню трудности (Таблица 2).

Предполагает различные виды усложнения заданий для более подготовленных детей: увеличение количества действий, выполнение обратного задания, использование условных символов и др. Подбери к каждому слову проверочные слова. Напиши слова парами. Вставь пропущенные буквы.

Таблица 2. Дифференциация по уровню трудности.

Задание для 1-й группы /низкий уровень сложности/.	Задание для 2-й – 3-й группы / средний - высокий уровень /
Гряды – гряда, ... - тр...ва, д...ревья, ... - р...ды, ... - гн...здо, ... - п...ро, ...зм...я, ...цв...ты, ... - гр...за, ... - пл...ды, ... - др...зды, ... - св...ча, ... -	Х...трец, посп...вает, бр...венчатый, выт...рпеть, м...сной, т...нуть, разл...лась, гр...знула, г...рчица, сл...зинка, ш...повник.

Пример 3. Дифференциация по объёму учебного материала (Таблица 3).

Предполагает выполнение учащимися как основного, так и дополнительного материала.

Таблица 3. Дифференциация по объёму учебного материала.

Основное задание: «Найдите значения выражений»./Для всех./	Дополнительное задание:
15 – 7 12 – 6 13 – 8 14 – 9 11 – 8	«Найдите сумму ответов»

Осуществлять дифференцированный подход необходимо на всех этапах урока. Например, при проведении опроса по домашнему заданию: во-первых, стараюсь спрашивать по желанию. Во-вторых, если текст небольшой по объёму, его сначала пересказывает хорошо подготовленный ученик, а уже затем ученик, который, в силу разных обстоятельств, недостаточно хорошо подготовил пересказ дома, но внимательно прослушал рассказ своего товарища. Это стимулирует развитие такого важного для процесса обучения умения, как умение внимательно слушать.

Учащимся, которым требуется время, чтобы вспомнить тот пересказ, который они готовили дома, вначале опроса предлагаю карточку типа: “Составь рассказ по плану”. Получив такую карточку, ученик имеет 5-7 минут времени, чтобы сосредоточиться над составлением пересказа. После чего учитель вызывает его для пересказа, причем карточку он может в это время держать перед глазами.

Необходимо осуществлять дифференцированный подход к учащимся и при изучении нового материала. Приемов для этого достаточно много. Расскажу о тех, которые используются и дают хорошие результаты.

Применение дифференцированного обучения помогает учителю достичь следующих целей:

Для первой группы:

- Пробудить интерес к предмету путем использования заданий базового уровня, позволяющих работать в соответствии с их индивидуальными особенностями;

- Ликвидировать пробелы в знаниях и умениях;

- Сформировать умения осуществлять самостоятельную деятельность по образцу.

Д.И. Писарев говорил: «Человек, действительно уважающий личность, должен уважать её в своём ребёнке, начиная с той минуты, когда ребёнок почувствовал своё «я»... Каждодневная работа настраивает детей двигаться дальше, достигать больших успехов. Успешность процесса учения зависит от многих факторов, среди которых важную роль играет обучение соответствующее возможностям и способностям ребёнка, т.е. дифференцированное обучение».

Литература:

1. Воронцов А. Б. Сборник проектных задач. Начальная школа. Пособие для учителей общеобразовательных учреждений. В 2 вып. Вып. 1 / [А. Б. Воронцов, В. М. Заславский, С. В. Клевцова, О. В. Раскина]; под ред. А. Б. Воронцова. – М.: Просвещение, 2011. – 80 с. – (Работаем по новым стандартам).

2. Кулакова Е.А. Развитие творческих способностей учащихся в процессе проектной и учебно-исследовательской деятельности // Исследовательская деятельность учащихся в современном образовательном пространстве: Сборник статей / Под общей редакцией к. пс. Н. А.С. Обухова. М.: НИИ школьных технологий, 2006.

3. Фокина, М. В. Условия реализации успешного учебного проекта // Справочник классного руководителя. – 2014. - № 1. – С. 43-51 Сауренко, Н. Е. Проектный подход: интеграция теории и практики // Профессиональное образование. – 2014. - № 1. – С. 44-47 Колмычек, Т. Н.

4. Функциональная грамотность школьников: проблемы и эффективные практики: сборник материалов / Под общей редакцией А.В. Чесноковой. - Краснодар: ГБОУ ИРО Краснодарского края, 2021. – 192 с

5. Функциональная грамотность младшего школьника/ Под редакцией Н. Ф. Виноградовой.- Москва: ФГБНУ «Институт стратегии развития образования РАО», Российский учебник «Успешный педагог XXI века», Вентана-Граф, 2018.- 277с.

6. Щеникова, И. И. Проектная деятельность школьников как средство духовно-нравственного воспитания // Завуч начальной школы. – 2014. - № 1. – С. 79.

Ревтова О.Н.

КГУ «Школа-лицей №1» г. Сарань Карагандинская область

Одинцова С.А.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

ПРИЕМЫ ТЕХНОЛОГИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРНОГО ЧТЕНИЯ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье подчеркивается, что современный социум требует от образования не знающего человека, а личность, которая будет креативно мыслить и ориентироваться в современном мире. Использование приемов критического мышления в педагогическом процессе способствует овладению навыками функциональной грамотности.

Ключевые слова: приемы, критические мышление, младшие школьники, грамотность, функциональная грамотность.

Современная казахстанская школа проходит целенаправленный этап реформирования содержания образования. Смещаются акценты образовательной парадигмы, меняются концептуальные основы обучения, направленные на воспитание рационально мыслящей, внутренне

свободной личности, способной ставить цели, определять пути их достижения, формировать и аргументировано отстаивать мотивированную точку зрения [1]. Овладение обучающимися определенным набором знаний, умений и навыков в процессе ретрансляции знаний от учителя ученику сегодня потеряло свою актуальность в контексте овладения навыками функциональной грамотности, главным результатом которой должна стать активная личностная позиция обучающегося, имеющая в своей основе социально-экономическую востребованность личности.

Интеллектуальное развитие человека определяется не объемом знаний, сведений, удерживаемых в памяти, все возрастающим объемом научной информации, а способностью человека к отбору необходимых знаний путем критического анализа, осмысления информации и умением самостоятельно принимать решение для достижения практического результата [2].

Целью начального образования является развитие у младших школьников способности критически мыслить, добывать и применять знания, принимать решения. Критическое мышление позволяет обучающимся видеть проблемы, быть готовыми к поиску нестандартных решений в достижении поставленных целей, уметь подвергать рефлексии собственную интеллектуальную деятельность, анализировать свои действия, выявлять допущенные ошибки и исправлять их. Кроме того, данный тип мышления включает в себя готовность отказаться от своего решения в пользу более эффективного, открытость для новых идей, умение делать объективные выводы, что обуславливает понимание неоднозначности и многомерности окружающего мира [3].

Для реализации поставленной цели на уроках литературного чтения нами применялась технология «Развитие критического мышления через чтение и письмо», в основе которой лежит коммуникативно-деятельностный принцип обучения, предусматривающий диалоговый, интерактивный режим занятий, совместный поиск решения проблем, а также «партнерские» отношения между педагогом и обучающимися [4].

Умелое применение на уроках литературного чтения в начальной школе приемов технологии критического мышления позволяет повысить мотивацию обучающихся, следовательно, эффективность образовательного процесса. Для подтверждения данного вывода нами проведено экспериментальное исследование на базе КГУ «Школа-лицей №1» г. Сарани Карагандинской области среди обучающихся 2 «А» экспериментального и 2 «Б» контрольного классов, в ходе которого применялись приемы технологии критического мышления, направленные на развитие функциональной читательской грамотности младших школьников.

Для диагностики уровня сформированности у обучающихся навыков чтения использована методика Л.А.Ясюковой «Тест на оценку сформированности навыков чтения». Младшим школьникам был предложен текст с пропущенными словами, который они должны были заполнить словами, представленными в ключе или словами, подходящими по смыслу и лингвистическим правилам. Оценивание осуществлялось с присвоением 1 балла за каждое совпадение, в итоге обучающийся максимально набирал 10 баллов.

Полученные результаты исследования на констатирующем этапе представлены в виде диаграммы на рисунке 1. Из полученных результатов мы видим, что на начало учебного года значительная часть младших школьников имела слабый уровень сформированности навыков чтения, но есть группа обучающихся, которые показали результат средний и выше среднего.

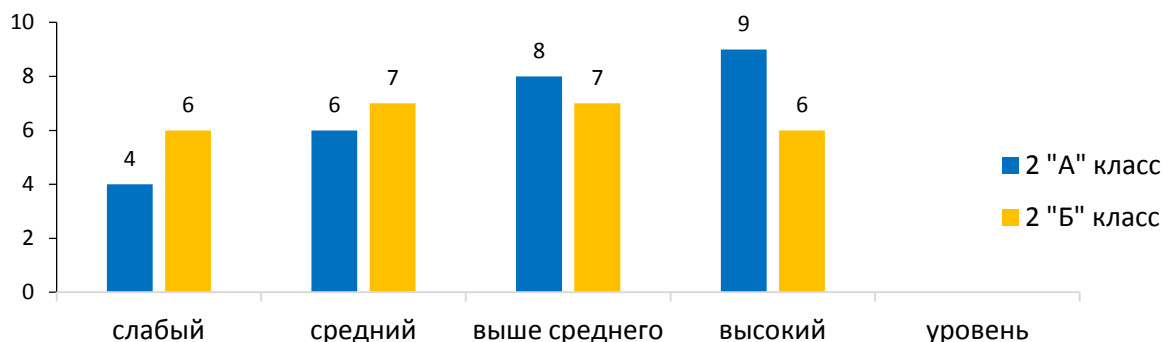

Рисунок 1. Уровень сформированности навыков чтения обучающихся 2 класс КГУ «Школа-лицей №1» г. Сарань Карагандинская область (1 «срез»)

С целью повышения уровня сформированности навыков чтения второклассников на уроках литературного чтения использовали в рамках формирующего эксперимента следующие приемы технологии критического мышления:

1. *«Мозговой штурм»* позволял активизировать младших школьников, помогал разрешить проблему, формировал нестандартное мышление. Такая методика не ставит обучающегося в рамки правильных и неправильных ответов, они могут высказывать любое мнение, которое поможет найти выход из затруднительной ситуации. Так, например, перед чтением русской народной сказки «Морозко», в которой автор знакомит с главными героями Падчерицей и родной дочерью старухи, учитель делает остановку и предлагает младшим школьникам вспомнить пословицы о трудолюбии и лени (ученики в парах записывают их на листах). В конце урока дети озвучивают свои записи и выбирают пословицу, наиболее точно отражающую главную мысль сказки.

2. *«Чтение с остановками»*. Материалом для его проведения служил повествовательный текст. На начальной стадии урока младшие школьники по названию текста определяли, о чем пойдет речь в произведении, далее текст читался по частям. После чтения каждого фрагмента обучающиеся высказывали предположения о дальнейшем развитии сюжета в устной и письменной форме. Данная стратегия способствует выработке у младших школьников внимательного отношения к точке зрения одноклассника и осознанного отказа от своей, в случае недостаточной аргументированности.

3. *«Уголки»* был использован при составлении характеристики героев произведения. Класс делился на две группы. Одна группа готовила доказательства положительных качеств героя, используя текст и свой жизненный опыт, другая - отрицательных, подкрепляя свой ответ цитатами из текста. Данный прием используется после чтения всего произведения. В конце урока совместно подведен итог и сформированы выводы как результат деятельности самих обучающихся.

4. *«Логическая цепочка»*. После прочтения текста обучающимся предлагалось построить события в логической последовательности. Этот прием способствовал развитию навыка пересказа большого по объему произведения.

5. *«Тонкие и толстые вопросы»*. Дети учились различать те вопросы, на которые можно дать однозначный ответ (тонкие вопросы), и те, на которые ответить определенно невозможно, проблемные (толстые) вопросы. Примеры ключевых слов толстых и тонких вопросов.

Толстые вопросы	Тонкие вопросы
Дайте несколько объяснений, почему...? Почему Вы считаете (думаете) ...? В чем различие...? Предположите, что будет, если...? Что, если...?	Кто...? Что...? Когда...? Может...? Будет...? Мог ли ...? Верно ли ...? Было ли ...? Как звали ...? Согласны ли Вы...?

Данная работа направлена на развитие мышления и внимания младших школьников, а также развитие умения задавать «умные» вопросы. Классификация вопросов заставляет вдумываться в текст и помогает лучше усвоить его содержание.

6. *«Написание творческих работ»* хорошо зарекомендовал себя на этапе закрепления изученной темы. Обучающимся предлагалось написать продолжение понравившегося произведения из раздела или самому написать сказку или стихотворение.

7. *«Мой звездный путь»*, *«Чек-лист»*, *«Листы достижений»* и другие широко использовали на уроках литературного чтения [3].

Целью контрольного эксперимента являлось определение результатов выполненной работы путем вторичного диагностирования обучающихся, сравнения и анализа данных первого констатирующего этапа нашего исследования. Диагностическая методика осталась та же, но с изменением содержания стимульного материала. Результаты повторной диагностики представлены в виде диаграммы на рисунке 2.

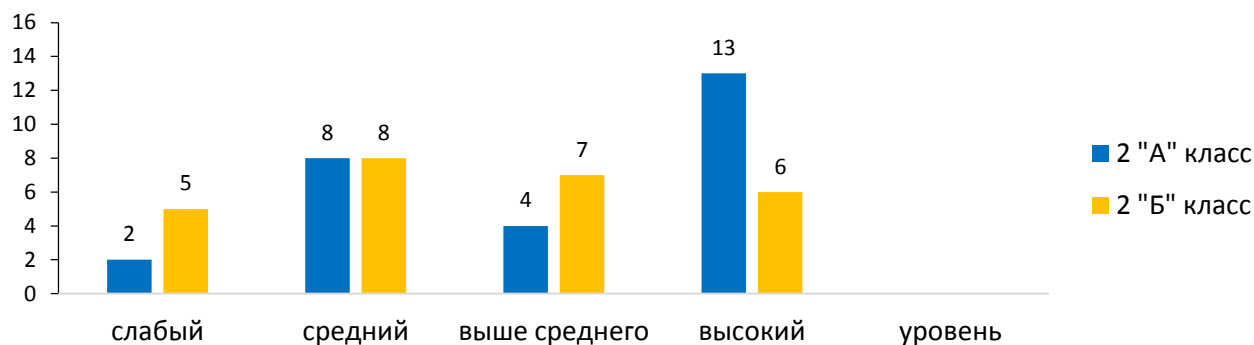

Рисунок 2. Уровень сформированности навыков чтения обучающихся 2 класса КГУ «Школа-лицей №1» г. Сарань Карагандинская область (2 «срез»)

Сравнение результатов двух классов при равенстве общих условий осуществляемой педагогической деятельности позволяет делать вывод об эффективности включения приемов критического мышления в педагогический процесс начальной школы.

Результаты проведенных исследований, хотя еще пока и незначительные, показывают, что использование приемов технологии критического мышления развивают мыслительную деятельность обучающихся начальной школы; формируют умение аргументировано высказываться, задавать разумные вопросы, делать логические умозаключения.

Каждый педагог мечтает о том, чтобы его предмет вызывал интерес у обучающихся, чтобы после урока надолго сохранялись позитивные эмоции и впечатления, а это является залогом успешного усвоения пройденного материала.

Обучение, построенное с применением приемов технологии критического мышления, позволяет младшим школьникам получать радость успеха в обучении, общении друг с другом. Кроме того, обучающиеся реализуют свои потребности и возможности, учатся решать свои проблемы самостоятельно, креативно мыслить и ориентироваться в современном мире, обучаются способам собственной деятельности, что способствует развитию функциональной грамотности обучающихся являющейся требованием времени.

Литература:

1. Генике Е.А., Трифонова Е.А. Развитие критического мышления (базовая модель) / Учитель и ученик: возможности диалога и понимания. – Т.1 / Под общ. ред. Л.И.Семиной. – М.: изд-во «Бонфи», 2002. – 239 с.
2. Модернизация современного образования: теория и практика: Сборник научных трудов / Под ред. И.М.Осмоловской, сост. Л.Б.Прокофьева, Г.А.Воронина – М.: ИТиИП РАО, 2004. – 524 с.
3. Заир-Бек С.И. Развитие критического мышления через чтение и письмо на уроках. – М.: Просвещение, 2004. – 236 с.
4. Технологии открытого образования: Сборник научно-методических материалов Московского открытого образовательного проекта / Под ред. Н.П.Дерзковой. – М.: АПКИПРО, 2002. – 88 с.

Саворовская М.В
КГУ «Школа-лицей №66» г. Караганды

ИНКЛЮЗИВНЫЙ ПОДХОД НА УРОКАХ БИОЛОГИИ С ПРИМЕНЕНИЕМ ЗАДАНИЙ ПО ТАКСОНОМИИ Б.БЛУМА

Аннотация. В статье представлены задания по биологии, составленные на основе таксономии Б.Блума. Рассматривается возможность включения данных заданий в учебный процесс для реализации адаптированной программы для учащихся 8-х классов, имеющих особые образовательные потребности. Мнение авторов данной статьи направленно на изменение мышления и изменения подходов в преподавании биологии в инклюзивных классах.

Ключевые слова: таксономия Б.Блума, дифференцированный подход, особые образовательные потребности, уровень мыслительных навыков,

В последние годы в Казахстане особое внимание уделяется развитию инклюзивного образования, где главным приоритетом является ребенок, независимо от его имеющихся физических, интеллектуальных, социальных, языковых и иных особенностей, относящих данных детей к группе детей, имеющих особые образовательные потребности (далее – ООП) [1]. Организация обучения детей с ООП, во всем современном мире, в любой общеобразовательной школе должна начинаться с установления порядка оценки особых образовательных потребностей и организации психолого - педагогического сопровождения [2]. После получения заключения психолого- медико-педагогического консилиума, в школе начинается командная работа с ребенком, отныне имеющим статус «ребенка с особыми образовательными потребностями». Для реализации рекомендаций ПМПК предусмотрены различные виды помощи на основе оценки особых образовательных потребностей, начиная с адаптации типовых учебных программ, составления индивидуальных учебных программ, а также для мониторинга реализации эффективности данных программ, через критериальное оценивание, успешность в усвоении тем и усложнении целей обучения [2].

Основной целью данной статьи является оказание методической помощи учителям биологии для реализации адаптированных программ, через внедрение заданий, построенных по таксономии Б.Блума на уроках биологии в 8-х классах. Использование данных заданий на уроках дает возможность давать достоверную оценку знаниям, умениям и навыкам учащимся с ООП, что является чрезвычайно важным и значимым для системы образования в целом и для каждой личности в отдельности, а также позволит устранить противоречия между функцией оценки и существующей системой оценивания. Система Б.Блума - это система пошагового построения целей урока, которая в руках мастера, учителя-практика будет эффективным инструментом при оценке результатов обучения. Напомним, в таксономии целей Б.Блума когнитивная деятельность включает следующие категории: знание, понимание, применение, анализ, синтез и оценка. Уровень мыслительных навыков, формируемых у учащихся расположен в иерархии от простого к сложному. К уровню низкого порядка относятся категории знание и понимание, а высшего это синтез и оценка. Именно эта особенность дает нам возможность вариативности при изменении способов и критериев оценивания результатов обучения по адаптированным программам [1]. Разберем дифференцированные задания, представленные в уроке биологии в восьмом классе по теме: «Заболевания, вызванные нарушениями функций эндокринных желез (гипо- и гиперфункция)».

В качестве примера рассмотрим следующие задания. Для актуализации знаний вы используем вопросы открытого типа, направленные на знание и понимание (таблица 1).

Таблица 1. Задание (вопросы открытого типа)

Уровень мыслительно го порядка низкий	Знание и понимание	Задание (вопросы открытого типа)	
			1.Что такое гуморальная регуляция?
			2.Какие виды желез бывают?
			3.Что они выделяют?
			4. Что такое гормоны?
			5. Какие свойства характерны гормонам?

Также на уровень применение, мы можем предложить задание по типу утверждений, если утверждение является правильным, напротив него поставьте букву «П», если утверждение является ложным - букву «Л» (таблица 2).

Таблица 2. Утверждения

	Утверждение	П/Л
1	Железы внутренней секреции не имеют протоков	
2	Секрет желез внутренней секреции регулирует скорость обменных процессов в организме человека	

3	Экзокринные железы выделяют гормоны	
4	Секрет желез внешней секреции выделяется в полости	
5	Эндокринными железами ферменты не вырабатываются	
6	Железы желудка относятся к эндокринным железам	
7	Железы внешней секреции протоков не имеют	
8	Сальные железы относятся к железам внешней секреции	
9	Гормоны – биологические вещества экзокринных желез	
10	Половые железы – железы внешней секреции	

Для детей, имеющих хорошую зрительную память, мы можем также предложить задание на соответствие, представленное на рисунке 1. Данное задание поможет достичь уровня мыслительных навыков, соответствующих категории Применение.

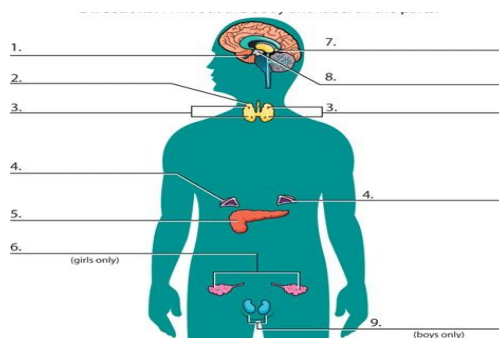

Рисунок 1. Железы внутренней секреции и вырабатываемые гормоны.

В данном задании учащимся предлагается соотнести выделенную на рисунке железу с гормонами, изображенными на карточке.

Дескриптор: - определяет железы, их гормоны

Для середины урока мы выбрали такого типа задание, как «Ролевая игра», представленная в Таблице 3.

Таблица 3. Вопрос-ответ

Вопрос	Ответ
1.Повышение возбудимости нервной системы, появление нервозности, учащение ритма сердца, повышение аппетита, потеря веса, выпученные глаза, в области шеи формируется зуб	
2. Появление одутловатости, кожи становится сухой, выпадают волосы, понижается температура тела, нарушается обмен веществ. Это заболевание называется.... Если оно начинается в детстве, то развивается...	
3. Постоянная сильная жажда и обильное выделение мочи. У больных снижается аппетит, нарастает слабость, появляется зуд, а также сухость слизистых оболочек, тошнота, рвота, запах ацетона изо рта...	
4.У больных при карликовом росте непропорциональное строение тела: короткие конечности, большая голова, маленькие косые глаза, вдавленная переносица. Кожатолстая и грубая. Вторичные половые признаки недоразвиты. Эта болезнь называется...	

5. При этом заболевании увеличиваются и растут кости лица, рук и ног. Одновременно растут и мягкие ткани, нос удлиняется, губы и щеки толстые, язык делается настолько большим, что не помещается во рту, увеличиваются внутренние органы (печень, сердце и др.) отмечается слабость мышц, обильное мочеиспускание, нарушение половой деятельности. Эта болезнь называется...	
6. Вторичные половые признаки подвергаются существенным изменениям: конечности резко удлиняются, молочные железы не развиваются, у мужчин не растут усы, борода, голос остается детским. Эта болезнь называется	
7. Перерождение околотитовидных желез ведет к заболеванию, при котором отмечаются судороги мышц конечностей, лица, глотки, выпадение волос, резкое снижение веса. Эта болезнь называется	
8. При удалении ... железы нарушается минеральный обмен, кости становятся мягкими и хрупкими, искривляются и легко ломаются, заживление переломов замедляется. Кроме этого, появляются мышечная слабость, психические нарушения	

Дескриптор:

- определяет заболевания щитовидной железы по признакам
- определяет заболевания гипофиза по признакам
- определяет заболевания поджелудочной железы по признакам
- определяет заболевания паращитовидной железы по признакам.

В конце урока мы предлагаем на этапе закрепления дифференцированное задание
Уровень А

1. При избытке гормона роста у взрослого человека возникает заболевание:

- А) Кретинизм
- Б) Базедова болезнь
- В) Акромегалия
- Е) Гигантизм

2. Заболевание гипофизарная карликовость возникает при недостатке гормона:

- А) Тироксина
- Б) Паратгормона
- В) Тимозина
- Г) Роста

3. Кретинизму приводит недостаток:

- А) Норадреналина
- Б) Инсулина
- В) Тироксина
- Г) Адреналина

4. Признаком сахарного диабета считается:

- А) Понижение уровня инсулина в крови
- Б) Увеличение уровня кровяного давления
- В) Понижение уровня глюкозы в крови.
- Г) Увеличение содержания глюкозы в моче

5. Человек заболел болезнью Аддисона. Недостатком какого гормона она вызвана?

- А) Соматотропин
- Б) Тироксин
- В) Кортизол
- Г) Инсулин

Уровни В
Соотнесите признаки заболеваний эндокринной системы с названиями болезней.

Заболевания: 1. Диабет 2. Базедова болезнь 3. Кретинизм 4. Микседема
Уровень С. Осмыслите факт: у бегунов перед выступлением, также как у животных при опасности. Увеличивается содержание адреналина в крови.

Сформулируйте ответ: а) как изменяются в связи с этим функции органов и физиологические процессы. На жизнедеятельность и здоровье организма сильное воздействие оказывают

биологически активные вещества ферменты, витамины, гормоны. Сравните эти вещества и объясните различие между ними.

Дескриптор:

- формулирует ответ на изменение работы органов
- сравнивает между собой биологически активные вещества.

В завершении хотелось бы сказать, чтобы помочь ребенку с особыми образовательными потребностями, организовать его процесс обучения и воспитания, необходимы приемы коррекционной работы, которые будут направлены на преодоление и коррекцию особенностей, а также активизацию его познавательной деятельности, через подбор методов и технологий, разработку дифференцированных заданий. Основная цель разноуровневой дифференциации, заложенной в таксономии Б.Блума, состоит в том, чтобы создать условия для самореализации каждого ученика в соответствии с его интересами и главное, возможностями. Эта технология позволяет учащимся реально оценивать свои силы, а также видеть свои достижения. В результате повышается интерес к предмету, между учителем и учащимися устанавливаются партнерские отношения, снижается психологическое напряжение на уроках. Повышается качество знаний и активность слабоуспевающих учащихся.

Литература:

1. Правила оценки особых образовательных потребностей. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 12 января 2022 года № 4. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 24 января 2022 года №26618 – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200026618/links>

2. Правила психолого-педагогического сопровождения в организациях образования. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 12 января 2022 года № 6. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 18 января 2022 года № 2651–[Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200026513>

Сайлау Ш., Калгужинова А.М.
«№134 негізгі орта мектебі» КММ, Қарағанды қ.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАДАН ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Аннотация. Бұл мақалада жалпы математикалық – функционалды сауаттылықтың маңыздылығы, білім беру процесіндегі алатын орны мен математиканың пәнаралық байласы, математика сабағында функционалдық сауаттылықты дамыту үшін қолданылатын есептер мен мысалдар көрсетілген.

Кілт сөздер: математикалық сауаттылық, функционалдық сауаттылық, есеп, мектеп, оқушы.

Білім беру жүйесі жыл сайын әр түрлі өзгерістерге ұшырап отыр. Бұл өзгерістердің басты мақсаты - өсіп келе жатқан ұрпақты жан-жақты дамыған, құзыретті азаматтар етіп тәрбиелеу. Осы мақсатқа жетуге функционалдық сауаттылық көмектеседі.

ЮНЕСКО-ның анықтамасына сүйене келе сауаттылық деген сөз тұлғаның оқу, түсіну және күнделікті өмірге қатысы бар қарапайым қысқа мәтіндер құрастыра алуы екен. Сондай-ақ сауаттылық деп әлеуметтік қатынастар жүйесінде қалыпты өмір сүруін қамтамасыз ететін минималдық дағдылар жиынтығы. Белгілі бір жағдайларда бұл дағдылар жиынтығы әр түрлі деңгейде болатындығына байланысты қазіргі білім беру тәжірибесінде «функционалдық сауаттылық» термині қолданылады. Бұл терминнің анықтамасы - адамның сыртқы қоршаған ортамен қарым-қатынас орната алуы және ол ортаға жылдам бейімделуі. [1, 72 б]

Соның бірі функционалдық сауаттылықты дамытудағы білім мазмұнының жаңғыруы – сындарлы оқыту теориясына негізделгендігі. Сындарлы оқытудың мақсаты – оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету.

Сондай-ақ оқушының жеке тұлға және әлеуметтік нысан ретіндегі келешегі басты назарға алынады. Оқушы мен мұғалім арасындағы қарым-қатынас түбегейлі өзгерісті керек етеді. Яғни дәстүрлі оқулардағы оқытушы мен шәкірт арасындағы көп жағдайлар оқушы көңілін қанаттандыра

бермейтін қалыптасқан заңдылықтар ұстаз бен шәкірт арасындағы серіктестік қарым-қатынасқа ауысады.

Сонымен қатар оқушыға қалай оқу керектігін үйрету, соның нәтижесінде еркін, өзіндік дәлел-уәждерін нанымды жеткізе білетін, ынталы, сенімді, сыни ойлай алатын, пікір-көзқарастары жүйелі дамыған, сандық технологияларда құзырлылық танытатын оқушы қалыптастыру.

Мектеп тәжірибесінде табысты қолдануға ықпал ететін әдістемелік сипаттағы бірқатар жалпы ұсыныстардан тұратын сындарлы оқытудың (бағдарламаның) жеті модулі:

- оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер;
- сыни тұрғыдан ойлауға үйрету;
- оқыту үшін бағалау және оқуды бағалау;
- оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану;
- оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес оқыту және оқу;
- оқытудағы басқару және көшбасшылық болып келеді.[2, 68 б]

Білім беру мен білім алуудағы жаңа тәсілдер «Диалог негізінде оқыту және оқу» және метасана немесе «Қалай оқу керектігін үйретуді» қарастырады.

Функционалдық сауаттылықтың бір міндеті сырттай бағалау және іштей бағалау болып табылады. Іштей бағалау- оқу пәні бойынша оқыту сапасын диагностикалау. Ал сырттай бағалау-әрбір деңгейді аяқтау бойынша білім алушының оқу жетістіктерінің нәтижелері.

Оқудың тиімді бағасын және оқыту үшін тиімді бағаны түсіну оқыту мен оқудағы барлық жаңа тәсілдермен тығыз байланысты. Балалар өздерінің түсініктерін құра алатын белсенді оқушылар болатын болса, онда мұғалімдер үшін де, оқушылар үшін де осы түсініктің мәнін білу қажет, өйткені ол оқуда алға қадам басуға және оған қолдау көрсету үшін керек. Соңғы зерттеу жұмыстары біздің ұғымымызда формативті бағалау үдерісінің едәуір дамуына және оны оқыту мен оқуды қолдау үшін пайдалану мүмкіндігіне ықпал етті. «Оқыту үшін бағалау және оқуды бағалау» атты модульді жиі қолдану оқушылардың білім алуында алға жылжуға септігін тигізеді. Сабақтарда осы модульді ауқымды түрде қолдансаңыз, нәтижесінде оқушылардың оқуға ынталары арттып және білім алуға қызығушылықтары оянады. Функционалдық сауаттылық оқушылардың сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау қабілеті, оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделуінің шарты, оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытудың тетігі, оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытудың негізі, әлеуметтік-мәдени дамуының өлшемі, білім, білік, дағдыларының құзыреттілікке ұласу жолы. Ол оқушылардың қатысымдық, ақпараттық, проблемалардың шешімін табу құзыреттіліктерінің бірлігінен құралады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылық мазмұны келесі құзыреттіліктерден көрінеді:

- ✓ оқу, жазу сауаттылығынан;
- ✓ жаратылыстану ғылымындағы сауаттылығынан;
- ✓ математикалық сауаттылығынан;
- ✓ компьютерлік сауаттылықтан;
- ✓ денсаулық мәселесіндегі сауаттылықтан;
- ✓ құқықтық сауаттылығынан.

Математика пәнінің басты мақсаты – оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамыту. Логикалық ойлау қабілетін арттыруда есептің атқаратын ролі зор. Себебі, есеп шығару – мидың «гимнастикасы». Логикалық ойлау қабілеті жоғары оқушы қай пәннің материалын болса да оңай меңгеріп тез түсінеді. Сондықтан бұл пәннен оқу үлгірімі жақсы оқушының басқа пәндерден де үлгірімі жақсы болады. Себебі әр пәннің оқу материалдары мазмұндары жағынан әр түрлі болғанымен оны игерудегі логикалық ойлау операциялары мен ой қорыту формалары бірдей болып келеді. [3, 24 б].

Математикалық сауаттылықтың әдістемесі мазмұнын кіші жастағы оқушыларға математиканы оқытудың әдістемелік ерекшеліктерін сипаттайтын ережелер, сондай-ақ оқытуда дамытушылық және тұлғалық-іскерлік тұрғыдан қарау әрекеті құрайды.

Математикалық сауаттылықтың мақсаты бүгінгі күн талабына сай, жан-жақты дамыған, белсенді, өмірге талпынысы, тұрақты қызығушылығы бар, алған білімді іс- әрекетте еркін қолдану дағдысы қалыптасқан тұлға.

Математика білім мазмұнының ең алғашқы бастамасы бастауыш буында жүзеге асатыны белгілі. Себебі, бастауыш буында жоғары сыныптарда оқылатын бүкіл пәннің іргетасы қаланып қана қоймайды, сонымен қатар білім алуға талпынушылық, яғни балалардың оқу әрекеті, танымдық белсенділік, жеке бастың адами қасиеттерінің негізі осы кезеңде қаланады. Сонымен қатар, осы кезеңде баланың белсенділігі, оның рухани және дене күші де дами бастайды. Осы жасқа лайықты

мазмұн мен оны оқытудың әдісін саралау, бала жанына жақын қарым-қатынас арқылы оларды дамыту мәселесін ғылыми жолға қою оңай мәселе емес.

Оқушыда функционалдық математикалық сауаттылық қалыптастыру үшін ең алдымен пәндік сауаттылық қалыптасуы керек.

Математиканы оқыту мен математика пәнінен сауаттылықты қалыптастырудың негізгі мақсаттарына тоқталайық:

1) Математика –барлық ғылымдардың логикалық негізі – күре тамыры ретінде қарастырылады;

2) Математика, ең алдымен оқушылардың дұрыс ойлау мәдениетін қалыптастырады, дамытады және оны шындай түседі;

3) «Математикалық сауаттылық» (ауызша және жазбаша) қабілетін қалыптастыру арқылы оқушының «математикалық сауаттылықты» меңгере білу қабілетінің болуы;

4) Математика әлемде болып жатқан түрлі құбылыстарды, жаңалықтарды дұрыс қабылдап, түсінуге көмектеседі;

5) Математиканың болашақ тұлғаны моральдық, эстетикалық және этикалық тұрғыдан да тәрбиелік мәні бар.

Математикалық сауаттылық дұрыс сөйлеу қабілетін математика сабақтарында оқушылардың келесі қабілеттері мен бейімділіктерін шындай түсуді меңзейді:

1) Тақырыптағы, текстегі басты ойды бөліп көрсете білу және оған жоспар құра білуге;

2) Материалды қисынды, мағыналық топтай, талдай білуге;

3) Математикалық терминологияларды түсіне, қолдана және негіздей білуге;

4) Ұғымдардың, түсініктердің өзге ұғымдар жүйесіндегі орнын және түсініктер иерархиясы тұрғысында білуге;

5) Ауызша және жазбаша математикалық сауатты сөйлеуді меңгеру, математикалық символдар мен белгілеулерді дұрыс қолдана білуге.

Математикалық сауаттылықтың дамуы оқушының жалпы сөйлеу мәдениетін дамытып, қазіргі қоғамда тұлғаның ұтымды сөйлеу коммуникацияларын қалыптастырады. Осыған қоса, көп жылғы іс-тәжірибе көрсеткендей, математикалық білімнің меңгерілуі мен үйретілуі, оқытылуы дәрежесі жоғары болған сайын, оның бастауыш сыныптағы оқушылардың бойында адамгершілік қасиетті қалыптастырады. [4, 47 б]

Бастауыш сыныпта математиканы оқытуда келесі пәндік және функционалдық сауаттылық қалыптасуы тиіс.

1) ережелер мен үлгілерді және берілген алгоритмдерді математикалық материалда қолдану біліктігін;

2) қоршаған ортада болып жатқан әртүрлі жағдайларда және аралас пәндерде математикалық білімін, біліктігін, есептеу, өлшеу және графиктік дағдыларын;

3) ауызша және жазбаша есептеулерді тиімді пайдалана отырып, практикалық есептеу техникасын;

4) математикаға тән ойлау стилін, оның абстрактылығын, дәлелденуін, қатандығын;

5) дәлелдемелі пайымдау жүргізу, логикалық негізделген қорытындылар жасау біліктігін;

6) математикалық мәтінмен жұмыс жасау (талдау, қажетті ақпаратты алу), математикалық терминология мен символдарды қолдана отырып, өз ойын ауызша және жазбаша түрде анық және нақты түсіндіру біліктігін;

7) жоспар бойынша әртүрлі әрекеттерді жоспарлау орындау білігін;

8) өзін-өзі бақылау жүзеге асыруды;

9) өз іс әрекетін бағалауды;

10) оқу қызметінің әртүрлі формаларында коммуникативтік қабілеттерін қолдана білуі қажет.

Практикалық бөлімде:

I. Топтық жұмыс туралы мәлімет берілді, топқа бөлу, топ ішіндегі міндеттер бөлінді.

II. 1."Математика сабағында оқушылар белсенділігін арттырудың жолдары",

2."Оқушылардың функционалды сауаттылықтарын қалай арттыруға болады? " тақырыбында екі-екі топтан постер құрастырып, қорғайды.

3. Математика сабағында функционалдық сауаттылықтарын арттыру мақсатындағы тапсырмалармен жұмыс жасайды. [5, 19 б]

Әдебиеттер:

1. <http://sc0009.akkol.akmoedu.kz/i>

2. Кененбаева М.А. «Бастауыш және негізгі мектепте математиканы дамыта оқытудағы сабақтастық мәселелері». Автореферат. - Астана, 2005 ж.
3. Оспанов Т.Қ. «Бастауыш сыныптарда математиканы оқыту» Алматы, 2005 ж.
4. Оспанов Т.Қ Кочеткова О.В., Астамбаева Ж.Қ. Жаңа буын оқулықтары бойынша бастауыш сыныптарда математика оқыту әдістемесі. - Алматы, 2005.
5. Жақыпбекова Г.Т. Математика сабағында математикалық сауаттылықты қалыптастыру. Автореферат: Алматы. 2001.

Саламатова Ш., Аяған Е.С.
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ МУЛЬТИМЕДИАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Аннотация. Бұл мақалада қазіргі заманның талабына сай мультимедиялық технологияны оқыту процесінде тиімді пайдаланудың мүмкіндіктері қарастырылған. Сондықтан ХХІ ғасыр - ақпарат ғасыры” деген тұжырымдарға талдау жасалынды. Дамыған шет елдерде жаңа ақпараттық технологиялардың оқыту процесіндегі тиімділігін зерттеу ауқымды түрде жүргізілгені анықталды. Компьютерлік технологияларды техникалық оқыту құралдары ретінде қолданудың мәселелері елімізде біршама зерттелгенімен, мультимедиялық технологиялардың оқыту процесіндегі мүмкіндіктері сипатталады.

Кілт сөздер: мультимедия, технология, оқыту, процесс, инновация, ақпараттық, техникалық, құралдар, компьютерлік технологиялар, тенденция.

«ХХІ ғасыр - ақпарат ғасыры» деген тұжырым күн өткен сайын санамызға сіңіп, көңіліміздің түкпірінен орын алып келеді. Шындығында, әлемдік ғаламдану процесі жүріп жатқан кезеңде, ақпараттар ағынынан адам баласы өзінің ұдайы дамып отыруына қажетті ақпаратты саралап, екшеп пайдалана білуі - қазіргі уақыттағы басты мәселе. Бұл, әсіресе, өскелең ұрпақтың санасын сан-алуан ақпараттармен улап, ой-өрісінің дамуын дүбара күйде қалдырмаудың бірден-бір жолы. Осыдан келіп туындайтын мәселелердің бірі – жастарға сапалы білім, саналы тәрбие беретін орта мектепте, колледжде, жоғары оқу орындарында білім беру ісін оқытудың жаңа инновациялық әдістерімен толықтыру, оқытудың жаңа технологияларын іздестіру, ақпараттық, мультимедиялық технологияларды оқушының, студенттің тиімді пайдалана білуін қалыптастыру.

Мультимедиялық технологияларды оқыту процесінде тиімді пайдаланудың мүмкіндіктерін қарастыру, жолдарын іздестіру өткенге көз жүгірту арқылы, болашақты болжаумен тығыз байланысты. Өткен ғасырдың 60-шы жылдарынан бастап орта мектептер мен арнаулы орта, жоғары оқу орындарында білім сапасын арттырудың бірден-бір инновациялық технологиясы ретінде техникалық оқыту құралдары қолданылды. Техникалық оқыту құралдарының оқыту процесінде қаншалықты дәрежеде дидактикалық маңызға ие болғандығы, осыған байланысты қандай зерттеу жұмыстары жүргізілгені жөнінде тоқтала кетейік.

Техникалық оқыту құралдарының келесі бір маңызды дидактикалық ерекшелігі - оқып үйренетін құбылыстар мен процестерге терең бойлау мүмкіндігінің болуы. Зерттелетін құбылыстарды дамуда, динамикада көрсету техникалық оқыту құралдарының келесі бір дидактикалық мүмкіндіктері болып табылады [1.64]. Қарастырылған ерекшеліктер техникалық оқыту құралдарының оқу-тәрбие процесіндегі дидактикалық функциясын және орнын анықтайды. Техникалық оқыту құралдарын сабақта жаңа оқу апаратының көзі, оқу материалын иллюстрациялау құралы ретінде және білімді жүйелеу мен оқушылардың, студенттердің оқу қызметін ұйымдастыруда пайдалану өз уақытында біршама жетістіктерге қол жеткізді. Мысалы, жаратылыстану пәндерін оқытуда, физикалық, химиялық, биологиялық процестердің демонстрациялық, лабораториялық сабақтарда көрсетуге мүмкін болмайтын нәзік қырларын кинофильм, диафильм, диакадр, диапозитив т.б. оқу материалдары арқылы көрсету айтарлықтай өз нәтижесін бере білді. Мұны зерттеуші-ғалымдардың „Техникалық оқыту құралдары – адамның көру-есту мүшелеріне әсер ете отырып, мәліметтің жақсы қабылдануына және оқудың мотивациясын жақсартуға септігін тигізетін бірден-бір көрнекілік принципіне негізделген құрал” деген пікірлерімен толықтыруға болады [1.65]. Осыны ескерсек, техникалық оқыту құралдарын пайдаланудың аса маңызды болғандығын көреміз.

„Техникалық оқыту құралдары” пәні техника және педагогика саласындағы ғалымдардың жүргізген ғылыми-әдістемелік жұмыстарының, зерттеу еңбектерінің нәтижесінде арнаулы пән ретінде қалыптасып, оқыту процесіне енгізілді. Мысалы, ең алғаш рет оқу киносын оқу-тәрбие процесінде пайдалану жөнінде С.И.Иванов 1941 жылы „Методика построения и применения кинофильма на уроках физики” атты диссертациялық зерттеу жұмысын арнады. 1943 жылы құрылған педагогикалық ғылымдар академиясы басқа да педагогикалық зерттеулермен қатар оқу киносын дамытуды басты мәселе ретінде қарастырды. В.Т.Тужейниковтың „Кинофицированный урок” атты 1947 жылы қорғалған диссертациялық жұмысында оқу киносының әдістемелік және дидактикалық ерекшеліктері атап көрсетілді. Техникалық оқыту құралдарын жекелеген пәндерде, әсіресе, физиканы оқытуда пайдалану мәселелері көптеген зерттеулерде жан-жақты зерттелінді. Мұндай зерттеу жұмыстарына Н.М.Шахмаев [2 66], С.Ш.Иманов [3 67], Н.П.Ивашкевич [4 68] еңбектерін жатқызуға болады.

Қазақстанның оқу орындарында оқыту процесінде техникалық құралдарды қолдану мәселесіне арналған М.А.Құдайқұловтың „Некоторые вопросы кинофикации учебного процесса в школах Казахстана” [5 69] атты диссертациялық жұмысында республиканың оқу орындарында оқу киносын қолданудың жай-күйі, іс-тәжірибелері қарастырылып, оны оқытуда пайдаланудың тиімділігі теориялық және эксперименталдық тұрғыдан дәлелденді, және оқу орындарын кинофикациялау жұмысының перспективасы жасалды. Мұнымен қатар, зерттеушінің “Оқу киносы”, “ТСО в школе”, “Мектеп оқушыларын оқыту мен тәрбиелеуде қазіргі заманғы техникалық құралдарды пайдалану” атты еңбектерінде [6 70] болашақ педагогтарды оқу киносымен жұмыс істеуге үйрету мақсатында республиканың пед институттарында арнаулы курстар енгізу мәселелері, оқу-тәрбие процесінде техникалық құралдарды пайдаланудың ерекшеліктері, тиімді жолдары қарастырылды.

„Оқыту құралдарын пайдалану негіздері” атты К.Өстемировтің оқу құралы [7 73] техникалық құралдардың дидактикалық мүмкіндіктері қарастырылған негізгі еңбектердің бірі болып табылады. Мұнда орта және арнаулы оқу орындарында техникалық құралдарды тиімді пайдалану әдістері келтірілген. С.С.Дүйсенованың „Жоғары оқу орындарының орыс бөлімдерінде қазақ тілін оқытуда техникалық оқу құралдарын қолдану” атты диссертациялық еңбегінде [8 74] техникалық құралдарды тілді оқытуда қолданудың психологиялық негіздері және оларды пәннің мазмұнына қарай қолдану әдістемесі жасалған. Сонымен қатар, оқыту құралдарына техникалық және дидактикалық тұрғыдан сипаттама берілген. Жалпы, техникалық құралдарды оқыту процесінде қолдану мәселесінде оқу киносын енгізу, оқу орындарын кинофикациялау жұмыстары бірінші кезекте тұрды. Ғалым Л.П.Прессманның пікірінше [9 17] „оқу кинофильмдерін пайдалану – болашақ мұғалімдерді даярлау жұмысының құрамында болуға тиісті іс шаралардың бірі”.

1960 жылдардың бас кезінде жедел дамыған теледидар мүмкіндіктері оны оқыту-тәрбиелеу мақсатына қолдануға мүмкіндік берді. Осы жылдары „оқу телехабарлары” термині қалыптаса бастады. Ал, бұл кездерде АҚШ, Германия, Жапония, Франция сияқты елдерде теледидардан оқу бағдарламалары беріліп отырды. Алғаш рет 1964 жылы Ленинградта телеқабылдағыштар арқылы лекциялар жүргізілсе, 1965 жылы телеорталықтарда арнайы оқу бағдарламалары бөлімі ашылды. Мұнымен қатар, жоғары оқу орындарында тұйықталған тележүйелер құрыла бастады. 1974 жылдары 150-ге жуық жоғары оқу орындары теледидар қызметін оқыту процесінде пайдаланса, 1982 жылы бұл көрсеткіш 300-ге жуықтады. Оқыту процесінде оқу телехабарларын пайдаланудың дидактикалық мәселелерін Ю.И.Жвингилас [10 75], Г.Б.Редко [11 76], Т.К.Нұрғалиев [12 77] өз еңбектерінде зерттеді.

Оқыту мақсатында пайдалануға негізделген оқу телехабарларын оқу әрекетіне енгізу ГДР-де өте қарқынды жүргізілді. Әдіскер-ғалымдардың оқу телехабарларының оқушының білім алуға құштарлығын арттыруға әсерін зерттеуге көп еңбектері арналды. Мұнымен қатар, Батыс Еуропаның Бельгия, Дания, Франция, Голландия, Англия, Норвегия сияқты елдерінде теледидар қызметін оқыту процесінде пайдалану ісі қарқынды түрде жүзеге асырылды.

Оқу телехабарларын пайдаланудың психологиялық мәселелері, телехабарлардың оқушының ойлау жүйесіне әсері, оны оқушының қабылдауы, түйсінуі жөнінде С.И.Архангельский өз зерттеуінде: „Оқушылар оқу телехабарларын көре отырып, өздері де сол хабардағы оқиғаның ішінде жүргендей әсер алады, яғни оқу телехабарлары оқушының ішкі ойлау жүйесін еріксіз баурап алады. Осы тұрғыдан алғанда оқу телехабарларының оқытудағы маңызы зор. Әсіресе, телехабарлар физика курсы практикамен байланыстыру арқылы оқушылардың политехникалық ойлауын арттыруға көп көмектеседі. Оқу телехабарларын көру арқылы оқушылар мектеп қабырғасында отырып-ақ өндіріске, заводтарға, ғылыми-зерттеу орталықтарына экскурсия жасай отырып, кез келген физикалық заңдылықтардың практикада қолданылуын біле алады” – деп баяндайды [13 78]. Қандай пәнге

қатысты болмасын оқу телехабарларында ғылым мен техниканың соңғы жаңалықтары, оқыту әдістерінің жаңа үлгілері мол пайдаланылды. Онда жоғары санатты педагогтардың өткізген сабағын, ғалымдардың лекциясын, өндірістегі өнертапқыш мамандардың жаңалығын пайдалану жүзеге асырылды. Оқу телехабарларын мынадай жағдайда пайдалану өз нәтижесін бере білді:

- өте күрделі тақырыпты түсіндіруде, сабаққа қатысты көрнекілік құралдары болмаған жағдайда мұғалімге телеоқытушының іс-тәжірибесі көмектесе алды;

- оқу ордасына өте алыс қашықтықта орналасқан объектілерге телеэкскурсия жасауда;
- азғантай тиражбен шығарылған оқу кинофильмдерін демонстрациялауда т.б.

Республикалық деңгейде жүргізілген „English in action”, „Компью-бум”, „Қазақ тілін үйренеміз” сияқты телебағдарламалар, және қазіргі таңда теледидардан үздіксіз беріліп жатқан „XXI ғасыр көшбасшысы” интеллектуалдық ойыны, Қызылорда облыстық „Қазақстан-Қызылорда” теледидары каналынан берілетін „Оқу сағаты” бағдарламасы оқу телехабарларының бір мысалы бола алады. Оқу телехабарларының өз кезегінде мынадай кемшіліктері де болды:

- телехабардың берілу уақытына сабақ кестесінің сәйкес келе бермеуі;
- телехабардың белгілі бір уақытқа шектеліп, кейбір телехабарлардың берілу жылдамдығының жоғары болуы, студенттің немесе оқушының материалды өз дәрежесінде қабылдауына кері әсерін тигізуі;

- беріліп отырған материалдың кейбір тұстарына мұғалімнің түсініктеме беруі үшін телехабарды тоқтатып қою мүмкіндігінің болмауы;

- телехабардағы материалдың сабақ тақырыбына көп жағдайда сәйкес келе бермеуі т.б.

Техникалық құралдарды дидактикалық шарттарды негізге ала отырып пайдалану жөнінде Л.П. Прессман өз зерттеулерін [14 79] арнады. Психологикалық шарттар тұрғысынан Б.Г.Сладкевич [6 80], жеке әдістемелік аспекті тұрғысынан К.М.Тихомирова [7 81] зерттеу жұмыстарын жүргізсе, философиялық аспекті тұрғысынан А.В.Славин [8 82] қарастырды.

Техникалық оқыту құралдарын жетілдіру тенденциялары жөнінде Е.А.Перепелица, В.И.Сосновский зерттеу жұмыстарын [9 84] жүргізді.

Эргономикалық аспекті тұрғысынан техникалық оқыту құралдарын зерттеу Е.К.Глушкова [2 85], Т.С.Назаров [3 86], кешенді пайдалану В.И.Кузнецов [4 87], В.П.Медведев [2 88] еңбектерінде көрініс тапты. АҚШ-тың Луизиана штатындағы университетте 1948 жылы алғаш рет шет ел тілдерін оқытуда лингафондық зертханалар ұйымдастырылды

1974-1975 жылдары дамыған Батыс Еуропа, АҚШ, Канада елдерінің білім беру жүйесіне компьютерлік техниканы енгізудің алғашқы бастамасы ретінде макро және микро электронды есептеуіш машиналары пайдаланыла бастады. Ал, 80-ші жылдары олар толықтай дербес компьютерлермен ауыстырылды. Дербес компьютерлердің пайда болуымен қатар оқыту құралдарының жаңаша түрлері шыға бастады. Мысалы, АҚШ, Германия, Ұлыбритания, Канада, Франция, Жапония елдерінде компьютерлік оқыту құралдары ретінде лазерлік оптикалық бейнедискілерді пайдалануға негізделген интерактивті жүйелер, телеконференциялар, электрондық пошта дамыды. Ал, Кеңес Одағының оқу орындарында бұл келтірілген оқыту құралдары тек 90-95 жылдары ғана қолданыла бастады.

Дамыған шет елдерде жаңа ақпараттық технологиялардың оқыту процесіндегі тиімділігін зерттеу ауқымды түрде жүргізіліп отырды. Мысалы, 1987-90 жылдары АҚШ-тың Вирджинья университетінде телеконференция мен электрондық поштаға байланысты жүргізілген экспериментке университеттің 80%-дан астам профессорлары мен 50%-дан астам студенттері және аймақтың 60%-дан астам мектеп оқытушылары қатыстырылған. Мұнымен қатар дәл осы кезеңде Колумбияның Ванкубер қаласындағы Симон Фрайзер университетінде жүргізілген зерттеуге қатыстырылған 3200 адамның 1300-і компьютерлік желі жүйесін тұрақты пайдаланушылар болған. Осы келтірілген эксперименттердің барлығы да ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды білім саласында пайдаланудың тиімділігін дәлелдеді.

Компьютерлік технологияларды жаңаша техникалық оқыту құралдары ретінде пайдаланудың теориялық мәселелерімен елімізде Г.М.Бектұрова, С.К.Калдыбаев [9, с.90] айналысты. Ал шет елдерде бұл мәселелерге D.Alpert, D.L.Bitzer, R.R.Burton, I.S.Brown сынды ғалымдар өз еңбектерін [1, с. 92] арнады.

Сонымен, оқытудың техникалық құралдары ретінде компьютердің артықшылығы мынадай мүмкіндіктеріне байланысты деп айтуға болады:

- интерактивтілігі;
- модельдеу мүмкіндігінің болуы (көз жеткізуге қиын болатын құбылыстарға виртуалды модельдеу арқылы қол жеткізу);

- коммуникативтілігі (үздіксіз қарым-қатынас).

Компьютерлік технологияларды техникалық оқыту құралдары ретінде қолданудың мәселелері елімізде біршама зерттелгенімен, мультимедиалық технологиялардың оқыту процесіндегі мүмкіндіктері мүлде зерттелмеген. Бұл мәселе 1995 жылдардан бастап тек шет елдерде ғана қарастырыла бастады. Білім беру жүйесін дамытудың болашағын болжау, тенденциялары мен перспективаларын айқындау үшін, осы салада белгілі бір жетістіктерге қол жеткізген дамыған шет елдердің тәжірибесіне талдау жасап, оны меңгере білу қажет.

Қортындылап айтқанда білім беру саласындағы шет елдік ғылыми-зерттеу жобалары Европадағы жоғары оқу орындарының оқытушылары мен студенттеріне кітапханаларды, зертханаларды, оқу курстарын мультимедиалық технологиялар негізінде бірлесе пайдалануға мүмкіндік берді.

Әдебиеттер:

1 Прессман Л.П. Педагогические основы создания и использования ЭЗС в средней общеобразовательной школе: автореф. дисс...докт.пед.наук.-Москва, 1981. -40 с.

2 Шахмаев Н.М. Использование технических средств в преподавании физики. - М.: Просвещение, 1964. -167 с.

3 Иманов С.Ш. Роль, место и методика применения технических средств обучения в преподавании физики в средней школе: автореф. дисс докт.пед.наук. -Баку, 1973. -83 с.

4 Ивашкевич Н.П. Технические средства обучения. -М.: Просвещение, 1971. -215 с.

5 Құдайқұлов М.А. Некоторые вопросы кинофикации учебного процесса в школах Казахстана: дисс...канд.пед.наук. -Шымкент, 1965. -310 с.

6 Құдайқұлов М.А. Оқу киносы (студенттерге арналған оқу құралы).-Алматы, 1962. - 134с.

7 Құдайқұлов М.А., Рах Г.И., Вахольский Б.М. Технические средства обучения в школе (методические пособие для учителей). -Алматы: Мектеп, 1969. -156 с.

8 Құдайқұлов М.А. Оқушыларды оқыту мен тәрбиелеуде қазіргі заманғы техникалық құралдарды пайдалану. - Алматы, 1972-21 б.

9 Өстеміров К. Оқыту құралдарын пайдалану негіздері.-Алматы: Мектеп, 1989. -88 б.

10 Дүйсенова С.С. Жоғары оқу орындарының орыс бөлімдерінде қазақ тілін оқытуда техникалық оқыту құралдарын қолдану: пед.ғыл. канд... дисс. - Алматы, 1999. -146 б.

11 Жвингилас Ю.И. Подготовка учебных телевизионных передач по физике и методика их использования: автореф. дисс канд. пед.наук. Москва, 1971. -16 с.

12 Редко Г.Б. Дидактические основы применения учебного телевидения в обучении физике в средней общеобразовательной школе: автореф. дисс докт.пед.наук. - Москва, 1994. -38с.

13 Нургалиев Т.К. Педагогические возможности использования школьного телевизионного технического центра в учебно-воспитательном процессе сельской школы: дисс канд.пед.наук. - Алматы, 1990-152 с.

14 Архангельский С.И. Учебное кино. Учебное пособие для пединститутов. -М.: Учпедгиз, 1959 -264 с.

Салжанова Ә.С.

«Үштөбе тірек мектебі (РО)» КММ, Қарағанды қ.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕ ХИМИЯ САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация.Мақалада жалпы білім беретін мектептерде химия сабағында PISA тапсырмаларын қолдану арқылы білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жайлы баяндалады.

Кілт сөздер: жалпы білім беретін мектеп, химия пәні, функционалдық сауаттылық, PISA тапсырмалары.

Білім беру мазмұнын жаңарту аясында негізгі күзiреттілікті, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту білім берудің басым мақсаттарының бірі ретінде айқындалады. Функционалды

сауаттылық оқытудың нәтижесі ретінде мектептегі әрбір оқу пәні шығармашылық сипаттағы тапсырмалар арқылы қалыптасады.

Функционалдық сауаттылық тұжырымдамасына негізделген ең танымал халықаралық бағалау зерттеулерінің бірі Экономикалық Ғылымдар және Даму Ұйымының (ЭБДҰ) демеушілігімен жүргізілетін халықаралық студенттерді бағалау бағдарламасы (PISA) болып табылады.

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру және 4-8 сынып оқушыларын халықаралық салыстырмалы зерттеулерге дайындау аясында Қарағанды облысында білім беруді дамытудың оқу-әдістемелік орталығымен «Зейін» жобасын әзірледі.

Жоба оқушылардың функционалды сауаттылық деңгейін анықтауға және білім беру сапасын арттыруға көмектеседі. Сонымен қатар, деректерді өңдеу мен түсінуді, жаңа нәтижелерді талдауды, стандартты емес есептерді шешуді талап етеді. Мектептерде логикалық, сыни және сындарлы ойлау негіздерін қалыптастыру мақсатында оқытудың тиімді нысандары мен әдістері енгізілуде, бұл білім беру нәтижелеріне жетудің табыстылығын, алған білімдерін оқу-тәжірибелік қызметте қолдана білуді қамтамасыз етеді.

PISA тестілеуі жаратылыстану сауаттылығына назар аударады. Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық – адамның жаратылыстану-ғылыми білімдерді түсінуі және құбылыстарды түсіндіруі, ғылыми дәлелдемелерге негізделген қорытындыларды пайдалану қабілеті. сондықтан жаратылыстану пәнінің мұғалімдері өз сабақтарында PISA типті тапсырмаларды қолдану және оқушыларға осы тапсырма түрімен жұмыс істеуді үйрету керек. Мысал ретінде, баспасөзде жарияланған тапсырмаларды алуға болады, бірақ олардың саны көп емес, сондықтан тапсырмаларды мұғалімдер өздері құрастырады.

Оқушылардың функционалды сауаттылығын арттыруда оқу бағдарламасындағы әрбір пәннің рөлі зор. Соның ішінде химия сабағының орны ерекше. Оқушының функционалды сауаттылығын дамыту мәселесіне мынадай тұжырымдаманы ұсынуға болады:

1. Оқушының жаратылыстану-ғылыми білімдерді түсінуі;
2. Ғылыми мәселелеріне қатысты дәлелдемелерге негізделген қорытындыларды пайдалану;
3. Ғылыми-зерттеу нәтижелерін көрсете білуі;
4. Әлеуметтік талаптарына сай келу үшін оқушының ақпараттық технологияларды қолдану және проблемалардың шешімін таба алуға үйрету.

7-сынып оқушыларының химия сабағында қолдануға болатын тапсырмаларды әзірледім.

№1 тапсырма. Кейбір заттарды сыртқы ұқсастықтарына қарап шатастырып алуға болады, ал сендер оларды бір-бірінен қалай ажырата аласыңдар?

	Белгілері	
Заттар	Шатастырылуы мүмкін	Ажыратуға болады?
Су және қант ерітіндісі		
Қант және тұз ұнтағы		
Су мен сіркесуы		

Қорытынды жасаңдар:

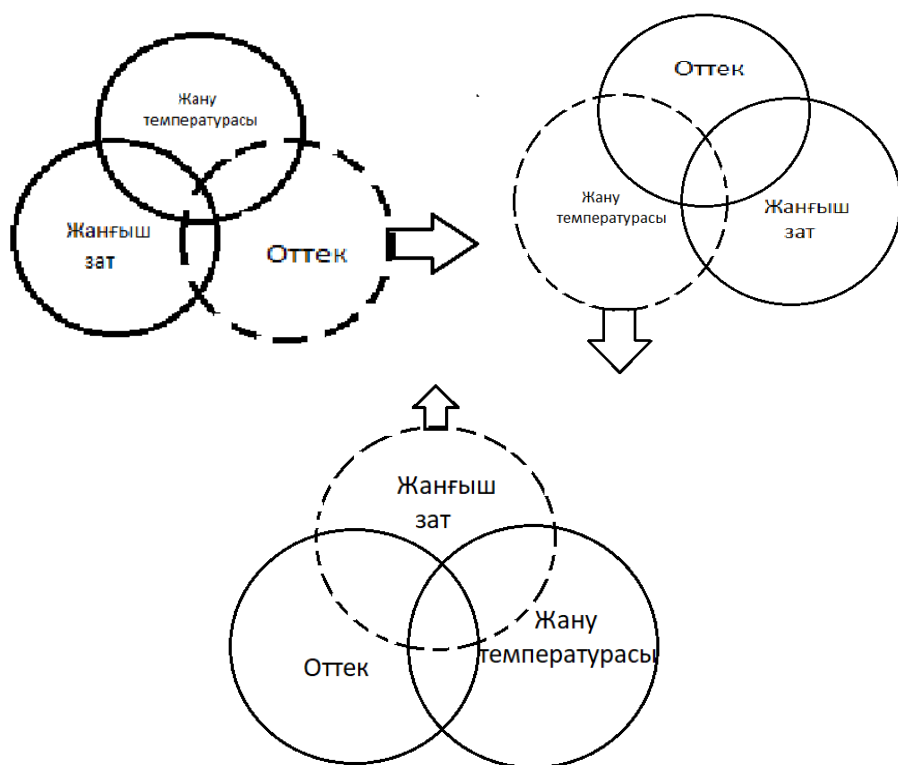
1. Заттарды ажырату үшін

керек.

2. Заттар әртүрлі физикалық қасиеттер көрсетеді, себебі олар

№2 тапсырма. Өртсөндірушілердің жұмысы, шыққан өрттің кейбір жағдайларын жою болып табылады. 1-суретте көрсетілген әртүрлі жағдайлардан өртсөндіру немесе одан сақтану жолдарын анықтаңдар (қандай жағдайда жою керек екені бағдаршамен көрсетілген):

1. көмірқышқыл газымен;
2. сумен;
3. құммен;
4. отқа төзімді жамылғылардың көмегімен.

1-сурет. Тапсырма.

№3 тапсырма. Мына карточкаларды пайдаланып, қандай қышқылдардың формулаларын құруға болады және қышқылдар қалай аталады?

Мектепте химия пәнін осындай сияқты тапсырмаларды орындау функционалды сауаттылықты қалыптастыруға ықпал етеді. Яғни білімді қалыптастыру, іскерлікті дамыту, меңгерілген дағдыларды еркін пайдалану, іс-әрекеттің әмбебап тәсілдерін дамыту, функционалдық мәселелерді шешу тәжірибесін қалыптастыру жағдайларын құру болып табылады.

Әдебиеттер:

1. «Білім беру мекемелері қызметкерлерін ақпараттық-коммуникациялық технология саласы бойынша біліктілігін көтерудің ғылыми-әдістемелік негіздері» Алматы – 2012 ж.
2. «Биология және салауаттылық негізі» ғылыми-әдістемелік журналы №5 2014ж
3. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012- 2016 жылдарға арналған Ұлттық жоспары. Ғылыми-әдістемелік журнал №4 2007 ж.

Салиев Е.Н., Рамазанов М.И.
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ӨЗІНДІК ЖҰМЫС ОРНЫ

Аннотация. Орта білім беру жүйесінде функционалдық сауаттылық аса маңызды болып табылады. Осы бағыттағы жұмысқа математика пәні бойынша оқушылардың өзіндік жұмысын үйлестірген жағдайда нәтижені арттыруға болатындығы мақалада сипатталған.

Кілт сөздер: оқыту әдістемесі, өзіндік жұмыс, функционалдық сауаттылық, оқыту нәтижесі

Оқушылар бойында функционалдық сауаттылықты дамыту бастауыш білім беру сатысынан бастау алып, орта мектепте ол дағдыларын дамыта отыра әр бағытта тереңдетіле түседі. Осы тереңдете түсу бойынша жұмыс жасауда тек сыныптағы сағаттар ғана емес, сонымен бірге өзіндік жұмыстарды тиімді пайдалану, оның ішінде үй тапсырмасын оңтайлы пайдалану аса маңызды. Тұжырымдарға негізделген заманауи үй жұмыстарының мысалдары өте көп [1, б.28]. Енді үй жұмысына берілетін тапсырмалардың мазмұны қарастырылады.

Тапсырма 1. «Осы теңдеулерді не үшін шеше білу керек» тақырыбына эссе жазыңыз.

Бұл тапсырманы орындау үшін оқушы эссе жазудың негізгі ережелерін бөліп көрсетуі керек, қазіргі уақыттағы теңдеулердің өзектілігін анықтауы керек, ата-аналармен теңдеулерді шешу туралы білімнің пайдалы екендігі туралы сөйлесіп, осыған байланысты өзінің субъективті пікірін білдіруі керек. Бұл тапсырма ең алдымен жаңартылған білім беру бағдарламасы негізіндегі айтылым, жазылым, тыңдалым дағдыларын жүзеге асыруға бағытталады. Екіншіден, оқушының теориялық білімін практикалық тұрғыда тексеріп, ой қорыта алуына жетелейді.

Тапсырма 2. Шешімнің дұрыстығын тексеру:

$\frac{6}{y+1}$ және $\frac{y}{y-2}$ бөлшектерінің қосындысы олардың көбейтіндісіне тең болатындай y айнымалысының мәні бар ма? [2, б.43]

Шешімнің дұрыстығын тексеру үшін оқушы керісінше болжауы керек, яғни осы тұжырымның моделін жасауы керек.

$$\frac{6}{y+1} + \frac{y}{y-2} = \frac{6y}{(y+1)(y-2)}$$

Тапсырма 3. Есепті шешу жоспарын жазу: содан кейін ұсынған жоспарға сәйкес есепті шешу. Балықшы қайықпен А пунктiнен өзенге қарай жүзді. 6 км жүзіп, ол ескектерді лақтырып жіберді және А-дан шыққаннан кейін 4 сағат 30 минуттан кейін ол қайтадан А нүктесіне барды. Қайықтың тоқтап тұрған судағы жылдамдығы 90 м/мин екенін біліп, өзен ағысының жылдамдығын табыңыз [3, б.37].

Қойылған міндетті шешу үшін оқушы тапсырманы құрамдас бөліктерге егжей-тегжейлі талдап, өзіне қойылған сұрақтарға жауап беруі керек: бізге не берілді? Бізге не табу керек? Шешім бойынша сызба жасау. Сызбаны жасағаннан кейін белгісіз x мәні ретінде не алу керек және қандай параметрлер қажет екендігі айқын болады.

Теңдеуді құру, оны қалай шешу керектігін білу керек. Оқушы тапсырмаға қажетті амалдар тізімін жазады [4,б.61].

Тапсырма 4. Өздік жұмысы

1. Теңдеулердің түбірлерін табыңыз

а) $10x^2+5x-0,6=0$

ә) $7x^2+8x+1=0$

б) $5(x+2)^2=-6x-44$

в) $\frac{3x^2+x}{4} - \frac{2-7x}{5} = \frac{3x^2+17}{10}$

Функционалдық сауаттылық тұрғыдан алғанда осы берілген өзіндік жұмыс ретіндегі үй тапсырмаларын тексеру және бағалау мұғалімнен бағалау критерийлерін білуді талап етеді (1-кесте):

1-кесте. Бағалау критерийлері

«үздік» қойылады:	<ul style="list-style-type: none"> - жұмыс толығымен орындалды; - логикалық ойлау мен шешімді негіздеуде олқылықтар мен қателер жоқ; - шешімде математикалық қателер жоқ;
-------------------	--

«жақсы» қойылады:	- жұмыс толығымен орындалды, бірақ шешім қадамдарының негіздемесі жеткіліксіз; - графиктерде, суреттерде, сызбаларда немесе графиктерде бір қате немесе екі-үш кемшілік жіберілген;
«қанағаттанарлық» қойылады:	- графиктерде, сызбаларда бір немесе екі-үш кемшіліктен көп қателіктер жіберілген, бірақ оқушы міндетті дағдыларға ие;
«қанағаттанарлықсыз» қойылады:	- оқушының осы тақырып бойынша міндетті дағдыларды толық меңгермегенін көрсететін елеулі қателіктер жіберілді;

Тапсырманы орындау үшін оқушы ұсынылған жұмысты, бағалау критерийлерін мұқият оқып, қателіктер мен кемшіліктерді тауып, олардың санын есептеп, ұсынылғандардан қажетті белгіні таңдауы керек.

Хронокарта толтырылғаннан кейін мұғалім бағалу барысын толық аяқтау мүмкіндігіне ие. Хронокарта толтырылғаннан кейін төменде берілген сауалдарға жауап алуға болады:

- қандай айырмашылықтар бар?
- олар неден тұрады?
- уақыт шығындары бойынша қандай әрекеттер бағаланды? Қайсысы артық бағаланды?

Мақала аясында орта мектеп математикасындағы маңызды тақырыптардың бірі теңдеулер мен теңсіздіктер қарастырылды. Теңдеулер мен теңсіздіктер сияқты ұғымдармен байланысты тақырыптар мектеп математика курсына ең кең және маңызды болып табылады. Осыған байланысты, математиканы оқытудың заманауи әдістемесінде осы ұғымдармен байланысты материал «теңдеулер мен теңсіздіктер» жеке пәндік-мазмұндық түрде ұйымдастырылған. Мұнда теңдеу мен теңсіздік ұғымдарын қалыптастыру, оларды шешудің жалпы және жеке әдістері, теңдеулер мен теңсіздіктерді зерттеудің мектеп математика курсының сандық, функционалдық және басқа тақырыптармен байланысы қарастырылады.

Теңдеулер мен теңсіздіктер тақырыптарын зерттеумен бірге жүретін үрдіс - теңдеулер мен теңсіздіктер кластарының біртіндеп өсуі, оларды шешу әдістері, шешімде қолданылатын түрлендірулер, сонымен қатар теңдеулердің әртүрлі кластары арасында байланыстар орнату, барған сайын жалпы кластарды анықтау, түрлендірудің жалпы әдістерін бекіту, шешімнің сипаттамасы мен негіздемесін жеңілдету.

Алгебрадағы теңдеу тұжырымдамасының пайда болуы мен жұмыс істеуінің таңдалған бағыттары мектеп математика курсынағы теңдеулер мен теңсіздіктер тақырыптарын ашудың үш негізгі бағытына сәйкес келеді.

Мәтіндік есептерді шешудің алгебралық әдісін зерттеуде үш негізгі бағыттың біріншісі қолданбалы бағыт. Бұл әдіс мектеп математикасында жиі қолданылады, себебі ол математиканы қолдануда қолданылатын әдістерді зерттеумен тығыз байланысты.

Қазіргі уақытта математиканы қолданудағы жетекші бағыт-математикалық модельдеу. Осыдан сызықтық теңдеулерді, теңсіздіктерді және олардың жүйелерін шешу математикалық модельдеуде көрініс табады.

Келесі бағыт-теориялық-математикалық-екі аспектіде ашылады. Біріншісі-теңдеулердің, теңсіздіктердің және олардың жүйелерінің маңызды кластарын зерттеу, екіншісі-жалпыланған ұғымдар мен әдістер. Әрине, бұл аспектілер мектептегі математика курсына зерттеудің маңызды бөлігі болып табылады. Теңдеулер мен теңсіздіктердің негізгі кластары қарапайым және сонымен бірге ең маңызды математикалық модельдермен байланысты. Жалпыланған ұғымдар мен әдістер тақырыпты зерттеуді ұйымдастыруға мүмкіндік береді, себебі олар теңдеулердің, теңсіздіктердің, олардың жүйелерінің жеке кластарына қатысты шешім қабылдау әдістерінде қолданылатын жалпы ұғымдарды сипаттайды. Өз кезегінде, бұл жалпы ұғымдар мен әдістер негізгі логикалық ұғымдарға сүйенеді: белгісіз, теңдік, эквиваленттілік, логикалық ұстану. Олар теңдеулер мен теңсіздіктер тақырыптарында да ашылуы керек.

Теңдеулер мен теңсіздіктер тақырыбының басты ерекшелігі-жалпы мектеп математикасы курсының мазмұнымен байланыс орнату. Осы тақырыптармен өзара байланысын орнату барысында жүзеге асырылатын негізгі идея – тақырыпты толық игерту. Мектеп алгебрасында және талдау принциптерінде қарастырылған барлық сандық аймақтар, кез-келген теңдеулерді, теңсіздіктерді,

олардың жүйелерін шешуге байланысты пайда болады. Мысалы, сандық интервалдар теңдіктермен немесе теңсіздіктер жүйелерімен ерекшеленеді. Иррационал және логарифмдік өрнектер де сәйкесінше теңдеулермен байланысты. Яғни, мысал ретінде алынған теңдеулер мен теңсіздіктер тақырыптарында да функционалдық сауаттылықты дамыту мүмкіндіктері бар.

Әдебиеттер:

1. Рыспекова Қ. Н. Математика пәнін оқытуда есептің танымдық рөлі // Педагогика мәселелері. - 2017. - №4. - Б. 38-41
2. Әбілқасымова А.Е, Кучер Т.П, Жұмағұлова З.Ә. Математика. 6-сынып. 2 бөлім. Алматы: Мектеп. - 2018
3. Шыныбеков Ә.Н, Шыныбеков Д.Ә. Алгебра 7 сынып. Алматы:Атамұра.- 2017.
4. Әбілқасымова А.Е, Кучер Т.П, Жұмағұлова З.Ә, Корчевский В.Е. Алгебра 8 сынып. - Алматы «Мектеп». – 2018

Салиев Е.Н., Рамазанов М.И.
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

МАЗМҰНДЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация. Білім беру жүйесіндегі функционалдық сауаттылық аса маңызды болып табылады. Сол функционалдық сауаттылықты дамыту мақсатында жүзеге асырылатын мазмұндық ресурстарды қолдану мақалада талданады.

Кілт сөздер: оқыту әдістемесі, функционалдық сауаттылық, білім мазмұны, оқыту нәтижесі

Жаратылыстану-ғылыми цикл пәндерінің сабақтарында интеграцияланған оқытуды ұйымдастыру оқу жылының басында мұғалімдердің күнтізбелік-тақырыптық жоспарларын келісуден және оқу жылы бойына пәндердің оқу материалы тақырыптарында интегративті, пәнаралық байланыстар орнатудан басталады. Пәнаралық байланыстарды орнату жолында екі кезең бар. Біріншісі, бастапқы, дайындық, оқу пәнін пәнаралық негізде оқытудың басталуына орайластырылған, ал екіншісі – тақырыптың ережелерін нақтырақ интегративті негізде тікелей ашып көрсету.

Интеграцияланған сабақтарды дайындау бойынша мұғалімдердің шығармашылық тобының жұмысы бірқатар кезеңдерді қамтиды:

1) өз пәнінің әр курсы бойынша «пәнаралық байланыс» бөлімін, бағдарламалардан, химия, биология, география, физика және жаратылыстану ғылымдарынан тақырыптарды зерделеу, ғылыми, ғылыми-көпшілік, әдістемелік қосымша әдебиеттер оқу;

2) күнтізбелік және тақырыптық жоспарларға сәйкес пәнаралық байланыстарды жүзеге асыруды жоспарлау;

3) пәнаралық байланыстарды нақты сабақтарда жүзеге асырудың құралдары, әдістері мен әдістемелік тәсілдерін жасау; әр мұғалім мен оқушылардың іс-әрекетін ойластыру;

4) интеграцияланған білім беруді ұйымдастыру мен жүзеге асырудың әдістемесін әзірлеу;

5) оқытуда пәнаралық байланыстарды жүзеге асырудың нәтижелерін бақылау және бағалау әдістерін әзірлеу.

6) белгілі бір кезеңдегі интеграцияланған сабақ барысында алынған білім беру қызметінің нәтижелерінің формалары мен әдістерін ойластыру, бұл оқушылардың, ата-аналардың және мұғалімдердің кең ауқымын тарта отырып, міндетті түрде өткізіледі [1, б.34]

Өткізіліп жатқан интеграцияланған сабақтарда ортақ тақырыптарды талдай отырып, мынадай қорытынды жасауға болады:

– білім беру технологиялары оқушылардың белсенділігін арттырады, қазіргі заманның өзекті мәселелерін (қоршаған ортаны қорғау, ұлттың денсаулығы, елдің экономикалық дамуы) түсінуге көмектеседі, әр түрлі пәндер бойынша білімнің өзара байланысын өз бетінше іздеуді ынталандырады;

– интеграцияланған сабақтардың алдында мұғалімдер мұқият дайындалуы, жекелеген оқушыларға немесе бүкіл сыныпқа ұсынылатын алдын ала үй тапсырмаларын ұйымдастыруы керек;

–интеграцияланған сабақтар жеке пәндер бойынша білім, білік, дағдыларды жинақтап, білім беру мәселелерін неғұрлым көп қырлы қарастыруға мүмкіндік береді, сондықтан бұл функционалдық сауаттылықты дамытудың өте тиімді әдісі;

– сабақтар екі немесе одан да көп пән мұғалімдерімен бірлесіп, сабақты өткізудің алдын-ала ойластырылған әдістемесімен, белгілі бір көлемде және материал ашылу тереңдігімен, материалды ұсынудың бірізділігімен өткізіледі;

– әрбір жеке пәнді зерттеу логикасын сақтау үшін жалпылау алдында болатын байланысты пәндердегі күрделі мәселенің әр түрлі аспектілерін зерттеу уақыты ескеріледі;

– химия, биология, география, физика курстарында оқушылар тиісті бөлімдерді меңгергеннен кейін сабақ өткізген жөн;

– іс-әрекетті бағалау бірнеше пән бойынша бір уақытта жүзеге асырылады [2,6.7].

Интеграцияланған сабақтар әртүрлі әдістерді қолдана отырып өткізіледі:

– «эстафета», мұнда химия пәні мұғалімі сабақ беру құқығын басқа пән мұғаліміне береді (биология, география, физика) және керісінше, ал оқушылардың орындаулары бірін-бірі толықтырады;

– мұғалімнің жаңа тақырыпты ұсынуы, әртүрлі ғылыми салаларға құштар оқушылар оның ақпаратын толықтырады. Мысалы, географияға қызығушылығы бар оқушы әлемдегі темір рудасы кен орындарының географиялық ерекшеліктерін айту арқылы мұғалімнің табиғатта темірді табуы туралы әңгімесін толықтырады.

Дәстүрлі емес сабақ түрлері де интеграцияланған:

1. Интеграцияланған екі, үш, төрт пәндік сабақтар, экскурсия сабағы, сапарға шығу сабағы, саяхат сабағы.

2. Сайыс пен ойын түріндегі сабақтар: жарыс сабағы, турнир сабағы, эстафета сабағы, іскерлік немесе рөлдік сабақ, викторина сабағы.

3. Шығармашылық сабақтар: зерттеу сабағы, сұхбат сабақ, жоба сабағы.

4. Дәстүрден тыс сабақтар: даналық сабағы, махаббат сабағы, ашық айту сабағы, презентация сабағы.

5. Қарым-қатынастың жария түрлеріне еліктейтін сабақтар: баспасөз конференциясы сабағы, аукцион сабағы, семинар сабағы, телешоу сабағы.

6. Қиялды қолданатын сабақтар: ертегі сабағы, тосын сабақ.

7. Мекемелер мен ұйымдардың қызметіне еліктеуге негізделген сабақтар: сот сабағы, нәтиже сабағы, сайлау сабағы т.б..

Сабақтан тыс жұмыстың дәстүрлі формаларын сабаққа көшіру: КТК сабағы, «Не? Қайда? Қашан?» [3, б.95].

Білікпен дағдыларды үйрету сабағы. Сабақтың бұл түрінің мақсаты – оқушылардың оқу бағдарламасында көзделген білік пен дағдыларын дамыту. Сабақтың бұл түрінің формалары:

- сабақ-дәріс;
- саяхат сабағы;
- экспедиция сабағы;
- зерттеу сабағы;
- сахналау сабағы;
- оқу конференциясы;
- экскурсия сабағы;
- мультимедиялық сабақ;
- проблемалық сабақ.

Міндеттері туралы сипаттама келесі кестеде берілді (Кесте 1):

Кесте 1. Міндеттер сипаттамасы

Атауы	Сипаттама
Білімділік	таныстыру, түсінік беру, дағдыларын дамыту, білімдерін тереңдету
дамытушылық	ақпарат көздерімен жұмыс істеуге үйрету; баяндамалар дайындау; аудиторияның алдында сөйлеу, талдау, басты нәрсені бөліп көрсету, жалпылау және қорытынды жасау
Тәрбиелік	табиғатты қорғауға, экологиялық санаға тәрбиелеуге үлес қосу; патриоттық сезімді және туған өлкеге деген сүйіспеншілікті тәрбиелеу үшін объективті негіз құру; коммуникативті дағдыларды жетілдіру.

Қайталау сабағында интеграция мен пәнаралық байланысты жүзеге асырудың мүмкіндіктері жоғары. Сабақтың бұл түрінің формалары:

- жалпылама қайталау сабағы;

- диспут;
- ойын: КТК, «Бақытты шак», «Ғажайыптар өрісі», байқау, викторина; театрландырылған сабақ (сабақ-сот);
- жетілдіру сабағы;
- қорытынды конференция;
- соңғы экскурсия;
- консультация-сабақ;
- бақылау жұмыстарын талдау сабағы;
- шолу дәрісі;
- шолу конференциясы;
- әңгіме-сабақ [4,б.27].

Мақсаты: білімді тереңірек игеру, жалпылау мен жүйелеудің жоғары деңгейі. Ал міндеттері төмендегі кестеде берілді (кесте 2):

Кесте 2. Міндеттер сипаттамасы

№	Атауы	Сипаттама
1	білімділік	өткен сабақтардағы тақырып бойынша алынған білімдер мен дағдыларды меңгерудің сапасы мен деңгейін анықтау, материалды білім жүйесі ретінде жалпылау
2	дамытушылық	кеңістіктік ойлауды дамыту, жіктеу, байланыстарды анықтау, тұжырым жасау қабілеттерін дамыту; топта жұмыс жасау кезінде коммуникативтік дағдыларды дамыту, танымдық қызығушылықты дамыту; ерекшеліктерді, заңдылықтарды түсіндіру, талдау, салыстыру қабілеттерін дамыту
3	тәрбиелік	жалпы мәдениетке, қоршаған ортаны эстетикалық қабылдауға тәрбиелеу; оқушылардың өзін-өзі бағалауы, өзін тұлға ретінде қалыптастыруы үшін жағдай жасау

Білім мен білікті бақылау және тексеру сабағы. Сыныптағы жедел бақылау үнемі жүзеге асырылады, бірақ арнайы сабақтар егжей-тегжейлі бақылауға арналған. Сабақтың бұл түрлері:

- сынақ сабағы;
- викторина;
- жарыстар;
- білімді шолу;
- шығармашылық жұмыстарды, жобаларды қорғау;
- шығармашылық есеп;
- бақылау жұмысы;
- сұхбат.

Осылайша, пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру әртүрлі жолдармен жүзеге асырылуы мүмкін.

Әдебиеттер:

- 1 Аганина К. Ж., Даулеткулова А. У., Айтуған Д. А. STEM - білім берудің әлемде және Қазақстанда дамуы // Білім әлемінде - 2017. - №4. - Б. 30-40 б.
- 2 Омарова А., Сейпиев Д. STEAM-образование и робототехника. - Білімді ел - 2018. - 24 апреля (№16).
- 3 Фролов. А. В. STEM как приоритетное направление высшего образования США: научное издание - Вестник высшей школы. - 2012. - №12. - С. 94-97.
- 4 Науанова Ж. Критериалды бағалау-сапалы білім негізі. - Қазақстан тарихы. Әдістемелік журнал. - 2015. - №1. - Б.25-30

Сатыбалдина Г.М.

«Бауыржан Момышұлы атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ, Қарағанды қ.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ЖӘНЕ ГЕОГРАФИЯ САБАҚТАРЫНА ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. География мен жаратылыстану пәндерінен білім беру барысында әдіс-тәсілдерді тиімді пайдаланып, функционалдық сауаттылықты арттыру мен білім сапасын көтеруде пән мұғалімдеріне пайдалануға болады. Географияд пәнінен географиялық есептеулерді тиімді қолдану, ауа температурасы, жел өрнегін салу, атмосфералық қысым арқылы тау биіктігін анықтау жолдары көрсетілді. Жаратылыстанудан сабақтар өткізу барысында ауа температурасы графигін дұрыс салуды игеру, талдау сияқты тиімді тәсілдер оқушылардың пәнге деген қызығушылығы, логикалық ойлауы, құзыреттілігі, өзіндік таным деңгейі артатындығы баяндалды.

Кілт сөздер: географиялық есептеу, есептеу тәсілі, ауа температурасы, жел өрнегі.

Қазіргі қоғамда болып жатқан жаһандық өзгерістер кезеңінде оқушыларға сапалы білім беру үшін, заманауи өзгерістерге бейімделген, білім әлемі кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай болуды қажет етеді.

Әрбір білім беру ұйымының міндеті - ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға бағдарланған, функционалдық сауаттылық дағдылары бар және оны қоршаған болмыста бәсекеге қабілетті бола алатын білім алушы тұлғасының үйлесімді қалыптасуы мен дамуы үшін қолайлы білім беру ортасын құру [1,б.7].

Бүгінгі күні оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы - субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі - құзыреттіліктер болып белгіленуі, мектепте білім беру жүйесінде - «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру негізгі мақсат болып отыр.

Функционалдық сауаттылық - тұлғаның ең басты функциялық сапалары белсенділік, шығармашыл тұрғыда ойлауға және шешім қабылдай алуға, кәсіби жолын таңдай алуға қабілеттілік, өмір бойы білім алуға дайын тұруы болып табылады. Бұл функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады. [2, б.2]. Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым - қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым - қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші.

Заманауи тәсілдер- оқушылардың алған білімдерін жай ғана иеленіп қоймай, оларды орынды жерде қолдана білуіне басты назар аудару болып табылады.

География пәнінің ерекшелігі –оқушылар өздігінен ізденіп, білім дағдысын толықтыруға суреттер, фотосуреттер, түрлі карталар, кестелер, сызбанұсқалар, гистограммалар, климатограммалар, диаграммалар, графиктер, статистикалық мәліметтер, яғни географиялық деректермен көп жұмыстар жүргізуге ерекше назар аударылады. Пәнге қызығуын, таным дағдысын арттырудың бір жолы – сабақта жаңа білімді меңгертуде оқушылардың өздерін белсенді қатыстыру.

Мұғалімнің берген тәжірибелі білім сапасы мен тиімді тәсілдерінің бірі -географиялық есеп шығаруды қолданғанда, оқушылардың қызығушылығы арттырып қана қоймай, функционалдық сауаттылығы, өзіндік танымдылық деңгейі, логикалық ойлауы, санауы және есептеуі, түсіну қабілеті дами түседі. Есептеу тәсілін игерген оқушылар, тәжірибеде нәтижеге дұрыс көз жеткізе отырып, тапсырманы жүйелі түрде орындайды. Оқу материалының мазмұнын жақсы меңгеруде, тақырыптық карта және кескін картаны, сызба, диаграманы қолданумен қатар, жауап бергенде толық қанды, есептеу арқылы дәлелдей отырып жеткізуге тырысады.

6 сыныптарда жаратылыстану пәнінен оқулықта «Деректерді жинау және жазу» тақырыбында [3.б.22] - өлшеу эталоны, бақылау түсінікті, оқушыларға қиындық келтірмейді. «Деректерді талдау, талқылау» [3.б.26]тақырыбында берілген жиналған материалдарды ғылым саласында бар әдістердің көмегімен өңдеу, статистикалық талдау, графикалық, математикалық модельдеу, яғни мәліметтерді топтап, кесте, графика және диаграмма түрінде ұсыну қиындық келтіргені байқалды.

Оқушыларға 3 күнгі ауа температурасы өзгерісінің графигін салуды, 1 күнде 4 рет өлшенген ауа температурасының орташа мөлшерін қалай математикалық тұрғыдан есептеп, айырмашылығын талдап, көрсетіліп түсіндірілді. Мысалы, мына тапсырма мен есептеуді қолдандым.

Тапсырма: Мына төмендегі мәлімет бойынша ауа температурасының өзгеру графигін сыз және орташа температураны анықтаңдар. [3.б.28]

Сағат түнгі 1.00-де -6°C, сағат таңғы 7.00-де -1°C, сағат күндізгі 13.00-де +2°C, сағат кешкі 19.00-де 0°C.

$$-6 - 1 = -7;$$

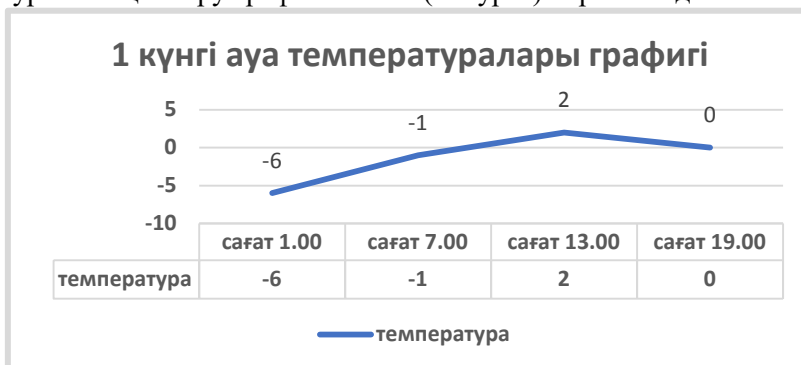
$$-7 + 2 = -9;$$

$$2 + 0 = 2;$$

$$9 : 4 = 2,2$$

Жауабы: орташа температура $\sim 2,2^\circ \text{C}$.

Ауа температурасының өзгеру графигін сызып (1- сурет) көрсеткенде:

1-сурет. Ауа температурасы графигі

Осы тақырып 6 сыныпта жаратылыстану пәнінен күрделеніп беріледі де, түсіндіруді қажет етеді. Жоспарда көрсетілген «Мәліметтерді талдау» тақырыбының оқу мақсаты - 6.1.5.1 алынған деректерді графикалық түрде көрсету [3.б.]. Оқулықта берілген тапсырмалар материалдары «PISA оқушылардың сабақтағы жетістіктерін бағалау халықаралық бағдарлама негізінде құрылған. Мәтін түрінде баяндау, сызба, кесте, графикалық, диаграмма түрінде бірін-бірі толықтырып тұрады және оқушыларға түсінікті.

Жаратылыстану пәнінен оқушылардың функционалдық сауаттылықты дамытуға арналған тапсырмаларды орындау барысында, оқушылар берілген тапсырманы түсініп, талдап, қорытынды жасауға үйреніп, өмірмен байланыстыра алады. Осы арада сыныптан – сыныпқа ауысқанда шиыршықтық құрылым мен дағдылардың дамуы қамтамасыз етіледі.

Әрі қарай, сыныптар жоғарылағанда 7 сыныпта география пәнінен «Атмосфера» тарауын өткен кезде, оқулықтағы сұрақтар мен тапсырмаларда есептеу берілмеген, функционалдық сауаттылықты дамыту үшін, «Географиялық есептеулерді» қолдандым. Географиялық есептеулерді тиімді пайдалану барысында:

- орташа айлық ауа температурасының график салып талдауды;
- ауа құрамына диаграмма құрып сипаттама беруді, салыстыруды;
- желге анықтама беріп, жел өрнегін салып, желдің бағытын анықтап;
- атмосфералық қысым, тау етегіндегі және таудың биік шыңындағы ауа температурасын анықтауға берілген есептеулерді еркін орындай алады.

Мысалы, тапсырма:

Төменде берілген мәлімет бойынша жел өрнегін (2- сурет) сызындар [4].

Ш - 3 күн, О - 5 күн, СБ - 9 күн, ОШ - 4 күн, ОБ - 5 күн, Б - 7 күн,

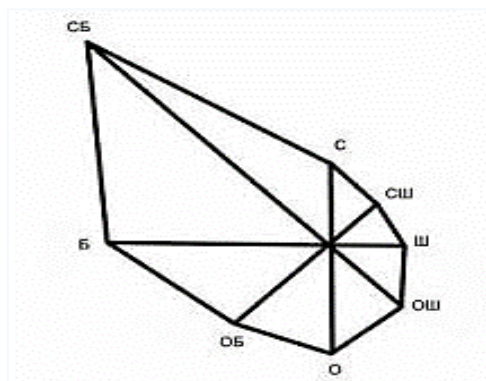
С - 2 күн, СШ - 2 күн.

Жауабы: 1 күн = 0,5 см.

Ш - 2 күн = 1 см; О - 5 күн = 2,5 см; СБ - 9 күн = 4,5 см;

ОШ - 4 күн = 2 см; ОБ - 5 күн = 2,5 см; Б - 7 күн = 3,5 см;

С - 2 күн = 1 см; СШ - 2 күн = 1 см.

2-сурет. Жел өрнегі.

Атмосфералық қысым арқылы таудың биіктігін анықтауға арналған тапсырма [4]:

- Тау етегіндегі атмосфералық қысым 670 мм с.б., ал оның басындағы қысым 440 мм с.б. болса, осы таудың биіктігі қанша?

$$(670-440 \text{ мм}) \times 10 \text{ м} = 2300 \text{ м.}$$

Жауабы: таудың биіктігі 2300 м

Ауа температурасын анықтауға арналған есеп [4]:

- Жер бетінде ауа температурасы 20°C болса, 3000 м биіктікте температура қанша болады?

$$6^{\circ} \times 3000 = 18^{\circ}\text{C}$$

$$20^{\circ} - 18^{\circ} = +2^{\circ}\text{C.}$$

Жауабы: $+2^{\circ}\text{C}$

Мысалы: Тау етегінде ауа температурасы $+17^{\circ}\text{C}$ көрсетіп тұр. Тау етегінен тау басына дейінгі биіктік 4500м. Тау шыңындағы температура қанша болады?

Тропосферада жоғары қарай көтерілген сайын температура төмендейді:

100 м сайын $-0,6^{\circ}\text{C}$

1000 м сайын $- 6^{\circ}\text{C}$

$$1000 \text{ м} / 4500 = 4,5$$

$$\text{Жауабы: } 6 \times 4,5 = 27$$

$$+17^{\circ}\text{C} - 27 = -10^{\circ}\text{C}$$

Оқушылардың бойында функционалдық сауаттылықты дамыту, шешім қабылдай алуға, өз беттілік ізденуге, бәсекеге қабілеттілікке тәрбиелеу арқылы білім сапасын арттырудың басты шарты болып табылады. Білім берудегі мұғалімнің басты міндеті - оқушылардың өзіндік танымдық іс-әрекеті үшін тиісті педагогикалық жағдайлар жасау.

География пәнінен сабақ үрдісінде тиімді әдіс – тәсілдерді, жаңа технологияларды, әр түрлі білім беру ресурстарын, есептеу, логикалық ойлау, графиктер сызыу, диаграмма құрып талдауды қолданып, оқушының пәнге қызығушылығын арттыру, сыни тұрғыдан ойлауын, социуммен жұмыс жасау дағдысын, проблемалық жағдайларды өздігімен шешуін дамыту, бүгінгі білім сапасын жақсартудың, нәтижеге бағыттаудың басты кәсіби құзыреттіліктері болып табылады.

Әдебиеттер:

1. «2022-2023 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы». Әдістемелік нұсқау хат. – Нұр-Сұлтан: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2022. 320б.

2. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 - 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. Қазақстан

Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы № 832 қаулысымен бекітілген. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1200000832>

3. «Жаратылыстану» 6 сынып. Р.Ә. Қаратабанов, Л.А. Верховцева, О.А. Костюченко, В.И.Прахнау, Г.С. Бойко, С.А. Матвеева, М.Н.Мұсабаева. Алматыкітап баспасы 2019.

4. «Географиялық есептеулер жинағы»
https://ziatker.kz/docx/geografialyq_esepтер_jinagy_40059.html

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. Изменения в мире задали новые параметры обучения и воспитания, потребовали кардинального пересмотра целей, результатов образования, традиционных методов преподавания, систем оценки достигнутых результатов. На концепции функциональной грамотности основаны международные оценочные исследования - оценка математической и естественнонаучной грамотности учащихся 4 и 8-х классов (TIMSS), международная программа оценки учебных достижений 15-летних учащихся (PISA), которые оценивают способности обучающихся использовать знания, умения и навыки, приобретенные в школе для решения широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, а также в межличностном общении и социальных отношениях.

Ключевые слова: функциональная грамотность, функционально грамотная личность, виды функциональной грамотности, читательская грамотность, компьютерная грамотность.

Одна из важнейших задач современной школы – формирование функционально грамотных людей. Под функциональной грамотностью понимается способность человека вступать в отношения с внешней средой, быстро адаптироваться и функционировать в ней [1]. Основы функциональной грамотности закладываются в начальной школе, где идет интенсивное обучение различным видам речевой деятельности – письму и чтению, говорению и слушанию.

Выделяется несколько основных видов функциональной грамотности:

- читательская грамотность, предполагающая свободное владение всеми видами речевой деятельности; способность адекватно понимать чужую устную и письменную речь; самостоятельно выражать свои мысли в устной и письменной речи, а также компьютерной, которая совмещает признаки устной и письменной форм речи;

- информационная грамотность - умение осуществлять поиск информации в учебниках и в справочной литературе, извлекать информацию из Интернета и компакт-дисков учебного содержания, а также из других различных источников, перерабатывать и систематизировать информацию и представлять ее разными способами;

- деятельностная грамотность- это проявление организационных умений и навыков, а именно способности ставить и словесно формулировать цель деятельности, планировать и при необходимости изменять ее, словесно аргументируя эти изменения, осуществлять самоконтроль, самооценку, самокоррекцию [2].

Базовым навыком функциональной грамотности младших школьников считается именно читательская грамотность.

Читательская грамотность – это способность человека понимать и использовать письменные тексты, размышлять о них и заниматься чтением для того, чтобы достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, участвовать в социальной жизни. Те сведения, которые читатель получает из текста, должны расширять его знания и возможности в жизни [3].

Приведем примеры наиболее эффективной, на наш взгляд, организации деятельности по формированию читательского интереса у первоклассников.

В течение букварного периода в первом полугодии применяются такие технологические операции:

1. «Самый внимательный». Учащимся предоставляется вопрос по тексту прочитанного произведения с вариантами ответов и возможностью заработать балл. Этот прием также активизирует мыслительную деятельность учащихся, развивает внимание, логическое мышление, память, наблюдательность.

2. «Собери слово». Каждый ученик получает игровое поле с квадратиками под буквы. Ребенок составляет слова и фразы. Такие обучающие игры очень полезны для детей, особенно для младших школьников. Помимо читательской грамотности игра развивает мелкую моторику рук, память, воображение, логику и мышление.

3. «Прочитай слова без лишнего слога». В игре используются карточки с картинками. Правила игры предусматривают прочтение слов по первым буквам картинок и составление этих слов или из букв, которые пишем в пустых окошках. Каждую картинку называем, выделяем, с какой буквы начинается название, и собираем из этих букв слово, ставя их по порядку слева направо. Ученику предлагается прочитать слова по первым буквам картинок и составить их устно или из набора букв.

4. «Вправо – влево – вверх». Этот приём можно проводить в разных вариантах: «Назови букву, сделай движение», «Не ошибись!», «Назови ответ, выполни движение». На листе бумаги или на слайде пишутся буквы алфавита, а под ними Л, П или В. Буквы из верхних строк проговариваются вслух, а из нижних – выполняются руками (Л – левая рука поднимается рука влево, П – правая рука поднимается вправо, В – обе руки поднимаются вверх).

5. «Найди и прочитай слова на букву В».

6. Приём «Дерево предсказаний». Текст произведения читается не до конца. Строится дерево предположений, у которого ветви будут содержать варианты возможных концовок. В качестве аргументов важно предоставить факты, взятые из самого текста произведения (Какие ситуации предполагают такое развитие события? Какие качества героя могут повлиять на ситуацию?).

7. Приём «Кодирование информации» (используя символы, знаки, рисунки кодируют содержание сказки)

8. Для удержания внимания, снятия усталости и повышения мотивации к работе на уроке позволяет добиться приём «Скажи от имени героя». Он направлен на развитие речи, воображения, ассоциативного мышления. Ученикам предлагаются картинки с изображением предметов окружающего мира. Это могут быть одушевлённые и неодушевлённые предметы. Изображения показываются поочерёдно. Одно изображение по продолжительности просмотра занимает 5 секунд. Задание ученикам: посмотреть на картинку и оживить её словами, выражая эмоции или чувства от первого лица. Например, показывается картинка с изображением улыбающегося льва. Дети могут предложить такие выражения: «Как мне хорошо!», «Сегодня у меня самый удачный день!», «Хотел бы с кем-нибудь поиграть!» и т.д.

Таким образом, научиться действовать ученик может только в процессе самого действия, а каждодневная работа учителя на уроке, образовательные технологии, которые он выбирает, формируют функциональную грамотность учащихся, соответствующую их возрастной ступени. Поэтому важнейшей в профессиональном становлении современного учителя является проблема повышения его технологической компетентности в области формирования функциональной грамотности, включающей в себя глубокую теоретическую подготовку и практический опыт продуктивного применения современных образовательных технологий на уроке, готовность к их адаптации и модификации с учётом индивидуальных и возрастных особенностей учащихся.

Литература:

1. Мацкевич В., Крупник С.А. Функциональная грамотность // Всемирная энциклопедия: Философия. - Минск, Харвест, 2001. - 312 с.

2. Махмутов, М.И. Проблемное обучение: основные вопросы теории / М.И. Махмутов. – М.: Просвещение, 2009. – 291с.

3. Особенности формирования функциональной грамотности учащихся основной школы по предметам естественнонаучного цикла. Методическое пособие. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013. – 38 с.

Смахова Г.А.

«Сәкен Сейфуллин атындағы гимназиясы» КММ, Қарағанды қ.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН ШЫҒАРМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Аннотация. Президент Қасым- Жомарт Кемелұлы Тоқаев жолауында Ұлттың жаңа болмысын қалыптастыруға қажетті қағидаттарды айқындап берді. Жиырма бірінші ғасырдың ұрпағы ерен білімді, еңбек етуге бейім, кәсіби дағдысы дұрыс, жоғары жауапкершілікті азамат болуы тиіс. Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру қазіргі таңда оқыту жүйесіне қойылып отырған елеуметтік сұраныс талаптарына сай келу үшін бастауыш сыныптардан бастап оқушының оқу, жазу

сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған арнайы жұмыс арқылы оң нәтижелерге қол жеткізуге болады.

Кілт сөздер: оқу сауаттылығы, Ыбырай Алтынсарин шығармалары, Ыбырай Алтынсарин оқулары

Өміріміздің жарқын сәттерінде адамды адам етер асыл қасиет бар. Ол – адамның ғұмырлық кезеңінде ақыл иесі болып қалуында. Адам жанының тазалығы, ішкі менінің айқындығы, білімге құштарлық қалыптасатын кезең ұстаздан тәлім алған сәттен басталады. «Ұстаз» атты ұлағатты есімнің қадірін арттырып, қасиетін танығанда бұл тұжырымның маңызы артатыны сөзсіз.

Педагог мәртебесін көтеру аясында ұстаздарға шалқар шабыты мен теңіздей білімін жетілдіруге мүмкіндік көп. Ғылыммен айналысатын магистр ұстаздардың мектеппен тығыз байланыста оқушымен жұмыс жасауының өзі болашақта функционалды сауатты, білімін өміріне пайдалана алатын күзиретті, сауатты ұрпақ қалыптасуына негіз болады. Білім айдыны ақпарат ағынымен қарқынды қарыштап даму үстінде. Ағынсыз судың саситыны анық болса, кешегі білімнің бүгін ескіретіні сөзсіз. Бұл тұста заманымыздың біртуар азаматы, педагог-психолог Жүсіпбек Аймауытовтың: « Оқыту жігерлі болсын, жігерсіз жасық жұмыстан бала оқытқанда береке шықпайды. Әсіресе, бала оқыту жұмысы қызу, ширақ, жігерлі болғаны дұрыс. Жігерлі болу мұғалімнің сүйегіне біткен сипаты» деп ой тарқатса, ағартушы-педагог, жазушы, этнограф, фольклоршы, қоғам қайраткері Ыбырай Алтынсарин: «Маған жақсы мұғалім бәрінен де қымбат, өйткені мұғалім–мектептің жүрегі», - дейді. Ұлы педагог бар өмірін қазақ балаларына мектеп ашып, білім жолындағы алғашқы қарлығаштарды ұшырды. Халқын, ұлтын, топырағын кие тұтып, өбіп мейірлене сүю арқылы қылдың ұшы мен ұстараның жүзінде тұрған халқына бағдар беріп, отарлық езгінің тұтқынына қамалса да от жүрегімен, шалқар дария білімімен тағылымды қызмет жасай отырып, оқыту мен оқудың өз заманындағы озық үлгі, машық дағдысын ұстана білді. Бала тәрбиелеу ісі мен әдіс тәсілдерді көркем келістіріп қана қоймай, өзінің мұрат мақсаты мен рухани сұлулыққа жету арманын мына бір хатында: « Мен азды-көпті қазақ халқына ғана пайдалы бола аламын, жақсы адамдармен таныс болу, өзімнің ақыл-ойымды білімімді арттыру–мұның бәрі де менің сағат сайын ойлайтын ойым еді.» деп тілге тиек етті. Бұл сөздер - ұстаздық ұлы мұрат жолындағы қайраткердің ой арманы мен ізгі тілегі. Ыбырай атамның идеялары арқылы шәкірт алдындағы өшпес парыз, ұйымдастырушылық, ізгілік қасиеттермен сусындап, көкжиегімізді кеңейтіп келеміз. Жас өркеннің бойындағы табиғат берген ерекше қабілетті, дарын мен талантты тани білу, оның дамуына бағыт бағдар беру ерекше шыдамдылық пен тереңдікті қажет ететін ұстаз биіктігінің бір парасы ғана. Жеке тұлға қалыптастыруда «үлгі алу», принцип ұстану ұлағатты ұстаздың ұлық қасиеттерін ұлықтап, оқушы бойына сіңіруде танымдық қабілеттің тартымды көрінісі болмақ. Ендеше ұлы ұстаздың ұлағатын қалай оқушыларымызға темірқазық қыламыз? Ұрпақ бойына тәрбие мен білімді қатар ұштастырып озат шәкірт тәрбиелеудің тетіктерін өз іс-тәжірибеммен бөлісе отырып, талдаймын.

Оқушылармен сабақ жүргізу әрекеті барысында Ыбырай атамның ойшылдық, өз пікірін қорғай білетін берік ұстаным әрекеттерін басшылыққа аламын. Сын тұрғысынан ойлау мен дамыта оқыту технологияларына негізделген сабақтарға Ыбырай әңгімелерін, өлеңдерін ала отырып, шығармаларындағы шыншылдық, адалдық, ізгілік сияқты асыл қасиеттер оқушының жан-жақты қабілетінің ашылуына, көзқарасының қалыптасуына ықпал етеді. Мұндағы шығармашылық сипаттағы сабақтар арқылы оқушылар дербес ізденіп, жаңа білімді өз белсенділіктерімен алып, өзара ой алмасады.

Сабақ үдерісіндегі шығармашылық бағыттағы тіл дамыту жұмыстары, оқылған көркем шығармаға рецензия жазу, тақырып бойынша мәтін құрастыру, реферат қорғау, әдеби кейіпкермен сырласу, баяндама жазып үйрену тақырыптық кештерде өзіндік пікір айту арқылы оқушылардың дүниетанымы кеңейеді, ғылыми жұмысқа бейім болып, өнер эстетикаға төселеді. Шәкірттердің шығар биігін кемелдендіру мақсатында сыныптан тыс жұмыстар жүргізудің маңызы зор, себебі оқушылардың пәнге қызығушылығын оқу бағдарламасы шеңберінде қанағаттандыру мүмкін емес. Сыныптан тыс жұмыстарға Ыбырай атамның әңгімелері алтын арқау, әдеби сырласу кештерін өткізуге таптырмас өнеге көзі. Дарынды, қабілетті балалардың қабілетін дамытуда ізденімпаздық іс-шаралардың орны ерекше. Атап өтсек:

- Ыбырай мұражайына саяхат. (Ғылыми пікір алмасу)
- Әңгімедегі сом сурет. (көркем жазылған кейіпкер бейнесін қағазға түсіру)
- Алтынсарин оқулары (Өлеңдері мен мысалдарын жатқа айту сайыстары)
- Шешендік шеберлік сайыс сабақтары
- Ыбырай академиясы туралы танымдық сабақ

Жоғарыда келтірілген жұмыстарды белсенді жүргізу арқылы оқушылар шебер сөзден сурет салуға, өзіндік идея айтуға ұмтылады. Қолына қалам алғызады. Тілін байытады, қиялын ұштап, өз бетінше ізденуге мол септігін тигізеді. Жанам деген жүрекке от беретін идеал ұстаз бейнесі осындай қызықты іс-әрекеттер арқылы оқушы көңілінен орын алады. Оқушының іс әрекетіне дұрыс баға беру үшін, педагог ең алдымен оның мотивтерін дұрыс түсіну керек, жеке тұлғаны тәрбиелеу және ұлағатты өмірдің өнегелі ғұмырнамасын талдау да осындай түрткіден туған танымнан туады. Тәуелсіз ел тірегі- білімді ұрпақ десек, жаңа дәуірдің күн тәртібіндегі мәселе білім беру, ғылымды дамыту. Өркениет біткеннің өзегі – ғылым, тәрбие. Ыбырай атамның әлі күнге дейін өзектес идеясының тағы бір ұшқыны мына сөздерінен анық көрінеді: «Мектеп халыққа білім берудің бұлағы, олар қазақ даласының кез-келген жеріне ретсіз, рабайсыз орналастырыла салатын болса, түк пайда бермейді. Біздің барлық үмітіміз қазақ халқының келешегі осындай қолайлы мектептерде тұр. Сондықтан мектептерде, жөні түзу, түбегейлі білім берілетін болсын, ғылымнан кенжелік көрген халықтың мектепке ынтасын арттыру үшін оны бітірушілерге қай жөнінен болса да, бір артықшылық жағдай туғызылсын, сонда ғана оқушылардың саны молайып, ынталы жастар өседі. Осылай еткенде ғылыммен қаруланған, дүниетанымы, ой өрісі кеңейген адамдар халық арасында көбейіп, бүкіл қауымға ықпал ете алады...» деген екен.

Ынталы жастың қалыптасуына негіз болатын құзіреттіліктің бір көрінісі- волонтерлік білім. «Волонтерлік білім алушылардың адами әлеуетін ашуға, адамгершілікті тәрбиелеуге және әлеуметтік тәжірибені дамытуға ықпал етеді. Волонтерлік – бұл адалдық, әділдік, мейірімділік, жауапкершілік, достық, мейірімділік, төзімділік және жасампаздық институты.» Адалдық, әділдік, мейірімділік, жауапкершілік, достық, мейірімділік, төзімділік және жасампаздыққа бағытталған волонтерлік білім де Ыбырай шығармаларында кең насихатталған. Оқушының берік тұлға, волонтер жас болып қалыптастыру мақсатында іс-тәжірибемде жазушы әңгімелерін оқудың «Бақша ағаштары» тәсілімен жұмыс жасадым. Әр оқушыны бақшадағы бір тал деп есептеп, өзін бағбаны ретінде әр әңгімедегі бір ізгі қасиеттердің маңызын ашу арқылы шығармаларға талдау жасадым:

«Әке мен бала» әңгімесінде сәл нәрсені қомсынып, көңіл бөлмей, аз жұмысты қиынсынып, көп жұмысқа тап болатын баланың іс әрекеті арқылы тақырып ашылады. Жастарды бойкүйездіктен аулақ болып, жалқаулыққа қарсы еңбекке тәрбиелеу, үлкенге құрмет ұғымдарымен астарласып кете барады. Бұл шығармада еңбек тақырыбымен қатар, жанашырлық, мейірім сипаттары да астарлы оймен жеткізілген. Әкеге жанашырлық, еңбекті бағалау, ата-ананың асыл мінезі еңбекқорлығы сөз болады, еңбек етпей, дайын астың болмайтындығы туралы шебер сипатталады. Осы шығармадағы еңбек формуласын алып, ата анаға қолқабыс тигізудің лайфхактарын ойластырдым.

Телегей теңіздей тәрбиеге толы шығармаларының бірі де бірегейі - «Атымтай жомарт»- әңгімесі. Ешнәрсеге мұқтажы жоқ Атымтай еңбектен ұдайы қол үзбейді. Бұл ел аузында ертегі-жыр болып кеткен, ежелгі араб жұртының әңгімесі болатын. Ыбырай осы ел аузындағы ертегіні балаларға арнап, әңгіме ұсынды. Әңгіменің идеясы да, кейінгілерге үлгі боларлық жағы да Атымтайдың сөзінен анық көрінеді. Атымтай бір сөзінде: «Күн сайын өз бетімнен тапқан пұлға нан сатып алып жесем, бойыма сол нәр болып тарайды. Еңбекпен табылған дәмнің тәттілігі өзгеше болады екен», - дейді. Бүгінгі күні қарны тоқ, көйлегі көк балаларымыздың ата-анаға көмектесіп, мейірім мен ынсапты біліп өсуі Ыбырай идеяларының әлі де маңызын жоғалтпаған құндылық екендігін көрсетеді.

Ыбырай Алтынсарин өз заманында дара туған мотиватор, шебер ұстаздың озық үлгісі. Саналы ғұмырындағы сабақты іс әрекетін рухани құндылықтармен ұштастыра білетін тұлға тәрбиелеу біздің яғни ұстаздар қауымының басты міндеті. Өткенге қарап басымызды иеміз, ертеңге қарап білек сыбанатынымыз айқын болса, бала - ертеңгі азамат, қоғам мүшесі. Алтынсарин тағылымынан тәлім алу, өнегесін бойға сіңіру арқылы оқушыларымызды биік шыңдарға жетелеу, мемлекеттің мүддесіне өзі жететіндей етіп қалыптастыру үлкен ұстаздың қолынан келеді.

Әдебиеттер:

1. Ж. Молдағалиев. Таза бұлақ. «Жазушы» баспасы, Алматы, 1984
2. Ы.Алтынсарин. Өлеңдер жинағы.
3. Ы.Алтынсарин. Қазақ әдебиеті. «Ғылым» баспасы, Алматы, 1979
4. Ы. Алтынсарин. Екі томдық шығармалар жинағы, Алматы, 2003
5. Ә.Сәрсенбаев. Сәулелі жұлдыз іздеген адам. «Қазақстан мұғалімі», 2001
6. З. Қабдолов. Сөз өнері. «Мектеп» баспасы, Алматы - 1976
7. <http://altinsarin.kz/kk/>

СОСТАВЛЕНИЕ МЕНТАЛЬНЫХ КАРТ КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Аннотация. В данной статье представлен способ передачи текстовой информации в визуальную, что позволяет обрабатывать большие объемы данных с целью упрощения их восприятия. В качестве инструмента работы с учебным и художественным текстом предложен метод составления визуализированных ментальных карт (интеллект-карт). Предложен алгоритм создания ментальной карты, который, с одной стороны, позволяет ученикам упростить первоначальное составление подобной карты, а с другой, улучшает запоминание и удержание в сознании важных деталей. Проводимое исследование подтвердило, что визуальное моделирование способствует запоминанию информации по изучаемой теме независимо от предмета (русский язык или литература), систематизации и структуризации материала, результатом чего становится более глубокое понимание текста, повышается мотивация в процессе обучения.

Ключевые слова: учебный текст, функциональная грамотность, ментальная карта, интеллект-карта, визуальное моделирование.

Развитие функциональной грамотности является первейшей задачей среднего образования, но наибольшая ответственность за развитие этого навыка на учителях языковых дисциплин и литературы.

В фазе технологического развития общества ключевым понятием становится информация и навыки ее обработки. В связи с этим возникает необходимость интенсификации учебного процесса путем применения инновационных методов обучения. Привлекательным, безусловно, является метод ментальных карт. Эффективность использования данного метода связана с устройством человеческого мозга, отвечающего за обработку информации.

Тони Бьюзен, один из ведущих исследователей функций мозга и интеллекта, в своих книгах описывает инструмент, благодаря которому можно задействовать оба полушария для формирования учебно-познавательной компетенции обучающихся [1, с. 5]. Изобретение Тони Бьюзена первоначально стало инструментом менеджмента, бизнеса, после и образования. Ментальные карты включают в работу весь диапазон умственных способностей человека – речь, образы, числа, логику, ритм, цвет, пространственное восприятие [2, с. 8]. Задача состоит не только в том, чтобы визуализировать информацию, но и, отталкиваясь от первоначального ассоциативно-интуитивного восприятия, провести глубокий анализ и синтез всех исходных данных, чтобы построить логические цепочки связей и взаимоотношений.

Ментальная карта – это метод графического выражения процессов восприятия, обработки и запоминания информации, творческих задач, инструмент развития памяти и мышления [3].

По мнению исследователей Бьюзен, когда мы создаём ментальную карту, то достигаем сразу нескольких целей: фиксация информации, запоминание, происходит развитие памяти, мышления всех типов (ассоциативного, творческого, логического) [2, с. 16].

Использование учителем метода ментальных карт способствует не только повышению мотивации и качества знаний обучающихся, но и развитию креативности, предметной и коммуникативной компетенций в процессе деятельности над составлением ментальных карт.

Составление собственных карт дает обучающимся возможность анализировать объемный текстовый материал, сворачивая его в виде схемы, выявлять пробелы в знании учебного предмета, научиться самостоятельной работе с учебным и справочным материалами, развивая личные качества, пространственное мышление, уверенность в своих силах и способностях, познавательную активность.

Ментальные карты имеют отличительные свойства: наглядность, привлекательность, запоминаемость, своевременность, творчество, возможность исправлений и дополнений.

Рисовать карты можно на бумаге или использовать компьютерные программы: TEXT2MINDMAP, Diagrams.net, Lucidchart, FreeMind, Mind Maps и даже Power Point [4, 5, 6]. Но в программах не всегда дан удобный инструментарий в бесплатных версиях, производится ограничение функций, шаблонов.

Можно выделить 3 этапа творческого процесса в работе над ментальной картой:

1 этап (до 20 минут) заключается в определении объекта изучения (центрального образа карты), запись ассоциаций (любых слов, образов, символов, пришедших в голову при взгляде на центральный объект карты);

2 этап – это построение первичной интеллект-карты. Центральный образ (объект изучения), символизирующий основную идею, рисуется в центре листа. Основные направления мысли, связанные с объектом изучения, расходятся от центра в виде ветвей разных уровней. На каждой линии записывается одно ключевое слово или словосочетание. Везде, где возможно, добавляются рисунки, символы и другая графика, ассоциирующиеся с ключевыми словами. Наносятся линии и стрелки, соединяющие разные понятия на разных ветках. Можно выделить разными цветами, добавить ореолы.

3 этап состоит в проверке и дополнении планировки идей, направлений. Для этого желательно повторное предложение ассоциаций. Обязателен пересмотр созданной карты и проверка возможности монологического воспроизведения информации, содержащейся в ментальной карте.

Полученная карта наглядно отражает представления, имеющиеся у ученика о предмете (теме) размышления.

Групповая работа обучающихся над ментальной картой при изучении нового материала возможна в старших классах, тогда к предыдущим этапам добавляется работа с текстом (обзорное чтение, просмотр изучаемого материала).

В работе обычно мы руководствуемся следующими критериями оценки ментальной карты. Очень важно уважать личное выражение понимания темы/текста учеником и не пытаться стандартизировать самостоятельную творческую работу.

Основные критерии оценки: полнота информации; правильность в отборе и распределении информации; наличие образов, символов; графическое выделение информационных блоков; установление взаимосвязей между блоками.

Чтобы максимально избежать ошибок в работе, можно предложить следующие правила по рисованию карт для учащихся «Как составить ментальную карту?».

1. Бумагу (формат А4) и слова располагайте желательно горизонтально.
2. Основная идея, проблема или слово располагается в центре.
3. Главные ветви соединяются с центральной идеей, а ветви второго, третьего уровней соединяются с главными ветвями. Основное правило при составлении ментальной карты – помнить, что человеческий мозг сможет воспринимать и запомнить 5 – 7 главных ветвей.
4. Для изображения центральной идеи можно использовать рисунки, картинки.
5. Ветви должны быть изогнутыми, а не прямыми (как ветви дерева) и иметь каждая свой цвет.
6. Над линией - ветвью пишется ключевое слово (словосочетание), не нужно писать большое предложение, тогда будет работать ассоциативное мышление.
7. Разросшиеся ветви можно заключать в контуры, чтобы они не смешивались с соседними ветвями.
8. Читать карту следует с правого верхнего угла по часовой стрелке.
9. Желательно использовать рисунки, картинки, ассоциации о каждом слове для лучшего запоминания и усвоения.
10. Используйте цветные карандаши, маркеры и т. д. Делайте свою карту как можно интереснее.
11. Используйте разные размеры букв, толщину линий и масштабы графики.
12. Заполняйте ясно и разборчиво, чертите стрелки для связи, комбинируйте разные цвета [3].

Можно представить различные варианты ментальных карт по русскому языку и литературе. Например, во время работы над орфограммами в 6 классе было предложено учащимся составить ментальные карты на некоторые темы, вызывающие системные затруднения. Ментальные карты по литературе удобно использовать также на занятиях по внеклассному чтению.

Опыт работы показал, что использование метода ментальных карт даёт возможность учителям выявить причины затруднений и пробелов в знаниях учащихся, возможности их коррекции, повышения заинтересованности в конечном результате (Рисунок 1).

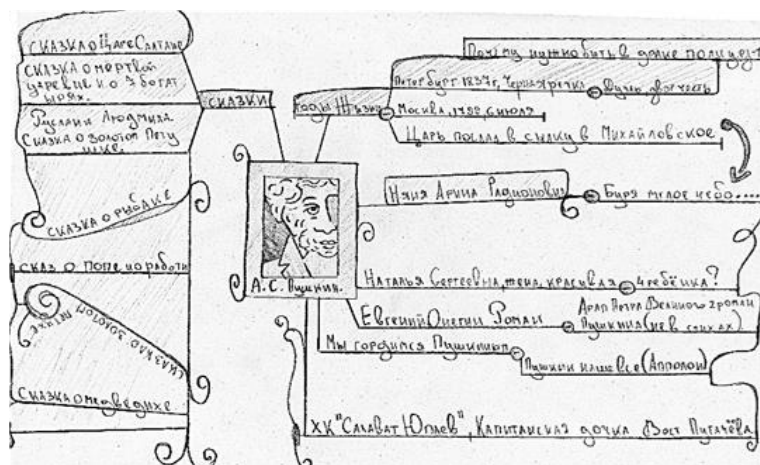

Рисунок 1. Пример ментальной карты по литературе.

В заключение следует отметить, что важным условием в работе с ментальными картами является постоянное их использование в работе на уроке. И не только при изучении тематических разделов, но и нравственных, воспитательных аспектов. Эстетические ценности, такие как уважение, взаимопомощь, можно также отразить их понимание учениками в ментальных картах.

Обучающимся этот метод даёт возможность не только формировать общеучебные умения и навыки, связанные с восприятием, переработкой и обменом информацией, но и развивать интеллект, пространственное и визуальное мышление, уверенность в своих силах и способностях, познавательную активность. В свою очередь, это поможет ученикам выражать мысли естественно, творчески и непринужденно, максимально используя оба полушария головного мозга, что, без сомнения, повысит результативность и самостоятельность в работе.

Литература:

1. Бьюзен Т., Бьюзен Б. Интеллект-карты. Практическое руководство / пер. с англ. Е. А. Самсонов. – Минск: «Попурри», 2010.
2. Бьюзен Т., Бьюзен Б. Супермышление / пер. с англ. Е. А. Самсонов. – 2-е изд. Минск: ООО «Попурри», 2003.
3. Интеллект-карта: тренинг эффективного мышления: Электронный ресурс. Точки доступа <http://www.mind-map.ru>.
4. Как создать интеллект-карту: Электронный ресурс. Точка доступа <http://subscribe.ru/group/intellektualnyie-tehnologii/346957/>
5. Free Online Mind Mapping. Available at: Электронный ресурс. Точка доступа <https://www.mindmup.com/>
6. MindMeister. Available at: Электронный ресурс. Точка доступа <https://www.mindmeister.com/>

Таджибаева Ж.А., Айбалина А., Айқожа А.

**Каспийский университет технологий и инжиниринга имени Ш.Есенова г. Актау
ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ XXI ВЕКА И ОВЛАДЕНИЕ КЛЮЧЕВЫМИ
КОМПЕТЕНЦИЯМИ**

Аннотация. В данной статье рассмотрены понятия функциональная грамотность, вопросы обучения формирования и применения навыков и направлениям в области функциональной грамотности.

Ключевые слова: образование, обучение, навыки, функциональная грамотность.

Основная миссия современного образования заключается в обеспечении условий для самореализации (самоопределения) личности. Современное образование носит характер динамичный, дифференцированный, предполагает огромные возможности для обучения и самообучения и является источником возможностей актуализации для каждой личности. И

образование должно стать ценностью, капиталом для развития, обладание которой в будущем ведет к успеху в профессиональной и личной жизни человека.

В программе «Рухани жангыру» обосновано, «образование - самый фундаментальный фактор успеха в будущем. В системе приоритетов молодежи образование должно стоять первым номером. Если в системе ценностей образованность станет главной ценностью, то нацию ждет успех» [1]

Каждый образованный человек должен обладать набором качеств, достойных XXI века. И среди безусловных предпосылок этого выступают такие факторы, как компьютерная грамотность, знание иностранных языков, культурная открытость.

Целью обучения XXI века являются знания и навыки, необходимые в быстро меняющемся цифровом обществе. Цели любой педагогики – это формирование у учащихся необходимых знаний и навыков. Но что это за знания и навыки? Если мы посмотрим на классическое понимание образования как на передачу фактов от учителя к ученику, то увидим, что цель обучения легко предугадать: выпускник должен воспроизвести те же утверждения, что известны его учителям. В конце XIX века появляется концепция прогрессивной педагогики. Одно из её положений заключается в том, что учить необходимо тому, в чём имеется потребность здесь-и-сейчас: привлекать к обучению практиков, предпринимателей, работодателей, понимающих актуальный спрос на знания и навыки. Сегодня, с одной стороны, мы продолжаем отстаивать ценность прогрессивной педагогики. С другой стороны, теперь никто не способен предугадать, какие компетенции будут необходимы успешному человеку хотя бы через пять лет. Как известно, технологии развиваются экспоненциально. Поэтому появился термин «Навыки XXI века», которым обозначается данное проблемное поле. В ядре этих навыков расположено несколько групп.

1. CriticalThinking – критическое мышление (анализировать, предсказывать, находить связи, оценивать, экспериментировать);
2. Creativity&Innovation – креативность и инновации (создавать, изменять, изобретать, улучшать);
3. Collaboration – сотрудничество (слушать, делиться, мотивировать, организовывать);
4. Communication – коммуникация (обсуждать, убеждать, объяснять).

«IMT»:

1. InformationLiteracy – информационная грамотность;
2. MediaLiteracy – медиа-грамотность;
3. TechnologyLiteracy – технологическая грамотность.

«FLIPS»:

1. Flexibility and Adaptability – гибкость и адаптивность;
2. Leadership and Responsibility – лидерство и ответственность;
3. Initiative and Self-Direction – инициативность и самостоятельность;
4. Social and Cross-Cultural Interaction – социальное и межкультурное взаимодействие.

Отчёт «Новое видение образования: раскрытие потенциала технологий» [2], опубликованный по результатам Всемирного экономического форума 2015 года, предполагает 16 навыков, на формирование которых должны быть направлены педагогические практики в современном мире (Таблица 1).

Таблица 1. Навыки XXI века. [2].

Тип	Навык	Описание
Базовая грамотность	Лингвистическая	Умение читать, понимать
	Арифметическая	Арифметическая Умение использовать числа
	Научная	Способность использовать научные знания и принципы для понимания окружающей среды и проверки гипотез
	Компьютерная	Умение использовать и создавать контент, основанный на технологиях, осуществлять поиск и обмен информацией, взаимодействовать с другими людьми, умение программировать

	Финансовая	Умение понимать и применять концептуальные и числовые аспекты финансов на практике
	Культурная и гражданская	Способность понимать, ценить, анализировать и применять гуманитарные знания
Компетенции	Критическое мышление	Способность выявлять, анализировать и оценивать ситуации, идеи и информацию для формулирования ответов и принятия решений
	Креативность	Способность разрабатывать новые способы решения проблем, давать ответы на вопросы посредством применения, синтеза или перепрофилирования знаний
	Коммуникация	Умение слушать, понимать, передавать и оценивать контекст информации вербальными и невербальными средствами
	Сотрудничество	Умение работать в команде для достижения общей цели, в том числе умение предотвращать конфликты и управлять ими
Черты характера	Любозытность	Умение и желание задавать вопросы, демонстрировать открытость и любознательность
	Инициативность	Способность и желание активно взяться за новую задачу или цель
	Стойкость	Способность и желание активно взяться за новую задачу или цель
	Адаптивность	Способность менять планы, методы, мнения или цели в свете новой информации
	Лидерство	Способность эффективно направлять и вдохновлять других на достижение общей цели
	Социальная и культурная осведомленность	Способность взаимодействовать с другими людьми социально, культурно и этически приемлемым образом.

В связи с введением новых образовательных стандартов, где целостность обучения и воспитания звучит по-новому, это требует особой проработки и внимания, в том числе в вопросах формирования функциональной грамотности. «В целях обеспечения реализации программы основного общего образования в Организации для участников образовательных отношений должны создаваться условия, обеспечивающие возможность: ... формирования функциональной грамотности обучающихся, включающей овладение ключевыми компетенциями, составляющими основу дальнейшего успешного образования и ориентации в мире профессий...» (п. 35.2)¹. Что такое функциональная грамотность? Кто является функционально грамотным человеком? Может это просто новое модное направление в сфере образования и не стоит погружаться в изучение этих вопросов? Давайте попробуем разобраться по порядку. Нельзя сказать, что понятие «функциональная грамотность» возникло совсем недавно, у него есть своя большая история, что позволяет найти в нем то, что максимально отвечает требованиям сегодняшнего времени и взять оттуда наиболее ценное и полезное. Принято считать, что это понятие было введено ЮНЕСКО в 1957 году. Конец шестидесятых, начало семидесятых годов прошлого века – время активных заявлений, экспертных суждений о том, что школа дает образование невостребованное в жизни. И как раз в это время начинают складываться первые идеи компетентностного подхода в образовании. Толчком к этому послужила общемировая потребность перевести образование в практическое русло, сделать знания и навыки, получаемые школьниками в процессе учебы, ресурсом для их последующей активной социализации.

А.Н. Леонтьев дает определение понятию «функциональная грамотность – способность использовать знания, умения, способы в действии при решении широкого круга задач – обнаруживает себя за пределами учебных ситуаций, в задачах, не похожих на те, где эти знания, умения, способы приобретались». [3]. Надо отметить тесную связь функциональной грамотности с международным сопоставительным исследованием PISA, формат которой основан на диагностике функциональной грамотности. PISA и функциональная грамотность – это рядоположенные понятия,

которые находятся в абсолютно единой, целостной связке. Формирования функциональной грамотности. Чтобы достичь высокого уровня результатов, необходимо на каждом уроке, независимо от предмета систематически и целенаправленно организовывать учебную деятельность школьников в рамках трех основных мыслительных процессов:

- читательская грамотность;
- естественно-научная грамотность;
- математическая грамотность.

И к этим основным направлениям в области функциональной грамотности постоянно происходит наращивание. Сейчас добавились:

- финансовая грамотность;
- глобальные компетенции;
- креативное развитие личности.

Читательская грамотность в данном контексте не является синонимом начитанности или хорошей техники чтения, это способность понимать, использовать, анализировать прочитанное. В математической грамотности важно умение вычлнить проблему, формулировать, применять имеющиеся математические знания, оценивать результаты с позиции математики и реальной

проблемы. В естественно-научной грамотности – давать научное объяснение, применять методы естественно-научного исследования, интерпретировать данные и делать выводы. Надо отметить, что для всех заданий на функциональную грамотность характерны альтернативные решения, которые не только допустимы, но порою необходимы. А в случае задач на креативное мышление – это требование является обязательным. На каждом уроке для развития функциональной грамотности, необходимо включать задания междисциплинарного характера с жизненными ситуациями. Предлагая учащимся задания на функциональную грамотность, рекомендуем их дополнить вопросами, направленными на развитие креативного мышления.[ ]

Учащимся необходимо предлагать не только задания, требующие академических знаний, но и задания, которые требуют поиска новых знаний, эффективного выражения решения, развивающего креативное мышление, направленные на развитие воображения учащихся. Решение заданий такого плана будет постепенно стимулировать школьников, вырабатывать привычку, которая важна во всех сферах человеческой деятельности. При составлении задач в формате PISA нужно учесть, что в таких заданиях выделяют три части. Первая – содержательная, вторая – компетентностная, третья – ситуационная, контекст, в котором предлагается задание. Для решения подбираются задания жизненные проблемы, ситуации, затрагивающие интересы учащихся, с которыми они встречаются в реальной обстановке. [3].

Составляя задания для формирования функциональной грамотности, нужно принципиально изменить подходы к учебному заданию. Важной составляющей являются контексты и бытовые ситуации, с которыми они часто сталкиваются в жизни. Выбор должен быть основан на интересах детей. Говоря об особенностях заданий, следует подчеркнуть, если мы используем задания для того, чтобы вынести оценку сформированности различных компетентностей, мы даем комплексное задание и обязательно мотивационную часть. Потом к этой мотивационной части прикрепляется задание, в котором проявляется та или иная компетентность. Что свойственно таким заданиям на формирование функциональной грамотности? Ситуация актуальная с точки зрения ее наполнения для психовозрастных и социокультурных особенностей обучающегося. Это должен быть кейс с жизненной ситуацией – понятной, интересной ему, мотивирующей его на решение этого кейса с использованием знаний, полученных на уроках. Далее идет информация дополняющая, расширяющая или конкретизирующая содержание кейса, которая может быть представлена в одном источнике, может быть дана через гиперссылки, может быть дана в совершенно любом формате. Это может быть текстовая информация, табличная информация, медиаинформация, видео, аудио и т. Д [4].

При формировании функциональной грамотности реализуются метапредметные образовательные результаты на практике, это значит, развиваются умения логически мыслить, совершать различные познавательные универсальные действия, совершать коммуникативные универсальные действия и рефлексировать свой успех/неуспех. Функциональная грамотность представляет собой интегральное качество личности, которое включает в себя математическую, читательскую, естественно-научную, финансовую грамотность, а также глобальные компетенции и креативные качества личности.

Литература:

1. Программа «Рухани жанғыру»."Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания"
<https://www.akorda.kz/ru/events/akorda>
2. Всемирный экономический форум - 2015 год. Сборник . 2015 . 259-261 с.
3. Формирование функциональной грамотности школьников в контексте преподавания учебных предметов [Электронный ресурс]: учебно-методическое пособие / И. С. Бегашева, Н. И. Васильева, Е. Г. Коликова и др. – Электрон. текстовые дан. (1 файл: 2,52 Мб). – Челябинск : ЧИППКРО, 2021. <https://ipk74.ru/>
4. Казакова Р.А. Развитие функциональной грамотности на уроках математики: учебно-методическое пособие / Р.А. Казакова, О.И. Кравцова; науч. ред. С.Ф. Хлебунова. – Ростов н/Д: Изд-во ГБУ ДПО РО РИПК и ППРО, 2017. – 66 с.

Таджибаева Ж.А., Қалабай Д., Масат Ж.

Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті, Ақтау қ.

БІЛІМДІ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ ЖӘНЕ ПӘНІШІЛІК БАЙЛАНЫСТАР ЖҮЙЕСІ

Аннотация. Бұл мақалада білімді интеграциялауды, әдістер мен іс-әрекет алынатындығын және ғылымның әр түрлі салаларындағы білімді кіріктірудің бастамасы пәнішілік байланысты жүзеге асыруы қарастырылады. Сондай-ақ пәнішілік байланыстар арқылы оқытудың білімділік, дамытушылық және тәрбиелік мақсаттарының нәтижелі болуына тікелей ықпал жасауға болатынын, оқушылардың ұғымдар арасындағы логикалық байланыстарды тағайындай білуге үйренетіндігін және соның салдары ретінде олардың интеллектуалдық қабілеті, логикалық, диалектикалық, алгоритмдік ойлауы дамитындығын анықтайды.

Кілт сөздер: бастауыш сынып, интеграция, пәнішілік байланыс.

Қазіргі таңда білімді интеграциялау, оның ғылыми деңгейін көтеру, оқушының танымдық қабілетіне орай дағдыларын да жан-жақты қалыптастыру өзекті мәселеге айналып отыр. Пәнішілік байланыстарды жүзеге асыру қажеттілігі өз кезегінде өскелең ұрпақты әлемді біртұтас қабылдайтын, өзін-өзі дамытушы тұлға ретінде қалыптастыру міндеттерінен туындайды. Дүниені тану процесінде кішкене кезден бастап баланың тұлғасы дамиды және оның барлық негізгі қасиеттері қалыптасады. Осыған сәйкес, білімдік аймақ арқылы интеграциялауға, оқу әрекеті процесінде баланың жеке тұлғасын дамытуға, оқушыда дүниенің ғылыми бейнесін біртұтас қалыптастыруға бағыттап , соның нәтижесінде жаңа білім беру жүйесі білімді интеграциялау тұрғысынан жасақталуда.

Бастауыш сыныптарда оқытылатын пәндерде пәнішілік байланыстарды жүзеге асыру оқулықтар авторларының (Қ.Аймағамбетова, Т.Қ.Оспанов, В.К.Павленко, Г.И.Уәйісова және т.б.) еңбектерінде белгілі бір деңгейде қарастырылады. Қазақстандық бірқатар ғалымдар(Ж.Қ.Қараев, Т.Қ.Оспанов, Р.Б.Башаров, Ә.Б.Түркменбаев және т.б.) білім беру саласының білім мазмұнын интеграциялауды әлі де болса сәтті іске асыруды қамтамасыз ете алмай отырғандығына тоқталып, осы орайда нысандардың, құбылыстар мен процестердің арасындағы бар байланыстарды оқушылардың алдына жайып салып, олардың игілігіне айналдырудың маңызды екендігін, ал мұны тек қана білімді интеграциялау арқылы, байланыстардың табиғи бірлігінде, сөз жоқ, курс ішіндегі және пәндер ішіндегі байланыстар жолымен, яғни кең ауқымды интегративтік байланыстар арқылы ғана жасауға болатындығын айтады.

Педагогика ғылымы мен тәжірибеде «интеграция» термині түрліше мағынада және әр алуан тіркесте өте жиі қолданылып жүр. Оның дербес түрлері ретінде пәнаралық және пәнішілік байланыстардың аталып қалатыны да байқалады. Қалай болса да, интеграцияның оқыту технологияларына, соның ішінде дамыта оқытуға да, тигізетін ықпалын теріске шығаруға болмайды. Өйткені, интеграцияны жүзеге асыру оқытудың мақсаты мен міндеттеріне дәстүрдегіден өзгеше көзқарас қалыптастырады, оқытудың әдіс-тәсілдері мен ұйымдастыру формаларын оңтайландырады, әсіресе, оқытудың мазмұны мен құралдарының жүйесін және құрылымын басқаша жасақтауға мүмкіндік туғызады.

«Интеграция» терминінің қолданылуында бірізділік әлі күнге дейін болмай отыр. Мәселен, Б.М.Кедровтың [1] пікірінше, интеграция «жеке ғылымдар өзінің даралығын жоғалтатын, бірнеше

ғылымдардың бір жалпыға толық бірігуін білдіреді», - дейді. Ал, кей жағдайда интеграция деп кейбір биологиялық, әлеуметтік және т.б. күрделі процестерді зерттеу үшін, әр түрлі ғылым салаларында қызмет істейтін зерттеушілердің күштерін біріктірудің қажеттілігін түсінеді [2], [3], [4]. Кейде интеграция деп білімдер жүйесінің синтезін айтады. Осы тұрғыдан алғанда, И.Г.Герасимов интеграция деп әр түрлі ғылымдардың бір нысананы зерттеу үшін жасалған әдістердің, қағидалардың, идеялардың мүлдем басқа бағыттары үшін қажетті және тиімді болатындай ғылымдардың байланысын түсінуді ұсынады.

Демек, қалайша түсіндірілсе де, интеграция ұғымына бірігу сипаты тән және ол жай ғана әр түрлі компоненттердің қосындысы іспеттес бірігу емес, өзара байланысты, өзара әсерді, өзара әсерлесуді жүзеге асыратындай, кіріктірілетіндей біріктіру. «Қазақ тілі» – білім алушылардың күнделікті өмірде қарым-қатынасқа, өзара сөйлесу әрекетіне және өзара түсіністікке дайындауды қамтамасыз етеді, оны оқыту барысында қазақ тілі өзара әрекеттесетін құрылымдық бірлік ретінде танылады да, баланы өз ойын ауызша және жазбаша түрде дәл білдірудегі өзіне тән пікірді түзудегі тілдік білімнің мән-мағынасын түсінуге жетелейді.

«Әдебиеттік оқу» пәні – әдебиет материалдары (ауыз әдебиеті үлгілері, балалар әдебиетінің көрнекі өкілдерінің шығармалары) арқылы ауызша және жазбаша іс-әрекет түрлерін (мәтінді қабылдау, оқу, ауызша және жазбаша қайта жаңғырту) оқытатын біртұтас, кешенді жүйе.

Демек, осы пәндердің үшеуі де сөйлеу іс-әрекеті түрлерін (естілім, оқылым, айтылым, жазылым, мәтіннің мазмұнын қабылдау, түсіну және т.б.) кіріктіретін оқу пәндері.

«Математика» – мазмұнына сандар мен оларға қолданылатын амалдарды, шамаларды, есептерді, алгебра, геометрия, комбинаторика, ықтималдықтар және математикалық статистика, информатика элементтерін біріктірген, олардың өзара байланысы мен өзара әсерлесуін жүзеге асыратын кіріктірілген оқу пәні.

«Дүниетану» – кіріктірілген оқу пәні. Ол өзінің мазмұнында адам, табиғат, қоғам және олардың өзара байланысы мен өзара тәуелділігі туралы білімді біріктіреді.

«Бейнелеу өнері» – сурет, живопись, графика, мүсін, сәулет, сәндік-қолданбалы өнер сияқты оның түрлерін біріктіретін кіріктірілген оқу пәні.

«Еңбекке баулу» – көркем еңбек, техникалық еңбек, тұрмыстық еңбек және т.б. оның түрлері жайындағы білімді біріктіретін кіріктірілген оқу пәні.

«Музыка» – музыканың тілі, жанры, аспаптары, музыкамен байланысты жаңалықтар туралы білімді біріктіретін кіріктірілген оқу пәні.

«Дене шынықтыру» – дене шынықтыру мен психика саулығын сүйемелдеу және нығайту, белсенді қимыл-қозғалыс заңдылықтары, дененің шынығып дамуы, жеке бастың гигиенасы, салауатты өмір сүруге үйрету т.б. дене шынықтыру іс-әрекеті туралы білімді біріктіретін кіріктірілген оқу пәні.

Сонымен, пәнішілік байланыс бастауыш сыныптарда оқытылатын барлық пәндерге ортақ дидактикалық шарт болып табылады деп түйіндеуге болады. Демек, осы бағыттағы жекелеген пәнді оқытуда анықталған заңдылық басқа пәндерде де орын алады да, дидактикалық сипатқа ие болады деген орынды. Сондықтан бастауыш сыныптарда оқытылатын тоғыз оқу пәнінде жүзеге асырылуы тиісті пәнішілік байланыстарды толық қамту зерттеудің шеңберінде мүмкін емес сияқты. Осыған орай, жұмыстың қолданбалы бағытын бір пәннің аясында – математиканы оқытудың тәжірибесінде қарастырумен шектелмекпіз, яғни математикалық білім мазмұнындағы пәнішілік байланыстарды талдауға және оның оқушының интеллектуалдық дамуына тигізетін ықпалына толығырақ тоқталамыз, қол жеткізілген нәтижелерге сүйеніп, пәнішілік интеграцияға бағдарланған дамыта оқытудың дидактикалық шарттарын анықтаймыз және тұжырымдаймыз. Бастауыш сыныптардағы пәндерді оқыту процесі дамыта оқыту идеясы негізінде жүргізіліп жатқанмен, пәнішілік байланыстарды оқу процесінің тиімділігін арттыру жолы, дамыта оқыту идеясын жүзеге асырудың әдістемелік құралы ретінде пайдалану өз мәнінде жүзеге аспай отырғандығын байқаймыз.

Сонымен қатар, оқулықтарды, оқу бағдарламаларын талдау нәтижесінде, бастауыш сыныптардағы әр түрлі пән курстарының оқу материалдарының өзара байланыстылығының әлі де болса жеткіліксіздігі, тәжірибеде пәнішілік байланыстарды мақсатты және жүйелі жүзеге асыруда ақаулар бар екендігі байқалады. Қазақстан Республикасы жалпы бастауыш білімнің мемлекеттік стандарттары мен оқу бағдарламаларында пәнішілік байланыстарды жүзеге асырудың орындалуы міндетті, дидактикалық талаптар ретінде айқын көрсетілмейді, осының салдарынан мұғалімдер де өз тарапынан оқушылардың оқу пәндерін тұтас жүйе ретінде қабылдауына жеткілікті деңгейде ықпал ете алмай отырғанын аңғарамыз. Білімді интеграциялау және одан туындайтын пәнаралық және пәнішілік байланыстар жүйесінің зерттелуі жайын қарастыруды қорытындылай келе:

- интеграцияланған білімнің (пәндер, курстар) әдістемелік негізі ғылымдар интеграциясы туралы ұғым және интеграция мен дифференциация процестерінің өзара байланысы мен қатынасы;

- интеграцияланған білім оқушыларда дүниенің тұтас ғылыми бейнесін қалыптастыруға ықпал етеді және осы арқылы оқушылардың дүниетанымындағы бөлшектенушілікке, есте сақтау қабілетіне шамадан тыс жүктеме түсіруге, шығармашылық ой-өрісін тарылтуға жол бермейді;

- мектепте оқытудың бастапқы және соңғы кезеңдерінде білім мазмұнын (оқу пәндерін де) интеграциялау, қоғам үшін практикалық жағынан маңызды мәселелерді дұрыс шешуге көмектеседі;

- білімді (оқу пәндерін) интеграциялау жалпы білім мазмұнын және көлемін ықшамдауға, апталық оқу жүктемесін кемітуге мүмкіндік береді;

- білімді интеграциялау, алдымен пәнішілік, сонан соң пәнаралық байланыстар арқылы жүзеге асырылады, интеграция осылардан бастау алады;

- оқу процесіндегі пәнішілік байланыстардың ролі өте зор, яғни олар оқытудың білімділік, дамытушылық және тәрбиелік мақсаттарының нәтижелі болуына тікелей ықпал етеді; оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастырудың құралы болып табылады; әлемді қозғалыс және даму күйінде көре білуге көмектеседі; ұғымдар арасындағы логикалық байланыстарды тағайындай білуге үйретеді және соған байланысты оқушылардың логикалық ойлауын дамытады; оқушылардың біліміндегі жасандылықтың алдын-алу мен жоюдың құралы бола алады; білімдер жүйесін тұрақталған емес, қозғалмалы және сапалық өзгеріске ұшырап отыратын тұрғыда қалыптастыруға мұрындық болады;

- интеграция жетекші ұғымдар, жалпы заңдылықтар мен ортақ идеялар, іс-әрекеттер, әдіс-тәсілдер бойынша жүзеге асырылады, сондықтан да пәнаралық және пәнішілік байланыстардың да негізіне солар алынады демекпіз және олардың барлығы сәйкес байланыстарды жүзеге асырудың дидактикалық шарттары болып табылады. Пәнішілік байланыстар негізінде бастауыш мектепте дамыта оқытуды жетілдірудің барлық пәндерге қатысты осы аталған жолдары білімділік, дамытушылық, тәрбиелік және практикалық мақсаттардың орындалуына, оқушылардың әлемді біртұтас күйде қабылдауына ықпал жасайтындығын; балалардың ұғымдар арасындағы логикалық байланыстарды тағайындай білуге үйренетіндігін және соның салдары ретінде олардың интеллектуалдық қабілеті, логикалық, алгоритмдік, диалектикалық ойлауы дамитындығын; сондай-ақ орта буынмен сабақтастықтың сақталуына, нәтижеге негізделген оқытуды жетілдіруге т.с.с. көрсеткіштерге жетуге көмектесетіндігін байқадық.

Әдебиеттер:

1. Сабыров Т.С. Болашақ мұғалімдердің дидактикалық дайындығын жетілдіру. – Алматы:Б.Алтынсарин атындағы Қазақтың Білім Академиясының Республикалық баспа кабинеті, 1999. – 83 б.

2. Рахметқызы С. Бастауыш класс оқушыларының тілін дамытудың ғылыми-әдістемелік негіздері: п.ғ.д. дисс...автореф. – Алматы, 1994. – 48 б.

3. Жүнісова К.Ж. Мектепте білім мазмұнын интеграциялап оқыту не үшін керек? // Қазақ мектебіндегі білім мазмұны мен оқыту әдістерін жетілдіру мәселелері (ғылыми мақалалар жинағы). Б.Алтынсарин атындағы ғылыми-зерттеу институты. Ред.колл. Ж.А.Қараев, К.Ж.Жүнісова, Т.Қ.Оспанов т.б.. - Алматы, 1991. - 172 б. – 44-66 б.

4. Аймағамбетова Қ. Бастауыш сыныптарда дүниетануды оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері: п.ғ.д. дисс...автореф. – Алматы, 1998. – 47 б

Татиев М.А.
КГУ «Лицей №2» г. Караганда

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЕСТЕСТВЕННО-НАУЧНОЙ ГРАМОТНОСТИ И КУЛЬТУРЫ ЛИЦЕИСТОВ: СПОСОБЫ И ПРИЕМЫ

Аннотация. Статья представляет анализ разработанного учителем физики материала по совершенствованию естественно-научной грамотности и культуры через критериальное оценивание (формативное и суммативное) лицеистов. На современном уроке важно развивать умение лицеиста самостоятельно работать с разнообразной информацией в рамках критериального оценивания.

Подбор, разработка критериальных заданий направлены не только на формирование естественно-научной грамотности, но в целом на формирование культуры через проработку материала различных критериальных заданий. В докладе отражен последовательный алгоритм системной работы по решению указанной выше проблемы совершенствования естественно-научной грамотности и культуры лицеистов.

Ключевые слова: естественно-научная грамотность и культура, сформированность естественно-научной грамотности и культуры, пути преодоления проблемы по совершенствованию естественно-научной грамотности и культуры, поиск методических приемов, мотивирующих формирование познавательной деятельности лицеистов при выполнении критериальных заданий, рабочие тетради по физике, способствующие совершенствованию естественно-научной грамотности и культуры лицеистов.

В условиях стремительно развивающихся информационных технологий наблюдается проблема совершенствования естественно-научной грамотности и культуры. Лицеисты реже читают научно-популярную литературу, а значит, перестают рассуждать, воспринимать и реально оценивать критериальные задания. Вовлечение лицеистов в осознанное чтение, анализ критериальных заданий – это одна из задач проблемы совершенствования естественно-научной грамотности и культуры лицеистов. Естественно-научно грамотный лицеист аргументированно выполняет критериальные задания, объясняет физические явления и процессы. Формирование у лицеистов естественно-научной грамотности и культуры – задача современного образования. Сегодня необходимо искать пути совершенствования естественно-научной грамотности и культуры школьников. Естественно-научная грамотность лицеистов – это способность и готовность интересоваться естественно-научными идеями через научно-популярную литературу. В рамках лицейского компонента в КГУ «Лицей №2» для учащихся 7-11 классов организован курс «Физика и жизнь» с целью формирования естественно-научной грамотности и культуры. Критериальные задания основываются на реальных жизненных ситуациях. Данный курс позволяет развивать функциональную грамотность лицеистов, то есть способность использовать естественно-научные знания, умения и навыки в реальных жизненных ситуациях.

В КГУ «Лицей №2» с целью совершенствования естественно-научной грамотности и культуры лицеистов нами разработаны рабочие тетради для учащихся. Цель курса «Физика и жизнь» – привлечь лицеистов к чтению научно-популярной литературы. Естественно-научная грамотность предполагает применение лицеистами знаний, полученных из научно-популярной литературы, в реальной ситуации, а не в идеальных абстрактных условиях. В ходе разработки дидактического материала были поставлены следующие задачи:

- изучить существующие проблемы, связанные с проблемой совершенствования естественно-научной грамотности и культуры современного школьника;
- разработать анкету для лицеистов, провести опрос с целью выявления интереса к чтению научно-популярной литературы;
- подобрать различные задания для тетрадей по совершенствованию естественно-научной грамотности и культуры при выполнении разнообразных критериальных заданий;
- способствовать формированию у лицеистов умения работать с критериальными заданиями.

С целью изучения существующих проблем, связанных с проблемой совершенствования естественно-научной грамотности и культуры лицеистов, нами была разработана анкета для учащихся. Проведенный опрос показывает следующее. Лицеисты – это дети с достаточно высоким уровнем учебной мотивации. Данные опроса показали в целом благоприятную картину в отношении чтения научно-популярной литературы (вопросы №1,2). И все же мы видим, что в целом время, посвященное чтению незначительное (вопрос №3). Вместе с тем опрос лицеистов показал, что большую роль в процессе формирования естественно-научной грамотности и культуры играет чтение научно-популярной литературы (75% респондентов – вопрос №4). Лицеисты осознают, что чтение научно-популярной литературы – это залог успеха при выполнении разнообразных критериальных заданий (вопрос №5). Результаты опроса лицеистов позволяют сузить направление по пути совершенствования естественно-научной грамотности и культуры школьников.

Ученые рассматривают процесс формирования естественно-научной грамотности и культуры школьников прежде всего через активную познавательную деятельность, основной целью которой является понимание материала, изложенного в научно-популярной литературе. Рассматривая процесс формирования естественно-научной грамотности и культуры школьников, мы акцентируем

внимание на критериальных заданиях: грамотный лицеист способен не только на чтение научно-популярной литературы, но и осмысления ее информации при выполнении разнообразных критериальных заданий. Выполнение лицеистами критериальных заданий позволяет оценить развитие читательской компетенции, насколько они разобрались в тексте научно-популярной литературы и извлекли необходимую информацию, то есть результативному действию в нестандартных ситуациях. Именно поэтому в настоящее время формирования естественно-научной грамотности и культуры школьников играет большую роль при осознанном выполнении заданий критериального оценивания. Решение критериальных заданий позволяет лицеистам научиться видеть проблему, решать ее с помощью естественно научных методов. Процесс формирования естественно-научной грамотности и культуры школьников требует создания определенных условий. Первое условие – это регулярность и систематичность выполнения разнообразных критериальных заданий. Второе – осознанное чтение лицеистами для этого научно-популярной литературы. Процесс пробуждения интереса к чтению научно-популярной литературы видится нами как постоянное, регулярное обращение к научно-популярному тексту, осмысление его различных аспектов, интерпретация его содержания в критериальных заданиях. Естественно-научная грамотность отражает способность лицеистов применять естественно-научные знания в реальных жизненных ситуациях; практическим применением информации полученной из научно-популярной литературы. При таком подходе чтение научно-популярной литературы постепенно станет привычной формой высоко интеллектуальной деятельности для лицеистов. В процессе этого у лицеистов будет формироваться естественно-научная грамотность и культура, через способность анализировать и осмысливать критериальные задания. Повышение естественно-научной грамотности связано с модернизацией содержания и методов обучения лицеистов в области естественно-научного образования.

Нами были разработаны тетради для формирования естественно-научной грамотности и культуры у учащихся лицея. Задания в тетрадях направлены на активизацию познавательной деятельности и создание мотивации лицеистов при выполнении критериальных заданий. Существуют разнообразные сборники текстов для критериального оценивания школьников. В основном этот материал предназначен для общеобразовательных школ. Однако лицеистам в среднем звене при организации предпрофильной подготовки необходимо создавать условия для чтения научно-популярной литературы, способствующей формированию естественно-научной грамотности и культуры. Поэтому наши тетради способствуют формированию естественно-научной грамотности и культуры у учащихся лицея на этапе предпрофильной подготовки и профильного обучения на старшей ступени.

Критериальные задания в тетрадях направлены на развитие естественно-научной грамотности и культуры у учащихся лицея. Нами подобраны разнообразные критериальные задания. Выполнение критериальных заданий способствует решению указанной выше проблемы совершенствования естественно-научной грамотности и культуры лицеистов. В наших тетрадях представлены разнообразные критериальные задания, что несомненно способствует развитию естественно-научной грамотности и культуры у учащихся лицея.

Критериальные задания мотивируют лицеистов к поиску ответов и решений, пробуждают активную познавательную деятельность лицеистов. Во время выполнения критериальных заданий в тетрадях лицеисты могут делать взаимооценивание и самооценивание с комментариями и рекомендациями.

Работа лицеистов в предлагаемых нами тетрадях имеет следующие положительные стороны:

- лицеисты вовлечены в активную непрерывную познавательную деятельность;
- лицеисты приобщаются к чтению научно-популярной литературы, меньше сталкиваются с трудностями при выполнении критериальных заданий;
- совершенствуется естественно-научная грамотность и культура через систематическое чтение научно-популярной литературы.

Литература:

1. Ордабаева Ж.Ж. Естественно-научная подготовка учащихся основной школы в аспекте формирования функциональной грамотности // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2014. – № 5-1. – С. 105-108;
2. В.И.Лукашик. Сборник задач по физике для 7 – 9 классов общеобразовательных учреждений. Москва: Просвещение, 2007 г.
3. Р.Башарулы. Физика. 7 класс. Алматы: Атамур, 2017 г.

4. Закирова Н.А. и др. Физика. 8 кл.: учебник. Астана: «Арман-ПВ», 2018 г.
5. Закирова Н.А., Аширов Р.Р. Физика. 9 кл.: учебник. Нур-Султан: «Арман-ПВ», 2019 г.
6. Казахбаева Д.М. и др. Физика. Учебник для 10 кл. обществ.-гуманит. Направления общеобразоват. шк. / Алматы: Мектеп, 2019 г.
7. Н.А.Закирова, Р.Р.Аширов. Физика. Учебник для 11 кл. общественно-гуманитарного направления общеобразоват. школы. / Нур-Султан: «Арман-ПВ», 2020 г.
8. Закирова Н.А., Аширов Р.Р. Физика. Учеб. Для 10 кл. естественно-математического направления общеобразоват. шк. / Нур-Султан: «Арман-ПВ», 2019 г.
9. Закирова Н.А., Аширов Р.Р. Физика. Учебник для 11 кл. естественно-математического направления общеобразоват. шк. / Нур-Султан: «Арман-ПВ», 2020.
10. http://eset.zabedu.ru/old/images/events/2016/methodic_school/2.pdf

Тлеуғабыл Е.Т., Ахманова Д.М.
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

ЭЛЕКТИВТІ КУРСТАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫНЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫСТАРЫ

Аннотация. Орта білім беру мекемелерінде негізгі пән болып табылатын математика бойынша элективті курстар жүргізу аса маңызды. Сондықтан да мақалада авторлар осы мәселені белгілі бір тақырыпты мысалға ала отыра талдаған. Қолданыстағы бірнеше оқулықтарды салыстыру арқылы мақала мазмұнын ашқан.

Кілт сөздер: оқыту әдістемесі, элективті курс, интегралдарды оқыту, оқыту нәтижесі.

Орта білім беру мектептеріндегі элективті курстар мазмұны пән бойынша оқулық мазмұндарына негізделіп құралады. 11 сынып алгебрасының мектеп оқулықтарына Интеграл ұғымын енгізу және жаратылыстану-ғылыми бейіндегі қолданбалы есептердің болуы тұрғысынан талдау жүргіземіз. Интеграл ұғымын енгізу кезінде қолданыстағы оқулық авторлары екі тәсілді қолданады.

Бүгінгі таңда еліміздің орта білім беретін мектептерінде 11-сыныптарға қолданысқа енгізілген оқулықтардың бірі «Алгебра және анализ бастамалары». Авторлары А.Әбілқасымова, В.Корчевский, А.Абдиев, З.Жұмағұлова. Алматы: Мектеп, 2011. – 216 б. Оқулық мазмұнында «Интегралдар» бойынша келесі тақырып қамтылған:

- 1 тарау. Алғашқы функция және интеграл
  1. Алғашқы функция және анықталмаған интеграл
  2. Қисықсызықты трапецияның ауданы
  3. Анықталған интеграл. Ньютон-Лейбниц формуласы
  4. Геометриялық және физикалық есептерде интегралды қолдану. Тарихи мағлұматтар
  5. Интегралдық сомалардыңшегі ретіндегі интеграл.

Бұл тәсіл интегралдау операциясын тәуелсіз операция ретінде енгізуді көздейді, бұл ретте интеграл интегралдық сомалардан жасалған бірізділік шегі ретінде анықталады және бұл жағдайда зерттеу жүргізілетін міндеттерді қарастырудан басталады, мысалы, қисық сызықты трапеция ауданы туралы есептер, күштің жұмысы туралы есептер және т.б. содан кейін алынған нәтижелерді жинақтап, интегралды сомалардың шегі ретінде интегралды анықтауға көшеді.

Бұл анықтама көлемді, бірақ әдіс ойы интегралдың геометриялық интерпретациясы – қисық сызықты трапеция ауданын айқын көрсетеді. Интегралды анықтаумен бірге оны есептеу әдісі де алынады. Бірақ тәжірибеде интегралды есептеу үшін Ньютон-Лейбниц формуласын жиі қолданады, бұл тәсілде дәлелденеді [1, б.16].

Елубаев С. Талдауларында келесі мәлімет бар. А. Н. Колмогоровтың «Алгебра және анализ бастаулары» оқулығында интегралды енгізу кезінде алдымен қисық сызықты трапеция ауданын есептеу туралы есеп қарастырылады. Қисық сызықты трапеция ауданын есептеудің екі тәсілі қарастырылады: қисық сызықты трапеция ауданы теоремасының көмегімен (қисық сызықты трапеция ауданы осы кесіндідегі алғашқы таңбалардың өсіміне тең); интегралдық сомалардың көмегімен (қисық сызықты трапеция аудандарының қосындысы осы трапеция ауданына тең тікбұрыштарға бөлінеді. Екінші әдіс интегралды анықтаудан тұрады. Интегралды сомалар әдісімен физикалық есептерді шешу үшін, мысалы, ауыспалы күштің жұмысы, сондай-ақ өзекше массасын және масса орталығын табу үшін денелер мен формулалар көлемін есептеу үшін формулалар

шығарылады. Барлық формулалар бір тәсілмен шығарылады, ол интегралды сомалар әдісі. Өз бетінше шешу үшін оқушыларға өзектің кинетикалық энергиясын табу міндеті және қарастырылған формулаларға бірнеше міндеттер ұсынылады. Осылайша, оқулықта физикалық бағыттағы қолданбалы есептер берілген. Жаттығулар күрделіліктің бірнеше деңгейіне бөлінеді".

«Алгебра және анализ бастаулары» оқулығында қисық сызықты трапеция ауданын есептеу туралы есепті қарастыру интегралдық сомалар ұғымына және олардан шегіне әкеледі, одан кейін белгілі интегралды анықтау енгізіледі. Белгілі бір интегралды қолданудың теориялық негіздемесі күш жұмысына, электр зарядының жұмысына, ауыспалы тығыздықты өзекшенің массасын, қабырғаға және ауырлық орталығына сұйықтықтың қисымын есептеуге арналған есептер сияқты физикалық есептерде қарастырылады. Сонымен қатар, белгілі бір интегралды және геометриялық есептерде қолдану қарастырылады – шеңбер ауданы мен айналу денесінің көлемін табуға арналған есептер. Бұл есептер «Анықталған интегралды геометриялық және физикалық есептерде қолдану» жеке параграфына бөлінген. Алайда, оқулық авторы жаттығулардың шағын жүйесін береді, бұған дейін шығарылған формулаларды практикалық есептерде қолданбайды [2, б.].

Интеграл алғашқы түрдің өсуі ретінде.

Бұл тәсіл операция ретінде интегралдау операциясын енгізуді, кері дифференциалдауды көздейді. Бұл жағдайда Ньютон – Лейбниц формуласы интегралды анықтау болып табылады. Бұл тәсілде Ньютон – Лейбниц формуласын арнайы шығару талап етілмейді, оның көмегімен интегралдың көптеген қасиеттері дәлелденеді. Бірақ бұл жағдайда қосу әдісі екінші жоспарға кетеді. Бұл тәсілдің кемшілігі Интеграл қосымшаларын зерттеу кезінде қиындықтар туындайды. Нәтижесінде, интегралды геометрия, механика, электродинамика және физиканың басқа да бөлімдерін шешудің бірыңғай, жеткілікті жалпы әдісін алу үшін интегралды сомалардың шегі ретінде қарастыруға тура келеді. Бұл қарастыруды, не Интеграл ұғымын енгізгеннен кейін, оқушыларға осы функцияның бастапқы түрін табуға әрқашан мүмкін еместігін түсіндіре отырып, не тікелей Интеграл қосымшаларын зерделеу кезінде, бұл әдісті міндеттердің бірінде қарап жүргізуге болады.

Ш.А. Алимова «Алгебра және анализ бастаулары» оқулығында интеграл ұғымын енгізер алдында қисық сызықты трапеция ауданын табу туралы есеп қарастырылады, онда ауданды есептеу $f(x)$ функциясының $F(x)$ алғашқы функцияны табуға әкеледі. $F(a) - F(b)$ айырмасын $f(x)$ функцияның $[a; b]$ кесіндісіндегі интегралы деп атайды. Бұдан әрі автор қисық сызықты трапеция ауданын интегралды сомалардың көмегімен есептеуді қарастырады, интегралды жақындап есептеудің мұндай тәсілі үлкен көлемді есептеулерді талап ететінін және оларды алғашқы функцияны табу мүмкін болмаған жағдайларда пайдаланатынын айтады. Интегралды қолданудың мысалы ретінде бактан судың ағуы және күштің жұмысын табу туралы есептер келтірілген. Өз бетінше шешу үшін есептер бірдей және олар өте аз. Қазіргі басылымдарда оқулық биология бойынша есептерді шешуде интегралды есептеулерді қолдану үлгісімен толықтырылады. Бұл мысал ретінде қарастырылған бір ғана міндет [3, б.71].

Оқулықтарды талдауды кестеде көрсетуге болады (1-кесте).

1-кесте. Оқулықтарға салыстырмалы талдау

№ п/п	Автор, оқулық	Анықталған интеграл ұғымын енгізу тәсілдері	Қолданбалы есептердің болуы
Интегралдық сомалардың шегі ретіндегі интеграл			
1.	М.И.Башмаков "Алгебра және анализ бастаулары"	Интегралдық сомалар ұғымы енгізіледі. Қисық сызықты трапеция ауданын есептеу есебіне әкелетін механикалық қозғалыс туралы есеп қарастырылады	Ауданды, жұмысты, орнын ауыстыруды, электр зарядын, массаны есептеуге арналған физикалық есептер.
2.	А.Н.Колмогоров "Алгебра және анализ бастаулары"	Интегралды сомалардың көмегімен қисық сызықты трапеция ауданын есептеу туралы есеп қарастырылады	Денелердің көлемін, айналымы күштің жұмысын, массалар орталығын есептеуге арналған есептер
3.	А.Г.Мордкович "Алгебра және анализ бастаулары"	Анықталған Интеграл ұғымына әкелетін есептер қарастырылады: қисық сызықты трапеция ауданын, өзек массасын есептеу, нүктенің орнын ауыстыру	Жазық фигуралардың ауданын есептеу туралы есептер

4.	С.М.Никольский "Алгебра және анализ бастаулары"	Қисық сызықты трапеция ауданын есептеу есебі қарастырылады	Геометриялық және физикалық есептер: шеңбер ауданын, айналу денесінің көлемін, электр зарядының жұмысын, қабырғаға сұйықтықтың қысымын есептеу
Интеграл алғашқы түрдің өсуі ретінде			
5.	Ш.А.Алимов, Ю.М.Колягин, М.В.Ткачева"Алгебра және анализ бастаулары"	Алғашқы функцияны табу арқылы қисық сызықты трапеция ауданын есептеу есебі қарастырылады	Серіппені сығу (созу) кезінде күш жұмысын табуға, зат массасын есептеуге арналған есептер

Оқулықтарды талдаудан белгілі бір Интеграл ұғымын енгізудің бірінші тәсілі (интегралды сомалардың шегі ретінде) интегралды есептеудің бірінші әдісі үшін негіз болып табылатыны көрініп тұр. Интеграл ұғымы математикада негізгілердің бірі болып табылады. Бұл тақырыпты зерттеу математикалық талдаудың мектеп курсы аяқтайды, оқушыларды әлемді танудың жаңа құралымен таныстырады, ал мектепте әртүрлі салаларда интегралды есептеуді қолдану оқушылардың жоғары математиканың мәні мен күшін көрсетеді. Оқушыларға материалды түсінікті түрде түсіндіру үшін, мұғалім "анықталған интеграл" ұғымын енгізуге қандай амалды осы оқулықта іске асырғанын анықтап, соған сәйкес тақырыпты оқып-үйрету керек.

Қолданбалы есептерге өте аз көңіл бөлінетіндігі туралы қорытынды жасауға болады. Көбінесе бұл интегралдың физикалық және геометриялық мәнін ашатын есептер. Оқулықтардың қазіргі басылымдарына басқа облыстардан: химия, биология, экономика мәселелерін шешу кезінде интегралды есептеулерді қолдану мысалдары енгізіледі. Бұл мысал ретінде қарастырылатын 1-2 есеп. Өз бетінше шешуге арналған мұндай есептер жоқ.

Элективті курстарда тақырыптарды игеру кезінде оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттыруда бірнеше әдістер енгізілетін болады, ол оқушыларға зерттеу және ғылыми-технологиялық әлеуетті күшейтуге, сыни, инновациялық және шығармашылық ойлау, проблемаларды шешу, коммуникация және командалық жұмыс дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

- 1 Қасқатаева Б.Р. Математиканы оқытудың әдістемесі мен технологиясы - Алматы: Отан, 2016. - 303 б.
- 2 Елубаев С. Математиканы оқыту әдістемесі: - Алматы : Эпиграф, 2016. - 306 б.
- 3 Алимова Ш. Алгебра және анализ бастамалары. Алматы: Келешек, 2014. – 106 б.

Төлен М.А., Абдикалыков К.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ОҚУШЫЛАРҒА РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТЫ СІңІРУ

Аннотация. Бастауыш мектеп оқушысы өзін-өзі тәрбиелеуде белсенділік танытатын субъект ретінде «толық» адам болуға ұмтылуы керектігі айтылған. Оқушылардың рухани құндылығы тұқымқуалаушылықпен даритын қасиеттер, қоршаған әлеуметтік орта және арнайы ұйымдастырылған тәрбие арқылы қалыптасатындығы дәлелдене берілген. «Әдебиеттік оқу» пәні мазмұнынан берілген мысалдар қанағатшылдықты ысырапқа жол бермеумен байланыстыра сипаттаған.

Кілт сөздер: «Әдебиеттік оқу» пәнінің мазмұны, бастауыш мектеп оқушысы, рухани құндылықтар, «толық» адам, генетикалық қасиеттер, социум, арнайы ұйымдастырылған тәрбие.

Жеке тұлға «толық» адам болып есептелуі үшін өзінің болмысын зерттеп-танып, адами қасиеттерін сақтап, соған сәйкес әрекет жасауы керек. Оқу оқы, жаратушыңды таны, мақсатыңды біл, еңбек ет, қоғамға үлесінді қос, өзіңе не қаласаң өзгеге соны тілек ет, ата-ананды сыйла, толық

жетілмегендігінді сезін, мейірімді, ынсапты бол, әділеттілікті сақта, отбасыңа мейірлі бол, таныс-туыстарды сыйла, көрші ақысын таптама, сөйлесең пайдалы сөз сөйле, бос істермен уақытыңды қор етпе, лайық деп тандаған басшыңа бағын, орны келгенде жөн сөзінді қос, кісінің ақысына қол салма, талаптанып білім - өнер үйрен, келешекке жақсы үлгі қалдыр - бұлар ата-бабадан жаңғыртыла жеткен өсиет. Әрбір саналы адам өмірдің шынайы мән-мағынасын біліп, қоғамда өзіне лайықты орнын тауып, өмір бойы адами құндылықтарды сақтауға тиісті. Осылайша жеке толыққанды адамдардан саналы қоғам құрылады.

Тұлғаның көркем мінезін генетикалық тұқымқуалаушылықпен даритын қасиеттер, адамдар араласатын қоршаған әлеуметтік орта және арнайы ұйымдастырылған тәрбиенің әсері қалыптастырады. Бірақ, адам – белсенділіктен ада объект емес, ол өзін-өзі тәрбиелеуге белсенді атсалысатын субъект. Ол барынша мағыналы да саналы өмір сүруге тырысады, оны жетілдіруге ұмтылыс жасап, адами қасиеттерді бойына жинақтайды. Жеке тұлғаның ғылыми негізделген білімі, көзқарасы, ұстанымы, ерік-жігері, ізгі мұраты оның дүниетанымын құрап, өзінің сөзі мен қаракетіне өз жауаптылығын сезіндіреді.

Асан Қайғы шынайы бақытты кие - кесірге қатысты талдап, шексіз биліктегі мейірімсіз қоғамдағы қаскүнемдікті өркөкіректік пен қанағатсыздықтың салдарына жатқызды.

Ян Коменский «Ұлы дидактика» еңбегінде гуманизмді әрқашанда баршаға жақсы ниет тілеумен байланыстырды: ең сауапты жақсылық – даналық, қанағатшылдық, батылдық, әділдік [1]. Жүсіп Баласағұн адами асыл тәрбие қасиетті ислам дінінен тыс, ұлттың салт-дәстүрімен де нәтижелі берілетінін нақтылады [2].

Шынтуайтында, ешбір тірі жан өзін жаман адам сезінбейді, есейе келе кемшілігін байқап, түзетуге қиналады. Дана Абайдың «Егер менің заң шығару құқығым болса, онда адамды түзетуге болмайды дегендерді жазалар едім» дегені қайта тәрбиелеудің зор мүмкіндігін айтқаны болар [3].

Өзіңізді көркем мінез-құлыққа баулығыңыз келсе, оның үш жолы бар: 1) өмірлік тәжірибесі мол ұстазыңызбен барынша жақындасып, одан үлгі алу; 2) мінезі көркемдермен жолдас болып, олармен пікірлесу; 3) бойыңыздағы жаман мінезге жиһад жариялау.

Бастауыш мектептегі «Әдебиеттік оқу» пәнін оқыту барысында «Құмырсқаның қанағаты» ертегісі оқытылады. Сонда «Қанағат – қарын тойғызар» деген мағыналы сөздің мәні түсіндіріледі. Оқушылар қанағатсыздық, өзімшілдік, көрсеқызарлық секілді жаман мінезден бойын тартуға, барға қанағаттануға, шүкіршілік етуге ниеттендіріледі [4]. Ұлы Абайдың айтқаны бар: «адам ата-анадан туғанда есті болмайды, естіп, көріп, дүниедегі жақсы мен жаманды таниды дағы, сондайды білгені, көргені көп адам білімді болады. Жақсы адамды көргенде оған теңелу жайында ойлан да, жаман адамды көргенде өзінді-өзің зертте» деп. Қанағатшылдық – пенденің барына ризалық танытуын, нысаптан шықпауын, нәпсіге ермеуін білдіреді. Қанағат ету қиындыққа шыдау емес, ақылды серік етіп, өзін-өзі тежеу, құнықтау. Сол себепті дана қазақ халқы: «Адамды қанағат аздырмайды» дейді.

Қанағатшыл болу ашкөздікке ұрындырмайды, біреудің мүлкіне сұқтандырмайды. Мұндай адам мейлінше инабатты, қарапайым келеді. Қанағатшылдық тағдырдың жазуымен өзіне бұйырған несібеге шүкіршілік еткізеді. Өмірде қаншама көп байлығы бола тұра оған қанағат тұтпайтындар да баршылық. Адам қолындағы барының игілігін көріп, соған шүкіршілік етсе өмірі мәнді, әрі қызықты болады.

Пікірталасқа қатысып, адами асыл қасиеттердің осы бір түрін талқылаған оқушылар «Қанағат дегеннің мағынасы не?», «Ол кімде болады?», «Ол қандай асыл қасиет?», «Қандай жанды қанағатшыл дейміз?», «Өзімшілдік қандай қасиет?», «Шүкірлік жасау дегенде нені түсінесіздер?» сұрақтарына қатысты өз ойларымен бөліскен.

Қанағатсыздық – бұл тойымсыздық, өзі тойса да көзі тоймайтын адамдар болады. «Қашанда адам шүкіршілік жасаса ғана мұратына жетеді» деуші еді ересектер. Сондықтан, шүкіршілік жасау, бізді жақсылықтарға жетелейді деп ойлаймын. Егер қанағат жасамасақ жақсылық та аз болмақ.

Ғаламторда «Құмырсқа қанағаты» ертегісінің балама нұсқасы бар. Онда функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға қатысты аздаған айырмашылық байқалады. Құмырсқаның басының үлкендігі ақылының көптігімен, аз сөйлеп, көп ойлайтындығымен түсіндіріледі. Оның белінің қылдырықтай жіңішке болуы қомағай еместігін және қанағатшылдығымен, құйрығының үлкендігі қайратының көптігімен, өзінен қырық есе ауыр жүк көтергенде тепе-теңдіктің сақталатындығымен өзгешеленеді. Барлық құмырсқалардың өзіне жүктелген міндеттерді атқаруы олардың

ұжымшылдығы мен жауапкершілігінің молдылығын айғақтап, қанағатшылдықты басқалардың қамын жейтін қамқорлықпен сипаттайды.

Бастауыш сыныпта Шәкәрімнің адам бойындағы оң-теріс қасиеттердің асылы мен жасығын дұрыс танып-білуге бағыттайтын «Адамның нашар мінезі» өлеңі оқытылып, «БІзақор» өлеңінде кесірлі мінезден аластатуға үндесе, «Еріншек» өлеңінде бұлардың арты терең надандыққа ұласатындығын білдіруге әрекет етеді. Хрестоматияға еруге лайықты оның басқа да еңбектері бар. «Ғылымсыз адам – айуан» өлеңінде әркімді өзін - өзі тәрбиелеуге, жігерлі болуға шақырады. «Ашу мен ынсап» өлеңінде ар-ұятты болуға, рақымдылық танытуға, өзін бақбаса басқа жолға түсіп кету қаупі барын сақтандырады [5].

«Адамның адамшылығы ақыл, ғылым, жақсы ата, жақсы ана, жақсы құрбы, жақсы ұстаздан болады» деп дана сөз айтқан Ұлы Абайдың бүгінгі тақырыпқа тікелей қатысты өлеңі де назардан тыс қалмайды [3].

Мұндай мысалға басқа халық әдебиеттері де кенде емес. Л. Толстойдың «Адамға қанша жер керек» әңгімесінің кейіпкері жерге тойымсыздық танытып, қанағатсыздықтың құрбанына айналған. А.Пушкиннің «Алтын балық» ертегісіндегі қанағаттануды білмес кейуананың қайғылы тағдыры да үлгі алуға тұрарлық.

Қанағаттың екінші шарты – ысырапқа жол бермей, күнә арқаламау үшін барынды базарлай білу. «Қоя жесең қой қалады, тарта жесең тай қалады!» деген қазақтың кемегерлігі ата-бабадан қалған өсиет.

Адамды қанағат аздырмайтынын білеміз, хадис шарифте: «Мұсылман жеткілікті табысына қанағат етсе бақытқа бөленеді» делінген.

Қанағатсыздық – Тәңірден тиген нәсіпті азсыну және шүкіршілік етпеу. Қанағатшылдың ісі қашан да сүйкімді, ақыретте қайырлы болмақ.

Сабак соңындағы рефлексия: «Азға қанағат етпеген көптен де құр қалады». БІ. Алтынсарин айтқандай: әр нәрсеге қанағат еткен мұратына жетеді, біртіндеп мақсаттары да орындалады.

Әдебиеттер:

1. Коменский Я.А. Великая дидактика.– М.:Просвещение, 1988.
2. Баласағұн Ж. Құтты білік. – Алматы: Жазушы, 1986. – 616 б.
3. Құнанбаев А. Шығармаларының толық жинағы (екі томдық). – Алматы, 2002.
4. Құмырсқаның қанағаты. <https://multiurok.ru/files/k-u-myrsk-anyn-k-anag-aty-ashyk-sabak-diebiieetik.html>
5. Мұхамедханұлы Қ. Ш. Шаһкәрім // Көп томдық шығармалар жинағы.– Алматы: Алаш, 2005.

Усенова А.Н.

Павлодарский педагогический университет им А. Маргулана, г. Павлодар

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Аннотация. В современных условиях, в контексте цифровизации, появились новые подходы к содержанию образования, ориентированные на универсальные навыки. Важным условием формирования нового направления функциональной грамотности стало также признание возможностей школьного образования в формировании сознательного гражданина. Глобальную компетентность можно рассматривать как специфический обособленный ценностно-интегративный компонент функциональной грамотности, который имеет собственное предметное содержание, ценностную основу и направлен на формирование универсальных навыков.

Ключевые слова: функциональная грамотность, глобальная компетенция, цифровизация, начальное образование.

Введение начального общего образования в казахстанских школах определяет актуальность понятия «функциональная грамотность» в условиях цифровизации, в основе которой лежит способность человека ставить и изменять цели и задачи своей деятельности, планировать, контролировать и оценивать ее, взаимодействовать с учителем и сверстниками в образовательном процессе, действовать в ситуациях неопределенности.

Развитие функциональной грамотности основывается, прежде всего, на освоении предметных знаний, понятий, ведущих идей. В экспериментально-педагогической работе необходимо обратить внимание на содержательные результаты освоения содержательной линии начального языкознания: положительное отношение к правильной устной и письменной речи как показателю общей культуры и гражданской позиции человека;

Функциональная грамотность в условиях цифровизации в системе общественных отношений существует определенный уровень знаний, умений и навыков, обеспечивающих нормальное функционирование личности. Функциональная грамотность создает оптимальный уровень информационного развития младшего школьника, который должен быть обеспечен когнитивными, коммуникативными, ценностно-смысловыми, информационными и личностными компетенциями. Таким образом, развитие функциональной грамотности в начальных классах является актуальной задачей учителя на современном этапе.

Функциональная грамотность как глобальная компетенция в обучении учащихся свидетельствует о важности ориентации национальной системы образования на международные требования. Формируется глобальное образовательное пространство с едиными образовательными ориентирами, которые стало возможным целенаправленно использовать для совершенствования национальных образовательных стандартов, организации деятельности учебных заведений и педагогов. Казахстанские школьники смогут продемонстрировать свои образовательные достижения на международном уровне. Однако результат участия казахстанских школьников в международных исследованиях качества образования в целом не является самоцелью.

Более значимые результаты связаны с реализацией потребностей социализации личности в современном мире. В связи с этим необходимость формирования глобальных компетенций отвечает требованиям времени. В условиях цифровизации для успешного мониторинга с точки зрения глобальных компетенций необходимо было решить следующие задачи:

- определить сущность глобальных компетенций как составной части функциональной грамотности с позиций и системы в российской системе образования;
- выявить взаимосвязь образовательного компонента глобальной компетентности в условиях цифровизации с содержанием государственного образовательного стандарта основного общего образования;
- представить отобранное предметное содержание глобальных компетенций, которые могут быть сформированы в процессе изучения школьных предметов

Подходы к оценке глобальной компетентности в международном исследовании PISA учитывают:

- приобретение знаний о процессе глобализации, его проявлении во всех сферах и его влиянии на все сферы жизни человека и общества;
- формирование аналитического и критического мышления;
- знание своей культурной идентичности и понимание культурного разнообразия мира;
- приобретение опыта взаимоотношений с различными культурами на основе понимания ценности культурного разнообразия.

Функциональная грамотность в контексте цифровизации - это способность применять полученные в школе знания и навыки в жизни, уровень знаний, который может быть достигнут в ходе школьной подготовки, умение решать жизненные проблемы в различных ее областях, способность человека взаимодействовать с внешней средой, быстро адаптироваться и выживать в условиях цифровизации.

Поэтому самым важным навыком становится умение понимать, анализировать и использовать любую поступающую информацию. Таким образом, акцент в образовании смещается с накопления и запоминания информации на приобретение навыка ее правильного использования. Современные методы и формы работы оказывают практическую помощь педагогам в решении профессиональных задач, способствуют развитию информационно-образовательной среды школы, направленной на повышение функциональной грамотности учащихся. В контексте цифровизации функциональная грамотность учащегося включает в себя:

- грамотность в чтении и письме;
- грамотность в области естественных наук;
- математическая грамотность

Основной навык функциональной грамотности - Чтение и информационная грамотность - заключается в понимании и использовании письменных текстов для достижения своих целей,

расширения знаний и возможностей, участия в общественной жизни, их осмысления и привития учащимся навыков чтения.

Дисциплина «окружающий мир» в начальной школе является интегрированной и состоит из модулей естественнонаучного и социально-гуманитарного направлений, а также предусматривает обучение основам безопасности жизнедеятельности в условиях цифровизации.

На уроке отрабатывается навык определения времени событий с помощью символических средств: сначала, потом, до, после, перед, одновременно. Мы сочетаем признание ребенком здоровья как важнейшей ценности человеческого существования, умение заботиться о своем физическом здоровье и соблюдать правила кибербезопасности в условиях цифровизации.

Для формирования функциональной грамотности учащихся в условиях цифровизации необходимо выполнение следующих условий:

- обучение должно носить информационный и активный характер;
- учащиеся должны быть активными участниками процесса освоения нового материала в условиях цифровизации;
- образовательный процесс должен быть направлен на развитие самостоятельности и ответственности студента за результаты своей деятельности;
- использовать продуктивные формы групповой работы в урочной деятельности;
- школы активно поддерживают исследования учащихся по сложным глобальным проблемам.

В условиях цифровизации в формировании функциональной грамотности ученика начальной школы помогут ежедневная работа учителя на уроке, образовательные технологии, выбранные им в зависимости от возрастного уровня, взаимоотношений ученика с семьей, вовлечение детей в продуктивную деятельность, умение применять полученные знания и навыки на уроке и в окружающей действительности.

В формировании функциональной грамотности ученика помогают ежедневная работа учителя на уроке, выбранные им образовательные технологии в зависимости от возрастного уровня, взаимоотношения ученика с семьей, вовлечение детей в продуктивную деятельность на уроке и его возможности, применять полученные знания и умения в окружающей действительности.

Для формирования функциональной грамотности учащихся необходимо выполнение следующих условий: обучение должно носить деятельностный характер; учащиеся должны быть активными участниками процесса освоения нового материала; образовательный процесс должен быть направлен на развитие самостоятельности ученика и ответственности за результаты своей деятельности; использование продуктивных форм групповой работы.

Ряд исследований показывает, что в условиях цифровизации коммуникация учащихся начальной школы развита недостаточно, поэтому особую озабоченность вызывает функциональная грамотность на уроках казахского и русского языков и чтения с учетом it-технологий. Особое место в понятии функциональной грамотности занимает деятельностная грамотность, т.е. умение ставить и изменять цели и задачи своей деятельности, передавать и осуществлять простейшие действия в условиях неопределенности.

Формирование функциональной грамотности учащихся начальной школы обеспечивает подготовку детей к жизни в информационном обществе, способствует проявлению и развитию индивидуальных способностей младших школьников, делает их интересными собеседниками в общении с другими людьми. Развитие функциональной грамотности основывается, прежде всего, на развитии предметных знаний, понятий, ведущих идей.

Для диагностики сформированности функциональной грамотности младших школьников на уроке русского языка в четвертом классе нами были разработаны тестовые материалы, основанные на следующих принципах. Тестовые материалы были разработаны по специальной структуре, все задания были разделены на три уровня: (табл. 1):

Таблица 1. Уровни тестовых материалов

№	Уровни тестовых материалов	Содержание
1.	Репродуктивный уровень	действие по шаблону, ориентация на внешние характеристики.
2.	Рефлексивный уровень	ориентация на значимые отношения как основа подхода к действию, действие с пониманием.
3.	Функциональный уровень	компетентное действие, ориентация на границы поля и возможности способа действия

Содержание теста включает задание по теме: фонетика, состав слова, морфология, лексика, синтаксис и пунктуация. Максимальное количество баллов, которое ребенок может получить за выполнение этого задания, - 10, минимальное - 0. В результате эксперимента подсчитывается сумма баллов, полученных ребенком для определения всех 10 слов из выбранного набора.

При повторении психодиагностики одного и того же ребенка по данной методике рекомендуется использовать разные наборы слов, так как ранее эти определения можно было запомнить, а затем извлечь из памяти.

Вывод об уровне развития: 10 баллов - очень высокий. 8-9 баллов - высокий. 4-7 баллов - средний. 2-3 балла - низкий. 0-1 балл - очень низкий.

Выполнение заданий третьего (функционального) уровня вызвало трудности в процессе его реализации у большинства детей. На последнем уровне от учащихся требовалось умение находить слова и предложения, составлять их в контексте, форма и смысл которых определяется этим контекстом или находится под его влиянием. Но из-за недостаточного владения основными понятийными инструментами они не справились. Что касается второй методики определения понятий, то интерпретация полученных данных позволила сделать вывод, что большинство испытуемых допустили одну или две ошибки при определении выбранных понятий в форме, которая указывает на уровень развития учащихся, их уровень овладения предметными понятиями недостаточен.

Функциональная грамотность-это способность человека взаимодействовать с внешней средой, быстро адаптироваться и обслуживать ее.

Развитие функциональной грамотности основывается, прежде всего, на развитии предметных знаний, концепций и ведущих идей. Хотя многие учителя ставят перед собой цель развития функционально компетентной личности, они продолжают преподавать по традиционной системе и не вносят инноваций в образовательный процесс.

Поэтому главной задачей в казахстанской системе образования является формирование функциональной грамотности личности учащегося, чтобы каждый ученик мог грамотно войти в контекст современной культуры общества, выстроить тактику и стратегию, достойную его жизни.

Литература:

1. Губанова, М.И., Лебедева, Е.П. Функциональная грамотность младших школьников: проблемы и перспективы формирования// Начальная школа плюс до и после. – 2019. - №12
2. Тунгускова, С.Г. Формирование функциональной грамотности младших школьников на уроках в начальной школе// <http://www.myshared.ru/slide/536583/> - 2013. – 7с.
3. Ибраимов Х.И. Коммуникативная компетентность как механизм профессионального саморазвития будущего педагога// Проблемы педагогики, 2018. №2 (34).
4. Янгирова, В.М., Шамигулова, О.А. Методологические ориентиры профессиональной подготовки учителя к диагностике образовательных результатов // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 5; URL: <http://www.science-education.ru/128-22221>
5. Сеть творческих учителей /ИКТ в начальной школеhttp://www.it-n.ru/communities.aspx?cat_no=5025&tmpl=com

Утегенова С.М.

«№13 ЖББОМ» КММ, Жезказган қ.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДАҒЫ ПЕДАГОГТИҢ РӨЛІ

Аннотация.Мақалада бүгінгі күнгі білім беру жүйесі алдында оқушыны ойлануға үйрету,қай жаста болмасын алдынан шығатын түрлі проблеманы шешуге қажетті әрекет тәсілдерін үйрету міндеті туралы жазылған. Мазмұнында жеке тұлғаның құзыреттіліктерін дамыту мен қалыптастыруда нысандар мен құбылыстарды зерттеумен байланысты маңызы зор екені келтірілген.Бастауыш мектептердің жаңартылған білім беру бағдарламаларының ерекшеліктері кең ауқымды дағдыларды қалыптастыруға негізделгеніне бағытталған.

Кілт сөздер: сауаттылық бастауыш сынып, функционалдық сауаттылық.

Қазақстан күн сайын қарқынды дамып келеді және ұлттың зияткерлік әлеуетін қалыптастыруға батыл қадам жасап отыр. Білім беру жүйесі терең де сатылы стратегиялық жаңғырту кезеңін бастан өткеруде.

Бүкіл әлемде білім беру жүйелерінің келешек ұрпаққа қандай білім беретіні туралы мәселе қайта қаралуда. Осы мәселе аясында «XXI ғасырда табысты болу үшін оқушылар қандай білім мен дағдыларды игеруі қажет?», «Оқу бағдарламасы білім беру ісіндегі және жалпы қоғамдағы құндылықтардың қайсысын қамтуы қажет?», «Оқушыларды қандай адам етіп тәрбиелеп шығарғымыз келеді, олар өз-өздерін таныту және дамыту үшін қандай әлеуетке ие болуы керек?» деген сияқты негізгі сауалдар туындайды. Бұл сауалдар білім беру бағдарламасын жүзеге асыруда қолданылатын оқу-әдістемелік кешенмен тығыз байланысты. Осы сауалдардың жауабы ретінде қазіргі таңда білім беру мазмұны жаңартылып, өзінің алғашқы қадамдарын бастап кетті.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру – білім беру процесінің негізі болып табылады.

Қазақстанның білім беру саласындағы жасап жатқан ізденістері 21-ғасырдың өмір талаптарына сай сапалы бала тәрбиесі мақсатында дұрыс шешімдер қабылдауға бағытталған. Әлемдік білім беру тәжірибесінде барлығының тарапынан күтілетін білім беру нәтижесі ретінде қарастырылатын күзіндеттіліктер шеңбері айқындалған (ЮНЕСКО, 1996). Еліміздегі білім беру реформасы әр оқушының өмір бойы табысты жұмысы мен үйренуіне қажетті тұлғалық қабілеттерін дамытуға бағытталған әлемдік тәжірибеге негізделеді. Демек, білім беру жүйесінің түлегі қызметтік жағынан сауатты болумен қатар кез-келген өмірлік мәселені шешу барысында, қойылған мақсатқа жету үшін құрал, әдіс пен жол таңдауда рухани және адамгершілік қуатын көрсетуге қабілетті болуы тиіс.

Білім берудегі сауаттылық мәселесі, біріншіден, нақты бір елдегі халықтың әлеуметтік жағдайына, екіншіден, мемлекеттің экономикалық дамуына, үшіншіден, елдегі мәдени ахуалға тәуелді болатындығы айқын. Бүгінгі өркениеттің даму деңгейі білімділік пен сауаттылық ұғымдарының мазмұны мен оны түсінудің сара жолдарын іздестіруді қажет етіп отыр. Ғылыми еңбектерде сауаттылық ұғымының белгілі бір деңгейде ана тілінің грамматикалық нормаларына сай оқу, дұрыс жаза алу дағдыларын игеру екені байқалады. Әйтсе де адамның өмір сүруіне қажетті деп танылып, меңгеруге ұсынылған бастауыш мектеп деңгейіндегі белгілі бір білім, білік пен дағдылардың жиынтығы (оқу, жазу, санау, сурет салу және т.б.) ретіндегі тілдік сауаттылық қазіргі кездегі әлеуметтік сұраным талаптарымен сәйкес келе бермейді.

Сауаттылық ұғымының нақты мазмұны дара тұлғаның дамуына қойылатын қоғамдық талаптарға байланысты құбылмалы сипатқа ие болады. Ол қарапайым оқу, жазу, санау біліктіліктерінен бастап адамның әлеуметтік үдерістерге саналы түрде қатысуына мүмкіндік беретін, қоғамдық қажеттігі айқын кешенді білімдер мен біліктерден құралатын функционалдық сауаттылықты меңгеруді де қамтиды. С.И.Ожеговтың сөздігінде «функция» сөзінің мәні «Вызванный функционированием чего-нибудь, зависящий от деятельности, а не от структуры, строения чего-нибудь (книжн)» – деп анықталса, Қазақ тілінің түсіндерме сөздігінде: «функционалдық ұғымы бір нәрсенің құрылысы, құрамынан емес, қызметінен болатын, соның әрекетіне байланысты болады» – деп сипаттама беріледі. Бұдан «функция» ұғымы белгілі бір заттың атқаратын қызметіне немесе іс-әрекетіне қатысты айтылатыны танылады.

Ал Функционалдық сауаттылық оқушылардың сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау қабілеті, оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделуінің шарты, оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытудың тетігі, оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытудың негізі, әлеуметтік-мәдени дамуының өлшемі, білім, білік, дағдыларының құзыреттілікке ұласу жолы. Ол оқушылардың қатысымдық, ақпараттық, проблемалардың шешімін табу құзыреттіліктерінің бірлігінен құралады.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылық мазмұны келесі құзыреттіліктерден көрінеді:

- ✓ оқу, жазу сауаттылығынан;
- ✓ жаратылыстану ғылымындағы сауаттылығынан;
- ✓ математикалық сауаттылығынан;
- ✓ компьютерлік сауаттылықтан;
- ✓ денсаулық мәселесіндегі сауаттылықтан;
- ✓ құқықтық сауаттылығынан.

Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы «Қазіргі заманғы білім беру жүйесін құру, оқытудың инновациялық

нысандары мен әдістерін енгізуде педагог қызметкерлердің тұлғасына және кәсіптік құзыреттілігіне жоғары талаптар қоюда». Осы талаптарды жүзеге асыру үшін білім беру жүйесінде өзгерістер болуда, сол өзгерістердің бірі оқушылардың алған білімдерін өмірде қолдана алуларына бағытталған білімнің болуы. Яғни, оқушылар мен мұғалімдердің құзіретті болуы.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы мұғалімнің дайындығы осы орайда, бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін дамытуға қатысты теориялық әдебиеттер мен бастауыш сынып мұғалімдерінің біліктілігін арттырудың нақты тәжірибесін талдау барысында байқалғаны:

- қазіргі қоғам сұранысының талаптарына сай бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін дамытудың қажеттілігі біліктілікті арттыру жүйесінде қалыптастырылуда;

- бастауыш сынып мұғалімінің қазіргі жағдайы және кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы мүмкіндіктерге жол ашылуда;

- оқытудың заманауи жаңа технологияларын өздері таба алатын, жаңғырту мен даму тенденцияларына сай өзінің кәсіби қызметіне рефлексивті өзгерістер енгізе алатын кәсіби құзіретті педагогтерді қалыптастырудың теориялық және ғылыми-әдістемелік жолдарының біліктілікті арттыру курстарында қарастырыла бастады.

Сонымен бастауыш сынып мұғалімдеріне функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға арналған педагогикалық технологияларды меңгерту, педагогтердің технологияларды түсініп, дұрыс қолдана білуін, адам және оқушы рөлін жаңа түсіністікпен қабылдауын, білім беру үдерісін жобалауына ықпал етеді.

Педагогикалық технологиялар білім беру жүйесіндегі идеялар мен көзқарастарды біліктілікті арттыру курстарында орынды қолдану оқу үдерісін нәтижелі етеді педагогтердің кәсіби дайындық сапасын көтеруге мүмкіндік береді.

Кәсіби құзыретті мұғалімдерге қойылатын талаптар қазіргі қоғам қажеттілігінен туындайды. Жаңа қоғам мұғалімі тек кәсіби шеберлігі жоғары адам ғана емес, рухани дамыған, шығармашыл, мәдениетті, білім құндылығын түсінетін, педагогикалық технологияларды меңгерген, ғылым мен техника жетістіктері негізінде кәсіби даярланған болуы тиіс.

Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға. Нарық жағдайындағы мұғалімге қойылатын талаптар: бәсекеге қабілеттілігі, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда педагогикалық практика үлкен рөл атқарады. Оның шығармашылық және педагогикалық құбылыстарды зерттеуге деген қабілеті дамиды, педагогикалық шеберліктің негіздері қаланады. Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру жеке шығармашылық қабілетті дамытуды, педагогикалық инновацияларды дұрыс қабылдауы, күнделікті өзгеріп жататын педагогикалық ортаға тез бейімделуді қажет етеді.

Мұғалімнің мақсаты–білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыра отырып сапалы білім беру болса, ал қазіргі заман талабына сай білім берудің жолы – тиімді педагогикалық технологияларды басшылыққа алу.

Білім беру үрдісіне ұстаз да, шәкірт те жеке тұлға болып қарастырылатын болды. Жеке тұлғаға жету үшін әр оқушының қабілетін танып, біліп, дамытып, шындап, жөн сілтеп, адам дәрежесіне келтіру керек. Демек, оқытудың жаңа технологияларын пайдалана отырып, білім сапасын арттыру, мазмұнын байыту, оқу үрдісін жетілдіру, жан-жақты дамыған, рухани дүниесі бай жас ұрпақты тәрбиелеу-кезек күттірмейтін мәселелердің бірі. Бұның өзі оқушылардың өз бетімен жұмыс жасау, даму, тәрбиелеу, әр баланың қабілетін, дарынын ашу мұғалімдер қауымына зор міндеттер жүктейді.

Білім берудің негізгі мақсатына қатысты қазіргі қоғамда жаңа ұғым пайда болды. Мұғалім ең алдымен оқушыда өзін-өзі дамыту қабілетін қалыптастыруға ат салысу керек. Өйткені, бұл тұлғаны ұлттық және әлемдік мәдениетке үйлесуге апаратын сара жол. Бүкіл дүние жүзіндегі болып жатқан осындай құндылықтардың өзгеруі жаңа ғасырға жас ұрпақты дайындау міндетімен байланысты.

Біздің қоғамға жаңа мағлұматтарды қабылдап қана қоймай, оны ойлана отырып, сыни талқылап, ой елегінен өткізе білетін оқушылар керек. Яғни, гуманизм мен демократия идеялары басты бағыт болып тұрған жаңа ғасырда білім беру жүйесіне де жаңа тәжірибелер енгізу.

Оқытудың әдіснамасы мен мазмұнының түбегейлі жаңартылуы – «Қалай оқыту?» және «Нені оқыту?» деген сұрақтарға құзыреттілік әдіс деген негізгі жауап ретінде ұсынылады. «Құзіретті маман», қызмет саласына қарамастан, біздің үміттеріміз бен сұраныстарымызды қанағаттандыратын өзінің жоғары кәсібилігімен ерекшеленеді. Қазақстандық мектептер оқытуда құзыреттілік әдісі

таңдайды, оның бірнеше себебі бар. Біріншіден, оқу ақпараты көлемін бір бағдарламаға «енгізу» мүмкін емес. Екіншіден, оны есте сақтаудың қажеті жоқ, одан гөрі оқушыларды бар ақпаратты қолдана білуге үйреткеніміз дұрыс болады. Үшіншіден, бүгінгі күні оқушылардың алдына қойылатын талаптар мектептен қазіргі заманғы ойлай білетін, таңдай алу және таңдай білу, дербестілік, тіл табыса білу, толеранттылық, бейімделе білу, командада жұмыс істей алу қабілеттері дамыған және дербес шешім қабылдай алатын жеке тұлғаны тәрбиелеуді талап етеді.

Оқушылардың осындай қасиеттері жаңа, толық, жекелік және әлеуметтік интеграцияланған білім алу нәтижесін береді. Құзыреттілік әдіс арқылы оқыту үшін жаңа бағдарлы педагогтер, дамыту оқулықтары, тиімді білім беру технологиялары, сонымен қатар, өзіндік жеке қабілеттерін дамыту үшін жеке білім беру траекториясын жасауға үйренетін оқушылар, балаларын шыдамдылықпен және даналықпен табысты өмірге итермелейтін ата-аналар қажет.

Сондай-ақ, бастауыш сынып пәндеріне арналған оқу бағдарламаларындағы оқу мақсаттары оқушылардан шынайы проблемаларды анықтап зерттей білуді талап етеді. Мұғалім оқу жоспарларындағы оқу мақсаттарына жетуге ынталандыратын жаттығуларды қалай жоспарлауға болатынын көре алады. Оқушыларға оқу жоспарындағы жаттығулар аясында көзделген оқу мақсаттарына қол жеткізуге көмектесетін бірқатар педагогикалық тәсілдерді пайдалану қажет. Мұғалім оқушылардың оқу мақсаттарына жетуіне мүмкіндік беру үшін оқу мақсаттарын белгілеп, олармен оқушыларды таныстыру арқылы, мақсаттарды бақылап, оқытуды реттеу арқылы оқу үдерісінің ашықтығын қамтамасыз етеді.

Әр сыныптың ерекшеліктерін ескере отырып оқу пәндерін оқыту арқылы оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай өз түсініктерін кеңейтуге және өзінің ой-пікірі үшін жауапты бола алуға, өзіндік көзқарасы мен пайымдауын қалыптастыруға, мұқият зерделеуге және өз ойын сенімді айта білуге әртүрлі тәсілдердің көмегімен ынталандыруға негізделген оқытудың белсенді әдіс-тәсілдерінің түрлерін пайдалана отырып сабақ жоспарларын құру, әрбір мұғалімнің өз шығармашылығы мен тәжірибесі болмақ. Осы орайда, «мақсатқа жету мүмкін болмаса, мақсатыңды емес, әдісіңді өзгерт» деген Конфуцийдің сөзінің аса маңыздылығына көз жеткіземіз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығына. 2-қосымша Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.

2. Джадрина М.Ж. Инновационные процессы в школьном образовании Казахстана как основание для повышения его качества// Информационно-методический журнал открытая школа – №2(153). – 2016. – С. 3-6.

3. Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту аясында қазақ тілінде оқытатын мектептердің бастауыш сынып мұғалімдерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы. -Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015. – 49 б.

4. Республикалық ғылыми-әдістемелік және ақпараттық – сараптамалық журнал 12жылдық білім, 2005ж.

5. Педагог қызметкерлердің біліктілігін арттырудың оқу бағдарламалары және оқу – тақырыптық жоспарлары. – Алматы, 2013ж.

Фахрутдинова А.Г.

КГУ «Школа-гимназия №8» города Щучинск

АКТИВНЫЕ И ИНТЕРАКТИВНЫЕ ПРИЕМЫ РАБОТЫ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРНОГО ЧТЕНИЯ КАК СРЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. Статья посвящена вопросу эффективности использования активных и интерактивных приемов работы на уроках литературного чтения в начальной школе. Выявлены и обусловлены положительные стороны данных приемов, которые помогают совершенствовать приобретенные на уроках знания. Показано, что с внедрением обновленного содержания образования, активные и интерактивные технологии стали неотъемлемой частью современного образования в начальной школе. Раскрыты преимущества применения активных и интерактивных приемов обучения. Выделены особенности интерактивного обучения, которые наилучшим образом влияют на формирование функциональной грамотности младших школьников.

Ключевые слова: активные и интерактивные приемы, литературное чтение, функциональная грамотность, читательская грамотность.

Начальная школа – фундамент, от качества которого зависит дальнейшее обучение ребёнка. Ее задача не только научить читать, писать, но и заложить основы духовности ребёнка, развивать его лучшие качества, обучить способам учебной деятельности.

Изучение русского языка и литературы в рамках обновления направлено на воспитание и формирование разносторонне развитой коммуникативной личности учащегося, владеющего всеми видами речевой деятельности (слушание (аудирование), чтение, говорение, письмо), готового к творческому использованию полученных языковых знаний [3, с.44].

Таким образом предметы образовательной области «Язык и литература» направлены на развитие функциональной грамотности младших школьников. Условием эффективного ее развития служит активное применение языковых средств в контексте реальной коммуникативной деятельности учащихся, через применение активных и интерактивных приемов обучения.

В условиях обновленного содержания образования и его модернизации проблема эффективного использования активных и интерактивных приемов в преподавании школьных дисциплин представляется весьма актуальной. Применение таких приемов в начальной школе помогло мне по-новому подойти к организации учебного процесса, оживить и разнообразить его, сделать более интересным.

Если посмотреть вокруг, то редко можно заметить человека на улице без гаджета. В условиях пандемии человек получает информацию, делится ею через различные устройства. Из-за быстрого потока информации, человек вынужден перерабатывать ее очень быстро и, к сожалению, поверхностно. У людей развивается клиповое мышление. Это восприятие мира через короткие яркие образы. Они должны цеплять, а не грузить, чтобы не было глубины переживания от увиденного и прочитанного. Поэтому сейчас так развиты различные социальные сети.

Цель обучения предмету «Литературное чтение» – способствовать развитию личности ребенка средствами искусства слова [3, с.50]. А что же такое литература? Для меня это искусство, которое заставляет чувствовать и сопереживать, читать между строк и слышать музыку слов, цвет и запах звуков.

Школа в условиях обновления отличается тем, что учебные достижения имеют продуктивный характер, а учебный процесс характеризуется активной деятельностью самих учащихся по «добыванию» знаний на каждом уроке. Поэтому так важно создавать условия для организации учебного процесса, который ориентируется на использование новых методов и организационных форм работы с учащимися на уроках литературного чтения.

Обучение, по своей природе, должно задействовать мышление и приводить к изменениям в структуре мозга. Чем активнее работает мозг, тем больше обучается человек. Активное обучение, обеспечивает вовлеченность обучающихся посредством действий, при которых они должны активно вспоминать и применять знания. Д. Хэтти утверждает, что овладение навыком происходит только через активную практику, то есть обучающийся должен действовать, а не пассивно слушать. Обучение больше происходит в деятельности, нежели предваряет ее [1, с.8].

Интерактивные технологии повышают заинтересованность учащихся к предмету, развивают творчество, учат работать с различными источниками знаний, в какой-то степени снимают перегрузки учащихся домашними заданиями, расширяют кругозор.

Подробнее рассмотрим читательскую грамотность.

Л. Выготский говорил: «Чтение – это технология интеллектуального развития, способ обретения культуры, посредник в общении, средство для решения жизненных проблем» Функциональное чтение – это чтение с целью поиска информации для решения конкретной задачи или выполнения определенного задания. Роль учебных заданий велика в формировании и развитии читательской грамотности. Они направлены на читательские действия по интерпретации и интеграции информации текста, поиск и извлечение информации. Эти читательские умения необходимо совершенствовать у школьников на всем протяжении обучения.

Применение активных и интерактивных приемов работы в начальной школе помогает учителю по-новому организовать учебный процесс, оживить, разнообразить и сделать его более интересным, позволяет привлечь внимание детей к процессу обучения. Рассмотрим использование этих приемов на уроках литературного чтения.

На мотивационном этапе и на этапе определения темы урока младшим школьникам часто приходится выполнять задания разгадай ребус, переставь буквы, слова. Гораздо удобнее это делать

действительно «переставляя» - реально двигая объекты, тогда даже самый слабый или рассеянный ученик оказывается вовлечённым в этот процесс. На данном этапе можно использовать игровые приложения в телефонах «Пазлы», «Слова из букв», «Кроссворды» и др.

Проверка домашнего задания проходит быстро и эффективно, если ребенок на уроке литературного чтения, воспользуется диктофоном и сделает запись чтения стихотворения наизусть. После прослушивания записи учащийся сможет самостоятельно оценить свою работу. Такой вид работы помогает ребенку услышать себя со стороны и суметь оценить свои ораторские способности. Работа с диктофоном помогает и при подготовке домашнего задания к краткому пересказу и работе по плану текста. Ребенок делает запись своего голоса на диктофон, после прослушивания может проанализировать свою работу, понять, где возможно ее улучшить.

На этапе актуализации знаний на уроке литературного чтения целесообразно проводить упражнения по отработке дикции, дыхания, силы голоса и выразительности. В этом помогут приложения «Скороговорки для развития речи», «Ударения русского языка», «Дикция», а также презентации «Речевая разминка», «Говори правильно», «Перемешанные буквы», «Текст вертушка», «Собери текст» эти задания направлены на расширения поля зрения.

В создании текстов по чтению для отработки различных навыков чтения поможет генератор заданий «Скорочтения», сервис festisite.com. Это очень удобный и легкий в использовании сервис по составлению текстов для разминок. В данном сервисе можно составить сплошные тексты, зеркальные тексты, тексты без пробелов, со скрытыми частями букв, в виде спиралей, волн, создавать ребусы, лабиринты. Данная работа позволяет учащимся совершенствовать зрительное восприятие, сосредоточится на тексте и смысле прочитанного.

При ознакомлении с новым произведением эффективно происходит включение учащихся в непосредственную работу при знакомстве с личными страницами писателей в интернете, что позволяет расширить представления о творчестве автора, выбрать заинтересовавшие их названия из циклов произведений писателя. Такая работа расширяет круг читательских представлений учащихся и мотивирует на знакомство с заинтересовавшими произведениями. Такой вид работы увлекает учащихся в активную умственную деятельность, развивает навыки чтения и письма, навыки использования информационно-коммуникационных технологий.

Прием «Облако слов» или «Облако тегов» можно использовать на разных этапах урока. Данный прием учит систематизации работы с текстом, позволяет визуализировать текстовую информацию, которую учащиеся успешно применяют на уроках чтения. При составлении данного задания важно учитывать, что основа данного приема – это подбор ключевых слов, выбор образов, а также выбор цветов и шрифтов текста. Можно воспользоваться бесплатными генераторами по созданию облака слов. Облако тегов нужно выбрать в соответствии с темой и изучаемым произведением. Очень эффективно данный прием можно использовать при работе с биографией писателей. Ученики не любят читать библиографические очерки об авторах. А прием «Облако слов» позволяет активно организовать знакомство с автором, так, чтобы в памяти сохранить основные моменты информации и заинтересовать слушателя.

Словарная работа на уроках литературного чтения имеет особое значение.

Учащиеся самостоятельно или в парах находят лексическое значение непонятных слов, а также проверяют правильность их написания по словарю. В целях обогащения словаря детей на уроках чтения используется прием «Работа с непонятными словами». Предлагается облако слов и таблица, в которой указан смысл непонятных слов и фраз. Учащимся нужно соотнести слова с их смысловым значением. Облако слов составлено в определенном образе, соответствующем теме произведения. Данное упражнение направлено на раскрытие значения или смысла слова через наблюдение за словом в контексте.

Составление своего облака слов один из видов творческой работы над произведением. Это своего рода структурированное исследование. Через инструктаж и активный поиск информации учащиеся с огромным интересом выполняют данную работу по определенному алгоритму. Выбирают литературное произведение, читают его и выделяют ключевые слова. Заранее обговаривается, что название произведений не записывается. Выбирают образ облака, цвет и шрифт. Составляют своё облако слов на бумаге с использованием цветных карандашей или фломастеров. Могут воспользоваться сервисом создания облака слов. Вывешивают свои рисунки на доску и угадывают название произведений. Ведут диалог, спорят, оценивают друг друга. Дети проявляют особый интерес и активность тогда, когда им даётся что-то новое, более сложное, когда надо «придумать», «догадаться». Развитие творческих способностей и коммуникативных навыков младших школьников

на уроках чтения будет эффективно, если создаётся подлинно творческая атмосфера, способствующая свободному проявлению творческого мышления ребёнка.

Наиболее эффективным заданием творческой работы считаю составление кроссвордов по прочитанным произведениям. Сначала данная работа идет под руководством учителя. Учитель демонстрирует технику составления кроссворда, определяется выбор слов. Затем предлагается эту работу выполнить в парах, группах. Составление кроссвордов повышает интерес детей к учению, развивает их наблюдательность, дает возможность полноценнее воспринимать художественное произведение. Применяя кроссворды на уроках литературного чтения при повторении пройденного материала, в доступной и интересной форме поможет развить навыки творческой работы, желание детей читать и перечитывать книги, а значит, самостоятельно открывать что-то новое, познавать мир. Кроссворды составляются на определенных листах, оформляются, иллюстрируются. Дети обмениваются готовыми кроссвордами и выполняют задание. Также можно сгенерировать кроссворд в сервисе «Онлайн-генератор кроссвордов».

Огромную помощь на этапе работы с текстом оказывает сервис LearningApps - конструктор интерактивных заданий, который содержит банк различных заданий по текстам, в котором можно самостоятельно сгенерировать задания разной структуры и степени сложности. Задание «Собери пословицы о хлебе» можно использовать на уроках литературного чтения во 2-4 классах в разделе «Еда и напитки». Дети работают с мобильным приложением LearningApps.org, в котором выполняют упражнение, что способствует достижению цели урока каждым учеником. Данный метод раскрывается через дифференциацию по подбору учебного материала и ресурсам

Такое сопровождение урока увлекает детей, им нравится работать в тесном сотрудничестве с учителем, атмосфера урока становится более непринуждённой, а общение с учениками свободным и лёгким.

Сейчас активность преподавателя уступает место активности и самостоятельности младших школьников, задачей учителя становится развитие инициативных и предприимчивых школьников. Целью является создание комфортных условий обучения, при которых ученик чувствует свою успешность и интеллектуальную состоятельность, что делает продуктивным сам процесс обучения.

Преимущества применения активных и интерактивных приемов обучения:

- ✓ делает обучение более эффективным;
- ✓ способствует индивидуализации обучения;
- ✓ повышается мотивация обучения;
- ✓ активизируется познавательная деятельность учащихся;
- ✓ формирует навык исследовательской деятельности;
- ✓ расширение возможности для самостоятельной деятельности;
- ✓ доступ к различным справочным материалам, электронным библиотекам, другим

информационным ресурсам;

- ✓ учит навыкам самоконтроля и контроля;

Одна из главных задач современного образования - это создание устойчивой мотивации учащихся к получению знаний, другая - поиск новых форм и инструментов освоения этих знаний с помощью творческих решений. Которым и является активное обучение.

Таким образом, сущность активных и интерактивных методов и приемов заключается в том, что в учебном процессе учащийся становится субъектом взаимодействия, он сам активно участвует в процессе обучения, следуя своим индивидуальным маршрутом.

Литература:

1. Алимов А.К. Использование активных форм обучения. Методическое пособие /АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» Центр педагогического мастерства, 2014. – 188 с.

2. Можаяева О.И. Руководство по критериальному оцениванию для учителей начальной школы: Учебно-методическое пособие /АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» /Под ред. О.И. Можаяевой, А.С. Шилибековой, Д.Б. Зиеденовой. - Астана, 2016. - 48 с.

3. Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2022-2023 учебном году». – Нур-Султан: НАО имени И.Алтынсарина, 2022. – 320 с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КРЕАТИВТІ ОЙЛАУЫН ДАМУЫ

Аннотация. Мақалада креативті ойлаудың сипаттамасы, оның дамуына ықпал ететін жағдайлар берілген. Креативті ойлау әдістерінің қызығушылық тудыратындығы және оларды қолдану мәселесі өзекті екені қарастырылған. Бастауыш сынып оқушыларының креативті ойлауы мен шығармашылық қабілеттерін дамытудағы мұғалімнің рөліне назар аударылады.

Кілт сөздер: мұғалім, оқушы, креативті ойлау, креативті ойлауды дамыту, әдіс, шығармашылық.

Қазіргі әлемде креативті ойлау тек дарынды адамдарға тән қабілет ретінде қарастырылмайды. Бұл жаңа идеяларды қалыптастыруға мүмкіндік беретін ақыл-ой әрекеті тәсілдерінің жиынтығы. Сонымен қатар, креативтілік - бұл әр адамның ішкі әлеуетінің элементтерінің бірі. Креативті ойлаудың көрінісі қоршаған шындықты өзгертуге бағытталған іс-әрекеттің сәттілігін анықтайды.

Қазіргі заманғы әлеуметтік және өндірістік үдерістердің қарқыны мен инновациялық сипатын ескере отырып, қазіргі адамның креативті ойлауын дамыту мүмкіндіктерін зерттеуге қызығушылық айқын. Бүгінде оны балалық шақтан бастау керек екені белгілі болды. Бұл процесті педагогикалық қамтамасыз етуді жүзеге асыру үшін оқушы дамуының әртүрлі кезеңдерінде креативті ойлаудың көріну ерекшеліктерін түсіну маңызды.

Жалпы креативтілікке келетін болсақ, оның негіздері мектепке дейінгі жаста көрінеді. Ғалымдар атап өткендей, үш жастан жеті жасқа дейін шығармашылықтың жалпы қабілеті дамиды. Мектеп пен ересек жастағы креативтіліктің дамуы «мамандандырылған» деп аталады. Дәл осы мамандандыруға креативті ойлаудың дамуы жатады.

Сонымен бірге шығармашылық әрекет пен креативті ойлау жеке сала ретінде дами алатынымен, бір-бірімен тығыз байланысты болып қала береді. Шығармашылық әрекет қиялдың дамуына ықпал ететіні шындық. Бұл қабілет өз кезегінде креативті ойлау элементтерінің бірі болып табылады. Жалпы және арнайы креативтіліктің өзара әсері өмір бойы сақталады.

В.А. Богоявленская мен В.А. Орлов креативті ойлаудың бірнеше түрін ажыратады: ынталандырушы-өнімді, эвристикалық және креативті. Бұл түрлерді жас топтарымен толық байланыстыру мүмкін емес [1, 2]. Әр түрлі типтегі белгілер барлық жас кезеңдерінде сақталуы мүмкін. Алайда, әр жас кезеңінде бір немесе басқа түрі айқынырақ болады деп айтуға болады. Білім алушы есейген сайын ойлаудың әр түрін жаңа деңгейде игеріп, креативті ойлаудың неғұрлым күрделі түрлеріне көшеді. Білім алушы есейген сайын ойлаудың әр түрін жаңа деңгейде игеріп, креативті ойлаудың неғұрлым күрделі түрлеріне көшеді.

Зерттеушілер бастауыш мектеп жасы ынталандырушы-өнімді креативтілікпен сипатталатынымен келіседі. Бұл жағдайда шығармашылық белсенділік сыртқы ынталандырудың нәтижесі болады. Орындалатын оқу тапсырмалары аясында креативті ойлау дамиды. Мысалы, мұғалім сурет салу немесе әңгіме жазу тапсырмасын береді. Алайда, бала іс-әрекет тәсілін басқа объектіге ауыстыра алмайды немесе білім мен тәжірибе негізінде идея ұсына алмайды. Оқушыдан креативті ойлаудың икемділігін талап ету қиын. Бұл жаста оқушы негізгі пәндік және ақыл-ой әрекеттерін: объектілерді топтастыру, олар туралы жоспар бойынша әңгімелеу, алынған нәтиженің сәйкестігін бақылай алу қабілетін игереді. Бұл ойлаудың конвергентті түріне тән.

С.И. Гин зерттеу жүргізе отырып, бастауыш мектеп жасында сезімталдық пен эмоционалдылықтың жоғарылауы, мінез-құлықтағы стихиялылық кез-келген, соның ішінде оқу іс-әрекетінде эксперимент пен шығармашылық принциптің көрінісі үшін негіз болатындығын көрсетті [3]. Балалар мотивация мен бастамашылықтың жоғары дәрежесін сақтайды. Қызығушылық пен жаңалыққа деген ұмтылыс шығармашылық әрекетке деген қызығушылықты оятуға мүмкіндік береді.

М.И. Кошенова [4] мәдени креативтілік интеллектуалды креативтіліктен басым екендігі туралы жазады. Басқаша айтқанда, бастауыш сынып оқушысы интеллектуалдық әрекетке қарағанда көркем шығармашылыққа бейім болады. Алайда, дәл осы ерекшелік ойлаудың қаттылығын жеңуге және қызметтің өнімді әдістеріне көзқарасты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Жалпы, осы жастағы креативтілік қиялға негізделген және тәжірибемен қамтамасыз етілмеген. Осы кезеңнің соңына қарай жекелеген қызмет түрлеріне қызығушылықтың жоғалуы байқалады. Сыртқы ынталандырудың маңыздылығы әлсірейді. Егер бұрын бала сурет салуға дайын болса, енді ол өзіне қызықты болған басқа әрекет түріне көшеді. Ата-анасының айтуы бойынша егер бұған дейін бала, жақсы сурет салса,

енді оларға бала талантын «жоғалтып» бара жатқандай көрінеді. Креативтілік пен шығармашылық қабілеттің төмендеуі туралы жалпы әсер бар. Алайда, ғалымдар атап өткендей, бұл креативтілік түрінің өзгеруін сипаттайды, ол белгілі бір әрекет түрлеріне бағытталған «интеллектуалды» болады.

Сонымен бірге креативтіліктің қабылдаушылық, эмоционалды, бастамашылдық, қызығушылық пен қиялға бейімділік сияқты қасиеттерін ата-аналар да, мұғалімдер де қолдауы керек. Бұл әрекет тәсілдері эвристикалық креативтіліктің негізінде жатқан өнімді ойлауды қалыптастырады. Бұл мүмкіндікті дамыту жағдайын жасау үшін белсенді қолданылуы керек. Сондай-ақ бастауыш білім беру аясында оқу әрекетіне қызығушылықты арттыру.

Креативті ойлау әдістері қызығушылық тудырады, оларды іздеу мәселесі өзекті. Сондықтан креативті ойлауды дамыту үшін эмпирикалық зерттеулер мен нәтижелерді жалпылауға, логикалық-аналитикалық операцияларды жүргізуге, дәлелді қызмет түрлеріне, жобалық-шығармашылық қызметке бағытталған жаттығулар қолданылады.

Креативті ойлауды дамытудың әр кезеңінде ересектердің, ата-аналардың және мұғалімдердің рөлі өте маңызды. Ата-аналардың әсері баланың дамуы үшін қолайлы жағдайларды уақтылы қолдау, ынталандыру, қамтамасыз ету болып табылады. Креативті ойлауды дамытудың жас ерекшеліктерін білу шекараны анықтауға көмектеседі, баланың мінез-құлқының орындылығы, шығармашылықтың девиантты мінез-құлықтан айырмашылығын түсіну, оның мүдделері мен бейімділіктерін қолдау мәселелерін бірлесіп шешу, сондай-ақ кәсіптік оқыту бағытын таңдау және т.б.

В.Н. Грищенко креативтілікті білім беруді жобалау принципі ретінде қарастыруды ұсынады. Ғалымдардың оң идеяларына сүйене отырып, мектеп бағдарламаларын креативтілікті дамыту үшін жағдай жасауды көздейтін дамыта оқыту қағидаттарына негіздеу ұсынылады. Оқушының жетістігі көбінесе мұғалімдердің креативті ойлаудың негізгі компоненттерінің қалыптасуын көру қабілетіне байланысты. Мұғалім әртүрлі дағдылардың қалыптасуына назар аударуы керек: талдау, синтездеу, салыстыру және себеп-салдарлық байланыстарды орнату қабілеті; әдейі жіберілген қателіктерді табу, қайшылықтарды анықтау және жою қабілеті; жетіспейтін ақпаратты табу немесе артық ақпаратты тастау қабілеті; жоспарлау және болжау қабілеті; жүйелеу қабілеті; жаңа идеяларды қалыптастыру және шешімдерге балама ұсыну қабілеті. Бұл элементтер мета-пәндік білім беру нәтижелерін қалыптастыру бағдарламасына енгізілуі керек. Тиісінше, мұғалім осы дағдыларды дамытуды қолдайтын тапсырмаларды жобалай білуі және оларды бағалау тәсілдерін дамыта білуі керек.

Бастауыш мектепте, ғалымдардың пікірінше, қайта құру және шығармашылық қиялды дамытуға арналған тапсырмалар, білімнің әртүрлі салаларына қызығушылықты ояту әдістері маңызды. Негізгі мектепте жүйелі креативті ойлаудың заманауи тәсілдерін, эвристикалық әдістерді көрсететін интеллектуалды құралдарды зерделеу керек. Сондай-ақ, әртүрлі пәндік салалардағы нақты мәселелерді шешуде осындай әдістердің әлеуетін көрсету қажет. Орта мектепте ғылыми шығармашылықтың негіздері, зерттеу қызметінің әдістері егжей-тегжейлі зерттеледі. Эвристикалық әдістердің әртүрлі әрекет салаларында қолданылуы көрсетілген. Бір қызығы, бұл тапсырмаларды гуманитарлық және жаратылыстану циклдарының пәндеріне қосу ұсынылады.

Бастауыш сынып оқушылары үшін ақпаратты визуализациялау әдістері өте қызықты болады. Сонымен қатар, бұл әдіс оқушылардың өздерін графикалық кескін жасау процесіне тартуы керек. Бұл мұғалімнің түсініктемелерінен кейін тұжырымдаманың сызбасы болуы мүмкін. Осылайша, зерттелетін тұжырымдаманың маңызды белгілерін анықтауға болады. «Интеллект-картасын», «фишбоунды» құрастыру, сонымен бірге оқушыларды алынған ақпаратты жүйелеуге және талдау процесіне белсенді түрде тартады.

Креативті ойлауды, қиялды, жүйелік ойлауды дамытудың қуатты құралы-эвристикалық әдістер. Мұнда жеке және топтық жұмысты ұйымдастырудың шығармашылық технологияларын қолдануға болады. Бұл «Блум түймедағы», Эдвард де Бононың «Алты қалпақ» және т.б. технологияларды қолдануға болады. Бұл технологиялар ақыл-ой операцияларын дамытуды белсендендіреді: білімді көбейту, білімді пайдалану, салыстыру, талдау, синтез, бағалау. Балада осы ойлау тәсілдерін белсендендіре отырып, талқылауға қатысатын жағдайлар жасалады.

Жұмыстың және мәселелерді шешудің жеке түрі ретінде «миға шабуыл» технологиясын қолдануға болады. Мұнда балаларға осы әдістің тарихы және оны қолдану тәжірибесі туралы айту маңызды. «Миға шабуыл» жасау мен қолданудың әсерлі тарихы оқушыларды таң қалдыруы және баурап алуы мүмкін. Әрі қарай, осы технологияны іске асыру алгоритмін түсіндіру қажет. Идеялар банкі қалыптастыру үшін еркін ассоциация, аналогия әдістерін қолдануға болады.

Бастауыш сыныпта креативті ойлауды дамыту сабақта да, сабақтан тыс уақытта да жүзеге асырылуы мүмкін. Мұғалімдер гуманитарлық ғылымдарға, нақты пәндерге, көркемдік-эстетикалық цикл пәндеріне қатысты кез келген оқу пәнінің әлеуетін пайдалана алады. Осы жас кезеңіндегі

жетекші қызмет оқу әрекеті екенін есте ұстаған жөн. Сондықтан мұғалімге кез-келген оқу пәнінің креативті ойлауды дамытатын әлеуеті бар екенін түсіну маңызды

Сондай-ақ ең танымал әдістердің қатарына ойын әдісі, артпедагогика, кинезиологиялық жаттығулар, коммуникативті серіктестік, ауызша, визуалды әдістер жатады. Соның ішінде ойын-балаларда креативті ойлауды дамытудың ең тиімді әдісі. Рөлдік ойындарды да, үстел ойындарын да қолдануға болады. Ойында ол авторлық позицияға енеді және қажет деп санайтын нәрсені жасай алады: ол сол ойынның тарихын жасаушы. Ойын эксперименттер үшін қауіпсіз ортаны қамтамасыз етеді. Бірінші және екінші сынып оқушылары үшін ойын әдісі ең қолайлы болуы мүмкін. Бірінші сыныпта жетекші іс-әрекет ойыннан (мектепке дейінгі жас кезеңіне тән) оқу іс-әрекетіне ауысады (әсіресе бастауыш мектеп жасында маңызды). Бұл үдеріс мүмкіндігінше ауыртпалықсыз және ыңғайлы болуы үшін мұғалім педагогикалық процесте ойын элементтерін қолдануы керек. Сонымен қатар, қазіргі балалар ойын әлемінде өскенін, бұл, ең алдымен, виртуалды ойындар туралы екенін ескерген жөн. Сондықтан оқу-тәрбие процесіндегі кейбір ойын элементтері олардың тек креативтілікке ғана емес, сенімді, позитивті ойлауға, эмоционалды теңгерімділікке де мүмкіндік береді. Сонымен қатар, кіші жастағы оқушылар оқудың маңыздылығын түсініп, ойын әрекеттерінде «қалып қалмауы» үшін ойын әдістерін мөлшермен қолдану маңызды екендігін бастауыш сынып мұғалімі ескерген жөн.

С.К. Турчак өзінің диссертациялық зерттеуінде креативтіліктің дамуын білім алушыларды педагогикалық қолдау процесі ретінде ұсынды [5]. Ол диалогтық оқыту формаларына, педагогикалық қолдауға, оқушының шығармашылық және оқу іс-әрекетіндегі жеке мүдделеріне сүйене отырып оқытуға негізделген. Білім беру процесіне ойлау дивергенциясын дамытуға арналған тапсырмаларды, комбинаторлық тапсырмаларды, шығармашылық жұмыстарды, ауызша шығармашылықты дамытуға арналған тапсырмаларды қосу ұсынылады.

Өз кезегінде, креативті ойлауды дамытуда мұғалімнің рөлі өте маңызды. Сонымен қатар, мұғалімдер арасында креативті ойлауды үйрету мүмкін емес деген де пікір бар. Жаңа, стандартты емес шешімдерді таба білу туа біткен қабілет деп саналады. Сонымен қатар, креативті ойлаудың дамуын сипаттайтын фактілер керісінше айтады. Бұл мамандандырылған креативтіліктің негізінде жатқан өнімді және дивергентті ойлауды қалыптастыратын шешімдерді іздеу әдістері, шығармашылық іс-әрекет әдістері, даму ортасы. Мұндағы педагогикалық іс-әрекеттің ауқымы өте кең: шығармашылық тапсырмаларды ұсынудан бастап ашық тапсырмаларды тұжырымдауға және оларды шешудің эвристикалық тәсілдерін ұсынуға дейін. Егер ата-аналар балаларды психологиялық тұрғыдан қолдаса және олардың дамуына жағдай жасаса, онда мұғалім педагогикалық өзара әрекеттесу процесіне тікелей қатысады. Бұл шығармашылық қиял мен логикалық ойлауды дамыту әдістерін қолданатын сабақтарда және сабақтан тыс жұмыстарда көрінеді. Мұғалім креативті ойлаудың жай-күйін анықтайды: оның жалпы деңгейі, түрі, қажетті дағдылардың қалыптасуы. Сабақтарда мұғалім креативті ойлауды дамытуға бағытталған жеке әдістерді қолдана алады.

Жалпы, креативті ойлауды дамыту мұғалімдер үшін шешілетін міндет деп айтуға болады. Креативті ойлаудың жас ерекшеліктерін білу және ескеру маңызды. Сондай-ақ, шығармашылық сабақтарды өткізу әдістемесіне назар аударып, шығармашылық қиял мен креативті ойлауды дамыту әдістерін белсенді қолданған жөн. Білім алушыларды қолдауға, табысқа, ерікті дамуға бағытталған уәждемеге назар аудару қажет. Бұл жағдайда креативті ойлау бекітіліп, тұлғаның тұрақты сипаттамасына айналады. Өз кезегінде, оқушылардың игерген зияткерлік дағдылары мен креативті іс-әрекет тәсілдері оқытудың келесі кезеңдерінде және күнделікті өмірде сұранысқа ие болады.

Әдебиеттер:

1. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей. М.: Академия, 2002. 320 с.
2. Орлов И. К. Специфика интуитивного процесса решения неопределенных задач: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. М., 2004. 167 с.
3. Гин С.И. Формирование креативности младших школьников в процессе обучения: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Минск, 2007. 22 с.
4. Кошенова М.И. Влияние внимания на успешность творческого мышления младших школьников: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07/Кошенова Марина Ивановна. – Москва, 1997. – 176 с.
5. Турчак С. К. Педагогическое сопровождение развития креативности младших школьников: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Ростов-на-Дону, 2007. 190 с.

КОМПЕТЕНТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЕ ЗАДАНИЯ ПО ХИМИИ

Аннотация. В данной статье предлагаются рассмотреть компетентно – ориентированных заданий по химии по некоторым темам школьного курса. Представленные задания являются авторскими.

Ключевые слова: компетенция, нестандартные ситуации, компетентно-ориентированные задания.

На современном этапе развития общества, характеризующимся стремительным возрастанием объема научной информации и высокоинтеллектуальными технологиями общественного производства, необходим человек новой формации, способный к активному творческому овладению знаний, умению применять знания в нестандартных ситуациях, умеющий работать в команде, мотивированный на успех. Образование уже сейчас должно давать человеку не только сумму базовых знаний, не только набор полезных и необходимых навыков труда, но и умение самостоятельно воспринимать и осваивать на практике новую информацию. Поэтому задача системы образования – развитие общих способностей учащихся, позволяющих ориентироваться в условиях неопределённости, применять знания в нестандартных ситуациях. Это возможно в процессе формирования компетенций.

Компетенция означает круг вопросов, в которых человек хорошо осведомлен, обладает познаниями и опытом. Компетентный в определенной области человек обладает соответствующими знаниями и способностями, позволяющими ему обоснованно судить об этой области и эффективно действовать в ней.

Содержание заданий должно быть связано с традиционными разделами или темами, составляющими основу программ обучения. Иногда эти вопросы взаимосвязаны и в процессе их последовательного выполнения учащиеся должны подметить закономерности, выйти на некоторые обобщения. Иногда вопросы являются независимыми, и ответ на последующий вопрос не обусловлен правильностью ответа на предыдущий. В одном и том же задании часто могут быть представлены вопросы разного типа: сначала предлагаются вопросы с выбором ответа, с кратким ответом, а в конце – вопросы с развернутым ответом.

Компетентно-ориентированные задания (КОЗ) прочно входят в школьную практику. Это продиктовано временем, когда от ученика ждут не просто фактологические знания, теоретические выкладки, но и умение применять эти знания в повседневной практике, в смоделированных ситуациях с целью освоения и применения деятельности посредством учета дополнительных возможностей изучаемого материала. Компетенция проявляется в новой деятельности, при переносе знаний в новую ситуацию, в нестандартной ситуации.

Поэтому в школьной практике должны использоваться задания, направленные на реализацию определенных компетентностей и аспектов в учебной деятельности.

Важнейшим видом учебной деятельности при обучении школьников является разрешение проблемных ситуаций, решение задач. Поэтому целесообразно формировать ключевые компетентности через специальные компетентно-ориентированные задания.

Однако таких задач в учебниках, учебных пособиях, дидактических материалах немного. Составление же компетентно-ориентированных задач достаточно трудоемко.

В данной разработке мы предлагаем компетентно – ориентированные задания по химии по некоторым темам школьного курса. Представленные задания являются авторскими. К заданию определены формируемая компетентность, аспекты и уровни. Так же обращается внимание на то, что в зависимости от цели, которую ставит учитель, на одном и том же стимуле или введении в проблему, источнике можно проверять развитие разных компетентностей и аспектов по уровню усложнения.

Структура компетентно-ориентированного задания: стимул (погружение в текст задания и мотивация для его выполнения), задачная формулировка (точное указание на деятельность учащегося при выполнении задания), источник информации (содержит информацию, необходимую для выполнения задания), бланк для выполнения задания (задает структуру предъявления учащимся результата деятельности), инструмент проверки (аналитическая шкала, модельный ответ, ключ, бланк наблюдений).

Для удобства работы задание структурированы в форме таблицы.

Задания, которые предлагаются для 8 класса, можно использовать как при изучении новой темы, так и при проверке или закреплении знаний (Таблица 1).

Таблица 1. Задания для обучающихся 8-класса.

Класс	Аспект	Уровень	Тема	Задание
8 класс	Переводят сложную по составу информацию из текстового представления в графическое, делает вывод на основе критического анализа разных точек зрения или сопоставления первичной и вторичной информации, подтверждает вывод собственной аргументацией или самостоятельно полученными данными	Уровень 2	Химические свойства кислот.	<p>Источник информации. В старинных поварских книгах рекомендуют квасить и солить овощи в деревянных бочках для улучшения вкуса и более длительного хранения. Современные хозяйки прислушиваются к этой рекомендации, солят овощи или квасят в пластиковой посуде или эмалированной, но не в алюминиевой.</p> <p>Стимул: Успешное выполнение данного задания позволит лучше изучить и запомнить химические свойства кислот.</p> <p>Задачная формулировка. Объясните, какие химические реакции протекают при заквашивании овощей и почему нельзя солить в алюминиевой посуде.</p> <p>Источник информации. Современные фармацевтические препараты помогают избавиться от такого недомогания, как изжога.</p> <p>Задачная формулировка. Как в домашних условиях можно избавиться от такого недуга. Аргументируйте.</p> <p>Стимул : выполнение этого задания поможет лучше составлять уравнения реакций между веществами.</p> <p>Источник информации. При паянии используют так называемую травленую (паяльную) кислоту. Её применяют для очищения поверхностей, подлежащих спайке, от оксидов, грязи, остатков припоя. Хорошо очищенная поверхность — одно из важных условий качественной пайки. Травленую кислоту готовят действием цинка на соляную кислоту до прекращения реакции.</p> <p>Задачная формулировка. Составить уравнения данной реакции, назовите продукты реакции.</p> <p>Стимул : выполнение этого задания поможет лучше составлять уравнения реакций между веществами.</p>

Литература:

1. Иванов, Д.А., Митрофанов, К.Г., Соколова, О.В. Компетентностный подход в образовании. Проблемы, понятия, инструментарий. Учебно-методическое пособие [Текст]/ Д.А. Иванов, К.Г.Митрофанов, О.В. Соколова.,-М.: АПКИППРО, 2005.—101 с.

2. Компетентностный подход // Школьные технологии №1, 2005 год, с.7
3. Хуторской, А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Текст] / А.В. Хуторской // Интернет-журнал "Эйдос". - 2002. - 23 апреля.
4. В.И. Блинов, И.С. Сергеев, Как реализовать компетентностный подход на уроке и во внеурочной деятельности: Практическое пособие. – М., 2007.
5. М. Демидова Компетентностно – ориентированные задания в научно – естественном образовании. Народное образование. – 2008. № 4

Цай Н.П.

КГУ «Общеобразовательная школа имени академика Е.А. Букетова» г. Караганда

ЛИТЕРАТУРНАЯ ИГРА КАК МЕТОД РАЗВИТИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Аннотация. В статье обобщается практический опыт проведения литературных игр как самостоятельных уроков. Материал содержит описание серии литературных игр, которые проводились с учащимися с 5 по 11 классы. Автор характеризует учебную игру как один из действенных методов развития читательской грамотности школьников. Рассматриваемая тема будет интересна преподавателям литературы среднего и старшего звена школы.

Ключевые слова: грамотность чтения, функциональная грамотность, эффективный урок, воспитание читателя, учебная игра, игровые технологии, активные формы учебной деятельности.

В современной образовательной системе особая роль отводится формированию и развитию у учащихся функциональной грамотности как способности человека вступать в отношения с окружающим миром, грамотно функционировать во всех сферах человеческой деятельности и быстро адаптироваться к жизненным ситуациям.

«Цель обучения учебному предмету «Русская литература» – способствовать формированию духовных ценностей человека через восприятие и анализ художественных произведений, воспитывать компетентного читателя, способного на основе личного выбора использовать знания, умения и навыки для познания мира и самого себя» [4].

Формирование читательской грамотности как важной составляющей функциональной грамотности происходит на начальной ступени обучения. В среднем же и старшем звене необходимо развивать полученные учащимися навыки.

Одним из методов, позволяющих результативно решать эту задачу, является включение учебной игры в процесс обучения.

Игра – простой и наиболее понятный для человека способ познания окружающего мира.

Учебная игра, учитывая возрастные особенности и интересы учащихся, моделируя жизненную ситуацию, эффективно влияет на развитие личности, культуры мышления, самостоятельности в выборе решения, ответственности за принятие решений, а также на становление духовных и моральных качеств личности.

Необходимые, важные качества современного читателя: осуществление эффективного поиска и переработка большого объема информации, одновременная работа с множественными источниками информации, использование информации для решения поставленной задачи – успешно развиваются и находят применение как раз во время учебной игровой деятельности учащихся.

Ценность игровой формы урока в том, что создаются предпосылки для активизации познавательной деятельности, для эффективности восприятия и понимания учениками учебного материала, для раскрытия творческих способностей учащихся. «Игра на уроке создает ситуацию психологической раскованности, способствует повышению общего развития, умению ориентироваться в различных жизненных обстоятельствах. Таким образом, игра на уроке литературы отражает всё многообразие человеческой деятельности: интеллектуальную, эстетическую, нравственно-психологическую, коммуникативную и другие» [3].

«Реализация игровых приемов и ситуаций на уроке происходит по следующим основным направлениям:

- дидактическая цель ставится перед учащимися в форме игровой задачи;
- учебная деятельность подчиняется правилам игры;
- учебный материал используется в качестве ее средства» [2, с. 7].

Вариативность применения игровых технологий в учебной деятельности обширна. Остановимся на использовании учебной игры как самостоятельного, отдельного урока. Это может быть урок, обобщающий изучение темы или произведения. Формы игровых уроков могут быть разнообразны и зависят от возраста учащихся, от изучаемого произведения.

Идеально, если учитель работает с учащимися с 5 по 11 класс, тогда у него есть возможность сделать проведение литературных уроков-игр традицией, которая окажет благотворное влияние и на читательскую активность, и на развитие читательской компетентности учащихся. Так постепенно сложится серия литературных игр, которые всегда будут интересны учащимся с разным уровнем обученности. «Знание на время игры становится нашим пространством. Мы погружены в него со всеми своими эмоциями» [1, с. 43].

Так, в 5 классе учащимся можно предложить командную учебную игру по типу викторины «Лукоморье» (по сказкам А.С. Пушкина), в 6 классе – игру-путешествие «Восхождение на Олимп» (по древнегреческим мифам), в 7 классе – инсценированную игру «Театр басни» (басни Крылова), для 8 класса – литературный квест «Театр Гоголя» (по комедии «Ревизор») и конкурс инсценировок по рассказам А.П. Чехова, в 9 классе – литературную дуэль по комедии «Горе от ума» и урок-заседание детективного агентства «Города N» (по поэме «Мертвые души»), в 10 классе проводится урок-игра «Дом Островского» (по пьесе «Бесприданница») и в 11 классе – музыкально-поэтические уроки «СТИХИЯ» (по поэзии серебряного века и творчеству поэтов-шестидесятников).

По названиям уроков понятно, что каждый из них имеет свой сюжет. Но, несмотря на это, подобные игры объединяют следующие характеристики:

- урок-игра, как правило, имеет ярко выраженное соревновательное начало;
- основная форма организации учащихся – это объединение в рабочие группы до 6 – 7 человек;
- учитель разрабатывает сценарий урока-игры с учетом индивидуальных особенностей учащихся и возможностей конкретного класса;
- учитель составляет задания, побуждающие учащихся создавать устные и письменные высказывания, стимулирующие детальное знание изучаемого произведения, добровольное обращение к разным дополнительным источникам для самостоятельного изучения биографии писателя, знакомства со временем, которое описано в произведении или в которое жил и творил автор;
- важно, чтобы урок заключал в себе возможность для выхода за рамки учебника и школьного урока в культурологическое пространство;
- немаловажен этап обсуждения и оценки результатов урока-игры. Он включает выступление жюри, обмен мнениями участников и наблюдателей (зрителей), заключительное слово учителя;
- желательно, чтобы после завершения игрового урока было продумано тематическое послесловие. Например, после театрализованных уроков можно организовать просмотр спектакля по пьесам А.Н. Островского или Н.В. Гоголя в местном театре. Это может быть и оформление стены с рисунками или фотографиями, отражающими наиболее яркие моменты игры, и монтаж видеоролика в формате новостей о таком значимом событии для класса, и создание копилки самых интересных творческих работ, которая будет пополняться каждый год.

Конечно, подобные уроки требуют тщательной и длительной подготовки, особенно от учителя. Именно он продумывает сюжет урока, определяет вид и характер деятельности учащихся, составляет задания, работает над оформлением, созданием необходимого антуража, продумывает критерии оценивания и формы поощрения участников игры, контролирует подготовку команд игроков, проводит репетиции, дает советы и рекомендации. Но чем старше становятся учащиеся, тем больше доля их самостоятельной работы, у учителя же остается роль координатора подготовительного процесса.

«При проведении урока литературы в игровой форме необходимо помнить, что игра не может быть самоцелью, а должна стать органичным продолжением взаимоотношения читателя с художественным произведением» [3].

Литературные игры позволяют создавать на уроке проблемные ситуации, решать задачи дифференцированного обучения, активизируют учебную деятельность, повышают познавательный интерес, способствуют развитию критического мышления. Помимо этого, они способствуют достижению ожидаемых результатов, обозначенных в Типовой учебной программе по предмету «Русская литература», так как уроки-игры нацеливают учащихся на самостоятельную работу с текстом, поиск информации, развивают критическое осмысление прочитанного, позволяют расширить рамки урока, тем самым способствуют активизации читательского интереса, обогащению кругозора юных читателей.

Еще одно преимущество игровых уроков – возможность показать учащимся межпредметные связи и использовать другие технологии, например, технологии критического мышления и информационно-коммуникативные технологии.

Ситуация успеха, непринужденная творческая атмосфера игрового урока и подготовительного процесса делают такие уроки ещё более ценными, поскольку учащиеся получают возможность «приобщения к нормам и ценностям общества, адаптации к условиям среды, стрессового контроля, обучения общению». Как утверждал поэт Ф. Шиллер, «В игре человек испытывает такое же наслаждение от свободного обнаружения своих способностей, какое художник испытывает во время творчества». Следовательно, учебная игра – это результативный способ повышения эффективности урока и развития читательской грамотности учащихся.

Литература:

1. Гин А.А. Приемы педагогической техники: пособие для учителя. – М.: Вита-Пресс, 1999. – 88 с.
2. Зайцев В.С. Игровые технологии в профессиональном образовании: учебно-методическое пособие. – Челябинск: Издательство «Библиотека А. Миллера», 2019. – 23 с.
3. Муртазаева У.А. Духовно-нравственное воспитание личности на уроках литературы. – Электронный журнал «Современный урок» <https://www.lurok.ru/categories/14/articles/14769>
4. Типовая учебная программа по учебному предмету «Русская литература» для 5-9 классов уровня основного среднего образования (с русским языком обучения)

Чернушенко Н.Е.
КГУ «Школа-лицей №66»

СИСТЕМА РАБОТЫ ПО ВОСПОЛНЕНИЮ ПРОБЕЛОВ В ЗНАНИЯХ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В статье обобщен опыт работы по формированию читательской грамотности младших школьников и предлагаются различные приемы работы, которые позволяют сформировать у них орфографическую зоркость и обеспечить интеллектуальное развитие.

Ключевые слова: ликвидация пробелов, функциональная грамотность, приемы работы, упражнения

Система образования в Казахстане сталкивалась с различными вызовами много раз, особенно серьезным испытанием для нее стала пандемия и вынужденный переход на дистанционное обучение. Последствия этого пока еще трудно оценить в полном объеме, но каждый учитель ежедневно может видеть, какие серьезные проблемы возникли у обучающихся школы, насколько глубокие пробелы в знаниях имеются у них.

Восполнение пробелов сейчас остается одной из актуальных задач в школе. Над этими вопросами учителя работали и до пандемии, потому что всегда были школьники, испытывающие трудности в усвоении программы (слабоуспевающие), но сейчас это проблема коснулась многих учеников. Своевременность, системность и продуманность работы по восполнению пробелов является залогом высоких результатов в обучении, снижении проблем при адаптации при переходе из начальной школы в основную. Это важно, чтобы обучающиеся не теряли интерес к изучаемым предметам, могли в полном объеме усваивать новый материал, базирующийся на предыдущих знаниях. В связи с этим необходимо добиться максимальной эффективности в работе по устранению пробелов в знаниях учащихся.

Любая работа становится продуктивной, если продуман каждый шаг, систематически делается анализ достигнутых результатов и своевременно вносятся коррективы в деятельность, которые помогают школьникам преодолеть трудности и усвоить программный материал по русскому языку на уровне, позволяющем продуктивно учиться дальше.

Эффективен следующий алгоритм работы по устранению пробелов в знаниях учеников:

1. Проведение входной диагностики, выявление «западающих зон» у большинства обучающихся.

2. Редактирование ДСП, ССП (определение уроков для организации повторения и закрепления материала), КСП (определение содержания работы по ликвидации пробелов).

3. Организация работы по восполнению пробелов в знаниях обучающихся:

- выбор эффективных форм и методов работы, подбор многофункциональных упражнений;
- дифференциация в зависимости от уровня подготовленности обучающихся;
- подготовка дидактического материала (опорные таблицы и конспекты, карточки, тренажеры).

4. Организация эффективной «обратной связи» (анализ и текущий учет пробелов по разделу, подразделу, теме)

Остановимся на каждом пункте алгоритма работы по восполнению пробелов.

Проведение входной диагностики может быть организовано самым разным способом. Это может быть входное тестирование по пройденным темам, диктант, работа с текстом. На этом этапе анализируется правильность восприятия и понимания учебного материала, вскрываются слабые стороны в знаниях, обнаруживаются недочеты, пробелы, ошибки в работах и ответах учащихся. Это позволяет учителю вовремя наметить меры по их преодолению и устранению. Самое главное – правильно подобрать материал для проведения данной работы. Наиболее эффективным является написание диктанта или тесты с открытыми вопросами, тесты с несколькими правильными ответами. При проведении диагностики пользуемся таблицами, в которых можно отметить типичные трудности обучающихся при изучении русского языка, причины этого и сразу наметить шаги по восполнению пробелов (Таблица 1).

Таблица 1. Трудности и причины обучающихся при изучении русского языка.

Трудности в обучении	Возможные причины	Работа по восполнению пробелов
Ошибки на пропуск букв, слогов, слов в письменных работах.	Слабое развитие фонематического слуха.	Упражнение в фонетическом разборе слов, звуко-буквенном анализе слов
	Слабая концентрация внимания	Упражнения на языковом материале на внимание, классификацию речевого материала, установление закономерности «Составь слово»
	Несформированность приемов самоконтроля.	Упражнение «Найди закономерность и продолжи»
Неразвитость орфографической зоркости	Низкий уровень развития произвольности	Графические диктанты
	Несформированность приемов учебной деятельности (умение действовать по плану, самоконтроль)	Упражнение в систематизации и классификации языкового материала «Установи соответствие»
	Низкий уровень объема и распределения внимания	Упражнения «Что лишнее?», «Чего не хватает?», «Запомни пару», «Найди и подчеркни», «Подбери пару»
	Низкий уровень развития кратковременной и долговременной памяти	Зрительные диктанты, выборочные диктанты, упражнения «Диафильм», «Пиктограмма»
	Неумение применять правила правописания	Тренажеры, словарная работа, «Минное поле»
Трудно понимает материал с первого раза. Не справляется с заданиями самостоятельной работы	Несформированность приемов учебной деятельности	Упражнение «Составь памятку»
	Слабая концентрация внимания.	Упражнения «Найди и подчеркни»
	Низкий уровень развития произвольности	Упражнение «Заполни по образцу», «Расшифруй слово»
	Низкий уровень развития общего интеллекта	Упражнение «Лексическое значение слов»

Ошибки при списывании с доски	Недостаточный объем произвольного внимания	Упражнения «Выборочный диктант», «Найди лишнее»
	Несформированность учебной деятельности	Упражнение «Классификация по двум (трех...) свойствам», «Лови ошибку»

Из таблицы видно, что многие проблемы школьников, имеющих пробелы в знаниях, имеют не только педагогическую, но и психологическую составляющую, а решать их приходится учителю в рамках своего урока. Поэтому необходимо так продумать работу на уроке, отредактировать планы ССП и КСП таким образом, чтобы была возможность повторить изученное ранее и отработать новый материал, продумать форму подачи материала, методы и приемы, организацию домашней работы. Например, проблемные темы, по которым необходимо восполнить материал, можно включать в словарную работу, подготовительные упражнения перед изучением нового материала, органично вплетать в новую тему. В таблице были указаны упражнения, которые можно включать в свои уроки на разных этапах, чтобы сделать работу по восполнению пробелов не только эффективной, но и интересной для школьников.

Организация работы по восполнению пробелов в знаниях начинается с выбора эффективных форм и методов работы. На наш взгляд самый продуктивный путь – это метод деятельностного обучения. Эта технология позволяет формировать не только предметные результаты освоения программы, но и развивать у детей способности и качества личности, обеспечивающие их успешность в будущем, дает знания не в готовом виде, а позволяет совершать каждому открытия и самостоятельно добывать знания. Любое знание получают в процессе практической деятельности.

В качестве примера предлагаю рассмотреть некоторые упражнения, указанные в таблице, которые используем на уроках.

В начальной школе в обязательном порядке проводится словарно-орфографическая работа, которая призвана ввести в словарь школьника новые слова и закрепить навык их правописания. Можно проводить ее стандартно: назвать слово, указать орфограмму, записать, а потом проверить написание. А можно использовать приемы, которые бы увеличивали самостоятельность школьника и стимулировали интеллектуальную деятельность обучающихся, развитие произвольного внимания. Например, упражнение для развития орфографической зоркости «Тренажер «Безударные гласные в корне слова». Ученикам предлагается найти искомое слово в связи с изученными и изучаемыми темами русского языка. Обучающиеся получают задание записать слова, вставить пропущенные буквы, из первых букв существительных 1 склонения, с которых пропущена в корне гласная буква О, составить новое слово. Могут быть предложены такие слова: «Б_р_да, н_род, ив_лга, б_р_ба, уг_сать, л_пата, иск_рка, ог_ворка, т_рговля, ег_за,к_са, кр_ситель, атм_сфера». Такие упражнения направлены на активизацию словесно-логического мышления, усиление речевого действия обучающихся, осуществление умственных операций на основе интуиции и внимания. Все это способствует формированию навыков самоконтроля, развитию внимания и мышления, а также позволяет восполнить пробелы в знаниях.

Чтобы задания были интересны школьникам, побуждали их активно работать, не вызывали привыкания, стараемся разнообразить их. Спектр используемых приемов очень велик. Эффективными являются такие задания, как «Лови ошибку», «Заполни пропуски», «Найди лишнее», «Соедини части», «Найди и подчеркни», «Классифицируй» и другие.

Например, прием «Лови ошибку» может быть использован при закреплении различных тем русского языка, таких как правописание безударных падежных окончаний, личных окончаний глагола, знаки препинания в предложениях с однородными членами и т.д. Ученики всегда с удовольствием ищут и исправляют ошибки в предложенных текстах. По окончании работы можно предложить прокомментировать, что исправили и объяснить почему. При этом ученики опираются на изученные правила, приводят примеры.

Эффективным является прием «Найди лишнее». Его можно использовать при изучении практически любой темы и на любом этапе урока. Если материал по теме склонение имен существительных был усвоен не в полной мере, то возникнут сложности при изучении темы

«Правописание безударных падежных окончаний имен существительных». Можно предложить задание на отработку этого пробела. В каждой группе зачеркни слова, которые не относятся к указанному склонению (Таблица 2).

Таблица 2.Задание.

1 скл.	2скл.	3 скл.
Булочка, п_эзия, р_мень, каша, пр_рода, жара, вет_ь	Мрак, бублик, б_нокль, к_рабль, ветка, сеть, _гурец	Лапа, л_топись, лоша_ь, хруст, сетка, мышь, л_вушка

Этот же прием можно использовать при закреплении темы «Правописание глаголов 2-го лица». Обучающимся может быть предложено задание прочитать слова, исключить из цепочки лишние слова так, чтобы в цепочке осталось только одно слово и обосновать по какому признаку они их исключают: «Разрушаеш_, глядят, поменяеш_, дружба, расшатаеш_, подсчитаеш_, надпишеш_, накормиш_» [1, с.42].

На этапе закрепления учебного материала восполнение пробелов идет эффективно, если использовать упражнение на классификацию и группировку учебного материала по нескольким признакам «Сгруппируй и запиши». Ученикам предлагается задание прочитать фразеологические обороты и сгруппировать их по значению фразеологических оборотов, спряжению и лицу глаголов, записать, вставляя пропущенные буквы: «Пал_чики облиз_шь, спуска_т флаги, за уши не _ттян_шь, складыва_т оружие, р_зводим узоры,п_днимает руки кверху, скл_няет гол_ву, точ_м лясы» [1, с.37].

Помогает избавиться от многих ошибок использование разных «лайфхаков». Например, при работе над безударными падежными окончаниями имен существительных хорошо помогает использование слов-помощников (1 скл. - земля, вода, 2 скл. – конь, окно, 3 скл. – степь). Всегда возникают сложности при определении винительного падежа имен существительных. В этом помогает лайфхак «ЛИСА». А если возникают сложности, когда писать дефис, а когда слитно слова с ПОЛ-, то на помощь приходит пол-Юли. При изучении правил правописания наречий с О или А на конце, нам помогает «Правило окна». Еще один прием, Т.Шкляровой «Схема минного поля» позволяет научиться писать грамотно [2, с.24]. Таких простых «запоминалок» достаточно много в арсенале каждого учителя, они помогают легко усвоить изучаемый материал (Рисунок 1).

Рисунок 1. Запоминалка.

Каждое из указанных упражнений легко модифицируется и наполняется нужным нам содержанием, но их использование на уроках требует большой и системной работы со стороны учителя. Эта работа станет эффективной, если учитель сумеет наладить «обратную связь». Для этого удобно пользоваться разными способами, например, таблицы с анализом допущенных ошибок. После проведения самостоятельной работы, диктанта, тестов и любой другой диагностической работы заполняю таблицу, в которой указываю фамилии учеников и отмечаю допущенные ошибки. Сейчас есть возможность сделать это в электронном журнале во вкладке «Анализ СОр и СОч».

В результате системной работы наметились позитивные изменения при выполнении письменных работ. Количество орфографических ошибок на все изученные орфограммы в работах снизилось на 9%, пунктуационных - на 3%.

В целом работа по восполнению пробелов базируется на «трех китах»: диагностика (выявление пробелов), планирование урока с учетом выявленных пробелов (подбор упражнений, корректировка содержания заданий), обратная связь (анализ эффективности проведенной работы). Использование данного алгоритма способствует восполнению пробелов и формированию прочных умений и навыков.

Литература:

1. Бакунина Г.А. Интеллектуальное развитие младших школьников на уроках русского языка. 3 класс. - Москва: Изд-во «ВЛАДОС», 2004. – 215 с.
2. Шклярова Т.В. Как научить Вашего ребенка писать без ошибок - Москва: Изд-во «Грамотей», 2019. –32 с.

Шелухина Т.Д.
КГУ «ОШ № 86» г. Караганда

КАРТИРОВАНИЕ МЫШЛЕНИЯ – МЕТОД УСИЛЕНИЯ МЫШЛЕНИЯ, ЗАПОМИНАНИЯ, ПОСТАНОВКИ ЦЕЛЕЙ, ПЛАНИРОВАНИЯ ЗАДАЧ, РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ

Аннотация. Формирование функциональной грамотности школьников-одна из приоритетных задач мирового образовательного пространства, возможность успешного вхождения Казахстана в него. Функциональная грамотность – это определённый уровень образованности учащихся, выражающий степень овладения ключевыми компетенциями, позволяющий эффективно действовать в учебной деятельности и за её пределами. Формирование функциональной грамотности учащихся в современной образовательной системе может быть осуществлено в контексте каждой образовательной области, каждого учебного предмета. В связи с этим метод «Картирование мышления» является актуальным и своевременным, поскольку направлен на развитие способности младших школьников применять знания в повседневной жизни и практики. Этот метод даёт возможность учителю эффективно передавать большой объём информации, управлять им и структурировать его. Он способствует максимальному удобству восприятия учебного материала, преодолению возможных затруднений в понимании и запоминании материала. Весь теоретический материал уплотнён и пошагово раскрывает сущность изучаемого вопроса. Структурно-логические схемы создают особую наглядность, располагая элементы содержания в нелинейном виде и выделяя логические и преемственные связи между ними. Такая наглядность опирается на структуру и ассоциативные связи, характерные для долговременной памяти младшего школьника. Такая структуризация учебного материала позволяет понимать и осмысленно применять полученные знания в новых ситуациях. Это позволит активизировать учебную и познавательную деятельность младших школьников, сформировать критическое и визуальное мышление, зрительное восприятие, а также будет способствовать формированию функциональной грамотности каждого ученика, не зависимо от его возможностей и способностей.

Ключевые слова: мышление, метасознание, грамотность, стандарт, компетенции, структуризация, картирование. способности, восприятие, понимание, запоминание, анализ, активизация, управление.

В условиях стремительно меняющегося мира для нас учителей ключевыми вопросами являются вопросы: «Что подлежит изучению учащимися в 21 веке?» и «Каким образом учителя подготовят учащихся к 21-м веку? Учителя должны проявлять компетентность и в развитии у учащихся знаний и навыков, и в их личностном становлении, принимая во внимание важность индивидуализации обучения и формирование у учащихся метасознания, т.е. навыков «обучения тому, как учиться».

Движущей силой «обучения тому, как учиться» является метасознание, т.е. обучение обучению. Это процесс обдумывания самостоятельного обучения и сознательного применения результатов такого обдумывания в процессе последующего обучения.

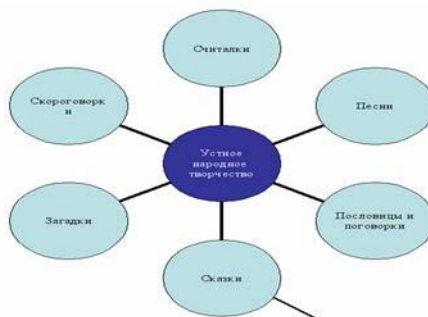
Я хочу познакомить Вас с мощным методом по усилению мышления, по запоминанию, постановке целей, планированию задач, решению проблем, с методом, который позволяет человеку справиться с информационным потоком, управлять им, и структурировать его. Благодаря этому методу можно яснее увидеть происходящее, различить взаимосвязи и трудные участки, отобразить свои мысли.

Это метод картирования мышления, т.е. способ изображения процесса общего системного мышления с помощью графических схем, карт мышления. Мы с детьми называем такие карты – *карты знаний*. В мире такие карты называют по-разному: «карты ума», «карты идей», карты памяти», «карты разума». Термин «картирование мышления» предложил Тони Бьюзен – психолог, автор методики запоминания, творчества и организации мышления. Он сказал: «Картирование мышления характерно для века космических исследований и компьютеризации так же, как линейно структурированные конспекты — для Средневековья и последующего века промышленности».

Он показал своим методом, как функции мозга – восприятие, запоминание, анализ, выражение и управление информацией – могут наилучшим образом использованы в учебном процессе.

Что значит «картирование мышления»? Это графическое выражение процессов многомерного мышления при помощи разных видов карт.

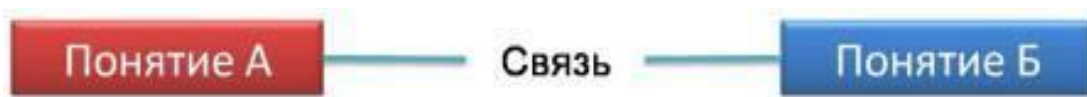
1) *Кластерная карта*. (Кластеринг). Это запись информации в определённом порядке в виде грозди. Она также связана с ассоциациями. В середине листа в круге записывается главное понятие. Вокруг него располагаются понятия, также заключенные в кружки, затем эти кружки объединяются друг с другом в зависимости от взаимосвязей.

2) *Карта-вереница*. Она составляется из граф, вложенных в узел причинно-следственных цепочек (сущ + глагол)

3) *Карта понятий*. Здесь идёт отображение каких-то фактов, сведений в виде пропозициональных суждений. В этом суждении два понятия связываются между собой каким-то отношением.

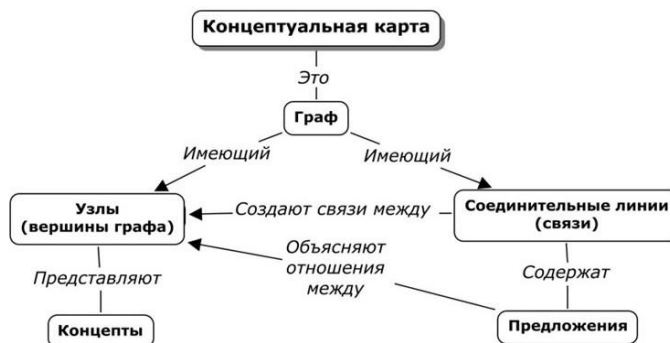
Виды связей между понятиями

4) «Рыбий скелет». Этот вариант отличается в первую очередь прямыми линиями в виде лучей. При этом прочтение карты отчасти затруднено, поскольку некоторые слова оказываются в вертикальном или перевернутом положении.

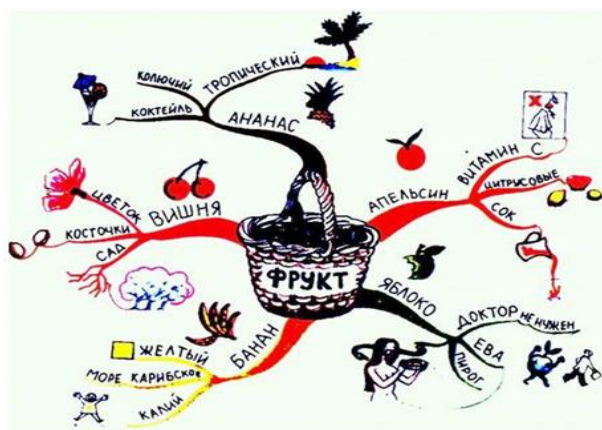
5) Концептуальная карта. Это эффективный способ организации идей в ходе мозгового штурма. Такая карта состоит из набора понятий (слов), которые обычно заключены в круг, прямоугольник или ячейку и связывают между собой разные концепции.

6) Интеллектуальная карта.

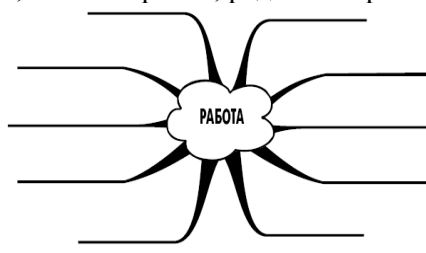
Суть технологии в том, что в специальную форму записываются все идеи, которые ассоциируются с определённым понятием, причём каждая идея должна быть выражена одним словом или фразой на отдельной строке в цвете (3 цвета) и обязательно с рисунками или символами.

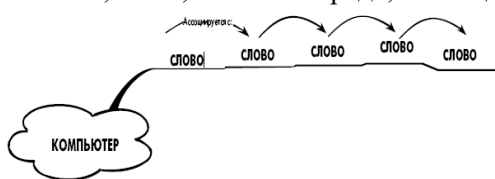

Итак, карты мышления могут представлены тремя способами мышления: «Тип цветка», «Тип потока», «Тип цветка и тип потока».

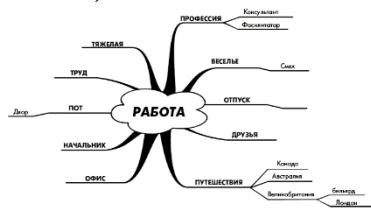
1. «Тип цветка»: это карта, в которой все идеи, как лепестки, исходят из центральной мысли и ассоциируются с ней. Все ассоциации, таким образом, радиально расходятся от центральной идеи.

2. «Тип потока»: в этом случае ассоциации начинаются с одной мысли, которая приводит к другой мысли, а она, в свою очередь, – к следующей. Это напоминает поток сознания.

3. «Тип цветка и тип потока»: Этот тип карт мышления сочетает в себе два типа сразу.

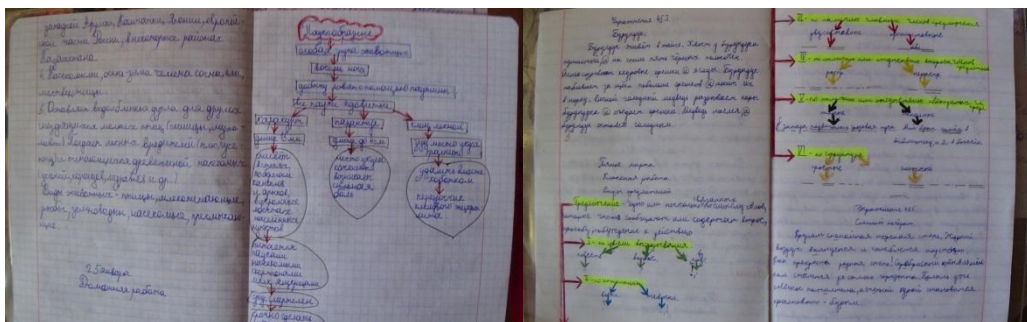

Картирование мышления помогает лучше использовать возможности мозга, поскольку оно позволяет: объединить информацию, отобразить взаимосвязи, визуализировать мысли. Это отличный инструмент для решения таких задач, как проведение презентаций, принятие решений, планирование своего времени, запоминание больших объемов информации, проведение мозговых штурмов, самоанализ, разработка сложных проектов, собственное обучение, развитие, и многих других.

Картирование мышления — метод, используемый на разных языках во всех уголках мира. На сегодняшний день во всем мире насчитывается примерно 280 лицензированных тренеров по картированию мышления.

Картирование мышления подходит любому человеку, готовому к освоению новой методики. Мой опыт показал, что картирование мышления может использовать и ученик начальной школы. Они учатся изображать суждения в графической форме.

Мы с учащимися научились изображать свои суждения в графической форме. Научились составлять практически все 5 видов карт.

Составляем их с интересом и удовольствием по русскому языку, познанию мира, естествознанию на отдельных листах и плакатах – постерах, в тетрадях для классной и домашней работы. Работаем мы индивидуально и в группах. Использую этот метод на различных этапах урока.

Эффективна ли такая работа? Такая работа – эффективна! Я заметила, что с учениками произошли изменения. Они стали видеть больше, стали замечать связи там, где раньше их не видели, стали быстрее читать и понимать, быстро схватывать суть сказанного или прочитанного. И наконец, память стала явно лучше!

Составление карт знаний поможет генерировать новые оригинальные идеи, планировать свою работу и жизнь, справляться с огромным потоком информации, решать сложные задачи, быстро схватывать суть сказанного, прочитанного, увиденного. В учебе – лучшая фокусировка на материале.

И я хочу добавить, что метод картирования мышления позволяет:

- формировать коммуникативную и информационную компетентность в процессе составления карт мышления;
- формировать общеучебные умения, связанные с восприятием, переработкой и обменом информацией;
- развивать креативность школьников;
- улучшать все виды памяти (кратковременную, долговременную, семантическую, образную и т. д.) учащихся;
- ускорять процесс обучения;
- формировать организационно - деятельностные умения;
- формировать умения, связанные с метакогнитивным контролем собственной интеллектуальной деятельности.
- «пораскачивать» свое мышление, сделать его более гибким, подвижным, избавиться от зашлакованности, стереотипов, догматическое мышление превратить в критическое.

Литература:

1. Руководство для учителя. Первый (продвинутый) уровень, 2012.
2. Сайт Тони Бьюзена: Buzan Centres.
3. Хорст Мюллер. Составление ментальных карт: метод генерации и структурирования идей. – Москва: Издательство «Омега-Л», 2007.

Юшкова Н.И.
КГУ «Гимназия №97» г. Караганда

ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. В статье рассмотрены формы организации проектной работы учащихся начальных классов на уроках и во внеурочной деятельности. Выявлены особенности этапов работы над школьным проектом. Автором предложены формы представления продуктов проектной деятельности. Обобщается практический опыт учителя осваивать первичные навыки проведения самостоятельных исследований младшими школьниками. В заключение раскрывается внеурочные формы организации исследования.

Ключевые слова: проектная деятельность, проблема исследования, поиск информации, презентация, публичное выступление.

Человек в современном обществе – это человек, умеющий добывать знания, применять их на практике и делать это целесообразно. Возникает необходимость выйти за рамки сложившихся традиционных подходов, работать в режиме, побуждающем к поиску новой информации, самостоятельной продуктивной деятельности, направленной на развитие критического и творческого мышления школьника.

Организация проектной деятельности дает новые возможности для решения этой задачи, поскольку метод проектов характеризуется высокой степенью самостоятельности, формирует умения работы с информацией, помогает выстроить структуру своей деятельности, учит обобщать и делать выводы. Задача учителя – помочь ученику стать свободной, творческой и ответственной личностью.

Проектная деятельность обучающихся:

- поддерживает интерес к обучению
- повышает эффективность учебного процесса
- позволяет подчеркнуть актуальность полученных знаний
- повышает творческую активность

Этапы работы над проектом:

1. Подготовка. Определение целей и темы проекта.
2. Планирование. Анализ проблемы, определение источников информации, определение способов сбора и анализа информации, постановка задач и выбор критериев оценки результатов и процесса, распределение ролей и обязанностей в группе, определение способа представления результата.
3. Принятие решений проблемы. Сбор и уточнение информации, обсуждение альтернатив, выбор оптимального варианта, уточнение планов деятельности.
4. Выполнение. Анализ информации, выполнение проекта, формулирование выводов.
5. Оценка результатов. Анализ выполнения проекта, достигнутых результатов, анализ достижений поставленной цели.
6. Защита проекта. Школьные проекты обязательно должны завершаться презентацией.

Формы представления продуктов проектной деятельности:

- ✓ Письменная работа — это эссе, реферат, статья, стендовый доклад, газета, учебное пособие, чертеж, плакат.
- ✓ Творческая работа – это сценарий, фотоальбом, видеофильм, компьютерная анимация, веб-квест, разработка сайта.
- ✓ Материальный объект - это макет, модель, коллекция, стенд

Темы проектной деятельности выбираю в зависимости от интересов детей. Это может быть фантастическая и экспериментальная, изобретательская и теоретическая. В своей работе использую игры, упражнения и задания, помогающие осваивать первичные навыки проведения самостоятельных исследований. В первом классе - это задать вопросы самому себе, спросить у взрослого человека, посмотреть в книгах, понаблюдать, провести эксперимент, посмотреть в компьютере.

Начиная со второго класса - работаю над формированием умений видеть проблемы, задавать вопросы, выдвигать гипотезы, давать определение понятиям, классифицировать наблюдения и навыки проведения эксперимента, делать выводы и умозаключения, структурировать материал. Для этого выполняем следующие упражнения:

1. «Посмотри на мир чужими глазами». Читаю детям неоконченный рассказ:
«С утра небо покрылось черными тучами, и пошел снег. Крупные снежные хлопья падали на дома, деревья тротуары, газоны, дороги...»
Необходимо продолжить рассказ, представив себя гуляющим во дворе с друзьями; вороной, сидящей на дереве; зайчиком в лесу.
  2. «Составь рассказ, использую данную концовку».
... прозвенел звонок с урока, а Дима продолжал стоять у доски.
Подумай и расскажи о том, что было вначале и почему все закончилось именно так.
  3. «Сколько значений у предмета?» Найти как можно больше вариантов нетрадиционного, но при этом реального использования какого-нибудь предмета.
  4. «Огонь по стоящим» - вопросы задаются стоящим у доски нескольким ученикам.
- Эти и другие виды заданий позволяют сформировать у учащихся необходимые умения для создания проекта. Оформляют дети проекты сначала на листах исследования и лист-схемах.

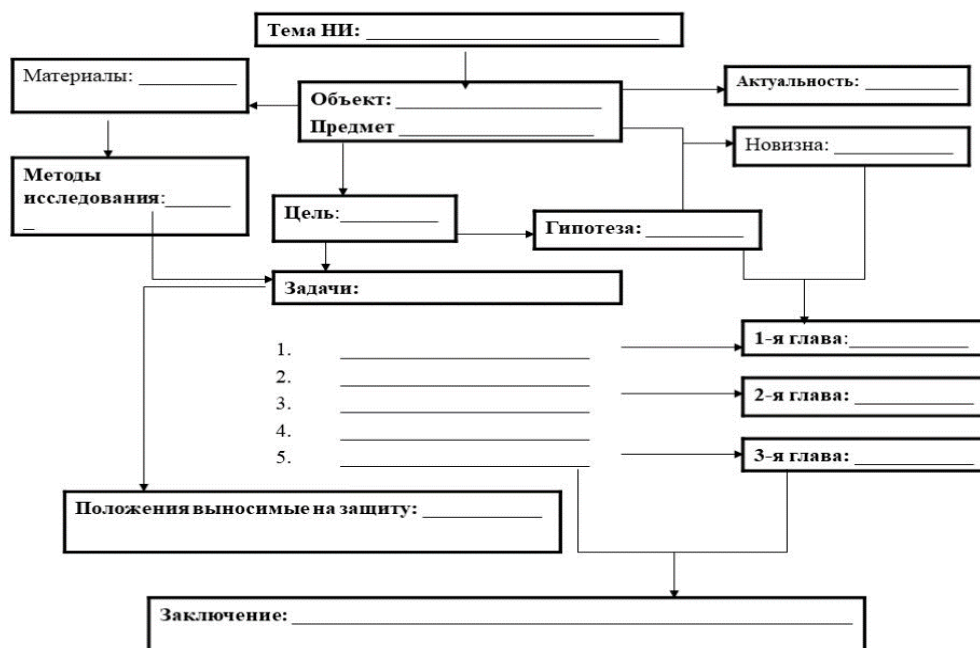

Рисунок 1. Лист-схема для создания и оформления проекта

Следующий важный этап работы - это подготовка к публичному выступлению. Я предлагаю учащимся план выступления.

1.Приветствие	«Добрый день!Уважаемые члены комиссии и присутствующие!»
2.Представление	«Меня зовут _____»
3.Цель выступления	«Цель моего выступления – дать новую информацию по теме проведенного мной исследования в области _____»
4. Название темы исследования	«Тема: _____»
5. Актуальность исследования (обоснование выбора темы исследования)	«Актуальность и выбор темы исследования определены следующими факторами: во-первых, _____, во-вторых _____»
6. Кратко о поставленной цели исследования и способах ее достижения	«Цель моего исследования-_____ Основные задачи исследования и способы их решения: 1. _____ 2. _____ 3. _____»
7. Кратко о новых результатах в ходе проведенного исследования	«В ходе проведения исследования получены следующие новые теоретические (или) практические результаты: 1. Получены новые знания следующего характера: _____, 2. Выдвинуты новые гипотезы и идеи: _____, 3. Определены новые проблемы (задачи): _____»
8. Выводы по результатам проведенного исследования	«На основании проведенного исследования и полученных результатов можно сделать следующие выводы: _____»
9. Кратко о дальнейших шагах по теме проведенного исследования	«Считаю, что данная тема имеет перспективы развития в следующих направлениях: _____»
10. Благодарность за внимание к выступлению	«Благодарю за проявленное внимание к моему выступлению»

Рисунок 2. План публичного выступления

Особого внимания в начальной школе требует завершающий этап проектной деятельности – презентация (защита) проекта. После защиты проекта изготовленные изделия можно подарить людям, чьи потребности изучали дети, членам семей учащихся, можно передать в детский сад.

Очень важный вопрос – это оценка выполненных проектов, которая должна носить стимулирующий характер. Школьников, добившихся особых результатов в выполнении проекта, можно отметить дипломами или памятными подарками, при этом в начальной школе должен быть поощрен каждый ученик, участвовавший в выполнении проектов. Например, могут быть следующие номинации: «Познавательный проект», «Нужный проект», «Памятный проект», «Красочный проект», «Веселый проект» и т.д. Помимо личных призов можно приготовить общий приз всему классу за успешное завершение проектов.

Проектная деятельность на уроках предусмотрена программой. На уроках литературного чтения учимся составлять вопросы к произведению, пишем заметку о том, как надо защищать природу, берем интервью у одноклассников «как человек влияет на природу». В конце каждого раздела есть рубрика «Проектная деятельность». Последний проект был «Явления природы». Класс разделился на 4 творческие группы (зима, весна, лето, осень). Каждая группа создавала иллюстрации сезонных явлений, сочиняла стихотворение, рассказ или загадку, подбирала музыкальное сопровождение для презентации.

На уроке русского языка при изучении темы «Спряжение глагола», есть упражнение с текстом о мусоре, где нужно задуматься, сколько мусора выбрасывает каждый день твоя семья. Эта тема стала интересна ученику, и он выполнил экологический проект «Мы с природой дружим, мусор нам не нужен!» Авраменко Глеб занял 1 место в областном фестивале «Я-исследователь».

Большой выбор тем для проектов в учебниках познания мира и естествознанию: создать проект, модель, возьми интервью, проведи анкетирование, придумай плакат, проведи эксперимент, понаблюдай, составь слайд-презентацию.

Кроме урочной деятельности активно использую и возможности внеурочных форм организации исследования. Это могут быть различные внеклассные занятия по предметам, а так же домашние исследования школьников. На классных часах ребята часто создают творческие проекты.

Ребята посещают кружок «Я-исследователь». Здесь свобода выбора темы для занятия учеником значительно расширяется. Каждый из них может попробовать свои силы в создании собственного проекта, и в его оформлении. Затем защищает её. Дети обмениваются мнениями, отмечают, понравившиеся им моменты, применяют опыт коллег «исследователей». Снимаем видеоролики и выкладываем на сайте школы. Дети проводят мастер-классы «Как создать презентацию», Монтаж видеороликов «Создаём лэпбук», Как создать буктрейлер». Самые активные ребята вступили в ряды научного школьного сообщества «Одиссея разума», принимают участие в олимпиадах, конкурсах и становятся призёрами.

Мои ученики в этом году заканчивают 4 класс. Они научились ориентироваться в огромном информационном пространстве, самостоятельно добывать информацию, видеть, формулировать и решать проблемы. Дети стали более самостоятельными, коммуникативными, что подтверждается участием в различных мероприятиях и конкурсах.

Литература:

1. Савенков А.И. Учебное исследование в начальной школе // Начальная школа. - 2000. - №12. - С. 104-108.
2. Семенова Н.А. Исследовательская деятельность учащихся // Начальная школа. - 2006. - №2. - С. 45-49.
3. Долгушина Н. Организация исследовательской деятельности младших школьников. // Начальная школа №10/2006, С.8-12
4. «Удивительные явления природы» О.В. Ларина. М.: Дрофа, 2008 с.85
5. «Что? Где? Когда?» Энциклопедия для любознательных. М.: ИНФРА-М, 2008 с. 25-27
6. «Почемучка и Потомучка» А.Дитрих М. Эксмо 2005, с.96
7. «Большая Энциклопедия» М.: Просвещение, 2009. – с.76-80.
8. « Настольная книга пчеловода» Г.Юрмин. М. Прогресс, 2009 с.23
9. Исследовательская и проектная деятельность школьников. А.В Леонтович М. :Вако 2014 , с.98
10. <https://infourok.ru/proektnaya-deyatelnost-v-nachalnoy-shkole-1153352.html>
11. <https://nsportal.ru/user/212933/page/proektnaya-deyatelnost-v-nachalnoy-shkole>

МАЗМУНЫ
СОДЕРЖАНИЕ

№	ТАӘ/ФИО	Мақаланың атауы/Название статьи	
1.	Абильдина С.К., Дагарова Ж.У.	Бастауыш сынып оқушыларының трансверсальды дағдыларын дамыту ерекшеліктері	3
2.	Абильдина С.К., Копбалина К.Б.	Жаратылыстану пәнінен оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру	5
3.	Абильдина С.К., Бакижанова Ж.М.	Математикалық функционалдық сауаттылықты қалыптастыру әдіс-тәсілдері	8
4.	Абилова Н.С., Аубакирова К.Ф.	Особенности использования дидактических средств обучения в начальной школе	11
5.	Абжанова М.А.	Бастауыш мектептегі функционалды сауаттылықты қалыптастырудың заманауи әдістері	14
6.	Айдарбекова К.А., Жомарт Ж.Е.	Бастауыш мектептің қазақ тілі пәнін оқытуда сандық білім беру ресурстарын тиімді қолдану	16
7.	Алтынбекова Қ.Т., Шаушекова Б.Қ.	Бастауыш мектеп оқушыларына мультимедиялық құралдар арқылы ақыл-ой тәрбиесін беру	19
8.	Аманжанова Ж.Б.	Ағылшын тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру	22
9.	Амиртаева М.Н.	Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығы қалыптастыру – сапалы білім нәтижесі	24
10.	Аубакирова А.А.	Қазақ тілі сабағында функционалдық сауаттылықты дамыту	27
11.	Темирова А.С., Титова Е.Н.	О сущности понятия «проектная деятельность»	29
12.	Аукенова Ж.О., Әукен А.О., Аукенова А.О.	Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру жолдары	32
13.	Әукен А.О., Серикова Г.А., Абенова Р.Т.	Бастауыш мектепте функционалдық сауаттылықты қалыптастыру	34
14.	Баймышева Д.Н.	Формирование функциональной грамотности на уроках английского языка	36
15.	Балова Б.У.	Сындарлы оқыту теориясы сыни ойлауға жетелейтін жол	39
16.	Бакирова И.Д., Шулембаева Г.Б., Шопаева С.Д.	Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру	42
17.	Барышева М.Н.	Теоретико-методологические основы формирования функциональной грамотности обучающихся школы по физике	45
18.	Бердаленова Ж.С.	Формирование и развитие навыка читательской грамотности школьников	48
19.	Бисолтан Л.Ә., Шаяхметова М.Н.	Қазақ тілі сабағында білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру	51
20.	Блялова А.А., Асылбекова Ж.А.	Ұлттық тәрбие беру арқылы бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылықтарын қалыптастыру	52
21.	Букпина А.Я., Асанова А.А.	Роль естественнонаучной грамотности в формировании функциональной грамотности учащихся	55
22.	Біләл А.Ж.	Мектепте білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздері	57
23.	Васильева Л.С., Жекибаева Б.А.	Использование межпредметных связей в обучении младших школьников	60
24.	Вострикова Э.А., Жекибаева Б.А.	Об особенностях дифференциации обучения младших школьников	63

25.	Вурц О.В.	Формирование вычислительных навыков младших школьников	65
26.	Гаммер И.Г., Аубакирова К.Ф.	Формирование общеучебных умений и навыков обучающихся как педагогическая проблема	68
27.	Гольцверт А.Д.	Формирование навыков общения обучающихся в учебно-воспитательном процессе начальной школы	71
28.	Гранкина А.К.	Формирование функциональной грамотности в начальной школе	74
29.	Демиденко М.Г.	Теоретические основы формирования функциональной грамотности младших школьников	76
30.	Джанзакова Ш.И., Салауатқызы А., Нурадинова А.	Ұлттық тәрбие негізінде тәрбие жұмысын ұйымдастыру ерекшеліктері	79
31.	Досова Л.А., Серікқызы Ә.	Бастауыш мектептің оқу-тәрбие үдерісінде білім алушылардың жалпыадамзаттық құндылықтарын қалыптастыру	83
32.	Досова Л.А., Янина Д.В.	Формирование функциональной грамотности младших школьников	86
33.	Дюсембина Ж.К.	Формирование функциональной грамотности учащихся на уроках художественного труда	88
34.	Дюсембинова Р.К., Балапанова Ф.Б.	Бастауыш сынып оқушыларын қазақ фольклоры арқылы Құндылықты бағдарын дамыту	90
35.	Дюсембинова Р.К., Копбалина К.Б., Мусина В.Т.	Бастауыш сынып оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын дамыту	92
36.	Есенбаева Л.К., Акишева Г.С.	Сабақта функционалдық сауаттылықты дамыту	96
37.	Естаева Ж.Н.	Қазақ тілімен әдебиет сабағында функционалдық сауаттылығын инновациялық әдіс-тәсілдер арқылы дамыту	98
38.	Естаева К.Р., Мухаметжанова А.О.	Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің эмоционалдық интеллектісін дамыту кәсіби қызметке даярлық факторы ретінде	101
39.	Жабағына Ж.Т., Темиржанова Р.К.	Әдебиеттік оқу сабақтарында модульдік оқыту технологияларын пайдалану	104
40.	Жаканова Р.	Абай шығармалары арқылы бастауыш мектеп оқушыларының оқырмандық қызығушылықтарын қалыптастыру	107
41.	Жәнібек Н., Риза С.Е., Шопанбекова Г.Ж.	Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығының элементтерін қалыптастыру	109
42.	Жекибаева Б.А., Григоренко Д.И.	О роли устного народного творчества В формировании личности младших школьников	112
43.	Котова Е.С., Абитаева Н.Е.	Охрана окружающей среды как психолого-педагогическая проблема	115
44.	Жұмаш Г.Б., Бакирова И.Д.	Функционалдық сауаттылықты қалыптастырудағы психологиялық жұмыс бағыттары	118
45.	Заславская М.Ю.	Формирование функциональной грамотности на уроках биологии	123
46.	Заскалько Е.В.	Возможности применения steam-технологий в начальной школе	125
47.	Игликова Г.З	Функционалдық сауаттылық	129
48.	Искакова А.С., Амирбекова М.Р.	Бастауыш мектеп оқушыларының танымдық белсенділігін дамытуда «дүниетану» пәнінің ролі	131
49.	Капасова А.Ж.	Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру	135
50.	Каратаева А.С., Жукенова Г.Б.	Роль функциональной грамотности в изучении английского языка	138

51.	Кдырбаева Н. М., Ишанов П.З.	Бастауыш мектеп оқушыларының оқуға ынтасын қалыптастыру мәселелері	140
52.	Кенжебаева А.Т.	Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру ерекшелігі	143
53.	Кенжебаева А.Т., Алиева П.С.	Бастауыш сынып оқушыларын оқытудағы жаңарту бағыттары	145
54.	Кенжебаева А.Т., Алиева П.С.	Кіші мектеп жасындағы балаларды оқыту барысында қашықтықтан оқытудың педагогикалық негіздері	147
55.	Кенжебаева А.Т., Қашқынбаева З.Қ.	Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын жетілдірудің маңызы	150
56.	Кенжебаева А.Т., Қашқынбаева З.Қ.	Асық ойын арқылы балалардың ұлттық құндылықтар туралы түсініктерін дамыту	153
57.	Кленюшина А.Л., Аубакирова К.Ф.	Особенности применения интерактивных методов в начальной школе	155
58.	Кожаметова Б.У., Молчанова Е.Н.	Онлайн игра как средство повышения мотивации обучения младших школьников	158
59.	Койбагарова К.К., Жабагина Ж.Т.	Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын арттыру	161
60.	Колмагорова М.А., Сарсекеева Ж.Е.	К вопросу о развитии качеств критического мышления младших школьников на основе использования цифровых образовательных ресурсов	165
61.	Комутова А.С., Кадирова А.Ж.	Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру	167
62.	Конради А.В., Грейчуте В.Е.	Аль-фараби и современность: теоретико-методологические основы	168
63.	Королёва О. А., Сафарова Н. Б.	Формирование функциональной грамотности младших школьников	171
64.	Кошакаева А.К.	Қоғамдық- гуманитарлы циклі пәні бойынша функционалды сауаттылықты қалыптастыру ерекшеліктері	174
65.	Куанбаева Д.А.	Математика пәнінен бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын арттыру	177
66.	Курманова А.К., Кожантаева А.К.	Функционалдық сауаттылық: тұлғаның өзіндік ізденісі және іс- әрекет бағдары	179
67.	Кусаинова Д.Т.	Бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие беру маңызы	182
68.	Қуанғали Д.Қ., Тлеуберлинова Э.Б.	Бастауыш сынып оқушыларын оқытуда BilimLand платформасын қолдану мүмкіндіктері	184
69.	Марченко К.Е., Сарсекеева Ж.Е., Каунева О.А.	К вопросу о формировании читательской грамотности у младших школьников	187
70.	Мауина З.Б., Турганбаева Э.С.	Қазақ тілі сабағында оқушылардың функционалдық сауаттылығын тиімді арттыра отырып, құндылықты дамыту	190
71.	Медет Г.М., Шаушекова Б.К., Ибраева Э.С.	Жаратылыстану пәнінде бастауыш мектеп оқушыларымен зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру	193
72.	Монжосова А.Е.	Формирование функциональной грамотности школьников посредством изучения терминов и понятий на уроках истории	195
73.	Мусина В.Т., Айтжан П.Т., Қалыбекқызы Г.	Оқушылардың функционалдық сауаттылығы-заман талабы	199
74.	Мүслимова Э.К., Ибраева Э.С., Шаушекова Б.К.	Көшбасшылық тұлғаның өзіне тән даму факторы	201
75.	Мухаметжанова А.О., Абдурахманова Г.А.	Бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын қалыптастыруда заманауи технологияларды қолдану	205

76.	Мухаметжанова А.О., Даян М.	Бастауыш сынып оқушыларында функционалдык сауаттылықты қалыптастыру	208
77.	Муханмедина Л.Т.	Оқушылардың функционалдык сауаттылығын дамытудың негізгі тәсілі – мәтінмен жұмыс жасау	211
78.	Мырзагулова А.Ш., Дюсекова А.Ж.	Жалпы білім беру сапасын арттыру шарты ретінде білім алушылардың функционалдык сауаттылығын қалыптастыру	213
79.	Нефедьева Е.Б.	Развитие познавательной активности младших школьников как педагогическая проблема	215
80.	Нурмухамбетова Ж. Н.	Использование мультимедийных средств в учебно-воспитательном процессе начальной школы	218
81.	Смолькина Т.П., Одинцова С.А., Гальшева К.К.,	Теоретические основы развития коммуникативных умений младших школьников	221
82.	Омарова Г.А.	Оқушылар біліміндегі олқылықтарды жоюдағы мұғалімнің жүйелі жұмыстары	225
83.	Өмірзақова М.К., Медиева С.Х.	Бастауыш сынып оқушыларының өзіндік жұмысын ұйымдастыру	226
84.	Писарева К.В., Жекибаева Б.А.	Применение мультимедийных средств в обучении младших школьников	229
85.	Половинкина Ю.С., Аубакирова К.Ф.	Особенности разноуровневого обучения в начальной школе	231
86.	Садуакас К.Ж.	Организация осознанного чтения во внеурочной деятельности	234
87.	Спанова А.М., Магазова К.Б., Ермек А.Е.	Экономикалық тәрбие берудің маңызы	237
88.	Сыздыкова А.М.	Формирование функциональной грамотности на уроках английского языка	239
89.	Таженова А.Ж.	Сын тұрғысынан ойлаудың функционалдык сауаттылықты арттырудағы маңызы	242
90.	Ткач Е.А., Аубакирова К.Ф.	О развитии креативного мышления младших школьников	244
91.	Тлеуберлинова Э.Б., Мухаметжанова А.О.	Ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар және олардың бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеудегі рөлі	246
92.	Тоғайбаева А.К., Мухаметжанова А.О., Темиржанова Р.К.	Математикалық саяхаттар бастауыш мектепте функционалдык сауаттылықты қалыптастыру құралы ретінде	249
93.	Тойланбаева Г.А.	Ағылшын тілі сабақтарында функционалдык сауаттылықты қалыптастыру	251
94.	Тоқтамыс Г.С., Амирбекова М.Р.	Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыру ерекшеліктері	254
95.	Требунских Н.В.	Формирование познавательного интереса младших школьников на уроках естествознания на основе использования проблемных заданий	257
96.	Тулеужанова К.А.	Болашақ мұғалімдердің жеке тұлғасын заманауи ақпараттық құралдар арқылы дамыту	260
97.	Тусенова К.С.	Формирование читательской грамотности на уроках русского языка и литературы в казахской школе	264
98.	Тушина С.Ю.	Повышение качества образования на основе применения новых инновационных технологий в дисциплине физическая культура	267
99.	Тынысбекова Д.К.	Мектепте білім алушылардың функционалдык сауаттылығын қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздері	270
100.	Хаби К., Медиева С.Х.	Бастауыш сынып оқушыларының тұлғааралық қарым-қатынасын қалыптастыру	272

101.	Чилякова В.И., Сарсекеева Ж.Е.	Классификация педагогических технологий и их виды	274
102.	Шайхутдинов Р.Г.	Роль учителя в формировании компетентности учащихся в коммуникативном процессе на уроках английского языка	277
103.	Шаханова Н.Н.	Ұлттық құндылықтар негізінде бастауыш сынып оқушыларының Soft-skills дағдысын қалыптастыру	280
104.	Шевнина Е.Б.	Формирование функциональной грамотности в 5-6 классах на уроках математики	282
105.	Шмалюк О.В.	Создание эффективного урока и формирование функциональной грамотности на уроках английского языка	283
106.	Шокпарова Ш.К., Армиева Г.	Физика сабағында оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру жолдары	286
107.	Эжажева В.В	Эффективные подходы и инновационные технологии, ориентированные на развитие компетенций навыков XXI века	289
108.	Абдикалыков К., Жұмабек А.А.	Креативті ойлауды дамытудың тәсілдері мен техникалары	292
109.	Абеуова А.А.	Задания для формирования функциональной грамотности на уроках русского языка и литературы	296
110.	Абильбекова Г. Х.	Формирование функциональной грамотности младших школьников	299
111.	Абильдина М.К.	Жалпы білім беретін мектептерде информатиканы құндылықтарға негіздеп оқыту	302
112.	Адаева К.Т., Семембаева А.Т.	Визуализация текста	304
113.	Айдар Д.Қ.	Бастауыш сынып оқушыларының оқырмандық қызығушылығын дамыту ерекшеліктері	308
114.	Айнабаева М.М.	Мәтінмен жұмыс арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру	312
115.	Айнакулова Г.М.	Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру	314
116.	Айнекова З.Ө.	Бастауыш сынып оқушыларының салауатты өмір салтын қалыптастыруда отбасы мен мектептің өзара әрекеттесу формалары	317
117.	Актаева Ж. К., Алпысбаева К.Е.	Қазақ тілі сабағында функционалдық сауаттылыққа бейімдеу тапсырмаларының тиімділігі	322
118.	Аллянова Л.А., Борисенко Н.В.	Научно-практические исследования младших школьников как средство формирования функциональной грамотности в начальной школе	325
119.	Алшымбекова Н.М.	Қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде оқытуда функционалдық сауаттылықты дамыту негіздері	328
120.	Аралбаева Г.Ә.	Қашықтан оқыту жағдайында бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлауын дамыту әдіс-тәсілдері	331
121.	Аралбай Т.А., Терликбаева А.Д.	Бастауыш сыныпта белсенді оқу арқылы функционалдық сауаттылықты қалыптастыру	334
122.	Аринова Е.Т., Зиновьева Л.Д.	Цифровая грамотность и развитие soft skills у учителей как фактор развития функциональной Грамотности школьников	337
123.	Арконова С., Кожеева А.	Биология сабақтарында функционалдық сауаттылықтарын арттыруға бағытталған тапсырмаларды қолдану	339
124.	Асылбекова Б.Ш., Шауенова Г.А.	Білім, ғылымның қайта жандануы - жаһандық өзгеріс	342
125.	Аубакирова Д., Аяған Е.С.	Бастауыш сыныптарында оқыту процесінде инновациялық технологияны пайдалану	346
126.	Ахметова А.Н., Журавлёва Н.Г.	Обучение читательской грамотности через развитие словесно-логического мышления на уроках русского языка в 5-7 классах	350

127.	Бекмагамбетова Ш.К.	Развитие саморегуляции учеников среднего звена в процессе обучения	351
128.	Бельченко Н.В., Ермолаева Т.Н.	Smashbook (смэшбук) как средство формирования функциональной грамотности учащихся первых классов	354
129.	Бертай Ж.М.	Сабақтан тыс жұмыс бастауыш сынып оқушыларында мәдени құндылықтарды қалыптастыру тәсілі ретінде	357
130.	Бижанова С.Т.	Оқушының функционалды сауаттылығын қалыптастыруда қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің маңызы	361
131.	Болтайханова Т. Ж., Медиева С.Х.	Бастауыш сынып оқушыларының ақыл ой қабілеттерін дамыту	363
132.	Бондаренко Ж.Б., Голева О.И.	Клиповое мышление и профилактика его развития у учащихся начальных классов	366
133.	Бондаренко Л.П.	Использование цифровых технологий для развития функциональной грамотности в начальной школе	369
134.	Борисова М.Ю.	Формирование функциональной грамотности в начальной школе	372
135.	Буц Т.В.	Формирование функциональной грамотности через развитие творческих способностей учащихся на уроках Художественного труда	375
136.	Бушуева З.Ж., Жекибаева Б.А.	О спецкурсе «особенности организации критериального оценивания учебных достижений младших школьников»	377
137.	Витвицкая Н. Л., Колмагорова М. М.	Формирование креативного мышления, как базового навыка функциональной грамотности через творческие задания в начальной школе.	380
138.	Воронина Т.П., Черкашина Л.И.	Использование контекстных заданий для формирования функциональной грамотности обучающихся на уроках химии	383
139.	Гелашвили М.В., Долгова Т.В.	Элементы исследования на уроках литературного чтения в начальной школе	387
140.	Григорьева И.В., Семьянихина Ю.С.	Исследовательская деятельность как средство развития функциональной грамотности младших школьников	389
141.	Дәрібай М.Т.	Қазақ тілі мен әдебиет сабақтарындағы функционалдық сауаттылық	391
142.	Досова Л.А., Оналбек З.	Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында бастауыш сынып оқушыларының жаратылыстану сауаттылығын дамыту	394
143.	Ережеева Г.А.	Әмбебап оқу әрекеттерінің мәні мен түрлері	397
144.	Ертай Н.	Кері оқыту және оның дәстүрлі оқытудан айырмашылығы	400
145.	Ефимович А.С., Досова Л.А.	Использование технологии критического мышления в начальной школе	404
146.	Жавлиева К.Ж., Буторина И.А.	Использование дидактических игр на уроке литературного чтения как средство формирования читательской грамотности	408
147.	Жакудина Г.Ж., Ишанов П.З.	Самостоятельная работа важнейший компонент формирования творческих способностей младших школьников	410
148.	Жапабаева А.С.	Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің маңызы	413
149.	Жетписбаева Р.И., Тусенова Ж.Б., Даулетбаева Ж.Т.	Функционалдық сауаттылық - білім беру сапасын жақсартудың Аса маңызды шарты	416
150.	Жукова Л.Н., Ефимик М.Н.	Формирование функциональной грамотности учащихся на уроках математики через систему упражнений	419
151.	Жунисова Ж.Е., Жаманкулова А.Ж.	Оқушылардың функционалды сауаттылығын география сабақтарында концептуальды карта қолдану арқылы дамыту	422
152.	Жунусбекова У.Ж.	Сыныптан тыс жұмыстар арқылы оқушылардың математикалық сауаттылығын арттыру	429

153.	Жунусова Л.К.	Оқушылардың коммуникативтік дағдысын қалыптастыра отырып функционалдық оқу сауаттылығына қалай қол жеткізуге болады?	431
154.	Журавлева С.В., Смирнова Н.Р.	Формирование естественнонаучной грамотности при проведении интегрированных уроков биологии и химии	434
155.	Жұмабек А.Қ., Абдикалыков К.	«Әдебиеттік оқу» сабақтарында оқушылардың креативті ойлауын Ойын арқылы қалыптастыру	437
156.	Земба М.А., Землянушкина О.С.	Формирование функциональной грамотности младших школьников через проектную деятельность	441
157.	Иваночкина О.А.	Развитие функциональной грамотности На уроках иностранных языков	442
158.	Ильясова Э.А., Диль В.И.	Создание комикса как эффективный прием формирования функциональной грамотности и развития креативного мышления на уроках русского языка и литературы	445
159.	Иманалиева А.Д., Тельгузинова Р.Ш.	Образовательная ценность информационных технологий в процессе активизации познавательной деятельности обучающихся	447
160.	Қабдымананова А.Н., Махметова Ж.С.	Оқу және жазу арқылы функционалды сауаттылықты дамыту жолдары	450
161.	Какетаева А.С.	Формирование читательской грамотности младших школьников	452
162.	Қалдыбаева Б.И., Сейсенбаева Г.А.	Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылық дағдыларын қалыптастыру	456
163.	Қантарбаева Г.	Функциональная грамотность в разрезе формирования универсальных учебных действий обучающегося на уроках русского языка и литературы	460
164.	Қантарбаева Г.А, Жолымбетова І.К.	Контекстік тапсырмаларды және жағдаяттық есептерді қолдану арқылы биология, химия сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жолдары	462
165.	Қантарбаева Г.А.	Формирование функциональной грамотности учащихся на уроках биологии через использование контекстных заданий	466
166.	Қарбаева Б.А.	Дистанционное обучение как новый способ получения образования	468
167.	Кәрімов М.А., Ахметжанов М., Аязбаев А.М.	Жалпы орта мектеп оқушыларының денесін тәрбиелеудің кейбір педагогикалық түрлері	473
168.	Ким А.А., Фатхуллина Н.В.	Совершенствование читательской грамотности и культуры учащихся: способы и приемы	475
169.	Ким Р.В., Наумова А.Ю.	Из опыта работы по развитию навыков критического мышления как средства формирования функциональной грамотности учащихся на уроках английского языка	478
170.	Кисель М.Е.	Научно-исследовательская деятельность в работе с одаренными детьми на уроках английского язык	481
171.	Қолмағорова М.М., Бушуева О.И.	Формирование функциональной грамотности Младших школьников	484
172.	Қошқарева М.А., Одинцова С.А.	Задачи по математике на краеведческом материале как средство формирования функциональной грамотности младших школьников	487
173.	Қрылова А.Д.	Применение заданий, составленных по таксономии блума, для развития читательской грамотности на уроках русской литературы	490
174.	Қайырқұл А.М., Амирбекова М.Р.	Бастауыш сынып оқушыларын ұлттық ойындар арқылы адамгершілікке тәрбиелеу	492

175.	Қыйлыбай Д.Б., Бейсекеева А.Т.	Қазақ тілі сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту	496
176.	Матаева А.Б., Нургазиева Н.М.	Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылықтарын қазақ тілі сабақтарында дамыту	499
177.	Мисюрин Н.М.	Развитие сотрудничества, как одна из форм работы по формированию функциональной грамотности у учащихся	502
178.	Мусина С.В.	Формирование функциональной грамотности через организацию занятий по исследованию текста	504
179.	Мухаметжанова А.О., Есмурзина А.Ж.	Бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын қалыптастыру жолдары	507
180.	Мұздрапова Г.Қ.	Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту ерекшеліктері	509
181.	Намазбаева Ж. Ж., Садвакасова К.К.	Қазақ тілі мен әдебиет сабақтарында оқушылардың оқу сауаттылығын арттыру жолдары	513
182.	Нуржанова Г.Б., Жекибаева Б.А.	Автоматизированная обучающая программа как средство формирование навыков смыслового чтения у младших школьников	517
183.	Нуркенова Б.Т., Довгелевич Н.М.	Формирование функциональной грамотности младших школьников с использованием заданий из учебников «русский язык» и «математика» 2 класс	520
184.	Одинцова С.А., Кошикова А.Ж.	Работа с текстом как способ формирования читательской грамотности обучающихся начальной школы	523
185.	Полтавец Ж. Г.	Применение разноуровневых заданий для развития функциональной грамотности учащихся на уроках биологии	526
186.	Полынкova Н.А., Воржева Д.Н.	Функциональная грамотность, как основа обучения в начальной школе	529
187.	Полынкova Н.А., Песцова А.И.	Использование дифференцированного подхода в обучении младших школьников для развития функциональной грамотности	531
188.	Ревтова О.Н., Одинцова С.А.	Приемы технологии критического мышления на уроках литературного чтения как средство формирования функциональной грамотности младших школьников	534
189.	Саворovская М.В	Инклюзивный подход на уроках биологии С применением заданий по таксономии б.блума	537
190.	Сайлау Ш., Калгужина А.М.	Бастауыш сынып оқушыларының математикадан функционалды сауаттылығын дамыту	541
191.	Саламатова Ш., Аяған Е.С.	Бастауыш сыныпта оқыту процесінде мультимедиялық технологиялардың даму тенденциялары	544
192.	Салжанова Ә.С.	Жалпы білім беретін мектепте химия сабағында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру	547
193.	Салиев Е.Н., Рамазанов М.И.	Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы өзіндік жұмыс орны	549
194.	Салиев Е.Н., Рамазанов М.И.	Мазмұндық ресурстарды қолдану арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жолдары	552
195.	Сатыбалдина Г.М.	Оқушылардың функционалдық сауаттылығын жаратылыстану және география сабақтарына қалыптастыру	555
196.	Скакова А.К., Шперлинг В.В.	Развитие функциональной грамотности младших школьников	558
197.	Смахова Г.А.	Ыбырай алтынсарин шығармалары арқылы бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын арттыру	559
198.	Стеничкина Т.В., Долгова Т.В.	Составление ментальных карт как способ повышения функциональной грамотности учащихся	562
199.	Таджибаева Ж.А., Айбалина А., Айқожа А.	Формирование навыков XXI века и овладение ключевыми компетенциями	564

200.	Таджибаева Ж.А., Қалабай Д., Масат Ж.	Білімді интеграциялау және пәнішілік байланыстар жүйесі	568
201.	Татиев М.А.	Совершенствование естественно-научной грамотности и культуры лицейстов: способы и приемы	570
202.	Тлеуғабыл Е.Т., Ахманова Д.М.	Әлективті курстар арқылы оқушылардың математикалық қабілетін дамытудың әдістемелік жұмыстары	573
203.	Төлен М.А., Абдикалыков К.	Бастауыш мектепте оқушыларға рухани құндылықты сіңіру	575
204.	Усенова А.Н.	Развитие функциональной грамотности у учащихся начальных классов в условиях цифровизации	577
205.	Утегенова С.М.	Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытудағы педагогтің рөлі	580
206.	Фахрутдинова А.Г.	Активные и интерактивные приемы работы на уроках литературного чтения как средства формирования функциональной грамотности младших школьников	583
207.	Фейзулдаева С.А., Кенжебай Қ.Ю.	Бастауыш сынып оқушыларының креативті ойлауын дамыту	587
208.	Францен Е.А.	Компетентностно-ориентированные задания по химии	590
209.	Цай Н.П.	Литературная игра как метод развития читательской грамотности учащихся	592
210.	Чернушенко Н.Е.	Система работы по восполнению пробелов в знаниях младших школьников на уроках русского языка	594
211.	Шелухина Т.Д.	Картирование мышления – метод усиления мышления, запоминания, постановки целей, планирования задач, Решения проблем	598
212.	Юшкова Н.И.	Организация проектной деятельности учащихся в начальной школе	602